সুধাকণ্ঠ

ভূপেন হাজৰিকা

মুখ্য সম্পাদক

ড০ পৰিতোষ চক্ৰৱৰ্তী

সম্পাদক

গুৰমাইল সিং

যোগানন্দ মহন্ত

সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম

SUDHAKANTHA BHUPEN HAZARIKA
A compilation of essays Edited by Dr. Paritosh Chakraborty (Chief Editor) and Published by Dr. Bhabesh Das, Sahitya Charcha Kendra, Axom, Guwahati, Assam
email : charchasahitya@gmail.com

Price : Rs. 700.00

ISBN : 978-93-341-0422-6

প্ৰথম প্ৰকাশ ঃ ৮ ছেপ্টেম্বৰ, ২০২৪

সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত
প্ৰকাশক আৰু স্বত্বাধিকাৰীৰ বিনা অনুমতিত এই গ্ৰন্থৰ কোনো অংশৰ লিখিত অথবা যান্ত্ৰিক প্ৰতিলিপি যিকোনো ধৰণে প্ৰচাৰ, বিতৰণ, সম্প্ৰচাৰ (ইলেক্ট্ৰ'নিক, ডিজিটেল অথবা সামাজিক মাধ্যমত) সংৰক্ষণ অথবা পুনৰুৎপাদন ব্যৱস্থা কৰিব পৰা নাযাব।

মূল্য ঃ ৭০০ টকা

সম্পাদনা সমিতি
সভাপতি ঃ কুমাৰ দীপক দাস

মুখ্য সম্পাদক ঃ ড০ পৰিতোষ চক্ৰৱৰ্তী

সম্পাদক ঃ গুৰমাইল সিং
যোগানন্দ মহন্ত

সদস্য ঃ ড০ দীপামণি হালৈ মহন্ত
ড০ সোমনাথ বৰা
নৰকুমাৰ মিশ্ৰ
দাৰাক উল্লা
প্ৰণৱেন্দ্ৰ শৰ্মা

প্ৰকাশক ঃ ড০ ভৱেশ দাস

বেটুপাত ঃ মুবীন ৰাভা

মুদ্ৰণ ঃ বি.এছ.প্ৰিণ্ট এণ্ড পাব্লিকেশ্বন
নুনমাটি, গুৱাহাটী-২০
দূৰভাষ- ৯৩৬৫২০৪৪৪৯

সূচীপত্ৰ

- সভাপতিৰ একলম / কুমাৰ দীপক দাস ৫
- মুখ্য সম্পাদকৰ কলম / ড০ পৰিতোষ চক্ৰৱৰ্তী ১১
- Celebration of Birth Anniversary of Bhupenda / Dr. Aniruddha Burmon ২৪
- ভূপেন হাজৰিকা / হোমেন বৰগোহাঞি ২৭
- ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সৌন্দৰ্য / ড০ নগেন শইকীয়া ২৯
- ভূপেনদাৰ সৈতে টালিগঞ্জৰ দিনবোৰ / ৰত্ন ওজা ৩১
- ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ প্ৰতি অনুৰাগ / ড০ দিলীপ ৰঞ্জন বৰঠাকুৰ ৩৪
- নীলকণ্ঠ কবি ভূপেন হাজৰিকা / জ্ঞানানন্দ শৰ্মাপাঠক ৩৯
- হতাশাগ্ৰস্তৰ বাবে ভূপেনদাৰ গীত এক উৎকৃষ্ট থেৰাপী / তোযেশ্বৰ তামুলী ফুকন ৪৭
- ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষা ঃ এক শৈলীবিজ্ঞানভিত্তিক অধ্যয়ন / ড০ দীপামণি হালৈ মহন্ত ৪৯
- সমাধি ক্ষেত্ৰত মই ভূপেন / ফণীন্দ্ৰ কুমাৰ দেৱচৌধুৰী ৬৫
- গীতৰ ঘৰ সাজি যি অঘৰী / অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰী ৬৮
- চলচ্চিত্ৰ পৰিচালক ভূপেন হাজৰিকা এটি অসম্পূৰ্ণ টোকা / উৎপল দত্ত ৮৮
- ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা ঃ এটি চমু আলোচনা / ড০ পূৰ্ণ ভট্টাচাৰ্য ৯০
- ভূপেন দা মানুহজন / কমল কটকী ৯৪
- ভূপেন হাজৰিকাৰ গান ঃ মধুৰ বৈশিষ্ট্যৰ মান / পুলিন কলিতা ৯৮
- ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰগতিশীলতা আৰু পৰিবৰ্তনৰ প্ৰত্যাশা / ৰিপুঞ্জয় গগৈ ১০৪
- বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী ভাষাত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত / দিলস্ লক্ষ্মীন্দৰ সিংহ ১০৬
- ৰং তুলিকাৰ শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা / দিলীপ কুমাৰ শৰ্মা ১১৩
- ভূপেন হাজৰিকা ঃ সীমাৰ পৰিধি অতিক্ৰমি যাৰ আলোকসন্ধানী যাত্ৰা / কৰুণাকান্ত ৰায় ১২২
- ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেমিকাৰ ৰূপত নাৰী / ড০ অজন্তা দাস ১৩২
- ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত ঃ শব্দ-চয়ন আৰু বাংলা অনুবাদ / ড০ খগেশ সেন ডেকা ১৫০
- ভূপেন হাজৰিকা আৰু জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা / অবনী ৰঞ্জন পাঠক ১৬১
- ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মানৱতাবাদ আৰু বিশ্বজনীনতা / দাৰাক উল্লা ১৬৫
- ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু তেওঁৰ সৃষ্টিত মাৰ্ক্সীয় ইতিহাসৰ ধাৰা / মিনা শৰ্মা ১৭০
- ভূপেন হাজৰিকাৰ লেখাত জনজাতীয় শব্দাৱলী / ড০ ভৱেশ দাস ১৭৯
- অ'ল্ড মেন ৰিভাৰ আৰু বুঢ়া লুইতৰ যুগলবন্দী /প্ৰণবেন্দ্ৰ শৰ্মা ১৮৬
- ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু কলিকাতা মহানগৰী / হিৰণ্য কুমাৰ দাস ১৮৯
- ভূপেন হাজৰিকাৰ মানবতাবাদ আৰু সঙ্গীত প্ৰতিভা / বাসুদেব দাস ১৯২
- ভূপেন হাজৰিকাৰ গান আৰু অসমৰ বাঙালি শ্ৰোতা / মাণিক দাস ১৯৭
- ড০ ভূপেন হাজৰিকা ঃ প্ৰান্তীয় ভূমিৰ বিশ্বজনীন প্ৰগতিশীল সত্তা / ৰক্তিম শৰ্মা ২০০
- লোকশিল্পীৰ দুৰ্দশাৰ দিনত ভূপেন হাজৰিকা / লক্ষীকান্ত ৰাভা ২১১

❒ গণশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ চিন্তা-চেতনাৰ উত্তৰণ / ডাঃ শৰৎ চন্দ্ৰ ৰাভা ২১৬
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম আৰু নাৰী / যোগানন্দ মহন্ত ২২৪
❒ অসমীয়াৰ 'আদৰ' আৰু ভূপেন হাজৰিকা / গুৰমাইল সিং ২৩৫
❒ নিজৰ গীতত স্বকীয় মহিমাৰে ভূপেন হাজৰিকা / ড০ সোমনাথ বৰা ২৩৮
❒ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সংস্কৃত ভাষান্তৰ / ৰঞ্জন বেজবৰুৱা ২৪০
❒ সংগীত আৰু সুধাকণ্ঠ / কবীন্দ্ৰ কুমাৰ ডেকা ২৪৯
❒ বাৰ্ড অব্ ব্ৰহ্মপুত্ৰ / মানবেন্দ্ৰ গোস্বামী ২৬২
❒ চিৰনমস্য শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা / দীপালী ভট্টাচাৰ্য বৰুৱা ২৬৪
❒ বিহু আৰু ভূপেন হাজৰিকা / ৰুমী শৰ্মা বৰঠাকুৰ ২৬৫
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত সমন্বয়ৰ সুৰ / ড০ পাৰুল নাথ ২৭১
❒ জগত সভালৈ দেশীগান / জবা চক্ৰৱৰ্তী ২৭৭
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাত গণচেতনা / নিবেদিতা বড়া সন্দিকৈ ২৮২
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম / নিবেদিতা লাগাচু ২৮৭
❒ মূৰ্তৰপৰা বিমূৰ্তলৈ ঃ ভূপেনদাৰ কলমত প্ৰেমৰ সৰগীয় দ্যুতি / জ্যোতিমণি দেৱী ২৯২
❒ সুৰৰে দেউলৰে ঃ বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা আৰু ড০ ভূপেন হাজৰিকা / ড০ লক্ষ্য শৰ্মা ২৯৭
❒ গীতৰ সভাত ড০ ভূপেন হাজৰিকা / ববিতা শৰ্মা ৩০৫
❒ পাহাৰ-ভৈয়ামৰ সমন্বয়ৰ প্ৰতীক ড০ ভূপেন হাজৰিকা / মুকুল ৰাভা ৩১৯
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত জাতীয়তাবোধ / ড০ মোঃ মোৰশেদুজ জামান ৩২৬
❒ মিলিব লাগে মিলাব লাগে ঃ সমন্বয়ৰ প্ৰতীক ভূপেন হাজৰিকা / দীপক শৰ্মামেধী ৩৩০
❒ ভূপেন দা তোমাৰ কণ্ঠ অবিহনে .... / মণিমালা গগৈ ৩৩৩
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু বাংলা গান / তিলক চন্দ্ৰ নাথ ৩৩৬
❒ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নান্দনিকতা / ৰমেশ চন্দ্ৰ ৰায় ৩৩৯
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নদী / কল্যাণ ৰায় ৩৪৬
❒ দেশীগান আৰু ড০ ভূপেন হাজৰিকা / অনুকুল চন্দ্ৰ ৰায় ৩৫২
❒ 'উৰণীয়া মৌ' এক ৰোমাঞ্চিত অভিজ্ঞতা / গোবিন কুমাৰ খাউণ্ড ৩৫৫
❒ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত ঃ এটি সম্যক অৱলোকন / গিৰিজা শৰ্মা ৩৬০
❒ এটি গানৰ শেষত / দিবাকৰ শৰ্মা ৩৬২
❒ পল ৰ'বচন আৰু সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকা / ত্ৰিদীপ কুমাৰ ৰায় ৩৬৭
❒ ভাৰতৰত্ন ড০ ভূপেন হাজৰিকা / শিখাৰাণী শৰ্মা ৩৭১
❒ ভূপেন হাজৰিকাৰ মালিতাধৰ্মী গীত / ড০ শংকৰ পাটোৱাৰী ৩৭৭
❒ কলকাতা ভূপেনদাৰ সংঘৰ্ষময় দিনবোৰ / নৰকুমাৰ মিশ্ৰ ৩৮০
❒ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনপঞ্জী ৩৯০
❒ ভূপেন হাজৰিকাৰ বংশ পৰিচয় ৩৯৯
❒ পৰিশিষ্ট ঃ আলোকচিত্ৰ আৰু হস্তলিপি ৪০১

ভাৰতীয় সংগীত জগতৰ কহিনুৰ আৰু মোৰ অনুভৱৰ দুআষাৰ...

প্ৰখ্যাত শিল্পী কোকিলকণ্ঠী লতা মঙ্গেশকাৰে তেওঁৰ সোঁৱৰণত লিখিছিল যে, ভাৰতীয় সংগীত জগতৰ প্ৰথিতযশা শিল্পী হেমন্ত কুমাৰে প্ৰথমবাৰৰ বাবে তেখেতক চিনাকি কৰাই দিছিল। সেই সময়ত ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ অন্যতম কৰ্মকৰ্তা সলিল চৌধুৰী, বলৰাজ চাহানিৰ দৰে বৰেণ্য ব্যক্তিৰ সৈতে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ নামো সংযুক্ত হৈ আছিল। সেই গৰাকী ভূপেনদা আছিল ভাৰতীয় সংগীত জগতৰ বাবে কহিনুৰস্বৰূপ।

জনতাৰ হৃদয়ৰ কোঁহে কোঁহে, আলফুলকৈ সোমাই থকা এটি নাম ড০ ভূপেন হাজৰিকা। যিজন অসমবাসীৰ হিয়াৰ আমঠু; যি অতুলনীয়। সুধাকণ্ঠ ভূপেন দাৰ গীত প্ৰতিজন অসমীয়াৰ বাবে আনন্দ আৰু প্ৰেৰণাৰ উৎস। তেওঁ এক অনুষ্ঠান। মানৱ দৰদী, নিৰহংকাৰী, নিৰ্মল অন্তৰৰ গৰাকী। অসমৰ পৰা গুজৰাটলৈ, কাশ্মীৰৰ পৰা কন্যাকুমাৰীলৈ, টকিঅ'ৰ পৰা মস্কোলৈ কিম্বা কাবুলৰ পৰা হেলিচিংকিলৈ বিশ্বৰ সৰ্বদিশতে আছে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সংগীতপ্ৰিয় অনুৰাগী। অসমৰ লোকসংগীতৰ লগত ভাৰতীয় সংগীতক বিশ্ববাসীৰ সমুখত বিশেষভাৱে পৰিচয় কৰাই দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টি কৰ্মৰাজি অতুলনীয়। তেওঁ আছিল বিশ্বৰ শ্ৰেষ্ঠ গীতিকাৰ। কিন্তু পৰিতাপৰ বিষয় এই যে, এই স্বীকৃতি বিশ্ব পৰ্যায়ত দিয়া দূৰৈৰ কথা (কবিগুৰু ৰবীন্দ্ৰনাথৰ 'গীতাঞ্জলী' পুথিৰ বাবে দিয়া হৈছিল) আনকি দেশীয়ভাৱে তাক দিয়া নহ'ল। কাৰণ সৰ্বভাৰতীয় সাহিত্য ক্ষেত্ৰত স্বীকৃতি প্ৰদান কৰা সাহিত্য অকাডেমীৰ বাবে অসমীয়া নাটক গীত আজিকোপতি এলাগী সাহিত্য।

শিল্পীৰ পৃথিৱীত ড০ ভূপেন হাজৰিকা এগৰাকী জীৱন্ত কিম্বদন্তী। পাঁচ হাজাৰ পুৰণি ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ পৰা আৰম্ভ কৰি আধুনিক সংগীতৰ অৱধাৰিত এই ধাৰাটিক এক যুগান্তকাৰী সংযোজনৰে এক অন্য দৃষ্টিকোণেৰে বিশ্ববাসীৰ সন্মুখত পৰিচয় কৰি দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ ভূমিকা অপৰিসীম বুলি ড০ ভূপেন হাজৰিকা সম্পৰ্কত এনে মন্তব্য দিছিল বিশ্বৰ প্ৰখ্যাত চিত্ৰশিল্পী প্ৰয়াত মকবুল ফিদা হুছেইনে। বিশ্বৰ সংগীত ক্ষেত্ৰত একেধাৰে এগৰাকী গীতিকাৰ, সুৰকাৰ আৰু এজন সুধাকণ্ঠ গায়কৰ এনে মধুৰ সমাহাৰ অতিকৈ বিৰল। এনে এজন ব্যতিক্ৰমী গীতিকাৰ, যাৰ গীত আছিল বিশ্বমানৰ। উক্ত তিনিটা দিশত বিশাল প্ৰতিভা থকা এনে বিৰল এজন শিল্পী আছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকা।

অসম তথা উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ প্ৰতিটো জটিল সময়ত দৃঢ়তাৰে থিয় দিছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকাই। ১৯৬২ চনত চীনা সৈন্যই নেফাৰ কামেং জিলাৰ বমদিলা দখল কৰাৰ পিছত নেফা আৰু অসমত কৰ্মৰত অসমৰ বহিঃৰাজ্যৰ পৰা অহা বিষয়া-কৰ্মচাৰীসকলে দিনত অসম এৰি পলাই পত্ৰং দিয়াৰ পিছত বমদিলাৰ পতন ঘটে। প্ৰবল প্ৰতাপী চীনা সৈন্যৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিৰোধ গঢ়িব নোৱাৰি ভাৰতীয় সৈন্য পিছ হুঁহকিবলৈ বাধ্য হৈছিল। বহু ভাৰতীয় সৈন্যই প্ৰাণ আহুতি দিছিল। সেই জটিল সময়ছোৱাত অসমীয়াই ভাৰতৰ সৈন্য বাহিনীক নৈতিক সাহস দিছিল, তেজপুৰত ২০ নৱেম্বৰত উজনিৰ কেবাশ' কোটি ভাৰতীয় টকাৰ নোট পুৰি পেলোৱা হ'ল; বহু হাজাৰ টকাৰ মুদ্ৰা পদুম পুখুৰীত পেলাই দিয়া হ'ল। অবিভক্ত দৰং জিলাৰ উপায়ুক্ত ৰাণা কে ডি এন সিং তেজপুৰ এৰি বিমানযোগে কলিকতামুখী হৈ পলাই গৈছিল। সেই সময়ত অসমীয়াই শ্বহীদ জোৱানৰ প্ৰতি অশ্ৰু অঞ্জলি যাচিছিল— আবাল বৃদ্ধ বনিতা জীয়ৰী-

বোৱাৰীয়ে হাতৰ, ডিঙিৰ, কাণৰ, নাকৰ অয়-অলংকাৰ ভাৰতৰ প্ৰতিৰক্ষা পুঁজিলৈ মুক্তহস্তে দান-বৰঙণি আগবঢ়াইছিল। প্ৰধান মন্ত্ৰী নেহৰুৱে আকাশবাণী যোগে বিদায় বাণী শুনাইছিল। চীনা সেনাধ্যক্ষই একপক্ষীয়ভাৱে যুদ্ধ বিৰতি ঘোষণা কৰি বগা পতাকা (ফ্লেগ অফ্ ট্ৰুছ) উৰুৱাই তেজপুৰৰ পৰা উভতি গৈছিল। সেই ইতিহাসৰ কথা আজিও অসম-অৰুণাচলৰ ৰাইজৰ মুখে মুখে উচ্চাৰিত হৈ আছে। যুদ্ধৰ অন্তত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ নেতৃত্বত নেফালৈ নৱেম্বৰ মাহৰ শেষত শুভেচ্ছাবাহী দল ৰাওনা হৈছিল। দলটোৱে কামেং জিলাৰ বমদিলাৰ উপৰিও ফুটহিল, ডিৰাং আদি যুদ্ধ বিধ্বস্থ ঠাইলৈ গৈ তাৰ স্থানীয় লোকক সমবেদনা জনাইছিল। আহত-নিহত জোৱানসকলৰ খা-খবৰ লৈছিল। লিখিছিল—

"কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল
কাৰ জীৱন যৌৱন গ'ল
সেই মৃত্যু অপৰাজেয়
তেনে মৃতক নহ'লো কিয় ?"

এই পৰিপ্ৰেক্ষিততে সৃষ্টি হৈছিল অন্য এটি যুগজয়ী গীত—

ৰণকান্ত নহওঁ সেই মুহূৰ্তলৈ
যি মুহূৰ্ততে মোৰ সীমান্ততে
শেষ শত্ৰু দৈত্যটিৰ নহয় মৰণ।

১৯৬০ চনৰ অসমৰ ভাষা আন্দোলনৰ সময়ত কলিকতাত পোষ্টাৰ আঁৰি, লিখিলে— "ভূপেন হাজাৰিকাৰ ৰক্ত চাই।" উত্তম কুমাৰ, ঋতিক ঘটককে ধৰি কলিকতাৰ শিল্পীসকলে ভূপেন হাজৰিকাৰ সপক্ষে থিয় দিলে। ভূপেনদাই পৰিস্থিতি বুজি ৰাতি ঘৰৰ পৰা পলাই ৰেড্‌লাইট এৰিয়াৰ কোনোবা গণিকাৰ ঘৰত আশ্ৰয় ল'লে। ঋতিক ঘটকে পোষ্টাৰ অঁৰা ল'ৰা এজনক চুলিত ধৰি চৰিয়ালে। এনে বহুত কাহিনীৰে পৰিপূৰ্ণ সেই দিনকেইটাত ভূপেন হাজৰিকাই হেমাংগ বিশ্বাসক লগত লৈ অসমলৈ আহি 'লেট আচ মিট' বুলি অনুষ্ঠান এটি গঢ়ি গোটেই অসম ঘূৰি অসমীয়া-বঙালী দ্বন্দ্বৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰি শান্তি-সম্প্ৰীতিৰ বাট কাটিবলৈ সক্ষম হ'ল। সৃষ্টি কৰিলে—

পদ্মাৰ ধুমুহাই উৰুৱাই নিছিলে আমাৰ সুখৰ ঘৰেখনি
আকৌ বান্ধিম ঘৰ
আকৌ গামেই গীত
নতুনভাৱে অসম গঢ়িম।

গালে পুনৰ 'মানুহে মানুহৰ বাবে/যদিহে অকণো নাভাবে।' পৰিৱেশ শান্ত হৈছিল। গণজীৱনৰ প্ৰতি যি সতৰ্কবাণী, চৰকাৰৰ প্ৰতি সতৰ্কবাণী গীতেৰে কথাৰে বহু গ্ৰন্থ লিপিবদ্ধ কৰিব পৰাকৈ কৈ গৈছে। গণনাট্য সংঘৰ কৰ্মী হৈ থকা সময়ছোৱাত সাম্যবাদী চীনৰ আদৰ্শৰ প্ৰতি মোহিত হৈ তেওঁ লিখিছিল, 'নতুন চীনৰ প্ৰতিধ্বনি শুনো'। কিন্তু ১৯৬২ চনৰ চীনে কৰা ভাৰত আক্ৰমণত বহু ভাৰতীয় সৈন্যৰ মৃতদেহ দেখি ব্যথিত মনেৰে লিখিছিল। ইতিপূৰ্বে লিখা গীতটি সলনি কৰি 'নতুন চীনৰ' অংশটি বাদ দি 'নতুন চিঞৰটিৰ প্ৰতিধ্বনি শুনো' বুলি গীতটি লিখি উলিয়ালে।

১৯৪৪ চনত গণনাট্য সংঘৰ গুৱাহাটী শাখা গঠন হৈছিল। সভাপতি আছিল জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা। সম্পাদক হেমাংগ বিশ্বাস আৰু উপ-সভাপতি বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা। ১৯৪৬ চনত ভূপেন হাজৰিকাদেৱে গণনাট্য সংঘৰ সৈতে জড়িত হয়। ১৯৫৫ চনত গণনাট্য সংঘৰ অসম ৰাজ্যিক সমাৱৰ্তনৰ আদৰণি সমিতিৰ সম্পাদকৰ দায়িত্ব লয়। সংযোজিত হয় গণনাট্য সংঘৰ অগ্ৰণী সংগঠক বলৰাজ চাহানীৰ সৈতে, এজন সুদক্ষ সংগঠক হিচাপে।

আমি স্বনামধন্য পোলেন বৰকটকীৰ সৈতে একমত, তেওঁ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে ব্যক্তিগত অনুভৱ প্ৰকাশ কৰি লিখিছিল যে, ড০ ভূপেন হাজৰিকা এজন ব্যক্তি নহয়, এক ক্ষণজন্মা অনন্য প্ৰতিভা। ভূপেন হাজৰিকা

আছিল এক বিৰল কিম্বদন্তী, যি কিম্বদন্তীয়ে আমাৰ দৰে অগণন লোকক বা জাতিক তথা বিশ্ববাসীক অবিশ্বাস্য মুগ্ধতাৰ আৱেশেৰে সন্মোহিত কৰি সকলোৰে হৃদয়ত স্থান লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। তেওঁৰ একক, অনন্য আৰু যাদুকৰী প্ৰতিভাৰ জৰিয়তেই তেওঁ প্ৰৱেশ কৰিছিল সৰ্বস্তৰৰ মানুহৰ হৃদয় গহনত।

১৯৭০ দশকৰ পাছৰে পৰা ভূপেনদাৰ চিন্তাত জাতীয়তাবাদী উন্মেষ ঘটিবলৈ লয়। ১৯৭২ চনত ৰচা (মাধ্যম আন্দোলন) গীতটোৰেই তাৰ প্ৰমাণ, অসমীয়া জাতিটোৰে অসমীয়া ক'বলৈ/কাকনো কৰিছে বলাৎকাৰ/ হেৰ'/অসমীয়া ভাষাটোৰ অসমতে নাই জানো/ যোগ্যতা পোৱাৰ অধিকাৰ?

জ্যোতিপ্ৰসাদৰ 'বিশ্ব নাগৰিক'ৰ চিন্তাক ড০ ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ সৃষ্টিৰাজিৰে, সুধাকণ্ঠৰে বহুদূৰ আগুৱাই লৈ যাবলৈ সক্ষম হৈছিল। ওপজিয়ে বিশ্ব নাগৰিক হ'ব পৰা চিন্তাৰে সমৃদ্ধ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতসমূহে ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘ, পল ৰবচনৰ দৰে মহান শিল্পীৰ সান্নিধ্যৰ পিছত অন্য এক বিশ্ববিজয়ী ৰূপ সোণোৱালী ৰহন সানি জিকমিকাই উঠিছিল, বিশ্ব মানৱতাক সাৱটি লৈছিল।

সময়ৰ সাহেৰে লিখি যাম আজি মই
মানুহৰ মুকুতিৰ কথা।
আৰু সাহসেৰে লিখিছিল—
মুমূৰ্ষ মানৱক জীৱনৰ বিদ্যুৎ
কিঞ্চিতো যদি দিব পাৰো
আকাশ ধুমুহা আৰু ৱজ্ৰক
তাৰ বাবে শতবাৰ প্ৰণিপাত কৰোঁ।

সক্ৰিয় মানৱতাবাদী ভাৱনাই ভূপেনদাৰ গীতসমূহক এক অনন্য স্তৰলৈ লৈ গৈছে। বিক্ষুব্ধ বিশ্বকণ্ঠই অহোৰাত্ৰি চিঞৰে চিঞৰে/প্ৰচণ্ড অগ্নিপিণ্ড জ্বালামুখী হৈ উৰে/ কিয় উৰে?

মানৱাত্মাৰ আৰ্তনাদ শুনিও স্থিতপ্ৰজ্ঞ হৈ ৰোৱা আজিৰ সমাজক কৰিছে ভূপেনদাই তীব্ৰ উপহাস, তেনে সমাজক ভাঙিবলৈ আহ্বান জনাইছে,

ব্যক্তি যদি ব্যক্তিকেন্দ্ৰিক
সমষ্টি যদি ব্যক্তিত্বৰহিত
তেনে শিথিল সমাজক নাভাঙা কিয়?

পাঁচ নৱেম্বৰ, ১৯১১ চন। মই কলিকতাত। আমি *Parliamentary Standing Committee on Water Resource*ৰ প্ৰায় ৯ জনমান সাংসদ সহ অন্যান্য বিষয়-ববায়ী দক্ষিণেশ্বৰ কালিবাড়ীৰ ওচৰৰ নদীবান্ধ এটা পৰিদৰ্শনৰ যাৱতীয় কাম-কাজ সামৰি আবেলি উভতি আহি আছিলো। এটা বৃহৎ কনভয়। ভাৰত চৰকাৰৰ উক্ত বিভাগৰ উচ্চ বিষয়ববীয়া, পশ্চিমবঙ্গ ৰাজ্য চৰকাৰৰ মুখ্য সচিবকে ধৰি এক উচ্চ পৰ্যায়ৰ সকলো বিষয়ববীয়া, পুলিচৰ উচ্চপদস্থ বিষয়া— সকলো মিলি এটা বিৰাট কনভয়— হঠাৎ কলিকতামুখী কনভয় ৰাজপথতে থমকি ৰ'ল। পুলিচ প্ৰশাসনৰ তৎপৰতা, খদমদম আৰম্ভ হ'ল। সাধাৰণতে এনে কনভয় কোনো বাধা নামানি আগুৱাই গৈ থাকে। মোৰ গাড়ীখনত উপস্থিত থকা প্ৰট'কল বিষয়াগৰাকী তৎপৰতাৰে নামি গ'ল। ঘূৰি আহি সকলো উৎকণ্ঠাৰ অৱসান ঘটাই সেই দুৰ্যোগপূৰ্ণ সৰ্বনাশী খবৰটো দিলে— *Dr. Bhupen Hazarika is no more*। পথটোত চলি থকা সকলো বাহন— তেখেতলৈ সন্মান জনাই কিছুসময়ৰ বাবে সকলো পথতে থিতাতে বন্ধ হৈ পৰিছে। আমি সকলোৰে সেই সময়ছোৱাত বাহনৰ পৰা নামি থিয় হ'লো একেলগে, বুকুত খুন্দিয়াই থকা এবুকু শোক লৈ। ভূপেনদা এই জীৱনৰ মায়া এৰি গুছি যাব— তেনে এটা অনুমান কৰিব পাৰিলেও এই খবৰৰ বাবে মুঠেও প্ৰস্তুত নাছিলো। মোৰ বুকু খুন্দিয়াই চকুপানী সৰসৰকৈ

ওলাই আহিছিল সাধাৰণ মানুহৰ ভূপেনদাৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধাৰ কথা সুঁৱৰি। পশ্চিমবঙ্গৰ মানুহে জানে কেনেকৈ এগৰাকী প্ৰথিতযশা শিল্পীক সন্মান জনাব লাগে। শিল্পীৰ মৰ্যাদা সহকাৰে 'আমাদেৰ ভূপেনদা' বুলি কিয় বুকু ডাঠি কয় তাৰো উমান পালো। শ্ৰদ্ধাত মোৰ মূৰ দোঁ খাই গ'ল— এনে তাৎক্ষণিক প্ৰতিক্ৰিয়া দেখি। সেইজন ভূপেনদা গণশিল্পী, বিশ্বশিল্পী, জনতাৰ হিয়াৰ আমঠু।

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ বৈচিত্ৰ্যময় জীৱনক প্ৰেৰণা হিচাপে লোৱা, বিশাল লুইতৰ বিশালতাক আৰু গভীৰতাক অনুপ্ৰেৰণা বুলি শৈশৱতে আকোঁৱালি লোৱা নিৰুপম কণ্ঠৰ অধিকাৰী ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন পৰিক্ৰমা ক'লে মানুহৰ উৎকণ্ঠা, উপলব্ধি অনুভৱৰ সীমাৰ অন্ত নাই। ভূপেনদাই নিজে কৈছিল— "ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিশালতাতেই মোৰ জীৱন সীমিত নাথাকিল। লুইতৰ পানী যিদৰে বৈ যায় সাগৰলৈ, সময়ৰ লগে লগে মোৰ উপলব্ধি-অনুভৱবোৰো বিয়পি গ'ল সাগৰৰ পৰা মহাসাগৰলৈ। মই সেয়ে গাইছিলো—

সাগৰ সংগমত কতনা সাতুৰিলো
তথাপিতো হোৱা নাই ক্লান্ত
সেয়েহে মনৰ মোৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ
উৰ্মিমালা অশান্ত।

মই হাইস্কুলীয়া ছাত্ৰ অৱস্থাত প্ৰথমবাৰ ভূপেন হাজৰিকাদেৱক দেখা পোৱাৰ সুভাগ্য হৈছিল। তেতিয়া বিজনী বান্ধৱ হাইস্কুলত পঢ়ো। বিজনীত আয়োজিত হৈছিল 'ভূপেন হাজৰিকা সংগীত সন্ধিয়া'। বিজনী লক্ষ্মী মন্দিৰৰ প্ৰেক্ষাগৃহৰ ভিতৰে-বাহিৰে অগণন গুণমুগ্ধ। অগণন মানুহৰ মাজত ভূপেনদাক চাইছিলো গভীৰ উৎকণ্ঠাৰে— কি এক বিশাল ব্যক্তিত্ব। মন্ত্ৰমুগ্ধ হৈ হেজাৰজনৰ লগত থিয় হৈ চাই থাকি এক উপলব্ধি হৈছিল— তেখেতে কৈ থকা কথাবোৰ হৈ পৰিছিল একো একোটা গীত বা কবিতা। গ্ৰামোফোন ৰেডিঅ'ৰ কল্পনাপ্ৰসূত ভূপেন হাজৰিকাক সোঁ-শৰীৰে সেয়া মোৰ প্ৰথম দেখা, তাৰ পিছত হৈ পৰিছিল আমাৰ শিল্পীসুলভ মনটোৰ একমাত্ৰ প্ৰেৰণাৰ উৎস। আচলতে মোৰ এই আসক্তিৰ প্ৰধান কাৰণটোৱে তেওঁৰ গীত আৰু কণ্ঠ। মোৰ শৈশৱ আৰু কৈশোৰৰ গীত গাবলৈ চেষ্টা কৰা দিনটোৰ পৰা ভূপেনদাৰ গীত বাদ দি কোনো এটা দিনেই পাৰ নহ'ল। ব্যক্তিগতভাৱে ভূপেনদাৰ সান্নিধ্য বহুবাৰ লাভ কৰিছিলো। কেবাদিনো একেলগে একেখন গাড়ীত নতুবা একে বাসস্থানতে থাকি নিবিড়ভাৱে ভূপেনদাক লগ পোৱাৰ সুযোগ প্ৰথমবাৰ পাইছিলো ১৯৮৩ চনত। সেয়া আছিল ছবছৰীয়া অসম আন্দোলনৰ এক দুৰ্ভাগ্যজনক সময়ৰ এছোৱা। অসমত জাঁপি দিয়া হৈছিল এক নিৰ্বাচন— যি আছিল অবৈধ, জনসাধাৰণৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে সংবিধানৰ বাধ্যবাধকতাৰ গইনা লৈ জাঁপি দিয়া নিৰ্বাচন। যি নিৰ্বাচনে অসমৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ জুই জ্বলাই গৈছিল— য'ত ছাই হৈছিল বহুত নিৰীহ মানুহৰ ভৱিষ্যতৰ সপোন, জীয়াই থকাৰ সপোন। সুযোগ সন্ধানীসকলে অসমৰ চৌদিশে বিয়পাব বিচাৰিছিল ধৰ্মান্ধতাৰ বিষবাষ্প। ভূপেনদাই অসমৰ এনে এক বেদনা গধুৰ মুহূৰ্তত হাত সাৱতি বহি নাথাকিল, ৰাইজৰ মাজলৈ ওলাই আহিল, লগত ল'লে জ্ঞানপীঠ বঁটা বিজয়ী প্ৰথম অসমীয়া বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য, শিক্ষাবিদ শিল্পী লক্ষ্যহীৰা দাস, কবি নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈ, শিল্পী প্ৰণব বৰা, শিক্ষাবিদ মচফিয়া আহমেদ বাইদেউ, কিশোৰ গিৰি আদিক। 'আছু' নেতৃত্বৰ হৈ সঙ্গী হোৱাৰ দায়িত্ব দিলে মোক আৰু প্ৰয়াত দেৱ বৰাক। গোৱালপাৰা, কামৰূপ, কোকৰাঝাৰৰ পৰা আৰম্ভ হ'ল ভূপেনদাৰ শান্তিকামী দলৰ যাত্ৰা। এই অভিজ্ঞতা অভূতপূৰ্ব সেই মুহূৰ্তত যাত্ৰাপথত ভাতৃঘাটি চিন্তাৰ ফলশ্ৰুতিত নিঃশেষ হৈ যোৱা বহু গাঁৱত তেতিয়াও অঙঠা জ্বলি আছিল। কেইবাখনো ইছলামধৰ্ম অধ্যুষিত গাঁৱত পুৰুষ-মহিলাই ভূপেনদাৰ ভৰি চুই কান্দোনত ভাগি পৰিছিল— যেন জ্বলি যোৱা তেওঁলোকৰ ঘৰবোৰ পুনৰ বান্ধিবলৈ প্ৰেৰণা পাইছে— তেওঁলোকৰ দুখৰ সমভাগী হোৱা এজন দিগ্‌গজ লগ পাই গ'ল। ভূপেনদাই বাট বুলি পাৰ হৈ যোৱা সেই ইছলাম ধৰ্ম অধ্যুষিত গাঁও, জনজাতি বা অজনজাতি গাঁও, প্ৰতিখন চহৰ লোকে লোকাৰণ্য হৈ পৰিছিল।

আগদিনালৈকে ৰাজপথলৈ ওলাই আহিবলৈ ভয়ত বিতত হোৱা সেই সন্ত্ৰস্ত মানুহবোৰ হেজাৰ-বিজাৰত ওলাই আহিল; সকলো দুখ, হেৰুৱাৰ বেদনাৰ যেন ওৰ পৰিল; আৰম্ভ হৈছিল এক নতুন জীৱন যাত্ৰা, আমি একেখন নাৱৰে যাত্ৰী। ভূপেনদাৰ লগত এককণ্ঠে সকলোৱে গুণগুণালে—

দুৰ্বল মানুহে যদি
জীৱনৰ কোবাল নদী
পাৰ হয় তোমাৰেই সাহত
তুমি হেৰুৱাবা নো কি?

মানুহে মানুহৰ বাবে পুনৰ ভাবিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে, এক নতুন পুৰা প্ৰতিজনৰ চিন্তাত। ৰাভা, মিচিং, কাৰ্বি, বড়ো, মৈমনচিঙিয়া, নেপালী, কুমাৰ, হিন্দু, মুছলমান, বৌদ্ধ, খৃষ্টিয়ান হৈ পৰিল এক— তেওঁলোকে পুনৰ উপলব্ধি কৰিলে— আমাৰ প্ৰথম পৰিচয় আমি মানুহ। মানুহবোৰৰ অশ্ৰুসিক্ত নয়ন, কাতৰ মুখমণ্ডলবোৰ হাঁহিৰে যেন ওপচি পৰিছিল— চকুৰে মুখে হাঁহি। ভূপেন দাক ওচৰৰ পৰা, অতি ওচৰৰ পৰা চাবলৈ, হাতৰে চুই চাবলৈ, গাত হাত দিবলৈ কি এক হেতা-ওপৰা। সুৰীয়া, আবৃত্তি যেন কথাবোৰ ভূপেনদাই হাতত বহী এখন লৈ আৰম্ভ কৰে। ভাষা আন্দোলনৰ সময়ত অতীতৰ অভিজ্ঞতাৰ কথাবোৰ সোঁৱৰাই দি ৰাইজক নিজৰ অধিকাৰৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়ে। সোঁৱৰাই দিয়ে অসমৰ সমন্বয়ৰ ইতিহাসৰ কথা।

অসমভূমিৰ প্ৰতি সংবেদনশীল ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰতিবাৰেই প্ৰকাশ পাইছে জাতিৰ প্ৰতি প্ৰচণ্ড আবেগ। প্ৰয়োজনত সতৰ্ক কৰি দিছিল সমাজ বিৰোধী শক্তিসমূহক—

জুই লৈ নেখেলিবি ৰঙা চকু দেখুৱাই
সকীয়ালো তোক শেষবাৰ
সূৰ্যৰ পিনে চাই সংগ্ৰাম কৰিবলৈ
অসমৰো আছে অধিকাৰ।।

পুনৰ গাইছিল - *মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ মহা মিলনৰ তীৰ্থ*
যুগ যুগ ধৰি আহিছে প্ৰকাশি
সমন্বয়ৰ অৰ্থ...

অসমভূমিৰ প্ৰতি সংবেদনশীল ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰতিবাৰেই প্ৰকাশ পাইছে জাতিৰ প্ৰতি প্ৰচণ্ড আবেগ। অসাধাৰণ ভূপেন হাজৰিকাৰ কথা লিখি তেখেতৰ নিবিড় সান্নিধ্য লাভ কৰা অন্য এগৰাকী কথাশিল্পী ৰত্ন ওজাই সঠিকভাৱে কৈছিল— ভূপেনদাৰ গীত লিখাৰ সময় আৰু স্থান নিৰূপণ কৰে আঘাত-সংঘাত উল্লাস-আনন্দই। অসমীয়াই অসমীয়াত্ব হেৰুৱাৰ মানসিক আঘাতত লিখে— আজিৰ অসমীয়াই নিজকে নিচিনিলে অসমতে ভগনীয়া হ'ব। শাসিত-শোষিত, ক'লা-বগা, পূব-পশ্চিমৰ সংঘাতে প্ৰসাৰে তেওঁৰ মনৰ আকাশৰ নিতৈ নৱ প্ৰগতিৰ দিগন্ত। আদ্যৰন্ত জাহাজ কুইন এলিজাবেথত বহি আটলাণ্টিক মহাসাগৰৰ জোৱাৰ দেখি লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰা 'সাগৰ সংগমত কতনা সাতুৰিলো' সম্পূৰ্ণ কৰে ভাৰত মহাসাগৰৰ তীৰত। যিটো গীত তেওঁৰ আছিল সৰ্বাধিক প্ৰিয়।

১৯৩৯ চনত মাত্ৰ তেৰ বছৰ বয়সত ভূপেনদাই ৰচনা কৰিছিল তেওঁৰ বিখ্যাত গীতটি,— 'অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই'— য'ত নতুন ভাৰতৰ সপোনে প্ৰাণ পাই উঠিছে।

ধৰ্ম ব্যৱসায়ীৰ ঠাই নাই তাত
জাতিৰ অহংকাৰ লয় পাব তাত
অস্পৃশ্যতাৰ মহা দানবক

আপোনৰ হাতেৰে নাশিম
নতুন ভাৰত গঢ়িম।

সেয়েহে বোধকৰোঁ, পত্নী প্ৰিয়মলৈ লিখা চিঠিত মাতৃভূমিৰ প্ৰতি থকা অগাধ প্ৰেমৰ কথা এনেকৈ লিখি গ'ল...

মই কোনোদিনে কোনো ফাৰ্ষ্ট ক্লাছ দেশৰ ছেকেণ্ড ক্লাছ চিটিজেন হিচাপে বাচি থাকিবলৈ বিচৰা নাই। মোৰ ভগা ঘৰ, ভগা দেউলত থকা ৰাজপ্ৰাসাদত থকা ৰজাৰ দৰে মূৰ দাঙি বাচিবলৈ বিচাৰিছোঁ। ভগা এছিয়া, ভগা ভাৰতবৰ্ষক নতুনকৈ গঢ়ি তোলাৰ কামত এজন সৈনিক হ'বলৈ বিচাৰিছোঁ। আজিও সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ য'লৈকে নাযাওঁ কিয়, চিঞৰি ক'বলৈ মন যায় সকলো দেশৰ ৰাণী সেয়া যে জন্মভূমি।

ভূপেনদাৰ গীতত আছে মহাকাশৰ বিশাল উদাৰতা, ধুমুহাৰ প্ৰচণ্ড শক্তি, বজ্ৰসম শক্তিশালী সাহসী যুক্তি সমৃদ্ধ বিশ্ব প্ৰেমৰ সুৰ। যি সাগৰৰ দৰে বিশাল নতুন আশা আৰু নৱ চিন্তাৰে সমৃদ্ধ প্ৰগতিৰ নতুন দিগন্ত প্ৰসাৰী।

জাপানৰ ৰো-অন *(Ro-on)* নামৰ অনুষ্ঠানটোৱে ড° ভূপেন হাজৰিকাক সম্ভাষণ জনাই সেয়ে কৈছিল— *Dr. Bhupen Hazarika is one of the illustriously outstanding lyricist and vocal artists of worldwide imminence mellifluously tunes the songs of the masses throughout the world. The songs of Dr. Bhupen Hazarika maintain an excellently unifying force to bind the whole human race together regarding of the linguistics identify. Thus Dr. Hazarika justified himself as one of the advocate of the world culture.*

অসমৰ ভিতৰে-বাহিৰে সাহিত্য চৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত স্বতন্ত্ৰৰীয়াকৈ এক অগ্ৰণী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি অহা সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমে সুঠাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা ৯৯ সংখ্যক ভূপেন হাজৰিকা জন্ম বাৰ্ষিকীৰ লগত সংগতি ৰাখি বিশ্ব বৰেণ্য শিল্পীগৰাকীৰ স্মৃতি যুগমীয়া কৰাৰ স্বাৰ্থত তেখেতৰ জীৱন আৰু কৃতি সম্বলিত এক বৃহৎ কলেৱৰৰ সম্পাদিত গ্ৰন্থখন আটক ধুনীয়াকৈ যুগুতাই উলিয়াইছে।

সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমে অসমৰ সীমাৰ পৰিধি ভাঙি পশ্চিমবঙ্গ, উৰিষ্যাৰ পিছত এইবাৰ কৰ্ণাটকলৈ ডিঙি মেলি বিশ্ব বিশ্ৰুত মনীষা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ওপজা দিন উদ্‌যাপনৰ স'তে সংগতি ৰাখি এক আন্তৰ্জাতিক আলোচনা চক্ৰকে ধৰি সাংস্কৃতিক কৰ্মসূচী যুগুতাই বাংগালুৰুত অসম সাহিত্য সভা আৰু শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ সৌজন্যত বাংগালুৰুৰ অসমীয়া সমাজৰ নামঘৰত ৮ চেপ্তেম্বৰ '২৪ত বিস্তৃত কাৰ্যসূচীৰে সমবেত হোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। এই ক্ষেত্ৰত অগ্ৰণী ভূমিকাৰে সাংগঠনিক আৰু সাহিত্য চিন্তা দুয়োটাৰে সমন্বয় ঘটাই সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ যুটীয়া সম্পাদক ড০ পৰিতোষ চক্ৰৱৰ্তী আৰু ড০ ভবেশ দাসে, আৰ্থিক ক্ষেত্ৰত এই কেন্দ্ৰটো একেবাৰে দুৰ্বল অথচ জাতীয় দায়িত্ব আৰু অসমৰ সাহিত্য চৰ্চা প্ৰসাৰতাক আগস্থান দি দিনে-নিশাই পৰিশ্ৰম কৰি এই বহৎ গ্ৰন্থ প্ৰকাশৰ লগতে বাংগালুৰুৰ কাৰ্যসূচী সফল কৰি তুলিবলৈ, এক কথাত ক'বলৈ গ'লে এক অসাধ্য সাধন কৰিবলৈ সফলতাৰে বাট কাটিছে। এই ক্ষেত্ৰত সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ সকলো সতীৰ্থ পাৰ্যমানে হাত উজান দিছে।

এই আয়োজনক সমৃদ্ধ কৰা অসম আৰু বাংগালুৰুৰ সদৌটিলৈ আমাৰ হিয়াভৰা অভিনন্দন আৰু শুভেচ্ছা যাচিছোঁ। বিশ্বৰত্ন ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱলৈ আমাৰ সশ্ৰদ্ধ প্ৰণাম জনাই তেখেতৰ পবিত্ৰ স্মৃতিত শ্ৰদ্ধাঞ্জলি জ্ঞাপন কৰিলো।

সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম যুগমীয়া হৈ ৰওক। ●

ভৱদীয়
কুমাৰ দীপক দাস
সভাপতি

মুখ্য সম্পাদকৰ কলম

সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা, সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম ইত্যাদি- অলপ কথাৰে

পাতনি

যোৱা শতিকাৰ ত্ৰিশৰ দশকৰ পৰা আঠটা দশক (মৃত্যুৰ এবছৰ আগলৈকে প্ৰায় ২০১০ চনলৈ) ধৰি সঙ্গীত জগতত সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ কণ্ঠৰ যাদুৰে অসম, ভাৰত নালাগে গোটেই বিশ্ববাসীক মন্ত্ৰমুগ্ধ আৰু আবেগ বিধুৰ কৰি কৰি ৰাখিছিল। সঁচা কথা ২০১১ চনৰ ৫ নৱেম্বৰ তাৰিখে ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন বন্তি নিৰ্বাপিত হৈছে, কিন্তু তেওঁৰ অ-মৃত কণ্ঠ জানো ৰুদ্ধ হ'ব পাৰে। ১৯৩০ চনত মাত্ৰ চাৰিবছৰীয়া ভূপেন হাজৰিকাই কটন কলেজিয়েটত গীত গাই সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ পৰা আশীৰ্বাদ লভিবলৈ সক্ষম হৈছিল। তাৰ পিছত অসমৰ স্বনামধন্য অসমীয়া সংস্কৃতিৰ দুগৰাকী পূজাৰী জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ স্নেহধন্য, আশিসধন্য হৈ ভূপেন হাজৰিকাই মেলি দিছিল সঙ্গীত-সুৰৰ ৰহঘৰা। ১৯৩০ চনৰ পৰা প্ৰায় ৮০ বছৰ ধৰি তেওঁৰ গীতে-সুৰে অসমীয়া জাতিটোকে দি গৈছে আত্মপৰিচয়ৰ এখন বৰ্ণাঢ্য ভূৱন। এতিয়াও আমি সদম্ভে ক'ব পাৰোঁ যুগৰ পিছত যুগ ধৰি ড০ হাজৰিকা অজৰ-অমৰ হৈ থাকিব তেওঁৰ একমাত্ৰ যাদুকৰী কণ্ঠৰ বাবে, তেওঁৰ অমৰ সৃষ্টিৰাজিৰ বাবে। তেওঁৰ সুৰৰ অমিয়াই ধৰ্ম-ভাষা-ভিন্ন জাতি, ক্ষুদ্ৰ স্বাৰ্থ-সঙ্কীৰ্ণতা তথা ভৌগোলিক সকলো পৰিসীমা অতিক্ৰম কৰি বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতিৰ স্বকীয়তা ৰক্ষা কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

উৰণীয়া মৌ সদৃশ ড০ ভূপেন হাজৰিকা এজন অসামান্য প্ৰতিভাশালী গীতিকাৰ আৰু কণ্ঠশিল্পী মুখ্য পৰিচয় যদিও একাধাৰে কবি, ভাল গদ্য সাহিত্যিক, সাংবাদিক-সম্পাদক, সুৰকাৰ, শব্দৰ অৰ্থেৰে সম্পুৰ্ণ শুদ্ধ উচ্চাৰণৰ ক্ষেত্ৰত অদ্বিতীয়, চলচ্চিত্ৰ নিৰ্মাতা, পৰিচালক ইত্যাদি সকলোতে তেওঁৰ অপৰিসীম দক্ষতা বিৰাজমান।

৩০ ৰ দশকত কলাগুৰু বিষ্ণুৰাভা আছিল এগৰাকী দুৰ্দান্ত ফুটবল খেলুৱৈ। তেনেকুৱা সময়ত ফুটবলৰ জনপ্ৰিয় ফুটবল খেলুৱৈ বিষ্ণু ৰাভাক 'বাবৰিৱালা' বা 'বাবৰিৱালাৰূপী' হিচাপে সকলোৱে জানিছিল। ভূপেন হাজৰিকায়ো জানিছিল। কাৰণ তেজপুৰৰ 'প'ল' গ্ৰাউণ্ড'ত বাবৰিৱালা ৰূপী বিষ্ণু ৰাভাৰ খেল প্ৰত্যক্ষ কৰিছিল শিশু ভূপেন হাজৰিকাই। খেলপথাৰখনৰ উত্তৰ কোণৰ এটা বাসগৃহত আছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকাৰ পৰিয়াল। ১৯৩৬ চনত এদিন নীলকান্ত হাজৰিকাৰ লগত পূৰ্বৰ পৰা চিনা-জনা থকাৰ সুবাদতে জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাক লগত লৈ বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা এদিন 'প'ল গ্ৰাউণ্ড'ত থকা বিখ্যাত নীলকান্ত হাজৰিকাৰ ঘৰলৈ আহিছিল। খেলপথাৰৰ দুৰ্দান্ত 'বাবৰিৱালা'ক নিজৰ ঘৰলৈ অহা দেখি শিশু ভূপেনে ভীতিগ্ৰস্ত হৈ ভিতৰলৈ দৌৰি পলাই গৈছিল যদিও এটা সময়ত দেউতাকে তেওঁক চ'ৰা ঘৰলৈ মাতি লৈ আহি জ্যোতি-বিষ্ণুৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিয়াৰ পিছত বিষ্ণুৰাভাই কৈছিল - ভূপেন, তুমি গান গাব লাগিব। অৰ্থাৎ ভূপেন হাজৰিকাৰ শৈশৱ কালতেই কলা গুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই ধাৰণা কৰি ল'ব পাৰিছিল তেওঁৰ শিল্পী প্ৰতিভা। ইয়াৰ পিছতেই তেজপুৰ চৰকাৰী উচ্চতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ত অধ্যয়নৰত মাত্ৰ ন বছৰীয়া ভূপেন হাজৰিকাক কলকাতালৈ নি 'চেন'লা মিউজিকেল প্ৰডাক্টচ্ কোম্পানী'ত প্ৰথমবাৰৰ বাবে শিশু

ভূপেনৰ কণ্ঠত ৰেকৰ্ডিং কৰোৱাইছিল -

"কাষতে কলচী লৈ
যায় ঐ ৰচকী বাই..." গীতটি।

এককথাত ক'বলৈ গ'লে বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই আছিল সুধাকণ্ঠ, সংগীতসূৰ্য ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ এক্সপ'জাৰ। কেৱল এয়াই নহয়, জ্যোতি-বিষ্ণুৰ হাতত হাত ধৰিয়েই ভূপেন হাজৰিকাই কলকাতাত শিশু কালতে নিজৰ কণ্ঠত কেইবাটাও গীত ৰেকৰ্ডিং কৰাৰ উপৰি ১৯৩৯ চনত জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ দ্বিতীয়খন কথাছবি ইন্দ্ৰমালতীত কণ্ঠশিল্পী আৰু অভিনেতা হিচাপে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল। মৃত্যুৰ আগলৈকে বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই বহু সংখ্যক গীতত সুৰাৰোপ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰাৰ উপৰি সুধাকণ্ঠৰ ডেকা বয়সত (নাওবৈচা সমষ্টিৰপৰা বিধায়ক হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰাৰ সময়ত) শ্বিলঙৰ পাইন উড হোটেলত 'শ্বিলঙৰে গধূলি' শীৰ্ষক বহুলভাৱে জনপ্ৰিয় গীতটিৰ সুৰ বিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিছিল। সেই বাবেই হয়তো বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ মৃত্যুৰ পিছত অৰ্থাৎ ১৯৭০-৭১ চনত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সৃষ্টি কিছু পৰিমাণে হ্ৰাস পোৱা পৰিলক্ষিত হৈছিল।

এজন চিত্ৰনিৰ্মাতা হিচাপে ভূপেন হাজৰিকাক সহজেই ঢুকি পোৱা বা বুজি পাব পৰা বিধৰ নহয়। পৃথিৱীৰ সৰ্বকালৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ চিত্ৰ পৰিচালক হিচাপে কিম্বদন্তি হৈ থকা ৰাছিয়ান চিত্ৰ পৰিচালক ছেৰ্গেই আইজেনষ্টাইনৰ কথা মনলৈ আহিছে। তেওঁৰ ছবিৰ বিশেষ বিশেষ দিশ হিচাপে নান্দনিক ৰূপটোকে অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছে। যি নান্দনিক ৰূপৰ তাত্বিক দিশৰ সম্যক জ্ঞানৰ লগতে আইজেনষ্টাইনৰ শিল্প চেতনাৰ পৰিচয় থাকিব লাগিব। দুটা বিশেষ প্ৰবাহৰ দ্বাৰা তেওঁৰ শিল্প চেতনা গঢ় লৈছে। প্ৰথমটো হৈছে ৰাছিয়াৰ দুহেজাৰ বছৰীয়া নান্দনিক ঐতিহ্য আৰু পৰম্পৰা আৰু আনটো হৈছে ইউৰোপীয় ৰেনেছাঁৰ পাঁচশ বছৰৰ শৈল্পিক অভিজ্ঞতা। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে আইজেনষ্টাইনৰ ছবি ৰাজনৈতিক হৈও শিল্প আৰু শিল্পই প্ৰচাৰধৰ্মী হোৱা স্বত্বেও উত্তীৰ্ণ হৈছে নান্দনিকতালৈ।

চৌষষ্ঠি কলা সম্পৰ্কীয় জয়মঙ্গলৰ কথাখিনি এনেকুৱা ঃ গীত, নৃত্য, বাদ্য, আলেখ্য (শিল্পকলা), ছাপকটা (বিশেষকচ্ছেদ্য) বেলেগ বেলেগ ৰহণ চৰোৱা চাউলৰ গুৰিৰে ঘৰৰ মজিয়াত বিভিন্ন আকৃতিৰ ফুল অঁকা (ফুলেৰে সজ্জিত কৰা), ফুলাম দলিচা (পুষ্পান্তৰণ), সাঁথৰ (প্ৰবেশিকা), ছন্দজ্ঞান, আচাৰ ব্যৱহাৰৰ জ্ঞান, (বৈজ্ঞানিক জ্ঞান), স্থাপত্যশৈলী বিদ্যা (শিল্পকৰ্ম) তক্ষকৰ্ম ইত্যাদি লৈয়েই মুলতঃ চৌষষ্ঠি কলাৰ সমাহাৰ। ইয়াৰ বাহিৰেও অন্যান্য বহুতো দিশ আছে যিবোৰ চৌষষ্ঠি কলাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। অথচ এনেকুৱা সৌন্দৰ্যৰ আকৰস্বৰূপ বা সৌন্দৰ্যবোধকো এচাম মানুহে এটি অৰ্থহীন, অনাৱশ্যক, ক্ষতিকাৰক কিবা এটা, এলাহৰ সামগ্ৰী ইত্যাদি অভিধাৰে ব্যঙ্গাত্মক ৰূপত অৱহেলা কৰা দেখা যায়। আনকি এজনে বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ অমৰ সৃষ্টি সম্পৰ্কে আগবঢ়োৱা শ্ৰুতিকটু মন্তব্য ঃ "কেৱল আঁখি দিয়ে আঁখিৰ ক্ষুধা পিয়ে" কথাখিনি লৈ তীৰ্যক ব্যঙ্গ বা ঠাট্টাৰ সুৰত কৈছে - "তেওঁ কেৱল আঁখিৰ সুধা পি থাকিয়েই যদি জীৱন ধাৰণ কৰিলেহেতেন, তেন্তে আহাৰ খায় কিয় ?" সৌ সিদিনা এজন ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ বিখ্যাত সাংবাদিক এজনেও ঠাট্টাৰ সুৰত ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ সৃষ্টিক তাচ্ছিল্য কৰিবলৈ কুণ্ঠা বোধ কৰা নাছিল। আনকি ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সুন্দৰ সৃষ্টি আৰু ব্যক্তিত্বৰ প্ৰতি ঈৰ্ষাত দগ্ধ হৈ অসমৰ আগশাৰীৰ এজন সাহিত্যিক পণ্ডিতৰ কটু সমালোচনাৰ উত্তৰ দিছিল 'মদাৰ ফুল' বিষয়ক গীতটিৰে। অৱশ্যে এনে জ্ঞানী পণ্ডিতৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ নিদি, তেওঁৰ সু- মানসিক অৱস্থাক কোনোৰে সন্দেহ কৰিলে তাৰ বাবে দোষ দিবলৈও উপায় নাথাকে। মানুহৰ জন্ম দুটা মূল প্ৰবৃত্তিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ক্ষুধা প্ৰবৃত্তি আৰু কাম প্ৰবৃত্তি - ই সঁচা। কিন্তু ইয়াৰ বাহিৰেও অন্যান্য 'বোধ'ৰ জ্ঞান নাথাকিলে জীৱন উদ্দেশ্যবিহীন হৈ পৰে। জীৱন স্থিতিশীল হয়। জীৱনৰ কোনো মাদকতা নাথাকে। জীৱনৰ ধৰণ গতিশীল কৰিবলৈকে মানবধৰ্মৰ বিশেষত্ব। বহুতেই শিল্পীক (কলাকাৰক) নিজৰ কলা দেখুৱাবলৈ এটি অহঙ্কাৰী হেঁপাহ মনতে পুহি ৰাখে বুলি দোষাৰোপ কৰিও তৃপ্তি লাভ কৰে। শিল্পীয়ে এজন মুমূৰ্ষ বৃদ্ধৰ ছবি আঁকিছে, ৰং-তুলিৰ

স্পৰ্শেৰে। আকৌ চিত্ৰখনত মানুহৰ জীৱনৰ শেষ অৱস্থাৰ ভাৱৰ প্ৰতিফলন ঘটাইছে- ভাৱ ফুটাই তুলিব পাৰিছে। পাচ মুহূৰ্ততে তেওঁ আনন্দতে আত্মহাৰা হৈ পৰিছে। ওচৰত কোনোবা এজনক বিচাৰিছে সেই সফলতা দেখুৱাবলৈ। ডানটনে কৈছে ঃ “এইটো বেচ ক'ব পাৰি যে আংশিকভাৱে হ'লেও শিল্পী এজন প্ৰদৰ্শনকামী। *(It' may well be said that in part at least, the artist is an exibitionist)* কিন্তু ইয়াৰ কাৰণ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে - স্বীকৃতি আৰু প্ৰশংসাৰ অভিলাস আমাৰ সকলোৰে গাত বিদ্যমান। *(The desire for recognition and acclamation is present in all of us)* শিল্পীৰ এই হেঁপাহটো থকা কোনো আচৰিত কথা নহয়। যেনেকৈ আৰ্কিমিডিছকে তেওঁৰ নতুন সত্য পাই ‘পাইছোহক পাইছোহক’ বুলি চিঞৰি উঠিছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ বিষয়ে স্থানান্তৰত লিখিছে ঃ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ দুটা ফাল । এটা ৰুচিবোধ বিসৰ্জিত (Pure Vulgarism) বা আমাৰ্জিত আৰু আনটোক ৰুচিবোধ সম্পন্ন সুস্থ সংস্কৃতি বোলা হৈছে। সত্যজিত ৰায়ৰ পথেৰ পাঁচালী ওলোৱা সময়ত চাবলৈ মানুহ দহজনমান গৈছিল। কিন্তু আজি সেইখন ছবি চাবলৈ লাখ লাখ মানুহৰ সমাগম হৈছে। আনহাতে বহুতো চিনেমা আছে বহুতো মানুহ চাবলৈ যায়। এই দুটা ধাৰাৰ মাজত এটা কণ্টিনিউওৱাজ অৰ্থাৎ ধাৰাবাহিক সংঘাত চলিছে। লোকসঙ্গীতৰ ক্ষেত্ৰতো ইয়াৰ পৰা অহা বিচ্ছিন্ন আন একো নহয়, মাত্ৰ নগৰ অভিমুখী সভ্যতা-সংস্কৃতি আমাৰ গাঁওবোৰতো আজি বিৰাজমান। গাঁৱৰ শুদ্ধ মনৰ শিল্পীৰ মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিছে, নগৰীয়া ঢং চং বৰ্তাই ৰাখিবলৈ গৈ। তেওঁলোকৰ মনত ইমান দিনে পুহি ৰখা গ্ৰামীণ ভাৱধাৰাৰ লোকসঙ্গীতৰ নিজস্ব স্বাতন্ত্ৰ্যৰ সৈতে নগৰ সভ্যতাৰ বিকৃত লোকসঙ্গীতৰ দ্বন্দ্ব-সংঘাত হৈছে। এই দ্বন্দ-সংঘাতত কোনোজন দূৰলৈ ছিটিকি পৰিছে যদিও কিছু সংখ্যক লোকসংগীতৰ শিল্পী আজিও সুন্দৰ ৰূপত বৰ্তি আছে। এইসকলৰ মাজত প্ৰথমতে নাম ল'ব লাগিব গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰ বাবে বিখ্যাত হৈ উঠা প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ। তেওঁ আজিও গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰ সুৰেৰে সাধাৰণ শ্ৰোতাৰ মন আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে নিৰ্ভেজাল ৰসৰ সঞ্চাৰণেৰে। সেয়ে প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে উজ্জ্বল ৰূপত প্ৰতিষ্ঠিত হ'ব পাৰিছে, জনতাৰ হৃদয় জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই এঠাইত কৈছে - “প্ৰসঙ্গক্ৰমে কথা এষাৰ কওঁ - প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে আৰু মই গোৱা ‘মাহুত বন্ধুৰে’ গানটোৱে এতিয়াও ৰাইজৰ সমাদৰ পায়। কিয় ? কাৰণ, সেই গীতটোৰ জনপ্ৰিয়তা এতিয়াও অটুট আছে। প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ নিচিনা প্ৰকৃত শিল্পীসকল এতিয়াও চহৰৰ মোহত পৰা নাই। ই আমাৰ কাৰণে আশাৰ কথা নহয় নে ?” (ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, পৃষ্ঠা ঃ ১৮৮৪) লোকগীত যদিও মূলতঃ আঞ্চলিক, তথাপি সুৰ আৰু বক্তব্যৰ সাৰ্থক মিলন হ'লে সেই গীতে গতানুগতিক সীমাবদ্ধতা অতিক্ৰম কৰি সাৰ্বজনীন ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ গীতত এনেকুৱা বিৰল প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়, সেয়ে তেওঁৰ গীতবোৰে জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰাৰ লগতে তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছতো তেওঁৰ গীতৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰ বৃদ্ধি পাই আহিছে। ১৯৭৭ চনত ২ আৰু ৪ এপ্ৰিলত কলিকতাৰ ময়দানত বাৰ হেজাৰৰো অধিক লোক গোট খাইছিল ‘মাউতৰ গীত’, বিহু ওজাপালি আৰু মেঘালয়ৰ শিল্পীৰ সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানত। মেঘালয়ৰ চষ্টাৰফিল্ড খংয়েৰ আৰু হেলেনগিৰিক। পাটৰ কাপোৰৰ পাগুৰি পিন্ধি গীতৰ লগে লগে খাচী জয়ন্তীয়া নৃত্য- বিৰাট নাচোনৰ লহৰ কলিকতাৰ ময়দানত। লাহে লাহে গালে প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেই গোৱালপৰীয়া লোকগীত। ঢোল বজাইছিল মাউত বসন্ত দাসে। দোতোৰাৰে ছন্দ আৰু সুৰ ঢালিছিল গৌৰীপুৰীয়া মাউত সুধীৰ ৰায়ে। মুঠতে কলিকতাৰ ময়দানত সেই দুদিন একপ্ৰকাৰ সঙ্গীত নৃত্যৰ বিৰাট লহৰ নামি আহিছিল। (ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, পৃষ্ঠা ঃ ৬৬২)।

গণশিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিখন কৰ্মক্ষেত্ৰই আশ্চৰ্যকৰভাৱে ইটোৱে সিটোৰ পৰিপূৰক হৈ অতি নিবিড়ভাৱে সাঙোৰ খাই আছে। শদিয়াৰ পৰা গুৱাহাটীলৈকে ব্যাপ্ত থলুৱা মাটি আৰু মানুহৰ বাবে মানুহৰ লগত কটোৱা শৈশৱ, কলিকতা লগতে বেনাৰছ হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ত অতিবাহিত কৰা বৰ্ণিল ডেকা কাল আৰু সমগ্ৰ বিশ্বকে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা

ছাত্র সমাজ, পণ্ডিত, দাৰ্শনিক, ৰাজনীতিবিদ, শিল্পী তথা মাৰ্ক্সীয় দৰ্শনেৰে বিধৌত ব্যক্তিসকলৰ সৈতে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত কটোৱা উচ্চ শিক্ষাৰ সময়ছোৱা- যেনিবা এখন বিশাল কেনভাচ।

ভূপেন হাজৰিকাই কটন কলেজত পঢ়িবলৈ অহাৰ পাছত ভালেমান গুণী-জ্ঞানী লোকৰ সান্নিধ্য লাভ কৰে। পাছত বেনাৰছ হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ত ড০ সৰ্বপল্লী ৰাধাকৃষ্ণণৰ অধীনত ফিলছ'ফীৰ ছাত্ৰ হিচাপে শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল। তাতেই শাস্ত্ৰীয় সংগীত শিকাৰো সুবিধা লাভ কৰিছিল। বাৰাণসীতেই ছবি আঁকিবলৈ শিকিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই আগ্ৰাৰ 'তাজমহল' দেখি সেই ভৰ যৌৱনতে ৰচনা কৰিছিল এটি প্ৰেমৰ গীত "কঁপি উঠে কিয় তাজমহল"। এইটো গীতৰ লগতে "অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই" এই দুয়োটা গীত বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাই 'চিৰাজ' কথাছবিখনত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তাতেই ভূপেন হাজৰিকা বহুত আনন্দিত হোৱাৰ লগতে মনত উৎসাহ পাইছিল আৰু অধিক সাহসী হৈ পৰিছিল। বেনাৰছৰ পৰা আহি ১৯৪৮ চনত নতুনকৈ স্থাপন কৰা 'অল ইণ্ডিয়া ৰেডিঅ'ৰ শ্বিলং-গুৱাহাটী কেন্দ্ৰত ডেৰ বছৰ চাকৰি কৰি, গীত পৰিৱেশন কৰিছিল। তাৰ পিছত আমেৰিকালৈ যাত্ৰা, গৱেষণাৰ বাবে। তাতেই ভূপেন হাজৰিকাই লগ পায় বিশ্ব বিখ্যাত বিপ্লৱী শিল্পী পলৰ'বচনক। এইজনা বিখ্যাত পলৰ'বচনক লগ পোৱাৰ সন্দৰ্ভত ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছেঃ "পলৰ'বচনৰ সান্নিধ্যই মোক মোৰ মনৰ মাজত সজীৱ কৰি তুলিছিল বৈপ্লৱিক চেতনাৰ সেই বীজটো - যিটো বীজ জ্যোতি-বিষ্ণুৰ সমাজনৈতিক বিপ্লৱী দৃষ্টিভংগীৰ মহাপ্ৰবাহত। আমেৰিকাৰ পৰা উভতি আহি গণশিল্পী হেমাংগ বিশ্বাস, বলৰাজ চাহানী - এইসকলৰ উদ্‌গনিতে জড়িত হৈ পৰিলোঁ ভাৰতীয় গণ নাট্য সংঘৰ লগত। গণনাট্য সংঘৰ কাৰণে ৰচনা কৰিলোঁ নতুন ধাৰাৰ কিছুমান গীত। এনেতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষকৰ চাকৰিত যোগদান কৰিলোঁ। অধ্যাপনা কৰি থাকোঁতেও গণনাট্য সংঘৰ সৈতে মোৰ সম্পৰ্ক অব্যাহত আছিল। সেই সময়তে বিশ্ব শান্তি সন্মিলনত যোগদান কৰিবলৈ ছোভিয়েট ৰাছিয়ালৈ গৈছিলোঁ। জাতীয় প্ৰতিনিধি দলৰ সদস্যৰূপে তাত যোগদান কৰি উভতি আহোঁতে মোৰ তিনিদিন পলম হ'ল। সেয়া কিন্তু ইচ্ছাকৃত নাছিল। তথাপিতো বিশ্ববিদ্যালয়ে সেই তিনি দিন পলম হোৱাৰ কাৰণে মোৰ দৰ্মহা কাটিলে। এই কথাত মই বৰ অপমান বোধ কৰিলোঁ আৰু খঙতে চাকৰিয়েই এৰি দি ওলাই আহিলোঁ।" (ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, মোৰ ক'বলগীয়া দু-আষাৰ; পৃষ্ঠা -০.৪) ...ইয়াৰ পিছতো তেওঁ দিহিঙে-দিপাঙে ঘূৰি ফুৰি সুৰ আৰু সঙ্গীতক বুকুত সাৱটি লৈ সাঁতুৰিব ধৰিলে। ভাবিছিল সাহিত্য চৰ্চা কৰিব - গল্প-কবিতা লিখিব। কিন্তু তেওঁৰ ভাষাতঃ "মই ভৱাই নাছিলোঁ - সঙ্গীতেই হ'ব মোৰ জীৱন আৰু জীৱিকা। অথচ সেইয়াই হ'ল।" (সদ্যোক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা ০.৪)

হাভাৰ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ইংৰাজী আৰু ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ অধ্যাপক ড০ অমিয় কুমাৰ চক্ৰৱৰ্তীক ভূপেন হাজৰিকাই লগ পাইছিল কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত য'ত ভূপেন হাজৰিকাই গৱেষণা কৰিছিল। আকৌ লগ পাইছিল ডাক্তৰ জাকিৰ হুছেইনক। তেখেতে ইউনেস্কোৰ এখন সভাত যোগদান কৰিবলৈ আহিছিল। আকৌ জন ডিৱিৰ দৰে বিশ্বখ্যাত দাৰ্শনিকৰ লগত বৌদ্ধিক আলোচনা কৰিবলৈ সুযোগ লাভ কৰিছিল। এনেবোৰ বৰেণ্য ব্যক্তিৰ সান্নিধ্য লভি ভূপেন হাজৰিকা ৰাষ্ট্ৰসংঘলৈও গৈছিল- জনসংযোগ বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপক ড০ ৰৱাৰ্ট ট্ৰেছৰ সৈতে সাক্ষাৎ কৰিবৰ বাবে। লগে লগেই তেখেতৰ তলত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ বিভিন্ন দেশৰ ওপৰত কাম কৰাৰ অভিজ্ঞতা যেনেঃ নাইজেৰিয়া, লণ্ডন, ইজিপ্তত কি হৈ আছে, ভাৰতকৈ দুখীয়া দেশ ইণ্ডোনেছিয়া, মেক্সিকো আদি দেশত ৰাষ্ট্ৰসংঘই কি কি সমস্যাৰ সন্মুখীন হৈছে, আকৌ গণসংযোগৰ ক্ষেত্ৰত কি কি অসুবিধা পাইছে *Community Project* কিমান আছে; *Radio Visual Education*ত কি কি পাইছে ইত্যাদি টোকাৰ ভিত্তিত তেখেতৰ ডক্টৰেটৰ বাবে বিভিন্ন তথ্য তালিকা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ সুযোগ পাইছিল। এইখিনিতে ভূপেন হাজৰিকাই সান্নিধ্য লাভ কৰিছিল বিশ্বখ্যাত পলৰ'বচনক। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ নিৰ্ধাৰিত পাঠ্যক্ৰমৰ বাহিৰেও জীৱন-জগত আৰু মানুহক বুজিবলৈ, জানিবলৈ অন্য এক বৈপ্লৱিক পাঠ্যক্ৰমৰ মাজলৈ সোমাই পৰিল ভূপেন হাজৰিকা। স্কুলখনৰ নাম- *'Suggestions School of Social Science'*। নিশা ন বজাৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা

পাঠদানত বিভিন্ন বয়সৰ লোকে যোগ দিয়ে। এই পাঠদানৰ সময়তেই দাৰ্শনিক বক্তৃতা আৰু আলোচনা চক্ৰ হয়। সঙ্গীত আৰু জীৱন বিভাগত প্ৰফেছৰ হ'ল পলৰ'বচন। নাটক আৰু জীৱনত হাভাৰ্ড ফাৰ্ষ্ট। যুৱক ভূপেন হাজৰিকাই ইতিমধ্যে বুজি উঠিছে দুখীয়া মানুহ, ধনী মানুহ, নোপোৱাৰ বেদনা, থকা মানুহৰ আৰু অতি বেছি পোৱা মানুহৰ আভাস। উগ্ৰ ৰক্ষণশীলতা, উগ্ৰ শ্বেতকায়সকলৰ কৃষ্ণাঙ্গসকলক কৰা পদে পদে অপমান - এইবিলাক আন্দোলনৰ প্ৰতিও পলৰ'বচনৰ মাজেৰে সজাগ হৈ থকাৰ ইয়াক স্পৰ্শ কৰাৰ চেষ্টা কৰিছে ভূপেন হাজৰিকাই। ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ কাম জেফাৰচন স্কুলত পোৱা মাৰ্ক্সবাদৰ শিক্ষা, জয়প্ৰকাশ নাৰায়ণ, বি. আৰ. আম্বেদকাৰৰ দৰে ব্যক্তিয়ে সম্পাদনা কৰা 'নিউ ইণ্ডিয়া' কাকত সম্পাদনা কৰিবলৈ পোৱা সুযোগ ইত্যাদিৰে অভিজ্ঞ হৈ উঠা ভূপেন হাজৰিকা ইতিমধ্যে আমেৰিকাৰ বৌদ্ধিক মহলত এগৰাকী চিনাকি আৰু জনপ্ৰিয় লোক হৈ পৰিছে।

ফ্ৰেঙ্ক কুপকা *(Frank Kupka)* পেৰিছৰ বিখ্যাত কাৰ্টুনিষ্ট আছিল। পিছলৈ তেওঁ 'কিউবিজিম' আৰু বিমূৰ্ত ধাৰণাত দক্ষতা দেখুৱাইছিল অসাধাৰণ চিত্ৰৰে। তেওঁ এটা বিশেষ সাক্ষাৎকাৰত কৈছিল ঃ "জীৱন, ৰং আৰু বিহৰ সংমিশ্ৰণেৰে তৈয়াৰী চিত্ৰ।" তেওঁৰ জন্মস্থান বহেমিয়া, এই বহেমিয়াৰ পৰা দেউতাকে মাহীমাকক লৈ অহাৰ পিছতেই কুপকা ঘৰৰপৰা পলাই গুচি গৈছিল । সেই কৈশোৰৰ পৰা আৰম্ভ হৈছিল তেওঁৰ জীৱন সংগ্ৰাম। অকল কুপকা বুলিয়েই নহয়, পৃথিৱীৰ বহুতো বিখ্যাত বিখ্যাত কবি, শিল্পী, চিত্ৰকৰ, লেখক-সাহিত্যিকৰ ক্ষেত্ৰতে দেখা যায় নানা বিষপান কৰি নানা দেশ-বিদেশত তেওঁলোক ঘুৰি ফুৰে- সৃষ্টিৰ তাড়নাত, কেৱল জীৱনৰ সন্ধানত। ভূপেন হাজৰিকাই এই কথাখিনি পঢ়িছিল নিউয়ৰ্কৰ এটা আৰ্ট গেলাৰীত। তেওঁৰ ভাষাত - ফ্ৰেঙ্ক কুপকাৰ এই কথাখিনি নিউয়ৰ্কৰ এটা আৰ্ট গেলেৰীত পঢ়ি, তৎক্ষণাৎ এটা শাৰী মই গুণগুণাইছিলো -

নীলা গৰল পিয়া মই নীলকণ্ঠ
অলিয়া-বলিয়া মই যাদুকৰ।

এবাৰ কলিকতাত থকা সময়ত ল'ৰা এজন আহিছিল, নাম বীৰেন চৌধুৰী। দেখাত ল'ৰাজন পশ্চিম ভাৰতৰ যেন লাগিছিল। পিছে তেজপুৰৰ ল'ৰা। সাধাৰণ পোছাক, সুন্দৰ আৰু মাৰ্জিত। পৰিপাটি নথকা বাবেই ব্যক্তিত্ব আৰু প্ৰখৰ। সি ভূপেন হাজৰিকাক দেখিয়েই কৈছিল - "ভূপেন দা, আপুনি মোক নিচিনে। মই এজন অসমীয়া *Struggling Artist,* কলিকতা আৰ্ট কলেজত পঢ়ো। মোৰ এই ৰূটাৰকালাৰ কেনভাচবোৰ বেচোঁ। মাহত এখন বিক্ৰী কৰিলে কলেজৰ খৰচ কিছু ওলায়। আপুনি বা এইবোৰ ছবি ভাল পায় নে নাপায়।" ছবিবোৰ চোৱাত লাগিলোঁ। অপূৰ্ব শক্তি। তুলিৰ সাহসী *dash,* (সুতীব্ৰ গতিশীল) বিৰাট সম্ভাৱনাপূৰ্ণ। পিন্ধি থকা কমলা ৰঙৰ টি ছাৰ্ট আৰু নীলা ব্ৰাউজাৰৰ ৰং দুটাৰ প্ৰেমত পৰা এই ডেকা শিল্পীজনৰ চিত্ৰবোৰত সেই ৰং দুটাৰ প্ৰাধান্য আছিল। এখন ছবি তুলি ল'লো- ৰঙা মাটিৰ পাহাৰ, বন, দিগন্ত যেন ক'ৰবাৰ অগনিয়ে পুৰি পেলাইছে।... এইখন আমাৰ তেজপুৰ পাওঁ পাওঁ দেখোঁ। এই চীনা গুণ্ডাহঁত। নেফাখন চাগৈ জ্বলি-পুৰি গৈছে। তেজপুৰত লৰৰি যাবও পৰা নাই। মনটোতো জুই জ্বলিছে। সেয়েই কেনভাচত ওলাল বোধহয়। নাম চাম দিয়া নাই। হঠাৎ আৰু এটা কথা মন কৰিলোঁ। ছবিবোৰৰ এটা চুকত চহী দিয়া আছে। ভালকৈ পঢ়ি চালোঁ। স্পষ্টকৈ লিখা আছে - *(Virginia)* ভাৰ্জিনিয়া। মই হঠাৎ আচৰিত হ'লো। - বীৰেন, তোমাৰ নিজৰ ছৱিত তুমি নিজৰ নাম নিদি ইংৰাজী ছোৱালীৰ নাম দিয়া কিয় ?

- এনেয়ে। - আচল নাম মোৰ লুকুৱাবৰ ইচ্ছা। ছবি ভাল হ'লেই হ'ল। নহয় জানো ?

... অতি ক্ষমতা থকা, বিৰাট সম্ভাৱনা থকা শিল্পী - এই বীৰেন চৌধুৰী। ইমান কষ্ট কৰি, ইমান সংগ্ৰাম কৰি, কেতিয়াবা ভাত খাই, কেতিয়াবা কেইবাদিনো নেখাই কলিকতা মহানগৰীত থাকি আৰ্ট কলেজৰ ফাইনেল ইয়াৰত এইবাৰ। অসম চৰকাৰে হেনো এটি বৃত্তি দিছে অলপতে। পিচে অনিয়মীয়া। কেতিয়াবা নাহেই। শ্বিলঙীয়া ৰঙাফিটাৰ মেৰপাকত পৰি আহি পাওঁতে বীৰেনৰ তুলীৰ ৰং শুকাই যায়গৈ। আকৌ ঘূৰি ঘূৰি আহি ৰং কিনিব লাগে। "দাৰিদ্ৰক

লৈ মই *Melodrama* নকৰোঁ ভূপেন দা। অনুকম্পাও নিবিচাৰোঁ। সংগ্ৰামৰ মজা আছে। মই আৰু কি ক'ম ? ক'লো, পেৰিছৰ 'মোমাট' -অৰ ফুটপাথত শুই হোৱা বহুতো শিল্পীক ৰাইজে পিচত চিনিছে।

মহান ব্যক্তিসকলৰ বিদায়ৰ লগে লগে সাময়িকভাৱে শূন্যতাৰ সৃষ্টি হয়। লাহে লাহে সেই শূন্যতা পূৰণো হয়। কিন্তু কেতিয়াবা যুগান্তৰৰ নায়কস্বৰূপ পুৰুষসকলৰ স্থান পূৰণ কৰিব পৰা অন্য লোকৰ আৱিৰ্ভাৱ কেতিয়াও নহয়। শঙ্কৰদেৱ, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা ইত্যাদি লোকসকলৰ দৰেই ভূপেন হাজৰিকা আছিল যুগ-যুগান্তকাৰী এজন মহানায়ক। ক্ষণজন্মা পুৰুষ ভূপেন হাজৰিকাৰ স্থান সহজে পূৰণ কৰিব পৰা সাধাৰণ শিল্পী-সাহিত্যিকৰ এয়া সাধ্যৰ অতীত। গুৰুত্বপূৰ্ণ এষাৰ কথা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ মৃত্যুত শেষ শয়নথলী য'ত হৈছে তাৰ ওচৰতেই ভূপেন হাজৰিকাৰ শেষ স্থান হোৱাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰি গৈছে। এনেকুৱা এটা হেপাঁহ তেওঁৰ কিয় জাগিছিল ইয়াৰ উত্তৰ হিচাপে ভূপেন হাজৰিকাই নিজে ভবা নিজৰ ঐতিহাসিক ভূমিকাৰ কথাটোকে ব্যক্ত কৰিছে। ভূপেন হাজৰিকা আছিল অসম আৰু অসমীয়াৰ হকে, মানৱতাৰ হকে, দুখীয়া নিপীড়িত জনতাৰ সংগ্ৰামৰ হকে যুঁজ কৰা, সুন্দৰ সমাজ আৰু সুন্দৰ পৃথিৱী এখন নিৰ্মাণ কৰাৰ সপোন দেখা এগৰাকী আজন্ম শিল্পী। "নিবিচাৰো নিজা ঘৰ" বুলি কৈ কেতিয়াও নিজৰ ঘৰ নিবিচাৰি বিশ্বৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ দিহিঙে-দিপাঙে ঘূৰি ফুৰা উৰণীয়া মৌ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে বাটৰ মানুহো আপোন হৈ পৰিছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনত প্ৰেম ঃ এবাৰ জনাৰ্দন গোস্বামীয়ে ড০ ভূপেন হাজৰিকাক এটা প্ৰশ্ন কৰিছিল ...সহস্ৰ শ্ৰোতাই আপোনাৰ গানত উদ্ভাসিত প্ৰেমানুভৱৰ সৈতে একাত্ম অনুভৱ কৰে। আমাৰ জানিবৰ মন যায়, আপোনাৰ জীৱনত প্ৰেমৰ প্ৰভাৱৰ বিষয়ে ঃ ড০ হাজৰিকাৰ উত্তৰ আছিল লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'প্ৰেম প্ৰেম বুলি জগতে ঘূৰিলো' গীতটি ময়েই সুৰ দি গাইছিলো। নৰ-নাৰীৰ প্ৰেম, সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰেম - সকলোকে মই সন্মান কৰো। যৌৱনৰ ধল অহাৰ পৰাই প্ৰেমে প্ৰভাৱিত কৰিছে। মোৰ জীৱনলৈ বিভিন্ন ধৰণে প্ৰেম আহিছে। অৱশ্যে মই কাৰো ওচৰত ভিক্ষাৰ পাত্ৰ লৈ ঘূৰি ফুৰিব লগা হোৱা নাই বা কাকো আঘাত দিয়া নাই। প্ৰেমেৰে মোৰ জীৱন সমৃদ্ধ (হাঁহি হাঁহি) । অৱশ্যে, মই ক'তো জাৰজ সন্তান জন্ম দিয়া নাই দেই । (অলপ ৰৈ) *Love and sex are integral part of life* মই ভণ্ড নহয় । প্ৰেমৰ অনুভৱক লৈ মই সদায়েই সৎ আৰু সাহসী। মই দেখোন গাইছোৱেই -

'তোমাৰ অঙ্গ জ্বলন্ত জুই মই যে পতঙ্গ'

আৰু কোৱাচোন- 'বিমূৰ্ত্ত মোৰ নিশাটি যেন মৌনতাৰ সুতাৰে বোৱা এখনি নীলা চাদৰ' গানটোতকৈ জানো 'অশ্লীল' গান অসমীয়াত আছে? কিন্তু এই দেহ - প্ৰাণ আৰু প্ৰেম একাকাৰ হোৱা জীৱন্ত প্ৰকাশক মই ঢাকি ৰাখোঁ কেনেকৈ? জীৱনক ভাল পোৱা এজন শিল্পী হিচাপেতো ইমান ভণ্ডামি কৰিব নোৱাৰোঁ। সহস্ৰ শ্ৰোতা -জনতাই দেখোন বিনা দ্বিধাই সেই গানটোকে আদৰি লৈছে হেঁপাহেৰে। প্ৰেমৰ কেঁচা, সতেজ, সুন্দৰ, সজীৱ, সোণালী অনুভৱক মই সদায়েই ধৰি ৰাখিব খুজিছোঁ মোৰ গানেৰে, মোৰ ভাষাৰে। কেতিয়াবা এনেহে লাগে - প্ৰেমে যেন মোৰ সৰ্বসত্তাক পৰিচালনা কৰিছে। এটি চুমাক লৈও গাইছো - 'দেহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে তুলিলে শিহৰণ / তোমাৰ ওঠৰ পৰশে' বা মিঠা আলিঙ্গনক লৈও লৈও গাইছো - গুপুতে গুপুতে কিমান খেলিম / আলিঙ্গনৰ এই খেলা।' কিন্তু মই কোনোদিনেই হতাশাৰ নেতিবাচক গান গোৱা নাই, চিপজৰী লোৱাৰ গান গোৱা নাই। দুখ, খং, আক্ষেপ সকলো আছে। কিন্তু হতাশা নাই। বৰং মই গাইছো -

'জীয়াই থাকি এখন সমাজ গঢ়িবৰ মোৰ মন আছে
য'ত সোণতকৈও মানুহৰ দাম অলপ হ'লেও বেছি আছে।'

আৰু এটা কথা। প্ৰেমৰ অনুভূতি সঞ্চয় কৰি মই কেতিয়াও পলায়নবাদৰ আশ্ৰয় লোৱা নাই। সেয়েহে গাইছোঁ -

'সঞ্চিত মৌ ধৰাত ছটিয়াই উৰি উৰি হৈ যাম জ্যোতিতে বিলীন
মই যেন আজীৱন উৰণীয়া মৌ।'

কোনো লুকঢাক নকৰাকৈ মই সগৌৰৱে সকলোকে ক'ব খোজোঁ মোৰ গীতেৰে-

'সুউচ্চ পাহাৰৰ শৃঙ্গলৈ উঠা মই
এক প্ৰেমিক পদধ্বনিত উখাদ হোৱা
এক চিৰবিদ্ৰোহী।'

মই প্ৰথমতেই কৈছোঁ, প্ৰেমৰ সামগ্ৰিক সৌন্দৰ্য্যৰ কথা। মই প্ৰেমিক। আৰু সেই কাৰণেই মই সদায় হৃদয় ঢালি ভাল পাইছোঁ মাছলৈ ওলোৱা ৰংমনক, এন্ধাৰ কাতিৰ নিশা দুখুনী মাতৃৰ উচুপনিক, সেমেকা শীতৰ নিশা বস্ত্ৰবিহীন কোনো খেতিয়কক, দিচাংমুখৰ নিশা পেঁপা বজোৱা সেই মিচিং ডেকাটিক, ফুট-গধূলিতে গাইজনী হেৰুওৱা গোৰ্খালী গাভৰুজনীক, মোক সাৱট মাৰি ধৰা অৰুণাচলৰ মনপা ককাইটিক। আৰু প্ৰাণ ঢালি ভাল পাইছোঁ এই লুইতখনক, মোৰ মৰমৰ অসমী আইক, যাক লৈ মই গাইছো-

'লৌহিত্যৰে বহল পাৰক প্ৰণিপাত কৰোঁ
জন্ম ললো ইয়াতেই ইয়াতেই যেন মৰো।'

এই সকলোবোৰ অনুভুতি মিলিয়েই মোৰ অপৰাজেয় প্ৰেমৰ সাম্ৰাজ্য । (ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, তৃতীয় খণ্ডৰ পৰা সংগৃহীত)

ভূপেন দাই কোৱাৰ দৰে ঃ জীৱনৰ এই বিয়লি পৰতো মোৰ ভাব হয়- মানুহৰ জীৱনৰ গতিপথ বোধহয় পূৰ্বৰে পৰাই প্ৰস্তুত হৈ থাকে। এই গতিপথ নিৰ্ণয় কৰে ভাগ্যই। মোৰ বেলিকা হয়তো সেয়াই হ'ল। মোৰ জন্মতেই বোধকৰোঁ নেদেখাজনে এক চিৰ যাযাবৰী উৰণীয়া জীৱন মোৰ কপালত লিখি দি পঠাইছিল। সেয়েহে - মই জন্মৰে পৰাই যাযাবৰ - যাৰ ফলত জন্মৰ পাছৰেপৰা আজিলৈকে কোনো এক নিৰ্দিষ্ট ঠাইত মই থিতাপি ল'ব পৰা নাই। জিৰণি বিহীন উৰণীয়া মৌৰ দৰে আজীৱন সুন্দৰৰ সৰু-বৰ আলিয়েদি লৰৰি ফুৰিবলগীয়া হৈছে আৰু আজিও লৰৰি ফুৰিছোঁ -

মহা মহা নাটঘৰে ঘৰে কণ্ঠ শোণিত নিগৰালোঁ।
মহা মহা শ্ৰোতা জনতাৰে মুখত হাঁহি বিৰিঙালোঁ...

হয়তো নিতৌ হেজাৰ জনৰ হেজাৰ শৰাই পাওঁ
তথাপি কিয় বিশেষ জনৰ মৰম বিচাৰি যাওঁ...

ভূপেন হাজৰিকাৰ মৃত্যুৰ সময়ত আনকি সাংবাদিকে লিখিছে - কাহানিও নিজৰ ঘৰ নিবিচৰা যাযাবৰী শিল্পীজন আজি ঘৰলৈ ঘূৰি আহিছে এটা কফিন হৈ। ২০১১ চনৰ পাঁচ নৱেম্বৰ শনিবাৰে মুম্বাইৰ কোকিলাবেন ধীৰুভাই আম্বানী হস্পিটেলত শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰিছিল অসমীয়াৰ হিয়াৰ আমঠু সুধাকণ্ঠই। যাযাবৰী সুধা কণ্ঠশিল্পীৰ নশ্বৰ দেহৰ বাবে যি সমদল হৈছিল - সেয়া আছিল এক বিৰল ঐতিহাসিক পৰিঘটনা। আচৰিত কথাটো হৈছে সিদিনা প্ৰশাসনিক শক্তিক সহায় কৰিছিল অসাধাৰণ জনসমুদ্ৰইহে। সেই সময়ৰ সকলো খবৰ এতিয়াও সজীৱ হৈ আছে বহুতৰে মনত। বৰঝাৰ বিমানবন্দৰৰ পৰা তেওঁৰ নিজৰাপাৰৰ ঘৰলৈ প্ৰায় ২৮ কিলোমিটাৰ বাট যদিও (জনসমুদ্ৰৰ প্ৰেক্ষাপটত) এইখিনি অতিক্ৰম কৰিবলৈ সময় লাগিছিল চাৰে সাত ঘণ্টা। সকলোৰে মুখত এটাই কথা, ভূপেনদাৰ বহুমুখী গুণৰাশিৰ বৰ্ণনা একেবাৰে অপ্ৰয়োজন। কিয়নো তেওঁৰ কৰ্মৰাজিয়ে এইবোৰৰ বিস্তৃত বিৱৰণ হৈ প্ৰোজ্জ্বল হৈ জনচক্ষুৰ সমুখত প্ৰতিভাত হৈ আছে আৰু থাকিব শতিকাৰ পৰা শতিকা জুৰি। ভূপেন হাজৰিকাৰ মানৱতাবাদী দৃষ্টিভঙ্গীয়ে তেওঁক কৰি তুলিছে মানুহৰ হিয়াৰ বস্তু।

সামৰণি ঃ আচৰিত কথাটো হৈছে এনেকুৱা এজন শিল্পী, যিজন প্ৰতিজন অসমীয়াৰ হৃদয়ৰ বস্তু, তেনেকুৱা এজনকো কিন্তু আমাৰ কপট মনৰ এজনৰ বৰ নিদাৰুণ কথা এষাৰ মনত পেলাই দিয়ে। (কেঁকোৰাৰ অধোগতি সাধুটো যে) বোধহয় সেয়া ১৯৬৪ চনৰ কথা। এজন অতি ধ্বংসমুখী সমালোচকে ড০ হাজৰিকাৰ গুণ-গৰিমা, সৃষ্টিৰ গতিশীলতা তথা সীমাহীন জ্ঞান আৰু ব্যক্তিত্বৰ উত্থানত ত্ৰাসিত আৰু ঈৰ্ষান্বিত হৈ ড০ হাজৰিকাক মদাৰ ফুলৰ লগত তুলনা কৰিছিল। যিদৰে মদাৰ ফুলৰ গোন্ধ নাই, ভাৰ নাই তেনেদৰে ড০ হাজৰিকাৰ গীত-মাততো কোনো ধৰণৰ গোন্ধ নাই, ভাৰ নাই । এয়া আচলতে ক্ষন্তেকীয়া এক জোৱাৰ মাত্ৰ আছিল। মজাৰ কথাটো হৈছে এনেকুৱা এটা কুৎচিত মন্তব্য থকা কথাখিনিৰে অসমৰ এখন কাকতে আথে বেথে প্ৰকাশ কৰিছিল। সকলোৰে বাতৰি পঢ়ি স্তম্ভিত হৈছিল। কিন্তু ড০ হাজৰিকাই এনেকুৱা সকলো অভিমান, অপমান, অসন্তোষ আৰু তেওঁৰ প্ৰতি এয়া চৰম অপমান আৰু অন্যায় বুলি গীত নাগাওঁ বুলি মৌন হৈ পৰিছিল। অৱশেষত ড০ হাজৰিকাই নিজকে অধিক শক্তিশালী ৰূপত সৃষ্টিৰ কঠিয়াতলীত নামি পৰিল। এইবাৰ এটি গীত লিখিলে, সুৰ দিলে আৰু গুৱাহাটীৰ ভৰলুমুখৰ বিহুত প্ৰাণ ঢালি গালে। এইটো গীতেই সেই সমালোচকৰ সমালোচনাৰ চৰম উত্তৰ হৈছিল। ভূপেন হাজৰিকাই কৈছিল সমাজ জীৱনৰ বিভিন্ন স্তৰত বিভিন্ন মানুহৰ নিজস্ব অৱদানৰ মূল্য থাকে। সচেতনভাৱে সেইটো উপলব্ধি কৰিব পৰাজনহে প্ৰকৃত সমাজ সচেতন ব্যক্তি। যেতিয়া এই বিচাৰত ভুল চকুত পৰে, তেতিয়াই চিঞৰি দিবৰ মন যায়-

মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাতো নালাগে
মদাৰৰে ফুল হেনো সবাহত নালাগে
লাগে পিচে ব'হাগতে ৰং সানিবলে
লাগে পিচে আকাশত জুই জ্বলাবলে'
কোনোবাই মোক হেনো মদাৰৰে ৰিজালে
আমাৰ দৰে লোক হেনো কামে-কাজে নেলাগে
লাগে হেনো সমাজতে ৰং সানিবলে'
লাগে পিচে আকাশতে জুই জ্বলাবলে'।
(গীতটিৰ ৰচনা কাল ৩ এপ্ৰিল,১৯৬৪)

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সকলো বিষয়ে লিখি শেষ কৰিব পৰা বিধৰ নহয়। কিন্তু লেখাটো শেষ কৰাৰ স্বাৰ্থত কৈছোঁ - ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতসমূহে যুগজয়ী-কালজয়ী হৈ সকলো সময়তে, সকলো সমাজতে সকলোকে প্ৰভাৱান্বিত কৰিব - লগতে বিশেষ গীতৰ বিশেষ অৰ্থই ভৱাই তুলিব - ইয়াত অকণমানো সন্দেহ নাই। এক বুদ্ধিদীপ্ত আৰু মোহনীয় মন্ত্ৰ আছে ড০ হাজৰিকাৰ গীতত। সুৰেই হওক বা কথাই হওক আমাৰ হৃদয়ত এক ঝঙ্কাৰ তোলে তেওঁৰ গীতবোৰে - লাগিলে গীতবোৰ স্বদেশপ্ৰেমৰ তথা বিপ্লৱী ভাৱাপন্ন, মানৱপ্ৰেমৰ, প্ৰকৃতিপ্ৰেমৰ আৰু আছে প্ৰিয়তমালৈ প্ৰশস্তি, সি যিয়েই নহওক সকলোবোৰ খুবেই মনপৰশা, হৃদয়ত ঝঙ্কাৰ তুলিব পৰা গীত। তেওঁ নিজেই এটা বৃহৎ অনুষ্ঠান। নিজৰ জগতত নিজেই বিচৰণ কৰা ব্যক্তি বিশেষ। অসমীয়া জাতি থাকে মানে ভূপেন হাজৰিকা থাকিব এইটো ধ্ৰুৱপ মানিবলগীয়া।ভাৰতৰ কোকিলকণ্ঠী গায়িকা লতা মংগেশকাৰে ভূপেন দাৰ মৃত্যুৰ পিছত কৈছিল- "ভূপেন দা নিজেই আছিল এক সঙ্গীতৰ ঘৰানা। তেওঁক পৃথিৱীৰ কোনো সঙ্গীত শিল্পীৰ লগত তুলনা কৰিব পৰা নোৱাৰি। তেওঁ নিৰূপম। তেওঁৰ সৃষ্টি আৰু গায়কী শৈলীয়ে মোক বিশেষভাৱে সদায় মুগ্ধ কৰি আহিছে। তেওঁ হাস্পাতালৰ বিছনাত মাত-কথা নোহোৱাকৈ শয্যাগত হৈ থকাৰ পিছতো মই একান্তই বিশ্বাস কৰিছিলোঁ - তেওঁ এদিন ভাল হৈ উঠিব আৰু পুনৰ সেই আগৰদৰেই গান - "দিল হুম হুম কৰে" ; কিন্তু আজি আমাৰ বুকু শুদা কৰি তেওঁ গুচি গ'ল। এতিয়া বহুত জনৰ দৰে আমিও কৈছোঁ- তেওঁৰ প্ৰতিটো সৃষ্টিয়ে আমাক অনুপ্ৰেৰণা যোগাই আহিছে। ভূপেন দা

আমাৰ মাজৰ পৰা হেৰাই গ'লেও তেওঁৰ সৃষ্টিৰাজি অহা এশ বছৰৰ বাবেও নতুন হৈ থাকিব। তেওঁৰ সঙ্গীতৰ প্ৰতিটো সৃষ্টি আমাৰ বাবে একো-একোটা প্ৰতীকস্বৰূপ আছিল। ভূপেন দাৰ দৰে এজন ব্যক্তিৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য, চিত্ৰ-নাট্য, সঙ্গীত ইত্যাদি সকলোফালে যি বৃহৎ অৱদান সেয়া অনুমান কৰিবলৈও টান কাম। তেওঁৰ ঋণ পৰিশোধ কৰিব পৰা কথাটো কোনো কালেই সম্ভৱ নহ'ব। প্ৰতিজন অসমীয়া মানুহৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকা নামটো ক'বলৈ গ'লে এক শিহৰণ, এক বিৰল অনুভূতি- ইয়াৰ বাহিৰে আন একো নহয়।

সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম আৰু 'সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা' গ্ৰন্থখন সম্পাদনা ঃ

"সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম"ৰ জন্ম হ'বলৈ বহুত দিন হোৱা নাই। ২০১৮ চনত জন্ম হোৱা এইটো সাহিত্য সংগঠন এতিয়াও চালুকীয়া অৱস্থাতে আছে। যোৱা ছয়টা বৰ্ষত সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমে বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত অসমৰ লগতে ভাৰতৰ অন্যান্য স্থানত বিশেষকৈ ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত আলোচনা চক্ৰ, গ্ৰন্থ উন্মোচন, কৰ্মশালা আদিৰ লগতে অন্যান্য সাহিত্যানুষ্ঠানৰ আয়োজন কৰি আহিছে। সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ অসমে মধুপুৰ সত্ৰ সমিতিৰ সহযোগত যোৱা ২৪ ডিচেম্বৰ, ২০২৪ তাৰিখ দেওবাৰে কোচবিহাৰত আয়োজন কৰা ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ আলোচনা চক্ৰৰ সফল সমাপ্তি - কেন্দ্ৰৰ বাবে আন এটা ভাল খবৰ। সিদিনা কোচবিহাৰৰ নতুন বজাৰ স্থিত বিপাশা ছেমিনাৰ ভৱনত ড০ অনিৰুদ্ধ বৰ্মনৰ সঞ্চালনাত আৰু মুখ্য বক্তা হিচাপে গুৱাহাটী আৰু তেজপুৰ দুখন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ দুগৰাকী অধ্যাপক ক্ৰমে ড০ দীপামণি হালৈ মহন্ত আৰু ড০ সঞ্জীৱ পল ডেকাৰ উপস্থিতি বহুত ভাল লগা আছিল। সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰই আয়োজন কৰা এইখন তৃতীয় ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ আলোচনা চক্ৰ। সাহিত্য বিষয়ক আলোচনালৈ নাইবা চিৰিয়াচ বিষয়ক আলোচনা চক্ৰত মানুহৰ সমাগম সাধাৰণতে কম হয়। কিন্তু ড০ দীপামণি হালৈ আৰু ড০ সঞ্জীৱ পল ডেকাৰ জ্ঞানগভীৰ তথা তথ্যজ্ঞাপক আলোচনাই উপস্থিত থকা সকলোৰে এবাৰ আলোচনা চক্ৰখনিৰ গভীৰ তাৎপৰ্য উপলব্ধি কৰাটোৱেই ইয়াৰ সফলতাকে সূচাইছে। অসমৰ বাহিৰত অনুষ্ঠিত আলোচনা চক্ৰখনিত পঞ্চাছজনৰো অধিক লোক গোট খোৱাটো। সকলোৰে মন্তব্য কৰা ফলপ্ৰসূ আৰু অভিলাসী কাৰ্যসূচী হাতত লৈ সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম আগবাঢ়ি গৈ আছে-- কথাষাৰ সঁচা অৰ্থত প্ৰতিফলন ঘটিছে কোচবিহাৰত বিপাশা ছেমিনাৰ ভৱনত অনুষ্ঠিত হোৱা ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ আলোচনা চক্ৰখনেৰে। চলিত বৰ্ষত সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমে অনুষ্ঠিত কৰা বিশেষ দুটা কাৰ্যক্ৰমণিকা উল্লেখযোগ্য। যোৱা ১৭ আৰু ১৮ ফেব্ৰুৱাৰী, ২০২৪ খ্ৰীষ্টাব্দ ক্ৰমে শনি আৰু দেওবাৰে দুদিনীয়া কাৰ্যসূচীৰে সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমে গোৱালপাৰা জিলাৰ শ্ৰীসূৰ্য পাহাৰ মহাপীঠস্থান পৰিচালনা সমিতিৰ সহযোগত শ্ৰীসূৰ্য পাহাৰস্থলীত পাহাৰখনত সিঁচৰতি হৈ থকা স্থাপত্য আৰু ভাস্কৰ্যসমূহৰ পৰিচয়জ্ঞাপক এক কৰ্মশালাৰ *(Soft Skill Training)* আয়োজন কৰিছিল। এই কৰ্মশালাৰ উদ্দেশ্য আছিল শ্ৰীসূৰ্য পাহাৰলৈ অহা দৰ্শণাৰ্থী আৰু পৰ্যটকসকলক ইয়াৰ ভাস্কৰ্য আৰু স্থাপত্যসমূহৰ বিষয়ে সঠিক বিৱৰণ অৱগত কৰোৱা। এই দুদিনীয়া কৰ্মশালাত অংশগ্ৰহণৰ বাবে জিলাখনৰ মুঠ আঠখন মহাবিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগতে বিভাগীয় অধ্যাপকসকল আৰু পাঁচখন মহাবিদ্যালয়ৰ সন্মানীয় অধ্যক্ষৰ যোগদানৰ উপৰিও "মেঘালয়ৰ বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি বিদ্যা বিশ্ববিদ্যালয়"ৰ সমউপাচাৰ্য্য ড০ বলেন্দ্ৰ কুমাৰ দাস আৰু নসত্ৰৰ "কৃষ্ণগুৰু আধ্যাত্মিক বিশ্ববিদ্যালয়"ৰ গৱেষণা সঞ্চালক ড০ মাধুৰ্যমণ্ডিত বৰুৱা উপস্থিত থাকি অনুষ্ঠানটোৰ সৌষ্ঠৱ অধিক গুণে বৃদ্ধি কৰিছে। শ্ৰীসূৰ্য পাহাৰ মহাপীঠস্থান পৰিচালনা সমিতিয়ে অংশগ্ৰহণকাৰী শিক্ষাৰ্থীসকলৰ যাৱতীয় থকা-খোৱাৰ বিনামূলীয়া ব্যৱস্থা কৰাৰ লগতে শিক্ষান্তত "শ্ৰীসূৰ্য পাহাৰ পৰ্যটক গাইড" (Tourist Guide) হিচাবে নিজাকৈ কাম কৰাৰ অনুমতি পত্ৰ প্ৰদান কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও অসমৰ কেইবাগৰাকীও প্ৰসিদ্ধ লেখক-গৱেষকৰ সহায়ত যুগুতাই উলিওৱা শ্ৰীশ্ৰীসূৰ্য পাহাৰ মহাপীঠস্থান সম্পৰ্কীয় সমল পুথি "সূৰ্য পাহাৰৰ ইতিহাস আৰু ঐতিহ্য" বিনামূলীয়াকৈ প্ৰশিক্ষাৰ্থীসকলক দিয়া হৈছে। উক্ত দুয়োদিনৰ কাৰ্যসূচী পুৱা ৯ বজাৰপৰা বিয়লি ৪ বজালৈ চলিছিল।

কেন্দ্ৰৰ দ্বিতীয়টো কাৰ্যসূচী- সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ নৱতম সংযোজন - বিকালী মহাবিদ্যালয়ৰ সহযোগী

অধ্যাপক তথা উপাধ্যক্ষ মিনা শৰ্মা চক্ৰৱৰ্তীৰ সাহিত্য-ইতিহাস আৰু সংস্কৃতিমূলক প্ৰৱন্ধ সঙ্কলন 'সাহিত্য বৈভৱ' শীৰ্ষক গৱেষণাধৰ্মী গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশ। চলিত বৰ্ষৰ যোৱা ২৯ জুন, ২০২৪ তাৰিখ শনিবাৰে সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ সৌজন্যত আৰু বিকালী মহাবিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ সহযোগত গ্ৰন্থখনৰ উন্মোচনী সভা গোৱালপাৰা জিলাৰ ধূপধৰাৰ বিকালী মহাবিদ্যালয়ৰ সভাগৃহত অনুষ্ঠিত হয়। সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ মাননীয় সভাপতি কুমাৰ দীপক দাসৰ সভাপতিত্বত অনুষ্ঠিত হোৱা সভাখনত বিশিষ্ট লেখক আৰু ইতিহাসবিদ মাননীয় অঞ্জন শৰ্মাই মুঠতে ২৪ টা প্ৰৱন্ধ সন্নিবিষ্ট হোৱা ৪০৪ পৃষ্ঠাৰ 'সাহিত্য বৈভৱ' গ্ৰন্থখন উন্মোচন কৰে। নগাঁৱৰ সাহিত্যিক, সাংবাদিক গুৰমাইল সিঙ বিশিষ্ট অতিথি ৰূপে যোগদান কৰাৰ লগতে সভাখনত বন্তি প্ৰজ্বলন আৰু আদৰণি ভাষণ আগবঢ়ায় বিকালী মহাবিদ্যালয়ৰ মাননীয় অধ্যক্ষ ড০ মনোজ গগৈদেৱে। ইয়াৰ উপৰিও ভিন্ন স্থানৰ ভালেমান বিশিষ্ট সাহিত্যিক আৰু সাহিত্যানুৰাগী লোক সভাখনত উপস্থিত আছিল। সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰৰ আন এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য - সেয়া হৈছে গুগল মিট যোগে হোৱা বক্তৃতানুষ্ঠান। যোৱাটো বৰ্ষত আৰম্ভ কৰা এই বক্তৃতানুষ্ঠান এইবেলিও আৰম্ভ কৰা হৈছে। ইতিমধ্যে এনেকুৱা তিনিটা বক্তৃতানুষ্ঠানৰ সফল সমাপ্তি ঘটিছে। সদ্যহতে অহা আঠ ছেপ্টেম্বৰ তাৰিখে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ৯৯ তম জন্ম দিৱসটো ভাৰতৰ অন্যতম মহানগৰ বাঙ্গালুৰুত বৰ্ণাঢ্য কাৰ্যসূচীৰে পাতিবলৈ যো-জা চলোৱা হৈছে। এইটো উদ্দেশ্য সমুখত ৰাখি ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু কৃতি বিষয়ক এখন গ্ৰন্থ সম্পাদনা কৰিবলৈ লোৱা হৈছে। যাতে বাঙ্গালুৰুত অনুষ্ঠিত হ'বলগীয়া আলোচনা চক্ৰ কাৰ্যসূচীৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি গ্ৰন্থখন উন্মোচন কৰিব পৰা হয়।

এইখিনিতে মনকৰিবলগীয়া - আমি কেইদিনমান আগতে ফেচবুকত এটা লেখাৰ যোগেদি কৈছিলোঁ - সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ সৌজন্যত "সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা" শীৰ্ষক এখনি গ্ৰন্থ উলিওৱাৰ যো-জা চলোৱা হৈছে। উক্ত প্ৰস্তাৱিত ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ক গ্ৰন্থখনৰ বাবে লেখা বিচাৰি বহুত লেখকৰ লগত যোগাযোগ কৰি থাকোতে হঠাৎ চিত্ৰ সাংবাদিক তথা লিখক উৎপল দত্ত দাই আমাক ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ক গ্ৰন্থবোৰৰ নামোল্লেখ আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ক ইতিমধ্যে যি সকলে ডক্টৰেট ডিগ্ৰীৰ বাবে গৱেষণা কৰিছে সেইসমূহ গ্ৰন্থৰ চমু পৰিচয় থাকিলে ভাল হ'ব। উৎপল দাৰ পৰামৰ্শটো মানি লৈ ফেচবুকৰ লেখাটোত আমি আমাৰ বন্ধু সকলোলৈকে অনুৰোধ জনালোঁ যাতে ওপৰত উল্লেখ কৰা বিষয়ত আমাক সহায় কৰে। লগতে কৈছিলোঁ ড০ ভূপেন হাজৰিকা বিষয়ক গবেষণা গ্ৰন্থ *(Thesis)* আৰু ইতিমধ্যে প্ৰকাশিত (ৰচিত নাইবা সম্পাদিত) কিতাপবোৰৰ নামবোৰ যাতে তেওঁলোকৰ মূল্যৱান মন্তব্যত উল্লেখ কৰে।

যাতে আমাৰ প্ৰকাশিতব্য "সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা" শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনিত অসম্পূৰ্ণ ৰূপত হ'লেও কামটোৰ ধাৰণাটো আগুৱাই লৈ যোৱাত কিছু পৰিমাণে সহায়ক হয়।

এই সন্দৰ্ভত ঔপন্যাসিক ৰক্তিম শৰ্মাই লিখা কথাখিনিও আমি তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বুলি বিবেচনা কৰিছোঁ। তেওঁ লিখিছে ঃ শ্ৰদ্ধাৰ ড০ পৰিতোষ চক্ৰৱৰ্তীদাৰ আগ্ৰহতে ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱক বহুদিনৰ মূৰত ওচৰৰ পৰা পালোঁ। ভাবি বেয়া লাগে- অসমত এনে এক বৌদ্ধিক আৰু সাংস্কৃতিক অচলাৱস্থাৰ সৃষ্টি হৈছে য'ত আৰু এশবছৰৰ ভিতৰত পুনৰ তেনে এজন ভূপেন হাজৰিকাক অসমীয়াই পাব নে নাই সন্দেহ আছে। আটাইতকৈ দুখৰ কথাটো হ'ল- অসমীয়াই ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে একোৱেই নকৰিলে। অন্ততঃ চিনেমা হল কেইটাত চিনেমা আৰম্ভ হোৱাৰ পূৰ্বে 'জন গণ'ৰ ঠাইত ভূপেনদাৰ গীত এটিকে বজাব পাৰিলে! চেটেলাইট চেনেলবোৰত প্ৰতিদিনে ভূপেনদাৰ গীত আৰু সাপ্তাহিকভাৱে ভূপেনদাৰ বিষয়ত আলোচনা চক্ৰ এখন যদি কৰে! বিহু মঞ্চত প্ৰথম এবছৰ গোৱাৰ পিছত ভূপেনদাৰ গীত গোৱা বাদেই দিলে। স্কুলবোৰত প্ৰেয়াৰৰ সময়ত সপ্তাহৰ যিকোনো এটা বাৰত ভূপেনদাৰ গীত 'মানুহে মানুহৰ বাবে' বাধ্যতামূলক কৰিব পাৰি। পিছে আবেগিক অসমীয়াই পাৰিলেহে!

কথাখিনি সঁচাকৈয়ে চিন্তনীয়।

যি নহওক ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ৰচনাৱলী (তিনিটা খণ্ডৰ বাহিৰেও) পটককৈ মোৰ মনলৈ অহা দুখনমান কিতাপ আৰু দুজন গৱেষকৰ নাম মনলৈ আহিছে-

** ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ - দিলীপ কুমাৰ দত্ত।

** বিশ্ব বন্ধু - মুখ্য সম্পাদক: ৰতিমোহন নাথ। ৰঞ্জন বেজবৰুৱা আৰু দুজনমানে বোধহয় এইখন কিতাপৰ লগত জড়িত।

** ড০ ভূপেন হাজৰিকা জীৱন আৰু শিল্প ঃ সম্পাদক দ্বয়- অজন্তা ৰাজখোৱা, লাচিত বৰুৱা

** ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কবিতাৰ বিশ্লেষণাত্মক আলোচনা - শৈলেনজিৎ শৰ্মা

** পুলিন কলিতা দেৱে এখন গ্ৰন্থ লিখিছে, অৱশ্যে কিতাপখনৰ বিষয়ে সবিশেষ নাজানো।

** ভূপেনদাৰ বিষয়ে অৰ্ণৱজান ডেকাৰ প্ৰকাশিত আৰু প্ৰকাশিতব্যতিনিখন গ্ৰন্থ ক্ৰমে-

** অন্য এক যাযাবৰ -- অৰ্ণৱ জান ডেকা, প্ৰথম তাঙৰণ - ১৯৯৩,

** ভূপেন হাজৰিকা, ভৱানন্দ ডেকা, মামণি ৰয়ছম গোস্বামী : তিনি অসমৰত্ন তিনি বাটকটীয়া -- সম্পাদনাঃ অৰ্ণৱ জান ডেকা, প্ৰথম তাঙৰণ - ২০১১,

** মোৰ চিনাকি ভূপেনদা -- অৰ্ণৱ জান ডেকা, প্ৰথম তাঙৰণ - ২০২৪ (প্ৰকাশিতব্য),

** কবিতা কোমল ভূপেন হাজৰিকা- কমল কটকী

** ৰ'দ পুৱাবৰ কাৰণে - প্ৰীতি হাজৰিকা: ভূপেন হাজৰিকাৰ এমুঠি গীতৰ পৰ্যালোচনা, জাগৰণ প্ৰকাশন, গুৱাহাটী।

** বন্দিত ভূপেন দা, নিন্দিত ভূপেন হাজৰিকা: লোকনাথ গোস্বামী - আঁকবাক, ২০১১

(উদ্দীপন দত্তই জনোৱা মতে)

** মঞ্জুলা হাজৰিকা সম্পাদিত - ভূপেন্দ্ৰ জ্যোতি: ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক ন্যাস, ২০২২

(উল্লেখ কৰা এই দুখন কিতাপৰ বেটুপাত আমি পোৱা নাই অৱশ্যে)

** কল্পনা লাজমী আৰু সুনন্দা শ্যামল মিত্ৰ ৰচিত ইংৰাজী গ্ৰন্থ (এজ আই নিউ হিম) (As I Knew Him) কিতাপখন অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে মিতাক্ষী বীৰভদ্ৰ আৰু ড° হেমন্ত ডেকাই। প্ৰকাশক - অসম পাৱলিছিং কোম্পানী।

** ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতি সাহিত্যত নাৰী: ড° অজন্তা দাস। আচলতে এই গ্ৰন্থখন ড° দাসৰ পি, এইচ, ডি, ডিগ্ৰীৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা গৱেষণা গ্ৰন্থখনৰ গ্ৰন্থ ৰূপ।

** সংগ্ৰামী শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা - গোকুল চন্দ্ৰ ডেকা, প্ৰকাশক: জাৰ্ণাল এম্পোৰীয়াম, নলবাৰী

** গোবিন কুমাৰ খাউণ্ডে ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ পটভূমিত উপন্যাস এখন লিখিছে: উৰণীয়া মৌ-

** প্ৰণৱ কুমাৰ বৰ্মন - নীড়হাৰা ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন ভিত্তিক উপন্যাস

** ডাঃ মাধুৰ্য ঠাকুৰ - সেউজীয়া উপত্যকা, সোণোৱালী ৰ'দ ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু লৈ ভিত্তিক উপন্যাস

** সমন্বয় - সম্পাদক ঃ ইন্দ্ৰজিৎ বেজবৰুৱা, অধ্যক্ষ চামুগুৰি মহাবিদ্যালয়, নগাঁও

** ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ - সম্পাদক দ্বয়- তৰণী পাঠক আৰু মনোমতী পাঠক

** গভীৰ আস্থাৰ গান - ভূপেন্দ্ৰ সঙ্গীতৰ সমালোচনা - ড০ বৰ্ণালী বৰুৱা দাস

** বিশ্ব নাগৰিক ভূপেন হাজৰিকা: সম্পাদনা - গোপাল জালান, পুলিন কলিতা আৰু শ্বেখৰ ভুঞা

** ভূপেন্দ্ৰ সঙ্গম - পাপুল বৰা

** সহস্ৰজনে মোক প্ৰশ্ন কৰে - সুভাষ চন্দ্ৰ আচাৰ্য

** ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম - শ্ৰী পুষ্পেন্দ্ৰ কুমাৰ শৰ্মা

** শিল্পীৰ পৃথিৱী - সম্পাদনা ঃ বেণীমাধৱ

** অন্তৰ ভেদি মৌ বোৰাম ঃ ভূপেন হাজৰিকা বিষয়ক - সূৰ্য দাস

** ভূপেন দাৰ সান্নিধ্যত: প্ৰভাত চৌধুৰী, মঙ্গলদৈ

** ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত দেশাত্মবোধ : বসন্ত বৰা, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, পৰ্য্যবেক্ষক - ড০ উমেশ ডেকা- ২০১৭

** *P hd. Thesis.*

** ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতি-সাহিত্যত নাৰী, পৰ্য্যবেক্ষক - প্ৰদীপ জ্যোতি মহন্ত, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়, ২০১৭

** *A study of Dr. Bhupen Hazarika and their impact on society and politics in Assam - Ramananda Das, Gauhati University, Guide - Mdm. Niru Hazarika. 2014*

** *The Life and Works of Bhupen Hazarika - Anup Kumar Deka, Gauhati University, Guide. Dilip Kumar Bora. 2014*

** *Songs of Bhupen Hazarika - Folkloristics Study - Minakshi Bairagi, Guide - Dr. Anil Kumar Boro, 2017*

** *Rendition of the National Bhupen Hazarika and the Ideology of Voice in past 1950 Assam. Gaurav Rajkhowa*

** *Representation of gender class and Nation in the lyrics of Bhupen Hazarika - Rituparna Hazarika, Tezpur University, 2019 . Guided by- Dr. Sunil Kumar Dutta.*

** *Rinerscapes Season and Love. A Study of Romanticism in Bhupen Hazarika Lyrics , Dhrubajyoty Malakar I I T A, Gui red by Size Das , 2019*

** *Nationalism in Assamese Lyrical Poetry with Special Reference to Bhupen Hazarika.'"Guided By Dr. Malinee Goswami. Gauhati University. 2014*

আমাৰ লেখাটোত বাৰে বাৰে অনুৰোধ জনাইছিলোঁ - যদি কোনোবাই ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ক গ্ৰন্থ এখন লিখিছে বা সম্পাদনা কৰিছে নাইবা গৱেষণা কৰিছে - আপুনি অনুগ্ৰহ কৰি মন্তব্যত নাইবা আমাৰ ইনবক্সত জনালে কৃতজ্ঞ হৈ থাকিম। সময়ত হয়তো এইটোৱে বহুতজনৰ কামত আহিব। গ্ৰন্থ প্ৰকাশ আৰু গৱেষণা গ্ৰন্থ বিষয়ক লেখা প্ৰকাশ ইত্যাদি আমাৰ কিবাকিবি পৰিকল্পনাও আছে। পিছে সকলো পৰিকল্পনা বাস্তৱত ৰূপ দিবলৈ যে বহুত কঠিন। তথাপি আমি হাতত লোৱা সাহিত্য চৰ্চা তথা বিদ্যায়তনিক দিশ সামৰি এনেকুৱা অনুষ্ঠান আয়োজন কৰি আহিছোঁ।

উল্লেখ্যযোগ্য বাঙ্গালুৰুত উন্মোচন কৰিবলগীয়া সম্পাদিত 'সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা' শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশৰ প্ৰস্তুতি পৰ্বৰ পৰা এতিয়ালৈকে ভালেমান সদস্যৰ আন্তৰিক সহায় আৰু সহযোগিতা অবিহনে এইটো সঁচা অৰ্থত যথেষ্ট দূৰূহ কাম এটা কৰাটো সম্ভৱ নহ'লহেঁতেন। নগাঁৱৰ পৰা পোৱা ছয়টা লেখা গুৰমাইল সিঙে সংগ্ৰহ কৰাৰ লগতে ডি. টি. পি. পৰ্যন্ত কামবোৰ নিয়াৰিকৈ কৰি দিছে। ধূপধৰাৰ নৰ কুমাৰ মিশ্ৰই ভালেমান গুৰুত্বপূৰ্ণ লেখা আমাক

সজাই পৰাই দিছে। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপিকা ড০ দীপামণি হালৈ মহন্তই বিভিন্ন ধৰণে সহায়ৰ হাত আগবঢ়াই দিয়াত দুটামান দিশ কিতাপখনত সন্নিৱিষ্ট কৰিব পৰা হ'ব। কোচবিহাৰৰ ড০ অনিৰুদ্ধ বৰ্মন ছাৰ আমাৰ গোটত সকলোৰে বাবে চিনাকি এটা নাম। ছাৰে আমাক বিভিন্ন ধৰণে সহায়ৰ হাতখন আগবঢ়াই দি আহিছে। মাননীয় বৰ্মন ছাৰ, আপোনাক নমস্কাৰ।

মাজুলীৰ গোবিন কুমাৰ খাউণ্ড, গুৱাহাটীৰ উৎপল দত্ত দাদা আৰু যোগানন্দ মহন্তদেৱ - এখেতসকলেও আমাক আন লেখকৰ লেখা পোৱাত সহায় কৰিছে। গোৱালপাৰাৰ বন্ধু দিলীপ কুমাৰ শৰ্মা আৰু গুৱাহাটীৰ ড০ অজন্তা দাস দুয়োজনে আমালৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দুখন কিতাপ পঠিয়াই দি বহুত সহায় কৰিছে। আপোনালোক ভালেৰে থাকক। এই মুহূৰ্তত মনত পৰা নাই যদিও এই ধৰণৰ সহায় বহুত জনে কৰিছে- ফলত লেখাবোৰ সংগ্ৰহ কৰিব পৰা হৈছে। এই সুবাদতে তেখেতসকললৈকে আমাৰ আন্তৰিক ধন্যবাদ আৰু কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ। ব্যয়বহুল গ্ৰন্থখনৰ বাবে আমাৰ প্ৰায় সকলো সদস্যই আৰ্থিক দিশতো সহায় কৰিছে। এনেকুৱা সহায় সকলোৰে পৰা পাব নোৱাৰি। সেয়ে তেখেতসকললৈকে আমাৰ কৃতজ্ঞতা আৰু শ্ৰদ্ধা নিবেদন কৰিছোঁ। সকলোতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ কামটো কৰিছে সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ যুটীয়া সম্পাদক ড০ ভৱেশ দাসে। তেখেতে লেখাবোৰ সম্পাদনাৰ কামত আমাক যথেষ্ট সহায় কৰিছে। ড০ ভৱেশ দাসৰ এনেকুৱা কামৰ বাবে আমি আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা আৰু বহুত মৰম যাচিছোঁ।

ইংৰাজীত এষাৰ কথা আছে *'Last but not Least'* একেবাৰে শেষত আমাৰ সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসমৰ সভাপতি মাননীয় কুমাৰ দীপক দাসৰ উৎসাহজনক দিহা পৰামৰ্শ তথা কথা-কাম আমাৰ বাবে সদায় প্ৰেৰণাদায়ক হিচাপে চিহ্নিত হৈ আহিছে। আমাৰ কোনো চিন্তা যদি তেখেতে ভাল বুলি গণ্য কৰে সেয়া সম্পূৰ্ণ হৈ উঠাৰ ক্ষেত্ৰত তেখেতৰ শক্তিশালী ভূমিকাই আমাক দুগুণ আগলৈকে ঠেলি দিয়ে। শ্ৰদ্ধাৰ দাস ছাৰলৈও আমাৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা আৰু শ্ৰদ্ধা নিবেদিলো। ছাৰ, আমাৰ বাবে সদায় প্ৰেৰণাৰ উৎস হৈ ৰওক। ''সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা'' গ্ৰন্থখন প্ৰকাশ কৰিব পৰা নহ'লহেঁতেন- যদি সন্মানীয় লেখকসকলে আমালৈ একোটিকৈ লেখা পঠিয়াই নিদিলেহেঁতেন । তেওঁলোকৰ মূল্যৱান লেখাবোৰেৰে গ্ৰন্থখন সমৃদ্ধ হৈ উঠিছে। এই ছেগতে প্ৰতিজন সন্মানীয় লেখকলৈ আমাৰ আন্তৰিক ধন্যবাদ আৰু কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

সদৌ শেষত গ্ৰন্থখনি সঙ্কলন আৰু সম্পাদনা কামত বিশেষকৈ কিছুমান মুহূৰ্তত প্ৰয়োজন হোৱা তথ্যাদিৰ লগতে সকলো ধৰণৰ সুবিধা আগবঢ়োৱা আমাৰ গৃহিণী মিনা শৰ্মা চক্ৰৱৰ্তীৰ সহায় স্বীকাৰ নকৰিলে আমি অন্যায় কৰাটোকেই সূচাব। এই সুবাদতে তেওঁলৈ অশেষ ধন্যবাদ আৰু চেনেহ যাচিলোঁ। গ্ৰন্থখন আমি মাত্ৰ সঙ্কলন আৰু সম্পাদনা কৰিছোঁ। গতিকে যদি ইয়াৰ পৰা কোনো পাঠকে সাধাৰণভাৱেও উপকৃত হয় সেয়া লেখকজনৰ বা লেখকসকলৰ কৃতিত্ব। আমি নামমাত্ৰ। আমাৰ সীমাবদ্ধ জ্ঞান-বুদ্ধি। সেয়ে গ্ৰন্থখনত হ'ব পৰা সকলো দোষ মূৰ পাতি ল'বলৈ সম্পূৰ্ণ সাজু আছোঁ। সকলোলৈকে আমাৰ নমস্কাৰ।

জয়তু সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম। ●

সম্পাদনা সমিতিৰ হৈ

পৰিতোষ চক্ৰৱৰ্তী

মুখ্য সম্পাদক

Celebration of Birth Anniversary of Bhupenda by Sahitya Charcha Kendra, Axom

Dr. Aniruddha Burmon, Cooch Behar

Dr. Bhupen Hazarika was a monumental figure with a vision to uplift the poor and downtrodden. An iconic personality with a sonorous voice, he chose music to make his voice heard. In Bengal, society passionately embraced this new 'guru' and his talent, accepting him and his partner socially without question. Hazarika, an anguished and misunderstood poet in his homeland Assam, was metaphorically lifted from the gutters and became a hero in Bengal and beyond. His brilliant writing, singing, and music endeared him to an intellectually hungry Bengal, which finally accepted his groundbreaking *jibon mukhi gaan*, celebrating humanity, integration, and equality. His career soared, and he became a world legend and an international cultural icon.

He often said, "Permanence is transient; permanence is change." His weakness was his dreamer's heart, struggling to face reality. He had an affinity for China and its struggle, but the Chinese aggression of India in 1962 left him disillusioned and changed his perception of the country.

Throughout his life, Indian politics conflicted with his mind and heart. His primary aim was to help the poor, free the oppressed, and work towards intellectual reform, tirelessly pushing boundaries and practicing what he preached. His music radiated the warmth of sunshine, the fragrance of the soil, the gurgle of the Brahmaputra, and the simplicity of rural northeast India. Brahmaputra, Bihu, and Bhupen became synonymous. No matter where he was, his mind was always in Assam. He was shy and full of self-respect, rarely expressing himself to the outside world. He worshipped Bengal, its culture, language, and people. When he left Assam for Bengal, he declared himself not just Assamese but a North-East Indian. Boarding a ship in Vishakhapatnam to Europe, he identified himself as an Indian. In France, he saw himself as from the Indian subcontinent, hence an Asian. In the USA, at the Statue of Liberty, he called himself a citizen of the world.

Paul Robeson's influence was a major turning point for him. Robeson believed the guitar was a powerful social instrument, capable of changing a nation's thinking. Hazarika's fascination with Robeson merged songs like "Old Man River" with "Burha Luit Bowa Kioh," "Ganga Boichho Keno," and "Ganga Behti Ho Kyun," which gained worldwide acceptance.

Hazarika played a crucial role in reviving and popularizing folk music, bringing the rich

traditions of Assamese and Northeastern Indian folk music to a broader audience. His work transcended regional boundaries, blending Assamese, Bengali, and other Indian musical traditions, promoting cultural understanding and appreciation across India. His biggest contribution was his role as a cultural bridge, using music for social change.

His music reached international audience, bringing Indian folk and traditional music to the global stage. Participation in international music festivals and collaborations with artistes worldwide elevated the global appreciation of Indian music. His ability to merge music with meaningful messages and bridge cultural divides stands out as his most significant contribution to the world of music.

Hazarika's deep, resonant voice captivated listeners with its emotive and expressive quality, conveying a wide range of emotions. His songs addressed pressing political and social issues, including human rights, justice, and unity, making him not just an artiste but also a social reformer. As a music director and composer for films, Hazarika significantly contributed to Indian cinema. His compositions enriched the narrative and emotional depth of numerous films, leaving a lasting impact. In Bengali Hindi cinema, his work is still celebrated and has become classic. His lyrical prowess and poetic expression added a new dimension to Bengali music, noted for their depth, emotion, and cultural significance.

Like Srimanta Shankardeva and Rabindranath Tagore, who were recognized late, Bhupen Hazarika was ahead of his time in Assam and recognized late.. At his death, people from all walks of life showered praises and respect for him.

As it is said, behind every successful man there is a woman. For Dr. Bhupen Hazarika there was Ms. Kalpana Lajmi, friend, guide, mother, sister, daughter, consort, secretary, manager, and what not. It is from her that we learn about Bhupen Hazarika the most.

Sahitya Charcha Kendra, Assam, was established in 2019. The organization has since been instrumental in promoting literature and culture through various initiatives and events.

Here are some key highlights:

1. National Seminar on Indian Vaishnavite Literature: On November 3, 2019, a national seminar titled "Bharotiyo Baishnab Sahitya" was organized in Puri, Odisha. Scholars from Assam, Manipur, West Bengal, Odisha, and Meghalaya participated, making it an immediate success and National Seminar on December 24, 2024, another national seminar titled "The Study & Development of Literature and Culture during the Reign of Raja Nara Narayan" was organized at Cooch Behar in collaboration with Madhupur Satra Samity, Cooch Behar.
2. Awards Initiated:
   - The "Utkal-Kamrup Sanhati Bota" award was introduced in 2019.
   - The "Rajen Pam Shilpi Bota" award was also initiated in 2019.
3. Renovation Projects: At the request of Sahitya Charcha Kendra, the Government of Assam renovated the dilapidated office and residence of Laxminath

Bezbaruah.

4. Cultural Programmes:
   - On June 1, 2019, a cultural programme called "Krishanchura Utsab" was organized in Goalpara, achieving tremendous success.
   - January 3, 2020, marked the celebration of Dr. Dinesh Baishya's Birth Anniversary as Scientific Temperament Day ("Bigyan Monoskhotar") at Dorabil village, Rampur, Kamrup.
   - August 8, 2022, was celebrated as "Pahar-Bhoyamor Din" (Hills-Plains Day) at Azara on the birth anniversary of Dr. Paritosh Chakraborty, Joint Secretary of Sahitya Charcha Kendra.
5. Book Release: Dr. Chakraborty's book "Kobita Likhar Koto Kotha" was also released on August 8, 2022 at Azara. On January 8, 2021, "Dr. Dinesh Baishya Collection – Vol 1" was released.
6. Artiste's Day: On January 17, 2020, Artiste's Day was organized with the help of the local people at Kadamtala, Dalgoma.
7. Book Fairs: A book fair was organized at Dhupdhara from March 6-8, 2020. Book release programmes and Kabi Sammelans are frequently organized, particularly during book fairs.
8. Publications:
   - "Sahityam" serves as the main literary mouthpiece of Sahitya Charcha Kendra.
9. Cultural Events: Various cultural programmes are organized annually during Durga Sasthi and on the birthdays of Sahitya Charcha Kendra members.
10. Online Programmes: Since 2023, online programmes have been held regularly on Sundays to discuss various aspects of literature.
11. Workshops: A workshop with college students on tourism was organized earlier this year.
12. Upcoming Events: To celebrate the 99th Birth Anniversary of Dr. Hazarika on September 8, 2024, Sahitya Charcha Kendra, Assam, will organize an international seminar and book release programme. A Souvenir will also be released to commemorate the occassion.●

ভূপেন হাজৰিকা

হোমেন বৰগোহাঞি

ভূপেন হাজৰিকাক লৈ অসমীয়া মানুহৰ যোৱা এমাহ, দুমাহ, তিনি মাহ ধৰি যি সংযমহীন উৎসাহ সেইটোৱে ভূপেন হাজৰিকাৰ কোনো ক্ষতি কৰা নাই বা তেওঁৰ বিশেষ লাভো কৰা নাই। বৰঞ্চ সেইখিনিৰদ্বাৰা অসমীয়া মানুহৰ চিৰকালৰ যিটো চাৰিত্ৰিক দুৰ্বলতা বুলি মই সদায় কওঁ, সেইটোহে প্ৰতিফলিত হৈছে। ভূপেন হাজৰিকাক মই বোধহয় ৩০ বছৰমান ধৰি ঘনিষ্ঠভাবে পাইছোঁ, অথচ আমি কাচিৎহে ইজনে সিজনক লগ পাওঁ। কিন্তু সদায় লগ পাই থকা মানুহতকৈয়ো আমি যেন বেছি ঘনিষ্ঠ এনেকুৱা লাগে। তেওঁ প্ৰয়োজনীয় সময়ত মোক বিচাৰে বা মোক লগ পালে তেওঁ আত্মহাৰা হৈ কথা কয়, তেওঁৰ চকুৱে-মুখে দেখোঁ যে মোৰ প্ৰতি তেওঁৰ এটা আস্থা বা শ্ৰদ্ধা আৰু মৰমৰ ভাব ফুটি উঠিছে। তেওঁৰ জীৱনী এখন লিখাৰ মোৰ সুচিন্তিত এটা পৰিকল্পনা আছিল। সেইখন লিখা হ'লে তেওঁৰ সকলো ভাল-বেয়া, দোষ-দুৰ্বলতাখিনি তাত লিখিলোঁহেঁতেন। কিন্তু সেইখন লিখা নহ'ল।

মই এঠাইত লিখিছিলোঁ- ভূপেন হাজৰিকাই কাৰোবাক যদি অন্ততঃ বন্ধু বুলি গ্ৰহণ কৰে, তেওঁ তেতিয়া ইমান বেছি আনন্দদায়ক সংগী হৈ পৰে যে সেইটো আৰু কল্পনা কৰিব নোৱাৰি। এবাৰ হেমেন্দ্ৰপ্ৰসাদ বৰুৱাই কৈছিল, বৰগোহাঞি, মই ভাবোঁ যে ভূপেন হাজৰিকা ভাৰতৰ সকলোতকৈ ডাঙৰ 'শ্ব'মেন', তেওঁতকৈ ডাঙৰ শ্ব'মেন আৰু কোনো হ'ব নোৱাৰে। মই বোলো, সম্পূৰ্ণ ইতিবাচক, ভাল অৰ্থত কৈছোঁ। তেওঁ নিজৰ ব্যক্তিত্বৰে, কথা- বাৰ্তাৰে যিকোনো মানুহক মুগ্ধ কৰি পেলাব পাৰে। এজনৰ আগত যদি বহে এজনক, হাজাৰজনৰ আগত যদি থিয় হয় তেন্তে সেই হাজাৰজনকো তেওঁ মুগ্ধ কৰিব পাৰে। কিবা এটা চুম্বকশক্তি তেওঁৰ আছে। আৰু সংগী হিচাপে কিন্তু তেওঁৰ নিচিনা উত্তম সংগী পাবলৈ নাই।

ভূপেন হাজৰিকাৰ কোনটো দিশে মোক আটাইতকৈ বেছি মুগ্ধ কৰে বুলি যদি কোনোবাই প্ৰশ্ন কৰে তেতিয়া মই ক'ম যে শিল্পী হিচাপেতো অমুগ্ধ কৰাৰ প্ৰশ্নই নাহে; কিন্তু ব্যক্তি হিচাপে তেওঁৰ দুটা বস্তু মোৰ খুব ভাল লাগে। তেওঁ খুব ৰসিক, অতি ৰঙীয়াল মানুহ। দ্বিতীয়তে, তেওঁৰ এটা অতি শিশুসুলভ স্বভাব আছে, যিটোৱে আন কাৰোবাক খং তোলাব, মোৰ মনত কিন্তু সেইটোৱে এটা মৰম লগা ভাবহে ওপজায়। বিভিন্ন ঘাত- প্ৰতিঘাত বা আন যি কাৰণতেই নহওক কিয়, তেওঁ গোটেই জীৱন ধৰি মনৰ ভিতৰতে এটা অভিমানী শিশু কঢ়িয়াই লৈ ফুৰিছে। অভিমানী শিশুটো অলপ প্ৰশংসা পালেই উদ্বেলিত হয় আৰু সামান্য অবহেলা বা নিন্দাৰ সন্মুখীন হ'লেই তেওঁৰ ভিতৰখন মৰহি যায়। এই শিশুটোৰ প্ৰতি মই গভীৰ মমতা অনুভৱ কৰোঁ। যিহেতু মই মানুহ হিচাপে তেওঁক খুব ওচৰৰপৰা পাইছোঁ, সেয়েহে এইখিনি মোৰ আত্মিক উপলব্ধি বুলিয়েই ভাবোঁ। তেওঁ যদি এইখিনি কথা অস্বীকাৰো কৰে, তেতিয়াও মই এশবাৰ ক'ম, হাজাৰ বাৰ ক'ম যে মই কোৱা এইখিনি কথা সম্পূৰ্ণ সত্য। তেওঁ জীৱনত মানুহৰপৰা যিমান প্ৰশস্তি-প্ৰশংসা-আদৰ পাইছে, সিমানখিনি খুব কম ভাৰতীয়ইহে পাইছে। বিভিন্ন সময়ত দৈনিক বাতৰিকাকত-আলোচনীবোৰত

তেওঁক প্ৰশংসা কৰি, তেওঁ সংগীত বা ছবিৰ সমালোচনা কৰি অসংখ্য লেখা ওলায়। সেইবোৰে তেওঁক স্বাভাবিকতে আনন্দ দিয়ে। তথাপি মোৰ ভাব হয়, তেওঁ যেন বিচাৰে, আমাৰ বৌদ্ধিক সমাজখনৰ যিখিনি উজ্জ্বল জ্যোতিষ্ক- তেওঁলোকে তেওঁৰ বিষয়ে কওক বা লিখক। সেই এটা আক্ষেপ ৰৈ যোৱা যেন লাগে। এই কথাখিনিত হয়তো ভূপেন হাজবিকাই আপত্তি কৰিব বা বেয়া পাব, কিন্তু এইখিনি মোৰ একান্ত অনুভব। মই 'সাতসৰী'ৰ সম্পাদক থাকোঁতে ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে এটা সংখ্যা উলিয়াইছিলোঁ। সংখ্যাটোৰ আৰম্ভতে মই যিখিনি কথা লিখিছিলোঁ সেইখিনিয়েই মোৰ তেওঁৰ বিষয়ে সুচিন্তিত অভিমত আছিল।

যোৱা প্ৰয়া সাতটা দশক জুৰি ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ কণ্ঠৰ যাদুৰে অসম তথা ভাৰতৰ মানুহক মন্ত্ৰমুগ্ধ আৰু আৱেগ-বিহ্বল কৰি ৰাখিছে। গতিকে এই কথা নিশ্চয় ক'ব নোৱাৰি যে তেওঁ নিজ দেশাবাসীৰ পৰা প্ৰাপ্য স্বীকৃতি বা সন্মান পোৱা নাই। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাৰ নামত উন্মাদপ্ৰায় হোৱা বেছিভাগ মানুহেই তেওঁক জানে কেবল এজন অসামান্য প্ৰতিভাধৰ গীতিকাৰ আৰু গায়ক বুলি। কিন্তু তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ পৰিচয় এই দুটা অভিধাৰ মাজতে সীমাবদ্ধ নহয়। ভূপেন হাজৰিকা একাধাৰে কবি- গীতিকাৰ-সুৰকাৰ-গদ্যশিল্পী- আৰু সৰ্বোপৰি তেওঁ এক মহান সাংস্কৃতিক আদৰ্শৰ ৰূপকাৰ। সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষতে ভূপেন হাজৰিকাৰ বাহিৰে এনে এজন দ্বিতীয় গীতিকাৰ আৰু গায়ক নাই- যাৰ যাদুকৰী কণ্ঠত আৰু অনুপম কবিত্বময় গীতত সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ, বিভিন্ন কৰ্মক্ষেত্ৰৰ আৰু বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ মানুহৰ জীৱন-সংগ্ৰামৰ ছবি প্ৰতিফলিত হৈছে আৰু তেওঁলোকৰ হৃদয়ৰ বাণী প্ৰতিধ্বনিত হৈছে। তেওঁৰ গান পৰিণত হৈছে এক বিৰাট ঐক্য-সাধিনী শক্তি। উদাৰ মমতাভৰা হৃদয়ৰে তেওঁ আঁকোৱালি লৈছে উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ সৰু-বৰ সকলো জনগোষ্ঠীক। বাণীহীনক তেওঁ বাণী দিছে, আশাহীনক দিছে আশা। কেবল সেয়েই নহয়, তেওঁৰ গানত প্ৰতিধ্বনিত হৈছে মানৱ-হৃদয়ৰ বিচিত্ৰ আশা-আকাংক্ষা আৱেগ-অনুভূতি আৰু আনন্দ-বিষাদৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা। তেওঁৰ গীতৰ বাণী আৰু সুৰৰ ঝংকাৰে এহাতে আমাক মনত পেলাই দিয়ে আমাৰ উপৰি-পুৰুষৰ বহু শতাব্দী বিস্তৃত সাংগীতিক সাধনাৰ আত্মীয়তাৰ সম্পৰ্ক। একে আষাৰে ক'বলৈ গ'লে সৰ্বকালৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া কেইজনৰ ভিতৰত এজন হ'ল ভূপেন হাজৰিকা। ●

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সৌন্দৰ্য

ড০ নগেন শইকীয়া

গীতৰ সৌন্দৰ্য সুৰত। সুৰৰ জন্ম ভাবত। ভাবৰ উন্মেষ ঘটে বিভিন্ন মুহূৰ্তৰ অভিজ্ঞতা আৰু চিন্তাই জাগৰণ ঘটোৱা মানসিক ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াৰ মাজত। মানুহৰ নটা স্থায়ী ভাবৰ যিকোনো এটা ভাবে প্ৰধান হৈ যেতিয়া মনক জোকাৰি সুৰৰ আধাৰত প্ৰকাশ বিচাৰে, তেতিয়া সি গীতৰ ৰূপ লাভ কৰে ই ভাব হৈ কেৱল নাথাকে, সি অনুভূতি আৰু আৱেগৰ ঢৌ তুলি সুৰক আশ্ৰয় কৰি প্ৰাণ পাই উঠে। সেইবাবেই "সদায় কাণেৰে শুনা সৰু কথাটিও/ গীত হ'লে প্ৰাণ টানি ধৰে"।

আধুনিক অসমীয়া সংগীতত বিভিন্ন মাত্ৰা দান কৰোঁতা ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সৌন্দৰ্য তেওঁৰ আৱেগ-সঞ্চাৰী সুৰ হৃদয়পৰশা ৰূপৰ মাজত নিহিত হৈ থাকে; নিহিত হৈ থাকে তেওঁৰ বিশিষ্ট গায়কীতো। এই অননুকৰণীয় গায়নশৈলী তেওঁৰ শিল্পী ব্যক্তিত্বৰ অবিচ্ছেদ্য অংশ। শ্ৰোতাই এই শৈলীৰ মাজত অনুভৱ কৰে প্ৰথম গীত 'অ' মোৰ গুৰু ঐ'ৰ মাজত অসময়ী দিহানাম টোকাৰী গীতৰ সুৰৰ স্পৰ্শ সহজেই অনুভৱ কৰিব পাৰি। লোক জীৱনৰ সহৃদয় গচকি অহা, বৈষ্ণৱ আদৰ্শৰে তিতি থকা লোকগীতৰ সুৰে তেওঁৰ শিশু হৃদয়ত পেলোৱা সাঁচ চিৰদিনলৈ মচিব নোৱৰাকৈ হয়তো মুদ্ৰিত হৈ গ'ল। এই সুৰে 'অ' হৰি ইখন স্ৰজিলা কিনো শান্তি নিকেতন, 'অ' মোৰ ভৈয়াই অ', 'মহাত্মাই হাঁসি বোলে', 'ডিফু হ'ল তোমাৰ নাম', 'মঙলদৈ' আদি গীতত কেতিয়াবা ওজাপালিৰ সুৰত, কেতিয়াবা বনগীতৰ সুৰত, কেতিয়াবা লোকগীতৰ সুৰৰ বিভিন্ন তৰংগৰ মাজেদি প্ৰকাশ লাভ কৰিছে। অসমীয়া লোকগীতৰ আইনাম, ধাইনাম, বিহুনাম, দিহানাম, টোকাৰী গীত, জিকিৰ গীত, গোৱালপৰীয়া গীত, কামৰূপীয়া গীত আদি বিভিন্ন গীতৰ সুৰ বুটলি আনি তেওঁ তাক আধুনিক ভাবৰ প্ৰকাশৰ বাবে এনেভাবে ব্যৱহাৰ কৰিছে যে এই গীতবোৰে অতি সহজেই মানুহৰ মন আকৰ্ষণ কৰে। ভাবৰ ফালৰ পৰা তেওঁৰ গীতসমূহক চাৰিটা প্ৰধান ভাগত ভগাব পাৰি। সাম্যবাদী তথা সমাজবাদী আদৰ্শৰ স্পৰ্শ থকা গীত, দেশপ্ৰেমৰ গীত, কোনো উপলক্ষ লৈ ৰচনা কৰা গীত আৰু একান্তভাৱে তেওঁৰ ব্যক্তিগত চেতনাৰ লগত জড়িত গীত। 'বৰ বৰ মানুহৰ দোলা', 'ৰংমন মাছলৈ গ'ল', 'নেকান্দিবা নেকান্দিবা', 'তপ্ত তীখাৰে', 'অ' বান্ধৈ তাঁতৰ শালৰ শিপিনী', 'ভাং শিল ভাং', 'নামি আহা সুন্দৰৰে' আদি এই ধাৰাৰ আৰম্ভণি তেওঁ কৈশোৰত ৰচনা কৰা 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই'তে ঘটিছিল। বিভিন্ন উপলক্ষ লৈ লিখা তেওঁৰ অজস্ৰ গীতৰ মাজতো তেওঁৰ বিভিন্ন মাত্ৰাৰ ভাব সজীৱ আৰু সক্ৰিয় হৈ আছে। তেওঁৰ ব্যক্তিগত চেতনাৰ লগত জড়িত গীতৰ সংখ্যাও অনেক। এই গীতবিলাকৰ মাজত ক'ৰবাত বাজি থাকে তেওঁৰ নিঃসংগ মনৰ আৰ্তি, ক'ৰবাত কামনাৰ স্পৰ্শ, ক'ৰবাত প্ৰেমৰ স্পৰ্শ, ক'ৰবাত পোৱা-নোপোৱাৰ ছাঁ-পোহৰৰ খেলাৰ ঢৌ-এনেধৰণৰ বিভিন্ন ভাবানুভূতিয়ে জুমুৰি দি ধৰি আছে। এনে গীতবোৰৰ গায়নশৈলীত থকা নিঃসংগতাৰ সুৰটোৱে শ্ৰোতাৰ মন চুই যায়। কোনো কোনো গীত হৃদয়ৰ উত্তাপেৰে মথিত আবৃত্তিৰ সুৰত মূৰ্ত হৈ উঠিছে। তেওঁৰ এনে গীতবোৰত ধৰা দিয়া চিত্ৰকল্পবোৰে তেওঁৰ অনেক গীতৰ কাব্যশৰীৰ একোটি দান কৰিছে।

কোনো কোনো গীতত আকৌ সুৰ নিজেই একোটি ধ্বনিশীল ব্যঞ্জনাৰে দীপ্ত হৈ উঠিছে।

ভূপেন হাজৰিকাই ৰাগ-সংগীতৰ চৰ্চা সণ্ঢালনিকৈ কৰা নাই। কিন্তু তাৰ মাজতো যে তেওঁৰ গীতত ৰাগ-সংগীতৰ স্পৰ্শও কেতিয়াবা মনোমোহা ৰূপত লাগিছেহি, তাৰ সাক্ষ্য 'স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ/ ধাৰাসাৰ বৃষ্টিৰ প্লাবন আনে'ৰ মাজত স্পষ্ট হৈ বাজি আছে। সেয়ে হ'লেও, তেওঁৰ গীতৰ সুৰ ঘাইকৈ লোক-গীতৰ সুৰৰ লগত আৰু মানৱীয় মনৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত আবেগ আৰু হৃদয়ৰ উত্তাপৰ লগত জড়িত। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কথাৰ উপস্থাপন ৰীতিত থকা ব্যক্তিগত সুৰ শৈলীয়ে তেওঁৰ গীত আৰু কথাক প্ৰাণবন্ত কৰি তোলে। একেখিনি গীতকে আন কোনো সুৰৰ আধাৰত প্ৰাণ দিয়া সম্ভৱ নহয়।

আধুনিক অসমীয়া গীতক এটা নতুন অথচ জাতীয় ঐতিহ্যৰ লগত খাপ খোৱাকৈ প্ৰতিষ্ঠা কৰা জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ গীতৰ ভাব ব্যঞ্জনাই আৰু ৰূপৰ অনন্য সাধাৰণ কবিত্বময় প্ৰকাশে আধুনিক অসমীয়া সংগীতৰ ইতিহাসক এটা নতুন মাত্ৰা দান কৰি গ'ল। ১৯৩০ৰ দশকৰ পৰা যোৱা প্ৰায় আশী বছৰৰ অসমীয়া গীতৰ ইতিহাসক যিসকলে সমৃদ্ধি দান কৰি গৈছে, সেইসকলৰ ভিতৰত পাৰ্বতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুপ্ৰসাদকে ধৰি অনে কৃতবিদ্য গীতিকাৰ আৰু গায়ক আছে। ভূপেন হাজৰিকাই এই ইতিহাসৰ তেওঁৰ বহুমাত্ৰিক গানেৰে সমৃদ্ধ কৰিছে। জ্যোতিপ্ৰসাদৰ গীত একপ্ৰকাৰ অতুলনীয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত জ্যোতিপ্ৰসাদৰ ধাৰাৰ পৰা নতুন সুঁতি কাটি ওলাই অহা গীতৰ আন এটা সমৃদ্ধিশালী ধাৰা। ভাব, বিষয়, সুৰ আৰু উপস্থাপন শৈলীৰে এই ধাৰাটো ভূপেন হাজৰিকাৰ এটা নিজস্ব ধাৰা। তেওঁৰ গীতৰ সৌন্দৰ্য এই ধাৰাটোৰ বিশিষ্টতাৰ মাজতে সোমাই আছে।●

ভূপেনদাৰ সৈতে টালিগঞ্জৰ দিনবোৰ

ৰত্ন ওজা

বাতৰিবিলাসী অসমীয়া মানুহৰ মানত কলকাতাৰ টালিগঞ্জ খবৰৰ ফলে- ফুলে জাতিস্কাৰ কল্পতৰু। দেশৰ মুক্তি সংগ্ৰামৰ অলিখিত বুৰঞ্জী-পিয়াসীয়ে তাতেই বিচাৰি পায় অজ্ঞাতবাসী জীৱন কটোৱা বহুতো বৰেণ্য অসমীয়াৰ অপৰিসীম ত্যাগ আৰু কষ্ট স্বীকাৰ কাহিনী। জগত-হাটৰ বণিজাৰু হোৱাৰ হেঁপেহুৱা অসমীয়াই দেখা পায় নিপুণ পূৰ্বপুৰুষ বণিজাৰুৰ সফলতাৰ স্বাক্ষৰ। আৰু কৃষ্টিৰ বন্তিৰে লুইত-গংগা-ভল্গা-হোৱাংহো-মিছিছিপিৰ পাৰ উজলোৱাৰ পণ লোৱা অসমীয়াই তাতেই বিচাৰি পায় খাৰ-খৰিচাপ্ৰিয় অসমীয়া হৈ থাকিও বিশ্বনাগৰিকৰ মৰ্যাদা লাভৰ বাটৰ আঁত।

এনেহেন টালিগঞ্জতেই বিশেষণে সীমিত কৰিব নোৱৰা গুণাধিকাৰী ড০ ভূপেন হাজৰিকাই কটাইছিল তেওঁৰ জীৱন-যৌৱনৰ সুন্দৰৰ নিতে-নব দিগন্ত প্ৰসাৰিত হোৱা চিৰযুগমীয়া কালছোৱা; সেয়া তাৰুণ্যৰ যৌৱনৰ পৰা বাৰ্ধক্যৰ যৌৱনলৈ- ত্ৰিশৰ পৰা ষাঠি বছৰ বয়সলৈ। সেইছোৱা কালেই সৰ্বতোমুখী তথা কালজয়ী সৃষ্টিৰ কাল-হিয়া চুই যোৱা গীত লিখা, সুৰ দিয়া, কণ্ঠ নিগৰোৱা কাল; নাট-চিত্ৰনাট্য ৰচাৰ কাল; অসমীয়া-বাংলা-ভোজপুৰী-অৰুণাচলী-হিন্দী চিনেমা আৰু প্ৰথম অসমীয়া ডাবিং ছবি 'ভাগ্য' নিৰ্মাণৰ কাল; বাঙালীৰ 'আমাদেৰ ভূপেনদা' হোৱা কাল; পূৰ্বোত্তৰ ভাৰতৰ ল'ৰা-বুঢ়া-ডেকা নিৰ্বিশেষে সকলোৰে 'ভূপেনদা' হোৱা কাল, সাহিত্যালোচনী সম্পাদনা কৰা কাল; চিত্ৰপটত চিত্ৰ অঁকা কাল; ই. পি. এল. পি. অনাতাঁৰত কণ্ঠদানৰ কাল; পিতৃ-মাতৃ-শোকৰ কাল; পত্নী- বিচ্ছেদৰ কাল; বেদৰ মন্ত্ৰ গাই দম্পতী নোহোৱা প্ৰেয়সীৰ প্ৰেম পুনৰ লভা কাল; কেঁচা মঙহৰ সোণাগাছিৰ বিমূৰ্ত হাটত অমৰ্ত্য সুধা পানৰত কাল; ৰাজনীতিৰ খেলপথাৰত বিফল হৈ সফল জীৱনৰ সন্ধানী কাল; দেশে দেশে ভ্ৰমি অসমৰ মাটিৰ সুৰৰ সুবাস বিলোৱা কাল, নানান সন্মান-উপাধিৰে বিভূষিত হৈ সেইবোৰ ধন্য কৰা কাল; সুখ-দুখ, পোৱা-নোপোৱা, আঘাত-সংঘাত, আশা-নিৰাশাৰ সংগমত সাঁতুৰি ক্লান্ত নোহোৱা কাল।

প্ৰশ্ন হয়- সেইছোৱা কালত তেওঁ শুইছিল কেতিয়া? খাইছিল কেতিয়া? কি খাইছিল? আলপৈচান ধৰিছিল কোনে? গীত লিখাৰ, সুৰ ৰচাৰ, ৰেৱাজ কৰাৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট সময় আছে নেকি? আদি অনেক।

সেই কালছোৱাৰ অৰ্থাৎ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ টালিগঞ্জৰ দিনবোৰৰ উল্লেখযোগ্য অংশবিশেষত মোৰ তেওঁৰ আৱাসতে একেখন দেৱালৰ ব্যৱধানৰ কোঠাত বাস কৰাৰ সৌভাগ্য হৈছিল। একেখন মেজতে খাইছিলোঁ। হাঁহি-কান্দোন, দুখ-বেজাৰ, পোৱা-নোপোৱাৰ সমভাগী হৈছিলোঁ।

প্ৰয়োজনতকৈ বেছি নোখোৱা আৰু আৱশ্যকতকৈ কম নোশোৱাটো আছিল ভূপেনদাৰ তেতিয়াৰ জীৱনৰ উল্লেখ্য বৈশিষ্ট্য। বহুতো সাক্ষাৎপ্ৰাৰ্থীয়ে বহুতো সময়ত শিল্পীগৰাকী শুই থকা সংবাদেই পাইছিল। কাৰণ, শোৱাৰ তেওঁৰ নিৰ্দিষ্ট সময় নাই। সৃষ্টিৰ আগে-পিছে, লিখাৰ আগে- পিছে, গীতৰ সভাৰ আগে-পিছে যিকোনো সময়তে তেওঁ শোৱে। গতিকে, তেওঁক তেনে সময়ত লগ পাবলৈ অহাসকলে সচৰাচৰ

শুই থকাৰেই সংবাদ পায়। সাৰে থকাৰ সময়ো তেওঁৰ সৃষ্টি-বেদনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। কেতিয়াবা আমাক, বিশেষকৈ ৰাণা ভাইটি আৰু মোক, নিশা চাৰে তিনি-চাৰে চাৰি বজাতো জগাই দিছিল। হাৰমনিয়াম বজাই নতুন গীতৰ সুৰ ৰচিছিল। তেওঁৰ নিৰ্দেশত ৰাণা ভাইটিয়ে গীটাৰ আৰু মই ড্ৰাম বজাইছিলোঁ। তাল কটাৰ ভয় মোৰ মুখত ফুটি ওলাইছিল। ৰাণা ভাইটিয়ে ভয় নাখাবলৈ চকুৰে ইছাৰা দিছিল। মাজতে নতুন কলি লিখিবলৈ লোৱা একোছোৱা সুদীৰ্ঘ সময় ধৰি একে ছন্দ, একে তালত ড্ৰাম বজাই থাকিবলগীয়া হৈছিল। সামান্য হেৰফেৰ হ'লেই খঙত ভূপেনদাৰ উঠি যাব পৰা পৰিৱেশ সৃষ্টিৰ ভয়ত ভিতৰি ভিতৰি কঁপি আছিলোঁ। সময়বোৰ পাখি লগা কাঁড়ৰ দৰে কেনি উৰি গৈ নিশাৰ আঁৰ কাপোৰ আঁতৰাই ঊষাক আদৰিছিল গমেই নাপাইছিলোঁ। ভূপেনদাৰ চকুৰে-মুখে নতুন সৃষ্টিৰ অনুপম আলোক দেখিহে অনুভৱ কৰিছিলোঁ যে এটা নতুন গীতৰ আগমনৰ লগতে 'ৰজনী বিদূৰ দিশ ধৱলি বৰণ' হৈছে।

ভূপেনদাৰ টালিগঞ্জৰ দিনবোৰত এটা কথা মই বৰকৈ লক্ষ্য কৰিছিলোঁ। সেইটো হ'ল, তেওঁ কেতিয়াও অভ্যাসৰ বশ নহৈছিল। এবাৰ এখন সভাৰ মঞ্চত উপবিষ্ট হোৱাৰ প্ৰাকমুহূৰ্তত মই সৰুপানী চুবলৈ যোৱা দেখি সেই সভাৰ সভাপতি, বৰেণ্য পুৰুষ ডিম্বেশ্বৰ নেওগে মোক কাণে কাণে কৈছিল- "সভাত বহাৰ আগে আগে বাহিৰলৈ যোৱাটো যদি অভ্যাস, তেনেহ'লে শুনা- কেতিয়াও অভ্যাসৰ বশ নহ'বা, অভ্যাসকহে বশ কৰিবা।" উল্লিখিত দিনবোৰত ভূপেনদাই শোৱা, জগা, খোৱা, প্ৰকৃতিৰ আহ্বানকে আদি কৰি প্ৰায় সকলো ক্ষেত্ৰতেই অভ্যাসৰ বশ নোহোৱা দেখি প্ৰয়াত নেওগদেৱৰ এইষাৰ কথা প্ৰায়েই মনত পৰিছিল।

অৱশ্যে এই দিশত দুটা ব্যতিক্ৰম মোৰ দৃষ্টিগোচৰ হৈছিল। এটা হ'ল টালিগঞ্জৰ নিশাবোৰত তেওঁ এঘাৰ-বাৰ-এক-দুই, যেই বজাতেই নোশোৱক কিয়, শেষ নিশা তিনি বজাত উঠিবই। শোৱাপাটীত একতীয়া হৈ শুই হয় পঢ়িব, নহয় লিখিব, হয়তো গীত বা কবিতা বা 'আমাৰ প্ৰতিনিধি'ৰ সম্পাদকীয় লিখি; কিম্বা আন লেখকৰ লেখা সম্পাদনা কৰিব অথবা নতুন পৰিকল্পনাৰ স্কেচ্ছ আঁকিব। তেনেদৰে ৭৭ বি গ'ল্ফ ক্লাব ৰ'ডৰ অধিবাসী আন সকলো শুই থকা পৰত প্ৰায় তিনি ঘণ্টা কাল কাম কৰি পুৱা ছয় বজাত কলিং বেল বজাব। সুৰেশ নামৰ কাম কৰা বিহাৰী ল'ৰাটোৱে সেই বেলৰ ইংগিত বুজি একাপ চাহ দিব। চাহকাপ পান কৰি আকৌ শুব। আনটো হ'ল- পুৱা ন বজাত উঠিব। স্নানান্তত ব্ৰেকফাষ্ট টেবুলত বহিব। থালত অলপো হেৰ্ফেৰ্ নোহোৱাকৈ আদা কেইচকলমানেৰে অলপ গাজ ওলোৱা মগু, এছটাকমান ছানা, এটা হাফ বয়ল মুৰ্গীৰ কণী আৰু এগিলাচ গাখীৰ লাগিবই। মূল আহাৰত মাছ পোৱা, আলু পিটিকা, ঢেঁকীয়া শাক আৰু খৰিচা তেওঁৰ প্ৰিয় খাদ্য। বাৰ বা ৰেস্তোৰাঁত চাইনিজ ফুড খাই বৰ ভাল পায়। চৌৰাংগীৰ 'নিউ কলকাতা কেফে' নামৰ বাৰ আৰু ৰেস্তোৰাঁখনতেই তেওঁ বেছিকৈ বহিছিল। বিশেষ মানসিক পৰিস্থিতিত বিশেষ সংগী লৈ চিত্তৰঞ্জন এভিনিউৰ 'নামকিন' নামৰ পুৰণি তথা অতি সম্ভ্ৰান্ত ৰেস্তোৰাখনত বহিছিল তাৰ কোনখন চকীত তাহানি ৰবীন্দ্ৰনাথ প্ৰমুখ্যে বংগৰ কবি-সাহিত্যিক-শিল্পীসকালে বহিছিল, সেইবোৰ কথা কৈ এক অবুজ আনন্দ অনুভৱ কৰিছিল। 'ৰাণ্টন' আছিল তেওঁৰ অতি প্ৰিয় 'ছুপ'। দিনটোৰ শ্বুটিঙৰ ভাগৰ পলুৱাবলৈ কেতিয়াবা কোনোবা প্ৰিয় অভিনেত্ৰীক, কেতিয়াবা কমেডিয়ান জ্যোতিষ শৰ্মাক আৰু প্ৰায়েই মোক লগত লৈ ঘাটত বহাটো আছিল তেওঁৰ বিশেষ নিচা।

ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত কটোৱা টালিগঞ্জৰ দিনবোৰৰ মোৰ স্মৃতি জাৰে-জহে একেধাৰে বৈ থকা নৈৰ সোঁতৰ দৰে বৈ থাকে নিৰৱধি, অহৰ্নিশে। তাৰে ভিতৰত 'প্ৰতিধ্বনি', 'লটিঘটি', 'চিক্‌মিক্ বিজুলী' আৰু 'ভাগ্য' নিৰ্মাণকালৰ সুৱদি সুমৰণসমূহ মোৰ সদাসংগী।

'প্ৰতিধ্বনি'ৰ কলাকাৰ, কলা-কুশলীৰ শিবিৰৰূপে ভাড়ালৈ লোৱা হৈছিল ইন্দ্ৰপুৰী ষ্টুডিঅ'ৰ ওচৰত এটা পাঁচ কোঠালীয়া ঘৰ। তাতেই এটা কোঠাত আছিল বিষ্ণু ৰাভা, ফণী শৰ্মা, এটাত ইভা আচাও অকলে, এটাত পৱিত্ৰ বৰকাকতী, ছিলকিন লালু, বংশী দাস, হীৰামন গোস্বামী, এটাত কমল নাৰায়ণ চৌধুৰী, শুভ বৰুৱা, নীৰদা ভূএগ্ৰা আৰু এটাত হৰেন দাস আৰু মাণিক দাস। ভূপেনদাই প্ৰতি নিশা তালৈ গৈ শিল্পীসকলৰ লগত পাছদিনাৰ দৃশ্যগ্ৰহণৰ বিষয়ে কথা পাতে। নিশা এঘাৰ-বাৰ বজাত যায়। ইফালে ছিয়েমৰূপী ৰাভা ককাইদেউ আৰু স্বৰ্গদেউৰূপী বলীনদাৰ কড়া নিৰ্দেশ- পুৱা চাৰি বজাতেই গাৰুৰ তলত তেওঁলোকে সংলাপ পাবই লাগিব। সুবিধাও তেওঁলোকেই কৰি দিছিল। তেওঁলোকৰ কোঠালিতে মোৰ শোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিছিল। ইভা আচাওৰ হতুৱাই মোৰ পিন্ধা কাপোৰ ধোৱাইছিল।

এদিনৰ কথা। ৰাভা ককাইদেৱে মোক ওচৰলৈ মাতি নি ক'লে- মই ভূপেনদাৰ পৰা এটা পাৰ্মিচন আনি দিব লাগে। পাৰ্মিচনটো মদ্যপানৰ। মই আচৰিত হ'লোঁ। বিষ্ণু ৰাভা, ফণী শৰ্মাই তেওঁলোকৰ শিষ্যস্বৰূপ ভূপেন হাজৰিকাৰ পৰা মদ্যপানৰ পাৰ্মিছন বিচাৰে! ৰহস্যটোনো কি জানিবলৈ ভূপেনদাক কথাটো ক'লোঁ। মিচিককৈ হাঁহি এটা মাৰি ভূপেনদাই টকা দুশ মোৰ হাতত দি ক'লে- 'লোৱা, এই পাৰ্মিছন তেখেতসকলক দিবা।' ভূপেনদাৰ বোধশক্তি আৰু ব্যংগজ্ঞান দেখি মই তবধ মানিলোঁ।

'লটিঘটি'ৰ কেমেৰামেনৰ ভাওত জহৰ ৰায়, চাউণ্ড ইঞ্জিনীয়াৰৰ ভাওত ভানু বেনাৰ্জী, প্ৰডাকচনৰ কণ্ট্ৰ'লাৰৰ ভাওত নৃপতি চেটাৰ্জী। প্ৰত্যেকৰে কণ্ঠত অসমীয়া কৃষ্টিক কেন্দ্ৰ কৰি ব্যংগ ৰসাত্মক সংলাপ। এবাৰ প্ৰডাক্চন কণ্ট্ৰ'লাৰ নৃপতি চেটাৰ্জীক বিহুনাচৰ ছেটিঙৰ বাবে বাঁহ লাগে বুলি কওঁতে তেওঁ উত্তৰ দিলে- 'বাঁস আমি অনেক দিলাম। কলকাতায় ৰবীন্দ্ৰ সংগীতকে অনেক বাঁস দিয়েছি। আসামেৰ বিহুকেও বাঁস দেবো।' চিত্ৰনাট্যকাৰ, সংলাপ ৰচক ড০ হাজৰিকাই টালিগঞ্জৰ ঘৰতে সকলো শিল্পী ৰখাৰ ব্যৱস্থা কৰি কোন সময়ত, কি খাই এনে সুতীক্ষ্ণ ব্যংগবাণ মৰা সংলাপ লিখে, গমকেই নাপাওঁ। তাতে আকৌ মনৰো মনেৰে বন্দনা কৰা প্ৰেয়সীৰ লগত ঘণ্টাৰ পাছত ঘণ্টা ধৰি ফোনত কথা পাতি আপোনাতে আপুনি বিভোৰ হৈ থকাটো টালিগঞ্জৰ তেওঁৰ দিনবোৰৰ এক অপৰিহাৰ্য নিয়ম! প্ৰেয়সীৰ কলকাতাৰ সম্ভ্ৰান্ত আৱাসৰ সন্মুখৰ বহল ৰাজপথৰ একাষত টেক্সি ৰখাই ৰাণা আৰু মোক সুদীৰ্ঘ সময় অপেক্ষাৰত অৱস্থাত ৰাখি 'বিশেষজন'ৰ সংগসুখত বিশেষ সময় কটোৱা প্ৰেমিক ভূপেন হাজৰিকাই ব্যংগৰসিক ভূপেন হাজৰিকা হ'বলৈ সময় ক'ত কেনেকৈ পাইছিল বাৰু? এইটো মোৰ টালিগঞ্জৰ দিনবোৰৰ উত্তৰবিহীন প্ৰশ্ন।●

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ প্ৰতি অনুৰাগ

ড০ দিলীপ ৰঞ্জন বৰঠাকুৰ

আধুনিক অসমীয়া সংগীতৰ অনন্য প্ৰতিভাশালী শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সংগীতৰ অন্যান্য দিশৰ দৰে ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ প্ৰতি থকা গভীৰ আগ্ৰহৰ কথা হয়তো বহুতৰ চকুত পৰা নাই। সেয়েহে এই লেখাত তেখেতৰ শাস্ত্ৰীয় সংগীত চৰ্চা আৰু তেখেতৰ স্বজ্ঞানে বা অজানিতে ৰাগ সংগীতৰ সংযোগত কেবাটিও গীতত সুৰাৰোপ কৰাৰ সম্পৰ্কে থুলমূল আভাস এটি দাঙি ধৰিবলৈ প্ৰয়াস-কৰা হ'ল।

প্ৰকৃততে নিজৰ অনুভূতিক সকলোৰে বাবে বিলাই দিব পৰা যি প্ৰচেষ্টা তেনে ধৰণৰ প্ৰচেষ্টা সুন্দৰভাৱে উপস্থাপন কৰিব পৰাৰ পৰাই যেন শিল্প সজীৱ হৈ উঠে। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন-দৰ্শনত সেই কথা সুন্দৰকৈ প্ৰতিফলিত হয়। তেখেতৰ গীতৰ শব্দ-চয়ন, পৰিশীলিত স্পষ্ট উচ্চাৰণ, কাব্যিক লাৱণ্য, সুৰ-সংযোজনাৰ অপূৰ্ব সৌন্দৰ্য, ধ্বনিৰ লালিত্য, ভাব- ছন্দ-ৰসৰ সুসমন্বিত ৰূপ, পৰিশীলিত সুমধুৰ কণ্ঠৰ স্বৰ-প্ৰক্ষেপন আৰু কল্পনাৰ সুক্ষ্ম সৃজনী শক্তিৰ বাবে যে তেখেতে বিশ্বক আপোন কৰি তুলিবলৈ সহজ হৈ পৰিছিল সেই কথা নোদোহাৰিলেও হ'ব। তেখেতৰ কথা আৰু গীতৰ সুৰৰ লগত আছে এক গভীৰ জীৱনবোধ। নিজৰ জীৱনকালত থকা সাধাৰণ পৰিৱেশনৰ ৰীতিৰ পৰা কিছু ফালৰি কাটি গৈ, যুগৰ লগত খাপ- খোৱাকৈ, এটি স্বকীয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ নতুন ধাৰা সৃষ্টি কৰিলে ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে। বিশেষভাৱে স্বৰ-সাধনা আৰু পৰিশীলিত সুন্দৰ কণ্ঠৰ অবিহনে এনেদৰে নিজৰ ভাৱ আৰু বক্তব্য (Message) প্ৰকাশ কৰাতো সম্ভৱপৰ নহয়। তেখেতৰ গানৰ সুৰে যেন শ্ৰোতা দৰ্শকৰ মনত সুপ্ত হৈ থকা প্ৰত্যেকটো অনুভূতিক জগাই তোলে এনে লাগে। হয়তো ইয়াৰ ফলত শ্ৰোতাই তেখেতৰ ভাৱানুভূতিত একীভূত হৈ সেই তৃপ্তি উপভোগ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। তেখেতৰ সুৰ আৰু বক্তব্যৰ সম্বন্ধ অতি নিবিড়। পৰিৱেশন কৰাৰ সময়ত ৰাগ সংগীতৰ বিদগ্ধ

সাধক বা তাপসৰ দৰে নিজৰ সুৰ ভাৰত নিজেই লীন হৈ যায়- সমস্ত সত্বা ঢালি। যাৰ ফলত শ্ৰোতাই তেখেতৰ ভাৱানুভূতিত একীভূত হৈ সেই তৃপ্তি লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই কৈছেঃ 'ৰংগমঞ্চত মই যেতিয়া গান পৰিৱেশন কৰোঁ- তেতিয়া আৱেগিক হৈ যাওঁ বুলি মোক মানুহে কৈ আহিছে আজীৱন। মই নিজকে নিজেতো নেদেখো... যেতিয়া মই emotionally involved হৈ যাওঁ- তেতিয়া মই নিজত নাথাকো।'[১]

ঘৰৰ পৰিয়ালৰ পৰিৱেশে স্বাভাৱিকতে প্ৰতিভা আহৰণ আৰু বিকাশত শিল্পীক বহু সময়ত সহায় কৰিব পাৰে। লগতে ব্যক্তিত্ব গঠনতো বিশেষভাৱে প্ৰভাৱ পেলায়। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ দেউতাক-মাক আৰু পৰিয়ালৰ কেইবাগৰাকীও সংস্কৃতিবান লোক আৰু সেই ঠাইৰ সংগীত পৰিৱেশৰ প্ৰভাৱত হয়তো তেখেত হৈ পৰিছিল বিশাল অন্তৰৰ এগৰাকী স্বভাৱসুলভ শিল্পী। কিছুমান মানুহে জন্মৰ লগতেই কিছু সাংগীতিক সংস্কাৰ লৈ আবিৰ্ভূত হয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ সুৰদী কণ্ঠ আছিল জন্মগত। কোনো কোনোৱে শিল্পীসুলভ মনোভাৱেৰে সেই সম্পদ চৰ্চা কৰি নতুনত্ব আনে। ফলত ক্ৰমে উচ্চ শিখৰলৈ আৰোহণ কৰি কেতিয়াবা হয়তো স্থায়ী বা কালজয়ী হৈ পৰে। ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই কৈছেঃ যদিও কণ্ঠটো আছিল জন্মগত তথাপিও Training যে কৰিব লাগে এই ধমকিটো পাইছিলোঁ জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদৰ পৰা। এই দুয়োজনেই কৈছিল- কণ্ঠ, চৰ্চাইহে ৰাখিব পাৰে, নহ'লে ঈশ্বৰে দিয়া বস্তুটো নোহোৱা হ'ব। এতিয়া মোক ঈশ্বৰে দিলেনে কোনে দিলে নাজানো-যিটো কণ্ঠ আছিল সেইটোৰ কামবিলাক, সৰু সৰু

মূৰ্ছনাবিলাক, nuances বিলাক, অলংকাৰবিলাক মোৰ লগত জন্মৰ পৰা অহা নাই নিশ্চয়- সেইটো Training কৰিছিলোঁ।'[২]

ভাৱেই সংগীতৰ প্ৰাণ। ৰচনা আৰু সুৰ উভয়তে সৃষ্টিশীল প্ৰতিভা আৰু মৌলিকতা প্ৰকাশ আদি গুণেই ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিক মহান কৰিব পাৰিলে। চিৰকাল মানুহৰ মনত এক বৰ্ণনাৰ-অতীত সৌন্দৰ্যোপলব্ধি সঞ্চাৰণ কৰিব তেখেতৰ সৃষ্টিয়ে। ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ প্ৰভাৱত থাকিবলৈ পাই ভূপেন হাজৰিকাই জানিছিল যে আধুনিক গীতৰ চৰ্চা বা সৃষ্টি কৰিবলৈ হ'লেও ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ কিছু জ্ঞান আহৰণ কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে। বেনাৰসৰ কাশী বিশ্ববিদ্যালয়ত পঢ়া সময়ৰ কথা ওলাওঁতে এক সাক্ষাৎকাৰত ভূপেন হাজৰিকাই কৈছিল ঃ "আমাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ চৌহদতে এটা সুন্দৰ সংগীত ভৱন আছিল- তাত বিশেষ সংগীতজ্ঞই আমাক শিকাইছিল- আমি সন্ধিয়া সন্ধিয়া গৈ শিকিছিলোঁ। এতিয়া এই চাৰি বছৰত ন্যুনতম ভাৰতীয় সংগীতৰ ব্যাকৰণখিনি, কিছু ৰাগ-ৰাগিনী, কিছু ছন্দ জ্ঞান, কিছু পৰিবেশন-ৰীতি বুটলি লৈছিলোঁ। কাৰণ মই জানো, মই যদি কবিতা লিখিব লাগে- গ্ৰামাৰটো অলপ জানিব লাগিব। মই আধুনিক গীত বা সুগম সংগীত যদি সৃষ্টি কৰিবলৈ বিচাৰোঁ Vacum ৰ ওপৰততো আৰু একো কৰিব নোৱাৰিম। পাণিণি হ'ব নালাগে- কালিদাস হ'বলৈ। কিন্তু কালিদাস হ'বলৈ কিছু পাণিণিতো হ'ব লাগিব।" পঢ়িছিলোঁ।...... ভাটখণ্ডেৰ বঙালী সংস্কৰণখনত খুব সুন্দৰকৈ লিখা আছিল সা-ৰে-গা-মা কেনেকৈ পঢ়িব লাগে, কোনটো ৰাগ দুপৰীয়া গাব লাগে- কোনটো ৰাতিপুৱা গাব লাগে এইবোৰ খুব সুন্দৰকৈ বৰ্ণনা কৰা আছে। আমি শিকোঁতে সেইবোৰ লৈ গাইছিলোঁ।

গুৱাহাটীৰ বংশীবৎ পাণ্ডে নামৰ এগৰাকী সংগীতজ্ঞৰ ওচৰত ভূপেন হাজৰিকাই শৈশৱ কালৰ ১৪-১৫ বছৰ বয়সত কিছুদিন শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল। সেই কথা ভূপেন দাৰ মুখৰ পৰা নিজেই শুনাৰ উপৰিও তেখেতৰ এগৰাকী সম্বন্ধৰ ভায়েক বিশিষ্ট গায়ক অপূৰ্ব কুমাৰ দাসেও কৈছে 'অনুনাদ' নামৰ এখনি মাহিলী আলোচনীত। আকৌ ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত সেই সময়ত একেলগে শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰা তেখেতৰ সেইসময়ৰ বন্ধু প্ৰিয় বৰবৰা নামৰ এগৰাকীয়ে এই সম্পৰ্কে কি লেখিছে চাওঁচোন। তেখেতে লিখিছে ঃ 'কটন কলেজত পঢ়ি থকা সময়ত ওস্তাদ বংশীবৎ পাণ্ডে মহাৰাষ্ট্ৰৰ কামাখ্যা সংগীতালয়ত প্ৰায় দুবছৰমান শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ (কণ্ঠ) শিক্ষা লৈছিলোঁ আৰু সেই সংগীতালয়ত শিক্ষা লোৱা (কণ্ঠ সংগীতৰ) কটনৰ ছাত্ৰ (সমসাময়িক) শ্ৰদ্ধেয় বন্ধু সুধাকণ্ঠৰ অধিকাৰী সুৰৰ অপূৰ্ব মায়াজাল সৃষ্টি কৰোতা আজিৰ বিশ্ববৰেণ্য সংগীত শিল্পী শ্ৰীভূপেন হাজৰিকাকো লগ পাইছিলোঁ; তেওঁৰ কণ্ঠ মাধুৰ্য আৰু সুৰৰ মূৰ্ছনাই আমাক অনিৰ্বাৰ অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল- আজিও সংগীতৰ প্ৰতি এটি প্ৰৱল অনুৰাগ নিৰ্বাপিত নোহোৱাকৈ আছে।'

ভূপেন হাজৰিকাই শিশু কালত কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাদেৱৰ ওচৰত ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ শিক্ষাৰ পাতনি মেলিছিল। সেই সম্পৰ্কে ভূপেন হাজৰিকাই কৈছে ঃ 'শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ শিক্ষা গ্ৰহণ আমাৰ দিনত অসমত সুবিধা নাছিল যদিও বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাদেৱে আমাক কেইটিমান সৰু খেয়াল শিকাইছিল।' সেই সময়ত বেংগলী থিয়েটাৰ হলত বিভিন্ন সময়ত হোৱা খেয়ালৰ প্ৰতিযোগিতাত বালক ভূপেনে পুৰস্কাৰ লাভ কৰিছিল। কৈশোৰ অৱস্থাতেই ভূপেন হাজৰিকাই ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতলৈ এক নতুন পথৰ সন্ধান দিয়া পণ্ডিত বিষ্ণুনাৰায়ণ ভাটখণ্ডেৰ সংগীতৰ কিতাপ অধ্যয়ন কৰিছিল বুলি তেখেতে নিজেই কৈছে এনেদৰে ঃ 'তেতিয়া আমি ভাটখণ্ডে নামৰ এজন মানুহৰ কথা শুনিছিলোঁ। তেওঁ ভাৰতীয় সংগীতক বুটলি জাৰি-জোকাৰি পাঠ্য পুথিলৈ ৰূপান্তৰিত কৰি Bhatkhande School of Music কৰিছে। গতিকে সেই শৈক্ষিক ধাৰণাটো মই ভাটখণ্ডেৰ বঙালী কিতাপ এখনত ১৯৪২ চনত ৰাৰাণসীৰ কাশী হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়লৈ পঢ়িবলৈ গৈ ভূপেন হাজৰিকাই পাইছিল শাস্ত্ৰীয় সংগীত চৰ্চাৰো এক অন্য পৃথিৱী, য'ত আছিল ভাৰতৰ মূধাফুটা বহুগৰাকী শাস্ত্ৰীয় সংগীত-সাধকৰ পূৰ্ণ পয়োভৰ। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই কৈছে ঃ 'তাত পণ্ডিত ওংকাৰ নাথ ঠাকুৰ আছিল, তাত কণ্ঠে মহাৰাজে তবলা বজাইছিল। তেতিয়া তাত অনোখেলালে তবলা

বজায়, সিদ্ধেশ্বৰী দেৱীয়ে কাস্ত্ৰী গায়, ফৈয়াজ খাঁ চাহাব আহে, পট্টবৰ্দ্ধন আহে, হীৰাবাঈ বৰোদাকৰ আহে। তাত কথাই কথাই সংগীত সম্মিলন হৈ থাকে আৰু আমাৰ ইউনিভাৰচিটিতো..।' তেখেতে আত্মজীৱনী মই এটি যাযাবৰত লিখিছে ঃ 'পিছত এম-এ পাছ কৰি যেতিয়া, '৪৬ ত আহিলোঁ তেতিয়া কি এটা মন লৈ আহিলোঁ জানো। ভাৰতীয় সংগীতৰ বিষয়ে শিকিলোঁ। ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীত, যিটো নাপাইছিলোঁ তেজপুৰ, গুৱাহাটীত-সেইখিনি দেখিলোঁ।' এনে ধৰণৰ কথাই ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ভাৰতীয় সংগীতৰ অনুৰাগৰ কথা নিশ্চয় সূচায়।

আকৌ এই সম্পৰ্কে ডিব্ৰুগড়ৰ এগৰাকী বিশিষ্ট নাগৰিক, জ্যেষ্ঠ অধিবক্তা শিশিৰ কুমাৰ বৰদলৈয়ে আমাক কৈছিল যে, তেখেতে ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত বেনাৰস হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ত একেলগে স্নাতক আৰু স্নাতকোত্তৰ শ্ৰেণীত পঢ়িছিল। অৰ্থাৎ সহপাঠী আছিল। বৰদলৈৰ তবলা বাদনতো প্ৰতিভা আছিল। তেখেতে বাল্যকালতেই তেখেতৰ জন্মস্থান নগাঁৱত বেহেলা আৰু তবলাৰ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল- সুশীল কুমাৰ বানাৰ্জী নামৰ এগৰাকী সংগীতজ্ঞৰ ওচৰত। ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত যে এই শিশিৰকুমাৰ বৰদলৈৰ বন্ধুত্ব বৰ গভীৰভাৱে গঢ়ি উঠিছিল সেই কথা পৰৱৰ্তী কালতো দেখা গৈছিল। দুয়োগৰাকীৰ মাজত 'তই তই' সম্বোধন আছিল। সেই বেনাৰসত থকা কালৰ এখন ফটো শিশিৰ কুমাৰ বৰদলৈয়ে মোক দেখুৱাইছিল, যিখনত তেওঁলোক দুজনৰ লগত আৰু এজনৰ ফ'টো আছে। শিশিৰ কুমাৰ বৰদলৈৰ পৰা জানিব পাৰিছিলোঁ যে বেনাৰসত থকা কালত ভূপেন হাজৰিকাই শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ চৰ্চাত গভীৰভাৱে সোমাই পৰিছিল। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ চৌহদতে শাস্ত্ৰীয় সংগীত শিকাৰ ব্যৱস্থা আছিল। দুয়ো বন্ধুৱে ভাৰতৰ মুধাফুটা সংগীতজ্ঞ কেইবাগৰাকীৰো পৰিৱেশন সঘনে ওচৰত বহি শুনাৰ সৌভাগ্য ঘটিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই ৰাগ-সংগীতৰ চৰ্চা কৰোঁতে প্ৰায়েই শিশিৰকাই তবলা সংগত কৰিছিল। শিশিৰ কুমাৰ বৰদলৈৰ মৃত্যুৰ (মৃত্যু ২ ফেব্ৰুৱাৰী, ২০০৬) পিছতে প্ৰকাশ হোৱা এখনি 'সোঁৱৰণী'ত তেখেতৰ পুত্ৰ (মুম্বাইত থকা সাংবাদিক তথা এই লিখকৰ তবলাৰ এগৰাকী শিষ্য) সব্যসাচী বৰদলৈয়ে দেউতাকৰ মুখত প্ৰায়েই শুনা কথা এনেদৰে প্ৰকাশ কৰিছে-"A musician to his very core, he used to narrate to us about his various musical experiences during his student days in the Benaras Hindu University. Along with Dr. Bhupen Hazarika, Mr. Sukumar Das, and other Assamese friends of BHU they used to attend various 'Galsas' of famous classical musical legends of that period including Kanthi Maharaj, Bade Ghulam Ali Khan among of others.

ভূপেন হাজৰিকাই নিজে কৈছে ঃ বাৰাণসীতে বি-এ পঢ়ি থকা কালত কণ্ঠে মহাবাজ অনোখেলালৰ ঘৰলৈকো গৈছিলোঁ। বিছমিল্লা খানৰ ঘৰৰ বাহিৰত বৈ বৈ তেওঁ ৰেওৱাজ শুনো।" [১১] আকৌ ড০ ভূপেন হাজৰিকাই যে পিচলৈও যিখিনি সময় পাই শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ সাধনা অব্যাহত ৰাখিছিল, সেই কথা প্ৰতীয়মান হয় তেখেতে কোৱা এযাৰ কথাৰ পৰা। তেখেতে কৈছে ঃ 'প্ৰতি মুহূৰ্ততে মই যেন গান গাম এইটো যেতিয়া ৰাইজৰ পৰা মই পাই আছোঁ- তেতিয়া মোৰ কণ্ঠ সাধনা হৈ গৈ আছে। আৰু যেতিয়া নাপাওঁ- এটা Gap পৰে তেতিয়া মই লাহেকৈ হাৰমণিয়ামটো লৈ মোৰ ৰুমত বহি অকলে মোৰ নিজৰ কণ্ঠ সাধনা কৰোঁ। এইটো খুব দৰকাৰ, কাৰণ অকল প্ৰকৃতিয়ে দিয়া কণ্ঠ এটাৰে মন জয় কৰিব নোৱাৰি- লক্ষ লোকৰ।'[১২] এইখিনিতে অসমৰ এগৰাকী লব্ধ প্ৰতিষ্ঠ সংগীতজ্ঞ পণ্ডিত কৰুণাশংকৰ ঠাকুৰীয়াই কৈ যোৱা কিছু কথা এই প্ৰসংগত ক'বলৈ মন গৈছে। তেখেতে আমাৰ আগত কোৱা কথাখিনি পিছত বোধকৰোঁ 'অনুনাদ' নামৰ সংগীতৰ মাহেকীয়া আলোচনীৰ কাৰ্যবাহী সম্পাদক অনুভৱ পৰাশৰৰ আগতো কৈছিল। 'অনুনাদ'ত লিখা কথাখিনি আৰু এই লিখকে শুনা কথাখিনি থোৰতে এনে যোৱা শতিকাৰ পঞ্চম দশকৰ প্ৰথম ছোৱাত গুৱাহাটীত হোৱা 'সদৌ অসম সংগীত সম্মিলন'ত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ পত্নী বিশিষ্টা নৃত্য শিল্পী প্ৰিয়ম হাজৰিকাৰ শাস্ত্ৰীয় নৃত্য এটিৰ লগত সেই সময়ৰ প্ৰতিভাৱান শিল্পী কৰুণাশংকৰ ঠাকুৰীয়াক বাঁহী বজাই সংগত

কৰিবলৈ আনে। সেই সময়ত ঠাকুৰীয়াই অঁনাতাৰ কেন্দ্ৰৰ বাঁহীবাদক ৰূপে (ষ্টাফ আৰ্টিষ্ট) আছিল। কিন্তু সেই সময়ত ঠাকুৰীয়াই তাত সংগত কৰিব পৰাকৈ 'মালকোশ' ৰাগটো সঠিকভাবে নাজানিছিল। সেয়েহে ভূপেন হাজৰিকাই সেই ৰাগটিৰ আৱশ্যকীয় কথাখিনি শিকাই দি সেই ৰাগৰ এটি 'বন্দিচ' দেখুৱাত কৰুণাশংকৰে সকলোকে মুগ্ধ কৰি বজাবলৈ সমৰ্থ হ'ল।- এই কথাৰ পৰাই ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ ৰাগ সংগীতৰ ওপৰত থকা দখল আৰু নিষ্ঠা সম্পৰ্কে নিশ্চয় আপোনাসৱেও উপলব্ধি কৰিব পাৰিছে। সেয়াই নহয়, সেই সময়ছোৱাতে এবাৰ ঠাকুৰীয়াই ভাৰতৰ এগৰাকী লব্ধপ্ৰতিষ্ঠ সংগীতজ্ঞ পণ্ডিৎ বিনায়ক ৰাও পট্টৱৰ্দ্ধনৰ ৰাগ পৰিৱেশন যোৱা শতিকাৰ পঞ্চম দশকৰ আগছোৱাত হোৱা 'সদৌ অসম সংগীত সম্মিলন'ত) শুনি মুগ্ধ হৈ এই গৰাকী মহান সাধকৰ ওচৰত শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিবলৈ ব্যাকুল হৈ এই সম্পৰ্কে ড০ ভূপেন হাজৰিকাক জনোৱাত তেখেতে সম্মিলনৰ পিছ দিনাই উজান বজাৰৰ তিলক দাস নামৰ সংগীত ৰসিক ব্যক্তি এজনৰ ঘৰত পট্টৱৰ্দ্ধনজীৰ সৈতে লগলগাই দিয়ে আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ কথা পেলাব নোৱাৰি এই গুৰুজনাই কৰুণা শংকৰক শিষ্য ৰূপে ল'ম বুলি কথা দিলে। সেয়েহে কৰুণা শংকৰ পুণালৈ গৈ এই গৰাকী মহান গুৰুৰ ওচৰত ঘৰুৱাভাৱে সংগীত শিক্ষা গ্ৰহণ কৰাৰ সৌভাগ্য ঘটিল। পৰৱৰ্তী কালত সেই কৰুণাশংকৰ ঠাকুৰীয়াই এগৰাকী মহান গুৰু ৰূপে গুৰু পট্টৱৰ্দ্ধনজীৰ ওচৰত লাভ কৰা বিদ্যা অসমৰ চুকে কোণে প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰত আত্মনিয়োগ কৰি জনাজাত হৈ পৰিল। ১৪ বিশিষ্ট গায়ক অপূৰ্ব কুমাৰ দাসৰ আগতো কৰুণাশংকৰ ঠাকুৰীয়াই কৃতজ্ঞ হৈ এনেদৰে কৈছিল ঃ "হাজৰিকাদেৱে কোৱাৰ বাবেই পট্টৱৰ্দ্ধনজীয়ে মোক তেখেতৰ শিষ্য ৰূপে গ্ৰহণ কৰিলে। হাজৰিকাদেৱে এইখিনি উপকাৰ নকৰাহেঁতেন হয়তো মই আজিও শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ জ্ঞানৰ পোহৰ নেদেখিলোহেঁতেন।"[১৫] আকৌ এই গৰাকী ভাবিব নোৱাৰা ব্যস্ত শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাই তাৰ মাজতে সময় উলিয়াই কলকাতাত হোৱা শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ সন্মিলনত ৰসিক শ্ৰোতা ৰূপে থাকিবলৈও যে নাপাহৰিছিল সেই কথা বিশিষ্ট শিল্পী অভিজিৎ বেনাৰ্জীয়ে কেনেকৈ প্ৰকাশ কৰিছে চাওঁচোন। তেখেতে লিখা কথাখিনি অসমীয়াত এনে হ'ব-"কলকাতাত অনুষ্ঠিত শাস্ত্ৰীয় সংগীত সমাৰোহত ড০ ভূপেন হাজৰিকাক দৰ্শকৰ আসনত বহি থকা মুগ্ধ দৰ্শকৰ ৰূপত আৱিষ্কাৰ কৰিছিলোঁ। অনুষ্ঠান শেষ হোৱাৰ পিছতে তেওঁ গ্ৰীণৰুমলৈ আহিছিল আৰু স্বাভাৱিক ভংগীমাৰে অনুষ্ঠানৰ প্ৰশংসা কৰিছিল। তেওঁৰ এই ভংগীমা আমাৰ বাবে সদায়েই প্ৰেৰণাদায়ক আছিল।"[১৬]

এইখিনিতে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ এগৰাকী বন্ধু বিশিষ্ট সংগীতজ্ঞ বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ফুকনদেৱে এই লিখকৰ আগত ১৯৭০ চন মানতেই কোৱা এষাৰ কথালৈ মনত পৰিছে। তেখেতে কৈছিল, "ৰাগ-সংগীতৰ ক্ৰিয়াত্মক দিশটোৰ নিয়মীয়া চৰ্চা নাৰাখিলেও তাৰ অন্তৰ্নিহিত ৰস যে ভূপেন হাজৰিকাই হৃদয়ংগম কৰিব পাৰিছে সেই কথা সহজেই অনুমেয়।.. আচলতে সি (ভূপেন হাজৰিকা) এটা মস্ত, Philosopher, বাহিৰৰ পৰা বুজা নাযায়। তাৰ কথা, সুৰ আৰু ভাৱৰ জবাব নাই আৰু অসমখনক, সাধাৰণ মানুহক বৰ ভাল পায়, গৱেষণা দৰকাৰ। অন্তৰৰ ভিতৰৰ ভূপেন আৰু বাহ্যিক ভূপেন দুটা ভিন্ন ব্যক্তিত্ব।" সঁচাকৈয়ে নিজস্ব সুৰৰ 'ধেক' বা 'ঢঙ', বিপ্লৱ চেতনা আৰু গভীৰ ভাবে তেখেতৰ গীতক মহীয়ান কৰি তুলিছে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বহুখিনি গীততেই যে ৰাগৰ প্ৰভাৱ আছে সেই দিশটোৰ সম্পৰ্কে ন-কৈ নক'লেও হ'ব। এসময়ত কিছু শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ জ্ঞান আহৰণ, কিছু চৰ্চা, অন্তৰৰ গভীৰ অনুভূতি আৰু ৰাগ সংগীতৰ ৰসিক শ্ৰোতা ৰূপে থকা অভিজ্ঞতাৰ পৰাই এই গৰাকী ব্যক্তিত্বশালী সৃষ্টিমুখী শিল্পীৰ সুৰ সৃষ্টিত ৰাগৰ প্ৰভাৱো মাজে মাজে দেখা যায়। এই সম্পৰ্কে অসমৰ এগৰাকী শীৰ্ষস্থানীয় গীতিকাৰ আৰু সুৰকাৰ অধ্যাপক তফজ্জুল আলিদেৱে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ অসাধাৰণ সাংগীতিক প্ৰতিভাৰ কথা ব্যক্ত কৰোতে উদাহৰণস্বৰূপে ৰাগৰ পৰশ থকা কেইটিমান গীত বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাইছিল এইদৰে ঃ

'স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ' গীতটোৰ সুৰ সাৰংগ ৰাগৰ আধাৰত ৰচিত বুলি এগৰাকী বিজ্ঞ ব্যক্তিয়ে উল্লেখ

কৰিছে, কিন্তু আমাৰ বোধেৰে সুৰটো মেঘ-মল্লাৰ ৰাগৰ লগতহে অধিক মিলে। দুয়োটা ৰাগৰ মাজত স্বৰৰ ব্যৱহাৰৰ কিছু মিল নথকা নহয়, 'স্নেহে আমাৰ' গীতটোত তেনেদৰে হোৱা নাই; বৰং মেঘ-মল্লাৰৰ কড়ি মধ্যম বৰ্জিত উত্তৰাংগ স্বৰৰ সঞ্চাৰণহে সঘনে হৈছে। সেয়েহে সুৰটোত মেঘ-মল্লাৰ ৰাগৰ ৰূপ অধিক প্ৰস্ফুটিত হৈ গীতৰ কথাৰ সৈতে খাপ খাই পৰিছে। সি যি কি নহওক ৰাগৰ পৰশ পোৱা এইটো এটা সুন্দৰ আধুনিক গীত। সেইদৰে 'ৰুদ্ধ কাৰাৰ দুৱাৰ ভাঙি' গীতটো সম্পূৰ্ণৰূপে বাগেশ্ৰী ৰাগৰ স্বৰ গাঁথনিৰ মাজত সোমাই আছে। 'নতুন নিমাতী নিয়ৰৰে নিশা' গীতটোৰ আৰম্ভণিতে কেদাৰ ৰাগৰ সঁহাৰি পোৱা যায়, কিন্তু প্ৰথম দুশাৰীৰ পিছতে সুৰকাৰে বোধহয় ইচ্ছা কৰিয়েই ৰাগৰ ৰূপ ভাঙি দি সুৰটো আনফালে লৈ গ'ল। এনেদৰে ঘাইকৈ ব্যক্তিনিষ্ঠ আৰু সৃষ্টিধৰ্মী নতুন সুৰৰ কাৰিকৰ ড০ হাজৰিকাৰ সুৰৰ মাজতে সময়ে সময়ে ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় সংগীতে লুকা - ভাকু খেলি গৈছে।[১৮]

শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ শিল্পী নন্দ বেনাৰ্জীয়েও ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ "বিজুলীৰ পোহৰ মোৰ নাই", " শাৰদী ৰাণী তোমাৰ হেনো নাম", "আহ আহ ওলাই আহ", "সেন্দূৰ সেন্দূৰ ফোঁটটিয়ে", "বুকু হম হম কৰে" আদি কে'বাটিও গীতৰ সুৰক বিশ্লেষণ কৰি কিদৰে কেনে ৰাগৰ প্ৰভাৱ পৰিছে ফঁহিয়াই দেখুৱাইছে। লগতে ভূপেন হাজৰিকাৰ গায়ন-শৈলীৰ সম্পৰ্কেও লিখিছে।[১৯] আকৌ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ভনীজোৱাঁয়েক অসমৰ এগৰাকী লব্ধপ্ৰতিষ্ঠ গায়ক দিলীপ শৰ্মাইও ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সম্পৰ্কে কৈছে ঃ "তেওঁৰ কিছুমান গীতত ভাৰতীয় উচ্চাংগ সংগীতৰো আভাস পোৱা যায়।" তেখেতে ইয়াৰ উদাহৰণো দাঙি ধৰিছে।[২০]

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমূহ বিচাৰ কৰি চালে এই কথা প্ৰতীয়মান হয় যে, কিছু পশ্চিমীয়া সুৰ আৰু লোক- সংগীতৰ ভাব, বিষয়, প্ৰক্ষেপন ৰীতি (ধেক্) এই সকলো হৃদয়স্পৰ্শীকৈ ব্যৱহাৰ কৰি তেখেতৰ নিজৰ গীতৰ সৌধটো ৰচনা কৰিলেও তেখেতৰ গীতৰ মাজত অন্তৰ্ফল্লুৰ দৰে ৰাগ সংগীতৰ প্ৰভাৱ এটি নিৰন্তৰ বৈ আছে।●

পাদটীকা ঃ

১) ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সঙ্গীত সংগ্ৰামৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত শিল্পীৰ বাৰটা প্ৰশ্ন - শিল্পীৰ পৃথিৱী, অক্টোবৰ, ১৯৮১ সংখ্যা, পৃষ্ঠা ঃ ৪৩-৪৪
২) সদ্যোক্ত প্ৰৱন্ধ ঃ পৃষ্ঠা - ৫০-৫১
৩) সদ্যোক্ত প্ৰৱন্ধ ঃ পৃষ্ঠা - ৫০
৪) মই এটি যাযাবৰ, পৃষ্ঠা ঃ ৩৯-৪০
৫) অপূৰ্ব কুমাৰ দাস ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্যান্য দিশ, অনুনাদ আলোচনী, পৃষ্ঠা ঃ ২৪
৬) প্ৰিয় বৰবৰা, খোৱাৰ উ. মা. বিদ্যালয়ৰ সোণালী জয়ন্তী উৎসৱৰ স্মৰণিকা, পৃষ্ঠা ঃ১৫
৭) শিল্পীৰ পৃথিৱী - পৃষ্ঠা -৫০
৮) মই এটি যাযাবৰ, পৃষ্ঠা - ৫৮
৯) মই এটি যাযাবৰ, পৃষ্ঠা -৬৫
১০) শিল্পীৰ পৃথিৱী, পৃষ্ঠা - ৫৩
১১) অনুনাদ, পৃষ্ঠা -১৫
১২) অনুভৱ পৰাশৰ, পণ্ডিত কৰুণা শঙ্কৰ ঠাকুৰীয়ালৈ শ্ৰদ্ধাঞ্জলি - অনুনাদ, অক্টোবৰ সংখ্যা, পৃষ্ঠা ঃ ১৫
১৩) অপূৰ্ব কুমাৰ দাস, ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্যান্য দিশ, অনুনাদ, পৃষ্ঠা ঃ ২৪
১৪) অভিজিত বেনাৰ্জী, ভূপেন হাজৰিকাৰ বাংলা গীত, (অনুবাদ) ভূপেনদা, পৃষ্ঠা ঃ ১১
১৫) অনুনাদ আলোচনী, ডিচেম্বৰ -২০১১, পৃষ্ঠা -১১
১৬) তফজ্জুল আলী, অসমীয়া আধুনিক গীতৰ সংগীতকাৰসকল, ২০০৫, পৃষ্ঠা ঃ ৪০
১৭) অনুনাদ, সদ্যোক্ত সংখ্যা, পৃষ্ঠা - ১২- ১৩
১৮) দিলীপ শৰ্মা, গণনাট্য সংঘ, ভূপেন হাজৰিকা আৰু কিছু কথা - বিশ্ব নাগৰিক ভূপেন হাজৰিকা, পৃষ্ঠা ঃ ১০৮

নীলকণ্ঠ কবি ভূপেন হাজৰিকা

জ্ঞানানন্দ শৰ্মাপাঠক

ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে কেনেকৈ কি লিখোঁ, মই ভাবি পোৱা নাই। কিয়নো বেনাৰস হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ত ভূপেন হাজৰিকা যেতিয়া ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ এম এৰ প্ৰথম বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ আছিল ১৯৪৫-৪৬ চনত, মই তেতিয়া সেই চেণ্ট্ৰেল হিন্দু কলেজৰেই প্ৰথম বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ আছিলোঁ। আমাৰ দিনত আমাতকৈ এবছৰ ছিনিয়ৰজনকো আমি যথেষ্ট শ্ৰদ্ধা আৰু সমীহ কৰি চলিছিলোঁ। তাতে ভূপেন হাজৰিকা মোতকৈ চাৰি বছৰৰ ছিনিয়ৰ। মোৰ খুব মনত আছে, এদিন ডিচেম্বৰৰ পুৱা এটাত মোৰ ৰুমৰ পানী থোৱা চোৰাহীটোৰ গোটেইখিনি বাহী হোৱা পানী বিৰলা হ'ষ্টেলৰ এফ ব্লকৰ ওপৰতলাৰ পৰা, নতুন পানীৰ কাৰণে চোৰাহী খালি কৰিবলৈ তলত পেলাই দিছিলোঁ। মোৰ ক্লাছ ফ্ৰেণ্ড বাপধনেও (গুণীন্দ্ৰৰাম খাউণ্ড) মোৰ দৰেই তাৰ চোৰাহীটোৰ বাহী পানীখিনি তললৈ পেলাইছিল। সেই সময়ত আমি 'ফাৰ্ষ্ট ইয়েৰ ফুল' (First Year Fool) দুটাই ভবাই নাছিলোঁ যে আমাৰ দু-চোৰাহী গা সিৰসিৰাই যোৱা ঠাণ্ডাপানী নায়েগ্ৰা জলপ্ৰপাতৰ দৰে তলত কিংকৰ্তব্যবিমূঢ় হৈ থকা মানুহ এজনৰ মূৰে-গায়ে পৰিছিল- যিজন মানুহ আছিল কুৰি বছৰীয়া ভূপেন হাজৰিকা। পাছলৈ অসম, ভাৰত তথা বিশ্বৰ এজন প্ৰথিতযশা গায়ক, চলচ্চিত্ৰ নিৰ্মাতা, সংগীত পৰিচালক আৰু অজস্ৰ গান আৰু কবিতাৰ ৰচক। ভূপেন হাজৰিকাৰ ৰুমটো ঠিক আমাৰ ৰুমৰ তলতেই বিখ্যাত ২৭২ নং। অবাক বিস্ময়ত অভিভূত হৈ চোৰাহীৰ পানীত তিতি থকা ভূপেন হাজৰিকাৰ সেই মুখখন এতিয়াও মনত পৰে। তিতা গাৰে ওপৰলৈ চাই মোক আৰু বাপধনক হাতত চোৰাহী লৈ থকা দেখি মাত্ৰ তেওঁৰ সেই মোহনীয়া হাঁহি এটাৰে আমাক প্ৰত্যুত্তৰ দি তেওঁৰ ৰুমলৈ সোমাই গৈছিল। আমি সেই সময়ত বিৰলা হ'ষ্টেলৰ বিখ্যাত ভগৱান মহাৰাজৰ লংগৰত খাইছিলোঁ। সেই লংগৰতে গোলোক চন্দ্ৰ ৰাজবংশী, বীৰেন বৰকটকী (প্ৰাক্তন সভাপতি, অসম সাহিত্য সভা), সতীশ ৰাজখোৱা, কিৰণ বেজবৰুৱা, ৰামধন (প্ৰখ্যাত জনতা দলৰ নেতা), হাকিম চন্দ্ৰ ৰাভা, শিশিৰ কুমাৰ (বিহাৰৰ প্ৰাক্তন এম পি) আদি স্বনামধন্য ব্যক্তিসকলেও খাইছিল। মই আৰু বাপধনে ভূপেনদাই চাহ-ভাত খাবলৈ মেছলৈ মাতিলে যাবলৈ সাহ কৰা নাছিলোঁ। কিন্তু, এদিনাখন ভগৱান মহাৰাজ হাজিৰ আমাৰ ওচৰত, 'আপোনালোক দুজনক হাজৰিকা বাবুৱে লংগৰলৈ মাতিছে।' সেই সময়ত আমি ৰুমৰ খিৰিকীৰে ভূপেনদা ভাত খাই গ'লনে নাই, তাকে চাই আছিলোঁ। দাদাৰ হুকুম পাই আমি দুটা ভয়ে ভয়ে গৈ মেছ পালোঁগৈ। তেতিয়া মেছত দেখোঁ ডাইনিং টেবুলত তিনিখন প্লেট লৈ মাজত ভূপেনদা বহি আছে। আমাক দেখা মাত্ৰকেই "আহা, আহা। মই লংকাৰ পৰা ফাৰ্ষ্ট ক্লাছ মছলা দ'ছা লৈ আহিছোঁ। এতিয়া খাওঁ আহা একেলগে।" আমি দ'ছা-খকুৱা আছিলোঁ। গো-গ্ৰাসে খাই থকা সময়ত আমি পাহৰি গৈছিলোঁ, পোন্ধৰ দিনৰ আগতে ওপৰৰ পৰা চোৰাহীৰ পানী ঢালি ভূপেনদাক গা ধুউৱাৰ কথা। ওম্ তৎসৎ- দাদায়ো সেই বিষয়ে আমাক একোকে নক'লে। ৰক্ষা।

মোৰ মন-বলয়ত আজিও ভূপেনদাক সেই তেতিয়াৰ কুৰি বছৰীয়া, চফল প্ৰাণোচ্ছল ধুনীয়াটোকে দেখি

থাকোঁ। ইমান মোহনীয়া আৰু মৰমলগা আছিল। ছোৱালীবোৰে তেওঁক বৈ বৈ, ঘূৰি ঘূৰি চাইছিল। আমি হিংসাত ডেই-পুৰি মৰিছিলোঁ। আকৌ সেই ভূপেনদাটো, অতি লাজুকীয়া। সদায় পঢ়া-শুনাতেই নিজক ব্যস্ত ৰাখিছিল। কেতিয়াবা গুণ্‌গুণাই গান গাইছিল অকলে অকলে। সেই গুণ্‌গুণনিবোৰ সুৰেৰে মিনাকৰা কবিতাৰ মনোৰম মালা যেন আছিল- যিবোৰ শুনি মোৰ অন্তৰখন কেনেবা কেনেবা লাগিছিল। সেই অনুভূতি মই ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰোঁ। পাৰ হৈ যোৱা সেই দিনবোৰৰ ভূপেনদাক মই আমৰু, ভৰ্তৃহৰি, চেখ চাদী, ফিৰদোছীৰ দৰেই পাগলৰ দৰে ভাল পাইছিলোঁ।

মোৰ যৌৱনৰ কাহিলি পুৱাতেই মই ভূপেনদাক গোৱা শুনিছিলোঁ, জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুদাৰ মৰমৰ বুলনিৰ পৰশ পাই গোৱা কালজয়ী গানটো ঃ 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই...'। যেতিয়া ভূপেনদাৰ কথা ভাবোঁ বা তেওঁলৈ মনত পৰে, তেতিয়াই ভূপেনদাৰ দেহাটোৰ ওপৰত জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণু ৰাভাৰ অস্পষ্ট প্ৰতিকৃতিয়ে দাদাৰ শৰীৰক আৱৰি থকা যেন দেখোঁ আৰু মোৰ অতি মৰমৰ জয়ন্তৰ কথা মই কেনেকৈ পাহৰোঁ? কোনোবাই ভূপেনদাক সেনগুপ্ত ধুতি, বৰফ-বুলীয়া কামিজ আৰু আঢ়ৈ টকীয়া দামী বগা চেন্দেল পিন্ধি বিৰলা হোষ্টেলৰ এফ ব্লকৰ পৰা চতৰী পাণৱালাৰ দোকানৰ দাঁতিয়েদি দুয়োকাষে তেঁতেলী গছ থকা বাটটোৰেদি গৈ চেণ্ট্ৰেল হিন্দু কলেজত ক্লাছ কৰিবলৈ যোৱা ৰূপত কল্পনা কৰিব পাৰিবনে?

১৯৪৫ চনৰ সেই ভূপেনদাটো ইমান ধুনীয়া, ইমান বিনয়ী, ইমান মৰম লগাকৈ লাজুকীয়া আছিল যে আমি ল'ৰাবোৰে তেওঁলৈ অবাক বিস্ময়েৰে চাইছিলোঁ। ছোৱালীবোৰৰ কথাতো বাদেই। ইমান ধুনীয়াকৈ ধুতি পিন্ধা মানুহ মই ভূপেনদাৰ পিছত কাকো দেখা নাই।

বেনাৰসৰ জুন-জুলাই মাহৰ অসহ্য গৰমৰ তৰা-ফুলা ৰাতি, প্ৰায়েই তেওঁক বিৰলা হ'ষ্টেলৰ এফ ব্লকৰ ফাউণ্টেনটোৰ পকী বেৰাত শুই থকা দেখিছিলোঁ। শুই শুই, এনেয়ে ওপৰলৈ মূৰ কৰি পৰি থকা দেখিছিলোঁ। সেই সময়ত দাদাই হয়তো ঝৰণাৰ সৈতে সংগতি ৰাখি অনন্য সুন্দৰ কবিতাৰ সুন্দৰ নিজৰা বোৱাইছিল। আমি, মানে মই, গুণীন খাউণ্ড আৰু ধীৰেণ বৰদলৈয়ে (ব্ৰিগেডিয়াৰ) দাঁতিৰ আমগছৰ তলৰ পৰা ভূপেনদাৰ অজ্ঞাতে, সেই গুণ্‌গুণনিবোৰ শুনিছিলোঁ। ঠিক তেনে একোটা মুহূৰ্তত এফ ব্লকৰ ২৬৭ নম্বৰ ৰূমৰ পৰা অসমৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ চেতাৰবাদক সতীশ ৰাজখোৱাই তেওঁৰ চেতাৰত সৃষ্টি কৰা বিভিন্ন ৰাগ-ৰাগিণীৰ ঝংকাৰেৰে বিৰলা হ'ষ্টেলৰ নিশাৰ পৰিৱেশ উতলাই সপ্তৰ্ষিমণ্ডললৈ চাই চাই কবিতা আৰু সন্মোহিনী সুৰৰ ঝংকাৰৰ সমন্বয় ঘটোৱাইছিল।

মোৰ সঠিক মনত নাই, ভূপেনদা যে কিমানবাৰ মোৰ চৰকাৰী ঘৰত যাযাবৰৰ দৰে হঠাতে ক'ৰবাৰ পৰা ওলাইছিল। তেখেত অহা খবৰ পোৱা মাত্ৰকেই মোৰ চৰকাৰী বাসভৱনত অগণন গুণমুগ্ধ লোকৰ সমাৱেশ ঘটিছিল। চিলং, ডিব্ৰুগড়, নগাঁও, হাফলং, দেৰগাঁৱত তেতিয়া ময়ো এটা অঘৰীৰ দৰে ইঠাইৰ পৰা সিঠাইলৈ বদলি হৈ ঘূৰি ফুৰিছিলোঁ।

হয়। ১৯৬২ চনতেই হ'ব। দাদা তেতিয়া মোৰ দেৰগাঁৱৰ ঘৰত আলহী। তেওঁক থাকিবলৈ দিয়া কোঠাটোত তেওঁ এনেয়ে বিছনাত লেটি লৈ সাধাৰণতে কিবা-কিবি ভাবি থাকে। কেতিয়াবা গুণ্‌গুণায়। সেই দিনটো মনত নাই। ক্ষণটো আছে। ক'ৰবাৰ পৰা ৰাতি আঠমান বজাত বিখ্যাত কৌতুক অভিনেতা হীৰেণ চৌধুৰী ঘৰৰ ভিতৰলৈ 'দাদা, দাদা; বৌ, বৌ' বুলি চিঞৰি সোমাই অহাত, মই ওলাই দেখোঁ হীৰুৰ পিছত দণ্ডায়মান ফণী শৰ্মা আৰু বিষ্ণু ৰাভা। এওঁলোক অহাৰ খবৰ বিজুলীবেগেৰে গোটেই দেৰগাঁৱৰ পুলিচ- ক'লনীবোৰলৈ বিয়পি গ'ল। পিছত বাহিৰৰ মুকলি আগচ'ৰাৰ পৰাই মই দেখিলোঁ মোৰ বাসভৱনৰ আগফালে, কম্পাউণ্ডৰ ভিতৰত, আলিবাটটোত অগণন পুলিচ কৰ্মচাৰী। তেওঁলোক আটায়েই ঢপলিয়াই আহিছে ত্ৰিমূৰ্তি-নহয়- চতুৰ্ভুজ চাবলৈ।

মানে বিষ্ণু ৰাভা, ফণী শৰ্মা, ভূপেন হাজৰিকা আৰু হীৰেণ চৌধুৰীক চাবলৈ। উপায়ান্তৰ হৈ মই লৰালৰিকৈ ক'ৰবাৰ পৰা মাইক এটা যোগাৰ কৰি আনিলোঁ। ঘৰটোৰ আগফালখিনি মুকলি। মাইকটো তাত দিয়াৰ পিছত সেই সন্মোহিনী হাঁহিৰ চমকেৰে ভূপেনদা থিয় হ'লহি। তেতিয়া তেওঁ টুপী নিপিন্ধিছিল। বেক-ব্ৰাছ চুলি। সেই ৰাতিৰ সমস্যাটো মোৰ কাৰণে এটা সৰু-সুৰা আইন-শৃঙ্খলাৰ সমস্যা হৈ পৰিছিল। কিয়নো, প্ৰত্যেককে ভূপেনদা, ফণীদা, বিষ্ণু ৰাভাক চুবলৈ লাগে- সেৰা কৰিবলৈ লাগে। হীৰুৰে পৰিস্থিতি চম্ভালিবলৈ তাৰ হাঁহিৰ থুন্‌পাকবোৰ উলিয়াই দিয়াতহে ৰক্ষা। 'মণিৰাম দেৱান' কথাছবিত দেৱানক ফাঁচিকাঠলৈ লৈ যোৱা সময়ত ফণী শৰ্মাই কি সংলাপ দিছিল- গগনফলা চিঞৰত আটাইকে সেই অবিস্মৰণীয় সংলাপ শুনিবলৈ লাগে। এই হঠাতে আয়োজন কৰা ভেৰাইটি শ্ব' শেষ হোৱাৰ আগতে আকৌ চিঞৰ- "বিষ্ণু ছাৰ, বিষ্ণু ছাৰ, আপুনি 'কিয়'ত কৰা অভিনয়ৰ একাংশ দেখুৱাব লাগিব।" ভূপেন হাজৰিকা, ফণী শৰ্মা, বিষ্ণু ৰাভা আৰু হীৰেণ চৌধুৰীয়ে একান্ত বাধ্য ছাত্ৰৰ দৰে ৰাতি ২ বজালৈকে গান গাই, কথা কৈ, অভিনয় দেখুৱাই গ'ল। সংগীতৰ ধনশিৰীত প্লাৱন নামিল।

ভূপেনদাৰ মৃত্যুঞ্জয়ী কবিতা 'কঁপি উঠে কিয় তাজমহল' সৃষ্টি হোৱা বহুতো বছৰ পাৰহৈ গ'ল। যিটো তাজমহলৰ নিৰ্মাণত ৩০ বছৰ লাগিছিল, যি তাজমহল পৃথিৱীৰ সাতটা আশ্চৰ্যজনক সৃষ্টিৰ এটা বুলি এতিয়াও মানুহে ভাবে- সেই তাজমহলৰ কঁপনি অনুভৱ কৰা সমগ্ৰ বিশ্বতেই সৰ্বপ্ৰথম আৰু একমাত্ৰ মানুহ- ভূপেন হাজৰিকা। তাজমহলৰ বিষয়ে লিখা বহুতো ভাষাৰ কবিতা পঢ়িছিলোঁ। তাৰে কেইটামান কবিতাই মোৰ মনত কেতিয়াও মচিব নোৱৰাকৈ দাগ বহুৱালে। ৰবীন্দ্ৰনাথৰ 'শাজাহান', ৰত্নকান্ত বৰকাকতিৰ 'তাজমহল', উৰ্দু কবি শ্বাহিৰ লুধিয়ানভীৰ, পদ্ম বৰকটকীৰ আৰু সম্পূৰ্ণ বিপৰীত পৰিৱেশত লিখা ভৱপ্ৰসাদ ৰাজখোৱাৰ 'নিবলাৰ মমতাজ'।

ৰবীন্দ্ৰনাথৰ অমৰ কবিতা 'শাজাহান' সেই তাহানি স্কুলত থাকোঁতেই পঢ়া ঃ

'শুধু থাক এক বিন্দু নয়নেৰ জল
কালেৰ কাপোল তলে শুভ্ৰ সমুজ্জ্বল
এ তাজমহল'

তাৰ বহু দিনৰ পাছত পঢ়িছিলোঁ ৰত্নকান্ত বৰকাকতিৰ অমৰ কবিতা ঃ

'তাজ তুমি ৰঙা তেজ
বিৰহীৰ অন্তৰৰ
গোট মাৰি শিল হোৱা
মৰ্মভেদী ব্যথা
বচা নাই আখৰেৰে
পাথৰেৰে ৰচি যোৱা
এটি নৱ যুগমীয়া
বৃহৎ কবিতা।'

ভূপেনদাৰ 'কঁপি উঠে কিয় তাজমহল', পদ্ম বৰকটকীৰ 'তেজমহল' শীৰ্ষক কবিতা পঢ়ি, ৰবীন্দ্ৰনাথ আৰু ৰত্নকান্ত বৰকাকতিৰ কবিতা পঢ়ি যি ধাৰণা হৈছিল- তাৰ আমূল পৰিৱৰ্তন হৈছিল। এওঁলোকে বিক্ৰমাদিত্যৰ ৰাজসভাৰ 'নৱৰত্ন'ৰ দৰে অথবা আকবৰ, নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভাৰ ৰাজকবিৰ দৰে মাত্ৰ ৰাজ-প্ৰশস্তি কৰিছিল তেওঁলোকৰ কবিতাৰ মাধ্যমেৰে। ভূপেনদাৰ "পুঁৱতি নিশাৰ আজানৰ স'তে" কঁপি উঠা তাজমহল পঢ়ি আৰু

শুনি মই অভিভূত হৈছিলোঁ, বিস্মিত হৈছিলোঁ- যি বিস্ময়ৰ অৱসান আজি পৰ্যন্ত হোৱা নাই। ভূঁইকঁপৰ কঁপনিৰ দৰে সেই অনুভূতি পৃথিৱীৰ কোনো কবিয়ে ভূপেনদাৰ দৰে অনুভৱ কৰা নাছিল। ভূপেনদাৰ পিছতেই ১৯৪৭ চনত পদ্ম বৰকটকীয়ে তেওঁৰ ‘শুনা প্ৰিয়া মোৰ পৰিচয়’ শীৰ্ষক কবিতাত ছাজাহানৰ ৰাজতন্ত্ৰী শোষকৰ চৰিত্ৰ অংকন কৰিছে, য'ত তেওঁৰ ঘৃণা, বিৰক্তি, ক্ষোভ, অৱজ্ঞা আৰু ব্যাঙ্গাত্মক ভাৱৰাশিৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে একেবাৰে পোনপটীয়াকৈ-

“তাজমহল নহয় তেজমহল
সিহঁতৰ তেজৰ মহল
কলিজাৰ তেজেৰে সজা ঘৰ।
‘কালৰ বুকুল আঁকি থৈ যোৱা’
বিন্দু বিন্দু ৰক্ত অশ্ৰুজল
ই যে তাজমহল।”

পদ্ম বৰকটকীৰ কবিতাটো কবিগুৰু ‘শাজাহান'ৰ যেন যোগ্য প্ৰত্যুত্তৰ। সেই একেটা কবিতাতে ৰত্নকান্ত বৰকাকতিৰ ৰোমাণ্টিক কল্পনাকো বৰকটকীয়ে ব্যংগ নকৰাকৈ থকা নাই। সেই একেটা সুৰতেই সম্ভৱ যাঠিৰ দশকত উৰ্দু সাহিত্যৰ প্ৰখ্যাত কবি শাহীৰ লুধিয়ানভীয়ে তাজমহলৰ বিষয়ে উৰ্দুত লিখা কবিতাটোক লৈ যথেষ্ট বাদানুবাদৰ সৃষ্টি হৈছিল। সেই সম্পৰ্কে ১৯৬০ চন মানতেই হ'বলা ইংৰাজী ‘কেৰাভান’ (CARA-VAN) নামৰ আলোচনীখনত কবিতাটোৰ ইংৰাজী অনুবাদ পঢ়াৰ কথা ৰিণিকি ৰিণিকি মনত পৰে।

আমাৰ ভূপেনদাই কবিতা লিখিছে তেওঁৰ কলিজাৰ ৰঙা তেজেৰে যিবিলাক কবিতাৰূপে প্ৰকাশ নহৈ আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে সৰগীয় সুৰৰ লহৰৰ অবিৰাম উঠা-নমা হৈ—

‘কঁপি উঠে কিয় তাজমহল পুৱতি নিশাৰ আজানৰ স'তে—’

মই জানো ভূপেনদাই কিয় এই কঁপনি অনুভৱ কৰিছিল তেওঁৰ ব্যথাৰদীৰ্ণ মনবলয়ত। অনুভূতিৰ কাব্যিক ৰূপায়ণত মমতাজ বা ছাজাহানক অমৰত্ব দিয়াৰ ৰাজভৃত্যৰ মানসিকতা নাই। তাত পৰোক্ষভাৱে প্ৰকাশ পাইছে ছাজাহানৰ প্ৰতি তেওঁৰ ঘৃণা, বিদ্বেষ, অৱজ্ঞা, বিৰক্তি, অপৰিসীম নিন্দা। এজন ৰজতন্ত্ৰী শোষকৰ, কদৰ্য জীৱনৰ লিপিকাৰ নিষ্ঠুৰ, নিকৰুণ ইতিহাসক ভূপেনদাই প্ৰকাশ কৰিছে তেওঁৰ মৰ্মস্পৰ্শী গীতৰ মাধ্যমেৰে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ আটাইতকৈ বিস্ময়কৰ সফলতা হৈছে যে তেওঁ বৰদৈচিলাৰ প্ৰচণ্ড তাণ্ডৱৰ সংগীত প্ৰবাহেৰে তেওঁৰ শ্ৰোতাসকলক তৎক্ষণাতেই আকৰ্ষণ কৰিব পাৰে। কেতিয়াবা তেওঁৰ ৰচনাৰ অন্তৰ্নিহিত কৰুণা, হাতাশা, বিষাদৰ বাঙ্ময় প্ৰকাশে আমাৰ অন্তৰাত্মা কঁপাই তোলে ঃ

‘কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল
কাৰ জীৱন যৌৱন গ'ল
কোন মাতৃৰ বুকু শুদা হ'ল—’

‘অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি'ত আছে প্ৰলয়ৰ শিহৰণ। আনহাতে “কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল”ৰ বিনাই বিনাই কান্দি থকা, শোকে খুন্দা মাৰি ধৰা সুৰৰ তৰংগই শ্ৰোতাৰ চকুৰ পানী নুলিওৱাকৈ নেথাকে- তেহেলৈ সেই শ্ৰোতাজন অসম, বংগদেশ, বিহাৰ আদি ভাৰতৰ অন্যান্য ৰাজ্যবোৰৰেইবা পৃথিৱীৰ যি প্ৰান্তৰেই হওক। এই কান্দি থকা সংগীতৰ মূৰ্চ্ছনাই ৰামায়ণ-মহাভাৰতৰ যুগৰ পৰা চলি অহা ৰাজতন্ত্ৰী শোষক আৰু ব্ৰাহ্মণৰ যুগ্ম চেষ্টাত সৃষ্টি হোৱা ধ্বংস আৰু তাৰ পৰিণতিৰ বিভীষিকাৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়ে। এই দুখ, এই খেদ, এই বিষাদ,

এই বেদনাই সকলোকে অভিভূত কৰিবই।

যি দৰে শ্যেলীৰ 'এড'নিচ', মিল্টনৰ 'লিচিদাচ' বা আমাৰ পদ্মনাথ গোহাঁই বৰুৱাৰ 'লীলা' বা হিতেশ্বৰ বৰুৱাৰ 'মানস' আৰু 'চকুলো'ৰে আমাৰ চকুপানী উলিয়ায়।

ভূপেনদাৰ বহুতো কবিতা/ গীত যেনে- 'আজি ৰভাতলীতে, নামৰে জাউৰিয়ে, ঐৰাম, তোমাকে মোকে বান্ধিছে দুটি বিবাহ ডোলতে', 'মিঠা মিঠা ব'হাগৰ', 'পলাশৰে ৰং', 'যদি জীৱনে কান্দে', 'অয় অয় আকাশ শুব', 'আকাশীগংগা বিচৰা নাই', 'মদাৰৰে ফুল', 'সাগৰ সংগমত'- মই এই উদাহৰণৰ ক্ৰমণিকাখন দীঘল কৰিব নোখোজোঁ- অন্তৰত দোলা দিয়া এই বিচিত্ৰ অনুভূতিৰাশিৰ প্ৰকাশত কোমলতা, কৰুণতা, বিষাদ, বেদনা, হতাশা আৰু নিৰাশাৰ অভাৱনীয় আৰু অপূৰ্ব সমন্বয় ঘটিছে। অথচ এই গীত/ কবিতাবোৰ যিয়েই শুনে বা পঢ়ে সম্পূৰ্ণ অৰ্থ নুবুজিলেও, তেওঁৰ অনুভূতিৰ অনুৰণনখিনি শ্ৰোতা বা পাঠকে অনুভৱ কৰাত অসুবিধা নাপায়। এইবোৰ তথাকথিত এলজেব্ৰা (Algebra) বা ষ্টেন'গ্ৰাফী জাতীয় পাণ্ডিত্যগন্ধী অৰ্থহীন শব্দাৱলীৰ সমাহাৰ নহয়, 'কেমফ্লেজ' নহয়। এয়া জীৱনৰ কবিতা, য'ত সঁচা আৱেগৰ বাৰে-বৰণীয়া বোল আছে। কাৰচাজি নাই। যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা, পাৰ্বতিপ্ৰসাদ বৰুৱা, গণেশ গগৈ অথবা ভৱপ্ৰসাদ ৰাজখোৱাৰ অনেক কবিতাৰ অন্তৰ্নিহিত বিষাদৰ, নিৰাশাৰ, নোপোৱাৰ বেদনাৰ কৰুণ ৰাগিণীৰ প্ৰতিধ্বনি ভূপেনদাৰ বেছিভাগ কবিতা/ গীতত শুনিবলৈ পাওঁ। এওঁৰ কবিতাবোৰ হতাশাৰ, নিৰাশাৰ, ব্যৰ্থতাৰ, বেদনাৰ অভূতপূৰ্ব সমন্বয়। সমগ্ৰ পৃথিৱীখনেই যাৰ ঘৰ- সেই অনন্যসুন্দৰ ব্যক্তিত্ব আৰু প্ৰতিভাৰ মানুহজনৰ সদায়েই হাঁহি থকা মৰমলগা ধুনীয়া মুখখনৰ ভিতৰতে লুকাই আছে কোনেও নজনা, একোকেই নোপোৱাৰ ভাব-মূৰ্তি, বেদনাৰ কৰুণ ক্ৰন্দনৰ ব্যথা-দীৰ্ণ ইতিকথা। ভূপেনদাই বোধহয় একমাত্ৰ কবি- যি কবিতা নিলিখে, কিন্তু তেওঁৰ বিষণ্ণ ব্যৰ্থতাৰে বোলোৱা অনুভূতিবিলাকক সংগীতৰ ভাগীৰথী প্ৰৱাহত উটাই দিয়ে যিখিনিৰ কাব্যিক মূল্য চিৰযুগমীয়া।

ব্যক্তিগত জীৱনত ঘৰুৱা পৰিৱেশত নিজৰ টকা-পইছা, কাপোৰ-কানি সম্পৰ্কে দাদাৰ দৰে বেহিছাপী মানুহ হয়তো খুব কমেই আছে। মানে প্ৰকৃতাৰ্থত ভূপেন হাজৰিকা আচল অঘৰী। বাহিৰৰ পৰা দেখাত মানুহজনক খুব সুখী, সদায়েই হাঁহি-তামাছাত নিজকে মছগুল কৰি থকা মানুহ যেন লাগে। পৰিৱেশ আৰু অৱস্থা বিশেষে দাদাই নিজে অকলেই হাঁহে আৰু আনকো সেই হাঁহি- আনন্দৰ ভাগ ল'বলৈ দিয়ে। কোনোবা এজনক অনুকৰণ কৰি, ঠিক সেইজনৰ দৰেই কথা কোৱা, চলা-ফিৰা কৰা, ধৰণ-কৰণবোৰ ভূপেনদাই হীৰেণ চৌধুৰীৰ দৰেই কৰিব পাৰে। কামৰূপ জিলাৰ ঘোকোট গাঁৱৰ মানুহে যেনেকৈ কথা পাতে, তেনেকৈ অনৰ্গল কথা কৈ যাব পাৰে। তেওঁ নিজৰ লাগতিয়াল বস্তুকেই ক'ৰ বস্তু ক'ত থয় সেই সম্পৰ্কে সম্পূৰ্ণ উদাসীন-নিৰাসক্ত এজন বৈৰাগীৰ দৰে। ১৯৬৫ চনত শ্বিলঙত 'প্ৰতিধ্বনি' ছবি তোলা সময়ত, ভূপেনদাই মোৰ ঘৰতেই বাহৰ পাতিছিল। এদিন গধূলি 'প্ৰতিধ্বনি'ৰ চিত্ৰ গ্ৰহণৰ কাম কৰি আহি ঘৰ সোমায়েইচোন তেওঁক থাকিবলৈ দিয়া কোঠাটোৰ বিছনাত দীঘল দি পৰি দাদাই হুকুহুকাই কান্দিবলৈ ধৰিলে। মোক ক'লে, "ফুল, মই নিগমে মৰিলোঁ। 'প্ৰতিধ্বনি'ৰ কাৰণে পাঁচ লাখ টকা যোগাৰ কৰিছিলোঁ। আজি ক'ৰবাত সেই বেগটো হেৰুৱালোঁ। চব্ শেষ হ'ল।" সেই সময়ত দাদাৰ মুখখন হতাশাৰ-নিৰাশাৰ-ব্যৰ্থতাৰ প্ৰতিমূৰ্তি- যেন এজন নতুন ভেগন গগ্ (Van Gaugh)। বুলুৱে মানে আমাৰ এওঁ, দাদাৰ এই মুমুৰ্ষু অৱস্থা সহ্য কৰিব নোৱাৰি গাত লৈ থকা আলোৱানখনৰ তলৰ পৰা বেগটো উলিয়াই দাদাৰ সন্মুখত জোঁকাৰিবলৈ ধৰাতহে দাদাৰ সম্বিত ঘূৰি আহে। আচল কথাটো হ'ল, দাদা শুটিঙৰ কাৰণে যোৱাৰ পিছত, তেওঁ থকা ৰুমটো ঠিক-ঠাক কৰোঁতে, বিছনাৰ তলত বেগটো পৰি থকা পাই, এওঁ নি ভালকৈ থৈ দিছিল। যিমানেই পৰিপাটিকে নিদিয়ক, পুৱাবেলা দাদাৰ ৰুমটো সদায়েই পদ্ম বৰকটকীৰ

'মনৰ দাপোণ'ৰ অভয়ৰ ৰূম হৈ পৰে। বহুতো গুণাৱলীৰ ভিতৰত দাদাৰ এই এটা মহৎ গুণ। ৰজনীগন্ধা ফুলৰ থোপাৰে ফুলদানী সজাই, বিছনাখন সুন্দৰকৈ পাৰি থওক, টেবুলৰ বস্তুবোৰ নিয়াৰিকৈ থওক- পুৱালৈ তাৰ ৰূপৰ অভাৱনীয় পৰিৱৰ্তন ঘটি কোনোবা এটা জধলা মানুহৰ থকা কোঠা হ'বই। পুৱা চাহ দিবলৈ যাওঁতে এওঁ দেখিছিল ভূপেনদা শুই আছে এদ'ম কাগজ-কিতাপ মূৰত লৈ, চিগাৰেটৰ অসংখ্য টুকুৰা পৰি আছে অ'ত-ত'ত। পানীৰ জাগটো কাতি হৈ লুটি খাই কাৰ্পেটখন ধুৱাই থৈছে। তেওঁৰ এপাত চেন্দেল চকী এখনৰ ওপৰত বহি আছে। তেনে এটা পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতিৰ মাজত চাহ-কাপ হাতত লৈ এসোহা মাৰি ভূপেনদাই মিকাৱাৰ ধৈৰ্য উদাসীনতা, অনাসক্তিৰে সমৃদ্ধ হৈ চাই আছে। বাথৰূমলৈ সোমাই গৈ হয়তো দেখিছে তেওঁৰ হেৰোৱা টুথ-ব্ৰাছডালে তেওঁলৈ চাই চকু টিপিয়াইছে। এনে ধৰণৰ অনাসক্তি আৰু উদাসীনতাৰ মুখা এখন পিন্ধি যেতিয়া ভূপেনদা হাঁহি থাকে, তেনে সময়ত তেওঁৰে ক্ষত-বিক্ষত অন্তৰৰ কোনোবা এটা কোণত সংগোপনে তেওঁৰ প্ৰেয়সীৰ ছাঁটোৱে তেওঁক ঘেৰি থাকে।

এইটোৱেই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ অলিখিত অজানিত বেদনাৰ কাহিনী। মোতকৈ চাৰি বছৰৰ ছিনিয়ৰ কাৰণে ভূপেনদাক তেওঁৰ প্ৰেয়সীৰ কথা সুধিবলৈ মোৰ সাহস নহ'ল- এতিয়াও সেই সাহস নাই। মই হয়তো অজি দুশ বছৰৰ পিছত পি বি শ্যেলীক ক'ৰবাত লগ পালে সুধিলোঁহেঁতেন- কি কাৰণত, তেওঁ হেৰিয়েটক এৰি মেৰী গডউনক বিয়া কৰাইছিল- যি পাপৰ প্ৰায়শ্চিত্ত হয়তো তেওঁ অসীম সাগৰৰ বুকুত লীন হৈ কৰিবলগা হৈছিল। এদিন হয়তো দাদাই তেওঁৰ জীৱনৰ সোঁৱৰণী লিখোঁতে এই কোনেও নজনা কথাখিনি অকপটে, লুক-ঢাক নকৰাকৈ ক'ব। কিন্তু তেওঁৰ জীৱনৰ এই কোনেও নজনা কাহিনী মই তাহানি বেনাৰসত পঢ়ি থাকোঁতেই জানিছিলোঁ। মই তেওঁক প্ৰতিশ্ৰুতি দিছোঁ- তেওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ ফাইলৰ মাজত সোমাই থাকি বিবৰ্ণ হৈ যোৱা মনোমোহা, জীৱনত ভাল লগা, ঘৃণা, বিদ্বেষ আৰু ঈৰ্ষাৰে ভৰা ভালপোৱাৰ কাহিনীবোৰ মই নকওঁ- তেওঁ নিজেই কৈ যাব।

বিষাদ, দুখ, নোপোৱাৰ বেদনা, আশাভংগ আৰু ব্যৰ্থতাৰ ওপৰত ভেটি কৰিয়েই সৃষ্টি হৈছে পৃথিৱীৰ অজস্ৰ কলাকৃতি, চিত্ৰ, কাব্য আৰু সাহিত্যৰ বিভিন্ন সম্ভাৰ- যি প্ৰতিফলিত কৰিছে মানুহৰ জীৱনৰেই নানাৰঙী অভিজ্ঞতাৰ অন্তৰ্নিহিত কাহিনী। এনে ধৰণৰ অনুভূতিৰ ভ্ৰণৰ পৰাই সৃষ্টি হ'ল- আমাৰ ভূপেনদাৰ দৰে অনন্য প্ৰতিভাদীপ্ত কলা-সংগীত, সাহিত্যৰ মহান সাধক এজন- যাৰ কথা আজি পৃথিৱীৰ প্ৰতি প্ৰান্তৰে নজনা-নুশুনাকৈ থকা নাই।

মানুহৰ জীৱনত পাবলগীয়া সকলোখিনিয়েই— যশ, মান, খ্যাতি, ঐশ্বৰ্য দাদাই হয়তো পালে। কিন্তু এই প্ৰাপ্তিত তৃপ্তি নাই, পৰিপূৰ্ণতা নাই, শান্তি নাই। দাদাই তেওঁৰ কলিজাটোক হেৰুৱালে চিৰদিনৰ কাৰণে। জীৱনৰ এয়াই ট্ৰেজেদি। এয়াই পৰিপূৰ্ণতা— এয়াই চৰম ব্যৰ্থতা।

দাদাৰ বহুতো কবিতাৰেই উৎস মানুহৰ আদিম স্বাভাৱিক প্ৰবৃত্তি। সৃষ্টি আৰু শৃংগাৰ। এই কবিতাবোৰত, মানে প্ৰেমৰ কবিতাবোৰত মই গণেশ গগৈৰ বিননিৰ প্ৰতিধ্বনি শুনো।

'নিজানত বহি তাতে অন্তৰবেদীত মোৰ নিৰাকাৰ কিবা এটি এনেয়ে পূজিম- তুলসী অশুচি হ'লে, অশুচি দুবৰি-বন চিৰব্যৰ্থ জীৱনৰ ৰঙা জবা দিম।' (পাপৰি) শান্তিৰ নীড় বিচাৰি বেদুইনৰ দৰে পৃথিৱী পৰিক্ৰমা কৰি ফুৰা ভূপেনদালৈ বেয়া লাগে। হায় অভাগিনী, হায় মোৰ ভূপেনদাৰ কল্পনাৰ 'হৰিণীনয়না', তুমি নুবুজিলা— তুমি কি হেৰুৱালা।

ভূপেন হাজৰিকা আজিও সেই অগণন মন্ত্ৰমুগ্ধ জনতাই খেদি খেদি ফুৰা মানৱ-দৰদী নীলকণ্ঠ কবি— যাৰ মৰমৰ পৰিধি দিগন্ত বিয়পা। জীৱনৰ নিঃসংগতাবোধৰ অনিৰুদ্ধ তীব্ৰতাই তেওঁক ঠেলি লৈ ফুৰিছে দিহিঙে-

দিপাঙে। সহস্ৰজনৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ বিচাৰি হাজৰিকাই নিজকেই প্ৰশ্ন কৰিছে ঃ

“হয়তো নিতৌ হাজাৰজনৰ হাজাৰ শৰাই পাওঁ
তথাপি কিয় বিশেষজনৰ মৰম বিচাৰি যাওঁ?”

আৰু কৈছে- *“মই এটি যাযাবৰ ধৰাৰ দিহিঙে-দিপাঙে লৰৰোঁ*
নিবিচাৰি নিজা ঘৰ সেয়ে মই যাযাবৰ।”

প্ৰেয়সীৰ অৱজ্ঞা, পুতৌ আৰু চৰম বিশ্বাসঘাতকতাৰ কাৰণে তেজোদীপ্ত প্ৰতিভাৰে বিকশিত যুৱক ভূপেন হাজৰিকাই কৰুণা আৰু দয়া প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে উন্নত দাম্ভিক শিৰেৰে।

গণেশ গগৈৰ দৰেই যেন ভূপেন হাজৰিকাই ক'ব খোজে —

“সমিধান দিওঁ শুনা শোকাতুৰে শান্তি পায় গাই যদি বেথাভৰা জীৱনৰ গান
যদিও প্ৰাণত আহি, প্ৰাণৰ আঘাত লাগে সেই প্ৰাণ বিধাতাৰ শ্ৰেষ্ঠতম দান।”

অলিভাৰ গ'ল্ডস্মিথৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোঁতে কম্পটন ৰিকেটে গ'ল্ডস্মিথৰ ব্যক্তিত্ব আৰু চৰিত্ৰৰ অনন্য চঞ্চলতা আৰু ৰুগ্ন বিষাদগ্ৰস্ততাৰ বিষয়ে কৈছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা-গীতসমূহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে মই দেখিবলৈ পাওঁ— তেওঁ যেন এক যন্ত্ৰণাৰ সীমান্তলৈ গৈছে। গ'ল্ডস্মিথৰ দৰেই, ভূপেন হাজৰিকায়ো এই বিষণ্ণ বেদনাৰে দেৱালবোৰ ভাঙি-ছিঙি মাজে মাজে ওলাই আহে অনাবিল আনন্দৰ, প্ৰফুল্লিত চঞ্চলতৰ সৰগীয় সৌন্দৰ্যৰে সমাকীৰ্ণ সমুজ্জ্বল প্ৰান্তলৈ।

বিষাদগ্ৰস্ততাই ভূপেন হাজৰিকাক এনেকৈ ওৰেটো জীৱন অলৈ-তলৈ লৈ ফুৰিছে- যাৰ কাৰণে তেওঁ সদায়েই এক নীৰৱ যন্ত্ৰণাত ভুগিছে।

বিভিন্ন সময়ত মই তেওঁক দেখিছিলোঁ অদম্য সাহ, ধৈৰ্য আৰু নিষ্ঠাৰে দেশমাতৃৰ সেৱাত বাধাৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি হাতত অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতিয়ে জ্বলোৱা জোৰ একুৰা লৈ ফুৰা। বহুতেই অভিযুক্ত কৰে যে ভূপেন হাজৰিকা পলৰীয়া- সৈনিক- অসমৰ বিপদৰ সময়ত ভূপেন হাজৰিকাৰ ছাঁটোকে দেখিবলৈ পোৱা নেযায়। কিন্তু এই অভিযোগ সত্যৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নহয়।

চাৰ্লছ্ লেম্বৰ জীৱনৰ বহুতো সৰু-সুৰা কাহিনী, হাঁহি-তামাচাৰ কথাৰে ভৰা জীৱনটোৰ দৰেই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনটো। তেওঁক মই যি ভাবে পাইছোঁ আৰু যি ভাবে জানো—

“বাইৰে যাৰ হাঁসিৰ ছোটা, ভিতৰে তাৰ ছোখেৰ জল” এই পংক্তিটো তেওঁৰ ক্ষেত্ৰত সম্পূৰ্ণৰূপে প্ৰযোজ্য।

ইমান বছৰে তেওঁ সম্পাদনা কৰা আলোচনীখনৰ বাহিৰে, মই তেওঁ লিখা অজস্ৰ কথামালা, ব্যঙ্গাত্মক বৰ্ণনা আৰু তেওঁৰ শিল্পীজীৱনৰ বিচিত্ৰ কাহিনীৰ কথা শুনি আহিছোঁ, পঢ়িছোঁও। কথাছবিৰ নিৰ্মাণ, নিৰ্দেশনা আৰু সংগীত পৰিচালনাৰ বিষয়ে বহুতো কথা মই ‘অঘৰী’ (প্ৰমোদ বৰদলৈ) আৰু লক্ষেশ্বৰ শৰ্মাৰ লেখাৰ পৰা জানিছোঁ। ‘অঘৰী’ আৰু লক্ষেশ্বৰ শৰ্মাই ভূপেন হাজৰিকাৰ দিগন্তপ্ৰসাৰী মানৱীয়তা আৰু সৰু সৰু সহানুভূতিৰ কথা অতি আৱেগসনা ভাষাৰে লিখিছে।

ভূপেনদাৰ মানৱীয়তাই বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডক সাৱটি লৈছে। আৰু সেই কাৰণেই তেওঁৰ ‘মানুহে মানুহৰ বাবে’ শীৰ্ষক কবিতাটো কালজয়ী— যাৰ মৃত্যু নাই। এই কবিতাটো অসমীয়া সাহিত্যৰেই এটা শ্ৰেষ্ঠ কবিতাই নহয়— পৃথিৱীৰ সকলো সাহিত্যৰাজিৰ মাজত দেদীপ্যমান কহিনুৰ। নগা পাহাৰ জিলা অসমৰ অংগ হৈ থকা সময়ত আমাৰ নগা ভাই-ভনীহঁতৰ আগত ভূপেনদাই পাছত নগাভূমিৰ মুখ্যমন্ত্ৰী হোৱা জাছুকিৰ সৈতে নগা-অসমীয়াত ‘মানুহে মানুহৰ বাবে’ গানটো গাই সকলোকে বুকুৰ কাষলৈ চপাই অনাৰ বুকু বিষাই যোৱা অনন্য দৃশ্যটো মোৰ

মনবলয়ৰ পৰা, মই সিপাৰলৈ যোৱাৰ সময়লৈকে অক্ষুণ্ণ, অক্ষত হৈ থাকিব।

জন্মসূত্রে অসমীয়া হ'লেও ভূপেন হাজৰিকা একে সময়তে এজন বঙালী, এজন বিহাৰী, এজন মালয়ালী, এজন মহাৰাষ্ট্ৰীয়, এজন দক্ষিণ আফ্রিকীয়, এজন ইংৰাজ, এজন আমেৰিকান। সমগ্র বিশ্বখনেই ভূপেনদাৰ জন্মভূমি। তেওঁ এজন বিশ্ব নাগৰিক। ৰবীন্দ্রনাথ ঠাকুৰ, জীৱনানন্দ দাস, সুধীন্দ্রনাথ দত্ত, ডব্লিউ বি ইটছ (W.B. Yeats), কীটছ (Keats)ৰ দৰেই ভূপেন হাজৰিকা ৱেন্দেল্ উইল্‌কি (Wendel Wilkie)ৰ 'এখন পৃথিৱী' (One World)ৰ নাগৰিক।

ব্রহ্মাৰ নন্দন নাগৰিক বুঢ়া লুইতক উপহাস কৰি লিখা তেওঁৰ 'বুঢ়া লুইত' অথবা 'গংগা আমাৰ মা', 'আকাশী যানেৰে' কবিতাবোৰৰ অপৰূপ, মৌলিক, অনন্য, অসাধাৰণ চিত্ৰকল্পবোৰৰ অপৰূপ, মৌলিক, অনন্য, অসাধাৰণ চিত্ৰকল্পবোৰ পাহৰিব পাৰিনে? 'কপিলী', 'উমাৰাংচু', 'মদাৰৰে ফুল', 'আকাশীগংগা বিচৰা নাই' এইবোৰ কবিতা, তেওঁ আমাৰ বিধ্বস্ত আৰ্থ- সামাজিক, ঘৃণনীয় ৰাজনৈতিক জীৱন-ধাৰা, অতি নিৰাশাত, অতি হতাশাত আক্রান্ত হৈ উল্লেখ কৰিছে। নলিনীবালা দেৱীৰ দৰেই প্ৰথমে চকু মেলিয়েই দেখা 'জনমভূমি'খনৰ কথা তেওঁ পাহৰা নাই। নোৱাৰেও। ছবি আৰু সংগীত- জগতৰ সাংঘাতিক কৰ্মব্যস্ততাৰ মাজত তেওঁ আজি কলকাতা, কাইলৈ মুম্বাইত, পৰহিলৈ জয়পুৰত আৰু হয়তো দুমাহমানৰ পিছত গুৱাহাটীৰ নিজৰাপাৰত।

মোৰ খুব মনত আছে ১৯৬০ চনৰ ভাষা আন্দোলনৰ সময়ত যেতিয়া মই অবিভক্ত দৰং জিলাৰ এছ পি আছিলোঁ, ভূপেনদাই হেমাংগ বিশ্বাসক লগত লৈ, পুলিচৰ ঘেগেলা পিকআপ ভেনৰ পিছফালে বহি গোটেই অসমৰে বিধ্বস্ত আৰু আক্রান্ত অঞ্চলসমূহ পৰিক্ৰমা কৰিছিল। বিগত সৰ্বনাশী তথাকথিত অস্তিত্বৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ সময়ছোৱাত ভূপেন হাজৰিকাৰ দৃষ্টিভংগী হোমেন বৰগোহাঁই, হীৰেন গোহাঁইৰ দৰেই আছিল। তেওঁ সেই স্বাৰ্থন্বেষী আন্দোলনৰ অসাৰ্থকতা উপলব্ধি কৰিছিল আৰু বুজি পাইছিল যে ভৃগু-প্ৰফুল্ল জোঁটৰ সেই আন্দোলন মাত্র গাদী দখলৰ বাবেহে আছিল- যি কথা আজি অসমৰ সকলোৰে মৰ্মে মৰ্মে অনুভৱ কৰিছে- যি কাৰণত আমাৰ কলিজাৰ আগমগুহ, আমাৰ জনজাতীয় ভাই-ভনীহঁত আমাৰ পৰা আঁতৰি গ'লগৈ।

মোৰ বিশ্বাস, আমাৰ অসমৰ এই সন্ধিক্ষণত, ইতিহাসৰ কালচক্রৰ এই সংকটপূৰ্ণ আৱৰ্তত একমাত্র ভূপেন হাজৰিকাইহে আমাৰ বড়ো, কাৰ্বি, মিছিং, ৰাভা ভাই-ভনীহঁতক বঢ়াই-বুজাই আমাৰ মাজলৈ আকৌ ঘূৰাই আনিব পাৰিব। আৰু এজনে পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু তেওঁ গ'লগৈ। বিষ্ণুৰাভা নাই। সেই কাৰণেই ভূপেন হাজৰিকাই অতি ব্যথিত প্ৰাণেৰে লিখিছে- "আমি যদি আমাৰ বিভিন্ন জনসত্তাবোৰৰ মাজত একতা আৰু সম্প্রীতি আনিব নোৱাৰোঁ; মূল সুঁতি আৰু উপ-সুঁতিবোৰৰ মাজত যদি কোনো সংস্পৰ্শ বা সম্বন্ধ নেথাকে; পাহাৰৰ ভাই-ভনীহঁতে যদি ভৈয়ামৰ কুটুমৰ কথা নেভাবে- ভৈয়ামৰ মানুহখিনিয়ে যদি পাহাৰৰ বুকুৰ ভাই-ভনীহঁতৰ কথা নেভাবে- সোণৰ অসম কেতিয়াও নেথাকে।"

আশীৰ দশকত সেই ঘটনাই ঘটিছিল। বিভিন্ন জনসত্তাৰ মাজত অসূয়া, ঈৰ্ষা আৰু সন্দেহৰ সৃষ্টি কৰি অসমখন স্বৰ্ণকাৰসকলে ধ্বংসস্তূপত পৰিণত কৰি গ'ল।

সৰু সৰু মানুহৰ, সৰু সৰু জীৱনৰ, সৰু সৰু সপোন ভঙাৰ কথা মই তেওঁৰ 'চৰাইপুঙৰ কপৌ'ত শুনিছোঁ। চৰাইপুঙৰ কপৌৰ বিনিনিয়ে, ভূপেনদাৰ বিনিনিয়ে যাৰ ক্ষত-বিক্ষত অন্তৰখনে য'ৰ পৰা জীয়া তেজৰোৰ অবিৰত, নিজৰ জীৱনৰ নোপোৱাৰ বেদনা কৰুণাকোমল ক্লান্তিৰে সিক্ত হৈ- যিখিনিৰ প্ৰতিধ্বনি শুনো, পৃথিৱীৰ বিভিন্ন প্রান্তৰ অখ্যাত জনতাৰ বুকুত। সেয়েহে ভূপেনদাই কৈছে—

'সাগৰ সংগমত কতনা সাঁতুৰিলো তথাপিতো হোৱা নাই ক্লান্ত
তথাপি মনৰ মোৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ উৰ্মিমালা অশান্ত...। ●

হতাশগ্ৰস্তৰ বাবে ভূপেনদাৰ গীত এক উৎকৃষ্ট থেৰাপী

তোযেশ্বৰ তামুলী ফুকন

আজিৰ দিনত মানুহৰ এক ব্যাধি ৰূপে থিয় দিছে, Depression বা হতাশাগ্ৰস্ততা। হতাশাই মানুহক বহু পৰিমাণে দুৰ্বল কৰি তোলে। এই ক্ষেত্ৰত বিশ্বৰত্ন ভূপেনদাৰ গীতসমূহে অব্যৰ্থ মহৌষধ ৰূপে কাম কৰিব পাৰে।

"যদি জীৱনে কান্দে নাই নাই বুলি যদি দুখতে উৰে ধৰণীৰ ধূলি
নিৰাশাই আশাবোৰ ভাঙিব খুজিলে মই গোৱা গীতটি গাবা।..."

অমৃত কণ্ঠ চিৰ দিনৰ চিৰ সুন্দৰৰ। যাৰ অমৃত কণ্ঠ ৰ গীতৰ প্ৰতিটো স্বৰ নালাগে প্ৰতিটো কথা শুনিলেই মনৰ পৰা সকলো হতাশা নিৰাশা ওলাই লৰ মাৰে। সেয়েহে ভূপেনদাই তাহানিতেই গীতেৰে সুৰেৰে অমৃত কণ্ঠেৰে কৈ গৈছে যে, নিৰাশাই কাৰোবাৰ আশাবোৰ যদি ভাঙিব খোজে, তেতিয়া তেওঁৰ গীতৰ কলি বা কবিতাৰ একোটা স্তবক গুনগুনালেই দুখৰ মৰুত আশাৰ থল বিচাৰি পাব।

ভূপেনদাই আন এটা গীতত আকৌ কৈছে-------

"...আঘাত যদি জীৱন পথত নিতে তোৰ লগৰীয়া হয়
বেদনাই যদি নিষ্ঠুৰ ভাবে অকালতে আনে পৰাজয়।
তেনে সংগ্ৰাম কৰি কৰি সূৰ্য্যলৈ চাই থিয় তই নহৰ কিয়?
কান্দিছনো কিয়, কান্দিছনো কিয়?..."

সংগ্ৰাম ভূপেনদাৰ চিৰ লগৰীয়া। আমেৰিকালৈ যোৱাৰ আগত, আমেৰিকাৰ পৰা শিক্ষা সফলভাৱে সাং কৰি অহাৰ পাচত বা গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপনা কৰাৰ কালতো ভূপেনদাই সংগ্ৰাম কৰিয়েই নিজৰ ভৰিৰ ওপৰত থিয় দিব লগা হৈছিল। এয়া আমাৰ কথা নহয়, ভূপেনদাই নিজে বিভিন্ন ঠাইত ক্ষোভেৰে কৈ যোৱা কথা। যাক ভূপেনদাই তেওঁৰ জীৱনত দৈত্য-দানবে আঘাত কৰা বুলি এক সাক্ষাতকাৰত আমাকো কোৱা মনত আছে। আজিৰ পৰা প্ৰায় ৩৩ বছৰ আগতে মোৰ অতি সৌভাগ্য হৈছিল, ভূপেনদাৰ এটি দীঘলীয়া সাক্ষাৎকাৰ লোৱাৰ। সেই সাক্ষাতকাৰতে ভূপেনদাই তেখেতৰ সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ সৃষ্টি বুলি বহুতে ভবা, "সাগৰ সংগমত কতনা সাঁতুৰিলোঁ"- গীতটোৰ সম্পৰ্কে আলোচনা হৈছিল। তেখেতে তেতিয়া বৰ গুৰুত্ব সহকাৰে কৈছিল যে, --- মোৰ সংগীতৰ জগতত, মোক Art জগতত মোক নানাধৰণে হেয় কৰিব খুজিছে। কিন্তু মই কেতিয়াও হাৰ মনা নাই। মই সেই কাৰণে লিখিছোঁ, "... নৱ নৱ সৃষ্টিক দৈত্য দানৱে কৰে নিষ্ঠুৰাঘাত অবিশ্ৰান্ত।

সেয়েহে মনত মোৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ উৰ্ম্মিমালা অশান্ত --এতিয়াও অশান্ত হৈয়েই আছে। গতিকে কোনোবা এজন মানুহে যদি নিৰাশ হৈ যায়, এই সাগৰ সংগমত --- যদি গুন গুনাই, গান গাব নাজানেও যদি, তেতিয়া হলে আশা পাব বুলি ভাবি মই এইটোকে চবতকৈ প্ৰিয় গান বুলি ভাবোঁ দেই, সাগৰ সংগমতটোকেই।"

ভূপেনদাই জনগণক প্ৰতিশ্ৰুতি দি প্ৰতিশ্ৰুতি ৰাখিব পাৰিছিল জীৱনৰ অন্তিম মুহূৰ্ত্তলৈকে

...অ' মোৰ প্ৰিয় জনগণ, মই গাওঁ তোমাৰেই গান
কণ্ঠ মোৰ আছে যত দিন কথা দিলোঁ মই তত দিন, গাম তোমাৰেই গান...

অসম শিল্পী-সাহিত্যিকৰ দেশ, এই ভূমিত অলেখ শিল্পীৰ জন্ম হৈছে। তাৰ মাজৰে জগত গুৰু শংকৰ- মাধৱৰ পাচতে বিষ্ণু-জ্যোতিৰ পৰা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে এচাম শিল্পীয়েহে জনগণৰ পক্ষত গীত গাই গৈছে। সেয়ে এইসকলক গণদেৱতাই স্বীকৃতি দিছে গণশিল্পী ৰূপে। সেই সকলৰ মাজৰে বহু ডকা চাকনৈয়া পাৰ কৰি, সমালোচনাৰ অগনিৰে পুৰি সোণ হৈ জিলিকি উঠা, বহুতো মানুহৰূপী দৈত্য-দানৱৰ আঘাট-প্ৰতি আঘাত সহি নিজকে শিলৰ খুটিৰ দৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰি জনগণৰ পক্ষ বা অসম দেশ, তেওঁৰ বুকুৰ আপোন বুঢ়ালুইত বা ভুল্লুং- বুথুৰৰ পক্ষত থিয়দি লুইতৰ বৰপুত্ৰ নাম পোৱা ভূপেনদাই দেশৰ পক্ষত, গণদেৱতাৰ পক্ষত গীত গাবলৈ এৰা নাছিল। সেই বাবেই ভূপেন দা সকলোৰে হিয়াৰ আমঠু হৈ এই ধৰাধাম এৰিলে। যাক মৃত্যুৱে প্ৰমাণ কৰি গ'ল,পাঁচোটা দিন ধৰি অভুতপূৰ্ব্ব আগনিত জনসমুদ্ৰ মাজেৰে।

ভূপেনদাৰ এটা ডাঙৰ গুণ আছিল, তেওঁৰ প্ৰতিটো সৃষ্টিৰ মাজেৰে সকলোকে জীয়াই থকাৰ প্ৰেৰণা দি গৈছে। সি লাগিলে অনামিকা গোস্বামী প্ৰশান্ত দাস প্ৰেমিক যুগলেই নহওক বা কোনোবা অটো ৰিক্সা চলোৱা দুই ভাতৃয়েই নহওক কিয়, বা কপিলী পাৰত গাই হেৰোৱা কাঞ্চি আৰু তাইৰ প্ৰেমাস্পদ দলবাহাদুৰ ছেত্ৰীয়েই নহওক কিয় বা ৰে'লযাত্ৰীৰূপী কোনোবা আধুনিকা ডালিমী আৰু আধুনিক গদাপানিয়েই নহওক কিয়।

ড০ হাজৰিকাই তেওঁৰ মানবতাবাদ, নতুন প্ৰজন্মৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা, জীয়াই থকাৰ প্ৰেৰণা আদি তেওঁৰ বাস্তববাদী Positive চিন্তাক আনকি তেওঁৰ দ্বাৰা পৰিচালিত বোলছবিৰ পৰ্দ্দালৈকো বিয়পাই দিছিল। তাৰেই উদাহৰণ স্বৰূপে ১৯৫৪ চনত জন্মলাভ কৰা "কেঁচাসোণ" ছবিৰ এটি গীতত ভূপেনদাই নতুনচামক নতুন প্ৰেৰণা প্ৰদান কৰি গাইছিল

"মৰাসুঁতিৰ ধল আনো শুকান শুকান মাটিতে সমাজৰে পিতনিতে মাটি ঢালোঁ ৰঙতে
পঢ়া-শুনাৰ চাকিটিক জ্বলালোঁ উলাহতে, সেউজীয়া সপোন আঁকো জিলমিল জেউতিতে।।..."

সমাজৰ নতুন চামক প্ৰগতিৰ জখলাত বগাবৰ বাবে প্ৰেৰণা দিয়াৰ মুক্ত প্ৰকাশ আৰু কি হ'ব পাৰে বাৰু ? হেজাৰ যুগৰ তমসা আঁতৰাই নতুন সৃষ্টিৰ পাতনি মেলিবলৈ, নতুন চামৰ মাজত নতুন নতুন সাহ গোটাই সমাজখনৰ সামগ্ৰিক পৰিৱৰ্ত্তনৰ বাবে গীতৰ মাধ্যমেৰে ই যেন এক সিংহ প্ৰয়াস।

অসমীয়া আধুনিক গীতি সাহিত্যত এনেধৰণৰ সমাজ গঢ়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি, প্ৰত্যাহ্বান, আৰু নিৰাশাৰ চিনচাব নোহোৱা কৰি, হতাশাক চিৰদিনৰ বাবে বিদায় দিয়াৰ ভীষ্মপ্ৰতিজ্ঞাৰে ভূপেনদাই যি গীতৰ সৃষ্টি কৰি গ'ল এই প্ৰৰ্যন্ত তাৰ বিকল্প বা দ্বিতীয় উদাহৰণ বোধহয় নোলাব। আগলৈকো কোনোবাই এনে আশাবাদৰ বাস্তববাদী চিন্তাৰে গীত লিখিব পাৰিবনে নাই তাক ক'বলৈ আমি সন্দেহ প্ৰকাশ কৰোঁ। কাৰণ আজিৰ নতুন প্ৰায়বোৰ গীততে যি ছন্দ পতন ঘটিছে, আৰু তাৰ ঠাইত জীয়াৰ পাখিতকৈও ভাৰ-ভাষাই চানি ধৰিছে, তালৈ চাই পৰৱৰ্ত্তী কালত ভূপেন হাজৰিকাৰ ছাঁটোও চুব পৰা গীতিকাৰ বা গায়ক ওলাবনে নাই সি আমাৰ মতে সন্দেহৰ বিষয়।

সেই ক্ষেত্ৰত আজিৰ মানুহে ভূপেনদাৰ সেই আশাব্যঞ্জক গীতৰ কথাৰেই নিৰাশাৰ কলীয়া ডাৱৰ আঁতৰাই আশাৰ বৰঘৰলৈ আগুৱাই যাবই লাগিব। কোনোবাই যদি প্ৰশ্ন কৰে, ভূপেনদাৰ কোনটো গীত উদাহৰণ হিচাবে ল'ব, তাৰ ওলোটা উত্তৰ হ'ব, কোনটো গীত উদাহৰণ হিচাবে নল'ব ? কাৰণ সি লাগে বিহুৰেই হওক বা প্ৰেমৰ গীতেই হওক বা দেশপ্ৰেমৰ গীতেই হওক বা কোনোবা সুউচ্চশৃংগলৈ উঠা প্ৰেমিক অশ্বাৰোহীয়েই হওক সকলোকে নিৰাশাৰ অন্ত পেলাই আশাৰ সুধা পান কৰাবলৈ ভূপেনদা সক্ষম হৈছে। শেষত আশা-নিৰাশাৰ দোমোজাত থকা নতুন প্ৰজন্মক নতুন চিন্তাৰে নতুন দিগন্তৰ সঠিক পথত অগ্ৰসৰ হবলৈ আহবান জনোৱা গীতৰ কথাৰেই আমাৰ এই চমু লেখা সামৰিছোঁ -----

"সূৰ্য্য উদয় যদি লক্ষ্য আমাৰ সূৰ্য্যাস্তৰ পিনে ধাবমান কিয় ?
শীতল বৃষ্টি যদি কাম্য আমাৰ অনাবৃষ্টি খেদি ফুৰিছোঁ কিয় ? ফুৰিছোঁ কিয় ?" ●

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষা ঃ এক শৈলীবিজ্ঞানভিত্তিক অধ্যয়ন

ড০ দীপামণি হালৈ মহন্ত

সাহিত্যৰ বিভিন্ন ‘বিধা’ (Genre) ৰ নিৰ্মাণ হয় ভাষাৰ মাধ্যমত। ভাষাৰ কেউটা উপাদান — ধ্বনি, ৰূপ, অৰ্থ, বাক্যৰ সমাহাৰত সাহিত্যৰ শৰীৰ নিৰ্মাণ হয়। স্বাভাৱিকতে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে, প্ৰসংগ অনুযায়ী সাহিত্যিকলৈ এই ভাষিক উপাদানসমূহৰ নিৰ্বাচন বেলেগ বেলেগ হয়। নিৰ্বাচনৰ এই স্বকীয়তাই হৈছে সাহিত্যিকৰো ‘ভাষাশৈলী’। সেয়ে Buffon ই কৈছিল “Style is the man himself”। জ্ঞানান্বেষণৰ ‘শৈলীবিজ্ঞান’ (Stylistics) বোলা বিদ্যায়তনিক শাখাটোৱে এনে শৈলীৰ বিষয়ে বিস্তাৰিতভাৱে অধ্যয়ন কৰে। ভাষাৰ মাধ্যমত সাহিত্যৰ পাঠ (text) কিদৰে নিৰ্মিত হয়, সেই বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাটোৱেই এই শাখাৰ উদ্দেশ্য। ভাষা আৰু সাহিত্যৰ সম্বন্ধ নিৰ্ণয়ত ইয়াৰ লক্ষ্য-মনোযোগ কেন্দ্ৰীভূত হৈ থাকে। সাহিত্যৰ বিধাবোৰৰ (যেনে-কবিতা, উপন্যাস, চুটিগল্প, প্ৰবন্ধ, নাটক, গীত আদি) ভাষা বা প্ৰকাশভংগী বেলেগ বেলেগ। বিধা অনুযায়ী ভাষা যিদৰে বেলেগ হয়, একেটা বিধাতো প্ৰসংগ-উদ্দেশ্য অনুযায়ী ভাষা বেলেগ হয়। নিজৰ ভাব বা অভিপ্ৰায়ক যথাৰ্থৰূপত তুলি ধৰিবলৈ সাহিত্যিক মাত্ৰেই ধ্বনি, শব্দ, বাক্য প্ৰয়োগত সচেতন হয়। এঙ্কভিষ্টে ভাষিক উপাদানৰ এনে নিৰ্বাচন তিনি ধৰণৰ হ’ব পাৰে বুলি কৈছেঃ

ক) ব্যাকৰণগত (Grammatical)

খ) শৈলী-নিৰপেক্ষ (Non-stylistic)

গ) শৈলী-সাপেক্ষ (Stylistic)

ভাষাৰ তথাকথিত নিয়ম অনুসৰি শব্দ-বাক্যৰ প্ৰয়োগ কৰিলে সি ব্যাকৰণগত নিৰ্বাচন হয়। যেনে- আমি যাওঁ, তুমি যোৱা আদি বাক্যবোৰ ব্যাকৰণিক নিৰ্বাচন। কিন্তু কিছুমান উপাদানৰ নিৰ্বাচন ব্যাকৰণিক হোৱাৰ লগতে সামাজিক প্ৰসংগ প্ৰেক্ষাপটৰ ওপৰতো নিৰ্ভৰশীল হয়। ‘তই/তুমি/আপুনি’ ব্যক্তিবাচক সৰ্বনামকেইটাৰ কথাই এই ক্ষেত্ৰত ক’ব পাৰি। শ্ৰোতাৰ সামাজিক মৰ্যাদা অনুসৰিহে ইহঁতৰ ব্যৱহাৰ হয়। এনে ব্যৱহাৰক এঙ্কভিষ্টে শৈলী নিৰপেক্ষ চয়ন বুলিছে। আনহাতে ধ্বনি, ৰূপ, বাক্য বা যিকোনো উপাদানক তাৰ নিয়মৰ বাহিৰত প্ৰয়োগ কৰিলে সি লেখকৰ শৈলী হৈ পৰে। কেতিয়াবা নিয়মানুগ প্ৰয়োগ কৰিলেও সি যদি ৰচনাত সঘনাই পৰিদৃষ্ট হয়, তেতিয়াও শৈলীৰূপে চিহ্নিত হ’ব পাৰে। হকেটে কৈছেঃ “The term ‘style’ is not easy to define precisely. Roughly speaking, two utterence in the same language which canvey approximately the same information, but which are different in their linguistic structure, can be differ in style”. ভোলানাথ তিৱাৰিয়ে ভাষিক উপাদান নিৰ্বাচনৰ এটি সুন্দৰ উদাহৰণ দিছে।

১। ঘৰ কা উজালা

২। ঘৰ কা চিৰাগ

এই দুয়োটা বাক্যৰ অৰ্থ একেটা — কিন্তু শব্দ চয়নৰ পাৰ্থক্য আছে। এই পাৰ্থক্যৰ আধিক্য-বৈচিত্ৰ্যই লেখকৰ 'শৈলী' নিৰ্ণয় কৰে। শৈলীবিজ্ঞানে পাঠত ব্যৱহৃত ভাষাৰ এনে বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰে, ব্যাখ্যা দিয়ে। সেয়ে সমালোচকে ইয়াক সাহিত্যিক পাঠ অধ্যয়নৰ ভাষাবৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভংগী বুলি কৈছে। Stylistic is that part of linguistics which concentrates on variation in the use of language with special attention to the most conscious and complex use in literature. ইয়াত লেখকৰ ভাষা ব্যৱহাৰৰ ধৰণক চাৰিটা স্তৰত বিশ্লেষণ কৰি বৈশিষ্ট্য নিৰূপণৰ চেষ্টা কৰা হয়—

ক) ধ্বনিতাত্ত্বিক প্ৰসংগ

খ) ব্যাকৰণগত প্ৰসংগ

গ) শব্দতাত্ত্বিক প্ৰসংগ

ঘ) লেখনতাত্ত্বিক প্ৰসংগ

লেখকে প্ৰয়োগ কৰা ধ্বনিৰ প্ৰকাৰ, গুণ, ধৰণ সন্দৰ্ভত ধ্বনিতাত্ত্বিক প্ৰসংগত বিচাৰ কৰা হয়। পদৰ গঠন, ব্যৱহাৰ, খণ্ডবাক্য-বাক্যৰ গঠন-ব্যৱহাৰ, পদক্ৰম আদিয়ে প্ৰকাশভংগীক প্ৰদান কৰা অভিনৱত্ব সম্পৰ্কে ব্যাকৰণগত প্ৰসংগত আলোচনা কৰা হয়। শব্দতাত্ত্বিক প্ৰসংগত লেখকৰ শব্দ চয়ন-গঠন-প্ৰয়োগ সম্পৰ্কত বিশ্লেষণ কৰা হয় আৰু লেখকে ৰচনা কৰা পাঠৰ গাঁথনিক সজ্জা, স্তৱক-অনুচ্ছেদ বিভাজন, যতি চিহ্নৰ প্ৰয়োগ, আখৰৰ হৰফ আদিৰ বিষয়ে লেখনতাত্ত্বিক প্ৰসংগত বিচাৰ কৰা হয়। গীত সাহিত্যৰ অন্যতম বিধা। সাহিত্যৰ আন বিধাবোৰৰ তুলনাত ই সামান্য পৃথক। কবিতাতকৈও গীতৰ আবেদন সামান্য সুকীয়া। সুৰৰ সংযোগে গীতক কোমল আৰু আবেগপূৰ্ণ কৰি তোলে। সংগীতকাৰে ভাষাৰ মাধ্যমত লিখিত পাঠত সুৰ-তাল আৰোপ কৰাৰ ফলতে ই অন্য বিধাৰ তুলনাত কোমলতা, লালিত্য, মনোহাৰিত্ব অৰ্জন কৰে। গতিকে আবেদন-লালিত্য-মধুৰতা বৃদ্ধি কৰিবলৈ গীতিকাৰে সচেষ্ট হৈ ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীততো এই সতৰ্কতা আছে। ভাৱ আৰু ভাষা উভয় দিশতে হাজৰিকাৰ গীতসমূহত বিশিষ্টতা পৰিলক্ষিত হয়। ভাৱ-ভাষা-সুৰৰ ত্ৰিবেণী সংগম ঘটা হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষাকো শৈলীবিজ্ঞানৰ দৃষ্টিকোণেৰে বিচাৰ কৰাৰ থল আছে। তলত এই দৃষ্টিকোণেৰে পৰ্যালোচনা কৰিবলৈ যত্ন কৰা হ'ব।

ভাষাৰ উপাদানসমূহৰ ভিতৰত ধ্বনি অৰ্থহীন। কিন্তু ধ্বনি প্ৰয়োগৰ নিপুণতাই সাহিত্যিকৰ ৰচনাক বিশেষত্ব প্ৰদান কৰে। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষাত স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন উভয় প্ৰকাৰৰ ধ্বনি প্ৰয়োগত বিশেষত্ব নিহিত হৈ আছে। /ই/ স্বৰধ্বনিৰ প্ৰয়োগে তেওঁৰ বহু গীতৰ ভাবক সমৃদ্ধ কৰিছে।

যেনে -

ক) চিৰ যুগমীয়া ঢৌ তুলি ঢৌ তুলি
চিৰ নতুন পানচৈ উটি যায়

খ) নিজৰি কাপ নিজৰি নিজৰি
তোমাৰ ভাষাও পৰিলে ভাগৰি

উদ্ধৃত পদ কেইফাঁকিত /ই/ ধ্বনিৰ প্ৰাধান্য বেছি। ইয়াৰ ফলত পদৰ ভাৱ আৰু সুৰ দুয়োটাই ক্ৰমশঃ আৰোহিত

হৈছে। 'ঢৌ তুলি ঢৌ তুলি' অংশত /ই /প্ৰত্যয়ান্ত অসমাপিকা ক্ৰিয়াই পানীৰ লহৰ আৰু প্ৰবাহমানতাৰ চিত্ৰাত্মক ৰূপ তুলি ধৰিছে। কোনো কোনো গীতত আনকি /ই / ধ্বনিৰে স্তৱক এটাও শেষ হৈছে। যেনে ঃ

জিলমিলিয়া কোমল বালি
তাহানিৰ কথা আজি কিয় শুনালি
তাহানিৰ কাহিনী কিয় শুনালি
বুকুতে মিঠা মিঠা সুৰ ঢালিলি

এইটো স্তৱকত প্ৰতিটো শাৰীয়েই /ই / ৰে অন্ত পৰিছে আৰু শাৰীৰ মাজত থকা বহু শব্দতো /ই /আছে।

/এ /ধ্বনিৰ আধিক্যও তেওঁৰ ভাষাত পৰিলক্ষিত হয়। /এ / ধ্বনিয়ে বহু গীতত তাল-লয় অধিক কোমল কৰি তুলিছে। তলৰ গীত কেইফাঁকি অনুধাৱন কৰিলেই ইয়াৰ উমান পাব পাৰি ঃ

ক) গাভৰু অ'
তেলৰে বাটিতে
তেলে মলঙিলে
গাতো মলঙিলে ঘাম।

খ) দেশৰে চন্দ্ৰমা
কাল এন্ধাৰে আৱৰে
অগনি কালিকা
দেহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে চৰে।

ব্যঞ্জনৰ ভিতৰত কম্পিত ধ্বনি /ৰ /, পাৰ্শ্বিক ধ্বনি /ল /আৰু নাসিক্য /ম /ধ্বনিয়ে শ্ৰোতাৰ ভাৱক আলোড়িত কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। যেনে ঃ

ক) ঐ নিলাজ পাহাৰ
ঐ শুকান পাহাৰ
মৰমবিহীন হৈ মৰ মৰ মৰ
লাজতেহে মৰ।।

খ) ৰংঘৰ ৰংঘৰ তেজীৰঙা ৰংঘৰ
আজি কিয় ৰং তোৰ নাই।

অসমীয়া /ৰ /ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জিভাৰ দুই কাষেৰে ওলাই যোৱা বায়ুপ্ৰবাহে কম্পনৰ সৃষ্টি কৰে। বাৰে বাৰে হোৱা এনে কম্পনে এটা পৰ্যায়ৰ পাছত শ্ৰোতাৰ মন-কাণক আলোড়িত কৰে। গায়কৰ ভাৱে শ্ৰোতাৰ মন-মগজু স্পৰ্শ কৰে।

হাজৰিকাৰ বহু গীতৰ ভাৱক বলিষ্ঠ ৰূপত সহায় কৰিছে /ল /ধ্বনিয়েও। যেনে —

ক) সৌৱা সমদল ভাঙে হিলদল
সমৰোল কোলাহল

ৰক্তিম উজ্জ্বল।

খ) ধূলিৰো তলৰে ধূলিও মাকতিক
লগালা আলফুল মাত।
হৰিজন দলিতক সাৰটি ধৰিলা
স্বাৰ্থও পৰিলে শাঁত।

এই গীত কেইফাকিত /ল /ধ্বনিৰ পুনৰ্ব্যৱহাৰে ভাৱ-সুৰক স্পষ্টতা দান কৰিছে।

নাসিক্য ধ্বনিয়ে ভাৱক কোমলতা দান কৰে। হাজৰিকাৰ গীততো /ম /, /ন /, /ঙ / ধ্বনিয়ে শ্ৰুতিমাধুৰ্য গুণ বৃদ্ধি কৰিছে। তলৰ গীত কেইফাকি মন কৰা হওঁক ঃ

ক) ধম ধমা ধম ধম ধমা ধম জীৱন মাদল বাজে
আজি নতুন নতুন মনৰ মানুহ নতুন ভাৱ সাজে।

খ) মৰা সুঁতিৰ ধল আনো শুকান শুকান মাটিতে
সমাজৰে পিটনিতে মাটি ঢালোঁ ৰঙতে

গ) নৱ নৱ মোৰ ৰচনাকে
শুনোতাই গুনগুনায়
মনে তোমাক ধিয়ায়।

ঘ) কি যে তোমাৰ সঙ্গ প্ৰিয়া
মিঠা তোমাৰ সংগ
তোমাৰ অংগ জ্বলন্ত জুই
মই যে পতংগ

এই গীত কেইফাকিত নাসিক্য ধ্বনিৰ পুনৰাবৃত্তিয়ে সুৰ-ভাৱক গতি প্ৰদান কৰিছে। সেয়ে গীত কেইফাঁকি সুৰবিহীনভাৱে পঢ়ি গ'লেও এক প্ৰকাৰৰ Rhythom অনুভৱ হয়। স্বাভাৱিকতে পঠনৰ এই লয়ৰ মূলতে আছে /ন, ম, ঙ /ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ।

অল্পপ্ৰাণ আৰু মহাপ্ৰাণ ধ্বনি চয়নতো গীতিকাৰগৰাকী সচেতন। অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিৰ ভিতৰত /ক /, /গ /, /প /, /ত /ধ্বনি; মহাপ্ৰাণ ধ্বনিৰ ভিতৰত /ভ /; উষ্ম ধ্বনি হিচাপে /চ /, /জ /, /স /ধ্বনি তেওঁৰ গীতৰ ভাষাত বেছিকৈ পৰিলক্ষিত হয়। অলংকাৰ শাস্ত্ৰই ধ্বনিৰ এনে পুনৰাবৃত্তিক 'অনুপ্ৰাস' অলংকাৰ বুলিছে। ধ্বনিৰ এনে পুনৰাবৃত্তিয়ে পাঠৰ ভাষাত এক মিল সৃষ্টি কৰে হাজৰিকাৰ বহু গীতত একেটা ধ্বনি ওচৰা-উচৰিকৈ বহিছে। যেনে ঃ

বগাকৈ বগলী এ বগা বগা পাখিৰে
বিচিছিল বগা বগা ছোঁৰৰ বুলাই।।

ইয়াত /ব /ধ্বনিৰ লগত 'বগা' শব্দৰ দ্বিৰুক্তি ঘটিছে। আন এফাকি গীতলৈ মন কৰা হওক ঃ

চিত্ৰলেখা চিত্ৰলেখা
চিত্ৰ এখন আঁকা না

চিত্ৰপটত চিন্তাশীল এক
চিন্তা নায়ক আঁকানা।

ইয়াত /চ, ন, ত, ক /ধ্বনিৰ উপৰিও 'চিত্ৰ' শব্দৰ সঘন প্ৰয়োগ ঘটিছে। ফলত ভাৱ-অনুভূতিৰ প্ৰকাশ দৃঢ় হৈছে। হাজৰিকাৰ গীতত ধ্বনি শব্দৰ পুনৰ্ব্যৱহাৰৰ এনে বহুত উদাহৰণ আছে।

ধ্বনিৰ পুনৰাবৃত্তিক গীতিকাৰগৰাকীৰ ভাষাৰ এটা সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যই বুলিব পাৰি। দেখা গৈছে তেওঁৰ বহু গীতত ধ্বনিৰ পুনৰাবৃত্তিয়ে পাঠক-শ্ৰোতাক বাস্তৱিক ধ্বনিৰ অনুভৱেৰে আলোড়িত কৰি তুলিছে। লগতে চিত্ৰাত্মক পৰিস্থিতি এটিও শ্ৰোতাৰ মানসপটলৈ আনে। ধ্বনিৰ পুনৰাবৃত্তিৰে এনে চিত্ৰাত্মক পৰিস্থিতি নিৰ্মাণত গীতিকাৰ অতি সিদ্ধহস্ত বুলিব পাৰি। যেনে ঃ

ক) ডুগ ডুগ ডুগ ডুগ ডম্বৰু
মেঘে বজায় ডম্বৰু
চিক্ মিক্ বিজুলী নাচে

খ) অ' জীৱন ডিঙা বাই থাকা, বান্ধ হে
গুম গুম গুম গুম মেঘে গৰজিলে
হুম হুম হুম হুম ধুমুহা আহিলে

গ) ৰুম ঝুম নেপুৰ বজাই
ঝুম ঝুম ঝুমুকা কঁপাই
ৰূপচী নৈৰ পাৰেদি
কোন চাওতালি গাভৰু যায়।

ইয়াৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় উদ্ধৃতাংশত বিজুলী-ঢেৰেকণিৰে ভৰা বৰ্ষণমুখৰ পৰিৱেশ এটিৰ সম্ভাব্য বিপদসংকুল চিত্ৰ অনায়াসে পাঠক-শ্ৰোতাই মনচক্ষুৰে কল্পনা কৰিব পাৰে। তেনেদৰে তৃতীয় উদ্ধৃতিত নেপুৰ পিন্ধি লয়লাসে গতি কৰা চঞ্চলা গাভৰুৰ চিত্ৰ জিলিকি উঠিছে। গীতিকাৰগৰাকীয়ে ডম্বৰুৰ ধ্বনি, বিজুলীৰ চমকনি, মেঘৰ গৰ্জন, নেপুৰৰ ধ্বনিৰ লগত মিলা ধ্বনিৰ দ্বিৰুক্ত প্ৰয়োগ ঘটোৱা বাবেহে এই চিত্ৰাত্মক উপস্থাপন সম্ভৱ হৈছে। গীতিকাৰগৰাকীৰ গীতৰ মাজেৰে বিবৃত হয় একোটি কাহিনী। কথা-সুৰ-তালৰ সমাহাৰ ঘটাই তেওঁ শ্ৰোতাক সেই কাহিনী শুনায়। ঘটনা-কাহিনীক জীয়াঁ জীয়াঁ কৰি তুলিবলৈ, পাঠক-শ্ৰোতাক তাৰ মাজত মগ্ন কৰিবলৈ গীতৰ মাজতে একোখন ছবি আঁকিছে। ধ্বনিৰ পুনৰাবৃত্তিয়ে তেনে চিত্ৰ নিৰ্মাণত সহায় কৰে। যেনে ঃ

ক) জোনাকৰে ৰাতি অসমীৰে মাটি
জিলিকি জিলিকি পৰে।

খ) মেঘে গিৰ্ গিৰ্ কৰে
(আ হা) হিৰ্ হিৰ্ মেঘে কৰে
বা লাগি আগলতি কলাপাত লৰে
এজাক যেন বৰষুণ আহো আহো কৰে।

গ) তুমি শকুন্তলাৰ হিয়াৰ মাণিক

জিলমিল জিলমিল কৰা

এনে গীতৰ ফাকিবোৰ শুনিলে-পঢ়িলে শ্ৰোতা-পাঠক আপোনা-আপুনি এক চিত্ৰাত্মক ভাৱত অৱগাহন কৰে। গীতৰ ভাষাত প্ৰয়োগ কৰা ধ্বনিবৃত্তিয়েই এনে বোধ জন্মাত সহায় কৰিছে।

কবিতা আৰু গীতৰ ভাষাৰ অন্ত্যধ্বনিৰ সাম্য থকাটো প্ৰয়োজনীয়। ভাষা লয়াত্মক হোৱাত এনে অন্ত্যমিলে সহায় কৰে। সেয়ে গীতৰ স্তৱকৰ প্ৰতিটো শাৰীৰ অন্ত্য-ধ্বনি সদৃশ হোৱাত গুৰুত্ব দিয়া হয়। হাজৰিকাৰ গীতসমূহতো ধ্বনিৰ অন্ত্যমিল লক্ষণীয়। যেনে ঃ

ক) কাকনো সুঁৱৰি, কাকনো বিচাৰি
খাৱ তই হাবাথুৰি।
ৰৈ ৰৈ হেৰা হুমুনিয়াহ কাঢ়ি
বুকু উঠে গুমৰি গুমৰি

খ) আগলতি কলপাত লৰে চৰে
মনৰে পাখিটি মোৰ উৰে উৰে
কোন চিফুঙৰ সুৰ সুৰে।

উদ্ধৃত দুয়োফাঁকি গীতলৈ মন কৰা হওঁক। ইয়াত প্ৰতিটো শাৰীৰ অন্ত্যধ্বনি একে। প্ৰথমটো উদ্ধৃতিত /ই /আৰু দ্বিতীয়টো উদ্ধৃতিত /এ /-ৰে শাৰীসমূহৰ অন্ত পৰিছে। পিছে কিছুমান পৰিস্থিতিত সাদৃশ্যতকৈ বৈসাদৃশ্যহে প্ৰকাশিকা শক্তিক অধিক সৌষ্ঠৱপূৰ্ণ কৰি তোলে। ধ্বনিৰ মাজত সাদৃশ্য থাকি থাকি মাজত বৈসাদৃশ্য বোধ হ'লে সেই সাদৃশ্য বেছি শ্ৰুতিমধুৰ হয়। যেনে -

বোলো অ' মিচিং ডেকাটি
বজালি যে পেম্পাটি
সুৰেৰে সজালি দেখোঁ
দিচাং মুখৰ নিশাটি।

ইয়াত কেউটা শাৰীৰ ভিতৰত তৃতীয়টো শাৰীৰ অন্ত পৰিছ /ও /ধ্বনিৰে আৰু বাকী তিনিটা /ই /ধ্বনিৰে শেষ হৈছে। যদিহে তৃতীয়টো শাৰীও /ই /ধ্বনিৰে শেষ হ'লহেঁতেন তেন্তে স্তৱকটো শুনিবলৈ সিমান মধুৰ নহ'লহেঁতেন, যিমান শ্ৰুতি-মাধুৰ্য /ও /ধ্বনিৰে শেষ হোৱাত ৰক্ষিত হৈছে।

ব্যাকৰণৰ নিয়মৰ যথাযথ অনুকৰণক শৈলী বোলা নহয়; নিয়মৰ ব্যতিক্ৰমেহে শৈলী সৃষ্টি কৰে। অন্য ভাষাৰ দৰে অসমীয়া ভাষাৰো নিজা ব্যাকৰণ অৰ্থাৎ গঠন পদ্ধতি আছে। সেই অনুসৰি পদৰ গঠন-প্ৰয়োগৰ নিয়ম বা ৰীতি থাকিলেও সাহিত্যিকসকলে তেনে নিয়ম উলংঘন কৰে। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষাতো ব্যাকৰণগত নিয়মৰ ব্যতিক্ৰম ঘটিছে। তেওঁ একে ভাবৰ প্ৰকাশ ঘটাবলৈ বেলেগ বেলেগ প্ৰকাশভংগীৰ অৱলম্বন কৰিছে। নঞৰ্থক ক্ৰিয়াৰ ক্ষেত্ৰতে এনে বিশিষ্টতা লক্ষ্য কৰিব পাৰি। অসমীয়া ভাষাত ক্ৰিয়াৰ আগত 'ন' — পূৰ্বসৰ্গ বহুৱাই নঞৰ্থক ক্ৰিয়া গঠন কৰা হয়। যেনে ঃ নাযাবা, নাখাবা, ইত্যাদি। ক্ৰিয়াৰ সৈতে যোগ হোৱাৰ পাছত 'ন' - পূৰ্বসৰ্গৰ /অ /স্বৰটো ক্ৰিয়াৰ প্ৰথম স্বৰৰ সৈতে সমীভূত হয়। 'নাযাবা', 'নাখাবা' নঞৰ্থক ক্ৰিয়াত 'ন' ৰ /অ /স্বৰ /আ /ৰ সৈতে সমীভূত হৈছে। কিন্তু ঔপভাষিক ৰূপত 'না' ৰ সলনি 'নে' হৈ পৰা দেখা যায়। গীতিকাৰগৰাকীৰ গীতত 'ন'- পূৰ্বসৰ্গ আ-

স্বৰযুক্ত ক্ৰিয়াৰ সৈতে যোগ হোৱাৰ পাছতো 'নে' ৰূপেহে ব্যৱহাৰ হৈছে। যেনে ঃ

তেখেতৰ বহুগীতত ভাৱৰ প্ৰভাৱশালিতা বৃদ্ধিৰ বাবে নেতিবাচক 'নাই' ক্ৰিয়াৰ দ্বিৰাবৃত্তি ঘটিছে। তলৰ গীতাংশ মন কৰক ঃ

নাই বৈভৱ, নাই ৰূপ
নাই নাই গুণাৱলী
তথাপি সঁপিলোঁ
মৰমসিক্ত অঞ্জলি

এই স্তৱকটোত নিস্ব ভাৱৰ প্ৰকাশ ঘটাবলৈ 'নাই' ক্ৰিয়াৰ সঘন ব্যৱহাৰ ঘটিছে। এটা 'নাই'তে নোহোৱা ভাৱ স্পষ্ট হয়। গীতিকাৰ গৰাকীয়ে তেনে স্থলত 'নাই নাই' বোলোতে সি বেছি দৃঢ় হৈ উঠিছে। নামপদৰ নেতিবাচক ৰূপ বা বিপৰীত অৰ্থ প্ৰদানৰ বাবে /অ /পূৰ্বসৰ্গৰ ব্যৱহাৰো বেছ চকুত পৰা। যেনে ঃ

সাম্য - অসাম্য
নিয়ম - অনিয়ম
গভীৰ - অগভীৰ
দেখা - অদেখা
জানা - অজানা
অশৰীৰী
অবিশ্ৰান্ত; আদি

একেধৰণে 'নহয়' বা 'নাই' অৰ্থ প্ৰকাশক আন একপ্ৰকাৰৰ শব্দ তেখেতৰ গীতৰ ভাষাত আছে। 'বিহীন' শব্দাংশ যোগ দি গঠন কৰা অনেক বিশেষ্য পদৰ পয়োভৰ তেখেতৰ গীতত দেখা যায় । যেনে ঃ

সংগীবিহীন	নিৰাশাবিহীন
শোষণবিহীন	বিৰামবিহীন
সংজ্ঞাবিহীন	বস্ত্ৰবিহীন
জীৱনবিহীন	খাদ্যবিহীন ; আদি

নঞৰ্থক ক্ৰিয়াৰ আৰু একপ্ৰকাৰৰ বৈশিষ্ট্যসূচক প্ৰয়োগ তেওঁৰ গীতৰ ভাষাত দেখা যায়। একেটা ভাৱৰ প্ৰকাশৰ বাবেই তেওঁ দুই প্ৰকাৰৰ ক্ৰিয়াৰ নঞৰ্থকতা ব্যৱহাৰ কৰিছে। যেনে ঃ

নাপাহৰিবা
পাহৰি নেযাবা

ইয়াত প্ৰথমটো ক্ৰিয়াত নেতিবাচক পূৰ্বসৰ্গ ক্ৰিয়াৰ সন্মুখত যুক্ত হৈছে। আকৌ দ্বিতীয় শাৰীত এই একেটা ক্ৰিয়াকে সংযুক্ত ৰূপ দিছে অৰ্থাৎ মূল ক্ৰিয়া 'পাহৰি'ৰ পাছত সহায়কাৰী 'যা' ধাতুক নঞৰ্থক ৰূপ দিছে। দুয়োটা নঞৰ্থকতাৰ গঠন বেলেগ হ'লেও ভাৱ কিন্তু একেটাই প্ৰকাশ পাইছে।

অসমীয়া ভাষাত নেতিবাচক ক্ৰিয়াৰ দ্বিৰাবৃত্তিত সদৰ্থক ভাবো প্ৰকাশ পায়। নেতিবাচক ভাৱৰ ইতিবাচক দৃঢ়ৰূপত

প্ৰকাশ কৰাৰ ই এক সুন্দৰ কৌশল। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীততো এই কৌশল পৰিলক্ষিত হয় ঃ

যেনিয়ে চকু যায় তেনিয়ে থমকি ৰয়
নেচাবৰ মন নাই কাকো

গীতিকাৰৰ ইচ্ছা — সকলোবোৰ ইচ্ছা চাব। যিফালে চাইছে সিফালেই চাই থকাৰ মন হৈছে। এই ইচ্ছাকেই তেওঁ নেতিবাচকতাৰ দ্বিৰাবৃত্তি ঘটাই সুন্দৰকৈ তুলি ধৰিছে ঃ ‘নেচাবৰ মন নাই কাকো’ — অৰ্থাৎ সকলোকে চোৱাৰ ইচ্ছা আছে।

প্ৰশ্ন সোধাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা গঠনে সাধাৰণতে প্ৰশ্ন সোধাৰ বা জনাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিব লাগে যদিও কেতিয়াবা সেয়া নহ’বও পাৰে। লেখক বা সাহিত্যিকে তেওঁৰ অভীপ্সিত বিষয় বা অভিপ্ৰায়ৰ প্ৰতি পঢ়ুৱৈৰ আগ্ৰহ বা মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে প্ৰশ্নবাচকতাক এটা কৌশলৰূপে প্ৰয়োগ কৰে। তেনে প্ৰশ্নবাচকতাই বিষয়ক বলিষ্ঠ ৰূপত প্ৰকাশ কৰে। যেনে ঃ

বুজিও নুবুজা হৈ আমি
ভুলকে ভাল বুলি বোটলো কিয় ?
বাহিৰে ৰং চং দেখি আমি
কোৱাভাতুৰীকে আদৰোঁ কিয় ?

ইয়াত প্ৰশ্নবাচকতাৰে উত্তৰ বিচৰা হোৱা নাই; বৰং মানৰ মনঃস্তত্ত্ব বা স্বভাৱ অনুধাৱন কৰি আশ্চৰ্যহে প্ৰকাশ কৰা হৈছে। ‘জীৱনটো যদি অভিনয় হয়’ গীতটি প্ৰতিটো স্তৱক এনেদৰে প্ৰশ্নবাচক গঠনৰ যদিও প্ৰশ্ন সোধা হোৱা নাই। আমাৰ দৃষ্টিভংগীৰ অসত্যতা-অশুদ্ধতা উপলব্ধি কৰোৱাৰ ইচ্ছাহে আছে।

গীতিকাৰগৰাকীৰ কিছুমান গীতৰ ভাষাত নিৰ্দেশক সৰ্বনামৰ ব্যাপক প্ৰয়োগ ঘটিছে। সৰ্বনামৰ সঘন ব্যৱহাৰে কিছুমান স্তৱকৰ প্ৰকাশভংগী বিশিষ্টপূৰ্ণ হৈছে; লগতে ভাৱৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পাইছে। যেনে ঃ

১) এই আকাশ, এই ভূমি
নকৰিবি মৰুভূমি
বিষৰ ধোঁৱাৰে এন্ধাৰ।
এই মানুহ এই প্ৰদেশ
এই দেশ, এই স্বদেশ
শোষণমুক্ত কৰ এইবাৰ

২) এই বহ্নি নহয় শ্যামলী বনৰ
এই বহ্নি ক্ৰোধান্বিত লক্ষ্য মনৰ
পুঞ্জীভূত নোপোৱাৰ বেদনা

৩) এই পানী ত্ৰাসৰ
এই পানী বেজাৰৰ
এই পানী মৃত্যুৰ কুসংবাদ

সুৰ-তাল-ছন্দৰ সমাহাৰত গীতৰ ৰচনা হয়। সেয়ে গদ্যৰ দৰে গীতৰ ভাষাত বাক্যৰ গঠনৰ নিয়মিত ক্ৰম দেখা নাযায়। সুৰ-তালৰ খাতিৰত গীতৰ ভাষাত ব্যাকৰণিক নিয়ম ভংগ হয়। হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষাতো গঠনৰ ক্ৰম ভংগ হৈছে। কেতিয়াবা গীতৰ ভাবৰ স্পষ্টতাৰ বাবে, কেতিয়াবা সুৰ-তালৰ সমতা ৰক্ষাৰ বাবে পদৰ স্থান সালসলনি কৰা হৈছে। ক্ৰিয়াপদৰ ক্ষেত্ৰত এই সালসলনি অধিক দেখা যায়। তেওঁৰ বহু গীতত সমাপিকা ক্ৰিয়া বাক্যৰ আৰম্ভণিত বহিছে। যেনেঃ

১) বিপদৰ প্ৰস্তৰ বিচূৰ্ণ কৰি
সজাবা নতুন পথ হাতেৰে গঢ়ি

২) ব'হাগ এটি মাথো মাকো নহয়
নহয় ই কুলিৰে মাত।

৩) জীৱন কেৱল জোনাক নহয়
নহয় আনি কুমলীয়া।

ইয়াত 'সজাবা', 'নহয়', 'নহয়' ক্ৰিয়া বাক্যৰ আগত বহাত ভাৱৰ দৃঢ়তা অধিক ব্যঞ্জিত হৈছে। প্ৰথম উদাহৰণত সংকল্পবদ্ধতা আৰু সফল হোৱাৰ হাবিয়াস; দ্বিতীয় উদাহৰণত আৰু তৃতীয় উদাহৰণত সত্যক দৃঢ় ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা কৰাত ক্ৰিয়াৰ স্থানচ্যুতিয়ে সহায় কৰিছে।

কিছুমান গীতত সমাপিকা ক্ৰিয়া বাক্যৰ মাজতো বহিছে। যেনে ঃ

১) হাতে হাতে আজি যদি নোহোৱা পুৰুষ
কাইলৈ হ'বা তুমি পুৰণি পুৰুষ।

২) মহাকাশে দিলে মোক বিশাল দৃষ্টি
আৰু ধুমুহাই প্ৰচণ্ড শক্তি
বজ্ৰে দিলে মোক উদাত্ত কণ্ঠ
আৰু দিলে সাহসৰ যুক্তি।

নেতিবাচক 'নাই' ক্ৰিয়া বাক্যৰ শেষত বহে, কিন্তু হাজৰিকাই এই ক্ৰিয়াৰেও বাক্য আৰম্ভ কৰিছে ঃ

আকাশী গংগা বিচৰা নাই
নাই বিচৰা স্বৰ্ণ অলংকাৰ

এনে হোৱাত গীতফাকিত অস্বীকাৰ অথবা প্ৰত্যাখ্যানৰ ভাৱনা অধিক শক্তিশালী হৈছে।

অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ দ্বিৰাবৃত্তি হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষাৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য বুলিও ক'ব পাৰি। কেতিয়াবা ভাব-উপলব্ধিৰ ব্যাপকতা, কেতিয়াবা ধাৰাবাহিকতা, কেতিয়াবা বহুত্বৰ বোধ জন্মাবলৈ তেওঁ অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ পুনৰাবৃত্তি কৰিছে। তলৰ গীতৰ ফাকিসমূহ চালেই এই কথা স্পষ্ট হ'ব ঃ

১) উৰি উৰি হৈ যাম জ্যোতিতে বিলীন

২) বৈ বৈ বৈ ৰঙা নৈ বৈয়েই আছে

কৈ কৈ কৈ তোৰে কথাত লতায়ো নাচে

৩) অতীতৰ কুঁৱলী তাই আহে ফালি ফালি

৪) ৰৈ ৰৈ হেৰ হুমুনিয়াহ কাঢ়ি
বুকু উঠে গুমৰি গুমৰি

৫) চেনেহ ঢালি ঢালি ল'লোঁ আকোঁৱালি

৬) ঠেকি ঠেকি
শিকি শিকি
কৰিলোঁ পান
বিষৰ বাটি

এনেদৰে অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ দ্বিৰুক্তিয়ে কিছুমান গীতত একোটা চিত্ৰাত্মক পৰিস্থিতি সৃষ্টি কৰিছে। যেনে ঃ

বৈ বৈ বৈ ৰঙা নৈ বৈয়েই আছে
কৈ কৈ কৈ তোৰে কথাত লতায়ো নাচে

এই পংক্তি দুটাত গতিশীল নদী এখনৰ ৰূপ অতি স্পষ্ট।

পদ ক্ৰমৰ সলনিয়ে ভাবৰ গুৰুত্বক প্ৰভাৱিত কৰে। লেখকে কেতিয়াবা ভাবনাক দৃঢ়তা দান কৰিবলৈ, কেতিয়াবা তাৰ প্ৰতি পঢ়ুৱৈ বা শুনোতাৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবলৈ আৰু কেতিয়াবা ভাবৰ গুৰুত্ব বঢ়াবলৈ পদৰ স্থান সলনি কৰে। হাজৰিকাৰ গীতৰ ভাষাত ঠায়ে ঠায়ে পদৰ ক্ৰমৰ ব্যতিক্ৰম ঘটিছে। যেনে ঃ

কি কৰোঁ কি কৰোঁ উপায়
কোৱা কি কৰোঁ উপায়

ইয়াত প্ৰথম শাৰীত প্ৰশ্নবাচক সৰ্বনাম ক্ৰিয়াৰ সন্মুখত বহিছে। সেই অনুসৰি দ্বিতীয় বাক্যটোতো সৰ্বনামটো ক্ৰিয়াৰ আগত বহিব লাগিছিল অথবা সাধাৰণ নিয়ম অনুসৰি বাক্যৰ আৰম্ভণিতে হ'ব লাগিছিল। কিন্তু তেনে নহে এই বাক্যটোত ক্ৰিয়াৰ পাছতহে 'কি' সৰ্বনাম বহিছে। ইয়াৰ ফলত পদৰ সাধাৰণ ক্ৰম ভংগ হৈছে যদিও গীতিকাৰৰ দিক্‌বিদিক্ হেৰুৱাই উদভ্ৰান্ত হোৱা অৱস্থাটো অতি স্পষ্ট হৈ পৰিছে। প্ৰথম শাৰীত 'কি কৰোঁ কি কৰোঁ উপায়' বোলোতেই দিশহাৰা হোৱা ছবিখন এক প্ৰকাৰ স্পষ্ট হৈছে। আকৌ পিছৰ শাৰীত 'কোৱা' ক আগত বহুৱাই 'কৰোঁ কি উপায়' বোলোতে মাৰ্গ দৰ্শন কৰোৱাৰ অনুৰোধ এটি তীব্ৰ হৈ উঠিছে।

গীতিকাৰগৰাকীৰ কিছুমান গীতত ক্ৰিয়াপদৰ ব্যৱহাৰো খুবেই কম। গীত বিশেষৰ একোটা স্তৱকত ক্ৰিয়াপদ মাথোঁ এটাহে আছে। ভাবৰ তীব্ৰতা আৰু ক্ষীপ্ৰতা প্ৰকাশৰ বাবেই তেনে কৰা যেন বোধ হয়। 'বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে' শীৰ্ষক গীতটিৰ কথা এই প্ৰসংগত উল্লেখ কৰিব পাৰি ঃ

"সহস্ৰ বাৰিষাৰ
উন্মাদনাৰ
অভিজ্ঞতাৰ

পঙ্গু মানৱক
  সবল সংগ্ৰামী
    আৰু অগ্ৰগামী
      কৰি নোতোলা কিয় ?”

সাতোটা শাৰীৰে গঠিত এই স্তৱকটিত ক্ৰিয়া মাথোঁ এটা। স্তৱকটিত গীতিকাৰৰ মানুহৰ সুপ্ত হৈ থকা চেতনাক জোকাৰি দিয়াৰ তীব্ৰ আকাংক্ষা ফুটি উঠিছে। তেওঁৰ সেই অদম্য ইচ্ছাই চূড়ান্ত ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে প্ৰশ্নবাচক ‘নোতোলা কিয়’ৰ মাজত। এটাতকৈ বেছি ক্ৰিয়াৰে ভাবটোক প্ৰকাশ কৰিলে সেয়া হৈ নুঠিলেহেঁতেন। কাৰণ ক্ৰিয়াত ভাবৰো যতি পৰে।

সাহিত্যিক মাত্ৰাৰে শব্দ নিৰ্বাচন ব্যক্তিগত হয়। সেয়ে এজন সাহিত্যিকৰ ক্ষেত্ৰত শব্দ নিৰ্বাচন তেওঁৰ ভাষা-শৈলীৰ সূচক (marker) হ’ব পাৰে। শব্দ-প্ৰয়োগ আৰু শব্দ-নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত ভূপেন হাজৰিকাৰো বিশিষ্টতা আছে। তেওঁৰ শব্দ-প্ৰয়োগৰ বিশিষ্টতা এনেদৰে উল্লেখ কৰিব পাৰি ঃ

ক) এটা শব্দৰ দুবাৰ প্ৰয়োগ,
খ) দুটা শব্দ দুবাৰ একেলগে ব্যৱহাৰ,
গ) এটা শব্দৰ একেটা গীতত বাৰে বাৰে প্ৰয়োগ,
ঘ) এটা শব্দই বেলেগ বেলেগ গীতত ব্যৱহৃত হৈছে।

তলত এই সন্দৰ্ভত কিছু কথা ফঁহিয়াই চোৱা যাওঁক ঃ

এটা শব্দ একেলগে দুবাৰ আবৃত্ত হ’লে ভাষাবিজ্ঞানৰ দৃষ্টিৰে তাক দ্বিৰুক্তিবাচক শব্দ বুলি কোৱা হয়। বিশেষ্য, বিশেষণ, সৰ্বনাম, সংখ্যাবাচক শব্দ, ক্ৰিয়া-সকলো পদৰে দ্বিৰুক্তি হ’ব পাৰে। এনে দ্বিৰুক্তিয়ে বহুত্ব, ধাৰাবাহিকতা, অবিচ্ছিন্নতা, দৃঢ়তা আদিৰ বোধ জন্মায়। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত দ্বিৰুক্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰ অতি চকুত লগা। তলৰ গীত কেইফাঁকি মন কৰা হওঁক ঃ

ঠেকি ঠেকি
শিকি শিকি
কৰিলোঁ পান বিষৰ বাটি।

ইয়াত ‘ঠেকি ঠেকি শিকি শিকি’ বোলোতে শ্ৰোতাই অনুভৱ কৰিব পাৰে গীতিকাৰৰ জীৱনত উপলব্ধ এছোৱা দীঘলীয়া সময়ৰ অভিজ্ঞতাৰ কথা। তেনেদৰে ‘আশাৰ চাকি জ্বলে দুখীয়াৰ ঘৰে ঘৰে’ — বোলোতে অনেকাৰ্থৰ বোধ জন্মে। আকৌ, তলৰ গীত কেইফাকি মন কৰা হওঁক ঃ

তোৰে পুৰুষ দেহাতে ফুটি ফুটি উঠিছে
সেউজ ৰঙৰ জীয়া জীয়া ঐনিতমটি।

‘জীয়া জীয়া’ বুলি কোৱাৰ লগে লগে আভাস হয় এক স্পন্দনশীলতাৰ আৰু সি অধিক দৃঢ় হৈছে ‘ফুটি ফুটি’ উঠাত।

তেওঁৰ বহু গীতত শব্দৰ দ্বিৰুক্তিয়ে ভাষাৰ লালিত্য মাধুৰ্য বঢ়োৱাত সহায় কৰিছে। যেনে ঃ

ৰিক্ত ৰিক্ত মন কিয় আদৰিম ?
বন্ধ বন্ধ সীমা কিমান সহিম ?
মুগ্ধ মুগ্ধ মই আকাশ দেখি
স্নিগ্ধ স্নিগ্ধ ফুল মনেৰে লেখি
মুক্ত মুক্ত কহুৱাৰ নাচোনে
হহুঁৱায় নিৰাশাৰ ফাঁকে ফাঁকে।

এই স্তৱকটোৰ সৌন্দৰ্য আছে ইয়াৰ শব্দৰ দ্বিৰুক্তিত প্ৰতিটো শাৰীৰ আৰম্ভণিতে ঘটা দ্বিৰুক্তিয়ে ভাৱলৈ বলিষ্ঠতা আনিছে, লয় প্ৰদান কৰিছে। হাজৰিকাৰ বহুকেইটা গীত এনে ধৰণৰ দ্বিৰুক্তিৰে আৰম্ভ হৈছে। 'কপিলী কপিলী ৰাংচালী ছোৱালী', 'মইনাজান মইনাজান', 'ৰং ৰং নানা ৰং' আদি গীতসমূহ এই প্ৰসংগত দ্ৰষ্টব্য।

শব্দৰ দ্বিৰুক্তিয়ে ভাৱক কিদৰে ব্যাপক কৰি তুলিছে, সেয়া তলৰ গীতকেইফাঁকিয়েও স্পষ্ট কৰি তুলিব ঃ

কপালত হাত দি পানেয়ে দেখিছে
পোনাটিৰ হু হু জ্বৰ
ঔষধ নাই, গাখীৰ নাই, ফল নাই, মূল নাই
তেনেই উদং ঘৰ

ইয়াত 'নাই' ক্ৰিয়াৰ বহুবাৰ প্ৰয়োগে দৰিদ্ৰতাৰ সৰ্বনাশী ৰূপ প্ৰকট কৰি তুলিছে। তাৰ সমানে জ্বৰৰ কৰাল গ্ৰাসী ৰূপ তীব্ৰ হৈ উঠিছে 'হু হু' শব্দৰ মাজত।

এই স্তৱকটোত অভাৱগ্ৰস্ততাৰ উদং ভাৱ ফুটাই তোলাৰ বিপৰীতে গীতিকাৰে তৎমুহূৰ্ততে পিছৰ স্তৱকত এখন পৰিপূৰ্ণতাৰ আশাৰ ছবি তুলি ধৰিছে এনেদৰে ঃ

আমাৰে মইনা শুব এ'
সোণালী ধাননি দাব এ'
ন-চাউলেৰে চিৰা ভাজি দিম এ'
বাটি ভৰি ভৰি খাব।

ইয়াত 'বাটি ভৰাই খাব' বোলাতকৈ 'বাটি ভৰি ভৰি খাব' বুলি কোৱাত ভোগৰ প্ৰাচুৰ্য অধিক স্পষ্টতৰ হৈছে।

গীতিকাৰগৰাকীয়ে তেওঁৰ গীতত ধ্বন্যাত্মক-অধ্বন্যাত্মক উভয় প্ৰকাৰৰ শব্দৰ পুনৰাবৃত্তি ঘটাইছে। সুৰ-ছন্দৰ প্ৰয়োজনত কৰা তেনে পুনৰাবৃত্তিয়ে সাংগীতিক মাধুৰ্য্য অনাৰ লগতে শ্ৰোতা-পাঠকৰ মনঃচক্ষুৰ আগত একোখনি ছবিও তুলি ধৰিছে।

যেনে ঃ

ক) মুকলিমুৰীয়া চেনেহ নিজৰাই
জিৰ্ জিৰ্ জিৰ্ জিৰ্ নাচোন নাচে।

খ) তুমি শকুন্তলাৰ
হিয়াৰ মাণিক

জিল্ মিল্ জিল্‌মিল্ কৰা।

গ) ৰিম্ ঝিম্ ৰিম্ ঝিম্ বৰষুণে
নেপুৰ বজায় ক'ত ?
গিৰ্ গিৰ্ ডাৱৰেনো
মাদল বজায় ক'ত ?

ঘ) বান্ধ হে'
গুম্ গুম্ গুম্ গুম্ মেঘে গৰজিলে
হুম্ হুম্ হুম্ হুম্ ধুমুহা আহিলে
জীৱন ডিঙা বাই থাক
বান্ধ হে ইত্যাদি।

ওপৰৰ কেইফাকি গীতত একোখন ছবি লুকাই আছে। পাঠকে স্তৱককেইটা পঢ়িলে অথবা শ্ৰোতাই গীত ৰূপত শুনিলে আপোনা-আপুনি সেই ছবিৰ প্ৰতীতি জন্মে। উল্লেখ কৰা ভাল, শব্দৰ দ্বিৰুক্তিয়ে সেই চিত্ৰময়তা প্ৰদান কৰিছে। হাজৰিকাৰ এনে উদাহৰণ বহু গীতত আৰু বহুত ওলাব, য'ত শব্দৰ পুনৰাবৃত্তিৰ বাবেই সি শ্ৰুতি মধুৰ হৈ পৰিছে।

দুটা বেলেগ বেলেগ শব্দ একেলগে দোহাৰাটোও হাজৰিকাৰ শব্দ প্ৰয়োগৰ এটা ৰীতি বুলিব পাৰি। তলৰ উদাহৰণটিলৈ মন কৰা হওক ঃ

প্ৰতিধ্বনি শুনো মই
প্ৰতিধ্বনি শুনো
প্ৰতিধ্বনি শুনো
চিনা চিনা সুৰটিক চিনিব নেজানো
নতুন চিঞৰটিৰ
প্ৰতিধ্বনি শুনো
প্ৰতিধ্বনি শুনো।

কিহবাৰ গাত ঠেকা খাই সৃষ্টি হোৱা ধ্বনিয়ে 'প্ৰতিধ্বনি'। ই অনুৰণনৰ সৃষ্টি কৰে। ওপৰৰ পদকেইফাকিত 'প্ৰতিধ্বনি শুনো'ৰ বাৰম্বাৰ আবৃত্তিয়ে সেই অনুৰণনৰ স্বৰূপ যেন ফুটাই তুলিছে। 'কটন কলেজ, কটন কলেজ', 'অ' বান্ধৈ তাঁতৰ শালৰ শিপিনা' আদি গীততো এনেধৰণে দুটা শব্দ একেলগে ব্যৱহাৰ হৈছে।

তৃতীয় প্ৰকাৰৰ প্ৰয়োগ অৰ্থাৎ এটা শব্দই গীতিকাৰ গৰাকীৰ একেটা গীতত বহুবাৰ প্ৰয়োগ হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। যেনে ঃ

মানুহ যদিহে নহয় *মানুহ*
দানৱ কাহানিও নহয় *মানুহ*।

এই শাৰী দুটিত 'মানুহ' শব্দটো তিনিবাৰ ব্যৱহাৰ হৈছে। দেখাত এটা শব্দ, কিন্তু প্ৰথম 'মানুহ' শব্দৰ লগত দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় 'মানুহ' শব্দটোৰ পাৰ্থক্য আছে। প্ৰথম 'মানুহ' শব্দটোৱে কেৱল আভিধানিক অৰ্থ (Lexical meaning) প্ৰদান কৰে। ইয়াৰ বিপৰীতে দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় 'মানুহ' শব্দটোৰ দ্বাৰা আভিধানিক অৰ্থৰ লগতে দয়া-মমতা-কৰুণা

আদিৰে পৰিপূৰ্ণ এক ব্যক্তিত্বৰ আভাস হয়। এনে ধৰণৰ আন এটা উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল ঃ

উত্তৰে *পানী*
এই *পানী*
কি যে *পানী*
দুৰ্বিষহ *পানী*
তৃষ্ণাৰ্ত্তৰ ই নহয়তো *পানী*।

উদ্ধৃত শাৰী কেইটিত শেষৰ শাৰীটোৰ 'পানী' শব্দটোৰ লগত বাকী 'পানী' শব্দ কেইটিৰ অৰ্থ একে নহয়। শেষৰ 'পানী' শব্দটোৰ মাজত 'জীৱনদায়িনী' শক্তি প্ৰচ্ছন্ন হৈ থকাৰ বিপৰীতে বাকী কেইটাই এক সংহাৰিণী স্বৰূপৰহে আভাস দিয়ে।

কিছুমান শব্দৰ প্ৰতি সাহিত্যিক মাত্ৰাৰে দুৰ্বলতা থাকে আৰু নিজৰ চিন্তা-আদৰ্শক প্ৰতিফলিত কৰিব পৰা বুলি ভবা তেনে শব্দ বাৰে বাৰে নিজৰ ৰচনাত প্ৰয়োগ কৰে। তেনে শব্দসমূহ সাহিত্যিক বা ৰচনাকাৰৰ নিজা নিৰ্মাণ হ'ব পাৰে অথবা আভিধানিক শব্দও হ'ব পাৰে। হাজৰিকাৰ বহু গীতত শব্দৰ এনে প্ৰয়োগ আছে। 'মহা', 'নতুন', 'নৱ', 'জ্যোতি', 'জেউতি', 'সেউজ' — শব্দ তেখেতৰ গীতত বাৰে বাৰে ব্যৱহাৰ হৈছে। এনে শব্দসমূহৰ দ্বাৰা তেখেতৰ দৃষ্টিভংগীৰ উদাৰতা-বিশালতা আৰু নতুনৰ প্ৰতি থকা আগ্ৰহ বাঙ্ময় হৈ উঠিছে। উদাহৰণস্বৰূপে,

*মহা মহা*সাগৰৰে
কতনা লহৰ লেখিলো
*মহা মহা*নগৰতে
কতনা বাট হেৰুৱালো।

'মহা' শব্দৰ আভিধানিক অৰ্থ হৈছে ডাঙৰ বিশাল-ব্যাপক আৰু এই শব্দটো পুনৰাবৃত্ত কৰাৰ দ্বাৰা এই ব্যাপকতা যেন আৰু বিস্তৃত হৈ পৰিছে। হাজৰিকাৰ অন্য বহু গীততো 'মহা' শব্দটোৰ সঘন ব্যৱহাৰ পৰিলক্ষিত হয়। যেনে ঃ

ক) সকলো মহীয়ান হ'ল
মহা মানৱৰ মহা বাণীয়েই
যাচে নিতে মহাবল

খ) মানুহে মানুহে মিলি
মহা অজগৰ ৰূপা
মহা বান্ধ সাজি সাজি
পানীৰ উদ্ধতাক
চূৰ্ণ কৰিম।

গ) মহা মহাপুৰুষৰ মহাবাটত
কিবা নতুনেও খোজ পেলালে
পিছে মহাবাটেও দেখো অৱশেষত
আওবাটে গতি সলালে।

নৱ, নতুন, জ্যোতি, জেউতি, সেউজ শব্দৰো সঘন প্ৰয়োগ চকুত লগা। যেনে ঃ

- ✦ দুয়ো পাবা নৱ নৱ জ্যোতিৰ আভাস
- ✦ নৱ নৱ বহাগ আহে
- ✦ বহাগ এটি নৱ নৱ চিন্তাৰ
- ✦ আজি নতুন নতুন মনৰ মানুহ নতুন ভাৱে সাজে
- ✦ আমি নতুন যুগৰ নতুন মানৱ
- ✦ সেউজৰে সৰক সোণালী কবিতা
- ✦ সেউজ ৰঙৰ জীয়া জীয়া ঐনিতমটি
- ✦ সেউজ পথাৰত সেউজ সেউজ সোণ পৰি ৰয়,
- ✦ উৰি উৰি হৈ যাম জ্যোতিতে বিলীন আদি।

এনেদৰে বিভিন্ন গীতত একে কেইটা শব্দৰ ব্যৱহাৰে পাঠক-শ্ৰোতাক গীতিকাৰগৰাকীৰ দৰ্শন সন্দৰ্ভত ধাৰণা কৰিবলৈ উদগায়।

ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা হৈছে সাহিত্য-নিৰ্মাতাসকলে ভাৱৰ যথোপযুক্ত প্ৰকাশৰ বাবে আভিধানিক শব্দৰ লগে লগে স্ব-সৃষ্ট শব্দও ব্যৱহাৰ কৰে। গীতিকাৰ হিচাপে হাজৰিকাৰো এনে স্ব-সৃষ্ট শব্দ বহু আছে। বনানীপালিতা, ৰিক্তোপকূল, সুনীলাচল, নিয়মাকাংক্ষী, চম্পাফুলীয়া, এন্ধাৰকলীয়া, সূৰ্যালোক, মৃগনয়না, সন্মানীসন্ধি, জনতাতন্ত্ৰ, গণতৰণী, সৰগী মৰত আদি এনে শব্দৰ উদাহৰণ। গঠনৰ দিশেৰে ইহঁত সন্ধি আৰু সমাসবদ্ধ সংযুক্ত শব্দ (compound words)। গীতিকাৰ গৰাকীৰ এই শব্দ নিৰ্মাণ কৌশলক নিম্নলিখিত ধৰণে দেখুৱাব পাৰি ঃ

ক) 'জীৱন' আৰু 'মন' শব্দৰ লগত বেলেগ মৌলিক শব্দ যোগ দি নতুন শব্দ নিৰ্মাণ ঃ
জীৱন শ্ৰোতা, জীৱন সিন্ধু, জীৱন লুইত, জীৱন সফুঁৰা, মন-বহাগ, মন-ৰমণী, মন-পথাৰ

খ) 'হীনতা' 'বিহীন' শব্দাংশ যোগ দি নতুন শব্দ নিৰ্মাণ ঃ
সংগীহীনতা, সংগীবিহীন, শোষণবিহীন, জীৱনবিহীন, সংজ্ঞাবিহীন, নামবিহীন, নিৰাশাবিহীন, বিৰামবিহীন, বস্ত্ৰবিহীন, খাদ্যবিহীন আদি।

গ) 'অ'- পূৰ্বপ্ৰত্যয় (Prefix) যোগে শব্দ নিৰ্মাণ ঃ
অসাম্য, অনিয়ম, অগভীৰ, অজানা, অদেখা আদি।

বিষয়-প্ৰসংগ অনুসৰি শব্দ চয়ন কৰিব পৰাটোতে সাহিত্যিকৰ পটুতা ফুটি উঠে। উপযুক্ত শব্দইহে পাঠক-শ্ৰোতাক বিষয়ৰ মৰ্মাৰ্থ অনুধাৱনত সহায় কৰে। গীতিকাৰ হিচাপে হাজৰিকাৰ বহু গীতত বিষয় অনুযায়ী শব্দ প্ৰয়োগৰ সিদ্ধহস্ততা ফুটি উঠিছে। 'অ' মিচিং ডেকাটি', 'অসম দেশৰ বাগিছাৰে ছোৱালী', 'আশ্বিন মাসে দুৰ্গাপূজা', 'ক-খ-গ-ঘ', কাঃ 'মঙাইহ চে', 'চিয়াঙৰে গালং', 'জিগিজা গিজাও ও গিজাও', 'ডিফু হ'ল তোমাৰ নাম' আদি গীত ইয়াৰ সুন্দৰ নিদৰ্শন। এই গীতসমূহ তেখেতে অসমৰ কেইটিমান জনগোষ্ঠী আৰু উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ কেইখন ৰাজ্য (অৰুণাচল, মেঘালয়, মিজোৰাম) ক লৈ লিখিছে। সেয়ে তাৰ লগত মিলাকৈ অৰ্থাৎ নিৰ্দিষ্ট জনগোষ্ঠী আৰু ঠাইৰ স্বকীয়তা তুলি ধৰিব পৰাকৈ শব্দসমূহ গ্ৰথিত কৰিছে। 'অকোৰা পকোৰা বাট', 'অটোৰিক্সা চলাওঁ' — শীৰ্ষক গীত দুটিত অসমীয়াৰ লগত মিশ্ৰণ ঘটিছে ইংৰাজী ভাষাৰ শব্দ আৰু বাক্যৰ। একেদৰে 'শ্বমা থাকিলে', 'স্বাদী কৰোৱাই

লওক' শীৰ্ষক গীত দুটিৰ কথাও এই প্ৰসংগত উল্লেখযোগ্য। এই দুয়োটি গীততে গীতিকাৰ গৰাকীয়ে ভালেমান হিন্দী, আৰবী-পাৰ্চী মূলীয় শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে।

এনেদৰে গীতিকাৰ গৰাকীয়ে ভাৱক যিমান পাৰি যথাৰ্থ ৰূপত প্ৰকাশ কৰিবলৈ শব্দ প্ৰয়োগত সচেষ্ট হৈছে। এই সচেষ্টতা আমি লক্ষ্য কৰিব পাৰোঁ শব্দসমূহৰ গঠন-প্ৰসংগতো। সহজ-সৰল একক ব্যঞ্জনেৰে গঠিত শব্দ তেওঁ যিদৰে প্ৰয়োগ কৰিছে, যুক্ত ব্যঞ্জনেৰে গঠিত তৎসম শব্দাদিও তেওঁৰ গীতত বহুত আছে। মানৱতাবিৰোধী শক্তি অথবা জনতাৰ শত্ৰু বুলি ভবা সমূহ কাৰকৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ ক্ষোভ, প্ৰতিবাদ, বিদ্ৰোহ নিগৰিছে তেনে যুক্ত ব্যঞ্জনবিশিষ্ট শব্দৰ মাজেৰে।

যেনে ঃ

ক) এই বহ্নি নহয় শ্যামল বনৰ
এই বহ্নি ক্ৰোধান্বিত লক্ষমনৰ
পুঞ্জীভূত নোপোৱাৰ বেদনা
আগ্নেয়গিৰিৰ সমান
আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰ হ'ল বহ্নিমান

খ) তপ্ত তীখাৰে
অগ্নি শক্তি
ৰক্ত বৰ্ণে জ্বলে এ জ্বলিলে
মুক্তি পিয়াসী সুপ্ত মানুহৰ
বক্ষ তীখা হৈ গলে — এ গলিলে

ইয়াত যুক্ত ব্যঞ্জনযুক্ত শব্দসমূহে গীতিকাৰৰ বিদ্ৰোহাত্মক ভাৱনাক অধিক শক্তিশালী ৰূপত তুলি ধৰিছে। গতিকে এনেবোৰ দিশ চালি-জাৰি চাই ধাৰণা কৰিব পাৰি, ভাৱ-ভাষাৰ অপূৰ্ব সমন্বয়ে হাজৰিকাৰ গীতসমূহ অতি মনপৰশা কৰি তুলিছে।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। Leech, Geoffrey N: A Linguistics Guide to English Poetry.London: Longman, 1969. Print.
২। Leech, Geoffrey N. and Short, Mick : Style In Fiction. London: Pearson, 2007. Print.
৩। Turner, G.W. Stylistics. UK: Penguin.1973. Print.
৪। তিৱাৰী, ভোলানাথ। ভাষাবিজ্ঞান। কিতাব মহল, ১৯৯৬। প্ৰকাশিত।
৫। শৰ্মা, অনুৰাধা। শৈলী আৰু শৈলীবিজ্ঞান। গুৱাহাটী ঃ নিনাদ গোষ্ঠী,২০১০। প্ৰকাশিত
৬। হাজৰিকা, সূৰ্যকান্ত। সম্পা.। ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ। গুৱাহাটী ঃ বাণী মন্দিৰ, ২০০৮। প্ৰকাশিত।

❖ *(প্ৰবন্ধটোত উল্লিখিত গীতৰ কলিসমূহ সূৰ্য হাজৰিকা সম্পাদিত 'ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ' নামৰ গ্ৰন্থৰ পৰা লোৱা হৈছে।)*

সমাধি ক্ষেত্ৰত মই ভূপেন

ফণীন্দ্ৰ কুমাৰ দেৱচৌধুৰী

(এক)

মোৰ মৃত্যুৰ পিছত মই যেন খুব দ্ৰুততাৰে মানুহৰ অন্ধকাৰ অতল বিস্মৃতিৰ গৰ্ভত বিলীন হৈ গৈ আছোঁ। গৈ গৈ মই নিঃশেষ হৈ যাম এক বিশাল শূন্যতাত, যাৰ ৰহস্য মই নিজেও জীৱনকালৰ কোনোদিনে ভেদ কৰিব নোৱাৰিলোঁ, যাৰ ঠিকনা বিচৰাৰ আশা পৰিত্যাগ কৰি মই মোৰ জীৱনকালত এটা চকৰিৰ দৰে মানুহৰ ঠিকনাৰ সন্ধানত বিশ্বৰ অলিয়ে-গলিয়ে, মানুহৰ ভিৰৰ মাজত অথবা নিঃসংগতাত ঘূৰি ফুৰিলোঁ। মৃত্যুয়েতো এতিয়া মোৰ হাত-ভৰি সকলোতে শিকলি লগাই থৈছে; দাসত্বৰ শিকলি মই ছিঙিব পাৰোঁ, ছিঙিব পাৰোঁ পৰাধীনতাৰ শিকলি। কিন্তু এই মৃত্যুৰ শিকলি মই কিদৰে ছিঙো। মোৰ এই সমাধিক্ষেত্ৰলৈ অহা প্ৰতিজনকে মাথো মই হাত-যোৰ কৰি অনুৰোধ কৰিব পাৰো- এই মৃত্যুৰ অশৰীৰী শিকলিৰ পৰা মোক মুক্তি দিয়া, হাতত ধৰি মোক লৈ যোৱা লুইতৰ পাৰলৈ, লৈ যোৱা মোক ফটাশিল বিহুতলীলৈ, হাৰমনিয়ামটোৰ সন্মুখত দিয়া মোক থিয় কৰাই; মোক পুনৰ এখন্তেক জিৰাব দিয়া অগণন মানুহৰ হৃদয়ৰ চোতালত। মই তোমালোক সকলোৰে আজন্ম প্ৰেমিক।

(দুই)

মই মোৰ জীৱনকালত এটায়েই ৰোগৰ দ্বাৰা আক্ৰান্ত হ'লোঁ আৰু সেই ৰোগৰ নাম পৰিধিবিহীন প্ৰেম। মোৰ সকলো যন্ত্ৰণাৰ উৎস সেই ৰোগ, মোৰ সকলো সৃষ্টিৰ উৎস সেই ৰোগ, মোৰ জীৱনৰ সকলো বিতৰ্কৰ উৎস সেই ৰোগ; সেই ৰোগৰেই বীজাণু মই বিয়পাই দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিলো সমগ্ৰ বিশ্বতে। আকাশ-বতাহ, গ্ৰহ-নক্ষত্ৰ, মহাকাশ সকলোতে। ৰোগৰ বীজাণুৰে আক্ৰান্ত শব্দবোৰ। গীতৰ লহৰবোৰ ইথাৰত এৰি দি মই এতিয়া কাৰাগাৰত বন্দী।

মৃত্যুৰ কাৰাগাৰ। ভৰি দুখন দাঙিব নোৱাৰো, প্ৰকাণ্ড শিকলি। হাত দুখন লৰচৰ কৰিব নোৱাৰো। প্ৰকাণ্ড শিকলি। মৃত্যুৰ শিকলি। বৰফৰ দৰে চেঁচা। অশৰীৰী। ব'হাগতো মই বন্দী হৈ থাকো। এই মৃত্যুৰ কাৰাগাৰত। মোৰ চৌপাশে চৌব্বিশ ঘণ্টাই টহলদাৰী কাৰাগাৰৰ চন্তৰী। সুন্দৰ, সুঠাম চেহেৰা কিন্তু অভিব্যক্তিহীন। মোৰ প্ৰেমৰ ৰোগৰ বীজাণুতো সিহঁত আক্ৰান্ত নহয়; কাৰণ প্ৰেমৰ দেশৰ সীমা য'ত শেষ হয়, তাতেই আৰম্ভ হয় মৃত্যুৰ দেশ। মৃত্যুৰ দেশত প্ৰেম নাথাকে, থাকে অন্ধকাৰ কাৰাগাৰ। তথাপি এজনক যোৱা বেলি বিহুৰ বতৰত মোৰ কথাৰ যাদুৰে বশ কৰাৰ চেষ্টা কৰি কৈ চাইছিলো- তুমি মোৰ ভ্ৰাতৃসমান, এদিন সন্ধিয়াৰ বাবে মোৰ ভৰি আৰু হাতৰ মৃত্যুৰ শিকলি খুলি দিয়া, খুলি দিয়া কাৰাগাৰৰ লৌহ কপাট; মই অসমৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ প্ৰতিখন মঞ্চতে মাত্ৰ এফাঁকি বিহু গাম, বিহুৰ সেৱা জনাম গণদেৱতাক, তাৰ পিছত পুনৰ আহি নিৰ্বাক-নিস্পন্দ হৈ শুই থাকিম মৃত্যুৰ কাৰাগাৰত। চন্তৰী নিৰ্বিকাৰ, মুখত অভিব্যক্তি নাই, হৃদয়ত আবেগৰ ঢৌ নাই, মৃত্যুৰ দেশত কাকুতি-মিনতিৰ কোনো অৰ্থ নাই। মাজে মাজে মোৰ ভাব হয়- মই যেন জীৱন আৰু মৃত্যুৰ দেশৰ সীমনাত দোদুল্যমান।

(তিনি)

আকৌ প্ৰেম। জীৱনৰ প্ৰতি সুতীব্ৰ প্ৰেমে মোক এনেদৰে বান্ধি ৰাখিছে যে সেই বন্ধন ছিঙি লৈ যোৱাৰ শক্তি মৃত্যুৰো নাই। সেয়েহে জীৱন-মৃত্যুৰ সীমনাত মই কাৰাবন্দী। এফালে বিস্মৃতি, আনফালে সোঁৱৰণ। এফালে অন্ধকাৰ,

আনফালে পোহৰ, এফালে নিঃসংগতা, আনফালে জনতাৰ জয়গান, এফালে অথৰ্ব, আনফালে যাযাবৰী। বন্দী যাযাবৰক আজি চাব আহে পৰিভ্ৰমী মানুহ। আৰু এদিন শদিয়াৰ পৰা ধুবুৰীলৈ, কাশ্মীৰৰ পৰা কন্যাকুমাৰীলৈ, লুইতৰ পৰা গংগালৈ, থেমচ্‌ৰ পৰা আমাজানলৈ, সুমেৰুৰ পৰা কুমেৰুলৈ প্ৰতিজন মানুহৰ হৃদয়ৰ দুৱাৰত টোকৰ মাৰিবৰ বাবে মই দৌৰি ফুৰিছিলোঁ যাযাবৰৰ দৰে, মোৰ দুভৰিত চকা, দুহাতত ডেউকা, কণ্ঠত কঢ়িয়াই লৈ ফুৰো মই মোৰ প্ৰেমৰ প্ৰলেপেৰে অজস্ৰ ক্ষত ঢাকি ৰখা ৰক্তাক্ত হৃদয়। সকলো প্ৰেমেই হৃদয়ক সৃষ্টি কৰে ৰক্তক্ষৰিত ক্ষত আৰু সকলো প্ৰেমেই ক্ষতত সানি দিয়ে সান্ত্বনাৰ প্ৰলেপ। উদাৰতাৰ মলম। প্ৰেমৰ আঘাততেই বাৰে বাৰে মই হৃদয়ত এৰি দিবলগীয়া হয় ক্ষত-বিক্ষত,

(চাৰি)

জীৱনৰ পৰিধি অতিক্ৰম কৰি মই আহি উপস্থিত হ'লোঁ মৃত্যুৰ বলয়ত। মোৰ সৈতে মোৰ জীৱনটো নাহিল, ৰৈ গ'ল মোৰ গীতবোৰত, ৰৈ গ'ল মানুহৰ স্মৃতিৰ চোতালত। সেয়াইতো জীৱনৰ অন্তিম ৰহস্য। জীৱনৰ ঐশ্বৰ্য, বৈচিত্ৰ্য। কোনো মানুহেই মৃত্যুৰ দেশলৈ যোৱাৰ সময়ত জীৱনটো লৈ যাব নোৱাৰে; যিদৰে মানুহে মৰণৰ সময়ত খুলি লয় শৰীৰৰ পোছাক। সেইদৰেই মৃত্যু-গৰ্ভত প্ৰৱেশ কৰাৰ মুহূৰ্ততে মানুহে খুলি থয় জীৱন। জীৱনত সেয়েহে কোনো মানুহৰে নিজস্ব অধিকাৰ নাই, জীৱনটো তেওঁলোকৰ বাবে যি এই পৃথিৱীত জীয়াই থাকে। মানুহে মাথোঁ আনৰ বাবে সৃষ্টি কৰিব পাৰে, ৰূপ দিব পাৰে নিজৰ জীৱনটোক। মই এতিয়া জীৱনবিহীন, মই মোৰ জীৱনটো এৰি থৈ আহিলো পৃথিৱীৰ অগণন জনগণৰ মাজত; সকলো জীৱনৰে অধিকাৰ জনগণৰ, কোনো বিশেষ ব্যক্তিৰ নহয়। মোৰ গীতবোৰ তেওঁলোকৰ, মোৰ সুৰবোৰ তেওঁলোকৰ, স্মৃতি হৈ ৰৈ যোৱা জীৱনৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্তৰ অধিকাৰ তেওঁলোকৰ। মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তৰ প্ৰায় অথৰ্ব অৱস্থাত কম্পিত হাতৰ নপঢ়া-নুবুজা কাগজ এখনৰ এটা চহীয়ে জনগণৰ সেই অধিকাৰ কেতিয়াও কাঢ়ি নিব নোৱাৰে। মোৰ জীৱনৰ শ্বাস-প্ৰশ্বাস, মোৰ শব্দ আৰু সুৰ, মোৰ হাত আৰু দুচকুৰ ভংগিমাৰে বিশ্বৰ প্ৰান্তৰে প্ৰান্তৰে লক্ষ লক্ষ মানুহক সাক্ষী কৰি মই উইলত সজ্ঞানে, সুস্থ শৰীৰেৰে চহী কৰি আহিছো যে মোৰ সকলো সৃষ্টি আৰু স্মৃতিৰ অধিকাৰী গণদেৱতা : কোনো ব্যক্তি নহয়। বিশ্বৰ বিশালতা, আকাশৰ উদাৰতা, সমুদ্ৰৰ গভীৰতাই মোকো কোনোদিনে ব্যক্তিৰ সংকীৰ্ণ বলয়ত বন্দী কৰি ৰাখিব নোৱাৰিলে; মই নিজেই বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ড, মই নিজেই আদিগন্ত বিস্তৃত আকাশ, সমুদ্ৰৰ গৰ্জন; মোৰ প্ৰতিটো উশাহেই অগণন মানুহৰ বাবে। মই নিজেই উৎসৰ্গিত সকলো মানুহৰ বাবে; 'মই' মই হৈ নাথাকিলো বাবেই আজি মই 'মই'। মই যে সকলোৰে। তেওঁৰো সমানেই। আপোনাৰ যিমান। মই সকলোৰে, অথচ 'মই' কাৰো নহয়। কোলাহলৰ মাজত থকা সকলো মানুহৰ মাজতেই যিদৰে থাকে নিঃসংগ এজন, সেইদৰে মোৰো গভীৰত আছে এজন নিঃসংগ 'মই', যাৰ ওচৰত সকলো আছে, অথচ কোনো নাই; কোনেও সেই নিঃসংগতাক স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰে, কোনেও সেই নিঃসংগ নীৰৱতাক কলৰৱেৰে পূৰাব নোৱাৰে, কোনেও সেই নিঃসংগতাৰ অৰ্থ বুজিব নোৱাৰে। সকলো নিঃসংগতাই সংগীবিহীন; নিঃসংগতাৰ ওচৰত প্ৰেমিক অথবা প্ৰেমিকা নাথাকে। শব্দহীন হৃদয়ৰ সেই গভীৰৰ কেন্দ্ৰবিন্দুত মাথো জীয়াই থকাৰ উমান দি সাৰে থাকে উশাহৰ শব্দ।

(পাঁচ)

সেই কেন্দ্ৰবিন্দুতো মোৰ আছে এখন ঘৰ, যাৰ বাসিন্দা মাথো এজনেই- মই। নিজৰেই বন্দনাত তাত মই দগ্ধ হওঁ তিলতিলকৈ; পৃথিৱীৰ সকলোৰে সুখ-দুখ শুহি লৈ তাতেই মই ৰোপণ কৰোঁ সৃষ্টিৰ বীজ; অংকুৰ, কুঁহিপাত, বতাহত উলাহেৰে নাচি উঠা বৃক্ষৰ সেউজীয়া; সেই দৃশ্যমান সেউজীয়াৰ বীজ পুতি থোৱা থাকে নিঃসংগতাত; তাক কোনেও নেদেখে। সেই বীজৰ সৈতে মই অকলশৰীয়া, মই আৰু মোৰ ছাঁ। প্ৰিয়ম্বদাৰো তাত প্ৰৱেশ নিষেধ, সেয়েহে আঁতৰি যায় প্ৰিয়ম্বদা; কল্পনায়ো তাত প্ৰৱেশ কৰিব নোৱাৰে, নিৰ্দেশহীন পথ, ভুলভুলাইয়া। সকলো শিল্পীয়ে প্ৰকৃততে কপালত লিখি আহে সেই একেই বিধিলিপি। সকলো শিল্পীয়েই জনতাৰ, কিন্তু কি আশ্চৰ্যকৰভাৱে নিঃসংগ, সেই নিঃসংগতাত তেওঁ মাথো কথা পাতে নীৰৱতাৰ সৈতে, যাৰ শব্দ কোনেও নুশুনে। আনকি তেওঁৰ বুকুত লিপিত্ খাই স্পন্দিত

হৃদয়ৰ বাৰ্তা শুনি থকা তেওঁৰ প্ৰেমিক অথবা প্ৰেমিকায়ো। মোৰ কিমান প্ৰেমিকা? সমগ্ৰ পৃথিবীতে বিয়পি পৰা বতাহে জানো হিচাপ কৰি কেতিয়াবা ক'ব পাৰে তেওঁ কিমানজনক স্পৰ্শ কৰিছে। আকাশৰ বিশালতাই জানো কেতিয়াবা ক'ব পাৰিব- কিমান মানুহক তেওঁ আৱৰি আছে। মোৰ ওচৰলৈ যিয়েই আহিছে তেৰেই হৈ উঠিছে সুন্দৰ। উদাৰ আৰু মহৎ; মোৰ প্ৰেমে স্পৰ্শ কৰে সকলোকে। সকলোৰে হৃদয়ত খোদিত কৰে মানুহৰ গৌৰৱ গাঁথা। মই নিৰ্মেঘ আকাশৰ দুপৰৰ সূৰুয, যাৰ কিৰণে সকলো পোহৰাই তোলে। মই কাৰ প্ৰেমিক সেই কথা নিৰ্ভৰ নকৰে মোৰ ওপৰত। নিৰ্ভৰ কৰে তেওঁৰ ওপৰত, যিয়ে প্ৰেমৰ সম্ভাৰ লৈ মোৰ কাষ চাপে। মই এজন সাধাৰণ নৰমনিচ, ঈশ্বৰ নহয়; কিন্তু ঈশ্বৰৰ কোন আটাইতকৈ ডাঙৰ ভক্ত, সেই কথা যিদৰে নিৰ্ভৰ নকৰে ঈশ্বৰৰ ওপৰত, নিৰ্ভৰ কৰে ভক্তৰ ওপৰত; সেয়েহে কোন মোৰ আটাইতকৈ ওচৰৰ প্ৰেমিকা সেই কথাও নিৰ্ভৰ নকৰে মোৰ ওপৰত। মই মাথো প্ৰতিক্ৰিয়াৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰো কাৰ ক'ত অৱস্থান। মই এক অক্ষয় উৎস, যাৰ পৰা প্ৰতি ক্ষণে ক্ষণে উত্তৰ-দক্ষিণ- পূৰ্ব-পশ্চিম চৌদিশে বিয়পাই বিকীৰিত হয় ভালপোৱাৰ অমল পোহৰ; মই পবিত্ৰ গংগা হৈ পখালি দিওঁ মানুহৰ বুকুৰ যন্ত্ৰণাৰ ঘাঁ। মচি দিওঁ অতীতৰ পাপ। বিষাদৰ সমুদ্ৰত তোলো আশাৰ লহৰ। মই কাৰো নহয়, অথচ সকলোৰে, মোৰ মুক্ত অনুভৱেৰে। মোৰ কোনো একান্ত প্ৰেমিকা নাই। কাৰণ কোনো প্ৰেমিকাৰে দুভৰিত চিৰকালৰ বাবে মই প্ৰেমৰ শিকলি পিন্ধাই দিয়া নাই, কিন্তু সকলো নাৰীয়েই মোৰ প্ৰেমিকা। কাৰণ মোৰ প্ৰেমৰ পোহৰে সকলো নাৰীকে আকাশৰ উজ্জ্বলতম নক্ষত্ৰটোৰ দৰে জিলিকাই তুলিব খোজে।

(ছয়)

জীৱনৰ অনন্ত সমুদ্ৰত নাও বাই মই এটায়েই সত্য আৱিষ্কাৰ কৰিলো যে কোনো শিল্পীৰে প্ৰকৃততে একান্ত নিজৰ বুলি একোৰেই নাথাকে; নাথাকে চিৰকালৰ বাবে কোনো প্ৰেমিকা; অকল থাকে প্ৰেম, প্ৰেমেই পৰিচালনা কৰে শিল্পীৰ সৰ্বসত্তাক। মোৰ আন একো পৰিচয় নাই। মোৰ এটাই পৰিচয়। এক দুৰন্ত প্ৰেমিক যাৰ প্ৰেমৰ কোনো পৰিধি নাই, নাৰীৰ প্ৰতি প্ৰেমতকৈও যি গভীৰ আৰু ব্যস্ত। মোৰ প্ৰেমে দুহাত মেলি আঁকোৱালি ল'ব খোজে জালখন লৈ মাছলৈ যোৱা ৰংমনজনক, মোৰ প্ৰেমে উচুপি উঠে আন্ধাৰ কাতিৰ নিশা সন্তান হেৰুৱাই থকা দুখুনী মাতৃৰ, মোৰ প্ৰেমে সাহস দিবৰ বাবেই এখন আস্থাৰ হাত হৈ আশ্ৰয় লয় বস্ত্ৰহীন খেতিয়কৰ কান্ধত। মোৰ প্ৰেমে মোক টানি লৈ বহুৱাই দিয়ে দিচাংমুখৰ নিশা পেঁপা বজাই থকা মিচিং ডেকাজনৰ কাষত, সাবটি ধৰে মনবৰ ককাইটিক। মোৰ প্ৰেমে মোৰ অন্তহীন অস্থিৰতাৰ কোমলতাৰ প্ৰলেপ সানি শুৱাই দিয়ে ৰূপহী অসমী আইৰ কোলাত। মই সেই কোলাতেই শুই থাকিম, যিদৰে শুই থকা নীৰৱ ৰাতিয়ে অকলশৰে ওৰেৰাতি গান গায়, সেইদৰে এই সমাধিৰ পৰাই মই মাথো গান গাম। বিশ্বৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰৰ বাদ্যযন্ত্ৰবোৰ মোৰ গীতৰ তালে তালে বাজি উঠিব। সুৰৰ লহৰত যাৰ হৃদয় স্পন্দিত হয়। অকল তেওঁলোকেই যেন আহে মোৰ কাষলৈ। কাৰণ মোৰ জন্ম হৈছিল অকল তেওঁলোকৰ বাবে, যাৰ ৰক্ত-মাংসৰ শৰীৰত আছে মানুহৰ প্ৰতি ভালপোৱাৰ অহৰহ স্পন্দিত হৈ ৰোৱা একোখন অমলিন হৃদয়। মই যিখন পৃথিৱী নিৰ্মাণৰ বাবে ওৰেজীৱন দেশ-বিদেশৰ সৰু সৰু মানুহৰ বুকুৰ পৰা এটা এটাকৈ তেজ আৰু উশাহৰ শব্দৰে উমাল হৈ থকা শব্দ মুকুতা বুটলি আনি প্ৰেম আৰু আনন্দৰ সৰু সৰু ঘৰ সজাৰ পৰিকল্পনা কৰিলো, সেই ঘৰত হৃদয় আৰু প্ৰেমহীন মানুহৰ প্ৰৱেশ নিষেধ। নাই, মোৰ এই সমাধি সকলোৰে বাবে মুক্ত; মাথো প্ৰৱেশদ্বাৰৰ বাহিৰতে যেন খুলি থৈ আহে সংকীৰ্ণ স্বাৰ্থ আৰু বিদ্বেষৰ দাগ থকা পুৰণি চোলা। কপালত আঁকি লয় যেন প্ৰেমৰ তিলক, হৃদয়ত সমুদ্ৰময় বিশালতা। আহা, লুইতত স্নান কৰি পবিত্ৰ হৈ প্ৰেম আৰু হৃদয়ৰ পোচাক পৰিধান কৰি মোৰ সমাধিক্ষেত্ৰলৈ সোমাই আহা। মই সাৰে আছোঁ। সাৰে আছে মোৰ গীত, সাৰে আছে মোৰ মানুহৰ প্ৰতি ভালপোৱা। মোৰ মৃত্যুৰ পিছতো মোৰ মৃত্যু নহ'ল, কাৰণ হৃদয়ৰ কুঠৰীত সুৰৰ লহৰেৰে সাজি উলিওৱা ভালপোৱাৰ দেশত মৃত্যু যে নিষিদ্ধ। জীৱনেই সেই দেশৰ একমাত্ৰ বাসিন্দা। সেই দেশলৈ সোমাই আহা...।●

গীতৰ ঘৰ সাজি যি অঘৰী

অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰী

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতবোৰ বিভিন্ন সময়ত শুনি মোৰ বিখ্যাত চিত্ৰকৰ ছালভাড'ৰ ডালিৰ এষাৰ বাক্য বাৰে বাৰে মনলৈ আহে- *"It will be possible to systematize confusion of life, society and mind"* এই 'ছাৰিয়েলিষ্ট' চিত্ৰকৰজন ভূপেন হাজৰিকাৰ বৰ প্ৰিয়। ডালিৰ চিত্ৰৰ প্ৰভাৱ ভূপেন হাজৰিকাৰ শব্দ চয়নত পৰিছে। মন, সমাজ আৰু জীৱনৰ প্ৰত্যেক অন্তৰ্দ্বন্দ্ব, দোমোজা শৃংখলাবদ্ধভাৱে ভূপেন হাজৰিকাই গীতত প্ৰকাশ কৰিছে তেওঁৰ অসাধাৰণ সৃষ্টি ক্ষমতাৰে। কবিগুৰু ৰবীন্দ্ৰনাথৰ কবিতাত যিদৰে এটা সামগ্ৰিকতা আছে, জীৱনৰ যিকোনো সময় আৰু মুহূৰ্তৰ সহজ ব্যাখ্যা পোৱা যায়, ঠিক তেনেদৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত শৈশৱৰপৰা বাৰ্ধক্যৰ প্ৰতিটো দোমোজাত ৰৈ উচ্চাৰণ কৰিব পাৰি। গীত নোগোৱা মানুহেও ওঁঠত তেওঁৰ শব্দ লৈ জীৱনৰ যিকোনো মুহূৰ্তত স্বস্তি লাভ কৰিব পাৰে।

ভূপেন হাজৰিকাক সময়ে অধিক সচেতন আৰু অধিক স্পৰ্শকাতৰ *(hyper sensitive)* কৰি তুলিলে, যাৰ বাবে তেওঁ মাজে মাজে সকলো কাম কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰে। নিজৰ ক্ষমতা আৰু প্ৰতিভাৰ প্ৰতি থকা বিশ্বাস আৰু উচ্চ ধাৰণাই তেওঁক বাধ্য কৰে আৰু উচটাই থাকে নাভূত-নাশ্ৰুত কাণ্ডবোৰ কৰি থাকিবলৈ। বেয়াক ভাল কৰাৰ এক দুৰ্বাৰ তাড়নাই তেওঁৰ মনক মাজে মাজে বিভ্ৰান্ত কৰি কৈ থাকে- কেৱল গান গালেই নহ'ব, পৰিৱৰ্তনৰ বাবে এয়া কৰা-সেয়া কৰা।

মোৰ সৈতে এই শিল্পীজনৰ যোৱা ওঠৰ বছৰে এটা ঘৰুৱা সম্পৰ্ক স্থাপন হৈছে। কিন্তু সাংঘাতিকভাৱে ঘনিষ্ঠ মই নহয়। 'ভূপেন হাজৰিকা' বুলি ভবাৰ সলনি তেওঁক মই আমাৰ পৰিয়ালৰ এজন আত্মীয় শুভাকাংক্ষী বুলি জ্ঞান কৰোঁ। তেওঁৰ নানা সংকট কালত, নিঃসংগ সময়ত মই আৰু মোৰ পৰিয়াল কাষত থাকি তেওঁৰ কষ্ট লাঘৱ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছোঁ। আমি যি কৰিছোঁ সেয়া অতি সামান্য, কাৰণ ভূপেন হাজৰিকাৰ বহুকলীয়া গুণমুগ্ধ আৰু ঘনিষ্ঠ বন্ধু-বান্ধৱ যথেষ্ট সংখ্যক আছে, যাৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকাই নানা আঘাত-প্ৰতিঘাত সহ্য কৰিব পাৰিছে, বাৰে বাৰে তেওঁৰ মনত হতাশাৰ সলনি আশাৰ সঞ্চাৰ হৈছে।

এটাই সুযোগ মই পাইছোঁ, ভূপেন হাজৰিকাৰ সৈতে যোৱা ওঠৰ বছৰে নানা বিষয়ৰ কথা পাতিব পাৰিছোঁ। তেওঁৰ অন্তৰ্জগতৰ বহু কথা মোৰ সৈতে ভাগ-বতৰাও কৰিছে, যাৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকা নামৰ 'জিনিয়াছ' মানুহজনক কিছু পৰিমাণে মই চিনিব পাৰিছোঁ। কল্পনা লাজমীও এই সূত্ৰে মোৰ বন্ধু হৈ পৰিছে আৰু নানা সময়ত দেখা লাজমীৰ দুখ-খং, মমতাময়ী আচৰণৰ মিশ্ৰণে কল্পনা সম্পৰ্কেও মোক বুজাত সহায় কৰিছে।

ভূপেন হাজৰিকা সম্পৰ্কে সম্পাদক হোমেন বৰগোহাঞিয়ে লিখিবলৈ কোৱাত এটাই অসুবিধাত পৰিছিলোঁ, এখন বৃহৎ গ্ৰন্থক দহ বা পোন্ধৰ পৃষ্ঠাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ দৰে এই কথা। সেয়ে এই লেখাৰ উদ্দেশ্য এটা বাচি লৈছোঁ সেয়া হ'ল ১৯৭৫ চনৰ পিছত জন্মলাভ কৰা যুৱচামক এই শিল্পীজন সম্পৰ্কে ধাৰণা দিয়া উচিত হ'ব বুলি ভাবিছোঁ। ভূপেন হাজৰিকাৰ সামগ্ৰিক সত্তা, প্ৰতিভা আৰু সৃষ্টি তাড়নাৰ সৈতে তেওঁৰ জীৱনৰ নাটকীয় ঘটনা, হতাশা, সংগ্ৰাম, ৰাজনৈতিক, সামাজিক পৰিবেশ ইটোৰ সৈতে সিটো জড়িত হৈ আছে। ভূপেন হাজৰিকা কেৱল গায়ক বা সুৰকাৰ-গীতিকাৰ নহয়। তেওঁৰ মনোজগতৰ বিচিত্ৰ অনুভূতি, বিমূৰ্ত প্ৰকাশ, কল্পনাশক্তিৰ ভাৰসাম্য বাস্তৱৰ ভেটিত জন্মলাভ

কৰিছে নানা সময়ত। ভূপেন হাজৰিকাৰ চিন্তা-বিমূৰ্ত, সময় বিশেষে বিশেষ ৰঙেৰে গীতত একোখন এনে চিত্ৰ আঁকে, যাৰ সহজ প্ৰকাশে খেতিয়কৰপৰা অটো চালকলৈকে সকলোৰে অন্তৰ স্পৰ্শ কৰে। বিমূৰ্ত চিন্তাৰ সহজ প্ৰকাশেৰে জনপ্ৰিয় হ'ব পৰা সবাতোকৈ কঠিন কামটো তেওঁ হেলাৰঙে কৰি পেলাইছে।

এতিয়া চৰ্চা নহ'লেও, মই নিজে শাস্ত্ৰীয় সংগীতত ভাটখাণ্ডেৰ স্নাতক আছিলোঁ আৰু মোৰ পিতৃ-মাতৃ সংগীতৰ অতি স্পৰ্শকাতৰ শ্ৰোতা হোৱাৰ বাবে আমাৰ ঘৰলৈ খ্যাতিমান শিল্পীৰ আহ-যাহ আছিল, জলসাও হৈছিল। মোৰ বৰ ককাইদেউ ভাল তবলাবাদক আছিল। সৰুৰে পৰা আমি পৃথিৱীৰ নানা ভাষাৰ সংগীত শুনো আৰু কেছেট, ৰেকৰ্ড সংগ্ৰহ কৰোঁ। পিট চিগাৰৰ অনুষ্ঠান মই চাইছোঁ, বব ডিলানৰ অনুষ্ঠানো চাইছোঁ - ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰায়সংখ্যক সংগীতজ্ঞৰ অনুষ্ঠানো চাইছো। এই অভিজ্ঞতাৰে মই ভূপেন হাজৰিকাক এজন 'মহৎ স্ৰষ্টা' আৰু মননশীল শিল্পী হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছোঁ। তেওঁৰ কিছুমান গীতৰ বিন্যাস আৰু প্ৰকাশে সময়ে সময়ে মোক স্তম্ভিত কৰি আহিছে। সেয়ে তেওঁৰ সৃষ্টিৰ আঁৰৰ কথাবোৰ জনাৰ হেঁপাহ হৈছিল আৰু এই কথাখিনিকে দাঙি ধৰাৰ চেষ্টা কৰিম।

১৯৯০-৯৭ চনলৈকে আমি কলকাতাত বসবাস কৰা সময়ছোৱাত এই শিল্পীজনৰ সৈতে ঘৰুৱা সম্পৰ্ক নিবিড় হ'ল। তেওঁৰ বহুতো নিঃসংগ, বিষণ্ণ সময়, আনন্দ আৰু হতাশাৰ সময়ৰ প্ৰত্যক্ষদৰ্শী হৈছিলোঁ। বংগবাসীয়ে ভূপেন হাজৰিকাক শিৰৰ মুকুটৰ দৰে জ্ঞান কৰা দৃশ্য দেখিছিলোঁ। কলকাতাৰ বিখ্যাত সংগীতানুষ্ঠান ভূপেন হাজৰিকাক বাদ দি হোৱা নাছিল। কলকাতাৰ বৰ্তমানৰ জনপ্ৰিয় জীৱনমুখী গীতৰ শিল্পী সুমন, নচিকেতাৰ সংগীতানুষ্ঠানত দেখিছোঁ, তেওঁলোকে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতেৰে অনুপ্ৰাণিত হৈ এনে ধৰণৰ 'বাস্তৱ গান' গাবলৈ লৈছে বুলি অকুণ্ঠভাৱে ঘোষণা কৰিছে। মাজে মাজে বাঙালীসকলৰ মুখত শুনো- 'ভূপেন হাজৰিকা আমাৰ, তেওঁ অসমৰপৰা ওলাই আহিছে, অসমৰ মানুহে তেওঁৰ মূল্য কি দিব। আমিহে তেওঁৰ মূল্য বুজোঁ।' বংগৰ গাঁও-ভুঁইবোৰতো ভূপেন হাজৰিকাৰ জনপ্ৰিয়তা নেদেখিলে বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি। হাতত লেম্প লৈ সদলবলে দূৰ-দূৰণিৰপৰা খোজকাঢ়িও গান শুনিবলৈ আহে। ভূপেন হাজৰিকাৰ ঠাইত লাহে লাহে 'হাজাৰিকা' বুলি বাঙালীয়ে উচ্চাৰণ কৰি নিজৰ কৰি ল'ব খোজা সময়তে ভূপেন হাজৰিকাই সদম্ভে ঘোষণা কৰি ক'লে- "মই ভূপেন হাজৰিকা, হাজাৰিকা নহয়। মই অসমৰ মানুহ। নীলকান্ত হাজৰিকাৰ পুত্ৰ।" এই কথাবোৰে একাংশক ক্ষুব্ধ কৰিলে।

অসমৰ সৈতে নাড়ীৰ সম্পৰ্ক আছিল হেমাংগ বিশ্বাসৰ। হেমাংগ বিশ্বাসৰ অন্তৰৰ এফাল ভূপেন হাজৰিকাই দখল কৰি আছিল। সেই সময়ৰ আই পি টি এ-ৰ বংগৰ শিল্পীসকলৰ ভিতৰত হেমাংগ বিশ্বাসেই অসমক ভালদৰে জানিছিল, বুজিছিল। অসমৰ কলা-সংস্কৃতিত নিজকে বিলীন কৰি দিছিল। এই মহান গণশিল্পীজনে ভূপেন হাজৰিকাক কলকাতাত এক অন্য মৰ্যাদা দিছিল। পঞ্চাশৰ পিছৰ পৰা জয়ন্ত হাজৰিকা, অমৰ হাজৰিকা, ৰত্ন ওজা, নিৰোদ চৌধুৰী আদিয়ে ভূপেন হাজৰিকাক আন্তৰিকভাৱে পৰামৰ্শ দি নানা বিষয়ত সহায় কৰিছিল। কলিকতাত মিণ্টু মুখাৰ্জী, চঞ্চল খানৰ গোষ্ঠীয়ে ভূপেন হাজৰিকাক আদৰি ল'লে। ৰাজেন তৰফদাৰ, অ চি গাংগুলীয়ে গ্ৰহণ কৰিলে। কলিকতাত খোপনি ভালদৰেই হ'বলৈ ধৰিলে। যথেষ্ট নাম হ'ল। ঠিক তেনেকুৱা সময়ত ১৯৬০ চনত অসমীয়া-বাঙালীৰ দ্বন্দ্ব আৰম্ভ হ'ল। কলকাতাত প'ষ্টাৰ মাৰিলে 'ভূপেন হাজৰিকাৰ খুন চাই'। সেই সময়ত জ্যোতি বসুৱে গাড়ী পঠিয়াই ভূপেন হাজৰিকাক লৈ আনিবলৈ মানুহ পঠাইছিল। কৈছিল, সামান্য মানসিক কষ্ট পালেও ভূপেন হাজৰিকাই যাতে গুছি আহে। সেই সময়ত কংগ্ৰেছ চৰকাৰ আছিল কলিকতাত। বিধান ৰয় মুখ্যমন্ত্ৰী আছিল। তেওঁ মানুহ পঠিয়াই খবৰ-খাতি কৰিছিল। প্ৰখ্যাত নায়ক উত্তম কুমাৰে কৈছিল- 'আপুনি মোৰ ঘৰলৈ গুচি আহক।' পাৰাৰ গুণ্ডা বুলি জনাজাত ল'ৰা কিছুমানে তেওঁক সকাহ দিছিল- 'আমাৰ মৃতদেহৰ ওপৰেদিহে আপোনাক চুব পাৰিব- চিন্তা নকৰিব। অসমৰপৰা বহুত বঙালী ভাগি আহিছে, তেওঁলোকে আপোনাৰ অপকাৰ কৰিব পাৰে খণ্ডত, কলিকতাৰ মানুহে নকৰে।' পিছে ভূপেন হাজৰিকাৰ তেজ বিচৰা প'ষ্টাৰ এখন মৰা ল'ৰা এটাক, প্ৰখ্যাত বোলছবি পৰিচালক ঋত্বিক ঘটকে জোপ

লৈ থাকি ধৰি পেলালে এদিন। ল'ৰাটোক চুলিত ধৰি টানি আনি সুধিলত সি সৈ কাঢ়ি দিলে যে এনেকুৱা প'ষ্টাৰ, তাৰে এজন মিউজিক ডাইৰেক্টৰে মৰোৱাইছে। সিহঁতক পইচা দিছে এইবোৰ পষ্টাৰ মাৰিবলৈ। এই কথাবোৰ মই কলকাতাত থকা অৱস্থাত শুনা, মানুহৰ মুখত।

এনে বহু সংকটকালত ভূপেন হাজৰিকাৰ কাষত আছিল জয়ন্ত হাজৰিকা। জয়ন্ত হাজৰিকাৰ শূন্যতা এতিয়াও ভূপেন হাজৰিকাৰ হৃদয়ৰ এক গভীৰ ক্ষত। সময়েও শুকুৱাব পৰা নাই তাক।

১৯৯৯ চনৰ এটা বিশেষ দিনত মই, মোৰ স্বামী প্ৰদীপ পূজাৰী আৰু হোমেন বৰগোহাঞিৰ মেঘালয়ত থকা প্ৰদীপৰ কৰ্মক্ষেত্ৰৰপৰা আহি থকাৰ পথত, হোমেন বৰগোহাঞিয়ে প্ৰস্তাৱ আগবঢ়াইছিল- 'তুমি ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে এখন কিতাপ নিলিখা কিয়?' সেই প্ৰথম মোৰ মগজুত এনে এটা ভাবনা ৰোপণ কৰিছিল বৰগোহাঞিয়ে। সেই ভাবনাৰে আমি জল্পনা-কল্পনা আৰম্ভ কৰিছিলোঁ। হোমেন বৰগোহাঞিয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্তৰাত্মাক স্পৰ্শ কৰিছে বুলি মই বিশ্বাস কৰিছিলোঁ। সকলোৰে অলক্ষিতে এজন ভূপেন হাজৰিকা আছে বুলি ময়ো উপলব্ধি কৰিছোঁ। ভূপেন হাজৰিকাই বহু কথা, বহু সময়ত, বহু মানুহক কৈছে। কিন্তু আশ্চৰ্যকৰ কথা এইটোৱেই, ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰকৃততে নিজৰ সম্পৰ্কে সকলো কথাই লুকুৱাই ৰাখিছে। এই আত্মাভিমান তেওঁৰ নিজস্ব বস্তু। তেওঁৰ গোপনীয়তা তেওঁৰ অধিকাৰ। হোমেন বৰগোহাঞিৰ সৈতে হোৱা বাৰ্তালাপৰ মাজেৰে বৰগোহাঞিৰ সুতীব্ৰ মনঃচক্ষুৰে পৰীক্ষা কৰি পেলাইছিল, ভূপেন হাজৰিকাৰ একান্ত নিৰ্জন, কেতিয়াও পোহৰ নপৰা ভিন্ন জগতখনক। সেয়ে তেওঁ মোক প্ৰস্তাৱ দিছিল এইবুলি- 'ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন গ্ৰন্থখন তোমাৰ ধৰণে লিখা, কিন্তু মই এটা সুদীৰ্ঘ মনস্তাত্ত্বিক বাৰ্তালাপ কৰিম তেওঁৰ সৈতে, যিটো কেতিয়াও কোনেও কৰা নাই।' আমাৰ কাম আৰম্ভ হৈছিল, কিন্তু নানা কাৰণত আগনাবাঢ়িল। হয়তো পঞ্চাশ বছৰৰ পিছত ভূপেন হাজৰিকাৰ মূল্যায়ন হ'ব কল্পনাতীত, আজিৰ সময়তকৈ একেবাৰে ভিন্ন। যিটো হৈছিল ভেনগঘ, গঁগাৰ দৰে চিত্ৰশিল্পীৰ ক্ষেত্ৰত। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ গীত, নিয়ম ভঙাৰ গীত। সামাজিক, ৰাজনৈতিক, লোক-কৃষ্টি, প্ৰেম-বিষাদ আৰু জীৱনৰ প্ৰতি 'hyper sensitive' এই গীতবোৰ কেইখিলামান পৃষ্ঠাত মূল্যায়ন কৰাটো তেওঁৰ সৃষ্টিৰ প্ৰতি কৰা অৱজ্ঞা মাথোঁ। "Men make their own history, but they do not make it just as they please, they do not make it under circumstances chosen by themselves, but under circumstances directly encountered, given and transmitted from the past." (Marx)

ভূপেন হাজৰিকা সময়ৰ সৃষ্টি, ১৯২৬ ৰ পৰা ১৯৪৬ চনলৈ প্ৰাক্-স্বাধীনতা কালৰ, ব্ৰিটিছ সাম্ৰাজ্যৰ শোষণ-অত্যাচাৰ প্ৰত্যক্ষ কৰি, বিপ্লৱী হৈ 'অগ্নিযুগ' অতিক্ৰম কৰা শিল্পী। মাত্ৰ তেৰ বছৰত যি লিখিছিল- 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই নতুন অসম গঢ়িম।' দহ বছৰ বয়সত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱক লৈ লিখিছিল গীত। এয়া সময়ে দিয়া প্ৰেৰণাৰ ফল। মহাযুদ্ধ আৰু ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ মাজতে তেওঁ ১৯৪২ চনতে বেনাৰস হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ হৈছিল। গুৱাহাটীত আমেৰিকান আৰ্মিৰ মুক্ত যৌনাচাৰ, ব্ৰিটিছ চৰকাৰৰ অত্যাচাৰ, ছুডমাৰচন হল, কটন কলেজ আৰ্মিৰ দখলত থকা অৱস্থাত পঢ়িবলৈ অসম এৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল তেওঁ। আৰ্থিক দীনতা থকা সত্ত্বেও ভূপেন হাজৰিকাই সংগ্ৰাম কৰি সদায় উৎকৃষ্ট শিক্ষা লাভৰ বাবে আগ্ৰহান্বিত হৈছিল। সেইবাবেই বেনাৰস হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়, যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষাগ্ৰহণ কৰিছিলগৈ। চল্লিশ/পঞ্চাশৰ দশকত এনে ঠাইত মধ্যবিত্ত ঘৰৰ ল'ৰা পঢ়িবলৈ যোৱাটো 'দুঃসাহস' আছিল। তেওঁৰ জীৱন আৰু মৌলিক প্ৰতিভাক ইন্ধন যোগোৱা ক্ষেত্ৰত সময় অৰু যুগসাপেক্ষে পোৱা বিৰল ব্যক্তিৰ সংগ লাভে এই শিল্পীজনক অদ্বিতীয় কৰাত সহায় কৰিছে বুলি ভাবোঁ। জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুৰাভা, ফণী শৰ্মা আদি যুগনায়কৰ সান্নিধ্য, তেওঁলোকৰপৰা পোৱা প্ৰেৰণা, আনহাতে বেনাৰসত শিক্ষাগুৰু হিচাপে লগ পোৱা ড০ সৰ্বপল্লী ৰাধাকৃষ্ণণ, মদন মোহন মালব্যৰ দৰে পণ্ডিতসকলে ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যক্তিত্ব আৰু প্ৰতিভা

গঠনত সহায় কৰিছিল। ৰাজনীতি, সমাজনীতি, বুৰঞ্জী, সংস্কৃতিৰ বিষয়ে গভীৰভাৱে জানিবলৈ ভূপেন হাজৰিকক সময়ে সুযোগ দিছিল। বিশ্বযুদ্ধ, ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰাম, সেই সময়ৰ কমিউনিষ্ট আৰু নেশ্বনেলিষ্টৰ সংঘাত, দৰ্শন, ৰাজনীতিক, পণ্ডিতৰ সৈতে থকা ঘনিষ্ঠতাই ভূপেন হাজৰিকাক এজন সচেতন মানুহ কৰি তুলিছিল প্ৰথমে। অসমৰ কোনো প্ৰতিভাধৰে এই সুযোগবোৰৰ পূৰ্ণ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা নাছিল, যিখিনি ভূপেন হাজৰিকাই কৰিছিল। জন্মগত সুন্দৰ কণ্ঠ আৰু ভাল গীত লিখি সুৰ দিব পৰা ক্ষমতাই তেওঁক জাতি-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে প্ৰিয়ভাজন কৰি তুলিছিল। মাত্ৰ কুৰি বছৰত এম এ পাছ কৰি পইসত্তৰ টকাত ১৯৪৬ চনত পুৰাতত্ত্ব বিভাগত 'research scholar' হিচাপে সোমাওঁতে বুৰঞ্জীবিদ ড০ সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাৰ ঘনিষ্ঠ সান্নিধ্যও লাভ কৰিছিল। এই বিচিত্ৰ জ্ঞান-অভিজ্ঞতাৰে ভূপেন হাজৰিকাই সংগীত-চৰ্চা কৰিছিল, মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ বিৰচিত বৰগীতসমূহ লৈ 'অসমীয়া শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ ধাৰা' তৈয়াৰ কৰাৰ কথা ভাবিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ স্বমন্তব্যৰ পৰা জানিব পাৰি তেওঁৰ জ্ঞানস্পৃহাৰ কথা- 'বাৰানসীত বি এ পঢ়ি থকাৰ সময়ত কণ্ঠে মহাৰাজ, আনোখেলালৰ ঘৰলৈকো গৈছিলোঁ। বিছমিল্লাহ খানৰ ঘৰৰ বাহিৰত ৰৈ ৰৈ তেওঁৰ ৰেৱাজ শুনো। আকৌ আচাৰ্য নৰেন্দ্ৰ দেৱৰ মাৰ্ক্সিষ্ট ক্লাছতো এটেণ্ড কৰোঁ। আকৌ আন কিছুমান ঘটনা পৰম্পৰা দেখি মোৰ মনৰ মাজত অদ্ভূত ৰিয়েকশ্বন চলিছে। গান্ধীজীয়ে কৈছে Quit India, Do or die. নেতাজীয়ে কৈছে অহিংস পথেৰে স্বাধীনতা নাহে। আকৌ মুষ্টিমেয় কমিউনিষ্ট ছাত্ৰই কৈছে 'ই এটা পিপল ৱাৰ।'

ইয়াৰ পিছতা ভূপেন হাজৰিকা গ'ল যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়লৈ গণ সংযোগ বিষয়ত পি এইচ ডি লাভ কৰাৰ আকাংক্ষাৰে। যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিক্ষা, বিশ্বভ্ৰমণ, প্ৰেম, বিষাদ-বিৰহ, বিবাহ আদি ঘটনাবোৰ নাটকীয়ভাৱে আমেৰিকাত ঘটিছিল। পঢ়াশুনা কৰিবলৈ তেওঁ যুক্তৰাষ্ট্ৰত চাকৰি কৰিছিল। ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ সৈতে যোগাযোগ কৰি এছিয় দেশসমূহৰ সমস্যা আৰু অধিকাৰ লৈ প্ৰসংগ উত্থাপন কৰিছিল। জেফাৰছন স্কুললৈ গৈ মাৰ্ক্সবাদৰ শিক্ষাও লৈছিলগৈ, শ্বেতাংগ-কৃষ্ণাংগৰ আন্দোলনৰ পৰোক্ষ সহযোগীও হৈছিল। জয়প্ৰকাশ নাৰায়ণ, আম্বেদকাৰ আদিয়ে সম্পাদনা কৰা 'নিউ ইণ্ডিয়া' নামৰ কাকতখনৰ সম্পাদক হৈছিল ভূপেন হাজৰিকা। অসম সম্পৰ্কে ভ্ৰান্ত খবৰ এটা আমেৰিকাৰ 'Life' আলোচনীত প্ৰকাশ পোৱাত চিঠিৰে প্ৰতিবাদ জনাইছিল। ভূপেন হাজৰিকাই 'Suggestions School of Social Science' নামৰ অনানুষ্ঠানিক শিক্ষানুষ্ঠানত জীৱন, নাটক, সংগীত-সাহিত্যৰ শিক্ষা লৈছিল পল ৰবছন, হাৱাৰ্ড ফাষ্টৰ কাষত।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা সম্পৰ্কে এই কথাখিনি বহুতেই জানে, কিন্তু পুনৰ উত্থাপনৰ প্ৰয়োজন এইবাবেই হ'ল যে নৱপ্ৰজন্মই উপলব্ধি কৰা দৰকাৰ, এই যুগ নায়কজন কেৱল গায়ক নহয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ অদ্বিতীয় ব্যক্তিত্ব গঢ় লোৱাৰ অন্তৰালত এই সকলোবোৰ ঘটনা-উপঘটনা উহ্য হৈ আছে।

ড০ হাজৰিকাই পঞ্চাশ বছৰৰ আগেয়েই যুক্তৰাষ্ট্ৰত থকাৰ নানা প্ৰলোভন পাইছিল। ঘৰুৱা সমস্যা, আৰ্থিক নাটনিত থকা হাজৰিকাই UNESCOৰ গণসংযোগ বিভাগত মাহে এশ ডলাৰত কাম কৰিছিল। তাৰে দুপইচা ঘৰলৈ পঠাইছিল। তেওঁ 'ইণ্টাৰনেশ্বনেল চিভিল ছাৰভিচ'ৰ বাবে মনোনীত হৈছিল। সূৰ্য কুমাৰ ভূঞাই অসমত 'ডি পি আই'ৰ পদ এটা ঠিক কৰি থোৱা বুলি খবৰ পঠাইছিল। কিন্তু তেওঁক কোনো প্ৰলোভনে বান্ধি ৰাখিব পৰা নাছিল। জীৱনৰ গভীৰ সংজ্ঞাৰ চেতনাই সীমাৰ পৰিধি ভাঙি, অসীমৰ ফালে তেওঁক হাতবাউল দিছিল। স্বাধীন সত্তাই তেওঁক অনিৰুদ্ধ কৰি তুলিছিল। তেওঁ এসময়ত গুৱাহাটীলৈ গুচি আহিছিল। আজিৰ দিনত মানুহে এয়া কল্পনাও কৰিব নোৱাৰে। আমেৰিকাৰ মুক্ত সমাজ, স্বাধীন বিবেচনাৰ স্বাদ লৈ এখন সংস্কাৰবিহীন সমাজ গঢ়াৰ কল্পনাৰে ভূপেন হাজৰিকা দেশলৈ উভতি আহিছিল। তেওঁ মাৰ্টিন লুথাৰ কিঙৰ চেতনাৰে উদ্বুদ্ধ হৈ আহিছিল, ব্যক্তি স্বাধীনতা, পৰিবৰ্তনৰ মন্ত্ৰ লৈ আহিছিল। কিন্তু এই অসাধাৰণ মানুহজনক অসমত ভাতমুঠি মোকলোৱাৰ ব্যৱস্থাই কোনেও দিব নোৱাৰিলে। চাৰিওফালে বিৰাজ কৰিছে স্বজন-তোষণ, বৰ্ণবাদ, ক্ষমতালোভী মানুহৰ তাণ্ডৱ। ভূপেন হাজৰিকাই আমেৰিকাৰ সমাজ

আৰু চৰকাৰে দিয়া মানৱ অধিকাৰক সন্মান জনাইছিল যদিও, তেওঁ বিষ্ণু ৰাভাৰপৰা পোৱা সাম্যবাদ অন্তৰত খোদিত আছিল। তেওঁৰ সাম্যবাদী চিন্তাৰ প্ৰকৃত বিকাশ ঘটিছিল আমেৰিকাতহে। সেই সময়ত আমেৰিকাৰ উচ্চতম বিধানসভাৰ ছিনেটৰ জোচেফ মেকাৰ্থীৰ উদ্যোগত সাম্যবাদী সমাজৰ প্ৰতি সহানুভূতি থকা লোক বা বিৰোধী পক্ষক অত্যাচাৰ আৰু নানা সঁচা-মিছা অভিযোগত শাস্তি দিয়া হৈছিল। চাৰ্লি চেপলিনৰ দৰে মহান পৰিচালক, অভিনেতায়ো এই কাৰণতে আমেৰিকা ত্যাগ কৰিছিল। ড০ ভূপেন হাজৰিকাও একে ৰোষত পৰি আমেৰিকাৰ জেলত দুটামান দিন কটাবলগা হৈছিল। কাৰণ সেই সময়ত সাম্যবাদৰ বিশ্ববিখ্যাত নেতাবোৰৰ সৈতে ভূপেন হাজৰিকাৰ ঘনিষ্ঠতা হৈছিল আৰু সাম্যবাদ প্ৰচাৰ কাৰ্যত তেওঁ অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। কিন্তু দেশলৈ উভতি আহি তেওঁৰ বিপৰ্যয় দুগুণ চৰিল। ইতিমধ্যে তেওঁ অসাধাৰণ প্ৰতিভাময়ী কোটিপতিৰ ঘৰৰ দুলালী প্ৰিয়ম্বদা পেটেলক বিয়া কৰাই জুপুৰি ঘৰলৈ লৈ আহিছিল। মাটিৰ হাকিম দেউতাকৰ সততাৰে গঢ়া সংসাৰখনত এবোজা দুখ আৰু অভাৱ। নাই ঘৰ-বাৰী, টকা-পইচা। দহটা গুণী, সৎ ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাহিৰে একো নাই। সেই অৱস্থাত ১৯৫৩ ৰ পৰা ১৯৫৫ চনলৈ ভূপেন হাজৰিকা নিবনুৱা হৈ বহি থাকিল। গান গাই পইচা পোৱা সামাজিক ব্যৱস্থাও নাছিল তেতিয়া। আকাশবাণী গুৱাহাটী কেন্দ্ৰ প্ৰতিষ্ঠা হোৱা বাবে ভূপেন হাজৰিকাই গীত গোৱা আৰু দুপইচা অৰ্জন কৰাৰ সুবিধা পাইছিল, কিন্তু সেয়া আছিল মৰুভূমিত এটা পানীৰ টোপাল। দুৰ্যোগ, দুৰৱস্থাৰ মাজতো ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছিল দুৰন্ত আশাৰ গীত।

নিৰাপত্তাহীনতা, আৰ্থিক অনাটন, পাৰিবাৰিক সমস্যাৰে জুৰুলা ভূপেন হাজৰিকাই ৰেডিঅ'ৰ মাধ্যমেৰে অভূতপূৰ্ব জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিবলৈ ধৰিলে। অসমীয়া সংগীত জগতত 'বাস্তৱবাদ'ৰ জন্ম হ'ল ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰপৰা। সমাজ জাগৰণ, সমাজৰ শিল ভাঙোতা, ৰে'লগাড়ী চলোৱা, দোলাভাৰী, মাছমৰীয়াৰ জীৱনৰ কাহিনীচিত্ৰেৰে বৰ্ণিত গীত শুনি অসমৰ জনসাধাৰণৰ হিয়া স্পন্দিত হ'ল অভিনৱ আৱেগত। কিন্তু তেওঁৰ বিপৰ্যয়ৰ এই কালছোৱাত চৰকাৰ বা তেওঁৰ চৌপাশে আগুৰি থকা লোকে তেওঁক ধনিষ্ঠমানো সহায় নকৰিলে। তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপকৰ পদ এটাত যোগদান কৰি জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰিব খুজিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিভা আৰু যশস্যাত কালিমা সানি, সেই মুহূৰ্তত এখন বাতৰি কাকতত লিখি অপবাদ প্ৰচাৰ কৰা হ'ল যে হাজৰিকাৰ ডিগ্ৰীটো ভুৱা। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপকৰ প্ৰাৰ্থীত্ব নাকচ কৰাৰ এই ষড়যন্ত্ৰ চৌপাশে বিয়পি পৰিছিল। তেওঁৰ গুণ-গৰিমা ধূলিত মিহলাবলৈ এচাম মানুহ সক্ৰিয় হৈ পৰিল। উৰা-বাতৰি, বেনামী-পত্ৰ, ভুৱা প্ৰচাৰ ভালপোৱা অসমীয়া সমাজত ৰাতা-ৰাতি ভূপেন হাজৰিকা মিছলীয়া হৈ পৰিল। গানবোৰ মুহূৰ্ততে পাহৰি পেলালে মানুহে। অৱদানখিনি মূল্যহীন হৈ গ'ল। অৱশেষত সেই সময়ৰ বিশ্ববিদ্যায়ৰ ৰেজিষ্ট্ৰাৰ স্বৰ্গীয় ফণীধৰ দত্তই কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়লৈ লিখালিখি কৰি প্ৰমাণ-পত্ৰ আনিলে, আৰু অশেষ চেষ্টা কৰিহে ভূপেন হাজৰিকাক অধ্যাপকৰ পদত নিযুক্তি দিলে। এই সন্দৰ্ভত এটি মৰ্মান্তিক দৃশ্যৰ বৰ্ণনা ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্তই 'ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ'ত দিছে এনেদৰে--

'সেই খবৰটো শুনি (পদ পোৱা খবৰটো) ড০ হাজৰিকাৰ দেউতাকে এখন পুৰণি চাইকেল চলাই আমাৰ ঘৰলৈ আহি দেউতাৰ (ফণীধৰ দত্ত, ড০ দিলীপ দত্তৰ পিতৃ) প্ৰতি কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰাৰ দৃশ্য মোৰ ভালদৰে মনত আছে। তিনিশ টকীয়া এটা চাকৰিৰে বাৰ-তেৰজন লোকৰ এটা পৰিয়ালৰ জীৱিকা নিৰ্বাহত কিমান সহায় দিব সন্দেহজনক, কিন্তু এই চাকৰিটোৰেই যেন তেওঁলোকক ৰক্ষা কৰিলে।" তেৰজনীয়া পৰিয়াল এটা জীয়াই ৰাখিবলৈ, এটা তিনিশ টকাৰ চাকৰি প্ৰাৰ্থী হোৱা হাজৰিকাক মিছা অপবাদেৰে আঘাত কৰি বঞ্চিত কৰিব খোজা এই ঘটনা জাতিটোৰ কলংক বুলিয়েই চিহ্নিত হৈ থাকিব চিৰকাল। ভূপেন হাজৰিকাই চাকৰিটো নোপোৱাত দুটা চক্ৰ জড়িত আছিল। এটা কমিউনিষ্ট বিৰোধী চক্ৰ, আনটো হাজৰিকাৰ যশস্যাত জ্বলি-পুৰি মৰা দল। কিন্তু দুখৰ অন্ত ইমানতে নপৰিল। এবছৰমানৰ পিছত হাজৰিকা ৰাছিয়ালৈ যোৱা এক ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক সংস্থাৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত হ'ল। সেই সময়ত ই বিৰল সন্মানৰ কথা। ইয়াৰ ঠিক আগে আগে হাজৰিকাৰ চেষ্টাৰ বাবে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দলটোৰে দিল্লীত

অনুষ্ঠিত হোৱা আন্তঃবিশ্ববিদ্যালয় যুৱ উৎসৱত শ্ৰেষ্ঠ দল বিবেচিত হৈছিল। তেওঁ শ্ৰেণীত শিক্ষাদান আন্তৰিকতাৰে দিছিল। তেৰজন অনাৰ্ছ লোৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ভিতৰত বাৰটাই অনাৰ্ছ পাইছিল। নৰাগত আদৰণী সভাৰ বাবে লিখিছিল সেই বিখ্যাত গীত- 'স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ...।' গণনাট্য সংঘৰ আমন্ত্ৰণত মঘাই ওজাক লগত লৈ কলিকতাত গান গাবলৈ গৈছিল। ৱেলিংটন স্কোৱাৰত তেওঁৰ গান আৰু মঘাই ওজাৰ ঢোলে প্ৰথমবাৰৰ বাবে হুলস্থূল লগালে। বাতৰি কাকত প্ৰশংসাৰে ভৰি পৰিল। নানা সাংস্কৃতিক গ্ৰুপে আহি শুভেচ্ছা যাচিছিল। এইবোৰৰ ঠিক পিছতেই মুলকৰাজ আনন্দ, খাজা আহমদ আব্বাচৰ পৰা চিঠি আহিছিল ভূপেন হাজৰিকালৈ, সাহিত্য-সাংস্কৃতিক দলটোৰ সৈতে ভূপেন হাজৰিকা ফিনলেণ্ডলৈ যাব লাগে, কেৱল সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ অহা-যোৱা খৰচহে দিয়া হ'ব। তেওঁ কোনোমতে দুটামান পইচা যোগাৰ কৰি ৰে'লেৰে দিল্লী, তাৰ পিছত উৰাজাহাজেৰে কাবুললৈ যাত্ৰা কৰিলে। হাজৰিকাৰ এই যাত্ৰাৰ সংগী হৈছিল চিত্ৰশিল্পী এম এফ হুছেইন, কিষণ চন্দৰ, বীণাবাদক বালচন্দৰ। ফিনলেণ্ডত জাঁ পল ছাত্ৰেক ঘনিষ্ঠভাৱে লগ পালে হাজৰিকাই। ফিনলেণ্ডৰপৰা লেনিনগ্ৰাড, তাৰপৰা মস্কো, মস্কোৰপৰা কাবুল হৈ দিল্লী। দিল্লীৰপৰা ৰে'লেৰে অহাত ভূপেন হাজৰিকাৰ তিনিদিন পলম হ'ল চাকৰিত যোগদান দিয়া সময়সীমাতকৈ। উভতি অহা প্লেনখন আফগানিস্তান হৈ অহা বাবে পলম হৈছিল। আনহাতে সেই সময় পুৰাবলৈ বিমানৰ খৰচ তেওঁৰ হাতত নথকাত ৰে'লেৰে আহিছিল। এইবাবেই ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰমহাৰপৰা তিনিদিনৰ পইচা কাটিলে কৰ্তৃপক্ষই। পলম হোৱা বাবে হাজৰিকাই দেউতাকলৈ 'wire' কৰি খবৰ পঠাইছিল। এই খবৰটো দিবলৈ যাওঁতে দেউতাকক সেই সময়ত কৰ্তৃপক্ষই বেয়াকৈ কৈছিল। মৌখিক ব্যাখ্যাৰ পিছত দৰমহা কটা আৰু দেউতাকক বেয়াকৈ কোৱা কথাত হাজৰিকাই অপমান পালে। এই আঘাতৰ বিৰুদ্ধে কোনেও তেওঁৰ হৈ মাত নামাতিলে। এই আঘাত কিমান গভীৰ আছিল, তেওঁ নিজেই লিখিছে- 'মই বৰ অপমানিতবোধ কৰিলোঁ। ভি ভি ৰাও, সাৰংগপাণিয়ে ক'লে- এইটো এটা অবিচাৰ হ'ল। তিনিদিনৰ দৰমহা বৰ বেছি নাছিল, কিন্তু মোৰ খং উঠিল। গৌৰীশংকৰ ভট্টাচাৰ্যয়ো একো নকৰে, ফণী বৰায়ো একো নকৰে, কেশৱ মহন্তহঁতেও একো নকয়। অন্ততঃ এটা সঁজাতী দলে কৈ চাব পাৰিলেহেঁতেন। মই কিন্তু ঠিক কৰিলোঁ, এইটো যদি পুনৰ্বিবেচনা নকৰে, মই পদত্যাগ কৰিম।' (মই এটি যাযাবৰ, পৃ.১২৪)। ভূপেন হাজৰিকাই পদত্যাগ কৰিলে। সূৰ্য কুমাৰ ভূঞাই হাজৰিকাক বুজাবলৈ যাওঁতে তেওঁ ক'লে- 'জীৱিকাৰ নিৰাপত্তা বিচৰা হ'লে আমেৰিকাতে থাকিলোহেঁতেন। ৰাষ্ট্ৰসংঘত ভাল চাকৰি কৰি আছিলোঁ।' হলিৰাম ডেকাই সাহস দি কৈছিল সেই সময়ত- 'তোমাক মানুহে বৰ কষ্ট দিছে। মই কলিকতাত এঘাৰটা ল'ৰা-ছোৱালী লৈ এটা ৰুমত আছিলোঁ। সাহিত্যও কৰিছিলোঁ, ডাঙৰ ডাঙৰ বেৰিষ্টাৰৰ মুখামুখি হৈ ওকালতিও কৰিছিলোঁ। মই সেই পৰিবেশত 'Competitive Advocate' হৈ আছিলোঁ, সেইবাবেই আজি মোক মুখ্য ন্যায়াধীশ পাতিছে। তুমিও ওলাই যোৱা। ওলাই গ'লে অসমৰ মানুহে বুজিব। যেতিয়া মাতে তেতিয়া আহিবা।' ইয়াৰ পিছত বহু মানুহৰ বুজনিতো হাজৰিকা সৈমান নহ'ল। অসমত ভূপেন হাজৰিকাক ৰাখিবলৈ এশ টকা আগধন দি ফণী শৰ্মাই 'পিয়লি ফুকন' কথাছবি কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দিলে। এই সুযোগতে ভূপেন হাজৰিকা গুচি আহিল কলিকতালৈ, তেতিয়া ১৯৫৫ চন। পিয়লি ফুকনৰ কাম শেষ হ'ল, কিন্তু হাজৰিকা অসমলৈ ঘূৰি নাহিল। অসমত থকাৰ মোহত, আমূল পৰিৱৰ্তন কৰাৰ স্বপ্ন লৈ যিজন মানুহে আমেৰিকাৰ ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ চাকৰি ত্যাগ কৰি দুখ-অনাটন সাৱটি লৈছিল, অভাৱৰ সংসাৰ, অনিশ্চিত জীৱন, নিৰাপত্তাহীন সময়ৰ আঘাতত পত্নী-পুত্ৰক নিজৰ কাষৰপৰা পঠাই দিছিল, সেই মানুহজনে অভিমানেৰে সাৱটি ল'লে কলিকতাক। তাতো প্ৰচণ্ড সংগ্ৰাম আৰম্ভ হ'ল। কিন্তু সেই সময়ৰপৰা আৰম্ভ হ'ল ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিৰ 'Variation' অথবা বৈচিত্ৰ্যতা। এই সময়ছোৱাই ভূপেন হাজৰিকাক সাৰ্বজনীন কৰি তুলিলে। ১৯৪২-৫৫ চনলৈকে এই এটা যুগে ভূপেন হাজৰিকাক জুয়ে পোৰা সোণ কৰি তুলিলে। এই কালছোৱা তেওঁৰ ব্যক্তিগত সময় আছিল। আনুষ্ঠানিক, অনানুষ্ঠানিক উৎকৃষ্ট শিক্ষাৰ উপৰি জীৱনৰ প্ৰেম-বিষাদ-বন্ধুত্ব, সংঘাতে তেওঁক যোগালে ইন্ধন। তেওঁ সাম্যবাদক বিশ্বাস কৰিছিল, কিন্তু তেওঁৰ দৰ্শনত 'Flexibility' আছিল, তেওঁ লাভ

কৰা বেনাৰসৰ শিক্ষাৰ মুক্ত ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক দৰ্শন, আমেৰিকাৰ সমাজ, দৰ্শনৰ গ্ৰহণযোগ্যতাখিনিৰ সৈতে বামপন্থী চিন্তা-ধাৰাৰ এক নিৰ্ভেজাল মিশ্ৰণ ঘটিছিল। যাৰ বাবে কট্টৰ কমিউনিষ্টৰ সৈতে সঘনে তেওঁৰ সংঘাত হৈছিল। এই সকলো সীমা ভাঙি তেওঁ হৈ পৰিল এজন মানৱতাবাদী চিন্তানায়ক, গায়ক, কথাছবি পৰিচালক। সময়ৰ আগে আগে তেওঁ খোজ পেলাবলৈ আৰম্ভ কৰি দিলে। তেওঁ শীতত জঠৰ সমাজখনৰ খেতিয়কজনৰ ভগা পঁজাৰ তুঁহ জুইকুৰাৰ নিজেই এটি উত্তাপ হ'বলৈ বিচাৰিলে। সংখ্যালঘু কোনো সম্প্ৰদায়ৰ ভয়াৰ্ত মনটোৰ 'নিৰাপত্তা' হ'ব খুজিলে। কণ্ঠৰুদ্ধ সুগায়কজনৰ 'প্ৰভাত আনিব পৰা, অথচ নোগোৱা' অমৰ গীতৰ 'সুধাকণ্ঠ' নিজেই হ'বলৈ বিচাৰিলে। প্ৰকৃততে কলকাতাত থকাৰ সিদ্ধান্ত লোৱাৰ পিছত, ভূপেন হাজৰিকা নিজেই নিজৰ সাহস, নিজেই নিজৰ বন্ধু-শত্ৰু সকলো হ'বলৈ ধৰিলে। কিন্তু মনটো অসমৰ লুইতৰ পানীত, কঁহুৱা ফুলা আহিন, লাই-লফা শাকত লাগি থাকিল। কলকাতাত বহি থাকি তেওঁৰ হৃদয়ৰপৰা ওলাই আহিল- 'মোৰ ব'হাগ যেন এটি সৰু বিহুগীত, ক'ৰবাত হেৰাই যোৱা।'

নীলা গৰল পিয়া মই নীলকণ্ঠ

ফ্ৰেংক কুপকা (Frank Kupka) পেৰিচৰ বিখ্যাত কাৰ্টুনিষ্ট আছিল। পিছলৈ তেওঁ 'কিউবিজিম' আৰু বিমূৰ্ত ধাৰণাত দক্ষতা দেখুৱাইছিল অসাধাৰণ চিত্ৰৰে। তেওঁ এটা সাক্ষাৎকাৰত কোৱা কথা স্মৰণীয় বাক্য হৈ পৰিছিল। তেওঁ কৈছিল- 'মোৰ জীৱন, ৰং আৰু বিহৰ সংমিশ্ৰণেৰে তৈয়াৰী চিত্ৰ।' জন্মস্থান বহেমিয়াৰপৰা দেউতাকে মাহীমাকক অনাৰ পিছতে পলাইছিল তেওঁ। সেই কৈশোৰৰপৰা আৰম্ভ হৈছিল জীৱন সংগ্ৰাম। বিশ্বৰ প্ৰখ্যাত কবি, চিত্ৰকৰ, শিল্পী সকলোৰে ক্ষেত্ৰতে দেখা যায়, নানা বিষপান কৰি, নানা দেশে-বিদেশে তেওঁলোক সৃষ্টিৰ তাড়নাত, জীৱনৰ সন্ধানত ঘূৰে। ফ্ৰেংক কুপকাৰ এই মন্তব্যশাৰী নিউয়ৰ্কৰ আৰ্টগেলেৰী এটাত পঢ়ি, তৎক্ষণাৎ এটা শাৰী মই গুণগুনাইছিলো- 'নীলা গৰল পিয়া মই নীলকণ্ঠ, অলিয়া-বলিয়া মই যাদুকৰ।'

ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু জীৱনবোধ বিষপানেৰে কৰা অমৃত মন্থন। ভূপেন হাজৰিকাই স্বীকাৰ কৰিবনে নাই নাজানো, কিন্তু মই বিশ্বাস কৰোঁ, বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ড ভ্ৰমি 'নানা ৰস' চুহি ফুৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ স্পৰ্শকাতৰ ঠাইটুকুৰা শ্বিলং। এতিয়াও, তেওঁ যেতিয়াই অসমলৈ আহে, দুদিনৰ বাবে, যেনে-তেনে তেওঁ শ্বিলঙত কটায়। এয়া কৰিবলৈ নাপালেই অসন্তুষ্ট হয়। কাৰণ শ্বিলঙৰ কিছুমান বিশেষ পাহাৰীয়া লুংলুঙীয়া বাটে, পাইনৰ বতাহে অনা মৃদু শব্দই, সেমেকা শ্বিলঙৰ গধুলিয়ে, ৰৌদ্ৰোজ্জ্বল এজেলিয়া, ক্ৰিছেনথিমাম ফুলা সময়ে তেওঁক মনত পেলাই দিয়ে মধুৰ বিষাদেৰে ভৰা ক্ষণ। ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰেমৰ সন্ধানে প্ৰথম-দ্বিতীয় নামানে, কিন্তু তথাপি তেওঁ ওৰে জীৱন মনত লৈ ফুৰিছে সেই সুন্দৰী প্ৰিয়তমাক, যি প্ৰথম যৌৱনৰ দুৱাৰডলিতে হাজৰিকাক বৰিব খুজিও সামাজিক বাধাত বিচ্ছিন্ন হৈ গ'ল চিৰকালৰ বাবে। 'নিজৰি নিজৰি কেঁচা তেজ বয়, মোৰ কলিজাৰপৰা। সিয়েই তোমাৰ কপাল শুৱাওক, হৈ সেন্দুৰীয়া তৰা।' পঞ্চাশৰ দশকত এখন নাটকৰ বাবে 'দূৰ দিগন্তত ৰিণিকি দেখিছোঁ সোঁৰৰণী বগ উৰা...।' এই গীতটি লিখিছিল তেওঁৰ হেৰোৱা প্ৰণয়িনীক উদ্দেশ্য কৰি। যুক্তৰাষ্ট্ৰত প্ৰিয়ম্বদা পেটেলে ভূপেন হাজৰিকাক এদিন হঠাতে প্ৰস্তাৱ দিছিল বিবাহৰ। ভূপেন হাজৰিকাই আৰ্থিক দুৰৱস্থা আৰু নানা সমস্যাৰ কথা কৈ ফালৰি কাটিবলৈ যত্ন কৰিলে। যদিও তেওঁ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত পঢ়িছে, ঘৰুৱা অৱস্থা প্ৰিয়মে কল্পনা কৰিব নোৱাৰে। খাৰঘুলিৰ ভাড়াঘৰত দেউতাকে ত্ৰিশ টকা দি থাকে। বাথৰুম- পায়খানা কেনেকুৱা তাৰ বৰ্ণনাও দিলে। প্ৰিয়ম্বদাই আৰু বেলেগ কিবা সমস্যা আছে নেকি সুধিলে। হাজৰিকাই ক'লে- 'মোৰ পৰা নিৰাপত্তা নাপাবা।'

'মই আন্তৰ্জাতিক সম্পৰ্কত এম এ পাছ কৰিছোঁ, ময়ো কাম কৰিম, তুমিও কৰিবা আৰু কিবা...' প্ৰিয়মে পুনৰ প্ৰশ্ন কৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই অৱশেষত ক'লে- 'মই এজনী ছোৱালী ভাল পাইছিলোঁ। তাৰ সাক্ষী এই চিঠিবোৰ চোৱা। মই আৰু কাৰোবাক ভাল পাম বুলি ক'ব নোৱাৰোঁ। মই আৰু কাকো মোৰ হৃদয়ত আসন দিব নোৱাৰোঁ।'

তাই এতিয়া ক'ত?- প্ৰিয়মে সুধিছিল।

তাইৰ বিয়া হৈ গৈছে।

— তুমি যদিও সেই ছোৱালীজনীক পাহৰা নাই, তুমিতো আৰু তাইক নোপোৱা। ময়ো আনক বিয়া নকৰাওঁ।- প্ৰিয়মে কৈছিল। প্ৰিয়ম্বদা পেটেলে এসময়ত আৰ্থিকভাৱে নিঃকিন ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰেমত সকলো ত্যাগ কৰি গুচি আহিছিল গুৱাহাটীলৈ। যি প্ৰিয়মৰ পাণিপ্ৰাৰ্থী আছিল ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ উচ্চ অৰ্থনীতিৰ বিষয়া। মোৰাৰজী দেশায়ে ভাৰতলৈ তেওঁক বিত্ত সচিব কৰি আনিছিল। ৰিজাৰ্ভ বেংকৰ গভৰ্নৰ সেই আই জি পেটেলৰ বিবাহ প্ৰস্তাৱ নাকচ কৰিছিল প্ৰিয়মে। এইগৰাকী প্ৰিয়ম্বদাক লৈ ৰাষ্ট্ৰদূত বিজয়লক্ষ্মী পণ্ডিতেও বৈদেশিক সেৱাত উচ্চ স্থান দখল কৰাৰ স্বপ্ন দেখিছিল। প্ৰিয়ম্বদা প্ৰিয়ম হাজৰিকা হ'ল। এটা পুত্ৰ সন্তান জন্ম দিলে। যৎপৰোনাস্তি ভুলো প্ৰিয়ম্বদাৰ অভাৱৰ সৈতে নিজক খাপ খুৱালে। ভূপেন হাজৰিকা আৰু প্ৰিয়মৰ প্ৰকৃততে প্ৰেম হৈছিল নে নাই সেয়া ক'ব নোৱাৰি। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰিয়ম আৰু তেওঁৰ সম্পৰ্কৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰিছিল সামাজিকভাৱে। প্ৰকৃততে হাজৰিকাৰ এইবাবেই ভয় আছিল। তেওঁ প্ৰেমিক বাবেই বিবাহলৈ ভয় কৰিছিল। এলাবৰ বিখ্যাত উক্তিৰ দৰে- "The Don Juans among men and the light-0. loves among women are afraid of marriage". ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যক্তিত্বৰ এনে এক আকৰ্ষণীয় সম্মোহনী শক্তি আছে, যাৰ বাবে দেশৰ উপৰি বিদেশতো অলেখ বান্ধৱী বা তেওঁক ভালপোৱা ছোৱালীয়ে বেৰি আছিল। তেওঁৰ এখন বহী আছিল, য'ত ডাঙৰ মানুহৰ লগতে ধুনীয়া ধুনীয়া ছোৱালীৰ ঠিকনা, ফোন নম্বৰ আছিল। তেওঁ আমেৰিকা এৰি আহোঁতে, আটলাণ্টিকলৈ যোৱাৰ আগে আগে, তেওঁ উঠি যোৱা জাহাজখনৰ কাষে কাষে সমুদ্ৰ তীৰেৰে এমাইল এজনী ছোৱালী দৌৰি আহিছিল। তাই বিখ্যাত ব্ৰডবে' থিয়েটাৰৰ নৰ্তকী আৰু অভিনেত্ৰী আছিল। বিদায়ৰ আগনিশা তেওঁলোকে অন্তৰংগ সময় কটাইছিল। এনে এজন ৰোমাণ্টিক মানুহ ঘৰ-সংসাৰী হৈ, দহজন গৃহস্থৰ দৰে সংসাৰ চম্ভালিব, সেয়া কল্পনাতীত কথা।

ওৰে জীৱন ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ প্ৰথম প্ৰেয়সীক সন্ধান কৰি আছে। এতিয়াও আছে। অকস্মাতে এদিন প্ৰিয়মৰ সৈতে তেওঁৰ পুৰণি প্ৰেয়সীৰ বন্ধুত্ব হৈ গৈছিল। পুৰণি প্ৰেমিকা কলকাতাৰ ঘৰলৈ অহা-যোৱা কৰিছিল। স্বাভাৱিকতেই শিল্পীজন দুৰ্বল হৈ পৰিছিল। তেওঁৰ সংসাৰত আউল লাগিল। ইয়াৰ পিছত ভাৰতৰ শীৰ্ষস্থানৰ এগৰাকী গায়িকাই ভূপেন হাজৰিকাক তেওঁৰ পত্নী-পৰিয়ালতকৈও বেছি ভাল পায় বুলি সদম্ভে পত্নী প্ৰিয়মক কৈছিল, আৰু কৈছিল যে এনে এজন 'জিনিয়াছ'ক প্ৰিয়মে ভালদৰে যত্ন ল'ব জনা নাই। এই কথাবোৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ সাংসাৰিক জীৱন বিষময় কৰি তুলিছিল। এবাৰ ভূপেন হাজৰিকাই এই পুৰণি কথাবোৰ মোক কওঁতে 'গায়িকা' গৰাকীৰ নাম কেতিয়াও লিপিবদ্ধ নকৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই মাকক খুব ভাল পাইছিল বাবে প্ৰেয়সীৰ মাজত মাতৃকো বোধহয় বিচাৰি থাকিছিল। এই কথা মোৰ অনুভৱ হৈছিল তেওঁ হঠাতে এদিন কৈ পেলোৱা এটা কথাত। এদিন দেওবাৰৰ দুপৰীয়া তেওঁ মোৰ কলকাতাৰ ঘৰলৈ ভাত খাবলৈ আহিছিল। পোৱা বেঙেনা পিটিকা অলপ চেলেকি, হঠাতে তেওঁ মোক ক'লে- 'মই সঁচাকৈয়ে পগলা আছিলোঁ জানা। তুমি জানিলে আচৰিত হ'বা, মই আমাৰ ঘৰত কাম কৰা ছোৱালী এজনীৰ প্ৰেমত বলিয়া হৈছিলোঁ।' এইবুলি কোৱা কাহিনীটো আছিল এনে ধৰণৰ- স্কুলীয়া ভূপেন হাজৰিকাক, মাকক ৰন্ধা-বঢ়াত সহায় কৰা ছোৱালীজনীয়ে বৰ মৰম কৰিছিল। মনে বিচৰা বস্তু খাবলৈ দিছিল, চুলিও আঁচুৰি দিছিল। তেওঁ তাইক নেদেখিলে থাকিব নোৱাৰা হৈছিল। বয়সত ডাঙৰ ছোৱালীজনীয়ে এজন ড্ৰাইভাৰক ভাল পাইছিল আৰু এদিন তাই ড্ৰাইভাৰজনৰ সৈতে গুচি গৈছিল। কিশোৰ ভূপেন হাজৰিকাই এয়া প্ৰেমৰ চৰম প্ৰতাৰণা বুলি ভাবি লৈছিল। তেওঁ ভাবিছিল যে ছোৱালীজনীয়ে কিশোৰ ভূপেন হাজৰিকাক নিশ্চয় খুব ভাল পায়। অপ্ৰকাশিত এই প্ৰেমে সেয়ে তেওঁৰ হৃদয় চূৰ্ণ-বিচূৰ্ণ কৰি পেলাইছিল। মনে মনে উচুপি উচুপি কান্দি ফুৰিছিল। খোৱা-বোৱাত অৰুচি হৈছিল। বহুদিন লাগিছিল এই শোকৰপৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ। ৰসিকতা কৰি তেওঁ মোক এই ঘটনাটো কৈছিল যদিও, মোৰ ভাব হৈছিল, পোৱা বেঙেনাৰ পিটিকাত তেওঁৰ এই স্মৃতি কেনেবাকৈ লাগি আছে নেকি

এতিয়াও ! প্ৰিয়মে ভালদৰেই বুজি পাইছিল ভূপেন হাজৰিকাক। তেওঁ অকৃত্ৰিমভাৱে ভাল পাইছিল অসাধাৰণ মানুহজনক। প্ৰিয়ম নিজে অত্যন্ত মেধাৱী আৰু বুদ্ধিমতী আছিল। তেওঁ ভূপেন হাজৰিকাৰ স্বাধীন সত্তাক সন্মান কৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকায়ো প্ৰিয়মৰ প্ৰতি সন্মান যাচিছিল। তেওঁ অপৰাধবোধত ভুগিছিল। অসাধাৰণ এই নাৰীক পত্নী কৰি গৃহাবদ্ধ কৰি, অনিশ্চয় জীৱনৰ সংগী কৰি সেয়ে বেছিদিন ৰাখিব নুখুজিলে।

প্ৰত্যেক নাৰীয়ে একোজন আকাংক্ষিত পুৰুষক গৰ্ভধাৰণ কৰিবলৈ বিচাৰে। প্ৰিয়মেও এজন ভূপেন হাজৰিকাক গৰ্ভধাৰণ কৰিব খুজি, ভূপেন হাজৰিকাক বিবাহ কৰাইছিল। যুক্তৰাষ্ট্ৰত থকা আজিৰ যুৱক-যুৱতীৰ বাবে, সন্তানৰ সৈতে বিবাহ অনুষ্ঠানৰ প্ৰয়োজনীয়তা হয়তো অবান্তৰ কথা। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকা, প্ৰিয়ম দুয়োজনেই ভাৰতীয় সংস্কাৰত বন্দী যুৱক-যুৱতী আছিল। আমেৰিকাতে তেওঁলোকৰ বিবাহ হৈছিল। তাৰ পিছতেই প্ৰিয়মে পঢ়া শেষ কৰি কাম্পালালৈ গুচি অহাৰ সময় হৈছিল। কিন্তু প্ৰিয়মে কৈছিল- “I will take a child and then go”. সেয়াই হৈছিল। পুত্ৰ তেজৰ জন্ম হৈছিল। তেওঁলোকৰ বিবাহিত জীৱন চুটি আছিল। ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই লিখিছে- ‘মোৰ দাম্পত্য জীৱনত প্ৰিয়মক শয্যা-সংগীনীৰূপে তিনি নে চাৰিদিনহে পাইছিলোঁ। প্ৰিয়ম যোৱাৰ পিছত মোৰ মনটো গধুৰ গধুৰ লাগিছিল।’ (মই এটি যাযাবৰ, পৃ.৯৬)।

ভূপেন হাজৰিকাৰ সংসাৰ আৰু দাম্পত্য জীৱন প্ৰকৃততে মানসিকহে আছিল। বিবাহিত হৈয়ো ভূপেন হাজৰিকা বেছি সময় নিজৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ- সংগীত সাধনাত ব্যস্ত আছিল। পুত্ৰ আৰু পত্নী প্ৰায়ে নানা অসুবিধাত হাজৰিকাৰ সৈতে থাকিব নোৱাৰে। তেৰ বছৰীয়া বিবাহিত জীৱনৰ অন্ত পৰিছিল বুজা-বুজিৰে। তেৰ বছৰত তেওঁলোক তিনি বছৰমানহে একেলগে আছিল। কিন্তু তথাপিও বিবাহ-বিচ্ছেদৰ পিছত, ভূপেন নহা হ'ল। সামাজিকভাবে অকলশৰীয়া হোৱাৰ পিছতে তেওঁৰ সুৰাপানৰ অভ্যাস গঢ়ি হাজৰিকা অকলশৰীয়া হ'ল। তেওঁৰ ওচৰলৈ পূৰ্বৰ দৰে অসমীয়া, বঙালী দম্পতীবোৰ উঠিল। এই সুযোগতে তেওঁক বহুতেই ঠগিলে। আত্মীয়ৰপৰা ঘৰৰ লগুৱালৈকে তেওঁৰ অমনোযোগিতাৰ সুযোগ ল'লে। আজিৰপৰা চল্লিশ বছৰৰ আগেয়ে আমাৰ সমাজত ‘বিবাহ-বিচ্ছেদ’ক এটা অপৰাধ হিচাপেই গণ্য কৰা হৈছিল। এই সময়ছোৱাৰ পৰাই ভূপেন হাজৰিকাৰ দ্বিতীয় জন্ম হ'ল বুলিব পাৰি। কাৰণ ১৯৬৩ চনমানৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সৃষ্টিয়ে পাখি মেলি অনন্ত আকাশৰ উচ্চতাৰ ফালে ধাৱমান হ'ল অবিৰামভাৱে তেওঁ সুৰাপান কৰিবলৈ ল'লে। চিগাৰেট খাই নিঃসংগতা ভৰালে আৰু জান্মিলে- ‘আকাশী যানেৰে, উৰণীয়া মনেৰে’; ‘অস্ত আকাশৰে সপোন ৰহণ সানি’। ‘বোলো মিচিং ডেকাটি, বজালি যে পেঁপাটি’, ‘হু হু ধুমুহা আহিলেও, আকাশ ক'লা মেঘে ছানিলেও’, ‘ৰিমঝিম বৰষুণ পৰিলেও, তুমি যেন থাকা মোৰ কাষতে... ইত্যাদি অমৰ গীতবোৰ। আচৰিত কথা এই গীতবোৰ তেওঁ দাম্পত্য জীৱনৰ বিপৰ্যয়ৰ সময়ত বা তাৰ ঠিক পিছতে লিখা। য'ত কোনো হতাশ জীৱনৰ চিত্ৰ নাই, হা-হুমুনিয়াহ নাই। সেই সময়ছোৱাত তেওঁ তেজপুৰ, দিচাংমুখ, লুইতক লৈ জীৱনৰ দুখ-বেদনাবোৰ ধুই পেলাইছিল। কলিকতাতে থাকিছিল যদিও সঘনাই অসমলৈ আহি, অসমৰ জনজীৱনৰ ধূলিকণাৰ সৈতে মিলি গৈ নতুন নতুন গীত লিখিবলৈ প্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল। লিখিছিল ‘শ্বিলঙৰে মনালিছা লিংডো’, ‘ৰাধাচূড়াৰ ফুল গুজি, ৰাধাপুৰৰ ৰাধিকা’, ‘শ্বিলঙৰে গধুলি’; ‘লুইতৰ বলিয়া বান’; ‘আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া, বুলি সান্ত্বনা লভিলে নহ'ব’; ‘মোৰ গান হওক, বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে এক গভীৰ আস্থাৰ গান’।

সামাজিকভাৱে ভূপেন হাজৰিকা সুৰাপায়ী, অঘৰী আখ্যা পাইছিল যদিও তেওঁৰ অনিৰুদ্ধ গতিয়ে নিন্দুকৰ মুখ বন্ধ কৰি দিছিল। অসমীয়া আধুনিক গীতৰ এনে জোৱাৰ কোনেও কল্পনাও কৰিব পৰা নাছিল। ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰিয়মক বিসৰ্জন দিয়া নাছিল আৰু প্ৰিয়মেও দিয়া নাছিল। তেওঁলোক সময়তকৈ আগত খোজকঢ়া নাৰী-পুৰুষ আছিল। তেওঁলোক বন্ধু হৈ থাকিল দুয়ো। বিবাহ-বিচ্ছেদৰ পিছতো সেয়ে প্ৰিয়মৰ ভায়েকৰ সৈতে ভূপেন হাজৰিকাৰ ভনীয়েক ৰুবীৰ বিয়া হৈছিল। কোনেও দ্বিতীয়বাৰ কাকো বিবাহ নকৰালে, প্ৰিয়মো হাজৰিকা হৈ থাকিল চিৰকাল।

ভূপেন হাজৰিকা ককাক হৈছিল। নাতিৰ অন্নপ্ৰাশন নিউয়ৰ্কত পাতিছিল। উৎফুল্লতাৰে সেই সময়ত মোৰ সৈতে হোৱা বাৰ্তালাপত ফোনত কৈছিল- 'জহা চাউল বান্ধি লৈছোঁ, আমি আমাৰ মতে জহা চাউলৰ পায়স তাক খুৱাম।' এনেকুৱা সময়বোৰত বহুবাৰ ভূপেন হাজৰিকা, প্ৰিয়ম হাজৰিকা একেলগ হৈছে বন্ধু হিচাপে, সুন্দৰভাৱে সময়ো কটাইছে। কিন্তু অসমত নানা মানুহৰ কৌতুহল আৰু স্ব-ব্যাখ্যাৰ পৰিণতিত ভূপেন হাজৰিকা দিনে দিনে ৰহস্যময় আৰু নানা মুখৰোচক কাহিনীৰ নায়ক হৈ পৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ 'বিমূৰ্ত নিশাৰ' প্ৰেম ইয়াৰ পিছতো জাগ্ৰত হৈ থাকিল। নীলা চাদৰৰ ভাঁজত, এটি সাদৰী মাত হৈ, নিশ্বাসৰ উম হৈ, জীয়া জীয়া আদৰ হৈ, নিয়ম ভাঙি, পৰিধি ভাঙি প্ৰেম আহিল। এই প্ৰেমৰ মধুৰতা ভাঙিবলৈ সামাজিক নিয়মবোৰ যেতিয়াই তেতিয়াই উগ্ৰ বাঘৰ দৰে জঁপিয়াই পৰিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ যশস্যা তুংগত উঠিল। আন্তৰ্জাতিক খ্যাতি, ৰাষ্ট্ৰীয় খ্যাতিয়ে ভূপেন হাজৰিকাক লক্ষ লক্ষ জনৰ চকুৰ মণি, হৃদয়ৰ উত্তাপ কৰি তুলিলে। কিন্তু তথাপি তেওঁৰ প্ৰেমৰ স্বাধীনতা নাছিল। খঙতে সেয়ে তেওঁ লিখিছিল- 'নেলাগে সমাজ, নেলাগে নেলাগে।' এই গীতটো প্ৰায় হেৰাই গৈছে। লিপিবদ্ধও হোৱা নাই। কিন্তু প্ৰেমৰ উন্মাদনা কষ্টৰে নিয়ন্ত্ৰণ কৰি ৰাখিব লগা সময়ত লেখা এই মধুৰ যন্ত্ৰণাৰ গীত, গীতৰ সময় তেওঁৰ প্ৰেমিকা আৰু তেওঁৰ মাজত বন্দী হৈ থাকিল সংগোপনে। ইয়াৰ মিঠা ফল খালে গীতৰ শ্ৰোতাই।

আজিৰপৰা পঁইত্ৰিশ বছৰ আগেয়ে কল্পনা লাজমী নামৰ সৰু ছোৱালী এজনী লগ পাইছিল ভূপেন হাজৰিকাই। গুৰু দত্তৰ পৰিয়ালৰ সৈতে এক ঘনিষ্ঠতাসূত্ৰে কল্পনা লাজমী ভূপেন হাজৰিকাৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিছিল। বিখ্যাত বোলছবি পৰিচালক শ্যাম বেনেগালৰ ভাগিনীয়েক কল্পনাই বেনেগালৰ সহকাৰী হিচাপে আছিল। গুৰু দত্তৰ ল'ৰা অৰুণ দত্ত আৰু কল্পনা ১৯৭৫ চনত এক ডকুমেণ্টৰী ছবি কৰিবলৈ কলকাতালৈ আহি ভূপেন হাজৰিকাৰ ওচৰলৈ আহিল। ছেইণ্ট জেভিয়াৰ্ছৰ শিক্ষাৰে শিক্ষিত কল্পনাই ইতিমধ্যে চুটি ছবিত নিজৰ পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাইছিল। ভূপেন হাজৰিকাই পৰামৰ্শ দিলে ধীৰেন গাংগুলীৰ বিষয়ে এখন ডকুমেণ্টৰী কৰিবলৈ। কল্পনাহঁতে কৰিলে। সমাদৃত হ'ল। কাৰিকৰী পৰামৰ্শ আৰু সংগীত ভূপেন হাজৰিকাই দিলে। শকত-আৱত সৰু ছোৱালীজনী ভূপেন হাজৰিকাৰ ছবিৰ সহকাৰী হোৱাৰ লগতে ছেক্ৰেটেৰী হৈ পৰিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱিকা সত্তৰ চনলৈকে বোলছবিয়েহে দিছিল। ১৯৬৫ চনত যোৰহাটৰ ৰাজনীতিবিদ দুলাল বৰুৱাই প্ৰথম গায়কৰ মাননি হিচাপে পাঁচশ টকা দিছিল ভূপেন হাজৰিকাক। ভূপেন হাজৰিকাক সমাজ সচেতনতাৰ বাবে ৰাস্তাৰ অনুষ্ঠানত গীত পৰিবেশন কৰিবলৈ মাতে, ডাঙৰ ডাঙৰ ৰাজনৈতিক মঞ্চ, সাংস্কৃতিক মঞ্চই মাতে, কিন্তু পইচা নিদিয়ে। বোলছবিত সংগীত পৰিচালনা কৰিহে তেওঁ জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰিছিল। গায়ক হিচাপে ভূপেন হাজৰিকাক ইণ্টাৰ কলেজত গান গাবলৈ ছাত্ৰ দুলাল বৰুৱাহঁতে উৰাজাহাজৰ টিকট আৰু পাঁচশ টকা দি প্ৰথম তেওঁক যি মৰ্যাদা দিলে, সেয়া তেওঁৰ জীৱনত অবিস্মৰণীয় হৈ থাকিল। 'মই উৰাজাহাজত লেফাফাটো খুলি চাই দেখোঁ যে নগদ পাঁচশ টকা আছে। এই পাঁচশ টকাই মোক বহুত সহায় কৰিলে। মোৰ গ্লেমাৰ আছে কিন্তু টকা নাই। মই কাকো খোজা নাই। ঘৰততো দিবই নোৱৰা হৈছোঁ, তাতো মোৰ বৰ দুখ লাগি আছিল।' এয়া ভূপেন হাজৰিকাৰ কথা। যি সময়ত ভূপেন হাজৰিকা খ্যাতি, গ্লেমাৰৰ তুংগত আছিল, সেই সময়ত তেওঁ কিদৰে খাইছে-পিন্ধিছে তাৰ খবৰ তেওঁক গান গোৱাবলৈ নি বাঃ বাঃ লোৱা মানুহ বা অনুষ্ঠানে চিন্তা কৰা নাছিল। ভূপেন হাজৰিকাই 'মোক ইমান লাগিব' বুলি দাবী নকৰা বাবে, বা তেওঁৰ হৈ 'এতিয়া বজাৰত তেওঁৰ ৰেট ইমান' বুলি ক'বলৈ কোনো ছেক্ৰেটাৰী নথকা বাবেই ভূপেন হাজৰিকাক সস্তাতে বা বিনা পইচাই গান গোৱাব পাৰিছিল। গান তেওঁৰ আত্মাৰ ধ্বনি আছিল। এজন সচেতন মানুহ হিচাপে সমাজক ক'বলৈ তেওঁৰ বহু কথা আছিল। কিন্তু সমাজৰ প্ৰত্যেক কামত অপৰিহাৰ্য হোৱা এই শিল্পীজনক গান গালে যে তেওঁৰ অহা-যোৱা, ভাত-কাপোৰৰ সমস্যাবোৰো জোৰা মাৰিব পৰাকৈ উচিত পাৰিশ্ৰমিক দিব লাগে, সেইকথা অসমত কোনেও ভবা নাছিল।

জীৱনটো চলাই নিবলৈ, ভাই-ভনীকেইটাক সংস্থান দিবলৈ, পৰিয়ালক সহায় কৰিবলৈ ভূপেন হাজৰিকাক

অৰ্থৰ প্ৰয়োজন। যশস্যা, খ্যাতিয়ে পেট যে নভৰে সেই কথা তেওঁ বহু পলমকৈ বুজি পালে। ভূপেন হাজৰিকা অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ আঁকৰ হৈয়ো জগতৰ অন্যান্য প্ৰাণীৰ যিখিনি জন্মগত চতুৰতা জীয়াই থাকিবলৈ লাগে, তেওঁৰ সিমানখিনিও নাছিল। শিক্ষা আৰু চৌপাশে থকা বন্ধু-বান্ধৱৰ সংস্পৰ্শই এনে এক মানসিক আভিজাত্যৰ গৰাকী তেওঁক কৰি তুলিছিল যে পেটত গামোচা বান্ধি থাকিলেও, তেওঁ দুৰ্দশাৰ কথা কাকো ক'ব নোৱাৰিছিল।

কল্পনা লাজমীক সহকাৰী হিচাপে পোৱাৰ পিছত তেওঁ জীৱনৰ প্ৰতি সামান্য 'ছিৰিয়াছ' হ'ল। 'আনৰ কাৰণে জীৱন শলিতা কিমান জ্বলাবা আৰু, আৰু কিমান বাকী আছে'- বুলি উপলব্ধি কৰি তেওঁ ইখনৰ পিছত সিখন কাহিনীচিত্ৰ, অ-কাহিনী চিত্ৰ কৰিবলৈ লাগিল। কিছুমানত সাংঘাতিক সফলতা লাভ কৰিলে, কিছুমানত নকৰিলে। সেই সময়ত ভূপেন হাজৰিকাৰ গান বিখ্যাত হৈ পৰা সত্বেও তেওঁ মঞ্চত গান গাই পইচা পোৱা নাছিল। তেওঁৰ প্ৰাণৰ প্ৰকাশ হিচাপে গান আছুতীয়াকৈ হৃদয়ত সংৰক্ষণ কৰিছিল। ৰেডিঅ', এইচ এম ভি আদিত গীত ৰেকৰ্ডিং কৰিলে পইচা দিয়ে। তাৰ বাহিৰে জনমঞ্চত গীত গালে পইচা পাব পাৰে বুলি আশাও কৰা নাছিল। 'এৰাবাটৰ সুৰ' তেওঁৰ এখন আত্মজীৱনীমূলক কথাছবি। অসমৰপৰা আঁতৰত থাকি তেওঁ এক অপৰাধবোধত ভুগি আছিল। অথচ তেওঁ আগতকৈও বেছিকৈ অসমক ভাল পাবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। কিন্তু অন্তৰত অসমৰ প্ৰতি অভিমানো সঞ্চিত হৈ আছিল। সেয়ে 'এৰাবাটৰ সুৰ'ৰ জয়ন্ত বৰুৱাৰ (বিজয়শংকৰে ৰূপায়ণ কৰিছিল) মুখত শেষ সংলাপ এটা বোধহয় দিছিল- 'অসমৰ মাটিয়ে মোক ভুল নুবুজেতো' মাতৃৰ ওপৰত পুত্ৰৰ অভিমানৰ দৰে এই সম্পৰ্ক। দেউতাক ঢুকুৱা সময়ত বিষ্ণু ৰাভাই কৈছিল- 'তই Letter to the Editor' হৈয়েই থাকিবি নেকি। ফণী বৰাই জোৰ কৰিলে নাওবৈচা সমষ্টিৰপৰা নিৰ্বাচনত উঠিবলৈ। বিষ্ণু ৰাভাই ক'লে- 'আৰ্টৰ বিষয়ে চিৰিয়াছ কিবা কৰিবলৈ হ'লে তই বিধানসভাৰ মজিয়ালৈ যাব লাগিব।' তেওঁ এম এল এ হ'ল। ই 'Positive image', 'Nuisance Value' দিলে বুলি তেওঁ এতিয়াও স্বীকাৰ কৰে।

প্ৰকৃততে ১৯৭২ চনৰ পিছৰপৰা কল্পনা লাজমীয়ে তেওঁৰ জীৱনৰ গতিপথত প্ৰভাৱ পেলাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। তেতিয়ালৈকে ভূপেন হাজৰিকা সুউচ্চ খ্যাতি- যশস্যাৰ গম্বুজত বহি থাকিও, নিজক চম্ভালি যাবলৈ দিশহাৰা। আত্মীয়-স্বজনক তেওঁ নানা সময়ত নানা সহায় কৰি গৈছে। প্ৰত্যেকৰে নিজৰ সংসাৰ আছে। ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে বলিয়া বতাহজাক চম্ভালিবলৈ আপোন মানুহবোৰেও প্ৰকৃততে চেষ্টাই নকৰিলে। তেওঁৰ জীৱনৰ নাটকীয় সংঘাত, তেওঁৰ সংস্পৰ্শত থকা সমগ্ৰ বিশ্বৰ যশস্বী মানুহবোৰ, ৰাজনীতি, শিল্পকলা, সংগীত, সাহিত্য প্ৰতিভা সকলো একেলগে হাতৰ মুঠিত লৈ সমানে কাম কৰি যোৱা ভূপেন হাজৰিকা নামৰ এই প্ৰচণ্ড ধুমুহাক গতিলৈ আনিবলৈ উপযুক্ত মানুহ কোনো আগবাঢ়ি নাহিল। কল্পনা লাজমী আহিছিল প্ৰথম ছবি কৰিবলৈহে। ভূপেন হাজৰিকাক একান্তভাৱে সকলো সময়তে তেওঁ সহায় কৰিছিল। তেতিয়া ভূপেন হাজৰিকাৰ একমাত্ৰ সহচৰ আছিল মিন্টু মুখাৰ্জী। সুবোধ, ভাৰতী আৰু মিন্টু মুখাৰ্জী আছিল হাজৰিকাক চোৱা-চিতা কৰা নিজৰ মানুহ। তেজপুৰৰ ডাঃ লক্ষ্মী গোস্বামী, ডাঃ ৰবীন গোস্বামী, যোৰহাটৰ লনি বৰুৱা, হেমেন্দ্ৰ প্ৰসাদ বৰুৱা এই বন্ধুকেইজনে সকলো সময়তে ভূপেন হাজৰিকাৰ নানা সময়ৰ বন্ধু আছিল। ইয়াৰ ভিতৰত ডাঃ গোস্বামী দম্পতী আৰু চাহ খেতিয়ক হেমেন্দ্ৰ প্ৰসাদ বৰুৱাই এতিয়াও বিপদে-আপদে আৱৰি আছে। সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰত পবিত্ৰ কুমাৰ ডেকা আৰু নিৰোদ চৌধুৰীয়ে ভূপেন হাজৰিকাক সংগ দিছিল।

কল্পনা লাজমীয়ে ইয়াৰ মাজত আহি, ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনত এক মুখ্য ভূমিকা ল'বলৈ ধৰিলে। নানা সময়ত কল্পনা লাজমী বিতৰ্কিত হৈ উঠিল। কিন্তু এয়াও সত্য, কল্পনা লাজমী সকলো সময়তে ভূপেন হাজৰিকাৰ অপৰিহাৰ্য হৈ উঠিল। কল্পনা লাজমী ভূপেন হাজৰিকাৰ ভৰসাও হৈ পৰিল। অবিবাহিতা কল্পনাই বহু কিবাকিবি কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। তাৰ আগতে মুম্বাইত তেওঁ কাম কৰি আছিল। শ্যাম বেনেগালৰ ভাগিনীয়েক হোৱাৰ উপৰি, তেওঁ এই বিখ্যাত পৰিচালকজনৰ সৈতে সহযোগী পৰিচালক হৈ কাম কৰিছিল। তেতিয়া তেওঁ কম বয়সীয়া আৰু প্ৰচুৰ সম্ভাৱনাৰে

প্ৰস্ফুটিত প্ৰতিভা। কল্পনাই সাগৰত পাল ছিগি যোৱা নাওখন নিয়ন্ত্ৰণ কৰিলে ঢৌত চূৰ্ণ-বিচূৰ্ণ হৈ যোৱাৰপৰা। ভূপেন হাজৰিকা বা কল্পনাক প্ৰশ্ন কৰিলে কোনেও ক'ব নোৱাৰে তেওঁলোকৰ সম্পৰ্কৰ নাম। ভূপেন হাজৰিকাক সুধিলে কয়- 'তাই মোৰ ঘৈণী নহয়, প্ৰেয়সী নহয়, ৰক্ষিতাও নহয় কাৰণ তাই স্বাৱলম্বী, নিজা সুনাম আছে, তাই মোৰ সকলো সময়ৰ সহচৰ। কেতিয়াবা তাইক মোৰ কন্যাৰ দৰে লাগে, কেতিয়াবা তাই অভিভাৱক হৈ মোক বুজে, জানে।'

তথাপি 'পাপ যদি হয়, হওক জগৰীয়া, কম্পিত বুকুৰ আকলুৱা, দুটি বাহু মৰম বলিয়া... সমাজৰ আঁৰতে নিয়ম ভাঙি কিয় দুয়ো দুয়োতে মগন', 'এই ধুনীয়া গধূলি লগন...।' (কথাছবি ঃ মন প্ৰজাপতি) ইয়াৰ উত্তৰ নাই, আৰু ব্যাখ্যা নিষ্প্ৰয়োজন। ভূপেন হাজৰিকা আজিও সেই মনৰ গোপন প্ৰেয়সীৰ সৈতে থাকে। সেই প্ৰেয়সীৰ শৰীৰৰ এটি তিল লৈ আনিছে তেওঁ। এক স্পৰ্শাতীত স্পৰ্শৰ অনুভূতিৰে তেওঁ প্ৰেমিক সেই প্ৰেয়সীৰ। সমাজ, নিয়ম, পাপ-পূণ্য, আঘাত-প্ৰতিঘাত সকলো যুক্তি-তৰ্কৰ প্ৰতি উদাসীন হৈ, নোপোৱাখিনিকে পাই তেওঁ সুখী। নীৰৱ প্ৰাৰ্থনাৰ দৰে এই প্ৰেম, তেওঁৰ জীৱনৰ গতি, সুখ আৰু শান্তি। নিজৰ অসচেতনতাৰ বাবেই আপোনজনৰপৰা ভূপেন হাজৰিকাই পদে পদে আঘাত পাইছে। বিশ্বাসভংগ আৰু প্ৰতাৰণা পাই অভিমানী হৈছে। কিন্তু ইয়াৰপৰা শিক্ষা লভি কঠোৰ হ'ব কোনোদিন নোৱাৰিলে। এতিয়াও তেওঁ বহু বেয়া পোৱা পৰিবেশ, কাম, ব্যক্তিৰপৰা কঠোৰ হৈ ওলাই আহিব পৰা নাই আৰু নোৱাৰেও। 'নীলা গৰল পিয়া, মই নীলকণ্ঠ' বুলি সহ্য কৰি যায়। হৰিণাৰ মাংসই বৈৰীৰ দৰে, ভূপেন হাজৰিকাৰ খ্যাতি আৰু জনপ্ৰিয়তাই তেওঁৰ শত্ৰু চিৰকাল। খঙতে গীত লিখাৰ বাহিৰে তেওঁ একো কৰিব নোৱাৰে।

'জীৱনজোৱা খ্যাতিয়ে যদি জীৱনটোকে খায় মানুহ যদি মানুহৰ হয় অন্তৰায় তেনে দূৰতে থক খ্যাতি আৰু মিছা ব্যৱসায়...'

উৰ্মিমালা অশান্ত ঃ

ভূপেন হাজৰিকাই নিজৰ বিষয়ে বহু কথা সকলো মানুহক জনাইছে, তেওঁৰ 'বায়ডাটা' ইমান বৃহৎ যে অসমত আজিলৈকে কাৰো এনেকুৱা বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা, সন্মান প্ৰাপ্তিৰ সুদীৰ্ঘ তালিকা নাই। শিক্ষাতকৈও জীৱনৰ অভিজ্ঞতাই ভূপেন হাজৰিকাক অনন্য কৰি তুলিছে। ইয়াৰ লগত যোগ হৈছে তেওঁ জন্মগতভাৱে পোৱা অসাধাৰণ কণ্ঠ। কেৱল কণ্ঠই নহয়, জন্মগতভাবে পাইছে তেওঁ ছবি আঁকা ক্ষমতা। 'Painting is silent poetry, and poetry is a speaking picture'- Simonides.' কথাষাৰ হাড়ে-হিমজুৰে মই বিশ্বাস কৰোঁ। মোৰ ব্যক্তিগত ব্যাখ্যা, ভূপেন হাজৰিকাৰ চিত্ৰকলাৰ পাৰদৰ্শিতাই তেওঁক কবি, গীতিকাৰ, সুৰকাৰ হিচাপে আত্মপ্ৰকাশ কৰাত সহায় কৰিছে। মোৰ দৃষ্টিত প্ৰথমে তেওঁ চিত্ৰকৰ। এজন চিত্ৰশিল্পীৰ সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ, দৰ্শন, বিমূৰ্ত ভাবনাই এজন কবিৰ জন্ম দিব পাৰে। সাধাৰণৰ দৃষ্টিয়ে ঢুকি নোপোৱা সত্য, বিশ্লেষণ এজন চিত্ৰকৰে দিয়ে। সেইবাবেই চিত্ৰ-ভাস্কৰ্যই কবিতাৰ কথা কয়, কবিতা হৈ পৰে একোখন চিত্ৰ অথবা ভাস্কৰ্য। নৈশব্দ, নিৰ্জনতাৰ বাংময়, অন্তৰ্ভেদী-অপ্ৰকাশিত শব্দই কবিতা ৰচিব পাৰে। এই মৌন নীৰৱ সময়ৰ কবিতা, এজন চিত্ৰকৰৰ কল্পনাৰ ৰং আৰু কবিয়ে অনুভৱ কৰা শব্দৰ চেতনাইহে সৃষ্টিৰ ইন্ধন যোগাব পাৰে। সেয়ে ভূপেন হাজৰিকাইহে লিখিব পাৰে 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা এখনি নীলা চাদৰ'। ভূপেন হাজৰিকাৰ বিস্ময়কৰ প্ৰতিভাৰে লিখা শ শ কবিতা, সুৰ, গীত এক মুহূৰ্তৰ বাবে গণ্য নকৰাকৈ যদি কেৱল 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' গীতটোকেই একমাত্ৰ গীত বুলি ধৰা হয়, তাতেই ভূপেন হাজৰিকাৰ অতুলনীয় মৌলিকত্ব ধৰা পৰে। এটা নিশাৰ বিমূৰ্তভাৱ, নীলা চাদৰেৰে কৰা সুতীব্ৰ কলাত্মক প্ৰকাশে প্ৰমাণ কৰে ভূপেন হাজৰিকা প্ৰথম চিত্ৰকৰ, তাৰ পিছত কবি, তাৰ পিছতহে তেওঁ গীতিকাৰ- সুৰকাৰ, গায়ক। জন্মপ্ৰতিভা তেওঁৰ কণ্ঠ, ই ভাবনা প্ৰকাশৰ আহিলা (Tool) মাথোন। 'নিয়ম ভঙাৰ নিয়ম ই যে নিয়মাকাংখী বাটৰ কোমল আঘাত প্ৰতি আঘাত নীলা নিশাৰ নাটৰ...' নিয়ম ভাঙি ঘোষণা কৰা স্বাধীন সত্তা, প্ৰেম আৰু কামনাৰ জ্বলন্ত জুইৰ ইমান শীতল আৰু কোমল প্ৰকাশৰ নিয়ন্ত্ৰিত আৱেদন- এজন চিত্ৰশিল্পীৰ বাবেহে সম্ভৱ। যৌনতাক শিল্পকৰ্মলৈ ৰূপান্তৰিত কৰা এনে গীত ভাৰতবৰ্ষৰ

কোনো গীতত পোৱা নাযায়। "The perfection of art is to conceal art." ভূপেন হাজৰিকাই বহু গীতত এই কথা প্ৰমাণ কৰিছে। কিছুমান গীত আদি ৰস আৰু অসমৰ বোকা-মাটি, আঘোণৰ পথাৰৰ সুঘ্ৰাণেৰে নিমজ্জিত, যিবোৰ কেতিয়াও কোনো ভাষালৈ ভাবানুবাদ কৰিলেও প্ৰকৃত স্বাদ পোৱা নাযাব। এনে কিছু ৰচনা কেৱল যেন অসমৰ মাটি-পানীৰ বাবেহে, কেৱল অসমীয়া মানুহৰ বাবেহে। তেনে এটি গীত-

'চেনেহীৰ ফটা ৰিহা
ফুলে জকেমকি
উৰি যায় বতাহৰ আগত- বোলো আগত
নেখাই চাৰিসাঁজো থাকিব পাৰোঁ মই
ব'হাগৰ বিহুৰে লগত
শশী মিলনদৈ জালুকগুটি-পিপলদৈ
কেৰাচিন নহ'লে চাকিটি নজ্বলে
তথাপি গাৰ নাই তত।'

এই গীততে আছে 'ঔৰে গছতে মৌৰে বাহে ল'লে মই নবগালোঁ গছত' (প্ৰথম শাৰী অসমীয়া থলুৱা প্ৰবচন, পিছৰখিনি তেওঁৰ নিজৰ) গছৰ মৌ নেপাৰি, মৌ বিচাৰিলোঁ, চেনেহীৰ মিঠাকৈ ওঁঠত।

'এতিয়া টকা নাই সিকা নাই
বিহুৱানৰ সূতা নাই
ধানো গ'ল যোৱাটো বানত-
ময়ে চেনেহীয়ে মৰমতে বাচিছোঁ
এনুৱা নিৰাশাৰ কালত ফুলচ'তি লগাই লৈ
বৰঘৰ সাজিলোঁ খেৰ নাইকিয়া চালত।'

অসমীয়া খেতিয়কৰ দুৰৱস্থা, অসমৰ আৰ্থ-সামাজিক ছবি, বানপানীয়ে কাঢ়ি নিয়া মুখৰ ভাত আৰু এফালে বছৰেকৰ বিহুটো, মাত্ৰ কেইটামান অৰ্থব্যঞ্জক শব্দৰে তেওঁ বিৱৰণ দি পেলাইছে। ঠিক তেনেদৰে 'বিহুৰে বিৰিণা- অ' আইতা, কেৰুমণি থুৰিয়া, ... কেৰুমণি গেজেৰা নামাৰিবা কেতেৰা, চায়েনো চাই থাকিবৰ মন।' ভূপেন হাজৰিকাৰ বুকুৰ মাজেৰে বৈ গৈছে ব্ৰহ্মপুত্ৰ। এই ব্ৰহ্মপুত্ৰ বা লুইতৰ পানী আৰু বতাহৰ সৈতে জড়িত অসমীয়া আৰু উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ (পূৰ্বৰ 'নেফা'ৰ সৈতে শিল্পীজন একাত্ম) সকলো জনজাতিৰ সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম অনুভূতি শিল্পীজনৰ হৃদয়ত সিঁচৰতি হৈ আছে। লুইত-ব্ৰহ্মপুত্ৰক এৰি ভূপেন হাজৰিকাৰ কল্পনাই সাকাৰ ৰূপ সেয়ে নাপায়। কল্পনা লাজমীয়ে এবাৰ মোক কৈছিল- "তিনিটা 'বি' (Bhupen + Brahmaputra + Bihu) ইমান একাত্ম হৈ আছে যে এই তিনিটাৰ যোৰা ভাঙি ভূপেন হাজৰিকাৰ হৃদয়লৈ কোনো ব্যক্তি, কোনো ভাবনা সোমোৱা অসম্ভৱ। মুম্বাইৰ সাগৰ চায়ো যিজন মানুহে ব্ৰহ্মপুত্ৰ দেখে, সাগৰৰ বালি গছকি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বালি বুলি ভাবে, ব'হাগৰ মাহটো যি কেৱল অসমৰ বাবেহে বুলি ভাবি ক'তো থাকিব নোখোজে, সেই মানুহজন পৃথিৱীৰ যি প্ৰান্তত, যাৰ সৈতেই থাকক, প্ৰকৃততে তেওঁ কাৰো নহয়। তেওঁৰ সৈতে কেৱল ব্ৰহ্মপুত্ৰ থাকে।"

'মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাতো নালাগে লাগে পিছে আকাশতে জুই জ্বলাবলে' ভূপেন হাজৰিকা প্ৰাক্ স্বাধীনতা কালৰ মানুহ। সামাজিক, ৰাজনৈতিক উত্থান- পতন, সময়ৰ নাড়ী-নক্ষত্ৰ জনা মানুহ। জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, বিষ্ণু ৰাভাৰ সান্নিধ্য আৰু প্ৰেৰণাৰে গান গাবলৈ ওলাই অহা ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম ১৯২৫/২৬ চনৰ ভাদ মাহত হৈছিল বুলি ভবা যায়। মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত অহিংস আন্দোলন, সুভাষ চন্দ্ৰ বসুৰ সশস্ত্ৰ বিদ্ৰোহ, ভাৰতত ব্ৰিটিছ সাম্ৰাজ্যৰ

বেলি মাৰ নাযাবলৈ দেখুৱা চাৰ্চিলৰ দৃঢ় মনোভাৱ, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ স্বাধীন সত্বাই চিঞৰি উঠা গীত, বংগৰ কবি নজৰুলৰ 'অগ্নিবীণা'ৰ গীতৰ জুয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ মনস্তত্ব আৰু ব্যক্তিত্ব গঢ়িছিল। এক কথাত সময়ে, সংঘাতে গঢ়িছে ভূপেন হাজৰিকাক। ১৯৪৬ চনলৈকে এই কুৰিটা বছৰে দিছিল ভূপেন হাজৰিকাক সময়ৰ শিক্ষা। ব্ৰিটিছৰ অত্যাচাৰ-শোষণ, ব্ৰিটিছৰ গুণ- গৰিমা গোৰা, দুৰ্বলী অসমৰ মৌজাদাৰ-ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰেণীয়ে কৰা অমানৱীয় ব্যৱহাৰ, সামাজিক জাত-পাত বিচাৰ, কু-সংস্কাৰ সকলো চিত্ৰ বোকা মাটিত পৰা খোজৰ দৰে তেওঁৰ কোমল মনত সাঁচ বহুৱাইছিল। তেওঁৰ শৈশৱ আৰু যৌবন এই কালছোৱাই গঢ়ি দিছে। সেয়ে যোল্ল বছৰ বয়সতে লিখিব পাৰিছিল ঐতিহাসিক এই গীত-

'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন অসম গঢ়িম
সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব পুনৰ ফিৰাই আনিম
নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ সাজি শোষণকাৰীক বধিম।'

ড০ হাজৰিকাৰ সৃষ্টিৰ মৌলিকত্ব প্ৰকাশ পাইছিল যুগ সাপেক্ষে নহয়, যুগৰ বিপৰীত দিশতহে। সেই সময়ৰ কবি, গীতিকাৰসকলৰ গীত আৰু কবিতাসমূহ যদি লক্ষ্য কৰোঁ, দেখা যায়, তেওঁলোকৰ সৃষ্টিৰ সুৰৰ এক ভাবৰ সাদৃশ্য আছে। যতীন্দ্ৰ নাথ দুৱৰা, গণেশ গগৈ, ৰত্নকান্ত বৰকাকতী, ৰঘুনাথ চৌধাৰী, পাৰ্বতিপ্ৰসাদ বৰুৱা আদিৰ গীত, কবিতাৰ শব্দৰ বৈৰাগ্য, নৈৰাশ্যই প্ৰাধান্য পাইছে আৰু নৈৰাশ্যৰপৰা আশাবাদৰ এক কল্পনা আৰম্ভ হৈছে। কেতিয়াবা কবিতাই নিৰাশাৰ ব্যথিত ছবি দেখুৱাই সামৰণি হৈছে। প্ৰেমৰ পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্তি ঘটিছে বিৰহত। যেনে-

'হৃদয়ৰ হুমুনিয়াহ শূন্যে মাৰ য'ক
চিতা জুই নুমক আপুনি।' -যতীন্দ্ৰ নাথ দুৱৰা
তেনেদৰে,
আজি শৰতৰ এই
মধুৰ মাধৰী নিশা
টানি নিছে প্ৰাণ মোৰ নেজানো কলই
হোৱা তুমি সেয়ে হোৱা নিয়া টানি টানি নিয়া
যোৱাতো মাধুৰী আছে লক্ষ্যহীন হই।' -গনেশ গগৈ
পৰজনমৰ শুভ লগনত
যদিহে আমাৰ হয় দেখা পূৰাবনে প্ৰিয়ে
এই জনমৰ মোহ হিয়াৰ অপূৰ্ণ আশা...
-বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা

যি সময়ত প্ৰেম, বিৰহৰ ব্যথিত গীত প্ৰচলিত আছিল- সেই সময়ত ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছিল-

'অলিয়া বলিয়া মন মোৰ অলিয়া বলিয়া মন সুন্দৰ সৃষ্টিকাৰী মই অসুন্দৰহাৰী নতুনতা মোৰ পণ। লগৰে লগৰী তুমি হ'বা মোৰ পথৰ প্ৰেৰণাৰ বল পুৰণি পৃথিৱীক ন ৰূপ দি বান্ধি লৈ দুয়োৰে মন।' (১৯৪৮)

প্ৰেমক বিৰহৰ ঠাইত, জয় কৰা মুহূৰ্তটোৰেই গুৰুত্ব দি গীত লিখিছিল সেই সময়ত তেওঁ। এয়া ব্যতিক্ৰম আছিল। শব্দৰ চমকপ্ৰদ চয়ন, আশা আৰু আস্থাই অসমীয়া আধুনিক গীতৰ জগতলৈ অভিনৱত্ব কঢ়িয়াই আনিলে। গীতেৰেও যে ব্যক্তিগত ভাবৰ উপৰি সামাজিক কথাবোৰো ক'ব পাৰি, ৰাজনীতিৰ কথা ক'ব পাৰি, তাচ্ছিল্যও কৰিব পাৰি, পৰিৱৰ্তনৰ আহ্বানো দিব পাৰি, সেই কথা ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতে প্ৰথম প্ৰতীয়মান কৰিলে। অসমীয়া আধুনিক

গীতৰ 'ফৰ্ম'ৰ নতুনত্বই ভূপেন হাজৰিকাক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিলে। ইয়াৰ সৈতে যোগ হ'ল ভূপেন হাজৰিকাৰ যাদুকৰী কণ্ঠৰ বাহাৰ। শব্দ উচ্চাৰণ, শব্দৰ অৰ্থৰ সৈতে ভাবৰ সংযোজন আৰু গায়কীৰ ব্যঞ্জনাই আধুনিক গীতৰ ধাৰণাই সলাই পেলালে। ২০০৩ চনৰ এটি বিশেষ সামাজিক সন্ধিয়াত, নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈ, নৱকান্ত বৰুৱা আৰু ভূপেন হাজৰিকা একেলগ হৈ দৰ্শকক বিৰল অনুভৱ দিছিল। সেই সন্ধিয়াৰ ময়ো শ্ৰোতা আছিলোঁ। ভূপেন হাজৰিকাই এই দুয়োজন যশস্বী কবি, গীতিকাৰৰ গীত গাইছিল। সেইবাবেই এই দুয়োজনৰ গীত সন্নিবিষ্ট হোৱা এটি কেছেটত পুনৰবাৰ তেওঁ কণ্ঠদান কৰিছিল। এই কেছেট উন্মোচনৰ সন্ধিয়া নৱকান্ত বৰুৱাই কৈছিল- 'শব্দ আৰু ভাৱক কণ্ঠেৰে নিখুঁতভাৱে প্ৰকাশ কৰি, শ্ৰোতাৰ হৃদয় উদ্বাউল কৰাৰ মন্ত্ৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাহিৰে কাৰো নাই। ভূপেন হাজৰিকা নিজে কবি, নিজে সুৰকাৰ, গায়ক সকলো- সেইবাবেই এয়া সম্ভৱ হৈছে।' নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈয়ে কৈছিল- 'ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠ আৰু ভাবনাই যিদৰে মোৰ গীত সজায়, মই স্তম্ভিত হৈ যাওঁ- এই গীতটো ময়েই লিখানে। একোটা শব্দ, সুৰ আৰু কণ্ঠৰ যাদুত কিমান মায়াবী হৈ পৰে।' এই যাদুৰ দৰে কথা, সুৰৰ মোহিনী মন্ত্ৰৰে অসমীয়া আধুনিক গীতৰ জগতলৈ ভূপেন হাজৰিকাই নৱজাগৰণ আনিছিল। ১৯৫০ চনৰ পৰাই অসমীয়া আধুনিক গীতৰ এই নৱজাগৰণ আৰম্ভ হৈছিল বুলি ক'ব পাৰি।

নীলাৰ প্ৰেমিক ঃ

১৮ আগষ্ট, ১৯৪৯ চন। কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কেইবাজনো ছাত্ৰ ফুৰিবলৈ গৈছিল পেৰিচলৈ। ৰোজগাৰ কৰি পঢ়া এই ছাত্ৰসকলৰ সৈতে ভূপেন হাজৰিকাও আছিল। পেৰিচৰ ৰোমাঞ্চকৰ সন্ধিয়া এটাত এখন হোটেলত উঠি, প্ৰত্যেকেই নিজৰ অভীপ্সা পূৰণৰ বাবে পৰিকল্পনা কৰিছিল। ৰঙীন নাইট ক্লাব, বাৰ, পিগেলবোৰ, য'ত সুন্দৰ খাদ্যৰ লগতে থাকে সুন্দৰী ৰমনী সম্পূৰ্ণ উলংগ হৈ। এঘণ্টা-দুঘণ্টাৰ বাবে টকা দি পাব পাৰি তেওঁলোকক। ভূপেন হাজৰিকাই হোটেলৰ পৰিচাৰক এজনক মাতি সুধিলে- এই ঠাইত পাবলো পিকাছো নামৰ ডাঙৰ চিত্ৰকৰ এজন থাকে তুমি জানানে?

মানুহজনে ক'লে- হয় মহাশয়, জানো। পিছে কিয় সুধিলে? - মই এই মানুহজনক এবাৰ চাবলৈ পেৰিচলৈ আহিছোঁ।

মানুহজন আচৰিত হ'ল আৰু সুধিয়েই পেলালে- আপোনাৰ দৰে ডেকা ল'ৰা এই বয়সত পেৰিচ ফুৰিবলৈ আহি অন্য বস্তু বিচাৰে। আপুনি পেৰিচ সম্পৰ্কে ভালকৈ নাজানে নেকি? জানো, সেইবাবেই আহিছোঁ। পৃথিৱীৰ প্ৰায় সকলো বিখ্যাত চিত্ৰশিল্পী, ভাস্কৰ্য শিল্পী, সংগীত শিল্পী প্ৰতিষ্ঠা লাভৰ বাবে পেৰিচলৈকে আহে। তুমি মোক পিকাছো সম্পৰ্কে কোৱা। পিকাছো আৰু তেওঁৰ দুজন বন্ধু মৰ্ণিং ৱাক কৰি সৌ পিগেললৈ আহে আৰু তাতে চাহ একাপ খাই যায়গৈ। আপুনি খুব পুৱা শুই উঠিলে তেওঁক দেখা পাব। পিছদিনা পুৱতি নিশাতে উঠি ভূপেন হাজৰিকাই পিকাছোলৈ বোন্দাপৰ দিলে। হঠাতে চমকি উঠিল- হয়, সেয়া পিকাছো আহিছে। আনন্দ-আৱেগত তেওঁ নিজকে চম্ভালিব নোৱাৰি দৌৰি গৈ তেওঁৰ ওচৰত ৰৈ ক'লে- মই আপোনাৰ গুণমুগ্ধ। পিকাছো চাহ খাবলৈ বহিছিলহে। আচৰিত হৈ ভূপেন হাজৰিকাৰ মুখলৈ চাই পিকাছোৱে সুধিলে- ইজিপ্তচিয়ান নে ইণ্ডিয়ান? ইংৰাজী উচ্চাৰণত স্পেনিছ স্পৰ্শ। - মই ইণ্ডিয়ান। আপোনাৰ ছবি বৰ ভাল পাওঁ। আমেৰিকাত পঢ়ি থকা ছাত্ৰ মই। ক'লে- Blue, Blue period. এক মুহূৰ্তও নোৱোৱাকৈ ভূপেন হাজৰিকাই। পিকাছোৱে সন্তোষৰ হাঁহি এটা মাৰি তেওঁলৈ হাত এখন আগবঢ়াই দিলে। আনন্দ-উত্তেজনাত ভূপেন হাজৰিকাই পিকাছোৰ হাতখন সজোৰে মুঠি মাৰি কেইমুহূৰ্তমান ৰৈ থাকিল। তেওঁ অনুভৱ কৰিলে পৃথিৱীৰ সবাতোকৈ সৌভাগ্যবান মানুহজন এই মুহূৰ্তত তেওঁ। তেওঁৰ হাতৰ মুঠিত আছে পিকাছোৰ আঙুলি। যিকেইটা আঙুলিৰে ব্ৰাছ ধৰি তেওঁ সৃষ্টি কৰিছিল অমৰ সৃষ্টি- গোৱেৰনিকা, লা ডিময়জেলছ, ড্ৰায়াদ...। ভূপেন হাজৰিকাৰ চকু চলচলীয়া হৈছিল। পিকাছোৱে মৰম কৰি কৈছিল- ভালে থাকিবা সোণটো। এই মুহূৰ্তৰ কথা এখন চেলুলয়েডৰ

দৃশ্যৰ দৰে বৰ্ণনা দি ভূপেন হাজৰিকাৰ চকু আকৌ সেমেকি উঠিছিল সেইদিনা। পঞ্চাশ বছৰৰ সজীৱ এই মুহূৰ্ততো তেওঁ বুকুত লৈ ফুৰিছে। দুহাজাৰ চনৰ গধূলি এটা সেইদিনা কেৱল পিকাছোময় হৈ পৰিছিল। সেইদিনা গধুলি ভূপেন হাজৰিকা মোৰ পৰিয়ালৰ অতিথি হৈছিল। তেওঁ বহা চোফাৰ কাষৰ ৰেকত আছিল এখন কিতাপ 'Picasso And The Cubists.' এই কিতাপখনে তেওঁক লৈ গৈছিল পঞ্চাশ বছৰ পিছলৈ। ভূপেন হাজৰিকাই ছবি আঁকিছিল। সেইবাবেই তেওঁ গীতত, কথাৰে আৰু সুৰেৰে ছবি আঁকিব পাৰে। তেওঁৰ হাতৰ চিত্ৰ হেমেন্দ্ৰ প্ৰসাদ বৰুৱাৰ ঘৰত সংগৃহীত হৈ আছে। সেইদিনাৰ পৰা মই ভাবিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিলোঁ, পিকাছোৰ দৰে ভূপেন হাজৰিকাৰো 'নীলা সময়' (Blue period) এটা আছে। ১৯০০ চনৰপৰা পেৰিচত কিউবিজিমৰ নতুন জোৱাৰ আৰম্ভ হৈছিল। Post-impressionists ভেন গঘ, গঁগা আদিৰ ৰংবোৰ লৈ নতুন দল 'Wild Beasts' গঠন হৈছিল। কেইবাটাও স্তৰেৰে 'কিউবিজিম' আগবাঢ়িছিল। যিদৰে সমাজপ্ৰেম আৰু বিপ্লৱৰ গীতৰ নানা স্তৰ বিষ্ণু ৰাভা, জ্যোতিপ্ৰসাদ, পাৰ্বতিপ্ৰসাদ, ভূপেন হাজৰিকা আদিৰ মুখ্য ভূমিকাৰে অসমীয়া আধুনিক গীতৰ জগতত পাৰ হৈ গৈছে। পিকাছোৰে গুলপীয়া আৰু নীলা ৰঙৰ প্ৰাধান্য পাৰ কৰা সময়টোৰেই আছিল সবাতোকৈ আকৰ্ষণীয় সময়। 'Demoiselles d' Avigno' পট্ৰেইট আঁকি 'Rose period' ৰ সূচনা কৰিছিল। 'Blue period' পিকাছোৰ সবাতোকৈ উত্তেজনাময় সময়। পিকাছোৰ 'Blue time' ত সেয়ে তেওঁৰ সমসাময়িক কিউবিষ্ট শিল্পী 'Juan Gris' এ পিকাছোৰ Portrait আঁকিছিল নীলা ৰঙেৰে। ভূপেন হাজৰিকাৰ 'নীলা সময়' আৰম্ভ হৈছিল 'শ্বিলঙৰে গধূলি'ৰ (১৯৬৮ চন) পৰা। তাৰ পিছত 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন, মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা, এখনি নীলা চাদৰ.... ।' 'নীলা'ৰ উত্তেজনা আৰু আৱেগেৰে তেওঁৰ পূৰ্ণ বিকাশ ঘটিছিল ৮০ৰ দশকলৈহে।

জীৱন ঘড়ীৰ গলি যোৱা পল ঃ

কেইবাবছৰো আগেয়ে কোনোবা এটা দুপৰীয়া নে আবেলি কলকাতাৰ ৭৭ বি, গল্‌ফ ক্লাব ৰোডৰ হাজৰিকাৰ ঘৰত, বেছ স্ফূৰ্তিৰে চাহ খাই গল্প-গুজৰ কৰি আছিলোঁ। হঠাতে মই সুধিলোঁ- আপুনি ছালভাডৰ ডালিৰ প্ৰেমত কেতিয়াৰপৰা পৰিল? ডালি, হয় হয়, কেৱল ডালিয়েইনে? পিকাছো, ভেনগঘ কাৰ গুণমুগ্ধ মই নহয়। এই যে এম এফ হুছেইন, মোৰ বন্ধুটো, মই তাক আটাইতকৈ ঈৰ্ষা কৰোঁ। ছবি আঁকা মানুহবোৰলৈ মোৰ বৰ হিংসা লাগে। পিছে তুমি কেনেকৈ জানিলা? আপোনাৰ 'জীৱন ঘড়ীৰ প্ৰতিটো পল, যেন গলি গলি গ'ল গীতটো শুনাৰ পিছত। মই হাইস্কুলৰ ছাত্ৰী তেতিয়া। ১৯৭৫ চনত 'কাঁচঘৰ' ছবিত এই গীতটো আছিল। 'জীৱন ঘড়ী গলি যোৱা', 'নিঃসংগতাৰ পৰুৱা এটি পৰি ৰোৱা' এই ভাব- ভাষা অসমীয়া গীতত একপ্ৰকাৰ আচহুৱা। সেই সময়ত ময়ো আনুষ্ঠানিকভাৱে চিত্ৰকলা শিকিছিলোঁ। মোৰ সৰু দাদা ভাল চিত্ৰশিল্পী। সি ক'লে- এয়া 'ডালি'ৰ প্ৰভাৱ। পিছত ডালিৰ সেই বিখ্যাত চিত্ৰ 'The persistence of memory' মই চাবলৈ পালোঁ। গলি যোৱা ঘড়ীকেইটাই মোক ডালিৰ 'ছাৰিয়েলিষ্ট' (Surrealist) চিন্তা-ধাৰাৰ সৈতে প্ৰথম চিনাকি কৰি দিলে। আপোনাৰ বিমূৰ্ত চিন্তাবোৰ ইমান সহজ সুৰ হৈ মানুহৰ মুখে মুখে হোৱাটো সঁচাকৈয়ে ৰোমাঞ্চকৰ কথা।

ভূপেন হাজৰিকা কিছুপৰ মৌন হৈ ৰ'ল। তাৰ পিছত ক'লে- ডালিয়ে অৱচেতন মনৰ চিত্ৰ আঁকিছিল। ময়ো বেছিভাগ গীত ৰচোঁ অৱচেতন মনেৰে। reality তকৈ এঢাপ ওপৰত মই গীত লেখি পেলাওঁ তেতিয়া। বাস্তৱৰপৰা নিয়া শিল-বালিৰে গঢ়া এক আছে জানা। 'হাঁহে হৈ চৰিমগৈ তোমাৰে পুখুৰীত, মাখি হৈ চুমা দিম গালত। এই বিলাক এনেকুৱাই ভাব নহয়নে?

ঃ যেনেকৈ আপোনাৰ 'তইতো নোৱাৰ পখীক বান্ধিব জীয়া সাগৰ পাৰৰ কাঁচৰ শিকলি আনি... ।' কি মাৰাত্মক Expression.

ঃ হয়। (তেওঁ হাঁহিলে) ভাল মনত ৰাখিছা।

ঃ এয়া কবিতা। আপোনাৰ বেছিভাগ গান, কবিতা। আপুনি জন্মগত কণ্ঠ এটা পালে বাবে গায়ক। কিন্তু প্ৰথমেই আপুনি স্বভাৱ কবি, চিত্ৰকৰ- বাকীবোৰ গুণ আপুনি আহৰণ কৰিছে জীৱনৰ নানা সময়ত। আপুনি ছবি আঁকি থকা হ'লে ডাঙৰ চিত্ৰশিল্পী হ'লহেঁতেন, সুৰ আৰু কণ্ঠ নথকা হ'লে, আপুনি বিখ্যাত কবি হ'লহেঁতেন। 'নীলা আকাশত আজি আঁউজি লৈ, হালিছে-জালিছে পলাশৰে ফুল, ফুলতো নহয়। এয়া মৰমৰ জুই...।' এইবোৰ গান জানো? সুৰত গোৰা কবিতা। 'সাহসৰ বৰষুণ বোকোচাত লৈ চিলাজনী উৰিছিল ধুমুহা হৈ। বৰদৈচিলাজনীৰ আগচুলি থপিয়াই মাটিলৈ নমাই আনি! অসমীয়া মনটোত সুমুৰাই দিবলৈ বহাগেই বতৰ কিজানি।' 'একজাক গাভৰুৰে হঠাতে হঁহা একজাক বগলী বলিয়া হোৱা, বিহুৱা আবেগে আজি মোক জোকোৰা- মই যেন ধুমুহা হ'লো'- এইবোৰ গীতৰ ছন্দ জানো? এইবোৰ নিয়ম ভঙা গান। আৰু কোৱাচোন? ভাল লাগিছে। ভূপেন হাজৰিকাই কৈছিল।

আজিলৈ ইমানেই, পিছত আকৌ কথা পাতিম। মই সেইদিনালৈ যাবলৈ ওলাইছিলোঁ। ইয়াৰ মাজত বহু পৰিবেশত তেওঁক পালোঁ, কিন্তু এনেধৰণৰ কথা পতা আৰু নহ'ল।

তিনি মে' ২০০৫ চন। মই ফ্লৰিডাত বিখ্যাত 'ছালভাডৰ ডালিৰ মিউজিয়াম'ত প্ৰায় ছঘণ্টা নীৰৱে কটোৱাৰ মুহূৰ্তত আকৌ এবাৰ মনত পৰিছিল 'জীৱন ঘড়ীৰ প্ৰতিটো পল, যেন গলি গলি গ'ল।' এই গীতটোৰ মাজেৰে মই ছালভাডৰ ডালিক চিনি পাইছিলোঁ, তাৰ পিছত লাহে লাহে বুজিবলৈ ধৰিলোঁ। ভূপেন হাজৰিকা পঢ়া কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত, আমাৰ চাৰিদিন নানা বিষয়ৰ আলোচনা হৈছিল 'জাৰ্নেলিজম এণ্ড মাছ কমিউনিকেশ্যন চেণ্টাৰ'ত। ঘূৰি অহাৰ পিছত অলপতে পুনৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ নিজৰাপাৰৰ ঘৰত দুপৰীয়াৰ আহাৰ আৰু কেইটামান ঘণ্টা অতিবাহিত হ'ল তেওঁৰ আমন্ত্ৰণত। সেইদিনা অলপ সময়ৰ শ্ৰোতা আছিল 'নেইমকেয়াৰ' নাৰ্ছিংহোমৰ স্বত্বাধিকাৰ, সু-চিকিৎসক, সংস্কৃতিবান ব্যক্তি ডাঃ হিতেশ বৰুৱা। কোৱাচোন, মোৰ কলম্বিয়া ইউনিভাৰ্চিটিখন কেনে দেখিলা? শুনিছো, গঢ়া এক অতিবাস্তৱতা-ঠিক কল্পনা বুলিব নোৱাৰি। আমাৰ বিহুগীতত 'ছাৰেলিজম আছে জানা।' হাঁহে হৈ চৰিমগৈ তোমাৰে পুখুৰীত, মাখি হৈ চুমা দিম গালত। এই বিলাক এনেকুৱাই ভাব নহয়নে?

এতিয়া এমেৰিকাত হাৰ্ৱাৰ্ড ফাষ্টো নাই, ৰবছনো নাই। কেনেকৈ আপোনাৰ ইউনিভাৰ্চিটিৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ আপোনাৰ দৰে হ'ব? ব্লেকখিনিৰ 'Status' কেনে দেখিলা? কাৰোবাক পাইছিলানে? মই 'হাৰলেম'লৈ গৈছিলোঁ। 'বব কাফমেন'ৰ নাম থকা এটা ক্লাৱত সোমাইছিলোঁ। সাংস্কৃতিক ক্লাব। কিন্তু, ফুটপাথৰ ক'লা ভিক্ষাৰীৰ সংস্থাপনৰ কাম কৰা এটা এন জি অ'। এজন মানুহ পালোঁ। তেওঁ ক'লে- সেই সময়ত ক্লাবলৈ কোনো নাহে। কাৰণ মই ভৰ দুপৰীয়া গৈছোঁ। তেওঁৰ সৈতে কথা পাতি জানিলোঁ, ক'লা মানুহে এতিয়া সকলো ক্ষেত্ৰতে দখল লৈছে। নতুন নতুন সাহিত্যিক, শিল্পীয়ে বিশ্বদখল কৰিছে। তথাপি তেওঁলোকে অনুভৱ কৰে, কিছুসংখ্যক এমেৰিকানে কষ্টেৰেহে তেওঁলোকক স্বীকৃতি দিয়ে। মোৰ লগত যোৱা এমেৰিকান বন্ধুজনে ৰাস্তাত ক'লে- ক'লাসকল বৰ অসন্তোষীয়া। কিন্তু গৰিষ্ঠসংখ্যক 'আফ্ৰিকান-এমেৰিকান' কৃতজ্ঞ এই দেশত থাকি।

আপোনাৰ 'বৰ বৰ মানুহৰ দোলা' গীতটো তাত বহুতেই জানে। আমাৰ কান্ধৰপৰা পিছলিব লাগিলে বাগৰি পৰিব দোলা...' এই ভাবি লিখিছিলোঁ। ১৯৫৩ চনতে। পৃথিৱীৰ সকলো দেশতে এই গীতটো প্ৰযোজ্য। মোৰ কিন্তু আটলাণ্টিক মহাসাগৰখন দেখি সাগৰৰ পাৰে পাৰে, আপোনাৰ জাহাজৰ কাষে কাষে দৌৰা ছোৱালীজনীলৈ মনত পৰিছিল। অ' সেইয়ে... ৰেল, ৰেলৰ কথা কৈছা? তাই বৰ ধুনীয়া বেচেৰী, ব্ৰডৱেক্সৰ অভিনেত্ৰী। আগনিশা বহু দুখৰ কাহিনী মোক তাই কৈছিল। ছোৱালীজনীৰ নাম বেল আছিল বুলি এইমাত্ৰ শুনিলোঁ। আপুনি এই নামটো ক'তো উল্লেখ আজিলৈকে কৰা নাই। ভূপেন হাজৰিকাই হাঁহি মাৰি ক'লে- 'Subconscious mind'ত থকা নাম, হঠাতে সেয়ে ওলাই আহিল।

আমি দুপৰীয়াৰ ভাত আটাইকেইজনে একেলগে খালোঁ। ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া খাদ্য পৃথিৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ খাদ্য বুলি ভাবে। নিজে ৰান্ধে। ৰান্ধি থকা সময়খিনি উপভোগ কৰে। খাদ্যৰ নানা Experiment কৰে। ভাতৰ সৈতে সৰু

মাছৰ মা-মছলা কম দিয়া জোল এখন থাকিবই লাগিব। সৰু মাছৰ জোলত পালেং, বাবৰি আদি শাক দিলে ভাল পায়। কিবা পিটিকা এবিধ লাগিবই। সদায় ভাল সৰিয়হৰ তেলৰ সৰু বটল এটা কাঁহীৰ কাষত থাকে। কেৰেলা, আলু, কাঁচকল সিজোৱা, বেঙেনা পোৰা কিবা এবিধত সেই তেল মিহলাই নিজে পিটিকি খায়। ভাতৰ শেষত, আমৰ দিনত আম, কমলাৰ দিনত কমলা ফুটিয়াই ধনীয়া নিমখ সনা এবাতি খায়। সেইদিনাও ব্যতিক্ৰম নঘটিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ জিভাখনত, নিজৰাপাৰত প্ৰভাত, আৰু আন সময়ত ভাৰতীয়ে সুখ দিয়ে। প্ৰভাতে ৰন্ধা বিলাহী দিয়া মচুৰ মাহৰ দাইল, পোৰা বেঙেনা পিটিকা, পালেং শাকেৰে ৰন্ধা সৰু মাছৰ জোল আৰু শেষত এবাতি সুমথিৰা টেঙা, ৰবাব টেঙাৰ দৰে ফুটিয়াই নিমখ, ধনীয়া অকণমান তেলেৰে সনা অসমীয়া ফুট চালাড। ভূপেন হাজৰিকাই পাতত দিয়া মোৱা মাছ বৰ ভাল পায়। গৰৈ-কাৰৈজাতীয় কাঠমাছৰ আঞ্জাও প্ৰিয়।

আজিকালি আকৌ চাহাবৰ দৰে ভাত খোৱাৰ আধাঘণ্টাৰ পিছত ৰঙা চাহ একাপ খায়। ভাতৰ পিছত পুনৰ কথা-বাৰ্তা আৰম্ভ হ'ল। মাজতে হোমেন বৰগোহাঞিৰ ফোন আহিল। 'সাতসৰী'ৰ জানুৱাৰী সংখ্যা ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাঞ্জলি বুলি শুনি তেওঁ বৰ আনন্দিত হ'ল। ক'লে- 'গোহাঞিদেউ আপুনি ভালদৰে বুজিব, মোৰ সাংঘাতিক 'ডিপ্ৰেশ্যন' এটা গ'ল।' বৰগোহাঞিয়ে ক'লে- তেওঁ পুত্ৰৰ ঘৰ অৰ্থাৎ ৰাজস্থানলৈ যাব। সেয়ে খৰধৰকৈ কামখিনি কৰিছে। হাজৰিকাই ক'লে- বাঃ আপোনাক চাওঁতা আছে- আমাৰহে কোনো নাই।' পুত্ৰ তেজৰ কথা মই উলিয়ালোঁ। তেজ দালাই লামাৰ প্ৰিয় শিষ্য। নিউয়ৰ্কৰপৰা অৰুণাচললৈ আহি থাকে, বৌদ্ধ ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰ প্ৰসাৰৰ কামত। মাত্ৰ কিছুদিন আগতেও তেজে দেউতাকৰ সৈতে কটাই গৈছেহি। বেলি লহিয়ালে। মই ক'লোঁ- ফুট গধুলি হ'ল। মই মোৰ ড্ৰাইভাৰটো বিচাৰি নাপাই বাহিৰত ৰ'লোঁ। মোৰ গাড়ীতে আঁউজি ৰ'লহি হাজৰিকা। 'ভালেই হৈছে, ড্ৰাইভাৰটো হেৰাইছে, দুআষাৰ আৰু কথা পাতিব পাৰিম।' তেওঁ ক'লে।

-আপোনাৰ 'ফুট গধূলিতে, গাইজনী হেৰোৱা, কাঞ্চীয়ে বিচাৰি ফুৰা' দৃশ্যটো মই ক্ষেত্ৰীৰ মাজেৰে ক'ৰবালৈ গ'লেই মনে মনে গাঁও। মোৰ মতে এই গীতটো আপোনাৰ 'Best Songs' বোৰৰ মাজৰ এটা। আচল কথা এটা কওঁ তোমাক। মই মন কৰিছোঁ, যিবোৰ গান মোৰ হৃদয়ৰপৰা আপোনা-আপুনি ওলায়, সেই গীতবোৰ বেলেগ হয়। যেনে- 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি'; 'আকাশী যানেৰে'; 'সাগৰ সংগমত'। ১৯৫৫ চনমানৰ কথা। নগাঁৱৰপৰা গুৱাহাটীলৈ আহোঁতে ক্ষেত্ৰীতে গাড়ীৰ কিবা বিজুতি ঘটিল। এনেতে তেজাল, গোলমুখৰ নেপালী ছোৱালী এজনীয়ে হেৰোৱা গৰুটোৰ নাম ধৰি ৰিঙিয়াই পথাৰে পথাৰে যোৱা দেখিলোঁ। সন্ধিয়াৰ শেষ কিৰণৰ এই দৃশ্যত মই হৃদয় আৰু শৰীৰৰ মাজতো এক তাড়না অনুভৱ কৰিলোঁ। ময়ো ডেকা তেতিয়া।

- Sexual feelings?

হ'ব পাৰে, হয়তো হয়। কিন্তু মই কোনো নাৰীকে আজিলৈকে নিজে আগবাঢ়ি নাহিলে, স্পৰ্শ কৰা নাই। বহুতো বুদ্ধিহীন, কামাতুৰা নাৰীক মই প্ৰত্যাখ্যান কৰিছোঁ। Sex ৰ ক্ষেত্ৰত আপোনাৰ কেনেকুৱা ধৰণৰ Principle আছে? দুয়োজনৰ হৃদয়ে বিচাৰিব লাগিব। মোৰ বৰ ঘিণ লাগে, বজাৰত নাৰী বিচাৰিবলৈ। বেশ্যা নাৰীৰ বাবে মোৰ মনত যিমান সহানুভূতি আৰু অনুকম্পা আছে, সেইবাবেই নোৱাৰোঁ। বুদ্ধিহীন ধুনীয়া নাৰীৰ প্ৰতিও মই আসক্তি অনুভৱ নকৰোঁ। গাই বিচৰা ছোৱালীজনীক চিনি নোপোৱাকৈও আপোনাৰ শৰীৰত অন্য ধৰণৰ আসক্তি আহিছিল। - সেইবাবেই মই কল্পনা কৰিছিলোঁ তাইৰ প্ৰেমিক জংবাহাদুৰ ছেত্ৰীক। 'তাইৰ ৰূপতীৰ্থৰ যাত্ৰী, এজন মাথোঁ আছে' বুলি গাইছিলোঁ। তাই যে মোৰ বাবে নহয়, সেয়া মই নিজক নিজে প্ৰবোধ দিছিলোঁ। কিন্তু গীতেৰে তাইৰ শৰীৰৰ আটাইতকৈ ধুনীয়া অংশৰ বৰ্ণনা লুকুৱাই দিছিলোঁ।

ক'তা? এই গীততটো বগী গাই এজনীৰ বৰ্ণনাহে আছে। বগী গাইজনীৰ মাজেৰে কৈছিলোঁ- 'গাইজনীনো কেনে তুলনা যে নাই হেনো সেই চাপৰিত তাইৰ মান গাখীৰতী নাই।'

বুজিলোঁ।

বুজিলা? ছোৱালীজনী দৌৰি আহোঁতে তাইৰ বুকুখন দেখিছিলোঁ, অপূৰ্বহু পিছে অসমীয়া গীতত তাইৰ দেহৰ সেই ৰূপ বৰ্ণনা কৰা সম্ভৱ জানো? কল্পনাতে মই জংবাহাদুৰ হৈছিলোঁ।

- আপুনি 'দেহৰ ৰন্ধে ৰন্ধে', 'গুপুতে গুপুতে' গীতবোৰত বহু সাহস দেখুৱাই এনে বৰ্ণনা দিছে।

- দিছোঁ। কিন্তু বহু পিছত। ভূপেন হাজৰিকা ভালদৰে প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ পিছত। প্ৰতিবাদী গীত, সামাজিক গীত, শিশুৰ গীত, বুৰঞ্জীমূলক- ঠাইবিশেষৰ গীত কম লিখা নাই। ময়ো মানুহ- মানুহৰ 'মনো-দৈহিক' Expression বোৰ সহজে ল'ব পৰাকৈ অসমীয়া সমাজ এতিয়াও সাজু নহয়। পিকাছোৱে হৃদয় আৰু যৌনতাই দিয়া পূৰ্ণতা প্ৰাপ্তিক শ্ৰদ্ধা জনাই নাৰীৰ জননাংগ আৰু স্তনৰ ছবি আঁকিছিল। আপুনিও গীতেৰে সেই ছবি আঁকিব খুজিছিল নেকি?

- ঠিক কৈছা, তুমি পিকাছোক বুজিছা বাবে মোৰ গীত বুজি পাইছা। যৌনতা এক প্ৰচণ্ড প্ৰেৰণা, জীৱনৰ সৃষ্টিকামী শক্তি। কিন্তু ই Positive হ'ব লাগিব। যৌনতাক অশ্লীলতালৈ নিলে ইয়াৰ ভাল ফল একো নাথাকে- ধ্বংস হৈ যাব। অশ্লীলতা মই ঘিণ কৰোঁ। কোনো নাৰীকে মই অবলা বুলি নাভাবোঁ, মানুহ হিচাপে মানৱীয় মৰ্যাদা দিওঁ। সেইবাবে মোক বিচৰা বহু নাৰী প্ৰত্যাখানো কৰিছোঁ জীৱনত। তেওঁলোকে নানা কুৎসা ৰটনাৰেও মোক কলংকিত কৰিছে সময়ে সময়ে। জীৱনত মানুহৰ পৰাই প্ৰেৰণা পাইছোঁ, মানুহৰ পৰাই আঘাত পাইছোঁ। আজিকালি আঘাত সহজে সহ্য কৰিব পৰা হ'লোঁ। শেহতীয়া ৰাজনৈতিক আঘাতটোকো অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে নেকি?

- কৰিছোঁ। মই সাংসদ হ'লে আজানপীৰৰ নামত, এটা ভাৰতবৰ্ষৰ সাম্প্ৰদায়িক মানুহবোৰৰ চকু থৰ হোৱা সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰ কৰিম বুলি সপোন দেখিছিলোঁ। বাজপেয়ীক কৈছিলোঁ- এইটোৱেই হ'ব বিজেপিৰ টাৰ্নিং পইণ্ট। মই ভাৰতীয় আদৰ্শ শ্ৰদ্ধা কৰোঁ। কিন্তু ইছলাম, খ্ৰীষ্টান, জৈন, বৌদ্ধ সকলোকে লৈ। মই তোমালোকৰ বহু নীতি ওফৰাম। তেওঁ কৈছিল- 'হ'ব। সেয়া মোৰো ইচ্ছা।' মোৰ আজান ফকীৰক বিশ্ব দৰবাৰত ঠাই দিয়াৰ সপোন পূৰা নহ'ল। আজি সমগ্ৰ বিশ্বত ঘটা ধৰ্মীয় সন্ত্ৰাসবাদ দেখি মই চটফটাই মৰোঁ। মই সপোনত এতিয়াও দেখোঁ আজান ফকীৰৰ নামত এটা সাংঘাতিক সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰ। য'ত সত্ৰীয়া নৃত্য, জিকিৰ, দেৱদাসী সকলো 'Performance' হ'ব। পাকিস্তান, উজবেকিস্তান, বাংলাদেশৰ সাংস্কৃতিক দল আহিব- ভাৰতৰ, লণ্ডনৰ, আমেৰিকাৰ সাংস্কৃতিক দলো আহিব। একো নহ'ল। But I'm happy now. ৰাজনীতি মই ভবা ৰাজনীতি হৈ থকা নাই। ধূৰ্ত, বদমাছ মানুহৰ সৈতে মই নোৱাৰিলোহেঁতেন। হাৰি, বাচি গ'লোঁ। এতিয়া এইবোৰৰ পৰা হাত ধুলোঁ চিৰকাললৈ।

ছালভাডৰ ডালিয়ে হিটলাৰৰ প্ৰতি মুগ্ধ হৈ 'The Enigma of Hitler' ছবি আঁকি বিতৰ্কিত হৈছিল। আপুনি ৰাজনীতি-বাজপেয়ী আদি লৈ কিবা এটা সৃষ্টি কৰক।

এইখন ডালিৰ দেশ নহয়, ময়ো ডালিৰ দৰে স্বাধীন হ'ব খুজিও থমকি ৰওঁ। বহু বিতৰ্কিত মানুহক মই ভাল পাই প্ৰশংসা কৰিছোঁ নানা সময়ত। কিন্তু ইয়াৰ কুফলে খেদি ফুৰিছে মোক। সেইটোৱে আপোনাৰ দোষ। মাজে মাজে আপুনি আপোনাৰ যশস্যা আৰু গুণমুগ্ধৰ জালত বন্দী হয়। কিন্তু এইবোৰৰ পৰা ওলাই আহিলে, আপুনি প্ৰয়োজনতকৈ বেছি সাধাৰণ হৈ পৰে- যাৰ বাবে আপোনাৰ ভাৱমূৰ্তিত আঘাত পৰে। বহু কথা আপুনি নভবা-নিচিন্তাকৈ কয়- এই শিশুসুলভ আচৰণ, মানুহৰ বাবে মুখৰোচক আৰু তুচ্ছ হৈ উঠে।

ঃ হয় নেকি। মই তেনে নেকি? কিন্তু এতিয়া যে শুধৰাব নোৱাৰোঁ।

ঃ বাস্তৱৰ জটিলতা নুবুজাকৈ আপুনি এখন অনন্ত আকাশ বিচাৰে- যি মন যায় তাকে কৰিব খোজে।

ঃ হয় হয়, মই নোৱাৰোঁ যে

ঃ প্ৰকৃত শিল্পী এনেকুৱাই। মাজে মাজে মই সেয়ে ভাবোঁ আপুনি অসমত জন্ম ল'ব নালাগিছিল। কিন্তু মোৰ পুনৰ জনম ইয়াতে ল'বলৈ মন যায়।

-দুৰ্নিবাৰ-স্বাধীন সমাজ এখন নতুন প্ৰজন্মই যদি গঢ় দিয়ে, তাত যদি ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হয়, তেন্তে মোৰো আপত্তি নাই- বাৰে বাৰে জন্ম লওক আপুনি। খোলা হাঁহি মাৰিলে তেওঁ। স্ফূৰ্তিৰেই বিদায় ল'লোঁ।

আজীৱন উৰণীয়া মৌ ঃ

ভূপেন হাজৰিকা প্ৰকৃততে উৰণীয়া মৌ। এই উৰণীয়া মৌজাকক কল্পনা লাজমীয়ে প্ৰতিপালন কৰিছে। কমল কটকীয়ে ১৯৯৮ চন মানৰপৰা সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানসমূহৰ দায়িত্ব লৈ এই উৰণীয়া মৌৰ বাবে বাগিচা এখন কৰিছে। অৰ্থনৈতিকভাবে এটা মাৰাত্মক বিপদৰ সন্মুখীন হৈছিল ভূপেন হাজৰিকা। ১৯৯৮-৯৯ চনত। মানসিক অস্থিৰতা আৰু হতাশাৰ এই অৱস্থাৰ কথা জানিছিল কেইজনমান শুভাকাংক্ষী বন্ধুৱেহে। সদা গগৈয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ সাংস্কৃতিক ন্যাসৰ তদাৰক কৰে। যোৱা ওঠৰ বছৰ ধৰি বিজয় নামৰ ড্ৰাইভাৰ, হাজৰিকাক সকলো সময়তে চোৱা-চিতা কৰা ভদ্ৰলোক আছে। তেওঁ ভূপেন হাজৰিকাক প্ৰাণাধিক ভাল পায়। ভাৰতীয়ে তেওঁৰ বাবে ৰান্ধে। ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ ঘৰৰ চোৱা-চিতা কৰা মানুহৰ দৰমহা, পৰিয়ালৰ ভৰণ-পোষণ সকলো বহন কৰে অতি সুচাৰুৰূপে। খা-খবৰ সকলো সময়তে ৰাখে। তেওঁৰ বয়স বাঢ়িছে। এই মুহূৰ্তত তেওঁ বহু কথা বেয়া পালেও আগৰ দৰে উলাই কৰিব নোৱাৰে। কল্পনা লাজমী নিজে এগৰাকী মুম্বাইৰ ব্যস্ত কথাছবি পৰিচালক। তাৰ মাজতো ভূপেন হাজৰিকাৰ স্বাস্থ্যৰক্ষাৰ সকলো কাম নিজে তদাৰক কৰে। তেওঁ খঙাল, ৰূঢ় মহিলা বুলি দুৰ্নাম আছে। এদিন মোক কৈছিল- 'চোৱাচোন, মোৰো বয়স এতিয়া পঞ্চাশ। মোৰ জীৱনটো ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে খেয়ালী মানুহ এজনক চোৱা-চিতা কৰি কটাম বুলি ভবা নাছিলোঁ। কিন্তু হৈ গ'ল। মই তেওঁক কাৰোপৰা আঁতৰাই অনা নাই। তেওঁৰ কাষত প্ৰকৃততে কোনো নাছিল বাবেহে মই থাকিলোঁ। মই এৰি গুচি যাব নোৱাৰিলোঁ। মোৰ বহু ক্ষতিহে হ'ল। কিন্তু সেই ক্ষতি ভূপেন হাজৰিকাৰ সুখতকৈ ডাঙৰ হ'ব নোৱাৰে।'

ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনলৈ 'প্ৰেম যেন বহুতৰ কটাৰীৰ খেল' হৈ আহিল- গ'ল। 'সহস্ৰজনে প্ৰশ্ন কৰিলে- প্ৰেয়সীৰ নাম মনালিছানে, লিপিকানে, মল্লিকা?'... অৰ্থপূৰ্ণভাবে ঈষৎ হাঁহিৰে কওঁ- নহয় মালবিকা, লিপিকা বা হৈমন্তী বা মল্লিকা, বেদৰ মন্ত্ৰেৰে দম্পতী যদিও নহ'লোঁ আমি কাহানিও, একেটি পাত্ৰতে জীৱন মদিবা পান কৰোঁ আমি তথাপি- নামবিহীনা তাই অনামিকা।' নামবিহীন সম্পৰ্ক, নামবিহীন ভালপোৱা- নামবিহীন হৃদয়ৰ আকুতিৰে এই পৃথিৱীত জীয়াই থাকিব পাৰি, সংগ্ৰাম কৰিব পাৰি, সৃষ্টি কৰিব পাৰি, প্ৰেৰণা লভিব পাৰি, বিশ্বজয় কৰিব পাৰি- তাৰ জ্বলন্ত প্ৰমাণ ভূপেন হাজৰিকা। সামাজিক, ভৌগোলিক, চিন্তাৰ সীমাৰ পৰিধি ভাঙি অসীমত বিচৰণ কৰা এটি আৰু একমাত্ৰ অসমীয়া নাম ভূপেন হাজৰিকা। তেওঁৰ আলোচনা হ'ব পাৰে, কিন্তু সমালোচনা কৰিব পৰাকৈ তেওঁৰ 'সমান' আৰু অকলশৰীয়া যুঁজাৰু আমাৰ ৰাজ্যখনত নাই। আজি পৃথিৱীত 'জিনিয়াছ' বুলি স্বীকৃত প্ৰতিজন ব্যক্তিৰ বলিয়ালি, কৰ্মকাণ্ড, গুণৰ মহিমাৰে ঢাক খাই, অপকৰ্মও স্বীকৃত হৈছে। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাক সেই সুবিধা দিয়া হোৱা নাই। অসমীয়া মানুহৰ কৃতজ্ঞতাবোধ কম, কিন্তু দাবী বেছি। ভূপেন হাজৰিকা সেয়ে জনপ্ৰিয় আৰু জনবেষ্টনীত থাকিও নিঃসংগ, প্ৰেম-ভালপোৱাৰ সাগৰত ডুবিও বঞ্চিত, অঘৰী হৈয়ো অসমৰ সংগীতধাৰাত গঢ়িলে স্থায়ী ঘৰ। যুগ যুগ ধৰি ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সংগীতপ্ৰিয় মানুহৰ ধমনীত প্ৰবাহিত হ'ব। এনে এজন যুগনায়কৰ সময়ে সময়ে গভীৰ মূল্যায়ন হ'ব। সময়েই ভূপেন হাজৰিকাক গঢ়া, সময়েই হ'ব শ্ৰেষ্ঠ নিৰপেক্ষ বিচাৰক। মাণিক কাঢ়ি, সাগৰ তীৰত শামুকৰ খোলা হৈ পৰি থাকিবলৈ সময়ে তেওঁক কোনোকালে সুবিধা নিদিব।●

(এইটো প্ৰবন্ধ ইতিপূৰ্বে পষেকীয়া আলোচনী 'সাতসৰী' (১-১৫ জানুৱাৰী, ২০০৬) সংখ্যাত প্ৰকাশ পাইছিল। লেখক, সাংবাদিক উৎপল দত্তদাৰ সহযোগত লেখিকাৰ অনুমতি সাপেক্ষে আমাৰ এই সঙ্কলনত পুনৰ প্ৰকাশ কৰিলোঁ, একমাত্ৰ লেখাটোৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰি।)

চলচ্চিত্ৰ পৰিচালক ভূপেন হাজৰিকা এটি অসম্পূৰ্ণ টোকা

উৎপল দত্ত

আৰম্ভণিতেই এটা কথা কোৱাটো উচিত হ'ব যে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ আটাইকেইখন ছবি চোৱাটো সম্ভৱ হোৱা নাছিল, তাৰে দুখনমান বহু বছৰ আগতেই চোৱা। সেই বাবেই এই আলোচনাৰ বহুলাংশই স্মৃতি নিৰ্ভৰ আৰু সেই স্মৃতিও এতিয়া দুৰ্বল। তথাপিতো ড০ হাজৰিকাৰ ছবিসমূহৰ বিশেষত্বৰ কিছু দিশ আলোচনা কৰিব পৰা যাব বুলিয়েই এই লেখাৰ প্ৰয়াস।

এখন শ্ৰুতিনাটৰ ভেটিতেই ৰচিত হৈছিল 'এৰা বাটৰ সুৰ' ছবিখনৰ চিত্ৰনাট্য। এক আদৰ্শবাদী যুৱকে অসমৰ বুকুৰ পৰা সুৰ বুটলি ফুৰিছে আৰু এটা সময়ত নিজকে প্ৰশ্ন কৰিছে-- 'অসমৰ মাটিয়ে মোক ভুল নুবুজেতো'? এই নায়ক আন কোনো নহয়, ভূপেন হাজৰিকা নিজে। বিদেশৰ নানান অভিজ্ঞতাৰে পুষ্ট ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰথমখন ছবিতে নিজৰ শিল্পীমনৰ অব্যক্ত আশা-আকাংক্ষাক চেলুলয়ডৰ বুকুত আৱদ্ধ কৰি ৰাখিব বিচাৰি নিৰ্মাণ কৰিছিল এই ছবি। সপোন দেখা শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাই দেখা বিশাল সপোনক সাকাৰ কৰিবলৈ, বিচাৰি লৈছিল এটি অগতানুগতিক কাহিনী, সঠিক অৰ্থত কবলৈ গ'লে এই ছবিত এটি আটিল কাহিনী নাছিল, আছিল অনুভৱৰ বিচিত্ৰ খণ্ডৰ সংকলিত ৰূপ আৰু সেই অনুভৱৰ টুকুৰাবোৰক এটা কাহিনীৰ দেহত স্থাপন কৰা হৈছিল-- যাৰ ফলত সৃষ্টি হৈছিল এটি দুৰ্বল কাহিনীৰ, এখন ততোধিক দুৰ্বল চিত্ৰনাট্যৰ।

কিন্তু ছবিখনৰ বিশেষত্ব আছিল ইয়াৰ বক্তব্যত। ছবিৰ ইতিহাসত সংগীত প্ৰধান ছবিয়ে এটি বিশেষ স্থান লাভ কৰি আহিছে। এই সংগীতপ্ৰধান ছবিবোৰ, সাধাৰণতে হয় এটি ৰমকজমক আৰু বিশাল বৈভৱপূৰ্ণ নাটকীয় আৰু অতি নাটকীয় কাহিনীৰ ভেটিত নিৰ্মাণ কৰা, পৌৰাণিক, ধৰ্মীয় বা ইতিহাস আশ্ৰিত কাহিনীৰ পুনৰ নিৰ্মাণ। কিন্তু এৰা বাটৰ সুৰ আছিল ইয়াতকৈ পৃথক - সাধাৰণ মানুহৰ সাধাৰণ কাহিনীৰ ছবি। এই ছবিখন গীতৰ ছবি নহয়, সুৰৰ ছবি। অসমৰ মাটিৰ পৰা বুটলি লোৱা অলেখ সুৰ, সেই সুৰৰ নতুন নিৰ্মাণ, নতুন উপস্থাপনৰ এই ছবিৰ গীতৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকাই মুম্বাইৰ লতা মংগেছকাৰ আৰু কলিকতাৰ বহু শীৰ্ষস্থানীয় কণ্ঠশিল্পীৰ সমাবেশ ঘটাই ছবিখনৰ সংগীতৰ দিশটোক চহকী, প্ৰাণবন্ত আৰু গ্লেমাৰযুক্ত কৰি তুলিছিল।

কিন্তু চলচ্চিত্ৰৰ ভাষাৰ দিশৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকা 'বেংগল স্কুল অব ফিল্ম মেকিঙ'ৰ সীমাবদ্ধতাৰ পৰা বাহিৰলৈ যাব পৰা নাছিল। ছবিখনৰ গীতৰ সুৰত অসমৰ মাটিৰ সুৰৰ যি পৰশ আৰু সংগীত পৰিচালক ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃজনীশীল প্ৰতিভাৰ চমক বিচ্ছুৰিত হৈছিল, ছবিখনৰ ভিচুৱেল ইমেইজবোৰে সেই সুৰ, ভাব আৰু স্পিৰিটক প্ৰতিফলিত কৰিব পৰা নাছিল। এক কথাত এই ছবিত চিত্ৰ পৰিচালক ভূপেন হাজৰিকাৰ পৰিচালনা দিশত থাকিব লগীয়া কাৰিকৰী জ্ঞান, উত্তেজনা আৰু স্পৃহাৰ কোনো প্ৰতিফলন নাছিল।

এই কথাটো তেওঁৰ শেষ ছবি 'চিৰাজ'লৈকে প্ৰযোজ্য। বক্তব্য প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ ক'বলগীয়া আছে, সংগীতৰ ক্ষেত্ৰত নতুন কিবা এটা কৰাৰ উত্তেজনা আছে, বিভিন্ন মুডৰ সংগীত ৰচনাৰে ছবিবোৰক অলংকৃত কৰাৰ কামনা আছে, প্ৰতিখন ছবিতেই এই কথাবোৰ প্ৰকাশ পাই আহিছে, কিন্তু পৰিচালনাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ ষাঠীৰ দশকৰ বেংগল স্কুল অব ফিল্ম মেকিংঙৰ পৰিসীমাৰ পৰা বাহিৰলৈ যাব নোৱাৰিলে।

'শকুন্তলা' ছবিখনো সম্পূৰ্ণ সংগীত নিৰ্ভৰ ছবি। ছবিখনৰ সৰ্বত্ৰতে বাজেটৰ সীমাবদ্ধতা প্ৰকাশিত। ষ্টুডিঅ'ৰ ছেটত সজাই তোলা আশ্ৰমৰ দৃশ্যৰ কৃত্ৰিমতাই ছবিখন উপভোগ্য হোৱাত বাধা দিছিল। অৱশ্যে ছবিৰ গীতবোৰ আছিল সজীৱ, প্ৰাণময় আৰু সংগীত পৰিচালকৰ সৃষ্টি উত্তেজনাৰ প্ৰকাশ।

কাহিনীৰ দিশৰ পৰা 'লটি ঘটি' আছিল কিছু পৃথক। দুখন ছবি নিৰ্মাণৰ অভিজ্ঞতাৰে পূৰ্ণ ভূপেন হাজৰিকাই লাভ কৰা নানান তিতা-মিঠা অভিজ্ঞতাক এই ছবিত ব্যঙ্গাত্মক ৰূপেৰে উপস্থাপন কৰা হৈছিল। 'ছবিৰ মাজৰ ছবি' এই ছবিখনৰ বিশেষত্ব। ৰূপালী পৰ্দাৰ চিকমিকনিয়ে বহু মানুহক কেনেদৰে প্ৰলুব্ধ কৰি তোলে-তাকে এই ছবিখনত কোৱা হৈছিল।

'এৰা বাটৰ সুৰ'ত প্ৰকাশ পাইছিল সুৰ সন্ধানী শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ মনৰ ছবি। ব্যয়বহুল আৰু বিশাল পৰিষৰৰ ছবি 'চিকমিক বিজুলী'ত প্ৰকাশ পাইছিল সমাজ-সচেতন গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ মনৰ ছবি। সমসাময়িক বহু সমস্যা আৰু ঘটনা আৰু সেইবোৰে তেওঁৰ মনত সৃষ্টি কৰা প্ৰতিক্ৰিয়াক তেওঁ বহু গীতৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰি আহিছিল। 'চিকমিক বিজুলী'ত সেই গীতিকাৰ গৰাকীয়ে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে। এই ছবিত তেওঁ সমাজৰ বিভিন্ন সমস্যা আৰু তথাকথিত সৰু সৰু মানুহৰ মনৰ জগতখনৰ কথা কোৱা হৈছিল। বহু কথা কোৱাৰ প্ৰয়াস এই ছবিখনৰ বিশেষত্ব আছিল, কিন্তু সুলিখিত কাহিনীৰ অভাৱত এই প্ৰচেষ্টাই সফল ৰূপ নাপালে। তুলনামূলক ভাৱে এটি নিটোল কাহিনীৰ আধাৰত নিৰ্মিত 'প্ৰতিধ্বনি' আছিল অধিক সফল ছবি। বিশেষকৈ ৰোমাণ্টিক প্ৰেমৰ দৃশ্যবোৰৰ চিত্ৰায়নত পৰিচালকৰ মনযোগ প্ৰকাশ পাইছিল। নিৰোদ চৌধুৰীৰ একমাত্ৰিক কাহিনী 'মন প্ৰজাপতি'ৰ একে নামৰ চিত্ৰৰূপত পটভূমিৰ বৈচিত্ৰ আছিল। কিন্তু ক্লাইমেক্সত কাহিনীয়ে বিশ্বাসযোগ্যতা ৰক্ষা কৰাত ব্যৰ্থ হৈছিল। ৰাতিটোৰ ভিতৰতে চাৰ্কাচ পাৰ্টি এটাই এখন ঠাই এৰি গুচি যোৱা কথাটো বাস্তৱধৰ্মী নহ'ল। এই ছবিৰ এটি চকুত পৰা দিশ হ'ল গীতৰ সীমিত সংখ্যা।

লক্ষীধৰ শৰ্মাৰ অমৰ কাহিনী 'চিৰাজ'ৰ পৰা বিষ্ণু ৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাই পৰিচালনা কৰা একে নামৰ ছবিখনে কাহিনীৰ দিশৰ পৰাও দৰ্শকৰ মনযোগ আকৰ্ষণ কৰিছিল; ফণী শৰ্মাৰ অভিনয়ৰ পৰাও। এই ছবিখনকে দুকুৰি বছৰ পিচত ভূপেন হাজৰিকাই পুনৰ নিৰ্মাণ কৰে। বিশাল বাজেটৰ ছবি হলেও, এই ছবিখনৰ সৰ্বত্ৰতে অমনযোগিতা আৰু পালমৰা মনোভাব স্পষ্ট। ছবিখনত গীতৰ সংখ্যা আছিল সৰহ, বহু ক্ষেত্ৰত গীতৰ পৰিমাণ কমাব পৰাৰ স্থল নাছিল। কিন্তু গীতিকাৰৰ নিৰ্বাচন আৰু সংগ্ৰহত 'এৰা বাটৰ সুৰ'ৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ উপস্থিতি উপলব্ধি কৰা যায়।

সামগ্ৰিকভাৱে চাবলৈ গলে ভূপেন হাজৰিকাই পৰিচালনা কৰা চিনেমাবোৰত (মেৰী ধৰম মেৰী মা (হিন্দী), মাহুত বন্ধুৰে (বাংলা) আৰু মিৰি জীয়ৰী (টেলিফিল্ম) - এই তিনখন ছবিক এই আলোচনাৰ বাহিৰত ৰখা হৈছে) বিষয় বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্য ৰূপ উপলব্ধি কৰা যায়। কিন্তু বিষয়বস্তুই তেওঁৰ চিনেমাৰ নিৰ্মাণ শৈলীক প্ৰভাৱিত কৰা নাই। সহজ কথাত, চিনেমাবোৰৰ দৃশ্যৰূপটোৰ সৌন্দৰ্য্য, বৰ্ণময়তা আৰু কাৰিকৰী নিয়ম আৰু উৎকৰ্ষতাৰ প্ৰতি, তেওঁ বিশেষ সচেতন হোৱা নাছিল। ছবিৰ চিত্ৰনাট্য মনযোগেৰে ৰচনা কৰা দিশটোতো তেওঁ বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া যেন প্ৰতিফলিত নহয়।

কিন্তু ছবিৰ সংগীত, বিশেষকৈ গীতৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ অধিক মনযোগী আছিল। সুৰৰ বৈচিত্ৰ, বহু বিখ্যাত কণ্ঠশিল্পীৰ সহযোগ, সুললিত গীতিসাহিত্য তেওঁৰ গীতসমূহৰ বিশেষত্ব। কিন্তু নেপথ্য গীতত ভূপেন হাজৰিকাৰ অতি পৰিচিত কণ্ঠই সেই গীতবোৰক চৰিত্ৰৰ ওঁঠৰ গীত হ'বলৈ দিয়া নাই। ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে খ্যাতিমান সংগীত পৰিচালকে এই বিসংগতি কিয় মানি লৈছিল তাক অনুমান কৰাটো কষ্টসাধ্য।

সৃষ্টিৰ জগতখনত ভূপেন হাজৰিকাই এক সংজ্ঞাহীন অস্থিৰতাৰে বিচৰণ কৰিব বিচাৰিছিল। সাহিত্য, সাংবাদিকতা, চিত্ৰ অংকণ, মুদ্ৰন, আলোচনী সম্পাদনা, স্তম্ভ লেখন, অনাতাঁৰ অনুষ্ঠান প্ৰযোজনা, ভিডিঅ'-ফিল্মৰ প্ৰযোজনা আদি বিচিত্ৰ ধৰণৰ শিল্প মাধ্যমত তেওঁ নিজৰ সৃষ্টি ক্ষমতাৰ পৰীক্ষা আৰু প্ৰকাশ কৰিব বিচাৰিছিল। কিন্তু গীত ৰচনা সুৰাৰোপ আৰু কণ্ঠেৰে পৰিবেশন এইটোহে তেওঁৰ মুখ্য আছিল। আনবোৰ আছিল গৌন, আৰু অধিক অন্তৰ্নিহিত সত্যটি হ'ল বাকীবোৰ তেওঁৰ সংগীত সৃষ্টিৰে 'এক্সটেনচন'। এই কথাটো মনত ৰাখিলে তেওঁৰ চিনেমাকেইখন বিচাৰ কৰাত সুবিধা হয়। এই দৃষ্টিকোণৰ পৰা চালে 'এৰা বাটৰ সুৰ' আৰু 'প্ৰতিধ্বনি' শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ ছবিবোৰৰ ভিতৰত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ।●

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা ঃ এটি চমু আলোচনা

ড০ পূৰ্ণ ভট্টাচাৰ্য

এক বৰ্ণাঢ্য জীৱন পৰিক্ৰমাৰ অধিকাৰী সুধাৰ আকৰ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কলা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ সাধনাও বাৰেবৰণীয়া, বিচিত্ৰ। ওৰেটো জীৱন কলা-সাহিত্যৰ মাজতে ডুব গৈ থাকি এইগৰাকী সৰ্বগুণাকৰ যুগজয়ী কালপুৰুষে অসমীয়া জাতীয় জীৱনত যি অনবদ্য প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি থৈ গ'ল সিয়ে তেওঁক মহীয়ান কৰি থৈ যোৱাৰ লগতে অসমীয়া জাতিৰ জীৱন-পৰিক্ৰমাৰ ইতিহাসকো মহতোমহীয়ান কৰি থৈ গৈছে। মহাপুৰুষ শ্ৰীশংকৰদেৱৰ দিনৰ জাতীয় জীৱনৰ চৰিত্ৰ আৰু ব্যাপ্তিৰ লগত ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ যুগ-বন্যা আৰু তাৰ প্ৰসাৰতাৰ ক্ষেত্ৰ বেলেগ। আনকি কুৰি শতিকাৰ বাটচ'ৰাতে জন্ম গ্ৰহণ কৰা জনতাৰ শিল্পী ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু মাটি আৰু মানুহৰ সপক্ষে, শ্ৰমজীৱী মানুহৰ জীৱনৰ উত্তৰণৰ বাবে কলা সাধনা কৰা কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ সময়ৰ সমাজৰ কণ্ঠস্বৰকৈও ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ সময়, সত্যতা আৰু ইতিহাসৰ চেতনাবোধ আৰু সামাজিক দৃষ্টিভংগীৰ পৰিৱৰ্তন লক্ষ্য কৰিব পাৰি। বিশ্বায়ন বুলিয়েই কওঁ, ভোগবাদী সমাজ-সংস্কৃতিৰ সময় যি বুলিয়েই নকওঁ কিয় কুৰি শতিকাৰ শেষাৰ্ধ আৰু একৈশ শতিকাৰ এটা দশক জুৰি হাজৰিকাদেৱে অসমীয়া জাতীয় জীৱনক যেনেদৰে সমৃদ্ধ কৰি থৈ গ'ল, যেনেদৰে এটা যুগৰ সৃষ্টি কৰি জাতীয় জীৱনৰ সাৰ্থক উত্তৰণ সম্ভৱ কৰি তুলিলে-সেয়া ইতিহাসত বিৰল বুলি ক'ব পাৰি। ক'বলৈ গ'লে আমি উল্লেখ কৰা তিনিগৰাকী মহা-মহীষী, বিপ্লৱী, যুগনায়কৰ ঐতিহাসিক উপমাৰ লগত ড° হাজৰিকাদেৱৰ নাম জাতীয় জীৱনৰ ভাস্কৰ্যত খোদিত হোৱাত অসমীয়া জাতিৰ জাতীয় জীৱনৰ সমৃদ্ধি আৰু এখোপ আগ বাঢ়ি গৈছে। ড° ভূপেন হাজৰিকা সাম্প্ৰতিক কালৰ এগৰাকী মহানায়ক।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ ব্যাপ্তি দিগন্ত বিয়পা। অসমীয়া কলা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰতে হাজৰিকাৰ জীৱনৰ হৃদয়ৰ স্পন্দনে স্পন্দিত কৰিছে। কি নাছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকা ? চলচ্চিত্ৰ পৰিচালক, চলচ্চিত্ৰৰ সংগীত পৰিচালক, প্ৰবন্ধ লেখক, গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, ভ্ৰমণ কাহিনীৰ লেখক, শিশু-সাহিত্য সাধক, আলোচনী-সাহিত্যৰ বিশিষ্ট সম্পাদক আৰু এগৰাকী কবি ইত্যাদি ইত্যাদি নানান সাধনাৰ সমাহাৰত প্ৰোজ্জ্বল হৈ উঠিছে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গতিশীল বৰ্ণাঢ্য জীৱন সাধনা। ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যক্তিত্ব থুপ খুৱাই যদি এটা মন্দিৰ সজা হয় তেতিয়া হ'লে তাত দৰ্শন কৰিবলৈ উঠা খটখটিৰ উচ্চতা চকুৰে মণিব নোৱাৰা নহ'লেও সু-উচ্চ পাহাৰসদৃশেই হ'ব। আনহাতে ক'বলৈ গ'লে তেওঁৰ জীৱন পৰিক্ৰমাৰ গতিপথৰ বিচাৰ, দৰ্শন আৰু চিন্তা-চৰ্চাৰ বিচাৰৰ ক্ষেত্ৰখনো হ'ব নিঃসন্দেহে মহাকাব্যিক। এই কথা অনস্বীকাৰ্য যে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সাধনাৰ যি সামগ্ৰিকতা তাত অসমীয়া মহাজীৱনৰ মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দৰে বৈ আছে সংগীতৰ সাধনাৰ চিন্তা-চৰ্চা, স্ৰষ্টাৰ প্ৰবহমান ধাৰাই। তাৰ পিছতে আমাৰ দৃষ্টিত চলচিত্ৰ জগত। লাহে লাহে সেই ৰেখাডাল সাংবাদিকতা, সম্পাদনা ইত্যাদি ইত্যাদি দিশেৰে অগ্ৰসৰ হ'ব।

এনে বিশাল পৰিক্ৰমাৰ মাজতো ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কাব্য-সাধনাৰ বিচাৰ কেনেধৰণে কৰিব পৰা যায় ? আচলতে গোটেই ভাৰতীয়ই, গোটেই বিশ্বই এইগৰাকী সাধক, এগৰাকী গায়ক বা গীতিকাৰ আৰু সুৰকাৰ হিচাপে চিনি পালেও তাৰ মাজতো লুকাই আছে তেওঁৰ ভিতৰৰ কবিসত্তা। আচলতে প্ৰতিটো গীতেই একোটা সাৰ্থক কবিতা। তাত ছন্দ আছে, লয় আছে, গতি আছে, আনুভূতিক গভীৰতা আছে আৰু আছে নন্দনতাত্ত্বিক সৌন্দৰ্য সুষমা। ড০

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ যিখন ৰাজ্য, সেইখনত তেওঁ বহু পৰিমাণে একক আৰু অদ্বিতীয়। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত কি নাই- আলোচকে মহাপুৰুষৰ কীৰ্তন পুথি সম্পৰ্কত কোৱাৰ দৰে ভাষাৰ লালিত্য, যুগৰ ঝংকাৰ ইয়াৰ অনবদ্য শক্তি। এই গীতৰ মাজতেই নিহিত হৈ আছে শব্দৰ ব্যঞ্জনাময় মাধুৰ্য্য, ভাষা অৰ্থাৎ শব্দৰ তেজস্বী শক্তি, হিল-দ'ল ভাঙি অহা মানৱতাবাদী কণ্ঠ সুষমা, কল্পনা আৰু বাস্তৱৰ সু-সমাহাৰত নন্দনতাত্ত্বিক সৌন্দৰ্যৰ পূৰ্ণিমা। গীতেই হাজৰিকাৰ প্ৰাণ, প্ৰাণময় সৌন্দৰ্য। সম্পূৰ্ণ যাযাবৰী জীৱন বুলি নকওঁ, কিন্তু বিচিত্ৰ জীৱন পৰিক্ৰমাৰ অধিকাৰী হাজৰিকাৰ জীৱনত গীতেই যেন এক সৰ্ব শক্তিপ্ৰাণ। তেওঁ মাটি আৰু মানুহৰ কলাকাৰ।

তথাপি সম্পূৰ্ণভাৱে এই দৃষ্টিৰে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কাব্যময় জীৱনক, সাধনাক চাব নোৱাৰি। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ চিত্ৰ, নাট, গীত, কবিতাতো বিচাৰিলে পোৱা যাব তেওঁৰ সুকীয়া একোটি বিশেষ ঠিকনা বুলি নিজেই গীতেৰে কৈছে; কিন্তু সাধক গৰাকীৰ সাহিত্য সাধনাৰ দীঘ বাণি বিচাৰ কৰি ক'ব পৰা যায় যে হাজবিকাদেৱে কবিতা সাধনাক বিশেষ সাধনা হিচাপে গ্ৰহণ কৰা নাছিল, অনুভূতিৰ পূৰ্ণতা দিবলৈ বা হৃদয়ৰ আকাংক্ষা পূৰণ কৰিবলৈ তেওঁ কবিতাৰ জগততো বিচৰণ কৰিছিল। সেয়েহে গীতৰ ভাব, ভাষা আৰু চিন্তাৰ যি সৌন্দৰ্যৰ ত্ৰিবেণী সংগম কবিতাৰ মাজত বিচাৰিলে হয়তো ভুল কৰা হ'ব। জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুৰাভাদেউৰ কবিতাৰ যিখন ক্ষেত্ৰ তাৰ তুলনাত ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ কবিতাৰ ক্ষেত্ৰখন বহু পৰিমাণে সীমিত। জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণু ৰাভাৰ সৈতে এই ক্ষেত্ৰত তুলনা কৰিবলৈ যাওঁতে আমি এই সত্যও পাহৰিব নালাগিব যে হাজৰিকাদেৱ অকল গীতিকাৰেই নাছিল। সেই গীতক সুৰ আৰু কণ্ঠ দি তাৰ অনিৰ্বাপিত সৌন্দৰ্য সুষমাৰে, লুইতৰ পৰা মিচিচিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চাই, অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ সাবটি লৈ গীতৰ ভাষাৰে, সুধাৰ কণ্ঠেৰে মানুহক অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল আৰু বোধহয় সেই গুণে এটা কবিসত্তা থকাৰ পিছতো কাব্য ৰচনাত অধিক মন-প্ৰাণ তেওঁ উৎসৰ্গা কৰিব পৰা নাছিল। তথাপি কিন্তু এইটো কথাও বোধহয় সত্য-গীতৰ যি অফুৰন্ত, প্ৰাণোচ্ছল শক্তি, ভাষাৰ যি লালিত্য আৰু মানৱতাবাদী, মানৱদৰদী যি চিন্তা-দৰ্শনৰ কণ্ঠস্বৰ-তাক কবিতাৰ মাজত বিচাৰিলে পোৱা নাযাব। তথাপি 'নোপোৱা যিখিনি থাকক বাকী' সেই চিন্তাকে আধাৰ হিচাপে লৈ পোৱাখিনিৰ মাজতো তেওঁক চমুকৈ বিচাৰ কৰি চাব পৰা যায়।

আমাৰ হাতত থকা তথ্যমতে হাজৰিকাদেৱৰ স্বৰচিত কবিতাৰ সংখ্যা প্ৰায় দুকুৰি, অনূদিত কবিতাৰ সংখ্যাও প্ৰায় সিমানেই হ'ব। কবিতাৰাজিৰ বিষয়বস্তু ভিন্ন বিষয়ক। কোনাৰ্ক, জগন্নাথ মন্দিৰৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিহু, ব'হাগলৈ তাৰ ব্যাপ্তি। আচলতে গীতৰ ক্ষেত্ৰতো যেনেদৰে তেওঁ ভিন্ন পৰিবেশ আৰু পৰিস্থিতিৰ মুখামুখি হৈ তাৰ মাজতে গীতৰ ৰূপ আৰু ৰস গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছিল, তেনেদৰে কবিতাৰ মাজতো বিচাৰিছিল হৃদয়ৰ সত্য উপলব্ধিৰ গভীৰতাৰ ব্যঞ্জনাময় প্ৰকাশ। চিত্ৰকল্প, প্ৰতীক আদিৰ গভীৰতাই যে তেওঁৰ কবিতাক বিশেষ ৰূপ লাবণ্য আনি দিছিল-সেইকথা কবিতাখিনি পঢ়ি ক'ব পৰা নাযায়। ক'বলৈ গ'লে হেজাৰ গীতৰ পৰা হেজাব শ্ৰোতাই জীৱনব শক্তিশালী চিন্তা-চেতনাৰ কণ্ঠস্বৰ যেনেদৰে চিনাক্ত কৰিব পাৰে, কবিতাসমূহৰ মাজেৰে নোৱাৰে। কেতিয়াবা কবিতাৰ মাজেৰে ফুটি উঠিছে গভীৰ ভাবাবেগ, কেতিয়াবা কম কথাৰে মূৰ্ত হৈছে সংযত ভাব মূৰ্ছনা। ১৯৫৩ চনতে ড০ হাজৰিকাদেৱে ৰচনা কৰিছিল 'উষা আৰু নিশা' নামৰ কবিতা। নিশা আৰু উষাৰ মাজৰ জ্যোতি আৰু এন্ধাৰৰ মাজত সখী নিশাক এৰি উষাই বাট বুলিছে- য'ত ৰোমাণ্টিক হৃদয়ৰ অভিব্যঞ্জনা প্ৰকাশিত হৈছে-'অ' সখী নিশা/নাভাঙো তোমাৰ আশা/নিদ্ৰা এৰিছে মহাজীৱনে/ পোহৰ বিচাৰি আজি/ সেয়েহে আজি ন-ৰহণেৰে-ওলালোঁ সাজোন কাচি/ যোৱা মোৰ সখীটি নিশা। জনপ্ৰিয় তথা গভীৰ চিন্তাসমৃদ্ধ সম্পাদকীয় ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰতো অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ সামাজিক-ৰাজনৈতিক পটভূমিক আধাৰ হিচাপে লৈ কবিতাক মাধ্যম কৰি লৈছে। প্ৰকাশ নিঃশব্দঃ সময় কঠিন নামৰ কবিতাটিত অসমৰ সন্ত্ৰাসবাদৰ সংকটৰ এখন বাস্তৱ ছবি মূৰ্ত কৰিছে-'আজি ২৫ ছেপ্টেম্বৰ' ৯১। সন্ধিয়া বোম্বেৰ কাকতত হেডলাইনঃ/অসমত আলফাই আৰু ৭২ ঘণ্টা/সময়সীমা বঢ়াই দিলে/পণবন্দী কেইজনৰ কেতিয়া/কি হয়/কোনেও

নাজানে। অৱশ্যে এনেধৰণৰ কবিতা বাস্তৱ সত্যৰ নিৰ্মম ৰূপহে, কাব্যিক সাৱলীল মাধুৰ্যপূৰ্ণ কাব্যিক অভিব্যঞ্জনাৰ অংশীদাৰ নহয়।

কবিয়ে আধুনিক জীৱন ধাৰাৰ বিক্ষিপ্ত জীৱনভংগীক কবিতাৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। মাৰ্ক্সবাদী বা লেনিনবাদী চিন্তাক কবিতাত ৰূপ দিব খুজিলেও সেয়াও যেন বৰ স্পষ্ট নহয়। গান্ধী, মাৰ্ক্সবাদ, লেনিনবাদ, ফ্ৰয়েডৰ দৃষ্টিভংগী যি ভাবনাত মগ্ন হৈছে তাকেই কবিতাৰ মাজলৈ টানি আনিছে-দুটা গুলীৰ শব্দত/আৰ্তনাদ/ হে ৰাম/দুনিয়াৰ মজদুৰ এক হওক। নহয় এক/লেনিনেও মুৰকত মুখ থেকেচা খালে/লেনিন আমাৰ প্ৰতিদিন/প্ৰতিনিয়ত। কবি নৰকান্ত বৰুৱাৰ জন্মদিন- 'কবিতাৰ দিন'। এই কবিতাৰ দিনক লৈ হাজৰিকাদেৱে কবিতা ৰচনা কৰিছে-'নৰকান্ত নাই/গভীৰ চিন্তাৰসত কাপ/জুবুৰিয়াই/তুমি লিখি গ'লা/অনুভূতিৰ কবিতা/ নিজৰ সংজ্ঞা বিচাৰি ককাদেউতাৰ হাড়ৰ ওচৰ চাপিছে। ৰংঘৰৰ বাকৰিত বিচাৰি পোৱা নিজৰ সংজ্ঞা, সুধিবলৈ যেন নাই কুমাৰ ভাস্কৰবৰ্মা, শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, সূৰ্যকুমাৰ ভূএগ। ইয়াৰ লগে লগে 'এৰা বাটৰ সুৰ'ৰ প্ৰসংগ তেওঁ টানি আনিছে। জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণু ৰাভায়ো যেন অসমীয়া জাতীয়ত্বৰ প্ৰমাণ দিবলগীয়া হৈছে-'পুণাৰ ফিল্ম ইন্‌ষ্টিটিউটত/অতীত নিগেটিভো কিছু ভস্ম/ হ'ল জ্যোতি ককাইদেৱে প্ৰমাণ দিবলগা হৈছে/ তেওঁ কোন? বিষ্ণু ককাইদেউক কোনোবাই সুধিছে- বিষ্ণু ৰাভা বড়োনে? নে অনা অসমীয়া?' এনে প্ৰসংগতে যেন ৰাভাদেউৰ সাত্ত্বিক জীৱনৰ সংজ্ঞা দিছে- বিষ্ণু দা কোন/ৰঙা মাটি/ৰঙা তেজ/ৰঙা বিপ্লৱৰ সাধুকথা।'

গীতত প্ৰাণ পাই উঠা চিন্তা আৰু ধ্যান-ধাৰণাও মাজে-সময়ে তেওঁৰ কবিতাত স্পষ্টভাৱে অনুৰণিত হৈছে। বিশেষকৈ 'এটি মদাৰ ফুলৰ কথা' নামৰ কবিতাটিত এই স্থিতি স্পষ্ট। মদাৰৰে ফুল হেনো কামে-কাজে নালাগে' গীতটিৰ সুৰধ্বনি শব্দ ধ্বনি হৈ বাজি উঠিছে এনেদৰে- 'পুৰণি পুৰোহিতে কয়/পূজাই-সবাহে হেনো মোক নালাগে।' তেনেদৰে 'ৰ'দ পুৱাবৰ কাৰণে মাতিবানো কাক' গীতটিৰ স্পষ্ট প্ৰকাশ নাথাকিলেও ভাবৰ প্ৰকাশ আছে- 'ছবি আকোঁ ব'লা' নামৰ কবিতাটিত-'ছবি আকোঁ ব'লা/ ব'হাগ আহিছে/অকণমান ৰ'দ পুৱাওঁগৈ ব'লা।' সৌৱা ৰহদৈৰ জাক ওলাই আহিছে/'ব'হাগ' কবি ভূপেন হাজৰিকাৰ চিন্তাতো প্ৰকাশিত হৈছে। আচলতে ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ সত্তাত ব'হাগে প্ৰতিটো ক্ষণতে প্ৰাণ পাই উঠে; কিন্তু তাৰ মাজতে 'ব'হাগ' নামৰ কবিতাত প্ৰকাশ পোৱা ৰূপ আৰু ৰসৰ গতি-পৰিক্ৰমা সুকীয়া 'পথাৰলৈ যাবা/গুলী খাবা/ঘৰত থাকিবা/গুলী খাবা/পাহাৰ বগাবা/গুলী খাবা। এই ব'হাগতো/জন্ম আৰু মৃত্যুৰে/হয়তো পাশা খেলিব/আগৰ দৰেই। সুন্দৰ আংগিক, সাৰ্থক অভিব্যঞ্জনা।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ 'সময়' নামৰ আধুনিক ধ্যান-ধাৰণা সম্পন্ন, সু-আংগিক সম্পন্ন কবিতাটিত অতি সুন্দৰভাৱে 'সময়'ক বাণীবদ্ধ কৰা হৈছে-"সৰিছিল সময়/ মোৰ আঙুলিৰ ফাঁকেদি/উৰিছিল সময়/তাইৰ ৰঙা চকুৰ চাৰনিৰে।" কবিতাটিত সন্ত্ৰাসবাদৰ তেজ-সংঘৰ্ষ পৰিণতিৰ ছবি অংকন কৰি শেষৰ স্তৱকত বিমূৰ্ত সময়ক মূৰ্ত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে এনেদৰে- "সময় নসৰে/সময় নুৰে/সময় মাথোঁ থমকি ৰয়।" ড০ ভূপেন হাজৰিকা আছিল সময় বা কাল চেতনাৰ কবি। সংগীতৰ সাধনাত অহৰহ ব্যস্ত থাকিলেও তাৰ মাজতে নিৰীক্ষণ কৰিছিল অসমক, অসমৰ জাতীয় জীৱনক। বিশেষকৈ আশীৰ দশকৰ আন্দোলন, অসমত গা কৰি উঠা সন্ত্ৰাসবাদৰ ভয়াবহতা তেওঁ প্ৰতিটো মুহূৰ্ততে উপলব্ধি কৰিছিল। বিভিন্ন পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতিয়ে তেওঁৰ হৃদয়ত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলাইছিল আৰু সেই ক্ৰিয়াৰ প্ৰতিক্ৰিয়া তেওঁ গীত, কবিতাত চিত্ৰৰ ৰূপায়িত কৰিছিল। এইকথা অৱশ্যে পুনৰ ক'বলগীয়া সত্য যে গীতৰ মাজত যিজন ড০ ভূপেন হাজৰিকাক আমি বিচাৰি পাওঁ, কবিতাৰ মাজত তাৰ আংশিক ৰূপতহে তেওঁক বিচাৰি পাওঁ। গীতৰ ভূপেন হাজৰিকা, গীতৰ ভাব-ভাষা, চিন্তা-সৌন্দৰ্য কৰি লৈছে। গীতৰ ভূপেন হাজৰিকা, গীতৰ ভাব-ভাষা, চিন্তা-সৌন্দৰ্য গভীৰতা ব্যাপ্তি আৰু সাৰ্বজনীনতা কবিতাৰ মাজত পৰিস্ফুট হোৱা নাই। নোহোৱাৰে কথা, কবিতা ৰচনাক বোধহয় তেওঁ সামগ্ৰিক সত্তাৰ বা এক একাষৰীয়া প্ৰবাহ বুলিহে ভাবিছিল।

ভূপেন হাজৰিকা এগৰাকী অনুবাদক কবিও। যিমান সংখ্যক স্ব-ৰচিত কবিতা তেওঁ ৰচনা কৰিছিল প্ৰায় সমানুপাতত বিভিন্ন কবিৰ কবিতা তেওঁ অনুবাদ কৰিছে। তেওঁ অনুবাদ কৰা কবিসকলৰ মাজত আছে, ব্ৰেখট, মায়াক'ভস্কি, টি এচ এলিয়ট, মিৰ্জা গালিব, মহম্মদ ইকবাল, কাজী নজৰুল ইছলাম, ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, সলিল চৌধুৰী আদি কবি আৰু গীতিকাৰৰ কবিতা। হিন্দী সাহিত্যৰ বিশিষ্ট কবি 'অজ্ঞেয়'ৰ (মূল নামটো উল্লেখ কৰা নাই) 'আহ্বান' শিৰোনামেৰে এটি সুন্দৰ কবিতা হাজৰিকাদেৱে অনুবাদ কৰিছে এনেদৰে- "আহাঁ/ মোৰ চৰণ চিহ্ন মচি মচি হ'লেও/আহাঁ/ তোমালোকৰ মুখত এমোকোৰা/অশ্লীল গালি ভৰাই হ'লেও/আহাঁ/ সেই গালি মোলৈ দলিয়াই দি হ'লেও/আহাঁ।"

গীতিকাৰ গুলজাৰৰ উৰ্দু কবিতা মৰণ, মৰণৰ আঁচোৰ সাৰ্থকভাৱে অনুবাদ কৰিছে-'চহৰত কোনেও কাকো হত্যা কৰা নাই। চহৰত কাৰো মৃত্যু হোৱা নাই/ সেইবোৰ মাথোঁ নিহত শব্দ/ কোনেও কাৰো মূৰতো থপিয়াই কটা নাই/ সেইবোৰ মাথোঁ টুপী/টুপীৰ ভিতৰত সেয়া এফালৰ মস্তিষ্কৰ ঢৌ/মহানগৰীৰ বাটত বৈ যোৱা তেজৰ সোঁতৰ/এটোপ দুটোপ নিহত শব্দ..."।

আলোচনাৰ প্ৰাৰম্ভতে এইকথা উল্লেখ কৰা হৈছে যে ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ সাধনাৰ ক্ষেত্ৰখন যিমান গভীৰ, সিমান বিশাল। আধুনিক অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ এনে এটা কলাত্মক দিশ নাই, য'ত হাজৰিকাদেৱৰ কলমৰ পৰশ পৰা নাই। কাব্য সাধনাৰ আশ্ৰয় লোৱা নাই। মাত্ৰ কিবা এক হৃদয়ৰ তাড়নাত, আনন্দৰ বিমিশ্ৰ-সোঁতত উটি যোৱা মনটোক প্ৰশান্তি দিবলৈ এইগৰাকী সাহিত্য-সংস্কৃতি সাধকে কবিতাৰ ক্ষেত্ৰখনত খোজ দিছে। বাৰে বৰণীয়া জীৱন পৰিক্ৰমা, বৰ্ণাঢ্য চিন্তা, জনতাৰ প্ৰতি থকা দৰদ আৰু গভীৰ মানৱতাবোধ আশ্ৰিত মনটোক কেতিয়াবা কেতিয়াবা জয় কৰিবলৈ কবিতা ৰাজ্যত এইগৰাকী সাধকৰ আগমন। সেয়া হ'লেও ভূপেন হাজৰিকাৰ উচ্চ কলাত্মক সাধনাই কবিতাৰ মাজত বিচৰণ কৰোঁতে ভৰিৰ তলৰ মাটি হেৰুওৱা নাই। মহাজীৱনৰ মহা সাধনাৰ বিশাল ক্ষেত্ৰত আনুভূতিক গভীৰতাৰে, স্বাভাৱিক শব্দ-সুষমাৰে তেওঁ ৰচি গৈছে কিছু সংখ্যক কবিতা। ভাব আৰু ভাষাৰ সু- সমন্বয়ত, নিটোল শব্দ প্ৰয়োগৰ আধাৰত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাই স্বকীয় মান অক্ষুণ্ণ ৰাখি মহাজীৱন পৰিক্ৰমাৰ এটা খোজ আগ বঢ়াই দিছে। ড০ হাজৰিকাৰ কবিতা বিচাৰৰ সময়ত সামগ্ৰিক অৱদানক সন্মুখত ৰাখিহে আনবোৰ কথাৰ মূল্যায়ন কৰিব লাগিব বুলি মনে-প্ৰাণে বিশ্বাস হয়।●

ভূপেনদা মানুহজন

কমল কটকী

সমগ্ৰ বিশ্বতে এনে এজন শিল্পী মোৰ বোধেৰে নিশ্চয় নাই - যিজন একাধাৰে এজন গায়ক, গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, গল্পকাৰ, প্ৰৱন্ধকাৰ, নাট্যকাৰ, চিত্ৰনাট্য লিখক, চিত্ৰ পৰিচালক, প্ৰযোজক, সঙ্গীত পৰিচালক, অভিনেতা, সাংবাদিক, সাহিত্যিক, বাতৰি পঢ়োতা, সমাজ সেৱক, আলোচনী সম্পাদক, ৰাজনীতিবিদ, বুদ্ধিজীৱি ইত্যাদি গুণেৰে বিভূষিত — ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে। ১৯৮৪ চনৰ পৰা ভূপেনদাৰ এজন গীটাৰবাদক সেৱকৰূপে ২০১১ চনৰ ৫ নৱেম্বৰৰ মহাপ্ৰয়াণৰ দিনটোলৈকে পঁচিশ বছৰৰো অধিক কালৰ সান্নিধ্যৰ সময়খিনিৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্ততে ভিন ভিন ৰূপৰ সমাহাৰেৰে সমৃদ্ধ বহুমুখী প্ৰতিভাসম্পন্ন, কৰ্মযোগী ভূপেনদাক দেখিবলৈ পাইছিলোঁ। ১৯২৬ চনৰ ৮ চেপ্তেম্বৰত তাহানিৰ নৰ্থ ইষ্ট ফ্ৰন্টিয়াৰৰ অধীনৰ, আজিৰ অৰুণাচল প্ৰদেশৰ পাদদেশৰ অকণমানি চহৰ শদিয়াৰ পৰা জীৱন যাত্ৰা আৰম্ভ কৰা ভূপেনদাই নিজৰ জীৱন পৰিক্ৰমাক কঠোৰ সংগ্ৰাম, সুখ-দুখ, উত্থান-পতনৰ সমন্বয়ৰে আগুৱাই লৈ গৈ নিজকে বিশ্বজনীন এজন শিল্পী হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ যাত্ৰাটি বৰ সমৃণ নাছিল। সেয়েহে সকলো সময়তে গুণগত মানদণ্ডৰ ৰচনাশৈলীৰ গীত-সঙ্গীতেৰে সাধাৰণ শ্ৰোতা জনতাৰ হৃদয় জিনিবলৈ চেষ্টা কৰি এক সুকীয়া ধাৰাৰ প্ৰৱৰ্ত্তনেৰে জনমানসত নিজস্ব এখন আসন সৃষ্টি কৰি ল'বলৈ সক্ষম হৈছিল।

ভূপেনদাৰ চিৰসেউজীয়া বিশ্বজনীন জনপ্ৰিয়তা কেৱল যে ভূপেনদাৰ গীতখিনিৰ বাবেই আছিল তেনে নহয়। মোৰ দৃষ্টিত তেওঁ আছিল এডাল বোধিদ্ৰুম বটবৃক্ষৰ দৰে বিশাল ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী - যিজনৰ শিপাডাল আছিল খাৰখোৱা অসমীয়া, গা-গছডাল আছিল সৰ্বভাৰতীয় আৰু ঠাল-ঠেঙুলি, ডাল-পাত সমূহ আছিল বিশ্বমুখী।

বিহু, ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ভূপেন - ইংৰাজী বৰ্ণমালাৰ তিনিটি আখৰেৰে সমৃদ্ধ এই শব্দটি অসমৰ পৰিচয় আজিও সমগ্ৰ বিশ্বৰ আগত। অসমৰ বাহিৰৰ কোনোবা এজন ব্যক্তিৰ লগত চিনাকি হৈ "মই অসমৰ" বুলি যেতিয়াই পৰিচয় দিওঁ - লগে লগেই সোধে - "আপুনি ভূপেন হাজৰিকাক লগ পাইছে নে?" "মই তেখেতৰ লগত বহু বছৰ ধৰি গীটাৰ বজাই আহিছোঁ" — বুলি কোৱাৰ লগে লগেই ভূপেনদা মানুহজনৰ বিষয়ে আৰম্ভ হয় অনুসন্ধিৎসু মনৰ বিভিন্ন প্ৰশ্নবান আৰু তাৰ পিছত অনুৰোধ "ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত এটা অনুগ্ৰহ কৰি শুনাবনে?" মই গায়ক নহৈও, তেওঁলোকৰ বাবে ভূপেনদাৰ গীতৰ গায়ক হৈ পৰোঁ সেই মুহূৰ্ত্তত।

ভূপেনদাৰ সহযোগী হিচাপে কাষতে থকাৰ বাবেই মই অসমৰ উপৰিও সৰ্বভাৰতীয় বহুকেইজন নমস্য শিল্পী, ব্যক্তিৰ সান্নিধ্য লাভ কৰাৰ সৌভাগ্য ঘটিছিল। কিন্তু ভূপেনদাৰ দৰে বিশাল ব্যক্তিত্বৰ সুবাস তেওঁলোকৰ মাজত বিচাৰি পোৱা নাছিলোঁ।

ভূপেনদা মানুহজন আছিল সুন্দৰতাৰ প্ৰতীক। সকলোতে কেৱল সুন্দৰতা — গায়কীত, ৰচনাত, কথা-বতৰাত, খোজ-কাটলত, সাজ-পোছাকত, খোৱা-বোৱাত, নিজৰ একেবাৰে সাধাৰণ ক'লা ৰঙৰ টুপীটোত জিলিকি থকা স্ফটিকটোত, নিজৰ চহীটোত, অট'গ্ৰাফৰ বাক্যটিত, খোৱাৰ টেবুলত বহি লৈ নিজৰ হাতেৰে বনোৱা মাছৰ পিটিকাখিনি বন্ধু-বান্ধৱক বিলাই দিয়াত, মঞ্চত উঠি চিৰ পৰিচিত চিনাকি মিঠা হাঁহিটি মাৰি দৰ্শকক নমস্কাৰ জনাই হাৰমণিয়মত আঙুলি বুলোৱা ভঙ্গীটি ইত্যাদিত দেখিবলৈ পাইছিলোঁ কেৱল সুন্দৰতাৰ পয়োভৰ। আমাৰ দৰে সবসাধাৰণ মানুহৰ

বাবে ভূপেনদাক বুজি পোৱাটো বৰ কঠিন। বিৰল ব্যক্তিত্বৰে ভূপেনদা আছিল বিভিন্ন ৰূপৰ এক অপূৰ্ব সমাহাৰ।

প্ৰত্যক্ষ কৰিবৰ সুযোগ পাইছিলোঁ ভূপেনদাৰ বিভিন্ন ৰূপ। ভূপেনদা অকণমান খঙাল প্ৰকৃতিৰ শিল্পী আছিল। খং ভূপেনদাৰ জীৱনৰ চিৰলগৰী আছিল — নিজৰ মিঠা হাঁহিটিৰ দৰে। ধানখেৰৰ জুইৰ দৰে ভমক্‌কৈ জ্বলি উঠি খঙটো নিমিষতে নোহোৱা হয়। খঙটো উঠাৰ উমান পালেই আমি কাষৰ পৰা নোহোৱা হওঁ।

অন্যথা ভূপেনদাৰ গালি খোৱাটো খাটাং - লাগিলে খঙৰ কাৰণটো আমি হওঁৰেই বা নহওঁৰেই। কাষত থকাজনে গালি এটা খাবই। কিন্তু গালি পাৰি উঠি পিছ মুহূৰ্ততে একেলগে খাবলৈ বহি নিজ হাতেৰে পিটিকাকন আগবঢ়াই দিয়ে গালি খোৱা জনলৈ মৰমেৰে।

খঙেও ভূপেনদাৰ জীৱনলৈ নমাই আনিছিল গীতৰ বন্যা। এজন কবিয়ে ভূপেনদাৰ গীতক মদাৰ ফুলৰ দৰে গোন্ধ-ভাপ নোহোৱা বুলি ৰিজনি দিয়াত খং উঠি গীতেৰেই প্ৰত্যুত্তৰ দিছিল —

"মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাতো নেলাগে মদাৰৰে ফুল হেনো সবাহত নেলাগে
লাগে পিছে ব'হাগতে ৰং সানিবলৈ লাগে পিছে আকাশতে জুই জ্বলাবলে'।
কোনোবাই মোক হেনো মদাৰৰে ৰিজালে ... ।"

সমাজৰ ওপৰত খং উঠিলেও গালি পাৰে গীতেৰে —

"বুঢ়া লুইত তুমি, বুঢ়া লুইত বোৱাঁ কিয় ?" বুলি।

খুব খং উঠিলে কেতিয়াবা নিজৰ কোঠাৰ দুৱাৰখন মাৰি কিছু সময়ৰ বাবে ৰোহঘৰত সোমায়। কলকাতাত এবাৰ খুব খং উঠি ভাতৃপ্ৰতীম সহকৰ্মী এজনক গালি পাৰি উঠি খং জামৰাত এটি গীতেৰে লুইতৰ ছবি আঁকিছিল চিত্ৰকল্প ৰূপেৰে —

"অস্ত আকাশৰ সপোন ৰহণ সানি ক্লান্ত লুইতৰে হেঙুলীয়া পানী
বৈয়ে যায়, বৈয়ে যায়, বৈয়ে যায় ... ।" সেয়াই আছিল শিশুসুলভ ভূপেনদা।

খঙৰ দৰেই হাঁহিটিও আছিল ভূপেনদাৰ জীৱনৰ প্ৰতিমুহূৰ্তৰ চিৰলগৰী। আপোন পাহৰা হে ৰসাল আড্ডাত ভাওনাৰ ৰজাৰ দৰে হাঃ হাঃ শব্দেৰে মৰা উত্তাল হাঁহিটিৰ মাজেৰে ৰসিক ভূপেনদাৰ পূৰ্ণ প্ৰকাশ ঘটে। আড্ডাবাজ আছিল মানুহজন। মনে মিলা মানুহৰ স'তে আড্ডাত বহিলে সময় কেনি পাৰ হৈ যায় তালৈ খিয়াল নাথাকে ভূপেনদাৰ। চেঞ্চৰশ্বিপ বিহীন এই আড্ডাৰ বিষয় পিকাচোৰ ব্লু পিৰিয়ডৰ ছবিৰ পৰা অসমৰ ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ বিষয়ৰ পৰা আদি কৰি আড্ডাৰ সঙ্গীভেদে বিভিন্ন কথা-বতৰাৰে দুপৰ নিশালৈ মূৰ্ত্ত হৈ পৰিছিল নিশাবোৰ। ভূপেনদাই নিজেই কাকো আমনি নিদিয়ে আৰু আনে আমনি দিব খুজিলেও ভাল নাপায়। সেয়েহে বিশেষকৈ ক'ৰবাত গীত গাবলৈ বুলি ওলাওঁতে ভূপেনদাৰ গাড়ীখনত সাধাৰণতে এনেকুৱা এজন মানুহক লগত বহিবলৈ নিদিওঁ যিজনে হয়তো ভূপেনদাক আমনি কৰিব পাৰে, মৰমেৰে হ'লেও - লাগিলে সেইজন ভূপেনদাৰ একান্ত অনুগামীয়েই নহওঁক কিয়। কাৰণ ভূপেনদাই প্ৰতিটো গীতৰ অনুষ্ঠানেই এক ধ্যান, এক চিত্তে পৰিৱেশন কৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল সদায়েই।

অনুষ্ঠান পৰিৱেশনৰ প্ৰাক্‌মুহূৰ্তত অপ্ৰাসঙ্গিক কথা-বতৰা, আমনি আদিৰ প্ৰভাৱে ভূপেনদাক গীত গোৱাত বাধা জন্মায়। আনকি সন্ধিয়ালৈ ভূপেনদাৰ গীতৰ ৰেকৰ্ডিং অথবা অনুষ্ঠান থাকিলে পুৱাৰ খবৰ কাগজত যদিহে মৃত্যুৰ বিভীষিকা জাতীয় বাতৰিৰ পয়োভৰ থাকে, সেইদিনা আমি বাতৰি কাকতো পঢ়িবলৈ নিদিওঁ - যাতে মনটো অশান্ত হৈ নপৰে।

সকলো সময়তে অতিশয় অনুভূতি প্ৰৱণ মনৰ অধিকাৰী ভূপেনদাই ৰসস্বাদন কৰি নিজে তৃপ্তি লাভ কৰাৰ উপৰিও আনকো তৃপ্তি দি খুব ভাল পাইছিল — জীৱনৰ প্ৰতি পলে পলে হাঁহি হাঁহি নিজৰ বেদনাবোৰ লুকুৱাই থৈ —

"জীৱনটোৰে কান্দোনখিনি নিজেই সাঁচি থ'লো

জীৱনটোৰে হাঁহিখিনি বিলাই বিলাই দিলোঁ।
শ্ৰোতা বন্ধু তুমিও অকণ লোৱাঁ ...।"

এডাল সৰল ৰেখাৰ দৰে সৰল আছিল ভূপেনদা মানুহজন। সকলোকে বিশ্বাস কৰিছিল তেওঁ।

"মানুহৰূপে পৃথিৱীলৈ আহিলোঁ যেতিয়া, প্ৰতিজন মানুহক অবিশ্বাস নকৰাটোৰেই মোৰ বিশ্বাস। প্ৰতিজন মানুহক পাৰিপাৰ্শ্বিকতাই বিশ্বাস কৰিবলগীয়া যেন নকৰিলেও, প্ৰতিজন মানুহৰ অন্তৰ্নিহিত সততাক মই বিশ্বাস যদি নকৰোঁ, মই ভাবোঁ, মই হৈ যাম এটি অকলশৰীয়া দ্বীপ। সেই দ্বীপটো মোৰ মনে গঢ়া হ'লে, মই পিচ মুহূৰ্ততে লাজ পাওঁ। মোৰ চাৰিওপিনে অবিশ্বাসৰ সাগৰ এখনে মোক 'খাওঁ খাওঁ' কৰি আছে বুলি মোৰ বিশ্বাস নহয়।" এই বিশ্বাস কৰা গুণটোৰ কাৰণে তেওঁ বহু সময়ত বিপদতো পৰিছিল। কিন্তু সেই লৈ তেওঁৰ কাহানিও মূৰৰ কামোৰণি নাছিল।

একেবাৰেই মোহ নাছিল টকা-পইচাৰ প্ৰতি। মোক কোনোদিনেই সোধা নাছিল অমুকটো অনুষ্ঠানত গীত গোৱাৰ বাবদ 'তুমি কিমান মাননি লৈছিলা' বা 'মই গীত গাই কিমান উপাৰ্জন কৰিলোঁ' অথবা অনুষ্ঠান পৰিৱেশন সম্পৰ্কীয় টকা-পইচাৰ জমা খৰছৰ হিচাপ আদিও জানিব খোজা নাছিল কাহানিও। টকা-পইচাৰ ক্ষেত্ৰত ইমানেই উদাসীন আছিল যে, এবাৰ গুৱাহাটীত গীত গাবলৈ বুলি আহিব লগা যশস্বী শিল্পী লতা মঙ্গেশকাৰৰ গীত পৰিৱেশনৰ মাননিৰ এটা বৃহৎ পৰিমাণৰ টকাৰ বেগ ভূপেনদাই মুম্বাইৰ টেক্সিত এৰি থৈ আহিছিল। টকা-পইচাৰ যোগ-বিয়োগ মুঠেই নাজানিছিল, ভূপেনাই জানিছিল মাথোঁ শব্দ আৰু সুৰৰ, গণ-সংযোগৰ যোগ-বিয়োগ। সাধাৰণৰ মাজতে থাকি এটি অসাধাৰণ জীৱন যাপন কৰি বৰ সন্তোষ লভিছিল ভূপেনদাই। ৰাজপথৰ দাঁতিত জিৰণি লৈ থকা ৰিক্সাচালকজনৰ হাতৰ পৰা খৈনী অকণমান মুখত লৈ কেতিয়াবা হঠাতে একেলগে গাইছিল — "মানুহে মানুহৰ বাবে, যদিহে অকণো নাভাবে" গীতটি। সেইখিনি সময়ত কোনেও ভাবিবই নোৱাৰে যে এইজনেই সেই ভূপেন হাজৰিকাজন যিজনে কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা পঞ্চাশৰ দশকতে ডক্টৰেট উপাধি আহৰণ কৰিছিল।

"নিসঙ্গতা মোৰ বৰ প্ৰিয় - বৰ creative হয়।" সেয়েহে ৰাতিপুৱা খুব সোনকালে উঠি ভূপেনদাই লিখা-মেলাৰ কাম কৰিছিল। গীতৰ ৰচনা সম্পৰ্কত ভূপেনদাই কৈছিল — "গীতৰ ভাবসমূহ, সুৰ সমূহ অদেখা-অদেহী। পিচে মোক ভবাই তোলা বিষয় বস্তুবোৰৰ দেহা আছে। সিহঁতক চকুৰেও দেখা পাওঁ। সিহঁতে হাঁহে, কান্দে, অভিমান কৰে, বিদ্ৰোহ কৰে, ভাল পায়, ঘিণ কৰে, আপোনাৰ জীৱনৰ বিভিন্ন মুহূৰ্তত আপুনি যি কৰে এই বিষয়বস্তু আপোনাৰ পৰাই-আপোনাৰ মোৰ সমাজখনৰ পৰাই পোৱা।"

সেয়েহে ভূপেনদাৰ প্ৰতিটো গীতৰ আঁৰত একো একোটা জীয়া কাহিনী সোমাই থাকে। অসমৰ এগৰাকী সুকণ্ঠী গায়িকা প্ৰয়াত দিপালী বৰঠাকুৰ অচিন ৰোগত আক্ৰান্ত হৈ চিৰদিনৰ বাবে কণ্ঠৰুদ্ধ হৈ যোৱাৰ খবৰ শুনি মৰ্মাহত হৈ ভূপেনদাই গীতেৰে সমবেদনা জনাইছিল —

"শীতৰে সেমেকা ৰাতি কণ্ঠৰুদ্ধ কোনো সু-গায়কৰ
প্ৰভাত আনিব পৰা অথচ নোগোৱা এটি অমৰ গীতৰ বাবে
মই যেন এটি সুধাকণ্ঠ হওঁ।"

অত্যন্ত ৰোমাণ্টিক মানুহ আছিল ভূপেনদা। মূৰ্ত আৰু বিমূৰ্ত দুয়োটি প্ৰেমৰ সত্বাই আহ্লাদিত কৰি ৰাখিছিল ভূপেনদাক। যৌৱনৰ প্ৰথম অধ্যায়ৰ মূৰ্ত প্ৰেম অন্য দিশে গতি কৰাত, পৰৱৰ্তী সময়ত বিমূৰ্ত প্ৰেমৰ ধাৰাটিক ভূপেনদাই অন্তৰেৰে আঁকোৱালি লৈছিল। অকণো লুক-ঢাক নকৰাকৈ নিজৰ বিমূৰ্ত প্ৰেমৰ দিশটোক গীতেৰে সকলোৰে আগত উদঙাই দিছিল।

"বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা এখনি নীলা চাদৰ।
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত নিশ্বাসৰে উম। আৰু জীয়া জীয়া আদৰ এখনি নীলা চাদৰ।"

বোধহয় এনেকুৰা এখন মঞ্চ নাই, য'ত তেওঁ এই গীতটি পৰিৱেশন কৰা নাই। জীৱনৰ প্ৰায় শেষ সময়খিনিলৈকে বিমূৰ্ত প্ৰেমৰ ধাৰাটোৱে ভূপেনদাক আলোড়িত কৰি ৰাখিছিল। ভূপেনদাই সদায় নৰ-নাৰীৰ প্ৰেমে গীত সৃষ্টিত অনুপ্ৰেৰণা যোগাই বুলি বিশ্বাস কৰিছিল। ভূপেনদাৰ মতে "Abstract Art, Abstract Film, Abstract Poem থাকিব পাৰে যদি Abstract গীতো থাকিব পাৰে।" বিমূত মোৰ নিশাটিও এটি Abstract প্ৰেমৰেই গীত।

বৰ দূৰদৰ্শী আছিল ভূপেনদা মানুহজন। ১৯৬৮ চনতে "আজিৰ অসমীয়াই সংগ্ৰাম নকৰিলে, অসমতে ভগনীয়া হ'ব" বুলি "আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া" গীতটিৰ জৰিয়তে অসমীয়া জাতিসত্বাক সকীয়নি দিছিল। তাৰ ঠিক এঘাৰ বছৰৰ পিছতহে ১৯৭৯ চনত অসমত বিদেশী বহিষ্কৰণ আন্দোলন আৰম্ভ হৈছিল।

মহা সমন্বয়ৰ প্ৰতীক আছিল ভূপেনদা মানুহজন। পাহাৰ-ভৈয়ামৰ সম্প্ৰীতি হিন্দু-মুছলমানৰ সম্প্ৰীতিৰে সমাজজীৱন গঢ়ি তুলিবলৈ সমাজ সেৱক ৰূপে গীতৰ মাধ্যমেৰে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল ভূপেনদাই —

"মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ, মহামিলনৰ তীৰ্থ ক'ত যুগ ধৰি আহিছে প্ৰকাশি
সমন্বয়ৰ অৰ্থ।"

প্ৰতিটো ক্ষণৰ সদ্ব্যৱহাৰ কৰি কৰি ভূপেনদাই জীৱনটোক আগুৱাই লৈ গৈছিল নিজৰ সপোনৰ দিগন্তলৈ —

"সময়ৰ অগ্ৰগতি পৰীক্ষাজত উঠি
যাওঁ মই নতুন দিগন্তলৈ হাঁহি মুখে হাঁহি মুখে।"

সাধাৰণৰ মাজতে থাকি ভালপোৱা, এই অসাধাৰণ ভূপেন হাজৰিকাৰূপী মানুহজনে সময়ৰ আগে আগে দুৰন্ত গতিৰে নিজৰ জীৱন পৰিক্ৰমাক আগুৱাই লৈ গৈ গভীৰ আত্মপ্ৰত্যয়েৰে অসম তথা ভাৰতত নিজকে এজন চিৰনমস্য সঙ্গীতকাৰ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত কৰি থৈ গ'ল।

"মই জীয়াই আছোঁ সময়ৰ আগে আগে আত্ম প্ৰত্যয়ৰ বাবে।
সাধাৰণৰ মাজতেই থাকিম অসাধাৰণভাৱে।"

এই বহুমুখী প্ৰতিভাৰ সমাহাৰেৰে সমৃদ্ধ ভূপেনদাৰ বিষয়ে সেয়েহে যশস্বী চিত্ৰশিল্পী এম, এফ, হুছেইনে কৈছিল — "You paint with your songs and I try to sing through my brush. If we work together, may be we would be able to produce something unique"। 'গজগামিনী' ছবিৰ সঙ্গীত পৰিচালক হিচাপে তেওঁক কিয় নিৰ্বাচন কৰিলে বুলি সোধাত হুছেইন চাহাবে এনেদৰে কৈছিল ভূপেনদাক।

তেজপুৰ কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ডক্টৰেট ডিগ্ৰী প্ৰদান সমাৱৰ্তন অনুষ্ঠানত ড° এ.পি.জে আব্দুল কালামে কৈছিল "Dr. Hazarika, I always want to be like you. But how can I be like you?" মই মহীৰূহক ডক্টৰেট ডিগ্ৰী প্ৰদান কৰিছিল কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয় তেজপুৰে।

ভূপেনদাৰ মহাপ্ৰয়ানৰ কেইদিনমান আগতে সুৰ সাম্ৰাজ্ঞী লতা মঙ্গেশকাৰে ভূপেনদাক দীপাৱলীৰ শুভেচ্ছা জনাই জীৱন সংগ্ৰামত জয়ী হ'বলৈ অনুপ্ৰেৰণা যোগাই কৈছিল — "Amongst all outstanding Indians, you are the Best"।

সেয়াই আছিল আমাৰ ভূপেনদা।●

ভূপেন হাজৰিকাৰ গান ঃ মধুৰ বৈশিষ্ট্যৰ মান

পুলিন কলিতা

"আখৰে আখৰে, শব্দই শব্দই মিলাই লিখি গাই দিলেই সেয়া এটা গান হ'ব নোৱাৰে। .....মই গীতেৰে সদায় শ্ৰোতাৰ লগত আত্মিক সংযোগ ঘটাব বিচাৰোঁ। পৰিৱেশ, পৰিস্থিতি, সময় আৰু ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিভিন্ন ঘটনাৰ সৈতে সংগতি ৰাখিহে সৃষ্টিয়ে প্ৰকাশৰ বাট বিচাৰে।" ঃ ভূপেন হাজৰিকা

আমাৰ দেশৰ চলচ্চিত্ৰ কৰ্মীক ভাৰত চৰকাৰে দিয়া সৰ্বোচ্চ অসামৰিক সন্মান দাদা চাহেব ফাল্কে বঁটা ভূপেন হাজৰিকাই পাইছিল ১৯৯৩ চনত। এই সন্মানৰ যোগ্য তেওঁ হ'বই নোৱাৰে বুলি একাংশ তথাকথিত চলচ্চিত্ৰ সমালোচকে অসমত তাল-আফাল লগাই থকাৰ পৰতে তেওঁৰ সন্মানৰ পৰিধি বহলাই 'টাইমছ অব ইণ্ডিয়া'ই প্ৰকাশ কৰিছিল এটা সম্পাদকীয় | Man of Music শিৰোনামযুক্ত এই সম্পাদকীয়টোত কোৱা হৈছিল - A tireless crussader for the promotion of arts specially in the realm of folk music and quality cinema. Dr. Hazarika's life could be a subject for an absorbing film. The phalke award is as much as tribute to his gift for music as far expressing spirit of Assam. ---এই সম্পাদকীয়ৰ প্ৰতিপাদ্য এয়ে আছিল যে সংগীত আৰু ভূপেন হাজৰিকা অভিন্ন সত্তা আৰু তেওঁৰ জীৱনৰ কথা ভাবিবলে গ'লে সংগীতৰ দিশটো বেছি প্ৰভাৱী হৈ পৰে।

সংগীতেই আছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ পৰিচালক। সংগীত তেওঁৰ প্ৰথম পছন্দও। সংগীতক তেওঁ নিজেই নিজৰ জীৱনলৈ আমন্ত্ৰণ কৰি আনিছিল, জীৱনৰ নিয়ন্ত্ৰক হ'বলৈ এৰি দিছিল- এই কথা তেওঁ নিজেই কৈছে। তেওঁ কৈছে- "মই গীতটোক ল'লোঁ। গীতক লওঁতে মই লেখাটোত সময় নাপালোঁ। মই গানেই গাব লাগিব। মোৰ মাধ্যমটোৱেই গান হ'ল। মোৰ ফিল'ছফিটোৰো 'দৰ্শন' মাধ্যম গান হ'ল। মই কথা ক'লে নহ'ব, লিখিলে নহ'ব; মই গাই দিব লাগিব। তেওঁৰ জীৱনত গানৰ বিকল্প নাছিল; গানতকৈ ভাল কাম কৰিব তেওঁ নোৱাৰিলেহেঁতেন। সেয়ে তেওঁ গানেই গালে। মই বেলেগ হ'লোঁহেঁতেন। মই লক্ষ্ণৌ মৰিচ কলেজত মিউজিকত গৈ বেচেলৰ অৱ মিউজিক হৈ সংগীত শিক্ষক হ'লোঁহেঁতেন। হয়তো মই ছবি আঁকিলোঁহেঁতেন। হয়তো মই আই এ এছ হ'লোঁহেঁতেন। হয়তো মোৰ জন্ম ছিডিউল্ড কাষ্টত হৈছে কাৰণে মই ছিডিউল্ড কাষ্টৰ মিনিষ্টাৰ হৈ বিছ বছৰ থাকি যাব পাৰিলোঁহেঁতেন। তেওঁ লিখিছিল।

এই সম্ভাৱনাবোৰ অসম্ভৱ নাছিল। পাছপৰা বৰ্গটোৰ পৰা বেছি পঢ়া-শুনা কৰি প্ৰথমেই ওলোৱা ল'ৰাজনক দলত ৰাখি মন্ত্ৰিত্ব দি সমগ্ৰ সম্প্ৰদায়টোৰেই ভোট কুক্ষিগত কৰাৰ চেষ্টা কৰিবলৈ তেতিয়াৰ শাসক দলটোৱে বৰ বেয়া নাপালেহেঁতেন- বিধায়ক হৈছিলো তেওঁ। পঢ়া-শুনাত চোকা আছিল যিহেতু পৰীক্ষাত বহিলে আই এ এছ পাই যোৱা অসম্ভৱ নাছিল মুঠেই। ইমানখিনি আকাংক্ষা নাথাকিলে, গান-বাজনাত থকা চখ পূৰাবলৈ লক্ষ্ণৌ মৰিচ কলেজৰ স্নাতক হৈ গানৰ মাষ্টৰ হোৱাটো ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে আটাইতকৈ সহজ পথ আছিল। কিন্তু তেওঁ 'সেইবিলাক নকৰি... এই কাঁইটীয়া পথটো বাছি ল'লে, কাৰণ তেওঁৰ 'কুমলীয়া মনটোক দৃষ্টিভংগী' দিছিল, আইন কোনোৱে নহয়, স্বয়ং জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণু ৰাভাই লগত লৈ ফুৰি।

এই যে তেওঁ গান গাবলৈ ল'লে, গীত লিখি থাকিল, গীতনো ভূপেন হাজৰিকাৰ দৃষ্টিত কি ? গীতক 'সুন্দৰ সৰস

শব্দ যোজনা' আখ্যা দিয়াৰ পিছত ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যাখ্যা : 'আজি বহু গীতিকাৰে, আমিও দাঁত ভগা শব্দ, নানা এবছট্রেক্ট ইমেজেৰী ব্যৱহাৰ কৰি শুনোতাৰ মন নেপালে ভাবো কি দোষ কৰিলোঁ? আমি ফঁহিয়াই নেচাওঁ, কিবা দৰ্শন দিবলৈ গৈ কঠুৱা কথাৰে 'দৰ্শন'ৰ ওপৰেদি ষ্টীম ৰ'লাৰ চলাওঁ নেকি? আমি যদি বিশুদ্ধ কবি হওঁ তেন্তে গীতে যে সুৰক বাহন কৰি ল'ব লাগেই, সেই সত্য জানো নে নেজানো? আমি যদি সুৰকেই প্ৰধান কৰোঁ, তেন্তে গীতৰ কথাৰ ন্যুনতম 'মানদণ্ড' ৰখাৰ পিনে চকু দিও নে নিদিওঁ? গীতৰ বিষয়বস্তুৱে শব্দ প্ৰয়োগ নীতিৰ দিশ-দৰ্শন কিমান দূৰ কৰিব লাগে সেই বিষয়ে আমি সজাগ হৈ গীত ৰচো নে নৰচোঁ? কবিতা আৰু গীতৰ পাৰ্থক্য জানো নে নেজানো?'

প্ৰসংগতে কৈ থোৱা হওক, এই প্ৰশ্নলানি তেওঁ সাৰ্থক গীতিকাৰক কৰা নাছিল, কৰিছিল 'সাহিত্য সৃষ্টিৰ সকলো কৰ্ম যেনে কবিতা, গল্প, উপন্যাস আদি লিখাত অসমৰ্থ হ'লেই শেষত বৰ সহজে নাম কিনিবলৈ গীতিকাৰ হ'ব খোজা' এচামক লক্ষ্য কৰিহে। তেওঁৰ ভাষাত গীত লিখা 'ইমান সহজ নহয়'; কাৰণ 'এটি স্থায়ী, দুটি অন্তৰা আৰু এটি সঞ্চাৰীৰ জোখ ৰাখি মিছিলৰ সৈতে জটিল কিম্বা শিথিল, মিলালেই গীত নহয়; 'সকলো সুন্দৰ গীত সৃষ্টিতে, সকলো ভাল কৰ্মতে, ভাল কন্টেন্ট লাগে' আৰু 'সেই কন্টেন্টৰ বিষয়ে, অন্তৰৰ গভীৰতম ঠাইৰ পৰা উপলব্ধি লাগে, শব্দ প্ৰয়োগত সংযম লাগে, মনত সুৰ লাগে, নিশ্বাসৰ ছন্দ লাগে, এটি ভাল গীতত ভাল আদি লাগে; মধ্য লাগে, ভাবৰ ৰেখা ঊৰ্দ্ধমুখী হৈ শিখৰ এটিলৈ উঠিব লাগে'। ঠিক এইখিনি গুণ থকাজনেই ভাল গীতিকাৰ হ'ব পাৰে যদিও সেই গীতে যুগজয়-কালজয় কৰাৰ মৰ্যাদা পাবলৈ হ'লে 'শ্ৰোতাৰ মনোবিশ্লেষণ কৰিব পৰা'ৰ ক্ষমতা লাগে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতবোৰ সদায়ে ভাল গীত। তেওঁ গোৱা-লিখা গীত এটা শুনাৰ সময়ত মনোযোগী শ্ৰোতাই গীতৰ কথাৰ ছবিখন মনৰ চকুৰ আগত সদায়েই দেখা পায়। ভূপেন হাজৰিকাৰ সফলতাৰ এইটো প্ৰধান কাৰণ। তেওঁৰ সমসাময়িক বৰ কম গীতিকাৰেহে এই গুণ আয়ত্ত কৰিব পাৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত কেতিয়াও অৰ্থহীন অনুপ্ৰাসযুক্ত শব্দচয়ন নহয়; ইবোৰ সদায়ে ভাবগধুৰ আৰু ইবোৰে সদায়ে বহন কৰে এক দৰ্শন; অথচ শ্ৰেতাৰ মগজুত ইবোৰে নচলায় ষ্টীম ৰ'লাৰ। সেইবাবেই ভূপেন হাজৰিকাৰ একোটা গীত শুনি থাকিব পাৰি বাৰম্বাৰ। কথাৰ সৈতে সংগতিপূৰ্ণ সুৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য। তেওঁৰ গীতৰ কথাখিনিৰ আছে এটি বিশেষ শৈলী, যি শৈলী তেওঁৰ উত্থান-কালৰ গীতিকাৰসকলৰ নাছিল। তেওঁৰ গীতৰ কথাবোৰ আছিল নতুন ধৰণৰ; সুৰ আছিল তাৰ সামস্যপূৰ্ণ। তেওঁক একক আৰু অনন্য কৰি তুলিছিল এই দুটি বৈশিষ্ট্যয়েই। অৰ্থপূৰ্ণ অথচ আপাত কঠিন শব্দৰেও অৰ্থপূৰ্ণ কথাভাগ লিখি তাত প্ৰাসংগিক সুৰ আৰোপ কৰিব পৰাৰ যি প্ৰতিভা আৰু অধ্যয়ন ভূপেন হাজৰিকাৰ আছিল, সেয়া তেওঁৰ সমসাময়িক কালৰ কোনো গীতিকাৰ আৰু গায়কৰে নাছিল আৰু সেইবাবেই ভূপেন হাজৰিকা ভূপেন হাজৰিকাৰূপে থিয় হ'ব পাৰিছিল।

সুৰৰ জগতখনত অসমৰ সৰ্বকালৰ সবাতো অধিক জনপ্ৰিয় গায়ক-গীতিকাৰজনৰ পদাৰ্পণৰ পটভূমিও বৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। 'শঙ্কৰদেৱৰ তিথিত এটা অপূৰ্ব সুযোগ আহিল। তাত মাহঁতে মোক ধুতী আৰু কুৰ্তা পিন্ধাই দিলে আৰু 'জয় জয় যাদৱ জলনিধিজাধৱ ধাতা' গীতটো মাই যেনেকৈ জানিছিল ঠিক তেনেকৈ শিকাই দিলে। মই গাই দিলো। তাৰ পাছত মোৰ এটা নাম হৈ গ'ল। ... এটা সুন্দৰ ৰাতিপুৱা ঘটনা এটা ঘটিল। মই স্কুললৈ যাবলৈ ওলাইছো আৰু দেউতাও কামলৈ যাবলৈ ওলাইছে। এনেতে এখন ধুনীয়া গাড়ী আমাৰ ঘৰৰ সমুখত ৰ'লহি। গাড়ীখন চেভ্ৰলেট। ...তাৰ পৰা এজন লাহি-পাহি মানুহ নামি আহিল ।... তাৰ পাছত দেখিলো আৰু এজন তাম বৰণীয়া ওখ মানুহ নামিল: তেওঁ বিষ্ণু ৰাভা। তাৰ পাছত আৰু এজন মানুহ নামিল- সেইজন ফণী শৰ্মা। নক'লেও হয় যে ইয়াৰে গাড়ীৰে প্ৰথমেই নমা লাহি-পাহি মানুহজন আছিল জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা। সেইদিনা সেইদৰে ক্লাছ ছিক্সত পঢ়া ভূপেন হাজৰিকাক গান গোৱাৰ 'অফাৰ' দিবলৈকে তেজপুৰৰ নীলকান্ত হাজৰিকাৰ ভাৰাঘৰলৈ আহিছিল তেতিয়াৰো আৰু এতিয়াৰো অসমৰ সংস্কৃতি-আকাশৰ তিনিগৰাকী মহান তাৰকা।

তেওঁ গীত লিখিবলৈ লোৱাৰ পটভূমিটোও সমানেই তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। তেওঁ কৈছে- 'তেজপুৰত, কৈশোৰতে কুসুম্বৰ পুত্ৰৰ বিষয়ে গীত এটি লিখি মোৰ গীতি-সাহিত্যৰ জীৱন আৰম্ভ কৰিছিলো। মোৰ পিতৃদেৱতা স্বৰ্গীয় নীলকান্ত হাজৰিকা ৰচিত বনগীত 'অ' মইনা কেতিয়া আহিলি তইত সুৰ দি মই নিজেই গাইছিলো... এয়া আছিল মোৰ সুৰকাৰ জীৱনৰ আৰম্ভণি ।... পিছত আমেৰিকালৈ পঢ়িবলৈ গৈ বিশ্বপ্ৰৱাহত সাঁতুৰি, পুনৰ অসমলৈ উভতি আহি, ধুমুহাৰ দৰে, বলিয়াৰ দৰে গীত সৃষ্টি কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলো।'

প্ৰবীণ গীতিকাৰ তফজ্জুল আলিয়ে ভূপেন হাজৰিকাক 'আধুনিক অসমীয়া সংগীতৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সংগীতকাৰ' আখ্যা দিছে। আমাৰ বিবেচনাত এই অভিধাত অলপো অতিৰঞ্জন নাই। প্ৰায় পাঁচটা দশকজুৰি গভীৰতাৰে গীত লিখা আৰু সংগীত চৰ্চা কৰা আলি ডাঙৰীয়াই দিয়া বাবেই এই অভিধাই লাভ কৰিছে বিশেষ গৰিমা । ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সুৰত অসমৰ লোকসংগীতৰ ৰস যিদৰে চপচপীয়া হৈ আছে, পাশ্চাত্য সংগীতৰো ঢৌৱে সেইদৰে টলমল কৰি আছে; সমান্তৰালভাৱে আছে ভাৰতীয় মাৰ্গ সংগীতৰ সোঁতৰ উপস্থিতিও। হাৰ্মনি আৰু মেলডীৰ মিশ্ৰণেৰে অশ্ৰুতপূৰ্ব সুৰ সৃষ্টিৰ জ্যোতিপ্ৰসাদীয় পদ্ধতিটো বিস্তৃত আৰু অধিক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ হৈ উঠিছে ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠতেই। তিনিটাকৈ সংগীতধাৰাক উপযুক্ত অনুপাতত মিহলাব পৰা বাবেই ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত একে সময়তে গভীৰ, সৰস আৰু উদ্দাম। তেওঁৰ নিৰ্দিষ্ট এটা গীতত এই তিনিটা সংগীতধাৰাৰ কোনোটোৱেই অকলে নাই; ওপৰা-উপৰিকৈ তিনিওটাই সকলোতে আছে। হয়তো কোনোবাটোত অসমৰ লোকসংগীত প্ৰভাৱী, আন কোনোবাটোত হয়তো ৰাগ বা পাশ্চাত্য সংগীত-প্ৰভাৱী। প্ৰবীণ সংগীতশিল্পী প্ৰভাত শৰ্মাই সঠিকভাৱেই উপলব্ধি কৰিছে যে ''কি গীত, কি গান, কি গদ্য, কি ভাষণ, কি চলচ্চিত্ৰ, কি আচৰণ ---তেওঁৰ সকলো সৃষ্টিৰ মাজত সোমাই আছে অসমৰ মাটিৰ গোন্ধ। ইয়াৰ ভিতৰতো বিশেষভাৱে 'তেওঁৰ সংগীত সৃষ্টিৰ মনটোত অসমৰ বিভিন্ন পৰম্পৰাৰ সুৰৰ প্ৰৱাহ এটা যেন চলি থাকে'। প্ৰভাত শৰ্মাৰ জ্ঞানজনিত পৰ্যবেক্ষণ- 'তেওঁৰ সৃষ্টিৰ মাজত অসমৰ পৰম্পৰাগত গীতবোৰৰ হুবহু ৰূপ দেখা নাযায়। বিচিত্ৰভাৱে তেওঁৰ মনটোত তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ নিজস্ব ৰূপ আৰু পৰম্পৰাগত সংগীতৰ ধাৰা আৰু মাজে মাজে ভাৰতীয় ৰাগ সংগীতৰ ধাৰাৰ সানমিহলি ঘটিছে।'' ভূপেন হাজৰিকাৰ গান মনোযোগেৰে শুনিলেই প্ৰভাত শৰ্মাৰ দৰে আমাৰো এই উপলব্ধি হয় যে 'তেওঁৰ মনৰ মাজত যেন অসমৰ বা আমাৰ এই প্ৰান্তৰ সংস্কৃতিৰ প্ৰতি গভীৰ দৰদ এটা প্ৰৱাহিত হৈ আছে। সেই প্ৰবাহেই বিভিন্নভাৱে বিভিন্ন ৰূপৰ মাজেদি যেন তেওঁৰ সুৰৰ, সংগীত সৃষ্টিৰ জগতখনত প্ৰকাশিত হৈছে।' প্ৰভাত শৰ্মাৰ মতে এই সম্পদবোৰেই ভূপেন হাজৰিকাক কৰি তুলিছে আধুনিক কালৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সংগীত স্ৰষ্টা আৰু সংগীত পৰিচালক - এই মূল্যায়নত অতিশয়োক্তি নাই মুঠেও।

এই প্ৰসংগত বাদ দিব নোৱাৰি প্ৰবীণ গীতিকাৰ তফজ্জুল আলিৰ বিশ্লেষণো। আগতেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে আলিয়ে ভূপেন হাজৰিকাক 'আধুনিক অসমীয়া সংগীতৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সংগীতকাৰ' আখ্যা দিছিল । এই অভিধা প্ৰদানৰ যুক্তি আলিৰ মতে এনেকুৱা - 'ভূপেন হাজৰিকাৰ সুৰৰ মাজত ভাব প্ৰকাশৰ যি শক্তি আছে, তাক তেওঁৰ গায়নভংগীয়ে আৰু অধিক অভিব্যক্ত আৰু আকৰ্ষণীয় কৰি তোলে। আচলতে গীত পৰিৱেশন কৰোঁতে সুৰৰ মাধ্যমেৰে গীতৰ ভাব প্ৰকাশ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্তমান অসমত তেওঁৰ সমকক্ষ আন কোনো নাই। গীত গাওঁতে সুৰৰ মাজত ভাবক সজীৱ আৰু মূৰ্ত কৰি তোলাটো সহজ কাম নহয়। অবশ্যে ভাব প্ৰকাশৰ এই শক্তি প্ৰায়ে তেওঁৰ সুৰৰ মাজতে সোমাই থাকে। গায়নৰ ক্ষেত্ৰত কণ্ঠস্বৰৰ (Voice modulation) সঞ্চাৰণৰ যোগেদি গীতৰ ভাব প্ৰকাশৰ কাৰণে যিখিনি বাছিক অভিনয়ৰ প্ৰয়োজন সেইখিনি বৰ নিপুণতাৰে সম্পাদন কৰিব পাৰে আৰু সেই গুণটোৰে তেওঁৰ শ্ৰোতাক অনায়াসে মুগ্ধ কৰে। যিসকল শ্ৰোতাই ভূপেন হাজৰিকাই মঞ্চত গীত পৰিৱেশন কৰা শুনিছে আৰু দেখিছে, তেওঁলোকে আন কোনো শিল্পীৰ কণ্ঠত তেওঁৰ সেই গীতৰ সেই একেটা সোৱাদ নাপায়; কাৰণ সুকণ্ঠ হ'লেও আনৰ মুখত তেওঁৰ সুৰৰ সেই দুৰ্লভ ব্যঞ্জনা ফুটি নোলায়। গীত উপস্থাপনৰ এনে অননুকৰণীয় ৰীতিয়ে বহুত সময়ত তেওঁৰ গীতৰ

অংশৰ কিছুমান সৰু-সুৰা দুৰ্বলতাও ঘঁহি-মাজি নিমজ কৰি দিয়ে। আনকি এনেয়ে পঢ়ি যাওঁতে কিছুমান নিতান্ত গদ্যময় যেন লগা ৰচনাও একোটা শুৱলা গীতৰ শাৰীলৈ উঠে। একাধাৰে মধুকণ্ঠ গায়ক আৰু অসাধাৰণ সৃষ্টিশীল প্ৰতিভাশালী গীতিকাৰ আৰু সুৰকাৰস্বৰূপে ভূপেন হাজৰিকাই ততালিকে শ্ৰোতাৰ মন জিনিব পাৰে।'

ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰিছোঁ যে ভূপেন হাজৰিকাই গীতৰ কথাংশৰ সৈতে ৰজিতা খুবই সুৰ দিয়ে আৰু তেনেদৰেই পৰিৱেশন কৰে। পৰিৱেশন পদ্ধতিটো লিখি বৰ্ণাব নোৱাৰি। সেয়া দৰ্শকৰ বোধৰ প্ৰসংগ; কিন্তু কেইটামান গীতৰ বিষয়-সামঞ্জস্য সুৰৰ উদাহৰণ দিব পৰা যায়। ৰেলগাড়ীৰ উল্লেখ থকা তেওঁৰ দুটা গীত হ'ল 'প্ৰথম নহয় দ্বিতীয় নহয় তৃতীয় শ্ৰেণীৰ যাত্ৰী আমি' আৰু 'ঝক ঝক ৰেল চলে'। মনোযোগেৰে শুনিলে দুয়োটা গীততে মিটাৰগজ ৰেলগাড়ী এখনৰ গতিৰ ছন্দ আৰু যতি- দুয়োটাই অনুভৱ কৰিব পাৰি। যি সময়ত ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছিল এই গীত আৰু গাইছিল, সেই সময়ত ব্ৰডগজ ৰেলগাড়ী ওলোৱাই নাছিল বাবেই মিটাৰগজৰ ছন্দতে গীত দুটা বান্ধিছিল তেওঁ। তেওঁৰ আন এটা জনপ্ৰিয় গীত 'অটোৰিক্সা চলাওঁ আমি দুয়ো ভাইত বান্ধি থোৱা আছে অটোৰিক্সা এখনৰ দ্ৰুত ছন্দ আৰু তীব্ৰগতিঃ ইপিনে, দিনান্তত শ্ৰমক্লান্ত চালকৰ ঘৰমুখী ধীৰ গতিও ইয়াৰ পৰা বাদ পৰা নাই। 'আকাশী যানেৰে উৰণীয়া মনেৰে'ত একেদৰে ভূমিৰ পৰা আকাশলৈ উৰাজাহাজৰ উত্থান, এটা উচ্চতাত লোৱা ইয়াৰ সুষম-মসৃণ গতি আৰু অৱতৰণৰ তীব্ৰতা আৰু গতি স্তব্ধতা বৰ সহজেই অনুধাৱন কৰিব পাৰি। 'দোলা' শীৰ্ষক বিখ্যাত গীতটোতো আছে গধুৰ ওজন দাঙি পদব্ৰজে উচ্চতাত আৰোহণকাৰীৰ আপাত কঠিন খোজৰ দ্ৰুতি আৰু ক্লান্তি আৰু প্ৰতিজ্ঞা।

ভূপেন হাজৰিকাই আজীৱন সাধনাৰে এখন সুৰৰ সাম্ৰাজ্য গঢ়িছিল। এই সাম্ৰাজ্যখনৰ ভিতৰত সমগ্ৰ উত্তৰ-পূব ভাৰততো আছেই, বাংলাদেশো আছে। বাংলা ভাটিয়ালী গীতৰ আধাৰত সুৰাৰোপিত 'গঙ্গা বেহতী কিঁউ' তেওঁৰ এটি অতি জনপ্ৰিয় গীত। সেইদৰে কামৰূপৰ 'মহোহো' গীতৰ সুৰত তেওঁ সজাইছে 'অহো হো মহো হো', কামৰূপীয়া লোকগীতৰ সুৰত সজাইছে 'বনজুই বনতহে জ্বলে; খাছি লোকগীতৰ সুৰত 'লিয়েন মাকাও', অৰুণাচলৰ মিশ্ৰিত লোকসুৰত 'টিৰাপ সীমান্ত', নেপালী লোকগীতৰ আধাৰত সজাইছে 'ফুট গধূলিতে' আদি গীত। বিহুগীতকো নতুন ৰূপ দিছে ভূপেন হাজৰিকাই। বিহুগীত তেওঁ লিখাই নহয়, সুৰো কৰিছে। এইবোৰ জাতে-পাতে বিহুগীতেই, অথচ প্ৰতিটোৰেই আধুনিক গীতো 'আই সৰস্বতী অ ৰংফুল বকুলী', 'আহুধান দাবলৈ লাগে কেতেবেলি', 'চৰাই চিকুণ অ' লীলা ৰহিলা, 'চেনাই মোৰ ঐ' আদি গীত যথাৰ্থতে বিহুগীত, আকৌ একে সময়তে এইবোৰ আধুনিক গীতো। মনত ৰখা ভাল যে ভূপেন হাজৰিকা এজন আধুনিক গীতিকাৰ-গায়ক; লোকগীত গায়ক নহয়, বিহুগীত গায়ক নহয়; আনহাতে তেওঁ এজন অসমীয়া আধুনিক গীতিকাৰ- গায়ক, পাশ্চাত্য গীতিকাৰ-গায়ক নহয়। সেয়ে তেওঁ যেতিয়া লোকগীত-বিহুগীত লিখে তেতিয়া তেওঁ আধুনিক গীত হ'বলৈকেহে লিখে। সেইবাবেই তেওঁৰ গীতত বিশুদ্ধ লোকগীত-বিহুগীত-পাশ্চাত্য গীত পোৱা নাযায়, তেনে আশা কৰা ভুল। তেওঁ পৰীক্ষা কৰে অহৰহ। তেওঁৰ ভাষাত - 'মই গোটেই জীৱন অলপ পৰীক্ষা কৰিছোঁ। মোৰ কি হয়, প্ৰথমতে গীতৰ ভাব এটা আহে, গীতৰ ভাবটো আহোতে ছন্দৰ কথা ভাবিব লগা হয়- কি ছন্দত গীতটো লিখো- তেতিয়া আপোনা-আপুনি ক'ব নোৱৰাকৈয়ে এটা ছন্দ আহে- সেই গীতটোৰ বিষয়বস্তুলৈ। যেতিয়া ঐ শুকান পাহাৰ, ঐ নিলাজ পাহাৰ, বুলি মোৰ কলমত আহে, তেতিয়া চিঞৰ এটাও আহে লগতে। সেই চিঞৰটো মই দিব পাৰো বা জয়ন্তই দিব পাৰে বা আন কোনোবাই দিব পাৰে। কিন্তু গীত ৰচনা কৰোতে মোৰ সুৰ এটা আহে সমান্তৰালভাৱে আৰু সুৰ যেতিয়া আহে আৰু তেতিয়া ছন্দ এটা লাগেতো- তেতিয়া গীত ৰচনাৰ ছন্দই সেই ছন্দক dominate কৰে- অৰ্থাৎ metre টোৰে ছন্দটোৰ কথা কৈ দিয়ে-।"

বিভিন্ন সংগীতেৰে ভূপেন হাজৰিকাই কেনেদৰে সজায় নিজৰ গীত, সুৰৰ সৈতে কেনেদৰে কৰে খেলা? তফজ্জুল আলিয়ে এই বিষয়ে বৰ বিস্তৃতভাৱে লিখিছে তেওঁৰ 'অসমীয়া আধুনিক গীতৰ সংগীতকাৰসকল' গ্ৰন্থত। ইয়াৰ পৰা দুটামান উদাহৰণ ইয়াত দাঙি ধৰা হওক।

উদাহৰণ ১ : আমি ১৯৫০-৫১ চনতে শুনা ড০ হাজৰিকাৰ নতুন গীতসমূহৰ ভিতৰত এটা আছিল 'দোলা হে দোলা'। গীতটো প্ৰথমে শুনোতে বিহু সুৰৰ আধাৰত ৰচিত সুৰ যেন লাগিছিল। পিছত লাহে লাহে গম পালো যে আচলতে সেইটো সুৰটোৰ ছদ্মবেশহে। তাৰ মাজত ডঃ হাজৰিকাৰ সৃষ্টিশীল প্ৰতিভাই সুৰৰ বহুতো খেলা খেলিছে। প্ৰথমতে যেন দোলাভাৰীৰ মুখৰ 'হেইয়া না হেইয়া না' অৰ্থহীন শব্দৰে দোলাৰ যাত্ৰা আৰম্ভ আৰু 'হে দোলা হে দোলা' বুলি খোজ মিলাই দোলাভাৰী আগবাঢ়িছে এটা নিয়মিত ছন্দত। তাৰ পাছমুহূৰ্তত 'একা-বেঁকা বাটেৰে কঢ়িয়াওঁ কঢ়িয়াওঁ, শাৰীটোত দুটামান কোমল স্বৰৰ ব্যৱহাৰেৰে বাটৰ বক্ৰতাৰ ইংগিত দি 'বৰ বৰ মানুহৰ দোলা' কোমল 'গা'ৰে বগাই বনগীতৰ দৰে বিহু স্কেললৈ গুচি গৈছে। দ্বিতীয় ফাঁকিত দোলাৰ ভিতৰত তিৰবিৰ কৰিছেৰ পৰা 'শুকুলা চোঁৰৰৰ আগ'লৈকে চাৰিটা শাৰীত তাৰাগ্ৰামৰ সাৰ পৰা কোমল নিৰে নামি আহি বনগীতৰ সোৱাদ দিছে; কিন্তু 'মোৰহে ল'ৰাটিক এইবাৰ বিহুতে' শাৰীৰ পৰা সুৰৰ আন ধৰণৰ চানেকি আঁকিছে। তৃতীয় ফাঁকিৰ আৰম্ভণিতে 'যুগে যুগে জাপি দিয়ে'ৰ পৰা 'আমাৰহে ঘামবোৰ সৰে' লৈ সুৰৰ এটা ভিন্ন চানেকি গুঁঠি, 'ওখকৈ পাহাৰৰ' পৰা দুটা শাৰীৰ দৰে বনগীতৰ গাঁথনিত পেলাইছে, কিন্তু তাৰ পিছত 'আমাৰ কান্ধৰ পৰা পিছলিব লাগিলে বাগৰি পৰিব দোলা' লৈ চিঞৰি সাৱধানবাণী শুনোৱাৰ দৰে তাৰা গ্ৰামৰ কোমল গান্ধাৰলৈ জঁপিয়াই উঠি গৈ তাৰ পৰা নামি আহি অপ্ৰত্যাশিতভাৱে শুদ্ধ নিষাদত থমকি ৰৈছে। শেষত 'ৰজা-মহাৰজাৰ দোলা বৰ বৰ মানুহৰ দোলা'ৰে আকৌ বনগীতৰ ভংগীৰে গীতৰ মুখলৈ উভতি গৈছে। এনেদৰে ফঁহিয়াই চালে বুজিব পাৰি যে এই গীতটোৰ সুৰ লোকগীতৰ সুৰৰ আধাৰত ৰচিত এটা সাধাৰণ সুৰ নহয়।

উদাহৰণ ২ : 'স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ' গীতটোৰ সুৰ সাৰংগ ৰাগৰ আধাৰত ৰচিত বুলি এগৰাকী বিজ্ঞ ব্যক্তিয়ে উল্লেখ কৰিছে, কিন্তু আমাৰ বোধেৰে সুৰটো মেঘমল্লাৰ ৰাগৰ লগতহে অধিক মিলে। দুয়োটা ৰাগৰ মাজত স্বৰৰ ব্যৱহাৰত কিছু মিল নথকা নহয়, কিন্তু শুদ্ধ সাৰংগ ৰাগত কড়ি মধ্যমৰ ব্যৱহাৰ যেনেদৰে হয়, 'স্নেহে 'আমাৰ' গীতটোত তেনেদৰে হোৱা নাই; বৰং মেঘমল্লাৰৰ কড়ি মধ্যম বৰ্জিত উত্তৰাংগ স্বৰৰ সঞ্চাৰণহে সঘনে হৈছে। সেয়েহে সুৰটোত মেঘমল্লাৰ ৰাগৰ ৰূপ অধিক প্ৰস্ফুটিত হৈ গীতৰ কথাৰ সৈতে খাপ খাই পৰিছে। সি যি কি নহওক, ৰাগৰ পৰশ পোৱা এইটো এটা সুন্দৰ আধুনিক গীত।

উদাহৰণ ৩ ঃ এটা অতি জনপ্ৰিয় গীত 'কাহিনী গীত' 'পৰহি পুৱাতে টুলুঙা নাৱতে ৰংমন মাছলৈ গ'ল'। এই গীতটো শুনিলে ততালিকে তাত ব্যৱহাৰ কৰা বিহুগীতৰ তালৰ ছন্দই পোনতে আহি আমাৰ সেই ছন্দৰ সৈতে চিনাকি কাণত খুন্দিয়ায়, কিন্তু অলপ থমকি ৰৈ ভাবিলে দেখা যায় যে বিচক্ষণ সুৰকাৰে বিহু বিহু লগা ওৰণিৰে ঢাকি আমাক এটা নতুন ধৰণৰ সুন্দৰ সুৰ উপহাৰ দিছে। এই গীতটোৰ সুৰত থলুৱা সুৰৰ ৰীতি (Style) সৈতে পশ্চিমীয়া সুৰৰ গায়ন ৰীতি (Singing style) অপূৰ্ব সমন্বয় ঘটিছে। গীতটোৰ 'পৰহি পুৱাতে টুলুঙা নাৱতে' কথাখিনিত থলুৱা সুৰেই প্ৰাধান্য বিস্তাৰ কৰিছে, কিন্তু 'নাৱতে' শব্দটোৰ পৰা 'ৰংমন মাছলৈ গ'ললৈকে পশ্চিমীয়া গায়নৰীতিৰ মৃদু পৰশ লাগিছে। তাৰ পিছত 'ক'ৰবাত কেনেবাকৈ ঘঁৰিয়ালে ধৰিবৰ পৰা ৰংমন নাইকিয়া হ'ললৈ সুৰভাগ তেজপুৰ-জামুগুৰি অঞ্চলৰ বিহুগীতৰ সুৰৰ আধাৰত ৰচিত হৈছে, কিন্তু হিয়াখনি ভুকুৱাই আকাশলে চাই চাই, ৰহদৈ বাউলী হ'ল' অংশটোত আকৌ পশ্চিমীয়া সুৰৰ ৰীতি আহি পৰিছে। 'অ'টৌ যাঃ গুচি নিশাটো নেওচি ৰংমনক আনিবৰ হ'ল' অংশটোত ডঃ হাজৰিকাই নিজস্ব সুৰৰ ভংগিমাৰে ৰহদৈৰ অন্তৰৰ অসহায় বেদনা আৰু ক্ৰোধ প্ৰকাশ কৰি, শেষৰ শাৰী দুটাত বিহু সুৰৰ কোমল পৰশেৰে ৰংমনৰ নিষ্প্ৰাণ দেহাটি নৈৰ পাৰৰ বালিত শুৱাই থৈ দিছে। মন কৰিবলগীয়া কথা যে কথিত বিহু স্কেলত ডঃ হাজৰিকাই ব্যৱহাৰ কৰা জামুগুৰি অঞ্চলৰ বিহুগীতবোৰ গাওঁতে সাধাৰণতে কোমল গান্ধাৰটোৰেই পিছলি আহি 'সা'ৰ ৰূপ লয় আৰু সেইদৰে কোমল 'গা' আৰু 'নি লৈ গাই থকা বিহুগীতৰ মাজত বৈচিত্ৰ্য আনি দিয়ে। ডঃ হাজৰিকাই কিন্তু সম্পূৰ্ণৰূপে শুদ্ধ স্বৰৰ ওপৰত 'পৰহি পুৱাতে' গীতটোৰ সুৰ ৰচনা কৰিছে।

এইখিনিতে মনত ৰাখিব লাগিব যে ভূপেন হাজৰিকাই পশ্চিমীয়া সুৰৰ আভাস মাত্ৰ লৈ তাকে নিজৰ ধৰণে সজাই-পৰাই তেওঁৰ সুৰৰ মাজতহে খাপ খুৱাই দিছে।

এইবোৰেই ভূপেন হাজৰিকাৰ মানসম্পন্ন গীতৰ মধুৰ বৈশিষ্ট্য - যিবোৰে তেওঁক চিৰদিন একক আৰু অনন্য কৰি ৰাখিব।

গীতৰ আলোচনাৰ লগতে কৈ থবলগীয়া কথাষাৰ হ'ল ----ভূপেন হাজৰিকা এজন সফল কবিও। ছেগা চোৰোকাকৈ তেওঁ ভালেমান কবিতা লিখিছে, বিদেশী কবিৰো ভালেমান কবিতা তেওঁ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে। এইবোৰ অৱশ্যে থুপাই সংকলিত হোৱা নাই আৰু সেইবাবেই তেওঁৰ কবি প্ৰতিভাৰ মূল্যায়নো হোৱা নাই। পিছে তেওঁ যিখিনি গীত লিখিছে, এইবোৰৰ প্ৰতিটোৱেই একোটা উত্তম কবিতাও। উল্লেখ্য যে কবিসকল গীতিকাৰ নহ'লেও হয়; কিন্তু গীতিকাৰসকল কবি হ'বই লাগিব। এই চৰ্ত যথাৰ্থভাৱেই পূৰণ কৰিছে ভূপেন হাজৰিকাই। এলেন টেইট নামৰ সমালোচক এজনে তাহানিতেই কৈছিল যে সাৰ্থক কবিয়ে প্ৰথমেই দায়বদ্ধতা প্ৰকাশ কৰিব লাগে ভাষাৰ প্ৰতি। এই চৰ্তও ভূপেন হাজৰিকাই পূৰণ কৰিছে। অসমীয়া ভাষাটোৰ ওপৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ দখল এনে ব্যাপক যে শব্দই সদায়েই তেওঁৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰে। এইটো গুণৰ বাবেই গদ্যৰ কাঠিন্যয়ো প্ৰকাশ কৰিব নোৱৰা ধৰণৰ 'কথা' বা 'ভাব' তেওঁ অনায়াসে প্ৰকাশ কৰিব পাৰে গীতৰ জৰিয়তে। সাৰ্থক কবি এজনৰ দৰেই শব্দচয়ন আৰু চিত্ৰকল্প নিৰ্মাণত বিশেষ কৃতিত্ব দেখুৱাইছে ভূপেন হাজৰিকাই। তেওঁৰ গীতিৰাজি ভৰি আছে চিত্তাকৰ্ষক চিত্ৰকল্পৰে। প্ৰবীণ কবিতা সমালোচক ভবেন বৰুৱাৰ মতে, মানুহৰ ভাষাই কবিতাৰ পথতে তাৰ সৰ্বোত্তম সূক্ষ্মতম পৰ্যায়টো পায়গৈ। তাত 'ভাষা' আদৰ্শ ৰূপত মানুহৰ সমগ্ৰ সত্তাৰ (being) ভাষা হয়- সঙ্গীতায়িত হোৱা আৰু জাগতিকতাৰ (worldliness) বান্ধোন ছিঙা ভাষা হয়।'

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতিৰাজিৰ পৰা ১৫টা এনে গীত আমি বাছি উলিয়াইছোঁ আমাৰ মতে উপযুক্ত আটাইবোৰ লক্ষণযুক্ত আৰু সেয়ে উত্তম কবিতা। সুৰৰ একুৱাৰিয়ামত বন্দী এই গীতবোৰে ভাবঘনত্ব, চিত্ৰকল্পৰ সদৰ্থক ব্যৱহাৰ, শব্দৰ মিতব্যয়িতা আৰু অৰ্থৰ ব্যঞ্জনাৰ সামগ্ৰিকতাৰে বিশুদ্ধ কবিতাৰ মৰ্যাদা পোৱাৰ যোগ্য। এই 'কবিতা' গীতবোৰ হ'ল- ১। শ্বিলঙৰে মনালিছা লিংডো, ২। আনৰ কাৰণে জীৱন শলিতা, ৩। এটুকুৰা আলসুৱা মেঘ ভাহি যায়, ৪। কঁহুৱা বন মোৰ অশান্ত মন, ৫। কি যে তোমাৰ অংগ প্ৰিয়া, ৬। গাঁৱৰে জীয়ৰী সপোন সুন্দৰী, ৭। জোনাকৰে ৰাতি অসমীৰে মাটি, ৮। তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল, ৯। পলাশৰে ৰং কোনেনো সানিলে, ১০। ব'হাগ মাথোঁ এটি ঋতু নহয়, ১১। মানুহে মানুহৰ বাবে, ১২। বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন, ১৩। মোৰ গান হওক, ১৪। সাগৰ সংগমত আৰু ১৫। স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ ।●

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰগতিশীলতা আৰু পৰিবৰ্তনৰ প্ৰত্যাশা

ৰিপুঞ্জয় গগৈ

সংগীতৰ জগতৰ বব ডিলানে যেতিয়া সাহিত্যত নোবেল বঁটা পালে তেতিয়া আমাৰ অনেকে এই প্ৰসংগত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ নামটোও কথন মথন কৰিছিল । বহুতেই ড০ হাজৰিকাক কেবল সংগীতৰ জগতত আবদ্ধ কৰি তেওঁৰ সাহিত্যিক আৰু বৌদ্ধিক স্বীকৃতি দিব নিবিচাৰে বাবেই তেওঁক অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি পদত বহুৱাওতে আপত্তি আৰু বিতৰ্ক কৰিছিল। বাস্তৱিকতে ড০ ভূপেন হাজৰিকা কেৱল সংগীতৰ জগতৰ ব্যক্তি নহয় । বৌদ্ধিক আৰু সাহিত্য জগতৰ লগতে সামগ্ৰিক ভাৱে তেওঁ চৰ্চা আৰু আদৰ্শ ক্ষেত্ৰখন যে সমাজ পৰিবৰ্তন অথবা ৰূপান্তৰৰ বাবে উৎসৰ্গিত আছিল তাক তেওঁৰ কৰ্ম - সৃষ্টি- সক্ৰিয়তালৈ লক্ষ্য কৰিলেই ফটফটীয়াকৈ ওলাই পৰে।

১৯২৬ চনত অসমৰ পাণ্ডু কংগ্ৰেছৰ সন্মিলনৰ সময়তে অসমত সংগীত সাহিত্য জগতত পাছলৈ নাম উজলোৱা চাৰিজন বিশেষ ব্যক্তি জন্ম হৈছিল। সেইসকল হৈছে কবি নবকান্ত বৰুৱা, কবি গীতিকাৰ কেশৱ মহন্ত, গীতিকাৰ ৰুদ্ৰ বৰুৱা আৰু ড০ ভূপেন হাজৰিকা। ইয়াৰ দুবছৰৰ আগতে জন্ম হৈছিল ড০ বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য, ডঃ অমলেন্দু গুহ, শীলভদ্ৰ আৰু মহিম বৰা। ড০ হাজৰিকাৰ ছবছৰৰ পাছত জন্ম হৈছিল ড০ ভবেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়া, হোমেন বৰগোহাঞি, নিৰুপমা বৰগোহাঞি, ড০ অনিমা গুহ আদিসকল।

প্ৰায় একেসময়তে জন্ম হোৱা এই সংহতিটোৰ কথা আমি এইবাবেই উল্লেখ কৰিছোঁ যে প্ৰাক স্বাধীনতা কালত জন্ম হোৱা আৰু আজিৰ আমাৰ নিবন্ধৰ কেন্দ্ৰীয় নায়ক ডঃ ভূপেন হাজৰিকা এনে এক সময়ৰ সৃষ্টি য'ত কি সাহিত্যিক, সংগীতজ্ঞ প্ৰায় সকলোৱে সমাজ সময়ৰ অব্যৱস্থাখিনিৰ অৱসান বিচাৰি সমাজ ৰূপান্তৰ চিন্তাত ব্যস্ত আছিল। ইয়াত 'কলাৰ বাবে কলা' কৰি বিশুদ্ধ সাহিত্য সংগীতৰ চৰ্চাৰে 'কলাকৈবল্যবাদী' হোৱাৰ অবকাশ নাছিল।

এনে এক অৱস্থা বা বৌদ্ধিক পৰিমণ্ডলতেই ১৫ বছৰ বয়সতেই ১৯৩৯ চনত কিশোৰ ভূপেন হাজৰিকাই লিখি গাইছিল সেই প্ৰখ্যাত 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই' এই গীতটো। য'ত সৰ্বহাৰাৰ পক্ষত থিয় দি নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ সাজি শোষণকাৰীক বধাৰ হুংকাৰ দিছিল। ইয়াত তেতিয়াই ধৰ্মৰ ব্যৱসায়ীক সকীয়নি দিছিল ।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই এই প্ৰগতিশীল চিন্তা আৰু সৃষ্টিৰ বাটতেই অনেক কেইটা সমাজ ৰূপান্তৰৰ সপোন দেখা গীত অথবা কবিতা লিখিছিল পৰৱৰ্তী সময় চোৱাত। বক্ষ তীখা হৈ গলে ১৯৬৩, প্ৰতিধ্বনি শুনো ১৯৫৩, প্ৰচণ্ড ধুমুহাই প্ৰশ্ন কৰিলে ১৯৬৪, মুক্তিকামী লক্ষজন ১৯৭৭, ৰাইজ আজি ভাৱৰীয়া ১৯৭৭ বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে ১৯৬৪, মেঘে গিৰগিৰ কৰে ১৯৮০ ইত্যাদি ।

লক্ষ্যণীয় যে ড০ ভূপেন হাজৰিকা আমৃত্যু ২০১১ সাহিত্য আৰু সংগীতৰ জগতত থাকিলেও তেওঁৰ পৰিবৰ্তন কামী গীতবোৰ আনকি আন শ্ৰেষ্ঠ ৰোমাণ্টিক গীতবোৰো প্ৰধানকৈ যোৱা শতিকাৰ আশী দশকৰ ভিতৰলৈকেহে লিখা ।

ড০ হাজৰিকাৰ মৃত্যুৰ আগৰ ত্ৰিশ বছৰ মান তেওঁ যিবোৰ মানুহৰ সৈতে উঠা বহা কৰিছিল বা তেওঁলোকৰ চিন্তা আদৰ্শৰ সৈতে সমিলমিল হৈছিল, সেইবোৰৰ সান্নিধ্যত পিছে ডঃ হাজৰিকাই এটাও প্ৰগতিশীল আৰু আন অবিস্মৰণীয় গীত সৃষ্টি কৰা নাছিল । ড০ হাজৰিকাৰ সৃষ্টিৰ সৈতে তেওঁৰ আদৰ্শৰ স্থিতিখিনিৰ কথা উদাহৰণ সহ

অতি নিৰ্মোহ বিশ্লেষণ কৰিছিল আমাৰ জনজাতি বিশেষজ্ঞ তথা ভাৰতৰ পোষ্ট মাষ্টৰ জেনেৰেল ইন্দিবৰ দেউৰীয়ে । জীৱনৰ শেষৰ ফালে হলিগলি কৰা মানুহবোৰ আৰু আদৰ্শবোৰ চালেই দেউৰীৰ বিশ্লেষণৰ সত্যতা প্ৰমাণিত হয় ।

কবলৈ গলে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সমস্ত প্ৰগতিশীল আৰু ৰূপান্তকাৰী সত্তাটো গঢ়িছিল তেওঁৰ ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ সৈতে থকা দীঘলীয়া লিপ্ততাই । ইয়াৰ একেই আদৰ্শৰ বাটতেই তেওঁ সান্নিধ্য লভিছিল জ্যোতি প্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদৰ। পৰবৰ্ত্তী সময় চোৱাত পল ৰবচনৰ। এইখিনি সংযোগ- সান্নিধ্য ব্যতিত ভূপেন হাজৰিকাক আমি ৰূপান্তৰকামী প্ৰগতিশীল সাহিত্যিক সংগীতজ্ঞ ৰূপত কল্পনা কৰিব নোৱাৰোঁ।

ড০ হাজৰিকা যে এজন প্ৰগতিশীল বুদ্ধিজীৱীও আছিল তাক আমি তেওঁ সম্পাদনা কৰা 'আমাৰ প্ৰতিনিধি,' 'বিন্দু', 'গতি' আদি আলোচনীৰ চৰিত্ৰ তথা সম্পাদকীয় লক্ষ্য কৰিলেই ওলাই পৰে।

আজি অনন্য গায়কী শৈলী বা কেতবোৰ ৰোমাণ্টিক তথা জাতীয়তাবাদী গীতৰ বাবেই ড০ ভূপেন হাজৰিকা আমাৰ মাজত অধিক চৰ্চিত হয়। পিছে তেওঁৰ আদৰ্শ আৰু পৰিবৰ্তনৰ বাটত সৃষ্টি হোৱা গীতবোৰ চৰ্চালৈ আনিলেই ড০ ভূপেন হাজৰিকা যে এক প্ৰগতিশীল তথা ৰূপান্তৰকামী আদৰ্শৰ সৈতে লিপ্ত আছিল তাক সাউতকৈ ক'ব পাৰি।

ড০ হাজৰিকাৰ এই গীতবোৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট ভৌগলিক সীমা অথবা কালখণ্ডত সীমাৰদ্ধ নথকাৰ বাবেই তেওঁৰ ৰূপান্তৰকামী প্ৰগতিশীল গীতবোৰে দেশ বিশ্বৰ বিভিন্ন মানুহ নিজৰ বুলিয়েই আকোৱালি লৈ আন্তৰিকতাৰে চৰ্চা কৰি থাকে। ড০ ভূপেন হাজৰিকা কৃতিত্ব এইখিনিয়েই । আৰু আমি আমাৰ নিজৰেই এনে এজন প্ৰগতিশীল প্ৰতিভাবান ব্যক্তি আছিল বুলি গৌৰৱ কৰিব পাৰোঁ।●

বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী ভাষাত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত

দিল্‌স্ লক্ষ্মীন্দ্ৰ সিংহ

ভূপেন হাজৰিকা এটি অত্যন্ত জনপ্ৰিয় নাম। তেওঁৰ পৰিচিতি মাত্ৰ অসমৰ চাৰিসীমাৰ মাজত আবদ্ধ হৈ থকা নাই। গোটেই বিশ্বব্যাপি বিস্তৃতি লাভ কৰিছে তেওঁৰ গীতৰ অমিয়া-সৌৰভ। সেয়ে আজি তেওঁক বহুতে বিশ্বৰত্ন বুলি কবলৈ ভাল পায়। কণ্ঠৰ যাদুৰে মোহিত কৰিছে বিশ্বৰ অগনন মানব-দৰদী, সংগীত প্ৰেমী, সংগ্ৰামী ব্যক্তি সকলক। সকলোকে তেওঁৰ অমৰ গীতে উজ্জিবীত কৰিছে। সেয়েহ, তেওঁক 'সুঠাকণ্ঠ' বুলি অভিহিক কৰা হৈছে। মই আমেৰিকাৰ গণশিল্পী প'ল ৰবচনৰ (যিজনক সুধাকণ্ঠই গুৰুৰ দৰে মানিছিল) গীত শুনিছোঁ, কিন্তু ভাৰতৰত্ন ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠৰ যাদু অনন্য বুলিয়েই আমি ক'ব লাগিব।

মই লৰাকালিৰ পৰাই ভূপেনদাৰ গীত শুনি আহিছোঁ। বৰাক উপত্যকাত মোৰ জন্ম হোৱাৰ বাবে এই গীতবোৰ মই বাংলা ভাষাত প্ৰথমতে শুনিছোঁ। বাংলাদেশৰ মুক্তিযুদ্ধৰ সময়ত বন্ধু শিবদাস বন্দোপাধ্যায়ে লিখা গীতটো তেওঁৰ সুবদী কণ্ঠত জিলিকি উঠিছিল আৰু সেই সময়ত আটাইতকৈ জনপ্ৰিয় গীত আছিল-

'গঙ্গা আমাৰ মা,
পদ্মা আমাৰ মা,
আমাৰ দুই চোখেৰ ঐ জলেৰ ধাৰা
মেঘনা যমুনা।'

মই ১৯৭৩ চনত মেট্ৰিক পাছ কৰাৰ পিচত গুৱাহাটীলৈ গুচি আহিছিলোঁ। আৰ্য বিদ্যাপীঠত নাম লগালোঁ। সেই বছৰতে ভূপেন দাক কাষৰ পৰা দেখা পালোঁ কটন কলেজৰ (বৰ্তমানে বিশ্ববিদ্যালয়) প্ৰেক্ষাগৃহত। ওপৰত উল্লেখ কৰা গীতৰ অসমীয়া ৰূপৰ লগতে মোৰ চিনাকী হ'ল। লগতে আৰু কেইবাকাটাও তেওঁৰ চিৰসেউজীয়া গীতৰ শৰাই তেওঁৰ শ্ৰীমুখৰ পৰা শুনিবলৈ পালোঁ- ১। বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে; ২। হে দোলা হে দোলা, ৩। আজি জীবন বুটলিবি, ৩। শ্বিলঙৰ মোনালিছা লিংডো ইত্যাদি। মোৰ হৃদয়ৰ গোপন কোঠাত আপোন পাহৰা হৈ থকা সংগ্ৰামী চেতনাক এই গীতবোৰে আন্দোলিত কৰি তুলিলে। মোৰ ইমান ভাল লাগিছিল যে মই মোৰ মনৰ ভাবটো ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিম। মই মনে মনে ভূপেনদাক গুৰু বৰণ কৰিছিলোঁ।

ভূপেনদাৰ বিশ্বজোৰা খ্যাতিৰ আঁৰত আছে বিভিন্ন ভাষাত তেওঁৰ গীতৰ অনুবাদ। বিশেষকৈ বাংলা ভাষাত অনুবাদ হোৱাৰ বাবে এটা নতুন দিগন্ত তেওঁৰ বাবে মুকলি কৰিছিল। কাৰণ সেইখিনি সময়ত পশ্চিমবঙ্গ আছিল বাওঁপন্থী চিন্তাৰ এক পীঠস্থান। তেওঁৰ গীতবোৰৰ সংগ্ৰামী চেতনাক বিশেষকৈ কমিউনিষ্ট আদৰ্শৰ মানুহে আঁকোৱালি লৈছিল। পিছে পিছে হিন্দী আৰু ইংৰাজী ভাষাত অনুবাদ হোৱাৰ বাৰে ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু অন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত খ্যাতি বিয়পি পৰিছিল।

বাংলা ভাষাৰ অনুবাদবোৰ শুনি ময়ো মোৰ মাতৃভাষা বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰীত অনুবাদ কৰাৰ চিন্তা কৰিছিলোঁ। মই কলেজত পঢ়ি থাকোতেই অনুবাদ আৰম্ভ কৰিছিলো যদিও প্ৰথম প্ৰতিষ্ঠানিক অনুবাদ কাৰ্যশালাত উপস্থিত হৈছিলো ২০১৮ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভাষা আৰু সংস্কৃতি কেন্দ্ৰই আয়োজন কৰা তিনি দিনীয়া কাৰ্যশালাত (৩০-০৫১ পৰা ০১-০৬-২০১৮ লৈ)।

এইখিনিতে মই উল্লেখ কৰিব বিচাৰো যে এটা ভাষাৰ পৰা আনটো ভাষাত ভাষান্তৰ কৰা ইমান সহজ নহয়। কাৰণ অসমীয়া আৰু বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী ভাষা দুটা আৰ্য ভাষাৰ অন্তৰ্গত আৰু দুয়ো ভাষাৰ সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটত কিছু মিল আছে যদিও অমিলটোৱে বেছি আৰু দুয়ো ভাষাৰ বাগ্বিধি অথবা কথাৰ প্ৰকাশ ভঙ্গীয়ো সুকীয়া। সেয়েহে, আক্ষৰিক অনুবাদ কৰিবলৈ গ'লে অৰ্থৰ অনৰ্থ ঘটাৰ সম্ভাৱনা বেছি। এইখিনি মনত ৰাখিয়ে মই এজন অনুবাদক হিচাপে কিছুমান গীতৰ ক্ষেত্ৰত ভাবানুবাদ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছো। ইয়াৰ অন্যতম কাৰণ হ'ল মূল কথাখিনিকেই আক্ষৰিক ভাষান্তৰ কৰিলে বিষ্ণুপ্ৰিয়া সমাজৰ পঢ়ুৱৈসকলে অন্তৰৰ অন্তৰতম স্থলৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিবলৈ সক্ষম নহ'বও পাৰে।

১৯৮১ চনত মোৰ প্ৰথম অনুবাদ কৰা গীতটো আছিল 'বুকু হ'ম হ'ম কৰে মোৰ আই'। গীতটো আছিল 'মণিৰাম দেৱান' কথাছবিৰ। ছবিখন মই গুৱাহাটী অপ্‌চৰা হলত চাইছিলোঁ। গীতৰ ভাব আৰু ভাষাই মোক বৰ আকৰ্ষণ কৰিছিল। এই গীতত এজন মাতৃভূমিক ভালপোৱা তৰুণৰ মনত আইৰ দুখ-যন্ত্ৰণাৰ যি কৰুণ ভাবনা প্ৰকাশ হৈছে সিয়ে মোৰ হৃদয়ক স্পৰ্শ কৰিছিল। মোৰ মনত অৰ্থনৈতিক দিশত পিছপৰা আৰু সংখ্যাৰ দিশত ক্ষুদ্ৰ জনগোষ্ঠী বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী সমাজৰ যন্ত্ৰণা ইয়াৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পোৱা যেন অনুভূত হ'ল। মই এই গীতৰ ভাবানুবাদ কৰিলোঁ-

ঠইগো হুং হুং কৰেৰ হে ইমা
আহিত গুম আৰ নাহেৰ হে ইমা
তৰ আহিৰ পানি পুছে নাৰিয়াৰ
জিপুত অয়া কিহান কানা।
হপনৰ কন্‌ঙগো বৈৰীৰ আনাংসাৰ জ্বিত পুৰিল
নুংশিপা জিনাহান আহিৰ পানিৰ গোলাত বুৰিল।
কইদিনো আৰ এসাদে ডেইডেই হাৰা দেনা
নিজৰ গৰে পৰৰ অয়া ঠুনিংশ্বালো থানা।
ইমা পাংকাল দেনে মহা লালফামে আমি সালৈক
শহীদৰ বকতে এ টেইপাঙে আমি পালৈক।।

এই গীতৰ অনুবাদ প্ৰকৃততে ভাবানুবাদ বুলি কোৱাটো অধিক যুক্তিযুক্ত হ'ব। আমাৰ সমাজৰ সাধাৰণ ৰাইজে, শ্ৰোতাসকলে গীতটো আঁকোৱালি লোৱাত মই মানসিক সুখ আৰু শক্তি পালো।

মোৰ দ্বিতীয় উদ্যোগ আছিল ভূপেনদাৰ আৰু এটি কালজয়ী গীত 'বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে'ৰ অনুবাদ। বহুতে কয় গীতটো তেওঁ প'ল ৰবচনৰ (ম্যান এণ্ড ৰিভাৰ) গীতৰ সুৰৰ আধাৰত লিখিছে। ১৯৬৫ চনত কলিকতাত লিখা তেওঁৰ এই গীতটোৰ সংগ্ৰামী চেতনাই স্ৰোতস্বিনী ধাৰাৰ গতিৰে যি কোনো শ্ৰোতাক উটুৱাই নিয়ে। মই সেই অশ্ববেগী গতিক মোৰ অনুবাদত ধৰি ৰখাৰ স্বল্প প্ৰয়াস কৰিছিলোঁ। অনুবাদটো এনেকুৱা-

লৌটাক দ্বাপাৰে / লিশিং মানুৰে
কাদিল লৌ হুনিয়াউ / নিজুপ মাৰিয়া
অ' বৈৰাক তি / বৈৰাক সালসত কিয়া?

বৰাকৰ পাৰত জন্ম হোৱা বাবে মই বুঢ়ালুইতৰ ঠাইত বৰাকৰ প্ৰসংগ আনিছো (যেনেকৈ বাংলা অথবা হিন্দীত 'গঙ্গা' অনা হৈছে)।

বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী সমাজৰ অস্তিত্বৰ সংকট আৰু এশ-এবুৰি সমস্যাৰ কথা ভাবি মাজত এটা স্তৱক যোগ কৰি দিছো-

বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰীৰ ফাম নেই / এ মালেমে হায়, তানুৰ কুনো দাম নেই
দেহিয়াউ এতা আহি জিপাসত কিয়া?
ৰকত জঙাকুৰা / কুৰুক্ষেত্ৰ-লড়া
কাড়ৰ হেজিৰে / কলকৰেসিল
ঔ ভীষ্মৰূপী লিশিং বীৰৰে / এবৌ হজাক কৰে নাৰলে কিয়া?

ভূপেনদাই সাধাৰণ মানুহৰ বিশেষকৈ অত্যাচাৰিত শ্ৰমিক আৰু কৃষকৰ দৈন্য, হতাশা, হিয়া-ভগা দুখ আৰু চকুলোৰ লগতে তেওঁলোকৰ দুৰ্দমনীয় সংগ্ৰামৰ কথা অন্তৰৰ পৰা লিখিছিল। সেইবোৰ গীতৰ এটি মাইল-খুটি হ'ল 'প্ৰতিধ্বনি' কথাছবিৰ বিখ্যাত কালজয়ী গীতটি 'হে' দোলা হে' দোলা'। এই গীতৰ প্ৰতিটো শব্দ আৰু প্ৰতিটো শাৰীৰ 'মেটমৰা বোজাটি'-ৰ যন্ত্ৰণাই শ্ৰোতা আৰু পাঠকবৰ্গৰ অন্তৰত সদায়েই সহানুভূতি আৰু কৰুণাৰ উদ্ৰেক কৰাৰ লগতে অত্যাচাৰীসকলৰ প্ৰতি এক মৌন প্ৰতিবাদ ব্যক্ত কৰি আহিছে। মই যেতিয়াই গীতটি শুনো তেতিয়াই মোক এক অবিৰত সংগ্ৰামৰ ফালে আগবঢ়াই দিয়ে। মই এজন সুবিধাবাদী মধ্যবিত্ত হোৱাৰ পিচতো মোৰ অতি প্ৰিয় এই গীতটি। মই ভূপেনদাৰ সংগ্ৰামী চেতনাক ধৰি ৰাখিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছো মোৰ অনুবাদৰ মাধ্যমেৰে-

এ দলেই এ দলেই এ দলেই।
এ বেকাতেৰা পথে আমি / বাৰ বয়া সালসি
ৰাজা গিৰিগিথানীৰ দলেই।
আমাৰ এ জনমৰ গামে-তিঙা গাৰিগৰ / সালেদেহে আগুৱাৰ দলেই।
(হেয়ানা, হেয়ানা, হেয়ানা, হেয়া)।

দলেইহানৰ বিতৰে জিলিক মিলিক কৰেৰ হে
হবা হবা হাজেলৰ ফিজেৎ
বাৰ বুলন দিয়া দেহিয়াৰ মিৰ মিৰ কৰেৰ হে
কাৰ মুৰৰ ৰেচমৰ কয়েৎ।
হায় মৰ সৌ উগৰ উদালা গাৰিগৎ
নেয়সেতা উৰানিৰ আঙেই
আহিগিৰে তিগুলেউ বুজেয়াতে মনহান
সালৰ মুঙে নুঙেইপাৰ দলেই।

'আজি জীৱন বুটলিবি' গীতটো এটি অতি সুন্দৰ জীৱনমুখী গীত। গীতৰ সুৰটো বিশ্বসুৰীয়া হোৱাৰ বাবে জীৱনৰ যন্ত্ৰণাৰ মাজতো শ্ৰোতাক আনন্দ মনেৰে কঁকাল ভাঙি নাচিবলৈ বাধ্য কৰে। মোৰ মনটোও নাচি উঠে গীতটো শুনিলে। মাজে মাজে বিষাদৰ ভাৰ এটা আহে যদিও সেই দুখৰ মাজত জীৱন যে ৰৈ নাথাকে তাৰে উমান পাওঁ। ময়ো খুব ভাল লগাকৈ অনুবাদ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছো-

আজি নুৱা জনম পানাৰ সালে নিকুল নিকুল আই
আজি মৰানিহান পাহুবিয়া নিকুল নিকুল আই।
মুকসিল তি আই বাৰ বাশীল তি আই
আজি যুগৰ নুৱা লাকতেই এগৎ দাপহান লয়া আই
ফাগুন ফুলৰ হাৰৌহানল নাছে নাছে আই।

এজন সৎ শিল্পী, সাধক কবিৰ শাৰিৰীক অস্তিত্ব এটা নিৰ্দিষ্ট ভূখণ্ডৰ মাজত সীমাবদ্ধ থাকে যদিও তেওঁৰ মন অথবা হৃদয়ে সেই ভূখণ্ডৰ পৰিধি ভাঙি বিশ্বময় হব খুঁজে। বিশ্বৰ প্ৰতি অঞ্চলৰ মানুহৰ মাজত নিজক বিচাৰি চাই, প্ৰতিটো সংস্কৃতি, ধৰ্ম, সভ্যতাৰ মাজত নিজক বিলীন কৰিব বিচাৰে। সেয়ে তেওঁ বিশ্বৰ নাগৰিক হৈ পৰে। ভূপেন দাও এজন খাঁটি অসমীয়া হোৱাৰ উপৰিও এজন বিশ্বনাগৰিক। সেইবাবে তেওঁ নিজকে যাযাবৰ ৰূপত কল্পনা কৰি লিখিছিল 'মই এটি যাযাবৰ' শীৰ্ষক বিখ্যাত গীতটিত। মোৰ অনুবাদৰ প্ৰথম অংশটো এনেদৰে-

বুলুৰি মি যাযাবৰ / অসু মিতে যাযাবৰ
এবে মালেমৰে কৰেসু নিজব / পাহুবিয়া জিনা মৰ।
মি লোহিত গঙ্গা মিসিসিপি অয়া ভল্লাৰ ৰূপ দেহেসু
অটোবাত্ত অসঞ্জট্ৰিয়া অয়া প্যাৰিচৰ ধূলী গসেসু
মি ইলোৰাৰ ৰঙ মুৰে কাকৰিয়া চিকাগো শহৰে বিলাসু
গালিবৰ শ্বেৰ তাসখন্দৰ মিনাৰে আহিগি মিলাসু
মাৰ্কটুৱেনৰ সমাধিত বয়া গোৰ্কিৰ কথা হুনেসু
বাৰে বাৰে চাউৰি পথৰ মানু অলসি হাবি নিজৰ
উহানে মি যাযাবৰ / উহানে মি যাযাবৰ।
যাযাবৰ মাহি দিশাহীন কতি এহানে বাশাক মৰাং
ৰঙৰ খনি দেহেসু যেপেই হাবি বাটে দেনাৰ ঠৌৰাং।
মি দেহেসু কতৰ হাগথেপা উচ দলান পাৰেঙে পাৰেঙে
তানুৰ সেয়াত জিনাহীন মানু বান্দেসে হিনৰ নাৰেঙে।
মি দেহেসু লেহাউ থাম্পাল গকুল শাতসেতা অয়া ভাল
তানুৰ কাদাত জঙেৰ কুড়ি অকালেতে নায়া পাল।
দেশে দেশে গৰে জ্বি-লাগেৰ দেহিয়া হিনপাউৰি মি জবৰ
মনৰ মানুতে বহুগ দেহুৰি নিজৰাং অলইলা পৰ। উহানে মি যাযাবৰ
উহানে মি যাযাবৰ / উহানে মি যাযাবৰ।

এইখিনিতে মই উল্লেখ কৰিব খুঁজো তেওঁৰ সৃষ্টিৰ অন্যতম মাইল স্তম্ভ 'সাগৰ সঙ্গমত' গীতটো। ঘাত প্ৰতিঘাত পূৰ্ণ তেওঁৰ জীৱনৰ বিভিন্ন অভিজ্ঞতা সমৃদ্ধ এই গীতৰ কথা আৰু সুৰৰ মায়াজালত মুগ্ধ নোহোৱা মানুহ নাই বুলিয়ে ক'ব পাৰি আৰু এই গীতে তেওঁক অন্যতম মহান শিল্পী আৰু মননশীল ব্যক্তিত্বৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। এই গীতৰ ভাবনা, চিত্ৰকল্প, ছন্দ আৰু মিল বজাই ৰাখি অনুবাদ কৰোঁতে আটাইতকৈ টান অনুভৱ কৰিছোঁ। কেতিয়াবা মনত হৈছে মই নোৱাৰিম কিজানি। তথাপিও কিবা এটা থিয় কৰালো বহু কষ্টেৰে। মোৰ অনুবাদটি এনেকুৱা-

সাগৰ লাকতেয়ে কতিলো হাতুৰলু মি / তেবউ নাতে ঠুকৰেসে
তেবউ মনহানৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ / টৌসুৰি জিবন নেয়সে।
মনৰ চিকসে সাগৰৰ বুকে / জোৱাৰহান আজি ইকা কাসে
লিশিং লহৰে নুৰা নুৰা দাপেদে / খৌৰাঙৰ নুৰা মাতাম ফাসে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ আটাইতকৈ জনপ্ৰিয় গীতটো হৈছে, মোৰ বোধেৰে, 'মানুহে মানুহৰ বাবে'। মানৱতাৰ জয়ধ্বনি ইয়াত যেনেকৈ উদাত্ত কণ্ঠৰে নিগৰি আহিছে, অইন কোনো গানত সিমান বলিষ্ঠভাৱে অহা নাই। যোৱা ক'ভিডৰ দুঃসময়ত আন্তৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত তেওঁৰ 'মানুহে মানুহৰ বাবে'ৰ ইংৰেজীত অনুবাদিত গীতটোৰ প্ৰচাৰ টিভিত শুনিবলৈ

পাই খুবেই ভাল লাগিছিল। আৰু ময়ো খুব ভাল পাই এই গীতৰ অনুবাদ কৰিছো, যিটো মোক মৰম কৰা অসমীয়া কবি-সাহিত্যিক বন্ধুসকলে মোৰ ভঙা মাতৰ পৰা শুনিবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰে-

মানু এতাই মানুৰ সালে / সুপকৰেউ না খালকৰলে
খানিপ্লাৰা বানানুংশি / মানুৰে পানা থকনেই থাং। অ' ইতাউ।।
মানুৰে মানুৰে লইতাৰা / মানুৰে মানুৰে বেসতাৰা
যদি পুৰানা পুৰেলহান নিংশিং অইলে / মাত তি না লাজপেইতেই থাং? অ' ইতাউ।।
সলপা মানুবে যদি জনমৰ লাকনেই পানি / লালৈলে তৰ পৰাদে হাৰেইতেই কিহানৌবা তি?
মানু এতাই যদি নাইলে মানু / হিঞ্চাপাই কুনোদিনো নাইতাই জানু
যদি হিঞ্চাপা কিতাপাৰা অইলে মানু / মাত তি না লাজপেইতেই থাং? অ' ইতাউ।।

ভূপেন হাজৰিকা দেৱ এজন বাওঁপন্থী চিন্তাত বিশ্বাসী ব্যক্তিত্ব আছিল। তেওঁৰ গীতত সেয়েহে, স্বাভাৱিকতে তেওঁৰ কণ্ঠৰ পৰা ওলাই আহিছে শিকলি ভঙাৰ গান, সংগ্ৰামৰ কথা, সংগ্ৰামৰ ভাষা। তেওঁ লিখিছে-"মুক্তিকামী সহস্ৰ গীতৰ মৌন প্ৰকাশ শুনিছানে নাই"। মোৰ অনুবাদটো এই ধৰণৰ-

জিঞ্জুৰ বাগিল লিশিং মানুৰ / ইম্পানি লৌ নাহুনৰ থাং?
জীৱন হাগৰ নুৰা ঠৌৰাঙৰ / পৰেসে মিঙাল নাদেহৰ থাং?
কিহান পেইলে নাপেইলে কিহান / নালেহেয়াউ থাক ক্ষতি কিত্তাউ নেই
আহিল মাতাম হাবি লেহানিৰ / ফংকৰ হাবিতা ডৰে নাই লেই।
ৰাতি নঙেইৰ হাদিত হমেয়া / আসে চিংখেই নাহাৰপেইলে থাং?
গাটা থংচিলে বউৰ হুতগ / ডৰপেয়া থাৰ উপক্ষ নাৰলে থাং?

এইদৰে তেওঁৰ এই প্ৰগতিশীল চিন্তা আৰু মানুহৰ মনত থকা আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে এক গভীৰ আস্থা প্ৰতিস্থাৰ লক্ষ্যৰে ৰচনা কৰা মোৰ অন্যতম প্ৰিয় 'মোৰ গান হওঁক' গীতটো অনুবাদ কৰাৰ বাবে যত্নপৰ হৈছো-

মৰ এলাই অলক সুপ ঠাচা নেয়নিৰ সাৰুক / এবাকা লু ঠাচাৰ এলাহান
মৰ এলাই অলক কল্পনা মেলহানৰ সাৰুক / আৰৈপা গুণৰ হবা বাখান।
মৰ হেকৰ সিজিলে মিমাং পালক / নুংশিপা টেংঠা লয়
ঔ এলাত জাগক কুনো লালফামী / সিবেই আগৰ মহা-ঠই।

ভূপেন হাজাৰিকা দেৱে নিজৰ জন্মভূমি অসমক প্ৰাণতকৈ অধিক মৰম কৰিছিল। মৰম কৰিছিল এই ভূমিৰ মাটি, গছ-গছনি, প্ৰকৃতি আৰু সংস্কৃতি। সেই কাৰণে তেওঁৰ গীতত অসমৰ শুৱলা প্ৰকৃতিৰ লগত সংস্কৃতিৰ বিৰাট পয়োভৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়। তেওঁৰ 'অসম আমাৰ ৰূপহী' গীতটো শুনিলে এই সত্যতাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। এই গীতৰ অনুবাদটো এই ধৰণৰ-

অসম আমাৰ কতি হবা গুণেদেউ কম নেই / ভাৰতবে মুঙবাৰাদে বেলিহান কাৰ যেপেই।
পুল্লাপ জনম বিসাবলেউ, লিশিং দিন ৰাতি / অসম দেশৰ সাদে নেই আৰতা ৰসাল মাটি।
অ' কতি হবা আসাংপা পৰিবেশ পৰল্লেই / ভাৰতৰে মুঙবাৰাদে বেলিহান কাৰ যেপেই।

এইখন অসমত নানা জাতি, উপজাতি, জনজাতিৰ বাস। তেওঁলোকৰ বিচিত্ৰ ভাষা আৰু বাৰেৰহনীয়া সংস্কৃতিয়ে অসম নামৰ বাগিছাখনক নানান ফুলৰ সমাহাৰ ঘটাই অধিক শুৱনি কৰিছে। এই সকলো জাতি-জনজাতিৰ অৰ্থাৎ বৃহত্তৰ অসমীয়াৰ মাজত এনাজৰীৰ দৰে সংস্কৃতিৰ বান্ধোনেৰে সকলোকে বান্ধি ৰাখিছে বহাগ মাহৰ ৰঙালী বিহুৱে। তেখেতে ব'হাগক ৰঙালীৰ প্ৰতীক হিচাপে ধৰি লৈ লিখিছে 'ব'হাগ এটি মাথো ঋতু নহয়' গীতটো। ময়ো অত্যধিক

আপোন কৰি গীতটোৰ অনুবাদ এনেদৰে কৰিছো-

বৈশাখ হুদ্দা ঋতু আহান নাগৈ; / নাগৈ বৈশাখ মা আহান।
অসমীয়া জাতিৰ এহান আয়ু-চিনহান / গণজীবনৰ ঠৌহান।
বৈশাখ বাৰ' বিহুতলীউ নাগৈ
নাগৈ তা ৰাতি শাতা ফুল / বৈশাখে আনে দেৰ সমদল গতি
জাতা দিয়া জাতি-কুল / তা খেইনাপাহান কৰে দেৰ লই।।
বৈশাখ হুদ্দা সেটু আগ নাগৈ / নাগৈ এহান কোকিলৰ ৰৌ
বৈশাখ এহান নুবা নুৰা চিন্তাৰ / বৰ্জপাতাৰ লেৰিকৰ পৌ
তা মিঙালৰ জীৱন-হাক-বৌ।।

অসমৰ বাৰেৰহণীয়া সংস্কৃতিৰ ৰেহ-ৰূপ ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ বিভিন্ন গীতত প্ৰতিফলিত হৈছে। তেওঁ এজন সংস্কৃতিৰ সাধক আৰু সমন্বয়ক। বড়ো, ৰাভা, মিচিং ইত্যাদি জনগোষ্ঠীৰ সাংস্কৃতিক চিত্ৰ তুলি ধৰাৰ উপৰি তেওঁ বিশেষভাবে চাহ জনগোষ্ঠীৰ 'ঝুমুৰ' নৃত্য আৰু গীতক যেনেকৈ বিশ্বৰ আগত দাঙি ধৰিছে সেয়া অপূৰ্ব। এই নৃত্যৰ তাল, লয় আৰু সুৰৰ অপূৰ্ব সমন্বয় যি কোন মানুহৰে মনত আনন্দৰ জোৱাৰৰ সঞ্চাৰ কৰে। তেওঁৰ 'চামেলী মেমচাব' বোলছবিৰ প্ৰেম আৰু বিচ্ছেদৰ কাহিনী চিৰদিন মানুহৰ হৃদয়ত থাকি যাব। বহুকেইটা জনপ্ৰিয় গীতৰ মাজত মই 'অসম দেশৰ বাগিচাৰে ছোৱালী' গীতটোৰ অনুবাদ কৰিছোঁ —

অসম দেশৰ বাগিচাৰ জিলকগ মি / ঝুমুৰ কিতা নাসে নাসে ফাগি দেউৰি
হে' লছমী নাগৈ মৰ নাংহান চামেলী।।
শিৰীষ তলে দৰতেই পাহি, / ডিগল পাতা পেইতৌ বুলিয়া;
নাকে পিদা নাসিকাগৈ গাবুৰা সলিমলি / হে' চম্পা নাগই মৰ নাঙহান চামেলী।।

মই এখন গাঁৱৰ দুখীয়া কৃষকৰ সন্তান। সেই হিচাপত ভূপেন হাজৰিকাদেৱে গাঁৱৰ চিত্ৰ আঁকি দুখীয়া কৃষকৰ ভাৱনা প্ৰকাশ কৰা 'মেঘে গিৰ গিৰ কৰে' গীতটোৰ সংগ্ৰামী চেতনাই মোৰ হৃদয়ত দোলা দি যায়। মই এইদৰে অনুবাদ কৰিছোঁ-

মেঘে গুৰ গুৰ কৰেৰ, / হায়, হুৰ হুৰ মেঘে ফৰ্দেৰ
বৌহানে তাৰ আগা উগ / কলাপাতাৰ লড়েৰ
বৰণজুৰি আহান যেমন / আহিং আহিং বুলেৰ।
কত দিনৰ কু-পৰা / মৰ গাঙৰ মাটি ডলা
হসকৰিয়া বীজ বেলেইং / হাৰৌএ মন বুজেৰ।
ধান নাদিং, গিৰোত নাদিং / সুদ নাদিং বাৰউ
মহাজনৰ আক্কল কিতা
নাজাৰিং মি তাৰেউ।
দল আগ মি গাম জঙেইলু / ৰকত দিয়াউ মুৰ নঙেইলু
কাচিহানউ চহা কৰলু / সাউকাৰহানৌ বলেৰ।

ভূপেন হাজৰিকাদেৱে নিজৰ সমাজৰ কথা নাইবা বিশ্বৰ কথাতে সীমাবদ্ধ ৰখা নাই। তেওঁ মানুহ হিচাপে ব্যক্তিজনৰ অন্তৰৰ সুখ-দুখ, হৰ্য-বিষাদৰ কথা শ্ৰোতাৰ গভীৰ অন্তস্থলত ক্ৰিয়া কৰিব পৰাকৈ সুন্দৰ আৰু মনমোহা ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিছে। যিবোৰ কথাই শ্ৰোতাজনক নিজৰ মনৰ দুখ আৰু বেদনাৰ কথাৰেই প্ৰকাশ বুলি ভাবিবলৈ বাধ্য কৰে।

এইবোৰ গীতৰ মাজত 'মই যেতিয়া এই জীৱনৰ মায়া এৰি গুচি যাম' গীতটো শ্ৰেষ্ঠ বুলি মই অনুভৱ কৰোঁ। এই গীতৰ প্ৰতি মোহাবিষ্ট হৈ মই অনুবাদ কৰিছিলো-

"জনমৰ মায়া এৰে দিয়া যিতৌগা মি যেবাকা
খৌৰাঙহান মৰ কুগৰ কাদাত
পেইং তবে উবাকা।"

ৰজনীগন্ধা ফুলৰ লগত মানুহৰ মূল্যহীন জীৱনৰ দিশটোক তুলনা কৰি ভূপেনদাই যি উপমা আৰু ৰূপক অলঙ্কাৰেৰে সজাই তুলিছে আৰু পাঠক-শ্ৰোতাৰ মনত বিষাদৰ যি হাহাকাৰ তুলিছে সেয়া অপূৰ্ব। যুগ যুগ ধৰি পাঠকৰ গহীন অন্তৰত হৰ্ষ-বিষাদৰ ৰস সৃষ্টিৰে চিৰযুগমীয়া হৈ থাকিব। হৰ্ষ-বিষাদৰ কথা এই কাৰণতে ওলাল যে ইংৰাজ কবি শ্যেলীয়ে তেওঁৰ "To a Skylark" কবিতাখনত এই গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাষাৰ কৈছিল- "Our sweetest songs are those that tell of sadest thought." অৰ্থাৎ বিষাদৰ মাজতে আনন্দৰ চকুলো নিগৰা কাৰ্যটো বসিক পাঠক নাইবা শ্ৰোতাসকলে ভাল পায়। সেইবাবে ভূপেনদাৰ এই গীতটোও মানুহৰ অন্তৰত অমলিন ৰূপত স্থান লাভ কৰিছে চিৰদিনৰ বাবে। মোৰ বাবেও গীতটো খুব প্ৰিয়। মই এইদৰে অনুবাদ কৰিছো-

তি বিয়াৰ ৰাতিৰ ঘুমৰ হেজিৰ ৰজনীগন্ধা সপা
তৰ মূল্য ৰাতিকাৰ।
পিসৰ দিনৰ বেলি কানাৰ পিসৰ লুসি শয্যাত
তি কানানেই ফুলৰ বাৰ।
শাতসিলে তি এৰে খৌবাঙে
কিতা আহান কৰিং বুলিয়া
গৎনেই খাটালে নিৰলে থায়া তি
গৎ বিলেইতেই বুলিয়া
মালীগই তবে ছিড়ানিৰ পিসেদে
কৰৰ কিয়া হাহাকাৰ।
ফুলশয্যাত নুৰা কইনাই তৰেহে হাজেইলা
দামান-কইনাই কতি বানাপেয়া তৰেহে সকয়া চেইলা
(হুতুমে) বিয়ানে বাৰ' তবে আংডাক নেই
আখুমউ নাচেইলা আৰ। (তুমি বিয়াৰ নিশাৰ)

মই ভুপেন হাজৰিকাদেৱৰ মুঠ ১৩০ টা গীতৰ অনুবাদ কৰিছো। এই লিখাটো বৰ দীঘলীয়া হ'ব বুলি গোটেই অনুবাদখিনিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ পৰা বিৰত থাকিলোঁ। ভৱিষ্যতে এখন গ্ৰন্থৰ যোগেদি বিস্তৃত আলোচনা কৰিম বুলি ভাবিছোঁ। এটা কথা ঠিক যে যিমানেই আলোচনা কৰিম সিমানেই তেওঁৰ গীতৰ অমিয় সৌৰভৰ স্বৰ্গীয় অনুভূতিয়ে হৃদয়খনক আন্দোলিত কৰি থাকিব। আমাৰ হৃদয়ত জগাই তুলিব প্ৰেম, প্ৰত্যয়, সংকল্প, সংগ্ৰাম আৰু মানবিক অনুভূতি। এইখিনিতে এটি কথা কৈ মোৰ আলোচনা সামৰিব বিচাৰিছোঁ যে বব ডিলানৰ দৰে এগৰাকী গীতিকাৰে নবেল পুৰস্কাৰেৰে সম্মানিত হ'ল, কিন্তু তেওঁতকৈ কোন দিশত কম নোহোৱা ভূপেনদাই কিয় এই সন্মানেৰে অলঙ্কৃত নহ'ল? ইয়াৰ প্ৰত্যুত্তৰত ক'ব পাৰি প্ৰচাৰৰ অভাৱ। ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে ইংৰেজ কবি সকলৰ সংস্পৰ্শত অহাৰ বাবে তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ যথোচিত সন্মান পালে যিটো ভূপেনদাৰ ক্ষেত্ৰত নহ'ল। নতুন পুৰুষে আগবাঢ়ি আহি ভূপেন দাক বিশ্বজগতত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিবলৈ অঙ্গীকাৰবদ্ধ হ'ব লাগিব। ●

ৰং তুলিকাৰ শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা

দিলীপ কুমাৰ শৰ্মা

'মোৰ গানবোৰ একোখন পেইণ্টিং। জীৱনৰ কেনভাছত অঁকা একোখন সুৰৰ ছবি। ভাৱ, ভাষা, কণ্ঠৰে হৃদয়ৰ কাণত সেই ছবিৰ ৰং মিলাওঁ। গীত লিখাৰ আগতে মই মনৰ ভিতৰত এখন জীৱন্ত ছবি আঁকিবলৈ যত্ন কৰোঁ', পাছতহে সেই ছবিলৈ ভাষা, সুৰ, কণ্ঠৰে গীত হৈ শ্ৰোতাৰ হৃদয়ে হৃদয়ে প্ৰাণৱন্ত কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰোঁ। ২০০৭ চনৰ মাৰ্চ মাহৰ অসমীয়া সাৰেগামা আলোচনীৰ এটা লেখাত ভূপেনদাই উপৰোক্ত কথাখিনি ব্যক্ত কৰিছে।

ভূপেনদাই শৈশৱৰ পৰাই আঁকি খুউব ভাল পাইছিল। গীতৰ সৃষ্টিৰ সমান্তৰালকৈ মাজে মাজে কিছু স্কেচ কৰিছিল তেওঁ। চিত্ৰতো তেওঁ বিচাৰি পায় মৌন ভাষা, সুৰ আৰু কণ্ঠ। ছবিপ্ৰবণ মনটোৰে সেয়ে গানৰ চিত্ৰকৰ ভূপেনদাই ভাতৃ শিল্পী জয়ন্ত হাজৰিকাৰ সৈতে তাহানিতে গাইছিল-

চিত্ৰলেখা চিত্ৰলেখা
চিত্ৰ এখন আঁকানা
চিত্ৰপটত চিন্তাশীল এক
চিন্তানায়ক আঁকানা।

গীতৰ জগতখনত যাযাবৰী জীৱনৰ সৰহখিনি সময় বিচৰণ কৰি থাকোঁতে সৃষ্টিশীল ছবিৰ জগতখনত গুৰুত্ব দিয়াৰ অৱকাশেই নাপালে। তথাপিও ছবি অঁকা মনটোৱে গীত গোৱা মনটিক একাষৰীয়া কৰি হ'লেও গীতৰ লগত ৰং তুলিকাৰ প্ৰতিও ভূপেনদাৰ আসক্তি আৰু দুৰ্বলতা প্ৰকাশ কৰিছে। সময়ত স্কেচ আঁকিছে। চলচিত্ৰৰ ৰেকৰ্ড ক'ভাৰ, কিতাপৰ বেটুপাত, আলোচনীৰ প্ৰচ্ছদ আঁকিছে। তেখেতৰ প্ৰকাশিত গতি আৰু বিন্দু নামৰ আলোচনী দুখনতো ছবিৰ এই স্পৃহা পৰিলক্ষিত হৈছে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ ছবি অঁকাৰ প্ৰণালীবদ্ধ শিক্ষাৰ সূচনা হৈছিল বেনাৰসত পঢ়াৰ সময়ত। তাতেই তেওঁ বিখ্যাত ৰণদা স্কুল অৱ পেইণ্টিঙত নাম লগাই নিয়মীয়াকৈ ছবি অঁকাৰ প্ৰশিক্ষণ লৈছিল। কলকাতাত থাকোতেই তেওঁ শান্তি নিকেতনৰ খবৰ ৰাখিছিল, য'ত গগনেন্দ্ৰ ঠাকুৰ, অবনীন্দ্ৰ ঠাকুৰ, নন্দলাল বসু আদিৰ মাধ্যমত নিউ বেংগল স্কুল অৱ আৰ্ট গঢ়ি উঠিছিল। কলকতাৰ পৰাই বৰদাচৰণ উকিল, সাৰদাচৰণ উকিল আৰু ৰণদাচৰণ উকিলে দিল্লীলৈ গৈ উকিল স্কুল অৱ পেইণ্টিং আৰম্ভ কৰিছিল। সেই দলৰেই এজন সদস্য আছিল শিল্পী ধীৰেন্দ্ৰ কৃষ্ণ দেৱবৰ্মা। এই গৰাকী শিল্পীৰ জৰিয়তে তেওঁ ৰণদা উকিলৰ ওচৰত নিয়মীয়াকৈ প্ৰতি শনি আৰু দেওবাৰে ছবি আঁকিবলৈ শিকিলে। তাত তেওঁক জাপানী পদ্ধতি শিকালে, ভাৰতীয় আৰ্টৰ এনাটমি শিকালে। ছবি আঁকিবলৈ শিকি বাৰানসীত ছবি অঁকাৰ প্ৰদৰ্শনীতো যোগ দিছিল। ছবিৰ বিষয়বস্তু এবাৰ আছিল- এজন যুৱকে পেঁপা বজাইছে আৰু তেওঁৰ প্ৰেয়সীয়ে তেওঁৰ ফালে চাই আছে। এবাৰ আঁকিলে শিকলিৰে বান্ধি থোৱা এটা হৰিণাই শিকলি ছিঙি ওলাই আহিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। সম্ভৱ '৪২ৰ স্বাধীনতাৰ আন্দোলনৰ ছাপ পৰিছিল মনত।

ভূপেন হাজৰিকাৰ ৰং-তুলিকাৰ চখটো সমৃদ্ধ হৈছিল তেওঁৰ প্ৰথম বিদেশ যাত্ৰাত অৰ্থাৎ উচ্চ শিক্ষাৰ্থে আমেৰিকালৈ বুলি যোৱাৰ পথতে। এই যাত্ৰাতে তেওঁৰ সৌভাগ্য হৈছিল ফ্ৰান্সত ভৰি দিয়াৰ, সৌভাগ্য হৈছিল

পেৰিচ চহৰখন চোৱাৰ। য'ত আছিল পৃথিৱীৰ অন্যতম বৃহৎ আৰ্ট গেলেৰী ল্যুভ Louver। ইয়াতেই তেওঁ দেখিবলৈ পাইছিল লিওনাৰ্ডো দ্য ভিঞ্চিৰ বিখ্যাত 'মনালিছা' ছবিখন। অৰিজিনেল পেইণ্টিংখন। কেৱল সেয়ে নহয়, ফ্ৰান্সৰ বিখ্যাত চিত্ৰকৰ ৰেনোৱা, ভান গখ, টুলুলত্ৰে প্ৰমুখ্যে শিল্পীসকলৰ এসময়ৰ আড্ডাথলি 'মমাৰ্ত' Momartir ও দেখিলে তেওঁ। নিউ ইয়ৰ্কত অধ্যয়নৰত ভূপেন হাজৰিকাই তেতিয়াই তেওঁৰ গৱেষণাৰ বিষয় গণসংযোগ Man Communication ৰ সৈতে শিল্পকলাৰ ওপৰতো বিশেষ চৰ্চা কৰিবলগা হৈছিল। এনেবোৰ বিৰল অভিজ্ঞতাৰ সঞ্চয়েৰে তেওঁ সাংবাদিক জীৱন আৰম্ভ কৰিছিল য'ত নেকি ক্ষুদ্ৰ, মধ্যম বহু কেইখন আলোচনীৰ সম্পাদক হিচাপে সেইবোৰৰ অলংকৰণ, বেটুপাত, গেট আপ আদিৰ পৰিকল্পনা কৰিব পাৰিছিল।

ড০ হাজৰিকাই গীত লিখা, সুৰ কৰা, কণ্ঠদান কৰা, লেখা-মেলা, গীতৰ সভাকে ধৰি পৃথিৱীখন ভ্ৰমি ফুৰাৰ মাজতে সময় অকমান পালেই সময়খিনি সদ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ৰং তুলিকা হাতত তুলি লৈছে। এই কথাটো তাহানিতেই লক্ষ্য কৰিছিল তেওঁৰ একালৰ অন্যতম পথদ্ৰষ্টা গণশিল্পী হেমাংগ বিশ্বাসে। এঠাইত হেমাংগ বিশ্বাসে লিখিছে- 'সেই সময়ত সকলোৱেই আই পি টি এৰ সভ্য হৈছিল। কিন্তু ভূপেন তাৰ পৰা বহু দূৰত। অথচ জ্যোতি প্ৰসাদৰ ঘৰত তৰুণ আগৰৱালাৰ ঘৰত বহি তেওঁ সুন্দৰ সুন্দৰ ছবি আঁকে। সেই ছবি মোক দেখুৱাইছিল। তেতিয়া ভূপেন অসমৰ প্ৰতিষ্ঠিত গায়ক। সৰু থাকোতে পেঞ্চিল এডাল হাতত লৈ কেতিয়াবা ইমান সুন্দৰ একোটা স্কেচ আঁকি দিয়ে যে দেখিলেই অনুমান কৰিব পাৰি তেওঁৰ হাত কিমান পৈণত'।

বিশিষ্ট সংগীত শিল্পী লোকনাথ গোস্বামীয়ে এঠাইত লিখিছে- '১৯৮৫ চনৰ কথা। ভূপেন হাজৰিকা তেতিয়া জনসাংস্কৃতিক পৰিষদৰ সভাপতি। পৰিষদৰ ২য় ৰাজ্যিক অধিৱেশন উপলক্ষে যোৰহাট থিয়েটাৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰ্যনিৰ্বাহকৰ বৈঠক বহিছে। সভাপতিৰ আসনত ভূপেন হাজৰিকা। তাতেই তেওঁ প্ৰস্তুত কৰিলে গুৰুত্বপূৰ্ণ অভিভাষনখনি 'অসমৰ জনসংস্কৃতি কোন ফালে'? অভিভাষণটো লিখি আমাৰ হাতত তুলি দিওঁতে দেখিলোঁ এটি সুন্দৰ স্কেচ; তেওঁ হাতত থকা চিয়াঁহীৰ কলমেৰেই আঁকিছে লেখাখিনিৰ ঠিক ওপৰতে। ইয়াৰ আগতো আমি দেখিছিলোঁ তেওঁক এইচ এম ভিৰ ষ্টুডিঅ'ত কলকতাৰ দমদমত। বিষ্ণু ৰাভাৰ গীতৰ ৰেকডিং চলি আছে। ৰেকৰ্ডৰ কভাৰৰ ডিজাইন কেনেকুৱা হ'ব আমাক সুধিলে। আমি থতমত খালো। আমি একো ভবাই নাছিলো। তেওঁ লগে লগেই এইচ এম ভিৰ বিখ্যাত শিল্পী বিমল মজুমদাৰক মতাই আনিলে। হাতত কাগজ কলম লৈ আঁকিলে স্কেচ। বিমল মজুমদাৰক ক'লে বিশ্বৰ ছন্দে ছন্দে এনেকুৱা হ'লে ভাল হয়।

ভূপেন হাজৰিকাই সদায় গীত সৃষ্টিৰ আগতে এখন কল্পনাৰ ছবি অংকিত কৰিছিল। স্পেনিচ শিল্পী ছালভেদৰ ডালিৰ এখন বিখ্যাত ছবি Persistance of timeৰ প্ৰভাবেৰে তেওঁ এটা গীত ৰচনা কৰিছিল- 'জীৱন ঘড়ীৰ প্ৰতিটো পল যেন গলি গলি গ'ল। নিঃসংগতাৰ পৰুৱা এটি মাথো তাতে পৰি ৰ'ল।'

১৯৭৫ চনত 'কাঁচঘৰ' ছবিত এই গীতটো সংগীত পৰিচালক ড° ভূপেন হাজৰিকাই দিছিল। জীৱন-ঘড়ী গলি যোৱা, নিঃসঙ্গতাৰ পৰুৱা এটি পৰি যোৱা এই ভাৱ ভাষা অসমীয়া গীতত এক প্ৰকাৰ আচহুৱা। এই বিষয়ে বিশিষ্ট লেখিকা অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰীয়ে ভূপেনদাক কৈছিল- 'আপোনাৰ বিমূৰ্ত চিন্তাবোৰ ইমান সহজ সুৰ হৈ মানুহৰ মুখে মুখে হোৱাটো সঁচাকৈয়ে ৰোমাঞ্চকৰ কথা। আপুনি ছালভাদৰ ডালিৰ প্ৰেমত কেতিয়াৰ পৰা পৰিল'? ভূপেনদাই লগে লগে কৈ পেলালে,- 'কেৱল ডালিয়েইনে? পিকাছো, ভেন গখ কাৰ গুণমুগ্ধ নহয়? এম এফ হুছেইন? মোৰ এই বন্ধুজনক আটাইতকৈ ঈৰ্ষা কৰোঁ। ছবি অঁকা মানুহবোৰলৈ মোৰ বৰ হিংসা লাগে। আৰু ক'লে- ডালিয়ে অৱচেতন মনত চিত্ৰ আঁকিছিল। ময়ো বেছিভাগ গীত ৰচোঁ অৱচেতন মনেৰে। realityতকৈ এঢাপ ওপৰত মই গীত লিখি পেলাওঁ তেতিয়া। বাস্তৱৰ পৰা নিয়া শিল বালিৰে গঢ়া এক অতিবাস্তৱতা- ঠিক কল্পনা বুলিব নোৱাৰি। আমাৰ বিহুগীতত 'ছাৰেলিজম' আছে জানা। 'হাঁহে হৈ চৰিম গৈ তোমাৰে পুখুৰীত, মাখি হৈ চুমা দিম

গালত'। এই বিলাক এনেকুৱাই ভাৱ নহয়নে?

ড° ভূপেন হাজৰিকা প্ৰথমেই এগৰাকী স্বভাৱ কবি, চিত্ৰকৰ বাকীবোৰ গুণ তেওঁ আহৰণ কৰিছে জীৱনৰ নানা সময়ত। তেওঁ ছবি আঁকি থকা হ'লে ডাঙৰ চিত্ৰশিল্পী হ'লহেঁতেন, সুৰ আৰু কণ্ঠ নথকা হ'লে বিখ্যাত কবি হ'লহেঁতেন।

ভূপেন হাজৰিকাৰ চিত্ৰৰসিক মনৰ পৰিচয় পোৱা যায় বহুকেইটা জনপ্ৰিয় গীতৰ মাজত। গীতত যি দৰে তেওঁ চিত্ৰ বিচিত্ৰ, ৰং-বিৰঙৰ ছবি আঁকিছে সু-নিৰ্বাচিত শব্দ চয়নেৰে, একেদৰে দেশ-বিদেশৰ বহু প্ৰখ্যাত চিত্ৰকৰৰ ছবি চাই, তাৰ ৰস আস্বাদন কৰি তেওঁ গীতো লেখিছে। এবাৰ ভূপেন হাজৰিকাক জনসাংস্কৃতিক পৰিষদৰ সভাপতি নাট্যকাৰ হৰেন্দ্ৰনাথ বৰঠাকুৰে সুধিছিল 'সুখ নাই, দুখ নাই, একো যেন নাই' গীতটোৰ ৰচনাৰ পটভূমি বা উৎস সম্পৰ্কে। তেতিয়া ড° হাজৰিকাই ছালভেদৰ ডালিৰ Persistance of time ছবিখনৰ কথা কৈ ছবিখনে যি কৈছে তাকে বুকুত সুমুৱাই লৈ সেই বিখ্যাত গীতটো ৰচনা কৰা বুলি জানিবলৈ দিয়ে। সেইদৰে গায়ক মিহিৰ বৰদলৈ যেতিয়া ডুমডুমাৰ দৈদাম চাহ বাগিছাত চাকৰি কৰিছিল আকাশবাণীত গীত গোৱাত ব্যাঘাত জন্মিছিল। বাগিছাত অবসৰ সময়ত ছবি আঁকিছিল। কেনভাচত Oil Colour অৰ সেই সময়ত ভূপেন দা ৰাণা দা (জয়ন্ত হাজৰিকা) আৰু কলকতাৰ এজন বাগিচাৰ বঙলাত Camp কৰি থাকিল। পাঁচ ঠাই মানত প্ৰগ্ৰেম কৰিব। ভূপেন দাই মিহিৰ বৰদলৈৰ Paintings বোৰ চাই ভাল পালে, লগে লগে মিহিৰ বৰদলৈক কলে যে Function বোৰ গধুলিহে হ'ব গতিকে দিনটো ছবি আঁকিব Canvas আৰু ৰং তুলিবোৰ যতনাই দিব ক'লে। মিহিৰ বৰদলৈ বাগিচাৰ কামত ওলাই যায়। মাজতে বঙলালৈ আহি দেখে বঙলাৰ লনত বহি ভূপেনদা ছবি অঁকাত ব্যস্ত। আশে পাশে অজস্ৰ কাগজৰ লাৰু। আঁকে আৰু পচন্দ নহ'লে কাগজবোৰ লাৰু কৰি পেলাই দিয়ে। অৱশেষত ভূপেনদাই তেওঁক স্কেচ এখন দিলে। মানুহ আকৃতিৰ কিছুমানে ওপৰলৈ হাত দাঙি ৰৈ আছে। আশে পাশে বিভিন্ন ৰঙৰ সমাবেশ। কাষত লিখিলে- To MIHIR NEED! B.H.

চিত্ৰৰ প্ৰতি দুৰ্বাৰ আসক্তি থকা হেতুকে ভূপেনদাৰ জীৱনৰ স্মৰণীয় মুহূৰ্ত্তটো হ'ল- পেৰিছত পিকাছোৰ দৰে বিখ্যাত চিত্ৰ শিল্পীৰ সৈতে সাক্ষাৎ কৰাটো। এই সন্দৰ্ভত ভূপেনদাই কোনো এটা সাক্ষাৎকাৰত ব্যক্ত কৰছে- 'পেৰিছত পিকাছোক সাক্ষাৎ কৰাৰ মুহূৰ্ত্তটো মোৰ স্মৰণীয়। ট্যুৰিষ্ট গাইডবোৰে পইচা লৈ দূৰৈৰ পৰা পিকাছোক দেখুৱায়। মই তেনেকৈ চাবলৈ নাৰাজ আছিলো। কাষৰ পৰা চাম, কথা পাতিম তেওঁৰ লগত। তেওঁ মৰ্নিংৱাক কৰে পুৱতি নিশা। মই ৰৈ আছিলো সেই পুৱাত। তেওঁ মোক সুধিছিল মোৰ কোনবোৰ Painting তুমি ভাল পোৱা। মই কৈছিলো যে মই Blue Period ভাল পাওঁ। কাৰণ ত্ৰিছৰ পৰা চল্লিছৰ দশকত পৃথিৱীখনৰ দুখ-বেদনাবোৰ ফুটাই তোলা হৈছিল এই Period ৰ ছবি সমূহত। মোক বিদায় দিওঁতে তেওঁ কৈছিল Dont run after cutting wires অৰ্থাৎ Destructive কাম নকৰিবা।

ভূপেনদাৰ প্ৰায়বোৰ স্কেচ পিকাছোৰ ব্লু পিৰিয়ডৰ ছবিৰ দৰেই। ৰং তুলিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ যি সৃষ্টি সেয়া যদি শিল্পৰসিক বা কলা লেখকে গভীৰভাৱে বিচাৰ কৰে আৰু বিশ্লেষণ আগবঢ়ায়, তেন্তে অক্লান্ত শিল্পী ভূপেনদাৰ অন্য এক মূল্যৱান দিশৰ শিল্পৰাজিৰ সঁচা অৰ্থত মূল্যায়ণ হ'ব।

ভূপেনদাৰ মুড আহিলেই ছবি আঁকে। যিখিনি ছবি তেওঁৰ থাকি গ'ল সেইখিনি চালেই ধাৰণা কৰিব পাৰি তেওঁৰ তুলিকাৰ জোৰ কিমান, ৰঙৰ সুপ্ৰয়োগত দখল কিমান। ছবিৰ প্ৰতি থকা আসক্তিৰ বাবেই হয়তো তেওঁৰ কেইবাটাও গীতত চিত্ৰ বা ৰঙৰ কথা প্ৰকাশ পাইছে।

ভূপেনদাৰ হাতৰ আখৰ কেইটাত আছে কিনো যাদু! ইমান আকৰ্ষণীয় কিয়? সাধাৰণ অথচ অসাধাৰণ। এনেধৰণৰ হাতৰ আখৰ বা তাতোকৈ ভাল হাতৰ আখৰ নথকা নহয়, তথাপি যেন তেওঁৰ সেই বেঁকা বেঁকা টানি টানি লিখা আখৰ কেইটাৰ তীব্ৰ আকৰ্ষণ। চকু ৰৈ যোৱা যাদু। তেওঁ লিখা অটোগ্ৰাফ এটা পাবলৈ কাৰণো মন নাযায়? সৰু সৰু টুকুৰা বাক্যকেইটা সতেজ হৈ উঠে তেওঁৰ হাতৰ আখৰকেইটাত। তাৰ পিছত সেই যুগান্তকাৰী চহীটো। প্ৰতিটো শব্দ

যেনেকৈ উজ্জ্বল, প্ৰতিটো বাক্য তেনেকৈ অধিক প্ৰোজ্জ্বল। আৰু উজ্জ্বল সবাতোকৈ তেওঁৰ আখৰকেইটা। চহীটো মাৰি তলত পেলাই যোৱা বেঁকা ৰেখাডাল। তাৰিখৰ ষ্টাইলটো। কোনেনো লিখিছিল তেনেকৈ তেওঁৰ পূৰ্বে? যি লিখিছে, যি ধৰণে লিখিছে, যি ধৰণে আঁক-বাক কৰিছে সি হৈ উঠে একো একোটা কবিতা, একোখন ছন্দময় ছবি। সজীৱ প্ৰাণৱন্ত স্বাক্ষৰ। তেওঁৰ শিল্পী মনে সকলোতে সুন্দৰতাৰ সাঁচ বহুৱাব খোজে। তেওঁৰ ভাষাত; 'ভাত সাঁজ বা আন যিকোনো খাদ্য সম্ভাৰ পৰিৱেশন কৰোঁতেও সৌন্দৰ্য ৰীতি থাকিব লাগে। ভাত-মাত সকলো সুন্দৰ হ'ব লাগে'। তেওঁ কলমেৰে গীত, চিঠি বা শুভেচ্ছাবাণী লিখোঁতে যদি কোনোবা ভুল শব্দ কাটিবলগীয়া হয়, কলমেৰে ঘঁহি কটাৰ সেই ধৰণটোতো ফুটি উঠে তেওঁৰ ছবি স্পৃহা। চহী আৰু তাৰিখ লিখাৰ ধৰণটো আমি সকলোৱে দেখো আন এক অনন্য ৰূপ। তাতো আছে শিল্পীৰ স্বকীয়তা।

ভূপেন হাজৰিকাই গীত লিখাৰ আগতে মনৰ ভিতৰত এখন জীৱন্ত ছবি আঁকে। তাৰ পিছতহে সেই ছবিলৈ আহে ভাষা, আহে সুৰ, দিয়ে কণ্ঠ। ৰেকৰ্ডিঙৰ পিছত নিজৰ গীত চকু মুদি শুনি থাকে। চকু মুদি তেওঁ সেই ছবিবোৰ আকৌ দেখে, যিবোৰ ছবিৰ অংকনেৰে তেওঁ একোটা গানক প্ৰাণ দিয়ে। ভূপেনদাই কৈছিল- 'মোৰ সেই সৃষ্টিবোৰ আচলতে ছবিৰ গান আৰু গানৰ ছবি। শ্ৰোতাৰ হৃদয়ত বা সমূহৰ জীৱনত সেই ছবি খোদিত কৰিব খুজিছিলোঁ মোৰ কণ্ঠৰে। মই এটা কথাত সদায় সচেতন আছিলোঁ, যাতে ফালি পেলাই দিব লগা পেলনীয়া ছবি মই নাকোঁ। সৌন্দৰ্য পিয়াসী মানুহে যেনেকৈ ঘৰৰ বেৰত পেইণ্টিং সজায়, তেনেকৈ বুকুৰ বেৰবোৰতো যাতে মোৰ গানৰ পেইণ্টিংবোৰ সজাই তুলিব পাৰে সেয়া মই আশা কৰিছিলোঁ'।

শ্ৰোতাৰ বুকুৰ অলিন্দ নিলয়ত সেই গানৰ ছবিবোৰ কঁপি থাকে, সেই ছবিৰ গানবোৰ বাজি থাকে। সেই বাবেই কোৱা হয়- অসমীয়া সংস্কৃতিৰ ৰক্তে ৰক্তে প্ৰবাহিত শ্বাস-নিশ্বাসত নিহিত ভূপেন হাজৰিকা। গানৰ চিত্ৰকৰ ভূপেন হাজৰিকাই ভায়েক জয়ন্ত হাজৰিকাৰ সৈতে তাহানিয়েই গাইছিল-

চিত্ৰলেখা চিত্ৰলেখা চিত্ৰ এখন আঁকানা
চিত্ৰপটত চিন্তাশীল এক
চিন্তানায়ক আঁকানা।

চিত্ৰলেখাক তুলিকা তুলি ল'বলৈ তেওঁ বাৰে বাৰে অনুৰোধ জনায়। ৰঙৰ নিৰ্দেশনাও দিয়ে-

জনজীৱনৰ ৰং শুকুলা / মন জীৱনৰে গভীৰ নীলা
পাত্ৰ দুটি সজাই লোৱা / দুয়োটি ৰং মিলাই লোৱা
তুলিকা তুলি লোৱানা।

চিত্ৰলেখাই এই ছবি কেনেকৈ আঁকিব? কি আঁকিব?

এটি দুটি ৰেখাৰে /সাবধানতাৰে
নয়ন আঁকা /দূৰদৰ্শী।

দূৰদৰ্শী নয়নেৰে এজন চিন্তানায়ক আঁকিব, যাৰ বুকুত সামুহিক জীৱনৰ পবিত্ৰতা থাকিব, ব্যক্তি জীৱনৰ গভীৰ বেদনা থাকিব। সেয়াই নহয়, ভূপেনদাৰ গীতৰ মাজেৰে সময়ৰ সোঁতত চিত্ৰলেখীয়ে চিৰ সুন্দৰৰ বুৰঞ্জী লিখে। মন ময়ুৰীৰ ৰং সানি সানি, সময় নদীত পট আঁকি আঁকি উটি যায় শিল্পীৰ পদুম ফুলৰ পানচৈ। 'চিৰ যুগমীয়া ঢৌ তুলি ঢৌ তুলি উটি যায় চিৰ নতুন পানচৈ'।

ভূপেন হাজৰিকাৰ মনৰ ছবিৰাশি বহু মাত্ৰাত বিভাজিত, বহু দূৰলৈ সম্প্ৰসাৰিত। গভীৰ নিশাৰ কেবাখনো বিখ্যাত ছবি আছে তেওঁৰ। নিশাৰ পেইণ্টিং। শীতৰে সেমেকা ৰাতি...। এন্ধাৰ কাতিৰ নিশাতে...। বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি...। নতুন নিমাতী নিয়ৰৰে নিশা, জীৱন জিলিকা জোনাকৰে নিশা...। সুৰেৰে সজালি দেখোন দিচাং মুখৰ নিশাটি।

ভ্ৰাম্যমান জীৱনৰ ভ্ৰমণ-আলেখ্য আছে তেওঁৰ বহু মিউজিকেল পেইণ্টিঙত। উৰন্ত তেওঁ, ঘূৰন্ত তেওঁ, ভ্ৰমণৰত তেওঁ। সেই বাবেই তেওঁৰ নামৰ আগত সঘনে উচ্চাৰিত হয় দুটি শব্দ- 'দুৰন্ত তৰুণ'।

মই এটি যাযাবৰ / ধৰাৰ দিহিঙে দিপাঙে লৰৰোঁ / নিবিচাৰি নিজা ঘৰ।

এই যাযাবৰী জীৱনৰ ছবিখন সজাইছে আন বহুতো টুকুৰা-টুকুৰ খণ্ডিত চিত্ৰৰে 'ক'লাজ'ৰ ৰূপত জীৱন যাত্ৰাৰ পৰিব্ৰাজক ৰূপে ভূপেন হাজৰিকাৰ সেই ভ্ৰমণ ডায়েৰীত লিখা কলা, বুৰঞ্জী, মানৱতা একাকাৰ হৈ গৈছে। সেই ছবিত ৰঙৰ কনট্ৰাষ্টো আছে। ফুলনিৰে ভৰি থকা ছবিতেই আছে অকালতে সৰি পৰা মৰহা ফুলৰ পাপৰি। গগনচুম্বী অট্টালিকাৰ কাষতেই আছে অনেক গৃহহীন নৰ-নাৰী।

কিন্তু তেওঁৰ এই যাত্ৰা লক্ষ্যহীন নহয়, অৰ্থহীন নহয়। তেওঁৰ পণ আছে, মন আছে।

বহু যাযাবৰ লক্ষ্য বিহীন / মোৰ পিছে আছে পণ

ৰঙৰ খনি য'তেই দেখিছোঁ / ভগাই দিয়াৰ মন।

এই ভগাই দিয়াৰ স্পৃহাতেই আছে শিল্পীৰ মহত্ব। উৰন্ত জীৱনৰ আন এখন গীতি-ছবি 'মই যেন আজীৱন উৰনীয়া মৌ'ত তেওঁ কৈছে-

সঞ্চিত মৌ ধৰাত ছটিয়াই / উৰি উৰি হৈ যাম / জ্যোতিতে বিলীন।

সময়ৰ অগ্ৰগতিৰ পখীৰাজত উঠি তেওঁ উৰা মাৰে।

উৰন্ত মনে মোৰ নামানে হেঙাৰ / হেঙাৰেই কৰে মোক মিঠা উপকাৰ।

জলত, স্থলত, আকাশত সকলোতেই ভূপেন হাজৰিকাৰ এখন সদা ভ্ৰাম্যমান ছবি। আনকি সু উচ্চ পাহাৰৰ শৃংগলৈকো উঠে তেওঁ এক প্ৰেমিক অশ্বাৰোহী হৈ।

জনাৰ্দন গোস্বামীয়ে এটি সাক্ষাৎকাৰত ভূপেন হাজৰিকাক সুধিলে- 'তুলিকাৰে ছবি আঁকা আৰু সুৰ শব্দৰে ছবি আঁকাৰ মাজত পাৰ্থক্য আপুনি কেনেদৰে ব্যাখ্যা কৰে'? ভূপেনদাই কৈছিল- 'বৰ কঠিন জানা। Visual Artsঅত এটা কথা ভাল, এই যে ধৰা, তুমি আঁকি আছা ৰেখাবোৰ, ৰং বোৰ-সেয়া তুমি অনবৰতে দেখিও আছা। তাত এটা সুবিধা আছে, Continuityক ধাৰাবাহিকতাক তুলনা কৰি চাব পাৰি। জুখিব পাৰি। ইমানলৈকে এয়া ইয়াৰ পিছত সেয়া। কিন্তু সুৰ সংগীতৰ ছবি আঁকাত সেই সুবিধা নাই। দুই নং লাইনটো লিখি থাকোঁতে মই তেৰ নং লাইনৰ কথা নাজানো। আকৌ, তেৰ নং লাইনটো আঁকি থাকোতে হয়তো দুই নং লাইনটো গলি গৈছে, ভাগি গৈছে, মচ খাই গৈছে। আকৌ নতুনকৈ আঁকিব লগা হৈছে। এডাল অদৃশ্য তুলিকাৰে বৰ কষ্ট কৰি ধাৰাবাহিকতা ৰক্ষা কৰা হয়। কল্পনা আৰু স্মৰণ শক্তি দুয়োটাই প্ৰখৰ হ'ব লাগে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতবোৰ শুনি থাকিলে শ্ৰোতাৰ হৃদয়ত ভিন্ন ছবিৰ অংকণ হয়। আনহাতে আন চিত্ৰশিল্পীয়ে আঁকা ছবিৰ বিষয় গৰ্ভতো অনুৰণিত হয় তেওঁৰ গীতৰ ভাৱময় ছন্দ, সুৰধ্বনিৰ ব্যঞ্জনা। ধুমুহাৰ মাজত, নদীৰ বুকুত, টুলুঙা নাৱত কোনোবা মাছুৱৈৰ ছবি দেখিলেই মনলৈ আহে ৰংমনৰ কথা-

পৰহি পুৱাতে / টুলুঙা নাৱতে / ৰংমন মাছলৈ গ'ল।

লগতে আহে আকাশলৈ চাই চাই, বুকুখনি ভুকুৰাই আউলী-বাউলী হোৱা ৰহদৈজনীৰো কৰুণ মুখখন। বুকুত পোনাকণক সাৱটি হাহাকাৰ কৰা এগৰাকী মাতৃৰ দৰিদ্ৰ বিধ্বস্ত মুখখনৰ ছবি যদি কোনোবা শিল্পীয়ে আঁকে, তাত বাজি উঠিব এন্ধাৰ ৰাতিৰ নিশাৰ যন্ত্ৰণাবিদ্ধ পানেইৰ হিয়াভগা আৰ্তনাদৰ গান। ভাহি আহিব সেই ভয়ংকৰ নিচুকনি গীতৰ পংক্তি-

আমাৰে মইনা শুব এ / চিতাকে সাৱটি ল'ব এ

মৰণৰ মাজেদি জীয়াই তুলিব / মৰা সমাজৰে ছবি এ

অয় বাছা টোপনি যা...

শীতৰ নিশা জুইৰ কাষত আশ্ৰয় লোৱা দৰিদ্ৰজনৰ ছবিখন আমাৰ অতি চিনাকি। পৃথিৱীৰ কাৰুণ্য ভৰা সমগ্ৰ শীতৰ নিশাকে তেওঁ বন্দী কৰি ৰাখিছে সেই অমৰ গীত- 'শীতৰে সেমেকা ৰাতি'ত। শৰত কালৰ নৈসৰ্গিক দৃশ্যৰ অনুপম শোভাখিনিক আঁকি থলে তেওঁ 'শাৰদী ৰাণী তোমাৰ হেনো নাম'ত। এতিয়া হয়তো চিত্ৰশিল্পী সকলৰ এনে কোনো ছবি নাই, য'ত নিক্ষেপিত আমাৰ আপোন পাহৰা দৃষ্টিত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ অনুৰণন বাজি নুঠে।

ভূপেনদাক সোধা হৈছিল- 'আপুনি যদি বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' গীতটোৰ এখন পেইণ্টিং আঁকে কেনেকৈ আঁকিব? আপোনাৰ কল্পনাৰ পেইণ্টিংখনৰ এটি আভাস যদি জানিব বিচাৰো'? 'অলপ ব্লেক বেক্‌গ্ৰাউণ্ড। নিশাৰ ক'লা। তাত থাকিব তেজ ৰঙা কামনাৰ দাগ। থাকিব অলপ বেদনাৰ নীলা। হয়তো এযুৰি চকু থাকিব, হয়তো দেখা নেদেখাকৈ এখন মুখো থাকিব। প্ৰকাশ থাকিব। অলপ সময় চাই থাকিলে তাত যেন সাগৰৰ ঢৌও দেখা যাব। আলিংগনৰ সাগৰ।

ভূপেন হাজৰিকাই ছালভেদৰ দালিৰ পেইণ্টিং Persistance of timeৰ আধাৰত লিখা গীতটিৰ বিষয়ে কৈছে- 'ঘড়ীৰ কাঁটাবোৰ ভাগি চিগি গলি গৈছে। অদ্ভুত শিহৰণকাৰী এখন অপূৰ্ব ছবি। ছুৰৰিয়েলিষ্ট আৰ্ট। তাৰ প্ৰভাৱত তেওঁ লিখিছিল-

জীৱন ঘড়ীৰ প্ৰতিটো পল / যেন গলি গলি গ'ল

আশীৰ দশকৰ শেষৰ ফালে অসমত দুঃসময় ছবি, বিভীষিতাৰ অধ্যায়। তেতিয়া লেখিছিল-

'দুখ নাই সুখ নাই একো যেন নাই / হাঁহি নাই চকুৰো অশ্ৰু শুকায়'
তাতেই আছে-'ঘড়ীৰ কাঁটা নাই, / সময়ো আজি দেখো ভাগি ছিগি যায়'।

ভূপেন হাজৰিকাই নিজে ছবি অঁকাৰ লগতে বিখ্যাত বিখ্যাত পেইণ্টিংছৰ প্ৰভাৱত গান লিখিছিল। অকল সেয়ে নহয় এগৰাকী সাংবাদিক হিচাপে বা এগৰাকী স্তম্ভ লেখক হিচাপে চিত্ৰশিল্পক লৈ বহু মূল্যবান লেখা প্ৰকাশ কৰিছে।

ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ ১৯৬৪ চনত 'দিগবলয়'ত 'সুকুমাৰ কলামন আৰু সমাজ' নামৰ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ লেখা এটি প্ৰকাশ পাইছে। সেইদৰে ১৯৫৮ চনত 'গতি' (বসন্ত সংখ্যা)ত 'মডাৰ্ণ আৰ্ট' শীৰ্ষক অতি তাত্বিক লেখা এটা প্ৰকাশ পাইছে। কেবাটাও ভাগত কেবাটিও ভিন্ন বিষয় আলোকপাত কৰিছে। লেখাটোৰে ড° হাজৰিকাৰ চিত্ৰ সম্পৰ্ক থকা অগাধ জ্ঞান আৰু অধিক ধাৰণা প্ৰকাশ হৈছে। আধুনিক চিত্ৰ শিল্প সম্পৰ্কে তেওঁৰ যি অধ্যয়ন, গৱেষণা আৰু আলোচনা সঁচাকৈ এই লেখাটো তেওঁৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ লেখা এটা বুলি ক'ব পাৰি।

'মডাৰ্ণ আৰ্ট' শিৰোনামাত আৰম্ভ কৰিছে এনেদৰে- 'সচেতন মনৰ ছবি অঁকা সহজ, পিছে বিচেতন মনৰ...? শিল্পীয়ে ছবি অঁকাৰ সময়ত পৰিদৃশ্যমান বাস্তৱতাতকৈ মনোগত বাস্তৱতাৰ পিনে যেতিয়াৰ পৰা ঢাল খাইছে, তেতিয়াৰ পৰাই চিত্ৰজগতৰ আধুনিক বা মডাৰ্ণ আৰ্টৰ যুগৰ সূচনা। যোৱা শতাব্দীৰ মাজভাগৰ ইউৰোপ ইয়াৰ জন্মস্থান। ৰেনেছাঁৰ চিত্ৰধাৰাৰ বাস্তৱতাৰ পৰা এই যুগ আঁতৰি আহিল। বাস্তৱতা অদল বদল কৰি চিত্ৰ ৰাজ্যত এই যুগে কৰিব খোজে নতুন বাস্তৱতাৰ সৃষ্টি। ই চিত্ৰৰ বিষয়বস্তুৰ হুবহু প্ৰতিনিধি নহয়। ই বাস্তৱৰেই ব্যাখ্যা পিচে শিল্প মনোজগতৰ অভিব্যক্তিহে। তদুপৰি এই অভিব্যক্তিৰ সচেতন মনতকৈ Subconscious বা অবচেতন মনৰ প্ৰভাৱ বেছি। বৰ চেষ্টা কৰি ব্যাকৰণৰ ভৃত্য হৈ ছবি অঁকাতকৈ শিল্পীয়ে আজি সহজ মনৰ স্বাভাৱিক সৃষ্টি বা Art of spontancityৰ ওপৰত বেছি বিশ্বাস কৰে। এই শিল্পী গোষ্ঠীয়ে আজিৰ অবান্তৰ বাস্তৱতা বা Abstract এৰি বিষয়বস্তুৰ অতি প্ৰয়োজনীয় বৈশিষ্ট্য বা সমলখিনি লৈ শিল্প মানসৰ সাৰ্থকতা বিচাৰে বিমূৰ্ত লোকৰ বাটত খোজ কাঢ়িব খোজে।

'দূৰত এটা ঃ ওচৰত এটা'! বিষয়টোত উল্লেখ কৰিছে যে ক্লড মনে, পিচেৰো ৰেনোৱাঁ আদিৰ দৰে শক্তিমান শিল্পীৰ দলে ছবি অঁকাৰ পৃথিৱীত আধুনিক যুগৰ প্ৰথম বিদ্ৰোহৰ বাণী শুনায় তুলি আৰু ৰঙেৰে। এওঁলোক ইম্‌প্ৰেছনিজ্‌মত

(Impressionism) বিশ্বাসী। ইম্প্রেছনিজ্মে আলোক তত্বক ৰঙৰ জগতত খটুৱায়। আগৰ শিল্পীয়ে নানা ৰং মিহলাই একেলগে ছবিৰ প্রয়োগ কৰিছিল। ইম্প্রেছনিষ্টে বিভিন্ন ৰঙক বেলেগ বেলেগকৈ ব্যৱহাৰ কৰে- বৰ ওচৰৰ পৰা এনে লাগে যেন ছবিখন বেলেগ ৰঙৰ আঁচোৰহে। পিচে দূৰৰ পৰা দেখিব- ই জীৱন্ত ৰঙৰ সমাহাৰ। যৌগিক ৰংবোৰ এওঁলোকে ভাঙিলে। ধৰক- নীলা, হালধীয়া একেলগে মিহলালে হয় সেউজীয়া। এওঁলোকে সেউজীয়া ৰং নলগাই নীলা আৰু হালধীয়াৰ ওচৰা উচৰি সৰু সৰু টান মাৰি ছবি আঁকিলে। ওচৰৰ পৰা দেখা গ'ল এই দুটি ৰঙৰ সহ অৱস্থান দূৰৰ পৰা উজ্জ্বল সেউজীয়া।

আৰু এটা কথা। বহু সময়ত মানসিক দৃষ্টিত বহুতো ৰঙৰ অনুভূতি জাগে যি আমাৰ শাৰীৰিক চকুৰে বাস্তৱত নেদেখো। উজলি থকা ৰঙৰ বস্তু এটাৰ পিনে বহুতো পৰ ৰ লাগি চাই থাকি হঠাৎ যদি বগা দেৱাল এখনলৈ চাই পঠিয়াও, তেন্তে সেউজ বোলৰ আভাস জাগে। ইমপ্রেছনিষ্টসকলে এইটো বুজাবলৈ সেউজীয়া ৰঙৰ ব্যৱহাৰ কৰিলে। ছাঁ এটা ক'লা ৰঙেৰে নাকি আঁকি দিলে বেঙুনীয়া ৰঙেৰে। এনে ধৰণৰ ৰঙক তেওঁলোকে বুলিলে পৰিপূৰক ৰং বা Complimentary Colour।

কোনো এটা বস্তুলৈ চাই পঠিওৱাৰ পাছত মনত যি ৰঙৰ জিলিকনি থাকি যায়, তাৰ বৈশিষ্ট্যখিনিকে তেওঁলোকে ছবিত প্রকাশ কৰিলে। এই মনৰ ৰঙৰ পৃথিৱীখন ক্ষণে ক্ষণে সলনি হয়। বিষয়বস্তুৰ আকৃতিৰ খুটি নাটি লৈ অঁকা এওঁলোকে এৰি দিলে। বিখ্যাত ইমপ্রেছনিষ্টৰ শিল্পী 'মনে'-এ (১৮৪০-১৯২৬) এবাৰ পোহৰত ধেমালি দেখুৱাবলৈ এটি ফৰাচী কেথিড্রাল বা গীর্জাৰ সন্মুখৰ ছবি আঁকিলে একুৰি। বেলেগে ছবিকেইখন চাওক ভাল নালাগিব। কিন্তু ধাৰাবাহিকভাৱে চালে শিল্পীৰ মনৰ চকুৰ ৰং ওলাই পৰে। ছবি কেইখনৰ বৈশিষ্ট্য বিষয়-বস্তুৰ গঢ়নৰ মাজত বিচাৰিলে পোৱা টান হ'ব। কাৰণ ইমপ্রেছনিষ্টে বিশ্বাস কৰে যে আকাৰৰ সৌন্দর্য ফুটাই তোলা শিল্পীৰ লক্ষ্য নহয়। তেওঁলোকৰ উদ্দেশ্য হ'ল- কোনো বিষয়বস্তুৰ ওপৰত নানা ৰঙৰ বৈচিত্র আৰু ধেমালিক তুলিৰে ৰূপ দিয়াহে।

'বিভিন্ন স্তৰৰ পৰা জ্যোতি'ত লিখিছে, 'ইমপ্রেছনিষ্টে' বাট দেখুৱালে। সেই বাটেদি পোষ্ট ইমপ্রেছনিম্ত (Post impressionism) বিশ্বাসী দলে খোজ কাঢ়ি ন সৃষ্টি কৰিলে। নেতৃবৃন্দ আছি ছুজাঁ (১৮৪৮-১৯০৩), ভেন গখ (১৮৫৩-১৯৯০) পল গঁগ (১৮৪৮-১৯০৩) আঁৰি মাতিছ (১৮৬৯-১৯৫৪)।

চিত্রাংকণ পদ্ধতিত ছুজাঁই প্রথমে আনিলে নানা জ্যামিতিক আয়তনৰ ধাৰণা। ফলত তেওঁ হ'লগৈ আধুনিক কিউবিজমৰ জন্মদাতা। তেওঁ চিত্রক কেতবোৰ সৰু সৰু জ্যামিতিক সমতল বা Plane ত ভগাই পাতলৰ পৰা ডাঠ বা ডাঠৰ পৰা পাতল বোল ব্যৱহাৰ কৰি চিত্রাংকণ কৰা আৰম্ভ কৰিলে। তেওঁৰ ছবিবোৰ চাওঁক, দেখিব- বিষয়বস্তুৰ বহুত পৰিমাণে জ্যামিতিক ব্যৱচ্ছেদ ঘটিছে, জ্যোতি আহিছে বিভিন্ন স্তৰৰ পৰা অথচ সকলোটি মিলি এটি ধুনীয়া ছন্দ সৃষ্টি কৰিছে।

হলেণ্ডত উপজি ফ্রান্সত জীৱন কটোৱা ভেন গখৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল- ৰঙৰ খেলা। তেওঁ কেনভাছত ৰং সানিলে এচাম এচামকৈ। আৰু পাচত সেই ৰঙৰ ভেটিৰ ওপৰত দীঘল দীঘল সূতাৰ দৰে ৰঙৰ ৰেখা টানি ছবিত পোহৰৰ বৈশিষ্ট্য ফুটাই তুলিলে। গছৰ ছবিত যেনেকৈ ৰঙৰ পাচুর্য আছে, তেনেকৈ আছে এটি গতিৰ আবেগ।

গগই বিষয়বস্তু বিচাৰি পেৰিছ মহানগৰী এৰি সুদূৰ টাহিটি দ্বীপ পালেগৈ। তাত সাধাৰণ জনজাতীয় লোকৰ জীৱনধাৰাকে তেওঁৰ ছবিৰে অমৰ কৰিলে। জীৱনত হেঙুলীয়া ৰহন বিচাৰিছিল বাবেই নেকি এই ৰঙটি তেওঁৰ বৰ প্রিয়।

পোষ্ট ইমপ্রেছনিষ্ট যুগৰ আৰু এজন বিখ্যাত শিল্পী হ'ল মাতিচ। (১৮৬৯-১৯৫৪)। এওঁ ছবি আঁকোতে প্রাধান্য দিলে নক্সা বা ডিজাইনত। মাতিচৰ লক্ষ্য হ'ল বাস্তৱ বিষয়। আকাৰ নিজৰ মনেৰে ওলট পালট কৰি ৰেখা আৰু ৰঙেৰে দাঙি ধৰা। এওঁ নাৰী দেহৰ পট আঁকিবলৈ গৈ জোখ-মাপ সকলো অদল-বদল কৰি পেলালে। বাহু কৰিলে বৰ দীঘল-

কঁকাল কৰিলে চিঞ্ৰা। এওঁৰ ছবিবোৰ Three dimensional নহয়, চেপেটা যেন লাগে। গঢ়নৰ সৰু-সুৰা কথাত তেওঁ জোৰ নিদি বাস্তৱতাক নিজৰ ইচ্ছা অনুযায়ী ৰূপ দি গ'ল। এওঁ প্ৰকাশ আলংকৰিক decorative।

'নাক ত্ৰিভূজ ঃ কপাল আয়তক্ষেত্ৰ' কিউবিজিমত (Cubism) বিশ্বাসী দলৰ মাজত যিজনে পৃথিবীৰ চিত্ৰজগতত তোলপাৰ লগাইছে ব্যাকৰণৰ, তেওঁ হ'ল- পাবলো পিকাছো। এওঁ গতানুগতিক ব্যাকৰণ অনুসৰি চিত্ৰ ৰীতিত ছবি আঁকিছে যদিও তেওঁ অঁকা কিউবিষ্ট ছবিসমূহেই চাঞ্চল্যৰ সৃষ্টি কৰিছে। পিকাছোৰ ছবিৰ এগৰাকী নাৰীৰ মূৰ্তিলৈ চাওক। কপালখন আয়তক্ষেত্ৰ- নাকটি ত্ৰিভূজ- চকু দুটা ঘূৰণীয়া শূণ্য। কিউবিষ্টসকলে বিচাৰে বিভিন্ন জ্যামিতিক আয়তন আৰু আকাৰৰ মাধ্যমেৰে ছবি আঁকিবলৈ। এই জ্যামিতিক গঢ়ন বোলোতে কি বুজায়? Cylinder, Sphere, Cone, Cube, ত্ৰিভূজ, আয়তক্ষেত্ৰ আদি। এই যুগটো যান্ত্ৰিক যুগ। অলপ ভাবিলেই দেখিব, যন্ত্ৰৰ আকাৰ জ্যামিতিক। ছবিত তাৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। সেয়েহে, কিউবিষ্ট সৃষ্টি শিল্পীৰ বাস্তৱহীন কল্পনাহে বুলি একে আষাৰে ক'ব পাৰি।

পোষ্ট ইম্প্ৰেছনিষ্ট ছুঁজাই আয়তক্ষেত্ৰ আঁকিছিল সৰুকৈ। পিকাছোৱে আঁকিলে ডাঙৰকৈ। তেওঁ বিষয়বস্তুক বিভিন্ন সমতল খণ্ডত ভগাই, সেই ডোখৰবোৰক আপোন ইচ্ছাৰে সজাব খুজিছে। তেওঁ মানুহৰ পট আকিবলৈ গৈ যি আঁকিলে, তাক মানুহ বুলি চিনিবলৈ আপুনি টান পাব। এজন মানুহক ডোখৰ ডোখৰকৈ ফালি চিৰি ইচ্ছামতে সজাই, সেইবোৰ বেলেগ বেলেগ ৰঙেৰে জ্যামিতিৰ আকাৰত আঁকিলে যি চিত্ৰ সৃষ্টি হ'ব, পিকাছোৰ ছবিবোৰ তেনে। পিকাছোৱে বাস্তৱতাক ভাঙি ন কৈ গঢ়িব খুজি ন জগত এখনৰ সৌন্দৰ্যানুভূতি জগাবলৈ বিচাৰে। তেওঁৰ চিত্ৰাংকণ ৰীতি-বিমূৰ্ত ৰীতি বা Abstract। দৃশ্যমান পৃথিৱীক ছবিৰ জগতলৈ ৰূপান্তৰিত কৰি, ছবিৰ মাধ্যমেৰে নিজৰ মতে ন-কৈ সজাই চাব খোজে। বিপ্লৱী শিল্পী পাবলো পিকাছো। আজিৰ মডাৰ্ণ আৰ্টৰ যুগক পাবলো পিকাছোৰ যুগ বুলি ক'লে অত্যুক্তি কৰা নহ'ব।

১৯৭৩ চনত ১৩শ বৰ্ষ/৬ষ্ঠ সংখ্যা ফেব্ৰুৱাৰী মাহত 'আমাৰ প্ৰতিনিধি'ত অসমৰ খ্যাতিমান চিত্ৰশিল্পী পুলক গগৈৰ বিষয়ক এটি সুন্দৰ ৰচনা প্ৰকাশ কৰিছে। পুলক গগৈয়ে আমেৰিকাত চাৰিমাহমান থাকি তেওঁৰ চিত্ৰকলা প্ৰদৰ্শনীয়ে আমেৰিকাৰ চিত্ৰ-ৰসিকৰ মনত কেনে প্ৰভাৱ পেলাইছে সুন্দৰকৈ লিখিছে। আমেৰিকাত প্ৰচলিত বিখ্যাত সংবাদ পত্ৰ, আলোচনী লগতে বিখ্যাত চিত্ৰ শিল্পীসকলে গগৈৰ ছবি চাই কেনেধৰণৰ মতামত দিছে, সমালোচনা লিখিছে তাকেই বিতংভাৱে লিখি পুলক গগৈক প্ৰেৰণা যোগোৱাৰ লগতে অসমক গৌৰৱান্বিত কৰিছে। আকৌ সেই একেটা বছৰতে ৮ম সংখ্যা এপ্ৰিল মাহৰ 'আমাৰ প্ৰতিনিধি'ত 'তুলিকা আৰু ৰঙৰ পৃথিৱীত পুলক গগৈ' আৰু 'পুলক গগৈৰ অভূতপূৰ্ব সাফল্যৰ কথা' শীৰ্ষক লেখাৰে জাহাংগীৰ আৰ্ট গেলেৰীত প্ৰথমবাৰৰ বাবে অসমীয়া শিল্পীৰ কৃতিত্ব বখানি লেখাটো পূৰ কৰিছে। আনহাতে পুলক গগৈৰ ছবিত এম এফ হুছেইনৰ ছবিৰ প্ৰভাৱ পৰা বাবে তেওঁ গৌৰববোধ কৰিছে। ইয়াৰোপৰি পুলক গগৈৰ চিত্ৰ প্ৰদৰ্শনীক সমালোচনা ভাৰতৰ বিখ্যাত বিখ্যাত কাকত-আলোচনীত কেনেধৰণৰ জয় জয়কাৰ হৈছে সুন্দৰ বৰ্ণনা দিছে।

১৯৭৩ চনৰ নৱেম্বৰ মাহৰ ১৪শ বৰ্ষ ৩য় সংখ্যা 'আমাৰ প্ৰতিনিধি'ত 'শিল্পী লম্বোদৰ হাজৰিকাৰ ভাস্কৰ্য আৰু চিত্ৰ শিল্প' বিষয়ক লেখাৰে শিল্পী গৰাকীৰ কৰ্মৰাজিৰ সুন্দৰ আলোচনা আগবঢ়াইছে। লেখাটোৰ শেষত শিল্পী এগৰাকীৰ পৰিশ্ৰম আৰু মৰ্যদাৰ লগতে উপযুক্ত মাননি নিদিয়াক লৈ ক্ষোভ উজাৰিছে এনেকৈ- শিল্পী লম্বোদৰ হাজৰিকাৰ দৰে ভাস্কৰক অসম চৰকাৰে আৰু সৌন্দৰ্যবোধ সম্পন্ন ৰাইজে উদগণি দিয়াটো পবিত্ৰ দায়িত্ব বুলি ভাবো। ঢেকিয়াজুলিত হেনো '৪২ আৰু শ্বহীদসকলৰ স্তম্ভ নিৰ্মাণ কৰিবলৈ দি, শিল্পী লম্বোদৰ হাজৰিকাক পাৰিশ্ৰমিক নিদি মনত প্ৰচণ্ড আঘাত দিয়া হৈছিল। ই বৰ পৰিতাপৰ কথা।

১৯৭০ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ 'আমাৰ প্ৰতিনিধি'ত 'শিল্পী হেমন্ত মিশ্ৰৰ কথা লিখিছে। 'মোৰ বুকু ফুলি উঠিছে আমাৰ ছালভাদৰ ডালি শিল্পী হেমন্ত মিশ্ৰৰ কথা লিখিবলৈ পাই' বুলি উল্লেখ কৰিছে। অসমত জনমি কলকাতাত থাকি

পৃথিৱীখনক ৰং তুলিকাৰে কেনেকৈ উজলাই তুলিছে, পৃথিৱীৰ কিমানখন দেশত প্ৰদৰ্শনী পাতি ভূয়সী প্ৰশংসা পাইছে সবিস্তাৰে লিখিছে। সেই লেখাটোৰে হেমন্ত মিশ্ৰ কি পৰ্যায়ৰ চিত্ৰ শিল্পী বুজিব পৰা যায়।

সেইদৰে ১৯৮৪ চনৰ ২৬ ডিচেম্বৰ 'নতুন দৈনিক'ত 'লতাই গান নাগায়, সুৰৰ ছবি আঁকে'।

১৯৯০ চনত 'হুছেইন ঃ ললিত কলা কবিতা', 'চিত্ৰশিল্পী শ্যামকানু', ১৯৯২ চনত 'শিল্পী অভয় দুৰৰা', 'পল গগা ঃ এটি সাধুকথা', 'এজন বন্ধুক পালো ঃ ভান গঘ', 'চিত্ৰশিল্পী বীৰেণ সিংহ', 'ছুজা' আদি লেখাবোৰত স্পষ্ট হৈ পৰিছে চিত্ৰ শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ চিত্ৰকৰ্মৰ প্ৰতি থকা ধাউতি আৰু অগাধ ধ্যান ধাৰণাৰ ছবি।

ভূপেনদাৰ ছবি, ছবিৰ কথা, কথাৰ ছবি, গীতৰ ছবি, ছবিৰ গীত সমূহ সংৰক্ষণ হ'ব লাগে। নব প্ৰজন্মৰ মাজত চিন্তাৰ খোৰাক দিব লাগে। তেওঁ যে এগৰাকী চিত্ৰশিল্পী এই বিষয়ে গৱেষণা হ'ব লাগে। তেওঁৰ অংকিত ছবি আৰু গীতৰ ছবিবোৰৰ লগতে চিত্ৰ-ৰসিক হিচাপে লেখা প্ৰবন্ধবোৰ সকলোৱে পোৱা ধৰণৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। তেতিয়াহে চিত্ৰশিল্পী ভূপেনদাক আন এক ধৰণে জীয়াই ৰাখিব পৰা যাব।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) সাৰেগামা, ২০০৭, মে'/চতুৰ্থ বছৰ, দ্বিতীয় সংখ্যা
জনাৰ্দন গোস্বামী, মীনাক্ষি বৰগোহাঁই, দাদুল চলিহা, লোকনাথ গোস্বামী, মিহিৰ বৰদলৈৰ
২) মৃত্যুঞ্জয়ী দুৰন্ত তৰুণ ভূপেন হাজৰিকা। সম্পাদনা- অনুভৱ পৰাশৰ, সমীৰণ গোস্বামী
৩) সংস্কৃতি আৰু গণজীৱন, দিলীপ কুমাৰ শৰ্মা
৪) আমাৰ প্ৰতিনিধি- ১৯৭৩ ফেব্ৰুৱাৰী, ৬ষ্ঠ সংখ্যা।
৫) আমাৰ প্ৰতিনিধি, ১৯৭৩ এপ্ৰিল ৮ম সংখ্যা
৬) আমাৰ প্ৰতিনিধি, ১৯৭৩ নৱেম্বৰ ১৪ শ সংখ্যা
৭) আমাৰ প্ৰতিনিধি, ১৯৭০ এপ্ৰিল
৮) নতুন দৈনিক, ১৯৮৪, ২৬ ডিচেম্বৰ সংখ্যা
৯) ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী ২য় খণ্ড
১০) সাতসৰী, ২০০৬, ১১ সংখ্যা
১১) দিগবলয়, ১৯৬৪।
১২) গতি (বসন্ত সংখ্যা) ১৯৫৮।
১৩) ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাবলী ৩য় খণ্ড।
১৪) ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাবলী ১ম খণ্ড।

ভূপেন হাজৰিকা ঃ সীমাৰ পৰিধি অতিক্ৰমি যাৰ আলোকসন্ধানী যাত্ৰা

কৰুণাকান্ত ৰায়

বিশ্ববন্দিত শিল্পী সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিচৰণভূমি কোনো এক নিৰ্দিষ্ট ভৌগোলিক ক্ষেত্ৰৰ পৰিসীমাৰ ভিতৰত আবদ্ধ হৈ থকা নাছিল। বিশ্বৰ প্ৰতিটো কোণৰ ভৌগোলিক সীমাৰেখাকেই যেন তেওঁ অতিক্ৰম কৰি গৈছে। বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মনৰ কথাকেই যেন তেওঁ হৃদয়ংগম কৰিবলৈ লৈছে।

ধৰাৰ দিহিঙে-দিপাঙে লৰৰি ফুৰা শিল্পীগৰাকীয়ে সেয়ে গীতেৰে ক'বলৈ লৈছে—

মই লুইতৰ পৰা মিছিছিপি হৈ ভল্‌গাৰ ৰূপ চালোঁ
অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ সাবটি ল'লোঁ
মই ইলোৰাৰ পৰা পুৰণি ৰহণ চিকাগোলে কঢ়িয়ালোঁ
গালিবৰ শ্বেৰ দুশ্বম্বেৰ মীনাৰত শুনা পালোঁ।
মাৰ্ক টোৱেনৰ সমাধিত বহি গৰ্কীৰ কথা ক'লোঁ
বাৰে বাৰে দেখো বাটৰ মানুহো আপোন হৈছে বৰ।

আকৌ গাইছে—

মই দেখিছোঁ অনেক গগনচুম্বী অট্টালিকাৰ শাৰী
তাৰ ছাঁতেই দেখিছোঁ কতনা গৃহহীন নৰ-নাৰী
মই দেখিছোঁ কিছু ঘৰৰ সমুখ বাগিছাৰে আছে ভৰি
আৰু দেখিছোঁ মৰহা ফুলৰ পাপৰি অকালতে পৰা সৰি।

সঁচাকৈ হয়, তেখেতৰ বিচৰণভূমি সমগ্ৰ বিশ্বতেই একাকাৰ হৈ পৰিছে। এচিয়া, ইউৰোপ আৰু আমেৰিকাৰ সীমাৰেখাই তেখেতক আবদ্ধ কৰি ৰাখিব পৰা নাই।

ভূপেন হাজৰিকাৰ বিচৰণভূমিৰ বিশালতা তথা তেখেতৰ বিশ্বজনিন মনোভাৱক এক শিল্পৰূপ দি সকলোৰে মনৰ দিগন্ত প্ৰসাৰিত কৰিবলৈ লৈছিল। সেয়ে হেনো এবাৰ তেখেতক ঢাকা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ আমন্ত্ৰণ ৰক্ষা কৰিবলৈ যাওঁতে তাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে প্ৰদান কৰিবলৈ লোৱা সম্বৰ্দ্ধনাপত্ৰত উল্লেখ কৰা এটা বাক্যৰ শাৰী আছিল এনেধৰণৰ— **' ভূপেনদা, তোমাকে যে আজ দেখলাম, মনে হয় আমরা সারা বিশ্বকেই দেখলাম।'** হয়, ভূপেন হাজৰিকা এক বিশাল ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী।

আমি আটায়ে উপলব্ধি কৰোঁ যে— শাৰীৰিকভাৱে দেখা-সাক্ষাৎ নহ'লেও ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৰৰ কণ্ঠস্বৰৰ সৈতে পৰিচয় নথকা মানুহ সম্ভৱ অসমত বিচাৰি পোৱা নাযাব। সাংস্কৃতিক জগতত তেখেতৰ দৰে বিশাল ব্যক্তিত্বসম্পন্ন দ্বিতীয়গৰাকী ব্যক্তিও বিচাৰি পোৱা নাযাব। তেখেতৰ এই জনপ্ৰিয়তাৰ মূলতে কেইটিমান দিশ লক্ষ্য কৰা যায়—

(এক) ড° ভূপেন হাজৰিকা আছিল সুৰৰ যাদুকৰ, কণ্ঠস্বৰ আছিল সুধাকণ্ঠৰ দৰে।

(দুই) সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৰৰ পৰা শিশু অৱস্থাতে পোৱা আশীৰ্বাদ আৰু অনুপ্ৰেৰণা।

(তিনি) ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু কলাগুৰু বিষ্ণুৰাভা আৰু গণশিল্পী হেমাঙ্গ বিশ্বাসদেৰৰ

সান্নিধ্য।

(চাৰি)দেশ-বিদেশৰ বিভিন্ন ঠাইত ভ্ৰমণ কৰি লাভ কৰা অভিজ্ঞতাসমূহে তেখেতৰ ব্যক্তিত্বক বিশালতা প্ৰদান কৰিছিল।

(পাঁচ) জীৱনৰ নানা ঘাত-প্ৰতিঘাত, সংঘাত আদিয়ে তেখেতৰ সৃষ্টিত অৰিহণা যোগাইছিল বুলি ক'ব পাৰি।

ব্যক্তিগত প্ৰতিভাৰে বিশ্ববিয়পা খ্যাতি লাভ কৰা বিশাল ব্যক্তিত্বৰ সংগীতৰ মহাসাধক ভূপেন হাজৰিকা জনপ্ৰিয়তাৰ শীৰ্ষ স্তৰত উপনীত হৈ জাতি-ধৰ্ম বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে আবাল বৃদ্ধ-বণিতাৰ মৰম, দয়া আৰু কৰুণা আদায় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। ব্যক্তিগত জীৱনৰ বহুতো তিতা-কেঁহা অভিজ্ঞতাৰে মানুহৰ মনৰ গভীৰত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ এইগৰাকী চিন্তানায়ক সক্ষম হৈছিল। অসমৰ বিভিন্ন বাতৰি কাকত-আলোচনীত লিখি যোৱা চিন্তা উদ্ৰেককাৰী প্ৰবন্ধ, কবিতা, গীতি-কবিতা আদিয়ে তেওঁৰ চিন্তাৰ সূক্ষ্মতা, বিচিত্ৰতা আৰু বিক্ষিপ্ততাৰ আভাস দাঙি ধৰে। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য, সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশলৈ তেওঁৰ বৰঙণি অনন্য।

অকল গীতেৰেই নহয় বৰ লুইতৰ দুয়োপাৰে পৰিবেষ্টিত বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতিসত্তাক দেশমাতৃৰ দুৰ্যোগৰ সময়ত একেমুঠি কৰিবলৈ ড০ ভূপেন হাজৰিকাই বৈপ্লৱিক চিন্তা-চেতনাক লৈও লিখিছে, যিবোৰ বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন লেখা প্ৰকাশ পাই আহিছে। বৈপ্লৱিক চিন্তা-চেতনাবোৰক কেৱল গীতেৰেই প্ৰকাশ কৰিছে এনে নহয় - বিভিন্ন সংকটৰ সময়ত তেওঁৰ গদ্যও অতি শক্তিশালী হৈ উঠিছিল।

গীতৰ লগতে সমাজ জীৱনৰ বিভিন্ন দিশ আলোকপাত কৰি ৰচনা কৰা প্ৰবন্ধবোৰৰ জৰিয়তে অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল সমৃদ্ধ কৰি থৈ গৈছে। কেৱল অসম নহয়, ভাৰতৰো পৰিধি চেৰাই সমগ্ৰ বিশ্বত গ্ৰাস কৰা বিদেশৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক সমস্যা আৰু সমাধান তথা বাতাবৰণ সম্পৰ্কতো তেওঁ অবিৰাম কলম চলাই গৈছিল।

বিভিন্ন সামাজিক, সাংস্কৃতিক, বৌদ্ধিক কাৰণত; বিভিন্ন প্ৰৱঞ্চনাৰ প্ৰতিবাদত; নায্য প্ৰাপ্যৰ দাবীত অসমখন বহ্নিমান হৈ উঠিছিল। তেওঁ লুইতৰ দুয়োপাৰে বহ্নিমান হোৱাৰ কাৰণসমূহ বিশ্লেষণ কৰি আৰু সেই বহ্নি নুমুওৱাৰ উপায় সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি ৰচনা কৰা বহুতো চিন্তাপ্ৰসূত প্ৰবন্ধপাতি বিভিন্ন কাকত-আলোচনীত প্ৰকাশ হৈছিল। মাতৃভূমিৰ ওপৰত ৰচিত প্ৰবন্ধসমূহৰ বিষয়ে স্বয়ং ভূপেন হাজৰিকাৰ মন্তব্য এনেধৰণৰ — "লুইতৰ পাৰে পাৰে উমি উমি জ্বলি থকা মনৰ জুইবোৰৰ খবৰ মই ৰাখিছিলোঁ, ৰাখোঁও। বাস্তৱতাক স্পৰ্শ কৰি সাংবাদিকৰ দৰেই ঘটনাসমূহ অমৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিলোঁ। মুহূৰ্তবোৰ তপত আছিল। উত্তাপ বোধহয় আজিও আছে।"

বৰ লুইতৰ দুয়োপাৰে অন্যায়-অনাচাৰ, অবিচাৰ দেখি ড০ হাজৰিকাৰ কলম শক্তিশালী হৈ নিগৰিছিল। তেওঁৰ জুই ! জুই !! জুই !!! নুমুৱাব কোনে ?; শৰতত শাৰদীয় ভাব আছে জানো ? অসমৰ বুদ্ধিজীৱী নিমাত কিয় ? অসমত একতাৰ মৃত্যু হ'ল; অসমৰ অৰ্থনীতিত ত্ৰাস; কেন্দ্ৰৰ ৰাজনৈতিক পাশাখেল আদি প্ৰবন্ধই বিপন্ন অসমৰ অৰ্থনীতি, দুৰ্দশাগ্ৰস্ত সমাজনীতি, কেৰোণযুক্ত ৰাজনীতিৰ জীয়া ছবিখনকে মুৰ্ত কৰি তুলিছে। বৰ্তমান দুৰ্নীতিৰ বিৰুদ্ধে ৰাইজ একগোট হোৱাৰ প্ৰচেষ্টা চলিছে, সেই দুৰ্নীতিৰ সমস্যা পুলিয়ে পোখাই নিঃশেষ কৰিবলৈ হাজৰিকাই ' ১৯৬৭ চনতে চিন্তা কৰি 'আমাৰ প্ৰতিনিধি'ত দুৰ্নীতিৰ বন্ধ কৰক; লাচিত সেনা গঠন কৰক শীৰ্ষক প্ৰৱন্ধটো ৰচনা কৰিছিল। এনেদৰেই তেওঁ নিজকে এজন চিন্তাশীল আৰু দূৰদৰ্শী লেখক ৰূপে চানেকি দিছিল। তেওঁ কেতিয়াও আশা হেৰুওৱা নাছিল। গীতেৰে যুদ্ধ কৰিবও পাৰি, জিকিবও পাৰি পাৰিশীৰ্ষক প্ৰবন্ধটো তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত আন এটা উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰৱন্ধ-পাতিবোৰ ৰচনাৰ প্ৰেক্ষাপট কেৱল অসম বা উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলেই নাছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ লগতে বিদেশৰো বিভিন্ন সামাজিক, ৰাজনৈতিক প্ৰেক্ষাপটক লৈ এওঁ কলম চলাই নিছিল। যাযাবৰী শিল্পীজনে বিশ্বৰ প্ৰান্তে প্ৰান্তে ভ্ৰমি ফুৰোঁতে নানা দেশৰ নানা ভেশৰ সৈতে চিনাকি হৈ তাৰ সোৱাদ অতি সাৱলীল আৰু ব্যতিক্ৰমী গদ্যৰে অসমীয়া পাঠকক দিবলৈয়ে বিভিন্ন কাকত-আলোচনীৰ পাতত এই ধাৰাৰ অনেক প্ৰবন্ধ লিখিছিল। যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ

গাঁও অঞ্চলত পোৱা শিক্ষা প্ৰবন্ধত আমেৰিকাৰ গাঁও অঞ্চলৰ শিক্ষাৰ পদ্ধতি আৰু ইয়াৰ ফলপ্ৰসূতাৰ কথা, 'মাৰ্কিন গণতন্ত্ৰত কেৰোণ' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধটোত আমেৰিকাত বিৰাজ কৰা বৈষম্য, অসমতাৰ কথা; 'গুৱাটেমালা জাগে একলশৰে' প্ৰবন্ধত ক্ষুদ্ৰ ৰাষ্ট্ৰ গুৱাটেমালাই যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ আক্ৰমণাত্মক নীতি ওফৰাই দিয়াৰ ওফৰাই দিয়াৰ কথা; ৰণাংগনৰ বিষয়ে প্ৰবন্ধত পাক-ভাৰত যুদ্ধ সম্পৰ্কীয় কথা আদিৰ দৰে অনেক এই ধৰণৰ সাময়িক চিন্তা প্ৰকাশ পাইছে। এইবোৰৰ বাহিৰেও বাংলাদেশৰ মুক্তিযুদ্ধ, চীনৰ সামাজিক-সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপট, ভাৰতৰ জাতীয় সংহতি, সংসদত হোৱা কেলেংকাৰী, ৰাছিয়াত পেৰেষ্ট্ৰইকা আৰু গ্ৰাছনষ্টৰ প্ৰভাৱ, তালিবান আদি সম্পৰ্কেও অতি বিচক্ষণতাৰে তেওঁ প্ৰবন্ধসমূহ ৰচনা কৰিছিল। এইবোৰে ড০ হাজৰিকাক অসমীয়া হৈও এজন ভাল ভাৰতীয় আৰু বিশ্ব নাগৰিক হিচাপে বিশ্বপ্ৰেমিক হিচাপেও প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। এনেদৰে বিশ্বৰ সমস্যাৰ সম্পৰ্কত দূৰদৰ্শিতাৰে চিন্তা কৰিব পৰা বাবেই ড০ হাজৰিকাৰ বিচৰণ ক্ষেত্ৰ লুইতৰ পৰা গৈ মিছিছিপি পাইছিলগৈ বুলি ভবাৰো অৱকাশ আছে। ইংৰাজীত ৰচিত 'Meaning For Millions' আৰু 'India of my Dreams' শীৰ্ষক লেখা দুটাও উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ।

'মই এটি যাযাবৰ' হ'ল ভূপেন হাজৰিকাৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনী। ইয়াৰ গদ্য অতি আলফুলীয়া। গোটেই আত্মজীৱনীখনৰ ভাষা এনেকুৱা যে পঢ়ি যাওঁতে ভাৱ হয় — তেওঁ এটা গান গাই আছে, গানৰ মাজে মাজে কথা কৈ আছে। (ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰেম, যৌৱন ইত্যাদি — শিৱপ্ৰসাদ বৰা।)

ড০ ভূপেন হাজৰিকা কেৱল এজন গীতিকাৰ, সুৰকাৰ বা শিল্পীয়েই নহয় সৰ্বতোপৰি তেওঁ এগৰাকী সফল কথাশিল্পীও। সেইবাবেই হয়তো তেওঁলৈ সাহিত্যাচাৰ্যৰ সন্মানো আগবঢ়াইছিল অসম সাহিত্য সভাই। অসম সাহিত্য সভাৰ ডিফু (ৰাংচিনা নগৰ) অধিবেশনৰ মুখ্য অতিথি হিচাপে দিয়া ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰায় ডেৰ ঘণ্টীয়া ভাষণ আজিও সাহিত্যানুৰাগীয়ে পাহৰিব পৰা নাই। সেই ভাষণত তেওঁ কৈছিল— সাহিত্য কথাষাৰত সমন্বয়ৰ অৰ্থ নিহিত আছে, সেই সংহতিৰ বাবেই আজিৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যসেৱীৰ মাজত আজিও বিভেদৰ বীজ সিচিবলৈ কু প্ৰচেষ্টা চলাইছে কিছু অশুভ শক্তিয়ে। অসম সাহিত্য সভাত সমবেত হোৱা প্ৰত্যেকজনৰে এই বিষয়ত নিজকে নিজে বিশ্লেষণ কৰাৰ সময় আহিছে। আজি 'লিপি' আদিৰ অজুহাত লৈ অসমবাসীৰ মাজত নেতিবাচক শক্তিয়ে অহৰহ কাম কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। তাৰ বিপৰীতে ইতিবাচক কাৰ্যসূচী কি হোৱা উচিত। সেই বিষয়ে নিশ্চয় এই অধিৱেশনত গোট খোৱা সুধীজনে আলচ কৰি সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব। তথাপি আমি সেই চিন্তা সমূহক কামত পৰিণত কৰিবলৈ অসমৰ বিভিন্ন ভাষা গোষ্ঠীৰ প্ৰতিনিধিসকলৰ বক্তব্য উপলব্ধি কৰি লোৱা ভাল।

কথাশিল্পী হিচাপে তথা এগৰাকী সু-সাহিত্যিক হিচাপেও তেওঁৰ আছে আন এক অনন্য ৰূপ। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সুৰময় জীৱন আৰু বহুমুখী সৃষ্টি প্ৰতিভাৰ বিষয়ে যিসকলে খবৰ ৰাখিছে, সেইসকলে নিশ্চয় জানে যে বিশ্ববিশ্ৰুত এই শিল্পীগৰাকী অকল সাৰস্বত গীতিকাৰ, সুৰৰ যাদুকৰ আৰু সুনিপুণ কণ্ঠকলাকাৰেই নহয়—তেওঁ এগৰাকী কবি আৰু চিত্ৰকৰ। তেওঁ এগৰাকী বোলছবি প্ৰযোজক, পৰিচালক আৰু সঙ্গীত পৰিচালক। তেওঁ এগৰাকী কাহিনীকাৰ আৰু চিত্ৰনাট্যকাৰ। এগৰাকী আলোচনী-সম্পাদক আৰু অনুবাদক। এগৰাকী সমাজ-সচেতন চিন্তানায়ক আৰু সমন্বয়ৰ ধ্বজাবাহক। আকৌ এহাতে তেওঁ যেনেকৈ গীতি-কবিতাৰ কৃতি কবি, আনহাতে গদ্য-সাহিত্যৰো তেওঁ এগৰাকী কৃতবিদ্য সাহিত্যিক। তেওঁৰ বিশাল গদ্য সম্ভাৰৰ কথাটো বাদেই ড০ হাজৰিকাৰ একো একোটা গীতেই হ'ব পাৰে একো একোখন বিশাল উপন্যাস, এখন মহাকাব্য। *সাগৰ সঙ্গমত কতনা সাঁতুৰিলোঁ চিয়াঙৰে গালং — লোহিতৰে খামটি, অতীতৰ বুৰঞ্জী লিখকে লিখিছিল, বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি, চেনেহীৰ ফটা ৰিহা ফুলে জকেমকে*— ইত্যাদি। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ এনে ভালেমান গীত আছে, যি বোৰ গীত একো একোখন বিশাল উপন্যাস অথবা এখন মহাকাব্যৰ দৰে। তথাপি ড০ ভূপেন হাজৰিকা আছিল তেজ-মঙহেৰে গঢ়া অনুভূতিশীল লোক। সেয়ে মৰণোত্তৰ কালত তেওঁৰ জীৱনৰ সৰু-বৰ সকলো বিষয়ৰে পৰ্যালোচনা হোৱা উচিত। ড০ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ সৰু-বৰ সকলো বিষয়ৰে

চৰ্চা হ'ব পাৰে। তেওঁৰ প্ৰেম-যৌৱন আদিও আছিল বৰ্ণময়—বহুৰঙী।

ড০দিলীপ কুমাৰ দত্তই 'ভূপেন হাজৰিকাৰ ইন্দ্ৰিয়াসক্তি' শিৰোনামেৰে এটা লেখা লিখিছিল— " ভূপেনদাৰ ইন্দ্ৰিয়াসক্তি কিছু পৰিমাণে স্বাদ আসক্তি আৰু বহু পৰিমাণে স্পৰ্শৰ আসক্তি। নীলা চাদৰৰ ভাঁজটোও মিঠা, সুগন্ধিসনা আৰেশো মিঠা। ভূপেনদাই স্পৰ্শৰেও প্ৰেমৰ সৌন্দৰ্য অনুভৱ কৰে। ড০ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই কৈছিল— 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' গীতটো শুনি যুগসন্ধিৰ কবি দেৱকান্ত বৰুৱাই মোক নাৰী জাতিৰ গালিখোৱা গীত লিখিছা' বুলি সকিয়াই দিছিল। 'পিছে মই মহিলা সমাজৰ মাৰ নাখালোঁ।' এখন নীলা চাদৰে গীতটিৰ সমস্ত অশ্লীলতাক আবুৰ কৰি দিলে। সকলো নাৰীয়ে এই গীতটিক আদৰি ল'লে। কোনেও বোধহয় আজিলৈকে এনে দ্বিতীয়টো গীত লিখা নাই।"

বিভিন্ন সময়ত বহু নাৰী আপোনাআপুনি ভূপেনদাৰ সান্নিধ্য লাভৰ বাবে উদ্বাউল হৈ পৰে। ২০০৯ চনৰ জানুৱাৰীত প্ৰথমবাৰৰ বাবে অসমৰ সৰ্বোচ্চ সন্মান 'অসমৰত্ন' আগবঢ়োৱা হৈছিল ড০ভূপেন হাজৰিকাক। 'সেই অনুষ্ঠানত ভূপেনদাৰ পিছৰ শাৰীতে ময়ো বহি আছিলোঁ। মন কৰিছিলোঁ চিনেমাৰ জনপ্ৰিয় অভিনেত্ৰীৰ পৰা ইউনিভাৰ্চিটি-কলেজৰ ১৮ৰ পৰা ২২ বছৰীয়া যুৱতীলৈকে বহু নাৰীয়ে নিৰাপত্তাৰক্ষীৰ বাধাকো আওকাণ কৰি ভূপেনদাক এবাৰ চুই চাবলৈ হেতা-ওপৰা কৰিছিল। মোৰ পত্নীয়েও বহাৰ উঠি গৈ ভূপেনদাৰ দীঘল দীঘল আঙুলিবোৰ লিৰিকি-বিদাৰি চুই আহিছিলগৈ। সেয়াই আছিল ভূপেনদাৰ ইন্দ্ৰিয় শক্তি। বিশেষ বিশেষ সময়ত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ইন্দ্ৰিয় শক্তি আৰু ইন্দ্ৰিয় আসক্তি নিশ্চয় একেটা বিন্দুত উপনীত হৈছিল।'

অথচ এইজন ড০ ভূপেন হাজৰিকাই জীৱনৰ অজস্ৰ ঘাত-প্ৰতিঘাতত হেৰুৱাই পেলাইছিল যৌৱনৰ প্ৰেম আৰু বৈবাহিক জীৱনৰ মধুময় সৌন্দৰ্য্য। বাৰ্লিনৰ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সংগীত মহোৎসৱত ভাগ লৈ উভতি অহাৰ পাছতে এক বিতৰ্কিত ঘটনাক্ৰমে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপকৰ চাকৰি ত্যাগ কৰি আৰ্থিকভাৱেও বিপৰ্য্যস্ত হৈ পৰে ড০ ভূপেন হাজৰিকা। ভূপেনদাৰ আত্মজীৱনীত তাৰ ছবি স্পষ্ট হৈ আছে— "প্ৰিয়মে মোৰ বাবে যথেষ্ট ত্যাগ কৰিলে— আৰ্থিকভাৱেও কৰিলে। মই ভাবিলো যে ইমান গুণী ছোৱালীজনীক মই আৰু সদায় মাছৰ জোল ৰান্ধিবলৈকে ৰাখিম নে? ৰাষ্ট্ৰদূত হ'ব পৰা ছোৱালী। Indian Foreign Service-ত তেওঁক কাম কৰিবলৈ মাতি আছিল। তথাপি পঠিয়াব পৰা নাছিলো। পুৰুষ-শাসিত সমাজব্যৱস্থা মতে তেওঁ অন্য কোনো কাম কৰিব নালাগে। ইফালে আকৌ বেয়া লাগিছিল ৰান্ধনী হৈ থাকিব নেকি বা মই তেওঁৰ তালৈ গৈ ঘৰ-জোঁৱাই হৈ কফি বাগানৰ মেনেজাৰ হ'মগৈ নেকি? নাইবা মই Air India International-ত কাম কৰিমগৈ নেকি? নাইবা মই খুব ডাঙৰ কোম্পানীত জনসম্পৰ্কৰক্ষী বিষয়া হ'মগৈ নেকি?"

এনে নানান সমস্যাৰ মাজতে ভূপেনদাৰ পাৰিবাৰিক জীৱনতো লাহে লাহে আৰম্ভ হ'ল বিপৰ্যয়। সময়ে সময়ে মূৰ দাঙি উঠিছিল পুৰণা প্ৰেমে। আত্মজীৱনীত সেই কথা অকণো লুক-ঢাক নকৰাকৈ উল্লেখ কৰিছে তেওঁ। য'ত স্পষ্ট হৈ পৰিছে যৌৱনৰ ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ উপৰি পাৰিবাৰিক জীৱনৰ আৰ্থিক সংকট আৰু পাৰিবাৰিক সংঘাতৰ ছবি। আত্মজীৱনীত উল্লেখ আছে— ১৯৬৩ চনৰ বছৰটোতে মোৰ জীৱনলৈ নামি আহিল আন এক অভাৱনীয় বিপৰ্যয়। তাৰ কিছু দিন আগৰেপৰাই মোৰ ঘৰখন অৰ্থাৎ সংসাৰখন লাহে লাহে ভাগি আহিছিল। তাৰো কাৰণ আছিল। মোৰ আগৰ প্ৰেয়সীগৰাকীক হঠাৎ দহ বছৰৰ মূৰত মোৰ পত্নীয়ে এদিন আনি আমাৰ কলিকতাৰ ঘৰ পোৱালেহি। তেতিয়া মই জ্বৰ হৈ আন এটা কোঠাত পৰি আছো। প্ৰিয়ম কিছু দিনৰ কাৰণে আহিছিল। সেইদিনা আছিল অসমীয়া সমাজৰ কোনো এগৰাকী সম্ভ্ৰান্ত মানুহৰ প্ৰথম সন্তানটোৰ এবছৰীয়া জন্মদিন। খুব ডাঙৰ ক্লাব এটাত। মোকো মাতিছিল, প্ৰিয়মকো মাতিছিল। মই নগ'লোঁ— মোৰ শাৰীৰিক অসুস্থতাৰ বাবে। প্ৰিয়ম গ'ল। তাত মোৰ আগৰ প্ৰেয়সীক প্ৰিয়মে লগ পালে। তেওঁ তেতিয়া কাৰোবাৰ পত্নী। তেওঁলোক দুজনীৰ মাজত এনেকুৱা বন্ধুত্ব হ'ল যে দহ বছৰৰ মূৰত মোৰ সেইদিনা জ্বৰৰ অৱস্থাতো প্ৰিয়মে তেওঁক লগত লৈ আহিছিল। মোক প্ৰিয়মে ক'লে, চোৱা, মই কাক আনিছো।

ছোৱালীজনী থিয় হৈ আছে। মুহূৰ্তৰ ভিতৰতে এটা 'ফ্লেশ্বেক শ্বট' মোৰ মূৰলৈ আহিল। কৈশোৰৰ সেই ৰোমাণ্টিক দিনবোৰলৈ মই ক'ব নোৱৰাকৈয়ে গুচি গ'লোঁ।

ছোৱালীজনী কলিকতাতে দহ বছৰ আছিল; কিন্তু মই কেতিয়াও লগ ধৰা নাই বা ভালকৈ দেখাও নাই। এবাৰ চাইনীজ ৰেষ্টোৰাঁ এখনত গিৰিয়েকৰ লগত কিবা খাই থাকোঁতে মোৰ চকুত পৰিছিল। ঠিক যেন 'আধা আলো আধা ছায়া' অৱস্থাত। মই 'চুপ' হৈ লৰালৰিকৈ গুচি আহিছিলো। তেওঁৰ স্বামীগৰাকী বৰ ধনী মানুহ। হাওড়াত ঘৰ আছে। পেৰিছৰ '**ৰিভেৰিয়া**'ত এইঘৰ মানুহে ডাঙৰকৈ পাৰ্টি দিয়ে। ক'ৰবাত ক'ৰবাত ঘৰে-মাটিয়ে দান দিছে। ক'ৰবাত ক'লেজ দান দিছে। তেনেকুৱা এজন ধনী মানুহৰেই পত্নী মোৰ পূৰ্বৰ প্ৰেয়সীজনী। তেওঁৰ গাতো লাগিছে আভিজাত্যৰ পৰশ। অসমীয়া মানুহখিনি একে ঠাইত গোট খোৱা কোনো অনুষ্ঠানলৈ মই কেতিয়াবা গ'লেও তেওঁক দেখা নাছিলোঁ। তেওঁ প্ৰিয়মৰ ইমান বান্ধৱী হ'ল যে সদায় অহা হ'ল বান্ধৱীৰ লগত দিনটো কটাবলৈ। কিন্তু এইটোও সঁচা যে অকল বান্ধৱীৰ কাৰণেই তেওঁ অহা নাছিল— আমাৰ পুৰণি প্ৰেমটোও আছিল ইয়াৰ অন্যতম কাৰণ। যিহেতু এনেকৈ অহাৰ ফলত আমাৰ পুৰণি প্ৰেমটোৰে পুনৰ উক দিছিল। তেতিয়াই মই লিখিছিলো সেই গীতটো—

শৈশৱতে ধেমালিতে তোমাৰে ওমলা মনত আছে,
ব'হাগ মাহৰ লুইতখনিত দুয়ো সাঁতোৰা মনত আছে।
যৌৱনতে দুয়োৰে দেহাৰ লাজুকী পৰশ মনত আছে,
মোৰ অবিহনে চিপজৰী ল'বা বুলি কোৱা মোৰ মনত আছে।

আন এঠাইত উল্লেখ আছে— "কিন্তু ধুমুহা অহাদি আহিল সেই ছোৱালীজনী, যাক মই জীৱনত পাহৰিব নোৱাৰিম, মোৰ প্ৰথম প্ৰেমৰ পাত্ৰী। সেই দুবছৰ ময়ো ভাৰসাম্য ৰাখিব নোৱাৰিলোঁ, তেৰোঁ নোৱাৰিলে। তেওঁৰ স্বামীয়েও কিন্তু কথাটো বুজিলে। বুজিও আমাৰ বন্ধুত্বক সন্মান কৰিলে। আমি কিন্তু ঘৰ ভঙা নাই, আমি কোনো পৰিধি পাৰ হোৱা নাই। আমি চাৰিওজন ভাল বন্ধু হৈ গ'লো। একেলগে চিনেমা চাবলৈ যাওঁ, একেলগে চাইনীজ ৰেষ্টোৰাঁলৈ যাওঁ, একেলগে থিয়েটাৰ চাবলৈকো যাওঁ— সকলো একে হৈ গ'লো। তিনি দিন যদি নাযাওঁ তেওঁ কয়— আপুনি নাই অহা কাৰণে মোৰ ছোৱালী দুজনীয়ে খুব দিগদাৰ কৰি আছে। ইত্যাদি।

আত্মজীৱনীত ড০ ভূপেন হাজৰিকাই মুকলিকৈয়ে এগৰাকী প্ৰসিদ্ধ শিল্পীৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে— "এগৰাকী খুব ডাঙৰ শিল্পী বোম্বেৰপৰা আহি 'গ্ৰেণ্ড হোটেল'ত নাথাকি মোৰ তালৈ অহা হ'ল। সেই বিখ্যাত মহিলাগৰাকীয়েও মোৰ পত্নীক ক'বলৈ ধৰিলে— তুমি ভালদৰে মানুহজনৰ যত্ন ল'ব পৰা নাই, মানুহজন 'জিনিয়াছ'। এদিন মই তেওঁক এৰোড্ৰ'মত আগবঢ়াই থ'বলৈ গ'লো। সেই সময়ত ইণ্ডিয়ান এয়াৰলাইনছত ইমান ডাঙৰ শিল্পীক আগবঢ়াই থ'বলৈ আহিছোঁ বুলি মোক চিৰিলৈকে যাবলৈ দিলে। মই সেইবাৰ চিৰিলৈকে নগ'লো। প্ৰিয়মক ক'লো, যোৱা তুমিয়েই আগুৱাই দিয়াগৈ। প্ৰিয়ম চিৰিৰ ওচৰলৈকে গ'ল। ঘূৰি আহোঁতে দেখিলোঁ প্ৰিয়মৰ চকুত চকুপানী।

সুধিলো : "কি হ'ল ? "

ঃ "কথা এটা ক'লে কাৰণে মনটো বৰ ভাল লগা নাই। "

আহোঁতে মনে মনে আহিছে। প্ৰিয়মক আকৌ সুধিলো—

ঃ "কি ক'লে ? "

ঃ "ক'লে, ভূপেন হাজৰিকাক মাক-দেউতাকে যিমান ভাল পায় পত্নী হিচাপে তুমি তেওঁলোকতকৈ বেছি ভাল পোৱা। কিন্তু ভালপোৱাৰ তুলাচনীত মোৰ ভালপোৱা তাতকৈও বেছি গধুৰ।" এইবিলাক মাইকী-মানুহৰ কথা। প্ৰিয়মৰ লাগিল আঘাত।

এনে ধামখুমীয়াৰ মাজতে পত্নী প্ৰিয়ম্বদা পেটেলৰ সৈতে ভূপেনদাৰ এৰাএৰি হয়। কানাডালৈ উভতি যোৱা

প্ৰিয়মে বৈদেশিক সেৱাৰ বিষয়াৰ পদত যোগদান কৰে। ২০০৮ বৰ্ষলৈকে প্ৰিয়মৰ সৈতে সম্পৰ্ক আব্যাহত আছিল ভূপেনদাৰ। বিভিন্ন সময়ত ড০ ভূপেন হাজৰিকাই কল্পনা লাজমীক তেওঁৰ ব্যৱসায়িক সহযোগী বুলিয়েই কোৱা শুনা গৈছিল। ভূপেনদাৰ প্ৰেমৰ অভিনৱ অনুভৱক উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰা বাবেই বোধহয় কল্পনাই তেওঁৰ বহু বিতৰ্কিত গ্ৰন্থত কেতবোৰ অবিশ্বাস্য অভিযোগ, কথা উত্থাপন কৰিছিল। অধিক বিতৰ্কলৈ নগৈ অনুৰাধা শৰ্মাপূজাৰীৰে হোৱা সক্ষাৎকাৰৰ এটি বাক্যৰে এই প্ৰসঙ্গটি এৰাই চলাৰ চেষ্টা কৰিম। সাক্ষাৎকাৰটোত ড০ভূপেন হাজৰিকাই কৈছিল— "বুদ্ধিহীনা কামাতুৰা নাৰীক মই ঘিণ কৰোঁ।" প্ৰকৃতাৰ্থত কল্পনাৰ অপূৰণ ইচ্ছাৰ ক্ষোভেই বোধহয় এই গ্ৰন্থখনৰ মূল উৎস। তথাপি ভূপেন হাজৰিকাৰ শেষ জীৱনলৈকে কল্পনা লাজমীৰ আছিল বিৰাট অৱদান, সেয়াও অনস্বীকাৰ্য।

আত্মজীৱনীত ড০ ভূপেন হাজৰিকাই উল্লেখ কৰিছে আন এক গুৰুত্বপূৰ্ণ বক্তব্য— মোৰ জীৱনৰপৰা বিদায় দিব নোৱাৰিলোঁ মোৰ সৃজনী মনৰ প্ৰেমক। এই প্ৰেম মোৰ জীৱনলৈ বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন ধৰণেই আহিছে। মোৰ বাবে অকল নৰ-নাৰীৰ প্ৰেমেই প্ৰেম নহয়। মানৱপ্ৰেম, স্বদেশপ্ৰেম, সঙ্গীতৰ প্ৰেম। এই প্ৰেমবোৰো বিভিন্ন সময়ত মোৰ জীৱনলৈ আহিছে নতুন নতুন ৰূপত। এনে আটাইবোৰ প্ৰেমেৰেই মোৰ জীৱন সমৃদ্ধ।

অৱশ্যে এইটোও সঁচা যে যৌৱন অহাৰ লগে লগেই প্ৰেমে মোক শিহৰিত কৰিছে, প্ৰভাৱিত কৰিছে। কিন্তু মই কাৰো ওচৰত ভিক্ষাৰ পাত্ৰ লৈ প্ৰেম বিচাৰি ফুৰিব লগা হোৱা নাই বা কাকো আঘাত দিয়া নাই। সেয়েহে কোনো লুক-ঢাক নকৰাকৈয়ে মই গীতেৰে কৈছোঁ—

সুউচ্চ পাহাৰৰ শৃঙ্গলৈ উঠা / মই এক প্ৰেমিক অশ্বাৰোহী,
দুৰন্ত অশ্বৰ পদধ্বনিত / উন্মাদ হোৱা এক চিৰবিদ্ৰোহী।
টিক্ টিক্ টিক্ টিক্ সময়ৰ ছন্দত / ধপ্ ধপ্ শব্দ বাজে কলিজাৰ,
প্ৰেমৰ ছন্দ মোৰ প্ৰতি ধমনীতে / দুৰ্ব্বাৰ ছন্দ আছে কামনাৰ।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই আত্মজীৱনীত প্ৰেমৰ অকপট স্বীকাৰোক্তিৰ মাজতে কৈছে— "তথাপি মই ক'তো কেতিয়াও জাৰজ সন্তান জন্ম দিয়া নাই। *Love and sex are integral parts of life* বুলি কোৱা হয় যদিও নৰ-নাৰীৰ প্ৰেম, সৌন্দৰ্যৰ প্ৰেম— এই সকলোবোৰকে মই সন্মান কৰি আহিছো। মই ভণ্ড প্ৰেমিক নহওঁ। প্ৰেমৰ অনুভৱক লৈ মই সদায়েই সৎ আৰু সাহসী।"

সাহিত্য ক্ষেত্ৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ অৱদান ঃ

ভূপেন হাজৰিকাই গোৱা অধিকাংশ গীতেই স্বৰচিত। আৰু তেওঁৰ গীতবোৰৰ ভাষাৰ সাহিত্যিক লালিত্যই সকলোকে মোহিত কৰে। ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিটো গীতেই আছিল সাহিত্যৰ এটা এটা অমূল্য সৃষ্টি।

ভূপেন হাজৰিকাই আলোচনীও সম্পাদনা কৰিছিল। তেওঁ সম্পাদনা কৰা আলোচনীসমূহ হৈছে — ***গতি, বিন্দু, আমাৰ প্ৰতিনিধি আৰু প্ৰতিধ্বনি।***

ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া আৰু ইংৰাজী দুয়োটা ভাষাতে বহুতো অমূল্য তথা সুন্দৰ সাহিত্যিক বৈশিষ্ট্যসম্পন্ন প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। সেই প্ৰবন্ধসমূহ নিৰ্দিষ্ট কিছুমান সংকলনত সন্নিৱিষ্ট হৈ আছে।

ভূপেন হাজৰিকাই বহুতো কবিতা ৰচনা কৰিছে আৰু ক'বলৈ গ'লে ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিটো গানেই একো একোটা সুন্দৰ কবিতা।

ভূপেন হাজৰিকাৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনীখনৰ নাম হ'ল "মই এটি যাযাবৰ"। ইয়াৰ গদ্য ভূপেন হাজৰিকাৰ গানৰ দৰেই সুমধুৰ আৰু সুমিষ্ট।

ভূপেন হাজৰিকাই শিশুসকলৰ বাবে **"ভূপেন মামাৰ অ আ ক খ"** নামৰ এখন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি থৈ গৈছে।

ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ শেষ গীত আৰু কবিতা

ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ শেষ গীত আৰু কবিতা

(উৎস ঃ আমাৰ অসম বাতৰি কাকত)

আকাশ সাৰটি নামিলোঁ সাগৰত (ভূপেন হাজৰিকাই লিখা শেষ গীতটো) (ৰতিমোহন নাথ)

আমাৰ অসম ১৪ নবেম্বৰ সংখ্যাৰ প্ৰথম পৃষ্ঠাত উল্লেখ কৰা হৈছিল যে 'শব্দ আৰু সুৰৰ পৃথিৱীত/ ধেমালি কৰিলোঁ নানা মুদ্ৰাৰে' শীৰ্ষক গীতটো ভূপেন হাজৰিকাই লিখা শেষ গীত। এই গীতটো তেওঁ ৰচনা কৰিছিল ২০০৩ চনৰ ৬ মাৰ্চত, মুম্বাইৰ বাসভৱনত। কিন্তু ইয়াৰ পিছতো ড০ ভূপেন হাজৰিকাই গীত ৰচনা কৰিছিল; ২০০৭ চনৰ ২২ মাৰ্চত "ড০ হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ" নামৰ গ্ৰন্থৰ ৬৩ পৃষ্ঠাত আৰু 'ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ৰচনাৱলী'ৰ দ্বিতীয় খণ্ডৰ ১১৬০ পৃষ্ঠাত সন্নিৱিষ্ট হৈ আছে।

গুৱাহাটীৰ নিজৰাপাৰৰ ঘৰত ড০ হাজৰিকাই লিখিছিল সেই গীতটো —

আকাশ সাৰটি নামিলোঁ সাগৰত / বুকুত কঢ়িয়ালোঁ আগ্নেয়গিৰি।
শব্দৰ বৰষুণে ধৰিলে সাবটি / কণ্ঠত সুৰৰ অনন্ত সুঁহুৰি।।
অন্তহীন তৃষাৰে ঘুৰিলোঁ- ফুৰিলোঁ / খুলি দিলোঁ মোৰ জীৱন সঁফুৰা।
নাজানো এতিয়া স্মৃতিৰ নিজৰা।।
নাজানো কিমাননো কান্দিলোঁ- হাঁহিলোঁ / সকলো এতিয়া স্মৃতিৰ নিজৰা।
প্ৰেমৰ বন্যাই মই ধুৱালোঁ তোমাক / হে'মোৰ মৰমৰ বিশ্লেষণদাতা।
আবেলিৰ বেলিত আহি দেখিলোঁ তোমাক / তুমি মোৰ হেঁপাহৰ জীৱনশ্ৰোতা।।'
(ৰতিমোহন নাথ 'ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী'ৰ কাৰ্যবাহী সম্পাদক)

আদৰ্শত দ্বন্দ্ব আছিল বাবেই সলনি হৈছিল সুধাকণ্ঠৰ গীতৰ ভাষা ঃ

সামাজিক, ৰাজনৈতিক, সাংস্কৃতিক দিশত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ চিন্তা-ভাবনা কিমান বস্তুবাদী নতুবা কিমান ভাৱবাদী, সেয়া তেখেতে সৃষ্টি কৰা গীতসমূহৰ অৰ্থ আৰু আবেদনে তাৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিব। তেখেতৰ গীতৰ যি আবেদন, সেই আবেদন সময় সাপেক্ষে আপেক্ষিক। গীতৰ আবেদনে কেতিয়াবা আশাৰ সঞ্চাৰ কৰে, যেতিয়া বুভুক্ষজনৰ আৰ্তনাদ শুনি জনতাক বৈপ্লৱিক চিন্তা-ভাবনাৰে উদ্ভাসিত কৰিব খোজে।

"(শুন) বুভুক্ষু শিশুৰে আৰ্তনাদ / সেয়ে তিল্ তিল্ মৃত্যুৰ আনে সংবাদ
সেই সংবাদ শুনিও বধিৰ কিয় / তই নকৰিবি কিয় তোৰ শেষ প্ৰতিবাদ?"

কিন্তু যেতিয়া এনে আহ্বানৰ বিপৰীতে

"যদি বিচনাৰ অভাৱত / আকাশৰ তলতে
বাগৰি পৰিব লাগে / যদি পোছাকৰ অভাৱত
সময়ৰ ৰঙকেমেৰিয়াই ল'ব লাগে / তাকেই কৰিবা তুমি হাঁহিমুখে।"

ড০ হাজৰিকাদেৱৰ এনেধৰণৰ আপোচমুখী আবেদনে তেখেতৰ সমগ্ৰ সংগ্ৰামী সত্তাটোকে অস্বীকাৰ কৰা পৰিলক্ষিত নহয়নে? ড০ হাজৰিকাদেৱৰ বহু গীত সময়ৰ সৈতে মিলাই সাল-সলনি কৰা লক্ষ্য কৰা দেখা যায়। *'আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া' গীতটোত প্ৰথমতে আছিল এনেধৰণেৰে -*

'কোনোবা কাপুৰুষকপুৰুষ কৰিবলৈ জ্যোতিপ্ৰসাদো নাই
অসম মৰিলে আমিও মৰিম বুলি ক'বলৈ কোনো যে নাই।'

কিন্তু অসম আন্দোলনৰ সময়ত গীতটোৰ কিছু শাৰী সাল-সলনি কৰি কৰা হ'ল এনেদৰে—

'কোনোবা কাপুৰুষক
পুৰুষ কৰিবলৈ
জ্যোতিপ্ৰসাদো যে আছে,
অসম মৰিলে,
আমিও মৰিম বুলি ক'বলৈ ছহিদো আছে।'

সময়ৰ প্ৰয়োজনত এনে সাল-সলনিৰ প্ৰয়োজন নথকা নহয়। তদুপৰি শিল্পীক কোনো ভৌগোলিক সীমাবদ্ধতাই আবদ্ধ কৰি ৰাখিব নোৱাৰে। সমগ্ৰ বিশ্বই, বিশ্বৰ সকলো মানুহে শিল্পীৰ আপোন। বন্ধুৰাষ্ট্ৰ, শত্ৰুৰাষ্ট্ৰ আদি দেশৰ শাসনৰ দায়িত্বত থকা চৰকাৰসমূহৰহে এক আপেক্ষিক ধাৰণা। সেয়ে ড০ হাজৰিকাদেৱে তেখেতৰ *'মই এটি যাযাবৰ'* শীৰ্ষক গীতটোত নিজকে লুইতৰ পৰা মিছিচিপি হৈ ভল্গা নদীৰ ৰূপ চাই সমগ্ৰ বিশ্বৰ প্ৰতি নিজৰ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰিছে।

'মই লুইতৰ পৰা মিছিচিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চালোঁ
অ'টোৱাৰ পৰা অ'ষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ সাৱটি ল'লোঁ
মই ইলোৰাৰ পৰা পুৰণি ৰহন চিকাগোলৈ কঢ়িয়ালোঁ
গালিবৰ শ্বেৰ দুশ্বন্বেৰ মীনাৰত শুনা পালোঁ
মাৰ্ক টোৱেনৰ সমাধিত বহি গৰ্কীৰ কথা ক'লোঁ
বাৰে বাৰে দেখো বাটৰ মানুহো আপোন হৈছে বৰ
সেয়ে মই যাযাবৰ।'

ভাৰতবৰ্ষই যেতিয়া বাংলাদেশক বন্ধুৰাষ্ট্ৰ বুলি গণ্য কৰি স্বাধীন বাংলাদেশ গঠনত বিশেষভাৱে সহযোগিতা কৰিছিল, সেই সময়ত ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে লিখিছিল—

'জয় জয় নৱজাত বাংলাদেশ
জয় জয় মুক্তি বাহিনী
ভাৰতীয় সৈন্যৰ স'তে ৰচিলা
মৈত্ৰীৰ বাহিনী।।'
'ধৰ্মান্ধতাৰ বিপৰীতে ধৰ্মনিৰপেক্ষতা
বিভেদকামী শক্তিৰ সলনি
গঙ্গা পদ্মাৰ একতা
সামন্ততন্ত্ৰৰ বিপৰীতে এক নতুন প্ৰজাৰ তন্ত্ৰ।'

কিন্তু ক'ত? বাংলাদেশত ধৰ্মান্ধতা নে ধৰ্মনিৰপেক্ষতা বৰ্তি আছে? ড০ হাজৰিকাদেৱে ভবাৰ দৰে অভিনৱ প্ৰজাতন্ত্ৰৰ ৰাষ্ট্ৰৰ পৰা হাজাৰ হাজাৰ মানুহ কিয় অসমভূমিলৈ আহিবলগীয়া হ'ল বা আহি আছে?

চীন-ভাৰতৰ সীমান্ত বিৰোধৰ সময়ত বিষ্ণুৰাভাদেৱক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিবলৈ চৰকাৰে বিচাৰি ফুৰিছিল। কাৰণ বিষ্ণুৰাভা আছিল কমিউনিষ্ট। ড০ হাজৰিকাদেৱে তেখেতৰ গুৰু বিষ্ণুৰাভাক নেওচা দি শাসকগোষ্ঠী আৰু উগ্ৰজাতীয়তাবাদৰ আবেগক প্ৰশ্ৰয় দি কিছু গীতৰ সাল-সলনি কৰিলে। *'প্ৰতিধ্বনি শুনো'* নামৰ গীতটোত প্ৰথম অৱস্থাত হাজৰিকাদেৱৰ চীনৰ প্ৰতি কোনো বৈৰী ভাব নাছিল। কিন্তু শাসকগোষ্ঠীৰ সৈতে সুৰ মিলাই নিজৰ সৃষ্টিসমূহৰ কিছু অংশক ৰাজনৈতিক স্বাৰ্থৰ বাবেই সলনি কৰি পেলালে।

'প্ৰতিধ্বনি শুনো' নামৰ গীতটোৰ দ্বিতীয় শাৰীটো আছিল *'ভাৰতৰ সীমাৰে পাহাৰৰ সিপাৰৰ বুলি'*। আকৌ ১৩,

১৪ আৰু ১৫ নং শাৰীসমূহ পূৰ্বতে আছিল ক্ৰমে *'হোৱাংহোৰ শোকভৰা কথা ভৰিৰে মোহাৰিলে কোমিন টাঙৰ নিষ্ঠুৰতা'* আৰু *'শেষ হ'ল খেতিয়কৰ শোষণৰ বেথা'* কিন্তু সম্পূৰ্ণ সলনি কৰি নতুন সংযোজন কৰিলে এনেদৰে—

'আমাৰ গাঁৱৰে সীমাৰে পাহাৰৰ সিপাৰে
শেষ হ'ল কোনো গাভৰুৰ শোক ভৰা কথা
শেষ হ'ল কোনো আইতাৰ নিশাৰ সাধুকথা
শেষ হ'ল কোনো ৰংমনৰ কঁঠীয়াতলিৰ বেথা।'

আকৌ পূৰ্বৰ সংস্কৰণত থকা শাৰী ক্ৰমে

' জাগি উঠা মহা চীনে হেজাৰ চিঞৰৰ মাৰে
তাতে ঠেকা লাগি হেজাৰ পাহাৰ ভাঙি পৰে
মানৰ সাগৰৰ কোলাহল শুনো

নতুন চীনৰ মই প্ৰতিধ্বনি শুনো।' আদি সলনি কৰিলে এনেদৰে— *'জাগি উঠা মানুহে হেজাৰ চিঞৰৰ মাৰে, তাতে ঠেকা লাগি হাজাৰ পাহাৰ ভাঙি পৰে মানৰ সাগৰত কোলাহল শুনো।"*

এই 'প্ৰতিধ্বনি শুনো' গীতটো ১৯৭৯ চনত বঙালীত আৰু তাৰ পিছত অসমীয়াতে বাণীবদ্ধ হৈছিল। বছৰ বছৰ ধৰি ভাৰতৰ মুক্তিকামী গণসংগীত হিচাপে গাই অহা গীতটো সলনি কৰি ভাৱাদৰ্শক বিকৃত কৰি গাইছে। যি সময়ত চীন বিপ্লৱৰ বিজয় অৰ্জনৰ প্ৰতিধ্বনি তৰুণ কমিউনিষ্ট ভূপেন হাজৰিকাই শুনিছিল, সেই ভূপেন হাজৰিকাই শাসক গোষ্ঠীৰ সপক্ষে নিজৰ ভাবাদৰ্শক বিসৰ্জন দিয়াত গণশিল্পীসকলৰ দৃষ্টিত তেখেতে আদৰ্শৰ বিসৰ্জন দিয়া বুলি সমালোচনাৰো সন্মুখীন হৈছিল। ষাঠীৰ দশকৰ প্ৰথম ভাগলৈ ভূপেন হাজৰিকাক কমিউনিষ্ট বুলি ভবাসকলে পৰৱৰ্তী কালত কমিউনিষ্ট বুলি নভবা হ'ল। প্ৰকৃততে হাজৰিকাদেৱে তেখেতৰ সৃষ্টিৰ বাবেই কমিউনিষ্ট আখ্যা পাইছিল, কোনো শ্ৰেণী সংগ্ৰামৰ জৰিয়তে তেখেতে কমিউনিষ্ট হোৱা নাছিল। জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৱেও 'নালীয়াপুলৰ বিপদ সংকেত' নামৰ এখন প্ৰতিবাদ পত্ৰ, 'কাৰেঙৰ লিগিৰী' আৰু 'লভিতা' নাটকৰ জৰিয়তে কেইটামান চৰিত্ৰৰ জৰিয়তে বিপ্লৱী বক্তব্য আগবঢ়োৱা আৰু ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ অসম ৰাজ্যিক সমিতিৰ সম্পাদকৰ দায়িত্ব লোৱাৰ বাবে কমিউনিষ্ট আখ্যা পাইছিল। জ্যোতিপ্ৰসাদ মাৰ্ক্সীয় দৰ্শনৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈছিল যদিও কাৰ্লমাৰ্ক্সৰ মৌলিক গ্ৰন্থসমূহো প্ৰণালীবদ্ধভাৱে অধ্যয়ন কৰা নাছিল। ক্ৰিষ্টোফাৰ কডৱে'ল নামৰ এগৰাকী বিখ্যাত দাৰ্শনিক চিন্তাবিদৰ *"Illusion and Reality"* আৰু *"Studies in a Dying Culture"* নামৰ দুখন গ্ৰন্থ অধ্যয়ন কৰাৰ পিছতহে মাৰ্ক্সীয় ধ্যান-ধাৰণাৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈছিল সেই সময়ৰ ডেকা জ্যোতিপ্ৰসাদ। তদুপৰি যিসকল প্ৰকৃত শিল্পী তেওঁলোকৰ আদৰ্শ কমিউনিষ্টৰ দৰেই হ'ব। তেনে আদৰ্শক দলীয় মতাদৰ্শৰ আওতালৈ অনা ঠিক নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে বাৰ্টল ব্ৰেখ্ট (জাৰ্মান) আৰু লু চুন (চীনা) আদি আছিল দলীয় ৰাজনীতিৰ ঊৰ্দ্ধত থকা কমিউনিষ্ট আদৰ্শৰ লেখক তথা নাট্যকাৰ। আনহাতেদি এগৰাকী জাতীয়তাবাদী নেতা হ'বলৈ হ'লে যে জাতীয়তাবাদী আদৰ্শৰ ৰাজনৈতিক দলৰ নেতা হ'ব লাগিব তাৰ কোনো ধৰাবন্ধা নিয়ম নাই। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱ তাৰ উৎকৃষ্ট উদাহৰণ। ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ আদৰ্শত নিশ্চয় দ্বন্দ্ব আছিল। এই দ্বন্দ্বৰ বাবেই তেখেতৰ প্ৰতিভাৰ বিকাশ হৈছিল। ষাঠীৰ দশকত সমাজ ব্যৱস্থাৰ কথা কোৱা, শ্ৰেণী সংগ্ৰামৰ কথা কোৱা হাজৰিকাদেৱে অসমীয়া মধ্য শ্ৰেণীৰ স্বাৰ্থত থলুৱা অসমীয়াৰ কাৰণে চিন্তা কৰা হ'ল। তেখেতে নৈতিকতাৰ স্খলন, মানৱতাৰ পতন দেখি, জ্ঞানবিহীন আৰু খাদ্যবিহীন নাগৰিকৰ নেতৃবিহীনতাত ক্ষোভ প্ৰকাশ কৰিছে, শীতৰে সেমেকা ৰাতিত বস্ত্ৰহীন খেতিয়কৰ, খাদ্যবিহীন দিন-মজুৰৰ, সংখ্যালঘু সম্প্ৰদায়ৰ, কণ্ঠ ৰুদ্ধ সুগায়কৰ প্ৰতি নিজৰ অনুকম্পাও প্ৰকাশ কৰিছে। ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিক লৈ কোনোবাই যদি সমালোচনাও কৰিছে তেন্তে অতি প্ৰিয়জনক, আপোনজনক অতি আব্দাৰ কৰাৰ দৰে, অভিমান কৰাৰ দৰে কৰিছে, কোনো বিপৰীত শিবিৰত ৰাখি সমালোচনা কৰা নাই। ভূপেন

হাজৰিকাক ভাল পায় বাবে তেওঁৰ পৰা মানুহে বহুত কিবাকিবি বিচাৰিছিল। কোনো সামাজিক সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'লেই মানুহে তেখেতৰ পৰা সমস্যা সমাধানৰ সূত্ৰ বিচাৰিছিল।

একান্ত ব্যক্তিগত ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ অলেখ গুণমুগ্ধ শ্ৰোতাৰ মাজত আমিও এজন। ১৯৮২ চনত ডিফুত অনুষ্ঠিত অসম সাহিত্য সভাৰ ৪৯ সংখ্যক অধিৱেশনৰ মুকলি সভাত মুখ্য অতিথি হিচাপে আগবঢ়োৱা অভিভাষণত কাৰ্বি শব্দ সম্পৰ্কে এটি ব্যাখ্যা শুনিছিলোঁ। তাৰ বিপৰীতে মোৰ স্কুলীয়া জীৱনৰ এগৰাকী কাৰ্বি পত্ৰবন্ধু অৰুণ টেৰণৰ (এতিয়া এগৰাকী শিক্ষা বিষয়া আৰু কবি, লেখক) পৰা লাভ কৰা ব্যাখ্যাৰ মাজত কিছু পাৰ্থক্য দেখা পাইছিলোঁ। অৰুণে তাৰ দেউতাকৰ প্ৰখ্যাত সাহিত্যিক লংকাম টেৰণৰ (অসম সাহিত্য সভাৰ প্ৰাক্তন উপসভাপতি প্ৰয়াত লংকাম টেৰণ) কিছু গ্ৰন্থৰ পৰা আমি লাভ কৰা কাৰ্বি শব্দৰ ব্যাখ্যা আৰু ভূপেন হাজৰিকাদেৱে তেখেতৰ অভিভাষণত আগবঢ়োৱা ব্যাখ্যাৰ পাৰ্থক্য দেখি এখন চিঠি লিখিছিলোঁ 'তিনিদিনীয়া অগ্ৰদূত'ৰ পাতত। 'অগ্ৰদূত' কাকতত প্ৰকাশিত আমাৰ উক্ত চিঠিখনৰ ওপৰত ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে স্পষ্টীকৰণ হিচাপে যিখন চিঠি পঠিয়াইছিল সেইখন পুনৰ প্ৰকাশ কৰি এই লেখাটোৰ সামৰণি মাৰিব খুজিছোঁ।

<u>'অগ্ৰদূত'লৈ লিখা হাজৰিকাদেৱৰ চিঠিখন</u>

'কাৰ্বি মানে পাহাৰ'

প্ৰিয় সম্পাদক,

ৰাইজৰ আদালত শিতানত বিজনী (কলবাৰী)ৰ পৰা 'সুৰভি'ৰ সম্পাদক শ্ৰীকৰুণাকান্ত ৰায়ে আপোনালৈ ১১ ডিচেম্বৰ ৮৩ ত লিখা 'কাৰ্বি মানে পাহাৰ' শিতানৰ চিঠিখন মই কলিকতাত আজি অৰ্থাৎ ১৮ ডিচেম্বৰ ১৯৮৩ ৰ 'অগ্ৰদূত'ত পঢ়িছোঁ। পঢ়িয়েই ততালিকে এই চিঠি লিখিছোঁ। প্ৰথমেই শ্ৰীৰায়লৈ মই কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ, কিয়নো কাৰ্বিসকলৰ কৃষ্টিক সন্মান জনোৱাটো আমাৰ দুয়োৰে প্ৰধান উদ্দেশ্য। ডিফুৰ ৰাংচিনা নগৰত অসম সাহিত্য সভাৰ ৪৯তম অধিৱেশনত পঢ়া মোৰ ভাষণত আৰু পিছত গীত হিচাবে বাণীবদ্ধ হোৱা গীতৰ এই চিঠিত উল্লেখ আছে। এই সন্দৰ্ভত মই এই কেইটা কথা জনাব খুজিছোঁ শ্ৰীৰায়ৰ জ্ঞাতাৰ্থে। কিংবদন্তী ইতিহাসৰ সমলহে। একেটা কিংবদন্তীৰ হেজাৰটা ব্যাখ্যা হেজাৰজনে কৰে। এটা গ্ৰহণ কৰিলে আনটোৱে দুখ পায়। মই যি লিখিছোঁ বা গাইছোঁ, (ডিফুত) ডিফুৰ কাৰ্বি বুদ্ধিজীৱীসকলৰ সৈতে আলোচ কৰিহে কৰিছিলোঁ। মোৰ উদ্দেশ্য আছিল এয়া ঃ অতীতত অ-কাৰ্বি অসমীয়া ডাঙৰ ডাঙৰ লেখকেও কাৰ্বিসকলক অপমান কৰি গৈছে (অনিচ্ছাকৃতভাৱে হ'লেও) মই দুৰ্ভাগ্যবশতঃ কাৰ্বি ভাষা নাজানো। অথচ আমাৰ বুকুৰ কুটুম কাৰ্বিসকলক সন্মানেৰে সেৱা কৰিব খোজো। অকাৰ্বিসকলৰ সন্মুখত (লক্ষ লক্ষ জন) কাৰ্বিসকলৰ মহান ঐতিহ্যৰ কথাও সন্মান সহকাৰে বৰ্ণাব খুজিছিলোঁ। এতিয়া যদি মোৰ আন্তৰিক প্ৰকাশত (মই নিজে কাৰ্বি পৰিয়ালত জন্ম নোলোৱা বাবে বা ভাষা নজনাৰ বাবে) কিবা ঐতিহাসিক ভুল ৰৈ গৈছে, তেন্তে মই তাক দ্বিতীয় তাঙৰণত (ভাষণ আৰু ৰেকৰ্ডত) আনন্দেৰে সংশোধন কৰি ল'ম। এইখিনিতে মোৰ এটি বিশেষ অনুৰোধ— ডিফুত থকা মোৰ দুই ভাতৃসম সাংস্কৃতিক কৰ্মী শ্ৰী চামসিং হাঞ্চে আৰু ডাঃ জয়ন্ত ৰংপীয়ে মোৰ অনিচ্ছাকৃত ভুল যেনেকৈ শুধৰাই দিয়ে তেনেকৈ, তাতে, নতশিৰে 'হয়' বুলিম। সলাই লম। শ্ৰীৰায়লৈ পুনৰ ধন্যবাদেৰে—

(ভূপেন হাজৰিকা)

কলিকতা, ১৮ ডিচেম্বৰ ১৯৮৩ ।। ●

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেমিকাৰ ৰূপত নাৰী

ড০ অজন্তা দাস

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নাৰীৰ বিভিন্ন ৰূপৰ সমাহাৰ— সকলো সৃষ্টিশীল সাহিত্যত নাৰী আৰু প্ৰেম এক বহুল চৰ্চিত বিষয়বস্তু। সাহিত্যত নাৰী-চৰিত্ৰৰ উপস্থিতিয়ে যেনেকৈ লেখনীলৈ মধুৰতা আনে, তেনেকৈ সাহিত্য চৰ্চাৰ সময়ছোৱাত লেখকজনকো অনুপ্ৰাণিত কৰে। নাৰী-বিষয়ক ৰচনাই লেখকক কল্পনাৰ এক মনোৰম জগতত বিচৰণ কৰায়। ধ্ৰুপদী সাহিত্যৰ পৰা আধুনিক মননশীল সাহিত্যলৈকে সকলো সাহিত্যত নাৰী-চৰিত্ৰই এক বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। অতীজৰে পৰাই নাৰীক কেন্দ্ৰ কৰি গীত ৰচনা হৈ আহিছে যদিও আধুনিক গীতি-সাহিত্যত ইয়াৰ প্ৰবল প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। সাম্প্ৰতিক কালৰ গীতি-সাহিত্যত নাৰীক মূল বিষয় হিচাপে লৈ ৰচনা কৰা গীতসমূহত কেতিয়াবা নাৰীৰ প্ৰকাশ্য ৰূপ আৰু কেতিয়াবা এক ছায়াসদৃশ অস্পষ্ট অৱস্থিতি অনুভৱ কৰা হয়। অসমীয়া আধুনিক গীতৰ জগতত ‘চিৰযুগমীয়া ঢৌ’ৰ খলকনি তুলিবলৈ সক্ষম হোৱা অসমৰ সুসন্তান ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতবোৰ হৈছে কথা, সুৰ আৰু কণ্ঠৰ অপূৰ্ব সমাহাৰ। বৈবিধ্যপূৰ্ণ বিষয়, বিচিত্ৰ শব্দৰ নিটোল গাঁথনি, সুললিত ছন্দ আৰু মনোমোহা সুৰৰ সহায়ত ভূপেন হাজৰিকাই গীতসমূহক এক অনন্য পৰ্যায়ৰ শিখৰত উন্নীত কৰিছে। প্ৰায় সাত দশক জুৰি শ্ৰোতা আৰু পাঠকক সন্মোহিত কৰি ৰখা ভূপেন হাজৰিকাৰ বিভিন্ন বিষয়ক গীতসমূহৰ ভিতৰত মানুহ বিষয়ক গীতবোৰ অধিক জনপ্ৰিয়। মানুহৰ সাধাৰণ কথন ভংগীৰে, মানুহৰেই বাবে আৰু মানুহ বিষয়ক গীত ৰচি আৰু গাই ভূপেন হাজৰিকাই শ্ৰোতাসকলক মুগ্ধ কৰি তুলিছে। তাৰে ভিতৰত আকৌ নাৰী-কেন্দ্ৰিক গীতসমূহে সহজেই শ্ৰোতাৰ হৃদয় স্পৰ্শ কৰা দেখা যায়।

পৃথিৱীৰ প্ৰায়বোৰ প্ৰথিতযশা মনীষীৰ জীৱনত নাৰীৰ প্ৰভাৱ থকাৰ দৰেই ভূপেন হাজৰিকাইও জীৱনৰ বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন পৰিৱেশত বিভিন্ন নাৰীৰ সান্নিধ্যলৈ আহিছিল । জীৱনৰ বিভিন্ন স্তৰৰ এই নাৰীসকলৰ সংস্পৰ্শতেই তেওঁৰ সৃষ্টিৰাজি সুন্দৰ হৈ উঠিছিল বুলি অনুৰাগীসকলে কৈ আহিছে। সেয়েহে ভূপেন হাজৰিকাৰ নাৰী-কেন্দ্ৰিক গীতবোৰত গীতিকাৰৰ স্বকীয় ব্যঞ্জনাৰে নাৰীৰ এক সামগ্ৰিক সত্তা উজ্বল ৰূপত প্ৰতিভাত হৈছে। বৈচিত্ৰ্যময় নাৰী-চৰিত্ৰই এই গীতবোৰত বিভিন্ন ৰূপত ভুমুকি মৰা দেখা যায়। শ্ৰুতিমধুৰ এই গীতসমূহত নাৰীসকল যেন ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিৰ প্ৰেৰণা, দুখৰ কাৰক, যাযাবৰী জীৱনৰ ক্ষণিক আশ্ৰয় স্বৰূপ, অপূৰ্ব অনুভৱৰ স্ৰষ্টা, অতীতৰ মিঠা সোঁৱৰণ, প্ৰেমৰ মধুৰ সুবাস আৰু যেন কল্পনাতীত সুখৰ মৌচাক স্বৰূপ। সেয়েহে গীতৰ মাজত ভিন্ন মানসিকতাৰ একো একোটি নাৰী-চৰিত্ৰ সৃষ্টি কৰি ভূপেন হাজৰিকাই কাল্পনিক নাৰীক সাকাৰ ৰূপ দি নিজৰ ব্যতিক্ৰমধৰ্মী চিন্তাক ফুটাই তোলাৰ প্ৰয়াস কৰা দেখা যায়। এনে গীতত কেতিয়াবা সহচৰী, কেতিয়াবা মমতাময়ী, কেতিয়াবা আবেগৰ পাৰ ভঙা নাৰী ৰূপে আৰু কেতিয়াবা আকৌ সমাজৰ শৃংখল ছিঙি নিয়ম বহিৰ্ভূত সম্পৰ্ক স্থাপনত আগ্ৰহী নাৰী ৰূপেও প্ৰকাশিত হৈছে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত কপিলী নৈখনেও কেতিয়াবা ৰাংঢালী ছোৱালীৰ ৰূপ লৈছে নতুবা শ্যামলী অসমভূমিকো আইমাতৃ স্বৰূপে গণ্য কৰি গীতিকাৰে স্নেহাশিস প্ৰাৰ্থনা কৰিছে। বহু গীতত গীতিকাৰে নাৰীক

সময় আৰু পৰিবেশ সাপেক্ষে কাষত কলচী লোৱা গ্ৰামীণ গাভৰু, তাঁত শালৰ শিপিনী, অঘোণমহীয়া পথাৰৰ দাৱনীৰ জাক, বেইৰ তলৰ লাজুকী কইনা, জনজাতীয় আজলী গাভৰু, মৰমৰ ভনীটি, প্ৰেমৰ পৰিভাষা হৃদয়ংগম কৰিব পৰা পৈণত গাভৰু, ঊষা-চিত্ৰলেখাৰ দৰে পৌৰাণিক নাৰী , জয়মতী-মূলা গাভৰুৰ দৰে ইতিহাস প্ৰসিদ্ধ নাৰী , বিভিন্ন জনগোষ্ঠীয় নাৰী আদি বিভিন্ন ৰূপত চিত্ৰিত কৰিছে। গীতৰ মাজেৰেই ভূপেন হাজৰিকাই এক দুৰ্দান্ত প্ৰেমিক অশ্বাৰোহীৰ ৰূপত প্ৰেমৰ সুউচ্চ শৃংগত আৰোহণ কৰিছে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ জীৱন-যাত্ৰাত অলেখ নাৰীৰ অৱদান থকাৰ কথা ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনী *'মই এটি যাযাবৰ'*ত উল্লেখ কৰিছে।[২] জীৱনজোৰা সাংস্কৃতিক পৰিক্ৰমাত বহু নাৰীৰ সান্নিধ্যলৈ তেওঁ আহিছিল বুলি স্বয়ং ভূপেন হাজৰিকা আৰু তেওঁৰ অনুৰাগীসকলে কৈ আহিছে। পিছে ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ বা তেওঁৰ সান্নিধ্যলৈ অহা নাৰীসকল এই আলোচনাৰ বিষয় নোহোৱা বাবে গীতৰ মাজত ফুটি উঠা নাৰী-চৰিত্ৰসমূহহে আলোচ্য বিষয় হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হ'ল। সেই দৃষ্টিকোণৰ পৰা বিশ্লেষণ কৰিলে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰধানকৈ উন্মোচিত হোৱা নাৰীসকলক এনেদৰে শ্ৰেণীবদ্ধ কৰিব পৰা যায়—মাতৃ ৰূপিণী নাৰী, নাৰীৰ ৰূপত প্ৰকৃতি, প্ৰেমিকাৰ ৰূপত নাৰী, সমাজ সংস্কাৰকামী নাৰী, ৰহস্যময়ী নাৰী, ছলনাময়ী নাৰী, বিৰহিণী নাৰী, গ্ৰামীণ নাৰী, জনজাতীয় আৰু জনগোষ্ঠীয় নাৰী ইত্যাদি। বিভিন্ন আলোচকৰ মানসিক দৃষ্টিত প্ৰকট হোৱা এই নাৰীসকলৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ লগত কেনে সম্পৰ্ক সেয়া আলোচনাত অগ্ৰাহ্য কৰা হৈছে ।

প্ৰেমিকাৰ ৰূপত নাৰী — 'প্ৰেম' শব্দটোৰ দ্বাৰা মানুহে অন্তৰৰ এক বিশেষ অনুভূতি প্ৰকাশ কৰে। প্ৰেম মানে, মৰম, স্নেহ, প্ৰীতি, আনন্দ, বদান্যতা আৰু উদাৰতা। *চন্দ্ৰকান্ত অভিধান* মতে প্ৰেম মানে মতা তিৰোতাৰ ভিতৰত থকা বেথা-ভালপোৱা-প্ৰীতি-স্নেহ। নিজৰ জীৱনৰ প্ৰেমৰ বিষয়ে ভূপেন হাজৰিকাই অনুলিখিত আত্মজীৱনী 'মই এটি যাযাবৰ'ত কৈছে,

'এই প্ৰেম মোৰ জীৱনলৈ বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন ধৰণেই আহিছে। মোৰ বাবে অকল নৰ-নাৰীৰ প্ৰেমেই প্ৰেম নহয়। মানৱপ্ৰেম, স্বদেশপ্ৰেম, সংগীতৰ প্ৰেম—এই প্ৰেমবোৰো বিভিন্ন সময়ত মোৰ জীৱনলৈ আহিছে নতুন নতুন ৰূপত। এনে আটাইবোৰ প্ৰেমেৰেই আজিও মোৰ জীৱন সমৃদ্ধ। '

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ বৈচিত্ৰ্যময় আৰু বুদ্ধিদীপ্ত বিষয়-বস্তুসমূহৰ মাজত প্ৰেমৰ গীতৰ এক অনন্য প্ৰকাশ দেখিবলৈ পোৱা যায়। ছাত্ৰ অৱস্থাতেই যুগজয়ী প্ৰেমৰ স্মৃতিসৌধ তাজমহল দেখি তেওঁৰ অন্তৰৰ পৰা ফল্গুধাৰাৰ দৰে "কঁপি উঠে কিয় তাজমহল... " শীৰ্ষক এটি গীত নিৰ্গত হৈছিল। সেই শুভাৰম্ভণিৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকাই জীৱনকালত ভালেমান প্ৰেমৰ গীত ৰচনা কৰিছে। সেই গীতসমূহৰ মাজত প্ৰেমে বিভিন্ন ৰূপে প্ৰকাশ পাই প্ৰেমৰ অভিধানিক অৰ্থসমূহক সাৰ্থক কৰি তুলিছে। প্ৰেমৰ অনুভূতিৰ মাজত জন্ম হোৱা উপলব্ধিক ভূপেন হাজৰিকাই গভীৰ ব্যঞ্জনাৰে, বিভিন্ন উপমাৰে প্ৰকাশ কৰা দেখা যায়। গীতিকাৰ হাজৰিকাৰ ভাষাত প্ৰেমৰ সংজ্ঞা এনেধৰণৰ —

প্ৰেমৰ এটি অৰ্থ দুটি মানুহ / একেটি মনৰ দুটি মানুহ
দুটি মনৰ একেটি সুৰ / একেটি শূণ্যতা আনটোৰে পূৰ।

প্ৰেম কেনেকৈনো সফল হয় তাক অতি সূক্ষ্মতাৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰি আন এটি গীতত ভূপেন হাজৰিকাই ঘোষণা কৰি কৈছে যে "এখন হিয়া আৰু এখন হিয়াই মিলিলেহে মৰমে পূৰ্ণতা পায়...." । এই দুখন হিয়াৰ ভিতৰত এখন হিয়াৰ অধিকাৰিণী নিশ্চয়কৈ এগৰাকী নাৰী। প্ৰকৃতি পুৰুষৰ চিৰন্তন সম্পৰ্ক ৰক্ষাত অগ্ৰগামী সেই নাৰীৰ এটি চাৱনিতেই ধৰাশায়ী হৈ গীতিকাৰে লিখিছে , "প্ৰথম চাৱনিতে কি যে হৈ গ'ল..."। প্ৰথম

চাৰনিৰেই প্ৰেমৰ আহ্বান জনাবলৈ সক্ষম হোৱা সেই নাৰী ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ প্ৰেমিকা। যৌৱনৰ আমনিক উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি গীতিকাৰে সেই নাৰীৰ স্বৰ্গীয় বস্তুসম প্ৰেমক সঁহাৰি দিছে। প্ৰেমৰ বাবে হিয়াৰ ৰাণী নিৰ্বাচনত ধনী-দুখীয়া, উচ্চ-নীচৰ স্থান নাই। প্ৰেমিকৰ মনলৈ স্বৰ্গৰ নিজৰা প্ৰেমৰ সজল ধাৰা হৈ নামি আহে। গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাইও স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰেমক সন্মান কৰিছে, কাৰণ এনে প্ৰেমতহে স্বচ্ছন্দতা থাকে।

প্ৰেম হেনো স্বৰ্গীয় মৰততে নাই / বোকাক ভাল পালেই হেনো সম্ভ্ৰম হেৰায়

(তেনে) সৰগৰে পাৰিজাত সৰগতে থাওক / ধন্য হ'ম মই বোকাৰ এপাহ পদুমকে পাই।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত সৃষ্ট নাৰী কেতিয়াবা আধ্যাত্মিক প্ৰেমৰ, কেতিয়াবা মূৰ্ত প্ৰেমৰ, কেতিয়াবা দেহজ প্ৰেমৰ আৰু কেতিয়াবা প্ৰেমৰ ক্ষেত্ৰত ছলনাময়ী নাৰী আৰু কেতিয়াবা উপেক্ষিতা নাৰী হিচাপে গীতিকাৰৰ মনৰ জগতখনত স্বীকৃতি পাইছে। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেমিকাৰ ৰূপত নাৰীৰ অৱস্থিতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ যাওঁতে গীতসমূহত থকা নাৰীৰ শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা সৰ্বপ্ৰথম আলোচ্য বিষয় হোৱা উচিত।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নাৰীৰ শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা — সাহিত্যত নাৰীৰ শৰীৰ আৰু সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা বৈদিক যুগৰে পৰা চলি আহিছে। অসমীয়া সাহিত্যত চৰ্যাপদৰ দিনৰে পৰা নাৰীৰ সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনাই পাঠক সকলৰ মনক আনন্দ আৰু উৎসাহ যোগাই আহিছে। মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণত যেনেকৈ সীতাৰ ৰূপৰ বৰ্ণনা পোৱা যায় ঠিক তেনেকৈ ভক্তি সাহিত্যতো মাতৃ-যশোদা বা ৰুক্মিণীৰ সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা বৰ্ণাঢ্য ৰূপত প্ৰকাশ পোৱা দেখা যায়। আধুনিক গীতি-সাহিত্যতো ৰমন্যাসিক যুগৰ পৰা নাৰীৰ সৌন্দৰ্যই গীতিকাৰসকলক অনুপ্ৰাণিত কৰি অহা দেখা যায়। গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাইও ভালেমান গীতত নাৰীৰ শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যক অতি সূক্ষ্মভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে। এই প্ৰসংগত যেন নিচেই কাষতে থকা প্ৰেয়সীক উদ্দেশ্যি ভূপেন হাজৰিকাই কৈছে,

সুগন্ধী সনা কেশ / কি মিঠা আৱেশ

তোমাৰ বুকুখন / আকাশ যেন এখন

অন্য এটি গীতত ভূপেন হাজৰিকাই লাহী কঁকালৰ গাভৰুৰ সৌন্দৰ্যক শলাগি তেনে গাভৰুক পোৱাৰ হাবিয়াস লৈ লিখিছে,

কঁকাল সৰু সৰু গাভৰু আনিমে / উঘানো ঘূৰাদি ঘূৰে।

ইতিমধ্যেই উনুকিওৱা হৈছে যে কল্পনাৰ জগতৰ মিঠা অনুভৱক সাকাৰ ৰূপ দি ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছে, "শাৰদীয় চেনেহীৰ কঁকাল ইমান লাহী....." । সেইদৰে কোনোবা ন-গাভৰুৰ লহ্পহীয়া দেহ বল্লৰীয়ে যেন ভূপেন হাজৰিকাৰ হিয়াত আবেগৰ ঢৌ তুলি তেওঁৰ কলমক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছে। সেয়েহে লিখিছে ,

" কালি দেখিছিলোঁ অ' মাকণ / লহ্পহ্ দেহাৰে অ' মাকণ

গা ধুই গা ধুই অ' মাকণ / দুয়ো লগ হ'লোঁ ভৰলীৰ মাজত

কি সেই সোণালী ক্ষণ / তই দেখোঁ গাভৰু হ'লি মাকণ"।

আন এটি গীতত অসমৰ গাঁৱৰ গাভৰুৰ ৰূপ বৰ্ণনা কৰিবলৈ গৈ ভূপেন হাজৰিকাই গীতত উপমা অলংকাৰৰ সহায় লৈছে,

দেহৰ বৰণ মোৰ চম্পাফুলীয়া / চুলিৰ বৰণ মোৰ এন্ধাৰক'লীয়া

খোজতে মলয়া বয়।

তেনেকুৱা অন্য এটি বিহুসুৰীয়া গীতত আকৌ নাৰীৰ দেহৰ ৰঙক সোণ - ৰূপৰ লগত তুলনা কৰি লিখিছে,

ইমান ধুনীয়াকৈ কোনে সৰজিলে
সোণ ৰূপৰ বৰণে কৰি......

নাৰীৰ দেহৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণনাত ভূপেন হাজৰিকাই ব্যৱহাৰ কৰা উপমাসমূহ অসমীয়া গীতি-সাহিত্যত তুলনাবিহীন। শকুন্তলা বোলছবিৰ বাবে লিখা এটি গীতত ভূপেন হাজৰিকাই গীতৰ এটা শাৰীত ব্যৱহাৰ কৰা এই উপমা অলংকাৰেই শকুন্তলাৰ অপৰূপ সৌন্দৰ্য প্ৰতিভাত কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে,

আইদেউৰ গালৈকে চাবকে নোৱাৰি।
হীৰা কি মুকুতা জ্বলে ধৰিব নোৱাৰি ।।

মানুহৰ দেহৰ সবাতোকৈ আকৰ্ষণীয় অংগ হ'ল মানুহৰ চকুযুৰি। অতীজৰে পৰা কবি সাহিত্যিকসকলে মানুহৰ ৰূপ বৰ্ণনা কৰিবলৈ যাওঁতে চকুক কেতিয়াও উপেক্ষা কৰিব পৰা নাই। মাধৱদেৱেও *নামঘোষাৰ* 'প্ৰাৰ্থনা'ত "নমো পদ্মসম নেত্ৰ পদ যাৰ শতপত্ৰ" বুলি ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ দুনয়নক পদুম ফুলৰ সৈতে ৰিজাইছে। কালিদাসৰ *মেঘদূতৰ* ২ / ৪৩ শ্লোকত "শ্যামাস্বংগং চকিত হৰিণীনয়নে দৃষ্টিপাতং" বুলি দুচকুক ভয়াতুৰ হৰিণীৰ চকুৰ সৈতে তুলনা কৰিছে। গীতিকাৰ ব্ৰজেন বৰুৱাইও লিখিছে, "মইনা কোন বিধাতাই সাজিলে তোমাৰ পদুম চকুটি..." বুলি। ভূপেন হাজৰিকাৰ ভালেকেইটি গীতত চকুৰ মোহনীয় বৰ্ণনা পোৱা যায়। কোনোবা অনামী নাৰীৰ দুচকু নিৰীক্ষণ কৰি আবেগ বিহ্বল হৈ তেওঁ লিখিছে,

কাৰোবাৰ দুনয়ন সৰগৰ তৰা যেন লাগে / নেজানো মোৰ কি যে হ'ল ।

সেইদৰে নাৰীৰ দুচকুৰ চাৱনিকে ধৰি অন্যান্য অংগৰ শোভায়ো হাজৰিকাক যৌৱন মতলীয়া কৰি তোলে। এটি এটিকৈ সেই নাৰীৰ শৰীৰৰ অংগসমূহৰ বৰ্ণনা দি ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছে,

তোমাৰ নয়ন যুৰি / তোমাৰ বুকুৰ পাপৰি
প্ৰতি চাৱনি শুৱনি / প্ৰতি পৰশ লাৱনি;

ভূপেন হাজৰিকাই গোটেই জীৱনজুৰি যিগৰাকী সৰ্ব-সুলক্ষণা অপৰূপা সুন্দৰী নাৰীৰ অন্বেষণ কৰি আহিছে, সেই কল্পনাৰ নাৰীগৰাকী হৰিণী-নয়না। আৰু সেই হৰিণী-নয়নাৰ বাবেই গীতিকাৰ হাজৰিকাৰ কলমেৰে নিৰ্গত হৈছে অযুত প্ৰেমৰ ভাষা। সৃষ্টি হৈছে অফুৰন্ত সুৰৰ নিজৰা।

তুমিয়ে মোৰ কল্পনাৰে হৰিণীনয়না / তুমিয়ে মোৰ জীৱনৰে মধুৰ আল্পনা
তোমাৰ বাবেই মোৰেই সুৰৰ কতনা মূৰ্চ্ছনা / তুমি জানা নে নেজানা ?

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নাৰীৰ ৰূপ বৰ্ণনাই গীতসমূহক অধিক শ্ৰুতিমধুৰ কৰি তোলা দেখা যায়। সদা ব্যৱহৃত উপমা ব্যৱহাৰ নকৰি সাধাৰণ গীতিকাৰে কল্পনাতো ভাবিব নোৱৰা একোটি প্ৰাকৃতিক বিষয়ক নাৰীৰ সৌন্দৰ্যবৰ্ধক অংগৰ সৈতে ৰিজাই গীতসমূহক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। নাৰীৰ চকু আৰু চাৱনিয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ মনত এনেকৈ হেন্দোলনি তুলিছে যে সেই চাৱনিৰ মাজতো গীতিকাৰে যেন প্ৰকৃতিৰ ৰং বিচাৰি পাইছে,

গীত ঃ গাভৰু ঃ পলাশৰে ৰং
কোনেনো সানিলে?
এই মিঠা সেউজ বননিত।
কথা ঃ ডেকা ঃ আৰু তোমাৰ কোমল চাৱনিত।

গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে বাস্তৱৰ গুৰুত্ব যিমান, সপোনৰ মহত্বও সিমান। সপোনৰ কুৰঁৰীয়ে ভূপেন হাজৰিকাক ৰূপৰ চমকেৰে মুগ্ধ কৰে। সেই ৰূপৰ কুৰঁৰীয়ে প্ৰাকৃতিক বসনেৰে নিজকে সজাই শৰীৰৰ সৌন্দৰ্য দুগুণে বঢ়াই তোলে। সপোনৰ নাৰীক সাকাৰ ৰূপ দিবলৈয়ো হাজৰিকাই গীতৰেই আশ্ৰয়ত লিখিছে,

মই সপোন পুৰীৰ ৰূপকুঁৱৰী / হাতত মৃণালৰে খাৰু
অ' কাণত পদুমৰে কেৰু / পখিলীৰ স'তে মই ৰঙা ৰঙা পাখিৰে
মলয়াত উৰি ফুৰোঁ।।

সেইদৰে জনজাতীয় গাভৰুসকলৰ কুণ্ডত কটা যেন পৰিশ্ৰমী শৰীৰেও গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাক আকৰ্ষণ কৰি আহিছে। ৰূপসী নৈৰ পাৰৰ কোনোবা চাওতালী গাভৰুৰ ভৰুণ শৰীৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ মনত দোলা দি সেই ভাল লগাৰ পৰা এটি গীত জন্ম দিয়াইছে,

তাইৰ অংগে অংগে শোভা / তাইৰ ৰূপ মনোলোভা
হৰিণী চাৱনিত / চেনেহ সৰি যায়।

জীৱনৰ পৰিক্ৰমাত লগ পোৱা অসংখ্য নাৰীয়ে হয়তো ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্তৰৰ একো একোটি পৃষ্ঠা অধিকাৰ কৰি আহিছে। সেই নাৰীসকলৰ দৈহিক সৌন্দৰ্যই হয়তো গীতিকাৰ হাজৰিকাৰ হৃদয় জুৰাই ৰাখিছে। আৰু সেই অনুভৱৰ অদম্য প্ৰকাশ ঘটিছে ভূপেন হাজৰিকাৰ নাৰীকেন্দ্ৰিক গীতসমূহত। তাৰেই এটি উদাহৰণ হ'ল,

মনালিছা মনালিছা মনালিছা,
তোমাক স্ৰজিলে কোন লিওনাৰ্ডোই
কেনেকৈ হ'লা তুমি ইমান ধুনীয়া?

মাণিক ৰাইটং নামৰ খাচী লোককথাৰ আধাৰত নিৰ্মাণ কৰা বোলছবি 'প্ৰতিধ্বনি'ত ভূপেন হাজৰিকাই লিয়েন মাকাও নামৰ মুখ্য নাৰী চৰিত্ৰটি অপৰূপ সৌন্দৰ্যৰ অধিকাৰিণী হিচাপে দাঙি ধৰিছে। হাজৰিকাই সেই গাভৰুৰ ৰূপ-বৰ্ণনা মাথোঁ দৰ্শনীয় ৰূপতেই আবদ্ধ নাৰাখি গীতৰ কথাৰ মাজেৰেও উন্মুক্ত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে,

তেওঁৰ জেইন্‌চেমখনি বিজুলীৰে বোৱা,
ৰঙা ওঁঠযুৰি
অ' মৌৰে বোলোৱা / তুমি জানো মন কৰিছা?

ভূপেন হাজৰিকাই গোৱা বিহুগীত বা বোলছবিৰ প্ৰয়োজনত লিখা কিছু গীতত নাৰীৰ সৌন্দৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰা উপমাই শ্ৰোতাৰ মনত সহজেই অনুমানৰ মাপকাঠিক সঠিক মাত্ৰাত স্থাপন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল বুলি গীতকেইটিৰ পঠন বা শ্ৰৱণৰ পৰা উপলব্ধি কৰিব পৰা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে "গোলাপ গোলাপ গালতে", " মুখলৈনো কিনো চাবা পূৰ্ণিমাৰে জোনে", "চকুলৈনো কিনো চাবা পদুমৰে কলি", "দাঁতলৈনো কিনো চাবা ডালিমৰে গুটি", " ধুনীয়া ৰঙৰ নতুন পাহিৰ তুমি মোৰ পদুলিৰ কেতেকী ফুল " আদি গীতৰ শাৰীকেইটিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। তেনে অপৰূপা নাৰীসকলৰ ৰূপৰ বৰ্ণনা গীতৰ কথাত নিৰহ-নিপানীকৈ প্ৰকাশ কৰিও যেন ভূপেন হাজৰিকাৰ মন ক্ষান্ত হোৱা নাই। হয়তো সেয়েহে লিখিছে,

দেহ-ভংগিমাৰ বিৱৰণী কিনো দিম / দেখিয়েই ভাষাটি হেৰায়।
হংসগামিনী সখী বন মৃগনয়নাই / খোজে পতি পদুম ফুলায়

নাৰীৰ ৰূপ-সৌন্দৰ্যই গীতিকাৰৰ মনত যিদৰে মিলন বাসনা জাগ্ৰত কৰে তেনেদৰে প্ৰেম মতলীয়া মনক যাতনাও দিয়ে। অপৰূপা নাৰীৰ ৰূপৰ শিখাই যেন গীতিকাৰক দহি-পুৰি মাৰে। প্ৰিয়াৰ অপৰূপ সৌন্দৰ্যৰ সাগৰত আকণ্ঠ বুৰ গৈ গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছে,

বৰ পোৱণি আছে বান্ধ, ফেঁটী সাপৰ বিষত / তাৰো অধিক কষ্ট বান্ধ ৰমণীৰে ৰূপত
প্ৰিয়াৰ বাহুলতাৰ অগনি নুনুমায়।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত আধ্যাত্মিক প্ৰেম আৰু নাৰী— পশ্চিমীয়া ৰমন্যাসবাদৰ প্ৰভাৱত সৃষ্টি হোৱা ৰমন্যাসিক কাব্যসমূহৰ ঘাই গুণ দুটা হ'ল — সুন্দৰৰ প্ৰতি গভীৰ অনুৰাগ আৰু জীৱন-ৰহস্যৰ ওৰণি দাঙি চোৱাৰ কৌতূহল। ইয়াৰে দ্বিতীয়টো হ'ল জাৰ্মান চিন্তাৰ দান। সাহিত্যত ৰহস্যবাদে জড় পদাৰ্থৰ মাজতো জীৱৰ সঞ্চাৰ কৰে। সকলো পদাৰ্থ বা বস্তুকো সাহিত্যিকে জীৱ থকা প্ৰাণী হিচাপে গণ্য কৰি সাহিত্যত স্থান দিয়ে। কাব্য আৰু গীতত সেই ৰহস্যবাদেই পিছলৈ প্ৰেমৰ গভীৰ উপলব্ধিক অতীন্দ্ৰিয় জগতলৈ উত্তীৰ্ণ কৰাই পৰমেশ্বৰৰ বক্ষত বিলীয়মান হোৱাৰ আকাংক্ষালৈ পৰিৱৰ্তিত হয়। সাধাৰণতে বাহ্যিক দুখৰ পৰা আঁতৰি থকাৰ মানসেৰে লিখা ৰমন্যাসধৰ্মী গীতত গীতিকাৰৰ পাৰ্থিৱ দুখ-বেদনা আৰু সৌন্দৰ্যপিপাসু অন্তৰৰ সৈতে হোৱা সংঘাতৰ ফলত গীতিকাৰৰ উপলব্ধিক এক চৰম পৰ্যায়লৈ লৈ যায়। তেতিয়াই গীতিকাৰে পাৰ্থিৱ সকলো বস্তুৰ মাজতে ঈশ্বৰৰ অস্তিত্ব অনুভৱ কৰে। এই সৰ্বেশ্বৰবাদৰ উপলব্ধিয়ে এজন গীতিকাৰৰ গীতক স্বৰ্গীয় অনুভূতিৰ আভাস দিয়ে। প্ৰেমৰ গীতসমূহো ঈশ্বৰবাদী চিন্তাৰে মুখৰিত হৈ পৰে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত চিত্ৰিত নাৰীৰ পৰা গীতিকাৰে ক্ষণিক দৈহিক সুখ বিচৰা নাই। এই নাৰীৰ লগত যেন গীতিকাৰৰ জন্ম-জন্মান্তৰৰ সম্পৰ্ক। এই নাৰীৰ প্ৰতি গীতিকাৰৰ মনত কোনো কামনা বাসনাৰ ভাৱ নাই। এটি যুগ্ম জীৱন কটোৱাৰো তেওঁ আকাংক্ষা প্ৰকাশ কৰা নাই। এই নাৰীৰ এষাৰ মৰমৰ মাত গীতিকাৰৰ বাবে অমৃত সমান।

আকাশী গংগা বিচৰা নাই
নাই বিচৰা স্বৰ্ণ অলঙ্কাৰ
নিষ্ঠুৰ জীৱনৰ সংগ্ৰামত
বিচাৰো মৰমৰ মাত এষাৰ ।।

ভূপেন হাজৰিকাই নিৰলে থকাৰ মূহুৰ্তত বিমূৰ্ত প্ৰেমৰ নাৰীক লৈ কল্পনাৰ সাগৰত উটি ভাঁহি ফুৰা দেখা যায়। পাৰ্থিৱ জগতত হয়তো সেই নাৰীৰ স্থিতিয়েই নাই, কিন্তু মনৰ জগতত সেই নাৰীৰ সৈতে বিচৰণ কৰি এখনি সুন্দৰ পৃথিৱী গঢ়াৰ সপোন দেখে। সেই নাৰীৰ প্ৰতি থকা গীতিকাৰৰ প্ৰেমে এক আধ্যাত্মিক স্তৰলৈ গতি কৰে।

শুৱনী ধৰণী সজাওঁ পৰাওঁ
তুমিয়েই দিয়া তাৰ প্ৰাণ
সাত ৰহণৰ ৰামধেনু লৈ
আকাশ কৰিলোঁ ম্লান।

ব্যক্তিগত জীৱনত ভূপেন হাজৰিকাৰ বৈবাহিক জীৱন সফল হোৱা নাছিল। নলিনীবালা দেৱীয়ে বৈধব্যৰে একাকীত্বক সাৰটি লোৱাৰ দৰে সামান্য ভুল বুজাবুজিৰ বাবে ভৰ যৌৱনতেই ভূপেন হাজৰিকা পত্নীৰ সাহচৰ্যৰ পৰা বঞ্চিত হৈছিল। পৰিস্থিতিয়ে যেনেদৰে নলিনীবালা দেৱীৰ অকালতে স্বামীক হেৰুওৱাৰ বিষাদক অতীন্দ্ৰিয় প্ৰেমৰ জৰিয়তে গীতি-কবিতালৈ ৰূপান্তৰিত কৰিছিল, সেইদৰে নিঃসংগতাই ভূপেন হাজৰিকাৰ কলমেৰেও আধ্যাত্মিক প্ৰেমৰ স্পৰ্শ থকা গীতসমূহ নিগৰাইছে। আগতেও আলোচনা কৰা হৈছে যে ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰথম প্ৰেম সফল হোৱা নাছিল। প্ৰথম প্ৰেমিকাৰ সৈতে মিলনৰ সেই অপূৰ্ণ আশাই হাজৰিকাৰ মনত হাহাকাৰৰ সৃষ্টি কৰিছিল। সেয়েহে ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰেয়সীৰ এটুপি চকুলোৰ কামনাৰে নিজৰ মৃত্যুকো ধন্য কৰিব বিচাৰে। সেইগৰাকী নাৰীৰ প্ৰতি গীতিকাৰৰ কোনো অভিমান বা অভিযোগ নাই। বৰং গীতিকাৰে এসময়ত সেই নাৰীক কৰা অৱহেলাৰ বাবে অনুতাপৰ দহনতহে ভুগিছে। গীতিকাৰৰ বাবে প্ৰেয়সী বা পত্নীৰ পৰা

নোপোৱা সেই মৰমখিনিত স্বৰ্গীয় প্ৰেম নিহিত হৈ আছে। সেয়েহে হাজৰিকাই লিখিছে,

সেই সৰগী ধামখনি মই
তোমাৰ বুকুতে পাম
তোমাৰ এটুপি চকুলো পালেই
মই পাম মোৰ দাম ।

ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰেমক অতি মহৎ দৃষ্টিৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰি আহিছে। সেয়েহে নৰ-নাৰীৰ প্ৰেমক তেওঁ স্বৰ্গীয় অনুভূতিৰে প্ৰকাশ কৰা দেখা যায়। এই স্বৰ্গীয় প্ৰেমৰ অধিকাৰিণীয়ে মনৰ মানুহজনৰ বাবেই যেন জনম লভে। এই নাৰী প্ৰতাৰক নহয়। এই নাৰীয়ে অৱহেলাৰ বাবে অভিমান কৰি জন্মান্তৰৰ সম্পৰ্ক এটি বিনষ্টও নকৰে। অতীন্দ্ৰিয় প্ৰেমৰ অধিকাৰিণী স্বৰূপা এই নাৰী ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মূৰ্ত হৈ উঠে। এনে নাৰীৰ কণ্ঠ হৈ 'খোজ' কথাছবিৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকাই এটি গীতত লিখিছে,

চিনাকী মোৰ মনৰ মানুহ
তোমাৰ বাবেই জনম লভিছোঁ;
তোমাৰ ঘাটৰ বিপৰীতে
নাওখনি মোৰ বান্ধিছোঁ।
তুমি চিনিছানে নাই মই নেজানিলোঁ ।

প্ৰেমিকাৰ সৈতে মিলনৰ সুখ কেৱল দৈহিক বা মানসিক হোৱাৰ পৰিৱৰ্তে এজন পুৰুষ আৰু এগৰাকী নাৰীৰ মিলনত এক মহৎ উদ্দেশ্যও থাকিব পাৰে। ইন্দ্ৰিয় সুখ অগ্ৰাহ্য কৰি এহাল পুৰুষ মহিলাই চিৰযুগমীয়া আদৰ্শৰ চানেকিও উত্তৰ পুৰুষৰ বাবে সঞ্চিত কৰি থৈ যাব পাৰে। নৰ-নাৰীৰ এনে প্ৰেমে আধ্যাত্মিকতাৰ দিশে গতি কৰে। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীততো দেখিবলৈ পোৱা যায় তাৰেই আভাস। এই প্ৰেয়সীৰ সৈতে শাৰীৰিক মিলন আৰু ঘনিষ্ঠ সান্নিধ্যক অগ্ৰাহ্য কৰি গীতিকাৰে প্ৰেয়সীৰ সহযোগত এখন সুন্দৰ দেশ গঢ়াৰহে সপোন দেখিছে।

তুমিয়ে ময়ে দেশখন গঢ়োঁতে
যদিহে কেঁচাঘাম সৰে
দুয়োৰে ঘামৰে মিলনে দেখিবা
বুৰঞ্জী ৰচনা কৰে।

প্ৰেয়সীৰ প্ৰতি থকা প্ৰেম আৰু মোহে যেতিয়া অতীন্দ্ৰিয় প্ৰেমৰ সীমা স্পৰ্শ কৰে, তেতিয়াই এজন পুৰুষে নাৰীক জীৱন-ৰথৰ সাৰথি কৰি লয়। সেই নাৰীৰ সাহচৰ্যই প্ৰেমিকক মুগ্ধ কৰি তোলে যদিও সেই প্ৰেমত কামনা বাসনাৰ স্থান নাথাকে। তেনে প্ৰেমিকা পুৰুষৰ মনোবল, কৰ্মক্ষেত্ৰৰ চালিকা শক্তি আৰু জীৱন-মৰুৰ মৰুভূমি স্বৰূপা। ভূপেন হাজৰিকাইও সীমিত কথাৰে সেই গৰাকী প্ৰেয়সীক অতি উচ্চ স্থানত স্থাপন কৰি প্ৰেমক এক স্বৰ্গীয় মাত্ৰা প্ৰদান কৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে,

জীৱন ৰণাংগনত তুমি সাহসৰে তীৰ্থভূমি
পৰাজয়ৰ নিৰাশাতো তুমিয়ে সান্ত্বনা
তুমি জানানে নেজানা ?

গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৃষ্টিত প্ৰেম ইমানেই উচ্চ পৰ্যায়ৰ যে কেতিয়াবা প্ৰকৃত প্ৰেমক উপেক্ষা কৰি যোৱা প্ৰেমিকাৰ প্ৰতিও তেওঁৰ অন্তৰত থাকে গভীৰ মৰম। সেই অটল প্ৰেমৰ স্মৃতিয়ে পাৰ্থিৱ প্ৰেমৰ

পৰিধি গৰকি গীতিকাৰক আধ্যাত্মিক প্ৰেমৰ সুখানুভূতি প্ৰত্যক্ষ কৰোৱাইছে আৰু আধ্যাত্মিক প্ৰেমৰ অধিকাৰিণী হৈ সেইগৰাকী প্ৰেমিকাই গীতিকাৰৰ হৃদয় জুৰি বহিছে।

এদিন কৈছিলা মোৰ হ'বা শেষ ঠিকনা
সঁচা নকৰিলা সেই কল্পনা
সঞ্চিত মৌ ধৰাত ছটিয়াই
উৰি উৰি হৈ যাম জ্যোতিতে বিলীন ।

গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেমে যেতিয়া ৰহস্যবাদৰ সৃষ্টি কৰে তেতিয়া নাৰীয়ে এক ছয়াময়া কায়াৰ ৰূপ লৈ গীতিকাৰৰ মনত লুকা ভাকু খেলে। গীতিকাৰৰ মিলনমুখী বাসনাক সেই নাৰীয়ে সৰগী স্পৰ্শেৰে অনন্য কৰি তুলিছে যদিও, এক অনিশ্চয়তাৰ প্ৰশ্নই গীতিকাৰৰ মনত খলকনিৰো সৃষ্টি কৰিছে। এই অনুভৱেৰেই ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছে,

মনৰ সাগৰখনে সোধে ৰামধেনুখনিক
কেতিয়ানো আঁকোৱালি লওঁ?
আমি দুয়ো একেলগে জীৱনৰ ফুলনিত
মৰমৰ শেৱালি ফুলাওঁ।

আধ্যাত্মিক প্ৰেমত নিশ্চয়তা নাথাকে। এই প্ৰেমৰ পৰিধি অতি বিশাল বাবে এনে প্ৰেম ভাগ্যই নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। অদৃষ্টৰ হাতত সঁপি দি এই প্ৰেম-প্ৰাৰ্থীয়ে প্ৰেমিকাকেই ধিয়াই থাকে। ভূপেন হাজৰিকাৰ এটি গীতত এই অনুভৱৰ পূৰ্ণ প্ৰকাশ দেখিবলৈ পোৱা যায়।

অভিজ্ঞতা উপচি পৰে
জলধিতো মানসৰো
অ' লেখি লহৰ যে ধুনীয়া
হিয়াযে ৰূপতে নাচে।
মনে তোমাক ধিয়াই।

এই আলোচনাৰ পৰা স্পষ্ট ধাৰণা হয় যে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ আধ্যাত্মিক প্ৰেমৰ নাৰীসকলে কেতিয়াবা বিমূৰ্ত আৰু কেতিয়াবা মূৰ্ত হৈ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য প্ৰেমক উপেক্ষা কৰি ৰহস্যবাদৰ সৃষ্টিৰে সেই প্ৰেমক এক স্বৰ্গীয় উপলব্ধিলৈ উন্নীত কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মূৰ্ত প্ৰেম আৰু নাৰী— মূৰ্তপ্ৰেম মানে সাকাৰ শৰীৰৰ সৈতে প্ৰেম। তেজ-মঙহৰ নাৰীয়ে যেতিয়া মূৰ্তমান হৈ মৰম-ভালপোৱাৰে প্ৰেমিকৰ মন ভৰাই তোলে তেতিয়াই তাক মূৰ্তপ্ৰেম বুলি কোৱা হয়। বহুতেই মূৰ্তপ্ৰেমক দেহজ প্ৰেম বুলি ক'ব খোজে যদিও দুয়োবিধক একে বুলিব পৰা নাযায়। দেহজ প্ৰেম কামনা-বাসনাযুক্ত প্ৰেমৰ শাৰীত পৰে। মূৰ্ত প্ৰেমত প্ৰেমৰ তীব্ৰ চোক থাকে, প্ৰেয়সীৰ সান্নিধ্য থাকে, মিলনৰ বাসনাও থাকে কিন্তু তাত যৌনতা নাথাকে। প্ৰেয়সীক জীৱনৰ লগৰী কৰি পোৱাৰ আকাংক্ষা অৱশ্যেই থাকে কিন্তু শাৰীৰিক মিলনৰ বাসনাক তাত অগ্ৰাহ্য কৰা হয়। এই প্ৰেমৰ নাৰী প্ৰেমিকৰ হৃদয়ৰ ৰাণী। সেই নাৰী যেনেকুৱাই নহওক লাগিলে প্ৰিয় পুৰুষৰ চকুত তেওঁ অনন্যা আৰু অপৰূপা। প্ৰেমিকৰ মন সেই নাৰীৰ সদা সান্নিধ্যৰ বাবে ব্যাকুল হৈ থাকে। ন-ন সৃষ্টিৰে প্ৰেমৰ অভিনৱ গীতৰ স্ৰষ্টা গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰো আছে তেনে এটি চিৰ সেউজীয়া মন। এই আলোচনা যদিও ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ পৰা আঁতৰত ৰখা হৈছে, তথাপিও ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰেমৰ গীতৰ সৃষ্টিৰ উৎস বিচাৰিবলৈ হ'লৈ দিলীপ

কুমাৰ দত্তই লিখা গ্ৰন্থ *ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথত* 'ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰেমৰ গীত' অধ্যায়ত লিখা এটি অংশ এই প্ৰসংগত অৱশ্যেই উল্লেখনীয়,

"তেওঁ যি মুকুতাৰ সন্ধানত বা যি প্ৰেমৰ অন্বেষণত প্ৰেমৰ নীলিম সলিল ৰাশিত নিজকে বিলীন কৰিছিল সেই মুকুতাৰ তেওঁ কোনো সন্ধান নাপালে। তেওঁৰ কিছুমান গীতৰ পৰা এইটো অনুমান কৰিব পাৰি যে তেওঁ সদায়ে এনে এজনী ধুনীয়া সহৃদয়া অসমীয়া ছোৱালীৰ সপোন দেখিছিল যি তেওঁক ভালদৰে বুজি পাব, যাৰ মৰমত তেওঁ বিশ্বাস কৰিব পাৰিব আৰু যি তেওঁক বৈবাহিক জীৱনত আবদ্ধ কৰিও মুক্তভাৱে গীত গাই যাবলৈ উৎপ্ৰেৰণা যোগাব। তেওঁ এনে এজনী নাৰীৰ সান্নিধ্য বিচাৰিছিল যাৰ মৰমৰ মাতে নিষ্ঠুৰ জীৱনৰ সংঘাতত অৱসন্ন হোৱা মনটোক আনন্দেৰে ভৰপূৰ কৰিব। তেওঁ এনে ভালপোৱা দিবলৈ আৰু পাবলৈ বিচাৰি আহিছে যি তেওঁৰ আত্মাক মুক্ত কৰিব পাৰে। এই অন্বেষণৰ শ্ৰুতিমধুৰ বিষাদ তেওঁৰ বহু গীতত বিশেষ ঐকান্তিকতাৰে প্ৰকাশ কৰিছে।"

দিলীপ কুমাৰ দত্তই লিখাৰ দৰেই তেনে অনুভৱেৰে গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাইও সুখৰ অমৃত সন্ধানী প্ৰেমিক যুগলক লৈ লিখিছে,

দুয়ো মুখামুখি অতি সুখে সুখী
বহিৰ বিশ্ব নিমাত।
এই মুহূৰ্ত অতি পৱিত্ৰ
প্ৰেমৰ জ্যোতিপ্ৰপাত ।।

মূৰ্তপ্ৰেমৰ নাৰীয়ে প্ৰেমৰ ৰাঙলী পথেৰে প্ৰেমিকৰ সৈতে জীৱনৰ বাট বুলে। কণ্টকপূৰ্ণ জীৱনতো সেই নাৰীয়ে প্ৰেমিকৰ লগত সহমৰ্মিতাৰে আগবাঢ়ি যায়। জীৱন মানেই সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন , চিন্তা-বেদনা। এনে সংকটপূৰ্ণ জীৱনত অন্তৰৰ প্ৰেমিকাই পুৰুষক সাহস দিয়ে। ভূপেন হাজৰিকাৰ ভাষাৰে, "শুভ আঁচনি লৈ আগবঢ়া, পিচলৈ টানিলে ঘূৰি নেচাবা— মই তোমাৰ সৈতে আছোঁ।" ভূপেন হাজৰিকাই এই কথাখিনিকেই গীতিময়তাৰে শ্ৰোতাৰ আগত দাঙি ধৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছিল,

আমাৰ প্ৰেম সৃষ্টিময়
ইংগিত চোৱাঁ সৌ জ্যোতিৰ্ময়।
দূৰত্ব দেখি তুমি ভয় নেখাবা
মোক কাষতে লৈ আগবাঢ়িবা।

কামনাবিহীন প্ৰেমত হৃদয়ৰ মূল্য অনেক। সাকাৰ শৰীৰৰ নাৰীয়ে মানসিক সংগ প্ৰদান কৰি জীৱনৰ উদ্দেশ্য পূৰণ কৰাৰ বাবে প্ৰেমিকক মনোবল যোগায়। মুকলি আকাশৰ আশ্ৰয়ত, মুকলি বতাহ সেৱন কৰি, সেই নাৰীয়ে প্ৰিয়জনৰ সৈতে মৰতত সৰগ ৰচাৰ সপোন দেখে।

দুটি দেহৰ দুটি মানুহ
একেটি মাথোন হিয়া
সন্মুখতে বাট আমাৰ
মৰম সেন্দুৰীয়া।।

ভূপেন হাজৰিকাৰ সেইএকেই অনুভূতি প্ৰকাশ পাইছে আন এটি গীতৰ এটি স্তৱকত। প্ৰেম সম্পৰ্কীয় একেই ধাৰণা লৈ ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছে ,

এটি মনৰ দুটি মানুহ

মৰমী সৰগ ৰচে,
এই সৰগী মৰতত
এই প্ৰিয়জনে
আৱেগৰ নাচোন নাচে
মৰমী সৰগ ৰচে।।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ এটি বিশেষত্ব হ'ল যে একেটি গীতৰেই বেলেগ বেলেগ স্তৱকত বেলেগ ভাৱৰ স্ফূৰণ ঘটে। একো একোটি গীত হ'ল দেহজ প্ৰেম, নাৰীৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণনা, আৰু কামনা বিহীন নিষ্পাপ প্ৰেমৰ সমাহাৰ। "কাৰোবাৰ দুনয়ন সৰগৰ তৰা যেন লাগে " শীৰ্ষক গীতটি তেনে এটি গীত। এই গীতটিত প্ৰেমৰ সকলোটি উল্লেখিত উপাদান বিদ্যমান। এই গীতৰ শেষ স্তৱকে উপস্থাপন কৰে এগৰাকী সহৃদয়া লাজকুৰীয়া ৰূপহী গাভৰুক, যিগৰাকী গীতিকাৰৰ নিচেই আপোন কলিজাৰ লগৰী সদৃশ।

কোনোবা ৰূপহীৰ মৰমী চাৱনি
লাজুকী লতাৰে লাজ যেন শুৱনি
কলিজাই লগৰী বিচাৰি বিচাৰি ফুৰে
নেজানো মোৰ কি যে হ'ল.....

শব্দ আৰু সুৰৰ পৃথিৱীত আপোন মনেৰে গীত লিখি যোৱা ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰতিটো গীত সন্মুখত এক উদ্দেশ্য ৰাখিহে ৰচনা কৰিছে। হয়তো স্বৰ্গীয় প্ৰেমৰ সাগৰত সাঁতুৰি নাদুৰি তাৰ মাধুৰ্য আহৰণ কৰা ভূপেন হাজৰিকাক বাস্তৱ জগতত সহস্ৰজনে তেওঁৰ মূৰ্তপ্ৰেমৰ অধিকাৰিণীৰ পৰিচয় বিচাৰি আমনি কৰে। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকা যেন আজন্ম প্ৰেমিক। সকলোৰে প্ৰশ্নক বৰ সাৱধানতাৰে এৰাই গৈ এজন প্ৰকৃত প্ৰেমিকৰ দৰে ভূপেন হাজৰিকাই জন-মানসৰ আগৰ পৰা প্ৰেয়সীৰ প্ৰকৃত পৰিচয় লুকুৱাই ৰাখি মহানুভৱতাৰ পৰিচয় দিয়ে,

সহস্ৰজনে মোক প্ৰশ্ন কৰে
মোৰ প্ৰেয়সীৰ নাম
মালৰিকা নে লিপিকা নে মল্লিকা ।।
....
....
সমিধানত কওঁ —
বুকুৰ ৰক্তেৰে, গুপুতে জীয়াই ৰখা
নামবিহীনা তাই অনামিকা!

কামনা বাসনাক নেওচা দি মাথো অন্তৰৰ লগৰী হোৱাৰ সপোন দেখা নাৰীৰ প্ৰাধান্য ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত সঘনাইকৈ দেখা যায়। এনে নাৰীয়ে দুখ-দৈন্যৰ মাজতো প্ৰেমিকৰ সৈতে সংসাৰ কৰে, মৰমেৰে হিয়া উপচাই ৰাখে। এনে নাৰীৰ লগত গীতিকাৰৰ যেন জন্ম-জন্মান্তৰৰ সম্পৰ্ক।

এতিয়া টকা নাই সিকা নাই
বিহুৱানৰ সূতা নাই
ধানো গ'ল যোৱাটো বানত — বোলোঁ বানত
ময়ে-চেনেহীয়ে মৰমত বাচিছোঁ

এনুৱা নিৰাশাৰ কালত হে'—

ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে প্ৰেম এক সুকোমল সুখানুভূতি স্বৰূপ, আৰু হৃদয়ৰ নাৰীগৰাকী হ'ল স্পৰ্শাতীত অনুভৱৰ নিজৰা। ভূপেন হাজৰিকাই সেয়ে তেওঁৰ গীতৰ মাজেদি এনে এগৰাকী নাৰীক বিচাৰে, যি গৰাকী নাৰীৰ শৰীৰ শেৱালি-কোমল আৰু তেওঁৰ সৈতে সুকোমল শেৱালিৰ শয্যাত এজন পুৰুষে পাৰ কৰিব পাৰে এটি মনোমোহা আবেলি। শৰতৰ প্ৰাকৃতিক দৃশ্য উপভোগ কৰি সেই নাৰীৰ লগত গীতিকাৰে সুখৰ সময় পাৰ কৰিব পাৰে।

শেৱালিৰে বিছনাতে আমি দুয়ো শুলোঁ
শুই শুই মেঘৰ আঁৰৰ
শৰালি গণিলোঁ।
এহাল হাঁহে আদৰিলে হঠাৎ নামি আহি ।

ইতিমধ্যেই বহুবাৰ আলোচনা কৰা হৈছে যে মূৰ্তপ্ৰেমৰ নাৰীৰ শাৰীৰিক তৃষ্ণা নাথাকে। কিন্তু এনে নাৰীৰ সান্নিধ্যই প্ৰেমিকৰ জীৱন ধন্য কৰে। মূৰ্তপ্ৰেমৰ নাৰীৰ অবিহনে গীতিকাৰৰ মাঘত উৰুকা নহয়, ব'হাগ (যথা) বিহুত বিহু ঢোল নাবাজে, শাৰদী পুৱা কঁহুৱা নুফুলে, এন্ধাৰ পঁজাত চাকি নজ্বলে, গীতবোৰো সুৰীয়া নহয়। এই নাৰী নাথাকিলে বৰষাৰ আকাশত মেঘ নজমে, জীৱনৰ শান্তি হেৰাই যায়, লুইতখনো যেন থমকি ৰয়, এনে অনুভৱ হয় গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ। এই গৰাকী মূৰ্ত প্ৰেমৰ নাৰী গীতিকাৰৰ আশা-ভৰসা, বুদ্ধিমত্তাৰো অধিকাৰিণী ; গীতিকাৰৰ জীৱনৰ সৰ্বস্ব স্বৰূপ। মূৰ্তপ্ৰেমত যৌনতা নাথাকে সঁচা কিন্তু এনে প্ৰেমত নাৰীৰ শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যৰ এটি আভাস থাকে। এই সৌন্দৰ্যসুধা পান কৰি প্ৰেমিকৰ মন ধন্য হয়, গীত লিখিবলৈ প্ৰেৰণা লাভ কৰে।

লুইতত তিওৱা তোমাৰ দেহা
মাহ আৰু হালধিৰ সুবাস ঘঁহা
নিচেই কাষতে পোৱাৰ পিছত
সুৰ যেন হাততে পালোঁ ।
মিঠা মিঠা ব'হাগৰ ।

সেইদৰেই কেতিয়াবা আকৌ প্ৰিয়তমাৰ দীঘল চুলিটাৰিৰ মাজত প্ৰিয়তমৰ দুচকুৱে লুকাভাকু খেলে। যেন সেই এন্ধাৰকলীয়া কেশৰ দৈৰ্ঘ্যই দিগন্ত ঢাকি ধৰে, গীতিকাৰৰ মনত এনে ভাৱ হয়—

তোমাৰ এন্ধাৰ কেশৰ দৈৰ্ঘ্যই
দিগন্ত ধৰিছে ঢাকি
তাৰ ফাঁকে ফাঁকে মোৰ নয়নে
অমৃত দিছে বাকি।......

প্ৰেয়সীৰ সান্নিধ্যই গীতিকাৰৰ গীতত সুৰৰ সৃষ্টি কৰাৰ দৰেই মনত মিলনৰ বাসনাও জাগ্ৰত কৰে। বুকুৰ মৰমবোৰ সফল কৰি তুলিবলৈ গীতিকাৰ হাজৰিকাই সেই প্ৰেয়সীৰ সৈতে সুখৰ সংসাৰ গঢ়াৰ সপোন দেখে। আৰু সেই মিলনৰ আকাংক্ষাতেই এটি গীতৰো সৃষ্টি হয় ,

একেটি সুৰতে মিলাওঁ কণ্ঠ যদি
বুকুৰ মৰমবোৰ ঢালি
কোনে মিলন ৰুধিব পাৰে

আগ বাঢ়োঁ যদি দুয়ো মিলি ।

ভূপেন হাজৰিকাৰ মূৰ্তপ্ৰেমৰ গীতত গীতিকাৰে নিজৰ সৈতে প্ৰিয়াক এহাতে উচ্ছল নিজৰাৰ লগত তুলনা কৰি গীতিকাৰৰ প্ৰেমৰ পাৰ ভাঙি যোৱা অৱস্থাৰ কাৰক বুলি কৈছে, আনহাতে আকৌ শৰতৰ শুভ্ৰ শেৱালিৰ লগত তুলনা কৰি সৌম্য, সুবাসিত প্ৰেমৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিছে এনেদৰে—

দুটি মন-নিজৰা জলধি হৈ
ওখকৈ সৰলৰ বননি দিলে বুৰাই
যেন উৰি— উৰি উৰি উৰি ফুৰা
জোনাকী পৰুৱাই
হাঁহি হাঁহি জোকালে
আমি হেনো উটি ফুৰা
দুটি মিঠা শৰতৰ শেৱালি ।।

মননশীল ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে মানৱ জীৱনৰ ৰণাংগনত নাৰী এগৰাকীৰ সান্নিধ্য অতি প্ৰয়োজনীয়। নাৰীৰ সংগই এজন পুৰুষৰ জীৱনটো সঠিকভাৱে পৰিচালিত হ'বলৈ সহায় কৰে, সমূহ বিপদত সাহস যোগায়। সেয়েহে হাজৰিকাই অন্তৰৰ মানুহজনী সদায় কাষতে থকাটোকেই কামনা কৰি লিখিছে,

আঁচনিৰ সাগৰতে
সাহসৰ স্বাক্ষৰ কৰিলা
নিৰাশাৰ চকুপানী মচি
দুঃসহ বেদনাত ভুগিলেও
তুমি যেন থাকা মোৰ কাষতে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত দেহজ প্ৰেম আৰু নাৰী— প্ৰকৃতি-পুৰুষৰ আদিম সম্পৰ্কক কোনেও উলাই কৰিব নোৱাৰে। মানৱ জীৱনৰ চকৰি ঘূৰাবলৈ প্ৰকৃতি পুৰুষৰ মিলন যে অত্যাৱশ্যকীয় সেয়া নতুনকৈ আলোচনাৰ প্ৰয়োজন নাই। মানৱ শৰীৰলৈ যেতিয়া যৌৱন আহে পুৰুষ -নাৰী ইজনে সিজনৰ সান্নিধ্যৰ বাবে ব্যগ্ৰ হৈ উঠে। উচ্চ পৰ্যায়ৰ সাহিত্যিকসকলেও অতি সংযত ভাষাৰে নাৰীৰ যৌন আবেদন বা নাৰী-পুৰুষৰ শাৰীৰিক মিলনক সাহিত্যত স্থান দি আহিছে। লোকগীতৰ ক্ষেত্ৰত যৌনগন্ধী বিহুগীত বা হুদুম পূজাৰ গীতৰ উল্লেখ এই খিনিতে নিশ্চয়কৈ কৰিব পাৰি। কালিদাসৰ *কুমাৰ সম্ভৱ* আৰু *মেঘদূত*ত উল্লেখ থকা যৌন মিলনৰ বাসনাৰ কথা সৰ্বজন বিদিত। পৌৰাণিক অসমীয়া সাহিত্য অধ্যয়ন কৰিলে পীতাম্বৰ কবিৰ *ঊষা-পৰিণয়,* অনন্ত কন্দলীৰ *কুমৰ হৰণ* আদি কাব্যত দেহজ প্ৰেমৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। শংকৰদেৱৰ *কীৰ্তন*ৰ 'হৰমোহন' আৰু 'ৰাসলীলা' অধ্যায়তো সংযত যৌনতাৰ সুবাস পোৱা যায়। আধুনিক যুগত গণেশ গগৈ, যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰাৰ দৰে কবিও ইন্দ্ৰিয়বিলাসী কবি বুলি সমালোচিত হৈছে। দেৱকান্ত বৰুৱায়ো কবিতাত সমাজৰ নিয়ম বহিৰ্ভূত যৌন-জীৱনৰ কথা সামৰিবৰ প্ৰয়াস কৰিছে। আন এজন গীতিকাৰ অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰীয়ে আকৌ শৰীৰ সৰ্বস্ব গীতি-কবিতা ৰচনা কৰিও প্ৰেয়সীৰ প্ৰতি থকা দেহজ প্ৰেমক ৰহস্যবাদলৈ উত্তৰণ ঘটাইছে। ৰায়চৌধুৰীৰ "তুমিৰ পৰা" শীৰ্ষক দীৰ্ঘ গীতি-কবিতাটো প্ৰথম পঠনৰ পৰা এটি দেহজ প্ৰেমৰ কবিতা যেন অনুভৱ হ'লেও কবিতাটিত বিৰহে সৃষ্টি কৰা ৰহস্যবাদহে কবিতাটোৰ সাৰ-বস্তু।

তুমি চুমাৰে উপচি উঠা
লাহৰীৰ ৰঙচুৰা ওঁঠ ;

তুমি চুমাৰে ৰাঙলী চৰা
প্ৰেমেৰে আপ্লুত মনোৰথ ।
....
....
তুমি বোৱাই হেমেজুধাৰ
লাহৰীৰ লাৱন্য গালেৰে
সৰজি সুষমা কিয়
বান্ধা মোক বিৰহ-ডোলেৰে?

অসমীয়া আধুনিক গীতৰ ক্ষেত্ৰতো বহুতো গীতিকাৰে সময়ে সময়ে যৌনগন্ধী গীত ৰচনা কৰি আহিছে। জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ *শোণিত কুঁৱৰী নাটকৰ* বাবে লিখা "ৰূপহ কোঁৱৰৰ চুমা পৰশতে" গীতটিত যৌনতাৰ সুবাস পোৱা যায়। সেইদৰে নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈয়ে লিখা "আহাছোন আহা / কাষতে বহা......যৌৱন অথলে যায়", উপেন কাকতিৰ "দেহেই যৌৱনমতীৰ লাজ লাজ লাজ....", কেশৱ মহন্তৰ "ঢৌ তুলি নাচিলে বুকু / দেখি কাৰ হৰিণী চকু..." আদি শীৰ্ষক গীতবোৰ নিঃসন্দেহেই যৌনগন্ধী গীত। গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকায়ো যৌৱনক সঁহাৰি জনাই ভালেমান গীত ৰচনা কৰিছিল, যিবোৰ গীতত দেহজ প্ৰেমে প্ৰাধান্য পাইছিল। এনে গীত ৰচনাৰ সংক্ৰান্তত স্বয়ং ভূপেন হাজৰিকাই এটি প্ৰৱন্ধত কৈছে,

"Love and sex are integral part of life বুলি কোৱা হয় যদিও নৰ-নাৰীৰ প্ৰেম, সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰেম—এই সকলোবোৰকে মই সন্মান কৰি আহিছোঁ। মই ভণ্ড প্ৰেমিক নহওঁ। প্ৰেমৰ অনুভৱক লৈ মই সদায়েই সৎ আৰু সাহসী। আনহাতে মই প্ৰেয়সীৰ সংগ আৰু অংগক লৈ গীতেৰে কৈছোঁৱেই—

কিযে তোমাৰ সংগ প্ৰিয়া
কিযে তোমাৰ সংগ
তোমাৰ অংগ জ্বলন্ত জুই
মই যে পতংগ।"

শৰীৰ আৰু মন মিলিয়েই মানুহৰ সৃষ্টি হয়। নাৰীয়ে যেতিয়া পুৰুষৰ হৃদয় অধিকাৰ কৰে, তেতিয়া তেওঁক প্ৰিয়াৰ সন্মান দিয়া হয়। প্ৰিয়াৰ সৈতে প্ৰেমত কামনা বাসনা নাথাকে। কিন্তু প্ৰিয়াৰ অবিৰত সান্নিধ্যই পুৰুষৰ মনত লালসাৰ সৃষ্টি কৰে। অতীন্দ্ৰিয় প্ৰেম দেহজ প্ৰেমলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। হৃদয়ত এক উখল-মাখল পৰিস্থিতি জাগ্ৰত হয়। তেতিয়া কবি আৰু গীতিকাৰসকলৰ লিখনীৰ মাজত প্ৰিয়াৰ সংগত ওপজা যৌৱন তৃষাৰ পূৰ্ণ প্ৰতিফলন ঘটে। ভূপেন হাজৰিকাৰ এই গীতটিত যৌৱন লালসা অতি সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ পাইছে -

অ' আজি জোনাকৰে জিল্‌মিলীয়া নিশা,
মোৰ বঢ়ালা যে জীৱন লালসা।
দুচকুত মৰমৰ আভাস
চেনেহৰ অপৰূপ প্ৰকাশ
নকৰিবা ভয় নাই সংশয়
আছে মাথোঁ মিলনৰ আশা।।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেমৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য ৰূপটোৰ উপৰি তাৰ এক ৰোমাণ্টিক মাত্ৰাও আছে। এনে গীতত ৰোমাণ্টিক গীতিধৰ্মিতাৰ পৰা গীতৰ কথাৰ মাজেদি কিছু আঁতৰি আহি শ্ৰোতাৰ দৃষ্টিত প্ৰবলৰূপত এক

ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য প্ৰেমস্বৰূপেহে দেখা দিব খোজে। ভূপেন হাজৰিকাৰ 'তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল শেৱালি কোমল হাঁহি' বুলি গীতটিৰ মাজতো পাঠক আৰু শ্ৰোতাই কোমল প্ৰেমিকাৰ তপত উশাহৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য ৰূপটোকহে অনুভৱ কৰে। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা হৈছে যে ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰথম প্ৰেম সফল হোৱা নাছিল বুলি তেওঁ অনুলিখিত আত্মজীৱনীত লিখি থৈ গৈছে। পৰৱৰ্তী কালত বৈবাহিক জীৱনো তেওঁৰ সুখৰ নহ'ল। সেয়েহে দেখা যায় যে ভৰ যৌৱনত লিখা মূৰ্তপ্ৰেমৰ গীতে ভূপেন হাজৰিকাই যৌৱনৰ বিদায়ী বা অনুভৱ কৰাৰ পিছত ৰূপান্তৰিত হৈ পৰে। সেয়েহে যৌৱনৰ বিয়লি বেলাত তেওঁ অধিক সংখ্যক নিয়ম ভঙাৰ গীত ৰচনা কৰে। হাজৰিকাৰ কিছুগীতত যৌনতাৰ সুঘ্ৰাণ স্পষ্টভাৱে পোৱা যায় বুলি লেখক লক্ষ্মীনাথ তামুলীয়ে 'ভূপেন হাজৰিকা ঃ দূৰন্ত প্ৰেমিক অশ্বাৰোহী' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত উল্লেখ কৰি গৈছে। সেই দিশৰ পৰা মন কৰিলে দেখা যায় যে ভূপেন হাজৰিকাই সত্তৰৰ দশকলৈকে লিখা কিছু গীতত যৌন আবেদনৰ এটি সামান্য আভাস পোৱা যায়। উক্ত দশকত লিখা "আজি বতৰ গাভৰু হ'ল " শীৰ্ষক গীতটিত গীতিকাৰ হাজৰিকাই "আগে নাজানিলো, এতিয়া জানিলোঁ শৰীৰত একুৰা জুই" বুলি যৌনতাক সামান্য প্ৰশ্ৰয় দিয়া যেন অনুভৱ হয়। সেইদৰে ১৯৭৪ চনত 'বৃষ্টি' বোলছবিৰ বাবে লিখা গীত "কাৰোবাৰ দুনয়ন সৰগৰ তৰা যেন লাগে" গীতটিত ভূপেন হাজৰিকাই "মিলনৰ বাসনাই বুকু মোৰ হম্ হম্ কৰে" বুলি উল্লেখ কৰি প্ৰিয়াৰ সান্নিধ্যত জীৱন লালসা প্ৰকট কৰি তুলিছে। কিন্তু ১৯৭৮ চনত 'মন প্ৰজাপতি' বোলছবিৰ দৃশ্যায়নৰ প্ৰয়োজনত লিখা "এই ধুনীয়া গধূলি লগন" শীৰ্ষক গীতটিত সেই যৌনতাই যেন আৰু এঢাপ উজাই গৈ সমাজৰ আঁৰত লুকাই সংযমহীন আচৰণেৰে সমাজৰ নিয়ম বহিৰ্ভূত প্ৰেমত মগন হৈ পৰিছে।

এই ধুনীয়া গধূলি লগন / সংযমহীন আচৰণ
সমাজৰ আঁৰতে নিয়ম ভাঙি / কিয় দুয়ো দুয়োতে মগন ?

ইতিমধ্যে মাথোঁ মনৰ যৌন বাসনাক দুই এটি শব্দৰ ব্যৱহাৰেৰে গীতৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ ১৯৭৬ চনত লিখা এটি গীতত দেহজ প্ৰেমে পূৰ্ণতা প্ৰাপ্তি লাভ কৰিছে যেন অনুভৱ হয়। সম্পূৰ্ণ পোনপটীয়া ভাষাৰে কিন্তু সংযত শব্দৰ খেলাৰে ভূপেন হাজৰিকাই "গুপুতে গুপুতে কিমান খেলিম, আলিংগনৰ এই খেলা" শীৰ্ষক গীতটিত অতি শালীন ভাষাৰে যৌনতাক উন্মুক্ত কৰিছে। লগতে ইংগিতধৰ্মী বাক্যৰে লাজৰ ওৰণি গুচাই প্ৰিয়াৰ মন আৰু শৰীৰ জয় কৰাৰ দুৰ্বাৰ আকাংক্ষাও প্ৰকাশ কৰিছে।

তোমাৰ নয়ন যুৰি / তোমাৰ বুকুৰ পাপৰি
প্ৰতি চাৱনি শুৱনি / প্ৰতি পৰশ লাৱনি;
বন্ধ ঘৰৰ খিৰিকী দুৱাৰ / খোলাঁ আজি প্ৰিয়া খোলাঁ
নেলাগে আৰু দেখুৱাব আজি / শালীনতা শৃংখলা।

উল্লেখিত গীতটিত 'বুকুৰ পাপৰি'য়ে নাৰীৰ ভৰ যৌৱন, 'শুৱনি চাৱনি আৰু লাৱনি পৰশে' সংগমৰ পূৰ্বৰাগ আদিৰ বিষয়ে শ্ৰোতাৰ মনত এটি প্ৰতিচ্ছবিৰ সৃষ্টি কৰে। সেইদৰে 'দুৱাৰ-খিৰিকী খোলা'ৰ আহ্বানেৰে গীতিকাৰে লজ্জাৰ ওৰণি আতঁৰাই মিলনৰ চৰম প্ৰাপ্তিত নিজকে বিলীন কৰিবলৈ প্ৰেয়সীক আহ্বান জনোৱা যেনো অনুভৱ হয়। গীতটিৰ পঞ্চম স্তৱকলৈ যদি দৃষ্টি দিয়া হয়, তেন্তে সহজেই অনুমেয় যে এই মিলন এক অবৈধ মিলন। কাৰণ এই স্তৱকত প্ৰেয়সীক সোধাৰ ছলেৰে আচলতে ভূপেন হাজৰিকাই নাৰী-পুৰুষৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত যৌন আকাংক্ষাক জানো নিয়মেৰে বান্ধি ৰাখিব পাৰি বুলি সমাজক প্ৰশ্ন কৰিছে। গীতটিৰ সম্পূৰ্ণ পঠন বা শ্ৰৱণৰ পৰা গীতটিৰ মাজত লুকাই থকা এগৰাকী লজ্জাশীলা নাৰী শ্ৰোতা বা পাঠকৰ আগত প্ৰতিভাত হৈ উঠিছে। সেই নাৰীয়ে যৌৱনৰ আকুল আহ্বানক এহাতে নেওচা দিব পৰা নাছিল, আনহাতে প্ৰিয় পুৰুষৰ

কামনাত নিজকে সম্পূৰ্ণভাৱে সঁপি দিবও পৰা নাছিল। সেই নাৰীয়ে যেন প্ৰিয়জনৰ ক্ষন্তেকীয়া আলিংগনতেই সৰগৰ সুখ বিচাৰি পাইছিল যদিও, প্ৰেমিকৰ দুৰ্বাৰ যৌন বাসনাক সম্পূৰ্ণ উপেক্ষাও কৰিব খোজা নাছিল। ভালদৰে মন কৰিলে গীতটিত এক সুপ্ত কাহিনী লুকাই থকা যেন লাগে। সেই কাহিনীত এহাল পুৰুষ নাৰীয়ে মনৰ সম্পৰ্ক অতিক্ৰমি দেহজ মিলনত মগ্ন হ'ব খুজিছে। লেখক প্ৰভাত গোস্বামীয়ে 'ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেমৰ সংজ্ঞা' শীৰ্ষক এটি প্ৰবন্ধত এই গীতটি সম্পৰ্কে এনে ধৰণে ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে,

"এই গীতটি সাধাৰণ দৃষ্টিৰে চালে দেখা যাব যে ইয়াত এজন পুৰুষ আৰু এগৰাকী নাৰীৰ দেহজ প্ৰেমৰ কথাকে প্ৰকাশ কৰা হৈছে। কিন্তু তাৰ মাজতো যেন তেখেতে বহুত প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা কৰিছে। গীতটি বিশ্লেষণ কৰিলে তাৰ মাজত যেন এটি সুন্দৰ গল্প বিচাৰি পোৱা যায়। সমাজ আৰু সংস্কাৰে যেন দুটি প্ৰাণৰ মিলনক বাধা দি ৰাখিছে। দুটি প্ৰাণ এটি হ'ব খুজিছে; আকাশে, বতাহে ৰঙৰ মেলা পাতিব খুজিছে। তেওঁলোকে পুৰণি নীতি-আদৰ্শক এৰি নতুনৰ ফালে ধাৱমান হ'ব খুজিছে। পুৰণিকলীয়া সমাজ আৰু সংস্কাৰক ভাঙি পেলাব খুজিছে। এয়া প্ৰগতিশীল চিন্তাৰ গান। ইয়াক সাধাৰণ দেহজ প্ৰেমৰ গীত বুলি ক'লে নিশ্চয় ইয়াৰ প্ৰতি অবিচাৰ কৰা হ'ব।"

অবৈধ মিলনৰ বাসনাত লিখা ভূপেন হাজৰিকাৰ "দেহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে তুলিলে শিহৰণ" শীৰ্ষক অন্য এটি গীতত গীতিকাৰে নিবিড় সান্নিধ্যৰ কথাৰ অৱতাৰণা কৰি দৈহিক মিলনত আত্মসমৰ্পণ কৰিব খোজা এগৰাকী নাৰীক জিলিকাই তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। অনামী এই নাৰীগৰাকী হয়তো গীতিকাৰৰ সৃষ্টিশীলতাৰ পৰম অনুৰাগী। গীতিকাৰৰ প্ৰতি সাঁচি ৰখা মোহৰ দুৰ্বাৰ আকৰ্ষণে তেওঁৰ সৰ্বসত্তা অধিকাৰ কৰি ৰাখিছে। সেয়েহে কোনো এটি সাক্ষাতত সেই নাৰীয়ে হয়তো তপত ওঁঠৰ মধুৰ পৰশেৰে গীতিকাৰৰ দেহ-মনত শিহৰণ তুলিলে। গীতিকাৰৰ এটি মাথো সঁহাৰিতেই সম্পূৰ্ণভাৱে প্ৰেমৰ দাৱানলত চগাৰ দৰে জাহ যাবলৈয়ো সাজু হোৱা সেই নাৰীক ভূপেন হাজৰিকাই অবৈধ প্ৰেমৰ বলি নসজাই সন্মান সহকাৰে প্ৰত্যাখ্যান কৰিছে। হয়তো ভূপেন হাজৰিকাৰ যাযাবৰী জীৱনৰ চকৰিয়ে সেই নাৰীৰ জীৱনত আউল লগাব পাৰে বুলি ভূপেন হাজৰিকাৰ মনত শংকা জাগিছিল। সেয়েহে উন্মুক্ত প্ৰেমৰ প্ৰতিমূৰ্তি স্বৰূপা সেই নাৰীক সন্মান যাচি গীতিকাৰ হাজৰিকাই নিজৰ মহানতাৰ পৰিচয় দি লিখিলে ,

সৰ্বসত্তা মোৰ হ'ল ধন্য / তুমি দিলা মিঠা আশ্ৰয়
তোমাৰ উদাৰতাৰ নলওঁ সুযোগ / স্মৃতি মাথোঁ ৰ'ব সঞ্চয়।

এই গীতটিৰ বিষয়ে এটি সাক্ষাৎকাৰত ভূপেন হাজৰিকাই কৈছে,

"কেতিয়াবা এনেহে লাগে —প্ৰেমে যেন মোৰ সৰ্বসত্তাক পৰিচালনা কৰিছে। এটি চুমাক লৈয়ো গাইছো— দেহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে তুলিলে শিহৰণ তোমাৰ ওঁঠৰ পৰশে .....

সত্তৰৰ দশকতেই লিখা ভূপেন হাজৰিকাৰ আন এটি গীতত ভূপেন হাজৰিকাই যাযাবৰী জীৱনৰ কোনো কোনো দুৰ্বল মুহূৰ্তত লগ পোৱা প্ৰেম-প্ৰত্যাশী বিভিন্ন নাৰীৰ লগত মিলনৰ কথা আওপকীয়াকৈ বৰ্ণনা কৰিছে। সম্পূৰ্ণ ইংগিতধৰ্মিতাৰে ভূপেন হাজৰিকাই কোনো এক অনামী নাৰীৰ ৰূপ বৰ্ণনাৰ অচিলাৰে যৌনতাৰ আভাস থকা মিলনৰ কথা সন্তৰ্পণে ব্যক্ত কৰিছে। সেই বৰ্ণনাত পোনপটীয়াকৈ দৈহিক মিলনৰ উল্লেখ নাই যদিও এক চিত্ৰকল্পৰ সহায়েৰে সহজতেই শ্ৰোতাৰ মনত দেহজ প্ৰেমৰ অভিজ্ঞতা আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়ে এটি সাঁচ বহুৱাবলৈ গীতিকাৰ হাজৰিকা সক্ষম হৈছে।

কত ৰস চুহিলোঁ অভিজাত কুসুমৰ / বনফুলে যাচিলে ভঁৰাল ৰসৰ
তিতাৰসো গোটালোঁ মিঠা বুলি / তোমাৰ ৰূপৰ ৰস তুলনা বিহীন।

উক্ত গীতটিত উল্লেখিত 'অভিজাত কুসুম' যদি অভিজাত পৰিয়ালৰ নাৰীৰ প্ৰতিভূ হিচাপে ব্যৱহৃত . হৈছে তেন্তে উল্লেখিত 'তিতাৰসে' নিঃসন্দেহেই মাথোঁ দেহজ প্ৰেমক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা কামাতুৰা নাৰীকেই সূচাইছে। সেই নাৰীসকলৰ প্ৰেমৰ প্ৰতি গীতিকাৰৰ কোনো আস্থা নাই, নাই কোনো আন্তৰিকতাও। কিন্তু উক্ত গীততেই আন এগৰাকী নাৰীৰ ৰূপৰ মনোমোহা বৰ্ণনাও আছে। সেই নাৰীক কামাতুৰা অভিজাত মহিলাৰ লগত কৰা তুলনাৰে ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ হৃদয়ৰ নাৰীগৰাকীক উচ্চ স্থানত প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ বিচৰা যেন অনুভৱ হয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্তৰৰ নাৰীগৰাকী সূৰ্যৰ দৰে প্ৰখৰ নহয়; জোনাক শুভ্ৰ শীতলতাই যেন সেই নাৰীৰ দেহ আৰু মন আচ্ছন্ন কৰি ৰাখিছে। কিন্তু সেই নাৰীয়ে উচ্ছল যৌৱনৰ অধিকাৰী প্ৰেমাস্পদৰ কামনাৰ আকুল আহ্বানকো প্ৰত্যাখ্যানো কৰিব পৰা নাই। প্ৰেমৰ পূৰ্বৰাগে সেই নাৰীৰ হৃদয়ত দুৰু দুৰু কম্পন তোলে। সকলো নেওচি গীতিকাৰে শাৰীৰিক সম্পৰ্কৰ দ্বাৰা পূৰ্ণ কৰিব খুজিছে মিলনৰ নিশা,

মোৰ বক্ষত মধু উত্তাপ ভৰা / কম্পিতা, স্তম্ভিতা তুমি আজি
জীৱনো পূৰ্ণ হয় নিশাটি।।

প্ৰেমভৰা দেহজ আকৰ্ষণৰ অনুভৱক ভূপেন হাজৰিকাই কোনোদিনে লুকুৱাব খোজা নাই। বৰং সেই দুৰ্বাৰ প্ৰেমৰ ৰঙৰ খনি গীতৰ জৰিয়তে চাৰিও দিশে ছটিয়াইহে দিছে। চিত্ৰকল্পৰ সহায়ত ভূপেন হাজৰিকাই যিদৰে অতি শালীন ভাষাৰে শাৰীৰিক মিলনক গীতৰ মাজত উপস্থাপন কৰিছে, ঠিক সেইদৰে নাটক বা অন্যান্য সাহিত্যৰ প্ৰসংগত প্ৰযোজ্য এবচাৰ্ড ধৰ্মিতাকো তেওঁৰ গীতৰ মূল বিষয়বস্তু হিচাপেও ব্যৱহাৰ কৰিব খোজা দেখা যায়। যদিও 'এবচাৰ্ড' শব্দৰ পোনপটীয়া অৰ্থ 'বিসংগতি', নাটক বা ছবিৰ ক্ষেত্ৰত 'এব্চাৰ্ড' শব্দই গভীৰ অৰ্থ নিহিত ইংগিত ধৰ্মী নাটক বা ছবিক হে বুজায়। ভূপেন হাজৰিকাৰ সাফল্যৰ এটি কীৰ্তিস্তম্ভ স্বৰূপ "বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি" শীৰ্ষক গীতটিয়ে এবচাৰ্ড ধৰ্মিতা পালন কৰিছিল যেন বোধ হয়। এই সম্পৰ্কে *'শিল্পীৰ পৃথিৱী'* আলোচনীৰ দ্বিতীয় বছৰ, প্ৰথম সংখ্যাত ভূপেন হাজৰিকাই নিজৰ অভিমত প্ৰকাশ কৰি লিখিছে, " ধৰক আপোনাৰ কল্পনাৰ প্ৰেয়সীক আপুনি এটি নিশা বৰ কাষতে পাইছে। সেই নিশাটি আপোনাৰ বাবে এন্ধাৰ নহয়। সেই নিশাটো আপোনাৰ মনত এখনি উজ্জ্বল নীলা চাদৰ হৈ গ'ল। সেই চাদৰ মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা। কাৰণ নিশাটো বৰ শান্ত। তাৰে এটি ভাঁজত (যিটো বৰ মিঠা ভাঁজ) আপুনি প্ৰেয়সীৰ তপত নিশ্বাস আৰু জীৱন্ত মৰমৰ উত্তাপ বা উম পাইছে। সেই প্ৰেমত কামনাও আছে, কাৰণ তেজ-মঙহৰ প্ৰেয়সীৰ সৈতে একে হৈ যোৱাৰ মন স্বাভাৱিক শৰীৰৰ প্ৰেমিকৰ থাকিবই। কামনাৰ ৰং তেজৰঙা। আপোনাৰ প্ৰেমৰ গভীৰতাও অধিক। তাতে আপোনাৰ মৰমে আজি সহস্ৰ শাওণ আৰু ভাদ মাহৰ বৰষুণৰ দৰে বৰষিব খুজিছে। আপুনি আশা কৰি থকা প্ৰেয়সীৰ বুজিব নোৱাৰা কোমল কণ্ঠৰ প্ৰতিধ্বনি আপোনাৰ কাণত নিয়ৰৰ বিন্দুৰ দৰে সৰি সৰি পৰিছে। প্ৰেয়সীৰ ওঁঠ দুটাও কঁপি কঁপি কাতৰ হৈছে। অশান্ত প্ৰেমিকে নিয়ম ভাঙে। নিয়ম ভঙাৰ নিয়মকে কেতিয়াবা তেওঁলোকৰ নিয়ম কৰি লয়। মৰমত কিমান নিয়ম মানিব। প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাই নীলা ৰঙৰ সেই মৰমী নিশা মধুৰ নাট ৰচনা কৰে। তাৰে শীৰ্ষবিন্দুত ক্লাইমেক্স থাকে। ক্লাইমেক্সত থাকে আঘাত প্ৰতিঘাত। কিন্তু মোৰ গীতটোত সেই আঘাত প্ৰতি-আঘাত কোমল বুলি কৈছোঁ। যেতিয়া আপুনি আপোনাৰ সবাতোকৈ মৰমৰজনৰ সৈতে মিলি আলিংগন সাগৰত সাঁতুৰি আছে — তেতিয়া দূৰত বৈ থকা আৰ্তনাদৰ নদীৰ কোনো ঘাটে যদি ক্ৰন্দন কৰি পৃথিৱী কঁপায়, আপুনি ভ্ৰূক্ষেপ কৰিবনে? তেতিয়া নীলা চাদৰ সদৃশ সেই মিঠা নিশাক (য'ত আপুনি পূৰ্ণতা পাইছে) সেই মূহুৰ্তকেইটি গীতেৰে অমৰ কৰি থোৱাৰ পৰা বিৰত থাকিবলৈ যদি আপুনি গীতিকাৰ সুৰকাৰ গায়ক হয়? আকৌ কওঁ *Abstract art, abstract film, abstract* কবিতা থাকিব পাৰে যদি *Abstract* গীতো থাকিব পাৰে। "

— এই গীতটিয়ে কেনভাছত অঁকা এখন ধুনীয়া ছবিৰ দৰে যেন এক সুপ্ত কাহিনীহে কৈ গৈছে। নিয়ম বহিৰ্ভূত এক গুপুত প্ৰেমৰ সাক্ষৰ এই গীতটিয়ে বহন কৰা যেন অনুভৱ হয়। সাৱলীল ভাষাৰ লালিত্য, মাৰ্জিত শব্দৰ খেল, ছন্দৰ গতিময়তা, সুৰৰ বিচিত্ৰতাই গীতটিত অনুপম বৈশিষ্ট্য প্ৰদান কৰিছে। গীতটি সম্পৰ্কে ভূপেন হাজৰিকাই আত্মজীৱনীত এনে মন্তব্য আগবঢ়াইছিল,

"এই গীতটোতকৈ অশ্লীল গীত জানো অসমীয়াত আছে? এই ধৰণৰ গীতো মই লিখিছোঁ। দেহ-প্ৰাণ আৰু প্ৰেম একাকাৰ হোৱা জীৱন্ত প্ৰকাশক ঢাকি ৰাখিব পাৰি জানো?"

ভূপেন হাজৰিকাই স্বীকাৰ কৰি গ'লেও কিন্তু এজন সাধাৰণ শ্ৰোতা বা পাঠকৰ মনত এই গীতটিয়ে কোনো ধৰণৰ অশ্লীল প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰে। সাধাৰণ শ্ৰোতা বা পাঠকৰ বাবে কিন্তু এইটো এটা ইংগিতপূৰ্ণ দ্ব্যৰ্থক দেহজ প্ৰেমৰ গীত। এই গীতৰ প্ৰধান চৰিত্ৰ সংগমমুখী এই নাৰীক যৌৱনৰ ঢলে আমনি কৰা বুলি সহজেই অনুমেয় যদিও গীতিকাৰে গীতৰ মাজত নাৰীগৰাকীক সম্পূৰ্ণৰূপে মূৰ্ত কৰি তোলা নাই। নাৰী গৰাকীৰ চাল-চলন আৰু তেওঁৰ একাত্ম ভাৱেহে গীতিকাৰক অধিকভাৱে প্ৰভাৱিত কৰিছে যেন লাগে।

সৰি পৰে প্ৰত্যাশিত / অস্ফুট এক প্ৰতিধ্বনি
সাদৰী মাতৰ / তাইৰ সাদৰী মাতৰ
পৰিধিবিহীন সংগমমুখী / নিৰ্মল দুটি ওঁঠ
কম্পন-কাতৰ, কম্পন-কাতৰ।

এই আলোচনাত ভালেমান গীতত ভূপেন হাজৰিকাই নাৰীক ভোগৰ সামগ্ৰী হিচাপে উন্মুক্ত কৰা যেন বোধ হয়। উল্লেখনীয় যে ভূপেন হাজৰিকাৰ দেহজ প্ৰেমৰ গীতসমূহত নাৰীতকৈ পুৰুষৰ ভূমিকা অধিক। প্ৰথম পুৰুষত ৰচিত কেইটিমান গীতত গীতিকাৰে নাৰীগৰাকীক প্ৰত্যক্ষ মিলনৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়োৱা দেখা গৈছে। এনে গীতত দেহজ প্ৰেম বা যৌনগন্ধী চিন্তাৰ আভাস পোৱা যায় যদিও সেয়া ইতিমধ্যে উল্লেখিত গীতসমূহৰ দৰে প্ৰকট নহয়। সেয়েহে ভূপেন হাজৰিকাৰ এনে গীতসমূহৰ নাৰীগৰাকীৰ চাৰিত্ৰিক বা মানসিক স্থিতি নিৰ্ণয় কৰাটোও সম্ভৱপৰ নহয়। তেনে কেইটিমান গীতৰ স্তৱক হ'ল

"জীৱন দুদিনীয়া হেৰাই যাব খোজে / কামনাৰে প্ৰাণ সংকেত বাজে
মাদকতা ভৰা এই ধুনীয়া লগন / এৰি দিয়াঁ (যথা) দেহ প্ৰাণ মন";
"মোৰ বাহুপাশতে / এই বিহুৰ নিশাতে
আকাশৰে তলতে / মৰমতে তই পমি যা";
"গছৰ মৌ নেপাৰি মৌ বিচাৰিলোঁ / চেনেহীৰ মিঠাকৈ ওঁঠত এ';
মন মোৰ হ'ল আল্পনা / কোনেনো তুলিকা বোলায়
তোমাৰ আল্পনা নিমজ স্নিগ্ধ / কামদেৱ পিছলি যায়।"

ভূপেন হাজৰিকাৰ ভগ্নীক লৈ লিখা গীতবোৰত ভগ্নীৰ প্ৰতি গীতিকাৰৰ অভিভাৱকসুলভ মৰম, ভগ্নীক উপযুক্ত পাত্ৰত বিয়া দিয়াৰ চিন্তা, ভগ্নীৰ ভৱিষ্যত আদি সুৱীয়া ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰা দেখা যায়। তাৰে "অ' মোৰ ভৈয়াই, অ' মোৰ ভনীটি" শীৰ্ষক গীতটিত হাজৰিকাই অসমৰ অতীত গৌৰৱ ৰোমন্থনেৰে সতী ৰাধিকা, জয়মতী, মূলা গাভৰু আদিৰ দৰে ইতিহাস প্ৰসিদ্ধ মহিয়সী নাৰীসকলৰ সাহস আৰু ত্যাগৰ উদাহৰণেৰে ভনীটিক সেই নাৰীসকলৰ আদৰ্শ গ্ৰহণ কৰিবলৈ উদগনি যোগাইছে। "অ' ভণ্টি" শীৰ্ষক গীতটিত ভূপেন হাজৰিকাই বিবাহৰ সময়ত প্ৰথমে ভগ্নী বা আন বিবাহ উপযুক্তা নাৰীৰ হৃদয়ৰ বতৰা লোৱাটো প্ৰয়োজনীয় বুলি সমাজলৈ এক বাৰ্তা প্ৰেৰণ কৰিছে।

ককায়েক ঃ *কি ভনটি, কি হ'ল হেমন্ত শইকীয়া?*

বিধিৰ লিখন বিচিত্ৰ সেই শইকীয়াকে চালোঁ

মইতো জনা নাছিলোঁ তোৰ মনৰ দৰা পালোঁ।

"আমাৰে ভণ্টি শুব এ" গীতটি হাজৰিকাই নিচুকণি গীতৰ আৰ্হিত ৰচনা কৰিছে। ভৱিষ্যতে ভনীজনী এগৰাকী সফল চিকিৎসক হোৱাৰ সপোন দেখা হাজৰিকাই গীতৰ মাজেৰেই ভগ্নীসম নাৰীসকলক প্ৰেৰণা যোগাইছে,

কতনা ৰোগীয়ে বাট চাই আছে / কেতিয়া আহিব আমাৰে ভনটি?

নিৰাশ ৰোগীকে অমৃত দিঝি / দিবহি দৰব-জাতি

জীৱনৰে পদুম ফুলিব।।

উপেক্ষিতা নাৰীক লৈ লিখা এটি গীতত ভূপেন হাজৰিকাই আমাৰ সমাজত পুৰুষে পদদলিত কৰিব খোজা নাৰীৰ সামাজিক স্থান নিৰ্ণয় কৰিব খোজাৰ প্ৰয়াস কৰা যেন লাগে। সমাজৰ চকুত মূল্যহীন ৰূপে পৰিগণিত এগৰাকী নাৰীৰ মূল্য মাথোঁ এটা ৰাতিৰ সৈতে তুলনা কৰা গীতিকাৰে সেই নাৰীক বিয়াৰ নিশাৰ পিছৰ ৰাতিপুৱাৰ শয়নপাটিৰ মৰহা ৰজনী গন্ধাৰ সৈতে উপমাৰে ৰিজাইছে। উপেক্ষিতা নাৰীৰ জীৱন আৰু মাথোঁ এটি নিশাহে সৌৰভ বিলোৱা ৰজনীগন্ধা ফুলৰ জীৱন ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত একাকাৰ হৈ গৈছে।

ফুলশয্যা পাটগাভৰুৰে / তোমাৰেই সজালে

কইনা দৰাই কত আলফুলে / তোমাকেই পৰশিলে

(পিচে) পুৱাতে তোমাক সাৰি-পুচি দেখোঁ / নিবিচাৰে এটিবাৰ।

আন এটি গীত " তুলসীৰ তলে তলে কত চাকি জ্বলালোঁ" অত ভূপেন হাজৰিকাই স্বামীগৃহৰ মৰমৰ পৰা বঞ্চিত এগৰাকী অৱহেলিতা নাৰীৰ হৃদয়ৰ অব্যক্ত বেদনাৰ বৰ্ণনা দিছে। গীতটিত আছিল মানৱী জনমটোকেই অসাৰ যেন অনুভৱ কৰা এগৰাকী অৱহেলিতা নাৰীৰ মৰ্মস্পৰ্শী বেদনাৰ অশ্ৰুসিক্তপ্ৰকাশ,

পতিগৃহ সেৱি সেৱি

কতকাল............

এন্ধাৰ ঘৰৰ চোতালতে

শলিতা মই জ্বলালোঁ

চকুপানী পালোঁ উপহাৰ

ভূপেন হাজৰিকাৰ নাৰীকেন্দ্ৰিক গীতবোৰ ভালদৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰিলে মন কৰা যায় যে সমাজত থকা সকলো প্ৰকাৰ আৰু শ্ৰেণীৰ নাৰীকেই ভূপেন হাজৰিকাই সামৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। শিশু, কিশোৰী, যুৱতী, আদহীয়া, বৃদ্ধা আদি সকলো বয়সৰ নাৰীক বিভিন্ন ৰূপেৰে সজাই ভূপেন হাজৰিকাই গীতত স্থান দিছে। আনকি ৰুগীয়া নাৰীয়েও ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত স্থান লাভ কৰা দেখা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে 'কাঁচঘৰ' বোলছবিৰ বাবে ৰচিত 'মোৰ জীৱন ঘড়ীৰ প্ৰতিটো পল' আৰু চামেলি মেমচাব বোলছবিৰ 'হাৱা নাই, বাতাস নাই' শীৰ্ষক গীত দুটিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। আৰু সেই বাবেইহয়তো ভিন ভিন ৰূপেৰে প্ৰতিভাত হোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ নাৰী চৰিত্ৰসমূহে শ্ৰোতা আৰু সমালোচক উভয়ৰে হৃদয়ত সাঁচ বহুৱাবলৈ সক্ষম হৈছে। ●

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত ঃ শব্দ-চয়ন আৰু বাংলা অনুবাদ

ড০ খগেশ সেন ডেকা

এটা মাত্র প্রবন্ধৰ পৰিসৰত অসমীয়া সংগীত-জগতৰ প্রবাদ-পুৰুষ, অমিত প্রতিভাধৰ গণশিল্পী ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ স্বৰচিত গীতসমূহৰ শব্দ-চয়ন আৰু সিবোৰৰ বাংলা ভাষালৈ হোৱা অনুবাদৰ যথার্থতা সম্বন্ধে আলোচনা কৰিবলৈ লোৱাটো অথাই সাগৰত ভৰি দিয়াৰ দৰে এক দুৰূহ কাম। তথাপি এই লেখাটিত তেনে এক মৰসাহকে সাকাৰ ৰূপ দিয়াৰ প্রয়াস কৰা হৈছে। এই ক্ষেত্রত পৰিসৰৰ সীমাবদ্ধতাৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি প্রসংগৰ সৈতে খাপখোৱাকৈ মাত্র দুটিমান গীতহে আলোচনাৰ আওতালৈ অনা হৈছে। সংগীত-শাস্ত্রৰ সৈতে যিহেতু এই লেখকৰ বিশেষ পৰিচিতি নাই, এতেকে ক'ৰবাত কিবা প্রসংগত সেই দিশৰ উল্লেখ কৰিবলগীয়া হ'লেও, তেনে ক্ষেত্রত হ'ব পৰা সাম্ভাব্য ত্রুটি-বিচ্যুতিৰ বাবে আগতীয়াকৈ মার্জনা বিচাৰিলোঁ। সহৃদয় পাঠক-সমাজে এই ক্ষেত্রত সহযোগ কৰিব বুলি আমি আশাবাদী।

গীতি-সাহিত্যৰ প্রসংগত অতীতৰে পৰা এক বদ্ধমূল ধাৰণা চলি আহিছিল যে, গীত হ'বলৈ তাৰ শব্দ-চয়ন কোমল আৰু মধুৰ হোৱা আৱশ্যক। তেতিয়া তাৰ কথাবস্তুত সুৰ আৰোপণ কিছু সহজ হয় আৰু গীত হৈ পৰে মন-পৰশা তথা শ্রুতিমধুৰ। অসমীয়া গীতি-সাহিত্যও তাৰ ব্যতিক্রম নহয়। আধুনিক অসমীয়া গীতি-সাহিত্যত জ্যোতিপ্রসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্রসাদ ৰাভাই কিছু পৰিমাণে সেই শৃংখল ছিঙি যুক্তাক্ষৰযুক্ত কঠিন শব্দেৰে গীত ৰচি সিবোৰক উপযুক্ত সুৰেৰে বন্ধাৰ প্রয়াস কৰিছিল। জ্যোতি-বিষ্ণুৰ যথাক্রমে 'বিশ্ব বিজয়ী ন জোৱান', 'বিশ্বৰ ছন্দে ছন্দে মহানন্দে আনন্দে' আদি গীতৰ শব্দ-চয়ন তাৰেই প্রকৃষ্ট উদাহৰণ। সেয়ে হ'লেও, তৎ পৰৱর্তী গীতিকাৰ— পাৰ্ৱতীপ্রসাদ বৰুৱা, কমলানন্দ ভট্টাচার্য্য, আনন্দিৰাম দাস, ৰুদ্র বৰুৱা, মুক্তিনাথ শর্মা বৰদলৈ, উমেশ চন্দ্র চৌধাৰী, লক্ষ্মীৰাম বৰুৱা, নির্মলপ্রভা বৰদলৈ, তফজ্জুল আলী, নৰকান্ত বৰুৱা, কেশৱ মহন্ত, কীর্তিকমল ভূঞা, এলি আহমেদ আদি গীতিকাৰৰ গীতত শব্দৰ কাঠিন্য খুব কমেই লক্ষ্য কৰা যায়। ভূপেন হাজৰিকা আছিল এই ক্ষেত্রত সম্পূর্ণ ব্যতিক্রম। তেওঁ শব্দ-প্রয়োগৰ সেই শৃংখল ভাঙি-ছিঙি-মোহাৰি, তাক নিজৰ আয়ত্তলৈ আনি গীতত প্রয়োগ কৰিছে। এক কথাত ক'বলৈ গ'লে, গীতিকাৰ-সুৰকাৰ হিচাপে ভূপেন হাজৰিকা শব্দৰ দ্বাৰা শাসিত নাছিল, বৰং তেওঁহে আছিল শব্দৰ শাসক বা নিয়ন্ত্রক। গীতত ভাৱ আৰু পৰিৱেশ প্রতিফলিত কৰিব পৰা উপযুক্ত শব্দ-নির্বাচনত তেওঁ আছিল সিদ্ধহস্ত। গীত-ৰচনাত অতদিনে চলি অহা শব্দ-প্রয়োগৰ প্রচলিত বিধিলৈ আওকাণ কৰি য'ত যি শব্দ দিলে ভাৱৰ মুক্ত প্রকাশ সম্ভৱ হয়, পৰিৱেশৰ যথার্থ প্রতিফলন ঘটে, তেনে শব্দ তেওঁ সঠিকভাৱে নির্বাচন কৰি ল'ব পাৰিছিল। কেতিয়াবা সেই শব্দ আছিল অতিশয় কঠিন—সাধাৰণ অর্থত 'দাঁত ভঙা'। সেয়া হ'লেও, সিবোৰক উপযুক্ত সুৰৰ বান্ধোনেৰে তেওঁ এনে ৰূপ দিছিল যে, সেইবোৰ ওজঃগুণসম্পন্ন হোৱাৰ উপৰি, গুণগুণাবলৈ সকলো স্তৰৰ মানুহৰ বাবে সহজসাধ্য হৈ উঠিছিল।

ওপৰত উল্লেখ কৰা কঠিন শব্দৰ বিপৰীতে ভূপেন হাজৰিকাৰ এনে বহু গীত আছে, যিবোৰৰ শব্দ-সংযোজন তেনেই সহজ; য'ত এটাও জটিল বা যুক্তাক্ষৰযুক্ত কঠিন শব্দৰ প্রয়োগ পাবলৈ নাই। তেওঁৰ 'মিঠা মিঠা ব'হাগৰ' তেনে এটি মন পৰশা উল্লেখযোগ্য গীত। পাঠকৰ অৱগতিৰ অর্থে গীতটোৰ পূর্ণপাঠ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

মিঠা মিঠা ব'হাগৰ
গীত এটিকে ৰচোঁ বুলি ভাবিলোঁ,
তেনেতে চুচুক চামাককৈ কাষ চাপিলা
মই যেন ভাষা পালোঁ।
লুইততে তিওৱা আমাৰে দেহা,
মাহ আৰু হালধিৰ সুবাস ঘঁহা,
নিচেই কাষতে পোৱাৰ পিছত,
সুৰ যেন হাততে পালোঁ।
মোৰ ব'হাগ যেন এটি সৰু বিহুগীত
ক'ৰবাত হেৰাই যোৱা,
আজি যেন হঠাতে পোৱা।
এক জাক গাভৰুৱে হঠাতে হঁহা,
এক জাক বগলী বলিয়া হোৱা,
বিহুৱা আৱেশে আজি মোক জোকোৱাত,
মই যেন ধুমুহা হ'লোঁ।

উল্লেখনীয় যে, এই গীতটোত প্ৰয়োগ হোৱা মুঠ ৬৬টা শব্দৰ মাজত এটাও কঠিন শব্দ নাই; বৰং শ্ৰুতিমধুৰ কোমল কোমল শব্দৰ গাঁথনিৰে গীতটো ৰচনা কৰা হৈছে আৰু তাৰ উপযোগীকৈ এটি মিঠা সুৰ আৰোপ কৰা হৈছে। তৎকালীনভাৱে এই গীতটো যে অতিশয় জনপ্ৰিয় হৈছিল সেই কথাৰ উল্লেখ নকৰিলেও চলে। ভূপেন হাজৰিকা ৰচিত, সুৰাৰোপিত আৰু তেওঁৰ অননুকৰণীয় গায়ন-শৈলীৰে দেহ-মন চুই যোৱাকৈ কণ্ঠ নিগৰোৱা এইটোৰ লেখীয়া অলেখ গীত আছে; যিবোৰত তেওঁ যুক্তাক্ষৰবিহীন কোমল শব্দৰ সাৰ্থক ব্যৱহাৰ কৰিছে।

তেওঁ আছিল গণশিল্পী। মানৱতা আছিল তেওঁৰ সমস্ত সংগীত-কলাৰ মূল বিষয় (Theme)। মূল বাংলাৰ পৰা অসমীয়ালৈ অনূদিত 'অ' মোৰ প্ৰিয় জনগণ' গীতটিত সেই কথা এনেদৰে উল্লেখ কৰা হৈছে—

মানৱতা মোৰ প্ৰিয় বিষয়
ভাবিলেও সুখ আনন্দ হয়
যেন ওৰেটো জীৱন
গাই মানুহৰ গান
মানুহক দিওঁ সন্মান।

শিল্পীগৰাকীৰ বিশ্বজুৰি সৰ্বজন সমাদৃত আন এটি মানৱ-দৰদী গীত হ'ল— 'মানুহে মানুহৰ বাবে'। এই বিশেষ গীতটিৰ মাজেৰেও তেওঁৰ মানুহৰ প্ৰতি থকা অকৃত্ৰিম মৰম আৰু ভালপোৱাৰ সুপ্ৰকাশ ঘটিছে। গীতটি বিভিন্ন ভাষালৈ অনূদিত হোৱাটোৱেও তাৰ জনপ্ৰিয়তাৰ কথাকে সূচায়।

গংগাৰ পৰা মিচিচিপি হৈ ভল্গাৰ পাৰলৈ, অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ মহানগৰীলৈ— সমগ্ৰ পৃথিৱী জুৰি পৰিব্যাপ্ত আছিল তেওঁৰ যাযাবৰী শৈল্পিক যাত্ৰাৰ পৰিক্ৰমা। ইলোৰাৰ পৰা বং নি সুদূৰ চিকাগো চহৰত বিলোৱাৰ হেঁপাহো তেওঁ অন্তৰত পুহি ৰাখিছিল। ভাৰত চৰকাৰে তেওঁক 'ভাৰত ৰত্ন'ৰ সন্মান দিবলৈ বহু বিলম্ব কৰিলেও, বিশ্বৰ মানৱ-সমাজে কিন্তু তেওঁক, তেওঁৰ সংগীত-শিল্পক কাহানিবাই যথোপযুক্ত আদৰ-সন্মান দিছে। তাত কোনো জবৰদস্তি নাই, সেয়া স্বতঃস্ফূৰ্ত। ইণ্টাৰনেটত 'সাৰেগামাপা' শীৰ্ষক অনুষ্ঠানযোগে উপলব্ধ তথ্য

অনুসাৰে, আমেৰিকাৰ জনৈক ভদ্ৰলোকে হেনো প্ৰতিদিনে তেওঁৰ গাড়ীৰ সংগীত-ব্যৱস্থাপনাত এটা গীত মূৰ দুপিয়াই দুপিয়াই শুনি থাকে। কাৰণ গীতটোৱে হেনো সেই বিশেষ ব্যক্তিগৰাকীৰ সকলো ধৰণৰ মানসিক চাপ লাঘৱ কৰে। পাছত গম পোৱা গ'ল— সেইটো ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠৰ এটা অতি জনপ্ৰিয় বাংলা গীত। ভদ্ৰলোকগৰাকীয়ে গীতটোৰ সুৰৰ মায়াত মোহিত হৈ মনৰ প্ৰশান্তিৰ বাবে জনৈক বাংলাভাষী বন্ধুৰ হতুৱাই তাৰ কথাংশ ইংৰাজীলৈ তৰ্জমা কৰাই লৈছিল। সকলোৱে জনা কথা— মূল অসমীয়া গীতটোৰ ৰচক ভূপেন হাজৰিকা আৰু তাত কণ্ঠদান কৰিছিল তেওঁৰেই ভাতৃ, দৰদী কণ্ঠৰ সুগায়ক— জয়ন্ত হাজৰিকাই। ইয়াৰ বাংলা অনুবাদ শিবদাস বন্দ্যোপাধ্যায়ৰ। অসমীয়া গীতটোৰ প্ৰথম কলিটো এনে ধৰণৰ—

আজি জীৱন বুটলিবি হাঁহি হাঁহি আহ
আজি মৰণ পাহৰিবি হাঁহি হাঁহি আহ
বাঁহীটি লৈ আহ আৰু হাঁহিটি লৈ আহ
আজি যুগৰ নতুন দিগন্তলৈ ওলাই ওলাই আহ।

এই গীতটোৰ উল্লিখিত স্তৱকটোৰ বাংলা অনুবাদ হ'ল—

আজ জীৱন খুঁজে পাবি ছুটে ছুটে আয়
মৰণ ভুলে গিয়ে ছুটে ছুটে আয়
হাসি নিয়ে আয় আৰ বাঁশি নিয়ে আয়
যুগেৰ নতুন দিগন্তে সব ছুটে ছুটে আয়
ফাগুন ফুলেৰ আনন্দে সব ছুটে ছুটে আয়।

ওপৰত উল্লেখ কৰা আমেৰিকাৰ ভদ্ৰলোকজনৰ ঘটনাটোৱে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ মাহাত্ম্য আৰু বিশ্বজোৰা জনপ্ৰিয়তাকে সূচায় নিশ্চয়।

ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ সৈতে জড়িত হোৱাৰ সময়তে লিখা আৰু গুৰু-গম্ভীৰ কণ্ঠেৰে গোৱা একালৰ অতি জনপ্ৰিয় গীত 'দোলা হে দোলা' আজিও সমানেই আদৰণীয়, সমানেই হৃদয়গ্ৰাহী। আমেৰিকাত কৃষ্ণাংগ প্ৰতিবাদকাৰীৰ মুখত 'দোলা' গৈ 'ডলাৰ'ত পৰিণত হোৱাটো এক উল্লেখযোগ্য পৰিঘটনা। 'দোলা'ৰ ঠাইত 'অ' ডলাৰ','অ' ডলাৰ' বুলি এই গীতটি এটা সময়ত আমেৰিকাৰ ৰাজপথত প্ৰতিবাদৰ গীত হিচাপে গোৱা হৈছিল। অভিব্যক্তি একেই, মাত্ৰ প্ৰকাশৰ মাধ্যম বা ভাষা ভিন্ন।

কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত মাছ কমিউনিকেশ্যনৰ ডক্টৰেট পৰ্যায়ৰ গৱেষণা কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁ ওচৰা-উচৰিকৈ থকা গণশিল্পী প'ল ৰবছনৰ সান্নিধ্যলৈ আহিছিল। এইজনা শিল্পীৰ সাহচৰ্যই হাজৰিকাৰ গীতি-সাহিত্যত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলাইছিল। ৰবছনৰ কণ্ঠৰ *'Old' man river'*-অৰ আধাৰত তেওঁ ৰচনা কৰিছিল— 'বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে' শীৰ্ষক গীতটি। ইয়াত 'বুঢ়া লুইত' হ'ল ৰবছনৰ *'Old' man'*। 'বিভিন্ন ভাষালৈ অনূদিত এই গীতটোৱে আজিও শ্ৰোতাক মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰি ৰাখে। মন কৰিবলগীয়া যে, এইটো গীতত তেওঁ ভালেমান কঠিন শব্দ প্ৰয়োগ কৰিছে। কিন্তু সেইবোৰ গীতটোৰ সুৰত এনেদৰে আবদ্ধ যে, গাই যাওঁতে উচ্চাৰণত সামান্য অসুবিধাও পোৱা নাযায়। প্ৰাসংগিক নহ'লেও উল্লেখ কৰা সমীচীন হ'ব যে, বিদেশত অধ্যয়নৰ বাবে চৰকাৰে দিয়া জলপানিৰ ধনে নোজোৰাত তেওঁ হেনো সময়ে সময়ে লিফ্‌ট্‌মেনৰ কামো কৰিবলগীয়া হৈছিল।

একালৰ বৃহত্তৰ ৰূপহী অসমৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ জীৱন আৰু সমাজক লৈ গায়ক-গীতিকাৰ হাজৰিকাদেৱে ভালেমান গীত ৰচনা কৰিছে। তেনে গীতত তেওঁ সংশ্লিষ্ট জনগোষ্ঠীবোৰৰ সাংস্কৃতিক জীৱন-পৰিক্ৰমাৰ বাস্তৱ চিত্ৰ অংকন কৰাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ ভাষাৰ শব্দাৱলীও নিয়াৰিকৈ ব্যৱহাৰ কৰিছে। সেই শব্দবোৰৰ অৰ্থ সতকাই

বোধগম্য নহ'লেও, গীতবোৰৰ জনপ্ৰিয়তাত সি কোনো ধৰণৰ হেঙাৰ বন্ধা নাই। উদাহৰণস্বৰূপে 'টিৰাপ সীমান্ত' গীতটিত ব্যৱহৃত ওৱাংচু, পাফ্‌মু, লিকমণি, কাচান, ফানাত, চোৱান, লিছা, জেমচং, খকব আদি শব্দৰ কথা ক'ব পাৰি। ইয়াৰ লগে লগে তেওঁ গীতটিত শব্দৰ তুলিকাৰে টিৰাপ অঞ্চলত বসবাস কৰি থকা জনগোষ্ঠীসমূহৰ জীৱন-ধাৰাৰ একোখনকৈ খণ্ডচিত্ৰও অংকন কৰিছে। তলৰ গীতফাঁকিয়ে তাৰে প্ৰমাণ দাঙি ধৰিব—

সৌৱা টিৰাপৰে কিশোৰ ওৱাংচু
তাৰ মুঠিত জোঙা যাঠি পাফ্‌মু
ডিঙিত লিকমণি মূৰত কাচান
সৰু ফানাত মাৰি নাচিছে চোৱান
চুটিকৈ লিছাৰে আৱৰা কঁকাল
ভাঙি ভাঙি গাভৰুৱে দিয়ে কিনো তাল।

এই প্ৰসংগতে একালৰ বৰ অসমৰ অন্তৰ্গত নেফা আৰু এতিয়াৰ অৰুণাচল প্ৰদেশৰ এটি বিশেষ জনগোষ্ঠী—নক্তেসকলৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। এই জনগোষ্ঠীটোৱে তাহানি পাহাৰৰ বুকুত পুং খান্দি তাৰ পৰা অতি কষ্টেৰে খনিজ লোণৰ পানী সংগ্ৰহ কৰি, বাঁহৰ চুঙাত তপতাই, গোটা লোণৰ ৰূপ দি ভৈয়ামৰ বজাৰত বিনিময় প্ৰথাৰে নিজৰ লাগতিয়াল বস্তু সংগ্ৰহ কৰি লৈছিল। সেই দিনত লোণ আছিল অতিশয় মহঙা সামগ্ৰী। নক্তেসকলৰ প্ৰায় প্ৰতিগৰাকী মানুহ কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে লোণ আহৰণ-প্ৰক্ৰিয়াত জড়িত আছিল। কাৰণ ই আছিল জনগোষ্ঠীটোৰ জীৱন-জীৱিকাৰ ঘাই অৱলম্বন। ভূপেন হাজৰিকাই উল্লিখিত 'টিৰাপ সীমান্ত' গীতটোত তাৰ এক খণ্ডচিত্ৰ এনেদৰে দাঙি ধৰিছে—

সৌৱা সুঠাম নক্তে ডেকাটি
গাত পিন্ধি জেমচং চোলাটি
মূৰত বেঁতৰে খকব শোভে
আৰু কঁকালত ৰঙীণ খাপৰি
সি লোণৰ পুঙত ব্যস্ত।
... ...
আহোম সৰ্গদেউৰ দিনতে
লোণ বান্ধি নামিছিল নক্তে...।

আমেৰিকান মিছনাৰী মাইল্‌ছ ব্ৰন্‌ছনে নক্তেসকলৰ মাজত খ্ৰীষ্টান ধৰ্মৰ বাণী বিলাবলৈ গৈ তেওঁলোকৰ লোণ-আহৰণৰ এই কষ্টকৰ প্ৰক্ৰিয়া নিজ চকুৰে প্ৰত্যক্ষ কৰি তাৰ এটি বিৱৰণ লিপিবদ্ধ কৰি থৈ যোৱাটো এই প্ৰসংগত উল্লেখনীয়।

'টিৰাপ সীমান্ত'ৰ দৰে 'বোলো অ' মিচিং ডেকাটি' শীৰ্ষক গীতটোতো পেম্পা, মিবু গালোক, পেৰেৰুম্বং, এগে মেখেলা, ৰিয়া, গোংগাং, ৰিবিগাচেং আদি শব্দৰ সঠিক প্ৰয়োগৰ জৰিয়তে তেওঁ অসমৰ মিচিং জনগোষ্ঠীৰ সাংস্কৃতিক পৰিচয় যথাৰ্থ ৰূপত তুলি ধৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। উল্লিখিত শব্দবোৰ গাইগুটীয়াকৈ বুজি নাপালেও, গীতৰ প্ৰসংগ আৰু অনুষংগই সিবোৰৰ অৰ্থবোধত সহায় কৰে। এই গীতটিৰ মাজেৰে তেওঁ 'অসমৰ স্কট', 'উপন্যাস সম্ৰাট' ৰজনী কান্ত বৰদলৈৰ 'মিৰি জীয়ৰী' উপন্যাসত বৰ্ণিত জংকি-পানেইৰ অকৃত্ৰিম প্ৰেম-কাহিনীৰ অনুষংগৰ উল্লেখেৰে "জংকি-পানেইৰ মিচিং সমাজ/ নিজেই দিচাং আবোং হৈ/ অসমীৰে বৰ লুইতৰ সোঁতটি বঢ়াব", বা আন কথাত অসমীয়া সমাজ-জীৱন শক্তিশালী কৰি তুলিব বুলি আশা কৰিছে। ভূপেন হাজৰিকাৰ

এনেবোৰ গীতৰ মাজেৰে বৃহত্তৰ অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ ঐক্য আৰু সংহতিৰ সুচিন্তাৰ প্ৰতিফলন অনুভূত হয়। দেখাত এইবোৰ বিষয় নিতান্তই আঞ্চলিক যেন লাগিলেও, তাৰ মাজেৰেই স্পষ্টভাৱে জিলিকি উঠিছে আন্তৰ্জাতিক মানৱতাবাদী চিন্তাৰ এক বলিষ্ঠ সুৰ।

উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ লোক-সংগীতৰ তলতীয়া সুৰ এটা প্ৰতিধ্বনিত হোৱাটো ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰায়বোৰ গীতৰ এক উল্লেখযোগ্য বিশেষত্ব। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ গীতৰ শব্দ-চয়নে প্ৰত্যক্ষ ভূমিকা পালন কৰিছে। উল্লেখনীয় যে, তেওঁৰ গীতত বৰ অসমৰ নদ-নদী, পাহাৰ-পৰ্বত সকলোৱে প্ৰাণ পাই উঠিছে। লুইত আছিল তেওঁৰ প্ৰিয় শব্দ, প্ৰিয় নৈ। এই 'লুইততে নাও মেলি' তেওঁ 'পদ্মাৰ ভাটিয়ালী' ৰচনা কৰিছিল।

অসমীয়াত এষাৰ কথা আছে—'যি মূলা বাঢ়ে তাৰ দুপাততে চিন'। ভূপেন হাজৰিকা তাৰ এক আদৰ্শ উদাহৰণ। মাত্ৰ দহ বছৰ বয়সতে তেওঁ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সান্নিধ্যত সংগীত জগতত ভৰি দিছিল—কলকাতা মহানগৰীলৈ গৈ গীতৰ ৰেকৰ্ডিং কৰিছিল। জ্যোতিৰ 'ইন্দ্ৰমালতী' চলচ্চিত্ৰত তেওঁ দুটাকৈ গীতো গাইছিল। তেৰ বছৰ বসয়ত তেওঁ 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই'ৰ দৰে দেশাত্মবোধক গীত ৰচিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। তাৰ পৰা তেওঁ আৰু উভতি চাবলগীয়া হোৱা নাই। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপনাৰ বৃত্তি এৰি তেওঁ হৈছিল সংস্কৃতিৰ সাধক। সামান্য অজুহাতত বিশ্ববিদ্যালয় কৰ্তৃপক্ষই তেওঁৰ তিনি দিনৰ দৰমহা কৰ্তন কৰা ঘটনাটো সকলোৰে অৱগত। তাতেই ক্ষুণ্ণ হৈ তেওঁ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপনা বৃত্তি ইস্তফা দি কলকাতা মহানগৰীলৈ ঢাপলি মেলে। এই ঘটনাটোক ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ 'টাৰ্ণিং পইণ্ট' আখ্যা দিয়া হয়। তেওঁৰ 'মদাৰৰে ফুল হেনো' গীতটি সেই বিশেষ ঘটনাটোৰে লহপহীয়া ফচল। আচলতে অন্তৰ্জগতত সুপ্তভাৱে লুকাই থকা সাংগীতিক প্ৰতিভাই ভূপেন হাজৰিকাক অধ্যাপকৰ পৰিৱৰ্তে এজন সংগীতৰ সাধক হ'বলৈ উদগনি যোগাইছিল। পৰিশেষত সেয়ে হ'ল। নিজৰ ঘৰ এৰি কলকাতা মহানগৰীৰ তালিগঞ্জত বসবাস কৰিবলৈ লোৱাৰ পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ সংগীত-জগতৰ এক ভোটাতৰা হৈ উঠিল। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ চাকৰি এৰি কলকাতালৈ গুচি নোযোৱা হ'লে আজিৰ ভূপেন হাজৰিকাজনৰ সৃষ্টি হ'লহেঁতেন নে নাই, সেয়া সন্দেহৰ বিষয়। সি যি কি নহওক, ভিন ৰাজ্যত বসবাস কৰিলেও, মাতৃভূমি অসমৰ প্ৰতি, গুৱাহাটীৰ নিজৰাপাৰত থকা ঘৰখনৰ প্ৰতি তেওঁৰ আছিল দুৰ্বাৰ আকৰ্ষণ। শেষ বয়সত কৰ্মৰ খাতিৰত তেওঁ মায়ানগৰী মুম্বাইত থাকিবলৈ লৈছিল। সেয়ে হ'লেও, নিজৰ মাটিৰ প্ৰতি তেওঁৰ সেই আকৰ্ষণ মৃত্যুৰ পৰলৈ অটুট আছিল। অৱশেষত মুম্বাইৰ কোকিলা বেন হস্পিতেলত তেওঁৰ মহাপ্ৰয়াণ ঘটে।

অসমীয়া বোলছবি জগতৰ সৈতেও ভূপেন হাজৰিকাৰ আত্মিক সম্পৰ্ক আছিল। 'এৰা বাটৰ সুৰ', 'প্ৰতিধ্বনি', 'শকুন্তলা', 'ৰাজা হৰিশ্চন্দ্ৰ', 'লটিঘটি', 'পিয়লি ফুকন', 'মণিৰাম দেৱান', 'চিকমিক বিজুলী' আদি বোলছবি তেওঁৰেই অনবদ্য সৃষ্টি। 'এৰাবাটৰ সুৰ'ৰ 'সাগৰ সংগমত কতনা সাঁতুৰিলোঁ', 'জোনাকৰে ৰাতি অসমীৰে মাটি', 'প্ৰতিধ্বনি'ৰ 'অয় অয় আকাশ শুব' 'মণিৰাম দেৱান'ৰ 'বুকু হম হম কৰে' আদি গীতৰ শব্দাৱলী আৰু সুৰ চিৰযুগমীয়া হৈ ৰ'ব। উল্লেখনীয় যে, 'চামেলি মেমচাব' বোলছবিৰ বাবে তেওঁ শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ ৰাষ্ট্ৰীয় বঁটা লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। এইখন কথাছবিত তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত আৰু সুৰাৰোপিত 'অসম দেশৰ বাগিচাৰে ছোৱালী' আৰু 'অ' বিদেশী বন্ধু'ৰ আবেদন কোনো সংগীত প্ৰেমীৰ পক্ষে পাহৰি যোৱা সম্ভৱ নহয়। চলচ্চিত্ৰ জগতলৈ তেওঁ দি যোৱা মহৎ অৱদানৰ স্বীকৃতি হিচাপে তেওঁক সেই কলাৰ শ্ৰেষ্ঠ সন্মান 'দাদা চাহেব ফাল্কে' বঁটাৰেও অলংকৃত কৰা হৈছিল। 'পদ্মশ্ৰী' আদিৰ কথা নক'লোৱেই বা। অকল ফিল্ম ষ্টুডিঅ' আৰু আৰ্ট গেলেৰী স্থাপনৰ বাবেই তেওঁ সংসদীয় ৰাজনীতিৰ পথাৰত ভৰি দি বিধায়ক হৈছিল বুলি জনা যায়। লেখাটোৰ প্ৰসংগ ভিন্ন হোৱা হেতুকে সেইবোৰ কথা ইমানতে পৰিহাৰ কৰা হ'ল।

এই আলোচনাটিৰ বাবে মুখ্যতঃ দুটা বিশেষ গীত নিৰ্বাচন কৰি লোৱা হৈছিল। কঠিন যুক্তাক্ষৰহীন কোমল

কোমল শব্দেৰে গঁথা 'মিঠা মিঠা ব'হাগৰ' শীৰ্ষক গীতটো ইতিপূৰ্বে উল্লেখ কৰা হৈছে। এতিয়া কঠিন শব্দেৰে ভৰা অথচ শুনিবলৈ অতি শুৱলা গীতটিলৈ অহা যাওক। এই বিশেষ গীতটি হ'ল তেওঁৰেই আন এক অমৰ সৃষ্টি 'স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ'। বিষয়টো সহজে বুজিবৰ বাবে গীতটিৰ কথাবস্তু তলত উল্লেখ কৰা হ'ল।

স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ
ধাৰসাৰ বৃষ্টিৰ প্লাৱন আনে,
যৌৱন বাসনাৰ ৰিক্তোপকূল
পূৰ্ণ কৰে উন্মত্ত বানে।
নিৰ্জন স্তব্ধ তিমিৰৰ পাৰ ভাঙি
উচ্ছল জীৱনৰ জোঁৱাৰ আনে,
অপৰূপ বাৰিষাৰ তৰংগৰাশিয়ে
নাচে নৱ সৃষ্টিৰ গানে।
বিদ্যুৎ ক্ষিপ্ৰ নয়নে তোমাৰ,
মৌন ভাষাৰ উন্মাদনা সানে,
নিশ্বাসে মোৰ আশাৰ আশ্বাসত
তৃপ্তিৰ পৰিধি নেমানে।
প্ৰীতি দিগবলয়ত গতিশীল গীত গাওঁ
বজ্ৰৰ গৰ্জনে হাৰ মানে,
বৃষ্টিৰ তৃষ্ণাই মৌচুমী খেদি যায়
আমাৰ দৃষ্টিয়েও লক্ষ্য জানে।

জীৱন-যৌৱনৰ ৰিক্ত উপকূল স্নেহ, মৰম, ভালপোৱাই পূৰ্ণ কৰে। সেই মৰম, ভালপোৱা বাৰিষাৰ উন্মত্ত অথচ অপৰূপ বানৰ দৰে, যিয়ে নতুন সৃষ্টিৰ সম্ভাৱনা মুকলি কৰে। তাৰ সমুখত বজ্ৰৰ গৰ্জনেও হাৰ মানিবলৈ বাধ্য। মুঠতে বাৰিষাৰ অনুষংগেৰে গীতটিত মূলতঃ প্ৰেমৰ জয়গান গোৱা হৈছে।

আলোচ্য গীতটোত মুঠ চাৰিটা স্তৱক আছে আৰু এই চাৰিটা স্তৱকৰ প্ৰতিটোকে চাৰিটাকৈ শাৰীৰে সজোৱা হৈছে। এই চাৰিটা স্তৱকৰ প্ৰথমটোত ১৫টা, দ্বিতীয়টোত ১৭টা, তৃতীয়টোত ১৫টা আৰু চতুৰ্থ স্তৱকটোত ১৮টা শব্দ আছে। সকলো মিলি গীতটোৰ মুঠ শব্দসংখ্যা হৈছে ৬৫টা। সামগ্ৰিকভাৱে গীতটোত সংস্কৃতীয়া বা তৎসম শব্দ আছে ৩৮টা। তাৰে ২৮টা যুক্তাক্ষৰযুক্ত কঠিন শব্দ আৰু বাকীবোৰ যুগ্ম ব্যঞ্জনহীন কোমল শব্দ। গীতটিৰ ছন্দৰ ক্ষেত্ৰত অন্ত্যানুপ্ৰাসৰ সৃষ্টি হৈছে 'নে'ৰ জৰিয়তে— আনে, বানে; আনে, গানে; সানে, নেমানে; মানে, জানে ইত্যাদি। সামগ্ৰিকভাৱে গীতটিত 'ৰ' আৰু 'ন' তথা সিবোৰৰ সমগোত্ৰীয় ধ্বনি সবাতো অধিক ব্যৱহৃত হৈছে। এই দুই ধ্বনিয়ে গীতটোৰ সুৰ আৰোপণত মুখ্য ভূমিকা লোৱা বুলি ক'ব পাৰি। উল্লেখনীয় যে, গীতিকাৰে নিশ্চয়কৈ গীতটোৰ সৃষ্টিত কঠিন শব্দ আৰু 'ৰ', 'ন'ৰ অনুপ্ৰাস ইচ্ছাকৃতভাৱে প্ৰয়োগ কৰা নাছিল। নিঃসন্দেহ সেয়া আছিল স্বতঃস্ফূৰ্ত। কোৱা বাহুল্য যে, ভূপেন হাজৰিকা আছিল একাধাৰে গীতিকাৰ, সুৰকাৰ আৰু সংগীত ব্যৱস্থাপক। তেওঁৰ ভাষাজ্ঞানো আছিল অতুলনীয়। গতিকে কাঠিন্যক কোমলতালৈ আনিব পৰা গুণো স্বভাৱসিদ্ধভাৱেই তেওঁ আয়ত্ত কৰি লৈছিল।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ আন এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল— তেওঁৰ প্ৰায় প্ৰতিটো গীতেই চাৰিটা পংক্তিযুক্ত। ইয়াৰে তিনি নং পংক্তিটোৰ সুৰ প্ৰায়ে ভিন্ন হয়। ফলত গীতবোৰত একঘেয়ামি সমূলি নাথাকে। এই

লেখাটোৰ প্ৰধান আলোচ্য— 'মিঠা মিঠা ব'হাগৰ' আৰু 'স্নেহে আমাৰ' শীৰ্ষক গীত দুটাৰ যথাক্ৰমে 'মোৰ ব'হাগ যেন এটি সৰু বিহুগীত' আৰু 'বিদ্যুৎ ক্ষিপ্ৰ নয়নে তোমাৰ' স্তৱক দুটাই সেই কথাকে প্ৰমাণ কৰে।

পৃথিৱীৰ সকলো সংগীতেই সপ্তস্বৰত বন্ধা। ভাৰতীয় সংগীতো তাৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। ভাৰতীয় ধ্ৰুপদী সংগীতৰ মুখ্য ধাৰা দুটা—হিন্দুস্থানী আৰু কৰ্ণাটকী। গমক বা কম্পন হ'ল এই দুই ধাৰাৰ মূল পাৰ্থক্য। কৰ্ণাটকী শৈলীত হিন্দুস্থানীৰ তুলনাত গমকৰ মাত্ৰা অনেক গুণে বেছি। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই পূৰ্বাঞ্চলত হিন্দুস্থানীতকৈ সামান্য পৃথক আন এটা সংগীত-ধাৰাৰ অৱস্থিতৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ ইয়াৰ নাম দিছে 'কামৰূপী ধাৰা'। এই ধাৰাৰ প্ৰতিনিধি হ'ল— সহজযান বৌদ্ধসকলৰ ধৰ্মসাধনাৰ গীত— চৰ্যাপদ আৰু তৎ পৰৱৰ্তী বৈষ্ণৱ ধাৰাৰ বৰগীতসমূহ। উল্লেখনীয় যে, চৰ্যাপদ আৰু বৰগীতসমূহত ধ্ৰুপদী বা শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ সকলো বৈশিষ্ট্য বিদ্যমান। চৰ্যাপদসমূহত যিদৰে পটমঞ্জৰী, ভৈৰৱী, গুঞ্জৰী, কামোদ, ধানসী, বড়াৰী আদি ৰাগৰ উল্লেখ পোৱা গৈছে, তেনেদৰে বৰগীতসমূহতো অহিৰ, আশোৱাৰী, কল্যাণ, কেদাৰ আদি ৰাগ আৰু পৰিতাল, দোমানী, ৰচক, খৰমান আদি তালৰ উল্লেখ আছে।

ভূপেন হাজৰিকাই হেনো বেনাৰস হিন্দু ইউনিভাৰ্ছিটিত ৰাজনীতি বিজ্ঞান বিষয়ত এম. এ. পঢ়ি থাকোঁতে ওস্তাদ বিছমিল্লা খাঁৰ ঘৰৰ দুৱাৰডলিত বৈ তেওঁৰ ৰেৱাজ শুনি শুনি হিন্দুস্থানী ধ্ৰুপদী সংগীতৰ ব্যাকৰণ আয়ত্ত কৰিছিল। ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা 'স্নেহে আমাৰ' গীতটিত মালকোশ ৰাগৰ প্ৰতিধ্বনি শুনা যায়। এই ৰাগত যোল্ল মাত্ৰাৰ ত্ৰিতাল পৰে। প্ৰয়োজন সাপেক্ষে তাক আঠ মাত্ৰালৈ হ্ৰাস কৰিব পাৰি। মই সংগীত-বিশেষজ্ঞ নহওঁ। বিজ্ঞসকলে তেওঁৰ গীতৰ এইবোৰ দিশ বিচাৰ কৰিব।

মুঠতে, ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত অসমীয়া সাহিত্য আৰু সংগীত উভয় জগতৰ এক অনুপম সম্পদ। তেওঁ আছিল শব্দ-নিৰ্বাচনৰ ক্ষেত্ৰত অতিশয় সিদ্ধহস্ত। কঠিন আৰু কোমল দুয়ো ধৰণৰ শব্দই তেওঁৰ সুৰৰ সন্মোহিনী শক্তিৰ আগত হাৰ মানিছিল। তেওঁ গীত ৰচিছিল, সিবোৰক সুৰৰ মায়াজালেৰে বান্ধিছিল আৰু অননুকৰণীয় শৈলীৰে তাত কণ্ঠদান কৰিছিল। ওপৰত উল্লেখ কৰা উদাহৰণবোৰে তাৰেই সাক্ষ্য বহন কৰে।

সংগীত তথা সুৰৰ সাগৰত অৱগাহন কৰিবলৈ যাওঁতে ভূপেন হাজৰিকা হৈ পৰিছিল বিশ্ব পৰিভ্ৰমণকাৰী গৃহহীন 'এক যাযাবৰ'। তেওঁ বিশ্বৰ বিভিন্ন দেশৰ লোক-সংগীতৰ সুৰ বুটলি সিবোৰক নিজৰ প্ৰতিভাৰে অসমীয়া ৰূপ দি সজাই পৰাই তুলিছিল। বৈদিক স্তোত্ৰসমূহৰ আবৃত্তিৰ কোৰাচ পদ্ধতিও তেওঁ কোনো কোনো গীতত প্ৰয়োগ কৰিছে। 'এৰা বাটৰ সুৰ' বোলছবিত হেমন্ত মুখাৰ্জীৰ সৈতে দ্বৈত কণ্ঠত গোৱা 'গুম গুম গুম গুম মেঘে গৰজিলে' গীতটো তাৰ প্ৰকৃষ্ট নিদৰ্শন। বাংলা ভাষাতো দুয়োজনে মিলি গাইছে—

গুম গুম গুম গুম
মেঘ ঐ গৰজায়
জীৱন তৰী বেয়ে যায়
অজানায়।

এইলেখীয়া আন এটি গীত হ'ল 'প্ৰতিধ্বনি' বোলছবিত তালাত মামুদৰ সৈতে দ্বৈত কণ্ঠত গোৱা 'লিয়েমাকাও'।

ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰায়বোৰ গীতত গৱেষণাৰ দক্ষ হাতৰ পৰশ অনুভৱ কৰা যায়। শব্দ-চয়ন তাৰেই অন্যতম অংগ। তাৰ লগত সুৰৰো এক নিবিড় সম্পৰ্ক জড়িত হৈ আছে। শব্দ আৰু সুৰ এই দুয়োৰে সঠিক প্ৰয়োগৰ জৰিয়তে কিদৰে একো একোটা পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব পাৰি সেই কথা তেওঁ ভালদৰেই জানিছিল। উদাহৰণস্বৰূপে 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' গীতটোৰ অন্তিম স্তৱকৰ প্ৰথম শাৰী 'দূৰৈত আৰ্তনাদৰ নদী'ৰ 'দূৰৈত' শব্দটো যি সুৰত বন্ধা হৈছে সেই সুৰে শ্ৰোতাৰ মানসপটত বহু নিলগত থকা নদী এখনৰ ছবি সহজেই তুলি ধৰে। শব্দ আৰু সুৰৰ জৰিয়তে এনেদৰে একোটাহঁত পৰিৱেশৰ সৃষ্টি প্ৰতিভাবান সংগীতজ্ঞৰ পক্ষেহে সম্ভৱ।

ভূপেন হাজৰিকা আছিল তেনে বিৰল প্ৰতিভাৰ গৰাকী।

ভূপেন হাজৰিকাই গদ্যভংগীৰেও কেইটিমান গীতৰ সুৰ বান্ধিছে। তেনে গীতে আনবোৰৰ দৰেই সমানেই সফলতা অৰ্জন কৰিব পৰাটো তেওঁৰ গীতি সাহিত্যৰ আন এক উল্লেখনীয় বিশেষত্ব। 'যুৱতী অনামিকা গোস্বামী', 'প্ৰচণ্ড ধুমুহাই প্ৰশ্ন কৰিলে মোক' আদি গীত তাৰেই উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। অন্ত্যমিলৰ জৰিয়তে ছন্দোবদ্ধ হ'লেও, এইবোৰ গীতৰ— বিশেষকৈ 'প্ৰচণ্ড ধুমুহাই' গীতটোৰ গায়ন-শৈলী প্ৰায় আবৃত্তি কলাৰ ওচৰ চপা। এই গীতটোৰ প্ৰথম দুটা কলি এনে ধৰণৰ—

প্ৰচণ্ড ধুমুহাই প্ৰশ্ন কৰিলে মোক
তোমাৰ প্ৰাপ্য কি কোৱাঁ?
মনৰ দুৱাৰ মেলি নিৰ্ভীকভাৱে ক'লোঁ
তোমাৰ শক্তিখিনি দিয়াঁ।
বজ্ৰৰ গৰ্জনে বক্ষ উজাৰি ক'লে
তোমাৰ কাম্য কি কোৱাঁ?
মই ক'লোঁ বজ্ৰক,
তোমাৰ শক্তিশালী উদাত্ত কণ্ঠটি দিয়াঁ।
এদিন আকাশে ক'লে জনৈক গীতিকাৰে
অকণি আকাশ দেখোঁ মাগে।
তুমি কিয় আজি বাৰু কম্পিত কণ্ঠেৰে
মাগিছা সৰ্বাকাশ সত্তা?
মই ক'লোঁ, তুমিয়েতো কৈছিলা ৰাতিপুৱা
যিমানে বিলাই দিবা, সিমানে মহান হ'বা,
তাৰে নাম সঁচা উদাৰতা।

যুক্তাক্ষৰযুক্ত আৰু যুক্তাক্ষৰহীন উভয় প্ৰকাৰৰ শব্দেৰে সজোৱা এই শ্ৰেণীৰ গীতে সৰ্বসাধাৰণৰ হৃদয় জয় কৰিব পৰাটো গায়ক-গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্য এক কৃতিত্ব।

গুণীৰ গুণ বুজা হিন্দী গীতিকাৰ গুলজাৰে সম্ভৱতঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ এনে বহুমুখিতালৈ লক্ষ্য কৰি "ভূপেন হাজৰিকাৰ গান এক সম্পূৰ্ণ লেণ্ডস্কেপ" বুলি সমুচিত মন্তব্যকে দিছে। উল্লেখনীয় যে, হিন্দী চলচ্চিত্ৰ জগতৰ অন্যতম পুৰোধা এইজনা গীতিকাৰেও ভূপেন হাজৰিকাৰ ভালেমান গীত হিন্দী ভাষালৈ তৰ্জমা কৰিছে। এইবোৰ গীতৰ কিছুমানৰ ভাব-ভাষা মূল গীতততকৈ সম্পূৰ্ণ ভিন্ন। সেইবোৰ গীতক পুনঃসৃষ্টি (*Recreation*) বুলিব পাৰি।

লেখাটোৰ এই অংশত বিশিষ্ট সংগীতজ্ঞগৰাকীৰ গীতৰ বাংলা ভাষালৈ হোৱা অনুবাদ সম্বন্ধে যৎসামান্য আলোচনা আগবঢ়োৱাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। উল্লেখনীয় যে, ভাষা একোটাৰ ঘাই বিশেষত্ব নিহিত থাকে তাৰ জতুৱা প্ৰকাশ-ভংগীত। ইয়াক ভাষাৰ কালিকা বোলা হয়। এটা ভাষাৰ বিষয় আন এটা ভাষালৈ অনুবাদ কৰোঁতে এই জতুৱা প্ৰকাশ ভংগীৰ বাবে কেতিয়াবা অনুবাদ-কৰ্ম অসম্ভৱ হৈ পৰা দেখা যায়। অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত অনুবাদকজনাৰ উৎস ভাষা (*Source language* = যি ভাষাৰ পৰা অনুবাদ কৰা হয়) আৰু লক্ষ্য ভাষা (*Target language* = যি ভাষালৈ অনূদিত হয়) উভয়ৰে জতুৱা ৰূপবোৰৰ পৰ্যাপ্ত জ্ঞান থকা নিতান্ত আৱশ্যক। তাৰ অবিহনে সাৰ্থক অনুবাদ কোনোপধ্যেও সম্ভৱ নহয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ সৰহসংখ্যক গীত বাংলালৈ অনুবাদ কৰিছে শিৱদাস

বন্দ্যোপাধ্যায়ে। এইজনা বিশিষ্ট অনুবাদকে প্ৰায় ক্ষেত্ৰতে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ মূল স্পিৰিট ধৰি ৰাখিবলৈ সমৰ্থ হৈছে বুলিব পাৰি। বাংলা সংগীত জগতত, আনপক্ষে বিশ্ব-দৰবাৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিষ্ঠাত এইজনা ব্যক্তিৰ অনবদ্য ভূমিকা আছে। বন্দ্যোপাধ্যায়ৰ উপৰি আন কেইবাগৰাকীয়েও ভাব-ভাষাৰ পৰিৱৰ্তনেৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ ভালেমান গীতক নৱৰূপ দিছে। ‘টিৰাপ সীমান্ত’, ‘বোলো ‘অ’ মিচিং ডেকাটি’, ‘বুকু হম হম কৰে’, ‘দোলা হে দোলা’ আদি গীতৰ বাংলা ৰূপান্তৰ ক্ৰমে ‘এ শহৰ প্ৰান্ত’, ‘অ’ পাহাড়ী বন্ধু গো’, ‘চোখ চল চল কৰে ওগো মা’, ‘মেঘ থম থম কৰে কেও নেই’ ‘দোলা অ’ দোলা’ আদি তেনে কেইটিমান উল্লেখযোগ্য গীত। কোৱা বাহুল্য যে, এই গীতবোৰত মূলৰ সুৰ অক্ষুণ্ণ ৰখা হৈছে যদিও, প্ৰায়বোৰৰে কথাবস্তু সম্পূৰ্ণ ভিন্ন। এই প্ৰসংগত অসমীয়া ‘বুকু হম হম কৰে’ গীতটোৰ সুৰত গোৱা ‘চোখ চল চল কৰে’ আৰু ‘মেঘ থম থম কৰে’ শীৰ্ষক গীত দুটাৰ কথা ক’ব পাৰি। ইয়াৰে পিছৰটো বাংলাদেশৰ আলমগীৰ কবিৰৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ১৯৭৭ চনত নিৰ্মিত কথাছবি ‘সীমানা পেৰিয়ে’ত দিয়া হৈছে। বাংলাৰ উপৰি, তেওঁৰ মূল অসমীয়া গীতৰ ভাব-ভাষাৰ পৰিৱৰ্তনেৰে ৰচিত হিন্দী গীতো ভালেমান আছে। মুঠতে ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিষ্ঠাত পৰোক্ষভাৱে হ’লেও অৰিহণা যোগোৱা শিবদাস বন্দ্যোপাধ্যায়, গুলজাৰ প্ৰমুখ্যে তেওঁৰ গীতৰ অনুবাদকসকলৰ ওচৰত অসমীয়া সমাজ চিৰকাল কৃতজ্ঞ হৈ ৰ’ব। পৰিশেষত অনুবাদ, বিশেষকৈ গীতৰ অনুবাদ কেনে জটিল তথা দুৰূহ, সেই কথা ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ এটা মাত্ৰ সৰু উদাহৰণেৰে এই আলোচনা সামৰিবৰ যত্ন কৰিম।

হাজৰিকাদেৱৰ একালৰ অতি জনপ্ৰিয় এটি গীত হৈছে ‘ফুট গধূলিতে’। গীতটোৰ পূৰ্ণপাঠ তলত দিয়া হ’ল।

ফুট গধূলিতে কপিলী খুঁটিত
কোন গুৰ্খালী গাভৰুৰে গাইজনী হেৰায়,
গাইজনীনো কেনে তুলনা যে নাই
হেনো সেই চাপৰিত তাইৰ মান
গাখীৰতী নাই।
কাঞ্চীয়ে ৰিঙিয়ায়
অ’ বগী গাই অ’ লচ্‌মী গাই,
তুমি দেখোন নাহিলে ব্যৱসায়ো নাই।
সেই মিঠা মাতৰ চিএৰে কপিলী কঁপায়।
তাইৰ ৰূপতীৰ্থৰ যাত্ৰী এজন মাথোন আছে,
গাঁও তাৰ ক্ষেত্ৰী সি নল বাহাদুৰ ছেত্ৰী,
গাই বিচৰাৰ ছলে মনৰ মৰম যাচে,
সেই মৰম দেখি কাঞ্চীজনী ৰঙা পৰি যায়।
নল খাগৰিৰ মাজতে সি গাই বিচাৰি পালে,
গাই বিচাৰি পাই তাইক গাইজনী দিলে,
গাইজনীয়েও আনন্দতে গধূলি উৰায়।

গীতটিৰ বাংলা অনুবাদ এনে ধৰণৰ—

ঠিক গধূলিতে কপিলী গাঁয়ে
কোন গুৰ্খালী যুৱতীৰ গাই হাৰালো,
গাইটিৰ কোনো তুলনাতো নাই,

আ এই গাঁয়ে তাইৰ মত দুগ্ধৱতী নাই।
কাঞ্চী ডাক দিল
অ' ধউলী গাই অ' লচ্‌মী গাই,
তুমি ফিৰে না এলে ব্যবসাও নাই।
তাৰ মিষ্টি গলাৰ মাতনে কপিলী কাঁপায়।
তাৰ ৰূপতীৰ্থেৰ যাত্ৰী একজনেই আছে,
গ্ৰাম তাৰ ক্ষেত্ৰী সে নল বাহাদুৰ ছেত্ৰী,
গাই খোঁজাৰ চলে মনেৰ সোহাগ যাচে,
সেই সোহাগ দেখে কাঞ্চীৰ মন
লাজে ৰাঙা হয়।
নল খাগ্‌ৰাৰ বনেতে সে গাইটি খুঁজে পেল
গাই খুঁজে পেয়ে তাকে ফিৰিয়েতে দিল
সেই আনন্দেতে ধৱলী গাই গধূলি উৰায়।

নকলেও চলে, গীতটোৰ দুয়োটা ৰূপৰ ভাব-ভাষা একেই। ইয়াৰ পটভূমি অসমৰ কপিলী নৈৰ পাৰৰ নেপালী অধ্যুষিত অঞ্চল। সহজ-সৰল এইসকল লোকৰ জীৱিকাৰ প্ৰধান সম্বল হ'ল গাখীৰৰ ব্যৱসায়। তাৰ বাবে তেওঁলোকে গৰু-গাই পোহে, সিবোৰৰ প্ৰতিপালন কৰে। কেনেবাকৈ গাই হেৰালে তেওঁলোকৰ জীৱিকাৰ পথো বন্ধ হয়। তেনে সম্প্ৰদায়ৰ এগৰাকী গাভৰুৰ পোহনীয়া বগী গাইজনী হেৰোৱাত তাই বিপাঙত পৰিছে। কিন্তু তাইক সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছে ওচৰৰ ক্ষেত্ৰী অঞ্চলৰ একে সম্প্ৰদায়ৰে নল বাহাদুৰ ছেত্ৰী নামৰ যুৱক এজন। সি গাই বিচাৰি দিয়াৰ ছলেৰে তাইক মনৰ মৰমো দিছে। অৱশেষত নল খাগৰিৰ মাজত গাইজনী বিচাৰি পাই সি কাঞ্চীজনীক ওভতাই দিছে। গীতটিৰ দুয়োটা ৰূপৰ মূল বক্তব্য বিষয় এইখিনিয়ে।

এক কাহিনী কথনৰ ভংগীৰে শব্দৰ তুলিকা আৰু উপযুক্ত সুৰ-সঞ্চাৰেৰে গীতিকাৰ হাজৰিকাই ইয়াত কপিলী-পাৰৰ নেপালী সম্প্ৰদায়ৰ জীৱন-জীৱিকাৰ উপৰি সেই জনগোষ্ঠীৰ এহাল ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেমৰ এক অনবদ্য চিত্ৰ অংকন কৰিছে। এনেয়ে সাধাৰণভাৱে পঢ়ি গ'লে গীতটিৰ শব্দ-চয়নৰ তেনে কোনো বিশেষ বৈচিত্ৰ্য অনুভূত নহয়। গীতিকাৰে নিতান্তই সাধাৰণ শব্দকেইটামানেৰে গদ্যভংগীৰে গীতটি ৰচনা কৰিছে। কিন্তু অমিত প্ৰতিভাধৰ গায়ক ভূপেন হাজৰিকাৰ সুৰৰ মায়াজালে তাক অতুলনীয় ৰূপ দি শুনিবলৈ শুৱলা কৰি তুলিছে। গীতটোত নেপালী গাভৰুক বুজাবলৈ সাধাৰণতে ব্যৱহাৰ কৰা গুৰ্খালী (গোৰ্খা) আৰু কাঞ্চী শব্দ দুটাৰ ব্যৱহাৰ লক্ষণীয়।

অসমৰ কপিলীপৰীয়া গৰু-ম'হৰ খুঁটিৰ পৰিৱেশ বংগদেশত নাই। তথাপি বাংলা অনুবাদকে গীতটিৰ মূল ভাব-ভাষা ধৰি ৰাখিব পাৰিছে বুলি সহজে পতিয়ন যাব পাৰি। যিকোনো বিষয়ৰ প্ৰতিটো শব্দৰ প্ৰতিশব্দ নিৰ্ণয় কৰি অনুবাদ কৰা কাৰো পক্ষেই যে সম্ভৱ নহয়, সেই কথাৰ আভাস আলোচনাৰ আৰম্ভণিতে দি অহা হৈছে। সেয়ে হ'লেও, তেনে শব্দৰ সঠিক অৰ্থ ধৰি ৰাখিব পৰাকৈ নিজাকৈ শব্দ নিৰ্বাচন কৰি ল'ব পৰাটো নিশ্চয়কৈ অনুবাদকৰ কৃতিত্বৰ ভিতৰত পৰিব। আলোচ্য গীতটোৰ বাংলা ৰূপান্তৰৰ ক্ষেত্ৰতো সেই কথা প্ৰযোজ্য। তলত তাৰে কেইটিমান উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল।

অসমীয়া ভাষাত গধূলিৰ বিভিন্ন পৰ বা সময় বুজাবলৈ ভালেমান শব্দ আছে। তাৰে এটা হ'ল 'ফুট গধূলি'। শব্দটোৰে গধূলি হোৱাৰ বা গৰু গাই ঘৰলৈ অহাৰ পৰৰ বা সময়ৰ জাননী দিয়ে। বাংলাত তেনে শব্দ নাই। গতিকে

সুৰৰ সৈতে খাপ খাই পৰাকৈ 'ঠিক গধূলি' শব্দগুচ্ছ উপযুক্তভাৱে নিৰ্বাচন কৰি লোৱা বুলি ক'ব পাৰি। তেনেদৰে, বাংলাত গৰু ম'হ ৰখা ঠাই বা বাথান বুজোৱা 'খুঁটি', গৰু চৰোৱা নৈৰ দাঁতিৰ 'চাপৰি', বেছিকৈ গাখীৰ দিয়া গাইক বুজোৱা 'গাখীৰতী'; 'বগী', 'গাভৰু,' দীঘল চিঞৰ বুজোৱা 'ৰিঙিয়ায়' আদি শব্দ নাই। গতিকে তাৰ ঠাই লৈছে ক্ৰমে 'গাঞে', দুগ্ধৰতী', 'ধৱলী', 'যুৱতী', 'ডাক দিল' আদি শব্দই।

গীতটিৰ 'তুমি দেখোন নাহিলে'ৰ অনুবাদ 'তুমি ফিৰে না এলে' অধিক অৰ্থৱহ। 'সেই মিঠা মাতৰ চিঞৰে/ কপিলী কঁপায়'-ৰ তুলনাত 'তাৰ মিষ্টি গলাৰ মাতনে/কপিলী কাঁপায়' অলপ জঠৰ যেন লাগে। অৱশ্যে ভূপেন হাজৰিকাৰ সুৰ আৰু কণ্ঠই শ্ৰোতাক সেই জঠৰতা অলপো অনুভৱ কৰিবলৈ নিদিয়ে। অসমীয়া গীতটোত নল বাহাদুৰ ছেত্ৰীৰ মনৰ মৰমত 'কাঞ্চীজনী ৰঙা পৰি যায়' বুলি প্ৰেমৰ এক শাৰীৰিক অভিব্যক্তি প্ৰকাশ কৰা হৈছে। আনহাতে বাংলা ৰূপটোত 'কাঞ্চীৰ মন লাজে ৰাঙা হয়'ৰ উল্লেখেৰে প্ৰেমৰ মানসিক অৱস্থাৰ ছবি অংকন কৰা হৈছে। অসমীয়া গীতটোৰ অন্তিম শাৰীটোত 'বগী গাই'ৰ পুনাৰাবৃত্তি নাই। ইয়াৰ বিপৰীতে বাংলা অনুবাদত 'আনন্দেতে ধৱলী গাই' বুলি তাৰ পুনৰাবৃত্তি ঘটোৱা হৈছে। সামগ্ৰিকভাৱে বাংলা ৰূপটিক অসমীয়া গীতটোৰ সঠিক ৰূপান্তৰ বুলিব পাৰি।

ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে প্ৰতিভা অকল অসম তথা ভাৰততে নহয়, সমগ্ৰ বিশ্বতে বিৰল। তেওঁৰ গীতৰ যি বৈচিত্ৰ্য, সেয়া তেওঁৰ স্বকীয় সম্পদ। আন কাৰো সতে তাৰ তুলনা নহয়। ভূপেন হাজৰিকা মঞ্চত উঠি আজিকালিৰ দৰে বিচাৰি বিচাৰি হাততালি লোৱা গায়ক নাছিল। যিসকলে তেওঁৰ মঞ্চানুষ্ঠান দেখিছে, তেওঁলোকে জানে তেওঁৰ মুখৰ কথাও একো একোটা গীত সদৃশ। সেই কথাৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পাইছিল তেওঁৰ অধ্যয়ন আৰু অভিজ্ঞতাৰ বহল পৃথিৱী এখন। বুদ্ধিদীপ্ত বাগভংগী আৰু তাৰ সৈতে সম্পৃক্ত হাস্যৰসৰ মাধুৰ্যৰে তেওঁ দৰ্শক-শ্ৰোতাক সদায়ে সন্মোহিত কৰি ৰাখিব পাৰিছিল।

মুঠতে, অননুকৰণীয় শব্দ-চয়নৰ সৈতে সুৰৰ মহামিলনেৰে আধুনিক অসমীয়া গীতক ভূপেন হাজৰিকাই যি অনবদ্য ৰূপ দি থৈ গ'ল, সেৱা চিৰস্মৰণীয় হৈ ৰ'ব। অতি সম্প্ৰতি প্ৰায়বোৰ অসমীয়া গীত সমাজ-বিচ্ছিন্ন, বাদ্যযন্ত্ৰ সৰ্বস্ব অসংগীতলৈ ৰূপান্তৰিত হোৱা দেখা গৈছে। সমাজ-জীৱনৰ অহিত সাধন কৰা পৰিৱৰ্তন নিশ্চয়কৈ কাৰো কাম্য নহয়। ভোগসৰ্বস্ব চিন্তাৰ অৱসান ঘটাবলৈ আমাক ভূপেন হাজৰিকাই দি থৈ যোৱা শব্দ আৰু সুৰৰ মিলনেৰে মানুহ আৰু পৃথিৱীৰ জয়গান গোৱা সুস্থ আৰু সুষম সংগীতৰ ধাৰাটোৰ একান্ত আৱশ্যক। ●

ভূপেন হাজৰিকা আৰু জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা

অবনী ৰঞ্জন পাঠক

অসমৰ সুন্দৰ নৈসৰ্গিক মনোমোহা, সৌন্দৰ্যৰ ভৌগলিক পৰিসীমাৰ মাজেৰে বৈ যোৱা ঐতিহাসিক বৰ লুইতৰ দুয়োপাৰৰ সংস্কৃতিৰ পথাৰত ওপজা অসম গৌৰৱোজ্জ্বল সন্তানসকলৰ মাজৰ ধ্ৰুৱতৰা স্বৰূপ দুই জ্যোতিষ্ক জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু ভূপেন হাজৰিকা। অসমীয়া সংস্কৃতিক বিশ্বৰ মানচিত্ৰত জিলিকাই থৈ যোৱা লুইতপৰীয়া ভাৰত ৰত্ন ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ বিশাল ব্যক্তিত্ব আৰু তেওঁলোকৰ অৱদানৰ ভাণ্ডাৰত প্ৰৱেশ কৰিলে অতি সহজে ওলাই অহাটো সমূলি সম্ভৱ নহয়। মাত্ৰ ৪৯ টা বসন্ত গৰকি জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই অসমক দি থৈ যোৱা অমূল্য অৱদানৰ প্ৰতিটো বিষয় বিশ্লেষণৰ অৱকাশ অপৰিসীম। ঠিক তেনেদৰে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই জন্মৰ পৰা তেখেতৰ অন্তিম শয়নলৈকে একেধাৰে নিৰৱধি কৰি যোৱা তেখেতৰ ভিন্ন সৃষ্টিৰ গভীৰতাক মূল্যাংকন কৰা অতি সহজসাধ্য কথা হ'ব নোৱাৰে। এই দুয়োগৰাকী মহান ব্যক্তিৰ অমূল্য অৱদান সমূহেৰে অসমীয়া জাতিকেই নহয় দেশমাতৃৰ শিৰত বিজয়ৰ মুকুট পিন্ধাই বিশ্বৰ বুকুত জিলিকাই থৈ যোৱাৰ প্ৰয়াস আছিল অকল্পনীয়। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপকৰ চাকৰি কৰি থকা সময়তে মনৰ মাজত এক নতুন সৃষ্টিৰ অঙ্কুৰে খুদুৱনি লগাইছিল। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰসকলেই দেশৰ ভৱিষ্যত। তেওঁলোকেই জ্ঞানৰ পোহৰ বিলাই জগত পোহৰাই তোলাৰ সম্পদ। ড০ হাজৰিকাই ৰচিছিল- "জিলিকাব লুইতৰে পাৰ এন্ধাৰৰ ভেটা ভাঙি প্ৰাগজ্যোতিষত বয় জেউতি নিজৰাৰে ধাৰ। শত শত বন্তিৰ জ্ঞানৰে দীপালীয়ে জিলিকাব লুইতৰে পাৰ।" মোৰ মনত প্ৰশ্ন উদয় হৈছিল প্ৰকৃততে কোনগৰাকী ভূপেন হাজৰিকা বেছি জনপ্ৰিয়। অৰ্থাৎ গায়ক, গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, চলচ্চিত্ৰ পৰিচালক, চিত্ৰকাৰ, সাহিত্যিক, সাংবাদিক, ৰাজনীতিক চিন্তাশীল ব্যক্তি নে এগৰাকী সুন্দৰ কথাৰে সকলোকে মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰি ৰাখিব পৰা ৰসাল ব্যক্তি। ড০ ভূপেন হাজৰিকা কিন্তু এই সকলো কেইটা গুণৰ অধিকাৰী। যিটো বিষয়তেই তেওঁ বিচৰণ নকৰক কিয় প্ৰতিটো বিষয়তেই এক তুলনাবিহীন নিদৰ্শণ তেখেতৰ ব্যক্তিত্বত স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱেই ফুটি উঠে। বিৰল ব্যক্তিত্বপূৰ্ণ সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকা, তাত কাৰোৱেই সন্দেহ নাই। আজি সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা আমাৰ মাজত কায়িকভাৱে নাই কিন্তু প্ৰতিদিনেই তেওঁ প্ৰতিজন অসমীয়াৰ হৃদয়ৰ কোনোবাখিনিত নহয় কোনোবাখিনিত এক বিশেষ আসনত বহি আছে। মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দৰে তেওঁৰ দুৰন্ত গতিৰে সৃষ্ট অমূল্য অৱদানেৰে অসমীয়া জাতি-মাটি-ভাষা-কলা-সাহিত্য-সংস্কৃতিক চহকী কৰি থৈ গৈছে। আত্মচেতনাবোধক উজ্জীৱিত কৰি মানৱপ্ৰেমৰ ৰং সানি দেশ জাতি প্ৰেমৰ ধ্বজা উৰুৱাই যোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰত্যক্ষভাৱে যিটো দিশ প্ৰথমে মনলৈ আহে, সেয়াই হৈছে ভূপেনদাৰ মাদকতা ভৰা বলিষ্ঠ কণ্ঠৰ প্ৰভাৱ। তেওঁৰ কণ্ঠত যি কোনো গীত শুনিলেই শ্ৰোতাৰ মন পুলকিত হৈ উঠে। তেওঁৰ শ্ৰুতি মধুৰ কণ্ঠত নিগৰোৱা প্ৰতিটো গীতৰেই এটা এটা সুকীয়া বৈশিষ্ট আছে। "অসম আমাৰ ৰূপহী গুণৰো নাই শেষ ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশত সূৰ্য উঠা দেশ" ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই কৈছে, " -মই গীত গাবই লাগিব -লিখিবই লাগিব গীত। মোৰ প্ৰকাশৰ প্ৰধান মাধ্যম হৈ পৰিল গীত আৰু মোৰ কণ্ঠ।" সেয়েহে গীতেৰেই সমাজক সদায় ন ৰূপ দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰি আহিছো, নিজৰ সৈতে আগুৱাই লৈ যাব খুজি আহিছোঁ নতুনৰ বাট বুলাসকলক।"

অসমীয়া জাতি ভাষা মাটিক ভাল পোৱা ভূপেন হাজৰিকাই মানুহৰ জীৱনবোধৰ সমস্ত দিশকে সাঙুৰি ৰচি গৈছিল এটাৰ পিছত এটা গীত। নিজে ৰচনা আৰু সুৰ সংযোগ কৰা গভীৰ অৰ্থপূৰ্ণ এই গীতৰ মাজেৰে তেখেতে সমাজ সংস্কাৰৰ পথৰ সন্ধান দি গৈছে। ঠিক তেনেদৰে আনৰ বাবে লিখি সুৰ সংযোজন কৰি শিকোৱাৰ ক্ষেত্ৰতো একেই পদ্ধতি অৱলম্বনৰে ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ সৃষ্টিক সাকাৰ ৰূপ দি গৈছে। লুইতৰ পাৰ জিলিকাই থৈ যোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ কলা-সাংস্কৃতিক জীৱনলৈ প্ৰতি আগমন ঘটিছিল দুই মহীৰূহ ৰূপকোৱৰ জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা। এই দুয়োগৰাকীৰ সান্নিধ্যই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন দৰ্শনত বাৰুকৈয়ে প্ৰভাৱ পেলাইছিল। সেই কথা ভূপেন হাজৰিকাই বিভিন্ন অনুষ্ঠান প্ৰতিষ্ঠানতেই ব্যক্ত নকৰাকৈ থকা নাছিল। ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ বয়সতকৈ ২২-২৩ বছৰৰ জ্যেষ্ঠ ৰূপকোৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সান্নিধ্যই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ গতি পথত সংস্কৃতিৰ মণি মুকতাৰে আল্পনা সাজিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠত নিগৰিছিল জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ অমূল্য সৃষ্টি “ লুইতৰ পাৰৰে আমি ডেকা ল'ৰা মৰিবলে ভয় নাই”। সেই গীতটিৰ লগতে ৰূপকোৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সৃষ্টিৰ এটি এটিকৈ সমস্ত গীত নিগৰাইছিল ভূপেন হাজৰিকাই। প্ৰথম দহ বছৰ বয়সতেই জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সান্নিধ্যত ভূপেন হাজৰিকাই ভৱিষ্যতৰ সপোন ৰচিছিল। সৰ্বকালৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গায়ক ভূপেন হাজৰিকা। আজি কাৰোবাবেই এই কথা নতুন নহয়। নিমখ পানীৰ সতে মিলি যোৱাৰ দৰে সকলো অসমীয়াৰ অন্তৰে অন্তৰে মিলি যোৱা প্ৰৱাহিত এই গতি। ১০ বছৰ বয়সতেই গীত ৰচনা কৰি অভিলেখ সৃষ্টি কৰা ভূপেন হাজৰিকাই বিশ্ব সংগীতৰ জগতত ভূমুকি মাৰি অসমক পোহৰাই জ্যোতিৰ শিখা বিলাই দিছে। অসমীয়া জাতীয় চেতনাৰে ১১ বছৰ বয়সতেই আধ্যাত্মিক চিন্তাৰ অঙ্কুৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিৰ দুৱাৰডলিত উপলব্ধ হৈছিল। শৈশৱতেই মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ গুৰুজনাৰ জন্মস্থান বৰদোৱা পৰিভ্ৰমণ কৰি মনৰ মাজত জাগ্ৰত হোৱা আধ্যাত্মিক চেতনাই হৃদয়ত শঙ্কৰদেৱক স্থাপিত কৰি তেওঁৰ সেই শিশু হাতৰ কলমেৰে ৰচিছিল “কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰী শঙ্কৰ গুৰুৱে ধৰিছিল নামৰে তান নামৰে সুৰতে আনন্দতে নাচিছিল পবিত্ৰ বৰদোৱা থান” সৰুতে কোনে বাৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ এই প্ৰতিভাৰ সম্ভেদ পাইছিল? জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাক লগ পোৱাৰ আগতে শিশু ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত শুনি আপ্লুত হৈ তামোল খোৱা মুখ ধুই ১৯৩০ চনৰ ৩০ অক্টোবৰ তাৰিখে কটন কলেজিয়েট স্কুলত অনুষ্ঠিত এখন ৰাজহুৱা সভাত ৫ বছৰীয়া শিশু ভূপেন হাজৰিকাক কোলাত তুলি ৰসৰাজ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই চুমা খাই কৈছিল “তুমি এদিন ডাঙৰ শিল্পী হ'বা”। প্ৰতিভা কেতিয়াও লুকাই নাথাকে। সেয়াই চাগে চানেকি। যি মূলা বাঢ়ে তাৰ দুপাততে চিন আপ্ত বাক্য শাৰীৰ কথা অথলে নাযায়। এদিন শিশু ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিভা বিয়পি পৰিছিল। সেইয়ে জ্যোতি, বিষ্ণু, ফণী শৰ্মা আহি ওলাইছিল তেজপুৰত কৰ্মৰত বৃটিছ আমোলৰ প্ৰশাসনিক (এছ ডি চি) বিষয়া চৰকাৰী চাকৰিয়াল নীলকান্ত হাজৰিকাৰ চৰকাৰী বাসগৃহত। কথা হৈছিল পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকাৰ লগত পুত্ৰ ভূপেনক লৈ যাব কলিকতালৈ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ “জয়মতী” পালা নাটকৰ বানীবন্ধৰ কাৰণে। অভিভাৱক হিচাপে পিতৃ মাতৃয়ে মোমায়েক এগৰাকীক ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত পঠিয়াইছিল। সেই পালানাটত ১০ বছৰীয়া ভূপেন হাজৰিকাই গীত গাইছিল। বাণীবন্ধ হৈছিল চেনোলা কোম্পানীৰ গ্ৰামোফোন ৰেকৰ্ডত। কেৱল সেইয়াই নহয় ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ ২য়খন চলচ্চিত্ৰ ইন্দ্ৰমালতীত অভিনয় কৰোৱাবলৈও ভূপেন হাজৰিকাক লৈ গৈছিল কলকাতালৈ। তাহানি অভিনয় কৰিলে চলচ্চিত্ৰখনত গান গোৱা চৰিত্ৰটোৰে গানো গাব লাগিছিল। সেইয়াও যেন ১৩ বছৰীয়া ভূপেন হাজৰিকা আৰু ৩৩ বছৰীয়া জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ এক মণি কাঞ্চন সংযোগ। চেমনীয়া ভূপেন হাজৰিকাৰ উদাত্ত কণ্ঠত অনুৰণিত হৈ উঠিছিল জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ কথা আৰু সুৰ “বিশ্ব বিজয়ী নজোৱান শক্তিশালী ভাৰতৰ ওলাই আহা ওলাই আহা সন্তান তুমি বিপ্লৱৰ পিছত জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ দেশ প্ৰেমৰ বৰ্হিপ্ৰকাশ এই গীতৰ মাজত প্ৰস্ফুটিত হৈ উঠিছে। ১৯৩৬ চনৰ পৰা ১৯৪০ চনৰ সময়চোৱাত ভূপেন হাজৰিকাই তেজপুৰত

জ্যোতি বিষ্ণুৰ সান্নিধ্যত সন্মোহিত হৈ উঠিছিল। পৰৱৰ্তী সময়তো ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ প্ৰতিভাৰ গৰ্ভত ভূপেন হাজৰিকাই বিচাৰি পাইছিল সুন্দৰৰ প্ৰকৃত উপাসকক। জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা যিদৰে আছিল গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, চলচ্চিত্ৰ পৰিচালক, নাট্যকাৰ, কবি সাহিত্যিক, দেশপ্ৰেমিক. ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সক্ৰিয় সদস্য ঠিক সেই দৰেই একে বাটেৰেই ভূপেন হাজৰিকাইও সুন্দৰৰ সৰু বৰ আলিয়েদি বাট বুলি মুক্তিকামী জনতাৰ মনৰ ভাৰ ফুটাই তুলিছিল। প্ৰথম অসমীয়া চলচ্চিত্ৰ "জয়মতী" নিৰ্মাণ কৰি এক অভিলেখ সৃষ্টি কৰি অসমীয়া চিনেমা নিৰ্মাণৰ বাট মুকলি কৰি দিছিল জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই। জ্যোতি প্ৰসাদে ইন্দ্ৰমালতী চলচ্চিত্ৰত ভূপেন হাজৰিকাক যেতিয়া এটা দৃশ্য গ্ৰহণৰ প্ৰাক ক্ষণত দৃশ্যটোৰ সম্পৰ্কত বুজাই দি ভূপেন হাজৰিকাই লগত লৈ যোৱা পাটৰ পাঞ্জাবী কামীজটো পিন্ধিবলৈ দি দৃশ্য গ্ৰহণৰ বাবে সাজু হ'বলৈ কোৱাৰ পিছতে ঠাইতে কৈছিল "গাঁৱৰ দুখীয়া ল'ৰাই জানো পাটৰ পাঞ্জাৱী কামীজ পিন্ধিব পাৰে? জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই ভূপেন হাজৰিকাৰ বুদ্ধিদীপ্ত চকুলৈ চাই কৈছিল "ধৰি লোৱা গাঁৱৰ জমিদাৰৰ পুতেকে পিন্ধা পাটৰ চোলা এটা পথাৰত পেলাই থৈ গৈছিল আৰু আমাৰ গাঁৱৰ দুখীয়া স্বেচ্ছাসেৱক এজনে পথাৰতে পাই তাকে পিন্ধি ল'লে।" দুয়োগৰাকীৰ উপস্থিত বুদ্ধিমত্তাই যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰি যেন দৃশ্যটোৰ সঠিক ৰূপায়নৰ ক্ষেত্ৰত কোনো আপোচ হোৱাটো নিবিচাৰিলে। ১৩ বছৰ বয়সতে কলিকতা অনাঁতাৰ কেন্দ্ৰত স্বৰচিত গীত গাইছিল ভূপেন হাজৰিকাই। "অগ্নিযুগৰ ফিৰঙতি মই নতুন অসম গঢ়িম" পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকাই ৰচনা কৰা আৰু ভূপেন হাজৰিকাই সুৰ কৰি গোৱা গীত "অ' মইনা কেতিয়া আহিলি তই" জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ আজ্ঞা অনুসৰি বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই ভূপেন হাজৰিকাৰ কাৰণে ৰচনা কৰি সুৰ সংযোগ কৰি দুটা গীত চেনোলা কোম্পানীৰ গ্ৰামোফোন ৰেকৰ্ডত ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠত বাণীবদ্ধ কৰোৱা হৈছিল। " কাষতে কলসী লৈ যায় ঐ ৰচকী বাই আৰু উলাহতে নাচি বাগি হলি বিয়াকুল" ১৯৩৯ চনতে প্ৰথম চলচ্চিত্ৰৰ নেপথ্য কণ্ঠশিল্পী হোৱাৰ সুযোগ পোৱাৰ সমান্তৰালভাৱে ভূপেন হাজৰিকাই চলচ্চিত্ৰত অভিনয় কৰিছিল জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ পৰিচালনাত।

১৪ বছৰ বয়সতে শোণিত কুঁৱৰী নাটক ৰচনাৰে এক অভিলেখ সৃষ্টি কৰা জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই অসমীয়া আধুনিক গানৰ বাট কটীয়া হিচাপেও নিজৰ পৰিচয় দাঙি থৈ গ'ল। অসমীয়া আধুনিক নাটকত গানৰ সংযোগ ঘটাই যোৱা প্ৰথম গৰাকী অসমীয়া নাট্যকাৰ ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা। " গছে গছে পাতি দিলে ফুলৰে শৰাই কি ৰাম ৰাম ফুলৰে শৰাই" গীতটি শোণিত কুঁৱৰী নাটকত জ্যেষ্ঠ নাট্যকৰ্মীয়ে বাধা দিয়া স্বত্বেও নিজৰ মতত স্থিৰ হৈ থাকি নাটকৰ মাজত গান সন্নিবিষ্ট কৰি নতুনত্ব সৃষ্টিৰ সুচনা কৰিছিল। জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ গীত কলকাতা অনাতাঁৰ কেন্দ্ৰৰ পৰাও সম্প্ৰচাৰিত হৈছিল। বিপ্লৱী সত্তা জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত পৰিচালিত হোৱা অসহযোগ আন্দোলনত সক্ৰিয়তাৰে যোগদান কৰি কলকাতাত আত্মগোপন কৰি থকা সময়ত বহুতকে তেও গীত শিকাইছিল তাৰ ভিতৰত তাহানি কলকাতাস্থিত অসমীয়া আলোচনী "আৱাহন"ৰ প্ৰতিস্থাপক সম্পাদক দীননাথ শৰ্মাৰ পুত্ৰ কলকাতাৰ ছেইণ্ট জেভিয়াৰ্চ কলেজৰ ইণ্টাৰমিডিয়েটৰ ছাত্ৰ দিলীপ শৰ্মাও আছিল। দিলীপ শৰ্মাই ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই শিকাইছিল গীতৰে কলকাতা ৰেডিঅ'ৰ কণ্ঠ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ অনাতাঁৰ গায়কৰ স্বীকৃতি লাভ কৰিছিল। ৰূপকোঁৱৰৰ সান্নিধ্য লাভ কৰি সেই কথা দিলীপ শৰ্মাই এনেদৰে লিখিছে - " মই আগৰৱালাদেৰৰ সান্নিধ্যলৈ অহাৰ পিছত তেখেতৰ সংস্কৃতিসম্পন্ন ব্যৱহাৰত মোহিত হৈছিলো। তেখেতেও মোক মৰমৰে গীত শিকাবলৈ লৈছিল। মই মাত্ৰ তেখেতৰ দ্বাৰা স্বৰচিত "মোৰে মন বনতে তই কি বাঁহী বজালি" গীতটি শিকিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিলো হে কিন্তু সম্পূৰ্ণ হোৱা নাছিল। এনে সময়তে আকাশবাণীৰ কণ্ঠ পৰীক্ষাৰ কথাটো আহি পৰিল। সেয়ে মোৰ সমস্যাটোৰ কথা আগৰৱালাদেৰক কোৱাত তেওঁ মোক উপদেশ দিলে যে মই ভালদৰে জনা এটি হিন্দী ভজনৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ তেওঁ কৰি দিব আৰু তেতিয়া মোৰ গাবলৈ সহজ হ'ব। সেইমতে সন্ত কবীৰৰ এটি হিন্দী ভজনৰ তেওঁ অসমীয়া ৰূপান্তৰ এনেদৰে কৰিলে " মন ৰাম নাম তই সোঁৱৰণ কৰি ল' কোনে

জানে কালি কি, জগতময় সোণৰ জ্বলে চাকিটি" ইত্যাদি। এই গীতটি গাবলৈ সহজ হ'ল আৰু এই গীতটিয়ে গাই মই ৰেডিঅ'ৰ কণ্ঠ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হলো।" বহুমুখী প্ৰতিভাৰে পৰিপুষ্ট হৈ ভূপেন হাজৰিকাই গীতি সাহিত্য সংগীত চিত্ৰশিল্প চলচ্চিত্ৰ নিৰ্মাণ আদি মাধ্যমেৰে সমাজ পৰিবৰ্তনৰ ছবি আকি মানুহে মানুহৰ বাবে জীয়াই থকাৰ প্ৰকৃত সত্যক বাস্তবিক কৰি তুলিবলৈ অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল। আনৰ গুণ গৰিমাৰ প্ৰশংসা কৰিবলৈ অলপো কাৰ্পণ্য নকৰা ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া ভাষা সাহিত্য সংস্কৃতিক আগুৱাই লৈ যোৱা সকলক উৎসাহিত কৰি তেওঁলোকৰ প্ৰতিভা বিকাশৰ পথ দেখুৱাইছিল। অসম চৰকাৰৰ এটা জলপানী লৈ ১৯৪৯ চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহত আমেৰিকালৈ উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে যোৱা ভূপেন হাজৰিকা নিউয়ৰ্কৰ এয়াৰপোৰ্টত আমেৰিকান পুলিচৰ কবলত আৱদ্ধ হ'ব লগীয়া হৈছিল। পুলিচে ভূপেন হাজৰিকাক সুধিছিল " আপুনি ভূপেন হাজৰিকা! ভূপেন হাজৰিকাই কৈছিল হয়। পুনৰ পুলিচে প্ৰশ্ন কৰিছিল -আপুনি Freedom of people নামৰ কিতাপ এখন লিখিছে? ভূপেন হাজৰিকাই কৈছিল-নাইতো, মই ইংৰাজীত একো কিতাপ লেখা নাই। গীত লিখো অসমীয়াতে "মুক্তিৰ দেউল বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ এই কিতাপখনত ভূপেন হাজৰিকাই অন্য গীতৰ লগতে লিখা "অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই নতুন ভাৰত গঢ়িম" গীতটোৰ কাৰণেই ভূপেন হাজৰিকাক এক সপ্তাহৰ কাৰণে কাৰাগাৰত আৱদ্ধ কৰি ৰাখিবলগীয়া হৈছিল। পিছত দোষী সাব্যস্ত কৰাৰ বাবে কোনো প্ৰমাণ নাপাই সসন্মানে ভূপেন হাজৰিকাক মুকলি কৰি দিছিল। সেই কাৰাৰুদ্ধ সময়তে পল ৰবচনৰ অনুৰাগী এজনৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকাই ৰবচনৰ বিষয়ে অৱগত হৈ পল ৰবচনক সাক্ষাৎ কৰাৰ হেঁপাহ জাগিছিল। লগ পাইছিল ৰবচনক। অৱশ্যে কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত জন সংযোগ মাধ্যমৰ পি এইচ ডি ডিগ্ৰী ল'বলৈ যোৱাৰ সময়ত ভূপেন হাজৰিকাই জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ ওচৰত আশীৰ্বাদ লবলৈ যাওঁতেই ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাই কৈছিল "- তুমি আমেৰিকাত পল ৰবচনক লগ ধৰিবা। আমেৰিকাত পঢ়িবলৈ গৈ ভূপেন হাজৰিকাই পল ৰবচনৰ সাম্যবাদী চিন্তাৰ একান্ত সাধক হোৱাৰ সপোন দেখিছিল নিজৰ জন্মভূমিলৈ ঘূৰি আহি সেই একে সুৰতে ৰচিছিল গীত বুঢ়া লুইতৰ দুয়োপাৰৰ জনতাৰ সুখদুখৰ জীৱন গাঁথা। "বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্য জনৰে হাঁহাকাৰ শুনি নিশব্দে নিৰবে বুঢ়া লুইত তুমি বুঢ়া লুইত বোৱা কিয়" গাইছিল মানুহে মানুহৰ বাবে ভাবিবলৈ জাতীয় বহু গীত। ১৯৫২ চনত বিদেশৰ পৰা উভতি আহি গণ নাট্য সংঘৰ গুৰি ধৰি সমাজ সচেতনৰ এটা জাগৰণ সৃষ্টি কৰিছিল। সৰুতেই শিকি আহিছিল দেশৰ দহৰ উন্নতি সাধিবলৈ সমাজক কি দৰে সংস্কৃতিৰ দোলেৰে বান্ধি ৰাখিব লাগে। পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকাৰ পৰাই শিকিছিল নিজৰ দেশ জাতিক ভাল পোৱাৰ কাঠামো। এইগৰাকী জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু ভূপেন হাজৰিকাই লুইতৰ পাৰৰ কলা সংস্কৃতিত সাঁতুৰি নাদুৰি অসমীয়া জাতি মাটি ভেটিক বৰ অসমৰ সাংস্কৃতিক সমন্বয়ৰ এনাজৰীৰে বান্ধি ৰখাৰ সপোন দি থৈ গ'ল অসমীয়া সমাজক। অসমৰ লোক সংগীতৰ ধাৰাৰে সৃষ্টি কৰা বহু গীতৰ সম্ভাৰেৰে এই দুয়োগৰাকী লুইতপৰীয়া অসমৰ উজ্জ্বল নক্ষত্ৰই চহকী কৰি থৈ গ'ল অসমীয়া কৃষ্টিৰ পথাৰ।●

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মানৱতা আৰু বিশ্বজনীনতা

দাৰাক উল্লা

সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকা নিশ্চিতভাৱে আছিল গীত, কবিতা, সাহিত্য চিনেমাৰ যোগেদি মানৱতা জয়গান গোৱা সৰ্বকালৰ এজন বৰেণ্য বিশ্বশিল্পী। তেখেতৰ প্ৰতিটো লিখনি, প্ৰতিটো গানৰ মাজত লুকাই আছে মানৱতাৰ নিভাঁজ ইতিহাস। মানুহৰ সৰ্বজনীন ধৰ্ম হ'ল মানৱতা। মানুহক বাদ দি সৃষ্টি হ'ব নোৱাৰে সাহিত্য, গীত, কবিতা, চিত্ৰশিল্প। ভূপেন হাজৰিকাই বিশ্বজনীনতা আৰু মানৱতাৰ আধাৰ হিচাবে বাছি লৈছিল নিজৰ সৃষ্টিৰাজিক। নিজৰ সাহিত্য, কবিতা আৰু গীতেৰে তেওঁ গভীৰ জীৱনবোধৰ সন্ধান কৰিছিল আৰু বিশ্বপ্ৰেমৰ পোষকতা কৰিছিল। মানুহৰ প্ৰেমত মতলীয়া হোৱা শিল্পীগৰাকীয়ে সেয়ে সৃষ্টি কৰিব পাৰিছিল সেই যুগজয়ী গীত-

"মানুহে মানুহৰ বাবে
যদিহে অকণো নেভাবে
অকণি সহানুভূতিৰে
ভাবিব কোনেনো কোৱা - সমনীয়া?"

সেইদৰে মানুহৰ দানৱীয় চৰিত্ৰৰ প্ৰতি সকিয়নি দি তেওঁ গাইছিল -

"মানুহ যদিহে নহয় মানুহ
দানৱ কাহানিও নহয় মানুহ
যদি দানৱ কাহানিবা হয় মানুহ
লাজ পাব কোনেনো কোৱা - সমনীয়া?"

১৯৭৫ চনৰ জৰুৰীকালীন সময়ত জনগণৰ মানৱ অধিকাৰৰ পক্ষত মাত মাতি মুক্তিকামী লক্ষজনৰ গীত গাইছিল এইদৰে —

"মুক্তিকামী লক্ষজনৰ
মৌন প্ৰকাশ শুনিছানে নাই?
জীৱন আকাশত নতুন সাহসৰ
পৰিছে জ্যোতি দেখিছাঁনে নাই?"

....

"কালৰাত্ৰিৰ বুকুতে লুকাই
আছেই প্ৰভাত বুজিলানে নাই?
ৰুদ্ধ দ্বাৰে উন্মুক্ত বায়ুক
সদা কৰে ভয় বুজিলানে নাই?"

দৰিদ্ৰ জনতাৰে অভাৱ অভিযোগক বিদ্ৰোহেৰে অংকণ কৰা ছবিখন ফুটি উঠিছে তেওঁৰ আন এটি কালজয়ী

গীতত

"কপালত হাত দি পানেয়ে দেখিছে
পোনাটিৰ হু হু জ্বৰ
ঔষধ নাই, গাখীৰ নাই, ফল নাই, মূল নাই
তেনেই উদং ঘৰ।
ৰাতিপুৱাতেই, খুজি মাগি আনি দিম
অলপ ধৈৰ্য্য ধৰ, অ' বাছা
আজি নিশাটো তেনেই উদং ঘৰ।
বান্ধি কাতি ভাগৰি আই বুলি চিঞৰি
পোনাটি টোপনি যায়।
পানেয়ে কেতিয়া পোনাটিক চুমা দি
টোপনিৰ গীতটি গায়।"

সমাজৰ আঢ্যৱন্ত শ্ৰেণীটোৰ লগে লগে দৰিদ্ৰ জনতাৰ দুখ-বেদনা পৰিস্ফুট হয় প্ৰতিক্ষণত। তাৰেই যেন নিৰ্মোহ বিশ্লেষণ আৰু বৰ্ণনাৰে বিশ্বসমাজক মানৱতাৰ পাঠ দি গৈছে "মই এটি যাযাবৰ" ত এনেদৰে -

"মই দেখিছো অনেক গগনচুম্বী অট্টালিকাৰ শাৰী
তাৰ ছাতেই দেখিছো কতনা গৃহহীন নৰ-নাৰী
মই দেখিছোঁ কিছু ঘৰৰ সমুখ বাগিচাৰে আছে ভৰি,
আৰু দেখিছোঁ মৰহা ফুলৰ পাপৰি অকালতে পৰা সৰি,"
"বহু দেশে দেশে গৃহদাহ দেখি চিন্তিত হওঁ বৰ
মনৰ মানুহ বহুতেই দেখোঁ ঘৰতেই হৈছে পৰ;"

মানৱতাবাদী বিশ্বনাগৰিক শিল্পীজনাই ধন সোণতকৈ মানুহৰ মূল্য যে অধিক সেই কথাৰে মানুহক মানৱতাবাদৰ পাঠ দিবলৈ যত্ন কৰিছিল তেওঁৰ নিজস্ব দৃষ্টিভংগীৰে কলাত্মকভাৱে -

"জীয়াই থাকি এখন সমাজ
গঢ়িবৰ মোৰ মন আছে,
অ' জীয়াই থাকি এখন সমাজ
গঢ়িবৰ মোৰ মন আছে
য'ত সোণতকৈও মানুহৰ দাম
অলপ হ'লেও বেছি আছে।
অলপ হ'লেও বেছি আছে।
অলপ হ'লেও বেছি আছে।
অলপ হ'লেও বেছি আছে।" (শৈশৱতে ধেমালিতে)

শোষণকাৰীক বধি সৰ্বহাৰাৰ অধিকাৰ পুনৰ ঘূৰাই অনাৰ হুংকাৰেৰে তেখেতে গাইছিল "অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই" -

"অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন অসম গঢ়িম

সৰ্বহাৰাৰ সৰ্ব্বস্ব
পুনৰ ফিৰাই আনিম
নতুন অসম গঢ়িম
নৰ কংকালৰ অস্ত্ৰ সাজি
শোষণকাৰীক বধিম
সৰ্ব্বহাৰাৰ সৰ্ব্বস্ব
পুনৰ ফিৰাই আনিম
নতুন অসম গঢ়িম।"

চাহ বাগিছাৰ শ্ৰমিকসকলৰ সুখ-দুখৰ বৰ্ণনাৰে তেওঁলোকৰ জীৱন সংগ্ৰামক বিশ্বৰ বুকুত তুলি ধৰি হাজৰিকাদেৱে তেওঁৰ আজীৱন সংগ্ৰামী সত্বাৰ ধাৰা প্ৰতিফলিত কৰিছে "এটি কুঁহি দুটি পাত" গীতৰ জৰিয়তে -

"দুটি পাতৰ লটিঘটিত
আলফুলীয়া কেঁচুৱাটিৰ
আশাৰ চাকি ঢাকি কোন পিশাচে হাঁহিলে
অ' পিশাচে হাঁহিলে।
তাম বৰণৰ দেহাৰে
সবল সুঠাম বাহুৰে
ধম্ ধমা ধম্ মাদল বজাই কোনেনো নাচিলে
হেজাৰে নাচিলে।
................"

শোষিত, নিস্পেষিত, বনুৱাৰ মৰ্মবেদনা আৰু সৰ্বহাৰাৰ ওপৰত শাসকৰ শোষণৰ বিৰুদ্ধে এক শক্তিশালী বিপ্লৱৰ প্ৰতীকৰূপে সদা চিহ্নিত হৈ ৰব হাজৰিকাদেৰৰ "হে' দোলা হে' দোলা" -

"যুগে যুগে জাপি দিলে মেটমৰা বোজাটি
কান্ধ ভাঙো ভাঙো কৰে, হে' কৰে
বৰ বৰ মানহে দোলাত টোপনিয়ায়
আমাৰহে ঘামবোৰ সৰে অ' সৰে।
....
আমাৰ কান্ধৰপৰা পিছলিব লাগিলে
বাগৰি পৰিব দোলা;
অ' ৰজা মহাৰজাৰ দোলা
বৰ বৰ মানুহৰ দোলা।"

মানুহে মানুহে মিলি মানুহৰ কল্যান সাধিম বুলি গীতেৰে অংগীকাৰ কৰি তেখেতে গাইছিল -

"মানুহে মানুহে মিলি
মহা অজগৰৰূপী
পানীৰ ঔদ্ধতাক

চূৰ্ণ কৰিম।” (আমি নহওঁ মাথোঁ)

মাটি আৰু কৃষকৰ যুগ যুগৰ আন্তৰিক সম্পৰ্কৰ অন্তৰায়ৰ বিপক্ষে হাজৰিকাদেৱে গাই গৈছিল কৃষকৰ হৃদয়ৰ গীত (অ’ মোৰ ধৰিত্ৰী আই) -

“ৰ’দ বৰষুণ কাতি কৰি
ঘাম পেলাই চিহ কৰি
তোমাৰ বুকৰ সোণ চপাও
আনে নিয়ে কাঢ়ি।
ধৰিত্ৰী আই মোৰ
আমাক তুমি নেৰিবা
তোমাৰ চেনেহ বিনে আই
আমি নিৰুপায়।”

মানৱতাবাদ আৰু বিশ্বজনীনতা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য। তেখেতৰ প্ৰতিটো সৃষ্টিতে যিদৰে মানৱীয় প্ৰমূল্যৰ কৰ্ষণ দেখা যায়, সেইদৰে তেওঁৰ গীত-কবিতাই অসম, ভাৰতৰ সীমা অতিক্ৰমী দেশ দেশান্তৰলৈ ঢাপলি মেলে। ধৰাৰ দিহিঙে দিপাঙে যাযাৱৰী জীৱন কটাই মানুহক আপোন কৰি লোৱাৰ অনুপম জীৱনগাথাঁ ফুটি উঠিছে তেওঁৰ আন এটি কালজয়ী গীত “মই এটি যাযাবৰ”ৰ মাজত এনেদৰে -

“মই লুইতৰ পৰা মিছিছিপি হৈ ভলগাৰ ৰূপ চালোঁ
অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিচ সাৱটি ললোঁ;
মই ইলোৰাৰপৰা পুৰণি ৰহণ চিকাগোলে’ কঢ়িয়ালো
গালিবৰ শ্বেৰ দুশ্বম্বেৰ মীনাৰত শুনা পালো;
মাক টোৱেইনৰ সমাধিত বহি গৰ্কীৰ কথা ক’লো
বাৰে বাৰে দেখো বাটৰ মানুহো আপোন হৈছে বৰ।
সেয়ে মই যাযাবৰ।”

শান্তি প্ৰতিষ্ঠাৰ লক্ষ্যৰে গভীৰ আস্থাৰ গান গাব বিচৰা ভূপেন হাজৰিকাদেৱ প্ৰকৃততেই আছিল এজন বিশ্বনাগৰিক। গান, কবিতাক সমাজ পৰিবতনৰ আহিলা হিচাবে লৈ তেওঁ আজীৱন ৰাইজৰ কণ্ঠ হৈ ৰাইজৰ কাষত থিয় দি আছিল বটবৃক্ষৰূপে। গানক আস্থাৰ প্ৰতীকৰূপে তেওঁ গাইছিল -

“মোৰ গান হওক
বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে
এক গভীৰ আস্থাৰ গান।
....
সমসাময়িক সংঘাত
জীৱনৰ জ্যোতিপ্ৰপাত
তাৰেই গান হওক ধন্য
হওক সমবেত কণ্ঠ অনন্য।”
(মোৰ গান হওঁক)

গানক সমাজ পৰিবৰ্তনৰ লক্ষ্য কৰি লোৱা ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজ ভাষাকেই অকপটে স্বীকাৰ কৰি

গৈছিল - “যিহেতু গানেই মোৰ অস্ত্ৰ, গানেই মোৰ শাস্ত্ৰ, গানেই মোৰ জীৱিকা - সেই হেতুকে - গান মই লিখিবই লাগিব - গান মই গাবই লাগিব ...”’। সেয়েহে তেওঁ কৈছিল “ৰঙৰ খনি য’তেই দেখা পাও; তাকেই মানৱ সমাজত ভগাই দিয়াৰ মন।”

“বহু যাযাবৰ লক্ষ্যবিহীন, মোৰ পিচে আছে পণ,
ৰঙৰ খনি য’তেই দেখিছোঁ ভগাই দিয়াৰ মন।”

সমাজৰ প্ৰতিটো স্পৰ্শকাতৰ বিষয়ত নিজৰ গীতেৰে; কণ্ঠৰে অৱদান দি যোৱাৰ প্ৰয়াস কৰা ভূপেন হাজৰিকাই গীতৰ মাজেৰেই সেয়ে কৈ গৈছে নিজৰ উদ্দেশ্যৰ কথা -

“মহাকাশে দিলে মোক বিশাল দৃষ্টি
আৰু ধুমুহাই প্ৰচণ্ড শক্তি
ব্ৰজই দিলে মোক উদাত্ত কণ্ঠ
আৰু দিলে সাহসৰ যুক্তি।
ব্ৰজৰ কণ্ঠেৰে, ধুমুহাৰ শক্তিৰে।
গীত গাই কপাম দিগন্ত।
দানৱৰ সমাজতো গাম মানৱৰ গীত
কলিজাৰ সঁচা সুৰ সিক্ত।”

একেধাৰে গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, গায়ক, চিত্ৰশিল্পী, চিত্ৰনাট্যকাৰ, সংগীত পৰিচালক, চিনেমা নিৰ্মাতা, সাংবাদিক আৰু বিশাল অৰ্থত বিশ্বনাগৰিক হিচাবে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই বিশ্বৰ সংগীত জগতৰ বাবে দি যোৱা অসীম সম্পদৰাজিক যথোপযুক্ত সংৰক্ষণ আৰু সংবৰ্দ্ধন কৰাটো আজিৰ সময়ৰ আহ্বান।●

পাদটীকা ঃ

১।	গীতাৱলী	-	ড০ ভূপেন হাজৰিকা গীত সমগ্ৰ সম্পাদনা - সূৰ্য্য হাজৰিকা প্ৰকাশন - সূৰ্য্য হাজৰিকা শৈক্ষিক ন্যাস
২।	মই এটি যাযাবৰ	-	ড০ ভূপেন হাজৰিকা অনুলিখিত আত্মজীৱনী অনুলেখক - সূৰ্য্য হাজৰিকা প্ৰকাশন - সূৰ্য্য হাজৰিকা শৈক্ষিক ন্যাস
৩।	ভূপেন হাজৰিকা	-	সম্পাদনা - ৰত্ন ওজা প্ৰকাশক - অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু তেওঁৰ সৃষ্টিত মাৰ্ক্সীয় ইতিহাসৰ ধাৰা

মিনা শৰ্মা

০.১ পাতনি ঃ

আধুনিক অসমীয়া সঙ্গীতৰ অনন্য প্ৰতিভাশালী শিল্পী

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্যান্য বহুতো দিশৰ দৰে ৰাজনৈতিক তথা মাৰ্ক্সবাদী চেতনাৰ গীতবোৰে সামগ্ৰিকভাৱে তেখেতৰ গীতবোৰক অন্য এক মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। প্ৰকৃততে নিজৰ আবেগ-অনুভূতিক সকলোৰে বাবে বিলাই দিব পৰা যি প্ৰচেষ্টা, বৰ অসমৰ সকলো জাতি জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলৰ প্ৰকৃত মিলনক্ষেত্ৰ ৰূপে অসমক চোৱাৰ যি প্ৰয়াস তাক সুন্দৰভাৱে উপস্থাপন কৰিব পৰাৰ পৰাই যেনিবা তেওঁৰ সঙ্গীত শিল্পৰ বিৰাট উত্থান সম্ভৱ হৈছে। এনেকুৱা ক্ষেত্ৰত অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি হিচাপে শিৱসাগৰ অধিৱেশনৰ মঞ্চৰ পৰা জনোৱা তেওঁৰ উদাত্ত আহ্বান এইখিনিতে প্ৰণিধানযোগ্য। তেখেতে কৈছিল ঃ "আহক, এই পৱিত্ৰ দিনত বুকুত হাত থৈ, চকুকেইটি মুদি কিছু আত্মবিশ্লেষণ কৰোঁ - আমাৰ বন্ধুসকলক - বসুমতাৰীসকলক, ৰংপিসকলক, পেগুসকলক আমি কিবা কাৰণত হেৰুৱাইছো নেকি? অধিক ভীতি, অধিক উগ্ৰতা, অধিক সংকীৰ্ণতাজনিত মনোভাৱ বা অধিক একাকিত্ব থকা বহু ক্ষুদ্ৰ কৃষ্টিৰ নাম বা স্থিতি ইতিহাসে নিশ্চিহ্ন কৰি দিয়াও দেখিছোঁ। আমি ক'ৰবাত কিবা ভুল কৰিছোঁ নেকি? দেখিব - আমি কেতিয়াবা উন্নাসিক হৈছোঁ - কেতিয়াবা হীনমান্যতাত ভুগিছোঁ - কেতিয়াবা অনুকম্পা বিচাৰিছোঁ বা আনলৈ বুলি অনুকম্পা বা পুতৌ নিক্ষেপ কৰিছোঁ - কেতিয়াবা অবৈজ্ঞানিক নেতিবাচক আবেগৰ দাস হৈছোঁ - কেতিয়াবা ক্ষমতালোভী শাসকৰ ৰাজনীতিৰ ক্ৰীড়নক হৈ বৈজ্ঞানিক প্ৰক্ৰিয়াৰে গঢ় লৈ উঠা সম্বন্ধত প্ৰচণ্ড আঘাত কৰিছোঁ, নেতিবাচক উগ্ৰ জাতীয়তাবাদক কোনোবাই সাবটিছোঁ, কোনোবাই সাহিত্যৰ বিশ্বজনীনতাক ঠেক ৰাজনীতিৰ মুখা পিন্ধাই সীমিত কৰিব খুজিছোঁ - এই আটাইবোৰ কামেই আমি কৰিছোঁ। মাথোঁ এটা কাম কৰা নাই, সেইটো হ'ল যুগজয়ী সাহিত্য সৃষ্টিৰ নিমিত্তে আজীৱন সাধনা কৰিবলৈ পাহৰি গৈছোঁ - কিম্বা এনে সাহিত্য সৃষ্টিৰ বাবে পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিবলৈ দুখজনকভাৱে অপাৰগ হৈছোঁ। (ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, পৃষ্ঠা - ১২৬৫)

০.২ এইজনা বহুমুখী প্ৰতিভাসম্পন্ন ব্যক্তি ড০ ভূপেন হাজৰিকাই তেখেতৰ বিভিন্ন গীতৰ মাজেৰে জাতীয় জীৱনৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি এক ইতিহাস ৰচনা কৰি গৈছে। সাম্যবাদী ধ্যান-ধাৰণাৰ মাজতো মাৰ্ক্সীয় ইতিহাসৰ লগত সঙ্গতি স্থাপনেৰে অৰ্থনৈতিক সাম্যবাদৰ ধাৰণাটো অধিক শক্তিশালী ৰূপত প্ৰতিভাত হৈছে। সময়ৰ লগে লগে সমাজৰ সকলো পৰিৱৰ্তনৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ইতিহাসৰ গতি-প্ৰকৃতি সলনি হোৱা কথাটোও উল্লেখযোগ্য। প্ৰাচীন চিন্তাধাৰা, দৃষ্টিভংগী আৰু বিষয়বস্তুৰ দ্ৰুত পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। ঐতিহাসিক দৃষ্টিভংগীৰে সাম্প্ৰতিক সময়ৰ ৰাজনীতি, সমাজনীতি, অৰ্থনীতি আৰু সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰত আমি উমান পাব নোৱৰাকৈ বিৰাট পৰিবৰ্তনৰ জোৱাৰ নামি আহিছে। ফলস্বৰূপে স্বতঃস্ফুৰ্ত ভাৱে আমাৰ ঐতিহাসিক ধ্যান-ধাৰণাও সলনি হৈছে। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মাৰ্ক্সীয় ইতিহাসৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ আগেয়ে বিষয়টো চমুকৈ আলোচনা কৰিলে ভাল হ'ব বুলি ভাবিছোঁ। সামন্তীয় দৃষ্টিভংগীৰে ৰজা-মহাৰজা, পাত্ৰ-মন্ত্ৰী, ডা-ডাঙৰীয়াৰ প্ৰশস্তিৰে আজিৰ বুৰঞ্জীবিদে বুৰঞ্জী নিলিখে, ইতিহাস ৰচনা নকৰে। এই ক্ষেত্ৰত জাৰ্মান দেশীয় দাৰ্শনিক তথা ইতিহাসবিদ কাৰ্লমাৰ্ক্সৰ নাম অন্যতম। ১৮৪৮ চনত তেওঁ ৰচনা কৰা কমিউনিষ্ট মেনুফেষ্টো

তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ। কাৰ্লমাৰ্ক্সে তেওঁৰ ইতিহাস - দৰ্শন, অৰ্থনৈতিক তত্ত্ব ইত্যাদিৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰি লগতে নিৰ্ণেয়বাদক এক আধাৰ হিচাপে দেখুৱাব খুজিছে। ফলত তেওঁৰ ইতিহাসখনে এক ব্যতিক্ৰমী দিশ উন্মোচন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। এইখন ইতিহাসৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্য মন কৰিবলগীয়া।

ক) ওপৰত উল্লেখ কৰা নিৰ্ণেয়বাদ - যি শুদ্ধ আৰু গ্ৰেণাইট পাথৰৰ ভেটিত গঢ় লোৱা বুলি কোৱা হৈছে। মাৰ্ক্সৰ মতে অৰ্থনৈতিকভাৱে উন্নয়নে হ'ল সমাজ পৰিবৰ্তনৰ মুখ্য কথা। অৰ্থনীতি আকৌ সমাজৰ আইন, ৰাজনীতি, ধৰ্ম নীতি, কলা সম্পৰ্কীয় নীতি, শিক্ষা ব্যৱস্থা ইত্যাদি সকলো ক্ষেত্ৰত বিশেষ ভাৱে প্ৰযোজ্য।

খ) মাৰ্ক্সৰ ইতিহাসৰ দ্বিতীয় বৈশিষ্ট্য বা তত্ত্বটোৱে ইতিহাসৰ প্ৰভাৱ সমাজত প্ৰকাৰ্য নহয়, এনেকুৱা কথাটো নহয়, কিন্তু ৰাষ্ট্ৰক কেতিয়াও স্বতন্ত্ৰ প্ৰতিনিধি বুলি কোৱা হোৱা নাই। দাৰ্শনিক মাৰ্ক্সৰ মতে অৰ্থনৈতিক উন্নতি সাধনৰ লগতে ধৰ্মনীতি, স্বদেশপ্ৰেম আদি সকলো ক্ষেত্ৰতে আদৰ্শগত কথাবোৰ জড়িত হৈ থাকে - এই চিন্তাধাৰাই তৎকালীন সময়ত আনকি পৰৱৰ্তী সময়তো এটা নতুন দিশৰ সূচনা কৰিছিল।

গ) মাৰ্ক্সৰ ইতিহাসৰ তৃতীয় বৈশিষ্ট্য অনুসৰি সমাজ আৰু ইতিহাসৰ উন্নতি সম্ভৱ হ'ব পাৰে, য'ত নতুন আৰু পুৰণিৰ মাজত আদৰ্শগত সংঘাতৰ সৃষ্টি হয়। নতুন আৰু পুৰণি সমাজ সংগঠকৰ মাজত সংঘাত যিমানেই তীব্ৰতৰ হয়, সামাজিক সংস্কাৰো সিমানেই তীব্ৰ হৈ উঠে।

ঘ) মাৰ্ক্সে বিশ্বাস কৰিছিল যে সমাজৰ উচ্চবৰ্গ লোকৰ লগত নিম্নবৰ্গৰ লোকৰ দ্বন্দ্ব অৱশ্যম্ভাৱী আৰু এই শ্ৰেণীসংগ্ৰামেই তেওঁৰ নতুন ইতিহাস প্ৰণয়নৰ মূল উদ্দেশ্য। পুঁজিপতিসকলৰ বিৰুদ্ধে শ্ৰমিকসকলৰ সময়ে সময়ে যি সংঘৰ্ষ আচলতে ইয়াৰ লগত অৰ্থনৈতিক ভাৰসাম্যহীন অৱস্থাটোৱে অধিকভাৱে সংপৃক্ত। সেয়ে যুগে যুগে মালিক আৰু উৎপাদকসকলৰ এই সংঘাত চিৰ প্ৰবাহমান গতিত চলি আহিছে।

ঙ) উৎপাদনৰ মূল চালিকা শক্তি - শ্ৰমিক শক্তিৰ যি মূল্যবোধ তাৰ ওপৰতেই উৎপাদনশীলতা নিৰ্ভৰ কৰে। সেয়ে মাৰ্ক্সীয় ইতিহাসে সমাজৰ তলৰ শ্ৰেণীৰ লোক অৰ্থাৎ বনুৱা বা শ্ৰমিকসকলৰ ইতিহাসক অধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰাটো পৰিলক্ষিত হৈছে। কাৰ্লমাৰ্ক্স আৰ্হিত ভাৰতবৰ্ষতো ডি ডি. কৌশম্বী; সুমিত সৰকাৰ; ৰমিলা থাপাৰ ইত্যাদি ইতিহাসবিদে তেখেতসকলৰ ইতিহাসত মাৰ্ক্সীয় দৰ্শনেৰে ইতিহাস ৰচনা কৰে। আমাৰ অসমত অমলেন্দু গুহ আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ স্মৃতিত মাৰ্ক্সৰ ইতিহাসৰ আৰ্হি স্পষ্ট ৰূপত ফুটি উঠিছে।

এইখিনিতে প্ৰাসঙ্গিকক্ৰমে উল্লেখ কৰিব পাৰি - মাৰ্ক্সে উনৈশ শতিকাত নিৰ্ণয়বাদৰ জৰিয়তে মানৰ সমাজত শ্ৰেণী বিভাজন বা শ্ৰেণী সংগ্ৰামৰ কথা উনুকিয়াইছে, আমাৰ ভাৰতবৰ্ষত বেদ-বিশাৰদ আৰু সমাজ তাত্ত্বিক পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰিছে যে সম্ভৱতঃ উপনিষদৰ যুগতেই ভাৰতবৰ্ষত শ্ৰেণী-সমাজ নীতি কটকটীয়া ৰূপত সজাই তোলা হৈছিল। একমাত্ৰ শ্ৰেণী প্ৰভুসকলৰ নিজৰ স্বাৰ্থ অক্ষুণ্ণ ৰাখিবৰ বাবেই ঃ *"ব্ৰহ্ম সত্য জগত মিথ্যা / জীৱো ব্ৰহ্মৈৱ না পৰ।"* এনেকুৱা আপ্তবাক্যৰ প্ৰচলন কৰিছিল। আনকি এই শ্ৰেণী প্ৰভুসকলৰ দৃষ্টিত সাধাৰণ শ্ৰমজীৱী শূদ্ৰসকলক মানুহ ৰূপতো গণ্য নকৰি ইমানেই জঘণ্য আচৰণ দেখুৱাইছিল যে তেওঁলোক দুঠেঙীয়া পশুৰ বাহিৰে আন একো নহয় বুলিও উপহাস কৰিবলৈ এৰা নাছিল। (ঋকবেদ ঃ ৩/৬২/১৪)

০.৩ ভূপেন হাজৰিকাই কটন কলেজত পঢ়িবলৈ অহাৰ পাছত ভালেমান গুণী-জ্ঞানী লোকৰ সান্নিধ্য লাভ কৰে। পাছত বেনাৰছ হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ত ড০ সৰ্বপল্লী ৰাধাকৃষ্ণণৰ অধীনত ফিলছ'ফীৰ ছাত্ৰ হিচাপে শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল। তাতেই শাস্ত্ৰীয় সংগীত শিকাৰো সুবিধা লাভ কৰিছিল। বাৰাণসীতেই ছবি আঁকিবলৈ শিকিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই আগ্ৰাৰ 'তাজমহল' দেখি সেই ভৰ যৌৱনতে ৰচনা কৰিছিল এটি প্ৰেমৰ গীত 'কঁপি উঠে কিয় তাজমহল' । এইটো গীতৰ লগতে 'অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই' এই দুয়োটা গীত বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাই 'চিৰাজ' কথাছবিখনত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তাতেই ভূপেন হাজৰিকা বহুত আনন্দিত হোৱাৰ লগতে মনত উৎসাহ পাইছিল আৰু অধিক সাহসী

হৈ পৰিছিল। বেনাৰছৰ পৰা আহি ১৯৪৮ চনত নতুনকৈ স্থাপন কৰা 'অল ইণ্ডিয়া ৰেডিঅ'ৰ শ্বিলং-গুৱাহাটী কেন্দ্ৰত ডেৰ বছৰ চাকৰি কৰি, গীত পৰিৱেশন কৰিছিল। তাৰ পিছত আমেৰিকালৈ যাত্ৰা, গৱেষণাৰ বাবে। তাতেই ভূপেন হাজৰিকাই লগ পায় বিশ্ব বিখ্যাত বিপ্লৱী শিল্পী পলৰ'বচনক। এইজনা বিখ্যাত পলৰ'বচনক লগ পোৱাৰ সন্দৰ্ভত ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছে ঃ "পলৰ'বচনৰ সান্নিধ্যই মোক মোৰ মনৰ মাজত সজীৱ কৰি তুলিছিল বৈপ্লৱিক চেতনাৰ সেই বীজটো - যিটো বীজ জ্যোতি-বিষ্ণুৰ সমাজনৈতিক বিপ্লৱী দৃষ্টিভংগীৰ মহাপ্ৰবাহত। আমেৰিকাৰ পৰা উভতি আহি গণশিল্পী হেমাংগ বিশ্বাস, বলৰাজ চাহানী - এইসকলৰ উদগনিতে জড়িত হৈ পৰিলোঁ ভাৰতীয় গণ নাট্য সংঘৰ লগত। গণনাট্য সংঘৰ কাৰণে ৰচনা কৰিলোঁ নতুন ধাৰাৰ কিছুমান গীত। এনেতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষকৰ চাকৰিত যোগদান কৰিলোঁ। অধ্যাপনা কৰি থাকোঁতেও গণনাট্য সংঘৰ সৈতে মোৰ সম্পৰ্ক অব্যাহত আছিল। সেই সময়তে বিশ্ব শান্তি সন্মিলনত যোগদান কৰিবলৈ ছোভিয়েট ৰাছিয়ালৈ গৈছিলোঁ। জাতীয় প্ৰতিনিধি দলৰ সদস্যৰূপে তাত যোগদান কৰি উভতি আহোঁতে মোৰ তিনিদিন পলম হ'ল। সেয়া কিন্তু ইচ্ছাকৃত নাছিল। তথাপিতো বিশ্ববিদ্যালয়ে সেই তিনি দিন পলম হোৱাৰ কাৰণে মোৰ দৰ্মহা কাটিলে। এই কথাত মই বৰ অপমান বোধ কৰিলোঁ আৰু খঙতে চাকৰিয়েই এৰি দি ওলাই আহিলোঁ।" (ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, মোৰ ক'বলগীয়া দু-আষাৰ; পৃষ্ঠা -০.৪) .... ইয়াৰ পিছতো তেওঁ দিহিঙে-দিপাঙে ঘুৰি ফুৰি সুৰ আৰু সঙ্গীতক বুকুত সাৱটি লৈ সাতুৰিব ধৰিলে। ভাবিছিল সাহিত্য চৰ্চা কৰিব - গল্প-কবিতা লিখিব। কিন্তু তেওঁৰ ভাষাত ঃ "মই ভৰাই নাছিলোঁ - সঙ্গীতেই হ'ব মোৰ জীৱন আৰু জীৱিকা। অথচ সেইয়াই হ'ল।" (সদ্যোক্ত গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা ০.৪)

০.৪ ১৯৭০-৭১ চনত ঐতিহাসিক বাংলাদেশ যুদ্ধৰ পিছত

"জয় জয় নৱজাত বাংলাদেশ জয় জয় মুক্তি বাহিনী" শীৰ্ষক গীতটিৰ জৰিয়তে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সঙ্গীতৰ এটা নতুন ধাৰাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত যি নিস্পেষিত জনতাৰ গান, মুক্তিৰ গান পৰিলক্ষিত হয়, এই ক্ষেত্ৰত কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ জীৱন দৰ্শনৰ কিছু প্ৰতিফলন বুলি ক'লেও বঢ়াই কোৱা নহয়। (আজিৰ দৈনিক বাতৰি, ২০১১ চন, ৭ নৱেম্বৰ, পৃষ্ঠা ঃ ৬) বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই যিখন সভাত শোষিত, নিস্পেষিত জনতাৰ মুক্তিৰ হকে উদাত্ত ভাষণ প্ৰদান কৰিছিল, সেই একেখন সভাতেই আকৌ ভূপেন হাজৰিকাক শোষিত, নিস্পেষিত জনতাৰ মনত মুক্তিৰ বাটৰ সন্ধান বিষয়ক সজাগতা আনিবলৈ গীত পৰিৱেশন কৰিছিল। কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ আদৰ্শেৰে দেশ স্বাধীন হোৱাৰ পিছত ভূপেন হাজৰিকাই বিশ্বাস কৰিছিল যিমান দিনলৈ ৰজা-জমিদাৰ, ধনী-পুঁজিপতিৰ কৰতলত সমাজ ব্যৱস্থা চলি থাকিব তেতিয়ালৈকে সুন্দৰ সংস্কৃতিৰ বিকাশ সাধন সম্ভৱ নহয়। কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ লগতে জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, বঙ্গদেশৰ নজৰুল ইছলামৰ লগত ভূপেন হাজৰিকাৰ সাদৃশ্য এইখিনিতে যে এওঁলোকৰ আটাইকেইজন বিশেষ প্ৰতিভাৰ সুগায়ক, সুৰস্ৰষ্টা আৰু গীতিকাৰ।সৰ্বোপৰি তেনেকুৱা অগ্নিযুগত তেওঁলোকৰ আত্মা উথলি উঠিছিল স্বদেশপ্ৰেমেৰে। কেৱল দেশ স্বাধীন কৰিবলৈ স্বদেশপ্ৰেম বা অদম্য হেঁপাহ কথাটো এনেকুৱাও নহয়। বৰং ভাৰতীয় সমাজত চিৰ প্ৰৱাহিত অন্যায়-অবিচাৰ, সাধাৰণ মানুহৰ দৰিদ্ৰতা তথা শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ লোকসকলৰ নিৰ্যাতন, যন্ত্ৰণা ইত্যাদিৰ বিপক্ষেও তেওঁলোকৰ প্ৰতিবাদী ভাষা গীত-কবিতাৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হৈছিল। নজৰুল ইছলামৰ দৃঢ় ঘোষণা

"যে হাত হাতুড়ি দিয়া গড়িয়াছি, প্ৰাসাদ হৰ্ম-ৰাজি
সেই হাত দিয়া বিলাস-কুঞ্জ ধ্বংস কৰিব আজি।
মোদেৰ প্ৰাপ্য আদায় কৰিব কবজি শক্ত কৰ
গড়াৰ হাতুৰি ধৰেছি এবাৰ ভাঙাৰ হাতুড়ি ধৰ।"

(আব্দুল কাদিৰ সম্পাদিত, নজৰুল ৰচনা সম্ভাৰ, ইউনিভাৰ্সাল বুক ডিপো, পৃষ্ঠা ঃ ২১)

তেনেদৰে জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ কবিতাৰ ভাষাত অস্থিৰতা, আধুনিক যন্ত্ৰ যুগৰ যন্ত্ৰণা তথা পুঁজিবাদী ব্যৱস্থাত শোষণৰ বলি হোৱা সমাজৰ অস্থিৰতা প্ৰকাশ পাইছেঃ

ফেক্টৰী মানত ছেপা খাই জোল হোৱা / মানুহৰ -হাহাকাৰ শুনি তাই
সোলোকাই থ'লে সোণ খাৰু।
আকৌ - মোৰ আগত তুমি কিবা বৰ্ণাব খুজিছা? বৰ্ণাবা? কি?
হাড়ছাল - কামিহাড়- থৰকবৰক- হুমুনিয়াহ - হা ভাত-
হা ৰুটি- (জ্যোতিপ্ৰসাদ ৰচনাৱলী, পৃষ্ঠা ঃ .৫১-.৫২)
ঘৃণিত তোৰ অহংকাৰৰ নেতৃত্বাভিমান
জনতাই তোৰ স্বৰূপ চিনিছে সাৱধান সাৱধান। (সদ্যোক্ত গ্ৰন্থ পৃষ্ঠা ঃ ৬৭৮)

এবাৰ বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই শিলবাৰীত আবেলি ফুটবল খেলি নিশাটো তাতে কটালে। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাক চাবলৈ বহুত মানুহ গোট খালে। তাতেই শিলবাৰীৰ বিষয়ে এটা গীত ৰচি গাই শুনালে। লগে লগে শীলবাৰীৰ মানুহে শুনিবলৈ পালে কমিউনিজমৰ সুৰ ঃ

কিহৰনো ভয় আছে অভয়বাণী দেৱতাৰ
শতৰু সৌ চৌপাশে ৰয় শোহে কলিজাৰ ৰঙা তেজ প্ৰজা দুখীয়াৰ।
ধ্বংস কৰ ধ্বংস কৰ ধনীৰ অহংকাৰ দয়া মায়া নকৰিবি ক্ষমাৰ দিন যে গ'ল।
হাল, কোৰ, দা হাতুৰী লৈ
ৰণলৈ যাওঁ বোলা। (বিষ্ণুৰাভা এতিয়া কিমান ৰাতি, তিলক দাস, পৃষ্ঠা ঃ ১৭০-১৭১)

ভূপেন হাজৰিকাই গীতিকাৰ জীৱনৰ আৰম্ভনিতেই ৰচে বিদ্ৰোহী গীত 'অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই' ইয়াৰ পিছতো সময়ে সময়ে তেওঁৰ বহুতো গীতত বিদ্ৰোহ আৰু সাম্যবাদৰ ধাৰণাপ্ৰসূত গীত ৰচনা কৰে। শোষণকাৰীৰ বিৰুদ্ধে, অত্যাচাৰীৰ বিৰুদ্ধে, দমনকাৰীৰ বিৰুদ্ধে দৰিদ্ৰ বা শ্ৰমিকসকলে ভুগিবলগীয়া হোৱা নিৰ্যাতনৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰিবলৈ মানুহক প্ৰেৰণা যোগোৱাত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতবোৰ লাচিতৰ তৰোৱালতকৈও চোকা ঃ

নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ সাজি শোষণকাৰীক ৰোধিম

এইখিনিতে ১৯৮৮ চনৰ কথা। ভূপেন হাজৰিকা মস্কোৰ পৰা উভতি আহিছে। সমসাময়িক সাংস্কৃতিক ঘটনাৰ আলোচনা ক্ৰমে সকলো জাত - পাত ধৰ্ম সম্প্ৰদায়ৰ মানুহৰ লগত মিলি সাম্যৰ সৰগ ৰচাৰ বিষয়ক গীত গোৱাৰ ক্ষেত্ৰত সেই সময়ৰ বহুত জনে বদনাম কৰিছিল। কমিউনিষ্টৰ বদনাম। মাৰ্ক্সৰ বদনাম। পৰিস্থিতি এনেকুৱা হৈছিলগৈ গুৱাহাটী লতাশিল বিহুতলিত আনকি ভূপেন হাজৰিকাক গীত গোৱাৰ পৰাও বঞ্চিত কৰা হৈছিল। তেওঁৰ ভাষাত - 'উজানবজাৰৰ বিহুতলীত মোৰ গীত গোৱা বন্ধ কৰি দিছিল। হেমাঙ্গ বিশ্বাসৰ ব্যক্তিত্ব মই কাহানিও পাহৰিব নোৱাৰোঁ। যেনেকৈ জ্যোতিপ্ৰসাদক পাহৰিব নোৱাৰোঁ, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাক পাহৰিব নোৱাৰোঁ, তেনেকৈ হেমাঙ্গ বিশ্বাসক পাহৰিব নোৱাৰোঁ। হেমাঙ্গদাই প্ৰতিটো কথাত, প্ৰতিটো উশাহতে সমাজ পৰিবৰ্তনৰ সৈতে সংস্কৃতিৰ কথা কৈছিল। মই জানিছিলো জ্যোতিপ্ৰসাদৰ সৈতে হেমাঙ্গদাৰ ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক। মই গণনাট্য সংঘত যোগদান কৰা সময়ত জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা গণনাট্য সংঘৰ সভাপতি আছিল। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা সক্ৰিয় সদস্য আছিল। নৰহৰি ভকতক ময়ে, হেমাঙ্গদায়ে যেতিয়া আনি গণনাট্য সংঘৰ মজিয়াত নচুৱাইছো, তেতিয়া কিছুমান গোঁৱাৰ ৰাজনৈতিক নেতাই, বামপন্থী নেতাই কৈছিল বোলে ঈশ্বৰক কিয় আনিছে? আমি কৈছোঁ আমিতো ঈশ্বৰক অনা নাই। ৰিচুৱেলখিনিহে আনিছোঁ। হেমাঙ্গদাই কৈছিল - 'ধৰ্মই ৰাজনীতিত অত্যাচাৰ কৰিলে সেইটো *Domination of religion over state* হয়। কিন্তু *Indivisual Liberty* থাকিব পাৰে।' (ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, পৃষ্ঠা ঃ ১৭৯১) শেষত কৈছে - সংগ্ৰামো এক ধৰণৰ শিল্প।...

তাৰ বাবেই গণতান্ত্ৰিক প্ৰগতিশীল সংস্কৃতিৰ পুনৰ্জাগৰণ আনিব লাগিব। যিমানেই গণতান্ত্ৰিক বৈজ্ঞানিক চিন্তাধাৰাৰ বিকাশ হ'ব, তিমানেই অশুভ শক্তিবলাক দুৰ্বল হৈ পৰিব। তেনেকুৱা সময়তে ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছিল, গাইছিল ঃ

"ৰাইজ আজি ভাৰৰীয়া দেশেই নাটঘৰ...
আখৰা নালাগে নালাগে পোছাক
নঙঠা হৈয়েই আহা ভোকাতুৰ পেটতে গামোচা বান্ধি
উন্মাদ হৈয়েই আহা...
পৰিচালকক সুধিবৰ হ'ল মুখাৰে কিমান ঠগিবা...
সংলাপ নালাগে মিঠা ভাষাৰ
আৰ্তনাদেৰেই কোৱা..."

এনেকুৱা মন্ত্ৰ লগত লৈ গণ নাট্য সংঘৰ এজন সদস্য হিচাপে দুখীয়া দৰিদ্ৰ জনসাধাৰণৰ মাজলৈ গৈ সাংস্কৃতিক বাৰ্তা লৈ গৈছিল। গাঁৱে-ভুঞে সিঁচৰতি হৈ থকা অৱহেলিত বহু লোক শিল্পীক মঞ্চত থাপন কৰিছিল, তেওঁলোকক অসমৰ বাহিৰলৈ লৈ গৈছিল - এডোখৰ ভাল লগা ঠাই দিছিল। লিখিছিল -

লুইতত ভোটোঙাই ওলাল শিহু
আজি বোলে ৰঙালী বিহু বিহু
ইফালেদি লথিয়াই ৰংমন ভদীয়া
সিফালেদি লথিয়াই তোক - নাজিতৰা
ৰঙালী বিহুটি কঙালী কৰিলে, পেটৰো নুগুচে ভোক...
সমাজৰ পথাৰত কোন খেলুৱৈয়ে, কাক বা সাজিছে ঢোপ
ৰাইজৰ এইগাল লোক হ'ল কাৰোবাৰ ঢোপ'।

উল্লেখযোগ্য সেই সময়ত এনেকুৱা সাম্যবাদী গীত গোৱা বাবে ভূপেন হাজৰিকা বহুতো বৰমূৰীয়াৰ অপ্ৰিয় হৈছিল ভূপেন হাজৰিকা। ১৯৪৮-৪৯ চনত অসমজুৰি হোৱা শোষিত কৃষক মুক্তি আন্দোলনত কৃষকৰ জাংগী-জাগৰণ- চৰকাৰৰ দমন নীতিৰ জৰিয়তে কিছু বছৰলৈ স্তব্ধ হৈছিল যদিও ১৯৫৩-৫৪ চনত সেই জাগৰণৰ পুনৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটিছিল। হাজৰিকাদেৰৰ কেইবাটাও গীতত এই জাগৰণৰ প্ৰভাৱ পৰিছিল। 'দোলা হে দোলা' গীতটি এইক্ষেত্ৰত প্ৰণিধানযোগ্য ঃ

বৰ বৰ মানুহৰ দোলা / একা বেকা বাটেৰে কঢ়িয়াওঁ কঢ়িয়াওঁ
বৰ বৰ মানুহৰ দোলা...
দোলাৰ ভিতৰত তিৰবিৰ কৰিছে / চহকী পাটৰে পাগ
ঘনে ঘনে দেখিছোঁ লৰচৰ কৰিছে / শুকুলা চোঁৰৰৰ আগ
মোৰ হে ল'ৰাটিক এইবাৰ বিহুটিত / নিদিলোঁ সূতাৰে চোলা।

ইয়াত দোলা আচলতে এক প্ৰতীক অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। গেবাৰি খাটি খাটি জুৰুলা হোৱা খাটিখোৱা মানুহে নিজৰ সন্তানক বাপটি সাহোন ৰঙালী বিহুৰ দিনাখনো সাধাৰণ সূতাৰ চোলা এটা দিব নোৱৰা বিৰাট বেদনাৰ মৰ্মস্পৰ্শী এখন ছবি। কিন্তু গীতটিৰ শেষৰখিনি খুব ইঙ্গিতধৰ্মী। শাসিতসকলৰ বিৰুদ্ধে শোষিতসকলে বিদ্ৰোহ কৰিলে সামন্তশ্ৰেণীৰ কি অৱস্থা হ'বগৈ তাৰ ইঙ্গিত দিয়া হৈছে এনেদৰে -

'আমাৰ কান্ধৰ পৰা পিছলিব লাগিলে / বাগৰি পৰিব দোলা, ৰজা মহাৰজাৰ দোলা
বৰ বৰ মানুহৰ দোলা।'

আচলতে শিল্পী প্ৰাণত প্ৰৱাহিত শিল্পীৰ কাম-কাজৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পোৱা কথাটো সকলোৱে জানে। বিশেষকৈ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে শিল্পীসকলে অতি সচেতনভাৱে নিজৰ সৃষ্টিৰে জনমানসলৈ নিজৰ জীৱনাদৰ্শ প্ৰেৰণ কৰে। এনেকুৱা ক্ষেত্ৰত ভূপেন হাজৰিকা আজিও অদ্বিতীয় হৈ আছে। মাৰ্ক্সৰ সাম্যবাদী চিন্তা-চেতনাৰে তেওঁ বিদ্ৰোহৰ বাণী বজ্ৰকঠোৰ কণ্ঠেৰে নিৰ্গত কৰিছিল। মাৰ্ক্সৰ সাম্যবাদী দৰ্শন বিশ্বাসী ড০ হাজৰিকাই মাত্ৰ যোল্ল বছৰ বয়সতে নতুন অসম পুনৰ গঢ়িবলৈ ৰচনা কৰিছিল আৰু গাইছিল ঃ

‘অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন অসম গঢ়িম - সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব পুনৰ ফিৰাই আনিম
নতুন অসম গঢ়িম।’

আকৌ কোনোবাখিনিত গাইছে -

‘ভেদাভেদৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি সাম্যৰ সৰগ ৰচিম।’

দুখীয়া-দৰিদ্ৰ ৰাইজৰ সকলোকে লগত লৈ, একত্ৰিত হৈ ভূপেন হাজৰিকাদেৰে শোষণকাৰীৰ বিৰুদ্ধে সাম্যবাদৰ ধৰ্মৰে দীক্ষিত কৰিব খুজিছে -

‘হৰিজন, পাহাৰী, হিন্দু, মুছলিমৰ / বড়ো, কোচ, চুটিয়া,কছাৰী, আহোমৰ
অন্তৰ ভেদি মৌ বোৱাম ভেদাভেদৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি / সাম্যৰ সৰগ ৰচিম।’

শোষণকাৰীৰ অত্যাচাৰ ইমানেই ভয়ংকৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে যে সাম্যবাদ, মানৱীয় বোধ সুদূৰ গৰাহত পৰি থাকে, মৃত্যু হয় মানৱতাৰ। সাধাৰণ জনগণৰ অসহনীয় যন্ত্ৰণা আৰু দুৰ্দশাগ্ৰস্ততাই মনত বিপ্লৱৰ সূচনা কৰে আগ্নেয়গিৰিৰ জ্বালামুখী যেনিবা হৈ পৰে ঃ

বিক্ষুব্ধ বিশ্বকণ্ঠই অহোৰাত্ৰি চিঞৰে, চিঞৰে
প্ৰচণ্ড অগ্নিপিণ্ড জ্বালাময়ী হৈ উৰে কিয় উৰে।’

‘ভাঙ শিল ভাঙ’ গীতটিত ভূপেন হাজৰিকাৰ বক্তব্য - সমাজৰ অৰণ্যৰ অহঙ্কাৰী ক’লা ক’লা শিলবোৰ ভঙাৰ এয়ে সময় ঃ সিহঁতক টুকুৰা টুকুৰকৈ ভাঙি সৰু সৰু মানুহেই সভ্যতাৰ সেন্দূৰীয়া আলি গঢ়ি আহিছে যুগে যুগে -

ভাঙ্! শিল ভাঙ্!
ভাঙ্! ভাঙ্ !! ভাঙ্ ভাঙোতা!!! শিল ভাঙ্
তোৰ ঘামভৰা নঙঠা পিঠি / তপত ৰ’দত যায় ফাটি
কোমল ভৰিৰ তলুৱাত জ্বলে তপত ৰঙা ৰঙা মাটি
তথাপি তোৰ নাই গুণ গাওঁতা
ভাঙ্! ভাঙ্!! ভাঙ!!! ভাঙোতা শিল ভাঙ্!!
নিজ হাতেৰে শুকান মাটি খান্দ্ / সৰু শিলেৰে সেন্দূৰী আলি বান্ধ্
অ’ তই নিজ হাতে গঢ় দিয়া আলিটিৰে অহা
যুগৰ সভ্যতাই আগ বাঢ়ে / তই শিলেৰে ইতিহাস ৰচোঁতা
তই সাম্যৰ ৰহণ সানোতা (সদ্যোক্ত গ্ৰন্থ - পৃষ্ঠা ঃ ১০১৮)

ড০ হাজৰিকাৰ সৃষ্টিশীল গীত কবিতাৰ মাজেৰে এনেকুৱা পৰিৱৰ্তনৰ কথাকে কোৱা হৈছে -

যি পৰিৱৰ্তন কাৰ্লমাৰ্ক্সে পৰিৱৰ্তনৰ বাবে নতুন আৰু পুৰণিৰ সংঘাত যে অনিবাৰ্য বোলা কথাটো। এনেকুৱা ন-পুৰণিৰ সংঘাতৰ বিষয়টো তেওঁৰ গীতত প্ৰতিফলিত হৈছে:

হে মোৰ প্ৰভাত সূৰ্যসম তৰুণ তৰুণী / ধৰি হেজাৰ হেজাৰ বছৰ শ্ৰেণী সংঘৰ্ষ

শাসক-শোষিতৰ, ধনী-দুখীয়াৰ পোৱা-নোপোৱাৰ / তুমি নতুন মানুহ, তোমালোক নতুন কবিতা
নতুন গীতি-কবিতা সুৰ হ'ল তাত গৌণ চিন্তাহে মুখ্য / আশাৰ সঙ্গীতক কবৰ দিব খোজা
ঔৰংজেৱ আজিও আছে এই সমাজতে / মানৱ প্ৰেমৰ সঙ্গীতক শিৰত তুলি সন্মান যচা
মহামতি আকবৰ আজিও আছে এই সমাজতে
সমাজ শিল্পী শঙ্কৰদেউ আজিও আছে সুৰৰ বৈৰী নাশি নাশি।
তুমি দেখিছাময়ো দেখিছোঁ সেই মুখা পিন্ধা ৰাৱণৰ / বিকৃত ছন্দ - কৰা বন্ধ
ৰক্ত ৰঙা সাহস লৈ অগণন সূৰ্য পুত্ৰৰ চোৰাঁ আগমন।
সেয়ে নিৰ্ভয়ে কৰি যোৱা নিজ হাতেৰে এই সমাজক সলনি।

ভূপেন হাজৰিকাই বিশ্বৰ প্ৰান্তৰে প্ৰান্তৰে ঘূৰি ফুৰোঁতে লক্ষ্য কৰিছিল - কেৱল অসমতেই নহয়, বিশ্বৰ কোণে কোণে দুৰ্বলীৰ ওপৰত মহাবলৱন্ত শ্ৰেণীৰ বিৰাট শোষণৰ ছবিখন। বিশ্বৰ সকলো ঠাইতে আছে শ্ৰমজীৱী মানুহ - দোলাভাৰী, কৃষক, মজদুৰ আদি ৰূপত। ধনৱান শ্ৰেণীৰ মানুহক সুখ দিবলৈ, আনন্দ দিবলৈ আৰু তেওঁলোকৰ জীৱন সকলো পিনৰ পৰা স্বাচ্ছন্দপূৰ্ণ কৰি তুলিবলৈ এই শ্ৰমজীৱী মানুহবোৰে অশেষ কষ্ট কৰে, জীৱনৰ কণ্টকময় বাট বুলি আগুৱাই গৈ থাকে। দেহৰ ভাগৰ আৰু মনৰ কষ্টয়ো তেওঁলোকক কামৰ পৰা নিষ্কৃতি দিব নোৱাৰে। কেৱল কাম আৰু কাম। চকুলো নিগৰাই কেৱল কৰি যায় কাম। এনেকুৱা শোষণৰ ফলতেই আমাৰ সমাজখন দুটা ভাগত বা দুটা শ্ৰেণীত বিভাজিত হৈছে - এটা শোষক আৰু আনটো শোষিত। কাৰ্লমাৰ্ক্সেও এই চিৰন্তন সত্যটো স্বীকাৰ কৰি কৈছে - *"By organising and directing the struggle of working class against the capitalist and their associate's and by interlinking with this struggle the certain quiet possible ways the struggle of the poor peasants and tenant - farmers against the landlords,,,,,,,,, the change the system."* (ভূপেন হাজৰিকা - বহ্নিমান লুইতৰ পাৰে পাৰে, বাণী মন্দিৰ, ডিব্ৰুগড়, প্ৰথম প্ৰকাশ -১৯৯৩) এনেকুৱা মাৰ্ক্সৰ প্ৰভাৱেৰে প্ৰভাৱান্বিত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত পাওঁ শোষণৰ বিৰুদ্ধে শোষিত জনগণৰ একপ্ৰকাৰ বিদ্ৰোহৰ যেনিবা লেলিহান শিখা। আমি জানো মাৰ্ক্সীয় তত্ত্বই সদায় দেশৰ শ্ৰমিক, সমাজৰ নিম্ন শ্ৰেণীৰ লোক তথা উৎপাদক লোকসকলৰ সামাজিক আৰু ঐতিহাসিক কথা-বস্তুৰ ওপৰত চিৰদিন গুৰুত্ব আৰোপ কৰি আহিছে। অসম তথা ভাৰতৰ পটভূমিত ভূপেন হাজৰিকাই কৈছেঃ ভাৰতৰ ৰাইজে (গণতান্ত্ৰিক ভাৱে) পৰিৱৰ্তন আকাংক্ষী হৈ মাৰ্ক্সবাদক সমাজত স্পষ্ট আকাৰত বিচাৰিছে। ... এটাই মাথোঁ লক্ষ্য ঃ আজিয়েই শাসনৰ ৰূপ পৰিৱৰ্তন। এইটো ভাৰতৰ ৰূপান্তৰৰ যুগ। মাৰ্ক্সবাদে এতিয়া ভাৰতত অকল বুদ্ধিজীৱীৰ আলোচ্য বিষয়ৰ পৰিধি চেৰাই বিধানসভা, লোকসভাৰ মজিয়াত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা পাইছে। বিংশ শতিকাত মাৰ্ক্সবাদক অৱহেলা কৰিব পাৰে অকল মূৰ্তি। মই কাকো আঘাত দিব খোজা নাই, কথাটো সত্য। কোনোবাই মনা নমনা কথাটো ব্যক্তিৰ সুকীয়া মতৰ কথা। আজি পৃথিৱীৰ বুকুত স্থাপিত হোৱা মাৰ্ক্সবাদী দেশসমূহত সাধাৰণ ৰাইজো বাস্তৱ জগতত বাচি থকাৰ ন্যূনতমখিনি পোৱাৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰমাণ পাই আৰু সমান্তৰালভাৱে আমাৰ দেশত ২২ বছৰৰ পাছতো হালোৱা-বনুৱাই প্ৰত্যাশিতভাৱে জীয়াই থকাৰ ন্যূনতমখিনি নোপোৱাই - মাৰ্ক্সবাদক ভাৰতত ব্যৱহাৰ কৰাৰ মানস কৰাটো স্বাভাৱিক ৰাজনৈতিক পৰিণতি। (অসম বাণী, ১৯৬৯ চনৰ ১৫ আগষ্ট সংখ্যা) ড০ হাজৰিকাৰ কথাখিনি সঁচা অনুভূত হয়। কাৰণ ইতিমধ্যে ভাৰতত ছিণ্ডিকেটৰ বিৰুদ্ধে বেঙ্ক জাতীয়কৰণৰ দৰে প্ৰক্ৰিয়াটো সিদ্ধান্ত লোৱাই নহয়, কেতিয়াবাই ই আৰম্ভ হৈ গৈছে। এনেকুৱা কথাই বহুতকে যুক্তি সঙ্গতভাৱে ভৱাই তুলিছে - আনকি প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিছে এইবুলি - মাৰ্ক্সবাদী অৰ্থনৈতিক তত্ত্বৰ ই জানো বিৰাট প্ৰভাৱ নহয়।

ভূপেন হাজৰিকাৰ আন এটা 'প্ৰতিধ্বনি শুনো মই' গীতটোৰ আগকথা হিচাপে কৈছে - মানৱ সাগৰৰ জাগ্ৰত কোলাহল সম্পূৰ্ণকৈ নুশুনিলেও, প্ৰতিধ্বনি শুনিব পাৰোঁ - সেই প্ৰতিধ্বনিয়ে আমাক ভৱাই তুলিব পাৰে নিশ্চয় ঃ

প্ৰতিধ্বনি শুনো মই... মোৰ গাঁৱৰে সীমাৰে পাহাৰৰ সিপাৰৰ
নিশাৰ চিঞৰটিৰ প্ৰতিধ্বনি শুনো। জাগি উঠা মানুহে হেজাৰ চিঞৰ মাৰে
তাতে ঠেকা লাগি হেজাৰ পাহাৰ ভাগি পৰে

অৱশ্যে হাজৰিকাই প্ৰথমতে গীতটি তলত উল্লেখ কৰা দৰে লিখিছিল -

শেষ হ'ল আজি হোৱাংহোৰ শোকভৰা কথা
ভৰিৰে পিহিলে কুওমিনটাঙৰ নিঠুৰতা
শেষ হ'ল খেতিয়কৰ শোষণৰ ব্যথা
জাগি উঠা মহাচীনে হাজাৰ চিঞৰ মাৰে
তাতে ঠেকা লাগি হেজাৰ পাহাৰ ভাগি পৰে (ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী - পৃষ্ঠা ঃ ১০১৭)

০.৫ পলৰ'বচনৰ সান্নিধ্য ঃ

ইতিপূৰ্বে কোৱা হৈছে সুদূৰ আমেৰিকাত ড০ ভূপেন হাজৰিকাই উচ্চ শিক্ষা লাভ কৰিবলৈ গৈ লগ পাইছিল পলৰ'বচনক। পলৰ'বচন আছিল নিগ্ৰো মুক্তি আন্দোলনৰ উদগাতা, পৃথিৱীৰ সকলো নিপীড়িত মানুহৰ মুক্তিৰ বাবে উৎসৰ্গীকৃত আছিল তেখেতৰ প্ৰাণ, বিশ্ববিশ্ৰুত গায়ক আছিল পলৰ'বচন। পলৰ'বচনৰ সৈতে হোৱা কথোপকথনে হাজৰিকাৰ মনৰ দিগন্ত প্ৰসাৰিত কৰি দিলে। তেওঁৰ মুখৰ পৰা শুনিলে মানুহৰ মুকুতিৰ কথা, বিশ্বজুৰি হোৱা মানুহৰ মুকুতিৰ স্বপ্ন আৰু সেইবোৰ ৰূপায়িত কৰাৰ বাবে মানুহৰ সংগ্ৰামৰ কথা। বিশিষ্টজনৰ ভাষাত ঃ *Paul Robeson is one such great personality who has left an indelible impression in the then maturing personality of Dr. Bhupen Hazarika during his stay in the U. S. A. Where he stayed for a considerable Span of time pursuing his course at the Colombia University. Dr. Bhupen Hazarika has the good fortune of meeting Paul Robeson, who fought for the equality of the downtrodden Blacks in the U. S. A. and elsewhere in the world. He heard the songs sung by Paul Robeson, who claimed that the Guitar could be the instrument for social change. Dr. Bhupen Hazarika during his childhood was highly influenced by J. P. Agarwala and B. P. Rabha and Paul Robeson. Dr. Hazarika during his youth became an ardent supporter of the common people's Liberty and a dedicated worker of*

I. P. T. A. of which Hemanga Bishwash was a leading figure. In spite of his colossal greatness mass popularity and his forceful songs, lyrics, cinema scripts, poems etc. he could not attain the stature of Paul Robeson. It has been widely acknowledged that he wanted to usher in the ideal world through his revolutionary zeal. He tried to convey his massage for common man's Liberty and welfare through his songs and other writings. He fought for the cause of the downtrodden class." (Souvenir and Abstract, National Seminar on the Bhupen Hazarika. His Contribution to the Nation, Gauhati University, Assam, page.23)

এনেদৰে বিচিত্ৰ জীৱনৰ পৰিমণ্ডলত ভূপেন হাজৰিকাই লগ পাইছিল পলৰ'বচন, অনবৰতে লগত আছিল জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু হেমাঙ্গ বিশ্বাসৰ দৰে ব্যক্তিত্ব। জীৱনৰ সোণালী সময়ত সংপৃক্ত হৈ পৰিছিল ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ লগত - ফলত তেখেতসকলৰ আদৰ্শ আৰু প্ৰভাৱত সঙ্কীৰ্ণ জাতীয়তাবাদৰ উৰ্দ্ধত গৈ এক বৃহৎ মানৱতাবাদৰ অংশীদাৰ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে।

০.৬ সৃষ্টিৰ কঠিয়াতলীত নিতৌ ন ন বীজ সিঁচাৰ এক বিনম্ৰ প্ৰয়াস আৰু প্ৰতিশ্ৰুতি লৈ বিশাল ভাৰতভূমিৰ পূৰ্ব দিশত সূৰ্য্য উঠা দেশ ৰূপহী অসমী আইৰ কোলাত ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে ১৯২৬ চনৰ ৮ ছেপ্টেম্বৰত জন্ম গ্ৰহণ

কৰে। ড০ ভূপেন হাজৰিকা সাহিত্য আৰু কলা সংস্কৃতিৰ জগতত সুৰ আৰু কণ্ঠেৰে, গীত আৰু গদ্যৰে সজাই তোলা এক বৰ্ণাঢ্য বিচিত্ৰানুষ্ঠানৰেই নাম। শৈশৱৰ পৰাই দেখি অহা বহ্নিমান ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিশালতাই হাজৰিকাদেৱৰ মনটোকো বিশাল আৰু বহ্নিমান কৰি তুলিছে। সেয়ে তেওঁ নিজেই স্থানান্তৰত কৈছে ঃ লুইতৰ পানী যিদৰে সাগৰলৈ বই যায়, সময়ৰ লগে লগে মোৰ উপলব্ধি আৰু অনুভৱবোৰো বিয়পি গ'ল সাগৰ মহাসাগৰলৈ। মহাভাৰতৰ মহাঅংগ এই অসমৰ শান্তি-সম্প্ৰীতিৰ লগতে মানুহৰ মৰম চেনেহ আৰু পৰস্পৰ সমন্বয়ৰ দিশটোৰ প্ৰতি তেওঁৰ আছিল শেনদৃষ্টি। সেয়ে তেওঁৰ গীতবোৰত উল্লেখ কৰা সকলো বৈশিষ্ট্য চিৰ প্ৰৱাহিত হৈছে। ঠিক একেদৰে ড০ হাজৰিকাৰ সৃষ্টি আৰু চিন্তাত প্ৰৱাহিত হৈছে মাৰ্ক্সীয় ইতিহাসৰ ধাৰা।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী ঃ (প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় খণ্ড), সূৰ্য হাজৰিকা শৈক্ষিক ন্যাসৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত সম্পাদক ঃ সূৰ্য হাজৰিকা, তৰুণ নগৰ, গুৱাহাটী -৫; প্ৰথম প্ৰকাশ -২০০৮

২) ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ, পঞ্চম সংস্কৰণ, ডিচেম্বৰ-২০১১, বনলতা; গুৱাহাটী -১

৩) ভূপেন হাজৰিকা -জীৱন আৰু শিল্প ঃ সম্পাদকদ্বয়- ড০ অজন্তা ৰাজখোৱা আৰু ড০ লাচিত বৰুৱা, পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ, গুৱাহাটী - ৬; প্ৰথম প্ৰকাশ -২০১২

৪) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কবিতাৰ বিশ্লেষণাত্মক আলোচনা ঃ সম্পাদক ঃ শৈলেনজিৎ শৰ্মা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, প্ৰথম প্ৰকাশ ঃ ৫ নৱেম্বৰ, ২০১২

৫) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতি সাহিত্যত নাৰী ঃ ড০ অজন্তা দাস, পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ, গুৱাহাটী - ৬; প্ৰথম প্ৰকাশ - ২০১৯

৬) *Souvenir and Abstract. National Seminar on Dr. Bhupen Hazarika. His Contribution to the Nation. 24th to 26th May, 2012, Chief Editor - Prof. Umesh Deka, Gauhati University Institute of North East India Studies, Gauhati University*

৭) *B. Shelk Ali, History It' s Theory and Methods, Macmillan India Ltd, New Delhi, 1981*

৮) *E. H. Carr, What is History, Penguin Books, London, 1961*

ভূপেন হাজৰিকাৰ লেখাত জনজাতীয় শব্দাৱলী

ড০ ভৱেশ দাস

ভূপেনদাৰ পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকা যেতিয়া চাকৰিসূত্ৰে শদিয়াত আছিল, তাতেই তেওঁৰ জন্ম হৈছিল। কেঁচুৱা অৱস্থাত এদিন ভূপেনদা হেনো হেৰাল। শদিয়াত থকা আদী সম্প্ৰদায়ৰ কোনো মহিলাই হেনো কেঁচুৱা ভূপেনদাক তেওঁলোকৰ ঘৰলৈ লৈ গ'ল। তাতেই দুদিন ৰাখি ঘৰলৈ আহি কেঁচুৱাটিক মাকৰ হাতত দি থৈ গ'ল। দিনটো কেঁচুৱাটিয়ে কি খালে বুলি মাকে সুধিলত আদী সম্প্ৰদায়ৰ সেই মহিলাগৰাকীয়ে হেনো কৈছিল,"বস্তিত যিমান মা আছে নহয়, সবৰে গাখীৰ খালে সি"। এই কথা ভূপেনদাই সভাই সমিতিয়ে প্ৰায়েই কৈছিল। এবাৰ শদিয়ালৈ যাওঁতে তাৰপৰা কিছু আগুৱাই ৰয়িঙলৈ যাওঁতে বুল্লুং গাঁৱত ভূপেনদাৰ মূৰ্তি এটা চকুত পৰিল। স্থানীয় ব্যক্তি এজনক ভূপেনদা সম্পৰ্কে কিছু কথা পাতিলোঁ। তেওঁলোকে ভূপেনদাক জানে। ককাই বুলি মানে। কিয়নো তেওঁলোকৰ সম্প্ৰদায়ৰ মহিলাই হেনো ভূপেনদাক নিজৰ স্তনৰ গাখীৰ খুৱাইছিল।

ভূপেনদা আছিল উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ জাতি-জনগোষ্ঠীৰ সমন্বয়ৰ প্ৰতীক। ভূপেনদাৰ বহু লেখা, গীতত জনজাতীয় শব্দ পোৱা যায়। তেওঁ য'লৈকে গৈছিল তাতেই স্থানীয় জনজাতিক লৈ গীত ৰচিছিল। সেয়া ১৯৬৫ চন। তেতিয়া শ্বিলঙত লিখিছিল তেওঁ শ্বিলঙৰে মনালিছা লিংডো। লিংডো এগৰাকী সাধাৰণ খাছী যুৱতী। লাবানত থাকে। কোনো অসমীয়াই লিংডোক নাজানে। শ্বিলঙলৈ অহাসকলে হয়তো লাবান নামৰ ঠাই টুকুৰাক জানে। কিন্তু ভূপেনদাৰ গীতে লিংডো নামৰ খাছী গাভৰুজনী আৰু লাবানক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিলে ভৈয়ামত।

মনত আছেনে (লিংডো)
দুয়ো গৰখীয়া শ্বৰাতি (বাঁহৰ বাঁহী)ৰ সুৰে সুৰে
কিন্ কিন্ বৰষুণে বৰষুণে ভিজা
শ্বিলং পিকত সেই দেওবাৰে পুৱা ?

....

ক্ৰিছেনথেয়াম যিমানে ৰঙা
মোৰ, তোমাৰ সোঁৱৰণীও সিমানে ৰঙা মনালিছা
নংপোলৈ এবাৰ আহানা
আৰু মযো যাম ছুটি পালে নংপোলৈ
মন দিম মন নিম / গীটাৰৰ সুৰে সুৰে....

ভূপেনদাৰ আন এটা গীতত আছিল শ্বিলঙৰ এক গধূলিৰ প্ৰতিচ্ছবি। গীতটি লেখিছিল শ্বিলঙৰ পাইনউড হোটেলত। শ্বিলঙৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যই সকলোকে আকৰ্ষণ কৰে। ভূপেনদাকো কৰিছিল। পাইনউড হোটেলত তেওঁ সেইবাৰ মনালিছাক বিচাৰি যোৱা নাছিল। শ্বিলঙত বৰষুণ দিলে য'তে ত'তে নিজৰা ওলায়। সেইদিনা গধূলি কোনোবা খাছী গাভৰুক লগত লৈ তেওঁ হয়তো এনেয়ে নিজৰাৰ পাৰে পাৰে ঘূৰি ফুৰিছিল। 'সৰু সৰু জিৰজিৰীয়া/ নিজৰাৰ পাৰতে/হাঁহি হাঁহি তুমিয়ে মযে সিদিনা/পৰিব যে খুজিছিলোঁ পিছলি।"

লাহে লাহে এন্ধাৰ হ'ল
দূৰণিৰ খাছী গাঁওখন
তুমি আৰু মই মিলি
দুয়োতেই হ'লোঁ মগন।
দুটি মন নিজৰা জলধি হৈ
ওখকৈ সৰলৰ বননি দিলে বুৰাই
যেন উৰি উৰি ফুৰা
জোনাকী পৰুৱাই
হাঁহি হাঁহি জোকালে
আমি হেনো উটি ফুৰা
দুটা মিঠা শৰতৰ শেৰালি।

প্ৰথমতে অৰুণাচলৰ আদী, গালং সম্প্ৰদায়। তাৰ পাছত শ্বিলঙৰ মনালিছা লিংডো। তাৰ পাছত কহিমাৰে আধুনিকা ডালিমী। লক্ষ্মীনাথৰ সেই গদাপাণি আৰু ডালিমীৰ প্ৰেম কাহিনীটোকো জীৱন্ত কৰি তুলিছে ভূপেনদাই। নগা পাহাৰক লৈ অৱশ্যে ভূপেনদাৰ বহু কাহিনী আছে। নগা পাহাৰত নগাই ভূপেনদাৰ “মানুহ মানুহৰ বাবে, অকণি সহানুভূতিৰে” গীতটি কেনেকৈ নাগামিজত তেওঁ গাই শুনাইছিল ভূপেনদাই নিজেই সভাই সমিতিয়ে সেইবোৰ কথা কৈছিল। নাগালেণ্ডৰ মানুহৰো ভূপেনদা আছিল তেনেই আপোন। কি মোহেৰে গোটেইখনকে মোহাচ্ছন্ন কৰি ৰাখিব পাৰিছিল, সেইটো তেৱেঁইহে জানিছিল। সেই গীতটোত ভূপেনদাই আধুনিক ডালিমী আৰু গদাপাণিৰ প্ৰেম কাহিনী এটাক মূৰ্ত কৰি তুলিছিল।

গাভৰু	ঃ	*মই কহিমাৰে আধুনিকা ডালিমী*
ডেকা	ঃ	*মই গদাপাণি আধুনিক ভৈয়ামৰ*
দুয়ো	ঃ	*আমি আজি দুয়ো সহযাত্ৰী*
		গুৱাহাটী অভিমুখী নিশাৰ ৰে'লৰ।
ডেকা	ঃ	*তোমাৰ হয়তো পৰিছে মনত*
		ল'ৰালিৰ কথা সেই জেখামা গাঁৱৰ
		ৰঙা নীলা পাখি পিন্ধি পখিলাৰ দৰে
		নাচি ফুৰা কত উৎসৱৰ।

ভূপেনদাৰ আন এটি জনপ্ৰিয় গীত হ'ল অ' মিচিং ডেকাটি। ধেমাজী আৰু লক্ষীমপুৰৰ মিচিংসকলক লৈ লিখা এই গীতটিত ভালেমান মিচিং শব্দই গীতটোৰ ৰহণ চৰাইছে। দিচাংমুখত ১৯৬৩ চনত ভূপেনদাই গীতটি লেখিছিল। ভূপেনদাই য'লৈকে গৈছিল, তাতেই সাধাৰণ মানুহে তেওঁক ঘেৰি ধৰিছিল। সাধাৰণ মানুহৰ লগত তেওঁৰ সম্পৰ্কও আছিল। সেইবাবেই তেওঁ আন এক কথাত গণশিল্পী। সাধাৰণ মানুহৰ সৈতে সম্পৰ্ক নাথাকিলে গণশিল্পী হ'ব নোৱাৰি। তেওঁ সাধাৰণ মানুহৰ সৈতে কথা পাতিছিল, সেই জনগোষ্ঠীয় ভাষাটোৰ শব্দাৱলী জানি লৈছিল আৰু গীত লেখিছিল। গোৱালপাৰাৰপৰা শদিয়ালৈকে এনে কোনো জনজাতি নাই যি জনজাতীয় ভাষাৰ শব্দ ভূপেনদাই তেওঁৰ গীতত ব্যৱহাৰ কৰা নাই। মিচিং ডেকাটি গীতটোত আছে ভালেমান মিচিং ভাষাৰ শব্দ

মিবাগালুক (জাতীয় পোছাক) চোলাটি
পেৰেকস্বং (চাদৰ) চাদৰখন কিয়নো পিন্ধিলি

মূৰত দেখোন দুমেৰ্ দি গামোচা আঁটিলি
আৰু তোৰ পুৰুষ দেহাতে ফুটি ফুটি উঠিছে
সেউজ ৰঙৰ জীয়া জীয়া ঐনিতমটি।

বোলো অ' মিচিং গাভৰু
এগে (মেখেলা) মেখেলাতে তই এন্ধাৰ সানিলি
অ' ৰিহাখনিত তামুলিতাকাৰ
ৰঙা তৰা বাছিলি
ডেকাটিৰ সোণৰ বাঁহীৰ স'তে গোংগাং (গগনা) বজালি
সৰিয়হৰ ফুল হেন ৰিবিগাচেংখনি (মেঠনি) তই
বুকুতে বান্ধিলি
....
এ জঙ্কি পানেইৰ মিচিং সমাজ
নিজেই দিচাং আবুং (নদী) হৈ
অসমীৰে বৰ লুইতৰ সোঁতটি বঢ়াব
মৰমৰহে এই যুগটি।

ভূপেনদাৰ আন এটি জনপ্ৰিয় গীত হ'ল বৰদৈ চিলা। গীতটি ভূপেনদাই ১৯৬৮ চনৰ ৪ এপ্ৰিল তাৰিখে শ্বিলঙৰ পাইনউড হোটেলত লিখিছিল। এইখন হোটেলত ভূপেনদাই কেবাটাও যুগজয়ী গীত লিখিছিল। "ককাই অসমৰ আকাশত সেইয়া কাকতৰ চিলা নে বৰদৈচিলা।" তাৰ আগলৈকে অসমীয়া মানুহে নাজানিছিল যে 'বৰদৈচিলা' নামটো বড়োমূলীয়। ভূপেনদাই গীতটোৰ মাজেৰে বৰদৈচিলাজনীক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছিল। বৰদৈচিলাজনী মাকৰ ঘৰলৈ আহিব। তাই অসমীয়াৰ জীয়েক। গীতটোৰ আগডোখৰ ব্যঙ্গাত্মক। চৰকাৰৰ ভুৱা পৰিকল্পনা, ধোদৰ পচলা অসমীয়াক লৈ কৰা ব্যঙ্গ গীতটোত প্ৰচ্ছন্ন। "বাঁহতল শুৱনি কেতেকীৰ বাৰীতে/ক'ৰবাত ফেঁটীসাপে বাহ ল'লে (ল'লে)/ কেতেকী ফুলিলে তগৰো ফুলিলে/ ফেটী সাপে গপাগপ তাকেই গিলিলে/তিল তিল ক'ত তিল তিলপিঠা নাই/কুঁহিয়াৰ আছে তাক পেৰোতাহে নাই।" গীতটিৰ পিছৰ অংশ বৰ জনপ্ৰিয়-

এহিমানৰ কথা এহিমানে থওঁ
বৰদৈচিলাজনীৰ কথাকে কওঁ
কথা ঃ (বৰদৈচিলা মানে কি অ' ককাইটি?)
গীত ঃ বড়োৰ ভাষাৰে
বৰদৈ চিলাৰ
'বৰ' মানে বতাহ
'দৈ' মানে পানী
'চিখলা' মানে হ'ল গোসাঁনীজনী।

ডিফু, ১৯৮২ চন। অসম সাহিত্য সভাৰ অধিৱেশন। তাত গাবলৈ ভূপেনদাই গীত লিখিলে। ভৈয়ামৰ মানুহে নতুনকৈ চিনি পালে ৰংবং তেৰাং, পাৰী ৰংপী, চেমচিং ইংতি, চামচিং হাঞ্চে, জন ইংতি কাথাৰ আদিক। সেই অধিৱেশনত পাহাৰ-ভৈয়ামৰ মানুহ একাকাৰ হৈছিল। গীতটোৰ জৰিয়তে ভৈয়ামৰ মানুহে জানিছিল ছমাংকান উৎসৱৰ কথা।

জানিছিল ৰংবৰ তেৰাঙৰ ‘ৰংমিলিৰ হাঁহি’ উপন্যাসৰ কথা। কাৰবিসকলৰ বহু শব্দ গীতটোত সুমুওৱা হৈছে আৰু তাৰ অৰ্থও ভাঙি দিয়া হৈছে। ইমান সুন্দৰকৈ সুৰেৰে এটা জনগোষ্ঠীক জনসমাজত দাঙি ধৰাটো কেৱল ভূপেনদাৰ বাবেহে সম্ভৱ আছিল। ১৯৭৬ চন। সেই বছৰৰ অক্টোবৰ মাহত পূৰ্বৰ মিকিৰ পাহাৰ জিলাই পোছাক সলাই ‘কাৰবি আংলং’ নাম পায়। মিকিৰ শব্দটোক লৈ কাৰবি পাহাৰৰ মানুহৰ বহুত অসন্তুষ্টি আহিছিল। এই নামটো ভৈয়ামৰ মানুহে তেওঁলোকক মাতিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। কিন্তু কাৰবিসকলে নিজকে মিকিৰ নহয়, কাৰবি বুলি কয়। কাৰ্বি পাহাৰত তেতিয়া স্বায়ত্ত্ব শাসিত পৰিষদ গঠিত হৈছিল। ডাঃ জয়ন্ত ৰংপিহঁত তেতিয়া নতুনকৈ নেতা হৈছে। কাৰ্বি পাহাৰক নতুনকৈ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল ভৈয়ামৰ অসমীয়াই ভূপেনদাৰ গীতৰ মাজেৰে।

শুৱলা কাৰবি ভাষাতহে
কাৰবি- মানে পাহাৰ
আৰ্লেং - মানে মানুহ
আৰু স্বজাতি আমাৰ হে!
কাৰ অৰ্থে পোহৰ আৰু বি মানে কৰ্ম
কাৰবি জাতিৰ আদৰ্শ হ’ল-
কৰ্ম মানে ধৰ্ম।

এ দেৱতাৰ পূজা বেদীত হে শৰাই আগবঢ়ায়
সেহি প্ৰথাক ‘থেকাৰকিবি’ বুলি জনা যায়।
এ কালক্ৰমৰ এহি শব্দৰ ‘থে’ লুপ্ত হয়
‘কি’ শব্দ লুপ্ত হৈ কাৰবি মাথোঁ ৰয় হে!
....
ছয়সত্তৰৰ অক্টোবৰৰ চৈধ্য দিন গৈলা
জিলাৰ নাম কাৰবি আংলং হৈলা
এনেদিনত ছেমচন ছিঙৰ হৈলা আবিৰ্ভাৱ
জাতিৰ খনিকৰ হৈ বিস্তাৰে প্ৰভাৱ
চমাংকান উৎসৱত নাচ চমাংকান হয়
ডেকা গাভৰুৱে মিলি ধৰিত্ৰী কঁপায়।

ৰংবং তেৰাং আৰু ৰংপি কতজনে
আমাক বুকুত সাৱটি সপোন ৰহণ সানে।
ভাইটি ছামছিঙৰ হাইমু কাহিনী
লুইতপৰীয়া সহস্ৰই আজি পালে চিনি
ৰংবঙে সোঁৱৰাই কাৰবিৰে দান
ৰংমিলিৰ হাঁহি হৈলা চিৰ জ্যোতিষ্মান
আজি লাংহিনা নগৰ হে ভৈলা জাতিষ্কাৰ
গীতিকাৰ ভূপেন্দ্ৰই যাচে নমস্কাৰ।

১৯৬৮ চনত ভূপেনদাই মিজোৰামক লৈ এটা গীত লিখিছিল। গীতটো অসংখ্য মিজো শব্দৰ সমাহাৰেৰে লিখিছিল ভূপেনদাই। গীতটো দীঘলীয়া যদিও তাক সম্পূৰ্ণকৈ নিদিলে গীতটো লেখোতে ভূপেনদাই কিমান কষ্ট কৰিবলগীয়া হৈছিল, তাক পাঠকে অনুভৱ কৰিব নোৱাৰিব। সেয়ে গীতটো সম্পূৰ্ণকৈ আৰু মিজো ভাষাৰ অৰ্থবোৰ মূল মিজো শব্দটোৰ লগতে বন্ধনীৰ ভিতৰত দিয়া হ'ল। পাঠকে গীতটো নুশুনিবও পাৰে, কিন্তু পঢ়িলে মিজোৰামৰ বৈচিত্ৰৰ বিষয়ে কিছু কথা হ'লেও জানিব। গীতটোত ব্যৱহৃত *বিলখাওট্‌লিং, লুংদাই, বৈৰাংটে, লুংলে, থিংচুলথলিয়াই , শ্বেৰচিৰ, হুনাথিয়াল, কলাচিব্* আদি শব্দবোৰ মিজোৰামৰ একো একোখন ঠাইৰ নাম। মিজোসকলৰ বিশ্বাস যে তেওঁলোকৰ ঈশ্বৰ 'পাথিয়ান' আহিছিল 'ছিনলুং' নামৰ গাঁতেৰে আৰু তেওঁলোক 'পাথিয়ানৰে' সতি সন্ততি। গীতটোত থকা চাক্‌মা, হ্‌মাৰ, পৈ লাখেৰ আদিবোৰ মিজো পাহাৰৰ একো একোটা জনগোষ্ঠীৰ নাম।

মিজোৰাম ঃ তোমাক নমস্কাৰ
কাঃ মঙাইহ্ চেঃ (তোমালৈ মৰম জনাইছোঁ)মিজোৰাম
তোমাক ভাল পাওঁ মিজোৰাম।।
খট্ খট্ 'চেইৰো' (মিজোসকলৰ বাঁহ নৃত্য)ৰ ছন্দ লৈ
গীটাৰৰ সুৰ বয় কল'দাই নৈ
সুউচ্চ ফাংপুই নীলা পাহাৰে
মৌন ভাষাৰে কিবা হুংকাৰে
শিখৰৰ ঝুম খেতি এৰি এৰি থৈ
হাঁহি হাঁহি আমাক দিলে বিদায়
হাত বাও দি কয় 'চিবায় চিবায়' (ধন্যবাদ)
কি এই দৃশ্য নয়নাভিৰাম
ই সংগ্ৰামী দেশ যাৰ নাম মিজোৰাম।।
কাঃ মঙাইহ্ চেঃ মিজোৰাম।।
সেউজীয়া মনৰ মাদকতা লৈ
এগৰাকী গাভৰুৱে লহ্ পহ্কৈ
আমাক হাঁহি মাৰি আদৰিলে,
তাইৰ হাতে বোৱা 'গোৱান' মেখেলাতে
ৰঙা নীলা আকাশা ভৰা ফুল ফুলিলে
তাইৰ বক্ষৰ 'কৰচেই' চোলাতে
শুকুলা মেঘে কিবা ফুল বাচিলে
তাইৰ ফুলৰ অলংকাৰ হালে জালে
'পাংক্‌পাৰ' নাচোনৰ তালে তালে
কি এই দৃশ্য নয়নাভিৰাম-
ই গাভৰুৰ দেশ যাৰ নাম মিজোৰাম
কাঃ মঙাইহ্ চেঃ মিজোৰাম

বিলখাওট্‌লিং বা লুংদাই

বৈৰাংটে বা লুংলে
থিংচুলথলিয়াই বা শ্বেৰচিৰ
হুনাথিয়াল কিম্বা কলাচিব্
সকলোতে যেন জনতা সজাগ
ধ্বংসৰ আগত যেন সৃষ্টিহে আগ
কৰ্তব্যৰ যেন নাই বিৰাম
ই প্ৰতিজ্ঞাৰ দেশ যাৰ নাম মিজোৰাম
কাঃ মঙাইহ্ চেঃ মিজোৰাম।।
কাহানিয়েই পাহৰা প্ৰবাদ মতে
তাহানিৰ আদিম এন্ধাৰ ফালি
'ছিন্‌লুঙ্' (গাঁতৰ নাম) গাঁতেৰে ওলাই আহি
তুমিয়ে দিছিলা পোহৰ ঢালি
'পাথিয়ান' (মিজোসকলৰ দেৱতা) ঈশ্বৰৰ জ্যোতি সন্তান-
(আহা) সমভাগী হৈ গঢ়োঁ / জ্যোতিভৰা স্থান
মিজো আৰু হ্‌মাৰ পৈ লাখেৰে
নানা ৰহণৰ এয়া জাতি অগণন
কুকি আৰু চাক্‌মাৰো মিঠা বচন
পূৰ্ব ভাৰতীৰ শিৰৰ ভূষণ।-
'লুখুম্' টুপীৰে চকুপানী
বিদায় পৰাত কওঁ কথা এফাঁকি
- ধন্যবাদ বা 'কলাওমে' (ধন্যবাদ)
সংঘাত নহয়
মৰমে মৰমে- আজিৰ এই দিন যেন ইতিহাস হয়
এনাজৰী যেন সদা দৃঢ়তৰ হয়
ই মৰমৰ দেশ যাৰ নাম মিজোৰাম
কাঃ মঙাইহ্ চেঃ মিজোৰাম।।

ভূপেনদাই সঁচা অৰ্থতে গঙ্গাৰপৰা মিচিচিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চাইছিল। উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ সকলো জনগোষ্ঠীৰ আপোন আছিল তেওঁ। ভাৰতৰ সমানেই জনপ্ৰিয় আছিল তেওঁ বাংলাদেশত। বঙালীয়ে ৰবীন্দ্ৰনাথ, নজৰুলৰ পিছতেই ভূপেনদাক 'ভালোবাসে'। নেফা, নগাপাহাৰ, লুচাই পাহাৰ, খাছী পাহাৰ, লুইতৰ দুয়োপাৰৰ বিস্তীৰ্ণ অংশৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ কাক লৈ লিখা নাই তেওঁ গীত? কেতবোৰ গীত জনপ্ৰিয়তাৰ শিখৰ পাইছেগৈ, কেতবোৰ গীত হয়তো অৱহেলাত কমকৈ গালে। ১৯৭৫ চনৰ ৮ এপ্ৰিলত ভূপেনদাই টিৰাপলৈ গৈছিল 'মপিন' উৎসৱত। তাত টমো ৰিবা আৰু তাকেন ৰিবাৰ আতিথ্যই তেওঁক মুগ্ধ কৰাৰ কথা ভূপেনদাই লিখি থৈ গৈছে। অৰুণাচল প্ৰদেশৰ টিৰাপ সীমান্তক লৈ ভূপেনদাৰ এটি দেশপ্ৰেমমূলক গীত আছে-'টিৰাপ সীমান্ত দেখিলোঁ, শত্ৰুৰ পশুত্ব চিনিলোঁ আৰু মৃত জোৱানলৈ মই অশ্ৰু অঞ্জলি যাচিলোঁ।' টিৰাপ সীমান্তৰ জনজাতি লৈ লিখা ভূপেনদাৰ আন এটি গীত আছে-

নক্তে ৰাঙ্খু টাংচা যুগলিৰ

দেখিলোঁ মনৰ সেউজ দিগন্ত
সৌৰা টিৰাপৰ কিশোৰ ৰাণ্ডু
তাৰ মুঠিতে জোঙা যাঠি পাকমু
ডিঙিত লিকমণি
মূৰত কাশান
সৰু ফানাট মাৰি নাচিছে শ্বোৰান
সৌৰা ৰিণিকি ৰিণিকি
দেখিলোঁ খুনচা বস্তি
সৌৰা সুঠাম নক্তেই ডেকাটি
গাত পিন্ধি জেংচেম চোলাটি
মূৰত বেতৰে খপক শোভে
আৰু কঁকালত ৰঙীণ খাপৰি
সি লোণৰ পুঙত ব্যস্ত
টিৰাপৰে বস্তি চাংলাং
তাতে সৰলজনজাতি লুংচাং
সৌৰা টিৰাপ নৈৰ বুকুৰে
বাঁহৰ ওলমা সাঁকোৰে
টাংচা খেতিয়ক পাৰ হৈ
সৌৰা দেখোঁ দলে দলে নামিছে
পিঠিত হোৰা লৈ নামিছে।

ভূপেনদাই খাছী ভাষাত এখন চিনেমা কৰিছিল। প্ৰতিধ্বনি চিনেমাখনত ভূপেনদাই অসম আৰু খাছী পাহাৰৰ পুৰণি সম্বন্ধৰ কথা কৈছে। তেওঁৰ আক্ষেপ এই খিনি কথাকে লৈ খাছী ভাষাত এখন চিনেমা কৰিবপৰা হ'লে। ভূপেনদাই সেই সপোন বাস্তবায়িত কৰিছিল। ১৯৬৪ চনৰ ২২ ছেপ্টেম্বৰ। চেৰাপুঞ্জীৰ চাৰ্কিট হাউছত বহি ভূপেনদাই লিখিছে, “সৃষ্টিৰ কোনোবা পুৰণি ৰাতিপুৱাৰপৰা আজিও প্ৰাকৃতিক বিৰাতত্ব তেনেদৰেই উন্নত শিৰে আছে। এনে পটভূমিকাতে ‘শ্বৰাতি’ বজাই কোনোবা খাছী ডেকাই কোনোবা ‘মহাদেউ’ মন মুহিছিল। মই কল্পনা কৰিছোঁ, ইভাক সম্পূৰ্ণ খাছী পোছাকত, গলত গলপতা (কোনোপাদ), বুকুত ৰঙা আৰু সোণালী পায়ল, বাহুত ‘মাহ’, হাতত ‘খাৰু’ পিন্ধি কোনোবা জোনাক ভৰা মাজনিশা উন্মাদিনী হৈ মণিকৰ (পৱিত্ৰ) ‘শ্বৰাতি’ৰ মিঠা শব্দ যি পিনৰপৰাই আহিছে, সেইপিনেই আগুৱাই গৈছে-। সৌৰা মোৰ কেমেৰামেন। মেকআপমেন আদি আহিলেই। খাছী সংস্কৃতিৰ উপদেষ্টা মৰমৰ বন্ধু লাল্লুৱে মোক কৈছে, “খুবলেই, ভূপেনদা”। মই কৈছোঁ “খুবলেই লাল্লু”। প্ৰতিধ্বনিৰ কাম আৰম্ভ কৰাৰ সময় আহিল। চেৰাপুঞ্জীত অলপ ৰ'দ দিব যেন।” ‘প্ৰতিধ্বনি’ৰ খাছী ৰূপটো ভূপেনদাই খাছী পাহাৰৰ ভাই-ভনীসকলক দেখুৱাইছিল। ছবিখন আদৰি লৈছিল খাছী পাহাৰৰ ভাই-ভনীসকলে এক মাৰাত্মক ৰিস্ক লৈছিল ভূপেনদাই। ছবিখনৰ নাম আছিল ‘*কা শ্বৰাতি*’ অৰ্থাৎ বাঁহী। কিন্তু খাছী পাহাৰে তেওঁক আদৰি লৈছিল। ভূপেনদাই কৃতজ্ঞতাৰে খাছী পাহাৰৰ দৰ্শকক হাত জোকাৰি কৈছিল, “*খুবলেই শ্বিবুন্ শ্বিবুন্*”। পিছত ১৯৭০ চনৰ ১৭ মাৰ্চত ভূপেনদাই শচীন দেৱ বৰ্মনৰ সৈতে শ্বিলঙলৈ যাওঁতে টেক্সী ড্ৰাইভাৰ এজনে ভূপেনদাক চিনি পাই কৈছিল, “অ' আপুনি বুপিন হাজ্ৰিকা- কা শ্বৰাটি- মাণিক ৰাইটং বাবু খুবলাই”। এয়াই আছিল ভূপেন হাজৰিকা। ●

অ’ল্ড মেন ৰিভাৰ আৰু বুঢ়া লুইতৰ যুগলবন্দী

প্রণবেন্দ্র শর্মা, ক্যালিফোর্নিয়া, আমেৰিকা

জীৱনত মাথোন এবাৰেই মুখামুখিকৈ লগ পোৱাৰ সৌভাগ্য হৈছিল। তাকো দেশত নহয়, বিদেশত। এৰা, বিদেশত আপোন মানুহ। মই এই পৃথিৱীৰ পোহৰ দেখাৰ বহু আগতেই মোৰ জীৱনৰ পাঁচটা বছৰ কটাই অহা বিশ্ববিদ্যালয়খনৰ পৰা তেওঁ স্নাতক আৰু স্নাতকোত্তৰ হৈ অসমলৈ উভতি আহিছিল। কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা তেওঁ ডক্টৰেট ডিগ্রী পোৱাৰ বছৰতে মোৰ জন্ম। ভাৰতীৰে পূৰ্ব দেশৰ সূৰ্য্য উঠা দেশৰ শদিয়া নগৰত জন্ম গ্রহণ কৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ কপালত হয়তো যাযাবৰী জীৱন বিধাতাই জন্মলগনতে লিখি থৈছিল। লোহিতৰ পাৰৰ পৰা লুইতৰে কেতিয়াবা ভটিয়াই, কেতিয়াবা উজাই শদিয়াৰ পৰা ধুবুৰী, ধুবুৰীৰ পৰা গুৱাহাটী, গুৱাহাটীৰ পৰা তেজপুৰলৈ ঘূৰি ফুৰা ল’ৰাজন এদিন গঙ্গাৰ পাৰত গৈ খন্তেক জিৰণি লৈছিল, কলিকতা হৈ কাশীলৈ। কিন্তু যাত্ৰাৰ হেপাহ পলোৱা নাছিল। বিষ্ণু-জ্যোতিৰ সান্নিধ্যৰ পৰা দূৰলৈ, লুইত আৰু গঙ্গাৰ মোহ এৰি পশ্চিমলৈ। দেশ এৰি বিদেশলৈ, ঘৰ এৰি যেন সেয়ে অঘৰী জীৱনৰ সুত্ৰপাত। ভাৰত মহাসাগৰৰ পৰা আটালাণ্টিক মহাসাগৰৰ পাৰলৈ, প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ যুগলবন্দীৰ ভৱিষ্যতলৈ। উচ্চশিক্ষাৰ বাবে পশ্চিমে হাত বাউল দি মাতিছিল সুদুৰ মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰলৈ, আটলাণ্টিক মহাসাগৰ তীৰৰ নিউয়ৰ্ক মহানগৰীৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়লৈ।

দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ সমাপ্তি ঘটিবৰ তেতিয়া মাথোঁ চাৰিবছৰ হৈছিল। যুক্তৰাষ্ট্ৰত সেইসময়ত ৰাজনৈতিক অস্থিৰতা। মহাযুদ্ধৰ পৰা উভতি অহা লাখ লাখ সৈনিকৰ কৰ্মসংস্থান বিচাৰি হাহাকাৰ। ইউৰোপৰ পৰা উভতি অহা কৃষ্ণাংগ সৈনিকসকলে নিজৰ দেশলৈ উভতি আহি আকৌ সন্মুখীন হʼবলগীয়া হৈছিল বৰ্ণ বৈষম্যৰ। নাগৰিক অধিকাৰ বিচাৰি কৰা তেওঁলোকৰ সংগ্ৰাম সেই সময়ত যুক্তৰাষ্ট্ৰত চলি থকা কমিউনিষ্ট ভিতিৰ বতাহৰ বাৰুকৈয়ে ভুক্তভোগী হৈছিল। সেই সময়ত যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ চিনেটৰ যোচেফ মেক্কাৰ্থীৰ প্ৰবল প্ৰতিপত্তি। যিকোনো মানুহকে কমিউনিষ্ট বা সাম্যবাদৰ সমৰ্থক বুলি অভিহিত কৰি চিনেটৰ মেক্কাৰ্থীয়ে অভিযুক্ত কৰি যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ চিনেট শুনানিৰ জৰিয়তে দণ্ড বিহিছিল। যুক্তৰাষ্ট্ৰত ভৰি দিয়াৰ দিনৰে পৰাই ভূপেন হাজৰিকাই এনে এক পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ’বলগীয়া হৈছিল। ভাৰতত দুশ বছৰীয়া বৃটিছ শাসনৰ বেলিমাৰ যোৱা সময়ত জ্যোতিপ্ৰসাদ- বিষ্ণু ৰাভাৰ বৈপ্লৱিক আদৰ্শৰে উদ্বুদ্ধ হোৱা ডেকাজনৰ হৃদয় স্বাভাবিকতে কৃষ্ণাংগ সকলৰ এই সংগ্ৰামৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈছিল। এই সংগ্ৰামৰ এজন সেনাপতি আছিল পল ৰবচন। এই মহান সংগ্ৰামী শিল্পীজনাৰ সান্নিধ্যই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনত এক যুগমীয়া প্ৰভাৱ পেলাইছিল। নিউয়ৰ্ক চহৰৰ বাসিন্দা পল ৰবচনৰ লগত ভূপেন হাজৰিকাই বন্ধুত্ব স্থাপন কৰিছিল, অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতিয়ে লগ পাইছিল “অ’ল্ড মেন ৰিভাৰ”ক। সমাজ পৰিবৰ্ত্তনত সংগীতক আহিলা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পল ৰবচনক পৰ্য্যবেক্ষণ কৰিয়েই হয়তো ভূপেন হাজৰিকা উদ্দীপ্ত হৈছিল। মহাকাশৰ বিশাল শূন্যত ওপঙি থকা পৃথিৱী নামৰ এই তৰীখনত জাতি,ধৰ্ম,ভাষা,বৰ্ণ আদি সকলো সাঙুৰি আমি সকলোৱে যে একেখন নাৱৰে যাত্ৰী সেই কথাটো সদায় দোহাৰিছিল। “উই আৰ অন ডি চেম বোট ব্ৰাদাৰ” এদিন হাড়ে-হিমজুৰে অসমীয়া হৈ গাঁৱে-ভূঁয়ে, চহৰে-নগৰে “আমি একেখন নাৱৰে যাত্ৰী” হৈ সকলোকে একেলগে কঢ়িয়াই নিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। পল ৰবচনে লোকসংগীতক মাধ্যম হিচাপে লৈছিল জনতাৰ মাজত ভাতৃত্ব আৰু স্ব-অধিকাৰৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিবলৈ। ভূপেন হাজৰিকাৰ সঙ্গীততো

আমি দেখিবলৈ পাওঁ সেই একেই প্ৰচেষ্টা। এয়া ৰবচনৰ প্ৰত্যক্ষ্য প্ৰভাৱ নে চেতন মনে অৱচেতন মনৰ সঁফুৰা খুচৰি মুকুতা বোটলাৰ পৰোক্ষ প্ৰভাৱ সেয়া সুধীজনে নিজেই বিচাৰ কৰি চাব। কিন্তু হাজৰিকাৰ অতল গভীৰ গানৰ ভঁৰাল খুচৰিলে আমি সততে তেনে প্ৰচেষ্টাৰ প্ৰমাণ পাওঁ। অসমৰ থলুৱা ভাষাৰ শব্দৰ মাধূৰ্য্য হাজৰিকাৰ গানে গানে বিয়পি আছে। ভুগোল বুৰঞ্জীৰ লগত সম্বন্ধ নথকাজনেও তেওঁৰ গানৰ মাজেৰেই চিয়াঙৰে গালঙৰ পৰা দিচাং মুখৰ নিশাটিত মিছিং ডেকাটিৰ পেঁপাৰ সুৰত মোহিত হৈ মেঘালয়ত শ্বেৰাটি বজায় হাতী ধৰিবলৈ গৈ গৌৰীপুৰীয়া গাভৰুৰ ৰূপত মোহিত হৈছিল; মঙ্গলদৈৰ পৰা পাইছিলগৈ ডিফু। সেয়েহে হয়তো তেওঁ অসমীয়াৰ হিয়াৰ আমঠু, তেওঁৰ গানৰ লহৰে লহৰে যে বিয়পি আছে আসমৰ মাটিৰ সুবাস। হয়তো লোকগীতৰ প্ৰতি সেই আকৰ্ষণেই তেওঁৰ মনত সাঁচ বহুৱাইছিল উনৈশ শতিকাৰ আমেৰিকাৰ দক্ষিণ প্ৰান্তৰ লোকগীত "হেঙ্গ ডাউন ইয়োৰ হেড টম ডুলি"য়ে আৰু তাৰেই ফলশ্ৰুতিত আজিও আমি গুণগুণাওঁ "মানুহে মানুহৰ বাবে যদিও অকণো নেভাবে।" মানুহেই যদি মানুহৰ বিষয়ে নেভাবে ভাবিব কোনেনো - এই চিৰন্তন সত্যটো গীতৰ মাজৰেই কি সুন্দৰকৈ তেওঁ ভৱিষ্যত প্ৰজন্মলৈ দান কৰি গ'ল।

লুইতৰ পৰা মিছিছিপি বহু দূৰ, বহু হেজাৰ মাইল দূৰ, সাত সাগৰ তেৰ নদীৰ সিপাৰে। কিন্তু হৃদয়ে জানো দূৰত্বৰ খেয়াল ৰাখে। তেওঁৰ মিছিছিপি দৰ্শন কেতিয়া হৈছিল নাজানো কিন্তু ৰবচনৰ "অ'ল্ড মেন ৰিভাৰ" যে হাজৰিকাৰ বুঢ়া লুইতৰ উৎস সেইটো নিশ্চিত। যাযাবৰী হাজৰিকাৰ হৃদয় নিউয়ৰ্ক চহৰৰ সুউচ্চ দালানৰ ছাঁত গৃহহীনৰ হাহাকাৰ দেখি কান্দিছিল নিশ্চয় কিন্তু তেওঁৰ অজানিতেই হয়তো নিষ্ঠুৰ জীৱনৰ সংগ্ৰামত মৰমৰ মাত এযাৰি বিচাৰি তেওঁ কাৰোবাৰ ওচৰ চাপি গৈছিল। নতুন পৃথিৱীলৈ গৈছিল অকলশৰে কিন্তু অচিৰেই তেওঁৰ কল্পনাৰ হৰিণীনয়নাক জীৱনৰ প্ৰথম তৰীত প্ৰথম যাত্ৰী হিচাপে বহুৱাই নতুন পৃথিৱীত সংসাৰ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু মিছিছিপিৰ প্ৰেমে ধমণিত বৈ থকা লুইতৰ আহ্বান আওকাণ কৰিব নোৱাৰিলে। গৈছিল অকলশৰে কিন্তু অসমলৈ উভতি আহিল তিনিজনীয়াৰ সংসাৰেৰে।

উনৈশশ বাৱন্ন চন। সেইবছৰতেই লতাশিল বিহুতলীত প্ৰথমবছৰৰ বাবে শ্ৰীময়ী অসমীৰ শীতল বুকুত উঠে উছবৰ নৱ আলোড়ন গীতটি গাই মঞ্চ বিহুৰ আয়োজন কৰা হৈছিল। সেইবছৰ ভূপেন হাজৰিকা লতাশিল বিহুতলীলৈ অহা নাছিল, তেওঁ অসমলৈ ঘূৰি আহিছিল উনৈশ তেৰন্ন চনত। যেতিয়াৰেপৰা মই জনা-বুজা হৈছোঁ তেতিয়াৰে পৰাই কেৱল বিহুৰ সময়তেই নহয়, জীৱনৰ সকলো সময়তেই তেওঁৰ গানৰ লহৰেই দেহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে তুলিছিল শিহৰণ, মন নাচিচিল হৰিষত। জীৱনত যুদ্ধত ক্ষতবিক্ষত হোৱা হেজাৰ জনে ৰণক্লান্ত নহওঁ বুলি সংকল্প লৈ হয়তো মদাৰৰ ফুল হৈও বহাগত জুই জ্বলাই যাবলৈ তেওঁৰ গানেৰেই সাহস পালে। তেওঁৰ গীতৰ হেজাৰ শ্ৰোতাৰ মাজৰ সামান্য ধূলিকণা এটি হৈ দূৰৈৰ পৰাই তেওঁৰ জ্যোতিৰে উদ্ভাসিত হৈ আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া বুলি বিশ্ব মঞ্চত সাহসেৰে নিজকে অসমীয়া বুলি পৰিচয় দি গৰ্ব অনুভৱ কৰিলে। জীৱন গতিশীল। গুৱাহাটীৰ পূৱৰ লতাশিলৰ পৰা এদিন পশ্চিমৰ ভৰলুমুখলৈ আছিলোঁ। ষাঠিৰ দশকৰ মাজভাগৰ কোনোবা এটা ধুমুহা বিধ্বস্ত নিশা ৰভা উৰি যোৱা বিহুতলীত মূৰৰ ওপৰত আৰু হাৰমণিয়ামৰ ওপৰত ছাটি ধৰি গানগোৱা ভূপেন দাৰ গান শুনি নিটাল মৰা হেজাৰ জনতাৰ কলিজাত সিদিনা স্নেহে শত শ্ৰাৱণৰ ধাৰাসাৰ বৃষ্টিৰ প্লাৱন আনিছিল নে এন্ধাৰ আকাশত বৰদৈচিলা নে সৰুদৈচিলা বিচাৰি ফুৰিছিল নাজানো। কেৱল জানিছিলোঁ যে জীৱন ধন্য হৈ গ'ল। কৈশোৰৰ সেই স্মৃতি বুকুত খোদাই হৈ থাকিল। ধৰাৰে দিহিঙে দিপাঙে ঘূৰি ফুৰা যাযাবৰী মানুহজনক অনুসৰণ কৰি সমগ্ৰ বিশ্বখন ঘূৰি ফুৰাৰ সৌভাগ্য হোৱা নাই কিন্তু এদিন শীতৰে সেমেকা ৰাতি ঠেটুৰৈ ধৰা বৰফাবৃত নিশা যেতিয়া যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ দক্ষিণ-পূৱৰ পৰা আহি যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ মধ্য-পশ্চিমৰ চেইণ্ট লুইচ চহৰৰ ওচৰত মিছিছিপি নদীৰ সেঁতু পাৰ হৈছিলোঁ তেতিয়া ক'ব নোৱাৰাকৈয়েই মুখৰ পৰা ওলাইছিল, বুঢ়া লুইত তুমি বোৱা কিয়? বুঢ়া লুইত? পল ৰ'বছনৰ 'অ'ল্ড মেন ৰিভাৰ'? মানুহে ক'ব নোৱাৰাকৈয়েই যাযাবৰী জীৱনত কেনেকৈ দুটি বিপ্লৱী সত্বাৰ মহা-মিলনত পশ্চিমৰ সংস্কৃতি, অ'ল্ড মেন ৰিভাৰ মিছিছিপিৰ পানী গৈ ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশৰ সূৰ্য্য উঠা দেশৰ বুঢ়া লুইতৰ পানীত মিহলি হৈ অসংখ্যজনৰ হাহাকাৰ শুনিও নীৰৱে বৈ আছে সেয়া হয়তো

আজি ইতিহাস। কিন্তু আমাৰ ধমণিত বৈ থকা প্ৰতিটো ৰক্ত বিন্দুত মিহলি হৈ থকা তেওঁৰ সুৰৰ লহৰ জানো ইতিহাস? আমি জীয়াই থকালৈ নহয় আমাৰ পাছৰ প্ৰজন্মলৈ এই সুৰ, এই সঙ্গীত বিয়পি পৰিছে। অসমীয়া আছে মানে ভূপেন হাজৰিকা আছে, থাকিব। নহ'লেনো বিদেশত জন্ম লাভ কৰা অনা-অসমীয়া মাধ্যমত পঢ়া শত সহস্ৰ অসমীয়াৰ সন্তানে আজিও গৰ্বৰে গায় নে মানুহে মানুহৰ বাবে যদিও অকণো নেভাবে বা একা-বেকা বাটেৰে কঢ়িয়াওঁ কঢ়িয়াওঁ বৰ বৰ মানুহৰ দোলা? ভূপেন দাৰ সংগীতক সমল কৰিয়েই পৃথিবীৰ প্ৰান্তে প্ৰান্তে আমি একাবেকা বাটেৰে কঢ়িয়াই লৈ যাব লাগিব অসমীয়া সংস্কৃতিৰ দোলা। সেয়া প্ৰতিজন অসমীয়াৰে কৰ্ত্তব্য।

আমি বিশ্বৰ শৰীৰত পঙ্গু অঙ্গ হৈ নাথাকোঁ। আজিৰ অসমীয়াই নিজকেই চিনিবলৈ বহাগলৈ অপেক্ষা নকৰি শত শত বন্তিৰে লুইতৰে পাৰ জিলিকাবলৈ সক্ষম হ'ব নিশ্চয়।

আকাশী গঙ্গা নিবিচৰা মানুহজন আজি এযুগ আগতেই এই ধৰা এৰি গুচি গ'ল। কিন্তু গৈছে জানো সঁচাকৈয়েই। এটা গান শেষ হোৱা নাই, সহস্ৰ নতুন গানৰ সৃষ্টি হৈছে, শত শত বন্তিৰে জ্ঞানৰ দিপালী জ্বলিছে। যিজনাৰ গানৰ প্ৰতিটো শব্দই আমাৰ অন্তৰত প্ৰশান্ত সাগৰৰ মহা মহা লহৰ তোলে তেওঁ জানো যাওঁ বুলিলেই যাব পাৰে। হয়তো এতিয়া আকাশীগঙ্গা বিচাৰি পাই তেওঁ এতিয়া চিৰশান্তিত।●

ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু কলিকাতা মহানগৰী

হিৰণ্য কুমাৰ দাস, নতুন দিল্লী

সংস্কৃতিৰ পূণ্যভূমি কলকাতা মহানগৰীত ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সুদীৰ্ঘ কাল সংগীত আৰ চলচ্চিত্ৰৰ প্ৰতিভা বিকাশ কৰি এক ইতিহাস সৃষ্টি কৰিছিল। তেখেতে শিশু কালতেই মহান শিল্পী জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰ বিষ্ণু ৰাভা লগত কলকাতা গৈ গীত গাইছিল আৰু ছেনোলা গ্ৰাম'ফোন কোম্পানিত ৰেকৰ্ড হৈছিল। সেয়া আছিল ১৯৩৬ চন আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ ১০ বছৰ। ছেনোলা কোম্পানিৰ 'ৰেকৰ্ড সংগীত' পুস্তিকাত শিশু ভূপেন হাজৰিকাৰ ফটো প্ৰকাশ হৈছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা উচ্চ শিক্ষাৰ। বাবে আমেৰিকা গৈ নিউয়ৰ্কৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ডক্টৰেট সন্মান লৈ স্বদেশলৈ উভতি আহে। তাৰ পিছত কিছু দিন গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত চাকৰি কৰিছিল। পিছত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপনাৰ চাকৰি ইস্তফা দি ভূপেন হাজৰিকাই বাংলা কলা-সংস্কৃতিৰ পুণ্য ভূমি কলকাতা মহানগৰীত ১৯৫৭ চনৰপৰা থাকিবলৈ লয়। ভাৰতীয় গণ নাট্য সংঘৰ লগত জড়িত আছিল বাবে ভূপেন হাজৰিকাক পশ্চিমবঙ্গৰ বহু শিল্পীয়ে জানিছিল। প্ৰখ্যাত চিত্ৰ পৰিচালক খৃত্বিক ঘটতে ভূপেন হাজৰিকাক টালিগঞ্জৰ ৭৭- বি গ্লফ ক্লাব ৰোডৰ ঘৰটি ঠিক কৰিছিল। এসময়ত তাতে হেনো ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাও আছিল। ভূপেন হাজৰিকাই এই কথাটো পাছতহে গম পাইছিল। কলকাতাত থাকিবলৈ লোৱাৰে পৰা ভূপেন হাজৰিকা পশ্চিমবঙ্গৰ জনসাধাৰণৰ এটি পৰিচিত নাম হৈ পৰিল। কলকাতা মহানগৰীত তেখেতৰ সংগীত আৰু চলচ্চিত্ৰৰ প্ৰতিভা বিশ্বদৰবাৰত দেখুৱাৰ সুবিধা পাইছিল।

প্ৰথমেই অসিত সেন পৰিচালিত বোলছবি 'জীবন তৃষ্ণা' (১৯৫৭) সংগীত পৰিচালনা কৰি এক অপূৰ্ব মায়াজালৰ সৃষ্টি কৰিলে। উত্তম কুমাৰ আৰু সুচিত্ৰা সেনৰ অভিনিত এই ছবিত ভূপেন হাজৰিকাই "সাগৰ সংগমে সাঁতাৰ কেটেছি কত" গীতটি প্ৰাণ ঢালি গাই বঙালী সংগীত প্ৰেমী শ্ৰোতাৰ মন-প্ৰাণ জয় কৰিলে। আন এখন বাংলা ছবি "কড়ি আৰু কোমল" যত লতা মংগেশকাৰে গীত গাইছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ সংগীত অতি জনপ্ৰিয় হৈছিল। তাৰ পিছত "জীৱন তৃষ্ণা", "অসমাপ্ত", "জোনাকীৰ আলো", "দুই বেছেৰা", "এখানে পিন্জৰ" আদি ইখনৰ পিছত সিজনকৈ ছবি আহিবলৈ ধৰিলে।

ভূপেন হাজৰিকা কলকাতাত থকাৰ পিছত লতা মঙ্গেশকাৰ কলকাতাত আহিলে ভূপেন হাজৰিকাৰ ঘৰত থাকিব লৈছিল। তেতিয়ালৈকে লতাই বঙালী গীত গোৱা নাছিল। সেয়ে HMV কোম্পানীৰ বিষয়া ভূপেন হাজৰিকাৰ ঘৰলৈ আহি লতা মঙ্গেশকাৰে বঙালী গীত ৰেকৰ্ড কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিলে। ভূপেন হাজৰিকাই একেদিনাই সুৰ কৰি শিকাই দুটি গীত লতা মঙ্গেশকাৰ কণ্ঠত গোৱাই ৰেকৰ্ড কৰালে। প্ৰথমটি গীত "ৰঙ্গিলা বাঁশীতে কে ডাকে"। কলকাতাত ৰেকৰ্ডিং এই প্ৰথমটি গীত "ৰঙ্গিলা বাঁশীতে প্ৰথম বঙালী গীত ৰূপে অমৰ হৈ থাকিব। দ্বিতীয়টি সুন্দৰ গীত 'মনে ৰেখো'। এনেদৰে প্ৰায় ১৯৬০ চন মানলৈকে ভূপেন হাজৰিকাই কঠোৰ জীৱন সংগাম কৰি সংগীত ৰচনা কৰি থাকিলে আৰু কলিকাতাৰ শিল্পীসকলৰ মাজত জনপ্ৰিয়তা বৃদ্ধি পাব ধৰিলে। হেমন্ত মুখাৰ্জী, মান্না দে, ৰুমা গুহঠাকুৰতা, ইলা বসু, নিৰ্মলা মিশ্ৰ, অনুপ ঘোষাল আদি অনেক নামকৰা

শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ পৰিচালনাত বেঙ্গলী গীত গাবলৈ আগবাঢ়ি আহিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ অসমীয়া কালজয়ী গীত বোৰক বাংলা ভাষালৈ ৰূপান্তৰ কৰিছিল গীতিকাৰ শিবদাস বন্দোপাধ্যায়, মিণ্টু মুখোপাধ্যায় আদিয়ে।

ভূপেন হাজৰিকাই ৰচনা কৰা মানব বাদী গীত পশ্চিমবঙ্গৰ জনসাধাৰণৰ অতি প্ৰিয় হ'ল। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সৰ্বহাৰা, দুৰ্বল মানুহৰ প্ৰতি সমবেদনা, শ্ৰমিক, কৃষক, দিনমজুৰৰ ছবি, বিশ্ব ভাতৃত্ব, সমন্বয়ৰ কথাই কলিকাতাৰ সাম্যবাদী চিন্তাৰ জনসাধাৰণক বৰ মোহিত কৰিলে। ১৯৬১ চনত ভূপেন হাজৰিকাই বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ মাজত সম্প্ৰীতিৰ বাবে লিখা "মানুহে মানুহৰ বাবে, যদিহে অকনো নাভাবে" গীতটো বাংলা ৰূপান্তৰ "মানুষ মানুষেৰ জন্য" অতি জনপ্ৰিয় হৈ উঠিল। বহু বছৰৰ পিছত BBC (Bangla) য়ে এই গীতটোক শতাব্দীৰ শ্ৰেষ্ঠ আৰু জনপ্ৰিয় গীতৰ সন্মান দিয়ে।

পশ্চিমবঙ্গ আৰু জনসাধাৰণ যেনেকৈ ভূপেন হাজৰিকাক লৈ মুগ্ধ হ'ল, ঠিক তেনেকৈ কলিকাতা মহানগৰীৰ বিচিত্ৰতাই ভূপেন হাজৰিকাকো মুগ্ধ কৰিছিল।সেয়ে গীতৰ মাজেৰে কলিকাতা মহানগৰীৰ গুণ গৰীমা গাইছিল-

"এ শহৰ প্ৰান্ত,
কলিকাতা প্ৰান্ত ৰূপসী অনন্ত,
কলকাতা নাম যাৰ
তোলে প্ৰাণে ঝংকাৰ
হাসি গানে কতো যে জীৱন্ত"

টেলিগ্ৰাফ কাকতৰ দেবৰীয়া 'Graphiti' আলোচনীত সমিতো ভট্টাচাৰ্যই লিখিছিল - "He sing and won vibrancy of Calcutta, the solitude and isolation of a big city, Batman's perils at the sea as he struggles against the power of nature and of a new dawn that promises a better tomorrow."

কলিকাতাত থাকিও ভূপেন হাজৰিকাই কথাছবি পৰিচালনা আৰু সংগীত পৰিচালনাৰ কামত প্ৰায়ে অসম আহিছিল আৰু মুম্বাই লৈ গৈছিল। ৰাষ্ট্ৰীয় বঁটা লাভ কৰা চামেলী মেমচাহাব বোলছবিৰ সম্পূৰ্ণ সংগীত মুম্বাইত কৰা হৈছিল। ১৯৭৭ চনত 'দম্পতী' ছবিৰ বাবে বাংলা চলচ্চিত্ৰ প্ৰচাৰ আৰু পুৰস্কাৰ সমিতিৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকাই শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ সন্মান লাভ কৰিছিল। বাংলাদেশে নিৰ্মাণ কৰা ছবি 'সীমানা পেৰিয়ে'ত ভূপেন হাজৰিকাই গোৱা "মেঘে থম থম কৰে, কিছু নেই" গীতটোৱে "দিল হুম হুম কৰে" গীতটোৰ দৰে বাংলাদেশত জনপ্ৰিয়তাৰ শীৰ্ষ স্থান অধিকাৰ কৰিছিল। এই ছবিৰ বাবে ১৯৭৮ চনত বাংলাদেশ চলচ্চিত্ৰ শিল্প সংস্থাৰ পৰা সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ সন্মান লাভ কৰিছিল।

১৯৭৮ চনত HMV কলিকতাই শাৰদীয় দুৰ্গাপূজাৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকাৰ একক কণ্ঠত বঙালী লংপ্লেয়িং ৰেকৰ্ড 'আমি এক যাযাবৰ' শ্ৰোতালৈ উপহাৰ দিয়ে। এই ৰেকৰ্ডে বঙালী ৰেকৰ্ড বিক্ৰীৰ অভিলেখ ভঙ্গ কৰিলে আৰু বিশ্বৰ বঙালী জনসাধাৰণৰ মাজত ভূপেন হাজৰিকা আৰু জনপ্ৰিয় হৈ পৰিল। এই ৰেকৰ্ডখন সৰ্বাধিক বিক্ৰী হোৱা বাবে ভূপেন হাজৰিকাক HMV কোম্পানিয়ে এখন এম্বেছেদৰ গাড়ী আৰু এখন Golden Dish উপহাৰ দিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই বোলছবি সংগীতৰ বাহিৰেও বাংলা যাত্ৰাৰ সংগীত পৰিচালনা কৰিছিল। "মৰমী বধূ" নামৰ যাত্ৰা সংগীতৰ বাবে ১৯৮১ চনৰ শ্ৰেষ্ঠ যাত্ৰা সংগীত সংগীত পৰিচালক ৰূপে তেখেত পুৰস্কৃত হৈছিল। গীতৰ বাহিৰেও কলিকাতাৰ পৰা প্ৰকাশিত আলোচনী 'প্ৰাসাদ'ত ভূপেন হাজৰিকা বিশেষ

সংখ্যা আৰু ‘গানের কাগজ’ বিশেষ সংখ্যাৰ বাহিৰেও, প্ৰসাদ আলোচনীত ধাৰাবাহিক ৰূপে প্ৰকাশিত ‘আমি এক যাযাবৰ’ আত্মজীৱনী কিতাপ আকাৰে কলিকতাৰ পৰা প্ৰকাশ হৈছে।

আফ্ৰিকাৰ মুক্তি আন্দোলনৰ নেতা নেলছন মেণ্ডেলা কাৰাগাৰৰ পৰা মুক্ত হোৱাৰ পিছত কলিকাতালৈ আহিছিল ১৯৯০ চনত। পশ্চিমবংগৰ মুখ্যমন্ত্ৰী জ্যোতি বসুৱে ভূপেন হাজৰিকাক অনুৰোধ কৰিলে গীতৰে মেণ্ডেলাক আদৰিবলৈ। কলিকতাৰ লক্ষ্য লক্ষ্য জনতাৰ সন্মুখত উদাত্ত কণ্ঠে গাইছিল “জিন্দাবাদ মেন্ডেলা, মেণ্ডেলা জিন্দাবাদ”। বিশ্বৰ আগত দাঙি ধৰিছিল তেখেতৰ সমাজ সচেতনতা। ৰুদালি কথাছবিৰ সাফল্যৰ পিছত কল্পনা লাজমীৰ ইছাৰ প্ৰতি অনুসৰি অনিচ্ছাসত্বেও ভূপেন হাজৰিকাই সুদীৰ্ঘ কলিকাতাৰ জীৱন সামৰি মুম্বাই মহানগৰীত থাকিবলৈ লয়। সাগৰৰ দৰে বৃহৎ ব্যেক্তি এজন মুম্বাইৰ সৰু ঘৰ এটাত নাথাকি কলিকাতাত থকা হয় হয়তো আৰু বিশ্ব বিখ্যাত হ’ল হয়। ঐশ্বৰিক সুধা কণ্ঠ, অপূৰ্ব সুৰ, কাব্যিক সৌন্দৰ্য্যৰে ভৰা গীতৰে ভূপেন হাজৰিকাই অকল পশ্চিমবঙ্গকে নহয়, বাংলাদেশৰ জনতাকো মোহিত কৰিছিল। সেয়ে বংলাদেশৰ জনগণেও ভূপেন হাজৰিকাক শ্ৰদ্ধাৰে সোঁৱৰে --“তোমাকে যে দেখলাম মনে হয় পৃথিবীকে দেখলাম”।●

ভূপেন হাজৰিকাৰ মানবতাবাদ আৰু সঙ্গীত প্ৰতিভা

বাসুদেৱ দাস, কলিকতা

আজিৰ পৰা কিছুদিন আগতে শঙ্খ ঘোষৰ গদ্যসংগ্ৰহৰ অষ্টম খণ্ডৰ অন্তৰ্গত 'ইছামতীৰ মশা' শীৰ্ষক লেখা এটা পঢ়ি মই স্বাভাৱিকভাৱেই চমকি উঠিছিলোঁ। কিয়নো লেখাটোৰ শিৰোনাম আছিল 'ভূপেন হাজাৰিকাৰ অতিথি'। অত্যন্ত স্বল্পবাক, আবেগক সযতনে নিয়ন্ত্ৰণত ৰাখিব পৰা শঙ্খ ঘোষৰ এই লেখাটোত ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতি বাংলাৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ কবিৰ শ্ৰদ্ধা আৰু ভালপোৱা সুন্দৰকৈ ফুটি উঠিছিল। আমি বহুতেই জানো কবি শঙ্খ ঘোষৰ সৈতে অসমৰ নিবিড় যোগাযোগ আছিল। তেখেত কেবাবাৰো অসমলৈ গৈছিল। সেই ৰাজ্যৰ কমলকুমাৰী বঁটাৰেও সন্মানিত হৈছিল। এইবাৰ মূল প্ৰবন্ধটোৰ প্ৰসংগলৈ আহিছোঁ।

১৯৯৩ চন মানৰ কথা। ভূপেন হাজৰিকা অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি নিৰ্বাচিত হৈছিল। অধিৱেশন অনুষ্ঠিত হ'ব বুৰঞ্জীপ্ৰসিদ্ধ শিৱসাগৰ চহৰত। তেওঁ নতুন কিবা এটা কৰিব বিচাৰিছিল। সেই উদ্দেশ্যেই ভূপেন হাজৰিকাই শঙ্খ ঘোষক সাহিত্য সভাৰ অতিথি হিচাবে নিমন্ত্ৰণ জনাই যথাসময়ত উপস্থিত হ'বলৈ টেলিফোনযোগে অনুৰোধ কৰিলে। অধিৱেশন চলাকালীন সময়ত যিহেতু ভূপেন হাজৰিকা ব্যস্ত হৈ থাকিব সেয়ে কবিৰ দেখা-শুনাৰ ভাৰ দিছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ ঘনিষ্ঠ হিমাংশু চট্টোপাধ্যায়ক। শঙ্খ ঘোষে ভূপেন হাজৰিকাৰ সেই নিমন্ত্ৰণ প্ৰত্যাখ্যান কৰাৰ বহুত চেষ্টা কৰিও বিফল হ'ল। উপায়হীন হৈ নিৰ্দিষ্ট সময়ত হিমাংশুৰ সৈতে কলিকতাৰ দমদম এয়াৰপোৰ্টত উপস্থিত হৈ দেখিলে বিখ্যাত সাহিত্যিক-সাংবাদিক খুশবন্ত সিঙও সাহিত্য সভাৰ সেই অধিৱেশনলৈ আমন্ত্ৰিত হৈ যাবলৈ ওলাইছে। সেই ব্যস্ততাৰ মাজতো ভূপেন হাজৰিকাৰ সৈতে কল্পনা লাজমীৰ চিনেমা সংক্ৰান্তীয় কিবা জৰুৰী কথা বাৰ্তা চলিছে। তাৰ মাজতে সৌজন্যতাবশতঃ ভূপেন হাজৰিকাই শ্ৰীমতী লাজমীৰ সৈতে কবিৰ পৰিচয় কৰাই দিলে। বিমানেৰে প্ৰথমতে যোৰহাট। যোৰহাটৰ পৰা গাড়ীৰে শিৱসাগৰলৈ যাবগৈ লাগিব। বাটতে শঙ্খ ঘোষে দেখিলে যে কোনো এখন ৰে'লগাড়ীত মানুহ ওলমি গৈ আছে। আনকি কিছুসংখ্যক মানুহে ৰে'লগাড়ীৰ ওপৰতো উঠি বহিছে। শঙ্খ ঘোষে যেতিয়া জানিব পাৰিলে যে এই মানুহবোৰে সাহিত্য সভাৰ অধিৱেশনলৈ যাবলৈ বুলি এনেকৈ ৰে'লগাড়ীৰ তলে ওপৰে বিপজ্জনকভাৱে যাত্ৰা কৰিছে, তেতিয়া তেওঁ স্বাভাৱিকতে বিস্ময় প্ৰকাশ কৰিলে। বিস্মিত হোৱাৰ ঘটনা তাতেই শেষ হোৱা নাছিল। কিয়নো তেওঁ ক্ষন্তেক পাছতেই জানিব পাৰিলে যে সেইবাৰ সাহিত্য সভাৰ অধিৱেশনত পাঁচলাখতকৈও অধিক লোকৰ সমাগম হ'ব। মঞ্চত বহি তেওঁ অনুভৱ কৰিব পাৰিছিল সেই জনাৰণ্যৰ বিস্তৃতি। মঞ্চৰ সন্মুখত থকা চকীবোৰ মানুহেৰে পৰিপূৰ্ণ। বহিবলৈ ঠাই নোপোৱা মানুহবোৰে চাৰিওফালে থিয় হৈ আছে। অথচ ক'তো কোনো বিশৃঙ্খল পৰিৱেশ নাই। বহিবলৈ নোপোৱাৰ কোনো আক্ষেপ নাই। অসমীয়াৰ পৰম্পৰা অনুসৰি বিশাল শৰাই-গামোচাৰে অতিথিসকলক আদৰ সম্ভাষণ জনোৱা হৈছে। বেলা তেতিয়া বাঢ়িয়েই গৈছে। আটায়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত শুনিবলৈ ব্যস্ত হৈ উঠিছে। কবি শঙ্খ ঘোষৰ ভাষণ শুনি আটায়ে মুগ্ধ হৈছে। যেতিয়া তেওঁ শুনিছিল যে পুৱাই আৰম্ভ হোৱা এই অনুষ্ঠান মাজনিশালৈ চলিব, তেতিয়া তেওঁৰ পুনৰ অবাক হোৱাৰ পাল। শিৱসাগৰলৈ আহি কাজিৰঙা নোচোৱাকৈ জানো উভতিব পাৰি? সেয়ে এইবাৰ কাজিৰঙা দৰ্শন। সেয়াও এক বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা। পিছদিনা কলিকতালৈ উভতিবলৈ এয়াৰপোৰ্টলৈ আহিছে। বিমানত উঠি মস্ত শৰাইটো ৰাখিবলৈ ক'তো সুবিধাজনক

ঠাই নোপোৱাত কোলাত বহুৱাই ৰাখিছে। আকাশত উৰিবলৈ আৰম্ভ কৰাৰ লগে লগে ভূপেন হাজৰিকাই শৰাইটো তেওঁৰ কোলাৰ পৰা তুলি লৈ ক'লে, “এইটো কেনে কথা? আপুনি এইটো এনেকৈ কোলাত লৈ যাবনেকি? মোক দিয়ক। আপুনি মোৰ অতিথি। এইটো আপোনাৰ ঘৰলৈ বৈ নিয়াৰ দায়িত্ব মোৰ।” এয়াই আছিল ভূপেন হাজৰিকা।

১৯৫৬ চনৰ ব'হাগ মাহৰ কোনো এটি দিনত নদীদ্বীপ মাজুলীৰ গড়মূৰ বিহু সন্মিলনৰ মুকলি সভা। সভাপতিত্ব কৰিছিল লখিমপুৰৰ সৰ্বেশ্বৰ দত্ত। সন্মানীয় অতিথি হিচাবে উপস্থিত আছিল বকুল বনৰ কবি আনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱা। গান গোৱাৰ বাবে আমন্ত্ৰিত হৈছিল ভূপেন হাজৰিকা আৰু তেওঁৰ ভাতৃ জয়ন্ত হাজৰিকা। মাজুলীৰ সেই ঐতিহাসিক স্থানতেই ভূপেন হাজৰিকাক ‘সুধাকণ্ঠ’ উপাধিৰে সন্মানিত কৰিছিল বকুল বনৰ কবি আনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱাই। নিজৰ আসনৰ পৰা উঠি গৈ ভূপেন হাজৰিকাই কবি আনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱাক সেৱা জনাইছিল।

১৯৮০ চনৰ কথা। খুব সম্ভৱ বাংলা সাহিত্যৰ বিখ্যাত লেখক সুনীল গঙ্গোপাধ্যায় বা সমৰেশ মজুমদাৰ নিউইয়ৰ্কৰ ৰাস্তাত ঘূৰি ফুৰাৰ সময়ত এটা পৰিচিত সুৰ শুনি থমকি ৰ'ল। একজন মেক্সিকান লোকে পথৰ দাঁতিত গাড়ী পাৰ্ক কৰি চাউণ্ড চিষ্টেমত গীত শুনিছে। এটা নিৰ্ভেজাল বাংলা গীত- ‘আজ জীৱন খুঁজে পাবি ছুটে ছুটে আয়’। ১৯৭৮ চনত বাণীবদ্ধ হোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ এটি জনপ্ৰিয় গীত। কিন্তু এই গীতটো আমেৰিকাৰ ৰাস্তাত? তাৰ উপৰি শ্ৰোতা গীতৰ ছন্দত মূৰ দুপিয়াই থকা এজন মেক্সিকান যুৱক। যুৱকজনৰ সৈতে কথা পাতি জানিব পৰা গ'ল যে তেওঁ প্ৰথমতে গীতৰ কথাভাগ বুজিব পৰা নাছিল কিন্তু এজন প্ৰবাসী বাংলাদেশীৰ পৰা গীতৰ ভাষা বুজি লোৱাত গীতটো তেওঁৰ প্ৰিয় হৈ উঠে। মন অশান্ত হ'লে, হতাশ হ'লে বা ডিপ্ৰেশনত ভুগিলে তেওঁ শুনে সেই গভীৰ আশাবাদৰ গীত। এজন অসমীয়া গায়ক, তেওঁৰ সৃষ্ট এটি বাংলা গীত বাজিছে আমেৰিকাৰ ৰাস্তাত, শুনিছে বাংলা ভাষা বুজি নোপোৱা এজন মেক্সিকান যুৱকে, ভাষান্তৰ কৰিছে এজন বাংলাদেশী প্ৰবাসীয়ে। ভাষা আৰু পৰিধিৰ সীমা অতিক্ৰম কৰি প্ৰায় তেৰ হাজাৰ কিলোমিটাৰ দূৰৈত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ আশাবাদ আৰু ইতিবাচকতা মানুহৰ মনত ক্ৰিয়াশীল হৈ আছে।

পৰাধীন মানুহৰ মুক্তি আন্দোলনে তেওঁৰ তৰুণ মনক আন্দোলিত কৰিছিল। সেয়ে নিপীড়িত, নিৰ্যাতিত, বঞ্চিত মানুহ তেওঁৰ গীতৰ বিষয় হৈ উঠিছিল। সেয়ে এফালে গীত লিখিছিল আনফালে মাৰ্ক্সবাদত দীক্ষা লৈছিল। বামপন্থী গণনাট্যৰ দ্বাৰা মানুহক সংঘবদ্ধ কৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল। স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে বাংলাদেশৰ মুক্তিযুদ্ধক সমৰ্থন কৰি গীত লিখিছিল-

‘জয় জয় নৱজাত বাংলাদেশ
জয় জয় মুক্তিবাহিনী।
ভাৰতীয় সৈন্যেৰ সঙ্গে ৰচিলে
মৈত্ৰীৰ কাহিনি

তেওঁৰ গীতে মুক্তিকামী বাঙালীক সাহস আৰু প্ৰেৰণা যোগাইছিল, আন্দোলিত কৰিছিল।

সুদীৰ্ঘ সাত দশক ধৰি ভূপেন হাজৰিকা তেওঁৰ কণ্ঠৰ যাদুৰে অসম তথা সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ মানুহক মন্ত্ৰমুগ্ধ আৰু আৱেগবিহ্বল কৰি ৰাখিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ নামত উন্মাদনা অনুভৱ কৰা সৰহভাগ মানুহেই তেওঁক জানে এগৰাকী অসামান্য প্ৰতিভাধৰ গীতিকাৰ আৰু গায়ক বুলি। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাৰ এইটোৱেই একমাত্ৰ পৰিচয় নাছিল। তেওঁ আছিল একাধাৰে কবি, গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, গদ্যশিল্পী- আৰু সৰ্বোপৰি এক মহান সাংস্কৃতিক আদৰ্শৰ ৰূপকাৰ। সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষত ভূপেন হাজৰিকাক বাদ দিলে আন দ্বিতীয় কোনো এজন গায়ক নাই যাৰ যাদুকৰী কণ্ঠত আৰু অনুপম কবিত্বময় সংগীতে সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ বিভিন্ন কৰ্মক্ষেত্ৰৰ আৰু জনগোষ্ঠীৰ মানুহৰ জীৱন সংগ্ৰামৰ ছবি প্ৰতিফলিত হৈছে আৰু তেওঁলোকৰ হৃদয়ৰ বাণী প্ৰতিধ্বনিত হৈছে। তেওঁৰ গীত পৰিণত হৈছে এক বিৰাট ঐক্যসাধিনী শক্তিলৈ।

ভূপেন হাজৰিকাৰ পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকা এজন প্ৰকৃত সঙ্গীতপ্ৰেমী আছিল। তেওঁ গীত ৰচনাও কৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ মাতৃয়ে বৰগীত, কীৰ্তন ঘোষাৰ পদৰ পৰা আৰম্ভ কৰি নানা ধৰণৰ লোকগীত সুৰদী কণ্ঠেৰে গাইছিল। শৈশৱৰ এই মনোৰম পৰিৱেশ ভূপেন হাজৰিকাৰ মনত নিশ্চয়কৈ স্থায়ী সুৰৰ বীজ ৰোপণ কৰিছিল। অৱশ্য ভূপেন হাজৰিকাৰ সঙ্গীত প্ৰতিভাৰ বিকাশ ঘটাইছিল জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই। কিশোৰ ভূপেনৰ কণ্ঠই দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল এই দুই মনিষীক। এই দুই মহান শিল্পীৰ তত্বাৱধানত ভূপেন হাজৰিকাই আঠ-দহ বছৰ বয়সতেই কলিকতালৈ আহি সেই সময়ত বাণীবদ্ধ কৰিছিল 'শোণিত কুঁৱৰী' নাটকৰ স্ত্ৰী কণ্ঠৰ গীতসমূহ। পৰৱৰ্তী কালত 'জয়মতী'এবং 'ইন্দ্ৰমালতী'নামৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ দুখন কথাছবিত কণ্ঠদান কৰাৰ সুযোগ লাভ কৰিছিল। এইদৰেই জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুৰাভাৰ সাংগীতিক আদৰ্শ আৰু প্ৰশিক্ষণে ভূপেন হাজৰিকাৰ ওপৰত গভীৰভাৱে ৰেখাপাত কৰিছিল। তদুপৰি তেওঁ কৈশোৰ কালতেই বনগীতৰ স্ৰষ্টা আনন্দিৰাম দাসৰ সংস্পৰ্শলৈও আহিছিল। চল্লিশৰ দশকত ভূপেন হাজৰিকাই কেবাটাও গীত নিজে ৰচনা কৰি তাত সুৰাৰোপিত কৰিছিল। প্ৰকৃতপক্ষে পঞ্চাশৰ দশকৰ আৰম্ভণিৰপৰা অনন্য সাধাৰণ সংগীতকাৰ ৰূপে ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিভাৰ বিকাশ ঘটিবলৈ ধৰে। চল্লিশৰ দশকত ভূপেন হাজৰিকাই ৰচিত কেইটামান গীত শ্ৰুতিমধুৰ হৈছিল কিন্তু সেইবোৰ সংগীতৰ প্ৰচলিত ধাৰাৰ পৰা পৃথক নাছিল। উদাহৰণস্বৰূপে আমি 'কঁপি উঠে কিয় তাজমহল' আৰু 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই' এই দুটা গীতলৈ আঙুলিয়াব পাৰোঁ।

পঞ্চাশৰ দশকৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ সুৰ ৰচনাত এক লক্ষণীয় পৰিৱৰ্তন লক্ষ্য কৰা যায়। কৈশোৰ অৱস্থাৰ পৰাই ভূপেন হাজৰিকাৰ স্থানীয় লোকসুৰৰ সৈতে চিনাকি হৈছিল। যৌৱনত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত শিক্ষালাভ কৰিবলৈ গৈ আমেৰিকা আৰু ইউৰোপৰ বিভিন্ন দেশ ভ্ৰমণৰ সময়ত পাশ্চাত্য সংগীতৰ সৈতেও তেওঁৰ নিবিড় পৰিচয় ঘটে।

ভাৰতীয় আৰু পশ্চিমীয়া সংগীতৰ দুয়োটি ধাৰাৰ সাংগীতিক জ্ঞান ভূপেন হাজৰিকাৰ অসাধাৰণ সৃষ্টি প্ৰতিভাক সজাগ আৰু সক্ৰিয় কৰি তুলিছিল। পঞ্চাশৰ দশকৰ আৰম্ভণিতে বিদেশৰ পৰা উভতি আহি ড° হাজৰিকাই যিবোৰ নতুন গীত সৃষ্টি কৰিছিল সেইবোৰে অসমীয়া শ্ৰোতাক নতুনত্বৰ স্বাদ দিছিল। সমসাময়িক অসমীয়া সংগীতৰ বিষয়বস্তু আৰু ৰীতিৰ পৰা আঁতৰি তেওঁ এক স্বকীয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ নতুন ধাৰাৰ সৃষ্টি কৰিছিল।

শ্ৰেণীবৈষম্য আৰু সামাজিক শোষণৰ বিৰুদ্ধে তীব্ৰ পৰিতিবাদ, দলিতৰ প্ৰতি সহানুভূতি আৰু অৱহেলিত সাধাৰণ মানুহৰ সুখ-দুখৰ অনুভূতিয়ে তেওঁৰ গীতসমূহক এক বিশেষ মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছিল। ১৯৫০-৫১ চনত ড০ হাজৰিকাৰ নতুন গীতসমূহৰ ভিতৰত আছিল 'দোলা হে দোলা'। এই গীতটিয়ে অসম্ভৱ জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰে। ড০ হাজৰিকাৰ আছিল মাছ কমিউনিকেছনৰ বেকগ্ৰাউণ্ড। সেই সূত্ৰে তেওঁ পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ঠাইৰ সংস্কৃতিৰ সৈতে পৰিচিত আছিল। কেৱল মাত্ৰ অসমৰ লোকসংগীতেই নহয়, বিশ্বৰ বিভিন্ন স্থানৰ লোকসংগীতে তেওঁক আকৰ্ষণ কৰিছিল। বিশ্বৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ পৰা সেয়া আফ্ৰিকা বা লেটিন আমেৰিকা যিয়েই নহওক কিয় তেওঁ সংগীতৰ উপাদান সংগ্ৰহ কৰিছিল আৰু সেই উপাদানক নিজৰ গীতত প্ৰয়োগ কৰিছিল।

ভূপেন হাজৰিকাই গোৱা বাংলা গীতসমূহৰ ভিতৰত কিছুমান আছিল অসমীয়া গীতৰ বাংলা অনুবাদ আৰু আন কিছুমান আছিল বাংলা গীতিকাৰৰ গীত। তেওঁৰ গীতসমূহ আছিল মানৱীয় আবেদনেৰে সিক্ত অপূৰ্ব গীত। আজিকালি আমি 'জীৱনমুখী গীত' বুলি কওঁতে যি বুজো প্ৰকৃততে তাৰ সৃষ্টি হৈছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ হাতত। এই ক্ষেত্ৰত সুকান্তৰ নামো অৱশ্যেই ল'ব লাগিব।

বাংলাৰ শ্ৰেতাসকলৰ মাজত ভূপেন হাজৰিকাৰ জনপ্ৰিয়তা অকল্পনীয়। তেওঁ বাংলা ভাষাত গীত গাইছে, কেইখনমান বাংলা কথাছবিতো সংগীত পৰিচালনা কৰিছে- যেনে- 'জীৱন তৃষ্ণা', 'কড়ি ও কমল', 'অসমাপ্ত', 'চামেলি মেমচাহেব', 'মাহুত বন্ধুৰে', 'এখানে পিঞ্জৰ' ইত্যাদি। ভূপেন হাজৰিকাই বাংলা সংগীত জগতত প্ৰৱেশ কৰাৰ সময়ত বাঙালী

সংগীতৰ উজ্জ্বল তাৰকাসকলে তেতিয়া পূৰ্ণ দীপ্তিত সংগীতৰ মাজত আকাশত বিচৰণ কৰি ফুৰিছিল। হেমন্ত মুখোপাধ্যায়, মান্না দে, শ্যামল মিত্ৰ- এইসকল তাৰকাই তেতিয়া নিজৰ প্ৰতিভাৰ দীপ্তিত আকাশমণ্ডল আলোকিত কৰি ৰাখিছিল। এই তাৰকাসকলৰ ভিতৰত সম্পূৰ্ণ নবাগত হৈও ভূপেন হাজৰিকাই খুব কম সময়ৰ ভিতৰত বাংলা সংগীত জগতত এখন পৃথক অথচ প্ৰতিদ্বন্দ্বিহীন আসন তৈয়াৰ কৰি লৈছিল। এই সাফল্যৰ মূলতে আছিল ড০ হাজৰিকাৰ সাংগীতিক সুকীয়া বৈশিষ্ট্য। অন্যান্য তাৰকাসকলৰ পৰা ড০ হাজৰিকাৰ সাংগীতিক দৃষ্টিভংগী আছিল সম্পূৰ্ণৰূপে পৃথক। দৃষ্টিভংগীৰ এই পাৰ্থক্যৰ বাবেই অতি কম সময়ৰ ভিতৰত বাংলা গীতৰ শ্ৰোতাৰ মন হৰণ কৰিবলৈ তেওঁ সক্ষম হৈছিল।

গীতিকাৰ হিচাবে ভূপেন হাজৰিকাক নিঃসন্দেহে এগৰাকী মানৱতাবাদী শিল্পী আখ্যা দিব পাৰি। মানুহৰ দুখ-দুৰ্দশাই তেওঁৰ হৃদয় সকলো সময়তে ব্যাথিত কৰি ৰাখিছিল। মানুহ তেওঁৰ অত্যন্ত প্ৰিয়। মানুহৰ প্ৰতি প্ৰেমেই হ'ল শ্ৰেষ্ঠ প্ৰেম। এই প্ৰিয় মানুহৰ মুক্তিৰ কথা তেওঁৰ গীতত বাৰম্বাৰ উভতি আহে। বুদ্ধ মানৱ ইতিহাসৰ প্ৰথমজন বিপ্লৱী, প্ৰথম মানৱতাবাদী। আজিৰ মানৱতাবাদীসকলে বুদ্ধৰ দৰেই কোনো বিমূৰ্ত ঈশ্বৰক বিশ্বাস নকৰে। ঈশ্বৰ জাগতিক প্ৰাণী নহয়, মানুহ জাগতিক প্ৰাণী। মানৱতাবাদীসকলৰ দৃষ্টিত অজাগতিক ঈশ্বৰ জাগতিক মানুহতকৈ অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ মানৱতাবাদ আধুনিক। আধুনিক মানৱতাবাদীসকলৰ দৰে তেৱোঁ বিশ্বাস কৰে যে মানুহৰ দুখ-দুৰ্দশাৰ বাবে মানুহেই দায়ী। নিপীড়িত, বঞ্চিত, শোষিত হোৱাৰ বাবে কৰ্মফল দায়ী নহয়, কৰ্মফল বুলি কোনো কথা থাকিব নোৱাৰে। এইটো আচলতে ধৰ্মৰ নামত শোষণৰ এক কৌশল মাত্ৰ। এই বিশ্বাসৰ পৰাই ড০ হাজৰিকাই মানৱ সমাজক উদ্দেশ্য কৰি পোনপটীয়া আহ্বান জনাইছিল-

মানুষ মানুষেৰ জন্য
যদি একটুকু না ভাবে
কে ভাববে বল?

মানুহৰ সমাজখনৰ শ্ৰেষ্ঠ সৌন্দৰ্যই হ'ল মানুহ। মানুহৰ প্ৰতিকল্প এই পৃথিৱীত আৰু কোনো প্ৰাণী হ'ব নোৱাৰে। এইযাৰ কথাই ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰতিধ্বনিত হৈছে-

মানুষ যদি না হয় মানুষ
দানব কখন ও হবে না মানুষ।

মানুহৰ প্ৰতি ভূপেন হাজৰিকাৰ ভালপোৱা কি তীব্ৰ, মানুহৰ প্ৰতি থকা তেওঁৰ আস্থা কি গভীৰ সেয়া মূৰ্ত হৈ উঠিছে 'আমাৰ গীতেৰ হাজাৰ শ্ৰোতা' গীতটিত। অসমীয়া ভাষাত ইতিপূৰ্বে কোনো গায়কেই তেঁৰ শ্ৰোতাৰ উদ্দেশ্যে এনেদৰে প্ৰণিপাত জনোৱা নাছিল। কোনো কবিয়েই জনোৱা নাছিল মানুহৰ প্ৰতি তেওঁৰ এনে কৃতজ্ঞতা।

আমাৰ গানেৰ হাজাৰ শ্ৰোতা
তোমায় নমস্কাৰ
গানেৰ সভায় তুমিই তো প্ৰধান অলঙ্কাৰ

অসমত গণনাট্য সংঘ গঢ়ি তোলা সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ এক লক্ষ্যণীয় দিশ আছিল- অসমৰ বহুভাষিক জনগাঁথনিৰ প্ৰতি সমমৰ্যাদাবোধ। অসমীয়া, বাঙালী, মণিপুৰী, বড়ো, খাছী ইত্যাদি বিভিন্ন জাতি উপজাতিৰ সমাৱেশত গণনাট্য সংঘ হৈ উঠিছিল পাৰস্পৰিক সংস্কৃতিৰ আদান-প্ৰদানৰ এক মিলন তীৰ্থ। ষাঠিৰ দশকত ভাতৃঘাতী সংঘৰ্ষত যেতিয়া অসমৰ আকাশ-বতাহক কলুষিত কৰি তুলিছিল তেতিয়া লোকসংগীত শিল্পী হেমাংগ বিশ্বাস আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ মিলিত প্ৰয়াসত গণনাট্যৰ মাধ্যমৰে সংঘৰ্ষপীড়িত অঞ্চলসমূহত মানুহে আকৌ নতুনকৈ মিলনৰ স্বপ্ন দেখিছিল।

অসমীয়া কৃষকৰ ভূমিকাত সেইদিনা ৰংমনৰূপী ভূপেন হাজৰিকাই গাইছিল-

লুইতৰ চাপৰিত চাকৈয়ে কান্দিলে
মানুহৰ নাওখন চাই
মানুহৰ দুখতে মানুহ বুৰিব
আনকচোন দেখিবৰ নাই।

আনহাতে 'পদ্মাৰ উজান বেয়ে আসা উদ্বাস্তু বাঙ্গালি কৃষক হাৰাধন ৰূপী' হেমাঙ্গ বিশ্বাসে গাইছিল-

আমাৰ ভাঙ্গা নাওয়ে বন্ধু তুমিই দিলা পাল
আমি ধৰলাম বৈঠা বন্ধু তুমি ধৰলাই হাল
এ মিলন গাঙে আনলো বলে কে বিভেদেৰ বান
চৰ ভাঙ্গিল ঘৰ ভাঙ্গিল ডুবলো সোনাৰ ধান।
সামৰণিত হাৰাধন-ৰংমনে দ্বৈত কণ্ঠত গায়-
তুমি নাচ বিহু নাচ আমি দিব তালি
ঐক্যতানে মিলে যাবে বিহু-ভাটিয়ালি
দেশকে আবাৰ গঢ়ব মোৰা মৰম ঢালি।

এইদৰেই সেইদিনা হেমাংগ বিশ্বাস আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ নেতৃত্বত মানৱতাৰ বাণী প্ৰচাৰিত হৈছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিৰ্মাণ কৰা প্ৰথমখন বোলছবি আছিল 'এৰা বাটৰ সুৰ'। ১৯৫৫ চনত নিৰ্মাণ কৰা এইখন অসমীয়া চলচ্চিত্ৰই দৰ্শক-সমালোচকৰ ভূয়সী প্ৰশংসা বুটলিবলৈ সক্ষম হয়। বোলছবিখন নিৰ্মাণ কৰাৰ আঁৰৰ দুটা প্ৰধান দিশ আছে- নেপথ্য সংগীতত লতা মংগেশকাৰ, হেমন্ত মুখোপাধ্যায়, সলিল চৌধুৰী, সন্ধ্যা মুখোপাধ্যায় আদিৰ অংশগ্ৰহণ। এই সাংগীতিক চলচ্চিত্ৰৰ গীতবোৰৰ চৰিত্ৰ আছিল চিৰন্তন। বোলছবিখনৰ সম্পাদনাৰ দায়িত্ব লৈছিল বিশিষ্ট চলচ্চিত্ৰকাৰ তথা ফিল্ম এডিটৰ ঋষিকেশ মুখ্যোপাধ্যায়। সেই সময়ত বহুল প্ৰচাৰিত বাংলা আলোচনী 'দেশ'ত সমীক্ষক এজনে লিখিছিল- "ছবিটা এক মানব দৰদী শিল্পী-লেখকেৰ আবেগ মণ্ডিত কাব্যময় ইতিকথা...অসমেৰ চা বাগানেৰ প্ৰেক্ষাপটে ৰচিত এই কাহিনিৰ লেখক পৰিচালক অসমেৰ লোকসঙ্গীত ও নৃত্যেৰ যে বিচিত্ৰ পশৰা হাজিৰ কৰেছেন, ভাষা ও পৌছে যাবে এবং সেই সঙ্গে পাশ্চাত্য ঘেঁষা সঙ্গীতেৰ সঙ্গে দেশেৰ সঙ্গীতেৰ তফাৎ কোথায় তাৰ অনুধাবন কৰা সহজ হবে।"

ড০ ভূপেন হাজৰিকা পৰিচালিত দ্বিতীয়খন চলচ্চিত্ৰ আছিল 'মাহুত বন্ধুৰে'। কথাছবিখনৰ সংগীত, চিত্ৰনাট্য তেওঁৰ নিজা। ছবিখনৰ বিষয়বস্তু আছিল অসমৰ গোৱালপাৰা অঞ্চলৰ ঐতিহ্যপূৰ্ণ হাতীৰ মাহুতৰ জীৱন। এই ছবিৰ মাধ্যমত প্ৰথমবাৰৰ বাবে গোৱালপৰীয়া লোকগীতক অসমৰ বাহিৰলৈ উলিয়াই আনিবৰ চেষ্টা কৰা হৈছিল। উল্লেখযোগ্য যে পণ্ডিত জৱহৰলাল নেহৰুৱে বোলছবিখনৰ উচ্চ প্ৰশংসা কৰাৰ লগতে বহুল প্ৰচাৰৰ পৰামৰ্শ দিছিল।

আজি যি সময়ত মানুহে ধৰ্মক লৈ সাম্প্ৰদায়িক সংঘৰ্ষত লিপ্ত হৈছে, দেশতকৈও মানুহৰ ধৰ্মীয় পৰিচয়টোৱেই সৰ্বাধিক গুৰুত্ব লাভ কৰিছে, সেই সময়তে মানৱতা পদদলিত হৈছে। সেইবাবেই আমাৰ প্ৰয়োজন ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে এজন মানৱ দৰদী সংগীত শিল্পীৰ- যাৰ কণ্ঠত পুনৰবাৰ ধ্বনিত হ'ব-

মানুষ মানুষেৰ জন্য জীৱন জীৱনেৰ জন্য
একটু সহানুভূতি কি মানুষ পেতে পাৰে না।●

ভূপেন হাজৰিকাৰ গান আৰু অসমৰ বাঙালি শ্ৰোতা

মাণিক দাস, শান্তি নিকেতন

কথাটো অলপ অস্বস্তিকৰ আৰু অপ্ৰীতিকৰভাৱে সত্য যে ভূপেন হাজৰিকাৰ গান বঙ্গদেশত জনপ্ৰিয় হোৱাৰ আগতে বাঙালিসকলে, বিশেষকৈ অসমৰ বাঙালিসকলে, অসমীয়া গান বৰ এটা নুশুনিছিল। কাণত পৰিছিল কিন্তু মনে গ্ৰহণ নকৰিছিল। বহু সময়ত সুৰৰ মায়াত সাময়িক আচ্ছন্নতা অনুভৱ কৰিলেও নিজকে চম্ভালি ল'বলগাত পৰিছিল। বহুতে কৈ পেলাইছিল, অসমীয়া গান কিবা গান নেকি! অৱশ্যে ইয়াৰ অন্তৰালত সামাজিক মনস্তাত্ত্বিক কাৰণ নথকা নহয়।

ঐতিহাসিক আৰু সামাজিক কাৰণত দীৰ্ঘদিন অসমীয়া আৰু বাঙালীৰ সম্পৰ্ক জটিলতাৰে ভৰা আছিল। পাৰস্পৰিক শ্ৰদ্ধা আৰু অশ্ৰদ্ধাৰ, ভাল পোৱা আৰু ভাল নোপোৱাৰ এক অদ্ভুত টনা-আঁজোৰা চলিছিল। অসমীয়াসকলৰ চকুত স্থানীয় অভিবাসী বাঙালীসকল গ্ৰহণযোগ্য নাছিল। নথকাৰ কাৰণ তেওঁলোক নিজৰ ঠাইৰপৰা উৰি আহি জুৰি বহিছে। অসমীয়াকলে ভাবিছিল আৰু এইদৰে ভবাৰ কাৰণো আছিল, বাঙালীসকলে আহি আগ্ৰাসন আৰম্ভ কৰিছে, এফালৰপৰা সকলো দখল কৰি ল'ব। অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিক বিপদাপন্ন কৰি তুলিব। ফলত বিতাড়ন প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হয়। ভয় আৰু আতংকত বাঙালীসকল ত্ৰস্ত হৈ পৰিছিল। অনবৰতে ভাবিছিল, এই বোধকৰোঁ কিবা এটা ঘটিব, ক'ৰবালৈ গুচি যাবলগীয়া হ'ব চাগৈ! গ'লে ক'লৈ যাব? ক'লৈ পলাব? এবাৰ ছিটিকি আহিছে আকৌ ক'ত ছিটিকি পৰিব? সেই দেখি মাটি কামূৰি পৰি থাকিবলৈ বাধ্য হৈছিল।

মাটি কামূৰি পৰি থকা মানে অৱহেলা-অবিশ্বাস আৰু অসন্মান-অপমান মূৰত লৈ জীয়াই থকা। উপায় নাই কাৰণে সহ্য কৰি যোৱা যাবতীয় মানসিক আৰু দৈহিক পীড়ন। অসমীয়া আৰু বাঙালী দুয়ো পক্ষৰে অৱস্থানগত সমস্যা আছে। দুয়ো পক্ষতে চলে অস্তিত্বৰ যুঁজ। কাৰো বিৰুদ্ধে যুঁজ দিলে তাক আপোন কৰি ল'ব নোৱাৰি। তাৰ সকলো কথা সকলো বস্তুৰ প্ৰতিয়েই উপেক্ষাৰ ভাব ওপজে। বাঙালীসকলৰ ক্ষেত্ৰতো অনুৰূপ ঘটনা ঘটিছে। এই বাতাৱৰণত অণুঘটকৰ কাম কৰিছে বাঙালীসকলৰ স্বভাৱত থকা উন্নাসিকতা। মোৰ সকলো বস্তু উৎকৃষ্ট, তোমাৰবোৰ নিকৃষ্ট। নিকৃষ্ট নহ'লেও আমাৰ ৰুচিৰ অনুপযুক্ত। কেনাবাকৈ উপযুক্ত হয়ো যদি স্বীকাৰ্য নহয়। এতেকে মুখ ঘূৰাই থাকা।

এই মুখ ঘূৰাই থকাৰ অন্যতম পৰিণাম অসমীয়া গানক উপেক্ষা কৰা। হয়, অসমৰ বাঙালীসকলে এইবোৰ কাৰণতে দিনৰ পাছত দিন ধৰি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ অন্যান্য শাখাৰ লগতে সংগীতকো অৱহেলা কৰি আঁতৰাই থৈছিল। এইটো ঘটনা। কিন্তু লগতে এইটোও ঘটনা যে দিন সলনি হোৱাৰ লগ লগে বাঙালী-অসমীয়াৰ সম্পৰ্ক সংশোধনৰ ফালে গৈ থকাৰ সময়ত বা কোৱা ভাল বুজাবুজিলৈ অহাৰ পৰ্বত ভূপেন হাজৰিকাৰ গানে এক সদৰ্থক ভূমিকা লোৱা দেখা গৈছিল।

বংগদেশলৈ গৈ ভূপেন হাজৰিকায় বাংলা গান গাই বাংলা গানত জোৱাৰ আনিছিল। এজন অসমীয়া শিল্পীৰ বাংলা গান। বেছ ডাঙৰ খবৰ। বাংলাদেশ আৰু পশ্চিমবংগ দুয়োখন বাংলাভূমিতে সেই গানে উল্লাস আৰু আনন্দৰ ঢৌ তুলিলে। ক্ৰমবৰ্ধমান জনপ্ৰিয়তাৰ ফলত ভূপেন হাজৰিকা হৈ উঠিল এক কিংবদন্তী। সংগীতপ্ৰেমী

বাঙালীসকলৰ মুখে মুখে তেওঁৰ গান। পশ্চিম বংগতে তেওঁৰ এই উত্থান আৰু জনমানসত তাৰ প্ৰভাৱ দেখা পাই অসমৰ স্থানীয় বাঙালীসকল অবাক হ'ল। এজন অসমীয়া শিল্পীৰ ইমান ক্ষমতা? এই মানুহজন তাত যেতিয়া ইমান জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছে তেন্তে তো আমাৰ ইয়াতো আমাৰ মাজত তেওঁক আদৰি লোৱা দৰকাৰ। সঁচায়ে তো মানুহজনৰ মাত ভাল, গান ভাল, সুৰ ভাল, ভাল গানৰ কথা। সকলোফালৰপৰা অভিনৱ। এই অনুভৱৰ ফলস্বৰূপে অসমৰ বাঙালীয়ে প্ৰৱেশ কৰে অসমীয়া সংগীতৰ জগতলৈ। সলনি হয় দৃষ্টিভংগী। গভীৰ অনুৰাগেৰে শুনিবলৈ লয় ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতসমূহ। নতুন এক সাংগীতিক অভিজ্ঞতাৰ সোৱাদ পায়। মাতি উঠে ভূপেন হাজৰিকাৰ গানত।

ভূপেন হাজৰিকাৰ হাত ধৰি অসমৰ বাঙালীসকলে সমান্তৰালভাবে অন্যান্য অসমীয়া গানো শুনিবলৈ আৰম্ভ কৰে। আগেয়ে আছিল অনীহা, এতিয়া আকৰ্ষণ আৰু আগ্ৰহ। আগেয়ে আছিল সংকোচ, এতিয়া ভালপোৱা বা অনুৰাগে কাষলৈ মাতিছে অসমীয়াসকলৰ জাতিগত বৈশিষ্ট্য আৰু সাংস্কৃতিক সম্পদৰ বুজ ল'বলৈ। বহুতো বাঙালী মানুহ শ্ৰদ্ধাশীল আৰু অনুৰাগী হৈ উঠিল অসমীয়া সংগীতৰ ঐতিহ্যৰ প্ৰতি। সংস্কৃতিৰ আনবোৰ ক্ষেত্ৰতো অনুৰূপ ছবি ফুটি উঠা পৰিলক্ষিত হয়। পিছে এই মুহূৰ্তৰ আলোচনাত সেইবোৰ প্ৰাসংগিক নহয়। আচল কথা এজন অসমীয়া সংগীত শিল্পীয়ে নিজৰ বিৰল প্ৰতিভাৰ বলত স্বকীয় কথা, অনুপম সুৰ আৰু উচ্চৰণৰ শুদ্ধতাৰে কলকাতাৰ সংগীতানুৰাগীসকলৰ হৃদয় দখল কৰিলে। তেওঁৰ গীতসমূহে বংগৰ সহস্ৰ জনৰ অন্তৰত সৃষ্টি কৰিলে অভূতপূৰ্ব আনন্দৰ ভাব।

কলকাতাৰ তৎকালীন সকলো বাঙালী সংগীত সমালোচক আৰু সংগীত-প্ৰেমীয়ে এক বাক্যে স্বীকাৰ কৰিছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ গানৰ মৌলিকত্ব। অশ্ৰুতপূৰ্ব কথা, হৃদয়স্পৰ্শী সুৰৰ মায়া আৰু কণ্ঠৰ সন্মোহক মাধুৰ্যই তৈয়াৰ কৰিলে এক অভিলেখ। (পিছে অসমত বহুতে ভবা দৰে সকলো বাংলা গীতৰ গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকা নিজে নহয়, শিৱদাস বন্দোপাধ্যায়ে কিছুমান গীত অসমীয়াৰপৰা অনুবাদ কৰিছে আৰু কিছুমান তেওঁ নিজে লিখিছে। প্ৰকাশিত বাংলা গ্ৰামোফোন ৰেকৰ্ডবোৰত সেই কথাৰ স্পষ্ট উল্লেখ আছে। কোৱা বাহুল্য যে শ্ৰীবন্দোপাধ্যায় এজন যশস্বী বাংলা গীতিকাৰ।)

বাংলাত অজিকালি যাক গণমুখী গীত বুলি কোৱা হয় সেই গীতৰ আৰম্ভনিটো ভূপেন হাজৰিকাৰ কল্যাণত। তেওঁৰ গীতবোৰ গণমুখী হোৱা বাবেই বংগৰ জনগণে আদৰি লৈছিল। কৰি লৈছিল তেওঁলোকৰ হৃদয়ৰ সম্পদ। মুগ্ধ হৈছিল তাৰ আবেদনত। বংগৰ দেখাদেখি অসমৰ বাঙালীসকলো সেই মুগ্ধ জনতাৰ লগত চামিল হয়। বহুতো সংগীতপ্ৰেমী স্থানীয় বাঙালিক অসমীয়া গীতৰ জগতলৈকো টানি নিয়ে। সোমাবলৈ ধৰে অসমীয়া গীতৰ আনন্দৰ মহললৈ। ইতিমধ্যে অসমৰ নব্য প্ৰজন্মৰ বাঙালীসকলে অসমীয়া ভাষাটো ৰপ্ত কৰি পেলাইছিল। তেওঁলোকে সৰু ডাঙৰ নানা অনুষ্ঠানত বাংলা গানৰ লগতে অসমীয়া গানো গোৱা কৰিলে। চৰ্চা আৰম্ভ হ'ল অসমীয়া বিভিন্ন গীতৰ। প্ৰতিযোগিতাত ভাগ লৈ পুৰস্কাৰ পোৱা হ'ল। বিহুগীতেও তেওঁলোকৰ অন্তৰত অনুৰাগৰ সৃষ্টি কৰিলে। বিহু নাচনীও ওলাল বহু ঠাইত। আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হ'ল, ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত বাঙালী শিল্পীসকলে কণ্ঠস্থ কৰিবলৈ ল'লে ফাংচনত হিন্দী বা বাংলা গান গাই থাকোঁতে শ্ৰোতাৰ অনুৰোধ পাই গাবলগীয়াত পৰিব লাগিব বুলি। এই সময়ৰপৰাই বহুতো বাঙালীয়ে অসমীয়া বাতৰি কাকত পঢ়িবলৈ লয় আৰু লগতে অসমীয়া ৰেকৰ্ড-কেচেট-চিডিও কিনা কৰে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গানত সুৰৰ যাদুৰ লগতে আছে কথাৰ অভিনৱত্ব। এই কথাটোৱে সংগীতপ্ৰেমী বাঙালীক অভিভূত কৰে। গানবোৰৰ লগত ইমানেই একাত্মবোধ কৰে যে ৰবীন্দ্ৰ-সংগীতৰ দৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ গানো যি কোনো পৰিৱেশ-পৰিস্থিতত গুণগুণাই উঠিব পাৰে। নহ'লেনো কলকাতা গ্ৰন্থ মেলাত এসময়ত অনবৰতে

ভূপেন্দ্ৰ সংগীত বজায় নে! শুনি শুনি বহুতে আপোনমনে গোৰা কৰিলে। ওচৰে-পাঁজৰে ভূপেন্দ্ৰ-সংগীত বাজিলে কাণ থিয় কৰি শুনে। সৌৰা আমাৰ প্ৰাণৰ গান বাজিছে। 'সাগৰ সঙ্গমে সাঁতাৰ কেটেছি কত', 'পদ্মা আমাৰ মা, গংগা আমাৰ মা', 'হে দোলা হে দোলা', 'মানুষ মানুষেৰ জন্য', 'আমি এক যাযাবৰ', ইত্যাদি। মুঠৰ ওপৰত ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ গানত এক ধৰণৰ মেজিক তৈয়াৰ কৰিছিল আৰু সেই মেজিকটোৱে অসমীয়া-বাঙালীৰ সম্পৰ্কটোক একধৰণৰ বুজাবুজিৰ ফালে ঠেলি দিব পাৰিছিল। সেই বুজাবুজিৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৱে সময়ৰ প্ৰয়োজনত এতিয়া গতি লাভ কৰিছে। পাহৰিলে নচলিব যে ইয়াৰ গুৰিত ভূপেন হাজৰিকা। এইটো এটা বিস্ময়, তেওঁৰ গানৰ দৰেই।

ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনত উত্থান-পতন বহু, বিশেষকৈ ৰাজনৈতিক জীৱনত। বাৰে বাৰে অস্বস্তিত পেলাইছিল তেওঁৰ গুণমুগ্ধসকলক। তৎসত্ত্বেও গানৰ জগতত তেওঁ যি বিপুল অৱদান থৈ গৈছে তাক অস্বীকাৰ কৰাৰ উপায় নাই। লগতে অসমৰ বাঙালীসকলেও অস্বীকাৰ কৰাৰ উপায় নাই যে আজি তেওঁলোকৰ মাজত অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতি আৰু সংগীতৰ প্ৰতি যি অনুৰাগ আৰু শ্ৰদ্ধাবোধ জন্মিছে তাৰ গুৰিত ভূপেন হাজৰিকা। ●

ড০ ভূপেন হাজৰিকা ঃ প্ৰান্তীয় ভূমিৰ বিশ্বজনীন প্ৰগতিশীল সত্ত্বা

ৰক্তিম শৰ্মা

অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতিৰ হৈ জ্যোতি-বিষ্ণু-ফণী শৰ্মা আৰু হেমাংগ বিশ্বাসৰ সংগ্ৰামৰ তপত কমাৰশালত গঢ়ি উঠা ভূপেন হাজৰিকা নামৰ বিশাল সত্ত্বাটোক নিৰ্মোহভাৱে মূল্যায়ন কৰিবলৈ সাহস কৰাটোও এক প্ৰত্যাহ্বানমূলক কথা। ভূপেন হাজৰিকা অবিহনে অসমৰ আধুনিক সাংস্কৃতিক জগতখনৰ পৰিধি যে কিমান সংকীৰ্ণ হ'লহেঁতেন সেয়া সহজেই বুজিব পাৰি। অসমৰ প্ৰতিজন মানুহৰ বুকুত ভূপেন হাজৰিকা কেৱল শিল্পী হিচাপেই জীয়াই থকা নাই, ভূপেন হাজৰিকা অসমীয়া জাতিটোৰ এক বলিষ্ঠ কণ্ঠ হৈ পৰিছে। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতে জাতিটোক সাহস আৰু উদ্দীপনা যোগায়। বিশ্বজনতাৰ আগত আমি প্ৰান্তবাসী অসমীয়াই বুকু ডাঠি ক'ব পৰাকৈ এজনেই লোক আছে- ভূপেন হাজৰিকা।

ভূপেন হাজৰিকাই যিটো সময়ক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে সেই সময়খিনি হ'ল কেইবাটাও জাতীয় সংগ্ৰামৰ তেজ-ঘামেৰে সিক্ত অসমীয়া জাতিৰ ইতিহাসৰ অতি স্পৰ্শকাতৰ সময়। বিয়াল্লিছৰ গণ আন্দোলনত জড়িত মৃত্যুবাহিনীৰ সৰ্বাধিনায়ক জ্যোতিপ্ৰসাদ, ফণী শৰ্মাৰ ৰাজনৈতিক-সাংস্কৃতিক চেতনা, স্বাধীনতাৰ পিছত আৰ চি পি আইৰ সংগ্ৰামী সাম্যবাদী আদৰ্শৰে গঢ়া বিষ্ণুৰাভাৰ চিন্তা চেতনা, নালিয়াপুৰৰ মাজেৰে সাম্যবাদী আদৰ্শত প্ৰভাৱিত জ্যোতিপ্ৰসাদ, সাম্যবাদী আদৰ্শৰ গণনাট্য সংঘ আদিয়ে সেইসময়ত উত্তাল কৰি ৰখা অসমৰ বৌদ্ধিক-সাংস্কৃতিক সমাজখনে আমি সকলোৰে জনা ভূপেন হাজৰিকাজনক গঢ়ি তুলিছিল। বিয়াল্লিছৰ গণ আন্দোলনৰ পৰা আলফাৰ সংগ্ৰামলৈ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতে শাসক শ্ৰেণীৰ মীনাৰ কঁপাই আহিছে।

ড০ দিলীপ দত্তই লিখিছে-

> ৰাভাৰ কোলাত বহিয়েই ভূপেন হাজৰিকাই গীত শিকিছিল, তেখেতৰ চাইকেলত উঠিয়েই হাজৰিকাদেৰে জ্যোতিপ্ৰসাদৰ ওচৰত ইন্দ্ৰমালতী কথাছবিত গীতৰ আখৰালৈ গৈছিল।[১]

'মোৰ গান বাচি থাকিলে ময়ো বাচি থাকিম' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই লিখিছিল-

> জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু ফণী শৰ্মা- এই ত্ৰিমূৰ্ত্তিয়ে মোৰ জীৱনৰ গতি সলাই দিলে...তেতিয়া এ কে ৪৭ ওলোৱা নাছিলেই। গতিকে মই নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ সাজিছিলোঁ গানত আৰু গানেৰে কৈছিলোঁ শোষণকাৰীক বধিম। তাৰ পিছত আৰ চি পি আইৰ পৰা বিষ্ণুৰাভাই 'মুক্তি দেউল' বুলি কিতাপ এখন লিখিলে। ৰাভাদেৰে ক'লে- 'মুক্তি দেউলত তোমাৰ দুটা গান মই ব্যৱহাৰ কৰিম- এটা অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি আৰু আনটো জনতাৰ কোলাহল। এয়া মই প্ৰথম এনকাৰেজমেণ্ট পাইছোঁ গান লিখাত।'[২]

পঞ্চাশ-ষাঠী দশকত সাম্যবাদী চিন্তা-চৰ্চাই পোখা মেলি উঠাৰ পিছতেই ষাঠীৰ দশকৰ প্ৰথমাৰ্দ্ধত ভাষা আন্দোলন, মাধ্যম আন্দোলন, খাদ্য আন্দোলনৰ লগতে মূৰ দাঙি উঠিছিল জনগোষ্ঠীয় সংগ্ৰামবোৰ আৰু তাৰ ফলশ্ৰুতিত হোৱা বিভিন্ন নাৰকীয় গোষ্ঠীসংঘাত। ১৯৪৩ চনতেই গণনাট্য সংঘৰ সংস্পৰ্শলৈ অহা ভূপেন হাজৰিকাই সম্প্ৰীতিৰ গীত লিখিছিল, অসমীয়াক পথৰ সন্ধান দিবলৈকে অসমৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ সম্প্ৰীতিৰ গীত গাই ফুৰিছিল। জনগণৰ সৈতে থাকি তেওঁ নিজৰ ভিতৰৰ শিল্পীজনক জগাই তুলিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

ভূপেন হাজৰিকাৰ সমগ্ৰ জীৱনটো দুটা মূল স্তৰত দেখা যায়- ক) জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা, হেমাংগ বিশ্বাস, ফণী শৰ্মা আদিৰ সৈতে ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ প্ৰগতিশীল আদৰ্শৰে উজ্জীৱিত আৰু খ) কল্পনা লাজমীৰে সংযোগ লাভ কৰি বঁটা-বাহন আৰু যশস্যা লাভ। প্ৰথম ‘ক’ স্তৰটো আছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ সমগ্ৰ মৌলিক সৃষ্টিৰ সোণালী সময়। তেতিয়াৰ ভূপেন হাজৰিকা হ’ল খাটি খোৱা অসমীয়াৰ বুকুত জ্বলি থকা একুৰা জুইৰ স্ফুলিংগ।

কাৰ বাবে লিখা নাছিল, গোৱা নাছিল তেওঁ? সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব কাঢ়ি অনাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি জুয়ে পোৱা তিৰাশীলৈকে কাৰ দুখত কন্দা নাই, কাৰ বুকুৰ তেজেৰে শলিতা জ্বলোৱা নাই বা কাৰ সৈতে একাত্ম হোৱা নাই? যেতিয়াই অসমীয়া জাতিটোৱে দুৰ্যোগ এন্ধাৰত ককবকাই থকা দেখিছে তাতেই তেওঁ একুৰা জোঁৰ হৈ চৌদিশ পোহৰাই তুলিছে। ভূপেন হাজৰিকাই আন্তৰ্জাতিকাবাদী হৈয়ো নিজৰ জাতিটোক বা নিজৰ মাটিক পাহৰা নাই, বৰং বুকুত সাৱটি ৰাখিছে। মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সমন্বয়ৰ তীৰ্থত স্নান কৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ সত্বাটোৱে এফালে লুইতৰ পৰা মিচিচিপি হৈ পেৰিচ সাৱটি লৈছে আনহাতে শতৰুৰ ৰেহ ৰূপ চাবলৈ বঙ্গৰ সীমাতো ঘৰ সাঁজিছে। জাতিটোৰ ওপৰত অৰ্দ্ধশতিকাজোৰা বঞ্চনা দেখি ৰ’ব নোৱাৰি ‘তোৰ পৰা মই কিয় যুগে যুগে পাই আছোঁ মাহীআইৰ লেৰেলা সাদৰ’ বুলি দিল্লীকেন্দ্ৰিক শাসনব্যৱস্থা আৰু শাসকৰ বিৰুদ্ধে তীব্ৰ বিষোদগাৰ প্ৰকাশ কৰিছে।

ব্ৰহ্মপুত্ৰক অসমীয়া জাতিৰ আয়ুস ৰেখা বুলি কোৱা ভূপেন হাজৰিকাই কিন্তু জাতিটোক কোনো বিমূৰ্ত ৰূপত দেখা নাই। তেওঁ তাত দেখিছে টুলুঙা নাৱত উঠি মাছ মাৰিবলৈ যোৱা ৰংমনক, চিঠিৰ বোজা বুকুত লৈ পৰৰ চেনেহ কঢ়িয়াই ফুৰা ডাকোৱালজনৰ মৰ্মবেদনা উপলব্ধি কৰিছে, ৰ’দ-বৰষুণ কাতি কৰি ঘাম পেলাই চহ কৰি সোণ চপোৱা ভূমিহীন কৃষকক লুইতৰ বলিয়া বানে সংহাৰ কৰা দেখিছে। বস্ত্ৰবিহীন কোনো খেতিয়কৰ ভাগি পৰা পঁজাটিৰ তুঁহজুই একুৰা দেখি তেখেত উত্তপ্ত হৈ পৰিছে। কেতিয়াবা পাগলাদিয়াৰ পাৰে পাৰে কৃষ্ণৰ সখীক নয়ন ভৰি চাইছে, কেতিয়াবা দিচাঙৰ মুখৰ গধূলি সেউজৰঙী জীয়া জীয়া ঐঃনিতমৰ সুৰত আপোন পাহৰা হৈছে, কেতিয়াবা দিখৌৰ বুকুত, কেতিয়াবা চিয়াংৰ পাৰত খাটি খোৱা মানুহৰ বুকুত সোমাইছে, কেতিয়াবা আকৌ মাউত-ফান্দী হৈ হাতী ধৰিবলৈ গৈ গদাধৰ নৈ সাঁতুৰি পাৰ হৈ গৌৰীপুৰীয়া প্ৰেম বলিয়ানীক লগ পাইছে, টিৰাপত দিগবলয়ৰ বাটেৰে গৈ শতিকাৰ ৰূপ খেদি ফুৰিছে।

সাগৰ সঙ্গমত সাঁতুৰি ফুৰিও তেওঁ ক্লান্ত হোৱা নাছিল। কাৰণ তেওঁৰ ৰ’বলৈ সময় নাই। যাযাবৰী জীৱনত তেওঁ চৌদিশে জনতাৰ শান্তি আক্ৰান্ত হোৱা দেখিছিল। নৱ নৱ সৃষ্টিক পুঁজিবাদী ফেচিষ্ট দৈত্য-দানৱে কৰা অবিশ্ৰান্ত নিষ্ঠুৰাঘাতত তেওঁৰ শিল্পী মন অশান্ত হৈ পৰিছিল। তেওঁ য’লৈকে গৈছে শোষণকাৰীক বধিবলৈ সজা নৰকংকালৰ অস্ত্ৰপাত গোপনে লৈ গৈছে। এই সকলো সম্ভৱ হৈছিল গণনাট্য সংঘৰ মজিয়াত গঢ়ি উঠা সাম্যবাদী চেতনাবোধৰ বাবে। যিয়ে তেওঁক খাটিখোৱা মানুহৰ হাঁহি-কান্দোন, দুখ-বেদনাৰ সৈতে একাত্ম হ’বলৈ শিকাইছিল।

আন্তৰ্জাতিকতাবোধ বুকুত সাৱটিও ভূপেন হাজৰিকা এজন দুৰ্যোৰ জাতীয়তাবাদী। প্ৰতিটো জাতীয় সংগ্ৰামত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতেই মুখ্য ভূমিকা লয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ চিন্তা-চেতনা আৰু তেওঁ দেখুৱাই যোৱা পথেই অসমীয়াৰ জাতীয়তাৰ প্ৰকৃত পথ বুলি ক’লে হয়তো বঢ়াই কোৱা নহ’ব। ভূপেন হাজৰিকাই গীতেৰে কেৱল জাতীয় উদ্দীপনাই যোগোৱা নাই, জাতিটোক আত্মসমালোচনাৰ বাটো দেখুৱাইছে। অতীতৰ ৰস গুণক পাহৰি পাশ্চ্যাত্যৰ মিছা আবৰণে নিজক সজাব খোজা অসমীয়াক দ্ব্যৰ্থহীন ভাষাৰে সমালোচনা কৰিছে। তেখেতে গুৰু শংকৰদেৱৰ মাজত লিঅনাৰ্ড দ্য ভিঞ্চি, লিংকন, প্লেটো, অৰ্জুন আৰু মহাত্মা গান্ধীক আৱিষ্কাৰ কৰিছে। তেখেতে অসমীয়া বীৰ-বীৰাংগণা লাচিত-জয়মতী, পিয়লী ফুকন, মণিৰাম দেৱান আদিৰ দেশপ্ৰেমক গীত-কথাছবি আদিৰ মাজেৰে তুলি ধৰি নতুন প্ৰজন্মক চিনাকি কৰাই দিছে। দেশৰ চন্দ্ৰমা কাল এন্ধাৰে আবৰা দেখি তৰুণ ভূপেন হাজৰিকাৰ দেহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে

অগণি কালিকা চৰিছে। দেশৰ স্বাধীনতাৰ বাবে জীৱন উছৰ্গা কৰিবলৈ কুণ্ঠাবোধ নকৰা প্ৰজন্মৰ বাবে 'মণিৰাম দেৱান'ৰ মাজেৰে গাইছে- বুকু হম হম কৰে মোৰ আই। তীব্ৰ অসমীয়াবোধ আৰ দুচকুত মুক্তিৰ দুৰ্নিবাৰ সপোন অবিহনে এনে গীত কোনেও গাব নোৱাৰে।

ভূপেন হাজৰিকাই জাতিটোৰ বাবে ইমান কৰাৰ পিছতো অসমৰ কিছু উচ্চ-পৰ্যায়ৰ লোকৰ ঈৰ্ষা আৰু হিংসাৰ বলি হ'ব লগা হৈছিল। এচাম ঈৰ্ষান্বেষীয়ে তেখেতৰ গৱেষণা গ্ৰন্থখন ভুৱা বুলি প্ৰচাৰ চলাইছিল। আনকি ৰিভলভাৰ দেখুৱাই হত্যাৰ ভাবুকিও দিছিল। ১৯৫৩ চনত তেওঁ ফিনলেণ্ডলৈ যোৱাৰ নিমন্ত্ৰণ পাইছিল। লগত আছিল মকবুল ফিদাহুছেইন, কিষণ চন্দৰ, মুলুকৰাজ আনন্দ, বীণাবাদক বাল চন্দৰসহ কেইবাগৰাকী বিশিষ্ট শিল্পী-সাহিত্যিক। ফিনলেণ্ডত তেওঁ জাঁ পল ছাত্ৰেক ওচৰৰ পৰা পাইছিল। তেতিয়া তেওঁ গৌহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক। উভতি আহোঁতে তিনিদিন পলম হোৱাৰ বাবে দৰমহা কৰ্তন কৰাত ভূপেন হাজৰিকা ক্ষোভিত হৈ পদত্যাগ কৰি কলিকতালৈ গুচি গৈছিল। তাত 'এৰাবাটৰ সুৰ' পৰিচালনা কৰিলে। বিষ্ণুৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাক মাতি নি ভুজলং ককা আৰু হাৱাল চৰ্দাৰৰ চৰিত্ৰ দিলে, লতা মঙ্গেশকাৰক মাতি গান গোৱালে। কলিকতাত থাকিও তেওঁৰ মনটো অসমতহে আছিল। সেয়ে নায়কৰ মুখত বক্তব্য দিছিল- 'অসমৰ মাটিয়ে মোক ভুল নুবুজেতো?'[৩]

প্ৰতিজন মানুহৰ জীৱনলৈ মহাভাৰতৰ কৰ্ণৰ দৰে এটা পৰ্যায় আহে। সেই পৰ্যায়টোত মানুহ বিভ্ৰান্ত হয়, বিচ্যুত হয়, বিভিন্ন মানৱীয় আৰু দাৰ্শনিক সমস্যাত মন ভাৰাক্ৰান্ত হয়। হয়তো কেতবোৰ বাধ্যবাধকতাই স্থিতাৱস্থাবিৰোধী মানুহজনকো স্থিতাৱস্থাৰ সৈতে বান্ধি পেলায়। ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনলৈও তেনে এটা পৰ্যায় হয়তো আহিছিল।

'খ' স্তৰটো হাজৰিকাৰ মানৱীয় দুৰ্বলতা বা বাধ্যবাধকতা, সম্বৰ্ধনা, বঁটা-বাহন আদিৰে গঢ়া। বহুতে ভাবে- কল্পনা লাজমীয়ে তেখেতক নাম-যশ দিলে। কিন্তু তাৰ পূৰ্বে তেওঁক কোনে জনা নাছিল? কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত পঢ়াৰস্থাতেই আমেৰিকাৰ ৰাষ্ট্ৰপতি আইজেন হাৱাৰৰ পাবলো পিকাছো, পল ৰবছন সৈতে সংস্পৰ্শ, ইণ্ডিয়ান ষ্টুডেন্ট এছ'ছিয়েছনৰ নিউয়ৰ্ক শাখাৰ সাধাৰণ সম্পাদক হোৱা, ভাৰতীয় দূতাৱাসত ডঃ জাকিৰ হুছেইন, বিজয়লক্ষ্মী পণ্ডিত, ডঃ অমিয় চক্ৰৱৰ্তী আদি কাক লগ পোৱা নাছিল তেওঁ? তদুপৰি জয়প্ৰকাশ নাৰায়ণ, আম্বেদকাৰ আদিয়ে সম্পাদনা কৰা 'নিউ ইণ্ডিয়া'ৰ দৰে সৰ্বভাৰতীয় কাকতৰো সম্পাদক হৈছিল তেওঁ। উক্ত কাকতত ১৯৫০-৫১ চনতেই 'Educaiton of Millions' শীৰ্ষক সম্পাদকীয় লিখিছিল।

ভূপেন হাজৰিকা যিসকল ব্যক্তিৰ দ্বাৰা গভীৰভাৱে প্ৰভাৱিত হৈছিল তেওঁলোক সৰহসংখ্যকেই পাৰ্টিজান আছিল। বিষ্ণুৰাভা সাম্যবাদী আন্দোলনৰ সক্ৰিয় সদস্য, জ্যোতিপ্ৰসাদ ভাৰতীয় স্বাধীনতা আন্দোলনৰ চৰমপন্থী ধাৰাৰ মৃত্যুবাহিনীৰ সৰ্বাধিনায়ক, ফণী শৰ্মা, পল-ৰবচন নিজেই কমিউনিষ্ট আন্দোলনত যুক্ত। কিন্তু দেখা যায় ভূপেন হাজৰিকা তেনেদৰে কোনো ৰাজনৈতিক সংগ্ৰামৰ সৈতে প্ৰত্যক্ষভাৱে যুক্ত নাছিল। তেওঁ যিসময়ত প্ৰগতিশীল গীত আদি ৰচনা কৰিছিল, গাইছিল সেইসময়ৰ পৃষ্ঠভূমি আছিল কেতিয়াবা সাম্যবাদী আন্দোলন আৰু কেতিয়াবা জাতীয় সংগ্ৰাম।

গৰ্কীয়ে লিখিছিল- বৃহত্তৰ জন-জীৱনৰ আশা-আকাংক্ষাৰ জগতখনৰ পৰা শিল্পীক আঁতৰাই অনা মানেই শিল্পক অলস মস্তিষ্কৰ খোৰাকত পৰিণত কৰা। গৰ্কীৰ আদৰ্শৰে আগবাঢ়ি জাৰ্মান নাট্যকাৰ ব্ৰেখটে কৈছিল যে, সাহিত্য-শিল্পকৰ্ম হ'ব লাগিব- ক) জনগণৰ অহিতকাৰী শক্তিৰ বিৰোধী খ) ঐতিহাসিক দিশৰ পৰা তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ কৰি বাস্তৱক ফুটাই তুলিবলৈ সক্ষম গ) প্ৰগতিবাদী ঘ) মানুহ-মানুহৰ মাজত বৈষম্যৰ কাৰণ সম্পৰ্কে সচেতন, ঙ) জনতাৰ চাহিদা সম্পৰ্কে সচেতন, চ) শ্ৰমজীৱীসকলক বন্ধু হিচাপে লৈ তেওঁলোকৰ জীৱনক তেওঁলোকৰ দৃষ্টিৰে তুলি ধৰাৰ দক্ষতা ছ) জনগণৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ মান সম্পৰ্কে ঐতিহাসিক আৰু বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিৰ অধিকাৰী হোৱা।[৪]

ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই এয়া বিশ্বাস কৰিছিল আৰু বাস্তৱিক অৰ্থত কৰি দেখুৱাইছিল। কিন্তু ইমানৰ পিছতো

শেষৰ ফালে তেখেত যেন ক'ৰবাত থমকি ৰ'ল। তেখেতৰ এষাৰ কথাই হয়তো শোষণ বিৰোধী সংগ্ৰামৰ অস্ত্ৰ হ'লহেঁতেন, বঞ্চিত জনতাই তেখেতৰ ছাঁত অধিকাৰ আজুৰি আনিবলৈ সক্ষম হ'লহেঁতেন। কিন্তু তেখেতৰ পৰ্বতসম জনপ্ৰিয়তাক, সাগৰৰ দৰে গভীৰ সাংস্কৃতিক চেতনাক তেওঁ যেন শেষলৈকে 'মুক্তিপথ যাত্ৰী' কৰিবলৈ অসমৰ্থ হৈ ৰ'ল।

শিল্পী-সাহিত্যিকে নিজেই সংগ্ৰামৰ পৃষ্ঠভূমি তৈয়াৰ কৰিব নোৱাৰে। ৰাজনৈতিক সংগ্ৰামৰ অংশ হিচাপেহে সাংস্কৃতিক সংগ্ৰাম আগবাঢ়ে। আমি যদি লক্ষ্য কৰোঁ, ১৯৯২ চনলৈকে অসমত ক্ৰমশঃ সাম্যবাদী আন্দোলনৰ দুৰ্বলতা, নানা গোষ্ঠীসংঘাত, আলফাকে আদি কৰি জাতীয় সংগ্ৰামী শক্তিৰ মাজত বৈপ্লৱিক হঠকাৰিতা, আত্মসমৰ্পণ আদিৰ মাজেৰে এক ৰাজনৈতিক হতাশাই ছানি ধৰিছিল। ৰাজনৈতিক সংগ্ৰামৰ পৃষ্ঠভূমিৰ অৱৰ্তমানত যিসকল শিল্পী পাৰ্টিজান নহয়, তেওঁলোকৰ বৈপ্লৱিক উদ্যম কমি আহে। তেওঁলোক বিভ্ৰান্ত হ'ব পাৰে, নৈৰাশ্যবাদত জীন যাব পাৰে অথবা শাসকপক্ষই কৰ্তৃত্ব কৰা ভাবৰাজ্যৰ অধীন হৈ পৰে।

হয়তো ভূপেন হাজৰিকাৰ মাজতো সেয়াই হৈছিল বা হোৱাতো স্বাভাৱিক আছিল। তেওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ আৰ্থিক সমস্যা, কল্পনা লাজমীৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰশীলতা আৰু ক্ৰমশঃ সোমাই যোৱা সৰ্বভাৰতীয় গণ্ডিৰ পৰা ওলাই আহিব নোৱাৰা এক পৰিস্থিতিয়েও হয়তো ক্ৰিয়া কৰিছিল। দেখিছানে তুমি সেই সোনালী পুৱা, আমি গণমুক্তি বাহিনী আদি গীতেৰে অসমৰ জাতীয় সংগ্ৰামক উদ্বেলিত কৰা ভূপেন হাজৰিকাই ১৯৯২ চনত অসমৰ জনগণৰ ওপৰত ৰাষ্ট্ৰৰ অকথ্য দমন, সন্ত্ৰাস, নিৰ্বিচাৰ হত্যা-ধৰ্ষণ, মানৱতাক মোহাৰি পেলোৱা সেই দিনবোৰত অসমৰ জনগণৰ কাষত থিয় নিদি 'দাদা চাহেব ফাল্কে বঁটা' ল'বলৈ যাব পৰা কথাটোৱেই বহুতকে ক্ষুণ্ণ কৰিছিল। আনকি ডঃ হীৰেণ গোহাঁইদেৱে তেওঁক অতি কটু ভাষাৰে সমালোচনা কৰিছিল।

সেই সময়ত বহুসংখ্যক সাংবাদিক-লেখক আদি ৰাষ্ট্ৰৰ ৰোষত পৰিছিল। ক'লা আইন জাপি দি ছহিদ পৰাগ কুমাৰ দাস, অজিত কুমাৰ ভুঞা আদি সাংবাদিক আৰু মানৱ অধিকাৰ কৰ্মীক হাতত হেণ্ডকাফ লগাই চোৰ-ডকাইতৰ দৰে ৰাজপথেৰে চোঁচৰাই লৈ যোৱা হৈছিল। প্ৰয়াত হিতেশ্বৰ শইকীয়াৰ অপশাসনৰ বিৰুদ্ধে আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা মানৱ অধিকাৰ উলংঘণৰ ব্যাপক প্ৰতিবাদত অসমৰ প্ৰায়বোৰ শিল্পী-সাহিত্যিক, সাংবাদিক এক হৈ গণতান্ত্ৰিক অধিকাৰ সংগ্ৰাম সমিতি (গছ)ৰ বেনাৰত প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত কৰিছিল। অথচ ভূপেন হাজৰিকাক সেই প্ৰতিবাদত দেখা পোৱা নগ'ল। এইক্ষেত্ৰত নিম্নোক্ত কথাখিনি উল্লেখযোগ্য-

ড০ হীৰেণ গোহাঁইদেৱে 'বিষ্ণুৰাভাৰ বিষয়ে আকৌ এবাৰ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত লিখিছে-

> ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কিছুমান গীত চৰকাৰে ৰাজহুৱা মঞ্চত গোৱা নিষিদ্ধ কৰিছিল- অৱশ্যে আনুষ্ঠানিকভাৱে নে কুটকৌশলেৰে, মই নাজানো। (কথাটো ড০ ভূপেন হাজৰিকাই কেইবাবাৰো উল্লেখ কৰিছে)।

জ্যোতি ককাইদেউলৈ এখন চিঠি, প্ৰকাশ ঃ আমাৰ প্ৰতিনিধি, চতুৰ্থ বৰ্ষ, পঞ্চম সংখ্যা, জানুৱাৰী ১৯৬৪ শীৰ্ষক কাল্পনিক চিঠিখনত ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছে-

> 'অলপ গুপুতে কথা লিখোঁ, আনক নক'বা, ক'লে মোক গুলীয়াই মাৰিব।'[৫]

নব্বৈৰ দশকতো ভয়-ভাবুকিৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ মুখ বন্ধ কৰা হৈছিল নেকি! এইখিনিতে তুষাৰ পাংগিং সম্পাদিত সূৰ্য উঠাৰ গানৰ সম্পাদকীয়ত ভূপেন হাজৰিকাই কণ্ঠদান কৰা 'স্বদেশ' আৰু 'উদিত সূৰুজ' শীৰ্ষক কেছেট দুখনৰ সন্দৰ্ভত এনেদৰে লিখিছে-

> 'অসমৰ জাতীয় মুক্তি সংগ্ৰামৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতাৰ বাবেই ডঃ ভূপেন হাজৰিকাই 'উদিত সূৰুজ'ত মুকলিকৈ কণ্ঠ দিছিল। 'স্বদেশ'ত গোৱা গীতকেইটিত কল্পনা লাজমীৰ বাধাৰ পিছতো কলিকতাৰ ষ্টুডিঅত মনে মনে অসমৰ পৰা সুৰাৰোপিত কৰি পঠোৱা সংগীতত নিজৰ কণ্ঠ বাণীবদ্ধ কৰিছিল... আলফাৰ ৮৯ চনৰ প্ৰচাৰপত্ৰ, 'স্বদেশ' আৰু 'উদিত

সূৰুজ' এই তিনিওটা সৃষ্টিৰ মতাদৰ্শগত মৌলিকতাৰ কোনো পাৰ্থক্য নাছিল... ইয়াৰে এটা গীতক বাদ দি বাকীকেইটাক অস্পৃশ্য সজোৱা এই প্ৰৱণতাই দেখুৱাই দিছিল অসমীয়া জাতিৰ মাজত থকা এক শ্ৰেণীৰ সুবিধাবাদী প্ৰতিক্ৰিয়াশীল চক্ৰৰ। পিছলৈ এই সুবিধাবাদী চক্ৰটোৰ বাবেই এসময়ত সৰ্বহাৰাৰ শোষণ মুক্তিৰ গীত গোৱা 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি' ডঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ মতাদৰ্শগত স্থিতিৰ সামঞ্জস্যতা নাইকীয়া হৈ পৰিছিল।[৬]

অসমৰ জাতীয় মুক্তি সংগ্ৰামৰ সমৰ্থনত গীত গালেও তেখেতে কেতিয়াও ব্যক্তিসন্ত্ৰাস বা বৈপ্লৱিক হঠকাৰীতাৰ সমৰ্থক নাছিল। সেই সময়ত অসমৰ সচেতন বহু লোকে একেমুখে আলফাৰ দ্বাৰা সংঘটিত কেতবোৰ হত্যা আৰু সন্ত্ৰাসক ধিক্কাৰ দিয়া দেখা গৈছিল। সেয়ে হয়তো ভূপেন হাজৰিকাই গাইছিল-

'সূৰ্য উদয় যদি লক্ষ্য হয়, সূৰ্যাস্তৰ পিনে ধাৱমান কিয়?'

ভূপেন হাজৰিকাই শেষৰ ফালে অজ্ঞাত কাৰণত কেতিয়াবা অসমীয়া মানুহৰ দুখৰ দিনত মাত দিয়াৰ পৰা বিৰত থাকিলেও কেতিয়াও নিজৰ অৱস্থান সলনি কৰি শাসক শ্ৰেণীক মহিমামণ্ডিত কৰি কোনো গীত আদি ৰচনা কৰা নাই যিটো বহু শিল্পী-সাহিত্যিকৰ ক্ষেত্ৰত দেখা যায়। কিন্তু শেষৰফালে তেখেতে যেন ক'ৰবাত কিবা আপোচ কৰি পেলাইছিল।

অসম আন্দোলন সম্পৰ্কতো তেখেতৰ অৱস্থান উল্লেখযোগ্য। কেন্দ্ৰৰ বিভেদনীতি আৰু বিদেশী নাগৰিকৰ সমস্যাটোৰ বিষয়ে তেখেতে লিখিছে-

'ব্ৰহ্মপুত্ৰ আজি যদি বহ্নিমান হৈছে, তেন্তে পৰৰাষ্ট্ৰবেষ্টিত ভৌগোলিক কাৰণতে হৈছে। ঘৰতে যেতিয়া মানুহ ভগনীয়া হোৱাৰ উপক্ৰম হয়, তেতিয়াই সন্দেহ ওপজে।' আকৌ লিখিছে- ভোটাধিকাৰ বা নাগৰিকত্ব সাংবিধানিক প্ৰশ্ন। সংবিধানেহে তাৰ উত্তৰ দিব। অবৈধভাৱে কিবা হ'লে, তাৰ বৈধভাৱে বিচাৰ কৰিব সাংবিধানিক নীতি-নিয়মে। ভোটাধিকাৰ অৰ্জন কৰাৰহে প্ৰশ্ন- অবৈধভাৱে কাঢ়ি লোৱাৰ বা নিদিয়াৰ নহয়।'[৭]

বিদেশী সমস্যাটো তেখেতে যে সঠিকভাৱে উপলব্ধি কৰিছিলে সেয়া উপৰোক্ত বক্তব্যই প্ৰমাণ কৰে। অথচ আন্দোলনৰ অভ্যন্তৰত গঢ়ি উঠা সাম্প্ৰদায়িক শক্তিবোৰক সমালোচনা কৰিলেও সেয়া অতি কৌশলগত আছিল যেন অনুমান হয়। তদুপৰি আন্দোলনৰ ভিতৰত থকা অপশক্তিবোৰৰ গোপন কাযসূচীক স্পষ্টভাৱে আঙুলিয়াই নিদিলে বা কোনো শক্তিয়ে বাধা দিলে। অথচ তেওঁ এই বিষয়ত অতি সচেতন আছিল। জুয়ে পোৰা তিৰাশী, ছহিদ প্ৰণামো তোমাক, আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰ হওক বহ্নিমান আদি গীত গোৱা ভূপেন হাজৰিকাই 'তিৰাশীৰ হত্যা পুনৰ নহওঁক, বিভেদকামীক দিব চিতা আৰু যে কবৰ' বুলি লিখিলেও চৰকাৰী অত্যাচাৰৰ লগতে সেইসময়ৰ নেলী, চাউলখোৱাৰ গণহত্যা, সাম্প্ৰদায়িক হিংসাত স্থানহাৰা হোৱা লোকসকলৰ ক্ষেত্ৰত স্পষ্টতা দেখুৱাব নোৱাৰিলে বা কোনো ইতিবাচক নেতৃত্ব ল'ব নোৱাৰিলে। ভাষা আন্দোলনৰ সময়ত ৰংমণ-হাৰাধনৰ গীত গাই সম্প্ৰীতি স্থাপন কৰিব পৰা ভূপেন হাজৰিকাজনক অসম আন্দোলনত দেখিবলৈ পোৱা নগ'ল। সংখ্যালঘু-আৰ্তজনৰ কাষত এটি নিৰাপত্তা হৈ তেখেতে থিয় হ'ব নোৱাৰিলে। আনকি কেৱল মতবিৰোধ হোৱাৰ বাবেই সাম্যবাদীসকলৰ ওপৰত চলা ছাত্ৰ সন্থাৰ কৰ্মীৰ অৱৰ্ণনীয় নিৰ্যাতনৰ বিষয়বোৰেও তেওঁৰ শৈল্পীক সূচীত বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান নাপালে।

নবৈৰ দশকত ভাৰতীয় সেনাবাহিনীৰ অকথ্য নিৰ্যাতন, ১৯৯১ চনত দিপীলা চ'কত সাধাৰণ কৃষক-শ্ৰমিকৰ ওপৰত গুলীচালনা কৰি পাঁচজনকৈ লোকক কৰা হত্যা, পৰাগ কুমাৰ দাসৰ হত্যাৰ লগতে কুখ্যাত গুপ্তহত্যা আদিৰে জাতিহত্যাৰ আঁচনি, ২০০৬ চনত কাকপথাৰৰ গণহত্যা আদিত তেখেতে যিদৰে সোচ্ছাৰ হ'ব লাগিছিল নহ'ল। গণনাট্য সংঘৰ পথাৰত সংস্কৃতিৰ কৰ্ষণ কৰা ভূপেন হাজৰিকাই পিছলৈ এইবোৰ জ্বলন্ত বিষয় এৰাই চলিছিল যেন লাগে। যিটো কোনো প্ৰগতিশীল শিল্পী-সাহিত্যিকে কোনোপধ্যেই এৰাই চলিব পৰা বিধৰ নহয়। তেখেতৰ এই কৌশলগত অৱস্থানৰ মূল শিপাডাল ক'ৰবাত আছিলনেকি? উল্লেখযোগ্য যে, ২০০৪ চনত তেখেতে গুৱাহাটী লোকসভা

সমষ্টিৰ পৰা বিজেপি দলৰ প্ৰাৰ্থীৰূপে নিৰ্বাচনত পৰাজয় বৰণ কৰিছিল।

কুমুদ বৰুৱাই তেখেতৰ 'অদ্বিতীয় কণ্ঠশিল্পী ডঃ ভূপেন হাজৰিকা' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত লিখিছে-

'ভূপেন হাজৰিকাৰ ৰাজনৈতিক জীৱনে অসমৰ বৌদ্ধিক জগতত যথেষ্ট বিৰূপ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল। শেষ বয়সত ভাৰতীয় জনতা দল (*BJP*) ৰ দৰে সাম্প্ৰদায়িক ৰাজনীতিত বিশ্বাসী দলৰ হৈ নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰাটো 'মাৰ্ক্সবাদী' ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে কেনেকৈ সম্ভৱ হৈছিল, সেইটো একমাত্ৰ হাজৰিকাদেৰেহে জানিব।'৮

প্ৰতিখন ৰাষ্ট্ৰৰে এটা নিৰ্দিষ্ট 'হীডেন এজেণ্ডা' থাকে। কেন্দ্ৰত কোনে চৰকাৰ কৰিছে সেয়া বৰ বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ নহয়। ৰাষ্ট্ৰ এখন টিকি থাকিবলৈ এই হীডেন এজেণ্ডাৰ হয়তো প্ৰয়োজনো আছে। অসমৰ বহু আন্দোলন-প্ৰতিবাদ আদি এই 'হীডেন এজেণ্ডা'ৰ অন্তৰ্গত বুলি বহুতে ক'ব খোজে। অসম আন্দোলনৰ পৰৱৰ্ত্তী ঘটনাক্ৰম অধ্যয়ন কৰিলে আৰু সেই সময়ৰ পৰা আজিলৈকে একাংশ সাহিত্যিক-বুদ্ধিজীৱীৰ অৱস্থান জুকিয়াই চালে এয়া সঁচা যেন বোধ হয়। ৰাষ্ট্ৰৰ কাৰছাজিক ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই শ্লেষাত্মক সুৰত ব্যক্ত কৰি গৈছে-

'পূৰ্বভাৰতৰ মেপখন খচ্‌খচ্‌কৈ কাটিব পৰা কেঁচিখন দিল্লীৰ হাততে আছে যেতিয়া মন গ'লেই দিল্লীয়ে পূৰ্বভাৰতৰ প্ৰতিখন জিলা বা ছাব ডিভিজন বা চুবুৰী ভাগ কৰি এহেজাৰখন ৰাজ্য পাতি দিব পাৰে।...এথনিক গ্ৰুপবিলাকে লিবাৰ্টি পাব। শোষণহীন সমাজ প্ৰতিষ্ঠা হ'ব। জনজাতিসকলে অসমীয়া 'ছভিনিষ্ট'মখাৰ অৰ্থনীতি আৰু ভাষানীতিৰ উৎপাতৰ পৰা চিৰমুক্তি পাব। পূৰ্বভাৰত ধৰাৰ সৰগ হ'ব। হিলষ্টেটসমূহৰ দুখীয়া ৰাইজৰ বুকুৱে বুকুৱে আনন্দৰ নিজৰা ব'ব। কম ভাল কথা হ'বনে?' ৯

ভূপেন হাজৰিকাৰ সেই চিন্তা সঁঠিক আছিল। কিয়নো অসম আন্দোলনৰ পৰৱৰ্ত্তী সময়তে গোষ্ঠীগত সংঘৰ্ষ, জনজাতিসকলৰ পৃথক গৃহভূমিৰ দাবীত অসম উত্তপ্ত হৈছিল। এইবোৰৰ বেছিভাগেই কেন্দ্ৰৰ চক্ৰান্তত হোৱা বুলি বহুতে অভিযোগ কৰে। আকৌ গৰীয়সীৰ শ্ৰদ্ধাৰ্ঘ সংখ্যাত ৰত্ন ওজাই লিখিছে-

'ৰাষ্ট্ৰৰ মূল সুঁতিৰ দ্বাৰা উত্তৰ-পূৰৰ ৰাজ্যবোৰলৈ অৱজ্ঞাবোৰ সৰ্বজনবিদিত। ইতিবাচক চিন্তাৰ শিল্পী, আশাবাদী ৰাজনীতিক ভূপেন হাজৰিকাই অৱজ্ঞাবোৰ আঁতৰাই স্বঅধিকাৰ সাব্যস্ত কৰাৰ বাবে, প্ৰাপ্য আদায়ৰ বাবে সচেতন হ'বলৈ তেওঁৰ বিবিধ সৃষ্টিৰ মাধ্যমেৰে আমাক আহ্বান জনাইছে।'১০

গতিকে জাতীয় সংগ্ৰামেৰে উত্তপ্ত এখন ৰাজ্যৰ সাংস্কৃতিক কাণ্ডাৰীগৰাকীক দিল্লীয়ে ভয় নকৰাৰ কাৰণ নাছিল। হয়তো ছলে-বলে-কৌশলে তেওঁক সেই সংগ্ৰামী পথৰ পৰা আঁতৰাই অনাৰ দীৰ্ঘকালীন প্ৰচেষ্টাত দিল্লী সফলো হৈছিল। তেখেতক চৌপাশে আবৰি থকা ব্যক্তিসকলো যে স্বাভাৱিকতে দিল্লীপন্থী আছিল সেয়া সহজেই অনুমান কৰিব পাৰি।

ভূপেন হাজৰিকা হাঁড়ে-হিমজুৰে এগৰাকী মানৱতাবাদী ব্যক্তি হ'লেও তেখেতৰ গীতৰ মাজত গান্ধী বা তলষ্টয়ৰ দৰে বিমূৰ্ত আৰু বিশুদ্ধ মানৱতাবাদক কেতিয়াও প্ৰশ্ৰয় দিয়া দেখা নাযায়। তেখেতৰ গীতত শ্ৰেণী সংগ্ৰামৰ ৰুৰুৱনি স্পষ্ট। সেয়ে মানুহে মানুহৰ বাবে লিখাৰ সমান্তৰালকৈ তেখেতে নতুন অসম গঢ়িবলৈ, সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব কাঢ়ি আনিবলৈ নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ গঢ়ি শোষণকাৰীক বধাৰ কথাও কৈছে। তদুপৰি মাহীআইৰ দৃষ্টিৰে অসমক শোষণ কৰি অহা সকলৰ বিৰুদ্ধে আকৌ শৰাইঘাটৰ হুংকাৰ দি কৈছে যে- দেশৰ মানুহে নিজে গঢ়ি পিটি ল'ব জানে বৰটোপ, হেংদাং, ঢাল-তৰোৱাল। গীতৰ মাজেৰে সশস্ত্ৰ প্ৰতিবাদকো তেখেতে সমৰ্থন কৰিছে। অথচ পিছলৈ ভূপেন হাজৰিকাই অজ্ঞাত কাৰণত নিজৰ সুৰ সলনি কৰি কেৱল 'কলা', 'মানৱতা' আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়।

২০০৫ চনত ঢেকীয়াজুলীৰ শ্ৰী শ্ৰী শংকৰগুৰু নাট্যমন্দিৰত অনুষ্ঠিত শ্বহীদ স্মৃতি অনুষ্ঠানত মুখ্য অতিথি হিচাপে দিয়া ভাষণত তেখেতে কৈছে-

জ্যোতি ককাইদেউ, বিষ্ণু ৰাভাই আমাক কলাৰ দিশত সৃষ্টি কৰিবলৈ শিকাইছিল'।

আকৌ ১৯৯৩ চনত শিৱসাগৰত অসম সাহিত্য সভাৰ অধিৱেশনত কৈছে-

> ...এই বাহিনীৰ নামকৰণ কৰিছোঁ- সমন্বয় বাহিনী...এই সমন্বয় বাহিনীৰ দৃষ্টিভংগী হ'ব - মানৱতাবাদ আৰু শান্তি। ১১

সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব কাঢ়ি অনাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়া, আকৌ শৰাইঘাটৰ হুংকাৰ দিয়া ভূপেন হাজৰিকাই অৱশেষত শাসকপক্ষৰ বাবে সুবিধাজনক হোৱাকৈ কেৱল 'কলা', 'মানৱতাবাদ' আৰু 'শান্তি'ত কিয় বৈ দিলে? শোষণ-বঞ্চনা থকা, শ্ৰেণী সংঘাত থকা এখন সমাজত কেৱল মানৱতাবাদেৰে শান্তি প্ৰতিষ্ঠা সম্ভৱনে? এয়া তেওঁৰ মতাদৰ্শগত আপোচ নে ক'ৰবাত কিবা বাধ্যবাধকতা, সেই প্ৰশ্নই নিশ্চয়কৈ সমাজ সচেতন ব্যক্তিসকলক ভবাই তুলিব।

বাংলা সমালোচক বুদ্ধদেৱ ভট্টাচাৰ্যৰ এষাৰ বাক্য বৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। তেওঁ মাৰ্ক্সৰ উদ্ধৃতি দি লিখিছিল-

> এটি বিশেষ সমাজৰ অৰ্থনৈতিক উপাদান আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ উপৰিসৌধটোৰ ওপৰত যিসকলৰ কতৃত্ব থাকে সেইসকলে ভাবাদৰ্শ জগততো কতৃত্ব সাব্যস্ত কৰে। তেওঁলোকে কেৱল সাংস্কৃতিক মাধ্যমবোৰক পণ্যৰ দৰে বিক্ৰীতে ক্ষান্ত নাথাকে, নিজৰ শ্ৰেণীগত দৰ্শণেৰে জনগণকো কলুষিত কৰে। ১২

মাৰ্ক্সেও তেখেতৰ জাৰ্মান 'আইডলজি'ত লিখিছে-

> যিকোনো যুগৰ শাসকশ্ৰেণীৰ ভাবসম্পদেই সেই যুগৰ ভাব ৰাজ্যৰ বিধানকৰ্তা। তেখেতে ক্ৰিটিক অৱ পলিটিকেল ইকনমিত লিখিছে- 'চৈতন্যৰ দ্বাৰা মানুহৰ বাস্তৱ জীৱন নিৰ্দ্ধাৰিত নহয়, বৰং সামাজিক আৰু বাস্তৱ জীৱনৰ দ্বাৰাই চৈতন্য নিৰ্ধাৰিত হয়।' ১৩

উল্লেখযোগ্য যে ১৯৮৯ ত তেখেতে 'উদিত সূৰুজ 'আৰু 'স্বদেশত' সুৰ দিছিল। তাৰ পিছে পিছেই অসমত ৰাইজৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত গণতান্ত্ৰিক চৰকাৰ ভাঙি দি দিল্লীয়ে ৰাষ্ট্ৰপতি শাসন ঘোষণা কৰি সাধাৰণ ৰাইজৰ ওপৰত অপাৰেচন বজৰং-ৰাইনোৰ দৰে সামৰিক অভিযান জাপি দি ব্যাপক মানৱ অধিকাৰ উলংঘা কৰিছিল। ব্যাপক সামৰিক অভিযান আৰু ৰাষ্ট্ৰসন্ত্ৰাসৰ সময়তে ১৯৯৩ চনত ভূপেন হাজৰিকাক দাদা চাহেব ফাল্কে বঁটা প্ৰদান কৰা হৈছিল। অথচ বহু দাবীৰ পিছতো জীয়াই থকা অৱস্থাত ভূপেন হাজৰিকাক ভাৰত-ৰত্ন প্ৰদান নকৰাৰ আক্ষেপ এতিয়াও অসমীয়াৰ মনত আছে।

একাংশ কঠোৰ সমালোচকৰ মতে ভূপেন হাজৰিকা এগৰাকী মহান শিল্পী হ'লেও মতাদৰ্শগতভাৱে বিভ্ৰান্ত, ৰাজনৈতিক অপৰিপক্কতা আৰু মানবীয় দুৰ্বলতাত বন্দী। সেয়ে গীতেৰে গণমুক্তি বা বৈপ্লৱিক পৰিৱৰ্তনৰ কথা ক'লেও এক সুবিধাবাদী গণ্ডীত আৱদ্ধ হৈ থাকিল। অজস্ৰ বঁটা-বাহন, যশস্যাৰে ধন্য হ'লেও তেখেতে জীৱনৰ মধ্যম কালছোৱাৰ পৰা শেষ কালছোৱালৈকে কৰুণভাৱে গণসঙ্গীতৰ ধাৰাৰ পৰা আঁতৰি আহিল। আনকি জীৱনৰ সেইখিনি সময়ত তেখেতে নতুনকৈ একো উল্লেখযোগ্য সৃষ্টিও কৰিবলৈ সক্ষম নহ'ল। সকলোতকৈ আক্ষেপৰ কথাটো হ'ল- মূল সৃষ্টিৰ গভীৰ অৰ্থক নিঃশেষ কৰি তেখেতৰ অতি গধুৰ সৃষ্টিবোৰক জনপ্ৰিয় বলিয়ুডী ষ্টাইললৈ ৰূপান্তৰিত কৰা হ'ল, যিবোৰ নিশ্চয়কৈ তেওঁৰ অনুমতিতেই হৈছিল। গণমুখী গীতৰ কথাক সাধাৰণ মানৱীয় প্ৰেম-বিৰহৰ কথালৈ অৱনমিত কৰাৰ কি কাৰণ সেয়া কেৱল তেখেতেহে জানিব।

সৌন্দৰ্যবোধ, মানৱতা, স্বাধীনতা , মৈত্ৰী যেতিয়া পণ্যৰ দৰে বিক্ৰী হৈ থাকে তেতিয়া এজন শিল্পী ভিতৰি ভিতৰি মৰি আহে। তেওঁ বিভ্ৰান্ত হয়, পুঁজিবাদ সৃষ্ট শিল্প-ভাৱনাৰ আত্মীক সংকটত তেওঁ নিমজ্জিত হয় আৰু নিজৰ ভিতৰতে এক নৈৰাজ্যবাদ সৃষ্টি হয়। জনগণৰ পৰা বিচ্ছিন্নতাবোধৰ পৰাই সৃষ্টি হয় নৈৰাজ্যতা। এই নৈৰাজ্যবাদৰ বলি হৈ হয়তো শিল্পীয়ে আত্মহত্যা কৰে অথবা তেওঁৰ চেতনাক হত্যা কৰি পেলায়। ৰালফ্ উইনষ্টন ফকছৰ ভাষাৰে- anarchy of capitalism in human spirit. পঞ্চাশৰ দশকত এজন জাপানী ঔপন্যাসিকে লিখিছিল- *We are all*

victims of traditional period of morality. পুঁজিবাদৰ এনে নৈৰাজ্যবাদী সমাজ-সভ্যতাত ভাৰাক্ৰান্ত শিল্পীয়ে এনে নৈৰাজ্যবাদৰ কৱলত পৰি হয়তো সুৰ-ৰিয়েলিষ্টসকলৰ দৰে স্বপ্নৰ জগতলৈ গুচিযায়, সমগ্ৰ বিশ্বক ওলোটাকৈ দেখাৰ দৰে এক বিচ্ছিন্নতা বা কাফকা অথবা কেম্যুৰ দৰে নৈৰাশ্যবাদত বন্দী হৈ পৰে। সেয়ে শিল্পীয়ে বৰ্তমানৰ সমাজৰ স্বৰূপ বিশ্লেষণৰ ক্ষমতাৰ লগে লগে ভৱিষ্যতদৃষ্টিৰো অধিকাৰী হ'ব লাগে। বিখ্যাত ৰুচ কবি এসেনিনে আত্মহত্যা কৰাৰ পিছত তেওঁৰ শোকসভাত উপস্থিত থাকি মায়কোভস্কিয়ে মৃত্যুৰ বিৰুদ্ধে জীৱনৰ জয়গানৰ বিখ্যাত কবিতা লিখিছিল। অথচ সেইজন মায়কোভস্কিয়ে সমাজতন্ত্ৰৰ ভূমিতথাকিও আত্মহত্যাৰ পথ লৈছিল। পল ৰবচন জীৱনৰ শেষৰছোঁৱাত মানসিক বিপৰ্যয়ৰ মুখামুখি হৈছিল। অৰ্থাৎ মানুহৰ মনোজগতত চৌপাশৰ কেতিয়া কি কথাই গভীৰ প্ৰভাৱ পেলাই মানুহজনক ভিতৰৰ পৰা সলাই পেলায় সেয়া এক গৱেষণাৰহে বিষয়।

বাস্তৱৰ পৰা পলায়ন কৰা সম্ভৱ নহয়। ব্যক্তি এজনৰ চিন্তা-চৰ্চাৰ ধৰণ বহুখিনি চৌপাশৰ পৰিৱেশ আৰু চৌপাশৰ নিকট সম্পৰ্কীয় ব্যক্তিসমষ্টিৰ চিন্তা ধাৰণাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ ক্ষেত্ৰটো এয়া হৈছিল যেন অনুভৱ হয়। হয়তো জ্যোতি-বিষ্ণু-ফণী শৰ্মাৰ মৃত্যুৰ পিছত তেওঁৰ দিকদৰ্শণ দিব পৰা কোনো নাথাকিল। জীৱনৰ আগকালছোঁৱা আৰ্থিক অনাটনৰ মাজেৰে পাৰ কৰি অসমৰ জনগণৰ বাবে ইমানখিনি কৰাৰ পিছতো জনগণে বুজি নুঠাৰ বাবে মনলৈ হতাশাৰ ভাব অহা বুলি তেখেতে নিজেই আওপকীয়াকৈ স্বীকাৰ কৰিছে।

বিষ্ণুৰাভায়ো আদৰ্শক খামুঁচি ধৰি থাকি চৰম আৰ্থিক অনাটনৰ মাজেৰে অন্তিম নিশ্বাস ত্যাগ কৰিছিল। হয়তো ভূপেন হাজৰিকা তেনে এক পৰিস্থিতিক আকোঁৱালি ল'বলৈ মানসিকভাৱে সাজু নাছিল। সেয়ে হয়তো ক'ৰবাত ৰৈ দিছিল তেওঁ। পাৰ্টিজানসকলৰ মাজলৈকো কেতিয়াবা এনে হতাশাৰ ভাব আহে। তেখেতেও যেন অসহায় হৈ সৰ্বস্ব এৰি দিছিল কল্পনা লাজমীৰ হাতত। তেখেতে টকাৰ বাবে গীত গোৱা নাছিল। কিন্তু তেখেতৰ গীতৰ ব্যৱসায় কৰি বহুতে তেখেতক প্ৰৱঞ্চনাও কৰিলে। অসমীয়া জাতিৰ বৰমূৰীয়াসকলেও এইবোৰ কথালৈ কেতিয়াও মূৰ নঘমালে। বাংলালৈ তেখেতৰ গীত অনুবাদ কৰি তেখেতৰ নাম পৰ্যন্ত নিদিলে বুলি অভিযোগ আছে। প্ৰাপ্য হেৰোৱা মানুহ হতাশ আৰু ক্ষুন্ন হোৱাটো স্বাভাৱিক যদিও মানুহৰ আগত ভূপেন হাজৰিকাই কেতিয়াও সেয়া প্ৰকাশ কৰা নাছিল। ৰাইজৰ আগত সদায় নিজৰ এক 'ইমেজ' বৰ্তাই ৰাখিবলৈ তেখেত অতি যত্নৱান আছিল। ভূপেন হাজৰিকা বুলি ক'লেই মূৰত নেপালী টুপীটোৰে, ক্লীন চেভ কৰা, পৰিষ্কাৰ কুৰ্তা-পায়জামা পিন্ধা হাঁহিমুখীয়া মানুহজন। যেনে-তেনেকৈ ৰাইজৰ আগত কেতিয়াও ওলাই অহা নাছিল তেওঁ। তেখেতে বিচাৰিছিল মানুহে যেন তেখেতক অন্য এটি ৰূপত কেতিয়াও নেদেখে। খাটি খোৱা মানুহৰ গীত গালেও প্ৰকৃততে মনেৰে এজন অভিজাত লোক আছিল তেখেত। হয়তো সেয়া স্বাভিমানৰেই প্ৰকাশ।

ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যক্তিগত আৰু সাংস্কৃতিক জীৱনত কল্পনা লাজমীৰ অৱদান ভাষাৰে ব্যক্ত কৰিব নোৱাৰি। ভূপেন হাজৰিকাক শেষ বয়সলৈ জীয়াই ৰখা কল্পনা লাজমীৰ ত্যাগ-শ্ৰম কোনোপধ্যেই উপেক্ষা কৰিবলগীয়া নহয়। কিন্তু কল্পনা লাজমী এক বিশেষ আঢ্যৱন্ত সাংস্কৃতিক পৰিমণ্ডলত গঢ়ি উঠা। আনহাতে ভূপেন হাজৰিকা মাটিৰ মানুহ, মাটিৰ মানুহৰ সৈতে নিবিড় সম্পৰ্ক। হয়তো কোনোবাখিনিত ভূপেন হাজৰিকা মানুহজন আদৰ্শগতভাৱেও অসহায় হৈ পৰিছিল। অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি হৈ নতুন অসম গঢ়িব খোঁজা অসমীয়া জাতিৰ ভোটাতৰাৰ দৰে ব্যক্তিজনে অশীতিপৰ অৱস্থাতো হুইল চেয়াৰত বহি ষ্টাৰ চিমেন্টৰ বিজ্ঞাপন দিবলগীয়া হোৱাৰ অৱস্থা অসমীয়া জাতিটোৰ বাবে অতিকৈ পীড়াদায়ক কথা।

ব্যক্তি এজনৰ জীৱনৰ কেৱল এছোঁৱা চাই মূল্যায়ন কৰাটো সঠিক নহয়। সীমাবদ্ধতা সকলোৰে থাকে। আন দহজনৰ দৰে ভুলে-শুদ্ধই ভূপেন হাজৰিকাও এগৰাকী তেজ-মঙহৰ মানুহ। কিছুমান সীমাবদ্ধতা বা দুৰ্বলতা থকাৰ পিছতো ভূপেন হাজৰিকাৰ ওপৰত অসমীয়া মানুহৰ আকাংক্ষা আছিল সৰ্বাধিক। তেখেতৰ প্ৰতিটো গীত অসমীয়াৰ

বুকুৰ প্ৰাণ। তেখেতে কি নিদিলে? ভাষা দিলে, গান দিলে, দেশপ্ৰেম দিলে, চিনেমা দিলে, আধুনিক আৰ্ট ফৰ্মৰ সৈতে নতুন প্ৰজন্মক পৰিচয় কৰাই দিলে, বিশ্বজনীন হৈও অসমীয়া হৈ থাকিব পৰাৰ বাট দেখুৱালে। সৰ্বোতপৰি তেখেতে অসমীয়াক বিশ্বৰ আগত প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। জ্যোতি-বিষ্ণুৰ পিছত গণমুখী সাংস্কৃতিক চিন্তাৰ উত্তৰদায়িত্ব ল'ব পৰা মানুহজনেই আছিল একমাত্ৰ ভূপেন হাজৰিকা।

ভূপেন হাজৰিকা এজন দুৰ্বাৰ প্ৰেমিক। বিপ্লৱবাদী, জাতীয় উদ্দীপনা জগাই তুলিব পৰা গীতৰ ওপৰিও তেখেতৰ প্ৰেম-বিৰহমূলক গীতবোৰো সাহিত্যৰ অপূৰ্ব সৃষ্টি। হয়তো ৰোমান্টিচিজম অবিহনে বিপ্লৱবাদী হ'বও নোৱাৰি। দেশ-বিদেশ ঘূৰি ফুৰিলেও, জীৱনলৈ প্ৰিয়ম্বদা পেটেল বা কল্পনা লাজমীৰ দৰে অভিজাত অনা-অসমীয়া মহিলা আহিলেও তেখেতৰ ভাবসাগৰত শ্বিলঙৰ খাচী গাভৰুজনী, গদাধৰৰ পাৰৰ বা দিচাং মুখৰ গাভৰুজনীৰ কথাহে আছে। প্ৰেমৰ ক্ষেত্ৰটো তেওঁ খাটী অসমীয়া। জীৱনৰ তাগিদাত বাহিৰত থাকিলেও তেখেতৰ সপোনৰ সৰগখন গাঁৱৰ কেঁচা মাটিতহে আছে। সেয়ে তেখেতে গাইছে-

গাঁৱৰ জীয়ৰী সপোন সুন্দৰী
গাঁৱতেই সৰগ ৰচোঁ মই মাটিতে সৰগ ৰচোঁ মই
দেৱতাই ৰ-লাগি চায়।

তেখেতৰ দৃষ্টিত অসমীয়া চহা গাভৰুগৰাকীৰ দৰে ধুনীয়া আন কোননো হ'ব পাৰে? বিপ্লৱবাদৰ সৈতে দেশপ্ৰেম আৰু ৰোমান্তিকতা একাত্ম নহ'লে এনে অনুভৱ হয়তো সম্ভৱ নহয়। প্ৰেম-বিৰহৰ গীতসমূহৰ মাজত সাংঘাতিক চিত্ৰকল্প, প্ৰতীক আদি নিৰ্মাণ কৰি গৈছে। 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি'ৰ দৰে গভীৰ অৰ্থপূৰ্ণ সুৰেলিষ্টিক সৃষ্টি চাগৈ আজিলৈকে অসমীয়া গীতিকাব্যত হোৱা নাই।

ভূপেন হাজৰিকা বঙ্গতো সমানেই জনপ্ৰিয়। গীতৰ মাজেৰে তেওঁ অসম আৰু বঙ্গৰ মাজত ঐতিহাসিক সম্প্ৰীতি প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। পাহাৰ-ভৈয়ামৰ মাজত যাউতিযুগীয়া সাংস্কৃতিক সম্প্ৰীতি পুনৰ স্থাপন কৰাৰ হকে কাম কৰিলে। সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰলৈ বহু জনজাতীয় উদীয়মান লোকক উলিয়াই আনিলে।

ইমানৰ পিছতো অসমীয়াই প্ৰতিদানত কি দিলে? দুখ লগা কথা যে, এসময়ত বলিয়ুডী সঙ্গীতৰ ৰংচঙীয়া জালত বন্দী হৈ নতুন প্ৰজন্মই ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত শুনিবলৈ প্ৰায় এৰি দিছিল। বিহু মঞ্চতো ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত 'আউডডেটেড' বিবেচিত হৈছিল। এতিয়াও নৱ-প্ৰজন্মৰ মাজত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতক জনপ্ৰিয় কৰাৰ কোনো পদক্ষেপ দেখা হোৱা নাই। হয়তো ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতি কৰা অবিচাৰৰ প্ৰায়চিত্ত কৰিবলৈকে আবেগিক অসমীয়াই ভূপেন হাজৰিকাৰ মৃত্যুৰ দিনা হিলদল ভাঙি আহি বিশ্বজনতাক অবাক কৰি তুলিলে আৰু হঠাত পাহৰি গ'ল। তেখেতৰ মৃত্যুৰ প্ৰথম দুবছৰ বিহু মঞ্চত তেখেতৰ গীতেৰে মুকলি কৰাৰ পৰম্পৰা আৰম্ভ হৈছিলহে, তৃতীয় বছৰতে পাহৰি থাকিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত গোৱা শিল্পীয়ে হয় নিমন্ত্ৰণ নাপায় বা পালেও উচিত মাননী নাপায়। অতি আবেগিক, নিজকে নিচিনা অসমীয়াৰ এই কেঁকোৰা স্বভাৱৰ বাবেই ভূপেন হাজৰিকাই এদিন অসম এৰি গৈছিল।

'ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাংলা গীত আৰু চলচ্চিত্ৰ সংগীত' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত ডঃ হেমেন্দ্ৰনাথ দত্তই লিখিছে-

> কলকালাত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাংলা গীত প্ৰচাৰ মাধ্যমত যিমান বাজে অসমত তেখেতৰ অসমীয়া গীত সিমান নাবাজে। সকলো অসমীয়াৰ হৃদয়ত বিৰাজ কৰিলেও, বৰ্তমান ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ বজাৰ অসমত কিন্তু প্ৰায় নায়েই...কলকাতাত অনুষ্ঠিত যিকেনো আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় অথবা ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ আলোচনাচক্ৰ অথবা অন্যান্য সংগীত মঞ্চত দুই প্ৰকাৰৰ গীত মনোৰঞ্জনৰ বাবে প্ৰচাৰিত হয়। ইয়াৰে প্ৰথমবিধ ৰবীন্দ্ৰ-সংগীত আৰু দ্বিতীয়বিধ ভূপেন্দ্ৰ সংগীত। বঙালী সমাজে ডঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ আধাৰত নতুন গীত সৃষ্টি কৰি গাইছেও। এই শ্ৰেণীৰ গীতৰ নাম দিছে 'জীৱন সংগীত' (life song)

বুলি। এই আদৰ্শ অসমত আজিও হোৱা নাই।১৪

শাসক শ্ৰেণীয়ে পাৰি দিয়া মখমলী বিছনাত ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হোৱা নাছিল। শিল্প-কলা কি সেয়া গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল তেখেতে। অসম প্ৰেম বুকুত ধাৰণ কৰিও বিশ্বজনতাক আপোন কৰি ল'ব পৰাৰ চেতনা তেখেতৰ প্ৰায়বোৰ গীততেই দেখিবলৈ পোৱা যায়। তেখেতৰ গণচেতনাসম্পন্ন, সমাজমুখী আৰু বিশ্বজনীন শিল্পসত্ত্বাৰ মাজতো ৰাজহাঁড়ডাল কিন্তু অসমীয়াহে আছিল। বাংলাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত সাম্যবাদী শিল্প-সাহিত্যৰ বাকধাৰাক হুবহু অনুকৰণ নকৰি তেখেতে নিজৰ মাজতে এক সুকীয়া অসমীয়া প্ৰগতিশীল শৈল্পীক বিচাৰধাৰাৰ জন্ম দিছিল। তেখেতৰ মাজত প্ৰগতিশীল ব্যক্তিত্বৰ কিছু দুৰ্বলতা ৰৈ যোৱা বুলি একাংশই সমালোচনা কৰিলেও তেখেতৰ সৃষ্টিৰ মাজত কিন্তু বাস্তৱ ক্ষেত্ৰত সদায়েই সাধাৰণ জনগণৰ প্ৰতিহে দায়িত্বশীল হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কেৱল গীততেই নহয়, তেখেতৰ ভাষণ আৰু গদ্য সম্ভাৰতো তাৰেই গুণগুণনি। তথাপি ভূপেন হাজৰিকাই যেন তেখেতৰ সৃষ্টি আৰু চেতনাক ৰাজনৈতিক বিচাৰধাৰাৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিব খুজিছিল। তেখেতে নিজকে কেতিয়াবা মাৰ্ক্সবাদী বুলি ক'লেও নিজৰ গাত 'কমিউনিষ্ট' লেবেলখন লগাটো চাগৈ বিচৰা নাছিল। সেয়ে কোনো দলীয় বাঁও ৰাজনীতিত জড়িত হোৱা নাছিল।

> 'ভূপেন হাজৰিকাই যদিও 'মানুহৰ ভবাশক্তিৰ ৰূপান্তৰৰ সম্ভাৱনাখিনিক' বিশ্বাস কৰিছিল, এখন শোষণ-বঞ্চনাৰে ভৰা সমাজত মানুহ সম্পৰ্কে পুৰঠ জ্ঞান অবিহনে শোষণ মুক্তিৰ কল্পনা কোনো ৰোমান্টিক আশাবাদতকৈ উৰ্ধবত নহয়। জীৱন সম্পৰ্কে তেখেতৰ এনে বিশ্বাসৰ বাবেই হয়তো তেখেতৰ কলাৰ চৰিত্ৰ আছিল পৰোক্ষ অথবা নিস্ক্ৰিয় (Passive)।' ১৫

ফৰাচী কমিউনিষ্ট ৰজেৰ গাৰোদি আৰু পিয়েৰ এৰভৰ মাজত শ্ৰেণীসংগ্ৰামত শিল্পীৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে বিতৰ্ক হৈছিল। তেওঁলোকৰ মতে- 'শিল্পীৰ পক্ষে কোনো ৰাজনৈতিক লাইন নামানি নিজৰ মতে চলাই উচিত, যিহেতু আৰ্টৰ ক্ষেত্ৰত 'কমিউনিষ্ট নন্দনতত্ব' বুলি কোনো কথা নাই। আনহাতে আন এগৰাকী সমালোচক আৰ. আৰাগঁৰ মতে- 'নন্দনতত্বকো দ্বান্দ্বিৰ বস্তুবাদৰ মাপকাঠিত পৰীক্ষা কৰি চাব লাগিব। নহ'লে শ্ৰেণীসংগ্ৰামত শিল্পৰ দায়িত্বক প্ৰায় অস্বীকাৰ কৰাৰ দৰে হ'ব।'১৬

এই বিতৰ্কই সেই সময়ত বঙ্গৰ শিল্পী-সাহিত্যিকসকলো প্ৰভাৱিত কৰিছিল। ভাৰতবৰ্ষতো সাহিত্য-শিল্পকলাত প্ৰগতিশীল আন্দোলনৰ প্ৰভাৱ পৰিছিল বিশ্বজুৰি নিন্দিত হোৱা ফেঁচীবাদ, সাম্ৰাজ্যবাদ আৰু বিশ্ব-পুঁজিবাদৰ বিৰোধিতা কৰিহে। প্ৰগতিশীলতাৰ অৰ্থ ব্যাপক হ'ব পাৰে। আমেৰিকাৰ ৰাজনৈতিক আকাংক্ষাৰ বিষয়ে লিখিবলৈ গৈ বেঞ্জামিন পাৰ্কে *Non-Partisan discussion* বুলি অভিহিতকৰি লিখিছে-

> *'... a great step will have been taken toward removing permanently organized corrupt influence from govornment and toward making the machinery of govornment more responsive to the people. The third and last phase of the movement has to do with the extension of the functions of the govornment- city, state, and national, as far as possible, They propose to regulate the employment of women and children in factories, to adopt a minimum wage law to strengthen the needy against temptation, to strike at proverty, crime, and desease; to do everything that the govornment can do to make our country better, nobler, purer and life more worth living.* ১৭

সোপন্থী বৌদ্ধিক জগতত প্ৰগতিশীল চিন্তা-চৰ্চা কৰা লোকে নিজৰ স্থান উলিয়াই ল'ব পৰাটো বহুত কঠিন কাম। ইয়াৰ পিছতো কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাই তেখেতৰ গভীৰ প্ৰজ্ঞাৰে সকলোকে আকৰ্ষিত কৰিব পাৰিছিল। আনকি প্ৰভাৱিত কৰিবও পাৰিছিল। বলিয়ুডৰ বাঘা বাঘা শিল্পী-সাহিত্যিকৰ মাজত নিজৰ সুকীয়া স্থান মোকলাই ল'বলৈ

সক্ষম হৈছিল। তেখেতৰ গীতৰ গণমুখীতা আৰু বিৰাট জনপ্ৰিয়তাক সমীহ কৰিছিল সকলোৱে। অসমত আজিলৈকে তেনে এজন ব্যক্তিৰ জন্ম হোৱা নাই। চৌদিশে বৌদ্ধিক সুবিধাবাদ আৰু হতাশাই ছানি ধৰা অসমত কিজানি দ্বিতীয় এজন ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হ'বলৈ আৰু বহু দশক ৰ'ব লাগিব।

প্ৰান্তবাসী লোকৰ দুখ-ক্লেশ, মৰ্মবেদনা আৰু বঞ্চনাৰ স্বৰূপ কেৱল প্ৰান্তবাসী লোকেহে অনুভৱ কৰিব পাৰে। ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিটো গীতক আমি যি হিচাপেই নাচাও লাগিলে, সেয়া মূলতঃ প্ৰান্তবাসীৰ কণ্ঠস্বৰ। ভূপেন হাজৰিকাক উপেক্ষা কৰি অসমীয়াই নিজকে অৰ্থহবভাৱে জীয়াই ৰাখিব নোৱাৰে। গীতৰ মাজেৰে ভূপেন হাজৰিকাই দি যোৱা গণচেতনাবোধৰ মাজেৰে অসমীয়া জাতিয়ে কি কৰিব লাগিব, কি কৰিব নালাগিব আদিৰে যি দিকদৰ্শণ কৰিছে তাক প্ৰতিজন অসমীয়াই গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰাৰ প্ৰয়োজন। ভূপেন হাজৰিকা প্ৰকৃততেই যেন এপাহ মদাৰৰ ফুল। সুখৰ দিনত, পূজা-সবাহত নালাগিব পাৰে, কিন্তু যেতিয়াই অসমৰ সমাজলৈ কাল এন্ধাৰ নামি আহে, তেতিয়া সমাজত ৰং সানিবলৈ, আকাশত জুই জ্বলাবলৈ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিকল্প নাই। 'কা'- বিৰোধী আন্দোলনত স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে ওলাই অহা জনতাক সাহস দিবলৈ প্ৰথমাৰস্থাত কোনো নাছিল। আছিল কেৱল ভূপেন হাজৰিকাৰ কালজয়ী গীত-

'আকৌ যদি যাব লাগে শৰাইঘাটলৈ
লুইতপাৰৰ ডেকাবন্ধু নাথাকিবা বৈ...।' ●

পাদটিকা ঃ

১) দাস, অমৰজ্যোতি ঃ সুধাকণ্ঠ ডঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু চমু বুৰঞ্জী, অনুৰাধা প্ৰকাশন, ২০১০ পৃঃ ১২
২) আমাৰ অসম, পূৰ্বাচল, (৩ ছেপ্তেম্বৰ, ২০১৭)
৩) দাস, অমৰজ্যোতি ঃ পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃঃ ৩১
৪) ভট্টাচাৰ্য, বুদ্ধদেৱ ঃ সংস্কৃতি ও অপসংস্কৃতি, (শ্ৰীসুহাস চট্টোপাধ্যায় সম্পাদিত, মাৰ্কসবাদ ও নন্দনতত্ত্ব), পৃঃ ৩৯
৫) বৰা, ড০ লক্ষ্মীনন্দন ঃ গৰীয়সীৰ জুন, ২০১২ সংখ্যা, পৃঃ ১৩
৬) পাংগিং, তুষাৰ ঃ সম্পাদকীয়, সূৰ্য উঠা গান, পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ, ২০২২
৭) হাজৰিকা, ভূপেন ঃ দেশ-বিদেশৰ সাময়িক প্ৰসঙ্গ, ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, পৃঃ ৪৪৫
৮) বৰুৱা, কুমুদ ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ শ্ৰদ্ধাৰ্ঘ সংখ্যা, গৰীয়সী, ২০১২ চনত পৃঃ ৩২
৯) ভূঞা, ডঃ স্মৃতিৰেখা ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গদ্যৰীতি, গৰীয়সী, ২০১২ চনত পৃঃ ২৮
১০) ওজা, ৰত্ন ঃ ভ্ৰাম্যমাণ থিয়েটাৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ বৰঙণি, গৰীয়সী, ২০১২ চনত পৃঃ ১০
১১) হাজৰিকা, ভূপেন ঃ ভাষণাৱলী, পৃঃ ১২৮১
১২) ভট্টাচাৰ্য, বুদ্ধদেৱ ঃ পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃঃ ৪০
১৩) পাল, বীৰেন ঃ বাংলা সাহিত্যেৰ কয়েকটি ধাৰা, মাৰ্ক্সবাদী সাহিত্য-বিতৰ্ক, ধনঞ্জয় দাস সম্পাদিত, ১৯৭৯
১৪) দত্ত, ডঃ হেমেন্দ্ৰনাথ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাংলা গীত আৰু চলচ্চিত্ৰ সংগীত, গৰীয়সী, ২০১২, পৃঃ ২২
১৫) বৰুৱা, কুমুদ ঃ পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃঃ ৩১
১৬) দাস, ধনঞ্জয় ঃ সম্পাদকীয়, মাৰ্ক্সবাদী সাহিত্য-বিতৰ্ক, ১৯৭৯, পৃঃ ৬৬
১৭) Parke, De Witt Bnjamin, The Progressive Movement, 1915, page 24

লোকশিল্পীৰ দুৰ্দশাৰ দিনত ভূপেন হাজৰিকা

লক্ষীকান্ত ৰাভা

ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকেই বজালি।
লাখ লাখ তহঁত থাকিও একো নেপালি।

গানটো মন দি শুনিলে বহুকেইটা ভাৱ জাগি উঠে। ঢাক বজাই জীৱন নিৰ্বাহ কৰা লোকৰ জীৱন গাঁথাৰে এটা গান লিখিবৰ মন জানো কাৰোবাৰ আছিল মন থাকিলেও ঢাক বাদনৰ মুখ্য উদ্দেশ্য দেৱ-দেৱীৰ জয়গানহে গালেহেঁতেন। পূজা-পাতলৰ সময়ত পুৰোহিতৰ অস্তিত্বই যেতিয়া গৌণ হৈ যায় তেতিয়া ঢাকিয়াৰ চৰ্চা অথৈবচ। চৰ্চা যদি থাকে তেন্তে শুদ্ধচিত্তে, পবিত্ৰ বেশভূষাৰে আৰতিৰ ঢাক বজোৱা উপৰ্য্যুপৰি নিৰুদ্দেশৰ বাহিৰে কোনো চৰ্চাই স্থান নাপায়। ঢাকৰ বোল যি ছন্দত বাজে সেই ছন্দতেই গীতটি আৰম্ভ হৈছে- ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকঢাক। বোলটো চাগে-ঢাকৰ লহৰী। সাধাৰণতে দুৰ্গাপূজা অথবা অন্যান্য মূৰ্তিপূজাৰ আৱাহনী বোলটো- ড্যাং কুৰাকুৰ, নাক কুৰাকুৰ, নাক কুৰাকুৰ ড্যাদাং ড্যাদাং বুলি বজোৱা হয়। হিন্দুস্তানী সংগীত পদ্ধতিত এই বোলটো- ধাতেতে নাধিনা, নাতেতে নাধিনা হিচাপেই প্ৰচলিত। কিন্তু ঢাকৰ লহৰীটো কাহাৰবা তালৰ লয়ত দৌৰে। ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে এই লহৰী বোলতে সৰহসংখ্যক গীত গাঠিছে। "ডুগ ডুগ ডুগ ডুগ ডম্বৰু মেঘে বজায় ডম্বৰু" গীতফাঁকিও এই তালতে বান্ধিছে। ঢাকঢাক গীতটোৰ বাংলা সংস্কৰণত তেখেতে গাইছে- "ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাককুৰ ঢাককুৰ ঢাকেই বাজালি লাখ লাখ থেকেও তোৰা কি আৰ পেলি।" এই দিশেৰে চাবলৈ গ'লে ঢাকৰ লহৰীটো- 'ঢাককুৰ ঢাককুৰ' বোলেৰে বাজিব লাগে।

এইখিনিতে এটা কথা আলোচনা কৰা ভাল হ'ব যে ভূপেন হাজৰিকাই বিশ্বৰ বিভিন্ন জাতি জনগোষ্ঠীৰ লোকসংগীতৰ চৰ্চাৰে খ্যাতি অৰ্জন কৰিছে যদিও সেই লোকসংগীতৰ সৈতে সংগত হোৱা বাদ্যযন্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰা নাছিল। ইয়াৰ অন্তৰালত বহু কাৰক আৰু উদ্দেশ্য জড়িত হৈ আছে। প্ৰথম কথা হ'ল- হাজৰিকাদেৱে যিকোনো লোকসংগীতক নিজৰ দৃষ্টিৰে উপস্থাপন কৰিব বিছাৰিছে। হুবহু কোনোবা লোকসংগীতক তেখেতে উপস্থাপন কৰা নাই। অৰ্থাৎ কোনোবা জাতি জনগোষ্ঠীৰ ধৰ্মীয় পৰম্পৰা, গীত-মালিতা, জনবিশ্বাস, লোকগীত আদিক প্ৰত্যক্ষভাৱে মঞ্চত উদযাপন কৰিব বিচৰা নাছিল। যদি পৰম্পৰাটোক হুবহু ৰূপত উত্থাপন নকৰি সূত্ৰধাৰৰ চৰিত্ৰৰে উপস্থাপন কৰা হয় তেন্তে বাদ্য বাজনাৰো প্ৰকৃত স্বৰূপ প্ৰদৰ্শনৰ প্ৰয়োজনীয়তা নাথাকে।

দ্বিতীয় কাৰণ হৈছে যিহেতু তেখেতে সৰহসংখ্যক গীত কলিকতা আৰু বোম্বেত বাণীবদ্ধ কৰিছিল য'ত ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ জাতি জনজাতিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা বাদ্য বাজনা পোৱা নাযায় অথবা লোকবাদ্যৰ শিল্পী ষ্টুডিঅ'ত নাথাকে সেয়েহে সহজলভ্য বাদ্যকেই সংগত কৰিব লগা হৈছিল। তাৰোপৰি পৰম্পৰাভাৱে লোকবাদ্য বজোৱা শিল্পীয়ে আধুনিকতাৰ সৈতে তালমিল ৰাখিব পৰা-নপৰাৰ সন্দেহ থাকে। ইত্যাদি কাৰণতে তেখেতে তবলা, হাৰমনিয়াম, চাহনাই, বেহেলা, মেণ্ডলিন, বাঁহী আদি দেশী বাদ্য সৰহকৈ সংগত কৰিছিল। বিহু আৰু বিহুসুৰীয়া গীত বাণীবদ্ধ কৰাৰ সময়ত কোনোকালে বিহুঢোল ব্যৱহাৰ কৰি নাপালে। উই আৰ ইন দ্য চেইম বট ব্ৰাদাৰ, চিলঙৰে মনালিছা লিংডো আদি গীতত ড্ৰাম বজোৱা নাই। গৌৰীপুৰীয়া গাভৰু দেখিলোঁ গীতত দোতোৰা সংগত কৰা নাই। সেইদৰে আমি আলোচনা কৰিবলৈ লোৱা ঢাকঢাক গীতটোত ঢাকবাদ্য ব্যৱহাৰ কৰা নাই।

ঢাক অসমৰ বাজনা নহয়। ঢাক বজোৱাটো অসমীয়া সংস্কৃতি নহয়। অসমীয়া সংস্কৃতি নহয় বুলি আমি আনৰ সংস্কৃতিৰ চৰ্চা নকৰিম জানো? হাজৰিকাদেৱে নিজেই কৈ গৈছে বোলে "মই কেৱল অসমৰ সংস্কৃতিটোক বিশ্বৰ চৌদিশে বিলাই ফুৰিলেই সংস্কৃতিৰ সাধক হিচাপে কোনেও চিনি নাপাব। পৃথিৱীৰ সকলো লোকসংস্কৃতিৰ চৰ্চা আৰু প্ৰচাৰ হলেহে আমি প্ৰকৃত সংস্কৃতিৰ ধাৰণা আয়ত্ত কৰিব পাৰিম।" সেইবাবেই তেওঁ পৃথিৱীৰ অলি গলিয়ে সিঁচৰতি হৈ থকা সংস্কৃতিৰ সন্ধানত নামি পৰিছিল আৰু এক বিশ্বমুখী সংস্কৃতি নিৰ্মাণত সফল হৈছিল। তেখেতে কৈছে, "সকলো স্বীকৃতিৰ ভিতৰত জনসাধাৰণৰ আবেগজড়িত মৰমকে আটাইতকৈ ডাঙৰ স্বীকৃতি বুলি মই বিবেচনা কৰি আহিছো। গায়ক, সুৰকাৰ হিচাপে বিশ্বৰ বিভিন্ন দেশৰ জনসাধাৰণে মোক আঁকোৱালি লৈছে। বিশ্বৰ প্ৰতি ঘৰতেই মোৰ একোখন ঘৰ আছে। সেইটোৱেই মোৰ বাবে চৰম প্ৰাপ্তি।" ঢাক বজোৱা লোক অতি নগন্য। আঙুলিৰ মূৰত গণিব পৰা লোকেহে ঢাক বজাই সংসাৰ চলাই আহিছে। এই কলাটো এটা বিশেষ শ্ৰেণীয়ে বৃত্তি হিচাপে ধৰি ৰাখিছে। অভাৱৰ বোজা লৈ কাল কটোৱা এই মুষ্টিমেয় মানুহখিনিক লৈও বেহা চলে। লোকশিল্পীৰ দুৰ্দশাৰ কথা কোনেনো ভাবে? সহানুভূতিসূচক দুই এগৰাকী হৃদয়বান লোকৰ লেখাৰ বাহিৰে তেওঁলোকৰ কাষত থিয় দিবলৈ কাৰ সময় আছে? তিথি-পৰ্বৰ সময়ত তেওঁলোকক আথেবেথে মাত লগোৱাৰ বাহিৰে বছৰৰ অন্য সময়ত আদৰ নাই। সেইবাবে হাজৰিকাই গাইছে-

খাটি খোৱা তহঁতবোৰক দোস্ত কৰি লৈ
কুবুদ্ধিৰে দৈত্যবোৰে তেজ শুহি লয়
যুগে যুগে ঠগ খায়ো নুবুজা হ'লি
লাখ লাখ তহঁত থাকিও একো নেপালি।

মিছলীয়া, মুখাপিন্ধা লোকক দৈত্য বুলি কবলৈ তেওঁ ভয় কৰা নাছিল। নথকাৰ কাৰণ হিচাপে যুক্তিও আগবঢ়াইছে- "গীত ৰচনাৰ নিয়ম জানিলে নিয়ম ভঙাৰ সাহস কৰিব পাৰি।" হওতে ঢাকিয়াৰ সংখ্যা নগণ্য, তথাপি তেওঁলোকৰ পৰিয়াল আৰু তেওঁলোকৰ অনুৰাগীৰ সংখ্যা লাখ লাখ বুলি হাজৰিকাই দেশৰ ৰাজনৈতিক মহলৰ দৃষ্টি কাঢ়িবৰ চেষ্টা কৰিছে। ৰাজনীতিৰ ভেঁটি মানেই জনসংখ্যা। আমাৰ দৃষ্টিত কুটীৰশিল্প, লোকবাদ্য, লোককলা আদিক জীৱিকা হিচাপে লৈ কাম কৰা একশ্ৰেণী লোকৰ প্ৰতি সহানুভূতি দৰ্শোৱাৰ স্বাৰ্থতেই সেই শিল্পীসকলৰ কলা-কৌশলক আদৰ মৰম কৰি অহা হৈছে। একপ্ৰকাৰ আবেগ জড়িত হৈ থকা বাবে তেওঁলোকৰ উৎপাদিত সামগ্ৰী কিনি অনা আৰু কলাকাৰসকলক শ্ৰদ্ধা কৰাটো আমাৰ দৰে সাধাৰণ জনতাৰ জন্মগত চৰিত্ৰ। কিন্তু এই দুৰ্দশাগ্ৰস্ত লোকৰ কল্যানাৰ্থে চৰকাৰীভাৱে যিসমূহ জনকল্যানমূলক আঁচনি আছে তাৰ সিংহভাগেই চৰকাৰী বিষয়া, ৰাজনীতিবিদ আৰু দালালৰ মেৰপেচত প্ৰকৃত হিতাধিকাৰী বঞ্চিত হৈ আহিছে। ৰাজনীতিবিদৰ শেন চকু চাৰিওদিশে পিয়াপি দি ফুৰে। কেৱল ৰাজনীতিবিদেই শেন চকু দিয়া বুলি কলে ভুল হ'ব, এই ক্ষেত্ৰত পুঁজিপতিৰো দাৱানল উল্লেখনীয়। এই গীতটি ১৯৭৭ চনত ৰচনা কৰি সুৰ দিয়া হৈছিল। গীতটি ৰচনাৰ উদ্দেশ্য জানিবলৈ সেই সময়ৰ ৰাজনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশ দুটা অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰে। জাতীয় কংগ্ৰেছ দলে সৰ্বভাৰতীয় সাধাৰণ নিৰ্বাচনত মুখ থেকেচা খোৱাত জনতা দলে চৰকাৰ গঠন কৰি মোৰাৰজী দেশাইক প্ৰধানমন্ত্ৰী পাতিলে। বংগত জ্যোতি বসুৱে কমিউনিষ্ট দলক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিলে। জ্যোতি বসু নিকা ভাৱমূৰ্তিৰ মুখ্যমন্ত্ৰী আছিল যদিও বিৰোধীশূন্য ৰাজ্যত সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজৰ দুখ-দুৰ্দশা চাবলৈ জনপ্ৰতিনিধিসকল নিৰুদ্বেগ স্থিতি গ্ৰহণ কৰাহে পৰিলক্ষিত হ'ল। কমিউনিষ্টে হেনো দলৰ চৰিত্ৰ বচাই ৰাখিবলৈ সৰ্বসাধাৰণ জনতাৰ অৰ্থনৈতিক উত্তৰণ নিবিচাৰে। গৰীবৰ হাতত টকা থাকিলে ৰাজপথত শ্লোগান দিয়া মানুহৰ অভাৱ হয়। সেইবাবে বংগৰ ৰাজনীতিত খাটিখোৱা লোকক চিৰদিন খাটি খাবলৈকে পৰিৱেশ গঢ় দিয়া হয়। আমাৰ অসমতো বৰ্তমান নিৰ্বাচনৰ বতৰত আঁঠুৱা-কম্বলৰ যে ৰাজনীতি চলে সেয়া কাক লৈ?

খাটি খোৱা লোকক প্ৰতীক হিচাপে লৈ ৰজাঘৰীয়াৰ বিৰুদ্ধে হুংকাৰ দিয়া ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ আন এক সাহসী গান হৈছে 'দোলা দোলা'। এই গীতটো অসমীয়া, বাংলা আৰু হিন্দীত কেইবাবাৰো ৰেকৰ্ডিং কৰা হৈছে। প্ৰতিবাৰতেই গীতটোৰ মসৃনতাৰ উত্তৰণ হৈ হৈ চূড়ান্ত ৰূপ পাইছে ৰুদালী চিনেমাৰ হিন্দী সংস্কৰণত।

"মৌলা অ' মৌলা, মৌলা অ' মৌলা
হেইয়া না হেইয়া না হেইয়া না হেইয়া
জিন্দেগীকি আগমে কাহেকো জলাতে হো কাগজে শৰীৰকা ঝলা
অ' ঝলা ঝলা অ' ঝলা।"

সংগীতৰ অস্কাৰ বিজয়ী এই চিনেমাৰ আটাইবোৰ গীতৰ বিষয়ে সকলোৰে ধ্যান ধাৰণা আছে। ১৯৯২ চনৰ ৰাম জনমভূমি বাবৰি মছজিদ বিবাদে গোটেই বিশ্ব তোলপাৰ লগোৱা সময়ত ভাৰতীয় চিনেমা, গান, কিতাপ পাকিস্তানত নিষিদ্ধ কৰা হৈছিল। সেই বছৰতেই ৰুদালি চিনেমাই আন্তৰাষ্ট্ৰীয় সংগীত মহলত তোলপাৰ লগায়। পাকিস্তানৰ সংগীতপ্ৰেমীয়ে লুকাই চুৰকৈ ৰুদালীৰ অডিঅ' কেছেট কিনি শুনিছিল। সেয়াই ড০ হাজৰিকাৰ সংগীতৰ যাদু। কিন্তু আমি যি গানৰ কথা আলোচনাৰ বাবে হাতত লৈছো প্ৰথমাৱস্থাত সেই গানটো পশ্চিমবংগ, বাংলাদেশ আৰু বিশ্বব্যাপী সিঁচৰতি হৈ থকা অতি নগন্যসংখ্যক ঢাকিয়াসকলৰ মাজত অধিক জনপ্ৰিয় হৈ উঠা গান। এই গানৰ চতুৰ্থ স্তৱকত আছে-

জন অৰণ্য ধোদ জঘন্য পুঁজিপতি ধন্য
বনুৱা পণ্য গন্যমান্য সমাজো অনন্য।

এইফাঁকি গানৰ মাজেৰে এলেহুৱা-বনুৱা সকলো শ্ৰেণীকেই পুঁজিপতিয়ে হাতৰ মুঠিত ৰাখিবৰ প্ৰয়াস কৰা কথাটো স্পষ্ট হৈ পৰে। অন্যদিশে ওপৰে ওপৰে চাবলৈ গলে এই পংক্তিটোত এটা খেয়ালী ভাৱ ভাহি আহে। এনে লাগে যেন ড০ হাজৰিকাই গুৰুজনাৰ কৰতল কমল কমলদল নয়ন কবিতাৰ আৰ্হিৰে কিবা এষাৰ কব বিচাৰিছে। ভূপেন হাজৰিকাদেৱে লক্ষ লক্ষ জনতাৰ দুৰ্বলতাখিনি উপস্থাপন কৰিবলৈ ঢাকিয়াসকলক প্ৰতীক হিচাপেহে ব্যৱহাৰ কৰিছে। বিশ্বৰ সকলো লোকশিল্পীৰ দুৰ্দশা একে। ইয়াত জাত পাতৰ কথা নাই। আমাৰ যাত্ৰা নাটকৰ যি অৱস্থা বংগৰো সেই একে অৱস্থা। অৱসৰ বিনোদনৰ মাধ্যম হিচাপে এচাম সংস্কৃতিপ্ৰেমীয়ে যাত্ৰা নাটকত নিমজ্জিত থকাৰ বিপৰীতে আন এচামে পেটৰ দায়ত এই যাত্ৰা নাটকত নিজক উচৰ্গা কৰিছে। সেইসকলৰ ভিতৰত চেটিংচৰ শিল্পী, আঁৰ কাপোৰ টনা শিল্পী, পোহৰ ব্যৱস্থাপকসকল, সাজসজ্জাকাৰ, ৰূপসজ্জাকাৰ আৰু বাদ্যকাৰসকলেই প্ৰধান। আন এচামে নৃত্যত পাকৈত শৈলী প্ৰদৰ্শনৰ জহত যাত্ৰা নাটকত জীৱিকাৰ সন্ধান বিচাৰি পায়। কোনো মূধাফুটা শিল্পীয়ে যাত্ৰা নাটকত যোগদান কৰাৰ নজিৰ নাই। তাৰ মাজতে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই কলিকতাত থকা সময়ত বিভিন্ন যাত্ৰা পালাত গীতৰ সুৰ আৰোপ কৰি ফুৰিছিল। ১৯৮১ চনত 'মৰমী বধু' যাত্ৰা পালাৰ সুৰকাৰৰূপে কাম কৰাৰ প্ৰতিদান হিচাপে চলচিত্ৰ প্ৰচাৰ সমিতিয়ে তেখেতক শ্ৰেষ্ঠ যাত্ৰা সংগীত পৰিচালকৰ সন্মান যাচিছিল। মাছমৰীয়াসকলৰ জীৱন আৰু জীৱিকাক লৈ তেখেতে কত যে গান গাইছে হিচাপ নাই। 'গংগা আমাৰ মা, পদ্মা আমাৰ মা' গীতত বংগ আৰু বাংলাদেশৰ মৎস্যজীৱী মানুহৰ কথাই ফুটি উঠিছে। 'পৰহি পুৱাতে টুলুঙা নাৱতে, ৰংমন মাছলৈ গ'ল' অসমৰ মৎস্যজীৱীসকলৰ আশা-নিৰাশাৰ জীৱন সংগ্ৰামৰ জীয়া ছবি ফুটি উঠা গান। লোকসংগীত বিচাৰি ৰোমৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ হোটেলটোত থকাৰ সুবিধা এৰি আড্ৰিয়াটিক সাগৰৰ মাছমৰীয়াসকলৰ নাৱতেই তেৰদিন কটাই লোকসংস্কৃতি বুটলি ফুৰিছে। মৎস্যজীৱীসকলৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতাৰ বাবে বোম্বাইৰ জুহু বীচৰ মাছমৰীয়াসকলে ১৯৫৭ চনতেই তেখেতক সম্বৰ্দ্ধনা জনাইছিল। শ্ৰমজীৱী মানুহৰ কথাকেই মূলধন হিচাপে গাই-বাই ফুৰা বাবে ১৯৭১ চনত তেজপুৰ অটোৰিক্সা সংস্থাই সম্বৰ্দ্ধনা জনাইছিল। এই সকলো শ্ৰমজীৱী লোকৰ দৈনন্দিন জীৱন অতি পয়ালগা। অসমৰ মুখা শিল্পীৰ যি অৱস্থা, মৃৎশিল্পীৰ যি অৱস্থা সেয়া আমি দেখি আহিছোঁ। নামনি অসমৰ পাতি ঢুলীয়া, ঢেপা ঢুলীয়া,

বৰঢুলীয়া, পুতলা নাচৰ কলা কুশলী, ভাৱীগানৰ শিল্পীসকলে কলিকতীয়া ঢাকিয়াতকৈও শোচনীয় জীৱন সংগ্ৰাম চলাব লগা হৈছে। পেটত গামোচা বান্ধি সংস্কৃতি জীয়াই ৰাখিব নোৱাৰি। সংসাৰৰ দায়ত এই লোকশিল্পীসকলে হাতত দা-কৰ লৈ মজদুৰ হ'বলৈ ওলাইছে। গণশিল্পী ভূপেন হাজৰিকাদেৱে এই জীয়া ছবি আমি আলোচনা কৰিবলৈ লোৱা গানৰ মাজেৰে নিখুঁতকৈ ফুটাই তুলিছে।

মুখৰ ভাষা বুকুৰ আশা বন্ধকতে থ'লি
সেইবাবে কেঁচা যৌৱন নিশা বেচিলি
হিম্মতবিলাক হেৰুৱাই ক'ত পলালি
লাখ লাখ তহঁত থাকিও একো নেপালি

নিপিড়িত জনতাৰ এন্ধাৰ জগতৰ কথা সভ্য জগতক উনুকিয়াই দিয়াটোৱে একমাত্ৰ দ্বায়িত্ব নহয়। টুটুকিয়া লোকেহে আনৰ দুৰ্বলতাৰ কথা চৰ্চা কৰি ফুৰে। সেইদৰে কৃত্ৰিমভাৱেই হওক অথবা পৰিস্থিতিৰ দায়তেই হওক এন্ধাৰ জগতত বাসকৰা লোকক নিৰ্দোষী বুলি স্বীকৃতি দিয়াটোও উচিত নহয়। নিপীড়িত জনতাৰ নিজৰো দোষ আছে। সেই দোষ শুধৰাবলৈ হাজৰিকাদেৱে গালিৰ ভাষাৰে উপদেশো দিছে এই ধৰণেৰে-

ভেড়াৰ পালৰ দৰে আজি বাচি কিয় আছ
এন্ধাৰ এন্ধাৰ গলিৰ মাজত ক্ষন গণিছ
ভেড়া নহৈ তেজাল ঘোঁৰা কিয় নহ'লি
লাখ লাখ তহঁত থাকিও একো নেপালি।

হওঁতে হয়, ভেড়া নহৈ তেজাল ঘোঁৰা হোৱাহেঁতেন নিপীড়িত জনতাই দেশৰ স্বৰূপ সলাব পাৰিলেহেঁতেন। এই 'হেঁতেন' বোলা সম্ভাৱনাটো কোনো কালে পূৰ্ণতা পোৱা দেখা নাযায়।

আমি জানো যে ভূপেন হজৰিকাই তেখেতৰ স্বৰচিত গীতত নিজেই সংগীত পৰিচালনা কৰে। গীত ৰচনা কৰোঁতেই সেই গীতৰ নেপথ্য সংগীত তেখেতৰ মনজগতত ভাঁহি উঠে। আমাৰ আলোচ্য গীতৰ বিষয়বস্তু ঢাক বাদ্য, সেই বাদ্যৰ পৰিবেশন শৈলী আৰু বাদ্যটোক আলম কৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰা একশ্ৰেণী লোকশিল্পীৰ জীৱনগাথা। ঢাকৰ পৰিপুৰক বাদ্য চাহনাই। ঢাকঢাক ঢাকেই বজালি গীতটোৰ আৰম্ভণিত চাহনাই সংগত কৰি ঢাক বাজনৰ সমলয় উপস্থাপন কৰা হৈছে। ঢাক আৰু চাহনাইৰ সমলয়েৰে জয়ধ্বনিৰ আমেজ সৃষ্টি কৰা গীতটোৰ দ্বিতীয় অন্তৰাৰপৰা বেহেলাৰ প্ৰৱেশ ঘটিছে। বেহেলাৰ স্বৰে কাৰুণ্যক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। মূলতঃ এই গানত সংগ্ৰামী সত্বা বিৰাজমান যদিও ভিতৰি ভিতৰি অব্যক্ত আবেগ জড়িত হৈ থকা দেখা যায়।

'মুখৰ ভাষা বুকুৰ আশা বন্ধকত থ'লি
সেইবাবে কেঁচা যৌৱন নিশা বেচিলি।"

আশাবোৰ বন্ধকত থোৱাৰেপৰা কাৰুণ্যই শিল্পীৰ কলিজাত লিপিত খাই বহিছে। এই বাক্যটো য'ৰপৰা আৰম্ভ হৈছে তাৰেপৰাই বেহেলাৰ বুলন সংগত হৈছে আৰু এই কাৰুণ্যই চূড়ান্ত লহৰ তুলিছে "মূখাপিন্ধা বৰ মানুহক প্ৰণাম কৰিলি, নাই নাই নাই তোৰ ইজ্জত বেচিলি" স্তৱকত।

সাংগীতিক দিশৰ কথা বৰ্ণনা কৰিবলৈ গ'লে আমাৰ দৰে সাধাৰণ জ্ঞানেৰে ড০ হাজৰিকাদেৱৰ সংগীত, নেপথ্য সংগীত আদিৰ আলোচনা কৰাটো অথাউনি পানীত সাঁতোৰা কথাহে হ'ব। তথাপি সংগীতৰ প্ৰতি দুৰ্বলতা আৰু শ্ৰদ্ধা থকা বাবে দুটামান কথা ক'বলৈ মন আছে। এই গীতটোক ঢাকৰ লহৰীত গোৱা হৈছে যদিও কাৱালীৰ ঠাঁচে চুই গৈছে। গীতৰ আৰম্ভণী সংগীতত চাহনাইৰ পিছে পিছে মেণ্ডলিনৰ বুলন দিয়া হৈছে যিটো কাৱালীৰ খাচ বৈশিষ্ট্য। অৱশ্যে কাৱালীত বুলনৰ সংখ্যাধিক্য দেখা পোৱা যায়। মেণ্ডলিনৰ সৈতে হাত তালি (চাপৰি) মাৰিলেই ই সম্পূৰ্ণ

কাৱালী হৈ গ'লহেঁতেন। কিন্তু কিবা এটা কাৰণত তেখেতে এই গীতটোক কাৱালীৰ শাৰীত শ্ৰেণীকৰণ নকৰিলে। সম্ভৱ গীতৰ উদ্দেশ্য আৰু মৰ্মাৰ্থ পথচ্যুত হোৱাৰ ভয়তেই এই চিন্তাৰপৰা তেওঁ আতৰি আহিছিল। স্মৰ্তব্য, কাৱালী মানেই লঘু ৰসিক গীত নহয়। 'নাম' চিনেমাৰ

"চিঠি আয়িহে আয়ি হে, চিঠি আয়ি হে
বড়ি দিনকি বাত
হম বে-বচনকো য়াদ"

গীতটোত চূড়ান্ত আবেগ জড়িত হৈ আছে। এতেকে "ঢাকঢাক ঢাকেই বজালি" গীতটোক কাৱালী হিচাপে পৰিৱেশন কৰিলেও সমাদৰ নিশ্চয় থাকিলহেঁতেন। আমি সচৰাচৰ দেখি থকা আৰু শুনি অহা সিংহভাগ গায়কৰ গানত যন্ত্ৰৰ ভাৰ অধিক পাই আহিছো। কেতিয়াবা বাদ্য বাজনাৰ ভৰ ইমান বেছি হয় যে ই গায়কৰ কণ্ঠক হেচি ৰাখে। ফলত গানৰ কথাখিনি আমি কাণপাতি শুনিলেও বুজিব নোৱাৰো। ড০ হাজৰিকাৰ এনে কোনো গান নাই যি গানত মেদবহুল বাদ্য বাজনাৰ ভৰত শ্ৰুতিকটু হয়। আমাৰ সন্দেহ যদি মিছা নহয় তেন্তে "স্নেহেই আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ ধাৰাসাৰ বৃষ্টিৰ প্লাৱন আনে" এই গীততেই বাদ্য যন্ত্ৰৰ কিঞ্চিত মেদবহুলতা পৰিলক্ষিত হোৱাৰ বাহিৰে সকলো গানেই শ্ৰুতিমধুৰ। সেইবুলি এইটোও নহয় যে উক্ত গীতফাঁকি বিশ্ৰুতি হৈছে। এই গীতটো দ্ৰুত লয়ত খৰমান তালত আছে বাবে একে উশাহে শেষ হোৱা যেন লাগে।

সম্ভৱ ভাৰতীয় উচ্চাংগ সংগীতৰ প্ৰতি পৰম শ্ৰদ্ধা আৰু দায়বদ্ধতা থকা বাবে ড০ হাজৰিকাই দেশী বাদ্যযন্ত্ৰৰ সমলয়েৰে গীত বাণীবদ্ধ কৰিছিল। ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকেই বজালি গীতটোৰ সামৰণী সম্পূৰ্ণ ভিন্নভাৱে সজোৱা হৈছে। সচৰাচৰ সকলো গীতৰ সামৰণিত স্থায়ীটোকে বাৰাম্বাৰ গোৱা হয়। এই গীতটোৰ আৰম্ভণি ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকঢাক ঢাকেই বজালি, আছিল কিন্তু সামৰণিত গোৱা হৈছে "নতুন সমাজ গঢ়িবৰ পণ কৰিলি।" ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিটো গীতত একো একোটা ইতিহাস জড়িত হৈ আছে। ডম্বৰুক লৈ তেওঁ যি গান ৰচিলে সেই গানত সমাজৰ উচ্চ-নীচ ভাৱৰ ভেদ আঁতৰাবলৈ পণ লৈছে। "সৰু সৰু সমাজৰে সৰু সৰু বিচাৰতে ভেকুলীয়ে বৰ লাজ পায়, চিকমিক বিজুলি--ডুগডুগ ডুগডুগ ডম্বৰু..."। আনহাতে প্ৰেমে কেতিয়াবা সমাজৰ কঠোৰ বান্ধোন ভাঙি অহা নজিৰ দেখা যায়।

"সৰুদৈ আইদেইৰ কি হ'ল? কি হ'ল?
সৰুকণত বহিবৰ মন গ'ল, লেঠা হ'ল
সমাজে অনুমতি নিদিলে
দুয়োৰো জাত-পাত নিমিলে
সেয়ে সৰুদৈ সৰুকণে বিজুলীৰ পোহৰতে
সৰু সৰু সমাজক এৰে।'

"হে হে হে ঢোলে ডগৰে হে হে হে চেৰাপুঞ্জিৰে" গীতত বাঁহীৰ ইতিহাস জড়িত হৈ আছে। "কৃষ্ণ গৰখীয়াই বায় বাঁহী, খাচী গৰখীয়াই বায় স্বৰাটি; দুয়োটি বাঁহী বাঁহৰে বাঁহী..."। এইবোৰ গীতৰ জৰিয়তে তেখেতে সমগ্ৰ বিশ্বৰ সংস্কৃতিটোৰ সমন্বয় গঢ়িবৰ পণ লৈছিল। আমাৰ গৌৰৱ, আমি এনে এগৰাকী মহান শিল্পীৰ মাটি-পানীৰে জীপাল দেশত থাকি ধন্য হৈছোঁ।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ (১) মই এটি যাযাবৰ ঃ সম্পাদনা, সূৰ্য্য হাজৰিকা
(২) এক গভীৰ আস্থাৰ গান ঃ শেখৰজ্যোতি ভূঞা

গণশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ চিন্তা-চেতনাৰ উত্তৰণ

ডাঃ শৰৎ চন্দ্ৰ ৰাভা

শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ পিছত যিসকল ব্যক্তিয়ে অসমৰ সমাজ আৰু সাংস্কৃতিক জীৱনত বিশেষভাৱে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে তাৰ ভিতৰত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ নাম সকলোৰে সন্মুখলৈ আহে। ড০ ভূপেন হাজৰিকা অবিহনে অসমৰ সমাজ-সংস্কৃতি বা ভাষা-সাহিত্যৰ আলোচনা অসম্পূৰ্ণ। ভাবি আচৰিত লাগে হাজৰিকাদেৱৰ জীৱনকালত তেখেতৰ বিশাল প্ৰতিভা আৰু চিন্তা-আদৰ্শৰ কথা আলোচনা কৰিবলৈ অসমৰ বৌদ্ধিক জগতখনে অৱকাশেই নাপালে। সেই সময়ত কেৱল প্ৰশস্তি অথবা নিন্দাবাদেৰে অসমৰ আকাশ-বতাহ ৰজন-জনাই থাকিল। মৃত্যুৰ পিছত যথেষ্ট সন্মান আৰু প্ৰশস্তি (ভাৰতবৰ্ষৰ সৰ্ব্বোচ্চ অসামৰিক সন্মান 'ভাৰতৰত্ন'কে ধৰি) লাভ কৰিলেও এইজনা মহান শিল্প-সাধকৰ কৰ্মৰাজি আৰু চিন্তা-আদৰ্শৰ নিৰ্মোহ আলোচনা পৰ্যাপ্ত হোৱা নাই বুলি অসমৰ মানুহে আজিও অনুভৱ কৰে। তেওঁৰ গীতৰ মহত্বনো ক'ত? কিয় তেওঁৰ কণ্ঠেৰে নিৰ্গত হোৱা প্ৰতিটো গীত, প্ৰতিটো শব্দই মানুহৰ হৃদয় চুই যায়, তেওঁৰ গীতৰ সুৰত এনে কি যাদুকৰী প্ৰচণ্ড শক্তি আছে যিয়ে ইমান সহজে হাজাৰ হাজাৰ, লক্ষ লক্ষ মানুহৰ হৃদয়ৰ লগত হৃদয়ে সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলে। সমগ্ৰ জীৱন জুৰি তেওঁ কিহৰ অন্বেষণ কৰিছিলহঁ তেওঁৰ কণ্ঠৰ এই চিৰসেউজ গীতবোৰ আৰু লিখি যোৱা গদ্যৰ মাজত তেওঁৰ চিন্তা-চেতনাৰ সূতাৰ আঁত সন্ধান কৰা নিশ্চিতভাৱে কঠিন, কিন্তু ই অসম্ভৱ নহয়। জীৱন পৰিক্ৰমাত লাভ কৰা অভিজ্ঞতাই তেওঁৰ চিন্তাৰ সূত্ৰ ধৰি তেওঁক আগুৱাই লৈ গৈছিল। সময়ে সময়ে তেৰোঁ মূল পথৰ পৰা বিচ্যুত হোৱা নাছিল এনে নহয়; কিন্তু এই সাময়িক বিচ্যুতিসমূহ তেওঁৰ চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্য নহয়। তেওঁৰ সামগ্ৰিক সত্তাৰ প্ৰতি চকু দিব নোৱাৰিলে তেওঁৰ বৈভৱখিনি আমি সঠিক মূল্যায়ন কৰিব নোৱাৰিম।

ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ জন্ম হৈছিল ১৯২৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৮ চেপ্তেম্বৰ তাৰিখে শদিয়াত। সেই সময়তে শদিয়া আছিল বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ, বিভিন্ন ভাষা-ভাষী যেনে, অসমীয়া, নেপালী, আদি, মিচিং, আহোম, খামতি, চিংফৌ আদি জনজাতীয় অজনজাতীয় লোকৰ মিলনভূমি। পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকা এগৰাকী শিক্ষকৰ পৰা মাটিৰ হাকিম হিচাপে কাৰ্য নিৰ্ব্বাহ কৰা আদৰ্শ পিতৃ আৰু মাক শান্তিপ্ৰিয়া হাজৰিকা এগৰাকী আদৰ্শ মাতৃ আছিল। পিতৃ শদিয়াৰ পৰা গুৱাহাটীৰ কটন কলেজিয়েটলৈ অহাত তেওঁলোক ভৰলুমুখলৈ আহিবলগীয়া হয় আৰু তাতে সোণাৰাম স্কুলত তৃতীয় শ্ৰেণীত ভূপেন হাজৰিকাই নামভৰ্তি কৰে।

ভূপেন হাজৰিকাই গীতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষা ঘৰতে মাতৃৰ পৰাই লাভ কৰিছিল। তেওঁৰ মাকে খুব ভালকৈ আধুনিক গীত-পদ্মধৰ চলিহাৰ গীত, ব্ৰাহ্মসঙ্গীত, বঙালী গীত, ৰবীন্দ্ৰসঙ্গীত আদি গাব পাৰিছিল। বৰগীতো গাইছিল। চাৰি বছৰ বয়সতে ভূপেন হাজৰিকাই ৰসৰাজ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সন্মুখত গীত গাই আশীৰ্বাদ লভিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

সৰু কালতেই ভূপেন হাজৰিকাইদেউতাকৰ পৰা যি কাম কৰা যায় তাক ভালকৈ কৰিব লাগে বুলি শিক্ষা লাভ কৰিছিল। ভৰলুমুখত থকা কালত ভৰলুনৈত সাঁতুৰি গা ধুইছিল, কণমানি বিদ্ৰোহী ভূপেন হাজৰিকাই অপৰিপক্ক মনেৰে ৰে'ল বগৰাবলৈও চেষ্টা কৰিছিল।

দেউতাক মাটিৰ হাকিম হৈ তেজপুৰত এছ.ডি.ছি. হল। তেজপুৰত প'ল'ফিল্ডত বিষ্ণুৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাক ফুটবল খেলা দেখিছিল ভূপেন হাজৰিকাই। দুয়োজন ওখ, বিষ্ণুৰাভা হুটঙা। ফণী শৰ্মা গলকীপাৰ, বিষ্ণুৰাভা চেণ্টাৰ ফৰ'ৱাৰ্ড। জ্যোতিপ্ৰসাদে ফুটবল নেখেলে। বান ৰঙ্গমঞ্চত দেখিবলৈ পায় বিষ্ণুৰাভাই অৰ্গেন বজায়, জ্যোতিপ্ৰসাদে বজায় পিয়ানো। দূৰৰ পৰাই এইবোৰ দেখি শিশু ভূপেন হাজৰিকা ৰোমাঞ্চিত হয়। অপলক নয়নে চাই পিয়ানো বজাবলৈ মন কৰে। পাঁচ টকাৰে পুতলা পিয়ানো এটা কিনি দিয়ে দেউতাকে, তাকে বজায়। শঙ্কৰদেৱৰ তিথি আদি অনুষ্ঠানত গীত গায়।

১৯৩৬ চনত জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুৰাভা আৰু ফণী শৰ্মা তেজপুৰৰ ঘৰলৈ আহি দেউতাক-মাকৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকাক লৈ কলিকতালৈ যায়। 'চেনোলা মিউজিক প্ৰডাক্টছ' নামৰ কোম্পানীত 'জয়মতী' আৰু 'শোণিতকুঁৱৰী' নাটৰ বাবে গীত গোৱায় আৰু ৰেকৰ্ড কৰে। এটা গীত আছিল- 'কাষতে কলচী লৈ, যায় অ' ৰচকী বাই'; আনটো আছিল- 'উলাহতে নাচি-বাগি হ'লি বিয়াকুল'।

কলিকতাত ভূপেন হাজৰিকাই দেখিছিল- জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদে বিজুলীবেগে গীত ৰচিছে, দিনে-নিশাই সুৰ দিছে। ফণী শৰ্মাই অভিনয় কৰি চাই ক'ত কেনেকৈ কি য'তি দিব লাগে পৰামৰ্শ দিছে; একেবাৰে ৰ্ৰকচ'পৰ দৰে। বিষ্ণুপ্ৰসাদ আৰু ফণী শৰ্মাই শিৱৰ নন্দী-ভৃঙ্গীৰ দৰেই সকলো কামতে জ্যোতিপ্ৰসাদৰ সহায় কৰিছে। এই সকলোবোৰ দেখি শিশু ভূপেন হাজৰিকা অভিভূত হয়, সৃষ্টিশীলতাৰ কথা উপলব্ধি কৰে।

সেইবাৰ কলিকতাত ভূপেন হাজৰিকাই লগ পাইছিল পাহাড়ী স্যান্যাল, মলিনা দেৱী, দুৰ্গাদাস চট্টোপধ্যায়, শিশিৰ ভাদুৰী, অহীন্দ্ৰ চৌধুৰী আদি বিখ্যাত শিল্পীক। সঙ্গীত জগতত দেখিছিল- শচীনদেৱ বৰ্মন, হৰিমতী, অঙ্কুৰবালা আৰু সন্তোষ সেনগুপ্তৰ দৰে বিখ্যাত লোকক। সেই বাবেই ভূপেন হাজৰিকাই দ্বিধাহীনভাৱে কৈছিল- 'জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই মোক শৈশৱ কালতেই কলিকতালৈ লৈ নোযোৱা হ'লে আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী কালতো মই কলিকতালৈ গুচি হাজৰিকাটো হ'ব নোৱাৰিলোঁহেঁতেন। মোক যদি জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদদেৱে কলিকতালৈ লৈ গৈ গান গোৱাৰ সুযোগ নিদিলেহেঁতেন, তেতিয়াহ'লে মই সঙ্গীতক মোৰ জীৱনত এনেভাৱে হয়তো আঁকোৱালি নললোঁহেঁতেন, সঙ্গীতক মাত্ৰ 'বাথৰুম ছং' হিচাপেই ব্যৱহাৰ কৰিলোঁহেতেন।"(মই এটি যাযাবৰ, পৃঃ ৭২)।

অসমলৈ আহি ভূপেন হাজৰিকাই ঘৰ চলাবলৈ চাকৰি কৰাৰ কথা ভাবিছিল। সন্দিকৈ কলেজত চাকৰি পালে যদিও নকৰিলে। বি. বৰুৱা কলেজত ছমাহমান থাকিল যদিও তাতো মন নবহিল। ১৯৪৮ চনত অল ইণ্ডিয়া ৰেডিওৰ শ্বিলং আৰু গুৱাহাটী শাখা আৰম্ভ হয়। গুৱাহাটীত 'প্ৰগ্ৰাম এছিষ্টেণ্ট'ৰ দায়িত্ব দি ভূপেন হাজৰিকাক মাতি নিয়া হ'ল। গুৱাহাটীৰ লগতে তেওঁ শ্বিলঙতো কাম কৰিছিল। বহুতো গান লিখি সুৰ দি ভূপেন হাজৰিকাই ৰেডিওত গান গালে, যথেষ্ট জনপ্ৰিয়তাও লাভ কৰিলে। ড০ মহেশ্বৰ নেওগ, চৈয়দ আব্দুল মালিক, সত্য প্ৰসাদ বৰুৱা, কীৰ্তিনাথ হাজৰিকা আদিও ৰেডিও কেন্দ্ৰলৈ আহিছিল। যাযাবৰী আৰু জ্ঞান পিপাসু ভূপেন হাজৰিকাৰ মন কিন্তু ইয়াতে আৱদ্ধ নাথাকিল। গৱেষণা আৰু পি.এইছ.ডি.ৰ বাবে ১৯৪৯ চনত স্কলাৰছিপ লৈ নিউয়ৰ্কৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়লৈ গুচি গ'ল ভূপেন হাজৰিকা।

২ চেপ্তেম্বৰ দিনা তেওঁ নিউয়ৰ্ক পালেগৈ। কিন্তু তেওঁক আদৰিবলৈ নিয়তিয়ে বেলেগ ব্যৱস্থা কৰি ৰাখিছিল। 'ইমিগ্ৰেছন ডিপাৰ্টমেণ্ট'ত থিয় হৈ থাকোঁতে আমেৰিকাৰ পুলিচে ধৰি এখন সৰু জাহাজত তুলি তেওঁক ইংলিচ আইলেণ্ডলৈ নি 'ওৱাৰ প্ৰিজ'নাৰ' হিচাপে সাত দিন বন্দী কৰি ৰাখিলে। ভূপেন হাজৰিকাৰ দোষ আছিল Temple of Freedom অৰ্থাৎ 'মুক্তি দেউল' নামৰ বিষ্ণু ৰাভাৰ গ্ৰন্থখনিত 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই' আৰু এটা গীত প্ৰকাশ হৈছিল।

আমেৰিকাত গৈ ভাৰতত শিকি যোৱা গীতে তেওঁক জনপ্ৰিয় হোৱাত যথেষ্ট সহায় কৰিলে, যাৰ ফলত ভাৰতীয় ছাত্ৰ সমাজৰ সাধাৰণ সম্পাদক নিৰ্ব্বাচিত হৈছিল। তাত গৈ তেওঁ বিভিন্ন মানুহক লগ পাইছিল, তয়নবী চাহাবৰ বক্তৃতা শুনিছিল, পাৰ্লবাকৰ লগত পৰিচয় হৈছিল। আমেৰিকাত থাকিয়ে তেওঁ শ্ৰমৰ মৰ্যাদা শিকিলে, স্কলাৰছিপৰ ম্যাদ শেষ হোৱাত নিজৰ পঢ়া-শুনা আৰু খোৱা-বোৱাৰ খৰচ নিজে উলিয়াবলগীয়া হোৱাত নিজে ৰন্ধা-বঢ়া কৰাৰ পৰা শাৰীৰিক পৰিশ্ৰম কৰি উপাৰ্জন কৰিব লগীয়া হৈছিল। ৰে'ল শ্ৰমিকসকলৰ জীৱন সংগ্ৰাম দেখি শোষক-শোষিতৰ মাজৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি দুখীয়া-নিপীড়িতৰ মুক্তিৰ সপোনক বাস্তৱত ৰূপ দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত ঐক্যবদ্ধ সংগ্ৰামৰ হকে ৰচনা কৰিলে-

"ঝক ঝক ৰে'ল চলে মোৰ
ৰে'ল চলে মোৰ ৰে'ল চলে.......'

নিগ্ৰোসকলৰ জীৱন শৈলী আৰু তেওঁলোকৰ সংগীত আৰু পৰম্পৰা জানিবলৈ বিভন্ন নিগ্ৰো গাঁওলৈ গৈছিল তেওঁ, আনকি 'হাৰ্লেম'লৈও গৈছিল। হাৰ্লেম হ'ল সেই সময়ৰ 'ডাষ্টবিন অৱ দ্য হোল ৱৰ্ল্ড'। নিগ্ৰোসকল বাস কৰা কদৰ্য ঠাই। ড্ৰাগ এডিক্ত, জুভেনাইল ভেলিঙ্কুৱেটসকলে তাত নানান অবৈধ কৰ্মত লিপ্ত হৈছিল। এইবোৰ দেখি-শুনি লাহে লাহে সমাজৰ প্ৰতি অধিক সচেতন হৈ পৰিছিল হাজৰিকা। তেওঁ আভাস পাইছিল ধনী-দুখীয়াৰ শ্ৰেণী-বৈষম্য, মানুহৰ নোপোৱাৰ বেদনা। মানুহৰ মৰ্যাদা বুজিব পাৰিছিল তেওঁ। বৰ্ণ বৈষম্যই কোঙা কৰা আমেৰিকাৰ সমাজখনো চকুত পৰিছিল। উগ্ৰ শ্বেতকায়সকলে কৃষ্ণাঙ্গসকলক পদে পদে অপমান কৰিছিল- কৰিছিল মানুহৰ মৰ্যাদাক পদদলিত।

লুকাই লুকাই তেওঁ নিগ্ৰোসকলৰ শোষণ-নিস্পেষণ তথা বৰ্ণ-বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰাম কৰি থকা প'ল ৰবছনৰ "Suggestions School of Social Science'' লৈ গৈ প'ল ৰবছনক লগ কৰিছিল। তাত তেওঁ কমিউনিষ্ট হাৱাৰ্ড ফাষ্টকো লগ পাইছিল। প'ল ৰবছন আৰু হাৱাৰ্ড ফাষ্টে লোৱা ক্লাছ- 'কলা আৰু জীৱন', 'নাটক আৰু জীৱন', 'সংগীত আৰু জীৱন'ত এটেণ্ড কৰিছিল।

প'ল ৰবছনৰ 'The old man River' শিকিছিল। পিছত অসমলৈ আহি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত অসমীয়া মানুহৰ দুৰাৱস্থা দেখি লিখিছিল আৰু গাইছিল-

'বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্য জনৰে
হাহাকাৰ শুনিও নিঃশব্দে নীৰৱে
বুঢ়া লুইত তুমি
বুঢ়া লুইত বোৱা কিয়?
নৈতিকতাৰ স্খলন দেখিও
মানৱতাৰ পতন দেখিও
নিৰ্লজ্জ অলসভাৱে বোৱা কিয়?
জ্ঞান বিহীন নিৰক্ষৰৰ
খাদ্য বিহীন নাগৰিকৰ
নেতৃত্ব বিহীনতাত নিমাত কিয়?
সহস্ৰ বাৰিষাৰ উন্মাদনাৰ
অভিজ্ঞতাৰে পঙ্গু মানৱক
সবল সংগ্ৰামী আৰু অগ্ৰগামী

পৰৱৰ্তী সময়ত গীতটো এনে ধৰণে পৰিৱৰ্তন কৰা হয়-

"প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ মই
প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ
প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ
মোৰ গাঁৱৰে সীমাৰ পাহাৰৰ সিপাৰৰ
নিশাৰ চিঞৰটিৰ
প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ
প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ।
কাণ পাতি শুনো মই বুজিব নোৱাৰোঁ
চকু মেলি চাওঁ মই মনিব নোৱাৰোঁ
চকু মুদি ভাবোঁ মই ধৰিব নোৱাৰোঁ
হাজাৰ পাহাৰ মই বগাব নেজানোঁ
নিশাৰ চিঞৰটিৰ
প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ
প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ।......"

সেই বছৰটো আছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ কাৰণে অতি সংকটময় সময়। পাৰিবাৰিক জীৱনত দাৰিদ্ৰ্য, ৰজাঘৰৰ ৰোষ আদি সকলোদিশৰ পৰা তেওঁৰ জীৱন বিষময় হৈ পৰিছিল। প্ৰচাৰ চলিছিল, ভূপেন হাজৰিকাই চৰকাৰ বিৰোধী গান লিখিছে, শাসকৰ বিৰুদ্ধে বিপ্লৱ কৰিবৰ বাবে গানেৰে জনসাধাৰণক জগাই তুলিব খুজিছে। বহুতে কমিউনিষ্টৰ অবাঞ্ছিত ঘ্ৰাণ পাইছিল। বাতৰি কাকত বিশেষকৈ সেই সময়ৰ 'নতুন অসমীয়া'ই তেওঁৰ বিৰুদ্ধে আক্ৰমণ আৰম্ভ কৰিছিল। এনে সময়তে উজানবজাৰত ৰভা সাজি বিহু অনুষ্ঠিত হৈছিল। সম্পাদক আছিল পুলিন দাস আৰু ভূপেন হাজৰিকা। ভূপেন হাজৰিকাই নতুন গান ৰচনা কৰি সুৰ দিলে-

'ছাগৰ ছাল ছেলাবৰ ডবুৰা কটাৰী
পহুৰ ছাল ছেলাবৰ মিট্
দেশৰ বুঢ়া-মেথা দায়ে নধৰিবা
গাই যাওঁ আজিৰে গীত।......'

গীতটো চৰকাৰে ভাল পোৱা নাছিল। কিছু সংখ্যক কৰ্মকৰ্তাও চৰকাৰৰ পক্ষত থিয় হৈ গানটো গাবলৈ বাধা দিছিল। সামন্ত যুগৰ শোষক ৰজা-মহাৰজা শেষ হ'ল যদিও শোষণৰ চৰিত্ৰহে সলনি হ'ল, শোষণ-নিষ্পেষণ শেষ হোৱা নাই। আজিৰ শোষকৰ সুখ-সম্ভোগৰ প্ৰতীক 'দোলা'ৰ ওপৰত লিখিলে-

'দোলা হে', দোলা হে' দোলা হে', দোলা
একা-বেঁকা বাটেৰে কঢ়িয়াওঁ কঢ়িয়াওঁ
বৰ বৰ মানুহৰ দোলা।......'

ভূপেন হাজৰিকাই লিখিলে-'ভাঙতু ভাঙ শিল ভাঙ'। এই গীতটোৰে তেওঁ ক'ব খুজিছিল-সমাজ-অৰণ্যৰ অহঙ্কাৰী শিলবোৰ ভঙাৰ এয়ে সময়। ভাঙিব কোনে? সমাজৰ শ্ৰমজীৱি সৰু সৰু অৱহেলিত মানুহবোৰে।

সেই সময়ত তেওঁ ৰচনা কৰা প্ৰায় সকলো গীতৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল শোষণ আৰু বন্ধন মুক্তিৰ বাবে প্ৰকৃত পথৰ সন্ধান কৰা। সঁচা সৰু মানুহৰ প্ৰতি থকা নিভাঁজ প্ৰেমেই তেওঁক অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল এই ধৰণৰ গীতবোৰ ৰচনা কৰিবলৈ। এন্ধাৰ কাতিৰ নিশা দুখুনী মাতৃৰ ফুলকুমলীয়া সন্তানে খাবলৈ নাপাই মৃত্যুবৰণ কৰাৰ কৰুণ কাহিনীৰে

ৰচনা কৰিলে- 'এন্ধাৰ কাতিৰ নিশাতে'......

'পানেইৰ চকু দুটি হ'ল ৰঙা ফিৰিঙতি
শেষ হ'ল তপত চকুলো
চকুৰ পানীবোৰ শুকুৱাই পেলালোঁ
এইবাৰ পণ লৈ ৰণলৈ ওলালোঁ.......'

১৯৫৪ চনত তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপকৰ চাকৰি পালে। এইখিনি সময়ৰ ভিতৰতো তেওঁ কেবাটাও গীত লিখিলে, 'এৰাবাটৰ সুৰ' নামৰ নাটক লিখিলে, নাটকত 'জোনাকৰে ৰাতি অসমীৰে মাটি' গীত সন্নিবিষ্ট কৰিলে। এই নাটক, গীত আৰু নৃত্যৰ দল লৈ দিল্লীত সাংস্কৃতিক সমাৰোহত যোগদান কৰিলে। 'এৰাবাটৰ সুৰ' নাটকে তাত প্ৰথম পুৰস্কাৰ লাভ কৰিলে। তাৰ মাজতে কলিকতাৰ গণনাট্য সংঘৰ পৰা নিমন্ত্ৰণ পাই মঘাই ওজাক লৈ 'ৱেলিংটন স্কোৱেৰ'ত গীত গালে। মঘাই ওজাৰ ঢোল আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতে কলিকতা হুলস্থূল লগালে। সুচিত্ৰা মিত্ৰ, পীজুষ বোস, তপন সিংহ আদিয়ে অভ্যৰ্থনা-অভিনন্দন জনালে।

ভূপেন হাজৰিকাই প'ল ৰবছনৰ পৰা শিকিছিল-'We are in the same boat brother...' ৰবছনে কৈছিল- 'Guitar is a social instrument.' (গীটাৰ অকল এবিধ বাদ্যযন্ত্ৰ নহয়, গীটাৰ এবিধ সামাজিক যন্ত্ৰ। গীটাৰৰ ঝংকাৰ এটাই সমাজক সলনি কৰিব পাৰে। 'ড্ৰাম'ৰ শব্দ এটাই জাতি এটাক ভবাই তুলিব পাৰে।)

ভূপেন হাজৰিকা আছিল একেটা পথৰে যাত্ৰী। জ্যোতিপ্ৰসাদ, প'ল ৰবছন, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা যিটো পথেৰে গৈ শিল্প-সাহিত্য-সংগীতক সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ আহিলা কৰিব বিচাৰিছিল, সমাজক ভবাই তুলিব বিচাৰিছিল, ভূপেন হাজৰিকাই সেই একেটা পথৰে যাত্ৰী হৈ গীতৰ মাজেৰে, সুৰৰ মাজেৰে, লিখনিৰে সমাজক ভবাই তুলিব বিচাৰিছিল, বিচাৰিছিল শোষণ-বঞ্চনা বিহীন, উচ্চ-নীচ জাত বিহীন, সাম্য-মৈত্ৰীৰে মহীয়ান এখন সুন্দৰ সমাজ। সেয়ে তেওঁ গাইছিল-

'মানুহে মানুহৰ বাবে
যদিহে অকণো নেভাবে
অকণি সহানুভূতিৰে
ভাবিব কোনেনো কোৱা- সমনীয়া?
মানুহে মানুহক বেচিব খুজি
মানুহে মানুহক কিনিব খুজি
পুৰণি ইতিহাস দোহাৰিলে
ভুল জানো নহ'ব কোৱা- সমনীয়া?
দুৰ্ব্বল মানুহে যদি
জীৱনৰ কোবাল নদী
পাৰ হয় তোমাৰে সাহত
তুমি হেৰুৱাবানো কি?
মানুহ যদিহে নহয় মানুহ
দানৱ কাহানিও নহয় মানুহ
যদি দানৱ কাহানিবা হয় মানুহ
লাজ পাব কোনেনো কোৱা- সমনীয়া?

১৯৫৪ চনত ফিনলেণ্ডৰ হেলছিঙ্কি চহৰত অনুষ্ঠিত হ'ব লগীয়া বিশ্বশান্তি মহা সন্মিলনত যোগদান কৰিবলৈ ভূপেন হাজৰিকাই আমন্ত্ৰন পাইছিল। ভাৰতৰ প্ৰতিনিধি দলটোত আছিল এম.এফ. হুছেইন, কিষণ চন্দৰ, পদ্মভূষণ পুৰস্কাৰ প্ৰাপক বীণাবাদক বালচন্দৰ, মুলকৰাজ আনন্দ, ইচমৎ চুগতাই, অধ্যাপক সুন্দৰলাল, নৰেন্দ্ৰদেৱ, ড. ভূপেন হাজৰিকাকে ধৰি মুঠ ৪৫ জন প্ৰতিনিধি। দেশৰ হৈ প্ৰতিনিধিত্ব কৰি ঘূৰি আহোঁতে তিনিদিন পলম হোৱা বাবে ভূপেন হাজৰিকাৰ তিনিদিনৰ দৰমহা গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে কাটি দিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ আত্মসন্মানত আঘাত লাগিছিল। তেওঁ অপমানিতও বোধ কৰিছিল। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ওচৰত পদত্যাগ পত্ৰ দি তেওঁ কলিকতালৈ গুচি গ'ল।

কলিকতাৰ গণনাট্য সংঘৰ কৰ্মকৰ্তাসকলে ভূপেন হাজৰিকাক স্বাগতম জনালে। হেমাঙ্গ বিশ্বাসে ক'লে- 'পৃথিৱীৰ মানুহে তোমাক বিচাৰে। সেয়ে তুমি অকল অসমত থাকিলে নহ'ব। তোমাক অসমৰ মানুহে বুজি পালেও নেতাসকলে বুজি নাপাব। পৃথিৱীৰ সৈতে যুঁজি জয়ী হ'বলৈ হ'লে কলিকতা মহানগৰীলৈ গুচি আহা।'

এই ঘটনাটোৱেই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ টাৰ্ণিং পইণ্ট হৈ পৰিল। জীৱনত কোনোদিনেই নভবাকৈ সংগীতেই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু জীৱিকা হৈ পৰিল। কলিকতাই, বিশেষকৈ গণনাট্য সংঘই তেওঁক আদৰি ল'লে। 'ওৱেলিংটন স্কোৱেৰত আয়োজন কৰা সন্মিলনত গীত গালে। ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘই ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতবোৰ বাচি-বিচাৰি গোটাই ১৯৫৫ চনত 'জিলিকাব লুইতৰে পাৰ' নাম দি প্ৰকাশ কৰিলে। ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ প্ৰথমখন প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ ইমানেই জনপ্ৰিয় হ'ল যে তিনিমাহৰ ভিতৰতে সকলো কপি শেষ হৈ গৈছিল। গ্ৰন্থখনৰ আগকথাত হেমাঙ্গ বিশ্বাসে লিখিছিল-'বৰ্তমান অসমীয়া গীতৰ যুগটোক ভূপেন হাজৰিকাৰ যুগ বুলি আখ্যা দিব পাৰি। অসমৰ সীমা চেৰাই তেখেতৰ গীতে ইতিমধ্যে ভাৰতৰ আন আন প্ৰদেশতো স্বীকৃতি লভিছে। অসমীয়া সুৰত পাশ্চাত্য সঙ্গীতৰ সমন্বয় ঘটাই জ্যোতিপ্ৰসাদে অসমীয়া গীত-মাতক এক নতুন বাটলৈ লৈ গ'ল। সেই বাটেৰেই তেখেতৰেই দীক্ষিত ড. হাজৰিকাই অসমীয়া গীতক আৰু এক নতুন স্তৰলৈ উন্নীত কৰিলে। জ্যোতিপ্ৰসাদৰ 'ৰোমান্তিক' স্বাদেশিকতাক ভূপেন হাজৰিকাই সমাজতান্ত্ৰিক বাস্তৱতাৰ দুৱাৰ-ডলিলৈ তুলি আনিলে।

যদিহে অকণো নেভাবে......'

যোৰহাটৰ পৰা মঘাই ওজাই আহি ঢোলত চাপৰ মাৰি গালেহি-

'ভায়ে ভায়ে দন কৰে
পৰে পায় আশ
মতা-মাইকী দন কৰে
ঘৰে বনবাস।'.....

গোটেই যাত্ৰাটিত আলোড়ণ তোলা গীতটি আছিল "হাৰাধন-ৰংমনৰ কথা" শীৰ্ষক গীতটি। হেমাঙ্গ বিশ্বাস আৰু ভূপেন হাজৰিকা দুয়োজনে মিলি এই গীতটো ৰচনা কৰিছিল আৰু গোটেই অসমৰ সংঘৰ্ষ জৰ্জৰ এলেকাত ইয়াক গাইছিল। গানটিত আছিল গৃহহাৰা বাঙালী কৃষক হাৰাধনৰ হৃদয় বিদাৰক প্ৰশ্ন আৰু তেওঁৰ সমমৰ্মী কৃষক ৰংমনৰ উত্তৰ। অসমীয়া কৃষকৰূপী ৰংমন ভূপেন হাজৰিকাই গাইছিল-

'লুইতৰ চাপৰিত চাকৈয়ে কান্দিলে মানুহৰ নাওখন চাই
মানুহৰ দুখতে মানুহ বুৰিব আনকচোন দুখিবৰ নাই......... ।'
বাঙালী গৃহহাৰা কৃষক হাৰাধন হেমাঙ্গ বিশ্বাসে গাইছিল-
'আমাৰ ভাঙা নাওয়ে বন্ধু তুমি দিলায় পাল
আমি ধৰলাম বৈঠা তুমি ধৰলায় হাল... ।'

১৯৮৩ বছৰটো কোনে নাজানে? সেই বছৰটো আছিল জুয়ে পোৰা তিৰাশী, অত্যন্ত ভয়াবহহু অসমী আইয়ে

হেৰুৱাব লগীয়া হৈছিল বহু কেইজন তেজাল ডেকা-গাভৰুক। পুৰি ছাঁই হৈছিল অসংখ্য ঘৰ-বাৰী। সমগ্ৰ অসমৰ আকাশে-বতাহে কান্দোনৰ ৰোল উঠিছিল। শাৰীৰিক অসুস্থতাৰ কাৰণে সময়মতে ড. ভূপেন হাজৰিকা অসমত উপস্থিত হ'ব পৰা নাছিল। কুৰিদিনতকৈ অধিককাল তেওঁ অসুস্থ হৈ পৰি আছিল। তেওঁ অসমলৈ আহি পোৱাৰ আগতেই সকলো শেষ হৈ গৈছিল- কুচক্ৰীহঁতে মানুহক উচতনি দি শান্তিৰ অসমত অশান্তিৰ জুই জ্বলাই দিলে- ভ্ৰাতৃঘাতী সংঘৰ্ষত তেজৰ নৈ বৈ গ'ল।

যেনেকৈ নহওক পলমকৈ হ'লেও ভূপেন হাজৰিকা অসমলৈ আহি 'অসম জন-সাংস্কৃতিক পৰিষদ', 'নিউ আৰ্ট প্লেয়াৰ্ছ', 'প্ৰগতি শিল্পী সংঘ' আৰু 'ছাত্ৰ সন্থা'ৰ লগত আলোচনা কৰি 'সমন্বয় সাংস্কৃতিক বাহিনী' গঢ়ি তলিলে। বেজেৰা, চেঁচা, দমদমা, হাজো, ছিপাঝাৰ আদিলৈ গৈ শান্তিৰ বাণী বিলালে। গীত ৰচিলে আৰু গালে-জুইয়ে পোৰা তিৰাশীৰ গান-

"জুয়ে পোৰা তিৰাশীৰ
নিৰ্ব্বাচনী বছৰ
মোৰ ভাইটি নোহোৰা হ'ল
নেপালোঁ খবৰ
তই জাননে খবৰ?
তই জাননে খবৰ?"

বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ গুৰু, বিষ্ণু ককাইদেউ। গুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদৰ খোজত খোজ মিলাই শিল্প-সাহিত্য-গীতক সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ আহিলা কৰিব বিচাৰিছিল, কৰি লৈছিল। সেয়েহে বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাদেৱৰ মৃত্যুৰ দিনা চিতাৰ জুইয়ে যেতিয়া উত্তাপ ঢালিছিল তেতিয়া কৈছিল-"বিশ্বৰ ছন্দে ছন্দে নাচা তমোহৰদেউ নাচা" বুলি প্ৰচণ্ড শক্তিৰে চিঞৰি চিঞৰি ১৯৩৬ চনত আমাক শিকোৱা বিষ্ণুদা দেখোন একুৰা জুইত পৰিণত হৈছে।... মোৰ গাত উত্তাপ লাগিছে বিষ্ণুদাৰ গাৰ অগনিৰ। বৰ প্ৰেৰণাদায়ক উত্তাপ- সেই উত্তাপ।"

অসমৰ চৰকাৰে সেইজন বিষ্ণু ৰাভাক যেতিয়া গ্ৰেপ্তাৰ কৰি জে'ললৈ প্ৰেৰণ কৰিলে, অসম-ভাৰতৰ ভব্য-গব্য সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানেও যেতিয়া নিম্নতম সন্মানো প্ৰদৰ্শন নকৰিলে, ভূপেন হাজৰিকাই ক্ষোভ প্ৰকাশ কৰিছিল-"...চৰকাৰে তেওঁক যোগ্য একোকে নিদি মাথোঁ চীনে দেশ আক্ৰমণ কৰাৰ সময়ত নিশা তিনি বজাত হাত কেৰেয়া পিন্ধাই জে'ললৈ নি সন্মান দিছিল, সাহিত্য সভা; সংগীত নাটক একাডেমীয়েতো বিষ্ণুৰাভাৰ অৰ্থ অকণিকে নুবুজিলে।"(প্ৰসঙ্গঃ সুন্দৰৰ, পৃঃ ২৬-২৭)।

ভৌগলিক সীমাৰেখাৰ বাহিৰত আছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ চিন্তা-চেতনা; দেশৰ পৰা দেশান্তৰলৈ ব্যাপি। তেওঁ আছিল ৰূপান্তৰৰ সাধক। স্থিতিশীলতাত আৱদ্ধ নাছিল তেওঁ। তেওঁ কৈছিল 'পৃথিৱীত এৱছ'ল্যুট বুলি একো নাই। মাথোঁ এটাহে এৱছ'ল্যুট- সেয়া হ'ল পৰিৱৰ্তন। সংস্কৃতিও পৰিৱৰ্তন হয়- হয় ৰূপান্তৰ।

কৃষ্টি-সংস্কৃতি সম্পৰ্কত ভূপেন হাজৰিকাৰ ধাৰণা আছিল অতি উচ্চ পৰ্যায়ৰ। তেখেতৰ মতে যিকোনো জনগোষ্ঠীৰ অস্তিত্বৰ প্ৰৱাহমান এটি জীৱনধাৰা থাকে। সেই জীৱনধাৰাক নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰাৰ প্ৰকাশখিনিকে সংস্কৃতি বুলিব পাৰি। সেয়েহে নতুন বাতাৱৰণ বা নতুন অৱস্থাক গ্ৰহণ কৰিব পৰা শক্তি আৰু যুক্তি গোষ্ঠীৰ চিন্তাজগতত ভুমুকি মাৰে। সেই গুণ বা শক্তি বা যুক্তিখিনিয়েই সংস্কৃতিৰ চৰম পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ মাপকাঠী।

তেখেতৰ মতে অসমৰ প্ৰত্যেক জাতিসত্তাই নিজস্ব সংস্কৃতিৰ বিকাশৰ সমান সুযোগ পাব লাগিব। জাতিসমূহৰ আৰ্থ-সামাজিক সামাজিক নিৰাপত্তাৰ সৈতে এই বিকাশ ওতপ্ৰোতভাৱে জড়িত। গতিকে জন-সাংস্কৃতিক কাৰ্যক্ৰমে ৰাইজৰ আৰ্থ-সামাজিক-বৈজ্ঞানিক সংগ্ৰামৰ সৈতে হাত মিলাব লাগিব। সংস্কৃতি এটা মাথোঁ ফোঁপোলা শব্দ নহয়।

ইয়াৰ সৈতে এটা জাতিৰ মন-প্ৰাণ নিহিত থাকে, অতীতৰ ভালখিনি থাকে। বৰ্তমানৰ সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ বাবে সংগ্ৰাম কৰাৰ সাহস থাকে। অনাগত দিনৰ এখন সুন্দৰ, ন্যায়, মুক্ত সমাজৰ ছৱি থাকে, লক্ষ্য থাকে। ...এটা বন্ধ পুখুৰীত অকলশৰীয়াকৈ কৃষ্টি বচাবলৈ হ'লে সি যাদুঘৰৰ নিদৰ্শনৰূপী নিৰ্জীৱ পদাৰ্থৰ দৰেহে হ'ব। সমন্বয়ৰ বৈজ্ঞানিক প্ৰক্ৰিয়াই প্ৰতি জাতি-গোষ্ঠীকেই এটি বিশেষ ব্যৱহাৰ ৰীতি দিয়ে- যি প্ৰতিষ্ঠিত হয় বিভিন্ন গোষ্ঠীৰ প্ৰকাশৰ আৰু আৰ্থ-সামাজিক সমস্যাৰ সাদৃশ্যৰ ওপৰত। জাতিসত্তাসমূহৰ সংস্কৃতিৰ প্ৰতি পাৰস্পৰিক সন্মান প্ৰদৰ্শনৰ ভেটিতহে আজিৰ নতুন অসমৰ জন-সংস্কৃতিৰ বিকাশ হ'ব লাগিব। হ'ব লাগিব নহয়- এনে ভেটিতহে প্ৰকৃত জাতীয় গণতান্ত্ৰিক প্ৰগতিশীল সাংস্কৃতিক পুনৰ্জাগৰণ সম্ভৱ হ'ব। (প্ৰসঙ্গ ঃ সুন্দৰৰ, পৃঃ৫০-৫১। সদৌ অসম জন-সাংস্কৃতিক পৰিষদৰ দ্বিতীয় ৰাজ্যিক অধিৱেশনৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ ২।৩।৪।৫ মে' ৮৫)।

মহাত্মা গান্ধী আৰু লেনিনৰ প্ৰতিও ভূপেন হাজৰিকাৰ সমানেই সন্মান আৰু শ্ৰদ্ধা আছিল । তেওঁ কৈছিল- গান্ধীৰ সংগ্ৰাম এখন সুদীৰ্ঘ নদী আৰু লেনিনৰ সংগ্ৰাম আছিল আগ্নেয়গিৰিৰ বিস্ফোৰণ। সেই বিস্ফোৰণে পৃথিৱী কঁপালে। তেওঁ ৰাছিয়ালৈ তিনিবাৰ গৈ ৰাছিয়াৰ বিপ্লৱক ভূয়সী প্ৰশংসা কৰিছিল আৰু এই সম্পৰ্কত প্ৰবন্ধও লিখিছিল। মহাত্মা গান্ধীয়ে 'কলাৰ বাবে কলা' এই নীতি বিশ্বাস নকৰিছিল। কলা আৰু সত্যৰ ভিতৰত তেওঁ কোনো প্ৰভেদ নেদেখিছিল আৰু সেই বাবেই কৈছিল- মই এনে সাহিত্য আৰু কলা বিচাৰোঁ যিবোৰক লাখ লাখ জনতাই উপলব্ধি কৰিব পাৰে। ভূপেন হাজৰিকাইও সেই কলাৰ বাবেই গুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদৰ পদাংক অনুসৰণ কৰি কলা সাহিত্যক সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ আহিলা কৰি লৈ আজীৱন তাৰ সেৱাত ব্ৰতী হ'ল।

ৰাইজৰ শিল্পী, জনতাৰ শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাই সদায় ৰাইজৰ লগত থাকি ৰাইজৰ হিয়াৰ আমঠু, বুকুৰ আপোন হৈ থাকিব বিচাৰিছিল, কোনোদিন চৰকাৰ বা ৰজাঘৰৰ অনুগ্ৰহ, স্বীকৃতি বা বটা-বাহন লাভৰ আশা কৰা নাছিল, চেষ্টাও কৰা নাছিল। তেওঁ জানিছিল- "ৰাইজক দিব পাৰিলে ৰাইজে দুবাহু মেলি আশীৰ্ব্বাদ দিব খোজে, ৰাইজে মৰমেৰে আলিংগণ কৰি কঁপালত চুমা খাব খোজে, ৰাইজে নিজৰ চুলি ছিঙি শিল্পীৰ দীৰ্ঘ জীৱন কামনা কৰে। সেয়াহে পৱিত্ৰ স্বীকৃতি। ৰজাঘৰৰ উপাধি আচল স্বীকৃতি নহয়। ৰাইজে স্বীকৃতি দিয়াৰ বহু পিছত যদি ৰজাঘৰে লোকক দেখুৱাই শিল্পীৰ স্বীকৃতি দিয়ে, সেয়াও ৰাইজলৈ ভয় কৰিহে দিয়ে। তেনে ৰজাঘৰীয়া স্বীকৃতি দিলে সঁচা শিল্পীয়ে গ্ৰহণ কৰে এটি ব্যংগ মিচিকিয়া হাঁহিৰে।"(প্ৰসঙ্গ ঃ সুন্দৰৰ, পৃঃ ৫৬)।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) মই এটি যাযাবৰ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনী।
২) ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ।
৩) প্ৰসঙ্গ ঃ সুন্দৰৰ, ভূপেন হাজৰিকা।
৪) ৰাভাৰ আভা ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকা।
৫) বিষ্ণু ককাইদেউ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকা।
৬) জ্যোতি ককাইদেউ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকা।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম আৰু নাৰী

যোগানন্দ মহন্ত

প্ৰেম। প্ৰেম হ'ল মৰম বা স্নেহতকৈও কিছু শক্তিশালী আবেগকেন্দ্ৰিক, মানবিক অনুভূতি, অনুৰাগ, ভালপোৱা, ভক্তি আৰু প্ৰীতিৰ বহিঃপ্ৰকাশ। স্নেহতকৈ শক্তিশালী ৰূপত এই মানবিক অনুভূতিক এক মহা-বিশালতাৰ মাজত হৃদয়-অনুশীলন কৰাটো মহান শিল্পীসকলৰ বাদে আনৰ বাবে কেতিয়াও সম্ভৱ নহয়...। এনে বিশাল প্ৰেম অনুশীলনৰ যোগ্য-অধিকাৰী বুলি ভাবিব পৰা বিশ্বাস জন্মোৱা যিকেইজন মহান পুৰুষে এই পৃথিৱীত জন্ম লভিছিল তাৰ ভিতৰত অন্যতম এজন আছিল আমাৰ সকলোৰে শ্ৰদ্ধা আৰু আদৰৰ ড০ ভূপেন হাজৰিকা। যিজনৰ শিল্পী সত্বাত প্ৰতিভাত হৈছিল একাধাৰে গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, কণ্ঠশিল্পী, প্ৰবন্ধকাৰ, সম্পাদক, সঙ্গীত পৰিচালক আৰু বোলছবি নিৰ্মাতাৰ সফল ৰূপ...।

মানৱ-প্ৰেম দেশ-প্ৰেম ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকা বুলি ক'লে প্ৰথমে আমাৰ সকলোৰে চকুৰ আগত ভাঁহি উঠে নিজৰ শিল্প-কৰ্মৰে লুইতৰ বুকুৰেদি ভাৰত সাগৰলৈ মহাভাৰতৰ বাটে পৃথিৱীৰ সবাহলৈ যোৱা এজন মহান শিল্পীৰ ছবি। যিজন শিল্পীৰ কথাই যেন গীত আছিল, গীতৰ কথা আৰু সুৰতেই যেন মানৱ-প্ৰেম, দেশপ্ৰেম, জাতীয় প্ৰেম, সহানুভূতি, দেহ মন হৃদয় ৰোমাঞ্চিত কৰি যাব পৰা প্ৰেমৰ এক অমিয় অনুভূতি জিলিকি আছিল...।

'গঙ্গা মোৰ মা, পদ্মা মোৰ মা
মোৰ চকুলোৰে দুটি ধাৰা মেঘনা যমুনা।
একেই আকাশ একে বতাহ
দুই কলিজাত একে উশাহ
....
একে প্ৰেম একে আশা
একে হাঁহি একে ভাষা
সুখ দুখৰ বুকুৰ মাজত
একে যন্ত্ৰণা....'

পূব পাকিস্তান আৰু পশ্চিম পাকিস্তানৰ সংঘৰ্ষ জৰ্জৰিত মানুহৰ দুঃখ দুৰ্দশা সহ্য কৰিব নোৱাৰি ড০ হাজৰিকাদেৱৰ অন্তৰত জাগি উঠা মানৱপ্ৰেমৰ কি অপূৰ্ব শব্দ আৰু সুৰৰ প্ৰকাশ আছিল 'গঙ্গা মোৰ মা' এই গীতটি। এই গীতটিৰ শব্দ আৰু সুৰে প্ৰতিজন শ্ৰোতাৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰি যায়। সৰ্বোপৰি ড০ হাজৰিকাদেৱৰ আছিল মায়াৰে আৱৰিব পৰা এক যাদুকৰী কণ্ঠ। মানুহ তেখেতৰ শব্দৰ প্ৰেমত পৰিছিল, সুৰৰ প্ৰেমত পৰিছিল, কণ্ঠৰ প্ৰেমত পৰিছিল। তেখেতে মানৱ-প্ৰেমৰ প্ৰতি সকলোকে উদ্বুদ্ধ কৰি তুলিব পাৰিছিল।

ড০ হাজৰিকাদেৱে নিজৰ যাযাবৰী জীৱনৰ কথা গীতৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিও কৈছে ৰঙৰ খনি বিলাই দিয়াৰ নিজৰ উদাৰতাৰ কথা, গৃহহীন নৰ-নাৰী গৃহদাহ দেখি চিন্তিত হোৱাৰ কথা, য'ত ফুটি উঠিছে আকৌ সেই মানৱপ্ৰেম আৰু মানৱতাবাদ...

‘মই এটি যাযাবৰ
ধৰাৰ দিহিঙে-দিপাঙে লৰৰোঁ
নিবিচাৰি নিজা ঘৰ
....
বহু যাযাবৰ লক্ষ্যবিহীন মোৰ পিচে আছে পণ,
ৰঙৰ খনি য’তেই দেখিছোঁ ভগাই দিয়াৰ মন।
মই দেখিছোঁ অনেক গগনচুম্বী অট্টালিকাৰ শাৰী,
তাৰ ছাঁতেই দেখিছোঁ কতনা গৃহহীন নৰ-নাৰী,
....
বহু দেশে দেশে গৃহদাহ দেখি চিন্তিত হওঁ বৰ,
মনৰ মানুহ বহুতেই দেখোঁ ঘৰতে হৈছে পৰ।

‘মই এটি যাযাবৰ’ এই গীতটিৰেই প্ৰথম অংশত ড০ হাজৰিকা দেৰে মানৱ-দৰদী মানৱ-প্ৰেমৰ বিশ্বজনীন আদৰ্শ বুকুত বান্ধি বিশ্বপ্ৰেম উদ্ভাষিত কৰি তুলিব পৰাকৈ ১৯৬৮ চনতে লিখিছিল...

‘....মই লুইতৰপৰা মিছিছিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চালোঁ
অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ সাবটি ল’লোঁ;
মাৰ্ক টোৱেন’ৰ সমাধিত বহি গৰ্কীৰ কথা ক’লোঁ।
বাৰে বাৰে দেখোঁ বাটৰ মানুহো আপোন হৈছে বৰ... ।’

এইজন মহান শিল্পীয়ে ১৩ বছৰ বয়সতে গাইছিল মানৱতাবাদৰ গান, সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব পুনৰ ফিৰাই আনি নতুন অসম, নতুন ভাৰত গঢ়া দেশ-প্ৰেমৰ গান। নানা জাতি-উপজাতিৰ ভেদা-ভেদৰ প্ৰাচীৰ আঁতৰাই অন্তৰ ভেদি যোৱাকৈ মৌ বোৱাই দিয়াৰ গান....

‘অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন অসম গঢ়িম
সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব
পুনৰ ফিৰাই আনিম
নতুন ভাৰত গঢ়িম....
....
হৰিজন, পাহাৰী, হিন্দু-মুছলিমৰ
বড়ো, কোঁচ, চুতীয়া, কছাৰী, আহোমৰ
অন্তৰ ভেদি মৌ বোৱাম
ভেদাভেদৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি
সাম্যৰ সৰগ ৰচিম
নতুন ভাৰত গঢ়িম।

মহাত্মা গান্ধীৰ মৃত্যুৰ পাছতে ১৯৪৮ চনত ড০ হাজৰিকাদেৱে লিখিছিল মানৱ-প্ৰেমৰ অন্য এটি গীত। যিটো গীত শুনি গোপীনাথ বৰদলৈদেৱেও কৈছিল...“ভূপেন তুমি আমাৰ বাবে হ’ব লাগিব-- শঙ্কৰদেৱৰ নিচিনা।” তেখেতৰ এই গীতটি শ্ৰীযুতা বৰদলৈয়েও বৰ ভাল পাইছিল আৰু তেখেতেও মাজে মাজে নিজে গাইছিল। (মই এটি যাযাবৰ

পৃষ্ঠা ৬৪-৬৫)। গীতটিত উল্লেখ আছিল ৰামৰ কথা, ৰহিমৰ কথা, কৰিমৰ কথা আৰু কৃষ্ণ, শিৱ ইব্ৰাহিমৰ কথা। ড০ হাজৰিকাদেৱৰ এই প্ৰেমৰ কথা আৰু অনুভৱে যে কেৱল মৰ্ত্যই নহয়...সৰগৰ উপাস্য দেৱতাসকলকো ভক্তি-প্ৰেমেৰে সামৰি লৈছিল...। এই গীতটি হ'ল...

মহাত্মাই হাঁসি বোলে, ৰাম ৰহিম
বান্ধ ৰাম ৰহিম!
একেলগে একেসঙ্গে বান্ধৰ পাতিম
হায় হায় ৰাম ৰহিম!
মহাত্মাই হাঁসি বোলে, কৃষ্ণ কৰিম
বান্ধ শিৱ ইব্ৰাহিম...!
দুয়ো একেজন হৰি কাকনো দূষিম
....
মহাত্মাই হাসি বোলে গীতাকে শুনিম
বান্ধ বেদকে শুনিম
শুনি পিচে কোৰাণৰো আয়াতক বুজিম।
....
মহাত্মাই হাসি বোলে মন্দিৰে পূজিম
বান্ধ দেৱকে পূজিম
পূজি উঠি মছজিদৰো ভেটি নেভাঙিম
....
বান্ধ মৰমে মৰিম.....'

ড০ হাজৰিকাদেৱে এই গীতটিৰ সম্পৰ্কত নিজেই এইদৰে লিখিছিল ... 'মহাত্মাই হাঁহি হাঁহি আৰু কেতিয়াবা চকুপানী লুকুৱাই বহু কথা কৈ গৈছিল... আমি নিজ চকুৰে আমাৰ যৌৱনত দেখিছিলোঁ শুনিছিলোঁ.... অসমত এই সুন্দৰ একতাৰ পৰম্পৰাক কিছু মানুহৰূপী বান্দৰে নষ্ট কৰিব খুজিছে এতিয়া!'

নাৰী আৰু প্ৰেম ঃ মানুহৰ লগত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সম্পৰ্ক শিশুকালৰ পৰাই আছিল অসাধাৰণ, বৈচিত্ৰ্যময়, প্ৰেমময় আৰু কিছু ব্যতিক্ৰমী জীৱনধাৰাৰ। মমতাময়ী নাৰী নিজৰ ষোল্ল বছৰ বয়সীয়া মাতৃৰ কোলাত ওমলা ন-মহীয়া শিশু-ভূপেন হাজৰিকাক শদিয়াত এবাৰ আদিবাসী ছোৱালীয়ে কোলাত উঠাই ঘূৰাই ফুৰাই অটব্য অৰণ্যৰ মাজেৰে নি তেওঁলোকৰ বস্তিত এদিন মৰমতে ইকোলা সিকোলা কৰি ৰাতিটো ৰাখি থৈছিল বস্তিৰ 'মা' সৱৰে পিয়াহ খুৱাই খুৱাই...। আলঙত এবাৰ এক সম্বৰ্ধনা সভাত অৰুণাচলৰ সাংসদ ডাইং ইৰিঙে এই প্ৰসঙ্গতে কৈছিল, 'ভূপেন হাজৰিকাৰ গাত নেফাৰ তেজ আছে। তেওঁ নেফাৰ মাকহঁতৰ গাখীৰ খাইছিল।' জীৱনৰ আৰম্ভণিতে ভূপেন হাজৰিকাৰ এনেদৰেই হৈছিল মমতাময়ী, কৰুণাময়ী নাৰীৰ প্ৰতীক কেৱল এগৰাকীৰেই নহয় মাতৃৰ এক সমূহৰ সৈতে হৈছিল এক অনন্য সম্পৰ্ক। শিশু ভূপেন হাজৰিকা প্ৰেমময় মাতৃৰ হৃদয়েৰে, নাৰীৰ হৃদয়েৰে যেন শৈশৱতে অসাধাৰণ ভাৱেই সমৃদ্ধ হৈছিল আৰু ইয়াৰে প্ৰভাৱ যেন ড০ হাজৰিকাদেৱৰ জীৱনত আছিল অনন্য । সেই প্ৰেম হয়তো সাধাৰণ দৃষ্টিৰে অনুভৱ কৰাও অসম্ভৱ।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা নিউইয়ৰ্কত থাকোঁতেই চিনাকি হৈছিল প্ৰিয়ম্বদা পেটেলৰ লগত। চিনাকি আছিল আৰু কিছু ভাৰতীয় যুৱতীৰ লগতো। কিন্তু নিউইয়ৰ্কত কোনো ছোৱালীৰ প্ৰেমত পৰা নাছিল ভূপেন হাজৰিকা, তেখেতৰ

ভাষাৰেই...“ ...ইতিমধ্যে মই ভালপোৱা শ্বিলঙৰ সেই ছোৱালীজনীৰ কথাকেহে ভাবি থাকোঁ। তাই লিখা চিঠিবোৰৰ টোপোলাটো মাজে মাজে খুলি মই পঢ়োঁ, চিঠি লিখিবলৈও ভয় লাগে। কিয়নো তেতিয়া তেওঁ পৰস্ত্ৰী...” কিন্তু প্ৰিয়ম্বদা পেটেলে ড০ হাজৰিকাৰ পৰাই কথাবোৰৰ এই সকলোখিনি জানিও ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত বিবাহত বহিছিল। সেয়া ১৯৫০ চন। লাহে লাহে বিয়াৰ তেৰটা বছৰ বাগৰি গৈছিল। ১৯৬৩ চন। কলিকতা। ভূপেন হাজৰিকাৰ পত্নীয়ে আগৰ প্ৰেয়সীগৰাকীক এদিন কলিকতাৰ এটা ডাঙৰ ক্লাবত হোৱা এজন সম্ভ্ৰান্ত ব্যক্তিৰ ল’ৰাৰ জন্মদিনৰ অনুষ্ঠানত পাই লৈ আনি কলিকতাৰ ঘৰ পোৱাইছিল। প্ৰেয়সীক লগ পাই ড০ ভূপেন হাজৰিকা কৈশোৰৰ ৰোমাণ্টিক দিনবোৰলৈ ক’ব নোৱৰাকৈয়ে গুচি গৈছিল। ড০ হাজৰিকাৰ ভাষাতে...। “...যিহেতু এনেকৈ অহাৰ ফলত আমাৰ পুৰণি প্ৰেমটোৱে উক দিছিল, তেতিয়াই মই লিখিছিলোঁ সেই গীতটো”

শৈশৱতে ধেমালিতে
তোমাৰে ওমলা মনত আছে,
ব’হাগ মাহৰ লুইতখনিত
দুয়ো সাঁতোৰা মনত আছে।
যৌৱনতে দুয়োৰে দেহাৰ
লাজুকী পৰশ মনত আছে,
মোৰ অবিহনে চিপজৰী ল’বা
বুলি কোৱা মোৰ মনত আছে।

প্ৰেম, প্ৰেমৰ অনুভূতি, প্ৰেমৰ পৰশত হৃদয়ৰ অনুৰণন শৈশৱতো যে হ’ব পাৰে, হয়তো সেয়া মৰম-ধেমালিৰ পৰিধি পাৰহৈ শেশৱত তাৰ শক্তিশালী বহিঃপ্ৰকাশ হৈ প্ৰেমৰ পৰ্যায় তেতিয়া নাপায়গৈ। কিন্তু লাহে লাহে শৈশৱ অতিক্ৰমি যৌৱনত ‘দেহাৰ লাজুকী পৰশ’ মনত পৰে...। সেই বয়স-সন্ধিৰ মাজেৰে মৰমৰ প্ৰেম-উত্তৰণৰ কথাও গীতটিৰ মাজেৰে ড০ হাজৰিকাই প্ৰকাশ কৰিছে....।

ইয়াৰ পাছতে এগৰাকী খুব ডাঙৰ শিল্পীয়ে এবাৰ বোম্বেৰ পৰা কলিকতালৈ আহি ভূপেন হাজৰিকাৰ ঘৰত থাকি ঘূৰি যাবৰ পৰত প্ৰিয়ম্বদা পেটেলক এয়াৰপ’ৰ্টত কৈ গৈছিল...। “ভূপেন হাজৰিকাক মাক-দেউতাকে যিমান ভাল পায় পত্নী হিচাপে তুমি তেওঁলোকতকৈ বেছি ভাল পোৱা। কিন্তু ভালপোৱাৰ তুলাচনীত মোৰ ভালপোৱা তাতকৈ বেছি গধুৰ।” প্ৰিয়ম্বদা পেটেলে এই কথাত স্বাভাৱিকতে আঘাত পাইছিল। ইফালে ধুমুহা অহাদি আহিছিল সেই ছোৱালীজনীও... যি আছিল প্ৰথম প্ৰেমৰ পাত্ৰী। ভাৰসাম্য ৰাখিব নোৱৰা হৈছিল দুয়ো। পৃথক হ’বলৈ সন্মত হৈছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু প্ৰিয়ম্বদা পেটেল। বিয়াৰ তেৰ বছৰৰ পাছত হাঁহি হাঁহি হাওড়াত ৰে’লত তুলি বিদায় দিছিল ‘প্ৰিয়ম’ক। কিন্তু বন্ধুত্বৰ অৱসান হোৱা নাছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ নিজৰ ভাষাৰে... “We are still friends in even this 2008. মই যেতিয়া কানাডালৈ যাওঁ, প্ৰিয়ম দৌৰি আহে।”

এয়াই আছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকা দেৱৰ জীৱনত নাৰীৰ প্ৰতি পত্নীৰ প্ৰতি থকা মৰম, ভালপোৱা আৰু এই মৰম ভালোপোৱাৰে শক্তিশালী বহিঃপ্ৰকাশ প্ৰেম। সঁচা অৰ্থৰ ‘প্ৰেম’! ড০ হাজৰিকাদেৱৰ এই প্ৰেম-অনুভূতি আছিল সঁচা অৰ্থতে স্বৰ্গীয়। নাৰীৰ প্ৰতি নিজৰ জীৱন জুৰি অনুভূত হৈ থকা এই প্ৰেমে আৰৰি আছে তেখেতৰ ৰচিত অসংখ্য গীত। য’ত প্ৰেম আৰু নাৰী-মনৰ প্ৰতি কোমল অনুভূতি এক অনন্য ৰূপত প্ৰকাশ হৈ আহিছে। ড০ হাজৰিকাদেৱৰ গীতত নাৰীৰ অকল শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনাই নাই, আছে মানসিক সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনাও। তাৰে দুটিমান উদাহৰণ হ’ল....

গাঁৱৰে জীয়ৰী সপোন সুন্দৰী
গাঁৱতে সৰগ ৰচোঁ মই

মাটিতে সৰগ ৰচোঁ মই
দেৱতাই ৰ লাগি চায়।
ধুনীয়া মন মোৰ কুমলীয়া
বাহু দুটি মোৰ লহপহীয়া
কাকনো সাবটিব খুজি
অলিয়া-বলিয়া হয়।
অ’....
দেহৰ বৰণ মোৰ চম্পাফুলীয়া
চুলিৰ বৰণ মোৰ এন্ধাৰক’লীয়া
খোজত মলয়া বয়।
....

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনত নাৰীৰ প্ৰতি প্ৰেম- ভালপোৱা ইমানেই বিশাল আছিল যে, তেখেতে নিজেই এই সম্পৰ্কত উল্লেখ কৰিছে যে...“কেতিয়াবা কেতিয়াবা প্ৰেয়সী যেন লাগে মোৰ জনমভূমি অসমীক...।” (ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ২৫৭। এই প্ৰেয়সীৰ কল্পনাৰে তেখেতে লিখিছিল, গাইছিল...

তুমিয়ে মোৰ কল্পনাৰে হৰিণীনয়না
তুমিয়ে মোৰ জীৱনৰে মধুৰ আলপনা
তোমাৰ বাবেই মোৰ সুৰৰ কতনা মুৰ্ছনা
তুমি জানানে নাজানা?

ড০ হাজৰিকাদেৱৰ মন নাৰী আৰু প্ৰেমৰ সম্পৰ্কত বৰ কোমল, পবিত্ৰ আৰু বিৰল অনুভূতিশীল আছিল। শ্বিলং পিকত থাকোঁতে এটি খাচী গৰখীয়াই গুণ্ গুণকৈ আওৰাইছিল এটি গানৰ সুৰ। হয়তো তেওঁলোকৰ একেবাৰে গাঁৱলীয়া গীতৰ সুৰ। সুৰটো বুকুৰ মাজতে লৈ আহি ড০ হাজৰিকাই ৰচিলে এটি অসমীয়া গীত। (মই এটি যাযাবৰ,পৃ. ২৮০)। গীতটি যেন অকল কঁহুৱা কোমল নহয়, প্ৰেমৰ ভাষাৰেও বৰ কোমল, প্ৰেমৰ সেই কোমল অনুভূতিৰে এনে এক অৰ্থপূৰ্ণ গীত ৰচনা কৰাৰ বাবেও লাগিব ড০ হাজৰিকা দেৱৰ দৰে প্ৰেমৰ এখন কোমল হৃদয়। গীতটো হ’ল....

তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা-কোমল
শেৱালি কোমল হাঁহি
হাঁহিয়ে হৃদয় হৰিলে শুনাই
এটি কিবা মিঠা বাঁহী।
শাৰদীয়া চেনেহীৰে
কঁকাল ইমান লাহী
....
শেৱালিৰে বিছনাতে আমি দুয়ো শুলোঁ
শুই শুই মেঘৰ আঁৰৰ
শৰালি গণিলোঁ
এহাল হাঁহে আদৰিলে
হঠাতে নামি আহি।

তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল
শেৱালি কোমল হাঁহি।

সেই খাঁচী গৰখীয়াৰ গীতৰ সুৰৰ এই গীতটিৰ সুৰতেই সৃষ্টি হৈছিল হিন্দী বোল ছবি 'আৰোপ'ৰ এটি জনপ্ৰিয় গীত...

"নয়নো মে দৰ্পণ হ্যায়
দৰ্পণ মে কোই..."

এই গীতটিয়েই আছিল হিন্দী কথাছবিত ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৰৰ প্ৰথম গীত। (মই এটি যাযাবৰ পৃ. ২৮০)।

প্ৰেম বুলি ক'লে যেন তাত পৰিধিহীন অভিমান সংপৃক্ত হৈ থাকে। অভিমানহীন প্ৰেম যেন সম্ভৱেই নহয়। প্ৰেম-পত্ৰবোৰো প্ৰেমৰ অভিমানৰ ভাষা । এখন হৃদয়ৰ পৰা অন্য এখন হৃদয়লৈ লিখা অভিমান ভৰা ভাষাই যেন প্ৰেমপত্ৰ...। প্ৰেমপত্ৰ নোপোৱাৰ অভিমানত থাকে ঠিকনাহীনতাৰো সন্দেহ! এই প্ৰেম, অভিমান, প্ৰেমপত্ৰ সামৰি ড০ হাজৰিকাদেৱে লিখা গীতত আছে তাৰো এক অনন্য অনুভূতি। 'তোমাৰ দেখোঁ নাম পত্ৰলেখা' গীতটিত হৈছে ইয়াৰে প্ৰকাশ। ড০ হাজৰিকাদেৰৰ ভাষাৰেই..."যাক ভাল লাগে সেইজনৰ প্ৰতি ই নিশ্চয় এক অভিমানৰ প্ৰকাশ..."

তোমাৰ দেখোঁ নাম পত্ৰলেখা
পত্ৰ তুমি নিলিখা হ'লা
হয়তো মোৰ পুৰণা ঠিকনা
তোমাৰ মনত নাই।

হয়তো তুমি তোমাৰ মৰমবোৰ
থৈছা সাঁচি কাৰোবালৈ
গুপুতে বুকুতে
তাত মোৰ ভাগেই নাই...
....
বহু ঋতু পাৰ হৈ গ'ল
মোৰো মনৰ পত্ৰ বহু লিখা যে নহ'ল
মোৰ ক্ষমাও যে নাই
হয়তো সেয়ে তোমাৰ অভিমানৰ
পৰিধিও নাই...।

ড০ হাজৰিকাই তেখেতৰ গীতৰ মাজেৰে ক'ব বিচৰিছে যে... মৰমত কোনো নিয়ম নাথাকে, যৌৱনত কোনো পাপ নাথাকে, গতিকে লাজৰ মালা পিন্ধাই যে মৰমক ঢাকিব কোনেও নোৱাৰে, যেনেকৈ ঢাকিব নোৱাৰে প্ৰভাতক। গতিকে বন্ধ মনৰ দুৱাৰ-খিৰিকী খুলি শালীনতাৰ শৃঙ্খলা নেদেখুওৱাকৈ প্ৰিয়াৰ মৰম আহ্বান কৰিছে...। ইয়াতো চিত্ৰিত হৈছে কেৱল প্ৰেম আৰু নাৰীৰ সৌন্দৰ্য...

গুপুতে গুপুতে কিমান খেলিম
আলিঙ্গনৰ এই খেলা
ছটিয়াও আহাঁ আকাশে বতাহে
দুয়োৰে ৰঙৰ মেলা

....
যৌৱনত জানো পাপ থাকে
প্ৰকাশ জানো বন্ধ থাকে...

. ...
বন্ধ ঘৰৰ খিৰিকী দুৱাৰ
খোলা আজি প্ৰিয়া খোলাঁ
নেলাগে আৰু দেখুৱাব আজি
শালীনতা শৃঙ্খলা।
মৰমত জানো নিয়ম থাকে
ধুমুহাৰ জানো পৰিধি থাকে
প্ৰভাতক জানো ঢাকিব পাৰি
পিন্ধাই লাজৰ মালা

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত বিভিন্ন জনগোষ্ঠীয় নাৰী, গাভৰুৰ ৰূপৰ বৰ্ণনাও বৰ জীৱন্ত। তেখেতৰ "অ' মিচিং ডেকাটি" গীতৰ জৰিয়তে মিচিং পৰম্পৰাগত সাজ পিন্ধা এগৰাকী সুন্দৰী নাৰীৰ ছবি তেখেতে বৰ সুন্দৰকৈ শ্ৰোতাৰ মনত জিলিকাই তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে....

'অ' মিচিং গাভৰু
এগে মেখেলাতে তই এন্ধাৰ সানিলি
অ' ৰিহাখনিত তামুলি টাকাৰ ৰঙা তৰা বাছিলি!

....
সৰিয়হৰ ফুল যেন ৰিবিগাচেংখনি তই বুকুতে বান্ধিলি.....

....

চাহ জনগোষ্ঠীৰ নাৰীক লৈও ড০ হাজৰিকাই কেইবাটিও গীত লিখিছে। এই গীতসমূহতো নাৰীৰ ৰূপৰ বৰ্ণনা, সাজপাৰৰ বৰ্ণনা আৰু চাহ জনগোষ্ঠীয় নাৰীৰ স্বভাৱ-সুলভ সৰলতা আদি বৰকৈ সুন্দৰকৈ ফুটি উঠিছে। গীতৰ ভাষাত মুৰ্তমান হৈছে সেই জুগনু-ৰাধাৰ প্ৰেম-প্ৰীতিৰে কথা, লছমীৰ কথা, চামেলিৰ কথা....

'অসম দেশৰ বাগিচাৰে ছোৱালী
ঝুমুৰ-টুমুৰ নাচি কৰো ধেমালি;
হে লছমী নহয় মোৰে নাম---চামেলি

....
ছট্ ছট্ ছোকড়ী, বৰ বৰ টুকৰী
নৰম সবুজ পাতা, তলে ডগ্ ডগ্
জোৱান বুঢ়াৰ আখি দেখ্
কৰে লক্ লক্
ছট' ছট' বুকখানা কৰে ঢক্ ঢক্ ..

... ...

এ ৰাধাচূড়াৰ ফুল গুঁজি
ৰাধাপুৰৰ ৰাধিকা
চাহ বাগিচাত ঝুমুৰ নাচি
জুগনুক যাচে ফটিকা।

সেই ফটিকা প্ৰেম ফটিকা
(তাত) ভেজাল-তেজাল একো নাই।
(ই) কৃষ্ণচূড়া ফুলৰ দৰে সঁচা ৰং ছটিয়ায়
জুগনু বোলা শিৰীষ গছত
ৰাধা যেন লতিকা।
....
জুগনুবিহীন সময়খিনি
ৰাধাৰ যেন শতিকা ।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত গৌৰীপুৰীয়া গাভৰু, গোৰ্খালি গাভৰু, শ্বিলং, অৰুণাচল, নগাপাহাৰ, মিজোৰাম কোনোঠাইৰে নাৰী আৰু নাৰীৰ ৰূপৰ বৰ্ণনাই যেন বাদ পৰি যোৱা নাই ।

(১) গৌৰীপুৰীয়া গাভৰু দেখিলোঁ
হাতী ধৰিবলৈ গৈ
হাতীও ধৰিলোঁ তাইকো মুহিলোঁ
সাঁতুৰি গদাধৰ নৈ হে’ ।
....
পৰ্ব্বতে পৰ্ব্বতে বগাব পাৰোঁ মই
লতানো বগাবলৈ টান
বলিয়া হাতীকো বলাব পাৰোঁ মই
তোমাকনো বলাবলৈ টান।
(২) ফুট গধূলিতে কপিলী খুঁটিত
কোন গোৰ্খালী গাভৰুৰে গাইজনী হেৰাল।
গাইজনীনো কেনে
তুলনা যে নাই
হেনো সেই চাপৰিত তাইৰ মান গাখীৰতী নাই।
....
(তাইৰ) ৰূপতীৰ্থৰ যাত্ৰী এজন মাথোন আছে
গাঁও তাৰ ক্ষেত্ৰী, সি নলবাহাদুৰ ছেত্ৰী
গাই বিচৰাৰ চলে, মনৰ মৰম যাচে
(সেই) মৰম দেখি কাঞ্চীজনী ৰঙা পৰি যায়
....

"বাছ এখনত উঠি নগাঁৱৰ পৰা গুৱাহাটীলৈ অহাৰ পথত, ক্ষেত্ৰীত এগৰাকী গুৰ্খালী গাভৰুক দেখিছিলোঁ গাই এজনীৰ পিচে পিচে লৰৰি যোৱা। বাকীখিনি মোৰ মনৰ ভাৱ। তেজপুৰত, মোৰ শৈশৱত নেপালী ভাষা-ভাষী ন অসমীয়াসকলৰ মাজত মই ডাঙৰ হৈছিলোঁ...কি সুন্দৰ সেই দিনবোৰ।" (ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ, পৃ., ৩৩০)।

৩) ড০ হাজৰিকা দেৰে নিজে লিখি যোৱা কথা..."শ্বিলং মোৰ বাবে সদায় মিঠা সোঁৱৰণী হৈ ৰ'ব....।" সেয়েহে লিখিছিল....

শ্বিলঙৰে গধূলি
সপোন চহৰৰ মৰমী শৰতৰ
সোঁৱৰণি সোণালী।
....
শ্বিলঙৰে মনালিছা লিংডো
তোমাৰ হাতৰ গীটাৰখনিত
হিলিবিলি মিউজিক বজাই যোৱাঁ।

মনালিছা মনালিছা মনালিছা,
তোমাক সৃজিলে কোন লিওনাৰ্ডোই
কেনেকৈ হ'লা তুমি ইমান ধুনীয়া?
....
ক্ৰিছেনথিমাম যিমানে ৰঙা
(মোৰ) তোমাৰ সোঁৱৰণিও সিমান ৰঙা...

৪) ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত অৰুণাচলৰ নাৰী-সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা আৰু তেওঁলোকৰ প্ৰতি ভগ্নী প্ৰেমৰ বৰ্ণনাও বাদ পৰি যোৱা নাই....

(ক) টিৰাপ সীমান্ত
ৰূপৰ নাই অন্ত
....
চুটিকৈ মিঠাৰে আৰৰা কঁকাল ভাঙি ভাঙি গাভৰু দিয়ে কিনো তাল?
....

(খ) চিয়াঙৰে গালং
লুহিতৰে খামটি
আৰু টিৰাপৰে ৱানচুৱে মোক
কিয় মাতিছে?
....
আপাতানি ভনীটিক ধৰিলোঁ সাবটি
বেচৰূপে নিলে মোক আথে-বেথে মাতি.....।

(৫) পূৰ্বভাৰতৰ সম্প্ৰীতি ধ্বংস কৰিব খোজা শক্তিৰ বিৰুদ্ধে ড০ হাজৰিকাই কৰিছিল গীতেৰে প্ৰতিবাদ ...আৰু তাতো আছিল প্ৰেমৰ ভাষা, নাৰীৰ সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা...

মই কহিমাৰে আধুনিকা ডালিমী
মই গদাপাণি আধুনিক ভৈয়ামৰ
আমি আজি দুয়ো সহযাত্ৰী
গুৱাহাটী অভিমুখী নিশাৰ ৰে'লৰ।

তোমাৰ হয়তো ঘনে পৰিছে মনত
ল'ৰালিৰ কথা সেই জেখামা গাঁৱৰ
ৰঙা নীলা পাখি পিন্ধি পখিলাৰ দৰে
নাচি ফুৰা কত মিঠা উৎসৱৰ।

৬) মিজোৰাম ৰাজ্যখনৰ প্ৰশস্তিৰে লিখা ড০ হাজৰিকাৰ গীতত আছে মিজোৰামৰ নাৰীৰ ৰূপ সৌন্দৰ্য সাজপাৰৰ অপূৰ্ব বৰ্ণনা....

কাঃ মঙাইহ্ চেং মিজোৰাম
তোমাক ভাল পাওঁ মিজোৰাম
....
সেউজীয়া মনৰ মাদকতা লৈ
এগৰাকী গাভৰুৱে লহপহকৈ
আমাক হাঁহি মাৰি আদৰিলে
তাইৰ হাতেবোৱা 'গাৱান' মেখেলাতে
ৰঙা নীলা আশাভৰা ফুল ফুলিলে।
তাৰ বক্ষৰ 'কৰচেই' চোলাতে
শুকুলা মেঘে কিবা ফুল বাছিলে
তাইৰ ফুলৰ অহঙ্কাৰ হালে-জালে
'পাংকপাৰ' নাচোনৰ তালে তালে
কি এই দৃশ্য নয়নাভিৰাম
ই গাভৰুৰ দেশ, যাৰ নাম মিজোৰাম।
....

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নাৰী আৰু প্ৰেমৰ বিষয়ে কৰিবলগীয়া বিস্তৃত আলোচনা নিশ্চয়কৈ এক বহল পৰিসৰত কৰা অধ্যয়নে সামৰি লোৱা বিষয় বস্তু। তথাপি আমাৰ এই বিনম্ৰ প্ৰচেষ্টাৰ অংশ হিচাপে কওঁ যে ড০ হাজৰিকাদেৱৰ গীতত নাৰীক আমি ভিন ভিন ৰূপত দেখা পাওঁ যদিও, প্ৰধানকৈ গাভৰু আৰু প্ৰেমিকাৰ ৰূপতে অধিক সংখ্যক গীতত বৰ্ণিত হৈছে বুলিও আমি সকলোৱে জানো। ড০ হাজৰিকা দেৱৰ গীতত নাৰী আৰু প্ৰেমৰ বৰ্ণনা যেন সাধাৰণ মানুহৰ অনুভৱৰ পাৰ্থিৱ প্ৰেম নহয়, এই প্ৰেমে যেন পাৰ্থিৱ জগতখন চেৰাই গৈ এক স্বৰ্গীয় প্ৰেমৰ অনুভূতিৰে এক মহান আধ্যাত্মিক প্ৰেমৰ কথাকে বাৰে বাৰে সোঁৱৰাই আহিছে। ড০ হাজৰিকাৰ গীতত নাৰী আৰু প্ৰেমৰ কথা আলোচনা বৰ্ণনা কৰিবলৈ যাওঁতে ড০ হাজৰিকাৰ ব্যক্তিগত জীৱনত মাতৃ-প্ৰেম, পত্নী-প্ৰেম আৰু প্ৰমিকাৰ

মৰম সান্নিধ্যৰ যথা-সম্ভৱ এটি চুটি বৰ্ণনাৰে মাত্ৰ ইয়াকে বুজাবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে যে মৰম, ভালপোৱা, প্ৰেম-প্ৰীতি যে তেখেতৰ ব্যক্তিগত জীৱনতো সৰগীয়, আধ্যাত্মিক ভাৱধাৰাৰে সমৃদ্ধ আছিল, বৈষয়িক যে কেতিয়াও কোনো কাৰণতে, কোনো ক্ষেত্ৰতে নাছিল। ব্যক্তিগত জীৱনৰ সেইকণ বৰ্ণনাৰে তাকে প্ৰকাশৰ এক সামান্য প্ৰয়াস মাত্ৰ কৰা হৈছে।

আমাৰ এই আলোচ্য-বিষয়ক গ্ৰন্থ, প্ৰবন্ধ ইতিমধ্যে যথেষ্ট প্ৰকাশ হৈছে। ইলেক্‌ট্ৰ'নিক আৰু সামাজিক মাধ্যমতো এনে বিষয়ক বিভিন্ন লেখা প্ৰকাশ হৈ আহিছে। আমি সকলোৰে নিশ্চয় আশা কৰিম যে ভৱিষ্যতেও ড০ হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম আৰু নাৰীৰ স্থান সম্পৰ্কে হোৱা অধিক আলোচনাৰ প্ৰকাশে মহান শিল্পীজনৰ গীতৰ আৰু ন ন দিশ পাঠকৰ সমুখলৈ আনি অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখনকো সমৃদ্ধ কৰি তুলিব।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) মই এটি যাযাবৰ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনী, অনুলিখন ঃ ড০ সূৰ্য হাজৰিকা
২) ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ ঃ সম্পাদনা ঃ সূৰ্য হাজৰিকা
৩) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতি সাহিত্যত নাৰী ঃ ড০ অজন্তা দাস
৪) ড০ ভূপেন হাজৰিকা জীৱন আৰু শিল্প ঃ সম্পাদকদ্বয় ঃ অজন্তা ৰাজখোৱা, ড০ লাচিত বৰুৱা।

অসমীয়াৰ 'আদৰ' আৰু ভূপেন হাজৰিকা

গুৰমাইল সিং

প্ৰসিদ্ধ লেখক হোমেন বৰগোহাঞিয়ে কৈছিল - সৰ্বকালৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া কেইজনৰ ভিতৰত এজন হ'ল ভূপেন হাজৰিকা। জীৱিত কালৰ পৰা মৃত্যুৰ পিছতো ভূপেন হাজৰিকাৰ সম্পৰ্কে নিজৰ লেখাত বহু বিজ্ঞজনে বিভিন্ন অভিধাৰে ব্যাখ্যা কৰিছে যদিও সদায়েই সেয়া অসম্পূৰ্ণ হৈ ৰয়। সেয়া স্বাভাৱিকো। মাত্ৰ কেইটামান শব্দ অথবা বাক্যৰ দ্বাৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে সঠিক ভাবে কোৱা সম্ভৱ নহয়। ইমানেই বিশাল আছিল তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব। সেয়েহে একে আষাৰে তেওঁক সৰ্বকালৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ অন্যতম অসমীয়া বুলি কোৱাটোৱেই উত্তম।

আমাৰ বাবে পৰম সৌভাগ্যৰ বিষয় এয়ে যে ভূপেন হাজৰিকা অসমত আৰু এগৰাকী অসমীয়া হৈ আমাৰ মাজত জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল। সোণৰ চামুচ মুখত লৈ এই পৃথিৱীলৈ অহা নাছিল তেওঁ। এটা সাধাৰণ পৰিয়ালত জন্ম গ্ৰহণ কৰি এগৰাকী সাধাৰণ মানুহৰ দৰেই ভূপেন হাজৰিকাই কষ্টকৰ এক যাত্ৰাৰ মাজেৰে বাট বুলিছিল- নিজকে গঢ়িবলৈ। অসমৰ পৰা দিল্লীলৈ, দিল্লীৰ পৰা বিদেশলৈকো ঢাপলি মেলিছিল- উচ্চ শিক্ষা আহৰণৰ বাবে। কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা লাভ কৰা জলপানিৰে তেওঁ *Role of Mass communication in India's Adult Education* শীৰ্ষক বিষয়ত গৱেষণা কৰি পি এইচ ডি ডিগ্ৰী লাভ কৰিছিল। চিনাকি পৃথিৱীখনক জনাৰ বাবে, বুজাৰ বাবে। আনুষ্ঠানিক শিক্ষা সামৰি এদিন পুনৰ গুৱাহাটীলৈ উভতি আহিছিল তেওঁ।

সাধাৰণ পৰিয়াল এটাৰ দায়িত্বশীল জ্যেষ্ঠ সন্তান ভূপেন হাজৰিকাক প্ৰয়োজন হৈছিল এটা সংস্থাপনৰ। নিজৰ বাবে, ঘৰখনৰ বাবে। সেই সংস্থাপন তেওঁ লাভ কৰিলে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত।

ইয়াৰ পিছৰে পৰাই ভূপেন হাজৰিকা সন্মুখীন হ'ব লগা হ'ল তীৰ্যক অভিজ্ঞতাৰ। প্ৰথম অৱস্থাত তেওঁৰ শৈক্ষিক অৰ্হতাক লৈ প্ৰশ্ন তোলা হ'ল। তেওঁ আহৰণ কৰা ডক্টৰেট ডিগ্ৰী ভুৱা বুলি হৈ চৈ কৰা হ'ল। তাকে লৈ সতীৰ্থ সকলৰ একাংশই সুযোগ বুজি ড° ভূপেন হাজৰিকাক উপলুঙা কৰাত লাগিল। এই ধৰণৰ নিৰ্দয় আচৰণেৰে থকা-সৰকা কৰিয়েই ক্ষান্ত থকা নাছিল সমকালীন শিক্ষিত নিন্দুক সকল। বৰং দিল্লীৰ আন্তঃবিশ্ববিদ্যালয় যুৱ মহোৎসৱৰ পৰা পলমকৈ উভতি অহাৰ অজুহাততে ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰমহা কৰ্তনৰ দৰে ৰুচিহীন, কঠোৰ ব্যৱস্থাও গ্ৰহণ কৰা হৈছিল। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ সময়ত অৰ্থবহ গীত ৰচনা কৰি বন্দনা কৰা ভূপেন হাজৰিকা মৰ্মাহত হ'ল। নিজৰ অনিশ্চিত ভৱিষ্যতক সাবটি তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সেই চাকৰি ইস্তফা দিলে।

গুৱাহাটীৰ উচ্চ বৰ্ণৰ অভিজাত লোকসকলৰ সৈতে মুঠেই একাত্ম হ'ব পৰা নাছিল ভূপেন হাজৰিকা। ইয়াৰ কাৰণ অতি অপ্ৰীতিকৰ। এনে এক অবাঞ্চিত কাৰণতে সঘনাই তেজপুৰলৈ অহা-যোৱা কৰে ভূপেন হাজৰিকাই। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ তেজপুৰ, গুৱাহাটীৰ পৰিৱৰ্তে কলকতাত বাহৰ পাতেগৈ। নকলেও হয় কলকতাবাসীয়ে ভূপেন হাজৰিকাক আন্তৰিকতাৰে আকোঁৱালি লৈছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ মূল্য কলকতাবাসীয়ে বুজি পাইছিল। কলকতাতহে তেওঁৰ প্ৰতিভাই প্ৰকৃত সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকা আছিল এক যাযাবৰ। সেয়েহে কলকতাতো থমকি নৰৈ তেওঁ ওলাই গ'ল। সেই যে ওলাই গ'ল-ইয়াৰ পিছৰে পৰা তেওঁ

সমগ্ৰ বিশ্বতে সুৰ-শব্দ আৰু কণ্ঠৰ মায়াজালেৰে সকলোকে মুগ্ধ কৰি ঘূৰি ফুৰিছিল। অনুপম কবিতা সদৃশ গীতৰ ৰচনা, সুৰৰ সাধনা আৰু ঈৰ্ষণীয় মুৰ্চ্ছনা, সৌন্দৰ্যৰ সমাহাৰ আৰু সকলো সময়ত অন্তৰত প্ৰবাহিত গভীৰ জীৱনবোধৰ দ্বাৰা পৃথিৱীখনকে আপোন কৰি লৈছিল ভূপেন হাজৰিকাই। সেই কাৰণেই তেওঁৰ কণ্ঠৰে নিগৰিছিল- লুইতৰ পৰা মিছিছিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চোৱাৰ কথা। অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ সাৰটি লোৱাৰ অভিজ্ঞতা। ইলোৰাৰ পুৰণি ৰহণ তেওঁ লৈ গৈছিল চিকাগো লৈ। গালিবৰ শ্বায়েৰী শুনিছিল দুচম্বেৰ মীনাৰত। গৰ্কীৰ কথা কৈছিল মাৰ্ক টোৱেইনৰ সমাধিত বহি। বহু যাযাবৰ লক্ষ্য বিহীন হ'লেও ভূপেন হাজৰিকাৰ পণ আছিল। ৰঙৰ খনি যতেই দেখিছিল ভগাই দিয়াৰ বাবে আছিল তেওঁৰ মন।

কলকাতা, মুম্বাইকে ধৰি সমগ্ৰ বিশ্বতে পৰিভ্ৰমী ফুৰা ভূপেন হাজৰিকাক লগ পোৱা সকলে তেওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ পীড়াৰ বিষয়ে অৱগত হ'লেও এই কথা নিশ্চয় স্বীকাৰ কৰিব যে সেইবোৰক তেওঁ কেতিয়াও জীৱন যাত্ৰাৰ পথত হেঙাৰ হ'বলৈ দিয়া নাছিল।

একেদৰে জীৱনৰ অতি প্ৰয়োজনীয় সময়ত লাভ কৰা তিক্ত অভিজ্ঞতা সত্বেও অসম আৰু অসমীয়াক কেতিয়াও পাহৰা নাছিল ভূপেন হাজৰিকাই। যেতিয়াই সুযোগ সুবিধা পাইছিল তেতিয়াই অসমলৈ ঢপলিয়াইছিল তেওঁ। অসম্ভৱ বিচক্ষণতাৰে অসমীয়া সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰখনক সমৃদ্ধ কৰিছিল। শব্দৰ যাদুৰে সজোৱা গীতবোৰ প্ৰাণ ঢালি গাইছিল। তেওঁৰ হাতৰ যাদুকৰী শব্দবোৰ নিখুঁত উচ্চাৰণ আৰু মোহনীয় কণ্ঠেৰে একো একোটা কালজয়ী গীত হৈ সকলোকে মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰিছিল। প্ৰজন্মৰ পিছত প্ৰজন্ম তেওঁৰ এনে কালজয়ী গীতেৰেই উদ্বুদ্ধ হৈ থাকিব। গীতৰ সৃষ্টিৰ উপৰিও চলচ্চিত্ৰ তথা সাহিত্য সাধনাৰ ক্ষেত্ৰখনকো সমৃদ্ধ কৰি গৈছিল ভূপেন হাজৰিকাই। ছটা দশকতকৈও অধিক কাল ভূপেন হাজৰিকাই নিজৰ ঈশ্বৰ প্ৰদত্ত গুণৰাশিৰে অকলেই অসমৰ সাংস্কৃতিক জগতখনত তোলপাৰ লগাই আছিল। সেই কাৰণেই সকলো প্ৰতিবন্ধকতা জয় কৰি গৈছিল ভূপেন হাজৰিকাই। এতিয়াৰ পাহাৰীয়া ৰাজ্য সমূহকে ধৰি অসমৰ সৰ্বত্ৰ ভূপেন হাজৰিকা এক আন্দোলন স্বৰূপ হৈ পৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ গান শুনিবলৈ, ভূপেন হাজৰিকাৰ কথা শুনিবলৈ, ভূপেন হাজৰিকাক চাবলৈ মানুহৰ সোঁত বৈছিল। জন সমুদ্ৰৰ সৃষ্টি হৈছিল। কিন্তু এই অত্যধিক চেনেহো কোনো কোনো সময়ত নিৰ্মম, নিৰ্দয় হৈ পৰিছিল। সেয়েহে সুযোগ পালেই অসমীয়া মানুহে অভিযোগ তুলিছিল তেওঁৰ বিৰুদ্ধে। বিদেশী নাগৰিকৰ বিৰুদ্ধে চলোৱা আন্দোলন, আলফাৰ নৰসংহাৰ অথবা সাম্প্ৰদায়িক সংঘৰ্ষৰ সময়ত ভূপেন হাজৰিকাৰ ভূমিকাক লৈ বহু অপ্ৰীতিকৰ প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা হৈছিল। কুলিৰ মাত শুনিলেহে অসমলৈ মনত পৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ। এই ধৰণৰ নিন্দা আৰু তিৰস্কাৰ তেওঁৰ বাবে সুলভ হৈ পৰিছিল।

সংগীত নাটক অকাডেমীৰ অধ্যক্ষৰ বাবে মনোনীত হোৱাৰ সময়ত অসমৰ বিদ্বৎ শ্ৰেণীৰ একাংশই কৰা মন্তব্য আছিল অতি অৰুচিকৰ। আজি সকলোৰে গৌৰৱ কৰা দাদা চাহেব ফাল্কে বঁটা লাভ কৰাৰ সময়ত যি ধৰণৰ সমালোচনাৰে ভূপেন হাজৰিকাক থকা-সৰকা কৰা হৈছিল সেয়া সভ্য সমাজৰ বাবেই লজ্জাজনক আছিল।

এইবোৰ কাৰণতেই হয়তো কোনো কোনো সময়ত ভূপেন হাজৰিকাই নিজকে বৰ নিসংগ অনুভৱ কৰিছিল। পৃথিৱী নক'বা, মই অকলশৰীয়া অথবা সংগীহীনতা মোৰেই সংগী বুলি কিয় উপহাস কৰিছা - ভূপেন হাজৰিকাই এই ধৰণৰ গীত কিয় লেখিছিল বা গাইছিল সেই কথা আমি কোনেও হৃদয়ংগমেই কৰিব নোৱাৰিলোঁ।

তেজ-মঙহৰ শৰীৰ লাহে লাহে দুৰ্বল হৈ পৰিছিল। বিভিন্ন সময়ত লাভ কৰা তিক্ততাৰ বাবেই হয়তো ভূপেন হাজৰিকাক এক ধৰণৰ নিৰাপত্তাহীনতাই আমনি কৰিছিল। বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাক প্ৰাণভৰি ভাল পাইছিল ভূপেন হাজৰিকাই। সেইজন বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাৰ মৃত্যুত আমাৰ জাতীয় সংগঠনবোৰে দেখুওৱা উদাসীনতাৰ বিষয়ে অজ্ঞ নাছিল ভূপেন হাজৰিকা। নলবাৰী নাট্য মন্দিৰত বিষ্ণু ৰাভাৰ শ্ৰাদ্ধ অনুষ্ঠানত সমবেত হৈছিল মাত্ৰ ন জন লোক।

বিপ্লৱী শিল্পী ব্ৰজ শৰ্মাৰ মৃত্যু হৈছিল পাণ বজাৰৰ চৰকাৰী চিকিৎসালয়ত। ধনৰ অভাৱত সেই গৰাকী শিল্পীৰ মৃতদেহ তিনি দিন ধৰি চিকিৎসালয়ত পেলাই থব লগা হৈছিল। আনকি তেওঁৰ মৃতদেহ কঢ়িয়াবলৈ প্ৰয়োজনীয় চাৰিজন লোকৰ অভাৱ হৈছিল। মুম্বাইৰ এখন ব্যক্তিগত চিকিৎসালয়ত দেহাৱসান ঘটিছিল ইভা আচাওৰ। একেই দশা হৈছিল তেওঁৰ মৃতদেহৰ। এইবোৰৰ মাজত নিজে জীৱদ্দশাত সন্মুখীন হোৱা তীৰ্যক অভিজ্ঞতাৰ বাবেই হয়তো চিন্তিত হৈ পৰিছিল ভূপেন হাজৰিকা। চৰম অনিশ্চয়তাই হয়তো তেওঁক আমনি কৰিছিল।

সেই কাৰণেই অসম বিধানসভাত পূৰ্বতে লাভ কৰা তিক্ততা এৰি জীৱনৰ বিয়লি বেলা এক নিৰাপত্তা বিচাৰি তেওঁ ৰাজনীতিৰ পানীত ভৰি থব বিচাৰিছিল। নিৰ্বাচনৰ পংকিলতা আমাৰ দৰেই ভূপেন হাজৰিকায়ো হয়তো বুজি পোৱা নাছিল। কল্পনা কৰিব পৰা নাছিল। বৰ নিৰ্মম ভাবে প্ৰিয় জনসাধাৰণে তেওঁক নাকচ কৰিছিল।

অপাৰ জনপ্ৰিয়তাৰ পিছতো নিৰ্বাচনত পৰাজিত হোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ কেনে অনুভৱ হৈছিল ? সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি প্ৰসিদ্ধ গল্পকাৰ তথা জ্যেষ্ঠ সাংবাদিক মনোজ কুমাৰ গোস্বামীয়ে লেখিছে যে সেই নিশা এখন ৰেষ্টাৰাঁত তেওঁ কল্পনা লাজমীৰ সৈতে ভূপেন হাজৰিকাক লগ পাইছিল। কবলৈ একো বিচাৰি নেপাই গোস্বামীয়ে ভূপেন হাজৰিকাক সাৱটি ধৰিছিল। সেই কথা উল্লেখ কৰি এদিন কল্পনা লাজমীয়ে গোস্বামীক কৈছিল যে সেই নিশা ঘৰলৈ গৈ সৰু ল'ৰাৰ দৰে ভূপেন হাজৰিকাই খুব কান্দিছিল।

শেষলৈ এক প্ৰকাৰ সংশয়ত ভোগা ভূপেন হাজৰিকাই গোস্বামীক সুধিছিল যে তেওঁ ঢুকালে শ্মশানলৈ অসমৰ মানুহ যাব নে?

অসমীয়া মানুহৰ চৰিত্ৰ প্ৰকৃততে বৰ দুৰ্বোধ্য। ওৰেটো জীৱন অসম আৰু অসমীয়াৰ হৈ হিয়া উজাৰি দিয়া ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া মানুহৰ এই ৰহস্যময় চৰিত্ৰ অনুধাৱন কৰিব পৰা নাছিল। প্ৰকৃততে ভাষাৰ পৰা জাতিৰ সংকটলৈকে চলা সংগ্ৰামে অসমীয়া মানুহক দিশহাৰা কৰি তুলিছিল। বন্ধু কোন শত্ৰু কোন- তাক লৈ যেন এক প্ৰকাৰৰ বিভ্ৰান্তিৰ সৃষ্টি হৈছিল। বহু ঘাত-প্ৰতিঘাতত বিধ্বস্ত হৈ পৰা অসমীয়া মানুহৰ বাবে লাহে লাহে প্ৰায় শেষ ভৰষা হৈ পৰিছিল ভূপেন হাজৰিকা। সেই কাৰণেই সকলো সময়তে অসমৰ মানুহে তেওঁক লৈ অযথা টনা-আঁজোৰা কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ ইচ্ছা অনিচ্ছা বা আগ্ৰহ, তেওঁৰ আবেগ-অনুভূতি সেইবোৰ যেন কাৰো বাবেই বিচাৰ্য বিষয় নাছিল।

এইবোৰৰ মাজত প্ৰকাশ্য অথবা অপ্ৰকাশ্য বহু মান অভিমান বুকুত সাৱটি ভূপেন হাজৰিকাই চকু মুদিলে। জীৱন কালত নান ধৰণে টনা-আঁজোৰা কৰি আমনি কৰি ফুৰা মানুহজন শুই পৰিল। গুৱাহাটীৰ জজ খেলপথাৰত প্ৰাণহীন মানুহজনৰ শৰীৰটোক শেষ বাৰৰ বাবে চাবলৈ, অন্তৰৰ পৰা বিদায় যাচিবলৈ সেয়েহে সকলোৱে ঢপলিয়াই গৈছিল। প্ৰিয় মানুহজনৰ অন্তিম দৰ্শনৰ বাবে ৰাজ্যৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰ পৰা ঢাপলি মেলা লোকে লোকাৰণ্য হৈ পৰিছিল গুৱাহাটীৰ জজ্ খেলপথাৰ। সেই অভূতপূৰ্ব সন্মান যথাৰ্থতে ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰাপ্য আছিল।

আমাৰ মাজৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকা আঁতৰি গ'ল। এতিয়া আৰু কোনো প্ৰশংসা বা সমালোচনাই তেওঁক আমনি নকৰে। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাক লৈ আমাক এতিয়াও এটা কথাই সঁচাকৈয়ে আমনি কৰে। জীৱনৰ অতি প্ৰয়োজনীয় সময়ত ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতি অবিচাৰ কৰা হৈছিল। কোনো ধৰণৰ বিকল্প অবিহনেই সাধাৰণ সংস্থাপন এটাকো এৰি অহাৰ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰা হৈছিল আৰু একান্ত বেজাৰ মনেৰে ভূপেন হাজৰিকাই সেয়া কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। ইয়াৰ পিছত জীৱনৰ বাকীছোৱা সময় যদিহে অভিমান কৰি অসম তথা অসমৰ সাংস্কৃতিক জগতখনৰ পৰা তেওঁ নিজকে আঁতৰাই ৰাখিলেহেতেন তেন্তে আমাৰ দশা কি হ'ল হেঁতেন?

আমাৰ বাবে সৌভাগ্যৰ কথা এয়েই যে সাগৰ সদৃশ বিশাল ব্যক্তিত্ব আৰু হৃদয়ৰ গৰাকী ভূপেন হাজৰিকাৰ মনটো আছিল শিশুৰ দৰে। সেয়েহে শিশুৰ সৰলতাৰে তেওঁ সকলোকে ক্ষমা কৰি গ'ল।●

নিজৰ গীতত স্বকীয় মহিমাৰে ভূপেন হাজৰিকা

ড০ সোমনাথ বৰা

"তুমি কোন?"

"মই ভূপেন হাজৰিকা। দেউতাৰ নাম নীলকান্ত হাজৰিকা, মই আমেৰিকাত গৱেষণা কৰিলোঁ, অলপদিন গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত চাকৰি কৰিলোঁ, পাছত কলিকতাত থাকিলোঁ, তাৰ পাছত মুম্বাইত থাকিলোঁ। মই জ্যোতি ককাইদেউক লগ পালোঁ, বিষ্ণু ককাইদেউক পালোঁ, মই পল ৰ'বছনক লগ পালোঁ, লগ পালোঁ নেলছন মেণ্ডেলাকো আৰু অজস্ৰজনক...."

"আচলতে তুমি কোন ?"

"মই? মই অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি।

অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই নতুন অসম গঢ়িম। সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব পুনৰ ফিৰাই আনিম। আচলতে নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ সাজি শোষণকাৰীক বধ কৰি সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব পুনৰ ফিৰাই আনিবলৈ মই আহিছোঁ। ইয়াত ধৰ্মৰ ব্যৱসায়ীৰ স্থান নেথাকিব। জাতিৰ অহংকাৰ ইয়াত লয় পাব। অস্পৃশ্যতাৰ মহাদানৱক নিজ হাতেৰে বধ কৰি নতুন অসম গঢ়িবলৈ আহিছোঁ। হৰিজন, হিন্দু, মুছলমান, শিখ, বড়ো, কোচ, কছাৰী আহোমৰ মাজত থকা বিভেদ আঁতৰাই সাম্য-মৈত্ৰীৰে প্ৰেমৰ অমৃত বোৱাবলৈ অহা মই পৰিৱৰ্তনকামী চেতনা। মই অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি।"

"মই আহিছোঁ, মই আহিছোঁ, মই আহিছোঁ। শত ছহিদৰ সপোনকে লৈ বাট, ঘাট, নদ পাহাৰ বগাই মই আহিছোঁ, অসমী আইক, বিশ্বক আজি প্ৰগতিৰ গান, মুক্তিৰ গান শুনামেই বুলি, কিউবাৰ পৰা, বাংলাদেশৰ পৰা, এমেৰিকাৰ পৰা আহিছোঁ। মই মাৰ্টিন লুখাৰ কিং আৰু তেনে অসংখ্যজন।"

"আৰু ক'ব পাৰা মই এটি যাযাবৰ। মই লুইতৰ পৰা মিছিচিপি হৈ ভল্‌গাৰ ৰূপ চালোঁ, অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ সাবটি ল'লোঁ।

আচলতে বহু যাযাবৰ লক্ষ্যবিহীন, মোৰ পিছে আছে পণ। এই পণ কি জানানে? এই পণ হ'ল ৰঙৰ খনি য'তেই দেখিছোঁ, সেই খনিৰ পৰা ৰঙবোৰ আনি বিলাই দিয়াৰ মন মেলিছোঁ। মই দেখিছোঁ মই বহুত গগণচুম্বী অট্টালিকাৰ শাৰী দেখিছোঁ। তাৰ কাষতেই দেখিছোঁ অনেক গৃহহীন নৰ-নাৰীক- যি দুবেলাত এমুঠিও আহাৰ খাবলৈ পোৱা নাই। সেই কাৰণে মই বিচাৰিছোঁ হেজাৰ চকুত দীপ্ত সূৰ্য শিখা, এই যুগৰ বিভীষিকা নাশ কৰিবলৈ মোক এই দীপ্ত সূৰ্য শিখা লাগে।"

"তুমি সুধিছা-মই কি কৰোঁ। মই গান গাওঁ। মোৰ গান কেনেকুৱা হোৱা বিচাৰোঁ জানা মোৰ গান হওক বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে এক গভীৰ আস্থাৰ গান মোৰ গান হওক কল্পনাবিলাসৰ বিপৰীতে এক সত্য প্ৰশস্তিৰ ধ্যান। মোৰ কলাশৈলীত ফুটি উঠক এক মধুৰ বৈশিষ্ট্যৰ মান। সেই গানত জনৈক সৈনিক শিল্পীৰ প্ৰাণৰ বাৰ্তা থাকক। ধ্বংসমুখী দৃষ্টিভংগী মোৰ গানৰ লক্ষ্য নহয়, একধৰণৰ অনন্য শান্তি যাতে মোৰ গানৰ লক্ষ্য হয়, তাৰেই কামনা কৰোঁ। মোৰ সুৰৰ বিন্যাসত অতীত-বৰ্তমান মূৰ্ত হৈ উঠক, তাতেই চিৰ-উজ্জ্বল ভৱিষ্যতে স্নান কৰিব পাৰে, তাৰেই মই কামনা কৰোঁ।"

“মই অনন্ত শক্তিৰ অধিকাৰী। মই সাগৰত সাঁতোৰ মেলোঁ। সাগৰ সংগমত কতনা সাঁতুৰিলোঁ, তথাপিতো হোৱা নাই ক্লান্ত, তথাপি মনত মোৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ উৰ্মিমালা অশান্ত। মোৰ মনো প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ দৰেই মোৰ মনৰ প্ৰশান্ত সাগৰখনত জোৱাৰৰ কোনো আদি-অন্ত নাই। কিন্তু সেই অজস্ৰ লহৰে নৱ নৱ গতিৰে মোৰ মনলৈ অফুৰন্ত আশা কঢ়িয়াই আনে। হয়, মই প্ৰশান্তৰ পাৰৰ মানুহৰ মাজত সংঘাত দেখিছোঁ, দৈত্য-দানৱে অশান্তি সৃষ্টি কৰা দেখিছোঁ সেয়ে মোৰ মন অশান্ত হৈ উঠে। তথাপি নতুন আশাৰে মই আগবাঢ়ি যাওঁ, প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ ঢৌৱে ধ্বংসকামী শক্তিক ধ্বংস কৰে। সেই সাগৰৰ ঢৌৰ শক্তিয়েই মই ধাৰণ কৰিছোঁ। সেই ঢৌৰ দৰেই মই অশান্ত কাৰণ মই ধ্বংসকামী শক্তিক ধ্বংস কৰিব বিচাৰোঁ।”

“হয় কেতিয়াবা মই পথৰ পৰা আঁতৰি নহা নহয়। মই এই মাটিৰে ল’ৰা, হৈছিলোঁ অঘৰী মাটিৰ মোহ এৰি দিছিলোঁ ভাওনাৰ ছং।

কিন্তু মই এতিয়া উভতি আহিছোঁ, আই মই কথা দিছোঁ, জুয়ে পোৰা মাটিডৰাৰ গেৰুৱা হৈ পৰা ৰং আঁতৰাই পুনৰ শস্য-শ্যামলা কৰি তুলিম। মোৰ বেছি মাটি নাই। কিন্তু যিকণ আছে, মই কথা দিছোঁ, এদিনো চন নপৰাকৈ ৰাখিম। সেয়া শুনিছানে মেঘে গিৰ গিৰ কৰে, এজাক যেন বৰষুণ আহোঁ আহোঁ কৰে। বহুদিনে চন পৰা মোৰ গাঁৱৰ মাটিডৰা চহাই পেলাম। মোৰ মনত আনন্দ নভৰা হৈছে। এয়া যে খেতিয়কৰ আনন্দ।

এই মাটি মোক ধৰিত্ৰী আয়ে দিছে। এসময়ত মই আইক কিমান কাকুতি কৰিছিলোঁ অকণমান মাটিৰ বাবে হে মোৰ ধৰিত্ৰী আই চৰণতে দিবা ঠাই খেতিয়কৰ নিস্তাৰ নাই মাটি বিনে অসহায়, দয়া কৰা দয়াশীলা আই। মাটি আৰু খেতিয়কৰ সমন্ধ যুগ যুগৰ। মই কষ্ট কৰি খেতি কৰোঁ, আৰু সেই ফচল আনে কাঢ়ি লৈ যায়। মোক নিজাকৈ মাটি লাগে। কাৰণ মই খেতিয়ক।”

“এসময়ত মই মোৰ ভাইটিৰ লগত গুৱাহাটীত অটোৰিক্সাও চলাইছিলোঁ। মনৰ আনন্দত গাইছিলোঁ অটোৰিক্সা চলাও আমি দুয়ো ভাই, গুৱাহাটী কৰি গুলজাৰ। মই হৈছিলোঁ বি এ ফেল আৰু ভাইটি হৈছিল এম এ পাছ। তাৰ নামতে অটোখনৰ পাৰ্মিট আছিল। বেঙ্কত বহুত ধাৰ। সেইবোৰ অট চলাই মাৰিব লাগিব। কেতিয়াবা মোৰ পৰা সি অটোখন লৈ কয়, আজি জালুকবাৰীলৈ যাম আৰু মোৰ প্ৰেয়সীক উঠাই আনিম। তাৰ প্ৰেয়সীয়েও অৰ্থনীতিত এম এ পঢ়ি আছে। মই তাক সোধোঁ, তাই জানো তোৰ দৰে অটোৰিক্সা চলোৱা ল’ৰাৰ লগত বিয়া হ’ব? সি কয়, তাই ডিগ্‌নিটি অৱ লেবাৰ বুজি পায়। মই তাক কওঁ, ভালেই কৰিলি ভাই, মন্ত্ৰী এমেলেৰ পাছত চাকৰিৰ বাবে লাগি নেথাকি চিৰদিন বেকাৰ হৈ নেথাকি যে অটৈখনকে চলাবলৈ ল’লি।”

“কি? কোনোবাই মোক মদাৰেৰে ৰিজাইছে। মদাৰ ফুল কোনো সেৱা-সকামত নেলাগে? এনেয়ে তলত সৰি থাকে। থাকক, মদাৰ গছত বগোৰা পাণ খাবলৈ ভাল - সেই কথা জানানে?”

“- প্ৰেম মোৰ জীৱনৰ প্ৰেয়সী। সহস্ৰ জনে মোক প্ৰশ্ন কৰে - মোৰ প্ৰেয়সীৰ নাম কি? সুধিবই। অগ্নি শিখা যাৰ অন্তৰত আছে, তাৰ প্ৰেম আছেনে নাই সুধিবই। জানানে, নামবিহীনতাই অনামিকা মোৰ মৰমেও মৰম বিচাৰি যায়। বাৰিষাৰ কেঁচা বানে মোৰেই কাৰণে আনে, নতুনৰ বৰ-নৈ যুগৰ বতৰা লৈ। ধূলিৰ ধৰাক হেঙুলীয়া ৰহন সানি সৰগ কৰাই মোৰ মৰমৰ লক্ষ্য। মই আকাশী গংগা বিচৰা নাই, নাই বিচৰা স্বৰ্ণ অলংকাৰ। নিষ্ঠুৰ জীৱনৰ সংগ্ৰামত মোকো মৰমৰ মাত এষাৰ লাগে। ময়ো মৰমৰ ভিখাৰী।”

পৃথিৱীক ভাল পালেও মই এই সংসাৰৰ পৰা এদিন যাবগৈ লাগিব। পৃথিৱীৰ মায়া এৰিব লাগিব। মই যেতিয়া এই জীৱনৰ মায়া এৰি গুচি যাম, আশা কৰোঁ মোৰ চিতাৰ কাষত তোমাৰ সঁহাৰি পাম। মোক কোনো সোঁৱৰণী সভা নেলাগে নেলাগে মিছা নাম। মাত্ৰ তোমাৰ এটোপাল চকুপানী পালেই মই পাবলগীয়া দান পালোঁ বুলি ল’ম। মই সেইকণ নেপামনে? মাথোঁ মনত ৰাখিবা আমি একেখন নাৱৰে যাত্ৰী।●

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সংস্কৃত ভাষান্তৰ

ৰঞ্জন বেজবৰুৱা

(১)

ডঃ ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ প্ৰয়াণ হোৱা প্ৰায় দেৰ দশকেই হ'ল। তেখেতৰ গীত আৰু অন্যান্য সৃষ্টিসমূহক কেন্দ্ৰ কৰি প্ৰচুৰ চৰ্চা হ'ব লাগিছিল। ন ন দিশত আলোকপাত তথা নৱমূল্যায়ণ হ'ব লাগিছিল। কিন্তু আজি ইমানদিনে সিমানখিনি হৈছে জানো? হোৱা কিছু অংশ নিশ্চয় ভাল হৈছে। কিন্তু সেয়া পৰ্যাপ্ত নে?

এনে এটি বিষয়কে লৈ এবাৰ এক কঠিন প্ৰশ্নৰ সন্মুখীন হৈছিলো ভূপেন হাজৰিকাৰ মৃত্যুৰ ঠিক এবছৰ পাছতেই। স্থান- নতুন দিল্লীৰ 'ইণ্ডিয়া হেবিটেট চেণ্টাৰ।' ঘটনাটো আছিল সৰু, কিন্তু গুৰুত্বপূৰ্ণ।

(২)

২০১২ চনৰ আগষ্ট মাহৰ শেষৰ ভাগ। 'ইম্প্ৰেছাৰিঅ' ইণ্ডিয়া' নামৰ এটি সংস্থাই 'সুৰৰ যাদুকৰ ভূপেন হাজৰিকালৈ শ্ৰদ্ধাঞ্জলি' শীৰ্ষক এটি অনুষ্ঠানৰ আয়োজন কৰিছিল দিল্লীৰ 'ইণ্ডিয়া হেবিটেট চেণ্টাৰ'ৰ ষ্টেইন অ'ডিট'ৰিয়াম'ত।

তাতে নগাঁও, গুৱাহাটীকে ধৰি অসমৰ নানা ঠাইৰ এটি শিল্পীদলে হিন্দী, বাংলা, অসমীয়া আৰু সংস্কৃত ভাষাত ভূপেন হাজৰিকাৰ সঙ্গীত পৰিৱেশন কৰিছিলোঁ। অনুষ্ঠানটিয়ে বাহিৰৰ শ্ৰোতা-দৰ্শকক আকৰ্ষণ কৰা বুলি বাৰুকৈয়ে অনুভৱ কৰিছিলোঁ।

অনুষ্ঠানৰ মাজতে এজন উৎসাহী শ্ৰোতাই ঘপহকৈ থিয় হৈ কৈ উঠিল- 'ভূপেনদাৰ গান আমি এতিয়া কিয় নুশুনা হ'লোঁ? আপোনালোকে কি কৰি আছে? তেওঁ য'ত এৰিলে, তাৰ পাছত আপোনালোকে কিয় একো নকৰিলে?'

তেওঁৰ কথাকেইটা বুকুত বাজি থাকিল। হয়েইতো, আমিনো ভূপেনদাৰ বাবে, অসমীয়া সংগীতৰ বাবে কি বিশেষ কৰিলোঁ?

ৰবীন্দ্ৰনাথৰ মৃত্যুৰ পাছত বংগৰ মানুহে তেওঁৰ সমাধিটোকে ধিয়াই বহি থকা নাই। জানিব পৰা মতে, তেওঁৰ সমাধিটো সিমান গুৰুত্বপূৰ্ণও নহয়, যিমান গুৰুত্বপূৰ্ণ বিশ্বভাৰতী, ৰবীন্দ্ৰভাৰতী অথবা বিশ্বৰ 'টেগৰ ছ'চাইটি' বা স্মৃতিমূলক ভৱনসমূহ। বাঙালিসকলে সীমাহীন গৱেষণা আৰু পৰিৱেশনাৰে কবিগুৰু ৰবীন্দ্ৰনাথক নিত্য-নতুন ৰূপত আৱিষ্কাৰ কৰি তেওঁক সঁচা অৰ্থত জীয়াই ৰাখিছে। মোজাৰ্ট-বীথোভেনৰ ক্ষেত্ৰতো একেটাই খাটে।

কিন্তু আমি অসমীয়াইনো এনে কি কৰিছোঁ যাৰ বাবে বাহিৰৰ মানুহে আমাৰ গুৰুদুজনা অথৱা সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকাদেৱক সঁচা অৰ্থত বুজি পাই চিৰদিন সন্মান জনাই থাকিব? কাৰনো গৰজ পৰিছে?

(২)

২০১৫ চনৰ জানুৱাৰী মাহ। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সংস্কৃত বিভাগৰ উদ্যোগত উলহ-মালহেৰে 'অখিল ভাৰতীয় প্ৰাচ্য বিদ্যা সন্মিলন' (All India Oriental Conference) অনুষ্ঠিত হৈছিল। প্ৰাচ্যৰ জ্ঞান-বিদ্যাৰে মুখৰিত এই বিশাল আয়োজনত সহস্ৰাধিক বিদ্বান তথা গৱেষক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আগত আমি পৰিৱেশন কৰিব লগা হ'ল- ভূপেন হাজৰিকাৰ কালজয়ী গীতৰ সংস্কৃত ৰূপান্তৰ- অন্যান্য সংস্কৃত গীতৰ লগতে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ সমগ্ৰ দেশৰে প্ৰিয় ‘ৰুদালি’ৰ গীত সংস্কৃত ৰূপত শুনি উদ্বুদ্ধ হৈ জম্মু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এজন পণ্ডিতে উচ্ছাসতে কৈ উঠিল- “ব্ৰহ্মপুত্ৰ, গংগা-গোদাবৰী থকালৈকে ভূপেন হাজৰিকা থাকিব। ভূপেন হাজৰিকাৰ মৃত্যু নাই।” ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ এই তেজ, এই মহিমা।

(৩)

২০১৬ ৰ আগষ্ট মাহত ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰচাৰ মাধ্যম দিল্লী দূৰদৰ্শনে সংস্কৃত ভাষাতে আমাৰ এটি সাক্ষাৎকাৰ লৈছিল, যাৰ মূল বিষয় আছিল ‘সংস্কৃত ৰূপান্তৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত’। তাত গোৱা হৈছিল- ‘বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে’, ‘বুকু হম হম কৰে’, ‘মানুহে মানুহৰ বাবে’, ‘স্নেহেই আমাৰ’ আমাৰ আদি প্ৰখ্যাত গীতৰ সংস্কৃত ৰূপৰ লগতে ৰবীন্দ্ৰনাথৰ ‘একলা চলো ৰে’, ইকবালৰ ‘চাৰে জাহা চে অচ্ছা’ৰ দৰে ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ দেশভক্তিমূলক গীতো সংস্কৃতত গোৱা হ’ল। অনুষ্ঠানটি জনপ্ৰিয় হোৱাৰ গুৰিতে যে ভূপেন হাজৰিকাৰ অনিৰ্বচনীয় সঙ্গীত, দোহৰাৰ প্ৰয়োজন নাই। আমি আছিলোঁ নিমিত্ত।

ভাৰতবৰ্ষৰ নানা ঠাই আৰু পৃথিৱীৰো বহু শ্ৰোতাই অনুষ্ঠানটিলৈ যিদৰে সঁহাৰি জনাইছিল, তাৰ কথা ভাৱিলে আজিও মনটো আনন্দেৰে ভৰি পৰে। আমেৰিকানিবাসী এজন বিশিষ্ট ভাৰতীয়- ডি পণ্ডিতে সমগ্ৰ অনুষ্ঠানটি চাই দিল্লী দূৰদৰ্শনলৈ মেইল কৰিছিল এইবুলি- "I have never felt so Indian in my life, yes, when I heard the song, I had tears in my eyes..." সবিনয়ে জনালোঁ।

(৪)

২০১৯ চনৰ জুলাই মাহ। অসমৰ এগৰাকী আগশাৰীৰ ভাৰতনাট্যম শিল্পী, চেন্নাইৰ ৰুক্মিণী দেৱী আৰুণ্ডেলৰ ‘নৃত্য কলাক্ষেত্ৰ’ৰ ছাত্ৰী নগাঁৱৰ ইলোৰা বৰা যাওক ৰুছদেশলৈ। ‘ছাউথ ইষ্ট এছিয়ান ফ্ৰেটাৰনিটি’ৰ আমন্ত্ৰণক্ৰমে এক সাংস্কৃতিক বিনিময়মূলক অনুষ্ঠানত ভাগ লবলৈ।

নৃত্যবিশাৰদা ইলোৰাই ৰুছদেশৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত নৃত্য পৰিৱেশন কৰিব। লগত লৈ যাব কি ? সত্ৰীয়া নৃত্য, বিহু আৰু ভূপেনদাৰ গীত। ভূপেনদাৰ গীতো ঘাইকৈ সংস্কৃত ৰূপান্তৰত।

আমি তেওঁক কৈছিলোঁ- “গোটেই পৃথিৱীয়ে সংস্কৃতক শ্ৰদ্ধা কৰে আৰু সংস্কৃতৰ নামেৰেই ভাৰতবৰ্ষকো জানে। ভাষাটো নুবুজিব পাৰে, কিন্তু সমীহ কৰে। শুনি আনন্দ অনুভৱ কৰে। হয়তো একে ইণ্ডো-ইউৰোপীয় ভাষাগোষ্ঠীৰে বৰজীয়ৰী- সংস্কৃত ভাষা। যাৰ সহোদৰা- গ্ৰীক, ৰুছ, লেটিন, শ্লেভিক, জাৰ্মানিক। আত্মীয় অনুভৱ কৰিব সকলোৱে। ভূপেন্দ্ৰ সংগীত হওক সেই অনুভৱৰ প্ৰধান বাহন। তাত ‘অসম’ আৰু ভাৰত- দুয়োটাকে একেলগে পাব। ইত্যাদি। ইত্যাদি।”

আমাৰ অনুমান সঁচা হ’ল। এপযেকৰ মূৰত শিল্পীগৰাকীয়ে এক বুজাব নোৱৰা সুখ লৈ ঘৰলৈ ঘূৰি আহিল। নিশ্চিতভাৱে ভূপেনদাৰ গীত, সংস্কৃত ভাষা আৰু ভাৰত নাট্যম-ভাৰতীয়ত্বসূচক- এই ত্ৰিৱেণীসঙ্গমে একেলগে কাম কৰিলে অসমীয়া সঙ্গীতৰ সেই নৱ-উদ্বোধনত।

শিল্পীগৰাকীয়ে পাৰভগা উছাহত আমাক জনালে- ‘কি ক’ম ? ‘ৰাছিয়াৰ মানুহ অভিভূত- ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সংস্কৃত ৰূপ-আধাৰিত নৃত্য দেখি।’ শুনি চকুলো নিগৰিল। আমি নগ’লেওতো আমাৰ ভূপেনদা গ’ল সীমাৰ সিপাৰলৈ !

এনে বহু উল্লেখযোগ্য সাংস্কৃতিক অভিজ্ঞতাৰ মণি-মুকুতাৰে ইমান দিনে ভৰি পৰিছে মনৰ মণিকোঠা। লিখি শেষ কৰিব নোৱাৰি। ভূপেন দাৰ গীতৰ বিচিত্ৰ ভুৱনখনকে সামৰি অহা যোৱা কৰে এনে বিচিত্ৰ অনুভৱে।

হঠাতে মনটো উৰা মাৰিলে আজিৰ পৰা প্ৰায় পঁচিশ বছৰ আগৰ দিনবোৰলৈ-।

(৫)

১৯৯৯ চন। তেতিয়া মই নগাঁৱৰ এখন আগশাৰীৰ কলেজৰ সংস্কৃত বিভাগত অস্থায়ীভাৱে কৰ্মৰত। নৱাগত

ছাত্ৰক সংস্কৃত পঢ়াইছোঁ আৰু নিজেও পঢ়িছোঁ। ন ন জ্ঞানেৰে, ৰসাল কথাৰে ছাত্ৰক এই পুৰণি অথচ মহৎ ভাষাটোৰ প্ৰতি আকৃষ্ট কৰিব খুজিছোঁ। মাজে মাজে গীত, কবিতা, চিত্ৰৰ ৰসো দি গৈছোঁ।

এই সকলোবোৰ কথাৰ বাবেই হয়তো আটায়ে আমাক আদৰ কৰিছে। তাতে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত ভাল পোৱা আৰু কিঞ্চিৎ গাব পৰাটোও নিশ্চয় নজৰত পৰিছে। ডেকা শিক্ষক, চকুত হেজাৰ স্বপ্ন। শিক্ষাৰ লগে লগে সংস্কৃতিৰ পথাৰখনতো কেনেকৈ সামান্য পৰিচয় লভিব পাৰি, তাক লৈও ভাৱনাৰ অন্ত নাই।

হাতত দুটাই আহিলা- সংগীত আৰু সংস্কৃত । নোৱাৰি নে কিবা এটা কৰিব- এই দুই বিষয়কে লৈ? ভাবি ভাবি ভালে মান দিন পাৰ হ'ল।

এদিন খিয়াল হ'ল- আমাৰ গুৰুদুজনা, জ্যোতি-বিষ্ণু বা ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতখিনিকে সংস্কৃত ৰূপত প্ৰকাশ কৰি নেচাওঁ কিয়? আমাৰ এই অপূৰ্ব সংগীতধাৰা সংস্কৃতলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ব নোৱাৰে নে?

ভাৰতীয় ঐতিহ্যবাহী এই কেইবাহেজাৰ বছৰীয়া পৰম্পৰালৈ আমাৰ সংগীতত বোৱাই নিব নোৱাৰোঁ নে- যাৰ দ্বাৰা আমাৰ সংগীতো যুক্ত হ'ব- নতুন গৰিমাৰে আৰু ভাৰতীয় সংগীতো মণ্ডিত হ'ব নতুন সাংস্কৃতিক উপকৰণেৰে?

(৬)

হঠাৎ এদিন পুৱতি নিশা সপোনত পোৱাদি পালোঁ- জ্যোতিপ্ৰসাদৰ 'নিমাতী কইনা'ৰ এটি গীতৰ প্ৰথম পংক্তি- সংস্কৃততে- 'জানামি জানামি, ন জাতু বিফলং, গীতং মমাপি', 'জানো জানো জানো, বিফলে নেযায় মোৰো গানো'।

দুদিনমান পাছতে কলেজত আয়োজিত হোৱা এক বিশেষ শিক্ষক-সভাত গীতটো অনুষ্টুপীয়াকৈ পৰিৱেশন কৰিলোঁ। শিক্ষাগুৰুসকলে ভাল হোৱা বুলি কৈ উৎসাহ দিলে।

মনত পৰে, ইয়াৰ পাছতেই- গুৱাহাটীৰ বিবেকানন্দ কেন্দ্ৰত হোৱা এটি অনুষ্ঠানৰ পাছত- কবি হীৰুদাই কেনেবাকৈ কথাটো গম পাই আমাক তেখেতৰ ঘৰলৈ মাতি পঠালে।

তাৰ পাছতে আন এঠাইত বেলেগ পৰিৱেশন কৰিলোঁ ৰসৰাজ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জয়মতী নাটৰ 'সখি হে, কি ক'ম দুখৰে কথা' গীতটি সংস্কৃত ভাষাত। সমস্ত আৱেগেৰে। ব্যথিত প্ৰেমৰ সেই অমিয়া গীত!

যা হওঁক, দুজন যুগদ্ৰষ্টা পুৰুষৰ যুগমীয়া গীত সংস্কৃতত গাই আমাৰ হিয়া যেন উলাহে নধৰা হ'ল। এটা যুগৰ অন্তৰত প্ৰৱেশ কৰিলোঁ। অপভূত হ'ল অনিৰ্বচনীয় স্পন্দন! আৰু এনেকৈয়ে আৰম্ভ হ'ল- এক অন্তহীন সুৰীয়া যাত্ৰা- সবিনয়ে, সবাৰে আশিস শিৰত লৈ।

(৭)

এইখিনিতে আৰু এটি সৰু অথচ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ঘটনা কৈ থ'ব খুজিছোঁ। নগাঁও চহৰত ইতিমধ্যে এক নতুন সংস্কৃত-কেন্দ্ৰিক চিন্তা-চৰ্চাৰ অনুষ্ঠান গঢ় লৈ উঠিছিল- 'নগাঁও জিলা সংস্কৃত ভাষা বিকাশ মঞ্চ'। সেই অনুষ্ঠানৰে প্ৰথম অধিৱেশনৰ সাংস্কৃতিক সন্ধ্যা আমাৰো গীত আছিল। অতি আন্তৰিকতাৰে কেইবাটাও সংস্কৃত গীত গালোঁ- ধ্ৰুপদী বাদ্যৰ সহযোগত।

গীত গাই ঠিক নামিছোঁ কি নাই- এগৰাকী লোকে মোৰ ওচৰ চাপি আহি ক'লে-"ভালেই হৈছে। (কুটিল হাঁহি মাৰি) পাছে, গোটেই সময়খিনি কোনোবা অজান গ্ৰহত থকা যেন লাগিল। তুমি নো বাৰু সৰহ মানুহে কোৱা ভাষা এটা এৰি কিয় নগণ্য মানুহে কোৱা মৃত ভাষা এটা বাচি ল'লা? সংস্কৃতত গান গালে কাৰ কি লাভ হ'ব।"

একো নামাতিলোঁ। তেওঁৰ শিক্ষা আৰু ৰুচিৰ তাৰিফ কৰিলোঁ। হয়েইতো, কি নো হ'ব এইবোৰ কৰি।

খবৰ কৰি গম পালোঁ- তেওঁ এখন কলেজৰ সাহিত্যৰ অধ্যাপক। সেয়েহে নিশ্চয় দুখ পাইছে অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিক এইদৰে 'বিকৃত' কৰি পেলোৱাত! হয়েই তো, সংস্কৃতৰ ব্যাপক চৰ্চাই অসমীয়া সাহিত্যৰ গতিত বাধা দিবও তো পাৰে!

তাৰ কিছুদিন পাছতে এখন ভিতৰুৱা জনজাতীয় গাঁৱত গীত গালোঁগৈ। গীতৰ শেষত এজন সাধাৰণ শ্ৰোতাই আমাক সাৰট মাৰি ক'লে- 'একো বুজি পোৱা নাই অ'। কিন্তু কিবা বেলেগ ভাল লাগিছে। কি যে ধুনীয়া লাগিছে।

অজানিতে মোৰ চকুলো ওলাল। এনে লাগিল- আজিহে যেন মই এজন প্ৰকৃত শ্ৰোতা পালোঁ। গানৰ কামেই তো এই- নোকোৱাকৈয়ে বহু কথা কৈ দিয়ে- সুৰতেই। বেজবৰুৱাই যে কৈছিল-'সুৰটিহে আগ, কথাযাৰ পাছ'! ইয়াকো বুজিলোঁ যে তেওঁক সংস্কৃতৰ ধ্বনিয়ে টানি ধৰিছে সুৰৰ জালেৰে। কিনো ক'ম আৰু তেওঁকো মাথোঁ ধন্যবাদ জনাই নিজ বাটে আগবাঢ়িলোঁ। ভাবিলোঁ- এয়াই চাগৈ শিল্পী হোৱাৰ গৌৰৱ।

(৮)

এইখিনিতে কৈ থওঁ- সংস্কৃত ভাষাটো আজিকালি যদিও জনজীৱনত অতি কম প্ৰচলিত আৰু চৰ্চিত, তথাপি সমাজত ভাষাটোৰ গুৰুত্ব কিন্তু নোহোৱা হৈ যোৱা নাই। বৰং ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ মূল্যৱান সমল হিচাপে তাক নতুনকৈ চৰ্চা, সংৰক্ষণ আৰু পৰিৱৰ্ধন কৰাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰিছে। বিভিন্ন ব্যক্তি আৰু অনুষ্ঠানে তাক পুনৰ সঞ্জীৱিত কৰিবলৈ উঠি পৰি লাগিছে। সিবিলাকৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য ভিন ভিন হ'ব পাৰে, কিন্তু এই নিৰলস প্ৰচেষ্টাৰ ফলত সংস্কৃত ভাষাৰ যদি কিঞ্চিৎ উত্থান হয়ো, সেই প্ৰয়াসে আটাইতকৈ সহায় কৰিব অসমীয়া আদি আধুনিক ভাষা-সাহিত্যকেই।

কিয়নো- চৰ্যাপদী, প্ৰাক্-শংকৰী তথা শংকৰী যুগৰ পৰা আধুনিক যুগলৈকে প্ৰায় সহস্ৰাব্দৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যই সংস্কৃত-জননীৰ হাত নধৰাকৈ আগবাঢ়িব পৰা নাই। সংস্কৃতৰ লগত অসমীয়াৰ আছে নাড়ীৰ সংযোগ। তাৰ ধ্বনি-প্ৰতিধ্বনি, গন্ধ-বৰ্ণ-সুষমাৰে পৰিপূৰ্ণ প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য।

যা হওক, এনে এটি সমৃদ্ধ ভাৰতীয় ভাষালৈ অসমীয়া গীত তৰ্জমাৰূপত পৰিৱেশন কৰি আমাৰ জীৱন যেন সাৰ্থক হ'ল।

(৯)

ইফালে অসমৰ ভাষা-সাহিত্য আৰু সাংগীতিক ঐতিহ্যক লৈয়ো কিছু পড়া-শুনা কৰা হ'ল। জনা গ'ল- অসমীয়া সংগীত স্বৰূপতেই সৰ্বভাৰতীয় আৱেদনযুক্ত। সংগীতাচাৰ্য লক্ষ্মীৰাম বৰুৱাৰ পৰা কুৰি শতিকাৰ শেষ ভাগলৈকে আধুনিক অসমীয়া সংগীতত ভাৰতীয় ৰাগ-সংগীত, লোক-সংগীত তথা পাশ্চাত্য সংগীতৰ উচ্ছলধাৰা প্ৰৱাহিত। থলুৱা শব্দ-সুৰৰ লগে লগে ইয়াত আছে- প্ৰচুৰ সংস্কৃতীয় বা তৎসম্ শব্দসম্ভাৰ। বিষয়ে-বস্তু, ভাৱ-সম্পদ, সংগীত-কেউটা দিশেৰে আমাৰ সংগীত অনন্য। এটি বিশেষ গীতৰ উল্লেখ কৰোঁ।

ৰসৰাজ বেজবৰুৱাৰ 'সখি, হে কি ক'ম দুখৰে কথা'। সাধাৰণত দৃষ্টিত আন দহটা অসমীয়া গীতৰ দৰেই ইও এটা পুৰণি অসমীয়া গীত। পাছে গীতটোৰ ভিতৰলৈ জুমি চালেই দেখা পাব- ইয়াত আছে প্ৰচুৰ ধ্ৰুপদী অনুষঙ্গ- কি কথকতা, কি সংগীত, কি গায়কীত! জ্যোতিপ্ৰসাদৰ অমিয়া সুৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠত হৈ পৰিছিল অনন্য।

অলপ কাণ পাতিলেই তাত শুনা পাব- মাধৱদেৱ পুৰুষৰ অমৃতকণ্ঠ- 'আলো মঞি কি কহব দুখ' কিম্বা বিদ্যাপতিৰ বৈষ্ণৱ পদ 'সখি, আমাৰ দুখেৰ নাহি ওৰ'ৰ সুদূৰ প্ৰতিধ্বনি। বিদ্যাপতিৰ 'অমৃত সাগৰে সিনান কৰিনু, সকলি গৰল ভেল- লক্ষ্মীনাথৰ হাতত হৈ পৰিল 'অমৃত মথোতে বিহ উপজিল, মিঠা মৌ হ'ল তিতা'।

আনহাতে গীতৰ 'সোণৰে সঁজাতে পখীটি ৰাখিলোঁ, সিও গুছি গ'ল উৰি' অংশত শুনিব বাউল গীতি বা ৰবীন্দ্ৰনাথৰ দিনগুলি মোৰ সোণাৰ খাঁচায় ৰৈল নাৰ প্ৰতিধ্বনি। তেনেদৰ গীতৰ শেষ অংশত শুনিব কবি কলিদাসৰ শকুন্তলাৰ স্পষ্ট অনুৰণন- 'অনাঘ্ৰাতং কুসুসমম্- কোনেও নেদেখোতে, কোনেও নুসুঙোতে......।

জ্যোতিৰ অৰ্গেনত ভাঁহি অহা কীৰ্তনৰ পদ বা গোঁসাই নামৰ সুৰৰ চলনৰ লগত পশ্চিমীয়া সংগীতৰ বিশেষ উপাদানৰ সুষম মিলনৰ কথা নক'লোৱেই বা।

এইবোৰ কথায়ো জানো প্ৰমাণ নকৰে অসমীয়া গীতি-সাহিত্যৰ কোঁহে কোঁহে লুকাই আছে চিৰায়ত ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ অপ্ৰতিৰোধ্য প্ৰভাৱ? আৰু সেইবাবেই নিশ্চয় আধুনিক অসমীয়া সংগীত অতি প্ৰত্যয়েৰে ৰূপান্তৰিত হ'ব পাৰে ধ্ৰুপদী ভাষা সংস্কৃতলৈ।আৰু সেইবাবেই নিশ্চয় আধুনিক অসমীয়া সংগীত প্ৰত্যয়দৃপ্তভাৱে ৰূপান্তৰিত হ'ব পাৰে ধ্ৰুপদী ভাষা- সংস্কৃতলৈ।

(১০)

২০০০ চনৰ এটি পুৱা কবি নৱকান্ত বৰুৱাৰ ঘৰ ওলালোঁগৈ। চাৰক সকলো বিৰৰি ক'লোঁ। মানুহজন বৰ আচৰিত হ'ল। কথাটো হেনো নতুন!

"তুমি মোৰ প্ৰান্তিকত 'অনুবাদত গান' লেখাটো পঢ়িছা? তাত গান ভাঙিলে কি কি হয়, কি কি নহয় লিখিছোঁ। মই ৰবীন্দ্ৰ সংগীত অসমীয়ালৈ আৰু জ্যোতি সংগীত বাংলালৈ ভাঙনি কৰিছোঁ। ভূপেন হাজৰিকাকো গাবলৈ খাটিছিলোঁ। কামটো নহ'লগৈ। তেওঁৰ ব্যস্ততাৰ বাবে। তোমাৰটো হ'ব পাৰে।"

তুমি ড° হাজৰিকাক লগ নধৰা কিয়?

(১১)

২০০১ চন, নৱেম্বৰ মাহ। ভূপেনদা আহি নগাঁৰৰ হোটেল স্বাগতত উঠিছেহি। তেখেত তেতিয়া সঙ্গীত নাটক অকাডেমিৰ চেয়াৰমেন। অকাডেমিৰ ব্যস্ত কাৰ্যসূচীৰ মাজতে ক'ৰবাৰ পৰা আহি নগাঁও নাট্য মন্দিৰৰ বিশেষ অনুষ্ঠান সামৰি ক্ষন্তেক জিৰাইছেহি।

ভূপেনদাৰ বাদ্যশিল্পী, ঘনিষ্ঠ সহযোগী কমল কটকীৰ সৈতে যোগাযোগ কৰিলোঁ। "ভূপেনদাক লগ পাব পাৰিম নে?"

"সোনকালে আহা। ভূপেনদা যাবগৈ।"

মোৰ জন্মঠাই নগাঁৰৰ হাতীচোং চকলাঘাটৰ পৰা গৈ পাওঁগৈ মানে পুৱা প্ৰায় চাৰে আঠ বাজিছে। দেখিলোঁ- ভূপেনদা তেতিয়াও হোটেলৰ বিছনাতে, লেপৰ উম লৈ। কাষত কমল কটকীৰ সৰু দাদাক বিমল কটকী আৰু শেখৰজ্যোতি ভূঞা।

এন্ধাৰ-পোহৰ এটা পৰিৱেশ। দুজন বিশিষ্ট লোকৰ সৈতে কথাত মগন হৈ আছে।....

.... বুজিছা, তেতিয়াৰ পৰাই ভূমিহীন ভূপেন হাজৰিকা।

বিমল, আমাৰ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিশেষজ্ঞ, হেৰিৰ খবৰ কি অ'?

(বিখ্যাত শ্লেষময় হাঁহিটো মাৰি)

মই ভয়ে ভয়ে বহিলোঁ। কমল কটকীয়ে চিনাকি কৰি দিলে- "এওঁ ৰঞ্জন, সংস্কৃত জানে। আপোনাৰ গীত সংস্কৃতত গাইছে।"

ভূপেনদাই ক'লে- "এ, হয় নেকি? গোৱাচোন, গোৱা।"

মোৰ ভৰিদুটা থৰ থৰকৈ কঁপিবলৈ ধৰিলে। বয়স-বুদ্ধিও কম। কেইবছৰমান আগতে এম এ পাছ কৰি কলেজ এখনত সৰুকৈ সোমাইছোঁ মাত্ৰ।

তথাপি মৰ সাহ কৰি গাবলৈ ধৰিলোঁ- "প্ৰেমাৰহতি মে শ্ৰাৱণানাম"- ভূপেনদাৰ 'স্নেহেই আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ' গীতৰ সংস্কৃত অনুবাদ।

ভূপেনদাই সুৰত দুটামান ভুল আঙুলিয়াই দিলে। স্বৰবিন্যাস, শব্দপ্ৰক্ষেপ আৰু উচ্চাৰণত।

বাৰে বাৰে গোৱালে- সাহিত্যৰথীৰ 'সখি হে কি ক'ম দুখৰে কথা' গীতৰ 'সাঁজতে ফুলিলে তগৰ ফুলিলে, তগৰ ফুল এপাহি' অংশটি।

ক'লে- তোমাৰ সংস্কৃতত হ'লে এনেদৰেহে হ'ব নেকি ?...

গান শেষ হ'ল। ভূপেনদা যেন আৱেগিত। চকুৰ কোণত এধানি চকুলো।

"তুমি কৰিছা ? ইমানবোৰ মানুহ আছিল !"

কথাখিনি ক'বলৈ দ্বিধাবোধ কৰিছোঁ। (ক্ষমা কৰিব।)

কিন্তু কথাখিনি যে আছিল সঁচা।

(১২)

নানান ৰসিকতাৰ মাজত ভূপেনদাই কৈ গ'ল-

মোৰ 'বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে' হিন্দী কৰিছিল পণ্ডিত নৰেন্দ্ৰ শৰ্মাই। তেওঁ তৰ্জমাত"'গংগা বেহতী হো কিঁউ" মানুহে গ্ৰহণ কৰিলে। তেওঁৰ দৰে পণ্ডিতক দেখুৱাব লাগিব তোমাৰ অনুবাদ। হুছেইনৰ 'গজগামিনী'ত মই শকুন্তলাৰ শ্লোক দিছিলোঁ।...

সেই যে কালিদাসৰ মেঘদূতৰ খোজ কাঢ়ি ফুৰা ছোৱালীজনী- 'তন্বী শ্যামা শিখৰিদশনা'....মাধুৰী দীক্ষিতৰ বাবে আনিলোঁ সুমন দেৱগণক। শিকালে পুনে ইউনিভাৰ্চিটিৰ প্ৰফেছৰ এজনে। সুন্দৰ উচ্চাৰণ।.....

"তোমাৰো উচ্চাৰণো তেনে হ'ব লাগিব। এই গীত কাশ্মীৰৰ পৰা কন্যাকুমাৰীলৈ শুনিব লাগিব।"

"লতা মঙ্গেশকাৰে ভগৱদগীতা কৰোতে এমাহমান ভিতৰতে সোমাই থাকিল। তাৰ পাছতহে গালে। তেনেকুৱা 'উচ্চমানৰ উচ্চাৰণ' লাগিব। লাগিলে ক'ৰবাত দূৰদৰ্শনৰ মহাভাৰতৰ 'মেই সময় হুঁ"- হৰিশ ভীমানিকো ল'ব লাগিব।

"আমাৰ 'খাৰখোৱা সংস্কৃতেৰে' নহ'ব"- বুজিছা ?

ভালদৰে দেখুৱাই ল'বা দেই।

এইবুলি এটা চণ্ডীশ্লোক- 'যা দেৱী সৰ্বভূতেষু শক্তিৰূপেণ সংস্থিতা'... কামাখ্যাৰ পুৰোহিত, বাঙালী, মাৰাঠী আৰু তামিল ব্ৰাহ্মণে কেনেকৈ গাব- ৰগৰ কৰি গাই শুনালে। তেওঁলোকৰ নিজা নিজা ধৰণে।

হাঁহি হাঁহি আমাৰ অৱস্থা নাইকিয়া হ'ল।

এপাকত ভূপেনদা গহীন হৈ ক'লে- "কালছাৰ এটা সাংঘাতিক বস্তু। ইয়াত ইটোৰে সিটোৰ মিল হয়। 'ফিউজন' হয়। দেউতাই এটা মজাৰ শ্লোক শিকাইছিল। গাওঁ ৰ'বা।"...

"কাকস্য চঞ্চুৰ্যদি হেমযুক্তা, একৈকপক্ষে গজৰাজমুক্তা। মাণিক্যখচিতৌ চৰণৌ চ তস্য, তথাপি স কাক: ন চ ৰাজহংস:।।"

এনেকৈ গাবা। এইবুলি কেইবাবাৰো দোহাৰিলে শ্লোকটো। গোটেইখন ৰজনজনাই গ'ল। আমি তৰধ মানিলোঁ। ভূপেনদাৰ সংস্কৃত উচ্চাৰণো ইমান ভাল !

সেইবাবেই নিশ্চয় তেখেতৰ গীতৰ অন্যতম সম্পদ- প্ৰক্ষেপণ, শব্দোচ্চাৰণ ! কি অসমীয়া, কি 'সংস্কৃত'- ভূপেনদাৰ উচ্চাৰণৰ জবাব নাই !

"হঠাতে তেনেই আচৰিত কৰি কৈ উঠিল- এই যে গালোঁ, ইয়াৰ পৰাই কৰিলোঁ-

"এইটি বা কোন ওলালে ! সিংহ কেনি লুকালে..." কাউৰী সজাওঁ যদি গজৰাজ মুকুতাৰে ! তাৰ ঠোঁটটি যদি জিলিকাওঁ সুৱৰ্ণ মাণিকেৰে ! তথাপি কাউৰী জানো ৰাজহংস হয় ?...."মণিৰাম দেৱান ছবিত দিলোঁ।"

"কোনেও ধৰিবই নোৱাৰিলে- গুৰিটো ক'ত ?"

"এনেকৈ কৰিবা। নিজৰ বাট নিজে কাটি লবা।"

"মই অ'ল্ড মেন ৰিভাৰ, ভাৰতীয় কৰিলোঁ। সুৰৰ আৰ্হিটোহে ল'লোঁ। সজালোঁ নতুনকৈ। এয়াই ফিউজন। ফিউজন সকলোতে লাগে। ভাষাই ভাষাই সুৰে সুৰে, মানুহে মানুহে।"...

(১৩)

ছেপ্টেম্বৰ ১৩, ২০০৫। স্থান তেজপুৰ। ডাঃ লক্ষ্মী গোস্বামীৰ ঘৰ। সময় এঘাৰ বজা।

আগনিশা তেজপুৰ বাণ থিয়েটাৰত তাৰ শতবৰ্ষৰ অনুষ্ঠানত ভাগ ল'বলৈ আহি তেজপুৰৰ বিশিষ্টা নাগৰিক লক্ষ্মী গোস্বামী বাইদেউৰ ঘৰতে উঠিছেহি। বাইদেউৰ সুবাদতে কলিয়াবৰৰ ৰঞ্জিত ভট্ট আৰু মই ভূপেনদাক লগ ধৰিলোঁগৈ।

কিঞ্চিৎ শাৰিৰীক আৰু মানসিকভাৱেও ভাৰাক্ৰান্ত ভূপেনদাক আমাক পাই আনন্দিত হোৱা যেন লাগিল।

"অ'! তোমালোক আহিলা?"

নানা তৰহৰ কথাৰ মাজতে আমি সংস্কৃতত গান গাই আছোঁনে সুধিলে। একোবত মই লৈ যোৱা সংস্কৃত গীতৰ প্ৰতিলিপিবোৰ পঢ়িবলৈ ধৰিলে।

"গোৱাঁচোন। ময়ো গালোঁ- ইটোৰ পাছত সিটোকৈ গীত সংস্কৃত গীত অলপ অলপকৈ। গীতৰ Text বোৰ পঢ়ি চালে।

"ভাল হৈছে দিয়া। কিবা এটা কৰিব লাগিব বুজিছা। প্ৰথমে গীতবোৰ মোৰ- অলপতে ওলাব লগা (সূৰ্য হাজৰিকা! ৰতিমোহন নাথ সঙ্কলিত আৰু সম্পাদিত) ৰচনাৱলীতে সোমাওক।"

"তাৰ পাছত কি কৰিম? এটা ভাল আৰ্কাইভেল ৰেকৰ্ডিং কৰি সংস্কৃত ভূপেন্দ্ৰ সঙ্গীতকেইটা সাঁচি থ'ম।"

"তাৰ পাছত কেতিয়াবা কোনোবাই গাব আৰু।"

(বিখ্যাত অৰ্থৰহ হাঁহিটো মাৰি)...

"এই ধৰা তুমিও গাব পাৰা, লতায়ো গাব পাৰে, কিম্বা গাব নোৱাৰিব বুলি এই ভূপেন হাজৰিকাও বাদ পৰি যাব পাৰে।" (পুনৰ হাঁহি)

"কথা হ'ল, আমি একেসময়তে মাত বিচাৰ আৰু উচ্চাৰণ বিচাৰ কৰিব লাগিব। নহ'লে নহ'ব।"

"বুজিছা, মই সংস্কৃত ভাল পাইছিলোঁ। মোৰ গীতত তৎসম আছে। সংস্কৃতেৰে মই ডাঙৰ ডাঙৰ কথা ক'ব পাৰিছোঁ।"

"দেউতাই সুন্দৰ সংস্কৃত জানিছিল। ঢাকাত পঢ়িছিল নহয়। কটনত বাণী কাকতিৰ ছাত্ৰ আছিলোঁ। সংস্কৃত সাহিত্যৰ কথা কৈছিল।"

"বেনাৰছত গৈ সৰ্বেপল্লী ৰাধাকৃষ্ণণক পালোঁ। তেখেতৰ দৰ্শনৰ ক্লাছবোৰ 'এটেণ্ড' কৰিছিলোঁ। তেতিয়াৰ কাশী বিশ্ববিদ্যালয় সংস্কৃতৰ বৰ ডাঙৰ জগত। এইবোৰেই মোক সংস্কৃত আৰু ভাৰতীয়ত্বৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আনি দিছিল।"

আমি বিভোৰ হৈ শুনি থাকিলোঁ। ভাৰিলোঁ, কাৰ ওচৰত যে বহি কি কথা শুনি আছোঁ!....

জল্পনা-কল্পনা কৰি থাকোতেই ভূপেনদাই তেখেতৰ বিখ্যাত ৰাইটিং পেডটোত ধুনীয়া ধুনীয়া আখৰকেইটাৰে লিখিবলৈ ধৰিলে অসমীয়া আৰু ইংৰাজীত- আশীৰ্বাদসূচক একাষাৰকৈঃ

"নগাঁৱৰ শ্ৰীৰঞ্জন বেজবৰুৱাই মোৰ গীতি-সাহিত্যক সুন্দৰভাৱে সংস্কৃতত প্ৰচাৰ কৰি আহিছে। নিজে 'ৰিচাৰ্চ' কৰিছে আৰু মোৰ সুৰত সেইবোৰ গাই প্ৰশংসা লভিছে। মই তেওঁৰ কামটোৰ প্ৰচাৰ বিচাৰোঁ।" ইত্যাদি ।...

(১৪)

মানুহজনৰ সংগীত কালজয়ী, ভাষাটোও কালজয়ী। দেশ আৰু কালৰ সীমনা পাৰ হৈ এই বিশেষ ভাষাটোৱে যোৱা বহু সহস্ৰাব্দ ধৰি পৃথিৱীত বৰ্তি আছে। মানুহজনৰ সঙ্গীতো অৰ্ধ শতিকাধিক কাল-সময় আৰু স্থানৰ সীমনা নেওচি পৃথিৱীৰ প্ৰান্তে প্ৰান্তে ধ্বনিত হৈছে। হয়তো থাকিব আৰু বহু যুগলৈ।

উভয়ৰে প্ৰভাৱ মানৱ-সমাজত অক্ষয়। উভয়েই ইতিহাসক আলোড়িত কৰি ৰাখিছে। মানৱ- জাতিক গৌৰৱান্বিত

কৰিছে উভয়েই। প্ৰজন্মই প্ৰজন্মই শুনি আৰু গাই আহিছে এই ভাষাটো, গাই আহিছে মানুহজনৰ গীত।

ভাষাটো পৃথিৱীৰ বহু ভাষাৰ মাতৃ, ধাত্ৰী কিম্বা মাতামহী কোনোবাই কওক নকওক, ভাষাটোৰে আছে বহু ভাৰতীয় ভাষাৰ নাড়ীৰ সংযোগ। তাক কোনেও নুই কৰিব নোৱাৰে। মানুহজনৰ গীতো তদ্ৰূপ। তেওঁৰ গীতত প্ৰান্ত প্ৰান্তে ধ্বনিত। গাওক নেগাওক, বুজক নুবুজক।

ভাষাটো কাৰো নহয়। মানুহজনো নিজাকৈ কাৰো নহয়, সবাৰে। উভয়েই উমৈহতীয়া উত্তৰাধিকাৰ ভাৰতবৰ্ষৰ, বহলাই চালে- বিশ্বৰ।

মানুহজন মানৱতাবাদী। ভাষাটোও সৰ্বমানৱিক। গণতান্ত্ৰিক, ধৰ্মবিমুক্ত। অৰ্থাৎ উভয়ৰে প্ৰাণৰ অভিব্যক্তি- "বহুজন হিতায়, বহুজন সুখায়।"

আটাইতকৈ ডাঙৰ কথা- এক বিৰল সংযোগ মানুহজনে বিশ্বৰ এক ক্ষুদ্ৰ প্ৰান্তত 'অসমীয়া' নামৰ ধুনীয়া ভাষাত গোৰা গীতিধাৰা সুন্দৰৰূপে উক্ত ভাষালৈ তৰ্জমা হ'ব পাৰে- একেই শক্তি, সমৃদ্ধি আৰু উজ্জ্বলতাৰে..।

কিয় নাজানো, তেখেতৰ গীতৰ আত্মাই যেন অহৰহ বিচাৰি থাকে উক্ত ভাষাৰেই শব্দ, ধ্বনি আৰু কথকতাক। বিচাৰে দীপ্তি, শক্তি, ওজস্বিতা আৰু মধুৰতা....

হয়। মানুহজনৰ নাম ভূপেন হাজৰিকা আৰু ভাষাটোৰ নাম সংস্কৃত।

(১৫)

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সংস্কৃত ভাষান্তৰে আমাক কি ধৰণে সমৃদ্ধ কৰিছে, তাৰ তুলনা নাই। এয়া অসমীয়া গীতি-সাহিত্যৰ সংগীতানুকুল অনুবাদ। হয়, অনুবাদেই, translation কিম্বা trans-creation।

কিন্তু কেৱল অনুবাদেইনে?

কোনেও যেন নাভাৱে এয়া সামান্য যান্ত্ৰিক, বৌদ্ধিক কচৰৎ মাত্ৰ! এই প্ৰয়াস কেতিয়াবা যথেষ্ট বিদ্যায়তনিক আৰু সি দাবী কৰিব পাৰে গভীৰ চিন্তন আৰু মনন।

দুই এটা উদাহৰণ দিওঁ।

অসমীয়া গীতি-কবিতাৰ সংস্কৃত ৰূপান্তৰ কৰিবলৈ যাওতে বহু অসমীয়া শব্দৰ সাংস্কৃতিক সমাৰ্থক (cultural equivalent)ৰ প্ৰয়োজন হয়। সেইবোৰ কেতিয়াবা হাততে পাব, কেতিয়াবা বিচাৰি হাবাথুৰি খাব। এই ক্ষেত্ৰত কিমান যে গ্ৰন্থ ঘাটিব লগা হৈছে, কৈ শেষ কৰিব নোৱাৰি। কেতিয়াবা আপুনি একোটা গীত অনুবাদ বা অনুসৃষ্টি কৰিবলৈ লৈ হৈ পৰিব তেনেই অসহায়।

এই দিশত কেতিয়াবা আপোনাৰ সহায়ক হ'ব পাৰে একো একোখন প্ৰাচীন শব্দকোষ, একোখন ব্যাকৰণ, একোখন মহাকাব্য। অথবা সহায়ক হ'ব পাৰে আপুনি নিজেই নিজৰ বাবে।

কেতিয়াবা বিশ্বস্ত বন্ধুৰ দৰে আগবাঢ়ি আহে পণ্ডিত আনন্দৰাম বৰুৱা। মানে তেওঁৰ ইংৰাজী-সংস্কৃত অভিধানখন। সমানেই কামত আহে মনিয়েৰ উইলিয়ামছ, ভি এছ আপ্তেৰ শব্দকোষখন। লগত থাকে হেমৰ দৌল- হেমকোষখনো।

(১৬)

আপোনালোকে নিশ্চয় জানে- সংস্কৃত ভাষাত নতুন নতুন শব্দ-নিৰ্মাণ কৰি লোৱাৰ অপৰিসীম সুবিধা আছে। সংস্কৃত পঢ়া মানুহে কথাটো ভালদৰে জানে। কেতিয়াবা নতুন শব্দ-নিৰ্মাণৰ সূত্ৰও হয়তো বিচাৰি পাব মূল শব্দ একোটাৰ (keyword) পৰাই।

এইক্ষেত্ৰত আনন্দৰাম বৰুৱাৰ অভিধানখনৰ বৰ ফলদায়ক। এটি ৰোমাঞ্চকৰ ঘটনা কওঁ শুনক-

ভূপেন হাজৰিকাৰ "স্নেহেই আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ" গীতটিৰ সংস্কৃত ৰূপান্তৰ কৰিবলৈ লৈছোঁ। গৈ আছোঁ। একোবত গীতত থকা 'মৌচুমী' শব্দৰ উপযুক্ত সংস্কৃত equivalent লগা হ'ল। কিন্তু পাব ক'ত?

ক'তো বিচাৰি নাপায় Monsoon ৰ সঠিক অৰ্থবোধক প্ৰতিশব্দ এটা। ঐতিহাসিক বা সাংস্কৃতিক কাৰণতে ইয়াৰ সমাৰ্থক শব্দ সংস্কৃতত নাই।

আৰবী মূলৰ 'মৌচিম' বা 'মৰসুম'ৰ কোনো সংস্কৃত প্ৰতিৰূপ সৃষ্টি হোৱা নাছিল দুহেজাৰ বছৰ আগলৈকে। আৰব্য বণিকসকলে সমুদ্ৰ পথেৰে ডাঙৰ ডাঙৰ পাল তৰা নাৱেৰে ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰোঁতেহে এই শব্দৰ জন্ম হ'ল। তেওঁলোকেহে বাস্তৱ অভিজ্ঞতাৰ পৰা সেই বিশেষ সাগৰীয় বতাহৰ নাম থলে 'মৰসুম'।

বৰ্ষা, বৰ্ষাকালঃ, পৰ্জন্য, প্ৰাবৃট, মেঘকাল আদি গতানুগতিক বৰ্ষা বুজোৱা শব্দই আপোনাক ঈপ্সিত অৰ্থ দিব নোৱাৰে। নোৱাৰে দিব- তাৰ কাব্যিক দীপ্তি বা ব্যঞ্জনাও। সুৰ-ছন্দৰ দিশত খাপ খোৱা-নোখোৱাৰ দিশটো থৈছোঁৱেই।

অৱশেষত আনন্দৰাম বৰুৱাৰ কাষ চাপিলোঁ। দেখিলোঁ তেওঁ হাঁহিমুখে coin কৰি থৈছে মৌচুমীৰ সাৰ্থক সংস্কৃত প্ৰতিশব্দ-- 'কালৰাতঃ'.... জলদান-ক্ষম, ঘন কঙ্কলীয়া মেঘ বৈ অনা কাল-বিশেষৰ বতাহ...।

'বৃষ্টিৰ তৃষ্ণাই মৌচুমী খেদি যায় আমাৰ দৃষ্টিয়েও লক্ষ্য জানে' .... "তৃষ্ণয়া বৃষ্টেঃ মৃগিতে কালৰাতে দৃষ্টিৰ্ মদীয়া চ জানাতি লক্ষ্যম্"... !!!

এতিয়া আপুনি 'কালৰাত'ক পেলাওক গীতাংশৰ নিৰ্দিষ্ট স্বৰবিন্যাসত। হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘ স্বৰৰ অনুকূলে। সাংগীতিক 'শ্ৰুতি'ৰ সন্নিৱেশ- কাব্যিক প্ৰকাশৰ অনুকূলে। আৰু দেখিব ভূপেনদাৰ গীতটোৰ এই বিশেষ শাৰীটো বহু বিচিত্ৰ বৈভৱযুক্ত। ভাৱ-ৰাগ-তাল অনুক্ৰমে। (ইয়াত কা- দীৰ্ঘ, ল- হ্ৰস্ব, ৰা- দীৰ্ঘ, তে- দীৰ্ঘ । অনুপ্ৰাস- বৃষ্টি, তৃষ্ণা, দৃষ্টি... ইত্যাদি)।

সমান্তৰালভাৱে পঢ়িবলৈ মন যাব- কবি কালিদাসৰ বিখ্যাত 'মেঘদূত'কাব্য- য'ত আছে- 'বিদ্যুদ্দাম-স্ফূৰিতচকিতৈস্তত্ৰ পৌৰাংগনানাং' য'ৰ পৰা সমাৰ্থক বিচাৰি উলিয়াব ভূপেনদাৰ গীতৰ 'বিদ্যুৎক্ষিপ্ৰ নয়নে তোমাৰ' অংশৰ সঠিক প্ৰতিশব্দ বা শব্দপুঞ্জ।

মনত পৰে, ভূপেন হাজৰিকাৰ 'নতুন নিমাতী নিয়ৰৰে নিশা' গীত ভাঙোতে আমি একো একোটা শব্দৰ গুৰি বিচাৰি জয়দেৱৰ 'গীতগোবিন্দম্' পৰ্যন্ত পঢ়িব লগা হৈছিল। সেইবোৰ কথা পাছত কেতিয়াবা ক'ম।

আৰু ক'ম- সংস্কৃত ভাষাৰ দেখাত 'অৰ্থহীন' অনুস্বৰ-বিসৰ্গৰ মাজৰ পৰা কেনেকৈ বাহিৰ কৰা হয় সুললিত 'অৰ্থপূৰ্ণ' সংগীত।

কি এক ৰোমাঞ্চকৰ যাত্ৰা।

নাম- 'ভূপেন্দ্ৰ-সঙ্গীতৰ সংস্কৃতায়ন'।●

সংগীত আৰু সুধাকণ্ঠ

কবীন্দ্ৰ কুমাৰ ডেকা

শব্দত লুকাই থকা ৰং-ৰূপ, সুখ-দুখ, আনন্দ-বিষাদ, বিশ্বাস-বিজ্ঞান, ভাৱনা-কল্পনা, আবেগ-অনুভূতি, সংবেদন-শিহৰণ, চিন্তা-ধাৰণা, কৃষ্টি-সংস্কৃতি তথা মন-হৃদয়ৰ বাৰ্তাসমূহ নিষ্কাষণ কৰি প্ৰকাশ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত জনমানসত প্ৰভাৱিত কৰিব পৰা ভাষা-চৰ্চাৰ সবাতোকৈ আবেদনশীল মাধ্যম হৈছে সংগীত। আকৌ, সংগীতৰ পৰিবহন-মাধ্যম হৈছে 'শ্ৰুতি', আৰু এই শ্ৰুতিয়েই যে মানৱ-সভ্যতাৰ অন্যতম বাহক, এই কথা সৃষ্টি-কৃষ্টিপ্ৰয়াসী মানুহে যুগ যুগ ধৰি অনুধাৱন কৰি আহিছে। প্ৰকৃতিৰ বিচিত্ৰ ঘটনাৱলীৰ লগত আনুষংগিকভাৱে নিৰ্গত বিচিত্ৰ ধ্বনিবোৰে মানুহক ধ্বনিসংশ্লিষ্ট বহু অভিজ্ঞতাৰে পুষ্ট কৰি তুলি আহিছে। বতাহ, ধুমুহা, বৰষুণ, শিলাবৃষ্টি, বিজুলী-ঢেৰেকনি, সাগৰৰ ঢৌ, নৈ-নিজৰাৰ পানীৰ সোঁত, চৰাই-চিৰিকতিৰ বাৰে-ৰহণীয়া মাত, পতংগৰ গুণ-গুণ-ভুনভুননি আদিকে ধৰি ভিন্ন পৰিস্থিতিসাপেক্ষে বিভিন্ন পদাৰ্থৰ মাজত ঘটা পাৰস্পৰিক ঘৰ্ষণ তথা আঘাতজনিত ধ্বনিৰ লগতে প্ৰাকৃতিক শক্তিসমূহৰ গতি আৰু কম্পনৰ হেতু নিৰ্গত ধ্বনিৰ ভিন্নতাৰ সৈতে মানুহ যিমানেই পৰিচিত হৈ আহিবলৈ লৈছিল, মানুহৰ বিকাশমান মানসিকতা আৰু বোধগম্যতাই সেই ধ্বনি বা শব্দবোৰৰ মাজত বহু কিবাকিবি সাংস্কৃতিক বাৰ্তা শুনিবলৈ-বুজিবলৈ বিশেষ প্ৰেৰণাও যোগাই থাকিবলৈ ধৰিলে। মানুহৰ বাক্-শক্তিৰ ক্ৰমবিকাশে ভাষা, প্ৰকাশ-ভংগী আৰু বোধগম্যতাৰ সামঞ্জস্য আনি ক্ৰমশঃ মন-মগজু-হৃদয়-বিবেকক অনেক বিচিত্ৰ চিন্তা-অনুভূতিৰে পুষ্ট কৰি তুলিলে। সূক্ষ্মদৰ্শীসকলে এই শব্দ বা ধ্বনিৰ মাজত বিচাৰিবলৈ ল'লে সৌন্দৰ্য-মাধুৰ্যৰ আকৰ। ধ্বনিৰ মাজতো যেন কিবা এক মোহময় সুৰ আছে, কিবা এক মায়াময় ছন্দ আছে--- এই অনুভৱেই হয়তো মানুহক সাংগীতিক তাড়ণাৰে প্ৰবৃত্ত কৰি তুলিবলৈ লৈছিল।

মানুহৰ পঞ্চেন্দ্ৰিয়ৰ ভিতৰত অন্যতম সংবেদনশীল 'কাণ'দুখনে সুন্দৰ শব্দ-ধ্বনিকহে অহৰহ বিচাৰে, কৰ্কশ শব্দক স্বাভাৱিকতেই আদৰিবলৈ নিবিচাৰে। কৰ্কশতাৰ প্ৰতি এই বীতশ্ৰদ্ধতাকো মানুহৰ সাংস্কৃতিক সত্তাৰ এক বিশেষ লক্ষণ বুলি গণ্য কৰিব পাৰি; অত্যন্ত ক্ৰিয়াশীল তথা প্ৰতিক্ৰিয়াশীল ৰূপত ই মানুহৰ জৈৱিক সত্তাত সততে পৰিলক্ষিত হয়। কোনো এজন লোকৰ মুখখনে অনায়াসে দুটা কথা এষাৰ কৈ দিব পাৰে, কিন্তু শুনোতাৰ কাণদুখনে সেয়া সহিবলৈ টান পায়। এটা শ্ৰুতিকটু শব্দৰ বাবে অনাহুত সংঘাত, দন্দ, যুদ্ধ, হত্যা পৰ্যন্ত সংঘটিত হ'ব পাৰে। ধ্বনিৰ মাধুৰ্যৰ প্ৰতি 'কাণ'ৰ এই স্বতঃস্ফূৰ্ত আসক্তিয়েই আচলতে মানুহৰ মন আৰু হৃদয়ত অংকুৰিত ধ্যান-ধাৰণা-কল্পনা-অনুভৱ-উপলব্ধিক মূৰ্ত-বিমূৰ্ত ৰূপত সঞ্চাৰ কৰাবলৈ মানুহক দিলে এক বিশেষ সাংস্কৃতিক প্ৰেৰণা। এই বিশেষ সাংস্কৃতিক প্ৰেৰণাবিধেই হৈছে 'সাংগীতিক প্ৰেৰণা, আৰু ইয়াৰ যোগেদিয়েই সুৰ, ছন্দ, কণ্ঠ, বাদ্য, নৃত্যৰ সমাহাৰেৰে গঢ় লৈ উঠিল এক অনবদ্য মানৱীয় শিল্প --- অনন্য সুকুমাৰ কলা, আৰু এয়াই হৈছে সংগীত।

ঘাত-প্ৰতিঘাত, ক্লেশ-বেদনা, দুখ-নৈৰাশ্যৰে ভাৰাক্ৰান্ত মৰুসদৃশ শুকান জীৱনত সংগীত হৈছে একোখন সুখাৰ্দ্ৰ সৰোবৰ এছাটি জুৰ মলয়া, অলপ জৈৱিক সকাহ, প্ৰাণময় ৰসৰ নিজৰা, উপলব্ধিৰ এক লীলায়িত ছন্দ। উল্লাসৰ বাবেও সংগীত, শোকৰ বাবেও সংগীত, ভোগতো সংগীত, দুৰ্ভোগতো সংগীত, বিলাসৰ বাবেও সংগীত, বিপ্লৱৰ বাবেও সংগীত, শ্ৰমৰ বাবেও সংগীত, বিশ্ৰামৰ বাবেও সংগীত, পৰম্পৰাৰ বাবেও সংগীত, ৰূপান্তৰৰ বাবেও সংগীত, উপাসনাৰ বাবেও সংগীত আৰু মনোৰঞ্জনৰ বাবেও সংগীত---- সংগীতৰ এই সুগম বিচৰণ যেন মানুহৰ মন-মগজু-

হৃদয়-বিবেকৰ সমূহ ক্ষেত্ৰতেই পৰিলক্ষিত হৈ আহিছে। তাতোকৈ ঊৰ্দ্ধৰ কথা, মানুহৰ সামাজিক জীৱন-যাত্ৰাত আদিম কালৰ পৰাই যে 'সংগীত'ৰ প্ৰতি মানুহে এক মজ্জাগত তাড়ণা পোষণ কৰি আহিছে, এয়া অনুধাৱন কৰিলে, সংগীতৰ ইতিহাসৰ জৰিয়তে যে মানৱৰ ইতিহাসো খুঁচৰিব পাৰি, সেয়াও প্ৰতিপন্ন কৰিব পাৰি। এনে প্ৰেক্ষাপটতেই হয়তো পৃথিৱীৰ ভিন ভিন জনগোষ্ঠীৰ মাজত প্ৰচলিত হৈ আহিছে লোকগীত অথবা লোক-সংগীতসমূহ। কৰ্ম-কৃষ্টি-ভাৱনা-অভিজ্ঞতাৰ লগতে ধৰ্ম-সমাজ-ৰাজনীতি-অৰ্থনীতিৰ প্ৰভাৱত মৌখিকভাৱে ৰচিত এই লোকগীতসমূহে ক্ৰমশঃ লোকবাদ্য আৰু লোকনৃত্যৰ সমন্বয়ত 'সংগীত'ৰ সূচনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সেয়েহে শ্ৰমজীৱী জনজীৱনকেই আদি-ভূমিকা লোৱা বুলি ক'ব পাৰি। ('গীত'ৰ সৃষ্টি আগত নে 'বাদ্য'ৰ সৃষ্টি আগত, নে 'নৃত্য'ৰ সৃষ্টি আগত, সেয়া বিজ্ঞমহলৰ অধ্যয়ন-গৱেষণাৰ বিষয় বাবে, এই প্ৰসংগত এই অভাজনে বিশেষ একো উল্লেখ কৰিব নোৱাৰাৰ ব্যৰ্থতা স্বীকাৰ কৰিছোঁ।)

মানুহৰ বৌদ্ধিক-মানসিক শক্তি-সামৰ্থ্যই ভেদ কৰিব নোৱৰা প্ৰকৃতিৰ ৰহস্য, জন্ম-মৃত্যু আদি জৈৱনিক ক্ৰিয়া-কাণ্ডৰ কাৰণকে ধৰি ন্যায়-অন্যায়, পাপ-পূণ্যৰ বিচাৰৰ মীমাংসা বিচাৰি 'ঈশ্বৰ' তথা 'দেৱ-দেৱী'ৰ অস্তিত্ব উপলব্ধি কৰাৰ কথাটো তেনেই স্বাভাৱিক কথা, আৰু এয়াই মানুহৰ চিন্তা-উপলব্ধিৰ উন্মেষ হেতুকে এই দৈৱিক-শক্তিৰ ধাৰণাৰ মহত্বক আমি অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰোঁ। ঈশ্বৰ-বিশ্বাসৰ স্থিতি ইমান অটল আছিল যে, দানৱ-অসুৰ-অত্যাচাৰী-অনাচাৰীসকলো এই ঈশ্বৰৰ নামতহে আতংকিত হৈছিল। হিৰণ্যাক্ষ, হিৰণ্যকশিপু, দক্ষ, বেন, কংস, বাণ, মহিষাসুৰ আদি অসুৰৰ নিদাৰুণ মৃত্যুৰ কাহিনীয়ে ৰজা-প্ৰজাকে ধৰি সকলো মানুহকে সৌ তাহানিৰ পৰা আজিলৈকে আমাৰ দেশৰ মানুহক যেনেকৈ 'ঈশ্বৰ-বিদ্বেষ' তথা 'উদ্ধতালি'ৰ পৰিণাম কেনে ভয়ংকৰ, সেই কথা উপলব্ধি কৰিবলৈ যিদৰে বিশ্বাসগত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছে, বিশ্বৰ অন্যান্য দেশ অথবা জনসমাজতো ঈশ্বৰ অথবা দৈৱিক-শক্তিৰ জৰিয়তে বিভিন্ন আসুৰিক চৰিত্ৰৰ পতনৰ কাহিনীয়ে যুগ যুগ ধৰি জনমানসত বলিষ্ঠ প্ৰভাৱ পেলাই আহিছে। দুষ্টক দমন আৰু শান্তক পালন কৰা সৰ্বশক্তিমান ঈশ্বৰক উপাসনা কৰিবলৈ যি স্তুতি-মিনতি-বন্দনা-প্ৰাৰ্থনা-জপমন্ত্ৰ উচ্চাৰিত হ'বলৈ ল'লে, তাতো সাংগীতিক তাল-মান-লয় সন্নিৱিষ্ট হৈ ভকতিৰ ভাৱ-প্ৰকাশকো সাংগীতিক মূৰ্চ্ছনাই মনোগ্ৰাহী কৰি আনিলে। এইদৰে, ধৰ্মৰ লগতো সংগীত যুক্ত হোৱাত, সংগীত হৈ উঠিল ঈশ্বৰ তথা দেৱ-দেৱীৰ নামত উৎসৰ্গিত পবিত্ৰ ভাৱৰ অন্যতম ধৰ্মীয় সংস্কৃতি। এই ক্ষেত্ৰত, ভাৰতীয় দৰ্শন-ৰাজি আৰু ভিন্ন দেৱ-দেৱীসম্বলিত সনাতন-ধৰ্মৰ ভূমিকা অন্য ধৰ্মতকৈ যে অধিক, সেই কথা দোহৰাৰ প্ৰয়োজন নিশ্চয় নাই; হয়তো গ্ৰীকসকলৰ ক্ষেত্ৰতো দেৱ-দেৱীসম্বলিত আখ্যান-উপাখ্যানসমূহৰ ভিত্তিত স্তুতি-ভক্তিৰ ভিত্তিত সংগীতৰ আদৰ পাশ্চাত্যতো প্ৰাচীন বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। ঈশ্বৰক একক আৰু নিৰাকাৰ বুলি বিশ্বাস কৰা কোনো কোনো ধৰ্মমতত 'সংগীত'ক ধৰ্মৰ সৈতে জড়িত কৰিব নিবিচাৰিলেও, হিন্দু-ধৰ্মত অৱশ্যে নিৰাকাৰ ঈশ্বৰ, অথবা একেশ্বৰবাদত বিশ্বাস কৰিও, ভক্তি-উপাসনাৰ সৈতে উচ্চ মানৰ সংগীতৰ সাধনা চলি আহিছে। ভক্তিবাদী আন্দোলন অথবা বৈষ্ণৱ সাহিত্য-সংস্কৃতিলৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই কথা প্ৰতীয়মান হয়। সেইদৰে, সৃষ্টিৰ আধাৰ ৰূপে 'শিৱ'ক মনা 'শৈৱ-পন্থা'তো শিৱৰ সৈতে সংগীত বিজড়িত আছে, সৃষ্টিৰ আধাৰ ৰূপে 'আদ্যাশক্তি মহামায়া'ক মনা পন্থাতো দুৰ্গা, কালী, পাৰ্বতী আদি নানা ৰূপত বন্দিত দেৱীৰ সৈতে সংগীত বিজড়িত আছে। লক্ষ্মী, সৰস্বতী, গণেশ প্ৰভৃতি দেৱ-দেৱীৰ লগতে বিষ্ণুৰ অৱতাৰসমূহক লৈও বিবিধ শৈলীৰ সংগীতৰ চৰ্চা যিদৰে সাধিত হৈ আহিছে, সেইদৰে, আন এটা কথাও লক্ষ্য কৰিবলগীয়া যে, কোনো এগৰাকী আৰাধ্য দেৱতা অথবা আৰাধ্যা দেৱীক লৈ যি সুললিত সংগীত কলাকাৰসকলে সৃষ্টি কৰি আহিছে, সেই সংগীতৰ সুৰ-তাল-মান-লয়-বাদ্য-নৃত্যৰ অনিন্দসুন্দৰ পৰিবেশন-কলাই পন্থা-নিৰ্বিশেষে সকলোকে মুগ্ধ কৰি আহিছে। সেইবাবেই, একেগৰাকী গায়ক - গায়িকাই কৃষ্ণ-শিৱ-দুৰ্গা-লক্ষ্মী-সৰস্বতীৰ প্ৰতি সমভক্তি ৰাখি ভিন ভিন ভক্তিগীত গাই যাব পাৰিছে। আচলতে, ভাৰতীয় উচ্চাংগ সংগীতৰ পৰা আধুনিক গীতলৈকে জুৰি প্ৰতিগৰাকী দেৱ-দেৱীৰ ইতিবাচক

অভিব্যক্তিক সমল কৰি লৈ ধৰ্মৰ ভিত্তিত উচ্চস্তৰীয় সংগীতৰ চৰ্চা কৰিব পৰা কথাটোৱে সূচায় যে, ধৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত বিবিধ বিষয়-প্ৰসংগত ভ্ৰান্তি-বিভ্ৰান্তি-কুসংস্কাৰ-অন্ধবিশ্বাস-অন্যায়-অনীতিৰ থল থকা বহু বাদ-বিবাদ থাকিলেও, সংগীতৰ ভিত্তিত কোনো দেৱ-দেৱীক লৈ বাদ-বিবাদৰ থল নাথাকে; ইয়াৰ কাৰণ হৈছে, দেৱ-দেৱীৰ অভিব্যক্তিত মানৱীয় প্ৰবৃত্তি-অনুভূতিৰ লগতে মানৱীয় মৰ্যাদাক প্ৰতিফলিত কৰিব পৰাকৈ সংগীতজ্ঞসকলৰ যি মননশীলতা, তাৰ লগত সংগীতক সুশৃংখল ব্যাকৰণৰ গণ্ডীত ৰাখি শুদ্ধ শব্দ, শুদ্ধ উচ্চাৰণ আৰু দৰ্শক-শ্ৰোতাৰ মন-হৃদয়ক একাত্ম কৰি সংগীতৰ প্ৰতি আনুগত্য প্ৰদৰ্শন কৰিব পৰাকৈ সংগীত-সাধকসকলৰ যথানিয়ত পৰিবেশন-শৈলীৰ আবেদনময়ী কৌশল।

ৰাজতন্ত্ৰৰ দিনত পাৰাপাৰহীন ক্ষমতা আৰু ৰাজকীয় শক্তিৰ অপচয়েৰে দাম্ভিক হৈ পৰা বলৱান ৰজাসকলক স্বৈৰাচাৰী-অত্যাচাৰী হ'ব খোজা প্ৰৱণতাক বাৰণ কৰিবলৈ পৰম্পৰাগতভাৱে ঈশ্বৰৰ প্ৰতি ভয় আৰু ভক্তিৰ দীক্ষা দিবলৈ ৰজাৰ গুৰুস্থানীয় বৌদ্ধিক-দিগদৰ্শক শ্ৰেণী এটা থকাৰ কথাও সকলোৱে জানে; অৰ্থাৎ, ৰাজক্ষমতাকো নিয়ন্ত্ৰণ কৰি ৰাখিব পৰাৰ অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰাৰ বাবে জ্ঞানবলেৰে বলীয়ান গুৰু একোগৰাকী ৰাজগৃহতো অপৰিহাৰ্য আছিল। এই ৰাজগুৰু, কুলগুৰু অথবা ৰাজমন্ত্ৰণাদাতাসকলে স্বাভাৱিকতেই ৰজাৰ কুশলৰ হকে ৰজাক ঈশ্বৰপৰায়ণ হৈ থকাটোৱেই বাঞ্ছা কৰিছিল। সাম্ৰাজ্য-বিস্তাৰৰ উদ্দেশ্যে সামৰিক-শক্তিৰ দ্বাৰা আন দেশৰ দুৰ্বল ৰজাৰ আধিপত্য কাঢ়ি আনিব পাৰিলেও, নিজ দেশৰ প্ৰাশাসনিক-মুৰব্বী ৰূপে পৰাক্ৰমী সম্ৰাট একোজনো হ'ব লাগিছিল ঈশ্বৰভক্ত। ঐশ্বৰিক শক্তিৰ অস্তিত্বৰ ধাৰণা লৈয়েই মহাপৰাক্ৰমী সম্ৰাট একোজনেও নিজ দেশৰ প্ৰজাৰ বাবে ন্যায়পৰায়ণ, প্ৰজাবৎসল, ত্যাগী, দানশীল হৈ যশস্বী হোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। তপস্যাৰ জৰিয়তে ঈশ্বৰ অথবা বিশেষ বিশেষ দেৱ-দেৱীৰ বৰদান লাভ কৰি ঋষি-মুনিসকল যিদৰে বাকসিদ্ধ পুৰুষ হৈ ৰজা-মহাৰজাকো বশ কৰি ৰাখিব পাৰিছিল, সেইদৰে বহু দুৰাকাংক্ষী ৰজাইও তপস্যাৰ জৰিয়তে ব্ৰহ্মা, বিষ্ণু অথবা শিৱক সন্তুষ্ট কৰি স্বৰ্গ-মৰ্ত্য-পাতালৰ একচ্ছত্ৰী অধিকাৰী হৈ মদমত্ত হৈ উঠাৰ পাচত, তেনে অত্যাচাৰী ৰজাৰ পতনৰ বাবে সুকৌশলে যে বৰদানৰ সময়ত ব্ৰহ্মা-বিষ্ণু-শিৱই ৰাখি থৈ গৈছিল, তেনে আখ্যান-উপাখ্যানৰ প্ৰভাৱ ৰজা-ৰাজন্যবৰ্গৰ লগতে জনমানসত ভালকৈয়ে পৰিছিল; আজিও এনে কাহিনীবোৰৰ সমাদৰ একেই আছে বুলিব পাৰি। যি কি নহওক, ঈশ্বৰ আৰু ধৰ্মৰ আলমত জ্ঞানচৰ্চা আৰু কলা-শিল্পৰ চৰ্চাৰ প্ৰতি ৰাজগৃহৰ আদৰ-আনুগত্যৰ সুবাদতেই জ্ঞানপিপাসু আৰু কলাসুলভ মনৰ যিসকল ঋষি-মুনি আছিল, তেওঁলোকে সংগীতৰ অমোঘ শক্তি-সৌন্দৰ্য-মাহাত্ম্যৰ লগতে জনজীৱনৰ ওপৰত ইয়াৰ আকৰ্ষণজনিত প্ৰভাৱক উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল, আৰু সেয়েহে সংগীতক জনগণৰ বিশৃংখল চৰ্চাৰ পৰা উত্তৰিত কৰাৰ অৰ্থে বৌদ্ধিক পৰিকাঠামত অধ্যয়ন কৰিবলৈ লৈছিল।

গতিকে, সাধাৰণ মানুহৰ শ্ৰম আৰু জীৱ-সংগ্ৰামৰ ভেটিত সৃষ্টি হোৱা স্বতঃস্ফূৰ্ত বাক্-ধ্বনি তথা শব্দ-ভাষাৰ পটভূমিত যি সাংগীতিক সুৰ, তাল, মান, লয়, ছন্দ, অৰ্থ, উচ্চাৰণ আদিবোৰ উদ্ভিন্ন হৈ আহি আছিল, সেইবোৰৰ সু-সংমিশ্ৰণ ঘটাই, এক অনন্য কলাৰ ৰূপ দি সংগীতক গঢ় দিবলৈ বৌদ্ধিক চিন্তা-গৱেষণা তথা ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতাৰ সমন্বয়ত এক মজবুত ভেটি নিৰ্মিত হ'বলৈ ল'লে। মৰ্যাদাসহকাৰে সংগীত-বিদ্যাই ইয়াৰ বিভিন্ন আংগিকৰ লগতে কণ্ঠ-বাদ্যসহ পৰিবেশন-ৰীতিৰ ব্যাপক চিন্তা-চৰ্চা আৰু প্ৰণালীবদ্ধ শিক্ষণ-প্ৰশিক্ষণৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ পৰিবেশ পাই সংগীত হৈ আহিল বৌদ্ধিক আৰু শৈল্পিক উভয় দিশৰেই এক উৎকৰ্ষমুখী সাধনাৰ সমল। মানুহৰ মন-হৃদয় আচ্ছন্ন কৰি ৰাখিবলৈ সংগীতৰ যে এক সন্মোহিনী শক্তি আছে, তাক অনুধাবন কৰি, দৈৱিক-শক্তিৰ সৈতে বিজড়িত কৰাই সংগীতক পবিত্ৰতাৰ পৰ্যায়লৈ তুলি অনাৰ লগে লগে বহু বাদ্যও দেৱবাদ্য ৰূপত মান্যতাৰ মৰ্যাদাও লাভ কৰিবলৈ ল'লে। একেই ভাৱনাৰে, গীতত ব্যৱহৃত শব্দবোৰো সুন্দৰ-সুমধুৰ, ভক্তিময়-শক্তিময় হৈ জনমানসত শব্দৰ মাহাত্ম্যও আৰোপিত হ'বলৈ ল'লে। ঈশ্বৰ আৰু প্ৰকৃতিৰ শক্তি আৰু মাহাত্ম্যক 'শব্দ'ৰ মাধ্যমতেই প্ৰকাশ কৰিব পৰা কাৰণতেই

নিশ্চয় উদ্ভৱ হৈছিল 'শব্দই ব্ৰহ্ম' বোলা বিখ্যাত বচন ফাঁকি।

মন্ত্ৰ-স্তোত্ৰ, শ্লোক-স্তুতি, বন্দনা-প্ৰাৰ্থনাৰ বাবে ব্যৱহৃত সুৰীয়া শব্দবিন্যাসত যিদৰে মহত্ব প্ৰদান কৰা হৈছিল, সেইদৰে বিশেষ বিশেষ বাদ্যধ্বনিবোৰেও দৈৱিক শক্তিসম্পন্ন তথা মানুহৰ বাবে কল্যাণসূচক ধাৰণা পৰিগ্ৰহ কৰিছে। শংখ-ঘণ্টা-বৰকাঁহ-মৃদংগ-ডবা-দুন্দুভি-কৰতালৰ ধ্বনি আদিক মাংগলিক উছৱৰ অপৰিহাৰ্য অংগ ৰূপে গণ্য কৰাৰ উপৰিও, দেৱ-দেৱীৰ হাততো ধাৰিত হৈছে বিবিধ বাদ্য। মুৰুলিধৰ কৃষ্ণ, ডম্বৰুধৰ শিৱ, পাঞ্চজন্যধাৰী বিষ্ণু, নটৰাজ শিৱ আদি অভিধাৰে সংগীতৰ মাহাত্ম্যক সু-উচ্চ আসন দিয়া ভাৰতীয় সংস্কৃতি অথবা ভাৰতীয় ভাৱবাদী দৰ্শনৰ মতে সংগীতৰ স্ৰষ্টা হ'ল ব্ৰহ্মা, আৰু সংগীত-জ্ঞান-বাকশক্তিৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী হ'ল সৰস্বতী। ধৰ্ম আৰু ৰাজ-অনুগ্ৰহৰ সুবাদতেই ভাৰতত সংগীতৰ প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়ন আৰু চৰ্চাৰ বাবে সংগীতজ্ঞসকলে একাণপতীয়াকৈ লাগিবলৈ ল'লে, আৰু ক্ৰমাগত এই অধ্যয়নগত ধাৰাৰ ফলশ্ৰুতিত সংগীতৰ ব্যাকৰণকে ধৰি বিবিধ আংগিক-উপাদানসমূহক লৈ সূত্ৰ-সংজ্ঞা-নামকৰণ-কৌশল-ৰীতি-নীতি সম্বলিত বিস্তৰ জ্ঞানক্ষেত্ৰ হৈ আহিল। ব্যাকৰণসন্মত এই সংগীতেই হ'ল শাস্ত্ৰীয় বা ধ্ৰুপদী সংগীত।

ধ্ৰুপদী সংগীতেই আমাক পৰিচিত কৰালে অনেক সাংগীতিক শব্দ তথা সংগীতৰ বিবিধ উপাদান আৰু শৈলীৰ লগত। গতিকে, সংগীতৰ ইতিহাসত ভাৰতীয় ভাৱবাদী দৰ্শন অথবা হিন্দু ধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ ভূমিকা অসামান্য। এই কাৰণতেই, শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ বাহিৰেও পৰৱৰ্তী কালত যি ভিন ভিন শৈলীৰ গীত (সেয়া লোকগীত-বৰগীতেই হওক, অথবা আধুনিক গীতেই হওক), অথবা ভিন ভিন শৈলীৰ নৃত্য ন ন কলাকাৰসকলে সৃষ্টি কৰি আহিল, তাত বহু পৰিবৰ্তনৰ লক্ষণ থাকিলেও, ধ্ৰুপদী সংগীতৰ ভেটিটো এৰি দিব পৰা নাই, আৰু এৰি দিলেই মাধুৰ্যও হেৰাব।

গীত, বাদ্য আৰু নৃত্য--- সংগীত শব্দই এই তিনিওবিধকেই সামৰি লয় ('গীতং বাদ্যং তথা নৃত্যং ত্ৰয়ং সংগীত মূৰ্চ্ছতে'- 'সংগীত ৰত্নাকৰ', শাৰঙ্গদেৱ)। গীত, বাদ্য আৰু নৃত্যৰ আংগিক সম্পৰ্কীয় অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত তাল, মান, লয়, স্বৰলিপি, ৰাগ-ৰাগিনী, তান, অৰ্থ, অলংকাৰ আদিকে ধৰি বহু উমৈহতীয়া শব্দৰ সংগতি থাকিলেও, প্ৰতিবিধেই স্বকীয় তত্ত্ব-তথ্য-সূত্ৰ-সংজ্ঞা-ৰীতি-বিধি-কৌশল তথা পৰিবেশন-ভংগীসহ আন দুবিধৰ সৈতে পাৰস্পৰিক সংগতি ৰক্ষাৰ প্ৰণালীবদ্ধ নিয়মসহ বিশাল জ্ঞানসংপৃক্ত স্বতন্ত্ৰীয়া অধ্যয়নৰ বিষয়ো হৈ পৰিছে।

সংগীতৰ ব্যাকৰণ তথা প্ৰাসংগিক বিবিধ চৰ্চা-অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত পাশ্চাত্য জগতখনো অতিকৈ সমৃদ্ধ। স্বৰ, স্বৰলিপি (Note, Notation), আধাৰ (scale) আদিকে ধৰি ধ্ৰুপদী সংগীত-চৰ্চাৰ বাবে অত্যাৱশ্যকীয় বাদ্য ৰূপে পৰিগণিত হোৱা হাৰমনিয়াম, গীটাৰ, ভায়োলিন, চেতাৰ আদি বহু বাদ্য পাশ্চাত্যৰ অৱদান। সুৰ আৰু ভাৱৰ সমৃদ্ধিৰ সমল বুটলিবলৈ লৈ ভাৰতীয়- সংগীত আৰু পাশ্চাত্য-সংগীতৰ পাৰস্পৰিক সংযুক্তিও নঘটাকৈ থকা নাই।

ধ্ৰুপদী সংগীতৰ বেলিকা মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ প্ৰিয় শিষ্য মাধৱদেৱৰ অৱদান অসমত চিৰস্মৰণীয় হৈ ৰ'ব। বৰগীত, ভাওনা, সত্ৰীয়া নৃত্য, অংকীয়া নাটৰ মাজত ধনশ্ৰী, কেদাৰ, কল্যাণ, আশোৱাৰী আদি ৰাগ-ৰাগিনী, একতাল-পৰিতাল আদি তালসমূহ, খোল-তাল আদি বাদ্য, চালি-সূত্ৰধাৰ আদি নৃত্যৰ সংযোজনেৰে সংগীত-জগতখন সমৃদ্ধ কৰি তোলাৰ লগতে, অনিৰ্বচনীয় শব্দৰাজিৰে সংৰচিত গীত-পদ-নাট-কাব্যকৃতিৰে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বেদীলৈ এনে সুগন্ধি-বৰ্ণিল কুসুম ছটিয়াই থৈ গ'ল, যি কুসুমৰ সৌৰভ আৰু ৰূপ কাহানিও ম্লান নপৰাকৈ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যক সঞ্জীৱনী-সুধা পান কৰাই থাকিব। অসমত ধ্ৰুপদী সংগীতৰ এই চৰ্চাৰ উৎস যে ভাৰতীয় সংগীত, তাক পুনৰ দোহৰাৰ প্ৰয়োজন নাই। অসমীয়া ভাষাত সাহিত্য-চৰ্চাৰ সুচলতা আৰু প্ৰেৰণা ৰূপে সংস্কৃত ভাষা-সাহিত্যৰ লগতে দুই মহাকাব্যৰ লগতে বিভিন্ন শাস্ত্ৰৰ আখ্যান-উপাখ্যানৰ চৰিত্ৰ আৰু কাহিনী তথা প্ৰাচীন ভাৰতৰ বিভিন্ন দৰ্শনসমূহকেই গণ্য কৰিব লাগিব। লক্ষ্য কৰিবলগীয়া যে, কোনোটো ক্ষেত্ৰতেই সংগীতৰ সৈতে সম্পৰ্ক নোহোৱাকৈ থকা নাই। দেৱ-দেৱী, গন্ধৰ্ব-অপ্সৰাকে ধৰি ব্ৰহ্মা, শিৱ, সৰস্বতী, নাৰদ, উৰ্বশী, মেনকা, লৱ-কুশ, শ্ৰীকৃষ্ণ, অৰ্জুন,

উত্তৰা, চিত্ৰলেখা আদিৰ সৈতে সংগীত প্ৰমুখ্যে সুকুমাৰ কলাৰ কি নিবিড় সম্পৰ্ক আছিল, সেয়া নিৰীক্ষণ কৰিলেই এই কথা উপলব্ধি কৰিব পাৰি। ভৰত মুনিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিভিন্ন সময়ৰ কৃতবিদ্য সংগীত-বিশাৰদৰ অৱদানক ভাৰতৰ ভিন্ন সময়ৰ ভিন্ন ৰাজবংশৰ ৰজা-সম্ৰাটসকলেও মান্যতা দি সাহিত্য-সংগীতেৰে সমৃদ্ধ ভাৰতীয় সংস্কৃতিক আদৰ কৰাৰ মানসিকতাৰে নিজৰ শাসন-কালৰ খ্যাতি ৰাখি থৈ গৈছে। আনকি, সংগীত-বিদ্বেষী দুই-এক ৰজা-সম্ৰাটৰ বাহিৰে তুৰ্কী-চুলতানৰ আমোলৰ পৰা মোগল-বাদছাহসকলৰ শাসন-কাললৈকে ধৰি মুছলমান-শাসনৰ কালছোৱাক সংগীতৰ এক বৰ্ণাঢ্য যুগ বুলিব পাৰি।

এই কালছোৱাত ৰাজ-পৃষ্ঠপোষকতাৰ সুবাদতেই আমীৰ খশ্রু, তানসেন আদিৰ দৰে জগত-বৰেণ্য সংগীতজ্ঞই সৃষ্টি কৰিছিল বহুবোৰ অপূৰ্ব ৰাগ-ৰাগিনী, ঘৰাণা, বাদ্য আৰু সুৰ। গজল, খেয়াল, ঠুংৰি আদিৰ বাহিৰেও ভক্তিবাদী আন্দোলনৰ সময়ৰ মীৰা-ভজন, কবীৰ-ভজন আদিও মোগল ৰাজত্ব-কালৰেই ফচল। ক্ৰমশঃ বিশ্বৰ অন্যান্য দেশসমূহৰ দৰে ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক-সাংস্কৃতিক ইতিহাসেও মোৰ সলাবলৈ ল'লে ইউৰোপীয় জাতিসমূহৰ আগ্ৰাসনৰ আঁত ধৰি। প্ৰবল জাতিয়তাবোধত আচ্ছন্ন ইউৰোপীয় জাতিসমূহে পাৰস্পৰিক খকা-খুন্দা, প্ৰতিযোগিতা, প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাত লাগি থাকিলেও, সামগ্ৰিকভাৱে প্ৰতিটো জাতিয়েই দুৰন্ত গতিত বিজ্ঞান, ভৌগোলিক আৱিষ্কাৰ, শিক্ষা, বাণিজ্য তথা উন্নয়নমূলক কৰ্মস্পৃহাৰ দিশত অগ্ৰসৰ হৈ সমগ্ৰ বিশ্বতে নিজৰ আধিপত্য সাব্যস্ত কৰিবলৈ দুঃসাহসিক অভিযান চলাই গিৰি-অৰণ্য-সমুদ্ৰ ভেদি অচিন মানুহৰ অচিন দেশসমূহত উপনিবেশ পাতিবলৈ ল'লেহি। ইতিমধ্যে, পুনৰ-জাগৰণ, শিল্প-বিপ্লৱ, ফৰাচী-বিপ্লৱ, গেলিলিও-নিউটন আদিৰ সৈতে প্ৰাচীন গ্ৰীক-ৰোমান-সংস্কৃত সাহিত্য, হিন্দু-আৰবীয় গণিত-পদ্ধতি, মিচৰ-সিন্ধু-পাৰস্য আদি সভ্যতা, শ্বেক্সপীয়েৰ-ৱৰ্থচৱৰ্থৰ নাট-কবিতা, স্মিথ-মালথাচৰ অৰ্থনৈতিক দৰ্শন, চক্ৰেটীচ-প্লেটো-এৰিষ্টটল-কনফুচিয়াচ-বুদ্ধ- ব্যাস-বাল্মীকি-হোমাৰ, আলেকজেণ্ডাৰ-চেলুকচ-চন্দ্ৰগুপ্ত-চাণক্য সবাকে লৈ বিভিন্ন সভ্যতা-সংস্কৃতি-সাহিত্যৰ উপকৰণেৰে নিজকে পৰিপুষ্ট কৰি ইউৰোপীয় জাতিসমূহৰ প্ৰায় প্ৰতিটোৰেই এক অভিনৱ জৈৱনিক-শক্তি আহৰণ কৰি লৈছিল। ঔপনিবেশিকতাৰ প্ৰতিযোগিতাত শেষলৈ বৃটিছসকল হৈ পৰিছিল অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী, আৰু এদিন এনেকৈয়ে প্ৰায় সমগ্ৰ বিশ্বখনেই হৈ পৰিল বৃটিছ-সাম্ৰাজ্য। বৃটিছ-সাম্ৰাজ্যৰ ভিতৰুৱা কৰি তোলাৰ পাচৰ পৰা ক্ৰমশঃ বিশ্বৰ ভিন্ন প্ৰান্তৰ দেশসমূহত এফালে শিক্ষা, স্বাস্থ্য, সংযোগ, পৰিবহন, শিল্প, উদ্যোগৰ ন ন অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠান গঢ়ি উঠাৰ সমান্তৰালভাৱে ভিন ভিন দেশৰ মাজত পাৰস্পৰিক যোগাযোগৰ সুচলতাও আহি পৰিল। বিশ্বৰ ভিন ভিন দেশবোৰ বৃটিছ-সাম্ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত হ'লেও আধুনিক শিক্ষা-ব্যৱস্থাত প্ৰতিখন দেশৰ প্ৰতিখন ৰাজ্যৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে নিজৰ মাতৃভাষাত অথবা ৰাজ্য-ভিত্তিত সুচলজনক লিপিবদ্ধ ভাষাত শিক্ষালাভ কৰাৰ সমান্তৰালভাৱে হাইস্কুল পৰ্যায়ৰ পৰা ইংৰাজী ভাষা শিকাৰ ব্যৱস্থা কৰা হেতুকে, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে নিজৰ মাতৃভাষাৰ সৈতে ইংৰাজী ভাষাৰ সংযোগ-সেঁতু গঢ়ি নিজৰ থলুৱা কৃষ্টি-সম্পদ-অৱস্থা-ব্যৱস্থা-পৰিবেশ-পৰিস্থিতিৰ সৈতে বিশ্বজোৰা বিবিধ কৃষ্টি-সম্পদ-অৱস্থা-ব্যৱস্থা-পৰিবেশ-পৰিস্থিতিৰ বিশদ জ্ঞান লাভ কৰাৰো সুযোগ পোৱা হ'ল। যিমানেই উচ্চ শ্ৰেণীলৈ উধাবলৈ নিজৰ মেধা-শক্তিৰ নিদৰ্শন দেখুৱাবলৈ সমৰ্থ হ'ব পাৰে, সিমানেই বিশ্বৰ বিভিন্ন মানৱ-সমাজৰ সন্ধান লাভ কৰি প্ৰাচীন কালৰ ঐতিহ্যৰ পৰা সমসাময়িক প্ৰেক্ষাপটলৈকে বিবিধ বিষয়ৰ বিবিধ জ্ঞানৰ সম্ভেদ পোৱাটোও সম্ভৱ হৈ উঠিল। তাতে, উচ্চ শিক্ষাৰ প্ৰতি হাবিয়াস লৈ, নিজ দেশত অনুপলব্ধ বিষয়ৰ শিক্ষা লাভ কৰিব খোজা ব্যক্তিসকলে বৃটেইনত গৈ উচ্চ মানৰ শিক্ষানুষ্ঠানত নাম ভৰ্তি কৰাৰ সুবিধাও বৃটিছ-শাসকে দিছিল বাবে দেশে দেশে উচ্চ শিক্ষিত ব্যক্তিৰ সংখ্যাও বাঢ়ি গৈছিল। পুৰুষৰ শিক্ষাৰ লগতে সহশিক্ষাৰ জৰিয়তে নাৰী-সমাজকো শিক্ষিত কৰাৰ দিশত বৃটিছৰাজৰ এই উদ্‌গনিয়ে বিভিন্ন দেশৰ বুজনসংখ্যক নাগৰিকক অকল শিক্ষিত হোৱাৰ হেঁপাহ বঢ়াই তোলাই নহয়, গ্ৰন্থ পঢ়াৰ ইচ্ছাকো উদগাই তুলি বিবিধ বিষয়ৰ জ্ঞানৰ লগতে চিন্তা-কল্পনা-অনুভৱ-উপলব্ধিৰ পৰিসৰো বৰ্দ্ধিত কৰি আনিবলৈ লৈছিল। পৰোক্ষভাৱে আন এক ফল অৱধাৰিতভাৱে সমগ্ৰ বিশ্বৰ প্ৰায়বোৰ দেশে লাভ কৰিবলৈ

সক্ষম হৈ উঠিল; সেয়া হ'ল, নিজ নিজ দেশৰ নাগৰিকৰ মাজত সুপ্ত হৈ থকা মেধা-চিন্তা-কৌশলক জাগ্ৰত কৰি তুলি নিজৰ নিজৰ দেশ অথবা ৰাজ্যক উন্নীত কৰি নিজ দেশ-ৰাজ্যৰ মৰ্যাদা ঘূৰাই আনি সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলা মানসিক প্ৰৱণতা উদ্ৰেক হোৱাটো। বৃটিছৰ অধীনত থাকিও এনে মনোবল আৰু দেশপ্ৰেমৰ তাগিদাৰে নাগৰিক-সমাজে নিজৰ দেশক 'উন্নত দেশ' হিচাবে বিশ্বত চিনাকি দিব পৰা বহু দেশেই বৃটিছ-সাম্ৰাজ্যৰ পৰা মুক্ত হ'বলৈও সক্ষম হৈ আহিল। পৰ্যাপ্ত সক্ষমতা অৰ্জন কৰিব নোৱৰালৈকে আন আন দেশবোৰৰ নাগৰিকেও এই নব্য উন্নত দেশসমূহৰ পৰাও পৰোক্ষভাৱে উদ্‌গনি লাভ কৰিবলৈ সুযোগ পাব ধৰিলে আধুনিক শিক্ষাৰ সাৰ্বজনীন ব্যৱস্থা আৰু গ্ৰন্থ-সংস্কৃতিৰ নব্য পৰিবেশে। অকল ইংৰাজী ভাষাই নহয়, এখন দেশৰ নাগৰিকে ইচ্ছা কৰিলে, যিকোনো দেশৰ, যিকোনো ৰাজ্যৰ, যিকোনো অঞ্চলৰ ভাষা আয়ত্ত কৰি, বিভিন্ন দেশৰ বিভিন্ন ইতিবাচক জ্ঞান-সংস্কৃতিৰ মণি-মুকুতা বুটলিবলৈ প্ৰতিখন দেশ, প্ৰতিখন ৰাজ্যতে একোচাম সংস্কৃতিৱান উদ্যমী ব্যক্তি ওলাই আহিবলৈ ল'লে। ক্ৰমশঃ লিখা-পঢ়াৰ অধিকাৰ সকলোৰে বাবে মুকলি হ'বলৈ লোৱাত, আৰু বিদ্যায়তনিক লিখা-পঢ়াৰ বিষয়-বস্তুসমূহ ধৰ্মশাস্ত্ৰৰ জ্ঞানৰ পৰিধি পাৰ হৈ গণিত-বিজ্ঞান-ভূগোল-ৰাজনীতি-অৰ্থনীতি-ইতিহাস-সাহিত্য-ব্যাকৰণ আদিকো সাঙুৰি লৈ আইন, চিকিৎসা, অভিযান্ত্ৰিক-বিদ্যা আদি ন ন বিষয়লৈ আগবাঢ়ি মানুহৰ ঐহিক জীৱন-যাত্ৰাৰ ক্ষেত্ৰসমূহতো বিচৰণ কৰিবলৈ ল'লে, তেতিয়া সাহিত্য আৰু সংগীতো ৰাজপ্ৰশস্তিমূলক তথা ধ্ৰুপদবিশিষ্ট হোৱাৰ সলনি বহু পৰিমাণে জনমুখী হোৱাৰ দিশলৈ ঢাল খাবলৈ ল'লে। পুৰণি পৃথিৱীখনত ঘাইকৈ ধৰ্মৰ ভিত্তিত ভিন ভিন ধৰ্মীয় দৰ্শন সৃষ্টি হৈ মানুহক ভিন ভিন ধৰ্মীয়-সমাজত বিভক্ত কৰাৰ দৰে, নতুন পৃথিৱীখনত সংযোজন হ'লহি অৰ্থনীতিৰ ভিত্তিত ভিন ভিন দৰ্শনেৰে দেশসমূহক বিভক্ত কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়া। পুঁজিবাদ-সমাজবাদ-সাম্যবাদৰ প্ৰভাৱ বিশ্বসাহিত্যত পৰাৰ দৰে ভাৰতীয় সাহিত্যতো এনে অৰ্থনৈতিক ধাৰণাৰ ভিত্তিত ন ন লেখকৰ কলম চলিবলৈ ধৰিলে। পাৰিপাৰ্শ্বিক পৰিস্থিতিয়ে সংগীত-জগততো ক্ৰিয়া নকৰাকৈ নাথাকিল। মানুহে মানৱীয় মৰ্যাদা আৰু মানৱাধিকাৰৰ গুৰুত্ব অনুভৱ কৰিবলৈ শিকা এই আধুনিক যুগটোক সেইবাবে ৰূপান্তৰৰ যুগ বুলি ক'ব পাৰি। বৃটিছ শাসকৰ বিৰুদ্ধে পৰাধীনতাৰ শিকলি ছিঙি মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত অসমকে ধৰি বৃহৎ ভাৰত-ভূমিত স্বাধীনতাৰ সংগ্ৰাম চলা কালত ভাৰতীয় শিক্ষিত সমাজখনৰ লগতে জনগণেও আমেৰিকা, ৰাছিয়া, চীন, জাপান, জাৰ্মেনী, ইটালি, ফ্ৰাঞ্চ, হিটলাৰ, মুছোলিনী, লেনিন, মাও চে টুং, মুছলিম লীগ, আজাদ হিন্দ ফৌজ, জনসংঘ, গণনাট্য সংঘ, মাৰ্ক্সবাদ, গান্ধীবাদ আদি ভিন্নমুখী চিন্তা-পন্থা-দৰ্শন-ব্যক্তি-অভিযান আদিৰ বিষয়ে অৱগত হৈ আহিছিল, কিন্তু ভাৰতীয়ৰ এক বিশেষ সাধাৰণ প্ৰবৃত্তিটো হৈছে সকলোতে জ্ঞান আৰু সাংস্কৃতিক মূল্য বিচাৰি লৈ তৃপ্ত হোৱাটো, যাৰ বাবে পন্থা আৰু দৰ্শন ভিন্নতা থকা সত্বেও কোনো ব্যক্তি, কোনো পক্ষক সমৰ্থন-বিৰোধৰ সিদ্ধান্ত লোৱাৰ সলনি শিক্ষিত-অশিক্ষিত নিৰ্বিশেষে গৰিষ্ঠসংখ্যক লোকেই সকলোৰে গুণানুকীৰ্তনহে কৰিবলৈ শিকিছিল। ভাৰতৰ সাধাৰণ লোকৰ মানত আমেৰিকাও ভাল, ৰাছিয়াও ভাল, চীনো ভাল, হিন্দুও ভাল, মুছলমানো ভাল, খৃষ্টানো ভাল, সুভাষ বসুও ভাল, মহাত্মা গান্ধীও ভাল, ইংৰাজৰ শাসনো ভাল, স্বাধীন ভাৰতখনো ভাল--এনে ধৰণৰ সৌহাৰ্দসূচক মনেৰে সকলোকে মান্যতা দিব বিচাৰে; এই মান্যতাপূৰ্বক ভাৱনাৰে গীত ৰচনাৰ দিশতো গীতিকাৰসকল আগুৱাবলৈ লৈছিল। মানুহৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন, বিপদ-সম্পদ, কষ্ট-বিলাস, ভোগ-দুৰ্ভোগ আদিৰ লগতে জৈৱিক-জৈৱনিক প্ৰবৃত্তিকো বিশ্ব-সাহিত্যই স্থান দিয়াৰ দৰে ভাৰতীয় সাহিত্যতো মানুহক লৈ গল্প-উপন্যাস-কবিতা-নাটক ৰচনা হ'বলৈ ল'লে। ভাৰতৰ অন্যান্য ৰাজ্যৰ তুলনাত বহু পলমকৈ অসমে বিদেশী শাসকৰ অধীনস্থ হ'লেও, বৌদ্ধিক-আনুভূতিক দিশত অসমীয়া ব্যক্তিসকল ভিতৰি-ভিতৰি প্ৰখৰ মেধা আৰু অনুভৱতাৰে পুষ্ট আছিল গুণে বৃটিছৰ সৌজন্যত লাভ কৰা শিক্ষাৰ সুচলতাই ক্ষীপ্ৰগতিত সুশিক্ষিত সমাজ একোখন গঢ় লৈ উঠিল; অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতি থকা দৃঢ় প্ৰেমৰ তাড়নায়ো খৃষ্টান মিছনেৰীৰ সহযোগত অসমীয়া ভাষাক পুনৰোদ্ধাৰ কৰাই যি ক্ষিপ্ৰতাৰে ব্যাকৰণ-অভিধান প্ৰস্তুত কৰি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ সেৱকসকলে অনিন্দ্যসুন্দৰ সাজত 'আধুনিক অসমীয়া ভাষাটোক

গঢ় দি উঠালে, সেয়া অনুধাৱন কৰিলে অভিভূত নহৈ নোৱাৰি। অকল আধুনিক ৰূপত ভাষাটোক পুনৰ্নিৰ্মাণ কৰাই নহয়, সাধুকথা-পদ্য-কবিতা-চুটিগল্প-উপন্যাস-নাটক-জীৱনী-প্ৰবন্ধ আদিৰে অসমীয়া ভাষাক সাহিত্য-সমৃদ্ধ কৰি উজলাই তুলিলে। একেই উদ্যমেৰে সংগীতকাৰসকলে আধুনিক অসমীয়া ভাষাত সুৱদী-সুৰীয়া গীতৰ সৃষ্টিতো অসাধাৰণ পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাবলৈ সাম্যৰ্থ অৰ্জন কৰিলে। সমগ্ৰ বিশ্বজোৰা আধুনিক যুগটোৰ এই বাৰে-ৰহণীয়া ভাৱ-চিন্তা, ৰেহ-ৰূপ, অৱস্থা-ব্যৱস্থাৰ লগতে মানুহৰ আনুভূতিক-জগতখনত কুৰুকি কুৰুকি সোমাই অসমৰ গীতিকাৰ-সুৰকাৰ সকলেও বিবিধ বিষয়ৰ গীত ৰচনাত মনোনিবেশ কৰিবলৈ ল'লে। প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰ পৰা নাৰী-পুৰুষৰ প্ৰেম-প্ৰণয়লৈকে, মহাকাব্যিক চৰিত্ৰৰ পৰা অসমৰ ভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ কৃষ্টি-ঐতিহ্যলৈকে, অভিজাত শ্ৰেণীৰ বিলাস-সম্পদৰ পৰা দাৰিদ্ৰই কোঙা কৰা উদ্বাস্তুজনলৈকে, ভাৱবাদী দৰ্শনৰ পৰা বস্তুবাদী দৰ্শনলৈকে, ৰোমাণ্টিকতাৰ পৰা কাঁচি-হাতুৰিলৈকে, ধৰ্মীয় চিন্তাৰ পৰা বেপাৰ-বাণিজ্যলৈকে, ইতিহাসৰ পৰা বিজ্ঞানলৈকে, অতীত-ৰোমন্থনৰ পৰা বিপ্লৱ-আন্দোলনলৈকে, ৰাজ-অন্তেষপুৰৰ পৰা শইচৰ পথাৰলৈকে, স্বদেশ-প্ৰেমৰ পৰা বিশ্ব-মানৱতালৈকে, মহাকাশৰ পৰা বালিমাহী চৰাইটিলৈকে, লুইত-গঙ্গাৰ পৰা ভল্গা-হোৱাংহোলৈকে, লণ্ডন-পেৰিছৰ পৰা অসমৰ জকাইচুকলৈকে, সৈনিকৰ কান্ধৰ ৰাইফলটোৰ পৰা বিধবা গাভৰুৰ উকা কপালখনলৈকে----সমস্ত চিত্ৰপটেই গীতৰ কথা হৈ পৰিল। আধুনিক যুগটোত (এইখিনিতে মন কৰিব যে, সাম্প্ৰতিক যুগটো 'আধুনিক' নহয়, 'উত্তৰ আধুনিক'হে) সাহিত্যকে ধৰি বিবিধ কলাত যিদৰে বিবিধ বিষয়-বস্তু উদ্ভাসিত হৈ আহিবলৈ লৈছিল, সংগীততো সেয়া অভিনৱ ৰূপত, বিচিত্ৰ সুৰীয়া ছন্দেৰে বাঙ্ময় হৈ উঠিবলৈ লৈছিল। মানুহমুখী এই আধুনিকতাৰ ভিত্তিত ন ন বাদ্যযন্ত্ৰসহ নতুন শৈলীৰ গীতকেই 'আধুনিক গীত' অভিধাৰে বুজোৱা হ'ল।

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ইতিহাস যিদৰে প্ৰাচীন, অসমৰ গীত-মাত-নাম-নাচ-বাদ্যৰ ইতিহাসো সমানেই প্ৰাচীন; বৰং, পৰম্পৰাগতভাৱে চলি অহা বহুবোৰ গীত-নাচ-বাদ্যৰ নিদৰ্শনে সাহিত্যতকৈও সংগীতৰ প্ৰাচীনত্ব অধিকতৰ বুলিহে অনুভৱ হয়। নিচুকনি গীত, বিয়াগীত, টোকাৰি-গীত, বিহুগীত, বনগীত, বিহুনাচ, ঐনিতম, বাগৰুম্বা, কামৰূপীয়া লোকগীত, গোৱালপৰীয়া লোকগীত, দেহবিচাৰ গীত, খেৰাই, ফুলকোঁৱৰ-মণিকোঁৱৰৰ গীত, ঢুলীয়া-নাচ, আইনাম, অপেচৰা-নাম ইত্যাদি গীত-নাম-নাচবোৰৰ দৰে বিহুঢোল, বৰঢোল, ঢেপাঢোল, কালি, ম'হৰ শিঙৰ পেঁপা, চিফুং, ৱাংছি, দোতাৰা, লাউ-টোকাৰি, টকা, গগণা, সুঁতুলি ইত্যাদি ইত্যাদি লোকবাদ্যবোৰ কিমান পুৰণি, সেয়া ঠাৰৰ কৰাই টান। 'ওজাপালি, ভাইৰা, বৰগীত, সত্ৰীয়া নৃত্য, নাগাৰা-নাম, সংকীৰ্তন আদি। সেই তুলনাত অৰ্বাচীন) সেইবাবে, ওপৰৰ দফাত উল্লেখ কৰা 'আধুনিক অসমীয়া ভাষা'ৰ সৈতে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যক একাকাৰ কৰি চোৱাটো অবান্তৰ কথা হ'ব। সেইদৰে, ধ্ৰুপদী সংগীত আৰু আধুনিক গীতৰ চৰ্চাৰ সময়েই অসমীয়া সংগীতৰ ইতিহাস বুলি ধাৰণা লোৱাটোও অবান্তৰ কথা হ'ব। এই উপলব্ধিটো 'আধুনিক গীত'ৰ কলাকাৰসকলে গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰিব পৰাটোৱেই 'আধুনিক গীত'ৰ সন্দৰ্ভত বিশেষ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কথা।

ভাৱ-সংগীত, লঘূ সংগীত, সুগম সংগীত আদি নানা নামেৰে অভিহিত এই 'আধুনিক সংগীত'বোৰ ব্যাকৰণসন্মত গুণগত মানত শাস্ত্ৰীয়-সংগীততকৈ নিম্ন পৰ্যায়ৰ হ'লেও মানৱীয় মূল্যবোধ তথা আবেদনময়িতা অতি উচ্চ পৰ্যায়ৰ। লোক-সংগীত আৰু শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ আবদ্ধ পৰিসৰৰ বিপৰীতে আধুনিক গীতৰ কথা আৰু সুৰে জনমুখী মনঃ-সংবাদকে ধৰি দেশ আৰু বিশ্বৰ সমসাময়িক ৰাজনৈতিক-অৰ্থনৈতিক-সামাজিক-সাংস্কৃতিক-বৌদ্ধিক-আনুভূতিক পৰিবেশৰ চিত্ৰায়নৰ প্ৰেক্ষাপটত উৎকৃষ্ট সংগীত ৰূপে সৰ্বজনগ্ৰাহ্য হৈ পৰিছে। (কিন্তু, তাৰে সুযোগ লৈ, লাৰে-লাপ্পা কথা আৰু সুৰ-বাদ্যৰ ৰুচিবিগৰ্হিত সংমিশ্ৰণ ঘটাব খুজিলে, সেয়া 'আধুনিক সংগীত'ৰ ধাৰণাক বিকৃত কৰা হ'ব। আধুনিক গীত মানে ইতিবাচক প্ৰগতিশীল চিন্তা আৰু মানুহৰ হৃদয়ৰ বাৰ্তাক যথানুসাৰ শব্দ-বিন্যাস আৰু চিত্তাকৰ্ষক সুৰ-বাদ্যৰ সুষম সমন্বয়।) আধুনিক গীতৰ কথাই যেতিয়া সুবোধ শ্ৰোতাৰ মগজু-হৃদয়ক চোৱে, সুৰ-বাদ্য-কণ্ঠই

যেতিয়া অনুভৱী শ্ৰোতাৰ মন-প্ৰাণ টানি ধৰে, তেতিয়া আধুনিক গীত একোটাও যুগজয়ী হৈ পৰিব পাৰে। যিহেতু বিষয়-বস্তুৰ ভিন্ন ধৰ্মিতাৰে আধুনিক গীতৰ চৰ্চা ব্যাপক তথা স্বতঃস্ফূৰ্ত, এনে পটভূমিত আধুনিক গীতক বিষয়-বস্তুৰ ভিত্তিত বিভিন্ন ভাগত ভগাব পাৰি--

ভক্তিমূলক, প্ৰকৃতি-বিষয়ক, দেশপ্ৰেমমূলক, বৈপ্লৱিক, ইতিহাসভিত্তিক, কাহিনীভিত্তিক, প্ৰেম-প্ৰণয় সম্পৰ্কীয়, সৌন্দৰ্য-বৰ্ণন (প্ৰাকৃতিক, দৈহিক, সাম্পদিক আদি), দুখ-শোক-যাতনা-দুৰ্দশাৰ ব্যথানুভৱ অথবা বিষাদাত্মক, তৃপ্তি-মনোৰঞ্জনমূলক, প্ৰেৰণাদায়ক, ব্যক্তি-বন্দনা, আত্মজৈৱনিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, জন-সজাগতামূলক, নিৰ্দিষ্ট আদৰ্শকেন্দ্ৰিক প্ৰচাৰ, যৌনগন্ধী, কল্পনা-বিলাস আৰু অন্যান্য।

আধুনিক অসমীয়া সংগীতত অন্তৰপৰশা শব্দৰ গাঁথনিৰে ভাৱ-প্ৰকাশৰ সাংগীতিক নব্য আবেদনেৰে তিনিগৰাকী প্ৰসাদে (জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুপ্ৰসাদ, পাৰ্বতীপ্ৰসাদ) গীতৰ যি ঢল বোৱালে, সেয়া আমাৰ বাবে আজিও অসমীয়া আধুনিক সংগীতৰ প্ৰাতঃস্মৰণীয় গীত হৈ আছে। জ্যোতি-সংগীত, বিষ্ণু ৰাভা সংগীত, আৰু পাৰ্বতীপ্ৰসাদৰ গীতবোৰ পাহৰি যাবলৈ আমি কেতিয়াও নোৱাৰোঁ।

সংগীতৰ ইতিহাসকে ধৰি ভাৰত-অসম তথা বিশ্বৰ প্ৰেক্ষাপটত প্ৰাগৈতিহাসিক-ঐতিহাসিক-সামাজিক-সাংস্কৃতিক-ৰাজনৈতিক-অৰ্থনৈতিক দিশৰ উপৰিও মানুহৰ অনুভূতি-প্ৰবৃত্তিৰ লগতে সমগ্ৰ বিশ্বৰ মনীষীসকলৰ জ্ঞান-মেধা-কৃতি-আদৰ্শক সামৰি সমস্ত বিষয়-ব্যক্তি-বিদ্যা-বুৰঞ্জীক একত্ৰে জানিবলৈ, বুজিবলৈ সক্ষম হ'ব পৰাকৈ কোনো নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তি এগৰাকীৰ অস্তিত্বৰ কথা আমি কল্পনা কৰিব পাৰোঁ নে ? তাতে, গায়ক-সুৰকাৰ-গীতিকাৰ এজনক এনে সমস্ত দিশৰ জ্ঞান আৰু বাৰ্তাৰে পুষ্ট বুলি আঙুলিয়াই দেখুৱাব পাৰোঁ নে ? এই ক্ষেত্ৰত আমি আমাৰ কল্পনাৰ জগতখনলৈ ঢাপলি মেলিব নালাগে, আমাৰেই সৌভাগ্য যে, এই অসমতে এনে এগৰাকী ক্ষণজন্মা গীতিকাৰ-সুৰকাৰ-গায়কে জন্মলাভ কৰিলে, যিয়ে নিজৰ বিদ্যায়তনিক প্ৰতিভাৰ চানেকিৰে উচ্চ পদবীত নিযুক্ত হৈ ধন-প্ৰতিপত্তিৰে সামাজিক প্ৰতিষ্ঠা লাভৰ সুযোগ নলৈ, বিশ্বৰ সমস্ত ঠাইত সিঁচৰতি হৈ থকা সৌন্দৰ্যৰ ৰং সানি, জ্ঞানৰ মণি-মুকুতা বুটলি, বিশ্ব-মানৱৰ হৃদয়ত কুৰুকি কুৰুকি সোমাই গৈ, যাযাৱৰী জীৱন কটাই, সংগীতৰ মাধ্যমত আমালৈ কি দি গ'ল, সেয়া বৰ্ণাবলৈ যোৱাটো, আমাৰ দৰে নিঃকিন লেখকৰ বাবে দুৰূহ কথা, আৰু এই লেখাটোৰ কলেৱৰৰ প্ৰসংগতো বাহুল্য হোৱাৰ দৰে হ'ব। এইগৰাকী বিশ্ববিশ্ৰুত শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু কৃতিৰ সন্দৰ্ভত বিশেষ বিশেষ প্ৰসংগসাপেক্ষে সুলেখক-সুলেখিকাসকলে ভিন ভিন সুখপাঠ্য লেখা আগবঢ়াইছে; মই মাথো মোৰ ক্ষুদ্ৰ সাম্যৰ্থৰ ভিত্তিত তেখেতৰ গীত কেইটামানৰ উল্লেখ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছোঁ।

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু সংগীত-ক্ষেত্ৰৰ প্ৰায়সকল পুৰোধা ব্যক্তিৰ সাহচৰ্য-আশীৰ্বাদ-অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰাৰ লগতে, বিশ্ব-ইতিহাসৰ সমস্ত অধ্যায় পাত-পাতকৈ অধ্যয়ন-নিৰীক্ষণ কৰি জ্ঞানপুষ্ট হ'ব পৰা মনীষাৰে গঢ় লোৱা মানৱতাবাদী বিশ্ব-নাগৰিক ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত-সমস্তক 'ভূপেন্দ্ৰ সংগীত' অভিধাৰে সুকীয়া পৰিচয় দিয়া হয়, বিষয়-বস্তুৰ ভিত্তিত গীতসমূহক বহুধৰণে ভাগ কৰিব পাৰি, যদিও, লেখাটো অতি কম সময়ত যুগুত কৰিবলগীয়া হোৱা কাৰণত যথোচিতভাৱে ভাগ ভাগকৈ দেখুৱাব নোৱাৰি, থূলমূলকৈ মোৰ নিজা উপলব্ধিৰে কেইটামান ভাগত ভগাই দেখুৱালোঁ--(এই ক্ষেত্ৰত, ত্ৰুটি-আঁসোৰাহ, অভাৱ-অসম্পূৰ্ণতাৰ বাবে পঢ়ুৱৈৰ ওচৰত মাৰ্জনা বিচাৰিছোঁ)

(ক) অসম

i) অসম আমাৰ ৰূপহী,গুণৰো নাই শেষ

ii) আই তোক কিহেৰে পূজিমে,
আই তোৰ চৰণে দুখানি

iii) জিলিকাব লুইতৰে পাৰ

iv) ৰিমঝিম ৰিমঝিম বৰষুণে নেপুৰ বজায় ক'ত
v) বৰদৈচিলা নে সৰুদৈচিলা নে
অসমৰ আকাশত বৰ বৰ চিলা
vi) মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ মহামিলনৰ তীৰ্থ
vii) লুইতৰ চাপৰিত ক'ৰে নাৰবীয়া শচপাৰ্বতীপ্ৰসাদ
viii) প্ৰেম প্ৰেম বুলি জগতে ঘূৰিলো
ঘৰতে আছিলে প্ৰেম
ix) শংকৰে সিঁচে নামৰে কঠিয়া
x) বুকু হমহম কৰে মোৰ আই

(খ) বৈপ্লৱিক চেতনা / শ্ৰেণী-বৈষম্য

xi) অ' মোৰ ধৰিত্ৰী আই, চৰণতে দিবা ঠাই
xii) মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাত নেলাগে
xiii) বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্য জনৰে
xiv) প্ৰতিধ্বনি শুনো মই প্ৰতিধ্বনি শুনো
xv) দোলা হে দোলা, কঢ়িয়াই লৈ যাওঁ
বৰ বৰ মানুহৰ দোলা
xvi) শীতৰে সেমেকা ৰাতি
xvii) মুক্তিকামী লক্ষজনৰ মৌন প্ৰকাশ
xviii) মোৰ গান হওক বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে
এক গভীৰ আস্থাৰ গান
xix) ডুগ্ ডুগ্ ডুগ্ ডুগ্ ডম্বৰু
xx) যুৱতী অনামিকা গোস্বামী আৰু
যুৱক প্ৰশান্ত দাসে
xxi) নেকান্দিবা নেকান্দিবা, মোৰে নতুন কইনা
xxii) অতীতৰ বুৰঞ্জী লেখকে লিখিছিল
ৰজা-মহাৰজাৰ কথা
xxiii) ঐ শুকান পাহাৰ , ঐ নিলাজ পাহাৰ
xxiv) আজি জীৱন বুটলিবি হাঁহি হাঁহি আহ
xxv) প্ৰচণ্ড ধুমুহাই প্ৰশ্ন কৰিলে মোক
xxvi) জীৱনজোৰা খ্যাতিয়ে যদি মানুহ পাহৰায়
xxvii) মোৰ গীতৰ হেজাৰ শ্ৰোতা, তোমাক নমস্কাৰ
xxvii) ... অনন্ত ছন্দেৰে বাজে নাগাৰা
xxviii) মানুহৰ দেহতে জীৱই কলেমলায়

(গীতিকাৰ-পাৰ্বতীপ্ৰসাদ বৰুৱা)

xxix) সময়ৰ অগ্ৰগতি

(গ) প্ৰকৃতি-বিষয়ক / সৌন্দৰ্যবোধ

xxix) বহাগী অ' শাওণী , অ' ভাদৈ পাটমাদৈ

কি জগৰ লগালো মই
xxx) বহাগ মাথো এটি ঋতু নহয়
xxxi) স্নেহে আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ
ধাৰাসাৰ বৃষ্টিৰ প্লাৱন আনে
xxxii) আহিনমহীয়া শেৱালি সৰিলে
xxxiii) বজালে আহিনে বাঁহী নে বীণ.
xxxiv) আজি ফাগুণৰ পুৰা বেলাতেই
xxxv) জিকমিক দেৱালিৰ বন্তি জ্বলে
xxxvi) শাৰদী ৰাণী তোমাৰ হেনো নাম
xxxvii) মেঘে গিৰগিৰ কৰে , হিৰ হিৰ মেঘে কৰে
xxxviii) মিঠা মিঠা বহাগৰ গীত এটিকে ৰচো বুলি
xxxix) প্ৰেম-প্ৰণয়ৰ অনুভৱ
xxxx) এটুকুৰা আলসুৰা মেঘ ভাঁহি যায়
xxxxi) তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল
xxxxii) বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন মৌনতাৰ
সূতাৰে বোৱা এখনি নীলা চাদৰ
xxxxiii) গুপুতে গুপুতে কিমান খেলিম
আলিংগনৰ এই খেলা
xxxxiv) কি যে তোমাৰ সংগ প্ৰিয়া
xxxxv) কলিৰ কৃষ্ণ বুলি নোজোকাবা মোক
xxxxvi) মই যেন আজীৱন উৰণীয়া মৌ
xxxxvii) সুউচ্চ পাহাৰৰ শৃংগলৈ উঠা মই
এক প্ৰেমিক অশ্বাৰোহী
xxxxviii) সহস্ৰজনে মোক প্ৰশ্ন কৰে মোৰ
প্ৰেয়সীৰ নাম

(ঙ) সামাজিক বাৰ্তা নিহিত আত্মজৈৱনিক উপলব্ধি

xxxxix) শৈশৱতে ধেমালিতে
L) আকাশী গঙ্গা বিচৰা নাই
Li) তুমিয়ে মোৰ কল্পনাৰে হৰিণী নয়না
Lii) পত্ৰলেখা, পত্ৰ তুমি নিলিখা হ'লা
Liii) সাগৰ সংগমত কতনা সাঁতুৰিলো
Liv) মই এটি যাযাবৰ

(চ) হৃদয়ৰ বিশেষ অনুভৱ

Lv) কঁহুৱা বন মোৰ অশান্ত মন
Lvi) তুমি বিয়াৰ নিশাৰ শয়নপাটীৰ
এপাহি ৰজনীগন্ধা , তোমাৰ মূল্য এনিশা
Lvii) সেন্দুৰৰে ফোঁটটিয়ে পাটগাভৰুৰ কপালতে

সলাজ মৰম আঁকি দি কি যে সোৱাদ পায়
Lviii) চিৰ যুগমীয়া ঢৌ তুলি ঢৌ তুলি
Lix) অস্ত আকাশৰে সপোন ৰহণ সানি
ক্লান্ত লুইতৰে হেঙুলীয়া পানী
বৈয়ে যায়, বৈয়ে যায়, বৈয়ে যায়
(চ) ঠাই / বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ কলস-কৃষ্টি / সমন্বয়-সম্প্ৰীতি
Lx) বোলো অ', মিচিং ডেকাটি
বজালি যে পেঁপাটি, সুৰেৰে সজালি দেখোন
দিচাংমুখৰ নিশাটি
Lxi) হে হে ঢোলে-ডগৰে, হে হে হিয়াৰ উমেৰে
নেদেখা এনাজৰীৰে বান্ধো আহা
পাহাৰ শিখৰৰে মহান চিয়েমক
Lxii) মই কোহিমাৰে আধুনিকা ডালিমী
Lxiii) ছিয়াঙৰে গালং, লোহিতৰে খামটি
আৰু টিৰাপৰে ৱানচুৱে মোক কিয় মাতিছে
Lxiv) লিয়েন মাকাও
Lxv) মন ক্ষণে ক্ষণে বিনায়
Lxvi) কাজিৰঙা কাজিৰঙা
Lxvii) ছিলঙৰে গধূলি
Lxviii) ৰূপসী নৈৰ পাৰেদি কোন চাওতাল গাভৰু
Lxix) ফুট গধূলিত কপিলী খুটিত কোন
গোৰ্খালী গাভৰুৰ গাইজনী হেৰাল
Lxx) গৌৰীপুৰীয়া গাভৰু দেখিলো হাতী ধৰিবলৈগৈ
হাতীও ধৰিলো তাইকো মুহিলো
সাঁতুৰি গদাধৰ নৈ
Lxxi) বৰপথাৰত ৰিং মাৰিলি, কোন ধুবুৰীৰ
অচিন ডেকাৰ মন ভুলালি, কিনো তই মায়া জান
Lxxii) ৰাধাচূড়াৰ ফুল গুঁজি ৰাধাপুৰৰ ৰাধিকা
Lxxiii) কপিলী কপিলী ৰাংঢালী ছোৱালী
Lxxiv) ধুবুৰীৰে ভাইটি আৰু তেজপুৰৰে ভণ্টি
Lxxv) মইনাজান লুইত পাৰে হ'লো, দিক্ৰং পাৰ
Lxxvi) আজি আকাশৰ শেষ হ'বপায়,
শেষ বাৰিষাৰ গান
দিখৌ নৈৰ বুকুতে সেয়েহে আহিছে
শেহতী বান
Lxxvii) এটি কলি দুটি পাত, ৰতনপুৰ বাগিছাত

Lxxviii) হাজো ডুবি ডেৰগাওঁ ডম্বৰু বজায়

অন্যান্য

মেয়েই অসমৰ মেয়েই ভাৰতৰ
মেয়েই ডেকাল'ৰা অগ্নিময়
- - - -
গাৰো-লালুং-মিকিৰ-কছাৰী-ৰাভা
কপালত জিলিকে শত গৌৰৱ-আভা
- - - (ৰচনা - জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা)

(ছ)

Lxxix) মোৰে জীৱনৰে সখা কৃষ্ণ

Lxxx) অলীয়া বলিয়া কৃষ্ণ কলিয়া (বিষ্ণুৰাভা)

Lxxxi) শ্যামকানু দূৰৈ হে নাযাবা

Lxxxii) চিত্ৰলেখা চিত্ৰলেখা চিত্ৰ এখন আঁকানা

Lxxxiii) ৰূপহ কোঁৱৰৰ চুমা পৰশতে
লাজুকী কুঁৱৰী মৰহি যায় (জ্যোতিসংগীত)

(জ) সাময়িক প্ৰসংগ / ইতিহাস

Lxxxiv) কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল

Lxxxv) গংগা মোৰ মা, পদ্মাও মোৰ মা

Lxxxvi) চ্যাওলুং চুকাফা

Lxxxvii) চন্দ্ৰৰ বুকুলৈ মানুহ যাবলৈ ওলালে

Lxxxviii) আমি একেখন নাৱৰে যাত্ৰী

(ঝ)

Lxxxix) হে মাই যশোৱা হে (লোকগীত)

XC) অ' গো মাৰ,মই তোমাৰ লৱণু নাখাওঁ ক্ত

XCi) কানাই পাৰ কৰা হে বেলিৰ পৰিল ছায়া

XCii) বৰ বৰিবা যায় মেনকা সংগে দুনি-ঘট

XCii) ৰাধে ক'লা নুবুলিবি মোক

(ঞ)

XCiii) শুন শুন ৰে শুন বৈৰী প্ৰমাণা
নিশাচৰ নাশ নিদানা শচবৰগীত-শংকৰদেৱ

XCiv) পাৱে পৰি হৰি কৰোহো কাতৰি (বৰগীত- মাধৱদেৱ)

XCv) হে জয় ৰঘূৰ নন্দন হে জয়
ৰাঘৱ ৰাম এ জয় ৰঘূৰ নন্দন

(ট)

XCvi) অ' বান্ধৈ অ' সিপাৰৰ বান্ধৈ ,
এন্ধাৰ ইটো পাৰ (দেহ বিচাৰ গীত)

(ঠ)
XCvii) শম্মা থাকিলে জৰুৰ জৰুৰ
পৰোৱানা যে আহিবই (কাৱালি)
(ড)
XCviii) চাহেব যায় আগতে,হয় চাহেব হয় (জিকিৰ)
(ঢ)
XCix) তোমৰা গেইলে কি আসিবেন
মোৰ মাহুত বন্ধু ৰে (গোৱালপৰীয়া লোকগীত)
XCx) তোমৰা নাযাইও নাযাইও
XCxi) ইলচা ৰে
(ণ) মানৱতাবাদ
XCxii) মানুহে মানুহৰ বাবে ,যদিহে অকণো নেভাবে
ভাবিব কোনেনো কোৱা ইত্যাদি ইত্যাদি।

অসম্পূৰ্ণ এই তালিকাখনত কিছুসংখ্যক জ্যোতি-সংগীত, বিষ্ণু সংগীত, পাৰ্বতীপ্ৰসাদৰ গীতৰ লগতে শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱৰ বৰগীতৰো উল্লেখ কৰা হৈছে, যিবোৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠতেই আমি প্ৰথম শুনিছোঁ। অৱশ্যে একোটা গীতত একাধিক বিষয়-বস্তু তথা ভাৱৰ সংমিশ্ৰণ থকা বাবে শ্ৰেণী-বিভাজন কৰাটোও জটিল সমস্যা হৈ পৰে। আধুনিক গীতৰ লগতে লোকগীত, বৰগীত, বিহুগীত, জিকিৰ, কাৱালী আদি ভিন্ন শৈলীৰ গীতত কণ্ঠ নিগৰোৱা শিল্পীগৰাকীৰ সংগীত-ক্ষেত্ৰখনৰ ব্যাপ্তি এই অভাজনৰ বাবে ঢুকি নোপোৱা এক বিষয়। দ্বৈতকণ্ঠেৰেও ভূপেন হাজৰিকাৰ বহুতো গীত জনপ্ৰিয়। জয়ন্ত হাজৰিকা, অঞ্জু দেৱী, ৰুণুমী ঠাকুৰ, ভাস্কৰ দাস, প্ৰতিমা পাণ্ডে, ঊষা মংগেশকাৰ, লতা মংগেশকাৰ, মহম্মদ ৰফী, কিশোৰ কুমাৰ ইত্যাদি অনেক অখ্যাত-বিখ্যাত কণ্ঠশিল্পীৰ লগত গোৱা বহু জনপ্ৰিয় গীতৰ কথা সংগীতপ্ৰেমীসকলে নিশ্চয় জানে।

নিজৰ সাম্যৰ্থৰ দুৰৱস্থাক স্বীকাৰ কৰি, সামৰণিত এটা নিজস্ব অনুভৱ ব্যক্ত কৰিবলৈ ওলাইছোঁ। ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱক 'সুধাকণ্ঠ' উপাধি প্ৰদান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত মই দুই ধৰণৰ অনুভৱ পোষণ কৰোঁ--এটা হ'ল, শব্দৰ শুদ্ধ উচ্চাৰণসহ গীতৰ কথাৰ ভাৱৰাশিৰ যথানুৰূপ অৰ্থ বহন কৰিবলৈ যি প্ৰক্ষেপন ভংগীৰ প্ৰয়োজন, সেয়া গীতৰ পৰিবেশনত পৰিস্ফুট হ'ব পৰাকৈ তেখেতৰ কণ্ঠনিসৃত গীতে নিখুঁত ৰূপত তুলি ধৰে; আনকি, যুক্তাক্ষৰৰ শব্দবোৰো (যিটো অন্য গীতত বিৰল বুলিয়েই ক'ব পাৰি) সাংগীতিক মূৰ্চ্ছনাত অকণো ব্যাঘাত হ'ব নোৱৰাকৈ গীতত ব্যৱহাৰ কৰি আবেদনময়িতাৰে শুদ্ধ উচ্চাৰণ কৰাৰ বিশেষ দক্ষতা। দ্বিতীয়তে, কণ্ঠৰ ক্ষেত্ৰত তেখেতৰ সমকক্ষ হ'ব পৰাকৈ হয়তো বহু গায়ক আছে, কিন্তু তেখেতৰ গীতত যি মেধা-প্ৰজ্ঞা-বাৰ্তা-বাণী-অনুভৱ-অভিজ্ঞতা-শ্ৰম-সাধনাৰে মথিত শব্দ-বাক্যৰ পয়োভৰ ঘটিছে, সেয়া একত্ৰে একেজন সংগীত-শিল্পীৰ ক্ষেত্ৰত উপলব্ধ নহয়। অৰ্থাৎ, গীতৰ কথাৰেও সুধা বিতৰণ কৰা, আৰু কণ্ঠেৰেও সুধা নিগৰাব পাৰা -- 'সুধাকণ্ঠ' বুলিলে এই দুয়োটা গুণৰ সমাহাৰৰ কথাই মই গভীৰভাৱে হৃদয়ংগম কৰোঁ'।

মহান শিল্পীগৰাকীৰ ৯৯-সংখ্যক জন্ম-দিৱস উপলক্ষ্যে 'সাহিত্য চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম'ৰ দ্বাৰা বাংগালুৰুত আয়োজিত শ্ৰদ্ধাৰ্ঘ্য-অনুষ্ঠানৰ সৈতে সংগতি ৰাখি 'সুধাকণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকা' নামৰ বিশেষ গ্ৰন্থখন প্ৰকাশৰ দৰে মহত্বপূৰ্ণ কাম এটা হাতত লোৱা বাবে 'সাহিত্য-চৰ্চা কেন্দ্ৰ, অসম'ৰ প্ৰতি শলাগসহ এই লেখাৰে সুধাকণ্ঠৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাঞ্জলি তৰ্পণ কৰিলোঁ।●

বাৰ্ড অব্ ব্ৰহ্মপুত্ৰ
(BARD OF BRAHMAPUTRA)

মানবেন্দ্ৰ গোস্বামী

(১)

একমেৱক্ষিৰং যস্তু গুৰুঃ শিষ্যং প্ৰবোধয়েৎ।
পৃথিব্যাং নাস্তি তদ-দ্ৰব্যং যং দত্ত্বা সোনৃণী ভৱেৎ।।

(গুৰুৱে শিকোৱা এটা মাত্ৰ আখৰটোৰ প্ৰতিদান দিবলৈ পৃথিৱীৰ এনে কোনো বস্তু নাই, যাক দি শিষ্যজন ঋণমুক্ত হ'ব পাৰে।)

ভাষা-সাহিত্য, সংগীত, চিন্তা-চৰ্চা, শিক্ষা-দীক্ষাৰে বিভিন্ন দিশত প্ৰজ্ঞাবান ব্যক্তিসকলৰ যি অৱদান সেয়া প্ৰতিদান হিচাপে ঘূৰাই দিয়াৰ ধৃষ্টতা কোনেও নকৰাই শ্ৰেয়।

'মই জীয়াই আছো সময়ৰ আগে আগে আত্মপ্ৰত্যয়ৰ বাবে। সাধাৰণৰ মাজতেই থাকিম অসাধাৰণভাৱে।' —এইশাৰী কথা কোনে কেনেকৈ কৈছিল সেয়া পিচৰ কথা। কিন্তু আত্মপ্ৰত্যয়ৰ মাজেৰে আজিও সেইজনা ব্যক্তি অসমীয়া জাতিৰ মাজত অসাধাৰণ ৰূপত জীয়াই আছে। থাকিবও।

১৯২৬ চনত তাহানিৰ 'নেফা'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত শদিয়াৰ বলুং গাঁৱত জন্ম লাভ কৰা শিশুটিক অৰুণাচলী অসমীয়াসকলে মৰমেৰে ওপচাই দিছিল। সেই শিশুটিয়ে এদিন ডাঙৰ হৈ ১৯৭৬ চনত বৰঅসমৰ চেনেহৰ এনাজৰীডালৰ পৰা অৰুণাচলক আঁতৰি যোৱাৰ বিৰহ সহিবলগীয়া হৈছিল। তথাপি তেওঁ অৰুণাচলীৰ মৰমৰ উপহাৰ হিচাপে আগবঢ়াইছিল 'চিয়াঙৰে গালং', 'টিৰাপ সীমান্ত' ইত্যাদি। ১৯৭২ চনত লিখা অৰুণ কিৰণ শিশ কি ভূষণ, কণ্ঠে হিম কি ধাৰা, প্ৰভাত কিৰণ চুম্বিত দেশ, অৰুণাচল হামাৰা, অৰুণাচল হামাৰা।' আজিও অৰুণাচলীসকলে প্ৰতিখন সভাৰ শেষত এই গীতটি গায়। সেইগৰাকী ব্যক্তি আছিল অসমীয়াৰ প্ৰাণোসম, সুধাকণ্ঠ ড° ভূপেন হাজৰিকা।

(২)

ইজিপ্তৰ নীল নদীৰ পাৰত বহি দুখী খেতিয়কৰ দুখ-যন্ত্ৰণা দেখি মৰ্মাহত হৈছিল ভূপেনদা। বিদেশত থাকিও তেওঁ মনত পেলাইছিল লুইতৰ পাৰৰ ৰংমনৰ কথা। সেই একেই দুখ, একেই যন্ত্ৰণা, একেই বেদনা। 'মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মহামিলনৰ তীৰ্থ'ৰ কথা কোৱা ভূপেনদাক সেইবাবেই বাড অব্ ব্ৰহ্মপুত্ৰ (Bard of Brahmaputra) বুলি বিনাদ্বিধাই ক'ব পাৰি।

১৯৬৯ চনত বিষ্ণু ৰাভাৰ মৃত্যু হৈছিল। চিকিৎসাধীন অৱস্থাত ৰাভাদেৱে কৈছিল— মোৰ ৰোগ থকা ঠাইবোৰ টুকুৰা-টুকুৰকৈ কাটি পেলালেও সৰু টুকুৰা হৈ ভূপেনৰ দেহটোত বাছি থাকিম।

এয়াই আছিল গুৰু-শিষ্যৰ সুসম্পৰ্ক। সেই আৰম্ভণিতে কোৱা 'একমেৱক্ষিৰং যস্তু গুৰুঃ শিষ্যং প্ৰবোধয়েৎ.... কথাষাৰৰ দৰেই।

কিন্তু অসমীয়া জাতিয়ে ভূপেনদাক গুৰুভজি মৃত্যুৰ সময়ত যি আৱেগৰ ঢৌ সৃষ্টি কৰিছিল সেয়া এতিয়া

মাথোন ‘জাতিস্মৰৰ হাঁহি উঠা সাধু।’ কিন্তু কিয়?

(৩)

আচল কথাটো হ’ল ভূপেনদাক ভালদৰে জনা, গভীৰভাৱে বুজি পোৱা পুৰণিচামৰ বহুখিনিয়েই বিদায় লৈছে। ভূপেনদাৰ গীত নতুন পুৰুষে শুনিবলৈ এৰি দিছে। ভূপেনদাক লৈ ‘ব্যস্ত’ মানুহৰ সংখ্যা কমিছে। জালুকবাৰীৰ সমাধি ক্ষেত্ৰটো ভূপেনদাৰ স্মৃতিত চাকিগছি জ্বলাই ৰাখিবলৈ তেলৰ অভাৱ। ভাৰতৰত্ন ভূপেনদাৰ জীৱন আৰু কৰ্মক লৈ প্ৰচুৰ গৱেষণা হ’ব লাগে। বহিঃৰাজ্যৰ লোকে যদি ভূপেনদাক লৈ গৱেষণা কৰিব খোজে তেন্তে অন্য ভাষাত লিখা ভূপেনদা বিষয়ক গ্ৰন্থ যৎসামান্য। বৌদ্ধিক চিন্তা শূন্য ভূপেনদাক লৈ লিখা প্ৰবন্ধ বা গল্পবোৰত অতিপ্ৰশস্তি,অতিকল্পনা, অতিভাৱনাৰ ভিৰ বেছি। যিবোৰৰ গৱেষণা কৰ্মত মূল্যহীন। আনহে নালাগে ভূপেনদাৰ কোনখিনি গীতক ‘ভূপেন্দ্ৰ সংগীত’ বুলি কোৱা হ’ব, তাৰেই অভিধা আজিলৈকে স্পষ্ট নহ’ল।

যি জাতিৰ মাজত অসমীয়া ভাষাক লৈ উন্নাসিকতা দেখা গৈছে, তেওঁলোকে ভূপেনদাৰ গীতক লৈ কিহৰ মূৰ ঘমাব? আমি চৌখিন গ্লেমাৰাছ ভূপেনদাক চাব খোজো। কিন্তু ‘নেলাগে মোৰ সোঁৱৰণী সভা নেলাগে মিছা নাম’ বুলি গাই যোৱা ভূপেনদাক লৈ সভা পাতি গামোচা পিন্ধোৱা, টক শ্ব’ বা গীতৰ প্ৰতিযোগিতাৰ মাজতে সকলো সীমিত ৰখা হৈছে। সাধাৰণ স্তৰ আৰু বিশেষ স্তৰ— সকলোতে ভূপেনদা চৰ্বিত-চৰ্বণৰ এটা প্ৰসংগ হৈ ৰৈছে।

(৪)

কলা সাধনাক কেৱল মনোৰঞ্জনৰ আহিলা বুলি নলৈ সমাজ গঢ়াৰ হাতিয়াৰ হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল ভূপেনদাই। মাৰ্জিত সৌন্দৰ্যবোধ, চিন্তাৰ মুগ্ধতাৰে মহীয়ান বিশ্বপ্ৰেমিক আছিল ভূপেনদা।

ভূপেনদাই গোৱা গীতৰ নান্দনিক সৌন্দৰ্য (Aesthetic beauty) সম্পূৰ্ণৰূপে ফুটি উঠে সংগীতসহ কৰা বিশ্লেষণতহে। যেনে— বাদ্য, সস্বৰ আৰু সতাল ব্যাখ্যা। সেই ব্যাখ্যা আজিও যে ক’ৰবাত হৈছে সেয়া সন্দেহৰ বিষয়। আজিৰ প্ৰজন্মৰ বাবে বোধহয় ভূপেনদাও ‘কিমাৰ্দ্ৰকবণিজাং বহিত্ৰ চিন্তনেন।’ অৰ্থাৎ আদাৰ বেপাৰীয়ে জাহাজৰ চিন্তা কৰি কি হ’ব? ভূপেন্দ্ৰ চৰ্চা আজিৰ অসমীয়াৰ বাবে বৰ্জিত বিষয়। অথচ গীতৰ বাবে বব ডিলানলৈ নোবেল, ভূপেন হাজৰিকালৈ ভাৰতৰত্ন। তালিকাখন বৰ চুটি নহয়। পি এইচ ডিৰ গৱেষকসকলে ভূপেনদাকো আলোচ্য বিষয় কৰিব পাৰে। ভূপেন হাজৰিকা জ্ঞানগম্য আৰু ধ্যানগম্যও। এটা সাধাৰণ কথা ক’ব পাৰি। মুল্কৰাজ আনন্দৰ ‘Two Leaves and a Bud’ৰ অনুপ্ৰেৰণা ভূপেনদাৰ ‘এটি কলি দুটি পাত’ হ’ব পাৰে নেকি? এনেধৰণৰ তুলনামূলক আলোচনাৰে ভূপেনদাৰ জীৱনকৃতিক লৈ গৱেষণাৰ সমল থাকে আৰু বোধহয় আছেও।

(৫)

কলম্বিয়াত গৱেষণা কৰি থাকোতে ভূপেনদাই জেফাৰছন স্কুলত পল ৰবছনৰ চিত্তোন্মাথী ভাষণ আৰু গান শুনিছিল। এনেকৈয়ে এদিন ভূপেনদাৰ মাজত বিশ্বভাতৃত্বমুখী প্ৰগতিশীল চিন্তাক থিতাপি লৈছিল। তৎসত্ত্বেও ভাৰতৰত্ন ভূপেনদাক এচামে গুঙ্গস্প-স্তুঙ্গন্ধজনন্ত বুলি ভাবে। এজন individualistic শিল্পী বুলিও কয়। কাৰণ ভূপেনদাৰ বহু গীতত ‘মই’ৰ পয়োভৰ বেছি। এয়া কিন্তু ঈৰ্ষাপ্ৰসূত চিন্তা। জাতিপ্ৰেম, মানৱপ্ৰেম, বিশ্বপ্ৰেমৰ কথা কোৱা মানুহজন কেতিয়াও ‘মই’ৰ মাজতে সীমাবদ্ধ হৈ নাথাকে। সেইবাবে তেওঁক উইলিয়াম শ্বেক্সপীয়েৰক ‘বাড অব্ এভন’ বোলাৰ লেখীয়াকৈ ‘বাড অব্ ব্ৰহ্মপুত্ৰ’ বুলিব পাৰি। কাৰণ ভূপেনদাৰ গীততে ব্ৰহ্মপুত্ৰ, লুইতৰ ৰসঘন সমাবেশ ঘটিছে। কালৰ সকলো পৰীক্ষাত তেওঁ উত্তীৰ্ণ হৈছে। কালোত্তীৰ্ণ। তেনে এজন ব্যক্তিক অসমীয়া নতুন পুৰুষে নতুন চিন্তাৰে বিশ্ববাসীৰ আগত তুলি ধৰাৰ চেষ্টা নকৰিব জানো? ৰেডিঅ’ত ভূপেনদাৰ গীত শুনি ডাঙৰ হোৱাচামে এই তৰুণ প্ৰজন্মক বাট দেখুৱাওক। ●

চিৰনমস্য শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা

দীপালী ভট্টাচাৰ্য বৰুৱা

প্ৰকৃততে শিল্প সাহিত্য সঙ্গীতৰ একনিষ্ঠ সাধকসকল পৃথিবীৰ বুকুত একোটি ঐতিহাসিক বিস্ময়। শত-সহস্ৰ কাহিনীৰ এনে বিস্ময়কৰ গাঁথাৰ বাবে বহুজন আজিও অমৰ হৈ আছে। নিজৰ সৃষ্টিশীল জীৱনৰ অৰ্ন্তনিহিত শক্তি সম্পৰ্কে তেওঁলোক আছিল সদা সচেতন। *On a position from the cross* শীৰ্ষক নিজৰ ভাৰ্স্কযৰ তলত মাইকেল এঞ্জেলোৱে লিখিছিল “কিমান তেজৰ বিনিময়ত এই সৃষ্টি সম্ভৱ হৈছে।” গভীৰ অসন্তুষ্ট আৰু অস্থিৰতাই অহৰহ মনক ক্ৰিয়া কৰি থাকিলেও নিজৰ প্ৰতিখন ছবি আৰু প্ৰতিটো ভাৰ্স্কযৰ মাজেদি মানুহৰ মাজত দেবত্ব আৰোপ কৰিবলৈ যেন তেওঁৰ জন্ম হৈছিল। যিজনক তুলনা কৰা হৈছে পৃথিৱী বিখ্যাত সঙ্গীতৰ যাদুকৰ বিথোফেনৰ লগত। যিজনাই ধুমুহাৰ মাজেৰে গতি কৰি জীৱনৰ শেষ বয়সত পৃথিবীত এক সাঙ্গীতিক ধ্বনি তুলি থৈ গল। অচৰ্যৰ কথা অস্থিৰ মানসিক অৱস্থা আৰু নিদ্ৰাহীনতাৰ বাবে মৃত্যুৰ মাথোন চাৰিদিন আগতে ধাৰাসাৰ বৰষুণকো নেওচি মাজনিশা ঘৰৰ বাহিৰলৈ ওলাই গৈছিল মাইকেল এঞ্জেলো। নিজৰ স্বপ্ন আৰু আকাঙ্খিত বিষয়বস্তুক সাকাৰ ৰূপ দিয়াৰ বাবে অহৰ্নিশে কৰা প্ৰচেষ্টাই সৰ্বসাধাৰণ মানুহতকৈ তেওঁলোকক পৃথক কৰে, স্বগৰিমাৰে মহীয়ান এইসকল ব্যক্তিৰ ব্যতিক্ৰমী চিন্তাই চৌপাশৰ সমাজখনকো প্ৰভাবান্বিত কৰিব পাৰে। সেয়েহে বোধকৰো প্ৰগতিবাদী চিন্তানায়ক ভাৰতবৰ্ষৰ অন্যতম চলচিত্ৰ পৰিচালক ঋত্বিক ঘটকে ১৯৬৬ চনত ফিল্ম (Film) নামৰ আলোচনীত অসমৰ এজনা কিংবদন্তী পুৰুষ প্ৰমথেশ বৰুৱাৰ সৰ্ম্পকে এক পক্ষীয়ভাৱে প্ৰকাশ পোৱা সমালোচনা কটাক্ষ কৰি কৈছিল, “পদ্ধতি তদ্ধতি মই নুবুজো মহাশয়, মোৰ বাবে আজিও প্ৰমথেশ বৰুৱা ভাৰতবৰ্ষৰ শ্ৰেষ্ঠ চিত্ৰপৰিচালক। আমি কোনেও তেওঁৰ ভৰিৰ নখৰ যোগ্য নহওঁ।”

এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে প্ৰচন্দ গতিশীলতাৰে নিজৰ জীৱনযাত্ৰাক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰি সৰ্বকালৰ মানুহৰ মাজত অস্তিত্বৰ বীজ ৰোপণৰে কিংবদন্তী পুৰুষৰ মৰ্যাদা লাভ কৰা শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ বিশাল কৰ্মৰাজিৰ খতিয়ান দাঙি ধৰাটো অতি কঠিন কাম। আমাৰ নিতান্ত সীমাবদ্ধতাৰ মাজত শিল্পীজনাৰ অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ বৰ্ণনা বিশ্লেষণ নাইবা কোনোধৰণৰ উপমাৰ মাজেৰেও কৰাতো অতি দুঃসাধ্য। জাতি বৰ্ণ ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে সমাজৰ তৃণমূল পৰ্য্যায়ৰ পৰা ৰাজদৰবাৰলৈকে বিস্তৃত তেওঁৰ প্ৰতিভাই ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়তো খোপনি পুতিবলৈ সক্ষম হৈছিল। “মই যেন এটি সুধা কণ্ঠ হওঁ”, ‘মই যেন প্ৰচণ্ড যেন এটি নিৰাপত্তা হওঁ’, ‘প্ৰচণ্ড যেন এটি প্ৰতাপ হওঁ’ ‘প্ৰচণ্ড যেন এটি উত্তাপ হওঁ’ শীৰ্ষক প্ৰচণ্ড সাহস আৰু আশাব্যঞ্জক গীতৰ কলিসমূহ আজিও কৃতিত্বৰ দাবী কৰে। আকাশলঙ্ঘী তেওঁৰ চিন্তা-চেতনাই কেতিয়াও সীমাবদ্ধতাৰ গণ্ডীত আগবঢ়া নাই। অথচ অসমীয়া জাতিৰ প্ৰতিটো সংকটৰ সময়ত ভূপেন হাজৰিকাই সৈনিকৰ দৰে যেন প্ৰতিজন অসমীয়াৰ কাষত ঠিয় দিছে। ১৯৮৮ চনৰ মাৰ্চ মাহৰ ৭ তাৰিখে ড০ ভূপেন হাজৰিকা উপাধি প্ৰদান সমিতিয়ে শিল্পীজনাক “সংগীত সূৰ্য” উপাধি প্ৰদান কৰি যেন ঋণমুক্তিৰ পণ কৰিছিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ আশীৰ্বাদ, ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ সান্নিধ্যৰে সমৃদ্ধ শিল্পীজনাই বিশ্বৰ

ঐকতানৰ দিশে ধাবমান হৈছিল অহৰহ আৰু সমান্তৰালভাৱে শিশুসুলভ সৰলতাৰে আবদাৰ বিচৰাৰ ভঙ্গীমাও অতি আৰ্কষণীয় "ধৰিত্ৰী আই মোৰ আমাক তুমি নেৰিবা।"

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজৰ ৰাজ্যখনৰ বাদেও ৰাষ্ট্ৰ তথা বিদেশৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত গীত পৰিবেশন আৰু সঙ্গীত পৰিচালক ৰূপে নিজকে নিয়োজিত কৰাৰ উপৰিও নিউয়ৰ্কৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা *"Role & Mass Communication in India's Adult Education"* শীৰ্ষক বিষয়ত গৱেষণা কৰি ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰিছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত থকা সময়ছোৱাত তেওঁ বিশ্ববিখ্যাত গণশিল্পী পৰ ৰ'বচনকো লগ পাইছিল। ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ একনিষ্ঠ অংশীদাৰ ৰূপে সেৰা আগবঢ়োৱা শিল্পীজনাৰ অসম মাতৃৰ বুকুত ধাবমান লুইতখন আৰু এই ঠাইৰ বহু শিল্পী সাহিত্যিক সকলৰ সৈতে আছিল অতি অন্তৰঙ্গ সম্পৰ্ক।

১৯৩৩ চনতে ডিব্ৰুগড় চহৰৰ মাজমজিয়াত অৱস্থিত সেই পুৰণি চাং বঙলা *'Log Cabin'* ৰ কথাও প্ৰসঙ্গক্ৰমে উল্লেখ কৰিব পৰা যায়। বহুবছৰৰৰ আগৰ কথা। উপৰোক্ত চাং বঙলাৰ গৰাকী প্ৰসিদ্ধ চিত্ৰশিল্পী অভয় দুৱৰা, যাৰ সৈতে ভূপেন হাজৰিকাৰ আছিল অতি অন্তৰঙ্গতা। শিল্পী মুক্তা বৰদলৈ, সুৰেন বৰদলৈ আদিৰ দৰে বিখ্যাত শিল্পীয়ে গঢ়ি তোলা পৰিবেশৰ মাজতেই অভয় দুৱৰাই আঁকিছিল, সাগৰৰ বুকুত এখন ডাঙৰ পালতৰা নাও। জীৱনৰ প্ৰথমখন ৰাটাৰকালাৰ ছবি। কৰ্মসূত্ৰে শিলঙত থাকোতে ছমাৰছেট মমৰ *"The Moon and Six Pence"* শীৰ্ষক গ্ৰন্থৰ নামত এখন সুন্দৰ পেইণ্টিং কৰাৰ উপৰি শ্বিলঙৰ বহুত খাচিয়া ছোৱালীৰ ৰাটাৰ কালাৰ ছবি আঁকিছিল। এসময়ত চাকৰিসূত্ৰে তেজপুৰলৈ আহোতেই ভূপেন হাজৰিকাক অভয় দুৱৰাই লগ পাইছিল। সেই স্মৰণীয় অভিজ্ঞতাৰে কথাখিনি অভয় দুৱৰাই এনেদৰে উন্মোচন কৰিছিল "তেজপুৰলৈ আহিলে ভূপেন হাজৰিকা মোৰ তাতে ৰৈছিল। মোৰ লগত তেওঁৰ গান আৰু মোৰ ছবিৰ আলোচনা কৰিছিল। এদিন মই কলো, আপোনাৰ গানবোৰক দেখোন মই আঁকিব পাৰো। তেওঁ মত দিলে। কেইখনমান ছবিৰ কথা বুজাই দিলো। এটা *STERIO* কিনি তেওঁৰ গান শুনি-শুনি আঁকিবলৈ ললো। কেতিয়াবা আহিলে মোৰ এলবামটোৰ পিছফালে ছবিবোৰৰ *Progress report* লিখি থৈ যায়। সেইখিনি মুকুতা যেন লাগে।" উল্লেখযোগ্য যে অভয় দুৱৰাই অঙ্কন কৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ গানৰ ছবিকেইখনৰ নাম ১) শ্বিলঙৰে মনালিছা লিংডো, ২) এটুকুৰা আলসুৱা মেঘ ভাহি যায়, ৩) নীলা চাদৰ (দুখন), ৪) বুঢ়া লুইত (দুখন), ৫) ব্ৰহ্মপুত্ৰ বহ্নিমান, ৬) বৰদৈচিলা, ৭) আকাশত অগনি জ্বলিল হাতীপটি ভাঙি পৰিল, ৮) আশাৰ চাকি জ্বলে দুখীয়াৰ ঘৰে ঘৰে আৰু ৯) ফাতেমা পেহী। এখনি নীলা চাদৰৰ স্কেচটো ড০ হাজৰিকাই অভয় দুৱৰাক কৰি দিছিল। ছবিখন অৱশ্যে দুৱৰাই সেই ধৰণে আঁকা নাই। দুৱৰাৰ মতে মডেল হিচাপে আমন্ত্ৰণ কৰি লৈছিল পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ এগৰাকী নাতিনীক। ছবিখন বৰ সুন্দৰ হৈছিল বাবে তেওঁৰ স্বামীয়ে এদিন দুৱৰাৰ পৰা সেইখন খুজি লৈ গৈছিল। "এটুকুৰা আলসুৱা মেঘ ভাহি যায়" ছবিখন আঁকিবলৈ লোৱা সময় আৰু পৰিৱেশ সম্পৰ্কে জানিবলৈ বিচৰাত কিছু অন্যমনস্কভাৱে শিল্পীজনাই কৈ গৈছিল, "জোনটো আঁকিলো, আকাশখন আঁকিলো, আলসুৱা মেঘবোৰ উটি ভাহি গৈ আছে। ছোৱালীজনীৰ মুখখন তাতে আঁকি থলো। (বিশেষ বিন্দুত অঁকা এখনি মুখে এমুঠি অনুৰাগ দিয়ে ছটিয়াই ১৯৬৯ চন ২০ মে. ড০ ভূপেন হাজৰিকা) ছবিখন মাটিত পেলাই মই এমুঠি শেৱালীফুল বুটলি আনি তাতে ছটিয়াই দিলো আৰু শেৱালীবোৰ পৰা ঠাইতেই পুনৰ অঙ্কণ কৰিলো।" ইয়াৰ কিছুদিনৰ পাছতেই ড০ হাজৰিকা দুৱৰাৰ ঘৰলৈ আহি সেই ছবিখনৰ পাছফালে লিখি থৈ গৈছিল "কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশৰ ভাষা নাই। নমস্কাৰ হে শিল্পী।"

সৰ্বশেষত কওঁ সৰ্বগুণাকাৰ স্বৰূপ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সাধনালব্ধ জীৱনৰ বহু স্বৰ্ণমণ্ডিত অধ্যায়ৰ সাক্ষী হৈ ৰল পৃথিৱীৰ জনগণ, অবিচলিত হৈ ৰল কালাতীত তেওঁৰ কণ্ঠ।●

বিহু আৰু ভূপেন হাজৰিকা

ৰুমী শৰ্মা বৰঠাকুৰ

বিহু বুলি ক'লে অসমবাসীৰ মনত এক বিশেষ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ আৰু অন্যান্য বহু কথাই এৰাই চলিব নোৱৰা অৱস্থা যিদৰে হয়, সেইদৰে আমি পাহৰিব নোৱাৰো সেই বিশ্ব পৰিচিত নাম, সেই গভীৰ আস্থাৰ গান, সংস্কৃতিৰ মহাবাহু, অসম পৰিচয়ৰ সুযোগ্য তথা মহান শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাদেৱক। যিজন আছিল জাতীয় সংগীতকাৰ, জাতীয় গীতিকাৰ আৰু জাতীয় গায়ক। বিশ্বজনীন শিল্পীজনে জাতীয় পৰিচয় বাদ দি কোনো সৃষ্টিত হাত দিয়া নছিল। বিশেষকৈ জাতীয় উৎসৱ বিহু ব'হাগ আৰু শিল্পীজনাৰ মাজত এক সুমধুৰ সুকীয়া সম্পৰ্কৰ কথা তেওঁৰ গীতেই সোঁৱৰাই। এই সম্পৰ্কৰ কথা তেওঁ নিজে কৈ গৈছে এনেদৰে ---"ব'হাগৰ পৰিৱেশৰ প্ৰভাৱৰ পৰা অসমৰ কোনো কবি হৃদয়মুক্ত নহয় । মোকো ব'হাগে আমনি কৰি আহিছে। ব'হাগ আহে কেতিয়াবা মোৰ কাপলৈ ঋতু হিচাপে, কেতিয়াবা দুৰন্ত তৰুণ, জ্বলন্ত অৰুণ ৰূপে ---"। এই মহান শিল্পীজনৰ অনুভৱৰ বিশেষত্ব এয়ে যে অসমীয়া জনজীৱনত প্ৰচলিত প্ৰতিটো অসমীয়া মাহ, অসমীয়া ঋতুত তেওঁ যেন সজাগ আছিল। প্ৰতিটো নতুন মাহ নতুন ঋতুত সমাজৰ বাবে বা ৰাইজৰ বাবে তেওঁ কি কৰিব তাৰ পৰিকল্পনা কৰিছিল। আন একো নোৱাৰিলে গীতৰেই সৃষ্টি কৰিছিল। শিল্পী জনাই বিহু ব'হাগক কেৱল মাথো এটি ঋতু আৰু মাহ বুলি ক'বলৈ নিবিচাৰিলে আৰু নক'লে মাথো বিহুতলি অথবা নিশা ফুলা ফুল বুলি। তেওঁৰ দৃষ্টিত এই বিহু ব'হাগে বিশাল অৰ্থ বহন কৰে। ব'হাগৰ যৌৱনে অসমীয়া জাতিক সাহ দিয়ে, প্ৰাণ দিয়ে। বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতিৰ ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ বিৰুদ্ধে কিবা ষড়যন্ত্ৰ আহিলেও এই ষড়যন্ত্ৰ ওফৰাবলৈ চেষ্টা কৰাৰ সময়ো এই ব'হাগেই। এই অৰ্থতেই সৃষ্টি হৈছিল---

"ব'হাগ মাথো এটি ঋতু নহয়,
নহয় ব'হাগ এটি মাহ
অসমীয়া জাতিৰ ই আয়ুস ৰেখা
গণ জীৱনৰ ই সাহ..." ।

কৃষিভিত্তিক উৎসৱ বিহু তিনিটা হ'লেও ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ বিহু ব'হাগৰ লগতহে অধিক সম্পৰ্ক। অৱশ্যে গীতত বাকী দুটা বিহু পাহৰি যোৱা নাই। সঁচাকৈ ব'হাগৰ গা ৰাই-জাই কৰা বতৰ। চাৰিওফালে উখল-মাখল পৰিৱেশ। ফাগুনৰ পছোৱাই ব'হাগ অহাৰ বতৰা দি যোৱাৰ পৰাই গছৰ ডালে ডালে চৰাই -চিৰিকটিবোৰেও বিহু আহিছে বুলি গীতৰ আখৰা কৰে। নাহৰ-তগৰ, কপৌ-ভাটৌ আদিবোৰৰতো কথাই নাই। যৌৱনা ব'হাগৰ বতৰ বিহু অহাৰ বতৰাৰে উন্মনা হৈ উঠে। ব'হাগ মানেই বসন্তৰ আগমণি। ঢুলীয়াৰ ঢোলৰ চেৰত নাচনীৰ বিহু বলীয়া মনে গছকত যঁতৰ ভাঙি ওলাই আহে বিহুতলীলৈ। বিহুৰ এই মন মতলীয়া পৰিৱেশক ভূপেন হাজৰিকাই জাতিৰ যৌৱন বুলি অভিহিত কৰিছে। সেয়েহে এই বতৰতে বিহুতলীৰ মাজেদিয়েই জনতাক শিল্পীজনাই জগাই তুলিবলৈ বিচাৰিছিল। তেওঁ শিল্পীসকলৰ প্ৰতি এই মত পোষণ কৰি গৈছে যে- "শিল্পীক বিচাৰে সমাজক সুন্দৰ কৰোঁতা ৰূপে, সময়ৰ গতিৰ স'তে মূল্যবোধৰ পৰিৱৰ্তনকাৰীৰূপে। শিল্পীক বিচাৰে ৰাইজৰেই আশা- আকাংক্ষা, সুৰ, চিত্ত, ছন্দ, ভাষাৰে সজাই ৰাইজৰেই সন্মুখত আকৌ দাঙি ধৰোঁতাৰূপে।" সেয়েহে ব'হাগৰ মাহটোৰেই অসমৰ লুইতৰ দুইপাৰত হিয়া উবুৰিয়াই শদিয়াৰ পৰা

ধুবুৰীলৈ বিহুৰ অনুষ্ঠানবোৰত গীত পৰিৱেশন কৰে। অসমৰ বিহুৰ উখল-মাখল পৰিৱেশত বিহুৰ গোন্ধ পাই "তেওঁৰ মনটো যেন কেচাঁ হালধি বা মাহৰ সুবাস হ'ল।" ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচিত আৰু ৰতিমোহন নাথ সম্পাদিত "দিহিঙে দিপাঙে'ত পঢ়িবলৈ পাইছিলো যে -"তেওঁৰ বিহু সন্মিলনবোৰত গীত গোৱা তালিকাখন বহুত দীঘলীয়া।" প্ৰথম ব'হাগৰ দিনা যদি ছিলঙৰ বৰাপানীত দ্বিতীয় ব'হাগত মধ্য গুৱাহাটী, পশ্চিম গুৱাহাটী আৰু মালিগাঁও আদিত। তৃতীয় ব'হাগত তেজপুৰ (মধ্য আৰু লুইতপৰীয়া সমাজ, কেতেকীবাৰী), ৪ ব'হাগত নাওবৈচা, লালুক, লক্ষীমপুৰ, ৫ম, ৬ষ্ঠ আৰু ৭ ব'হাগৰ দিনা যোৰহাট, বাহনা, মৰিয়নী, ৮ম ব'হাগৰ দিনা পুনৰ গুৱাহাটী মহানগৰী। তেতিয়াৰ দৰ্শক সকলোতে প্ৰায় ২০ হেজাৰতকৈও বেচি। সকলোতে বসন্তৰ পৰশ। সকলোতে অসমীয়া জাতিটোৱে জীয়াই থকাৰ হেঁপাহত, বিহুবলিয়া ৰাইজৰ সমাগম দেখি তেওঁ ভাবিছিল-- সেয়া শুভ লক্ষণ আৰু যেন এটা জাতিৰ ঐতিহ্য ৰক্ষা কৰাৰ আপ্ৰাণ প্ৰচেষ্টা।

ভূপেন হাজৰিকাদেৱে সংস্কৃতিৰ বৰঘৰ অসমৰ বাবে সৃষ্টি কৰা কিছুমান গীতৰ মাজেৰে বহু সোৱঁৰণীৰ লগতে অসমৰ অসমীয়াক সকিয়নীও দি গ'ল--যেনেকৈ "আমি অসমীয়া নহঁও দুখীয়া বুলি শান্তনা লভিলে নহ'ব" গীতটিত থকা---"অসমৰ ৰাইজে নিজক পাহৰিলে, ভোগালীতো দুৰ্ভোগ পাব আৰু বাপতিসাহোন সেই ৰঙালী বিহুটিও কঙালীত পৰিণত হ'ব।"

শিল্পীজনাৰ দৃষ্টিত সমগ্ৰ উত্তৰপূৰ্বাঞ্চলখন বিহুৱে এক কৰি ৰাখিছে । কিয়নো বেলেগ বেলেগ নামলৈ বিহু অসম আৰু উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চল লৈ একেসময়তে আজিও আহে। বিহুৰ এক সুকীয়া মাদকতা আছে আৰু সেয়েহে বিহু ঐক্য আৰু সমন্বয়ৰ প্ৰতীক। নিজেও হাতেকামে এই কামত আগবাঢ়িছিল। অসমীয়া বোলছবিৰ গীতত অনা অসমীয়া সংগীত শিল্পীক অসমীয়া গীত শিকাই অসমৰ চাহ-বাগিছাৰ ছোৱালীৰ মুখত বিহুগীত গোৱাই-- এইসকলো যে অসমৰে অসমীয়া সেয়া স্পষ্ট কৰিছে গীতৰ মাজেৰেই ---

"অসমদেশৰ বাগিছাৰে ছোৱালী,
ঝুমুৰ টুমুৰ নাচি কৰো ধেমালি
মনেৰাখ মোৰ নাম চামেলি
পিছে আমি বিহুগাব জানো
এ হাঁহে হৈ চৰিমগৈ
মাখি হৈ চুমা দিম গালত।"

ৰাজনীতি তথা সমাজনীতিৰ প্ৰতি সদা সচেতন শিল্পীজনাই দেশৰ, জাতিৰ সামাজিক ৰাজনৈতিক সকলো সমস্যাক গীতৰ মাধ্যমেদি জনাবলৈ বিচাৰিছিল। তেওঁৰ চিন্তাত থকা বিশ্বৰ বিভিন্ন সমস্যাই গীতত স্থান পাইছিল। বিহুৰ ক্ষেত্ৰত কিছু সীমাৱদ্ধতা থাকিলেও সেয়াও প্ৰাণৰ আবেদনতহে লিখিছিল। য'ত আছিল মানৱ প্ৰেম। তেওঁৰ বাবে মানবতাবাদেই ধৰ্ম। তেওঁৰ গীততো সেয়েহে আন্তৰিকতা আৰু মানবীয় গুণ বিশেষভাবে উল্লেখযোগ্য। বিহুৰ ক্ষেত্ৰতো সাময়িক প্ৰসংগ উল্লেখ কৰি বহু গীত ৰচিছে। এই গীত বিলাক শ্ৰোতা দৰ্শকৰ বাবে বিশেষ অৱদানেই নহয়, সেইগীতে ঐতিহ্যপূৰ্ণ মুহূৰ্ত্ত যাউতিযুগীয়া কৰি ৰাখিলে। অৰ্থাৎ সেই মুহূৰ্ত্তবিলাক গতিশীল সময়ৰ বুকুত ভাব তৰঙ্গৰ চিত্ৰায়নেৰে চিৰস্থায়ী কৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে ক'ব পৰো---- বৰ অসমখনৰ পৰা পাহাৰীয়া জিলা মেঘালয় সেইবছৰৰ বিহুৰ কেইদিনমান আগতে ভাগ হৈ আঁতৰি যোৱাৰ চিন্তাত শিল্পীজনাই বিহুৰ আগে পিছে অহা বৰদৈচিলাৰ বিষয়ে ভাবিছিল। অসমীয়া জাতি সত্তাক সংগ্ৰামী তথা ৰণ প্ৰেৰণা যোগাব বৰদৈচিলাই আৰু সেইবাৰ বিহুত গাইছিল ---- "বৰদৈচিলানে সৰুদৈচিলানে অসমৰ আকাশত বৰ বৰ চিলা..."। তেওঁৰ বিহুগীতবোৰতো আকুল প্ৰাণৰ স্পন্দন বিদ্যমান । শ্ৰোতা দৰ্শকক আনন্দ দিয়াই তেওঁৰ গীত পৰিৱেশনৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য হ'লেও পৰ্বত ভৈয়াম সম্পৰ্ক অবিহনে অসমৰ বহু ক্ষতি হ'ব পাৰে বুলি ভূপেন হাজৰিকাই তেতিয়াই গভীৰ চিন্তা কৰিছিল। সেইসময়ৰ বহু গীতত এনে সম্প্ৰীতি প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে তেওঁৰ আবেদন আছিল। ৰাইজ তথা সেইসময়ৰ নেতাসকলে এই গীতবোৰৰ সাৰমৰ্ম

উপলদ্ধি কৰা হ'লে আমাৰ বৰ অসমখন বৰ অসম হৈয়ে থাকিলেহেঁতেন। একতা সকলো মানুহৰে সাহস। বিহুৱেই সোঁৰৰাই বৰ অসমক, বিহুৱেই সোঁৰৰাই এই একতাক। পুৰণি বৰ অসমখনক ৰাজনীতিয়ে খণ্ডিত কৰিলেও সংস্কৃতিৰ এনাজৰীডাল কিছু হ'লেও মজবুত কৰি ৰাখিছে এই বিহুৱেই। এই অবদানো নিশ্চয় ভূপেন হাজৰিকাদেবৰে।

এনেদৰে ব'হাগৰ বিহুটিত সমগ্ৰ উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চল তথা শদিয়াৰ পৰা ধুবুৰীলৈকে, বিশ্বৰ প্ৰান্তে প্ৰান্তে বিহুমঞ্চবোৰত হাজাৰ হাজাৰ গুণমুগ্ধ শ্ৰোতাই ভূপেন হাজৰিকাদেবৰ বিহুগীতৰ সুৰৰ মাদকতাত বিভোৰ হৈ আছিল। সমাজ সচেতন শিল্পীজনাই বিহুগীত বিহুনামক কেৱল অসমীয়া ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেম আৰু বিৰহৰ সুৰতেই সীমাৱদ্ধ কৰি নাৰাখি জীৱনৰ জয়গান, জাতীয় জীৱনৰ সুখ-দুখ,আশা-আকাংক্ষা আৰু যৌৱনৰ আবেদন শুনাইছিল। সঁচাকৈ শিল্পীজনাৰ বিহুগীতৰ সুৰত বিহুৰ মঞ্চবোৰে যেন প্ৰাণ পাই উঠিছিল। সেয়া বিচাৰি পাবলৈ "মইনাজান মইনাজান লুইত পাৰে হ'লো " গীতটো শুনিলে কেৱল ভূবন ভুলোৱা সুৰে আকৰ্ষণ কৰাই নহয় শিল্পীজনাৰ আপোন ঠাইখনৰ বুৰঞ্জী, ভূগোল তথা জাতিৰ অৰ্থনৈতিক সমস্যা, নিবনুৱা সমস্যা আদিৰ ভূ পাব পাৰি। আমি সেয়েহে ক'ব পাৰো ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্যান্য গীত বা বিহুগীতত যি নাই সেয়া সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ মানুহৰ সমাজতে নাই।

হাজৰিকাদেবে বিহু কেৱল বিনোদনৰ বাবে নহয় আৰু বিভেদৰ বাবেও নহয় বুলি কৈছিল। তেওঁৰ দৃষ্টিত বিহু ব'হাগ মিলনৰ উৎসৱ। এই বিহুৰ বতৰতে কবি ,সাহিত্যিক,গীতিকাৰসকলৰ এক সুন্দৰ সৃষ্টিৰ সম্ভেদ পাইছিল। তেখেতৰ ভাষাৰে ক'বলৈ গ'লে--"সৃষ্টি যেনেকৈ মাটিত হয়,প্ৰকৃতিৰ বুকুত হয়, তেনেকৈ মানুহৰ যৌৱনতো হয়। সেই সৃষ্টিৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত ভাব বিহু। বিহু গাৱঁলীয়া কৃষ্টি আৰু সৃষ্টিৰ এটা অংগ। ধৰ্ম ইয়াত গৌণ হৈ যায়। গায়ক-গায়িকা, লেখক-লেখিকাক সৃষ্টিৰ প্ৰেৰণা দিয়ে বিহুৰ পৰিৱেশে, বিহুৰ উন্মাদনাই। কেৱল আনন্দই নহয়, সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ আৰু সৃষ্টিৰ উৎসৱ বিহু। আনন্দখিনিও হয়তো সৃষ্টিৰ আনন্দ।" শিল্পীজনা নিজেও আছিল সেই একেই সম্ভাৱনাৰ মাজৰ সৃষ্টিশীল এক সুন্দৰ মনৰ সুৰকাৰ,গীতিকাৰ। তেওঁৰ নিজৰেই ভাষাত- "মোৰ ব'হাগ যেন এটি সৰু বিহুগীত।" কেতিয়াবা মনে বিচৰা পৰিৱেশত লিখা তেওঁৰ কালজয়ী গীতত সেয়েহে সুৰেৰে নিজেই সজালে -----মিঠা মিঠা ব'হাগৰ গীত এটিকে ৰচো বুলি ভাবিলো, এনেকৈ চুচুক চামাককৈ কাষ চাপিলি, মই যেন ভাষা পালোঁ। মিঠা মিঠা ব'হাগৰ----"

এনেদৰে দেখা যায়---ব'হাগৰ উমাল অনুভৱত ভূপেন হাজৰিকাৰ কলমত সৃষ্টি হোৱা গীতসমূহত বৰলুইতখনিয়ে কেৱল জন-জীৱনতেই নহয়, জাতীয় জীৱনতো ব'হাগ মাহক এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা দিছে। তেওঁৰ সংস্কৃতিৰ বৰলুইতখনত সমূহ সংস্কৃতিৰ মিলন হৈ একাকাৰ হোৱাটো বিচাৰিছিল। তাৰেই এক প্ৰতিচ্ছবিত এক স্বকীয়ৰূপ আৰু সুকীয়া তাৎপৰ্য স্পষ্ট হৈ প্ৰস্ফুটিত হৈ উঠিছে এটি প্ৰশ্নৰে--গীতেৰে---"স্বকীয় ৰূপলৈ ব'হাগনো আহে ক'লৈ ? ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰলৈ নহয় জানো !"

শংকৰ-মাধৱ, জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুৰাভাৰ চিন্তাক বাস্তৱায়িত কৰিবলৈ চিন্তা কৰা শিল্পীজনাই গণনাট্যৰ মাধ্যমেদি অৰ্থবহ শব্দ আৰু সুৰেৰে সাম্যবাদৰ সপোন ৰচিব খুজিছিল। তেওঁৰ এই সাম্যবাদ মানবপ্ৰেমৰ সাম্যবাদ। ব'হাগৰ বতৰত শিল্পীজনাই বৰপেটাৰ কীৰ্ত্তনঘৰত নামকীৰ্ত্তন দেখি মহাপুৰুষ দুজনাৰ প্ৰশংসাত পঞ্চমুখ হৈছিল। সংগীতৰ মাজেৰে এনে একতাৰ নিদৰ্শন তথা সুৰৰ মায়াজালত সহস্ৰজনক কেনেকৈ বন্দী কৰি ৰাখিছিল সেয়া তেওঁ প্ৰত্যক্ষ কৰিছিল। বিভিন্ন কাৰণত শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ তেওঁৰ বাবে আদৰ্শ আছিল। সেয়েহে বৈষ্ণৱ যুগত গুৰু দুজনাই ভক্তি গীতেৰে সুৰৰ অমীয়া পান কৰোৱাৰ দৰে কুৰি শতিকাত ভূপেন হাজৰিকাদেবে অসম তথা ভাৰতৰ সীমাৰ পৰিধি ভাঙি মানৱতাৰ জয় গানেৰে সুৰৰ অমৃত পান কৰাইছিল। য'ত আছিল জ্যোতি প্ৰসাদৰ সেই বিশ্বজনীন চিন্তা তথা স্বদেশ প্ৰেম । বিষ্ণুৰাভাৰ মানৱপ্ৰেমৰ দৃষ্টিভংগী। তেওঁ সেইবাবেই শঙ্কৰ- মাধৱ, জ্যোতি-বিষ্ণুৰ আদৰ্শ সাৰোগত কৰি নিজৰ গীতৰ কাৰণে বাছি ল'লে জীৱন প্ৰেম। সেয়েহে যি বতৰত লুইতপৰীয়া ডেকা গাভৰুৰ মনত যৌৱনৰ উদ্দীপনাই আপোন পাহৰা কৰি তোলে, সেই ব'হাগৰ বতৰতে, ভূপেন হাজৰিকাদেৱে কিন্তু পাহৰা নাছিল একেবাৰে

দুখীয়া নিচলাৰ পেটত যে আন এক উন্মাদনাৰে ভোকৰ জুই জ্বলি থাকে। তেওঁৰ আনবোৰ গীতৰ দৰে বিহুগীতোে আছিল বাস্তৱতাৰ মূৰ্ত্ত প্ৰকাশ। এনেবোৰ গীত মানবপ্ৰেমী শিল্পীজনাই এইবাবেই গাইছিল যাতে শ্ৰোতাৰ মনত সমবেদনা যোগাব পাৰে। সেয়েহে বিহুমঞ্চবোৰত গাবলৈ লিখিছিল---"মোৰহে ল'ৰাটিক এইবাৰ বিহুতে, নিদিলোঁ সূতাৰে চোলা, চকুলো ওলালেও মনটি নেভাঙো, কঢ়িয়াই লৈ যাওঁ দোলা..." তেওঁ জনমভূমি অসমক মাতৃৰদৰে জ্ঞান কৰিছিল আৰু সেই দৃষ্টিৰেই মৰম কৰিছিল। ৰূপহী আই অসমী তেওঁৰ বাবে অকৃত্ৰিম চেনেহভৰা আপোন। আইৰ ছবিখনৰ দৰেই অসমী আইৰ ৰূপ সৌন্দৰ্য তেওঁৰ গীতত এনেদৰে প্ৰকাশ কৰিছে যে বহুজন অসমবাসীৰ হৃদয়ত বাসকৰা অসমখনৰ লগত তেওঁৰ গীতে এক সেতুৰ দৰে কাম কৰে। ৰূপহী অসমখনিৰ বৰ্ণনা গীতেৰে দিবলৈ যাওঁতেও শিল্পীজনাই উল্লেখ কৰিছে ব'হাগৰ বতৰত অসমখনিৰ ৰূপ----"অসম আমাৰ ৰূপহী, গুণৰো নাই শেষ--- ব'হাগতে আমাৰে আই মহুৰা হৈ ঘূৰে, মাঘত সোণৰ হাতেৰে লখিমী আদৰে।

তেওঁ আছিল প্ৰবল আশাবাদী শিল্পী। ব'হাগ মাহটো যিহেতু অসমীয়া নতুন বছৰৰ প্ৰথম মাহ। এই ব'হাগতে প্ৰাণৰ আপোন ৰঙালী বিহু। শিল্পীজনাই নতুন পুৰুষক একোটা জাতিৰ আৰু সমাজৰ ব'হাগ বুলি কৈছিল। নতুন পুৰুষে কিছু কাম কৰাৰ বতৰ এই ব'হাগেই। এটা জাতিৰ স্বকীয় সৌন্দৰ্য,স্বকীয় সত্ত্বা, স্বকীয় প্ৰকাশৰ অন্তৰ্নিহিত সত্যখিনিক মাজে মাজে নিকা কৰিবলৈও নতুন পুৰুষক সোঁৰৰাই দিয়া দায়িত্বও যেন তেখেতেই লৈছিল। অসমৰ অসমীয়াত্বখিনিক ভাৰতৰ মুকুতা বুলি কৈছিল । এই চিন্তাৰ উপলব্ধিৰে নতুন পুৰুষক কাম কৰিবলৈ সকিয়াই দিছিল অন্যথাই তেওঁৰ চিন্তা গীতৰ ভাষাত -- লিহিৰি বনতে হাতী হেৰুৱালো ঘোঁৰা হেৰুৱালো ৰণত, পাই হেৰুৱালো সৰগৰ মুকুতা, চোতালৰ দূবৰি বনত।

শিল্পীজনাই বিহু সম্পৰ্কত কেৱল বিহুসুৰীয়া গীতেই নহয় বহুকেইটা কবিতা লিখি গৈছে। ব'হাগ মানে কপৌ ফুলাৰো বতৰ। ভূপেন হাজৰিকাদেৱে 'ব'হাগৰ প্ৰথম পুৱা' নামৰ কবিতাটিত এপাহি কপৌ ফুলৰ মনোভাৱক বৰ্ণনা কৰিছে যদিও ইয়াত যেন স্পষ্ট হৈছে উদাৰতাক দুৰ্বলতা বুলি ভবাৰ এক প্ৰতিচ্ছবি! তেওঁ গীতেৰে সমাজৰ দুৰ্বলতাবোৰ প্ৰকাশ কৰাত যিদৰে নিপুণ আছিল কবিতাৰ অভিব্যক্তিবোৰো প্ৰায় একেই।

"ব'হাগৰ প্ৰথম পুৱা,
নকৈ গাভৰু হোৱা এপাহি কপৌফুলে
ভোমোৰাক যেন ক'লে----
এই ফুলিলোহে-----মই ফুলিলোহে
মোৰ পাটগাভৰুৰ মন
কুমলীয়া মই একোকে নেজানো
নুশুহিবা মধুকণ
যোৱানা আন ফুলৰ ফালে
সিহঁতে আগতে ফুলিলে।
কৃষ্ণচূড়াৰ মৌ চোহানা
এজাৰেও বুকু উদঙালে ফুলি আছে,
দেখা নাই জানো ধুনীয়া ফুলনিখন?
বিহুৱা ঢোলৰ লগতে সৌৱা
নাচনী দেহৰ লাহ চোৱা
পাটগাভৰুৰ লেখীয়া মই
এপাহি কপৌ ফুলহে মই

মোক নকৰা আমনিখন।
কুমলীয়া মই একোকে নেজানো
নুশুহিবা মধুকণ...।"
আকৌ 'এইবাৰ বিহু' নামৰ কবিতাটিত কবিয়ে লিখিছে --
এইবাৰ বিহু দেখোঁ বাউলী
কেচাঁ তেজেৰে ৰাঙলী
কেনি গ'ল বিহু মোৰ ৰঙালী
দেশখন হ'ল দেখোঁ কঙালি
তৰপে তৰপে জাতি আহে
সময় কাহানিও ঘূৰি নাহে
সমাজৰ পুৰণি ৰূপটি জহে
তাকে দেখি কান্দোনত চকু উখহে
মৰাশ অথালি পথালি
এইবাৰ বিহু দেখো বাউলী।

ভূপেন হাজৰিকাদেৱে ভবাৰ দৰেই আমিও ভাবিব পাৰিব লাগিব যে মানুহৰ কোনো বেলেগ জাতি নাই, এয়াও তেওঁক বিহুৱেই শিকালে। বিহুৰ সৃষ্টি হৈছে এনে এক সত্যৰ ভেঁটিত যি সত্যই মানুহক শিকাইছে ঐক্যবদ্ধভাৱে জীৱন- যাপন কৰিবলৈ, যি সত্যই শিকাইছে ধৰ্ম নিৰপেক্ষ হ'বলৈ। কিয়নো এই বিহু উৎসৱৰ স'তে কৰ্মৰহে সম্পৰ্ক আছে সেয়েহে হত্যা, হিংসা, লুণ্ঠন, আন্দোলন আদি হৈ থাকিলেও অসমৰ মানুহে প্ৰতি বছৰেই বিহুক কেন্দ্ৰ কৰি জীয়াই থকাৰ শপত লয়। অসমৰ চুকে-কোণে, গাঁৱে-ভূঞে, নগৰে চহৰে য'তেই নাথাকো লাগে কুলি-কেতেকীৰ ইননি-বিননিৰে ব'হাগ অহাৰ বতৰা আমি সকলোৱে পাওঁ। অসম নহয়, ভাৰত নহয়, বিশ্বৰ প্ৰান্তে প্ৰান্তে বাস কৰা প্ৰবাসী অসমীয়াই অতিকৈ চেনেহৰ, অতিকৈ মৰমৰ ৰঙালী ব'হাগী বিহুটিৰ বতৰত এবাৰ হ'লেও এপাক নাচি, মন ৰাই-জাই কৰা বিহুগীতৰ ৰাগিত আত্মহাৰা হ'বলৈ বিচাৰে। নহ'বই বা কিয়, আমাৰ বিশ্বৰত্ন, সুধাকণ্ঠই বিহুক বিশ্ব দৰবাৰতো অসমীয়া জাতিৰ এক অনন্য পৰিচয় ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি গ'ল। সেয়েহে প্ৰকৃতিৰ ৰূপে কঢ়িয়াই অনা বিহু তেওঁৰ গীতৰ ভাষাত--

"কুলি-কেতেকীয়ে ইনালে বিনালে / মৰমিক বিহুটিৰ বাতৰি দিলে।"

এই সংগীত সুধাৰ গৰাকীজন অসমৰ সাংস্কৃতিক উত্তৰাধিকাৰী হিচাপে অসমত প্ৰতিষ্ঠিত এক ব্যক্তিসত্বা, যি বিশ্ব পৰিচিত হৈ উজ্জ্বল নক্ষত্ৰৰ দৰে উজ্জ্বলি উঠিল। মানুহৰ বাবে গানগোৱা জ্বলন্ত এই কণ্ঠৰগৰাকীজন মৃত্যুশয্যাৰ শেষযাত্ৰাত দহনতো স্বৰ্ণজ্যোতি হৈ জ্বলি উঠিল -যেন সেই পোহৰেৰে বিশ্বৰ সকলোকে মৃত্যুবিজয়ীজনে গীতেৰেই দি গ'ল আশাৰ সঞ্চাৰ। সেয়েহে অসমৰ জাতি, মাটি, ভাষাক একাত্ম কৰি লিখি যোৱা এই শব্দবোৰ তেওঁৰ শেষ বিদায় ক্ষণতো যেন অনুৰণিত হৈছিল। গতিকেই কেৱল বিহুৰ বাবেই নহয় জনতাৰ হৃদয়ত নিগাজিকৈ স্থান লোৱা মহান ব্যক্তিত্বৰ গৰাকীজনৰ সৃষ্টিৰাজিৰ সন্মান বজাই ৰখাৰ দায়িত্ব আমাৰ সকলোৰে আছে আৰু চিৰদিন থাকিব।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ ঃ ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত
২) দিহিঙে দিপাঙে ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকা।
৩) সংগীত আৰু সংলাপৰ ছন্দে ছন্দে ঃ স্বৰচিত সংগীতালেখ্যৰ সংকলন।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত সমন্বয়ৰ সুৰ

ড০ পাৰুল নাথ

আৰম্ভণি ঃ

সংস্কৃতিৰ মহান সাধক ভূপেন হাজৰিকাৰ বিশাল ব্যক্তিত্বক এটুকুৰা হীৰাৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। অৰ্থাৎ যিকোনো দিশৰ পৰা পৰ্যবেক্ষণ কৰিলে তেওঁৰ ব্যক্তিত্বৰ নিৰুপম দিশবোৰ প্ৰস্ফুটিত হৈ পৰে। বিভিন্ন গুণৰ অধিকাৰী, সু-উজ্জ্বল প্ৰতিভাৰ গৰাকী, মানৱ কল্যাণৰ অহৰহ সাধক হাজৰিকাদেৱৰ দৃষ্টিভঙ্গী আছিল সকলো জাতি-জনগোষ্ঠীৰ মাজত একতাৰ বীজ ৰোপণ কৰা। বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতীয়ত্বৰ ভেঁটি পুনৰ নিৰ্মাণেই আছিল তেওঁৰ আন্তৰিক প্ৰৰণতা। মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে পঞ্চদশ শতিকাত যেনেদৰে থান্‌বান্ হৈ পৰা অসমীয়া সমাজখনক পুনৰ্সংগঠিত কৰি জনসাধাৰণৰ বাবে ভগৱান সদৃশ আসনত উপবিষ্ট হৈ পৰিছিল, একেদৰে ভূপেন হাজৰিকাদেৱেও বিংশ শতিকাত যুগান্তৰৰ সাধকৰূপে মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সীমা অতিক্ৰম কৰি গংগা-যমুনাৰ দুয়োপাৰ, পদ্মাৰ দুয়োপাৰ জুৰি বিস্তাৰিত বংগৰ সেউজ ৰঙ্গভূমি তথা সংগীতপ্ৰেমীৰ হৃদয়ে হৃদয়ে আলোড়ন সৃষ্টি কৰি ঐক্য-সংহতিৰ ৰূপৰেখাৰে জনগণক অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল।

১৯২৬ চনৰ ৮ চেপ্টেম্বৰ তাৰিখে শদিয়াৰ এখন গাঁৱত সুধাকণ্ঠ ৰূপে পৰিচিত ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম নীলকান্ত হাজৰিকা আৰু মাতৃৰ নাম আছিল শান্তিপ্ৰিয়া হাজৰিকা। পিতৃ-মাতৃয়ে দিয়া ভূপেন হাজৰিকাৰ নাম হ'ল ভূপেন্দ্ৰ কুমাৰ হাজৰিকা। ঘৰত তেওঁক ডাঙৰ মইনা বুলি মাতিছিল। কিয়নো তেওঁলোকৰ দহজন ভাই-ভনী আছিল। ভূপেন হাজৰিকা জ্যেষ্ঠ আছিল। ভূপেন হাজৰিকা, জয়ন্ত হাজৰিকা, সমৰ হাজৰিকা আৰু সুদক্ষিণা হাজৰিকা আছিল আগশাৰীৰ শিল্পী। আশৈশৱ গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, ভূপেন হাজৰিকা আছিল সুৰৰ মায়াজালত বন্দী। 'তেওঁৰ এটি সপোন আছে— মানুহৰ মাজত মানবীয় মূল্যবোধ সম্পন্ন এখনি সুন্দৰ মানৱ সমাজ গঢ়াৰ সপোন আৰু আছে তেওঁৰ এটি মানৱ দৰদী মন- মানুহৰ মাজত শান্তি-সম্প্ৰীতিৰে ভৰা এখনি সাম্যৰ সৰগ ৰচনা কৰাৰ মন— য'ত সোণতকৈও মানুহৰ দাম অলপ হলেও বেছি থাকে।' (দিহিঙে দিপাঙে, ৰতিমোহন নাথ, সম্পাদক)

হাজৰিকাদেৱৰ গীতৰ বিভিন্ন দিশ ঃ

ড° ভূপেন হাজৰিকাদেৱ বহুমুখী প্ৰতিভাৰ চিৰ উজ্জ্বল ব্যক্তিত্বৰ গৰাকী হোৱাৰ দৰে তেওঁৰ গীতবোৰৰ মাজেদি বিভিন্ন দিশৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। তেওঁ গীতৰ জৰিয়তে সমাজখনক নতুন যুগৰ বাণীৰে আগুৱাই নিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। জাতি-ভেদ প্ৰথা একাকাৰ কৰি প্ৰকৃত মানৱ সৃষ্টিত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছিল। বিশ্ববৰেণ্য যুগজয়ী শিল্পীজনে সামাজিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়, নৈতিকতাৰ স্খলন ইত্যাদি দিশবোৰ ৰোধ কৰি সমাজৰ সৰ্ব্বাংগীন উন্নতি আৰু বিকাশৰ দিশত অগ্ৰসৰ হ'বলৈ নতুন প্ৰজন্মক আহ্বান জনাইছিল। সেয়ে, তেওঁ উদাত্ত কণ্ঠেৰে গাইছিল-

"আহ আহ ওলাই আহ, সজাগ জনতা, আহ আহ ওলাই আহ, পোহৰ আনোতা
ৰামৰে দেশতে থকা ৰাৱণ বধোঁতে যায় যদি যায় জীৱনটো যাক্।"

(কলিকতা, ১ চেপ্টেম্বৰ, ১৯৬৪)

মানৱপ্রেমী আৰু মানৱতাবাদ দর্শনৰ সাধকৰূপে ভূপেন হাজৰিকাই সাহিত্য, সুকুমাৰ কলা, সঙ্গীত শিল্প ইত্যাদিৰে সৌন্দর্য্য সৃষ্টি আৰু মানৱ প্রেমৰ বিকাশৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রদান কৰিছিল। তেওঁৰ গীতত মানবীয় হৃদয়ৰ স্পন্দন অনুৰণিত হৈছে। পাৰস্পৰিকভাৱে মানুহৰ অন্তৰত প্রেম, ভালপোৱাৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ বহুতো গীতৰ ৰচনা কৰিছে। সেয়ে, তেওঁৰ বহুত গীতত মানৱ প্রেমৰ সুৰ বিদ্যমান।

"বৈষ্ণৱ যুগত শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে ভক্তি ভাবেৰে অসমীয়া সমাজক প্লাৱিত কৰাৰ দৰে কুৰি শতিকাৰ মানৱ প্রেমৰ যুগত ড° হাজৰিকাই অসমীয়া সমাজত মানৱী মৰমৰ অমিয়া ঢালিছে।' (পৃষ্ঠা- ১২৪, ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ)। সেয়ে তেওঁ ৰচনা কৰিছে-

"মানুহে মানুহৰ বাবে
যদিহে অকনো নাভাবে
অকণি সহানুভূতিৰে
ভাবিব কোনেনো কোৱাঁ সমনীয়া?"

আকৌ গাইছে -

"গঙ্গা মোৰ মা, পদ্মা মোৰ মা
মোৰ চকুলোৰ দুটি ধাৰা মেঘনা যমুনা
একেই আকাশ, একে বতাহ
দুই কলিজাত একে উশাহ
দুটি চৰাইৰ দুটি মাতৰ একে মূর্চ্ছনা
অ' মোৰ চকুলোৰ দুটি ধাৰা মেঘনা যমুনা"

ড° হাজৰিকাদেৱৰ গীতত প্রস্ফুটিত হৈ আছে স্বদেশপ্রেমৰ ধাৰা। অন্তৰৰ গভীৰতাৰ পৰা সেয়ে প্রকাশ পাইছে-

"বুকু হম্ হম্ কৰে
মোৰ আই
কোনে নিদ্রা হৰে
মোৰ আই?
পুত্র হৈ মই কিমতে তৰোঁ?
আই, তোৰে হৈ মই মৰোঁ......."

স্বাধীনতা আন্দোলনত শ্বহীদ হোৱা স্বদেশপ্রেমী মহাত্মা গান্ধীৰ অহিংসা নীতিৰে অনুপ্রাণিত হৈ আত্মত্যাগ কৰা বিভিন্নজনৰ বাবে হাজৰিকাদেৱে পাইছিল-

"অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন অসম গঢ়িম।
সর্বহাৰাৰ সর্বস্ব পুনৰ ফিৰাই আনিম
নতুন অসম গঢ়িম।
....
হৰিজন পাহাৰী, হিন্দু, মুছলিমৰ
বড়ো, কোচ, চুতীয়া, কছাৰী, আহোমৰ
অন্তৰ ভেদি মৌ বোৱাম

ভেদাভেদৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি
সাম্যৰ সৰগ ৰচিম।”

আকৌ চীন ভাৰতৰ যুদ্ধৰ সমন্বয়ত শোক-সন্তপ্ত পৰিয়ালক সমবেদনা জনাই কাৰুণ্য ভৰা গীত এনেদৰে গাইছে-

“ক’ত জোৱানৰ মৃত্যু হ’ল?
কাৰ জীৱন যৌৱন গ’ল?
সেই মৃত্যু অপৰাজেয়
তেনে মৃতক মই নহলোঁ কিয়?
..
প্ৰতি জোৱান ৰক্তৰে বিন্দু
হ’ল সাহসৰ অনন্ত সিন্ধু
সেই সাহসৰ দুৰ্জেয় লহৰে
যাচিলে প্ৰতিজ্ঞা জয়ৰে।”

মহাপুৰুষ শ্ৰীশ্ৰীমাধৱদেৱে তেওঁৰ সৃষ্টিৰাজিৰে ভকতিৰ অমৃত উলিয়াই সেই ৰস মানুহৰ মাজত বিলাই সমস্ত পৰিৱেশকে অমৃতময় কৰি তুলিছিল। অৰ্থাৎ ভক্তিৰসত ডুব গৈ মানুহে আধ্যাত্মিক চেতনাৰ উন্মেষ ঘটাইছিল। তদ্ৰূপ, ভূপেন হাজৰিকাদেৱেও পৰিৱেশ অনুসৰি মানৱীয় অনুভূতি সম্বলিত আৰু মানৱ শক্তিৰ অফুৰন্ত মহত্বৰাজিৰ প্ৰকাশ ঘটাই মানৱৰ মাজত বিলাই দিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল।

ভূপেন হাজৰিকাদেৱে এখন বৈষম্যহীন সমাজ সৃষ্টিৰ বাবে যত্ন কৰিছিল। মানুহৰ মাজত একতা আৰু সমন্বয়ৰ বীজ ৰোপণ কৰি তাক বিশাল বৃক্ষত পৰিণত কৰি তোলাৰ বাবে বিশেষভাৱে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছিল। স্কুলীয়া জীৱনৰ পৰাই এই চেতনাৰ, প্ৰেৰণতাৰ প্ৰকাশ ঘটিছিল। বাৰ বছৰ বয়সতে পিত-মাতৃৰ লগত বটদ্ৰৱা থান দৰ্শন কৰি আধ্যাত্মিক পৰিৱেশত আপ্লুত হৈ পৰিছিল। ফলস্বৰূপে তেওঁৰ জীৱনৰ প্ৰথমটো গান ৰচনা কৰিছিল-

“কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীশংকৰ গুৰুৱে ধৰিছিল নামৰে তান,
নামৰে সুৰতে আনন্দত নাচিছিল পবিত্ৰ বৰদোৱা থান
মোৰ গুৰু ঐ, পবিত্ৰ বৰদোৱা থান।
অশেষ যাতনা ভুঞ্জিলাঁ শ্ৰীশংকৰ ধৰমৰ নামতে তুমি
সকলো দুখলৈ পিঠি দিলা গুৰু, ধন্য অসম ভূমি।।
নামঘৰ সাজিলা, ৰাইজৰ থাপিলা একতাৰ আসনত আনি
ভাওনা সোণতে বৰগীত সুৰগা প্ৰচাৰিলা দেৱবাণী
মোৰ গুৰু ঐ, প্ৰচাৰিলা দেৱবাণী।।” (তেজপুৰ, ১৯৩৭ চন)

গতিকে ড° ভূপেন হাজৰিকাই সৰুকালৰ পৰাই মহাপুৰুষজনাৰ আধ্যাত্মিক চেতনাৰে উদ্বুদ্ধ হৈ পৰিছিল। তাৰ পিছৰ পৰাই তেওঁ থমকি ৰোৱা নাছিল। সীমাৰ পৰিধি অতিক্ৰম কৰি হৃদয়ৰ পৰা হৃদয়লৈ অৰ্থাৎ সমগ্ৰ মানৱ জাতিক একতাৰ এনাজৰীৰে সুদৃঢ়ভাৱে বান্ধি ৰখাৰ সপোন দেখিছিল। ভূপেন হাজৰিকাদেৱে সমাজৰ আঁসোৱাহ, উন্নয়নৰ প্ৰাচীৰ, সমাজ জীৱনৰ পৰিপন্থী দিশবোৰৰ গীতৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত কৰিছিল। অন্যায়, অবিচাৰ, ঘৃণা, ভুল-ভ্ৰান্তি ইত্যাদি দিশৰ দূৰীকৰণৰ উপায়বোৰ গীতৰ স্তৱকত উল্লেখ কৰি জনগণক সচেতন কৰি তোলাৰ বাবে চেষ্টা কৰিছিল। সমগ্ৰ জাতিটোক সু-সংহত ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ বাবে মনত দৃঢ় সংকল্প লৈছিল। তেখেতৰ গানত ফুটি উঠিছে উজ্জ্বল

ভৱিষ্যতৰ জয়গানৰ সুৰ, অতীত গৌৰৱৰ ৰূপৰেখা আৰু বৰ্তমান সময়ৰ আশা আশাংক্ষা। অতীত, বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ মাজত সুদৃঢ় সাঁকো নিৰ্মাণ কৰি জাতিটোক আগুৱাই নিয়াৰ পৰিকল্পনা কৰিছিল। সেয়ে, তেওঁ গাইছিল-

"মোৰ গান হওঁক
বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে এক গভীৰ আস্থাৰ গান
মোৰ সুৰ বিন্যাসত মূৰ্ত হওক
অতীত বৰ্তমান
চিৰ উজ্জ্বল ভৱিষ্যতে যেন
তাতেই কৰে নিতে স্নান।"

তেওঁৰ 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি' গীতটোৰে উজ্জ্বল ভৱিষ্যতৰ ৰূপৰেখা প্ৰস্তুত কৰিছে। আকৌ "হায় হায় হায় কঁপি উঠে কিয় তাজমহল?" গানেৰে অতীতৰ হৃদয়স্পৰ্শী কাহিনী বৰ্ণনা কৰি গৌৰৱান্বিত হৈছে। ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ খুঁটি নাটিবোৰ সুক্ষ্মভাৱে বিশ্লেষণ কৰি গীতৰ জৰিয়তে প্ৰতিফলন ঘটাইছিল। ঘৃণা, ভুল-ভ্ৰান্তি আৰু সেইবোৰ দূৰীকৰণৰ উপায় গীতৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিছে। জীৱনৰ প্ৰতিটো স্তৰৰ সৈতে সংগতি লগাই গীত ৰচনা কৰি সকলোকে মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰি ৰাখিছিল। খাছীয়াৰ লোক সংগীতৰ পৰা মিচিঙৰ ঐনিতম, বড়োৰ চিফুঙৰ পৰা গোৱালপৰীয়া লোকগীত, দেহবিচাৰৰ গীত, টোকাৰী গীত, বংগৰ ভাটিয়ালী গীতলৈ তেখেতে অবাধ বিচৰণ কৰিছিল।

মানুহৰ মাজত পাৰস্পৰিক সহযোগিতা, ভালপোৱা, অহিংসা, বিশ্বাস, আদৰ্শ, শ্ৰদ্ধা, ভক্তিভাৱৰ বীজ সিঁচি দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। তেওঁৰ গীতৰ সুৰত প্ৰকাশিত হৈছে বিশ্বমানৱৰ মাজত সংহতি আৰু সমন্বয়ৰ এক শৃংখলিত ধাৰা। হাজৰিকাদেৱৰ সংগীতে বিশ্ব সংগীতৰ ৰূপ লৈ মানুহৰ অন্তৰ জয় কৰিছিল। লোক-সংগীতৰ জৰিয়তে বিভিন্ন ভৌগলিক পৰিসীমাৰ ছবি অংকিত কৰিছিল। সমগ্ৰ জীৱনকালতে তেওঁ পৃথিৱীৰ ভিন্ন প্ৰান্তত পৰিভ্ৰমণ কৰি লোক সংগীতৰ মৌ আহৰণ কৰি সংহতিৰ মৌচাক গঢ়ি তোলাৰ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ গীতত বিশ্বমুখী চিন্তাৰ উন্মেষ ঘটিছে। সেয়ে তেওঁ গাইছেঃ

"শব্দ আৰু সুৰৰ পৃথিৱীত
ধেমালি কৰিলোঁ নানা মুদ্ৰাৰে
নিৰানন্দ আৰু মহানন্দে মই
সত্যক ফহিয়ালোঁ জীৱনবোধেৰে।"

"বৰ্তমান পৃথিৱীৰ ভীষণ অসুখ
চৌদিশে দেখো সংঘাত।
প্ৰত্যেকজনে গাওঁ আহা শান্তিৰ গান
আনি জীৱনৰ জ্যোতিপ্ৰপাত।"

জাতি-বৰ্ণ-ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে সকলো সম্প্ৰদায়কে এক প্ৰাণ, এক হৃদয় কৰি ৰখাৰ কল্পনাৰে হাজৰিকাদেৱে গাইছে-

"গঙ্গা মোৰ মা, পদ্মা মোৰ মা"

সংস্কৃতিৰ ব্যাপ্তি আৰু বিকিৰণ ঘটাই পাহাৰ-ভৈয়ামক এক কৰাৰ মানসেৰে তেওঁ নিগৰাইছিলঃ

"শ্বিলঙৰ মনালিছা লিংডো
তোমাৰ হাতৰ গীটাৰখনিত
হিলিবিলি মিউজিক বজাই যোৱাঁ।

মনালিছা, মনালিছা, মনালিছা
তোমাক স্ৰজিলে কোন লিওনাৰ্ডই
কেনেকৈ হ'লা তুমি ইমান ধুনীয়া?

সমাজত প্ৰচলিত জাত-পাতৰ বৈষম্যই হাজৰিকাদেৱৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰিছিল। সেয়ে, প্ৰকৃতাৰ্থত এখন সুন্দৰ মানৱ সমাজৰ সৃষ্টিত তেওঁ গুৰুত্ব দিছিল। তেওঁ এনে এখন সমাজ প্ৰতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰিছিল, যিখন সমাজত পৰস্পৰে পৰস্পৰক সহায় কৰিব আৰু মনোবেদনা বুজি পাব। সেয়ে, তেওঁ গাইছিল-

"সংকীৰ্ণতাৰ চিতাত চোৱা
শোণিতৰ ধল উঠিল
ডেকা-গাভৰুৰ দল
তুমি শান্তিৰ পৃথিৱীত বুলাই দিয়া
সাম্যৰ নৱ বোল।" (১৯৪৮)

আকৌ...

আহোম স্বৰ্গদেউৰ দিনতে
লোণ বান্ধি নামিছিল নক্তে
তাহানিৰ শ্ৰীৰাম আতাই
নক্তে নৃপতিক দিছিলে শৰণ
কৰি নক্তেই শিষ্যৰ নামকৰণ
নৰৰো উত্তম 'নৰোত্তম'
কৈছিল মানুহ মানুহ হলে
ইজনে সিজনক সাৱটিলে
নহয় জাতিকুল ভ্ৰষ্ট।"

হাজৰিকাদেৱে সমাজৰ পৰা ভেদাভেদৰ ভাৱধাৰা মষিমূৰ কৰাৰ বাবে প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰিছিল। তেখেতে গাইছিল ঃ

"জাতি কুল নেওচা সাহৰ যুগ
এয়া জনাৰ যুগ
এয়া বুজাৰ যুগ
এয়া সীমাৰ পৰিধি ভঙাৰ যুগ।"

মানুহৰ মনৰ পৰা উচ্চ-নীচ ভাৱ দূৰ কৰি মানৱপ্ৰেমৰ ধাৰা প্ৰবাহিত কৰাৰ চেষ্টাত ব্ৰতী হোৱা এইজনা বৰেণ্য ব্যক্তিয়ে পৰ্বত-ভৈয়ামৰ সকলো জাতি-জনগোষ্ঠীয়ে এখন আকাশৰ তলত একেটা জোনৰ ৰূপমাধুৰী পান কৰাৰ বাবে জনসমাজক গীতৰ মাজেদি আহ্বান জনাইছে।

সামৰণি ঃ

ড° ভূপেন হাজৰিকাদেৱ এক ক্ষণজন্মা বিৰল কিংবদন্তি, অনন্য প্ৰতিভাৰ একক আৰু অদ্বিতীয় ব্যক্তি, যিজনে জাতি-জনজাতি তথা বিশ্ববাসীক মোহিত কৰিছিল। মানুহক ভালপোৱা, দেশক ভালপোৱা, জাতীয় প্ৰেমৰ বীজ অংকুৰিত কৰা, লোক-সংস্কৃতিৰ উত্তৰণ ঘটোৱা ইত্যাদিৰ বাবে সকলো মানুহৰ অন্তৰত আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছিল। সীমাৰ পৰিধি

ভঙা যাযাবৰী জীৱনৰ প্ৰতিটো কোণতে নিহিত হৈ আছে মানৱ কল্যাণৰ অফুৰন্ত আশা। বৰলুইতৰ নিচিনাকৈ বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীৰ উপনৈ সদৃশ কৃষ্টি-সংস্কৃতিৰ সমাহাৰত বৃহত্তৰ অসমীয়া সংস্কৃতি গঢ় লৈ উঠিছে। মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দৰে হাজৰিকাদেৱৰ গীততো বিভিন্ন ধাৰাৰ সমাহাৰ ঘটিছে। তেখেতে গাইছে-

"মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ / মহামিলনৰ তীৰ্থ
ক'ত যুগ ধৰি আহিছে প্ৰকাশি / সমন্বয়ৰ অৰ্থ।"

সঁচাকৈ, হাজৰিকাদেৱে পৃথিৱীৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ ঘূৰি ফুৰি আহৰণ কৰা মুকুতাৰ মণি সদৃশ গীতৰ ভাষা, সুৰ ইত্যাদি বিশ্বৰ মানৱ সমাজত বিলাই দি এখন নতুন সমাজ গঢ়াৰ সপোন দেখিছিল। এই নৱ-নিৰ্মিত সমাজখনত পাৰস্পৰিক বুজাপৰা, সহায়-সহযোগিতাৰে প্ৰত্যেকে প্ৰত্যেকৰ বাবে জয়গান গাব আৰু এই গানৰ ভেঁটি হ'ব ঐক্য-সংহতিৰ, সুৰ হ'ব বিশ্বৰ মানৱ কল্যাণৰ। ভূপেন হাজৰিকাদেৱে গাইছেঃ

"তুমি নতুন পুৰুষ / তুমি নতুন নাৰী
অনাগত দিনৰ / জাগ্ৰত প্ৰহৰী
কেঁচা জীৱন সোঁতক / সিঞ্চন কৰি
সজাবা সমাজ নিজ হাতেৰে গঢ়ি / এন্ধাৰ গলিত আলোক বৰষাৰ
ঢালিবা তুমি উজ্জ্বল বাৰি।" (১৯৭০)

দানৱৰ সমাজত মানৱৰ গীত গাই হাজৰিকাদেৱে সমন্বয়ৰ-শান্তিৰ নিজৰা বোৱাই দিয়াৰ বাবে যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা কৰিছিল। সেয়ে তেওঁ নিগৰাইছেঃ

"অসমী আইক মোৰ সজাই তোলা
কৰি শান্তি সমন্বয় বাণী।"

এনেদৰে, বিশ্লেষণ কৰিলে স্পষ্টভাৱে প্ৰতীয়মান হয় ড° ভূপেন হাজৰিকাই বিশ্বমানৱৰ ধাৰণাৰে উদ্বুদ্ধ হৈ মানৱ কল্যাণৰ বাবে অহৰহ চেষ্টা কৰিছে। মানৱীয় মূল্যবোধৰ যাতে অৱক্ষয় নহয় তাৰ বাবে গীতেৰে নৱপ্ৰজন্মক অনুপ্ৰাণিত কৰিছে। দেশৰ, দহৰ বাবে ইতিবাচক প্ৰৱণতাৰে মানুহৰ মাজত শান্তি-সম্প্ৰীতি-সংহতি আৰু সমন্বয়ৰ ধাৰা বোৱাই চিৰকাল চিৰউজ্জ্বল হৈ প্ৰতিগৰাকী ব্যক্তিৰ হৃদয় স্পৰ্শ কৰিছে।

বিভিন্ন উপাধি-পুৰস্কাৰ-সন্মানৰ উপৰিও মৰণোত্তৰভাৱে 'ভাৰত ৰত্ন' সন্মানো লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। অসমী আইৰ কোলা শুৱনি কৰা এইজনা মহান গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, পৰিচালক, ৰাজনীতিক, সমাজ সচেতক ব্যক্তিক আনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱাদেৱে সুধাকণ্ঠ উপাধি প্ৰদান কৰিছিল। এনে এগৰাকী বিশ্ববৰেণ্য শিল্পীৰ জীৱন আৰু কৰ্ম কৃতি এটি সামান্য লেখাৰ মাজত সীমাবদ্ধ কৰিব বিচৰাটো অমূলক। তেওঁৰ কৃতি দিগন্ত বিয়পি সিঁচৰতি হৈ আছে। আধুনিক অসমীয়া গীতক এক অপৰূপ সৌন্দৰ্য্যৰ শিখৰলৈ তুলি আনি যি সুৰ সমন্বয়ৰ সৃষ্টি কৰিলে তাৰ বাবে ড° ভূপেন হাজৰিকা সদায় একক আৰু অদ্বিতীয় শিল্পী হিচপে প্ৰাণৱন্ত হৈ থাকিব।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। দত্ত, দিলীপ কুমাৰ ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ।
২। গোস্বামী, লোকনাথ ঃ বন্দিত ভূপেনদা, নিন্দিত ভূপেন হাজৰিকা।
৩। গোস্বামী, লোকনাথ ঃ আমাৰ ভূপেন হাজৰিকা, জীৱন আৰু গান।
৪। হাজৰিকা, ড০ ভূপেন ঃ দিহিঙে দিপাঙে।
৫। নাথ, পাৰুল ঃ প্ৰবন্ধ সংকলন।

জগত সভালৈ দেশীগান

জবা চক্ৰৱৰ্তী

যোৱা শতিকাৰ ত্ৰিশৰ দশকৰ পৰা প্ৰায় আঠটা দশক জুৰি সমগ্ৰ অসম, সমূহ ভাৰতীয় তথা বিশ্ববাসীৰ বাবে এটা পৰিচিত নাম ড০ ভূপেন হাজৰিকা। অসমীয়া জাতীয় জীৱনত নিজস্ব প্ৰতিভাৰে নিজৰ জাতি-কৃষ্টি-সমাজ তথা ধৰ্ম-দৰ্শনৰ লগত সংপৃক্ত কৃতবিদ্য পণ্ডিতসকলৰ সুগভীৰ জ্ঞান আৰু ধ্যান-ধাৰণাৰ সমাৱেশ ঘটাইছিল, অকল এনেকুৱা নহয় - তেখেতে আধুনিক আৰু প্ৰগতিশীল চিন্তা-চেতনাৰে তাক সাৰ্বজনীন ৰূপ প্ৰদান কৰিবলৈ গীত, সাহিত্য আৰু কণ্ঠেৰে জীৱন-জোৰা সাধনাত ব্যস্ত থকা গুণৰ বলতেই আজি ড০ ভূপেন হাজৰিকা বিশ্ব নাগৰিক হ'বলৈও সক্ষম হৈছে, সাংস্কৃতিক সংগ্ৰামী ব্যক্তিসত্বাৰ নাম হৈ পৰিছে। মহান ব্যক্তিসকলৰ বিদায়ৰ লগে লগে সাময়িকভাৱে শূন্যতাৰ সৃষ্টি হয়। লাহে লাহে সেই শূন্যতা পূৰণো হয়। কিন্তু কেতিয়াবা যুগান্তৰৰ নায়কস্বৰূপ পুৰুষসকলৰ স্থান পূৰণ কৰিব পৰা অন্য লোকৰ আৱিৰ্ভাৱ কেতিয়াও নহয়। শঙ্কৰদেৱ, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা ইত্যাদি লোকসকলৰ দৰেই ভূপেন হাজৰিকা আছিল যুগ-যুগান্তকাৰী এজন মহানায়ক। ক্ষণজন্মা পুৰুষ ভূপেন হাজৰিকাৰ স্থান সহজে পূৰণ কৰিব পৰা সাধাৰণ শিল্পী-সাহিত্যিকৰ এয়া সাধ্যৰ অতীত।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ নিজৰ কথাৰে- " জীৱনৰ এই বিয়লি পৰতো মোৰ ভাৱ হয়- মানুহৰ জীৱনৰ গতিপথ বোধহয় পূৰ্বৰে পৰাই প্ৰস্তুত হৈ থাকে। এই গতিপথ নিৰ্ণয় কৰে ভাগ্যই। মোৰ বেলিকা হয়তো সেয়াই হ'ল। মোৰ জন্মতেই বোধকৰোঁ নেদেখাজনে এক চিৰ যাযাবৰী উৰণীয়া জীৱন মোৰ কপালত লিখি দি পঠাইছিল। সেয়েহে - মই জন্মৰে পৰাই যাযাবৰ - যাৰ ফলত জন্মৰ পাছৰেপৰা আজিলৈকে কোনো এক নিৰ্দিষ্ট ঠাইত মই থিতাপি ল'ব পৰা নাই।" কোৱা হৈছে ড০ ভূপেন হাজৰিকা অসম আৰু অসমীয়াৰ জাতীয় জীৱনৰ হৈ গীতিকাৰ আৰু সুকণ্ঠশিল্পী সেয়ে তেখেত সুধাকণ্ঠ বুলি খ্যাত। তেখেত সকলো সময়তে নতুন নতুন সুৰ আৰু নতুন নতুন সংগীত সৃষ্টি কৰি অসম আৰু অসমীয়াৰ জাতীয় জীৱন চহকী কৰিছে। উল্লেখযোগ্য তেখেতে বহু অসমীয়া লোকগীত আৰু লোকগীতৰ সুৰৰ আধাৰত থলুৱা নতুন গীত ৰচনা কৰাৰ লগতে সুৰাৰোপ কৰি এক নতুনৰ সৃষ্টিৰে অসমীয়া আধুনিক গীতৰ এক অন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। লগতে পুৰণি বহু কেইটা গীত নতুন ধৰণে কৌশলগত ভাৱে গাই অতি জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছে। গোৱালপাৰা জিলাৰ 'দেশী গান' বৰ্তমানে গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰূপে পৰিচিত এই মাটিৰ গীতক ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্য্যায়লৈ কঢ়িয়াই লৈ যোৱা গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰ সম্ৰাজ্ঞী প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ অবদান অতুলনীয়। এই ক্ষেত্ৰত তেখেত একছত্ৰী সম্ৰাজ্ঞী। আনহাতে পঞ্চাছ দশকৰ মাজভাগৰ পৰা এই দেশী গানবোৰৰ এক নতুন জয়-যাত্ৰা আৰম্ভ হৈছিল। কিয়নো বিশ্ব বৰেণ্য শিল্পী , আমাৰ হিয়াৰ আমঠু ভাৰতৰত্ন ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু হস্তীৰ কন্যা প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ মণিকাঞ্চন সংযোগৰ ফলস্বৰূপে এই দেশী গীতবোৰ অঞ্চলৰ পৰা বিভিন্ন জিলালৈ, জিলাৰ পৰা ৰাজ্যলৈ, ৰাজ্যৰ পৰা ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন প্ৰদেশলৈ আৰু শেষত সাত সাগৰ তেৰ নদী পাৰ হৈ জগত সভালৈ এইবোৰ মাটিৰ গীতৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি পালে, জগতে জানিলে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ সান্নিধ্য ঃ

১৯৫৫ চনত ড০ হাজৰিকাদেৰে পত্নী প্ৰিয়ম হাজৰিকাৰ সৈতে গৌৰীপুৰলৈ আহি প্ৰতিমা বৰুৱাৰ পিতৃ লালজীৰ

(প্রকৃত নাম প্রকৃতেশ বৰুৱা) আতিথ্য গ্রহণ কৰিছিল মাটিয়াবাগৰ ৰাজবাৰীত। ড০ হাজৰিকাৰ সন্মানাৰ্থে ‘সংগীতৰ জলসা’ৰ (সঙ্গীতৰ বৈঠকী) আয়োজন কৰা হৈছিল। বৈঠকীত ড০ হাজৰিকাই এটাৰ পিছত এটাকৈ তেখেতৰ অনুপম সৃষ্টি ‘সাগৰ সংগমত, পৰহি পুৱাতে টুলুঙা, এটি কলি দুটি পাত আদি পৰিবেশন কৰিলে। ইয়াৰ পিছত বৰুৱা পৰিয়ালৰ সদস্য মনোজ বৰুৱাই ৰবীন্দ্ৰ সঙ্গীত পৰিবেশন কৰিছিল। শেষত পাল পৰিল প্ৰতিমা বৰুৱাৰ। সেই মূহুৰ্তত প্ৰতিমা বৰুৱা অলপ ইতস্ততঃ বোধ কৰিছিল যিটো তেনেই স্বাভাৱিক আছিল। ড০ হাজৰিকাৰ সন্মুখত দেশী-গীত (গোৱালপৰীয়া লোকগীত)বোৰ গাব নে ৰবীন্দ্ৰ সঙ্গীত গাব, এইটোকেই লৈ প্ৰতিমা বৰুৱা বৰ দোধোৰ মোধোৰ অৱস্থাত পৰিছিল যদিও অৱশেষত পিতৃ লালজীয়ে প্ৰতিমাৰ মনৰ অৱস্থা বুজিব পাৰি আঞ্চলিকানা গীত অৰ্থাৎ দেশী-গীতকেই গাবলৈ ক’লে। পিতৃৰ পৰা সেউজ ইংগিত পাই প্ৰতিমা বৰুৱাই অন্তৰ ঢালি স্বকীয় লোকগীত গালে এটাৰ পিছত এটাকৈ- ‘হস্তীৰ কন্যা হস্তীৰ কন্যা বামুনেৰ নাৰী’; ‘সোনাৰ বৰণ পাখীৰে তোৰ’ ইত্যাদি গীতবোৰ। প্ৰতিমা বৰুৱাৰ গীত শুনি বৈঠকীত উপস্থিত থকা সকলোৱে বহুত দেৰিলৈকে মৌন হৈ পৰিছিল। কাৰো মুখত কথা নাই। শেষত ড০ হাজৰিকাই ক’লে-- নহয় বঙালী নহয় অসমীয়া, দুয়ো ভাষাৰ মাজত গানৰ সুৰ, শুনিবলৈ বৰ মধুৰ আৰু গীতবোৰ প্ৰতিমা বৰুৱাৰ কণ্ঠত সুন্দৰভাৱে ৰজিতা খাইছে, অতি সুৰলাকৈ গীতবোৰ গাইছে- কিন্তু গীতবোৰ কি গীত - বুলি ড০ হাজৰিকাই প্ৰতিমাক প্ৰশ্ন কৰিছিল । উত্তৰত প্ৰতিমা বৰুৱাই কৈছিল এইবোৰ ‘দেশীগীত’। উল্লেখযোগ্য তেতিয়া হাজৰিকা দেৱে লগে লগে ৰগৰ কৰি কৈছিল- এইবোৰ যদি দেশী-গীত হয়, আমি কিবা বিদেশী গীত গাওঁ নেকি। হাজৰিকা দেৱে তেতিয়াই বুজিব পাৰিছিল যে প্ৰতিমা বৰুৱাই যদি এনেদৰে গীতবোৰ সদায় গাই থাকে , চৰ্চা কৰে তেতিয়াহ’লে ভৱিষ্যতে তেওঁ এগৰাকী জনপ্ৰিয় তথা বিখ্যাত শিল্পী হোৱাৰ পুৰ্ণ সম্ভাৱনা আছে। সঁচাকৈয়ে ড০ হাজৰিকাৰ ভৱিষ্যত বাণী এতিয়া বাস্তৱত প্ৰতিফলিত হোৱাৰ উপৰিও এজন মহান শিল্পীয়ে আন এজন শিল্পী- সত্তাৰ প্ৰকৃত উমান পাইছিল। এইদৰে ড০ হাজৰিকাৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু পিতৃৰ অহৰহ চেষ্টা আৰু প্ৰেৰণা লাভ কৰি প্ৰতিমা বৰুৱাই গোটেই জীৱন জুৰি দেশী-গীত (গোৱালপৰীয়া গীত)বোৰ গাই যোৱাৰ বাট প্ৰশস্ত হৈছিল, সেইমতে অসমৰ সঙ্গীত জগতৰ ইতিহাসত কেতিয়াও মচ খাই যাব নোৱৰা এটা নাম হিচাপে পৰিগণিত হৈছে।

১৯৫৬ চনত ড০ হাজৰিকা পুনৰ গৌৰীপুৰলৈ আহিছিল, তেওঁৰ শিল্পীমনে প্ৰতিমাৰ কণ্ঠত দেশী-গানৰ লালিত্যপূৰ্ণ বিশেষত্ব বিচাৰি পাইছিল। এই চহা গীত কেৱল চহাপ্ৰাণৰ উপভোগ্য আৰু চহা জীৱনতে সীমাবদ্ধ হৈ থাকিব নোৱাৰে, ইয়াক কথাছবিৰ জৰিয়তে বিশ্বমানৱৰ ওচৰ চপাই দিয়াটোৱেই ড০ হাজৰিকা দেৱে মনতে পণ বান্ধি লৈছিল। সেয়েহে তেওঁ লালজীৰ অনুমতি লৈ তেওঁৰ বিখ্যাত কথাছবি ‘এৰা বাটৰ সুৰ’ত দেশী-গান অন্তৰ্ভুক্ত কৰি কলিকতাত প্ৰতিমা বৰুৱাৰ কণ্ঠত ৰেকৰ্ডিং কৰোৱাইছিল। এইদৰে ড০ হাজৰিকা দেৱৰ সান্নিধ্যত প্ৰতিমা বৰুৱাৰ সংগীতৰ যাত্ৰা বিস্তৃতি লাভ কৰিছিল লগতে প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ পথ প্ৰশস্ত হৈছিল। সম্ভৱতঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাহিৰে প্ৰতিমা বৰুৱাই একমাত্ৰ শিল্পী যিজনে ঐতিহাসিকভাৱে পশ্চিম অসমৰ দেশী লোকসকলৰ লগতে কোচ-ৰাজবংশী সকলৰ সাংস্কৃতিক আৰু ৰাজনৈতিক প্ৰত্যাশাসমূহ পূৰণত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত স্বনামধন্য লোকসংস্কৃতিৰ গৱেষক ড০ বীৰেন্দ্ৰ নাথ দত্তই উল্লেখ কৰিছে যে প্ৰতিমা বৰুৱাই অসমৰ মূল সুঁতিৰ লগত গোৱালপাৰা জিলাক সুপৰিচিত কৰি ওচৰ চপাই আনিছিল। দৰাচলতে ৰাজবংশীসকলৰ সাংস্কৃতিক ইতিহাসৰ পৰিক্ৰমাত ড০ ভূপেন হাজৰিকা দেৱৰ জৰিয়তে হোৱা প্ৰতিমা বৰুৱাৰ আগমন সম্ভৱতঃ সৰ্ববৃহৎ তথা সৰ্বোৎকৃষ্ট উল্লেখযোগ্য পৰিঘটনা। ১৯৫৭ চনত পুনৰ ড০ হাজৰিকা গৌৰীপুৰত উপস্থিত হয়, কিয়নো তেওঁৰ শিল্পীমনত দেশী-গানসমূহৰ মধুৰতা হৃদয়ত বাৰুকৈয়ে শিপাইছিল। তেখেতে ৰাজ পৰিয়ালৰ অলকেশ বৰুৱা (হাজৰিকা দেৱৰ পত্ৰবন্ধু)ৰ ‘ৰং সবুজেৰ গান’ ত প্লট বিচাৰি পুনৰ লালজীৰ ওচৰ চাপিছিল, লালজীৰ ওচৰত বাস্তৱ পটভূমি আৰু পৰিৱেশ হাজৰিকাদেৱে বিচাৰি পাইছিল, ৰং সবুজেৰ গানক ‘মাহুত বন্ধুৰে’ ত পৰিণত কৰি বহুকেইটা দেশী-গান কথাছবিখনত সন্নিৱিষ্ট কৰিছিল।

উল্লেখযোগ্য এই ছবিখনতে বিখ্যাত গণশিল্পী হেমাংগ বিশ্বাসে বাদ্য শিল্পী হিচাপে আছিল, ইয়াৰ পিছত 'পলাশৰে ৰং', গজ মুক্তা, Dances of Assam along the Brahmaputra আদি কথাছবিৰ বাবে প্ৰতিমা বৰুৱাৰ কণ্ঠত বাণীবদ্ধ কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰিও শিল্পী প্ৰতিমা বৰুৱাই অল ইণ্ডিয়া ৰেডিঅ', দূৰদৰ্শন ভালেমান ছেনেল (টেলিভিছন)ৰ জৰিয়তে বিভিন্ন সন্মানসূচক ৰাজহুৱা অনুষ্ঠান আদিত এই দেশী-গীতবোৰ পৰিবেশন কৰি ভূয়সী প্ৰশংসা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। প্ৰতিমা বৰুৱাৰ সংগীতৰ বহল ক্ষেত্ৰখনত ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৰৰ প্ৰসংগ সেয়ে যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি ইতিমধ্যে বিবেচিত হৈছে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ বিষয়ে স্থানান্তৰত লিখিছেঃ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ দুটা ফাল ।এটা ৰুচিবোধ বিসৰ্জিত (Pure Vulgarism) বা আমাৰ্জিত আৰু আনটোক ৰুচিবোধ সম্পন্ন সুস্থ সংস্কৃতি বোলা হৈছে। সত্যজিত ৰায়ৰ পথেৰ পাঁচালী ওলোৱা সময়ত চাবলৈ মানুহ দহজনমান গৈছিল। কিন্তু আজি সেইখন ছৱি চাবলৈ লাখ লাখ মানুহৰ সমাগম হৈছে। আনহাতে বহুতো চিনেমা আছে বহুতো মানুহ চাবলৈ যায়। এই দুটা ধাৰাৰ মাজত এটা কণ্টিনিউওৱাজ অৰ্থাৎ ধাৰাবাহিক সংঘাত চলিছে। লোকসঙ্গীতৰ ক্ষেত্ৰতো ইয়াৰ পৰা অহা বিচ্ছিন্ন আন একো নহয়, মাত্ৰ নগৰ অভিমুখী সভ্যতা-সংস্কৃতি আমাৰ গাঁওবোৰতো আজি বিৰাজমান। গাঁওৰ শুদ্ধ মনৰ শিল্পীৰ মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিছে, নগৰীয়া ঢং চং বৰ্তাই ৰাখিবলৈ গৈ। তেওঁলোকৰ মনত ইমান দিনে পুহি ৰখা গ্ৰামীণ ভাৰধাৰাৰ লোকসঙ্গীতৰ নিজস্ব স্বাতন্ত্ৰ্যৰ সৈতে নগৰ সভ্যতাৰ বিকৃত লোকসঙ্গীতৰ দ্বন্দ্ব-সংঘাত হৈছে। এই দ্বন্দ্ব-সংঘাতত কোনোজন দূৰলৈ ছিটিকি পৰিছে যদিও কিছু সংখ্যক লোকসংগীতৰ শিল্পী আজিও সুন্দৰ ৰূপত বৰ্তি আছে। এইসকলৰ মাজত প্ৰথমতে নাম ল'ব লাগিব গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰ বাবে বিখ্যাত হৈ উঠা প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ। তেওঁ আজিও গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰ সুৰেৰে সাধাৰণ শ্ৰোতাৰ মন আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে নিৰ্ভেজাল ৰসৰ সঞ্চাৰণেৰে। সেয়ে প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে উজ্জ্বল ৰূপত প্ৰতিষ্ঠিত হ'ব পাৰিছে, জনতাৰ হৃদয় জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই এঠাইত কৈছে - 'প্ৰসঙ্গক্ৰমে কথা এষাৰ কওঁ - প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে আৰু মই গোৱা 'মাহুত বন্ধুৰে' গানটোৱে এতিয়াও ৰাইজৰ সমাদৰ পায়। কিয় ? কাৰণ, সেই গীতটোৰ জনপ্ৰিয়তা এতিয়াও অটুট আছে। প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ নিচিনা প্ৰকৃত শিল্পীসকল এতিয়াও চহৰৰ মোহত পৰা নাই। ই আমাৰ কাৰণে আশাৰ কথা নহয় নে ?' (ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী, পৃষ্ঠা ঃ ১৮৮৪) লোকগীত যদিও মূলতঃ আঞ্চলিক, তথাপি সুৰ আৰু বক্তব্যৰ সাৰ্থক মিলন হ'লে সেই গীতে গতানুগতিক সীমাবদ্ধতা অতিক্ৰম কৰি সাৰ্বজনীন ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ গীতত এনেকুৱা বিৰল প্ৰতিভাৰ সাক্ষৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়, সেয়ে তেওঁৰ গীতবোৰে জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰাৰ লগতে তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছতো তেওঁৰ গীতৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰ বৃদ্ধি পাই আহিছে। ১৯৭৭ চনত ২ আৰু ৪ এপ্ৰিলত কলিকতাৰ ময়দানত বাৰ হেজাৰৰো অধিক লোক গোট খাইছিল 'মাউতৰ গীত', বিহু ওজাপালি আৰু মেঘালয়ৰ শিল্পীৰ সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানত। মেঘালয়ৰ চষ্টাৰফিল্ড খংয়েৰ আৰু হেলেনগিৰিক। পাটৰ কাপোৰৰ পাগুৰি পিন্ধি গীতৰ লগে লগে খাচী জয়ন্তীয়া নৃত্য- বিৰাট নাচোনৰ লহৰ কলিকতাৰ ময়দানত। লাহে লাহে গালে প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেই গোৱালপৰীয়া লোকগীত। ঢোল বজাইছিল মাউত বসন্ত দাসে। দোতাৰাৰে ছন্দ আৰু সুৰ ঢালিছিল গৌৰীপুৰীয়া মাউত সুধীৰ ৰায়ে। মুঠতে কলিকতাৰ ময়দানত সেই দুদিন একপ্ৰকাৰ সঙ্গীত নৃত্যৰ বিৰাট লহৰ নামি আহিছিল। (ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী - পৃষ্ঠা ঃ ৬৬২)।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই আচৰিত হৈছিল প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ গীত শুনি। সেয়ে কৈছিল, নহয় অসমীয়া নহয় বঙালী, এইবোৰ কি গীত। প্ৰতিমা বৰুৱাই এইবোৰ দেশী-ভাষাৰ গীত বুলি সাধাৰণভাৱে উত্তৰ দিছিল যদিও লোকসংগীত আৰু লোক কলাসমূহ যিকোনো এখন ঠাইৰ সামাজিক আৰু ভৌগোলিক পৰিবেশৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠে বা সৃষ্টি হয়। পশ্চিম অসমৰ অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাক উত্তৰ-পূৰৰ দুৱাৰ মুখ বুলি ক'ব পাৰি।

আৰ্যসকলৰ বহুতো আগতে দ্ৰাবিড়, অষ্ট্ৰিক, আৰু নেগ্ৰিটোসকলে এই অঞ্চলত পদচাৰণা কৰিছে। এই সকলোবোৰ সংঘাতহীন সমন্বয়ত সৃষ্টি হৈছে এক উদাৰ আৰু মিশ্ৰ লোক সংস্কৃতি। প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেই গোৱা লোকগীত সমূহত প্ৰকৃতিৰ প্ৰভাৰ চিৰ বিদ্যমান। তেখেতে নিজেই কৈছিল ‘গোৱালপাৰা জিলা আৰু ইয়াৰ প্ৰকৃতি মোৰ গানৰ মূল উৎস। গোৱালপাৰা জিলাৰ লোকগীতবোৰ হৈছে অন্যান্য লোকগীতৰ দৰে অশিক্ষিত, অৰ্ধ-শিক্ষিত আৰু শ্ৰমজীৱী মানুহৰ গীত। যিবোৰ মানুহৰ মুখ বাগৰি যুগৰ পিছত যুগ ধৰি চলি আহিছে। কেৱল স্মৃতি বা স্মৰণ শক্তিৰ আধাৰত এই বিশেষ সংগীতশৈলী পৰিবেশন কৰা হয়। ইয়াৰ ৰচয়িতা থাকিলেও তেওঁৰ পৰিচয় খুব কমেহে জানে, জনগোষ্ঠী এটাই ইয়াক সাদৰে গ্ৰহণ কৰি আহিছে। অৱশ্যে কেতিয়াবা সময়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে গীতবোৰৰ ভাৱ-ভাষা আৰু বিষয়ৰ পৰিৱৰ্তন সাধন হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। প্ৰতিমা বৰুৱাই এই লোকগীতসমূহকেই তেওঁৰ জীৱনৰ লক্ষ্য হিচাপে বাছি লৈছিল আৰু ইয়াৰ বাবে তেখেতে গাঁৱে-ভূঞে ঘূৰি ফুৰিছিল। ৰজাৰ কন্যা হৈও এই চহা লোকসকলৰ লগত একাত্ম হৈ তেওঁলোকৰ সুখ-দুখৰ সমভাগী হৈ গীতবোৰ উপলব্ধি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত তেখেতে গবেষকৰ দৰে কাম কৰিছিল। সেয়ে তেখেত একেধাৰে গোৱালপৰীয়া সংস্কৃতিৰ নায়িকা, ধাৰিকা, বাহিকা আৰু সঞ্চাৰিকা। অনাতাঁৰ কেন্দ্ৰত এই গোৱালপৰীয়া লোকগীতবোৰ গোৱাৰ বাবে যেতিয়া পিতৃ লালজীৰ কথাত অডিচন দিয়াৰ পিছত পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণও হৈছিল। কিন্তু ইয়াৰ পিছৰ পৰ্যায়ত অৰ্থাৎ গীত ৰেকৰ্ডিংৰ সময়ত এক অবাঞ্চিত অৱস্থা এটাৰ সন্মূখীন হৈছিল। এই লোকগীতবোৰক তৰ্জমা অৰ্থাৎ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি গোৱাৰ প্ৰস্তাৱ দিলে গুৱাহাটী অল ইণ্ডিয়া ৰেডিঅ’ কৰ্তৃপক্ষই। তেনেকুৱা পৰিপ্ৰেক্ষিতত প্ৰতিমাই অলপ দুখ আৰু ক্ষোভেৰে বিফল মনোৰথেৰে গুৱাহাটীৰ পৰা গৌৰীপুৰলৈ উভতি আহিল। পৰৱৰ্তী সময়ত অৱশ্যে প্ৰতিমা বৰুৱাৰ গীত ৰেকৰ্ডিং সন্দৰ্ভত এখন গুৰুত্বপূৰ্ণ মিটিং হৈছিল আৰু তাত উপদেষ্টা হিচাপে কমিটীত থাকি শ্ৰদ্ধাৰ ৰুদ্ৰ বৰুৱাৰ লগত সহমত হৈ - যুক্তি ডাঙি ধৰা হৈছিল, যদি গুৱাহাটী আকাশবাণীৰ পৰা বড়ো, মিচিং আদি বিভিন্ন ভাষাত অনুষ্ঠান প্ৰচাৰ কৰিব পাৰি তেনেহ’লে গোৱালপৰীয়া ভাষাত কিয় নোৱাৰি? উল্লেখযোগ্য যে সেই সময়ৰ আকাশবাণীৰ সঞ্চালক প্ৰধান পুৰুষোত্তম দাস ডাঙৰীয়াৰ তত্বাৱধানত ১৯৬১ চনৰ শেষৰফালে আকাশবাণী গুৱাহাটীৰ যোগেৰে প্ৰথমবাৰৰ বাবে গোৱালপৰীয়া লোকগীত শুনোৱা হৈছিল। গীতটি আছিল- ‘একবাৰ হৰিবল মন ৰসনা’ এইটো প্ৰথম গোৱালপৰীয়া লোকগীত ৰেডিঅ’ যোগে সম্প্ৰচাৰ হৈছিল, সগৌৰৱে বাজি উঠিছিল গীতটি।

১৯৭৫ চন - প্ৰতিমা বৰুৱাৰ শিল্পী জীৱনত আন এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা সংঘটিত হোৱা সময়। প্ৰথমতে কলিকতা দূৰদৰ্শন কেন্দ্ৰই সাক্ষাৎকাৰ ল’বলৈ প্ৰতিমা বৰুৱাৰ পেহীয়েক দেশী-গানৰ একান্ত সাধক নীহাৰবালা বৰুৱাক দায়িত্ব দিছিল যদিও যি কোনো কাৰণতেই নহওক কিয় সেই দায়িত্ব কিন্তু অৱশেষত ড০ হাজৰিকাদেৱক দিয়া হয়। কথা শিল্পী ড০ হাজৰিকাই প্ৰতিমা বৰুৱাৰ লগত হোৱা দূৰদৰ্শনৰ সাক্ষাৎকাৰটো ইমানেই ভাল লগা আৰু আকৰ্ষণীয় হৈছিল যেনিবা সোণতহে সুৱগা চৰিছিল। ইয়াৰ পিছতেই ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত প্ৰতিমা বৰুৱাই একেলগে সংগীত পৰিৱেশন কৰে। ১৯৭৭ চনত ড০ হাজৰিকা আৰু দুধনৈৰ ৰাজেন পামদেৱৰ লগতে প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেক অসম সাহিত্য সভাই অভয়াপুৰী অধিৱেশনত ৰাজহুৱাকৈ বিশেষ লোকসংগীতজ্ঞ বা বিশিষ্ট গোৱালপৰীয়া লোকগীত শিল্পী হিচাপে সম্বৰ্ধনা জনোৱাৰ লগতে গোৱালপৰীয়া লোকগীতক ৰাজহুৱাভাৱে স্বীকৃতি প্ৰদান কৰে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাৰ সদস্যসকলৰ সৈতে মিলিত হৈ প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে যাতে সকলোতে সমাদৃত হয় তাৰ কাৰণে প্ৰয়োজনীয় পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিবলৈ তেওঁলোকলৈ আহ্বান জনায়। এনেকুৱা পৰিপ্ৰেক্ষিততে ১৯৬০ চনত গুৱাহাটীৰ জ’জখেল পথাৰত সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাৰ মুকলি অধিৱেশনলৈ প্ৰতিমা বৰুৱাক আমন্ত্ৰণ জনোৱা হৈছিল গীত পৰিৱেশন কৰিবলৈ। যথাসময়ত প্ৰতিমা বৰুৱাই লোকগীতবোৰ এটাৰ পিছত আন এটা গীত ক্ৰমে গাই যাবলৈ ধৰিলে। হঠাৎ অপ্ৰত্যাশিতভাৱে বিৰাট এক হুলস্থুল পৰিৱেশ সৃষ্টি হ’ল। দৰ্শক ছাত্ৰ

বন্ধু সকলে চিঞৰি চিঞৰি ক'বলৈ ধৰিলে, গান বন্ধ কৰক, গান বন্ধ কৰক। বঙালী গীতবোৰ গোৱা বন্ধ কৰক। এইবোৰ গীত আমি বুজি নাপাওঁ, অসমীয়া গীত গাওক। সেই সভাখনত মূখ্য অতিথি আছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকা। তেখেতে কথা বিষম দেখি - তাৎক্ষণিকভাৱে পৰিস্থিতি চম্ভালিবলৈ ৰাইজৰ আগত থিয় হৈ কৈছিল... অসমৰ মানচিত্ৰখন আনকচোন, মানচিত্ৰত গোৱালপাৰা অসমৰ ভিতৰত আছে, কিন্তু তাৰ ভাষা অলপ বেলেগ, সি সম্পূৰ্ণ অসমীয়া হয়তো নহয় কিন্তু এয়া মুঠেও বঙালী গীত নহয়। কেৱল আপোনালোকে গীতবোৰ বুজিবলৈ চেষ্টা কৰক - নিশ্চয় বুজি পাব। হিন্দী ভাষা আৰু হিন্দী গীত যদি আপোনালোকে বুজি পায় তেতিয়াহ'লে এই গোৱালপৰীয়া ভাষা বুজিব, লগতে ভাষাটোৰ গীতবোৰো নিশ্চয় বুজি পাব, অলপ চেষ্টা কৰক কেৱল। হাজৰিকাদেৱৰ সেই আকুল আহ্বান শুনাৰ পিছত সকলো দৰ্শক-ৰাইজ ক্ষান্ত হোৱাই নহয়, প্ৰতিমা বৰুৱাই এটাৰ পিছত এটাকৈ গোৱা গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰ মুৰ্চ্ছনাত একপ্ৰকাৰ মন্ত্ৰমুগ্ধ হৈ পৰিছিল। তেতিয়াৰ পৰাই প্ৰতি বছৰে সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাৰ অধিবেশনলৈ প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে আমন্ত্ৰিত হৈছিল আ-মৃত্যুলৈকে। ছাত্ৰ সন্থাৰ অধিৱেশনত সংঘটিত হোৱা এই অবাঞ্চিত ঘটনাটোৰ পৰৱৰ্তী সময়ত এই দুই গৰাকী মহান গণশিল্পীয়ে (ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে) দেশে -বিদেশে নিজৰ নিজৰ ধাৰাত গীত পৰিৱেশন কৰি শ্ৰোতা-দৰ্শকৰ হিয়াৰ আমঠু হৈ পৰিছিল। চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে ড০ হাজৰিকা দেৱৰ লগত প্ৰতিমা বৰুৱাৰ সঙ্গীতৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা মণিকাঞ্চন সংযোগৰ ফলস্বৰূপে দেশী-গান 'জগত সভালৈ' যাত্ৰা আৰম্ভ হৈছিল এতিয়া সেই যাত্ৰাই জয়যাত্ৰা ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।●

ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাত গণচেতনা

নিবেদিতা বড়া সন্দিকৈ

অসমৰ সমাজ জীৱনৰ মহীৰুহ, বহুমুখী প্ৰতিভাৰে সমন্বয়ৰ সেতু গঢ়া ড০ ভূপেন হাজৰিকা কেৱল এগৰাকী ব্যক্তিয়েই নহয় — এটি জাতীয় অনুষ্ঠান। যিগৰাকী সুন্দৰৰ শিল্পীয়ে লুইতৰ পৰা মিচিচিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চাই, অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়াহৈ পেৰিচ সাৰটি ল'লে — যি গৰাকী ঐতিহ্য সন্ধানী শিল্পীয়ে ইলোৰাৰ পৰা চিকাগোলৈ পুৰণি ৰহন কঢ়িয়াই লৈ মিৰ্জা গালিবৰ শ্বেৰ দুশ্বেস্বৰ মীনাৰত শুনিবলৈ পালে - যি গৰাকীয়ে মাৰ্কটোৱেইনৰ সমাধিত বহি মেক্সিম গৰ্কীৰ কথা ক'লে — সেই গৰাকী মানৱতাবাদী গীতি কবি, কালজয়ী কলাকাৰ ড০ ভূপেন হাজৰিকাই গীতেৰে-সুৰেৰে-কণ্ঠৰে-কথাৰে মানুহৰ গীত গাই দিহিঙে-দিপাঙে লৰৰি ফুৰি সকলো স্তৰৰ মানুহকে আপোন কৰি ল'বলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল। "তেওঁৰ লক্ষ্য... লুইতৰ পৰা মহাসাগৰলৈ — মানৱতাৰ — য'ত লক্ষ লক্ষ ঢৌৰ আস্ফালন, কিন্তু তথাপিও গম্ভীৰ শান্ত, প্ৰশান্ত - যি সকলো সাৱটি লৈছে বুকুৰ মাজত, হৃদয়ৰ গভীৰত। ভূপেন হাজৰিকা সেই মহাসাগৰৰ কবি, তাৰেই গায়ক, তাৰেই সুৰকাৰ।" জিৰণিবিহীন উৰণীয়া মৌৰ দৰে আজীৱন কৃষ্টিৰ পথাৰে-পথাৰে ঘূৰি শোষণকাৰী, অত্যাচাৰী, দমনকাৰীৰ বিৰুদ্ধে, দৰিদ্ৰ তথা শ্ৰমিকে ভুগিবলগীয়া নিৰ্যাতনৰ বিৰুদ্ধে যুঁজ দিবলৈ তেওঁ মানুহক উদ্বুদ্ধ কৰি তুলিছিল —

আহ, আহ, আহ, ওলাই আহ, সজাগ জনতা
নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ সাজি
শোষণকাৰীক বধিম।

দানৱৰ সমাজত মানৱৰ গীত গোৱা যাযাবৰী শিল্পী গৰাকীয়ে নিজৰ ঘৰৰ ঠিকনা হেৰুৱাই ঘূৰি ফুৰিছিল অৰণ্যে-দৰণ্যে। যাযাবৰী শিল্পীয়ে ঘৰৰ ঠিকনা সুধিলে উত্তৰ দিছিল গীতেৰে —

যদি তুমি মোৰ ঠিকনা সোধা
সমিধানত মৌনতাহে পাবা
কাৰণ মই এক জিৰণিবিহীন
বেদুইন হ'লো জীৱন ছাহাৰাৰ
ঠিকনা মোৰ নাই।

ঘৰৰ পুৰণি ঠিকনা বিচাৰিলে কৈছিল —

মোৰ চিত্ৰ নাট গীত কবিতাত
বিচাৰিলে পাবা ছাগৈ পুৰণা ঠিকনা...।

প্ৰতিজন অসমীয়াৰ হিয়াৰ আমঠু, অসমীয়া জাতি সত্তাৰ অনন্য প্ৰতিভাধৰ, কিংবদন্তি পুৰুষ ড০ ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ কবিতাসমূহত সিঁচি দিছিল মানৱতাৰ জয়গান... গণচেতনা। সমাজৰ সৰু সৰু মানুহৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা, প্ৰচলিত অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰ, শ্ৰেণী বৈষম্যৰ প্ৰতি ক্ষোভ, ভণ্ডামি আদিয়ে তেওঁৰ কবিতাক কৰি তুলিছিল বাংময়।

গীত আৰু কবিতা একে নহয়। প্ৰতিটো কবিতাই গীত নহ'বও পাৰে অথচ প্ৰতিটো গীতেই একো একোটা সাৰ্থক কবিতা হ'ব পাৰে — এই কথাত নিশ্চয় কাৰো দ্বিমত নাই। সেইবাবেই কবি কাৰ্লাইনে গীত আৰু কবিতাৰ সম্পৰ্কে কৈছিল — Poetry is a musical thoughts।

কবিতা যিহেতু এক অনুপম শব্দশিল্প — সেয়ে কবিসকলক শব্দৰে কবিতা গঢ়া কাৰিকৰ, প্ৰতিমা গঢ়া খনিকৰ আৰু শব্দশিল্পী আখ্যা দিয়া হয়। ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা সম্পৰ্কে জ্ঞানানন্দ শৰ্মা পাঠকে কৈছে — "ভূপেনদা একমাত্ৰ কবি - যি কবিতা নিলিখে কিন্তু তেওঁ বিষণ্ণ ব্যৰ্থতাৰে বোলোৱা অনুভূতিবিলাকক সংগীতৰ ভাগীৰথী প্ৰবাহত উটাই দিয়ে - যিখিনিৰ কাব্যিক মূল্য চিৰযুগমীয়া।"

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কবিতাবোৰ সমগোত্ৰীয়। তেওঁৰ গীত আৰু কবিতাত চিনিব নোৱৰাকৈ সীমাৰেখা হেৰাই গৈছে। এই সম্পৰ্কে তেওঁ লিখিছে — "কবিতাৰ উপলব্ধিও ৰূপময়, গীতি কবিতাৰো সেয়ে। গীতৰ উপলব্ধিও আবেগ জড়িত; দুয়োৰে আবেদন প্ৰধানতত্ব হৃদয়ত নিচেই কাষত। কবিতাৰ উপলব্ধি সকলো সময়তে ব্যক্তিগত অথচ সাৰ্বজনীন। সাহিত্যৰ প্ৰয়োজনত দুয়োটাই সাৰ্বজনীন হ'ব লাগে। অথচ এই কথা নুই কৰিব নোৱাৰি যে বিশুদ্ধ সাৰ্বজনীনতা প্ৰকৃতি তন্ময়। গতিকে তাৰেই সদায় আবেগ সঞ্চাৰ কৰাটো অসম্ভৱ। আবেগ সঞ্চাৰৰ কাৰণে ঠিক কবিতাৰ দৰেই গীতি সাহিত্যৰো প্ৰয়োজন। এজন বিশেষ ব্যক্তিৰ অতীত-বৰ্তমান বা ভৱিষ্যতৰ সংমিশ্ৰণ আৰু এই মনোভংগীৰ মাজতে সহস্ৰ ব্যক্তিয়ে নিজকে বিচাৰি পাব বুলি আশা কৰিয়েই সঁচা গীতিকাৰে গীত লিখে। সেয়ে হ'ল সাৰ্বজনীন সংগীত।"

গীত-কবিতা-সাহিত্য কলা-সাৰ্বজনীনেই নহয়, ই সৰ্বকালৰো হ'ব পাৰে। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই গীত আৰু কবিতাসমূহ একেই ঠাচতে ৰাখিছে। তেওঁৰ অনেক গীত আছে — যিবোৰ গীত আৰু কবিতাত থাকিবলগীয়া প্ৰভেদৰ ৰেখাডাল অস্পষ্ট হৈ গীতি কবিতা একাকাৰ হৈ পৰিছে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই অৱশ্যে কৈছে — "মিছাকৈয়ে সংখ্যা বঢ়াবলৈ হেজাৰ হেজাৰ গীত মই লিখা নাই। এটি বিশেষ মুহূৰ্তই যেতিয়া মোৰ কলিজা স্পৰ্শ কৰিছে, তেতিয়াই সি বিদ্যুৎ বেগে মোৰ কাপৰ মাজেৰে একোটি গীতলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। কেতিয়াবা আকৌ গীত বুলি লিখি সুৰ সংযোজনা নকৰি, আবৃত্তিৰ উপযোগী কৰি তুলিছিলোঁ।"

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ভালেসংখ্যক কবিতা লিখিছিল যদিও কবিতা সংকলনৰূপে একত্ৰ হোৱা নাছিল। ২০০৮ চনত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ তিনিটা খণ্ডত প্ৰকাশ পোৱা বৃহৎ আকাৰৰ ৰচনাৱলীত অন্যান্য ৰচনাসমূহৰ লগতে কবিতাসমূহো সন্নিৱিষ্ট হৈছিল। ২০১১ চনত ৰতিকান্ত নাথে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা সংকলন প্ৰকাশ কৰে। সংকলনখনত মুঠ ১০৪ টা কবিতাক দুটা ভাগত ভাগ কৰিছে। ৫৫ টা স্বৰচিত কবিতা আৰু অনুদিত কবিতা ৪৯ টা।

ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাৰ বিষয়বস্তু মূলতঃ মানৱতাবাদী চিন্তা-চেতনাৰ লগতে বিপ্লৱী মনিষা, সমাজ-চেতনা, কাল-চেতনা, ইতিহাস ঐতিহ্য, প্ৰকৃতিপ্ৰেম, সৌন্দৰ্য সাধনা, ৰহস্য চেতনা আদি নানা ভাৱ আৰু দৰ্শনৰ অভিব্যক্তিয়ে প্ৰধান।

১৯৫৩ চনত ২৭ বছৰীয়া ভৰ যৌৱনত "ঊষা আৰু নিশা" নামৰ কবিতাৰে কাব্য জগতত প্ৰৱেশ কৰি অদৃশ্যজনৰ চিৰশাশ্বত সৃষ্টি লীলাক চিৰ-ৰহস্য চেতনাৰে তেওঁ বাংময় কৰি তুলিছিল। প্ৰতীকাত্মক ৰূপত ঊষা আৰু নিশাক প্ৰতিভাত কৰিছে। জ্ঞান আৰু অজ্ঞান, আন্ধাৰ আৰু পোহৰ, সংস্কৃতি আৰু দুষ্কৃতিৰ অৰ্থবাহক - ঊষাই আনে পুৱাৰ হেঙুলী ৰহন — এক আশাবাদ আৰু নিশাই কঢ়িয়াই আনে স্তিমিত পোহৰৰ শেষ কনা - যিয়ে প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে নিৰাশাবাদক। মানুহে অজ্ঞানৰ পৰা জ্ঞান সাধিব পাৰে। জ্ঞান সাধনাৰে জগত জিনিব পাৰে - জীৱন কৰি তুলিব পাৰে সাৰ্থকময়। কবিতাসমূহত প্ৰতিফলিত হৈছে মানৱীয় চেতনাৰে সমৃদ্ধ জাতীয় জীৱনৰ প্ৰতিফলন। তেওঁৰ কবিতাসমূহ দেশ-বিদেশৰ বিভিন্ন ভাষালৈ অনুবাদ হৈছে। অসমৰ বাৰেবৰণীয়া সাংস্কৃতিক ঐতিহ্য, নদ-নদী, পাহাৰ ভৈয়ামৰ

ঐক্য সম্প্ৰীতিৰ ছবিখন সুন্দৰভাৱে পৰিস্ফুট হৈছে। মানুহৰ মাজত থকা বৈষম্যক মষিমূৰ কৰি এখনি সাম্যবাদী সমাজৰ সপোন দেখা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাত বিশ্বপ্ৰেম, জাতিপ্ৰেম, মানৱপ্ৰেম, সমন্বয়, ভ্ৰাতৃত্ববোধ আদি দিশবোৰ প্ৰতিফলিত হৈছে। তেওঁৰ কবিতাত সমকালৰ চিত্ৰ ফুটি উঠিছে। কবিতাসমূহ মানৱীয় চেতনাৰে সমৃদ্ধ জাতীয় জীৱনৰ প্ৰতিফলন। এচাম সাধাৰণ খাটিখোৱা লোকে সমাজৰ বৰ বৰ মানুহৰ বাবে নিজৰ জীৱন আত্মোৎৰ্গা কৰি সদায়ে শোষণৰ বলি হৈ আহিছে। নিঃকিন মানুহৰ বেদনাবিধুৰ জীৱনৰ দুখদায়ক বাস্তৱ দৃশ্য প্ৰত্যক্ষ কৰি তেওঁৰ অন্তৰাত্মা কঁপি উঠিছিল। উচ্চ-নীচৰ ধাৰণা, ঘৃণা-বিদ্বেষ, অসূয়া-অপ্ৰীতি, হত্যা-হিংসা-ধ্বংসলীলাৰ অৱসাদ ঘূৰাই শান্তিৰ আজলি ভৰাই অনাৰ হেঁপাহেৰে তেওঁ কবিতাৰ মাজত সমাজ পৰিৱৰ্তনকাৰী চেতনাৰ আভাষ প্ৰকাশ কৰিছে —

সমাজ পৰিৱৰ্তন কৰাটো মোৰ কলিজাৰ ইচ্ছা
হে ঈশ্বৰ, সেই ইচ্ছাটোৰে তুমি হত্যা কৰা
নহ'লে, তোমাৰ সৃষ্টি এই বিশ্ব পৰিৱৰ্তন
তুমি নিজেই আনি দিয়া।

(পৰিৱৰ্তন)

ড০ ভূপেন হাজৰিকা মানৱীয় অনুভৱৰ কবি আৰু মানৱীয় অনুভৱৰে ৰূপকাৰ। মানৱীয়তাৰ সকলো গুণেৰে গুণী এইগৰাকী আজন্ম শিল্পীয়ে শোষিত-নিপীড়িতজনৰ বাবে নিজকে উছৰ্গা কৰিছে। তেনেদৰে তেওঁ সমাজত শান্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈও বদ্ধ পৰিকৰ। নিপীড়িত জনতাক সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ চেতনাৰে উদ্বুদ্ধ কৰিছে এনেদৰে —

এটি শুভ্ৰ ঘোঁৰাত উঠা মই সৈনিক
মোৰ হাতত এটি শান্তিৰ কপৌ
মই হিটলাৰ নহওঁ, নহওঁ মুছলিনী
মই নহওঁ হিৰোশ্বিমা। নিমিষতে ভস্ম কৰা সৈনিক।

(মই শান্তিৰ সৈনিক)

ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ, কলাগুৰু বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা, গণশিল্পী হেমাংগ বিশ্বাসৰ ছত্ৰছায়াত ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিভাৰ পূৰ্ণ বিকাশ ঘটিছিল। এওঁলোকৰ চিন্তা-চেতনাৰে তেওঁ সাম্যবাদী দৰ্শনৰ আদৰ্শত ব্ৰতী হৈছিল। গীত আৰু কবিতাত জীৱন একাকাৰ হৈ কাল-চেতনাৰ উন্মেষ ঘটিছে। বাস্তৱৰ নিৰ্মম ঘটনা প্ৰবাহক তেওঁ ব্যক্ত কৰিছে এনেদৰে—

কলেজ শিক্ষকৰ কমন ৰুমে ৰুমে পানী বাঢ়িছে
নতুন পুৰুষৰ মনে মনে পানী বাঢ়িছে
এই মাত্ৰ পানী সোমাইছেহি অফিচে অফিচে
কুশল, কনকলতা, মোজাম্মিল, অনিলৰ দৰে
দুদান্ত সাহসী পানী
জপিয়াই পৰিল দলে দলে
সৌৱা জপিয়াই পৰিল
দিচপুৰৰ বাৰাণ্ডাই বাৰাণ্ডাই

(পানী বাঢ়িছে)

সমাজৰ নিৰ্মম সত্যক যেন তেওঁৰ কবিতাৰ দ্বাৰা উন্মোচন কৰিব বিচাৰিছে। মানৱতাবাদী কবি গৰাকীৰ মূল উদ্দেশ্যই হৈছে পংগু সমাজৰ পৰিশোধন —

সমাজ এটি ৰাজকাৰেং হ'ব নোৱাৰেনে?
য'ত নাই নৃপতি, নাই ৰাজকুঁৱৰী
নাই কোনো মহামন্ত্ৰী, নাই চাওদাং, নাই দোলাভাৰী
আছে মাথোঁ এজন ডেকা খেতিয়ক/ এজনী গাভৰু
এখনি পাটী, দুটি গাৰু, দুটা লাৰু, এলোটা নিজৰাৰ পানী (বিয়ানাম)

ড° মহেন্দ্ৰ বৰাই কৈছিল — "ইচ্ছা কৰিলে গীতটো উৰুঙা গদ্যৰ ভাষাৰেও পঢ়ি যাব পাৰি। ক'তো কোনোটো শব্দই ঠাই নসলোৱাকৈ। কবিতাৰ যতিৰ সলনি কথাৰ ছেদ উপচ্ছেদৰ আঁত ধৰি পঢ়ি গ'লেই হ'ল।" তেওঁ আকৌ কৈছিল — "প্ৰত্যেকটো গীতেই একো একোটা ধুনীয়া কবিতা।"

ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাত থকা ভাৱ-ভাষা ছন্দ আৰু স্পন্দিত গদ্য সুষমাৰ বিপৰীতে আজন্মভাৱে অন্তলীন হৈ বৈ আছে সুন্দৰৰ অনাবিল নিজৰা। লোকনাথ গোস্বামীয়ে সেয়ে কৈছিল — শিল্পী জীৱনৰ, সৃষ্টিশীল জীৱনৰ সমৃদ্ধ কৰা আন এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ হ'ল — তেওঁৰ শৈক্ষিক অৰ্হতা আৰু বৌদ্ধিক পৰিপক্কতা ভাৰতবৰ্ষত আমি নাজানো, ভূপেনদাৰ দৰে ইমান উচ্চ শিক্ষাৰে শিক্ষিত আৰু পৰিপক্ক পাৰ্ফমিং আৰ্টিষ্ট দ্বিতীয় এজন আছে নে নাই।

ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰকাশ নিঃশব্দ ঃ সময় কঠিন নামৰ কবিতাত কাল-চেতনাৰ সাময়িক সমাজৰ চিত্ৰন প্ৰকাশ পাইছে—

বোম্বে আজি ২৫ চেপ্তেম্বৰ ৯১। সন্ধিয়া
বোম্বে কাকতত হেড লাইন ঃ
অসমত আলফাই আৰু ৭২ ঘণ্টা সময় বঢ়াই দিলে
পনবন্দী কেইজনৰ কেতিয়া কি হয় কোনেও নাজানে
হিতেশ্বৰ শইকীয়া আজি দিল্লীলৈ উৰিছে
ভৱিষ্যত? ভৱিষ্যত এটা বিৰাট প্ৰশ্নবোধক চিন।

এইয়া বিপ্লৱ-ৰাজনীতি, ধৰ্মৰ নামত মানুহ মৰে — এইবোৰো এক সন্ত্ৰাসবাদ। মানুহৰ কেঁচা তেজেৰে ফাকু খেলা এনে বিপ্লৱবোৰত কবিৰ হৃদয় নিৰ্বাক... নিস্তব্ধ।

ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাত সৌন্দৰ্য চেতনা আৰু ৰহস্যসন্ধানী আলোকৰ বহিঃ প্ৰকাশ ঘটিছে। শিল্পী প্ৰাণত প্ৰকাশ পাইছে পুৰীৰ সাগৰৰ পাৰ, কোৰ্ণাক, কলিকতা, দুপৰীয়া আদি অভিব্যক্তি।

কবিতাত অলংকাৰ অপৰিহাৰ্য। অলংকাৰ সৌন্দৰ্যবৰ্দ্ধনৰ মূল উপাদান। ভূপেন হাজৰিকাই স্বকীয় আলংকাৰিক ভাষাৰে অংকন কৰা কল্প প্ৰতিমাসমূহৰ এক সুকীয়া ৰূপ উন্মোচিত হৈ ই চমকপদ কলা নৈপুন্যৰ বাবে মন পৰশা হৈ পৰিছে। পাৰ্থিৱ-অপাৰ্থিৱ, ভৌতিক-আধিভৌতিক আদি কাৰ্যকৰণৰ মাজতে আমাৰ পাৰামাৰ্থিক জগতখন পৰিবেষ্টিত হৈ আছে —

নিশাৰ চকুত নিয়ৰ উজলিল
আৰু বিদায়ৰ ভাষা উষাই যাচিলে মহাজীৱনৰ
সাতবৰণীয়া আশা।

(উষা আৰু নিশা)

১৯৬০ চন। ভাষা আন্দোলন। তাৰ মাজতে যেন আন্দোলনত কালিমা — অসমৰ জনজীৱনৰ উজ্জ্বল জীৱন প্ৰবাহত ড° ভূপেন হাজৰিকাই উদাত্ত কণ্ঠৰে কৈছিল —

মহুৰাত দেখো শুৱনি অসমীৰ

একতাৰ সূতাবোৰ পাক লৈছেহি
তেনে স্বচ্ছন্দ গতি প্ৰবাহত কিয় জুই জ্বলে,
কোনে জ্বলাই জুই?
হেৰ' আজি অসমখনত
কোনে জুই জ্বলালে
গাঁৱৰ ৰংমনে ৰাজনীতি নাজানে
মনৰ কথাহে তেজেৰে লিখিব জানে।

তেওঁ প্ৰকৃতিৰ পৰাই উপমা বুটলি লৈছে আৰু গঢ়ি তুলিছে একো একোটি সুন্দৰ ৰূপক, যমক আৰু চিত্ৰকল্প। অনুপ্ৰাস প্ৰয়োগত সিদ্ধহস্ত কবিৰ সৃজনী শক্তিত কল্পনাশীলতাই সোণত সুৱগা চৰাইছে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাত পুৰুষৰ দ্বাৰা নাৰী অৱদমিত — তেনে নাৰীৰ প্ৰতি তেওঁৰ সহানুভূতি আৰু সংস্কৃতিৰ অৱক্ষয়ৰ ছবিখনো প্ৰকাশ পাইছে। আকাশ-বতাহ কপাই ৰং-ৰহইচ কৰা ৰঙালী বিহুকো যেন হত্যা, লুণ্ঠন, ধৰ্ষণ, হিংসা, সন্ত্ৰাসে স্তিমিত কৰি পেলোৱাৰ চিত্ৰ সুন্দৰকৈ প্ৰকাশ কৰিছে —

এইবাৰ বিহু দেখো বাউলী কেঁচা তেজ তেজেৰে ৰাঙলী
কেনি গ'ল বিহু মোৰ ৰঙালী, দেশখন হ'ল দেখো কঙালী
তাকে দেখি কান্দোনত চকু উখহে, মৰাশ অথালি-পথালি
এইবাৰ বিহু দেখো বাউলী

আজীৱন শব্দ আৰু সুৰৰ সাধনা কৰা ভূপেন হাজৰিকাই অসম আৰু অসমীয়া গীতি-সাহিত্যক, বিশ্ব দৰবাৰক প্ৰতিষ্ঠিত কৰি গ'ল। সেইবাবেই তেওঁ ক'ব পাৰিছিল —

মহাকাশে দিলে মোক বিশাল দৃষ্টি
আৰু ধুমুহাই প্ৰচণ্ড শক্তি
ব্ৰজ্ৰই দিলে মোক উদাত্ত কণ্ঠ
আৰু দিলে সাহসৰ যুক্তি।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা অধ্যয়ন কৰাটো এক দুৰূহ কাম। গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰিলে তেওঁৰ কবিতাত নতুন নতুন দিশ উন্মোচিত হোৱাৰ লগতে গৱেষণা বাবে নিশ্চয় সমল পোৱা যাব। আমি আশাবাদী - মানৱীয় চেতনাৰে উজ্জীৱিত হৈ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতাসমূহ আৰু অধ্যয়ন হওক, লগতে সমকালীন চিত্ৰ, সমাজ ব্যৱস্থা, পৰিৱেশ-পৰিস্থিতি সুন্দৰভাৱে প্ৰতিভাত হওক। ●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। দত্ত, ড০ দিলীপ কুমাৰ ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ।
২। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰ
৩। গোস্বামী, লোকনাথ ঃ বন্দিত ভূপেনদা, নিন্দিত ভূপেন হাজৰিকা
৪। নাথ, ৰতিকান্ত ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা
৫। বিভিন্ন আলোচনী...

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম

নিবেদিতা লাগাচু

মধ্যযুগৰ অসমৰ কৃষ্টি-সংস্কৃতিৰ লগতে সমাজৰ যুগ নায়ক ৰূপত শংকৰ-মাধৱৰ কৰ্মৰাজিয়ে এটা যুগমীয়া ভেঁটি গঢ়ি থৈ গৈছিল। ঊনবিংশ শতিকাত জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণু ৰাভাই সেই ভেঁটিতে সংস্কৃতিৰ সুজলা-সুফলা সেউজ শস্যৰ খেতি কৰি অসমৰ কৃষ্টি-সংস্কৃতিৰ ভঁৰাল অমৰণ-অভগনকৈ অসমৰ জনগনৰ বাবে সমৃদ্ধ কৰি গ'ল। শংকৰ -মাধৱৰ আশীষ শিৰত লৈ বিষ্ণু-জ্যোতিৰ আদৰ্শ বুকুত আদৰি-সামৰি লৈ ভূপেন হাজৰিকাই অসমৰ গীত, নাট, চলচ্চিত্ৰ, সাহিত্য, কবিতা, অভিনয়, কলা-শিল্প, সকলো দিশতে আগবঢ়াই নিয়াত অসমী আইৰ বৰপুত্ৰ ৰূপে যেন নিজৰ দায়িত্বক স্বীকাৰ কৰি লৈছিল। সেই সুবাদতে দেশৰ সৰ্ব্বোচ্চ সন্মান ভাৰত ৰত্ন, পদ্মবিভূষণ আৰু চলচ্চিত্ৰ জগতৰ সৰ্ব্বোচ্চ সন্মান দাদাচাহেব ফাল্কে পুৰস্কাৰ জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে আলোচনা আৰু তেখেতৰ কৰ্মৰাজীৰ পৰ্যালোচনা ইতিমধ্যে যথেষ্ট কৰা হৈছে। আজিৰ আলোচনাৰ বিষয় ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম। বিষয়টোৰ পৰিধি আকাশৰ দৰে বিশাল, সীমাহীন তাৰ লক্ষ্য, অন্তহীন বিষাদ আৰু মধুৰ সুষমাৰে সিক্ত। তেখেতৰ এনে গীতসমূহে শ্ৰোতাৰ অন্তৰত যি অম্ল-মধুৰ ভাৱৰ সৃষ্টি কৰে সিয়েই শ্ৰোতাৰ হৃদয়ত নিজৰেই অনুভৱক মূৰ্ত কৰি তোলে। সেই বাবেই ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত প্ৰতিজন শ্ৰোতাৰ হৃদয়ৰ গীত হৈ পৰে। পি.বি. শ্বেলীৰ ভাষাত *"Our sweetest songs are those that tell of the saddest thought."* শ্ৰোতাই হাজৰিকাদেৱৰ গীতত নিজৰ অনুভূতিক বিচাৰি পায় বাবেই আজিও তেখেতৰ গীত কালজয়ী আৰু চিৰ নতুন হৈ আছে।

ভূপেন হাজৰিকা এগৰাকী সাৰ্থক কবি। হয়তো গীত লিখাৰ বাবে কবিতা ৰচনাৰ প্ৰতিভা থকা দৰকাৰ। সকলোৰে জানে -- সকলো কবিতাই গীত নহ'লেও সকলো গীতেই একোটা মধুৰ কবিতা । ভূপেন হাজৰিকাই অসংখ্য তেনে কবিতা ৰচনা কৰিছিল, যিবোৰ সুৰত সজায় তেখেতৰ অবিস্মৰণীয় কণ্ঠ নিগৰাই জনতাৰ বাবে আগবঢ়াই গৈছে। কেৱল অসমীয়া ভাষাতেই যে তেখেতে গীত ৰচনা কৰিছিল তেনে নহয়, অসমীয়াৰ উপৰিও বাংলা, হিন্দী, ভোজপুৰী গীত তেখেতে গাইছে। তেখেতৰ ৰচিত আৰু সুৰাৰোপিত গীত নিজে গোৱাৰ ওপৰিও ভাতৃ জয়ন্ত হাজৰিকা, লতা মংগেশকাৰ মান্না দে, সুমন কল্যানপুৰ, কিশোৰ কুমাৰ আদি প্ৰখ্যাত গায়কৰ কণ্ঠত শুনিবলৈ পোৱা যায়।

অসংখ্য গীতৰ ৰচনা আৰু সুৰৰ সৃষ্টি কৰোঁতা গীতিকাৰ গৰাকীয়ে মাত্ৰ এঘাৰ বছৰ বয়সতে-- "কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীমন্ত শংকৰে ধৰিছিল নামৰে তান। নামৰে সুৰতে কঁপি উঠিছিল পবিত্ৰ বৰদোৱা থান" শীৰ্ষক গীতটি ৰচনা কৰি সকলোকে তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ উমান দিছিল। ১৯৩০ চনৰ ৩০ অক্টোবৰত গুৱাহাটীৰ কটন কলেজিয়েট হাইস্কুলত অনুষ্ঠিত ৰাজহুৱা সভাত মাত্ৰ পাঁচ বছৰ বয়সতে- গীত পৰিবেশন কৰি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ পৰা চুমা আৰু আৰ্শীবাদ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। সেয়াই তেখেতৰ সংগীত যাত্ৰাৰ আছিল আৰম্ভণি । তাৰ পাছৰ পৰা আৰম্ভ হয় অক্লান্তভাৱে সংগীতৰ পথাৰত তেখেতৰ দুৰ্দান্ত যুগজয়ী যাত্ৰা।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে - 'এৰা বাটৰ সুৰ' নামৰ চিনেমাৰ সংগীত পৰিচালনাৰ বাবে ১৯৫৬ চনত 'শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ বঁটা' লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। 'চামেলি মেমচাব' চলচ্চিত্ৰৰ বাবে লাভ কৰিছিল- ৰাষ্ট্ৰীয়

চলচ্চিত্ৰ বঁটা। শকুন্তলা, প্ৰতিধ্বনি আৰু লটিঘটি চলচ্চিত্ৰৰ বাবে তেখেতে তিনিবাৰকৈ লাভ কৰিছিল-- 'ৰাষ্ট্ৰপতি পদক'। ড০ হাজৰিকাই কেইবাখনো হিন্দী ভাষাৰ চলচ্চিত্ৰত সংগীত পৰিচালকৰ দায়িত্ব পালন কৰিছিল। অপেক্ষা, এক পল, ৰুদালি, মিল গয়ী মঞ্জিল, পপিহা, মিয়া, গজগামিনী, চাজ, কিঁউ আদি ছবিত সংগীত পৰিচালনা কৰি সৰ্বভাৰতীয় পৰ্যায়ত নিজক প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। বাংলা ভাষাৰো বহুকেইখন চলচ্চিত্ৰৰ সংগীত পৰিচালক আছিল ড০ হাজৰিকা--জীৱন তৃষ্ণা, জোনাকীৰ আলো, অসমাপ্ত, এখানে পিঞ্জৰ, দম্পত্তি আদি বাংলা ছবিত সংগীত পৰিচালনা কৰি বিপুল খ্যাতি অৰ্জন কৰিছিল। তেখেতে- 'মাহুত বন্ধুৰে' নামৰ এখন বাংলা ভাষাৰ ছবি পৰিচালনাও কৰিছিল। কাৰ্বি আৰু বড়ো ভাষাৰ ছবিতো সংগীত পৰিচালনা কৰিছিল। তাৰোপৰি ভোজপুৰী -'সৎ মাইয়া কা মহিমা' নামৰ ছবিখন সংগীতেৰে সজাইছিল ড০ হাজৰিকাই। ইয়াৰ উপৰিও সময়, পৰিবেশ আৰু পৰিস্থিতিৰ লগত ৰজিতা খুৱাই অনেক গীতৰ জন্ম দিছিল। মনৰ তাগিদাতো লিখিছিল বহুতো গীত । তেখেতে সংগীত পৰিচালনা কৰা ছবিসমূহৰ কাহিনীৰ দাবীতো সৃষ্টি হৈছিল বিভিন্ন গীত।

আজি আমাৰ আলোচনাৰ মূল বিষয় হৈছে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰেম। এইখিনিতে প্ৰশ্ন হয় প্ৰেম মানেনো কি? সংস্কৃতত প্ৰিয়দইমনঞ্চপ্ৰেম, মানে- স্নেহ, মৰম, প্ৰীতি। কিন্তু সেই প্ৰেম বা প্ৰীতি কাৰ প্ৰতি? প্ৰেম হ'ব পাৰে ইষ্ট দেৱতা বা পৰম পুৰুষৰ প্ৰতি ভগৱৎ প্ৰেম, হ'ব পাৰে মানৱ প্ৰেম, হ'ব পাৰে দেশ প্ৰেম, হ'ব পাৰে বাৎসল্য প্ৰেম নতুবা হ'ব পাৰে প্ৰিয়াৰ প্ৰতি- কোনোবা বিশেষজনৰ প্ৰতি অন্তৰত জাগি উঠা বিশেষ হেঁপাহ বা সুতীব্ৰ আকৰ্ষণ আৰু সাগৰ সদৃশ ব্যাকুলতা। এহাল নাৰী আৰু পুৰুষৰ মাজত থকা বিশেষ প্ৰীতি, অন্তৰৰ গভীৰ ভালপোৱা, নাইবা দুয়ো দুয়োকে নিজৰ হৃদয়ৰ মাজত আবিষ্কাৰ কৰাৰ দুৰ্বাৰ প্ৰয়াস। প্ৰেয়সীয়ে প্ৰেমিকৰ সৈতে বা প্ৰেমিকে প্ৰেয়সীৰ সৈতে মিলনৰ নিৰন্তৰ আকাংক্ষাত মনৰ সুকোমল ভাৱৰ সন্মোহনী প্ৰকাশ গীতত নিগৰি- নিজৰি বৈ আছে দ্ব্যৰ্থহীনভাৱে । ড০ হাজৰিকাৰ গীতত উল্লেখিত সকলো প্ৰকাৰৰ প্ৰেমৰ উপলব্ধি লক্ষ্য কৰা যায়। বিশেষকৈ দেশ মাতৃৰ প্ৰতি প্ৰেম আৰু কৰ্তব্যবোধ অন্তৰ্নিহিত ফল্গুৰ দৰে প্ৰবাহিত হৈ আছে। দেশ মাতৃৰ চৰণ বন্দনা কৰি হাজৰিকাদেৱে অনেক গীত ৰচনা কৰিছে।

"অসম আমাৰ ৰূপহী গুণৰো নাই শেষ,
ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশৰ সূৰ্য উঠা দেশ।
গোটেই জীৱন বিচাৰিলেও অলেখ দিৱস ৰাতি।
অসম দেশৰ দৰে নাপাওঁ ,
ইমান ৰসাল মাটি।
চিৰ বিনন্দীয়া তোমাৰ সেউজ পৰিবেশ
ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশৰ সূৰ্য উঠা দেশ।"

লুইতৰ দুয়োপাৰ জ্ঞানৰ বন্তিৰে উজলাই তুলি নিজ মাতৃভূমিক সকলোৰে উৰ্দ্ধত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ সপোন লৈ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বাবে ৰচনা কৰিছিল ---

"জিলিকাব লুইতৰে পাৰ / এন্ধাৰৰ ভেটা ভাঙি
প্ৰাগজ্যোতিষত বয় / জেউতি নিজৰাৰে ধাৰ
শত শত বন্তিৰে / জ্ঞানৰ দীপালীয়ে / জিলিকাব লুইতৰে পাৰ।"

নিজ মাতৃভূমি আৰু ইয়াৰ বায়ু-পানী, মাত-কথা, জান-জুৰি তেওঁৰ প্ৰাণৰ আপোন । ইয়াৰ বুকুতেই সৰগী অমিয়া আৰু জীৱনৰ প্ৰাপ্তি, আশাৰ সপোনবোৰ বাস্তৱ হোৱাৰ কল্পনাৰে সিক্ত বাবে তেখেতে লিখিছিল ---

"জোনাকৰে ৰাতি / অসমীৰে মাটি

....
এইখন দেশ মোৰ / তেনেই আপোন
নিতে নিতে আনে / নতুন সপোন
আমাৰ গাঁৱৰে সৰু জুৰিটিত / তৰাই ধেমালি কৰে,
আশাৰ চাকি জ্বলে / দুখীয়াৰ ঘৰে ঘৰে
তাকে দেখি এন্ধাৰবোৰে / আমাৰ গাঁও এৰে...

দেশলৈ যেতিয়াই বিপদৰ কাল অমানিশা নামি আহে, দেশ মাতৃৰ আকাশ নিৰন্ধ অন্ধকাৰে আৱৰি ধৰে তেতিয়া পুত্ৰই নিজৰ জীৱন দি, দেহৰ ৰক্তেৰে আইৰ সংকট মোচনৰ বাবে ওলাই আহি কৰ্তব্য পালন কৰিব---

"বুকু হম্ হম্ কৰে মোৰ আই / কোনে নিদ্ৰা হৰে মোৰ আই
পুত্ৰ হৈ মই কি মতে তৰোঁ / আই তোৰে হৈ মই মৰোঁ ।
দেশৰে চন্দ্ৰমা কাল এন্ধাৰে আৱৰে / অগ্নি কালিকা
দেহৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে চৰে / বজ্ৰসম দৃঢ় আই
চৌপাশৰে গড় / চৌপাশৰ গড় ভেদিম
কিঞ্চিতো নাই পৰ / যাচিম সান্ত্বনা আই
মুক্তি প্ৰভাতেৰে / থাপিম থাপনা আই
শোণিত তিয়াগেৰে।

এনেদৰে আৰু অনেক গীতত মাতৃ পূজাৰ, দেশমাতৃৰ প্ৰতি প্ৰেমৰ অমল ধাৰা বৈ থকা দেখা যায়। " কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল,আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰ হ'ল বহ্নিমান, আহ আহ ওলাই আহ সজাগ জনতা, গংগা মোৰ মা ইত্যাদি অনেক গীতত দেশপ্ৰেমৰ নিজৰা বোৱাই গৈছে। ড০ হাজৰিকাৰ গীতত, তেখেতৰ ৰচনাত প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন চিত্ৰ নিতোল ৰূপত অংকন কৰিছে। কেতিয়াবা প্ৰকৃতি আৰু জীৱন একেডাল সূতাৰে গঁঠা মালাৰ দৰে অভিন্ন হৈ পৰিছে। প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি প্ৰেমে জীৱনক জীপাল কৰিছে- সমৃদ্ধ কৰিছে।

"ৰিম্ জিম্ ৰিম্ জিম্ বৰষুণে / নেপুৰ বজায় ক'ত
গিৰ্ গিৰ্ গিৰ্ গিৰ্ ডাৱৰেনো / মাদল বজায় ক'ত..."
নাইবা--
প্ৰচণ্ড ধুমুহাই / প্ৰশ্ন কৰিলে মোক / তোমাৰ প্ৰাপ্য কি কোৱা ?
মনৰ দুৱাৰ মেলি নিৰ্ভীকভাৱে ক'লো / তোমাৰ শক্তিখিনি দিয়া ।
বজ্ৰৰ গৰ্জনে / বক্ষ উজাৰি ক'লে / তোমাৰ কাম্য কি কোৱা ?..."

কেতিয়াবা তেখেতে প্ৰশ্ন কৰে--

"লুইতৰ বলিয়া বান / তই ক'লৈনো ঢাপলি মেলিছ?
হিৰ হিৰ শৱদে / কালৰূপ ধৰি লৈ
কাকনো বাৰে বাৰে খেদিছ ?
....
বান তই তিঘিল নিঘিলাবি / আশাৰে কঠিয়া নুটুৰাবি
শিশু বধ ভাওনা নাপাতিবি / ঘৰলে চালতে শগুণক বহুৱাই
মৰণৰ সবাহ নেপাতিবি... ।"

জীৱন পানচৈ উটি যায় প্ৰকৃতিৰ অমিয়া সুৰত, একাকাৰ হৈ পৰে জীৱনৰ গতি সময় নদীৰ সোঁতত---

চিৰ যুগমীয়া ঢৌ তুলি ঢৌ তুলি / চিৰ নতুন পানচৈ উটি যায়
জিলমিলিয়া ঢৌ তুলি / ঢৌ তুলি
পদুম সুৰৰ পানচৈ উটি যায় / মন ময়ূৰীৰ ৰং সানি ৰং সানি
সময় নদীত পট আঁকি / আঁকি যায় ।
অণু-পৰমাণু হৈ / কাৰ আশা ৰেণু উৰে
অ' অ' অ' মোৰ মন গীতিকাৰ / চোৰাঁহি চোৰাঁহি
হৃদয় বিলাই কোন যায়...।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ এটি শক্তিশালী সুৰ হৈছে ব্যক্তিগত অনুভৱৰ প্ৰেম, অৰ্থাৎ প্ৰণয় । বিশেষ কাৰোবাৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈ হৃদয়, আত্মা আৰু শৰীৰ এক হোৱাৰ তীব্ৰ বাসনা। য'ত মই বুলি একো সত্বা নাথাকে। তুমিয়েই মই আৰু তুমিয়েই তুমি। দুই প্ৰেমাষ্পদৰ মাজত বয়স, ধৰ্ম, জাতি, ধনী-দুখীয়া, ক'লা-বগাৰ প্ৰাচীৰ নাথাকে, থাকে কেৱল অন্তহীন ভালপোৱা, আৱেগ আৰু আকাশৰ দৰে বিশাল মৰম আৰু আকৰ্ষণ। এজনে আনজনৰ বিনে আধৰুৱা। প্ৰেম এক অন্তহীন যাত্ৰা। এই যাত্ৰাৰ পৰিধি নাই। বেলি ফুলে বেলিটোকেই দিয়াই থকাৰ দৰে ইজনে সিজনৰ সন্মোহনত বিভোৰ। হাজৰিকাদেৰৰ গীতত প্ৰেম কেতিয়াবা স্বৰ্গীয় অনুভৱ আৰু কেতিয়াবা দেহজ। প্ৰেমিক কবিজনে নিবিচাৰে স্বৰ্গৰ আকাশী গংগা। নিষ্ঠুৰ জীৱন সংগ্ৰামত আকাংক্ষিতজনৰ এষাৰি মৰমৰ মাতত সকলো দুখ-কষ্টৰ অন্ত পেলাব খোজে।

"নিষ্ঠুৰ জীৱন সংগ্ৰামত / বিচাৰো মৰমৰ মাত এবাৰ।
হয়তো নিতৌ হেজাৰজনৰ হেজাৰ শৰাই পাওঁ
তথাপি কিয় বিশেষ জনৰ মৰম বিচাৰি যাওঁ।
মহা মহা নাট ঘৰে ঘৰে / কণ্ঠ শোণিত নিগৰালোঁ
মহা মহা শ্ৰোতা জনতাৰে / মুখত হাঁহি বিৰিঙালোঁ
ক্ষণিক মৌণ পৰত কোনেনো / পাতলাব মোৰ দুখৰে ভাৰ।

তেখেতে কেতিয়াবা গায়-------

"তুমি আছা *সিটো পাৰে ইপাৰে যে মই / দুয়োৰে মাজত বয় সোঁৱৰণী নৈ*
সাঁকো দেখিছানে নাই, সাঁকো দেখিছানে নাই, সাকোঁ দেখিছানে নাই মই নেজানিলো।
চিনাকি মোৰ মনৰ মানুহ তোমাৰ বাবেই জনম লভিছোঁ, তোমাৰ ঘাটৰ বিপৰীতে নাওখনি মোৰ বান্ধিছো
তুমি চিনিছানে নাই মই নেজানিলো

প্ৰেমাষ্পদৰ বাবে কেতিয়াবা সামাজিক শৃঙ্খল চিঙি,বন্ধন ওফৰাই মিলনৰ আকাংক্ষা কৰে....

"এই ধুনীয়া গধূলি লগন সংযম হীন আচৰণ সমাজৰ আঁৰতে নিয়ম ভাঙি কিয় দুয়ো দুয়োতে মগন ।

জীৱন এন্ধাৰ জগত এন্ধাৰ / তুমিতো বিজুলি চাকি
তোমাৰ জ্যোতিয়ে যদি বুকু পোহৰাই / দিলাই বা অকনমান ফাঁকি।"
কবিৰ কল্পনাৰ প্ৰিয়া সুকোমল - আলফুলীয়া... / তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল
শেৱালি কোমল হাঁহি / হাঁহিয়ে হৃদয় হৰিলে শুনাই এটি কিবা মিঠা বাঁহী ।

এইজনা গীতিকাৰ সুৰকাৰ আৰু গায়কৰ বাবে প্ৰেম সুৰ, প্ৰেম আশা আৰু প্ৰেমৰ মাজতেই থাকে জীয়াই থকাৰ সাহস আৰু জীৱনৰ সকলো পৰিকল্পনাৰ উৎসও প্ৰেমেই----

তুমিয়ে মোৰ কল্পনাৰে হৰিণীনয়না
তুমিয়ে মোৰ জীৱনে মধুৰ কল্পনা, তোমাৰ বাবে মোৰেই সুৰৰ কতনা মূৰ্চ্না
তুমি জানানে নাজানা?
জীৱন ৰণাঙ্গনত তুমি / সাহসেৰে তীৰ্থ ভূমি
পৰাজয়ৰ নিৰাশাতো / তুমিয়ে সান্ত্বনা
....
তোমাৰ পোহৰ অবিহনে / বৃথা পৰিকল্পনা
তুমি জানানে নাজানা?"

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ মাজত প্ৰেম বহু সময়ত দেহজ আৰু মূৰ্ত ৰূপত পালেও কেতিয়াবা বিমূৰ্ত মাথোঁ উপলব্ধিৰ মাজত অন্তঃস্ৰোত হৈ থাকে। মূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন গীতটিত তেনেভাৱেই ফুটি উঠিছে।

"কামনাৰে তেজ ৰঙা / আজিৰ গভীৰ গৰ্ভতে
নীৰৱ মৰম বাৰিষাৰ / বহুতো শাওণ ভাদৰ
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত নিশ্বাসৰে উম আৰু
জীয়া জীয়া আদৰ।"

ভূপেন হাজৰিকাদেৱ যাযাবৰী শিল্পী। পৃথিৱীৰ দিহিঙে- দিপাঙে ঘূৰি ফুৰা সময়ত বহুতো নাৰী তেওঁৰ জীৱনলে আহিছে। ফুলৰ মৌচুহা ভোমোৰাৰ দৰে সেই নাৰীৰ লগত তেওঁৰ সম্পৰ্ক হৈছে। সেয়ে হয়তু গাইছিল-

"কত ৰস চুহিলো / অভিজাত কুসুমৰ
বনফুলে যাচিলে ভঁৰাল ৰসৰ
তিতাৰসো গোটালো মিঠা বুলি
তোমাৰ ৰূপৰ ৰস তুলনা বিহীন..."

সময়ে সময়ে সংগীৰূপে বহুতকে পালেও তেখেতৰ আছিল মনৰ মাজত কোনোবা বিশেষ প্ৰিয়াৰ প্ৰতি অনুৰাগ, আছিল অভিমান। জীয়াই থাকোঁতে নোপোৱা সঁচা মৰম আৰু মৃত্যুৰ পিছত এটোপাল চকুপানীৰ বাবে অধিৰ অপেক্ষাৰে বাট চাই ৰৈছে।

"মই যেতিয়া এই জীৱনৰ মায়া এৰি গুচি যাম
আশা কৰোঁ মোৰ চিতাৰ কাষত তোমাৰ সহাৰি পাম।
....
মোৰ জীৱনৰ সংগ্ৰামখিনি / ফঁহিয়াই চালে পাম।
তুমি নিদিয়া মৰমখিনিতে আছিল সৰগী ধাম
সেই সৰগী ধামখনি মই / তোমাৰ বুকুতে পাম
তোমাৰ এটুপি চকুলো পালেই
মই পাম মোৰ দাম।"

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ বিশ্লেষণ কৰাৰ স্পৰ্দ্ধা নকৰোঁ। এটি সৰু লেখাত সকলোবোৰ গীত উল্লেখ কৰা সম্ভৱ নহয়। বহু যুগজয়ী গীতৰ কথা উল্লেখ কৰিব নোৱাৰি মনত অসন্তোষ ৰৈ গ'ল। পাঠক সমাজে সেই দোষ মৰিষণ কৰিব। ●

মূৰ্তৰপৰা বিমূৰ্তলৈ ঃ ভূপেনদাৰ কলমত প্ৰেমৰ সৰগীয় দ্যুতি

জ্যোতিমণি দেৱী

কোন প্ৰাচীন এই গহ্বৰৰপৰা ওলাই আহি মই চিৎকাৰ কৰোঁ, মই উটি যাওঁ, ভাহি যাওঁ, হেৰুৱাওঁ নিজেই নিজক প্ৰেমৰ বাবে, প্ৰেমেৰে লুটিয়াই সৰ্বস্ব, প্ৰেমত। অতৃপ্তিৰ তৃপ্তি, তৃপ্তিৰ অতৃপ্তিত বুৰ গৈ মই পুনুঃ সোমাই যাওঁ সেই গহ্বৰত- প্ৰেমৰ, প্ৰেমেৰে---গহ্বৰৰ বেৰত খুন্দা খাই প্ৰতিধ্বনি হয়-- সোণজনী---সোণজনী। মূৰ্তৰপৰা বিমূৰ্ত হৈ উঠে প্ৰেম, অস্তাচলত বহি ৰবিৰ কিৰণে ঢালে হেঙুল- হাইতাল বোল গালে-মুখে, প্ৰেম হৈ উঠে কনকবুলীয়া, জেউতি চৰোৰা, দূৰ সুদূৰৰপৰা বৈ অহা কোনো ৰহস্যময়ী সুগভীৰ নদী, যাক চাব কিম্বা চুব পাৰি কেৱল অন্তৰ্দৃষ্টিৰে, অনুভৱ কৰিব পাৰি হৃদয়ৰ পৰম আকুতিৰে; কিন্তু আৱদ্ধ কৰিব নোৱাৰি একোৰেই কোনো স্থূলতাত সেই চিৰ প্ৰৱাহমান সুগভীৰ ধাৰাক। হয়, প্ৰেমেৰে আলোকিত সেই প্ৰৱাহমান ধাৰা ভূপেন হাজৰিকা, আদৰৰ ভূপেনদা, মূৰ্তৰ পৰা বিমূৰ্ত হৈ পৰা প্ৰেমিক ভূপেনদা, যাৰ কলমত প্ৰেমে প্ৰাণ পায় এইদৰে--

"বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন
মৌনতাৰ সুতাৰে বোৱা
এখনি নীলা চাদৰ
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত
নিশ্বাসৰ এই উম
আৰু জীয়া জীয়া আদৰ।"

প্ৰেম আৰু যৌনতা, যৌনতা আৰু প্ৰেম, স্থূলদৃষ্টিত দুয়োটাকেই একেটা মুদ্ৰাৰে ইপিঠি-সিপিঠি বুলি ক'ব পাৰি। স্থূল দৃষ্টি বুলি এইবাবেই কোৱা হৈছে যে ৰিপুজনিত ইন্দ্ৰিয়াসিক্তক জিনিবপৰাটো নশ্বৰ দেহধাৰী মানুহৰ বাবে সহজ নহয়। মুষ্টিমেয় দুই এগৰাকীয়েহে ইন্দ্ৰিয় জয় কৰি জিতেন্দ্ৰিয় হ'ব পাৰে। যাহওক এটা কথা লক্ষণীয় যে যৌনতা বুলিলেই সৰ্বসাধাৰণৰ মনত অশ্লীল বুলি ধাৰণা জাগে। কিন্তু সঁচাকৈয়ে যৌনতা অশ্লীল জানো, যদিহে তাত নিহিত থাকে সুন্দৰ প্ৰকৃতিৰ সৃষ্টিতত্ত্ব, থাকে যদি তাত মোহময়ী কলাত্মক সংগঠন? সকলোৱে যৌনতাক কলালৈ ৰূপান্তৰ ঘটাব নাজানে আৰু নাজানে বাবেই এই সৃষ্টিতত্ত্বৰ অপৰিহাৰ্য বিষয়টি হৈ উঠে আমাৰ দৃষ্টিত অশ্লীল। আমি নাজানো প্ৰেমক কিহে লৈ যায় অশ্লীল যৌনতাৰ নিম্নতম স্তৰৰপৰা শ্লীলতাৰ শীৰ্ষতম স্তৰলৈ, কিহে অনুভৱৰ স্থূলতা নাশি গভীৰতাৰ চৰমবিন্দুলৈ লৈ গৈ প্ৰেমক কৰি তোলে মূৰ্তৰ পৰা বিমূৰ্ত। কিন্তু ভূপেনদাই জানিছিল এই কলা। সকলো শ্ৰোতাই হৃদয় সঁপি দি শুনিবপৰাকৈ ভূপেনদাৰ কাপেৰে, সুৰেৰে, কণ্ঠেৰে নিগৰিছিল প্ৰেমৰ সেই চিৰসেউজ গীত, য'ত আকণ্ঠ ডুবি থাকিব পাৰি মোহাচ্ছন্ন হৈ।

ভূপেনদাৰ কালজয়ী সৃষ্টি "বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন..." এই গীতটিৰ নায়িকা আছিল সোণজনী, যিটো নাম ভূপেনদাই মৰমতে দি লৈছিল। সচৰাচৰ প্ৰতিজন যুৱকে প্ৰেমত পৰাৰ দৰেই সোণজনীৰ প্ৰেমত পৰাৰ সময়তে, স্বাভাৱিকতে ঘটা ঘটনাপ্ৰবাহৰ দৰে এদিন বেলেগৰ লগত বিবাহৰ জৰিয়তে বিচ্ছিন্ন হৈ গ'ল সোণজনী ভূপেনদাৰ জীৱনৰপৰা। কিন্তু আত্মাৰ লগত জোৰা কোনো এক সম্পৰ্কক জানো কঠিন বাস্তৱে মোহাৰি পেলাব পাৰে? ওহোঁ

নোৱাৰে! নোৱাৰে বাবেই সোণজনী থাকি গ'ল সেই মনোমুগ্ধকৰ শব্দগুচ্ছত, বিমূৰ্ত নিশাত মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা নীলা চাদৰৰ মিঠা ভাঁজত নিশ্বাসৰ উম হৈ। এনে উম সকলো প্ৰেমিকেই বিচাৰে প্ৰেমৰ স্নেহবন্ধনত আৰু নশ্বৰ জীৱনত সততে কোনোৱেই এনে ইন্দ্ৰিয়াসক্তিৰপৰা আঁতৰি যাব নোৱাৰে; ক্ষন্তেকৰ বাবে হ'লেও তেনে আসক্তিয়ে মানুহক দুৰ্বল কৰে। তেজ মঙহেৰে গঢ়া ভূপেন হাজৰিকাও ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়, বৰং এই গীতটিত দেখা পাওঁ এগৰাকী প্ৰেমিকৰ প্ৰেমিকাৰ প্ৰতি প্ৰৱল ইন্দ্ৰিয়াসক্তি। এই আসক্তি কামনাৰ তেজৰঙা ৰঙেৰে সিক্ত, আৱদ্ধ। সামাজিক বাধা নেওচি নিয়ম ভঙাৰ নিয়মত ব্যস্ত , গোড়া ৰক্ষণশীলতা নেওচি হৃদয়ে বিচৰাখিনি লোৱাৰ বাবে সাহসী পদক্ষেপ এয়া। সমাজে কি কয় তালৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰি প্ৰেমৰপৰা দেহে মনে ল'বলৈ বা পাবলৈ বিচৰা সকলোখিনি জৈৱিক চাহিদা পূৰাই ল'বলৈ সাজু এই প্ৰেমিক গীতিকাৰজন। এনে সাহস সকলোৱে কৰিব নোৱাৰে বা কৰিলেও এইদৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰে। এইক্ষেত্ৰত ব্যতিক্ৰম ভূপেন হাজৰিকা। কাৰণ তেওঁ প্ৰেমৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্ভিক। সেয়ে তেওঁ প্ৰেয়সীক কেনেকৈ বিচাৰিছে আৰু তাত তেওঁৰ ভূমিকা কেনে সেয়া এই গীতটিত প্ৰকাশ্যে ঘোষণা কৰিছে। কিন্তু ইয়াতো ৰৈ গৈছে আন এক ব্যতিক্ৰম। সচৰাচৰ সস্তীয়া যৌনতাৰ প্ৰচাৰ বা শুনিলে-পঢ়িলেই গা জিকাৰ খাই যোৱাকৈ, বা ইস ইস আস আস কৰিবপৰাকৈ ইয়াত একো কোৱা নাই। বৰং তাৰ বিপৰীতে সম্পূৰ্ণ মাৰ্জিত ৰুচিৰে, বচা বচা হৃদয়-নিসৃত উৎকৃষ্টতম শব্দৰ প্ৰয়োগেৰে তেওঁ গীতটিক এনে এটি পৰ্যায়লৈ লৈ গৈছে যেন গীত নহৈ সেয়া কোনো শিল্পীৰ তুলিকাত প্ৰাণ পাই উঠা নিখুঁত ভাস্কৰ্যহে । এই গীতটিৰ বিষয়ত ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই কৈছিল এইদৰে--

"বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন
মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা
এখনি নীলা চাদৰ
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত
নিশ্বাসৰ এই উম
আৰু জীয়া জীয়া আদৰ।"

"ধৰক , আপোনাৰ কল্পনাৰ প্ৰেয়সীক আপুনি এটি নিশা বৰ কাষতে পাইছে। সেই নিশাটি আপোনাৰ বাবে এন্ধাৰ নহয়। সেই নিশাটি আপোনাৰ মনত এখন উজ্জ্বল নীলা চাদৰ হৈ গ'ল। সেই চাদৰ মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা। কাৰণ নিশাটো বৰ শান্ত। তাৰে এটি ভাঁজত (যিটো বৰ মিঠা ভাঁজ) আপুনি প্ৰেয়সীৰ তপত নিশ্বাস আৰু জীৱন্ত মৰমৰ উত্তাপ বা উম পাইছে। "

"কামনাৰে তেজৰঙা
আজিৰ গভীৰ গৰ্ভতে
নীৰৱ মৰম-বাৰিষা
বহুতো শাওণ ভাদৰ
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত
নিশ্বাসৰে উম
আৰু জীয়া জীয়া আদৰ।
এখনি নীলা চাদৰ ।"

"সেই প্ৰেমত কামনাও আছে, কাৰণ তেজ মঙহৰ প্ৰেয়সীৰ সৈতে একে হৈ যোৱাৰ মন স্বাভাৱিক শৰীৰৰ প্ৰেমিকৰ থাকিবই। কামনাৰ ৰং তেজৰঙা। আপোনাৰ প্ৰেমৰ গভীৰতাও অধিক। তাতে আপোনাৰ মৰমে আজি সহস্ৰ শাওণ আৰু ভাদ মাহৰ বৰষুণৰ দৰে বৰষিব খুজিছে।"

সৰি পৰে প্ৰত্যাশিত
অস্ফুট এক প্ৰতিধ্বনি
সাদৰী মাতৰ
তাইৰ সাদৰী মাতৰ
পৰিধিবিহীন সংগমমুখী
নিৰ্মল দুটি ওঁঠ
কম্পন-কাতৰ
কম্পন-কাতৰ।"

"আপুনি আশা কৰি থকা প্ৰেয়সীৰ বুজিব নোৱৰা কোমল কণ্ঠৰ প্ৰতিধ্বনি আপোনাৰ কাণত নিয়ৰ বিন্দুৰ দৰে সৰি সৰি পৰিছে । প্ৰেয়সীৰ ওঁঠ দুটাও কঁপি কঁপি কাতৰ হৈছে। "

"নিয়ম ভঙাৰ নিয়ম ই যে
নিয়মাকাংক্ষী বাটৰ
নিয়মাকাংক্ষী বাটৰ
কোমল আঘাত প্ৰতি আঘাত
কোমল আঘাত প্ৰতি আঘাত
নীলা নিশাৰ নাটৰ ।"

অশান্ত প্ৰেমিকে নিয়ম ভাঙে । নিয়ম ভঙাৰ নিয়মকে তেওঁলোকে কেতিয়াবা নিয়ম কৰি লয় । মৰমত কিমান নিয়ম ভাঙি বহু প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাই নীলা ৰঙৰ সেই মৰমী নিশা মধুৰ নাট ৰচনা কৰে। তাৰে শীৰ্ষবিন্দুত (ক্লাইমেক্স) থাকে আঘাত আৰু প্ৰতিঘাত । কিন্তু মোৰ গীতটোত সেই আঘাত প্ৰতি আঘাত কোমল বুলি কৈছোঁ।"

"দূৰৈৰ আৰ্তনাদৰ নদীৰ
ক্ৰন্দন কোনো ঘাটৰ
ভ্ৰুক্ষেপ নাই
লভিছোঁ মই
আলিংগনৰ সাদৰ
আলিংগনৰ সাদৰ
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত
নিশ্বাসৰে উম
আৰু জীয়া জীয়া আদৰ
এখনি নীলা চাদৰ।"

"যেতিয়া আপুনি আপোনাৰ সবাতোকৈ মৰমৰ জনৰ সৈতে মিলি আলিংগন সাগৰত সাঁতুৰি আছে -- তেতিয়া দূৰত বৈ থকা আৰ্তনাদৰ নদীৰ কোনো কোনো ঘাটে যদি ক্ৰন্দন কৰি পৃথিৱী কঁপায়, আপুনি ভ্ৰূক্ষেপ কৰিবনে? তেতিয়া নীলা চাদৰ সদৃশ সেই মিঠা নিশাক (য'ত আপুনি পূৰ্ণতা পাইছে) আপুনি যদি গীতিকাৰ-সুৰকাৰ-গায়ক হয় সেই মুহূৰ্ত কেইটি গীতেৰে অমৰ কৰি থোৱাৰ পৰা বিৰত থাকিবনে?" (ইণ্টাৰনেট, ৫ নৱেম্বৰ ২০২২; দীপংকৰ দত্ত। যোগ্যজন বিৰত নাথাকে, ভূপেন হাজৰিকাও বিৰত থকা নাছিল এই মুহূৰ্তক অমৰ কৰাৰপৰা। কাৰণ ভূপেন হাজৰিকাৰ সমগ্ৰ সত্তাটোৰেই আছিল গীত, সুৰ আৰু প্ৰেমেৰে গঢ়া। তেওঁৰ হৰ্ষ, বিষাদ, প্ৰেম, বিদ্ৰোহ, খং, দ্বন্দ্ব,

ক্ষোভ, অভিমান সকলোবোৰৰেই প্ৰকাশৰ মুখ্য আৰু শক্তিশালী মাধ্যম আছিল সংগীত। গতিকে সংগীতত তেওঁৰ প্ৰেমৰ ছবিখন নাথাকিব সেয়া হ'বই নোৱাৰে। যাযাবৰী ভূপেনদা আৰু তেওঁৰ পত্নী প্ৰিয়ম্বদা পেটেল দুয়োগৰাকীয়ে যেতিয়াই বেলেগে থকাৰ সিদ্ধান্ত লৈছিল, তেতিয়াই কলিকতাত আৰম্ভ হৈছিল তেওঁৰ অকলশৰীয়া বিশৃংখল জীৱন। ষাঠী-সত্তৰ দশকৰ এই অকলশৰীয়া জীৱনৰ সময়চোৱাতেই তেওঁ জীৱনৰ বহুতো অমৰ সৃষ্টি সম্ভৱ কৰি তুলিছিল। নিজৰ সাংসাৰিক জীৱনক তুচ্ছ কৰিও সোণজনীয়ে ভূপেনদাৰ প্ৰেমৰ প্ৰতি সক্ৰিয় সঁহাৰি জনাই আহিছিল, আদান-প্ৰদান হৈছিল নীলাখামৰ চিঠিৰ। সেই চিঠিৰ ভাঁজতে নিৰ্মল আবেগ ঢালি ভূপেনদাই লিখিছিল---"মই তোমাক মনৰ চকুৰে চাই লৈ ঘূৰি ফুৰোঁ। মই জানো মোক যেতিয়া সমগ্ৰ পৃথিৱীয়ে এদিন পাহৰি যাব--তেতিয়া তুমিহে মোৰ জীৱনৰ অস্তাচলৰ কপালত হাত বুলাই দিবা। মই পৰম শান্তি পাম" আৰু দুয়োৰে দুৰ্বাৰ অথচ বিমূৰ্ত প্ৰেমে সাজোন-কাচোন কৰি হৃদয়ৰ ছোঁঘৰ ভেদি ওলাই আহিছিল কলমেৰে, চিয়াঁহীৰে, হৃদয়ত সঞ্চিত প্ৰেমৰ প্ৰতিটো অনিৰ্বচনীয় শব্দগুচ্ছৰে, সুৰেৰে, ৰোমাণ্টিকভাৱপ্ৰাৱল্য আৰু গুৰু গম্ভীৰ অথচ চিৰকোমল আবেদনেৰে--- "বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা এখনি নীলা চাদৰ " হৈ। এই মৌনতাৰ চাদৰখনে বোৱাই দিয়া বতাহ ইমানেই সাৰ্বজনীন যে ২০০৩ চনত ডুবাইত অসম সমাজে আয়োজন কৰা এটি গীতৰ অনুষ্ঠানত তেখেতৰ এই গীতটিৰ পৰিবেশনভঙ্গী শুনি পৰিবেশনৰ অন্তত অসমীয়া বুজি নোপোৱা কাশ্মীৰী ভদ্ৰলোক এগৰাকীয়ে ইংৰাজীতে মন্তব্য কৰিছিল---"দাদা, মই অসমীয়া ভাষা বুজি নাপাওঁ। কিন্তু আপোনাৰ গায়কী শুনি মই গম পাইছোঁ যে গই গীতটি এটা সাংঘাতিক প্ৰেমৰ গীতেই হ'ব।" এবাৰ হেনো কোনো এখন বিহুতলীত তেখেতৰে অন্যতম মহৎ সৃষ্টি "সাগৰ সংগমত কতনা সাঁতুৰিলোঁ" গীতটি গাই থকাৰ মাজতে মঞ্চৰ সন্মুখৰ আসনত হঠাতে সোণজনীক দেখি গাই থকা গীতটি গাবলৈ এৰি "বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন --" গীতটি গাবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। প্ৰেমৰ প্ৰতি অদ্ভুত খেয়ালী ভূপেনদাই তেওঁৰ চহীটোৰ তলত দিয়া ফোঁট দুটিৰো হেনো এটি আছিল ৰেডিঅ'ৰ গীতৰ যোগেদি প্ৰেম কৰা প্ৰেমিকা পত্ৰলেখা বৰুৱা আৰু আনটি এইগৰাকী প্ৰেমিকাৰ প্ৰেমক সুঁৱৰিবৰ বাবেই দিয়া (যিবোৰ কথা লিপিবদ্ধ কৰি ৰাখিছে ভূপেনদাৰ সংগীত বাদ্যযন্ত্ৰ সহযোগী তথা একান্ত প্ৰত্যক্ষদৰ্শী কমল কটকীয়ে)। ২০১১ চনৰ ৫ নৱেম্বৰত যেতিয়া এই পৃথিৱীৰপৰা ভূপেনদাই বিদায় মাগিলে তেনে সময়তে অগণন গুনমুগ্ধই কাকতে পত্ৰই ভূপেনদাৰ বিষয়ে লিখিছিল । তাৰে ভিতৰত এগৰাকী গুণমুগ্ধ কৰুণা ডেকাই ১৫ নৱেম্বৰত প্ৰকাশিত দৈনিক বাতৰি কাকতত "ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত কাব্যিকতা" শীৰ্ষক লেখাটিৰ এঠাইত এই গীতটিৰ বিষয়ে এনেদৰে লিখিছে-"নিশা এটি বিমূৰ্ত শব্দ। তাক আন এটি বিমূৰ্ত শব্দ মৌনতাৰ দ্বাৰা (অপহ্নুতি অলংকাৰৰ সহায়ত) বুজোৱা হৈছে। এই দুয়োটাকে মূৰ্তিমান কৰা হৈছে দৃশ্যমান সূতাৰ সহায়ত। মোৰ নিশাটি এখনি নীলা চাদৰৰ দৰে। সেই চাদৰখন কপাহী বা ৰেছমী সূতাৰে বোৱা নহয়। মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱাহে। সেই চাদৰখনৰ ভাঁজত আছে কাৰোবাৰ উশাহ-নিশাহৰ সুৰ আৰু সেয়া যাৰ উশাহ-নিশাহৰ সুৰ, তেওঁৰ জীয়া আদৰ চাদৰখনৰ ভাঁজত আছে। সেইবাবে চাদৰৰ সেই ভাঁজটোৰেই মিঠা। অকল সিমানেই নহয়, সেই মিঠা ভাঁজত আছে জীৱন্ত আদৰ। এয়া নিশ্চয় গীতিকাৰৰ কোনো অসমীয়া প্ৰেয়সীৰ লগত নিবিড়ভাবে কটোৱা এটি মূৰ্তিমান বিমূৰ্ত নিশাৰ ছবি। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ এনে গীতবোৰৰ অকল সুৰটো শুনি মন যিমান পুলকিত হয়, তাৰ দহগুণ পুলকিত হয় এই গীতবোৰৰ অৰ্থৰ মিঠা ভাঁজে ভাঁজে বিচৰণ কৰিহে।"

এইখিনিতেই আমি বুজি উঠিছোঁ কোনোবাই যদি গীতটিৰ অৰ্থৰ মিঠা মিঠা ভাঁজত বিচৰণ কৰি শিহৰিত অথবা পুলকিত হৈ উঠিছে, কাশ্মীৰী ভদ্ৰলোকগৰাকীৰ দৰে অৰ্থ নুবুজা কোনোবাই আকৌ সুৰতেই বিমুগ্ধ হৈ চকু মুদি অনুভৱ কৰিছে চিৰশাশ্বত প্ৰেমময়ী আবেদন। ১৯৯৮ চনত অল ইণ্ডিয়া ৰেডিঅ'ৰ হৈ বিজয়লক্ষ্মী বৰুৱাই লোৱা এটা সাক্ষাৎকাৰত নাৰীয়ে কিদৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিকৰ্মত প্ৰভাৱ পেলাইছিল সেই বিষয়ে কৰা এটি প্ৰশ্নৰ উত্তৰস্বৰূপে ভূপেনদাই কৈছিল-"মোৰ সৃষ্টিকৰ্মত নাৰীয়ে যথেষ্ট অৰিহণা যোগাই আহিছে। মোৰ বহুকেইটা গীতেই

দেখোন নাৰীক লৈয়ে লিখা, 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' গীতটো মোৰ যেন প্ৰেয়সী।" ইয়াৰ পিচতেই হেনো তেওঁ 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' হাৰমনিয়ামৰ ৰিড বুলাই, খুউব আবেগিকভাৱে গাই সকলোকে মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰিছিল।

আজিও অনেক গীতিকাৰে গান লিখি আছে, সুৰকাৰে সুৰ দিছে, গায়ক-গায়িকাই গাইছে; কিন্তু 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি'ৰ দৰে প্ৰেমৰ আবেদনময়ী কালজয়ী গীতৰ সৃষ্টি এবাৰেই হৈছে, তাকো ভূপেনদাৰ কলমত। ইয়াতকৈ আবেদন ঢালিব বা মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰি ৰাখিবপৰা গীত কাহানিবা কোনোবা গীতিকবিৰ কলমত নিগৰিব বুলি মনে মানি নলয় আৰু কোনোবাই লিখিলেও 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' সদায়ে হৈ ৰ'ব প্ৰেমগীতৰ ক্ষেত্ৰখনত ব্যতিক্ৰম, একক, অদ্বিতীয়। কাৰণ মূৰ্তৰপৰা প্ৰেমৰ স্বৰ্গীয় দ্যুতিৰে ধাৰমান হৈ চকুৰে চাবলৈ, হাতেৰে চুবলৈ নোৱৰা,মাথোঁ হৃদয়তন্ত্ৰীৰ কম্পনক বুলিহে গণ্য কৰিবপৰাকৈ ভূপেনদাৰ এই সৃষ্টি বিমূৰ্ত, কেৱল বিমূৰ্ত। ●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱনৰথ ঃ ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত।
২) কবিতা কোমল ভূপেন হাজৰিকা ঃ কমল কটকী।
৩) আজিৰ দৈনিক বাতৰি ঃ ২০১১ চনৰ ১৫ নৱেম্বৰ, ২৮৯ সংখ্যা ।
৪) দৈনিক বাতৰি কাকত ঃ ২০১১ চনৰ ১৫ নৱেম্বৰ, ৩৩১সংখ্যা।
৫) ইণ্টাৰনেট ঃ ৫ নৱেম্বৰ ২০২২, দীপংকৰ দত্তৰ লেখা।

সুৰৰে দেউলৰে ঃ বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা আৰু ড০ ভূপেন হাজৰিকা

ড০ লক্ষ্য শৰ্মা

সংক্ষিপ্তসাৰ

বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰদৰে বিশাল প্ৰতিভাধৰ, 'জিনিয়াছ', গগণচুম্বী ব্যক্তিত্বৰে প্ৰৌজ্জ্বল তাৰকাৰ অসমীয়া জাতীয় জীৱনলৈ আগঢ়োৱা অৱদান, তেওঁলোকৰ সংযুতিৰ বস্তুনিষ্ঠ বিশ্লেষণ আমাৰদৰে নিংকিনৰ কাপেৰে আলোচনা হোৱাটো এক দুৰূহ কাৰ্য বুলিয়ে ক'ব পাৰি। আমাৰ এই সীমিত পৰিসৰৰ আলোচনাত দুয়োগৰাকী মহানায়কৰ মহাসাগৰ সদৃশ কৰ্মৰাজিৰ পৰা ক্ষুদ্ৰ টোপাল কেইটিমান সংগ্ৰহ কৰি মথিবৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। ভূপেন হাজৰিকাৰ আঁত ধৰি বিষ্ণু ৰাভাক নতুনকৈ চোৱাৰ এক মৃদু প্ৰচেষ্টা চলোৱা হৈছে। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা নামৰ তেজ-মঙহৰ অনুষ্ঠান এটিক ভিত্তি কৰি ভূপেন হাজৰিকাৰ 'শিল্পী' জীৱন নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়া এই আলোচনাত বিশ্লেষণ কৰি চাব বিচৰা হৈছে। আমাৰ আলোচনাৰ সীমাৱদ্ধতাৰ কথা পাঠক সমাজে যুকিয়াই লৈ আগবাঢ়িলে সুখী হ'ম।

সূচক শব্দ

বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা, ড০ ভূপেন হাজৰিকা, জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালা, সাম্যবাদী চেতনা, সমাজ সচেতনতা, বিশ্ব চেতনা, নাট্য চেতনা।

প্ৰস্তাৱনা

কুৰি শতিকাৰ প্ৰথম তিনিটা দশক লুইতৰ বহল দুয়োপাৰে সিচঁৰতি অসমীয়া জাতি, অসমীয়া ভাষা, অসমীয়া সাহিত্য -সমাজ-সংস্কৃতিৰ পটভূমিত খুবেই উল্লেখনীয়। কিয়নো সৰ্বকালৰ শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়াসকলৰ অন্যতম তিনি কাণ্ডাৰীৰ জন্ম এই ঘটনাবহুল সময়ছোৱাতেই। ৰূপৰ কোঁৱৰ জ্যোতি আগৰৱলাৰ জন্ম চন ১৯০৩। তাৰ ঠিক ছয় বছৰ পিচত ওপজে সুন্দৰৰ পূজাৰী কলাৰ গুৰু বিষ্ণু ৰাভা ১৯০৯ চনত। ১৯২৬ চনত অসমৰ মাটিত ভুমুকি মাৰে এক সুযোগ্য সন্তানে ভূপেন্দ্ৰ হাজৰিকা নামেৰে। বিশ্বৰ সামগ্ৰিক প্ৰেক্ষাপটত সেই তিনিটা দশক আছিল সংঘাত, সংশয় আৰু দুৰ্দশাৰ দশক। প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধ, বিশ্বজনীন মুদ্ৰাস্ফীতি, মহামাৰী, অতিমাৰিয়ে জুৰুলা কৰা দশক। সৰ্বভাৰতীয় পৰ্য্যায়ত বৃটিছ বিতাৰণৰ আখৰাৰ তিনি দশক। ত্বতসত্বেও অসমীয়াসকলৰ বাবে সেই তিনি দশক হৈ পৰিছিল সম্ভাৱনা, অহংকাৰ আৰু প্ৰৌজ্বল ভৱিষ্যতলৈ বুলি বাট কটাৰ দশক।

সান্নিধ্য আৰু মণি-কাঞ্চন সংযোগ

সময়ৰ বৰ্ণিল সোঁতত উটি ভাহি তেজপুৰত আহি লগ হৈছিলহি দুই উজ্বল জ্যোতিষ্কৰ ৰূপত জ্যোতি আৰু বিষ্ণু। ১৯২০ আৰু ১৯৩০ চনৰ সময়ছোৱা আছিল বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাৰ সৃষ্টিৰ সোণালী সময়। দূৰন্ত বহুমুখী বিৰল প্ৰতিভাৰে অসমীয়া সাহিত্য সংস্কৃতিক বিষ্ণু ৰাভাই সমৃদ্ধ কৰি উজলাই তোলাৰ সময়। জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই ইতিমধ্যেই অসমীয়া গীতক থলুৱা সুৰৰে নোৱাই- ধুৱাই আলোঞ্জন তুলিছে। প্ৰথমখন অসমীয়া বোলছবি নিৰ্মাণ

কৰিবলৈ তেওঁ বিষ্ণু ৰাভা, ফণী শৰ্মাৰসৈতে আলচ কৰিছে। এনেহেন মাহেন্দ্ৰ ক্ষণতে ভূপেন্দ্ৰ হাজৰিকা নামৰ 'ভাল কণ্ঠ'ৰ কিশোৰ এগৰাকী দেউতাকৰ চাকৰিসূত্ৰে অচিন সুৰৰ আঁত ধৰি তেজপুৰ ওলাইহি। কালক্ৰমত ঘটিল গুৰু - শিষ্যৰ মণিকাঞ্চন সংযোগ। ভূপেন হাজৰিকাই এটা লেখাত তেওঁৰ 'শিল্পী'জীৱনত বিষ্ণু ৰাভাৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে কৈছে, "১৯৩৬ চনত, তেজপুৰত এই বিষ্ণুককাইদেউৰ সৈতে সান্নিধ্য লাভ কৰিছিলোঁ- শিষ্য ৰূপে। বিষ্ণু ককাইদেউ জন্মিছিল ১৯০৯ চনত। গতিকে ১৯৩৬ চনত তেওঁৰ বয়স হৈছিল ২৭, মোৰ জন্ম হৈছিল ১৯২৬ অৰ চেপ্তেম্বৰত- সেয়ে মোৰ বয়স আছিল ১০-১১ । তেজপুৰৰ অসম সাহিত্য সভাৰ অধিৱেশনত 'সুৰৰে দেউলৰে, ৰূপৰে শিকলি ভাঙি দিয়া খুলি'ৰ গায়ক- পোৰালিসমূহৰ মাজত ময়ো। তাৰ পিচত জ্যোতি ককাইদেৰে আৰু বিষ্ণু ককাইদেৰে কলিকতালৈ নি মোক 'শিল্পী' কৰি তোলাৰ মূহুৰ্তৰপৰা তেওঁৰ মৃত্যুৰ কেইদিনমান আগলৈকে নানা ক্ষেত্ৰত মই সান্নিধ্য পাই আহিছিলোঁ। ধন্য মানিছিলোঁ।" (হাজৰিকা, প্ৰস্তাৱনা) ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ওপৰোক্ত কথাখিনিতেই নিহিত হৈ আছে এগৰাকী ক্ষণজন্মা শিল্পীৰ আন এগৰাকী যুগশিল্পীৰ প্ৰতি থকা আনুগত্য, ভক্তি আৰু সস্নেহ শ্ৰদ্ধাৰ বিৰল চানেকি। গায়ক ভূপেন্দ্ৰ হাজৰিকাৰপৰা কলিকতাত গ্ৰামফোন ৰেকৰ্ডত কণ্ঠ নিগৰোৱা 'মাষ্টাৰ ভূপেন'লৈ বা তাৰ পিচৰ পৰ্য্যায়ত গগণচুম্বী শিল্পীসত্বাৰে আৱিৰ্ভাৱ ঘটা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়াৰ অন্যতম খনিকৰজনেই আছিল বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা। হাজৰিকাই নিজেও তেনে এটি ইংগিতেই তেওঁৰ বিভিন্ন লেখাত উল্লেখ কৰিছে।

সাম্যবাদী চেতনাৰ প্ৰভাৱ

বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা কামে-কাজে সাম্যবাদী। সাম্যবাদী চেতনা-ওস্ৰাত তেওঁৰ লেখাসমূহত, গীতসমূহত সততে বিৰাজমান। 'সমকালীন স্বাধীনতা যুঁজ আৰু কমিউনিষ্ট আন্দোলন উভয়তে জড়িত থাকি জনতাক জগাই তোলাৰ হেঁপাহত গীত ৰচনা কৰিছিল বিষ্ণু ৰাভাই। শোষিত, নিৰ্যাতিত, বঞ্চিত মানুহৰ তেজ আৰু ঘামৰ শোকগাঁথাস্বৰূপ বিষ্ণু ৰাভাৰ গীত সেয়ে সুৰ, লয় আৰু তালৰ উচ্ছাস নহয়, ই গভীৰভাৱে অৰ্থব্যঞ্জিত।' (বৰ্মন,৩৫২) বিষ্ণুৰাভাৰ সাম্যবাদী চেতনাৰে বিধৌত গীতসমূহত স্পষ্ট আৰু বলিষ্ঠ শব্দ চয়নেৰে চৰকাৰী পক্ষক সতৰ্ক কৰি দিছে-

'ভাৰত চৰকাৰ।-
ধনী মহাজন শোষণৰ
নিৰ্মম হাতিয়াৰ...' (দাস, ৮)
বিষ্ণু ৰাভাই চিঞৰি চিঞৰি গাইছে-
'দুখীয়াৰ কলিজা নিঙাৰি ল,
টুপি টুপি তেজ শুহি শুহি পিয়,
ৰুকি ৰুকি মঙহ চোবাই খাৱ
কুৰুকি হাড়কেইডালো চোবাৱ
হুচিয়াৰহু হুচিয়াৰহুহু
ধনীহু মহাজনহুহু জমিদাৰহুহু (গোঁহাই, ৩৯২)

ড০ হীৰেণ গোঁহাইয়ে কৈছে, "তেওঁৰ গীত, কবিতা আৰু ৰচনাত নিভাঁজ পোনপটীয়া অসমীয়া ভাষাৰ এনে সাৱলীল প্ৰয়োগ। সকলো কথাকে সহজ ভাষাত বুজোৱাত তেওঁৰ দক্ষতা আজি আখ্যানপ্ৰসিদ্ধ। সেই দক্ষতা কেৱল সহজ শব্দৰ ওপৰত দখল নহয়। সি হ'ল জনগণৰ মনৰ লগত একাত্ম হৈ তাৰ সকলো সাংস্কৃতিক আৰু ঐতিহাসিক বৈশিষ্ট নিজৰ হৃদয়ত ধাৰণ কৰি- সমাজবাদৰ নতুন তত্ত্বসমূহ সেই সাঁচত গঢ় দিব পৰা পৰাৰ ক্ষমতা।" (গোঁহাই, ৬৩২)

বিষ্ণু ৰাভাৰ এই সাম্যবাদী চেতনা স্ৰোতে কুমলীয়া বয়সতে ভূপেন হাজৰিকাক বাৰুকৈয়ে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। বিশিষ্ট লোকশিল্পী লোকনাথ গোস্বামীৰ সৈতে হোৱা এক সাক্ষাতকাৰত ড০ ভূপেন হাজৰিকাই বিষ্ণু ৰাভাৰ বিৰল সান্নিধ্যৰ বিষয়ে সোঁৱৰিছে। এবাৰ বাণ থিয়েটাৰৰ আখৰাগৃহত জ্যোতি প্ৰসাদ আৰু বিষ্ণু ৰাভাৰ মাজত ভাৰতৰ সাম্ভাব্য স্বাধীনতা বিষয়ক আলোচনাত আদৰ্শগত ভিন্নতাৰ কাৰণে তৰ্ক লাগে। সেইসময়ত তাত উপস্থিত আছিল ভূপেন হাজৰিকা। সেই তৰ্কযুদ্ধই ভূপেন হাজৰিকাৰ কৈশোৰ মনত কিদৰে ৰেখাপাত কৰিছিল সেইবিষয়ে লোকনাথ গোস্বামীয়ে লিখিছে এনেদৰে- “জ্যোতি প্ৰসাদ আৰু বিষ্ণু ৰাভাৰ তৰ্কযুদ্ধ দেখি শিশু ভূপেনদা পেপুৱা লাগিল। সিদিনালৈ গানৰ আখৰা সিমানতে অন্ত পৰিল। শিশু ভূপেন হাজৰিকাক দুয়ো ঘৰত গৈ থৈ আহিলেগৈ। ভূপেনদাৰ গান শিকা নহ'ল যদিও, জীৱনৰ সেই ফুলকুমলীয়া বয়সতে ৰাজনীতিৰ আদিপাঠ শিকা হ'ল। ঘটনাটোৱে ভূপেনদাৰ মনত বৰ চাপ বহুৱালে। জ্যোতিপ্ৰসাদতকৈ বিষ্ণু ৰাভাৰ কথাখিনিয়ে যেন তেওঁক বেছিকৈ প্ৰভাৱান্বিত কৰিলে। ভূপেনদাৰ মনত ক্ৰিয়া কৰা এনে ভাৱৰ বুৰবুৰণিৰপৰাই এটা সময়ত সৃষ্টি হ'ল তেওঁৰ প্ৰথম কালজয়ী গান-

“অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন ভাৰত গঢ়িম
সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব
পুনৰ ফিৰাই আনিম।
নতুন ভাৰত গঢ়িম।” (গোস্বামী, ১৩)

আনহাতে ড০ দিলীপ দত্তই লিখিছে, “বিপ্লৱী, সুন্দৰ দেহী আৰু কৰ্মপটু বিষ্ণু ৰাভাৰপৰা হাজৰিকাই নিষ্পেষিত, পীড়িত, অনুন্নত লোকসকলক সহানুভূতিৰে চাবলৈ শিকে। হাজাৰ হাজাৰ বছৰ ধৰি জীৱনৰ সাধাৰণ অধিকাৰৰপৰা বঞ্চিত হৈ অহা লোকৰ কাৰণে কৰা বিষ্ণু ৰাভাৰ সশস্ত্ৰ সংগ্ৰামে হাজৰিকাক মানৱাত্মা আৰু মানৱাধিকাৰৰ প্ৰতি সজাগ কৰিলে। ৰাভাৰ চিৰ প্ৰফুল্ল ব্যক্তিত্ব আৰু নাটকীয় জীৱনৰ মুহূৰ্তবোৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ মনত বিশেষ প্ৰভাৱ পেলালে।” (হাজৰিকা, ৪৩)

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ পঞ্চাশ- ষাঠি দশকৰ জনপ্ৰিয় গানসমূহ যেনে ‘পৰহি পুৱাতে টুলুঙা নাৱতে ৰংমন মাছলৈ গ'ল’, ‘দোলা হে দোলা’, ‘বৰদৈ চিলানে সৰুদৈ চিলানে’, ‘ভাঙ শিল ভাঙ’, ‘বিক্ষুব্ধ বিশ্বকণ্ঠই অহোৰাত্ৰি চিঞৰে’, ‘ঝক্ ঝক্ ৰে'ল চলে মোৰ’, ‘এন্ধাৰ কাতিৰ নিশাতে’, ‘বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে’ , ‘আহ আহ ওলাই আহ সজাগ জনতা’ আদিত বিষ্ণু ৰাভা প্ৰোথিত সাম্যবাদী চিন্তাৰ প্ৰতিফলন দেখা যায়। অৱশ্যে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতি সাহিত্যৰ প্ৰকাশভংগী সংযত আৰু মাৰ্জিত। তেওঁৰ গীতত কাব্যিক অলংকাৰৰ ভৰ বেছি যেন অনুভূত হয়।

বৰ অসমৰ সামগ্ৰিক চেতনা

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে দি যোৱা ‘বৰ অসম’ৰ ধাৰণাক নতুন প্ৰজন্মৰ হৃদয়গ্ৰাহী হোৱাকৈ বিষ্ণু ৰাভাই নিজস্ব ধৰণে ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে। অসমীয়া কৃষ্টি- সংস্কৃতিৰ ওপৰত তেওঁৰ আছিল সুস্পষ্ট ধাৰণা। বিষ্ণু ৰাভাই কৈছে, ‘অসমীয়া কৃষ্টি- হেজাৰ বিজাৰ, লাখ-লাখ বছৰৰ সাধনাৰে পৰিপুষ্ট। এই অসমীয়া সংস্কৃতি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰদৰে বিশাল, গভীৰ। যেনেকৈ কোনো দুৰ্বাৰ শক্তিয়ে বিশাল, গভীৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰক ভেটা দি হেঙাৰ দিব নোৱাৰে, বিশাল, গভীৰ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ কোবাল সোঁতকো কোনো চক্ৰান্তকাৰীৰ চক্ৰান্ত আৰু ষড়যন্ত্ৰকাৰীৰ ষড়যন্ত্ৰই ৰুধিব নোৱাৰে... অসমত যি কৃষ্টি-সংস্কৃতি আছে তাক সংস্কৃত কৰিব লাগিব। যি নতুনকৈ আহিছে তাক অসমীয়া ঠাঁচত ভালকৈ সজাই পৰাই গঢ়িব লাগিব। তেতিয়াহে আমাৰ অসমীয়া কৃষ্টি, সংস্কৃতি আৰু সভ্যতাই পূৰ্ণ বিকাশ পাব আৰু অসমীয়া জাতি বাচিব।” (হোছেইন, ১৪) বিষ্ণু ৰাভাই অসমীয়া জাতি আৰু কৃষ্টিৰ ওপৰত কৰা বিজ্ঞানসন্মত বিশ্লেষণ দকৈ শিপাইছিল

তেওঁৰ প্ৰধান ‘শিষ্য’ ভূপেন হাজৰিকাৰ বুকুত। সেয়েহে ‘মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ’ শীৰ্ষক গীতত সমন্বয়ৰ কথা ক’বলৈ গৈ ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ‘মিলিব লাগে মিলাব লাগে.. কিছু দিব লাগে কিছু ল’ব লাগে’ বুলি যেন বিষ্ণু ৰাভাৰ কণ্ঠকে নিগৰাইছে। অৱশ্যে বিষ্ণু ৰাভাৰ প্ৰসংগ টানি আনি ড০ ভূপেন হাজৰিকাই কৈছে, ‘মই বিষ্ণু ৰাভাৰ শিষ্য হিচাপে, সাধাৰণ সাংস্কৃতিক বনুৱা হিচাপে, গোটেই পৃথিৱী ঘূৰি ফুৰা এজন শিল্পী হিচাপে... নতুন পুৰুষসকলক কওঁ- বড়ো, ৰাভা, কাৰ্বি ভাইসকলৰ সকলো বিলাক উপাদান লৈহে লুইতখন হৈছে। এই কথা বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাদেৱে কৈ গৈছিল। তেওঁ এটা কথা কৈ যোৱা নাছিল, যিটো মই ক’ব খুজিছোঁ- ব্ৰহ্মপুত্ৰলৈ নদী-উপনদীবিলাক নাহিবও পাৰে। তেখেতে কৈছিল, “উপনদী নিজৰা বিলাক ব্ৰহ্মপুত্ৰলৈ আহিবই। কিন্তু ব্ৰহ্মপুত্ৰ যদি দ হৈ নাযায়, বাম হৈ যায়... তেতিয়া ব্ৰহ্মপুত্ৰক কোৱাৰ সময় আহিছে- এই উপনদীবিলাকত বহুত জেং- জাবৰ গোট খাইছে। জেং- জাবৰখিনি তুমি পৰিষ্কাৰ কৰি ল’ব লাগিব।” (হাজৰিকা, ৫৫) অসমৰ পৰিৱৰ্তিত ৰাজনৈতিক প্ৰেক্ষাপটত ভূপেন হাজৰিকাই আগবঢ়োৱা এই মন্তব্য বৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। তেওঁ বিষ্ণু ৰাভাৰ ব্যাখ্যাৰ অৱলম্বনত কিছু আগবাঢ়ি সংশোধিত আৰু পৰিৱৰ্ধিতৰূপত ইয়াক আগবঢ়াইছে।

বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাই কোনো এটি কবিতাত কৈছে-

‘ট্ৰাইবেল আদি নৰহু
অসমৰ পিতা
অসমীয়া জাতিৰ বিধাতা।’

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই বিষ্ণু ৰাভাৰ চিন্তাৰ কিছু পৰিৱৰ্দ্ধন কৰি গাইছে

‘বড়ো কোচ চুতীয়া
কছাৰী আহোমৰ
অন্তৰ ভেদি মৌ বোৱাম’।

আকৌ অগ্ৰগামী সমাজ সচেতনতাৰ পৰিচয় ডাঙি ধৰি সামাজিক সংকীৰ্ণতাৰ বিৰুদ্ধে কোনোবাটো গীতত হাজৰিকাই চিঞৰিছে-

‘সেই সৰু সৰু সমাজক
বিজুলী পোহৰত
সৰুদৈ সৰুকণে এৰে
এ চিক্ মিক্ বিজুলী’।

সমন্বয়ৰ বতৰা দি তেওঁ গাইছে

‘চিয়াঙৰে গালঙ্
লুইতৰে খামতি
টিৰাপৰে ৱানচুৱে
মোক কিয় মাতিছে
অসমীৰে পদুলি উদুলি যে মুদুলি
মৰমৰ চেনেহৰ হাট বহিছে...’

বিশ্বচেতনা

বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ তেজৰ কোঁহে কোঁহে, সৃষ্টিৰ আঁহে আঁহে অসম আৰু অসমীয়া, অসমৰ নিপীড়িত, দৰিদ্ৰ শ্ৰেণীৰ উৎকৰ্ষৰ চিন্তাই নিহিত হৈ আছে যদিও ইয়াৰ সাৰ্বজনীন আবেদন আছে। অসমত থিয় হৈ তেওঁ দৃষ্টি নিক্ষেপ

কৰিছিল ভাৰতবৰ্ষলৈ, ভাৰতবৰ্ষত থিয় হৈ তেওঁ দৃষ্টি দিছিল সমগ্ৰ বিশ্বলৈ। তেখেতৰ সাম্যবাদী চিন্তাই সাঙুৰি লৈছিল সমগ্ৰ বিশ্বৰ নিপীড়িত জনতাক।

"তেওঁৰ চিন্তা চেতনাত অসমৰ সমাজ, ভাৰতীয় জীৱন শিপাই থাকিলেও ৰাভাই সমগ্ৰ বিশ্বৰ শোষিত জনতাৰ মুক্তিৰ কথা ভাবিবলৈ পাহৰা নাই। ৰাভাৰ চিন্তাত সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ শোষিত জনতাৰ মুক্তিৰ কথা সোমাই আছে।" (বৰা, বৰুৱা, ৩১৮) বিষ্ণু ৰাভাই লিখিছে-

'অ' পূজাৰী- আদৰি
দিলোঁ এই বৰণ শৰাই
পূজাৰী, দিলোঁ এই বৰণ শৰাই।
বিয়াপি ধৰণী-
শুনো ৰিণি ৰিণি
জগতৰ নানা বিলাই'

তেওঁ 'জ্যোতিপ্ৰসাদ বন্দনা' কৰি আকৌ গাইছে-

'অসমৰ জ্যোতি
ভাৰতৰ জ্যোতি
পৃথিৱীৰ ৰূপোদীপ্ত সমুজ্জ্বল জ্যোতি
....
কৰিলা বিদূৰ এই পৃথিৱীৰ যতমানে
জীৰ্ণ অৱসান।'

বিশ্ব নাগৰিকহৈ বিষ্ণু ৰাভাই কৈছে-

'বিশ্বৰ ছন্দে ছন্দে মহানন্দে আনন্দে
নাচা নাচা তমোহৰ দেউ নাচা'

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ভাষাত, "বিষ্ণু ৰাভাদেউৰ কথা কৈ থাকিলে শেষ নহয়। তেওঁ অতি আধুনিক মানুহ আছিল। অতি সুন্দৰ বিশ্বপ্ৰেমিক আছিল। অতি সুন্দৰ ভাৰতবাসী আছিল।" (হাজৰিকা, ৫১) হাজৰিকাই আকৌ কৈছে, "বিষ্ণু ৰাভাই আমাক এই কথাকে শিকাইছিল যে নিজ মাতৃভাষাক অসন্মান কৰি বিশ্বপ্ৰেমিক হ'ব নোৱাৰি। সেই কাৰণে মই লিখিছোঁ-

"বিশ্বপ্ৰেম বিনন্দীয়া বুলি
অনুভৱ কৰা প্ৰতিজন অসমীয়া
তুমিওতো জানা এটি কথা
আপোন মাতৃৰ অশ্ৰু নমচিলে
বিশ্বপ্ৰেম হ'ব বৃথা।"

তেনেকুৱা এখন সমাজ বিষ্ণু ৰাভাইও বিচৰা নাছিল।" (হাজৰিকা, ৩৩)

বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ বিশ্বদৰ্শনৰ সঁচা অৰ্থত উত্তৰসূৰী আছিল তেওঁৰ শিষ্য ড০ ভূপেন হাজৰিকা। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতসমূহত সেই দৰ্শনৰ আভাস আমি পাওঁ। তেখেতৰ সৰ্বসমাদৃত 'মানুহে মানুহৰ বাবে', 'গংগা মোৰ মা', 'মই এটি যাযাবৰ', 'মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ', 'অতীতৰ বুৰঞ্জীৰ লিখকে' আদি গীতসমূহ এই দৰ্শনৰ উজ্জ্বল নিদৰ্শন। ড০ হাজৰিকাই

গাইছে-

'মিছৰ দেশৰ
নীল নৈৰ পাৰৰে
ফাল্লাহীনে বিনালে
কৈ কৃষকৰ বুকুৰে বেথা-
মিচিচিপিৰ পাৰতে
কপাহৰ খেতিতে
নিগ্রো 'জনে' বিনালে
কৈ মানুহৰ বৰণৰ কথা-
লুইতৰ পাৰৰে
গাঁৱৰ মৰিশালিত
ৰঙমনে নিতৌ চিঞৰে
কৈ বোৱতী মনৰে কথা-'

ড০ হাজৰিকাৰ 'বিক্ষুব্ধ কণ্ঠ'ই নীল নৈ বুকুৰে উজাই আহি মিচিচিপিৰ পাৰ পাইছে, মিচিচিপিৰ বুকুৰে বৈ গৈ আপোন লুইতত সোমাইছে। পৃথিৱীৰ সকলো নদীয়ে একে; নৈ পৰীয়া মানুহৰ আবেগ- অনুভূতি, সুখ-দুখো একে। এইয়াই আছিল বিষ্ণু- ভূপেনৰ বিশ্ব দৰ্শন।

গোটেই পৃথিৱীৰ লোক সংগীত সমূহৰ মাজত থকা সাদৃশ্য উপলব্ধি কৰিছিল বিষ্ণু ৰাভাই। তেওঁৰ অসমীয়া সুৰসমূহত পৃথিৱীৰ আন প্ৰান্তৰ লোকসুৰৰ অপূৰ্ব সংমিশ্ৰণ ঘটাইছিল। এবাৰ বিষ্ণু ৰাভা আৰু ভূপেন হাজৰিকাই কলিকতাৰ মেট্ৰো চিনেমা হলত একেলগে এখন চিনেমা চাইছিল। চিনেমাখনৰ এটি গীতে বিশেষভাৱে আকৰ্ষিত কৰিছিল বিষ্ণু ৰাভাক। গীতটো আছিল দক্ষিণ আমেৰিকাৰ এটি লোকসুৰৰ ওপৰত আধাৰিত। সেই লোকসুৰটোক ভিত্তি কৰি পিচদিনাখন বিষ্ণু ৰাভাই লিখি পেলাইছিল তেওঁৰ কালজয়ী সৃষ্টি- 'নাহৰ ফুলে নুশুৱাই, তগৰ ফুলে শুৱাব'। বিশ্বৰ ভিন্ন প্ৰান্তৰ লোকসুৰসমূহ আলফুলে তুলি আনি ভূপেন হাজৰিকায়ো তেওঁৰ অসমীয়া গানসমূহত আৰোপিত কৰিলে। তেওঁৰ গানসমূহ অসমীয়াৰ হৈও যেন গোটেই বিশ্ববাসীৰ। ভূপেন হাজৰিকাৰ মনৰ দিগন্ত প্ৰসাৰ কৰাত জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ অৱদানেই সৰহ। এই কথা অকপটে স্বীকাৰ কৰিছে 'মই এটি যাযাবৰ' নামৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনীত ড০ হাজৰিকাই- 'জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুৰাভাৰ সৈতে কলিকতালৈ যোৱাৰ বাবেই হয়তো মই মনৰ দিগন্তক প্ৰসাৰিত কৰাৰ সুযোগ পাইছিলোঁ। মই যদি শদিয়াত জনমি, গুৱাহাটীত বি.এ., বি.এল. পাছ কৰি তেজপুৰত ওকালতি কৰি জীৱন কটালোঁহেঁতেন, তেতিয়া হ'লে নিশ্চয় শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাটো হ'ব নোৱাৰিলোঁহেঁতেন। মোক যদি জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদদেৱে কলিকতালৈ লৈ গৈ গান গোৱাৰ সুযোগ নিদিলেহেঁতেন, তেতিয়াহক্সলে মই সঙ্গীতক মোৰ জীৱনত এনেভাৱে হয়তো আঁকোৱালি নল'লোহেঁতেন, সঙ্গীতক মাত্ৰ 'বাথৰূম ছং' হিচাপেই ব্যৱহাৰ কৰিলোহেঁতেন।" (হাজৰিকা, ৭২)

নাট্য চেতনা

বহুমুখী প্ৰতিভাধৰ বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা হাড়ে হিমজুৰে আছিল গণনাট্য চেতনাৰ হোতা। শৈশৱৰ পৰাই নাটকৰসৈতে জড়িত বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই প্ৰথম অভিনয় কৰিছিল আঠ বছৰ বয়সত। তেজপুৰত তেওঁৰ নাট্য চৰ্চাই এক নতুন গতি

লাভ কৰিছিল জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, ফণী শৰ্মা আদিৰ সান্নিধ্যত। তেজপুৰৰ বাণ ৰঙ্গমঞ্চই এই ক্ষেত্ৰত সোণত সুৰগা চৰাইছিল। পিচলৈ বিষ্ণু ৰাভা যাত্ৰা পাৰ্টিৰ নাটকতো অভিনয় কৰে। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আছিল অসম নাট্য সন্মিলনৰ প্ৰতিষ্ঠাপক সভাপতি। জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাই প্ৰথম অসমীয়া বোলছবি 'জয়মতী' নিৰ্মাণৰ দুঃসাহস কৰাৰ সময়ছোৱাত তেওঁৰ প্ৰধান সাহস আছিল বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা। তেওঁ জ্যোতিপ্ৰসাদৰসৈতে বোলছবি নিৰ্মাণৰ কামত কলিকতালৈ যোৱাৰ উপৰিও 'জয়মতী'ৰ নৃত্যপৰিচালনাৰ দায়িত্ব লৈছিল আৰু সাজ-সজ্জাৰ লগতে কাৰু-কাৰ্য বিষয়তো চকু ৰাখিছিল। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গানত, তেওঁৰ দৰ্শনত নাট্য চেতনাৰ বীজ ৰোপন কৰিছিল জ্যোতি- বিষ্ণু- ফণীৰ সন্মিলিত আদৰ্শই। হাজৰিকাই শৈশৱতে নিচেই কাষৰপৰা এই ত্ৰিমূৰ্ত্তিক দেখিছিল নাটকত গীত সংৰচনা কৰা, সংলাপ নিবিষ্ট কৰা আৰু দেখিছিল বিষ্ণু ৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাৰ নাটৰ উদাত্ত আখৰা। তেওঁলোকেই কলিকতালৈ লৈ গৈ কিশোৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠত বাণীবদ্ধ কৰোৱাইছিল 'শোণিত কুঁৱৰী' আৰু 'জয়মতী কুঁৱৰী' নাটকৰ গীত। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সেই সোণোৱালী সময় সুঁৱৰি লিখিছে- "জ্যোতি ককাইদেৱে-'এইখিনি লিখিলোঁ লোৱা। ইয়াত 'তেজ-মঙহ'টো দি দিয়াচোন' বুলি সুৰ এটা দিবলৈ বিষ্ণু ৰাভাক কয়। ফণী শৰ্মাই অভিনয় কৰি চাই কৈছিল, 'এইটো জতুৱা বা যৌগিক বাক্য হ'ল নেকি? তিনিটা সৰু সৰু বাক্যত ভাঙি দিলে ভাল হয় নেকি?' বুলি আঙুলিয়াই দিয়ে। বিষ্ণু ককাইদেৱে তৎক্ষণাত পশ্চাৎ সুৰতৰঙ্গ (Background Music) প্ৰস্তুত কৰে। একেবাৰে ওৱৰ্কশ্বপৰ নিচিনাকৈ কাম চলিছিল। এই দুজন মানুহ, মানে বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাই শিৱৰ নন্দী-ভৃঙ্গীৰ দৰে সকলো কামতে জ্যোতি ককাইদেউক সহায় কৰে। এই সকলোবোৰ দেখি মই অভিভূত হওঁ। এই সকলোৰে মাজত মই সৃষ্টিশীলতা উপলব্ধি কৰিলোঁ।" (হাজৰিকা, ৩৬) শৈশৱতে অৰ্জন কৰা এই বিৰল উপলব্ধিয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিশীলতাক অধিক পৰিপক্ক কৰিছিল। লগতে ভৱিষ্যতলৈ সবলভাৱে ভূমুকি মাৰিবলগীয়া 'চলচিত্ৰ নিৰ্মাতা' ভূপেন হাজৰিকা আৰু 'চলচিত্ৰ সংগীত পৰিচালক' ভূপেন হাজৰিকাজনক নীৰৱে প্ৰস্তুত কৰি তুলিছিল। ১৯৪৮ চনত বিষ্ণু ৰাভা আৰু ফণী শৰ্মাই যুটীয়াভাৱে নিৰ্মাণ কৰে ষষ্ঠখন অসমীয়া বোলছবি 'ছিৰাজ'। এই বোলছবিত সহকাৰী সংগীত পৰিচালকৰ দায়িত্ব পালন কৰে ভূপেন হাজৰিকাই। লগতে 'অনিল' নামৰ চৰিত্ৰ এটিত অভিনয় কৰি 'ছিৰাজ'ত ভূমুকি মাৰে হাজৰিকাই। অৱশ্যে ইয়াৰ আগতেই ১৯৩৯ চনত শিশু শিল্পীৰ ৰূপত জ্যোতি আগৰৱালা নিৰ্মিত 'ইন্দ্ৰমালতী' নামৰ চলচিত্ৰত ভূপেন হাজৰিকাই অভিনয় জীৱনৰ পাতনি মেলিছিল। জ্যোতিপ্ৰসাদ ৰচিত 'বিশ্ব বিজয়ী ন জোৱান' গীতটি ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠত বাণীবদ্ধ কৰোৱাই 'ইন্দ্ৰমালতী'ত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। পিচলৈ বোলছবি পৰিচালক হিচাপে ভালেকেইখন অসমীয়া বোলছবি হাজৰিকাই নিৰ্মাণ কৰি উলিয়াই। জ্যোতি-বিষ্ণু স্মৰণ কৰি ভূপেন হাজৰিকাই কৈছে- 'জ্যোতি ককাইদেৱে আকাশ আৰু বিষ্ণু ককাইদেৱে মোক এখন ভৰি ৰঙা মাটিত থ'বলৈ শিকালে। সুন্দৰৰ সৰু-বৰ আলিয়েদি আগবাঢ়িলোঁ। মই তেতিয়া সংস্কৃতিৰ পৃথিৱীখন নিচেই ওচৰৰপৰা দেখিবলৈ পালোঁ। ফিল্ম কৰিলোঁ, ৰেকৰ্ড কৰিলোঁ-।" (হাজৰিকা, ৩৮) আপোন 'গুৰু'ৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধা, মৰম আৰু কৃতজ্ঞতাৰ বৰ্হিপ্ৰকাশ স্বৰূপে পৰৱৰ্তী পৰ্য্যায়ত ভূপেন হাজৰিকা পৰিচালিত কেইবাখনো বোলছবিত অভিনয় কৰিবৰ বাবে বিষ্ণু ৰাভা আমন্ত্ৰিত হৈছে। ভূপেন হাজৰিকা নিৰ্মিত 'এৰাবাটৰ সুৰ', 'মাহুত বন্ধুৰে', 'প্ৰতিধ্বনি' আদি ছবিত বিষ্ণু ৰাভাই বলিষ্ঠ অভিনয় কৰিছে।

উপসংহাৰ

বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা আৰু ড০ ভূপেন হাজৰিকা অবিহনে কুৰি শতিকাৰ অসমীয়া গীতি সাহিত্যৰ প্ৰগতিশীল ধাৰাটোৰ কল্পনা কৰাও অমূলক। ভূপেন হাজৰিকা নামৰ জগতখ্যাত 'শিল্পী' গৰাকী হয়তো বিষ্ণু ৰাভাৰ সান্নিধ্য অবিহনে অসমবাসীয়ে লাভ নকৰিলেহেঁতেন। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিত জীৱন তথা সমাজ দৰ্শন আৰু উদাৰ

দৃষ্টিভংগীৰ বীজ ৰোপণ কৰাৰ এগৰাকী অন্যতম মূল হোতা আছিল বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা। ভূপেন হাজৰিকা যদি অসমীয়াৰ গৌৰৱ, বিষ্ণু ৰাভা অসমীয়াৰ অহংকাৰ। লুইতৰ পলসুৱা উপত্যকাত জন্ম লভি অসমীয়াক কৃতাৰ্থ কৰা দুয়োগৰাকী যুগপুৰুষ যেন সাঙুৰ খাই আছে সপ্তসুৰৰ একেটি ডোলত। বিষ্ণু ৰাভাই নিকপকপীয়াকৈ সজোৱা 'সুৰৰ দেউল'ত উমলি জামলি সমৃদ্ধ হৈছে ড০ ভূপেন হাজৰিকা। লগতে সমৃদ্ধ কৰিছে প্ৰতিগৰাকী অসমীয়াক আৰু বিশ্বসভাক।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) হীৰেণ গোঁহাই ৰচনাৱলী ঃ প্ৰথম খণ্ড- বিষয় ঃ সাহিত্য; সম্পাদনা- শোণিত বিজয় দাস আৰু মুনীন বায়ন, কথা প্ৰকাশন, ২০০৯
২) মই এটি যাযাবৰ ঃ অনুলেখক-সূৰ্য্য হাজৰিকা; বাণী মন্দিৰ, ডিব্ৰুগড়, ২০১২
৩) সমাজ চেতনা ঃ সম্পাদনা-ড০ শুকদেৱ অধিকাৰী; অসমীয়া বিভাগ, ধিং কলেজ, ২০১২
৪) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ ঃ ড০ দিলীপ দত্ত; শ্ৰীভূমি পাব্লিচিং কোম্পানী, কলিকতা, ১৯৯৭
৫) বিষ্ণু ককাইদেউ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকা; বাণী মন্দিৰ, ডিব্ৰুগড়, ১৯৯৩
৭) বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা ঃ ইছমাইল হোছেইন; সাহিত্য অকাদেমি, নতুন দিল্লী, ২০১৬
৮) ড০ ভূপেন হাজৰিকা ভাষণ সমগ্ৰ ঃ সম্পাদনা ঃ সূৰ্য্য হাজৰিকা; বাণী মন্দিৰ, ডিব্ৰুগড়, ২০১১
৯) বন্দিত ভূপেনদা নিন্দিত ভূপেন হাজৰিকা ঃ লোকনাথ গোস্বামী; আঁক-বাক, গুৱাহাটী, ২০১১
১০) ভূপেন্দ্ৰজ্যোতি ঃ সম্পাদনা ঃ মঞ্জুলা হাজৰিকা; ড০ ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক ন্যাস, ২০২২
১১) বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা ৰচনাসম্ভাৰ (প্ৰথম খণ্ড) ঃ সম্পাদনা ঃ যোগেশ দাস আৰু ড০ সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰা; ৰাভা ৰচনাৱলী প্ৰকাশন সংঘ, ২০১৯

গীতৰ সভাত ড০ ভূপেন হাজৰিকা

বৰিতা শৰ্মা

"বিদেশত মই অসমীয়া গীতৰ ধ্বজা পুতিবলৈ যাওঁ।" -- ভূপেন হাজৰিকা

অসমীয়া সংগীতক বিশ্ব দৰবাৰত চিনাকি কৰি দিয়া ব্যক্তিগৰাকীয়েই হ'ল আমাৰ সকলোৰে মৰমৰ ভূপেনদা। ড০ ভূপেন হাজৰিকা। কবি, সাহিত্যিক, ৰাজনীতিবিদ হেম বৰুৱাদেৰে "অসমৰ সাৰুৱা মাটিত আপোনাআপুনি জাতিষ্কাৰ হোৱা কিছুমান বনৰীয়া ফুল' আখ্যা দিয়া মালিতা, আইনাম, ধাইনাম, ল'ৰা ধেমালিৰ গীত, বিয়ানাম, বিহুনাম আদিয়ে লিখিত সাহিত্যৰ আত্মপ্ৰকাশৰ বহু পূৰ্বেই অসমীয়া সংগীতৰ বৰভেটি নিৰ্মাণ কৰি তুলিছিল। শংকৰী যুগত দুয়োজনা গুৰুৱে বৰগীত আৰু ভটিমা ৰচনা কৰি এই ভেটি গজগজীয়া কৰিলে। ঊনবিংশ শতিকাত সুন্দৰৰ দুই পূজাৰী কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাই থলুৱা সুৰৰ সাধনাৰে বিষ্ণু ৰাভা সংগীত আৰু জ্যোতি সংগীতেৰে অসমীয়া সংগীতক এক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰে । বিষ্ণু-জ্যোতিয়ে কাটি দিয়া সুন্দৰৰ বাটেৰে পৰৱৰ্তী সময়ত গীতিকবি পাৰ্বতী প্ৰসাদ বৰুৱা, লুইত কোঁৱৰ ৰুদ্ৰ বৰুৱা, বাউলী কবি কমলানন্দ ভট্টাচাৰ্য, কামৰূপী লোকগীতৰ সাম্ৰাজ্ঞী প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডে, কোকিলকণ্ঠী দীপালি বৰঠাকুৰ আদি অজস্ৰ শিল্পীয়ে অসমীয়া সংগীতক উন্নতিৰ জখলাত আগবঢ়াই লৈ যায় । ১৯২৬ চনৰ ৮ চেপ্তেম্বৰ । পূব অসমৰ পৌৰাণিক আখ্যানৰ চহৰ কুণ্ডিলত (বৰ্তমানৰ শদিয়া) স্বৰ্গীয় নীলকান্ত হাজৰিকাৰ ঔৰষত আৰু স্বৰ্গীয়া শান্তিপ্ৰিয়া হাজৰিকাৰ গৰ্ভত এটি শিশুৰ জন্ম হৈছিল। এই শিশুটোৰেই পৰৱৰ্তী সময়ত অসমীয়া সংগীতক এক বিশেষ মৰ্যাদাৰে বিশ্বদৰবাৰত প্ৰতিষ্ঠিত কৰি অসমীয়া সংগীত জগতৰ ভোটাতৰা হৈ চিৰদিনৰ বাবে জিলিকি উঠিল। এই শিশুটিয়ে হ'ল অসমীয়াৰ নয়নৰ মণি, হিয়াৰ আমঠু সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকা ।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা অসম আৰু অসমীয়াৰ বাবে কেৱল মাত্ৰ এজন ব্যক্তি নহয়, এটা অনুষ্ঠান। একাধাৰে গীতিকাৰ, সুৰকাৰ তথা অসমীয়া সংগীত জগতৰ অদ্বিতীয় কণ্ঠশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজে ৰচনা কৰা আৰু অমৃতকণ্ঠেৰে কণ্ঠ নিগৰোৱা গীতবোৰক অসমীয়া সংগীত জগতত 'ভূপেন্দ্ৰ সংগীত' নামেৰে জনা যায়। সংগীতজ্ঞ হিচাবে ড০ হাজৰিকাৰ খ্যাতি নিজ ৰাজ্য, নিজ দেশৰ সীমাৰ পৰিধি ভেদি দেশ-বিদেশ ব্যাপি পৰিছিল। তেখেত অসমৰ উপৰিও চুবুৰীয়া ৰাজ্য পশ্চিমবঙ্গ আৰু চুবুৰীয়া দেশ বাংলাদেশৰো জনপ্ৰিয়তাৰ শীৰ্ষৰ শিল্পী। সংগীতৰ আনুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ অ, আ, ক, খ নিশিকাকৈয়ে তেখেতে পোন্ধৰশতকৈয়ো অধিক গীত ৰচনা কৰি কণ্ঠদান কৰিছিল। তেখেতৰ গীতসমূহ ভাৰতবৰ্ষৰ অনান্য ভাষালৈ অনুদিত হোৱালৈ চাই তেখেত যে কিমান উচ্চস্তৰৰ শিল্পী আছিল তাক সহজে অনুমান কৰি ল'ব পাৰি । তেখেতৰ গীতে জাতি, ধৰ্ম, বয়স, সময়, স্থান আদিৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি এক সাৰ্বজনীন জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল বাবেই তেওঁ গণশিল্পী আখ্যা পাইছিল। ভূপেন হাজৰিকাদেৰৰ মনত সংগীতৰ প্ৰতি অনুৰাগ সৃষ্টি কৰিছিল মোমায়েকৰ ঘৰখনৰ সাংস্কৃতিক পৰিৱেশে। হাজৰিকাদেৰৰ পিতৃয়ে গুৱাহাটীৰ কটন কলেজিয়েট হাইস্কুলত শিক্ষকৰ চাকৰি পাই শদিয়া এৰি গুৱাহাটীলৈ উভতি আহে। থাকিবলৈ লয় শহুৰেক ৰতিকান্ত দাসৰ ভৰলুমুখৰ ঘৰত। ৰতিকান্ত দাসৰ ঘৰখনত সংগীতৰ এক সুপৰিৱেশ আছিল। অকালতে পৰলোকগামী হোৱা তেওঁৰ বৰপুত্ৰ অনাথবন্ধু এজন সুদক্ষ চেতাৰ বাদক আৰু ভাল কণ্ঠশিল্পী আছিল। তেওঁলোকৰ ঘৰখনত

হাৰমনিয়াম, তবলা আদি বাদ্যযন্ত্রও আছিল। মাহীয়েক ভৰপ্রিয়া দাসে শিশু ভূপেনক এখন নতুন হাৰমনিয়াম কিনি দিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই সেইখন বজাবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। আনহাতে হাজৰিকাদেৱৰ মাতৃ শান্তিপ্রিয়াও সুন্দৰ কণ্ঠৰ অধিকাৰী আছিল। ঘৰত তেওঁৰ কণ্ঠত সততে বৰগীত, লোকগীত বিয়ানাম আদিৰ সুৰ নিগৰিছিল। এইবোৰ শুনি শুনি হাজৰিকাদেৱে তেতিয়াই ইয়াৰ সুৰবোৰ আয়ত্ব কৰি লৈছিল । 'ঘৰ খনেই শিশুৰ শিক্ষাৰ প্রথম পঢ়াশালি' বুলি প্রচলিত কথাষাৰ সত্য বুলি প্রমাণিত কৰি হাজৰিকাদেৰ সময়ত এজন কিংবদন্তী সংগীতজ্ঞ ৰূপে প্রতিষ্ঠিত হ'ল।

১৯৩০ চনৰ ৩০ জানুৱাৰী । কটন কলেজিয়েট স্কুলত এখন সভা অনুষ্ঠিত হৈছিল। সভাত এটি শিশুৱে নিজে হাৰমনিয়াম বজাই এটি সুন্দৰ গীত পৰিৱেশন কৰিছিল। সভাৰ সভাপতি সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই নিজৰ আসনৰ পৰা উঠি গৈ তামোল খাই থকা মুখখন ধুই আহি শিশুটিক চুমা এটি যাঁচি 'বৰ ডাঙৰ শিল্পী হ'ব এওঁ' বুলি আশীৰ্বাদ দিছিল। নিজৰ আত্মজীৱনী হুমোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ত এই কথা বেজবৰুৱাদেৱে এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে -- "গুৱাহাটীৰ গৱৰ্ণমেণ্ট স্কুলৰ ছাত্রসকলৰ বিশেষ অনুৰোধত আবেলি তেওঁলোকৰ সভালৈ গ'লোঁ। ... ছাত্রসকলৰ সভাত এটি কম বয়সীয়া ল'ৰাই 'শিশু বুলিলেই হয়) হাৰমনিয়ামৰ সহায়ত সুন্দৰকৈ এটি গীত গাইছিল। মই মুগ্ধ হৈ আসনৰ পৰা উঠি সভাতে ল'ৰাটিৰ গালত এটি চুমা খালোগৈ। তাহানি কালত কলিকতাত 'মাষ্টাৰ মদন' বোলা তেনেকুৱা গান গোৱা ল'ৰা এটিৰ গান শুনিছিলোঁ। আজি অসমীয়া 'মাষ্টাৰ মদন'ক দেখি বৰ সন্তোষ পালোঁ।"

জীৱনৰ প্রথমখন গীতৰ সভাতে এজন প্ৰবাদ পুৰুষৰ আশীষেৰে ধন্য হোৱা শিশুটিয়েই হ'ল ড০ ভূপেন হাজৰিকা । ইতিমধ্যে হাজৰিকাদেৱৰ পিতৃয়ে বিদ্যালয় পৰিদৰ্শকৰ পদত নিযুক্তি লাভ কৰি ধুবুৰীত যোগদান কৰিছিল । ধুবুৰীত হাজৰিকাদেৱৰ সেই সময়ৰ বিখ্যাত লোকগীতৰ শিল্পী আব্বাছউদ্দিনক লগ পোৱাৰ সৌভাগ্য ঘটিছিল । ধুবুৰীত তেওঁ বিহগী কবিৰ 'দহিকতৰা' গাই প্রশংসা বুটলিবলৈ সক্ষম হৈছিল। এয়া হ'ল সংগীত শিল্পী হিচাপে হাজৰিকাদেৱৰ দ্বিতীয়খন প্লেটফৰ্ম। ধুবুৰীত ছমাহমান থকাৰ পাছত নীলকান্ত হাজৰিকা সপৰিয়ালে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ প্ৰাণকেন্দ্ৰ তেজপুৰলৈ আহে। তেজপুৰত মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্তশংকৰদেৱৰ তিথিত তেওঁ মাকে শিকাই দিয়া 'জয় জয় যাদৱ জলনিধি যাদৱ ধাতা' বৰগীতটি পৰিৱেশন কৰি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ দুই পুৰোধা ব্যক্তি কলাগুৰু বিষ্ণুপ্রসাদ ৰাভা আৰু ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্রসাদ আগৰৱালাৰ সান্নিধ্যলৈ আহে। ইয়াতে তেওঁ লাভ কৰে সংগীত চৰ্চাৰ তৃতীয় খন প্লেটফৰ্ম। অসমীয়া সাংস্কৃতিক জগতৰ দুই প্ৰবাদ পুৰুষৰ হাতত ধৰি হাজৰিকাদেৱৰ সংগীতৰ জয়যাত্রা আৰম্ভ হয়। ১৯৩৭ চনত তেওঁ বিষ্ণু-জ্যোতিৰ লগত 'জয়মতী কুঁৱৰী' আৰু 'শোণিত কুঁৱৰী' নাট দুখনৰ নাৰী কণ্ঠত গীত ৰেকৰ্ডিং কৰিবলৈ কলকাতালৈ যায়। ৰেকৰ্ডিঙৰ মাজতে ৰূপকোঁৱৰে হাজৰিকাদেৱৰ কণ্ঠত আন এখন ৰেকৰ্ড কৰোৱাৰ কথা চিন্তা কৰি কলাগুৰুক নিজৰ মনোভাৱ জনায়। কলাগুৰুৱে লগে লগে 'উলাহতে নাচি বাগি হ'লি বিয়াকুল' আৰু 'কাষতে কলচী লৈ যায় ঐ ৰচকী বাই' গীত দুটি ৰচনা কৰে। বিষ্ণু -জ্যোতিৰ যুটীয়ে গীত দুটিত সুৰ সংযোজন আৰু বাদ্য সংগত কৰি চেনোলা মিউজিকেল প্রডাক্টচ কোম্পানীত বাণীবদ্ধ কৰে। সেইসময়ৰ বংগদেশৰ পৰা প্ৰকাশিত 'ৰেকৰ্ড সংগীত' নামৰ আলোচনীখনৰ বেটুপাতত ডিঙিত এটা সোণৰ পদক ওলমি থকা শিশু ভূপেন হাজৰিকাৰ এখন ফটো প্ৰকাশ পালে। বেটুপাতৰ গোলাকাৰ ফটোখনৰ তলত লিখা হৈছিল 'আমাদেৰ কণিষ্ঠতম শিল্পী'। বিষ্ণু-জ্যোতিৰ আশীষ ধন্য হৈ সংগীত জগতত নিজৰ যাদুকৰী কণ্ঠ আৰু গায়নশৈলীৰে দেশে-বিদেশে হাজাৰ হাজাৰ শ্ৰোতাক মোহিত কৰি ড০ হাজৰিকাই আগবঢ়াই লৈ যায় তেওঁৰ সংগীতৰ অবিৰত যাত্রা। সুন্দৰৰ সাধকজনে সুন্দৰৰ সৰু-বৰ আলিয়েদি যাযাবৰী যাত্রা কৰি দাদাচাহেব ফাল্কে, চামেলি মেমচাহাব কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনাৰ বাবে শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ ৰাষ্ট্ৰীয় বঁটা আদি ভালেমান খ্যাতি আৰু সন্মানৰ অধিকাৰী হৈ অসমী আইৰ নাম জিলিকাই তুলিলে।

১৯৩৯ চনত তেওঁ প্ৰথম বোলছবিৰ গীতত কণ্ঠদান কৰে। তেওঁ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয়খন অসমীয়া বোলছবি 'জয়মতী' আৰু 'ইন্দ্রমালতী'ত অভিনয়ো কৰিছিল। 'জয়মতী'ত তেওঁ ল'ৰাৰজাৰ আৰু 'ইন্দ্রমালতী' এটি গৰখীয়া

ল'ৰাৰ চৰিত্ৰত অভিনয় কৰিছিল। পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকাৰ দ্বাৰা ৰচিত 'অ' মইনা কেতিয়া আহিলি তই' গীতটিত বনগীতৰ সুৰ আৰোপ কৰি হাজৰিকাদেৱে সুৰকাৰ ৰূপে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল । নিচেই কম বয়সতে ড০ হাজৰিকাই তেখেতৰ জীৱনৰ প্ৰথম গীতটো ৰচনা কৰে --

কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীশংকৰ গুৰুৱে
ধৰিছিল নামৰে তান
নামৰে সুৰতে আনন্দত নাচিছিল
পৱিত্ৰ বৰদোৱা থান
মোৰ গুৰু ঐ পৱিত্ৰ বৰদোৱা থান।।

কোমল বয়সৰ ৰচনা হ'লেও গীতটিত প্ৰতিফলিত হৈছে নামৰ সুৰত আকাশ-বতাহ মুখৰিত হোৱা পৱিত্ৰ বৰদোৱা থানৰ মহিমা। গুৰুজনাই গুণমালা পুথি ৰচনা কৰি 'হাতী মাৰি ভুৰুকাত ভৰোৱা'ৰ দৰে গীতটিও যেন পিতৃপৰিচয় সহ গুৰুজনাৰ এখন সূক্ষ্ম আত্মজীৱনীহে। গীতটিৰ সুৰ টোকাৰী গীতৰ সুৰত সজোৱা। গীতটি সম্পৰ্কে ড০ হাজৰিকাদেৱে কৈছে -- 'মই সদায় ভাবিছিলোঁ যে গীতেৰে সমাজখনৰ কিবা উন্নতি কৰিব পাৰি নেকি? সেই কাৰণে প্ৰথম গীত কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীশঙ্কৰ গুৰু লিখিছিলোঁ।' গীতটোৰ ৰচনা কাল ১৯৩৭ চন। মাত্ৰ এঘাৰ বছৰ বয়সতে এই অনন্য সুন্দৰ গীতটি ৰচনা কৰি তেখেতে 'যি মূলা বাঢ়ে তাৰ দুপাততে চিন' কথাষাৰৰ সাৰ্থকতাকে প্ৰতিপন্ন কৰিছিল।

এফালে দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ বিভীষিকা, আনফালে গান্ধীজীৰ নেতৃত্বত ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলন। পৃথিৱী ব্যাপি পৰা অস্থিৰতাৰ এই জটিল সময়চোৱাত ১৯৩৯ চনত মাত্ৰ তেৰ বছৰ বয়সত তেখেতে ৰচনা কৰে তেখেতৰ দ্বিতীয়টো কালজয়ী গীত ----

অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন অসম গঢ়িম
নতুন অসম গঢ়িম
নৱ কংকালৰ অস্ত্ৰ সাজিম
শোষণকাৰীক বধিম।

সেই সময়ৰ সামাজিক পৰিৱেশৰ প্ৰতি বিতুষ্ট হৈ সমাজ সেৱাৰ মনোভাবেৰে ৰচনা কৰা গীতটিত প্ৰতিফলিত হৈছে মাৰ্ক্সবাদী চিন্তাধাৰা । কলাগুৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই গীতটি ১৯৪৮ চনত নিৰ্মিত নটসূৰ্য ফণী শৰ্মা পৰিচালিত 'চিৰাজ' বোলছবিত দিলে। অসমৰ পৰিৱেশৰ লগত খাপ খোৱাকৈ গীতটিৰ 'নতুন ভাৰত' শব্দ দুটাৰ ঠাইত 'নতুন অসম' শব্দ দুটা ব্যৱহাৰ কৰিলে। গীতটি কলাগুৰুৱে তেওঁৰ 'মুক্তি দেউল' নামৰ গ্ৰন্থখনতো সন্নিৱিষ্ট কৰিলে ।

১৯৪৬ চনত ড০ হাজৰিকাই কাশী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যয়ন কৰি থাকোঁতে প্ৰথমবাৰৰ বাবে পৃথিৱীৰ সপ্তম আশ্চৰ্যৰ অন্যতম মোগল সম্ৰাট ছাহজাহানৰ প্ৰেমৰ স্মৃতিসৌধ আগ্ৰাৰ তাজমহল দেখি ৰচনা কৰে প্ৰেমৰ এই যুগমীয়া গীতটি। গীতটি ১৯৪৮ চনত নটসূৰ্য ফণী শৰ্মাদেৱৰ 'চিৰাজ' বোলছবিত দিয়া হয় ।

হায় হায় হায়
কঁপি উঠে কিয় তাজমহল
পুঁৱতি নিশাৰ আজানৰ স'তে আজান
যমুনাত তুলি
শত ধুমুহাৰ কোলাহল
তাজমহল তাজমহল

আমেৰিকাত পঢ়িবলৈ যাওঁতে এবাৰ চিকাগো ৰেলষ্টেচনত ৰে'লৰ বাবে অপেক্ষা কৰি থাকোঁতে মন আলোড়িত কৰা ভাবনাৰ বৰ্হি প্ৰকাশ ঘটে এটি গীতৰ ৰূপত --

ঝক্ ঝক্ ৰে'ল চলে মোৰ
ৰে'ল চলে মোৰ ৰে'ল চলে
সাম্য ৰিঙিয়াই
শান্তি উকিয়াই ৰে'ল চলে
ফায়াৰমেন মই...

গীতটিৰ মাজত ফায়াৰমেন, চিগনেলমেন, ড্ৰাইভাৰ, লাইনচমেন আদি ৰে'লকৰ্মী তথা বনুৱাসকলৰ দুখ-দুৰ্দশা আৰু মালিক শ্ৰেণীৰ শোষণৰ ছবি ফুটি উঠিছে। সমান্তৰালভাবে গীতটিত 'ক'লা ক'লা কয়লাৰ ধূলি লাগি ক'লা পৰা বাহুৰ শকতিৰে শোষণৰ কণা বাট হোঁহোকাই থৈ মই সময়ৰ আলিটিৰ নিচান উৰাওঁ' বুলি তাৰ বিৰুদ্ধে জেহাদো ঘোষণা কৰিছে। গীতটিৰ মূল উদ্দেশ্য হ'ল শোষণৰ বিপৰীতে সমাজত শান্তি, ভাতৃত্ববোধ আৰু সাম্যবাদ স্থাপন কৰা। ১৯৫৩ চনত গীতটি সুৰেৰে সজাই ভাৰতৰ পৰা চীনলৈ যোৱা সাংস্কৃতিক দলৰ এজন সদস্য শ্ৰদ্ধাৰ দিলীপ শৰ্মাদেৱক চীনত পৰিৱেশন কৰিবলৈ দিয়া হৈছিল।

১৯৫২ চনত হাজৰিকাদেৱে আমেৰিকাৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যয়ন সমাপ্ত কৰি স্বদেশলৈ উভতি আহিছিল। পথত আফ্ৰিকাৰ নীল নদীৰ পাৰৰ কৃষকসকলৰ দুখ-কষ্ট দেখি তেওঁৰ অন্তৰ কান্দি উঠিছিল। ইতিমধ্যে আমেৰিকাতো তেওঁ বৰ্ণ বৈষম্যৰ বলি হোৱা নিগ্ৰোসকলৰ দুখ-দৰ্দশা দেখি আহিছে। নিজৰ দেশৰ কৃষক-বনুৱাৰ দুখ দুৰ্গতিৰ কথাও তেওঁ জানে। মানুহ মাত্ৰেই নিজৰ মৌলিক অধিকাৰসমূহ ভোগ কৰি সুখ-শান্তি আৰু সামাজিক নিৰাপত্তাৰে জীয়াই থকাৰ অধিকাৰ আছে। আনহাতে বুৰঞ্জীয়ে সৰ্বসাধাৰণৰ দুখ-দুৰ্দশাৰ কথা নকয়। কয় ৰজা-মহাৰাজা, ডা-ডাঙৰীয়াৰ কথাহে। এই সকলো ভাৱ মিলিত হৈ গীতৰ ৰূপত প্ৰকাশৰ বাট পালে --

কথা ঃ বিশ্বখন ঘূৰি ফুৰি বহুতো দেশত বহুতো কান্দোন শুনিছোঁ। এতিয়া সেইবোৰৰ ইতিহাসে লিখিব লাগে। সেয়ে গাওঁ --

অতীতৰ বুৰঞ্জীৰ লেখকে লিখিছিল --
ৰজা-মহাৰাজাৰ কথা
আজিৰ বুৰঞ্জীৰ লেখকে লিখিছে --
মানুহৰ মুকুতিৰ কথা ।

মিছৰ দেশৰ নীল নৈৰ পাৰৰে ফাল্লাহীনে বিনালে -- কৈ কৃষকৰ বুকুৰে বেথা

মিচিচিপিৰ পাৰতে কপাহৰ খেতিতে
নিগ্ৰো 'জনে' বিনালে
কৈ মানুহৰ বৰণৰ কথা ।

সেইদৰে, অধ্যয়ন সমাপ্ত কৰি কুইন এলিজাবেথ জাহাজেৰে স্বদেশলৈ প্ৰত্যাৱৰ্তন কৰাৰ সময়তে আটলাণ্টিক মহাসাগৰৰ বুকুতে আৰম্ভ কৰে তেওঁৰ আন এটা কালজয়ী গীত --

সাগৰ সংগমত কতনা সাঁতুৰিলো
তথাপিতো হোৱা নাই ক্লান্ত
তথাপি মনৰ মোৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ
ঊৰ্মিমালা অশান্ত... ।

জাহাজত আৰম্ভ কৰা গীতটি স্বদেশৰ মাটিত ভৰি দি গুৱাহাটী ক্লাৱত বহি সমাপ্ত কৰে। ১৯৫৬ চনত গীতটি 'এৰা বাটৰ সুৰ' বোলছবিত সন্নিৱিষ্ট কৰা হয়। গীতটি সম্পৰ্কে হাজৰিকাদেৱে এনেদৰে মন্তব্য কৰিছে ---

'মোৰ মনৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ বিষয়ে আটলাণ্টিক মহাসাগৰত লিখা গীত... । মোৰ প্ৰিয়তম গীত... । ... মোৰ মৃত্যুৰ মুহূৰ্ততো এই গীত শুনাৰ মন... ।' মোৰ 'সাগৰ সঙ্গমত' গীতটো যিটো গীতক মই মোৰ শ্ৰেষ্ঠ গীত বুলি ভাবোঁ -- সেইটোত মোৰ মনটোৱে গোটেই পৃথিৱীখনৰ কথা ভাবি মই লিখিছিলোঁ।'

১৯৫৪ চন । গুৱাহাটীৰ জালুকবাৰীত অসমৰ প্ৰথমখন বিশ্ববিদ্যালয় 'গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়' উদ্বোধন কৰা হয়। উদ্বোধনী অনুষ্ঠানত গাবলৈ তেওঁ লিখি উলিয়াই গভীৰ অৰ্থৰ এই গীতটি --

জিলিকাব লুইতৰে পাৰ
আন্ধাৰৰ ভেটা ভাঙি
প্ৰাগজ্যোতিষত বয়
জেউতি নিজৰাৰে পাৰ ...

গীতটোৰ শেষৰ অন্তৰাত 'নতুনৰ গতি খেদা ডেকা-গাভৰু আমি' বুলি তেওঁ তৰুণ শক্তিয়েই শ্ৰেষ্ঠ শক্তি বুলি ঘোষণা কৰিছে। কুৰি শতিকাত ৰচিত এই গীতটি সামগ্ৰিকভাৱে কুৰি শতিকাৰ গৰ্বৰে গৰ্বিত।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কিছুমান গানত মানুহৰ সহজাত প্ৰেমৰ পৱিত্ৰ ৰূপ কোমল আৰু মিঠা সুৰত অনুৰণিত হৈছে। এবাৰ তেওঁ নগাঁৱৰ এক অনুষ্ঠানত গীত পৰিৱেশন কৰি গুৱাহাটীলৈ উভতি আহোঁতে ক্ষেত্ৰী আৰু সোণাপুৰৰ মাজত ৰাজপথত সেই অঞ্চলৰ গো-পালনকাৰীসকলক দেখি 'কাঞ্চী' আৰু 'নলবাহাদুৰ ছেত্ৰী'ৰ কথাৰে ৰচনা কৰে তেওঁৰ আন এটি জনপ্ৰিয় গীত --

ফুট গধূলিতে কপিলী খুটিত
কোন গোৰ্খালী গাভৰুৰ গাইজনী হেৰাল
গাইজনীনো কেনে তুলনা যে নাই
হেনো সেই চাপৰিত তাইৰ মান গাখিৰতী নাই।

'মই মানুহকে ভালপোৱা ৰূপৰে কুমাৰ' বুলি গীতৰ মাজেৰে ঘোষণা কৰা মানৰ দৰদী শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ১৯৬০ চনত ৰচনা কৰিছিল মানৱ প্ৰেমৰ এই গীতটি --

মানুহে মানুহৰ বাবে
যদিহে অকণো নাভাবে
অকণি সহানুভূতিৰে
ভাবিব কোনেনো কোৱা ? সমনীয়া ?

আমেৰিকাৰ জনপ্ৰিয় লোকগীত 'Hang down your head Tom Dooley, Hang down your head and cry'ৰ সুৰত ৰচনা কৰা এই গীতটোৰ ৰচনাৰ আঁৰত আছিল ১৯৬০ চনৰ ভাষা আন্দোলনৰ ৰক্তাক্ত পৰিৱেশ। উক্ত চনৰে ৪ জুলাইত আন্দোলনত অংশ গ্ৰহণ কৰা কটনীয়ানৰ ওপৰত পুলিচে কৰা গুলী চালনাত কটন কলেজৰ ছাত্ৰ ৰণজিৎ বৰপূজাৰী শ্বহীদ হয়। আন্দোলনৰ সময়ছোৱাতে ড০ হাজৰিকা দেৱে অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাৰ এক অনুষ্ঠানত গীত গাবলৈ গৈছিল। সেই ৰক্তাক্ত পৰিৱেশত উদাস শ্ৰোতাই তেওঁক মানুহৰ গীত গাবলৈ অনুৰোধ কৰে 'ভূপেন দা, মানুহৰ গীত গাওক।' স্বভাৱ শিল্পী হাজৰিকাদেৱে মঞ্চতে এই গীতটো ৰচনা কৰি গাই অশান্ত শ্ৰোতাৰ মন শান্ত কৰে। এই গীতটি বঙালী, নেপালী, হিন্দী, জাপানী আদি অনেক ভাষালৈ অনুদিত হৈছে। কাহাৰবা তালৰ এই গীতটিৰ 'মানুষ মানুষেৰ জন্যে' বাংলা সংস্কৰণটিক BBCৰে বাংলা শাখাই কুৰি শতিকাৰ শ্ৰেষ্ঠ গীত বুলি অভিহিত

কৰিছে ।

১৯৬২ চনত চীনে ভাৰত আক্ৰমণ কৰে। এই আক্ৰমণৰ মূল কাৰণ হ'ল চীন-ভাৰতৰ অমীমাংসিত কাল্পনিক সীমাৰেখা মেকমোহন লাইন। চীনা সৈন্যই চীন-ভাৰতৰ সীমা অতিক্ৰম কৰি আহি সীমান্তৰক্ষী ভাৰতীয় জোৱানসকলক অতি বৰ্বৰভাবে হত্যা কৰি অৰুণাচল প্ৰদেশৰ ব'মডিলা পায়হি । তদানীন্তন প্ৰধানমন্ত্ৰী জৱাহৰলাল নেহৰুৱে অসম ৰক্ষাৰ উপায় নেদেখি ৰেডিঅ' যোগে অসমৰ ৰাইজলৈ বিবৃতি দিয়ে 'My heart bleeds for the people of Assam.'। কোনো অজ্ঞাত কাৰণত চীনা সৈন্যই অসম অধিকাৰ নকৰাকৈ উভতি যায় আৰু ১৯৬২ চনৰ নৱেম্বৰ মাহত যুদ্ধ সমাপ্ত ঘোষণা কৰা হয়। সেই বছৰৰে ডিচেম্বৰ মাহত চেণ্ট্ৰেল বোৰ্ড অব ডিফেন্স আৰু ইষ্টাৰ্ণ ইণ্ডিয়ান মোশ্বন পিকচাৰ্চ এচোছিয়েশ্যনৰ হৈ অসম তথা নেফা অঞ্চলৰ মানুহৰ মনোবলৰ বিষয়ে এখন ডকুমেণ্টৰী কৰিবলৈ যোৱা দলৰ সদস্য হৈ তেওঁ কামেং সীমান্তত ভৰি দি চীনা সৈন্যৰ বৰ্বৰতাৰ চাক্ষুস অভিজ্ঞতা লাভ কৰে। বৰফে ঢকা আঢ়ৈ কুৰি ছটা মৃতদেহ দেখি ৰচনা কৰে তেওঁৰ জাতীয় প্ৰেমৰ এই কালজয়ী গীতটি ----

কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল
কাৰ জীৱন যৌৱন গ'ল
সেই মৃত্যু অপৰাজেয়
তেনে মৃতক নহ'লো মই কিয় ...

১৯৬৩ চনৰ বছৰটো তেওঁ নিসংগতাত ভুগিছিল। সেই বছৰতে তেওঁৰ পত্নী প্ৰিয়ম হাজৰিকাৰ সৈতে বিচ্ছেদ ঘটিছিল। পুত্ৰ তেজক লৈ প্ৰিয়ম তেওঁৰ জীৱনৰ পৰা আঁতৰি গৈছিল। মানুহৰ এযাৰি মৰমৰ মাতৰ বাবে ব্যাকুল হৈ তেখেতে সংগীততে মন-প্ৰাণ ঢালি দিছিল। সেই সময়তে ৰচনা কৰিছিল আন এটা কালজয়ী গীত ---

আকাশী গংগা বিচৰা নাই
নাই বিচৰা স্বৰ্ণ অলংকাৰ
নিষ্ঠুৰ জীৱনৰ সংগ্ৰামত
বিচাৰো মৰমৰ মাত এযাৰ।

গীতেৰে ভ্ৰমণ কাহিনী । অবিশ্বাস্য যেন লাগিলেও ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে শিল্পীৰ বাবে সেয়াও সম্ভৱ। কলকাতাৰ পৰা তেজপুৰলৈ বিমানেৰে আহোঁতে বিমানতে আৰম্ভ কৰি তেজপুৰৰ লক্ষ্মী গোস্বামীৰ ঘৰত শেষ কৰিলে আন এটা জনপ্ৰিয় গীত -

আকাশী যানেৰে উৰণীয়া মনেৰে
দোকমোকালিতে
পশ্চিমৰে পৰা বংগৰে পৰা
মাৰিলো উৰা
মোৰ লক্ষ্যস্থান যে তেজপুৰ... ।

চিত্ৰকল্পৰ ইমান সুন্দৰ প্ৰয়োগ অসমীয়া গীতত হয়তো দ্বিতীয়টো নোলাব । গীতটো শুনি থাকিলে শ্ৰোতাৰ নিজৰে আকাশীযানত ভ্ৰমণ কৰি থকা যেন অনুভৱ হয়। আনহাতে, গীতটিৰ 'অ' পদ্মা নৈ তই গ'লি কলৈ... কাঞ্চনজংঘাৰ কাষৰে আমাৰ বিমান উৰে' শাৰীকেইটাৰ মাজেৰে তেওঁ এক ঐতিহাসিক সত্য তথা তদানীন্তন ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিক গীতৰ মাজত ধৰি ৰখাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। সেই সময়ত ভাৰত-পাকিস্তানৰ যুদ্ধ চলি থকাৰ বাবে কলিকতাৰ পৰা অসমলৈ অহা বিমানৰ পূব পাকিস্তানৰ ওপৰেদি থকা নিৰ্দিষ্ট পথটো বন্ধ আছিল। গতিকে সেই সময়ত বিমানবোৰ কাঞ্চনজংঘাৰ কাষৰে উত্তৰ বংগৰ ওপৰেৰে চলিছিল ।

ড০ হাজৰিকাৰ গীতসমূহত অসমৰ মাটিৰ গোন্ধ সনা আছে আৰু আছে সময়ৰ কথা, সমাজৰ কথা। আছে দেশ তথা জাতিৰ কথা, মানৱতাৰ কথা, লোক জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবিৰ লগতে পাহাৰ-ভৈয়ামৰ সম্প্ৰীতিৰ কথা। সাতভনীৰ সমন্বয় অন্তঃকৰণে কামনা কৰা হাজৰিকাদেৱে লিখিছিল --

হে হে হে ঢোলে ডগৰে
হে হে হে হিয়াৰ উমেৰে
নেদেখা এনাজৰীৰে
হে বান্ধো আমি পাহাৰ শিখৰৰ মহান চিয়েমক।
হে হে হে চেৰাপুঞ্জীৰে
হে হে হে ভিজা আকাশৰে
উদাৰ মেঘে যেনে দৰে সাৱটি ধৰে বাৰিষা ৰূপেৰে
আমাৰ লুইতক ...।

গীতটি খাচী লোক-গাথাঁৰ আধাৰত নিৰ্মিত ৰাষ্ট্ৰপতি পদক প্ৰাপ্ত 'প্ৰতিধ্বনি' বোলছবিত সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছিল। ছবিখন 'কাঁ শ্বৰাতি' নামেৰে খাচী ভাষাতো নিৰ্মিত হৈছে।

এই দূৰন্ত শিল্পীজনাৰ সৃষ্টিয়ে অসমীয়া আধুনিক গীতক এক বিশেষ মাত্ৰা প্ৰদান কৰে। তেখেতৰ গীতে লোকজীৱনৰ সুৰ বিচাৰি, মানুহৰ বাবে আস্থা বিচাৰি পাহাৰ-ভৈয়াম একাকাৰ কৰি সাত সাগৰ তেৰ নদী পাৰ হৈ সকলোকে সমন্বয়ৰ বান্ধোনেৰে বান্ধিব খুজিছিল। জেৰম কাৰ্ণৰ দ্বাৰা ৰচিত বিখ্যাত 'Old man and river' গীতটিয়ে তেওঁক বিশেষভাৱে প্ৰভাম্বিত কৰিছিল। নিগ্ৰোসকলে বিচৰা সমতা আৰু মিছিচিপি নদীক ধিক্কাৰ দি ৰচিত গীতটো আফ্ৰিকাৰ বিখ্যাত লোকগীত 'কাফ্ৰি'ৰ আধাৰত আৰু সুৰত গীতটি সজোৱা হৈছিল। হাজৰিকাদেৱে সেই গীতটিৰ আধাৰ আৰু সুৰতে ব্ৰহ্মপুত্ৰক ধিক্কাৰ দি ৰচনা কৰে তেওঁৰ এই বিখ্যাত গীতটি --

বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্যজনৰে
হাহাকাৰ শুনিও
নিঃশব্দে নীৰৱে
বুঢ়া লুইত তুমি বুঢ়া লুইত তুমি
বোৱা কিয়...

১৯৬৫ চনত ৰচনা কৰা কাহাৰবা তালৰ মানৱ প্ৰেমৰ এই গীতটি ইতিমধ্যে বাংলা আৰু হিন্দী ভাষালৈ অনুদিত হৈছে।

ড০ হাজৰিকাদেৱৰ প্ৰায়বোৰ গীততে বিজয়ৰ সুৰ শুনা যায়। বিজয় হ'ল এক গৌৰৱ গাঁথা। সফলতাৰ গাঁথা। কিন্তু নাৰী হৃদয় জয় কৰা সহজ নহয়। তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰৰ দেশ অসমত নাৰীৰ হৃদয় জয় কৰিবলৈ আছে 'বশীকৰণ মন্ত্ৰ'। তেওঁৰ গীতৰ নায়কজনে এই মন্ত্ৰেৰে কামনাৰ পাত্ৰীজনীৰ হিয়া জয় কৰাৰ চেষ্টা কৰিছে --

নতুন নাগিনী তুমি কাল নাগিনী
তোমাক ভুলাবলৈ কিমাননো পৰ
নীলা গৰল পিয়া মই নীলকণ্ঠ
অলিয়া-বলিয়া মই যাদুকৰ...।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা এজন যাযাবৰী শিল্পী। তেওঁৰ 'দিহিঙে দিপাঙে' গ্ৰন্থত তেওঁ কৈছে "জীৱনৰ এই মাজ বয়সত মোৰ ভাৱ হয়, মই জন্মৰে পৰা যাযাবৰ। যাৰ ফলত শয়ন সপোন আৰু জাগৰণ মই এটাই মাথোঁ মন্ত্ৰ জপ

কৰিছোঁ -- চৰৈবেতি। চৰৈবেতি।” পিতৃৰ চাকৰিৰ তাগিদাত সৰুৰে পৰা এখনৰ পাছত এখন ঠাই ঘূৰি কটন কলেজ পায়। কাশীলৈ গৈ উচ্চ শিক্ষা লয়। সদূৰ আমেৰিকাৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত গৱেষণা কৰে। শিক্ষা সাং কৰি স্বদেশলৈ উভতি আহি কিছুদিন গুৱাহাটীত চাকৰি কৰে। পাছত চাকৰি ইস্তাফা দি কলকাতালৈ যায়। জীৱনৰ শেষৰ ফালে মুম্বাইত থাকিবলৈ লয়। প্ৰথমে শিক্ষা আৰু জীৱিকা, পাছলৈ সৃষ্টিৰ তাড়নাত দেশ-বিদেশ বিচৰণ কৰি ফুৰা শিল্পী গৰাকীয়ে গীতৰ মাজেৰে এনেদৰে নিজৰ যাযাবৰী জীৱনৰ ছবি আঁকিছে ---

মই এটি যাযাবৰ, মই এটি যাযাবৰ
ধৰাৰ দিহিঙে দিপাঙে লৰবোঁ
নিবিচাৰি নিজা ঘৰ ।
মই লুইতৰ পৰা মিচিচিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চালোঁ
আটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ পেৰিছ সাৱটি ল’লোঁ।
মই ইলোৰাৰ পৰা পুৰণি ৰহণ চিকাগোলে’
কঢ়িয়ালোঁ ।
মাৰ্কটোৱেনৰ সমাধিত বহি গৰ্কীৰ কথা ক’লোঁ ।
বাৰে বাৰে দেখোঁ বাটৰ মানুহো আপোন হৈছে বৰ... ।

এনেদৰে দেশ-বিদেশ ঘূৰি ফুৰোতে তেওঁ বিভিন্ন ঠাইৰ গুণী-জ্ঞানী ব্যক্তিসকলৰ সান্নিধ্য লাভ কৰিছিল। সেই ঠাইবোৰৰ সাহিত্য-সংস্কৃতি, ৰাজনীতি-অৰ্থনীতি, সমাজনীতিৰ কথাও জানিছিল । গতিকে তেওঁ হৈ পৰে বিচিত্ৰ পৃথিৱীৰ বিচিত্ৰ মানুহৰ বিচিত্ৰ জ্ঞানৰ ভঁৰাল। সাধাৰণতে যাযাবৰ সকল লক্ষ্য বিহীন। কিন্তু তেওঁৰ লক্ষ্য আছে। যাযাবৰী জীৱনত ‘ৰঙৰ খনি য’তেই দেখিছোঁ; ভগাই দিয়াৰ মন।’ তেওঁ কৈছে- “মই শব্দটোৱে বিশ্বৰ সকলো ‘যাযাবৰ’ বা বন্ধনত থাকিও যাযাবৰী মনৰ সকলোকে প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে।

মই য’তেই নাথাকোঁ মোৰ মনটো থাকে অসমত।”

যাযাবৰী শিল্পীগৰাকীয়ে সৃষ্টিৰ তাড়ণাত, জীৱন আৰু জীৱিকাৰ তাড়ণাত দেশ-বিদেশ ভ্ৰমণ কৰিছে। কিন্তু তেখেতৰ জন্মভূমি আই অসমীৰ ছবিখন এক মুহূৰ্ত্তও মনৰ পৰা আঁতৰা নাই। অসমীৰ সন্তান বুলি গৌৰৱ কৰা শিল্পীগৰাকীৰ কলমেৰে সেয়েহে অসমী আইৰ ৰূপ বৰ্ণনা গীতৰ আকাৰে নিগৰি ওলাইছে ----

অসম আমাৰ ৰূপহী, গুণৰো নাই শেষ
ভাৰতৰে পূব দিশৰ সূৰ্য উঠা দেশ।

গোটেই জীৱন বিচাৰিলেও
অলেখ দিৱস ৰাতি
অসম দেশৰ দৰে নাপাওঁ
ইমান ৰসাল মাটি
অক্স চিৰ বিনন্দীয়া তোমাৰ সেউজ পৰিবেশ
ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশৰ সূৰ্য উঠা দেশ...।

এদিন অসম ধনে-ধানে-শস্যে-মৎস্যে ভৰপূৰ আছিল। অসমত শান্তিৰ নিজৰা বৈছিল। অসমী আইৰ অতীতৰ গৌৰৱগাঁথা সুঁৱৰি সেয়েহে এদিন জাতীয় চেতনাৰে উদ্বুদ্ধ সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৰে লিখিছিল -- ‘আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া, কিহৰ দুখীয়া হ’ম?’ সময় সলনি হ’ল। ৰাহুৰ দৰে বিভিন্ন সংকটে অসমৰ সুখ-শান্তিক যেন গ্ৰাস কৰি আহিলে। আজি অসমীয়াৰ অস্তিত্ব বিপন্ন। জাতীয় চেতনাৰে সচেতন হাজৰিকাদেৰে দেখিলে সময় থাকোতেই

সচেতন কৰি নুতুলিলে অসম ৰসাতলে যাব। সেয়ে তেওঁ লিখিলে --

কথা ঃ সাহিত্য সম্ৰাট লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱে কৈছিল -- "আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া; কিহৰ দুখীয়া হ'ম ?" সঁচা, পিছে ---

'আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া'
বুলি সান্ত্বনা লভিলে নহ'ব
আজিৰ অসমীয়াই নিজক নিচিনিলে
অসম ৰসাতলে যাব... ।

এই গীতটি লিখাৰ এটা দশকৰ পাছত সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাৰ নেতৃত্বত অসমৰ ৰাইজে 'অস্তিত্ব ৰক্ষাৰ আন্দোলন' গঢ়ি তোলে। জন্মভূমিৰ প্ৰতি অসমৰ ৰাইজৰ শ্ৰদ্ধা আৰু আত্মত্যাগৰ প্ৰতি সন্মান জনাই সময়ৰ লগত খাপ খুৱাকৈ ১৯৮০ চনত তেওঁ আৰম্ভণিত 'কথা' আৰু তৃতীয় অন্তৰাত 'অসম মৰিলে... অসমতে ভগনীয়া হ'ব' কথাখিনি সংযোগ কৰে।

সুধাকণ্ঠৰ প্ৰতিটো গীতৰে কথা, সুৰ আৰু গায়নশৈলীয়ে শ্ৰোতাৰ হৃদয় স্পৰ্শ কৰি যায়। তেওঁৰ কণ্ঠ কেৱল দেশৰ শ্ৰোতাৰ মাজতে সীমাৰদ্ধ নাথাকি বিদেশৰ শ্ৰোতাকো স্পৰ্শ কৰিলে। সুধাকণ্ঠী গায়ক ৰূপে তেওঁ সৰ্বজন সমাদৃত তেওঁ হ'ল পাৰফৰমিং আৰ্টিষ্ট। গীতৰ সভাত শ্ৰোতাৰ সন্মুখত গীত পৰিৱেশন কৰে আৰু মৰম বুটলে। তেওঁৰ গীতৰ সভাত শ্ৰোতা হ'ল প্ৰধান অলংকাৰ

মোৰ গীতৰ হাজাৰ শ্ৰোতা
তোমাক নমস্কাৰ
গীতৰ সভাত তুমিয়ে মোৰ
প্ৰধান অলংকাৰ...

মানুহে সপোনৰ কাৰেং সাজে, ঈশ্বৰে ভাঙে। অসমৰ চাহ বাগিচাৰ শ্যামলিমাত মুগ্ধ বাৰ্কলে চাহাব বনুৱা গাভৰু চামেলিৰ প্ৰেমত পৰিল। প্ৰেম স্বৰ্গীয় অনুভূতি। প্ৰেম দেশ, জাতি, গাৰ ৰং, ভাষা আদিৰ উৰ্ধত। সাধাৰণতে বনুৱা ছোৱালীক বাগানৰ চাহাবে বিয়া কৰোৱাৰ নজিৰ নাই। কিন্তু বাৰ্কলে চাহাবে নিয়ম ভাঙি চামেলিক নিজৰ কৰি ল'লে। দুয়ো মিলি অনাগত দিনৰ ৰঙীন সপোন ৰচিলে। কিন্তু বাগিচাৰ সেউজীয়াৰ আঁৰৰ কালসৰ্প ৰূপী কুষ্ঠ ৰোগে চামেলিৰ শৰীৰত খোপনি পুতি বহিল। হতাশ চামেলিয়ে ডিঙিত চিপজৰী লগাই এদিন বাগিচাৰ বতাহত নিজকে বিলীন কৰি। মনৰ দুখত বাৰ্কলে চাহাবে অসম এৰি নিজৰ দেশলৈ উভতি গ'ল। সেই দুৰ্ভগীয়া বিদেশী বন্ধুক লৈ তেওঁ লিখিলে -

অ' বিদেশী বন্ধু দুৰ্ভগীয়া
আজি কিয়নো বন্ধু অকলশৰীয়া
প্ৰতিধ্বনি শুনোঁ কান্দোনত।
প্ৰেমৰ সাগৰত জাহাজ মেলি দিলি
নাপালি কোনো বন্দৰ
সৰু চাকনৈয়াতে বন্দী হ'লি
হেৰুৱালি তোৰ লঙ্গৰ... ।

গীতটি ১৯৭৫ চনত মুক্তিপ্ৰাপ্ত আব্দুল মজিদ পৰিচালিত 'চামেলি মেমচা'ব' বোলছবিখনৰ। এই ছবিখনৰ সংগীত পৰিচালনাৰ বাবে ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ ৰাষ্ট্ৰীয় চলচ্চিত্ৰ বঁটা লাভ কৰিছিল। এই গীতটিয়েই হাজৰিকাদেৱে ৰচনা কৰা আটাইতকৈ চুটি গীত।

হাজৰিকাদেৱৰ প্ৰিয় ঋতু 'শৰৎ', প্ৰিয় ফুল 'শেৱালি'। তেওঁ শৰতৰ গায়ক, গীতিকাৰ। তেওঁৰ ভালেমান গীতত শৰতৰ বৰ্ণনা আছে। তাৰোপৰি আমাৰ প্ৰতিনিধি, গতি, বিন্দু আদি আলোচনীত তেওঁ শৰতক বিষয়বস্তু হিচাপে লৈ অনেক সম্পাদকীয় লিখিছে। শৰতৰ মাদকতা, কোমলতা, শীতলতা, শুভ্ৰতাত মুগ্ধ হাজৰিকাদেৱে শৰতক প্ৰেয়সী ৰূপে কল্পনা কৰি সুন্দৰ বৰ্ণনাৰে শৰতৰ এখন সুন্দৰ ছবি আঁকিছে--

তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল
শেৱালি কোমল হাঁহি
হাঁহিয়ে হৃদয় ভৰিলে শুনাই
এটি কিবা মিঠা বাঁহী
শাৰদীয় চেনেহীৰে
কঁকাল ইমান লাহী ।

অসমীয়া ৰোমাণ্টিক প্ৰেমৰ গীতৰ ভিতৰত এটি শ্ৰেষ্ঠ গীত হ'ল হাজৰিকাদেৱৰ 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি' । ভাব, ভাষা, অপূৰ্ব গায়ন শৈলীৰে গীতটো সৰ্বকালৰ এটি শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া গীত। তেওঁৰ 'কৃষ্টিৰ পথাৰে পথাৰে' গ্ৰন্থত (পৃষ্ঠা- ২৬৭) গীতটোৰ কথাখিনিৰ ব্যাখ্যা গীতিকাৰে এনেদৰে কৰিছে ---

"ধৰক আপোনাৰ কল্পনাৰ প্ৰেয়সীক আপুনি এটি নিশা বৰ কাষতে পাইছে। সেই নিশাটি আপোনাৰ বাবে আন্ধাৰ নহয়। সেই নিশাটি আপোনাৰ মনত এখনি উজ্জ্বল নীলা চাদৰ হৈ গ'ল। সেই চাদৰ মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা। কাৰণ নিশাটো বৰ শান্ত। তাৰে এটি মিঠা ভাঁজত 'যিটো বৰ মিঠা ভাঁজ) আপুনি প্ৰেয়সীৰ তপত নিশ্বাস আৰু জীৱন্ত উত্তাপ বা উম পাইছে। সেই প্ৰেমত কামনাও আছে। কাৰণ তেজ মঙহৰ প্ৰেয়সীৰ সৈতে এক হৈ যোৱাৰ মন স্বাভাৱিক শৰীৰৰ প্ৰেমিকৰ থাকিবই। কামনাৰ তেজ ৰঙা। তাতে আপোনাৰ মৰমে আজি সহস্ৰ শাওণ আৰু ভাদ মাহৰ বৰষুণৰ দৰে বৰষিব খুজিছে। আপুনি আশা কৰি থকা প্ৰেয়সীৰ বুজিব নোৱৰা কোমল কণ্ঠৰ প্ৰতিধ্বনি আপোনাৰ কাণত নিয়ৰৰ বিন্দুৰ দৰে সৰি সৰি পৰিছে। প্ৰেয়সীৰ ওঁঠ দুটাও কঁপি কঁপি কাতৰ হৈছে ।অশান্ত প্ৰেমিকে নিয়ম ভাঙে। নিয়ম ভঙাৰ নিয়মকে তেওঁলোকে নিয়ম কৰি লয়।...

আকৌ কওঁ, Abstract art, Abstract flim, Abstract কবিতা থাকিব পাৰে যদি Abstract গীতো থাকিব পাৰে ।ক্ট

বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন
মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা
এখনি নীলা চাদৰ।
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত
নিশ্বাসৰে উম
আৰু জীয়া জীয়া সাদৰ
এখনি নীলা চাদৰ।

ড০ হাজৰিকাদেৱৰ গীতৰ বিষয়ে এবাৰ এখন অসমীয়া কাকতে কিছুমান নেতিবাচক কথা পৰিৱেশন কৰিছিল। এই কথাই তেওঁৰ মনত যথেষ্ট দুখ দিয়ে যদিও কোনো বাধাৰ হেঙাৰ নমনা স্বাভিমানী শিল্পী গৰাকীয়ে গীতৰ মাজেৰেই তেওঁৰ গীতৰ উদ্দেশ্য শ্ৰোতাৰ আগত বেকত কৰে । তেওঁ নিজকে এজন সৈনিক শিল্পী ৰূপে ভাবে আৰু সেইমতেই তেওঁ কাম কৰি যায়। গীতৰ অস্ত্ৰৰে বাধাৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি সমাজক প্ৰগতিৰ পথত আগবঢ়াই লৈ যোৱাৰ তেওঁৰ পণ -

মোৰ গান হওক
বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে
এক গভীৰ আস্থাৰ গান।
মোৰ গান হওক
কল্পনা বিলাসৰ বিপৰীতে
এক সত্য প্ৰশস্তিৰ ধ্যান।

১৯৪৯ চনৰ চেপ্তেম্বৰ মাহত ড০ ভূপেন হাজৰিকা উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে জাহাজেৰে আমেৰিকালৈ গৈছিল। যাত্ৰাপথত কায়ৰো বন্দৰত জাহাজখনে কিছু সময় জিৰণি লৈছিল। তাতে তেওঁ শুনিবলৈ পালে যে ‘গ্ৰেট মাৰ্চ অব মাওচেটুং হ্যজ চাকছিডঞ্জক্ট অৰ্থাৎ চীন মুক্ত হ’ল। অসমৰ সীমান্তবৰ্তী নতুন ৰাষ্ট্ৰখনক আদৰণি জনাই তেওঁ এটি গীত ৰচনা কৰে। উক্ত গীতটি ১৯৫৩ চনত ভাৰতৰ পৰা চীনলৈ যোৱা সাংস্কৃতিক দলৰ সদস্য শ্ৰদ্ধাৰ দিলীপ শৰ্মাদেৱক চীনত গাবলৈ দিয়া হয়। সময়ৰ পৰিৱৰ্তনত চীন-ভাৰতৰ মাজৰ অমিমাংসিত সীমাবিবাদৰ ফলশ্ৰুতিত ১৯৬২ চনত চীনে ভাৰত আক্ৰমণ কৰাত সেই গীতৰ কথা পৰিৱৰ্তন কৰি এই গীতটো ৰচনা কৰে ---

প্ৰতিধ্বনি শুনো মই প্ৰতিধ্বনি শুনো
মোৰ গাঁৱৰে সীমাৰে পাহাৰৰ সিপাৰে
নিশাৰ চিঞৰিটিৰ প্ৰতিধ্বনি শুনো ।
কাণ পাতি শুনো মই বুজিব নোৱাৰোঁ
চকু মেলি চাওঁ মই মণিব নোৱাৰোঁ
চকুমুদি ভাবোঁ মই ধৰিব নোৱাৰোঁ
হেজাৰ পাহাৰ মই বগাব নেজানো... ।

ড০ হাজৰিকাদেৱৰ আন এটা কালজয়ী গীত হ’ল ‘স্নেহেই আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ’। মিঠা মিঠা শব্দৰ, ৰিমঝিম বৰষুণৰ টোপ টোপ ছন্দৰ মৌ নিগৰা গীতটো লিখি তাত সুৰ ঢালি তেওঁ কলেজ হোষ্টেলৰ নৱাগত আদৰণি সভাত পৰিবেশন কৰিছিল। অতি উচ্চ খাপৰ ভাব আৰু ভাষাৰ গীতটিত অন্ত্যানুপ্ৰাস আৰু মিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ প্ৰাচুৰঞ্জ্য লক্ষ্য কৰা যায়। গীতটি কাহাৰবা তালৰ আৰু সাৰঙ্গ ৰাগৰ আধাৰত বিন্যস্ত। তাৰোপৰি আধুনিক গীতৰ প্ৰথাগত স্থায়ী, অন্তৰা, আভোগ আৰু সঞ্চাৰী এই চাৰিটা স্তৰকত বিভক্ত --

স্নেহেই আমাৰ শত শ্ৰাৱণৰ
ধাৰাসাৰ বৃষ্টিৰ প্লাৱন আনে ---
যৌৱন বাসনাৰ ৰিক্তোপকূল
পূৰ্ণ কৰে উন্মত্ত বানে ---
নিৰ্জ্জন স্তব্ধ তিমিৰৰ পাৰ ভাঙি
উচ্ছল জীৱনৰ জোৱাৰ আনে
অপৰূপ বাৰিষাৰ তৰঙ্গ ৰাশিয়ে
নাচে নৱ সৃষ্টিৰ গানে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ এটা বিশেষ গুণ আছিল। তেওঁ বৰ ৰস লগাকৈ কথা পাতিবলৈ জানিছিল। তেওঁৰ ৰসাল বাৰ্তালাপে সকলোকে মুগ্ধ কৰিছিল। সকলোতকৈ ডাঙৰ কথা বয়স অনুসৰি কাৰ লগত কেনেকৈ কথা পাতিব লাগে তাক তেওঁ জানিছিল । ইও এক কলা। তেওঁ শিশু মনঃস্তত্ত্ব অধ্যয়ন কৰি শিশুৰ জ্ঞান বিকাশ হোৱাকৈ শিশুসকলৰ

বাবেও ভালেমান গীত ৰচনা কৰিছে। তাৰ ভিতৰত এটি উল্লেখযোগ্য গীত হ'ল --

ৰং কিনিবা কোনে?
অ' ৰং কিনিবা কোনে?
মোনা ভৰাই ৰং আহিছোঁ
কিনা মোনে মোনে।

১৯৫৬ চনত ড০ হাজৰিকাদেৱে নিজৰ কাহিনী আৰু চিত্ৰনাট্যৰে প্ৰথমখন বোলছবি 'এৰা বাটৰ সুৰ' নিৰ্মাণ কৰে। এই বোলছবিখনৰ বাবে তেওঁ ৰচনা কৰে তেওঁৰ আন এটা কালজয়ী গীত 'জোনাকৰে ৰাতি অসমীৰে মাটি'। গীতটি গাবলৈ তেওঁ কোকিলকণ্ঠী লতা মংগেশকাৰক অনুৰোধ কৰে। লতাজীয়ে তেওঁৰ অনুৰোধ ৰক্ষা কৰি গীতটিত তেওঁৰ কণ্ঠেৰে প্ৰাণ ঢালি দিয়ে। গীতটিৰ বিষয়ে 'মই এটি যাযাবৰ' গ্ৰন্থত ড০ হাজৰিকাদেৱে লিখিছে --

"লতাই যেতিয়া 'জোনাকৰে ৰাতি...' গাই দিলে তেতিয়া মাৰাঠি প্ৰেছ, গুজৰাটী প্ৰেছ গোটেই বোৰতে হুলস্থূল লাগি গ'ল। কিমানবোৰ যে হেডলাইন ওলাইছিল। লতায়ো ক'লে "মই এনেকুৱা কথা, সুৰ আগতে পোৱা নাই"। গানটো 'Golden' উঠি গ'ল। কৃষ্ণ চৈতন্যই 'Times of India' ত লিখিলে 'Along India with Lata' ৰেকৰ্ডখনৰ শ্ৰেষ্ঠ গান হ'ল ভূপেন হাজৰিকাৰ গানটো 'জোনাকৰে ৰাতি 'Moonlight over Assam' তাৰ পিছত যিমান বাৰেই বেষ্ট ৰেকৰ্ড ওলায় তাত গানটো থাকিবই।'

জোনাকৰে ৰাতি অসমীৰে মাটি
জিলিকি জিলিকি পৰে
মলয়াৰে ছাটি দুহাতে সাৱটি
ধুনীয়া মালতী সৰে।...

১৯৭৯ চনত সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাৰ নেতৃত্বত ১৯৫১ চনৰ ভোটাৰ তালিকানুসৰি অসমৰ ভোটাৰ তালিকা সংশোধন কৰি বিদেশী বহিষ্কাৰৰ দাবীত অসমত অস্তিত্ব ৰক্ষা আন্দোলন আৰম্ভ হ'ল। কিছুমান লোকে এই গণ আন্দোলনটোৰ গাত কলিমা সানি এইটো বঙালী বিৰোধী আন্দোলন বুলি অপপ্ৰচাৰ চলালে। অতীজৰে পৰা অসমত বসবাস কৰি অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতিৰ লগত লীন ভালেমান বঙালীলোক এই অপপ্ৰচাৰত ব্যথিত হৈ পৰিল। এওঁলোকৰ ভিতৰত সুকণ্ঠী গায়িকা ডলী ঘোষও অন্যতম। তেওঁ ভূপেন হাজৰিকাৰ আগত মনৰ দুখ বিৱৰি ক'লে। তেওঁতো বিদেশী নহয়, অসমী আইৰ তোলনীয়া জী। সৃষ্টি হ'ল আন এটি কালজয়ী গীত --

কথা ঃ অসমত এনে বহু কন্যা আছে যাৰ মাতৃভাষা অসমীয়া নহয়। অথচ ইয়াতে জনম লৈ অসমী আইৰ কোলাতে লালিতা পালিতা হৈছে, জীণ গৈছে। তেনে এগৰাকী কন্যাই অসমী আইক মনৰ কথাৰে সকীয়াই দিছে এই বুলি

অসমী আইৰে লালিতা পালিতা
মই তোলনীয়া জী
অসমীৰ সন্মান সদায়ে ৰাখিমে
আৰুনো কওঁ মই কি?
অসমীৰ মাতষাৰ আজীৱন শুনিলোঁ
অসমীৰ মাতষাৰ আজীৱন শিকিলোঁ
বিহু সুৰ বিনন্দীয়া
বৰগীত জিকিৰক তামোল দি মানিলোঁ
বাটিলোঁ মুগাৰ বটিয়া...

শংকৰ গুৰুৰ আদৰ্শৰে অনুপ্ৰাণিত হৈ কলাৰ দুই পূজাৰী বিষ্ণু-জ্যোতিৰ হাতত ধৰি কলা-সংস্কৃতিৰ সাধনাত ৰত হৈ কিছু দূৰ আগবাঢ়োতেই এচামে তেওঁক আৰু তেওঁৰ সৃষ্টিক মদাৰ ফুল আখ্যা দি হাঁহিছিল। শিল্পীসকল স্বভাৱতে অভিমানী। অভিমানী হৈ তেওঁ কিছুদিন গীত নোগোৱাকৈ থাকিল। কিন্তু আনৰ উপলুঙা বা তাচ্ছিল্য শিল্পীমনৰ, সৃষ্টিৰ বাটৰ হেঙাৰ হব নোৱাৰে । তেওঁৰ কলমৰ পৰা নিগৰি ওলাল 'মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাতো নেলাগে' ৰ দৰে গভীৰ অৰ্থৱহ গীত। গীতটি ৰচনাৰ আঁৰৰ কাহিনী ড০ মহেন্দ্ৰ বৰাৰ কলমেৰে এনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে "১৯৬৪ চনৰ আশে পাশে এজন চকু চৰহা সমালোচকে হাজৰিকাৰ গীতৰ জনপ্ৰিয়তা বাঢ়ি অহা প্ৰবল বান ভেটিবলৈ লৈ এখন কাকতত কালাপাহাৰী মন্তব্য এটা দিছিল, সেয়া মদাৰ ফুলৰ লেখিয়া গোন্ধ -ভাপ একোৰেই নাই। বোলে 'গুৰুতো নেলাগে, গোসাঁইতো নেলাগে'। প্ৰচ্ছন্ন ইংগিত এটা আছিল ঃ মাথোন দুদিনমানলৈ বিহু বলীয়া ডেকা গাভৰুৰ মনবোৰ বাউল কৰি আপোনাআপুনি নোহোৱা হৈ পৰিব। স্পৰ্শকাতৰ শিল্পী মনেৰে হাজৰিকা পোনতে অলপ অভিমানী হৈ উঠিছিল, 'আৰু ক'তো গীত-মাত নুশুনাওঁ।' বহুতৰে মনত প্ৰশ্ন উদয় হৈছিল, 'ভূপেন হাজৰিকা দেখোন নীৰৱ হৈ গ'ল।' কিন্তু হাজৰিকাই শুদ্ধ সিদ্ধান্তটোকে লৈছিল, ক্ৰুচেডৰ তৰোৱাল ৰণথলীতহে ঘূৰাব লাগে, খালে-ডোঙে ঘূৰাই নুফুৰায়। সেইবুলি ভৰলুমুখৰ বিহু সন্মিলনীত হাজৰিকাই উত্তৰটো দিলে এইটো গীতেৰে, "মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাতো নেলাগে"।

মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাতো নেলাগে / মদাৰৰে ফুল হেনো সবাহত নেলাগে
লাগে পিছে বহাগতে ৰং সানিবলে' / লাগে পিছে আকাশতে জুই জ্বলাবলে'।
কোনোবাই মোক হেনো মদাৰৰে ৰিজালে / আমাৰ দৰে লোক হেনো কামে কাজে নেলাগে
লাগে পিছে সমাজতে ৰং সানিবলে' / লাগে পিছে আকাশতে জুই জ্বলাবলে'।...

ড০ হাজৰিকাদেৰৰ জন্ম শদিয়াত। তাহানিৰ শদিয়া নেফা (বৰ্তমানৰ অৰুণাচল) ৰ ভিতৰুৱা আছিল। সেয়েহে অৰুণাচল প্ৰতি তেওঁৰ এক আত্মিক টান আছিল। ড০ হাজৰিকাই সোৱণশিৰি জিলাৰ অতি ওখ জ'ৰাম গাঁৱত বহি লিখিছিল-

অৰুণ কিৰণ শিৰত ভূষণ / গালে হিমৰ ঢল
পুৱাৰ সুৰুযে চুমা খোৱা দেশ / আমাৰ অৰুণাচল।

অতি আনন্দৰ কথা এই গীতটি অৰুণাচল প্ৰদেশৰ 'জাতীয় গীত' ৰূপে গোৱা হয়। এই গীতটিৰ হিন্দী ৰূপ

অৰুণ কিৰণ শীশ ভূষণ / কণ্ঠে হিম কী ধাৰা
প্ৰভাত সূৰ্য্যৰ চুম্বিত দেশ / অৰুণাচল হামাৰা।

'Gun নহয় গানহে মোৰ অস্ত্ৰ' -- গানক প্ৰধান অস্ত্ৰ কৰি নিজৰ ওপজা মাটিৰ পৰা বিশ্বমুখী যাত্ৰা আৰম্ভ কৰি য'তে গৈছে তাৰেই আকাশ-বতাহ, সমাজ-সংস্কৃতিক আঁকোৱালি লৈ কেৱল গীত গাই যোৱা ড০ ভূপেন হাজৰিকা যথাৰ্থতে এজন গণশিল্পী। তেওঁৰ গীতত আছে মানুহক ভালপোৱাৰ কথা, দেশৰ কথা, খাটি খোৱা জনতাৰ কথা, ইতিহাস, বিজ্ঞান, ভূগোল, ৰাজনীতি, সমাজনীতি আদি সকলো বিষয়ৰ কথা। গীতত বৰ্ণিত হৈছে জীৱন যুঁজত ভাগৰি নপৰা মানুহৰ কথা, সামাজিক বৈষম্য, জাত-পাত আদি বৈষম্যৰ বিৰোধিতা। তেওঁৰ গীতত আছে অন্যায়ৰ বিৰুদ্ধে জাগি উঠিবলৈ উদাত্ত আহ্বান। তেখেতৰ গীতৰ বিষয়বস্তু কাল্পনিক নহয়, বাস্তৱ। প্ৰতিটো গীতৰ কথাই সমাজলৈ একো একোটা বাৰ্তা দি যায়। বিষয়বস্তুৰ বিশালতা আৰু বৈচিত্ৰতা অনুসৰি তেখেতৰ গীতসমূহক আমি কেইটামান ভাগত ভাগ কৰি দেখুৱাব পাৰোঁ--

ক) জাতীয় প্ৰেম পৰিস্ফুট গীত
খ) মানৱতাৰ জয়গান কৰা গীত
গ) প্ৰেমৰ বিচিত্ৰ আৰু বৰ্ণিল চিত্ৰৰ গীত
ঘ) বিদ্ৰোহী অন্তৰৰ উচ্চাস প্ৰকাশক গীত
ঙ) সমসাময়িক প্ৰসংগৰ গীত
চ) জনগোষ্ঠীয় জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবিৰ গীত
ছ) লোকগীত আধাৰিত গীত
জ) শিশুৰ বাবে ৰচিত গীত ।

ড০ হাজৰিকাৰ গীতৰ শব্দ সংযোজন অতি মনোৰম। প্ৰায়বোৰ গীততে ব্যৱহাৰ কৰা চিত্ৰকল্প তথা প্ৰতীকসমূহ সহজ-সৰল আৰু শ্ৰোতাৰ চিনাকি। সমাজৰ সকলো স্তৰৰ লোকক সামৰি লোৱা তেওঁৰ গীতত আশাবাদ প্ৰবল। আনহাতে গীতৰ সুৰবোৰ বৰ কোমল আৰু হৃদয় চুই যোৱা। প্ৰায় সকলোবোৰ গীতেই সমাজৰ একো একোটা দিশৰ ছবি দাঙি ধৰে। গীতত দেশপ্ৰেম আৰু সম্প্ৰীতিৰ সুৰ ধ্বনিত হৈ আছে। নদী আৰু উত্তৰ-পূবৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ মাজৰ সম্প্ৰীতি প্ৰায়বোৰ গীতৰে মূল বক্তব্য। অসমৰ বিশিষ্ট লেখক, সমালোচক, অধ্যাপক ড০ হীৰেন গোঁহাইদেৱে ড৹ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে কৈছে -- "ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠস্বৰ ইংৰাজীত Tenor বুলি উল্লেখ কৰা প্ৰকাৰৰ ভিতৰত পৰে। কিন্তু ভূপেন হাজৰিকাৰ 'মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ' শব্দকেইটা যি গাম্ভীৰ্যৰে উচ্চাৰিত হৈছে, 'বুকু হম হম কৰে'ত বেদনা বিধৌত যি গহীন ধ্বনি শুনা গৈছে তাতকৈ কামেং সীমান্ত দেখিলোঁ, শত্ৰুৰ পশুত্ব চিনিলোঁ' শাৰীটোত তাতকৈ উচ্চগ্ৰামৰ বিননি শুনা যায়। আমাৰ টোকাৰী গীত আদিত সচৰাচৰ প্ৰয়োগ হোৱা স্বৰটোও তেওঁ ক'ৰবাত ক'ৰবাত ব্যৱহাৰ কৰিছে। আকৌ প্ৰয়োজনবোধে অতি অন্তৰংগ, নিৰিড় স্বৰো ফুটাই তুলিছে। এইবোৰ স্বৰসাধনাৰ ফল।"

ভূপেন্দ্ৰ সংগীতৰ পৰ্যালোচনা আগবঢ়াই লেখিকা ড০ বৰ্ণালী বৰুৱা দাসে তেওঁৰ 'গভীৰ আস্থাৰ গান'ত লিখিছে "লোকগীতৰ সুৰক আধুনিক গীতত প্ৰয়োগ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ দক্ষতা অসাধাৰণ। গীতৰ কথা স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে বিভিন্ন লোকসংগীত সুৰ যেন গাঁথ খাই পৰেহি। খাটিখোৱা মানুহৰ প্ৰাণৰ সুৰবোৰকেই তেওঁ বুটলি লৈছিল সেই লোকসুৰ আৰু লোককথাকে নিজৰ অপৰিসীম সৃষ্টিশীলতাৰে গণসংগীতলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিছিল।"

এটা গান শেষ হ'ল
যি গানলৈ ৰৈ থাকে
সমগ্ৰ জাতি
সেই গান শেষ হ'ল ।
ড০ অমৰজ্যোতি চৌধুৰী

বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ হাতত ধৰি হিজ মাষ্টাৰ ভয়চত কলকাতাত গীত ৰেকৰ্ডিং কৰাৰে পৰা ২০১১ চনৰ ৫ নৱেম্বৰত মৃত্যুক সাৱটি লোৱালৈ সংগীতৰ এক বৰ্ণিল যাত্ৰাৰে হাজাৰ হাজাৰজনক মোহাচ্ছন্ন কৰি ৰখা গানটো শেষ হ'ল। কিন্তু প্ৰতি অসমীয়াৰ অন্তৰত ঘৰ পাতি বহা সেই 'অমৃত গান' জানো সঁচাকৈয়ে শেষ হব পাৰে!

'ভাগি গ'ল বীণখনি ছিগি গ'ল তাঁৰ ৰৈ গ'ল অৱশেষ অমিয়া জোঁকাৰ।'

ভূপেন হাজৰিকাৰ 'অমৃত কণ্ঠ' অমিয়া জোঁকাৰ অসমীয়া মাত্ৰেই হৃদয়ে হৃদয়ে অনুৰণিত হৈ আছে আৰু ভৱিষ্যতেও হৈ থাকিব। ড০ মামণি ৰয়ছম গোস্বামীয়ে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ স্মৃতিত লিখিছিল, "ভূপেনদা তোমাৰ কণ্ঠ বাদদি মই মোৰ জন্মভূমিৰ নক্সা আঁকিব নোৱাৰোঁ।" সঁচাকৈয়ে, ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কণ্ঠক বাদদি অসমীয়া জাতি অসম্পূৰ্ণ। অসমীয়া সংস্কৃতি অসম্পূৰ্ণ। অসমৰ সম্পূৰ্ণ নক্সাই অসম্পূৰ্ণ। ●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমগ্ৰৰ চমু বিশ্লেষণ ঃ তৰণী পাঠক, মনোমতী পাঠক ডাকুৱা। প্ৰকাশক ঃ পাঠক প্ৰকাশন, গুৱাহাটী - ২১।
২) ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ ঃ ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত, প্ৰকাশক ঃ শ্ৰীভূমি পাবলিচিং কোম্পানী, মহাত্মা গান্ধী ৰোড, কলকাতা।
৩) ইণ্টাৰনেটৰ অসমীয়া ৱিকিপিডিয়াৰ ভূপেন হাজৰিকা।

পাহাৰ-ভৈয়ামৰ সমন্বয়ৰ প্ৰতীক ড০ ভূপেন হাজৰিকা

মুকুল ৰাভা

'চিয়াঙৰে গালং, লুইতৰে খামটি' বুলি গীত গাই আমাৰ হিয়া মন জুৰ পেলোৱা সেই বিৰল প্ৰতিভাশালী ব্যক্তিজন যে একমাত্ৰ শ্ৰদ্ধাৰ ভূপেন দা, এয়া নিশ্চয় সকলোৰে জ্ঞাত। অসম তথা উত্তৰ পূৰ্ব্বাঞ্চলৰ পাহাৰ-ভৈয়াম একাকাৰ কৰি সমন্বয়ৰ গীত গাই দিগন্ত কঁপাব পৰা ব্যক্তি তথা স্বনামধন্য শিল্পী হয়তো ভূপেনদাৰ বাহিৰে দ্বিতীয়জন নাছিল, নাই আৰু ভবিষ্যতেও যে জন্ম লভিব, সন্দেহৰ অৱকাশ আছে।

গীতেৰে, সুৰেৰে, কথাৰে কৈছিল-

মনপা ককাইটিক ধৰিলো সাৰটি
বিনিময়ত তেওঁ দিলে বুদ্ধৰে মূৰতি
ক'লে- যুগ যুগৰ মিতিৰালিৰ ধ্বজা উৰিছে,
অ বহুদিনে নেদেখা পদম আৰু নকটেই
'আহ' বুলি হিয়াৰে আপং যাচিছে
একতাৰে বেহা কৰি ভাবিলো উভতো
উভতি চাই দেখোঁ আহিছে সিহঁতো
ৰিঙিয়াই ক'লে মোক
কিছু বেলি ৰ'বি
উভতি গৈ তই অসীমকে কবি
আজি পাহাৰ ভৈয়ামৰে কলিজা চিনিছে
অ' চৰদুক পেন আৰু টাংচাই
অকা আৰু বৰীয়ে
চেনেহ এনাজৰীৰ বাটি কাঢ়িছে।

শ্ৰদ্ধাৰ ভূপেন দাক এটি জাতি গোষ্ঠীৰ ওপৰত মাত্ৰ গীত গাবলৈ যোৱা বুলি উল্লেখ কৰিলে নিশ্চয় ভুল কৰা হ'ব। কাৰণ, এটি জনগোষ্ঠীৰ সহজ-সৰল ব্যক্তিৰ আচৰণ বিধিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি সৃষ্টি কৰা গীতৰ মাজত আমি মৰম চেনেহৰ লগতে সমন্বয়ৰ প্ৰতিচ্ছবিও দেখিবলৈ পাওঁ। স্কুলীয়া ছাত্ৰ জীৱনতে যেতিয়া এনে জনজাতীয় শব্দৰে অলংকৃত গীতবোৰ শুনিবলৈ পাইছিলো, অভিভূত হৈছিলো। জনজাতীয় সন্তান বাবেই হয়তো তেখেতৰ প্ৰতি মোৰ সেই অনুভূতি আছিল বুলি তেতিয়া ভাবিছিলো। অসমত বসবাস কৰা বহু জনগোষ্ঠীৰ মাজত বিচৰণ কৰি প্ৰতিটো জাতি-গোষ্ঠীৰ বুকুৰ উমেৰে ভাষা-কৃষ্টিক আকোঁৱালি লোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছিল ভূপেন দা, সেই কথা মই অতি বাস্তৱ সন্মতভাৱে প্ৰত্যক্ষ কৰাৰ সুযোগ পাইছিলো।

'বোলো অ' মিছিং ডেকাটি'
বজালি যে পেপাঁটি

সুৰেৰে সজালি দেখো
দিচাং মুখৰ নিশাটি
মিবু গালুক চোলাটি
পেৰে ৰুম্ বং চাদৰখন কিয়নো পিন্ধিলি
মুৰত দেখোন দুমেৰ দি গামোচা আটিলি
আৰু তোৰে পুৰুষ দেহাতে ফুটি ফুটি উঠিছে
সেউজ ৰঙৰ জীয়া জীয়া ঐনিতমটি।

মিচিং ডেকা-গাভৰৰ সাজোন কাচোন দেখি- জনজাতীয় ভাষা কৃষ্টিৰ আভ্যন্তৰীণ পৰিচিতিৰ বিষয়ে গীতেৰে, সুৰেৰে যি বৰ্ণিল ব্যাখ্যা দাঙি ধৰিছিল সেয়া অতুলনীয়। তেনে গীতিকাৰ আৰু সুৰকাৰ হয়তো বিচাৰি পাবলৈ টান হৈ পৰিব। সুদূৰ আমেৰিকাৰ ব'ৰ্ড আইলেণ্ড বিশ্ব বিদ্যালয়ৰ অংক শাস্ত্ৰৰ অধ্যাপক ড০ দিলীপ দত্তৰ 'ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ' নামৰ গ্ৰন্থখনিত উল্লেখ কৰিছে যে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই অসমৰ পৰ্বতে ভৈয়ামে বাস কৰা থলুৱা লোকসকল আৰু অসমকে মাতৃভূমি বুলি গ্ৰহণ কৰা নতুন লোকসকলকো 'অসমীয়া' বুলি সাদৰে গ্ৰহণ কৰে। পৰ্বত-ভৈয়ামৰ সম্প্ৰীতি দেখিলে তেওঁ নথৈ আনন্দিত হয়। ঠিক তেনেদৰে সম্ভৱত সত্তৰ দশকৰ কথা মনলৈ আহিছে, হাইস্কুলৰ নৱম কি দশম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ। খণ্ড উন্নয়ণ বিভাগৰ পৰা মাইক গাওঁৰ অনুষ্ঠানলৈ আনোতে শুনিছিলো ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ কণ্ঠৰ গীত-স্বদেশ প্ৰেম, জাতি-উপজাতিৰ মিলন প্ৰীতিৰ গীত, জনগোষ্ঠীয় ভাষা-কৃষ্টিৰ তাৎপৰ্য্যৰ ভাঙনিৰে গোৰা গীতবোৰ। যেনে গাইছিল- এহিমানৰ কথা এহিমানে থওঁ বৰদৈচিলাজনীৰ কথাকে কওঁ

কথা ঃ বৰদৈচিলা মানে কি অ' ককাইটি ?

গীত ঃ বড়োৰ ভাষাৰে
বাৰদৈচিলাৰ
'বাৰ' মানে বতাহ
'দৈ' মানে পানী
'চিখলা' মানে হ'ল গোঁসানীজনী।
তেনে সাহসৰ বৰষুণ বোকোচাত লৈ
চিলাজনী উৰিছিল ধুমুহা হৈ
তাই অসমলৈ আগতে আহিছিলে
আহি হিল দল ভঙা এটি মন দিছিলে
আৰু নানা জাতি-উপজাতি একে কৰিছিলে।

একেদৰে অসমৰ পাহাৰীয়া জনগোষ্ঠী 'কাৰ্বি'সকলৰ জনজীৱনৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি অসম সাহিত্য সভাৰ দৰে জাতীয় অনুষ্ঠান এটিব অধিবেশনতো ভূপেনদাই গাইছিল...

ডিফু হ'ল তোমাৰে নাম
হওক মঙ্গল তোমাৰ
লুইতপৰীয়া ভাই ভনীৰ লোৱা নমস্কাৰ।
শুৱলা কাৰবি মানে পাহাৰ
আৰ্লেং মানে মানুহ
আৰু স্বজাতি আমাৰহে

কাৰ অৰ্থ পোহৰ আৰু বি মানে কৰ্ম
কাৰবি জাতিৰ আদৰ্শ হ'ল...
কৰ্ম মানে ধৰ্ম।
... ...
এ দেৱতাৰ পূজাৰ বেদীতহে শৰাই আগবঢ়ায়
সেহি প্ৰথাক 'থেকাৰ-কিবি' বুলি জনা যায়।

কি সুন্দৰ বাক্য গাঁথনি আৰু জনগোষ্ঠীয় শব্দ প্ৰয়োগৰ চতুৰালি। তাৰেই মাজত আৰু সুৰৰ সংযোগ। অথচ আজিও সমগ্ৰ অসমৰ তথাকথিত আমি অসমীয়াবোৰে অতি সহজেই মিচিং ভাষা বুলি নাপাওঁ, কাৰবি ভাষা বুজি নাপাওঁ, বড়ো, ৰাভা, তিৱা ভাষা বুজি নাপাওঁ বুলি অতি তুলুঙা মন্তব্যৰে সাৰি যাবলৈ চেষ্টা কৰো। আচলতে সামগ্ৰিকভাৱে আজিও আমি ভূপেনদাৰ গীতৰ সাৰমৰ্ম বাস্তৱ জীৱনত গভীৰভাৱে বুজিবলৈ চেষ্টা নকৰিলো। ওপৰত উল্লেখিত গীতৰ মাজত থকা চমাংকান শব্দৰ অৰ্থ আজিৰ বহু নতুন প্ৰজন্মই বুজি নাপাব। যি গীতটি তেখেতে আজিৰ পৰা ত্ৰিশ বছৰ আগতে লিখি থৈ গৈছে। তেনেদৰে আজিৰ মেঘালয়ৰ খাচী জনজাতিৰ ভাষা আৰু জনজীৱনৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি মন পৰশা সুৰেৰে গীত আমালৈ যুগমীয়াকৈ দি থৈ গ'ল, জাতি-জনজাতিৰ ভেদাভেদৰ হীনমন্যতাক আঁতৰ কৰি। আমি সেই কথা আজিও গমকে নাপালো। নহলেনো আজিও আমাৰ সমাজত ভূপেনদাই জীৱনত কেৱল গানকেই গালে, কিনো কৰিলে বুলি কোৱা মানুহৰ মানসিকতা থাকিলহেঁতেন নে?

চুলিটাৰি...
তাতে ডিয়েংচিয়ে পাতৰ ৰং সানিছা...
সেই ৰং লাগি ইঁহা
মোৰ শ্ব'ৰাতি বাহীৰ
সুৰধ্বনি তুমি তুলিছা?
অ আকাশ...
মোৰ লগৰীক তুমি জানো দেখিছা?
তেওঁৰ জেইনচেম্‌খনি বিজুলীৰে ধোঁৱা,
ৰঙা ওঁঠজুৰি মৌৰে বোলোৱা,
তুমি জানো মন কৰিছা?

এগৰাকী খাচী গাভৰুৰ সাজোন কাচোনৰ সতে শ্বিলঙৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰ অপৰূপ বৰ্ণনাৰ সমাহাৰেৰে পাহাৰ ভৈয়ামৰ সমন্বয়ৰ কথাকে আমাক সোঁৱৰাই থৈ গ'ল ভূপেন দাই। যি গীতৰ মাজত খাচী আৰু অসমীয়া ভাষাৰ সমন্বয় সাধনৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। আনহাতে অসমৰ চাহ-জনগোষ্ঠীৰ বসতি প্ৰধান অঞ্চলৰ জনজীৱনৰ ওপৰত প্ৰাধান্য দি বোলছবিৰ গীতত উল্লেখ কৰিছে........

ছোট ছোট ছোকৰী বৰ বৰ টুকৰী
মৰম সবুজ পাতা তলে ডগ ডগ
জোৱান বুঢ়াৰ দেখ কৰে লক্‌ লক
কি ভাবিস্‌ ঐ আমাৰ চাহেলী
মনে ৰাখ মোৰ নাম চামেলী।

এনে ধৰণৰ ভিন ভিন জাতি-জনজাতি, পাহাৰ ভৈয়ামৰ সমন্বয় আৰু সম্প্ৰীতিৰ ওপৰত গভীৰভাৱে ৰেখাপাত

কৰি লেখা গীতৰ সংখ্যা হয়তো অলেখ। সেয়া মাথো নিশ্চয় একমাত্ৰ গীতেই নহয়, জাতি-উপজাতি তথা পাহাৰ ভৈয়ামৰ সমন্বয় আৰু সম্প্ৰীতিৰ এক যুগান্তকাৰী দলিল উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল ৰাজ্য সমূহৰ লগতে বিশ্ববাসীৰ হাতত তুলি থৈ গ'ল আমাৰ সকলোৰে অতি মৰমৰ, শ্ৰদ্ধাৰ ভূপেন দা। সেয়ে হয়তো ভূপেনদাৰ অন্তৰ ভেদি নিগৰি ওলাইছিল চাহ জনগোষ্ঠীৰ ভাষাৰ মাধ্যমেৰে....

ওপৰ মহল নীচৰ মহল কোনো বিভেদ নাই
এই আসামত যিমান আছো সবে ভাই ভাই।
চাহ বাগানত সবুজ সোনা পৰি বয়
মনৰ মানুহৰো দিলত প্ৰেমৰ খেতি হয়।

প্ৰতিটো জাতি-গোষ্ঠীৰ জনজীৱনৰ ওপৰত অতি আন্তৰিকতা আৰু গভীৰ প্ৰেমৰ অনুভূতিৰ স্বাক্ষৰ প্ৰতিফলিত হৈ আছে তেখেতৰ গীতৰ সৃষ্টিৰাজিৰ মাজত। আমি মাথো বাস্তৱ দৃষ্টিভংগীৰে জাতীয় জীৱনত সেই আদৰ্শেৰে মনৰ সংকীৰ্ণতা এৰি আগবাঢ়ি যোৱাটোহে আচল কথা।

বক্তিগত জীৱনত ভূপেনদাক লগ পোৱাৰ আশা তেতিয়াৰে পৰাই আছিল, যেতিয়া ৰেডিঅ' আৰু খণ্ড উন্নয়ন বিভাগৰ পৰা অনা ৰাজহুৱা সভা সমিতিৰ মাইকৰ জৰিয়তে শুনিবলৈ পাইছিলো.......

বুকু হম্ হম্ কৰে
মোৰ আই... আৰু
হে হে হে ঢোলে ডগৰে,
হে হে হে হিয়াৰ উমেৰে
নেদেখা এনাজৰীৰে
এ বান্ধো আমি পাহাৰ শিখৰৰে মহান চিয়েমক।
অয় অয় আকাশ শুব
অয় অয় বতাহ শুব
দিগন্ততে হাহাকাৰ হ'ব।

খুউব সম্ভৱতঃ ১৯৬৪-৬৫ চন মানতে এইবোৰ গীতে আমাৰ মনত সাঁচ বহুৱাই থৈ গৈছিল, যাৰ বাবে ভূপেনদাৰ অবিহনে আন কাৰোবাৰ কণ্ঠত এই গীতবোৰ শ্ৰব্য ইন্দ্ৰিয়ই সহ্য কৰিব নোৱাৰে। ভূপেনদাক মই ১৯৭৪ ইং চনত অতি ওচৰৰ পৰা কথপোকথন হোৱাকৈ লগ পাইছিলো মঙ্গলদৈত অসম সাহিত্য সভাৰ অধিবেশনত। মাত্ৰ নামটো সুধিছিল আৰু কৈছিল বিষ্ণু ককাইদেউৰ বংশধৰ বুলি। মোৰ তেতিয়া মাত্ৰ ১৮ বছৰ বয়স। মনত ভয় আৰু সংকোচ। ভাবিছিলো জীৱনত যেন কিবা এক অভাবনীয় সাফল্যতা, ভবা নাছিলো হয়তো আৰু কোনোবা এদিন এনে সুযোগ পাম। জীৱনৰ চাকনৈয়াত পৰি ক'ব নোৱাৰা বা ভাবিব নোৱাৰাকৈয়ে গতি কৰিব ধৰিছিল জীৱন চক্ৰ। ১৯৮২ চনৰ ২০ জুনত ৰবীন্দ্ৰ ভৱনত পুনঃ দ্বিতীয়বাৰ সুযোগ আহিল ভূপেনদাক লগ পোৱাৰ। বিষ্ণু ৰাভা দিবস। ভূপেনদাৰ অনুষ্ঠানৰ আগত দেউতাৰ লগত যোৱা আমাৰ দলটিৰ ৰাভা লোক নৃত্যটি পৰিৱেশন কৰা হৈছিল। তাৰ পিছত আমাৰ দলৰে কেইজন মানৰ সহযোগত পৰিৱেশন কৰিছিলো শ্ৰদ্ধাৰ বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাৰ গীত দেউতাই কৰা (ৰাজেন পাম) অনুবাদ 'নাহৰ ফুলে নুশুৱায়', নাহৰ পাৰ শ্ৰাপছা, তগৰ পাৰাণ শ্ৰামো। ভূপেনদাই খুউব ভাল পোৱাৰ অনুমতি ব্যক্ত কৰি কৈছিল-বিষ্ণু ককাইদেউৰ সৃষ্টিয়ে যেন এনেদৰে সমগ্ৰ অসমত জীৱন্ত হৈ ৰ'ব। নানা জাতি-উপজাতিৰ মাজত সম্প্ৰীতিৰ এনাজৰীডাল তেতিয়াহে আৰু অধিক সবল হৈ উঠিব যেতিয়া বিভিন্ন ভাষাৰ জাতি-গোষ্ঠীৰ মাজত এনেদৰে অনুবাদ হৈ মুখে মুখে জনপ্ৰিয়তা পাব। সঁচাকৈ আজি ভাবিলে দুখ অনুভৱ হয়। সেই কথা আজি সিমানতেই থাকি

ৰ'ল। জাতি-গোষ্ঠী আজি ভাগ ভাগ হ'ল, কালৈকো কোনেও চাবলৈ আহৰি নাই। ভূপেনদাৰ কালজয়ী গীতবোৰেও কিমান জাতি-গোষ্ঠীৰ মাজত অনুবাদেৰে এনেদৰে সম্প্ৰীতিৰ বাট সুচল কৰি ৰাখিব, সময়েহে ক'ব। পৰম পূজনীয় ভূপেনদাৰ আদৰ্শক অন্তঃকৰণেৰে লৈ বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাৰ গীত আৰু দিৱসৰ ওপৰত লেখা কথাৰ প্ৰাসঙ্গিকতাৰ বিষয়ে এই সুযোগতে উল্লেখ কৰিলো। ১৯৯৮ ইং চনৰ ১৯ জানুৱাৰীত তেখেতৰ লগত অতি নিৰিবিলিভাৱে হোৱা কথপোকথনখিনিকে প্ৰকাশ কৰিলো। অসমত আজি আনুষ্ঠানিকতাৰ অভাৱ নাই। নগৰে চহৰে, গাঁৱে-ভূঞে বিভিন্ন ধৰণৰ সভা সমিতি পাতি সমন্বয় আৰু সম্প্ৰীতিৰ নামত দান বৰঙণি তুলি হিন্দী বলয়ৰ সস্তীয়া শ্ৰব্য চিডি বা কেছেটৰ কান তাল মৰা হৈ চৈ পৰিৱেশৰ আজি অভাৱ নাই। প্ৰকৃতাৰ্থত আজি আমি বিস্মৃতিৰ গৰ্ভত হেৰুৱাই পেলালো কিছুমান নিভাঁজ অসমৰ কেঁচা মাটিৰ গোন্ধ থকা গীতিকাৰ, সুৰকাৰ আৰু দৰদী কণ্ঠৰ শিল্পী সকলৰ গীত-মাতবোৰ। উল্লেখযোগ্য যে- বিশেষকৈ ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ, কলাগুৰু বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভা, অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীৰ দৰে অতি বাস্তৱবাদী আৰু দেশবাসীক আত্মবল যোগাই তুলিব পৰা গীতমাত বোৰেও আজি স্বাধীনচিতীয়া মনৰ নতুন যুব সমাজক প্ৰভাৱান্বিত কৰি তুলিব নোৱাৰাটো। আচলতে আমি কি বিচাৰি হাবাথুৰি খাইছো। তদুপৰি আৰু কিছুমান গীতিকাৰ, সুৰকাৰ আৰু কণ্ঠ শিল্পীক আমি পাইছো, সেইসকলক আজি পাহৰণিৰ বুকুত লাহে লাহে ঠেলি দিয়াৰ দৰে উপক্ৰম হৈছে। অথচ তেওঁলোকৰ আধুনিক গীত সমূহেও অসমৰ শ্ৰোতা ৰাইজক এসময়ত মোহিত কৰি ৰাখিছিল। আনকি আজিও সেই গীতবোৰৰ সুমধুৰ সুৰে বহুতৰে মনৰ নিভৃত কোণত দোলা দি আছে বুলি ক'ব খোজে। প্ৰয়াত লুইতকোঁৱৰ ৰুদ্ৰ বৰুৱা, কমল নাৰায়ণ চৌধুৰী, পুৰুযোত্তম দাস, সতীশ দাস, জয়ন্ত হাজৰিকা, যোগেশ ভৰালীৰ কামৰূপী লোকগীত, পাৰ্বতী প্ৰসাদ বৰুৱাৰ গীত মাতবোৰ বিস্মৃতিৰ গৰ্ভত বিলীন হৈ যাবলৈ দিয়াটো নিশ্চয় কেতিয়াও সমীচিন নহ'ব। কিন্তু কাৰ্যতঃ আজি সেইটোৱে যেন পৰিলক্ষিত হোৱা যেন দেখা গৈছে। অতি পৰিতাপৰ কথা, নহ'লে আজি তেনে বৰেণ্য শিল্পী সকলৰ বাৰ্ষিক সভা বা দিৱসৰ সময়তো তেখেত সকলৰ গীতমাত বাজি উঠাটো টেন বাধ্য বাধকতাৰ যেনহে হৈ উঠিছে। সেয়া যদি আন্তৰিকতাবিহীন নহ'লহেঁতেন আজি কলাগুৰু বিষ্ণু ৰাভাদেৱৰ গীত মাতবোৰক অসমৰ বহুতো জ্যেষ্ঠ নাগৰিকে, সংস্থাবোৰে 'ৰাভা সংগীত' 'ৰাভা দিবস' বুলি উল্লেখ নকৰিলোহেঁতেন।

এই প্ৰসঙ্গতে দাদা চাহেব ফাল্কে বঁটাপ্ৰাপ্ত অসমৰ এক সুদক্ষ আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় খ্যাতি সম্পন্ন মহান শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ সতে অতি আন্তৰিকতাৰে আৰু নিৰিবিলিভাবে যোৱা ১৯ জানুৱাৰী, ১৯৯৮ ইং তাৰিখে গুৱাহাটী নুনমাটি নিকটবৰ্তী চুনচালি নামৰ স্থান লুইতৰ পাৰত দিনটোজোৰা পাৰ কৰিবলৈ সুযোগ পাইছিলো। উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চল ৰাজ্য সমূহৰ তথ্যচিত্ৰ এখনৰ বাবে্ ৰাভা লোকনৃত্য এটি সন্নিবিষ্ট কৰিছিল। তেখেতৰ হোৱা কথপোকথনখিনি হুবহু উল্লেখ কৰিলো।

মোৰ প্ৰশ্ন আছিল ঃ অসমত ৰাভা এটি জনগোষ্ঠী আছে। আপুনি নিশ্চয় জানে। যি জনগোষ্ঠীৰ কলা-সংস্কৃতি আছে। অৱশ্যে আজিও পিছপৰা বুলিয়ে ক'ব পাৰি। তথাপি আমি যৎ পৰোনাস্তি চেষ্টা কৰিছো ইয়াক বহিৰ্জগতত প্ৰকাশ কৰাৰ বাবে। কিন্তু আজিও 'ৰাভা সংগীত' বুলিলে আমাৰ বহুতো ৰাইজে বিষ্ণু ৰাভাৰ কথাকেহে ক'ব খোজে। বিষ্ণু ৰাভাৰ গীত, সুৰ এইবোৰক 'বিষ্ণু সংগীত' বুলি কোৱা হ'লেহে নিশ্চয় প্ৰযোজ্য হ'লহেঁতেন। এই ক্ষেত্ৰত আপুনি কি ক'ব খোজে?

ভূঃ হাঃ- যেতিয়াৰ পৰা শুনিছো মই নিজে আচৰিত হৈছো। কলিকতা, বোম্বেত যেতিয়া কাকতে পত্ৰে পাওঁ 'ৰাভা সংগীত', 'ৰাভা দিবস'। এইবোৰ কেতিয়াৰ পৰা হ'ল? তেতিয়া মোৰ খং উঠিছে। ৰাভা সংগীত, কিন্তু বিস্তুদা, বিষ্ণু ৰাভাৰ গীত যেন লাগে। বিস্তুদাৰ স্মৃতিত পতা দিৱস যেন লাগে। পাৰ্বতী প্ৰসাদ বৰুৱাৰ গীত, ভূপেন্দ্ৰ সঙ্গীত, জ্যোতি সঙ্গীত এইবিলাক যদি হ'ব পাৰে, এইজন বিষ্ণু ককাইদেউৱে যি কেইটা গীত লেখি যি কেইটা জনপ্ৰিয় হৈ গৈছে। যিকেইটা ময়েই ৰেকৰ্ড কৰিছো শৈশৱৰে পৰা, মই আৰু কেইজনমানে। বেছিভাগ ময়েই ৰেকৰ্ড কৰিছো।

মোক শিকাইছিল। সেইবোৰ 'বিষ্ণু সঙ্গীত' বুলিলে বেছি সন্মান জনোৱা হ'ব বিষ্ণু ৰাভাদেৱলৈ। 'ৰাভা সঙ্গীত' বুলিলে গোচেইখিনি সাঙুৰ খাই যায়। গতিকে তোমাৰ লগত মই একমত।

প্ৰশ্ন ঃ মই আশা কৰোঁ অসমৰ ৰাইজক এই বিষয়ে আপুনি কিবা ক'ব নেকি?

ভূঃ হাঃ মই তোমাক এটা কথা কওঁ, মই আখৰে আখৰে মানিছো তোমাৰ কথা আৰু সেইটোৱে হ'ব অসমৰ ৰাইজলৈকো মোৰ উত্তৰ।

প্ৰশ্ন ঃ আপোনাৰ কথা আৰু যথাযথ উত্তৰখিনি অসমৰ সাংস্কৃতিক জগতৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাবে কাম কৰি থকা সাংস্কৃতিক কৰ্মীখিনিয়ে নিশ্চয় মানি ল'ব?

ভূঃ হাঃ ৰাইজেতো এতিয়াও মোক মৰম কৰিয়ে আছে। ময়ো ৰাইজে যেতিয়া মোক কিবা সমালোচনা কৰিব বিচাৰিছে, তেতিয়াই আশীৰ্বাদ বুলিহে লৈছো। গতিকে এই সত্তৰ বছৰ পালেহি, এনেকে অকলে অকলে সম্প্ৰীতিৰ কাৰণে গোটেই পৃথিৱী ঘূৰি ফুৰিছো। দুখ লাগিছে মোৰ স্থানখনলৈ। হঠাৎ শুনো বুজা বুজি নাই। নহ'লে আজি বিষ্ণু সঙ্গীতক 'ৰাভা সঙ্গীত' নুবুলিলোহেঁতেন। ৰাভা সঙ্গীত সেয়া নিশ্চয় সুকীয়া কথা।

প্ৰশ্ন: বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাদেৱৰ সংগীত সম্পৰ্কে চমুকৈ এটা ধ্যান ধাৰণা দিবনে বাৰু?

ভূঃ হাঃ-

বিশ্বৰে ছন্দে ছন্দে
মহানন্দে আনন্দে
নাচা-নাচা তমোহৰ দেউ নাচা।........
অত আছে বুলি ক'ব পাৰি আৰু
টিলাই টিলাই ঘুৰি ফুৰে
উলাহেৰে খামটি ছোৱালী।

হয়তো নামনি অসমৰ নেপালীবিলাকৰ সুৰত তেওঁ সুৰ সৃষ্টি কৰি গাইছিল। গতিকে নানা বস্তু, নানা উপাদান লৈ গীত লিখিছে আৰু সুৰ দিছে। ১৯৩৬ চনত যেতিয়া 'কাৰেঙৰ লিগিৰী'ৰ গান বিষ্ণু ককাইদেৰ, জ্যোতি ককাইদেৱে কৰিছিল, তেতিয়া আমাক শিকাইছিল। জ্যোতি ককাইদেউৰ বহু বিলাক গানতো এওঁৰ অবদান আছে। বিষ্ণু ককাইদেউৰ যথেষ্ঠ অবদান আছে। গতিকে তেওঁৰ গীতক 'ৰাভা সঙ্গীত' বোলাটো কোনো মানে নহয়।

ধন্যবাদ ভুপেন দা, আপোনাৰ মতামত জানিবলৈ পাই মই সুখী হৈছো। আশা কৰো আপোনাৰ বহুমূলীয়া মতামতৰ কথাখিনি অসমৰ কলা-সংস্কৃতিপ্ৰেমী ৰাইজে নিশ্চয় মানি ল'ব আৰু বিষ্ণু প্ৰসাদ ৰাভাৰ গীতসমূহ লাহে লাহে 'বিষ্ণু সংগীত', তেখেতৰ স্মৃতি দিৱসক 'ৰাভা দিৱস' নুবুলি 'বিষ্ণু ৰাভা দিৱস' হিচাবে উল্লেখ কৰিবলৈ যত্নপৰ হ'ব।

১৯৮৩ ইং চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী, মাৰ্চ, এপ্ৰিল সংখ্যাৰ 'নৱদূত' নামৰ তিনিমহীয়া সাহিত্য সংস্কৃতিৰ আলোচনী প্ৰকাশৰ গুৰু দায়িত্ব মোৰ। মোৰ জন্মভূমি গাঁওখন, ছোটমাটিয়াৰ পৰা তেনে এখন আলোচনী প্ৰকাশৰ গুৰু দায়িত্ব। দুঃসাহসিক কাৰ্য আছিল মোৰ বাবে। তাৰোপৰি সেইখন আলোচনীত ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে সুবিশাল সাগৰ সদৃশ জ্ঞানৰ অধিকাৰী এজনৰ পৰা আশীষ বিচাৰি কাষ চাপিবলৈ বিচৰাটো। সেয়াও যে অতি সুকলমে বাস্তৱত কাৰ্যকৰী হৈছিল। মোৰ বাবে এয়াও এক প্ৰত্যাহ্বান আছিল। মাৰুক্ষেত্ৰী প্ৰকাশনৰ হৈ এনে কিছুমান দুঃসাহসিক কামত হাত দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছিলো। ২৪-১১-১৯৮৩ ইং চাৰিখে গুৱাহাটী এৰোড্ৰোমৰ পৰাই মৰমৰ ভূপেনদাই আশীষ বাণী লিখি প্ৰেৰণ কৰিছিল। মনত অপাৰ আনন্দ আৰু অফুৰন্ত প্ৰেৰণা লৈ সাহিত্যৰ সোৱাদ বিচাৰি ঘূৰি ফুৰিছিলো। অসমৰ বিদেশী বহিষ্কৰণৰ আন্দোলনত জিলাখনত ভূপেনদাৰ স'তে বহু স্থানৰ সভাত সহযোগ কৰিবলৈ সুযোগ পাইছিলো।

১৯৮৪ ইং চনৰ নৱেম্বৰ মাহৰ ১ম সপ্তাহত অসম চৰকাৰৰ সাংস্কৃতিক বিভাগৰ বিষয়া হিচাবে চাকৰিত যোগদান কৰাৰ আগতে সদৌ অসম জন সাংস্কৃতিক পৰিষদৰ সক্রিয় সদস্য হিচাবে থকাৰে পৰাই তেখেতৰ ঘনিষ্ঠ সান্নিধ্য লাভৰ সুযোগ পাইছিলো। তেতিয়াৰ পৰাই তেখেতৰ বাস্তৱ আদৰ্শৰাজিৰে বিষ্ণু ৰাভা, জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাদেৰৰ গীত মাত ৰাভা তথা আন আন জনগোষ্ঠীয় ভাষালৈ অনুবাদ কৰি গীত গোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছিলো। যাৰ জৰিয়তে অতি সহজে সমন্বয় আৰু সম্প্ৰীতিৰ সেতু সাজিব পাৰি। তাৰ পিছত চাকৰি সূত্ৰে বহুবাৰ অতি ওচৰৰ পৰা বিভিন্ন সাংস্কৃতিক কাৰ্যসূচী ৰূপায়ণত তেখেতৰ যোগসূত্ৰ ৰখাৰ দায়িত্ব তথা সান্নিধ্য পাইছিলো।

বিশেষভাৱে ১৯৯০ ইং চনৰ ৮ মাৰ্চ, যেতিয়া মই বিজনী সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ বিষয়া হিচাবে দায়িত্ব ল'বলগীয়া হৈছিল, তেতিয়া সেই কেন্দ্ৰটিৰ শুভ উদ্বোধন কৰিছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে। সাংস্কৃতিক পৰিক্ৰমা মন্ত্ৰী হিচাবে তৎপৰতা লৈছিল কুমাৰ দীপক দাসদেৱে। বহু সময় তেখেতৰ লগত সামগ্ৰিকভাবে অসমৰ কলা-সংস্কৃতিৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি কৰা আলোচনাত অংশীদাৰ হ'ব পৰাটো যেন তাৎপয্যপূৰ্ণ আৰু সৌভাগ্যৰ বিষয় আছিল বুলি আজিৰ তাৰিখত ভাবিবলৈ সক্ষম হৈছো। তাৰ পিছত ১১-৫-৯৩ ইং তাৰিখত নিখিল ৰাভা সাহিত্য সভাৰ দুধনৈ অধিবেশনলৈ আহোতে লগ পাওঁ। ১৯৯৮ ইং চনৰ ৯ নভেম্বৰত গুৱাহাটীস্থ পাঞ্জাবাৰীত শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰৰ শুভ উদ্বোধনীৰ সময়ত লগ পাওঁ। সেই উদ্বোধনী অনুষ্ঠানৰ সময়তো মই বিশেষ দায়িত্ব পালন কৰিবলগীয়া হোৱাৰ সুবাদতে তেখেতক অতি ঘনিষ্ঠতাৰে পাইছিলো।

অৱশেষত ২০০৭ ইং চনত গুৱাহাটীত অনুষ্ঠিত ৩৩তম্ ৰাষ্ট্ৰীয় ক্ৰীড়া মহোৎসৱত তেখেতৰ ৰচিত আৰু সুৰাৰোপিত 'এই পৃথিবী হ'ল ক্ৰীড়াঙ্গন, ক্ৰীড়া হ'ল শান্তিৰ প্ৰাঙ্গণ' উদ্বোধনী গীতটি পৰিবেশন কৰিবলৈ পোৱাটোও মোৰ বাবে আছিল ভূপেনদাৰ অপূৰ্ব সৃষ্টি সমাহাৰৰ সাগৰ তলিৰ বিন্দু মাত্ৰ এটোপাল জলীয় কণা। বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডত যেতিয়ালৈ সূৰ্য্য, চন্দ্ৰ, তৰাৰ স'তে মানৱ সমাজ বৰ্তি থাকিব আশা কৰো তেতিয়ালৈকে আমাৰ মৰমৰ শ্ৰদ্ধাৰ ভূপেনদাৰ কালজয়ী গীত, সাহিত্য, মানৱ প্ৰেমৰ সৃষ্টি বাজি, সকলো সম্পদ চিৰ যুগমীয়া চিৰ উজ্জ্বল হৈয়ে ৰ'ব। কোনোকালেই যেন এইবোৰ মহা মানৱৰ মানদণ্ড বিনাশ কৰিব নোৱাৰিব। তাৰ বাবে আমি সদা জাগ্ৰত প্ৰহৰী ৰূপে গুণমুগ্ধ সমাজে সচেতনতা অৱলম্বন কৰিবলৈ কুণ্ঠাবোধ কৰিব নালাগিব। নহ'লে কেৱল এটি মাথো সুমধুৰ সংগীত ৰূপেহে স্থান পাব।

মানুহে মানুহৰ বাবে
অকনি সহানুভূতিৰে....।। ●

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত জাতীয়তাবোধ

ড০ মোঃ মোৰশেদুজ জামান

অৱতাৰণিকা ঃ

জীৱিত কালতেই কিংবদন্তী হৈ পৰা গণশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা আছিল বহুমুখী প্ৰতিভাৰ আঁকৰ। তেখেত আছিল একেধাৰে সমাজসেৱী, ৰাজনীতিক, গীতিকাৰ, গায়ক, সংগীত পৰিচালক, কথাছবি নিৰ্মাতা, কবি আৰু সুৰকাৰ। ভাৰতৰ উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ অসম ৰাজ্যত জন্ম লাভ কৰিলেও স্বৰচিত গীত আৰু সুৰৰ মায়াজালেৰে গোটেই বিশ্ববাসীক বান্ধি ৰাখিব পৰা এজন মহান শিল্পী আছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকা। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ একশৰণ ধৰ্মাদৰ্শৰ একতাৰ বাণী আৰু ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ-কলাগুৰু বিষ্ণুৰাভাৰ সমন্বয়ৰ আদৰ্শৰে অনুপ্ৰাণিত হোৱা গণশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাই মাত্ৰ পাঁচ বছৰ বয়সত গুৱাহাটীৰ কটন কলেজিয়েট হাইস্কুলৰ এখন সভাত দেউতাক নীলকান্ত হাজৰিকাই শিকাই দিয়া গীত এটা পৰিৱেশন কৰাত ৰসৰাজ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই ড০ হাজৰিকাৰ গালত আঁকি দিছিল এটি চুমা। "ছাত্ৰসকলৰ সভাত এটি কম বয়সীয়া ল'ৰাই হাৰমোনিয়ামৰ সহায়ত সুন্দৰকৈ এটি গীত গাইছিল। মই মুগ্ধ হৈ আসনৰ পৰা উঠি সভাতে ল'ৰাটিৰ গালত এটি চুমা খালোঁগৈ। তাহানি কলিকতাত 'মাষ্টাৰ মদন' বোলা তেনেকুৱা গান গোৱা ল'ৰা এটিৰ নাম শুনিছিলো। আজি অসমীয়া মাষ্টাৰ মদনক দেখি সন্তোষ পালো। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতবোৰত মানৱ প্ৰেম, অসমচেতনা তথা দেশপ্ৰেম, আৰ্তজনৰ প্ৰতি সহানুভূতি, প্ৰেম-প্ৰীতি, জনজীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি, সমাজ চেতনা আদি সুন্দৰ ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে।"[১]

ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই কৈছে-'মই সময়ৰ টৌত খৰ মাৰি কেতিয়াও গীত গোৱা নাই আৰু লিখা নাই। মোৰ সকলো গীতৰ ৰচনাৰ মূল উদ্দেশ্য হ'ল- গানবোৰ মানুহৰ গান হ'ব লাগিব। সেয়ে মই ভাবো- বৰ্তমানটো এদিন যেতিয়া অতীত হৈ যাব তেতিয়াও মোৰ কিছুমান গীত ইতিহাস হৈ যোৱা ভিত্তিতে মানুহক পৰিৱৰ্ত্তনৰ বাটেৰে আগুৱাই যাবৰ বাবে সাহস যোগাব, আস্থা প্ৰদান কৰিব। এয়া মোৰ নিজৰ গীতৰ বিশ্লেষণ নহয়, আত্মোপলব্ধিহে।"[২]

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন আৰু কৰ্ম ঃ

ইংৰাজী ১৯২৬ চনৰ চেপ্তেম্বৰ মাহৰ ৮ তাৰিখে সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হৈছিল উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ অসম ৰাজ্যৰ শদিয়াত। তেওঁৰ পিতাকৰ নাম আছিল নীলকান্ত হাজৰিকা আৰু মাকৰ নাম আছিল শান্তিপ্ৰিয়া হাজৰিকা। নীলকান্ত হাজৰিকা প্ৰকৃততে শিৱসাগৰ জিলাৰ নাজিৰাৰ বাসিন্দা আছিল আৰু এওঁ স্কুলৰ শিক্ষক আছিল। পিছলৈ তেওঁ মাটিৰ হাকিম হয়। নীলকান্ত হাজৰিকাৰ দহ গৰাকীৰ সন্তানৰ ভিতৰতে এজন আছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকা।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ধুবুৰীৰ গৱৰ্ণমেণ্ট বয়েজ হাইস্কুল, গুৱাহাটীৰ সোণাৰাম হাইস্কুলত অধ্যয়ণ কৰি তেজপুৰ হাইস্কুলৰ পৰা ১৯৪০ চনত মেট্ৰিক পাছ কৰে। ইয়াৰ পিছত তেওঁ কটন কলেজৰ পৰা ১৯৪২ চনত ইণ্টাৰমিডিয়েট পাছ কৰে আৰু ১৯৪৪ চনত বেনাৰছ হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা স্নাতক আৰু ৰাজনীতি বিজ্ঞানত এম. এ. পাছ কৰে ১৯৪৬ চনত। ইয়াৰ পিছত তেওঁ নিউ ইয়ৰ্কৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা গণ সংযোগ বিভাগত ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰে ১৯৫২ চনত। তেওঁৰ গৱেষণাৰ বিষয় আছিল - *"Proposal for Preparing India's Basic Education to use Audio Visual Techniques in Adult Eduction."*

কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত থাকোতেই ভূপেন হাজৰিকাই আফ্ৰিকা নিবাসী ভাৰতীয় প্ৰিয়ম্বদা পেটেলক লগ পায়, তেওঁলোকৰ মাজত ভালপোৱা গঢ় লোৱাত ১৯৫২ চনত ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰিয়ম্বদা পেটেলক হিন্দু ৰীতি মতে বিবাহ কৰে। তেজ হাজৰিকা হ'ল তেওঁলোকৰ একমাত্ৰ পুত্ৰ সন্তান। বৈবাহিক জীৱনৰ ১৩ বছৰ পিছত ভূপেন হাজৰিকা আৰু প্ৰিয়ম্বদাৰ মাজত বিবাহ বিচ্ছেদ হয় যদিও মৃত্যুৰ আগলৈকে তেওঁলোকে বন্ধুত্ব সুলভ সম্পৰ্ক বজায় ৰাখিছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই গুৱাহাটীৰ বি. বৰুৱা মহাবিদ্যালয়ত অধ্যাপকৰূপে চাকৰিত যোগদান কৰে ১৯৪৭ চনত। ইয়াৰ পিছত তেওঁ গবেষণাৰ বাবে আমেৰিকালৈ গৈ তেওঁ *UNESCO* ৰ গণ সংযোগ বিভাগত মাহে এশ ডলাৰত কাম কৰিছিল। আমেৰিকাৰ পৰা ঘূৰি অহাৰ পিছত তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপক হিচাপে চাকৰিত যোগদান কৰে। কিন্তু কিছুদিন চাকৰি কৰাৰ পিছত চাকৰিৰ পৰা পদত্যাগ কৰিলে।

১৯৬৭ চনত ফণী বৰাৰ অনুৰোধ মৰ্মে নাওবৈচা সমষ্টিৰ পৰা বিধান সভাৰ নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰে আৰু বিজয়ী হৈ ১৯৭২ চনলৈ বিধান সভাৰ সদস্যৰূপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰে। ১৯৯৩ চনত তেওঁ অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হয়। ১৯৭২ চনত প্ৰথম কল্পনা লাজমী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সান্নিধ্যলৈ আহে আৰু দুয়ো মিলি একপল, ৰুদালী, দমন আদি হিন্দী ছবি বনায়। সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সংগীতৰ বাবেই বহুতো বঁটা আৰু উপাধি লাভ কৰিছিল। গণশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সংগীত জগতৰ কেইটিমান উল্লেখনীয় সফলতা আছিল এনেধৰণৰ ১৯৬১ চনত নেচনেল ফিল্ম এবাৰ্ড ফৰ বেষ্ট মিউজিক ডাইৰেক্টৰ (ছবি- শকুন্তলা), আকৌ ১৯৭৫ চনত নেচনেল ফিল্ম ৱাৰ্ড ফৰ বেষ্ট মিউজিক ডাইৰেক্টৰ (ছবি- চামেলি মেমচাব), ১৯৭৮ চনত বাংলা "আমি এক যাযাবৰ"ৰ সাফল্যৰ বাবে *HMV* ৰ দ্বাৰা 'গল্ডেন ডিস্ক' লাভ। ১৯৮৭ চনত প্ৰমথেশ বৰুৱা পুৰস্কাৰ লাভ, ১৯৮৮ চনত "শংকৰদেৱ বঁটা", ১৯৮৭ চনত সংগীত-নাটক একাডেমীৰ বঁটা, ১৯৯৭ চনত ভাৰত চৰকাৰৰ পদ্মশ্ৰী, ২০০১ চনত পদ্মভূষণ উপাধি লাভ, ১৯৯২ চনত ভাৰতীয় চলচিত্ৰ ইতিহাসৰ সৰ্বোত্তম পুৰস্কাৰ "দাদা চাহেব ফাল্কে" বঁটা, ২০০৮ চনত ভাৰত চৰকাৰৰ সংগীত-নাটক একাডেমীৰ সৰ্বোচ্চ সন্মান "একাডেমীক ফেল শ্বিপ" আৰু "সংগীত ৰত্ন" সন্মান লাভ। ২০০৯ চনত অসম ৰত্ন সন্মান লাভ। ১৯৯৩ চনত জাপানত অনুষ্ঠিত হোৱা এছিয়া পেচিফিক আন্তৰ্জাতিক চলচিত্ৰ উৎসৱত "ৰুদালী" সংগীতৰ বাবে শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ বঁটা লাভ। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ১৯৯৪ চনত "ইণ্ডিয়ান পেন'ৰামা" শাখাৰ চলচিত্ৰ নিৰ্বাচক মণ্ডলীৰ অধ্যক্ষ নিৰ্বাচিত, ১৯৯৮ চনত ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সংগীত-নাটক একাডেমীৰ অধ্যক্ষ হিচাপে মনোনীত হয়।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সংগীত আৰু জাতীয়তাবোধ ঃ

মাত্ৰ পাঁচ বছৰ বয়সতে মঞ্চত গীত গাই বেজবৰুৱাৰ চুমাৰে স্নেহাশীষ পোৱা ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ১৯৩৭ চনত প্ৰথম গীত ৰচনা কৰে "কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীশঙ্কৰ গুৰুৱে"। ইয়াৰ পিছত তেওঁ বহুতো গীত ৰচনা কৰিছে আৰু তেওঁৰ প্ৰতিটো গীতেই কালজয়ী। অকল অসমীয়া সংগীত জগতখনলৈ নহয়, বাংলা আৰু হিন্দী সংগীত জগতখনলৈও তেওঁৰ গীত সমূহে আনিছে বাৰিষাৰ প্লাৱন। তেওঁৰ গীতৰ সংকলনসমূহ হৈছে- "জিলিকাব লুইতৰে পাৰ", "বহ্নিমান ব্ৰহ্মপুত্ৰ", "গীতাৱলী", "সংগ্ৰাম লগ্নে আজি", "আগলি বাঁহৰে লাহৰি গগণা" আদি।

অসমীয়া লোকগীত, গুৰু দুজনাৰ বৰগীত, বিহুগীত, টোকাৰীগীত, বিয়ানাম, নিচুকনিগীত, ঐনিতম, জিকিৰ আদি গীতসমূহৰ সুৰৰ আধাৰত নিজস্ব মৌলিকতাৰ অপূৰ্ব সুৰ সংযোজন কৰিছে তেওঁৰ প্ৰত্যেকটি গীতত। গীতৰ কথাৰ সৈতে সংগতিপূৰ্ণ অপূৰ্ব সুৰ সংযোজনে তেওঁৰ গীতবোৰৰ গাম্ভীৰ্য বহুগুণে বঢ়াই তুলিছে। অৱশ্যে গীতবিলাকৰ সজীৱ আৰু মূৰ্ত কৰি তোলাত তেওঁৰ অমিয়া কণ্ঠৰো অৱদান অনস্বীকাৰ্য।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা এজন মানৱতাবাদী গণশিল্পী। ভালে সংখ্যক গীতত মানৱীয় ভাৱধাৰাৰ উন্মুক্ত প্ৰকাশ ঘটিছে। তেখেতে দেশ-বিদেশৰ নিৰ্যাতিত মানৱ সত্তাৰ ৰূপ প্ৰত্যক্ষ কৰি শোষিত, বঞ্চিত, নিৰ্যাতিত মানুহৰ বাবে

উদাত্ত তথা অমিয়া কণ্ঠেৰে বহুতো কালজয়ী গীত গাই গ'ল। সমাজৰ শোষিত, লাঞ্ছিত, আৰ্তজনৰ প্ৰতি গণশিল্পী হাজৰিকাদেৱৰ অন্তৰৰ স্নেহ অসীম। সৰুতেই বিষ্ণু-জ্যোতিৰ দৰে স্বনামধন্য ব্যক্তিসকলৰ সান্নিধ্যলৈ অহা সুধাকণ্ঠ ড০ হাজৰিকাই মাত্ৰ ১৩ বছৰ বসয়তেই মানৱতাবাদৰ পৰিচয় দি লিখিছিল যুগজয়ী গান- অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙনি ভাৰত গঢ়িম।

নিচুকনী গীত, ঐনিতম, জিকিৰ, কামৰূপী লোকগীত, গোৱালপৰীয়া লোকসংগীত লগতে বিভিন্ন জনজাতীয় গীতসমূহৰ সুৰৰ আধাৰত নিজস্ব শৈলীৰে হৃদয়ৰ অমিয়া ঢালি অপূৰ্ব সুৰ সংযোজন কৰিছে প্ৰতিটো গীতত। এইবোৰৰ নিজস্ব সুৰৰ বৈচিত্ৰ্য তথা বৈশিষ্ট্য আছে। তেওঁৰ প্ৰতিটো গীতৰে আছে সুনিৰ্দিষ্ট আৰু সুপ্ৰশস্ত গতি, আছে সুবিন্যস্ত আশা, মানৱ-প্ৰেম আৰু জীৱন-প্ৰীতি। সমাজৰ সৰু-বৰ সকলো বিষয়েই তেওঁৰ গীতত স্থান দখল কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে অট'ৰিক্সা চালক, দোলাভাৰী, মাছমৰীয়া, জাতীয় বীৰ-বীৰাঙ্গনা, প্ৰেম-প্ৰীতি আদি সকলো বিষয়েই তেওঁৰ গীতত মূৰ্তমান। নিজস্ব প্ৰতিভাৰে নিজস্ব শৈলীৰে গীত ৰচনা কৰা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিটো বিষয়ৰ গীতেই সমাজৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ। এই গীতৰ বিশাল সম্ভাৰৰ পৰা কেৱল এটি দিশহে ইয়াত আলোচনাৰ বাবে লোৱা হৈছে। সেই দিশটো হ'ল- সমাজ- বাস্তৱতাবাদৰ আলোকত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিদ্ৰোহী প্ৰাণে শোষকৰ বিৰুদ্ধে, শ্ৰমজীৱী লোকৰ নিৰ্যাতনৰ বিৰুদ্ধে গীত লিখি নতুন অসম গঢ়িবলৈ নিজকে 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি'ত পৰিণত কৰিব খোজে। প্ৰথমে আমি ১৯৩৯ চনত ৰচনা কৰা 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি' শীৰ্ষক গীতটিৰ কথা ক'ব পাৰো-

অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই / নতুন অসম গঢ়িম।
সৰ্বহাৰাৰ সৰ্বস্ব পুনৰ ফিৰাই আনিম / নতুন ভাৰত গঢ়িম।।
নৰকংকালৰ অস্ত্ৰ সাজি / শোষণকাৰীক বধিম

অন্যায়ৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ কণ্ঠ আছিল সোচ্চাৰ। তেওঁ আজীৱন সংগ্ৰাম কৰিছিল সমাজৰ নিষ্পেষিত শোষিত অৱহেলিত জনতাৰ বাবে। সাম্প্ৰদায়িকতা, কুসংস্কাৰৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ কণ্ঠ আছিল উদাত্ত-

"বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্য জনৰে / হাহাকাৰ শুনিও নিঃশব্দে নীৰৱে
বুঢ়া লুইত তুমি বুঢ়া লুইত বোৱা কিয়? / নৈতিকতাৰ স্খলন দেখিও
মানৱতাৰ পতন দেখিও / নিৰ্লজ অলসভাৱে বোৱা কিয়?
জ্ঞানবিহীন নিৰক্ষৰৰ / খাদ্যবিহীন নাগৰিকৰ
নেতৃত্ববিহীনতাত নিমাত কিয়?

নিজৰ জন্মভূমিৰ প্ৰতি ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ভালপোৱা আছিল অসীম। অসম আৰু অসমীয়াৰ বাবে তেওঁ নিজেও সদা সজাগ আছিল আৰু অসমবাসীকো সজাগ কৰিছিল —

"আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া / বুলি সান্ত্বনা লভিলে নহ'ব,
আজিৰ অসমীয়াই নিজক নিচিনিলে / অসম ৰসাতলে যাব"

তেখেত যেন হৈ পৰিছে মানৱতাবাদৰ প্ৰতিনিধি। সেইবাবেহে 'আমাৰ অসম' ৰ সম্পাদকীয়ত ড০ হীৰেন গোহাঁইদেৱে এনেদৰে লিখিছিল- "ভূপেন হাজৰিকাৰ বাহিৰে এনে এজন দ্বিতীয় গীতিকাৰ আৰু গায়ক নাই যাৰ যাদুকৰী কণ্ঠত আৰু অনুপম কবিত্বময় গীতত সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ, বিভিন্ন কৰ্মক্ষেত্ৰতৰ আৰু বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ মানুহৰ জীৱন সংগ্ৰামৰ ছবি প্ৰতিফলিত হৈছে আৰু তেওঁলোকৰ হৃদয়ৰ বাণী প্ৰতিধ্বনিত হৈছে।"[৩]

ড০ হাজৰিকাই কিম্বদন্তি পুৰুষ হৈ সদায় 'গ্লেমাৰ'ৰ বিকিৰণ ঘটাই কালাতিপাত কৰা হাজৰিকাৰ অতিকে আপোন আছিল সমাজৰ অৱহেলিত, নিষ্পেষিত, দুৰ্দশাগ্ৰস্ত মানুহখিনিহে। তেনে লোকসকলৰ দুৰাৱস্থাই সদায় তেওঁৰ

মন সেমেকাইছিল। বঞ্চিতা, অৱহেলিতা চেনেহী অসমী আইৰ বিধ্বস্তৰূপ দেখি তেওঁ সহিব নোৱাৰিছিল বাবেই হাজৰিকাই উদাত্তকণ্ঠেৰে এই সুদীৰ্ঘ গীতটি গাই লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ দৰে তেওঁ অসমীয়াক সতৰ্ক কৰি দিছিল। সেই গীতটি হ'ল-

আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া / বুলি সান্ত্বনা লভিলে নহ'ব,
আজিৰ অসমীয়াই নিজক নিচিনিলে / অসম ৰসাতলে যাব।

- এই গীতটিৰ জৰিয়তে ঐতিহ্যক সাৰটি ধৰি নিষ্কৰ্মা হৈ বহি থাকিলে অসমীয়াই এদিন কি বিপৰ্যয়ৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে, তাৰ সময়োপযোগী চিন্তা আৰু উদ্বিগ্নতাৰো স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰকাশ ঘটিছে। এনেধৰণৰ গীতৰ জৰিয়তে জাতিৰ দুদিনৰ সময়ত তেওঁ মানুহৰ জাতীয় চেতনবোধক জাগ্ৰত কৰিছিল।"[৪]

"অসম মাতৃৰ সংকটকালীন সময়ৰ কথাও ভূপেন হাজৰিকাই গীতত লিপিবদ্ধ কৰিছে- সেয়া সময় স্বাধীনতা আন্দোলনৰ। সেই সময়ত অসম মাতৃ বগা বঙালৰ কুটিল হাতোৰাত বন্দী; শাসনৰ নামত অসমত চলিছে শোষণ; লোহাৰ শিকলিৰে বান্ধি ৰখা হৈছে আমাৰ স্বাধীনতা। ১৯৫৫ চনত 'পিয়লি ফুকন' ছবিৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকাই এই গীত ৰচনা কৰিছে। কিন্তু এয়া যেন পিয়লি ফুকনৰ ভাষ্য নহয়; এয়া যেন দেশমাতৃক উদ্ধাৰৰ বাবে গায়ক ভূপেন্দ্ৰৰ এক পণ, দেশৰ জনতালৈ আবেদন

স্বাধীন অসমীৰ ডিঙিতে আৰিলে / লোহাৰ শিকলিৰে মণি কোন ক'ত আঁছা অসমীৰ বুকুতে
মোকলাই আনাহি ভাঙি / কিনো দিন পৰিলে আজি / পানী টোপে টোপে পৰে মোৰ চকুলো"[৫]

শেষত সূৰ্য হাজৰিকাৰ এষাৰ কথাৰে- "সাধাৰণতে কবি-সাহিত্যিকসকলৰ কল্পনা সচেতন অন্তৰখনি যিমানেই বিশ্বমুখী হয়, সিমানেই তেওঁলোকৰ ৰচনাৰাজিৰ গভীৰতাত সকলো মানুহেই সমানেই তৃপ্তি পায় আৰু তাৰেই ফলত স্ৰষ্টাৰ জনপ্ৰিয়তাৰ পৰিধিয়ে লাভ কৰে বিপুল বিস্তৃতি। এইদৰে দেশ আৰু কালৰ পৰিধি অতিক্ৰম কৰি যি মানুহে নিজৰ অন্তৰখন যিমান বেছি মানুহৰ মাজত বিলাই দিব পাৰে বা প্ৰকাশ কৰিব পাৰে তেওঁ সিমানেই মহৎ হৈ উঠে। মানুহৰ জয়গান গাই গাই ধৰাৰ দিহিঙে দিপাঙে আজীৱন লৰৰি ফুৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ মহত্ত্বও নিশ্চয় সেইখিনিতেই[৬]।" ●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) বেজবৰুৱা গ্ৰন্থাৱলী ঃ প্ৰথম খণ্ড, পৃষ্ঠা ১২৯

২) বেজবৰুৱা গ্ৰন্থাবলী ঃ প্ৰথম খণ্ড, পৃষ্ঠা ১৩১,

৩) বৰগোহাঞিং, হোমেন ঃ 'আমাৰ অসম' সম্পাদিত, ৬ নৱেম্বৰ, ২০১১, পৃষ্ঠা ৪

৪) দাস, বনলতা আৰু শুভ্ৰজ্যোতি বৰগোহাঁই ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মানৱ প্ৰেম আৰু জাতীয় প্ৰেম, অজন্তা ৰাজখোৱা আৰু ড০ লাচিত বৰুৱা (সম্পাঃ), ড০ ভূপেন হাজৰিকা ঃ জীৱন আৰু শিল্প, পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০১২, পৃষ্ঠা ৮৭

৫) দাস, গকুল চন্দ্ৰ ঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত অসম চেতনা, অজন্তা ৰাজখোৱা আৰু ড০ লাচিত বৰুৱা (সম্পাঃ), ভূপেন হাজৰিকা ঃ জীৱন আৰু শিল্প, পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০১২, পৃষ্ঠা -২৩৮

৬) মোৰ ক'বলগীয়া দু-আষাৰ ঃ সূৰ্য হাজৰিকা, ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলীৰ প্ৰথম খণ্ড, পৃষ্ঠা ০.১৬

মিলিব লাগে মিলাব লাগে ঃ সমন্বয়ৰ প্ৰতীক ভূপেন হাজৰিকা

দীপক শৰ্মামেধী

অতুল্য সত্বা ভূপেন হাজৰিকাৰ সম্যক মূল্যায়ন সম্ভৱ নহয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠ, সুৰ, গীতি-কবিতা, গদ্য-ৰীতি, সাহিত্য সাংবাদিকতা, ব্যক্তিত্ব, সমগ্ৰ সত্বা লগতে তেওঁৰ বিৰাট আৰু মহৎ উপস্থিতি সকলো খিনিয়ে অমৃতময় আছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰভাৱৰ ব্যাপ্তি আৰু গাঢ়তা, তেওঁৰ প্ৰভাৱৰ ক্ষেত্ৰখন, তেওঁৰ প্ৰভাৱৰ গুন-মান, তেওঁৰ লক্ষ্য-জনা দৃষ্টি, তেওঁৰ প্ৰীতি-দিগবলয়ত গোৱা গতিশীল গীতবোৰ, তেওঁৰ সৃষ্টিৰ পৰিমাণ আৰু পৰিসৰ -এই আটাইবোৰ দিশ বিবেচনা কৰি কব পাৰি যে মহাপুৰুষ সকলৰ পাছতে স্থান পাব পৰা গুণ সমৃদ্ধ তেওঁ এজন অমিয় পুৰুষ।

হিন্দু দৰ্শনত আত্মাৰ মোক্ষ প্ৰাপ্তিত অৰ্থাৎ পৰমাত্মাত বিলীন হৈ যোৱাৰ প্ৰক্ৰিয়াটোত বিশেষ ভাবে গুৰুত্ব দিয়া হয়। পৰম গতিৰ এই যাত্ৰা এটা জীৱনতে সফল নহয়, ইয়াৰ বাবে একাধিক জীৱন কালৰ আৰু প্ৰতিটো জীৱন কালৰ বাবে একোটা বেলেগ দেহৰ প্ৰয়োজন হয়। ইয়াৰ বিপৰীতে মানৱতাবাদীসকলে বিমূৰ্ত্ত ভগৱানত বিশ্বাস নাৰাখি বিশ্বাস আৰোপ কৰে মানুহৰ আৰু মানৱীয়তাৰ উত্তৰণতহে। সৃষ্টি কৰ্ত্তা যিয়েই নহওঁক আমি যদি তেওঁৰ সৃষ্টি মানুহৰ প্ৰতি কল্যানমুখী কিবা কাৰ্য্য কৰিব বিচাৰো তেন্তে সেয়া কৰিব লাগিব এইটো জীৱনতেই আৰু এই কথা ভূপেন হাজৰিকাদেৱে ভালকৈ বুজি পাইছিল। সেয়ে তেওঁ লিখি গৈছিল মানুহৰ গান, মানুহৰ মুকুতিৰ গান, মানৱতাৰ গান, প্ৰকৃতিৰ গান, দেশৰ গান, সুন্দৰৰ গান। আধুনিক আৰু প্ৰগতিশীল মনৰ গতিশীল শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ আমোঘ অস্ত্ৰপাতেই আছিল গীত।

ভৌগলিক সীমাই বান্ধি ৰাখিব নোৱৰা ভূপেন হাজৰিকাই গাৰ পাৰিছিল- সাগৰ সঙ্গমত কতনা সাতুৰিলো তথাপিতো হোৱা নাই ক্লান্ত তথাপি মনৰ মোৰ প্ৰশান্ত সাগৰৰ উৰ্মিমালা অশান্ত....

মই এটি যাযাবৰ
ধৰাৰ দিহিঙে দিপাঙে লৰৰোঁ
নিবিছাৰি নিজৰ ঘৰ...

মানুহৰ বাবে কিবা এটা কৰাৰ তাড়নাত ভূপেন হাজৰিকা বিধায়ক হৈছিল। নিৰ্বাচনী সভাত তেওঁ কৈছিল- যদি মই হাৰি যাওঁ মই কম- ৰাইজে মোক নুবুজিলে, আৰু যদি মই জিকোঁ তেন্তে ক'ম- মই মন্ত্ৰী হ'বলৈ নাযাওঁ, মই ৰাইজৰ দুখ শোকখিনি বিৰোধী পক্ষৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকা হিচাবে চৰকাৰক ক'মগৈ। কাৰণ মই দলীয় ৰাজনীতিৰ ভৃত্য নহওঁ। কিমানখিনি আনি দিব পাৰিম ক'ব নোৱাৰোঁ। কিয়নো মই ক্ষমতাৰ আসনত নাথাকিম। পাঁচ বছৰৰ অন্তত বিধান সভাৰ পৰা বিদায় ল'বৰ দিনা হাজৰিকা দেৱে ভাষণত কৈছিল- *There is nothing honourable about the honourable members- there is nothing august about this august house and Parliamentary system in a country where there are lot of people who are unliterate, it is nothing but a delaying technique for getting what about the people need.* বিধায়কসকলৰ সকলো শ্ৰদ্ধেয় নহয়।

মানুহে মানুহৰ বাবে যদিহে অকনো নাভাবে ঃ

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মানবাতাবাদী দৃষ্টিভঙ্গী অতি স্পষ্ট। তেওঁৰ বহু গীতৰ উদ্দেশ্য মানুহৰ অন্তৰত মানুহৰ

প্ৰতি প্ৰেম ওপজোৰাটোৰেই। দুখীয়া, নিচলা পীড়িত বা জীৱনত দুখ কষ্ট ভোগাসকলৰ প্ৰতি সহানুভূতিৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবৰ কাৰণে তেওঁ সদায় গীতৰ মাজেৰে আহ্বান জনাই আহিছে। মানুহৰ দুখ কষ্ট, দৰিদ্ৰ বা শোক লগা পৰিস্থতিৰ কৰুণ ছবি দাঙি ধৰাৰ ক্ষেত্ৰত হাজৰিকা দেৱ এজন অদ্বিতীয় চিত্ৰকৰ। মানৱতাৰ সক্ৰিয় প্ৰকাশ বিচাৰি তেওঁ গাইছিল- দুৰ্বল মানুহে যদি জীৱনৰ কোবাল নদী পাৰ হয় তোমাৰে সাহত, তুমি হেৰুৱাবানো কি? আদি বহু গীত। মানৱীয় সমবেদনাৰে তেওঁ গাইছিল- এইবাৰ বিহুতে মোৰ হে ল'ৰাটোক নিদিলো সুতাৰে চোলা- আদি মানৱতা বাদৰ আশাপূৰ্ণ প্ৰকাশ ভঙ্গীৰ গীতবোৰ।

ভূপেন হাজৰিকাৰ শ্ৰেষ্ঠ সৌন্দৰ্য্য মানবীয় কোমলতা। কুৰি শতিকাৰ মানৱ প্ৰেমৰ যুগত ভূপেন হাজৰিকাই মানৱ প্ৰেমকেই জীৱনৰ অন্বেষণ হিচাপে লৈছে, ইয়েই যেন তেওঁৰ আধ্যাত্মিক লক্ষ্য। তেনে আধ্যাত্মিকতাৰ বাবেই হাজৰিকাদেৱৰ গীত কেৱল সমগ্ৰ ভাৰততেই নহয় পৃথিৱীৰ আন আন বহু দেশতো সমাদৃত হৈছে। মানৱ প্ৰেমৰ বিশ্বজনীন ভাৱেৰে অসমীয়া জাতীয় জীৱনক তেওঁ এনেভাৱে চহকী কৰিছে যে ইতিহাসত প্ৰথম বাৰৰ কাৰণে এজন অসমীয়াই অসমীয়া সমাজখনক আন্তৰ্জাতিক সাঁচত ৰূপ দিবলৈ প্ৰয়াস কৰা যেন অনুমান হয়। মানৱতাবাদক কেন্দ্ৰ কৰি উদ্ভৱ হোৱা নতুন নতুন চিন্তাধাৰা আৰু চেতনা তেওঁ অসমীয়া জাতীয় জীৱনলৈ আনিলে। লণ্ডনৰ এলবাৰ্ট হলত 'গঙ্গা আমাৰ মা পদ্মা আমাৰ মা...' গীতটো গাওঁতে শ্ৰীমতী ৰুমা গুহঠাকুৰতাই ধাৰাষাৰে বোৱা তেওঁৰ চকুলো সামৰিব নোৱাৰি দুই হাতেৰে মাক্ৰ'ফোটো খামুচি ধৰি নিজকে সংযত কৰিছিল। এই গানটোৰ ভাৱধাৰা আৰু কমলতা ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰথমতে অসমীয়া ভাষাৰ গীতটোতেই সৃষ্টি কৰিছিল বুলি জানিব পাৰি তেওঁলোকে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত বিচাৰি হাবাথুৰি খাইছিল বুলি জনা যায়। সেয়ে প্ৰতিমা পাণ্ডেৰ কণ্ঠত দৰদী লোকগীত শুনি ভূপেন হাজৰিকাই গোৱালপাৰীয়া লোকগীত নামাকৰণেৰে বিশ্ব দৰবাৰলৈ লৈ যাব পাৰিছিল-

গৌৰীপুৰীয়া গাভৰু দেখিলো
হাতী ধৰিবলৈ গৈ...
মাঘ মাশেৰ শিতে ভৈষেৰ শিং কাপে..

এনে বহু গীতৰ বাবে তেওঁ যাযাবৰ হৈ ঘুৰি ফুৰিছিল প্ৰান্তে-প্ৰান্তে, দেশে-দেশে, অৰণ্ডে-দৰণ্ডে। ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ মানৱতাবাদ আৰু মানৱ প্ৰেম নানা গীতত নানা ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে য'ত তেওঁৰ গীতত মানুহ, মানুহৰ সৌন্দৰ্য্য-শৌৰ্য-বীৰ্য্য বা মানুহৰ সৃষ্টি যেতিয়াই তেতিয়াই যতে ততে ভুমুকি মাৰে। সেয়ে তেওঁৰ মানৱতাবাদী দৃষ্টিভঙ্গী বা মানৱ প্ৰেমযুক্ত গীতবোৰ সম্পূৰ্ণ পৃথক কৰা কঠিন। এইখিনিতে মানৱ প্ৰেমৰ গীতকেইটা মান উল্লেখ কৰা হ'ল-

১। মানুহে মানুহৰ বাবে- (১৯৬০-৬১ চনৰ ভাষা আন্দোলনৰ সময়ত ৰচনা কৰা)
২। গংগা আমাৰ মা পদ্মা আমাৰ মা (কলিকতা ১৯৭১ চন)
৩। সাগৰ সংগমত কতনা সাতুৰিলোঁ- (১৯৫২, আটলাণ্টিক মহাসাগৰৰ বুকুত কুইন এলিজাবেথ জাহাজত)
৪। শীতৰে সেমেকা ৰাতি- (ডিচেম্বৰ ১৯৭০)

ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠেৰে নিগৰিত হোৱা প্ৰতিটো গীত আৰু কবিতাত যেনেকৈ যাদুকৰি শক্তি আছিল ঠিক তেনেকৈ গদ্যৰ যি প্ৰকাশ ভঙ্গী সেয়াও তুলনা বিহীন। মিঠা মধুৰ ভাষাৰে সজাইছিল মৰম আৰু আন্তৰিকতাৰ মানবীয় মুহূৰ্তবোৰ কিন্তু বিদ্ৰোহ বা খং- অভিমান প্ৰকাশ কৰিছিল কঠিন ভাৱে। মাতৃভূমিয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন বৰ্ণময় কৰিছে। মাতৃভূমিৰ সৌন্দৰ্য, চেনেহ তেওঁৰ আনন্দৰ উৎস। যুগজয়ী, মানবতাবাদী, আজীৱন শিল্পী ভূপেন হাজৰিকা গোটেই বিশ্বত পৰিভ্ৰমি চৰাইৰ দৰে কুজনধ্বনী তুলি ফুৰা চিৰজ্যোতিষ্মান ব্যক্তি। সেয়ে তেওঁ গাব পাৰিছে-

পাহাৰ ভৈয়ামৰ সঙ্গমথলীত বন্ধু এজন আছিল এদিন
ৰ'দালিৰে ভৰা সেই সোণালী সুদিন।

উদাৰপ্ৰাণ ভূপেন হাজৰিকাই অনুভৱ কৰিছিল সমাজৰ উচ্চ-নীচ, ভিন্ন জাতি-গোষ্ঠী-ধৰ্মৰ লোকক সমমৰ্য্যাদাৰে আপোন কৰি সাৱটি ললেহে ঐক্য-সংহতি, সম্প্ৰীতি আৰু সমন্বয়েৰে জাতীয় জীৱনৰ সৌধ সুদৃঢ় কৰিব পাৰি। সেয়ে গীতেৰে তেওঁ কৈ গৈছে-

মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ মহামিলনৰ তীৰ্থ
কত যুগ ধৰি আহিছে প্ৰকাশি
সমন্বয়ৰ অৰ্থ....
মিলিব লাগে মিলাব লাগে জীন যাব হ'লে
কিছু দিব লাগে কিছু লব লাগে ৰবীন্দ্ৰ নাথে ক'লে...

ভূপেন হাজৰিকা আছিল এজন বাস্তববাদী ব্যক্তি। তেওঁ মানুহৰ দুখ অনুভৱ কৰাই নহয় সেই দুখ নাইকিয়া কৰিবলৈ মানুহক উদ্বুদ্ধ কৰি তোলাৰ চেষ্টাও কৰিছিল। সেয়ে তেওঁ গাইছিল-

ধান নিদিও ঋণো নলও সুদ নিদিও আৰু মহাজনৰ নিঠুৰ বুধি
সহোঁ কেলেই বাৰু,

এইখন পৃথিবীতে মানুহৰ মাজত বৃহৎ পাৰ্থক্য। মানুহেই মানুহৰ শত্ৰু। তথাপি যুগে যুগে মানুহেই মানুহৰ সঙ্গী। একেই অনুভূতি, একেই হাঁহি, একেই দুখ, গতিকে সকলো শত্ৰুতা এৰাই চলিবলৈ সকিয়াই দিছিল-

লুইতৰ চাপৰিত চাকৈয়ে কান্দিলে মানুহৰ নাওঁখন ছাই মানুহৰ দোষতে মানুহ বুৰিব আনকচোন দুষিবৰ নাই...

আৰ্তজনৰ বাবে এতিয়াও মানুহে হৈছে ত্ৰাণ কৰ্তা। পৃথিৱীৰ সকলোলৈকে আহ্বান কৰিয়ে তেওঁ ক্ষান্ত থকা নাই। নিজৰ জীৱনক তাৰ আৰ্হি হিচাবে গঢ়ি তোলাৰ প্ৰয়াস কৰি গাইছে-

মোৰ গান হওঁক বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে এক গভীৰ আস্থাৰ গান
বহু বাধাৰ প্ৰাচীৰৰ বিপৰীতে এক তীব্ৰ গতিৰেই গান... ।

কেৱল মানৱতাবাদ আৰু মানুহক ভালপোৱাই তেওঁৰ জীৱনৰ সম্বল নাছিল। মানৱতাৰ সক্ৰিয় প্ৰকাশ আৰু আৰ্তজনক নিজৰ দুখ মোচনৰ বাবে নিজৰ অধিকাৰৰ সতে চিনাকি কৰাই দিয়াৰ পক্ষপাতিও আছিল তেওঁ। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ মাজেদি প্ৰকাশিত হৈছে পৃথিৱীৰ সৰু মানুহৰ জীৱনৰ গূঢ়তম সংবাদ আৰু এই শোষণ জৰ্জৰিত মানুহৰ মুক্তিৰ বাবে দৃঢ় উদাত্ত আহ্বান। সেই বাবে মানৱতাবাদ হৈ পৰিছে তেওঁৰ গভীৰ অন্বেষণ, জীৱনৰ অন্বেষণ। মানুহৰ প্ৰতি থকা দৰদ, মানুহৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতা, মানুহৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধাৰ বাবেই তেওঁ গাইছিল-

মোৰ গীতৰ হেজাৰ শ্ৰোতা
তোমাক নমস্কাৰ
গীতৰ সভাত তুমিয়েতো
প্ৰধান অলংকাৰ... ।

সেয়ে আজি ভূপেন হাজৰিকা নামটোৰ আগে পিছে থকা সকলোবোৰ বিশেষণক ধূলিস্যাৎ কৰি তেওঁ নিজেই বিশেষণ হৈ সমগ্ৰ বিশ্বত উজ্জ্বল জোতিষ্ক হৈ জিলিকি থাকিল।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। ভূপেন হাজৰিকা ঃ সম্পাদনা ঃ ৰত্ন ওজা।
২। সপ্তাহিক জনমভূমি ঃ ১৬ নৱেম্বৰ, ২০১১।
৩। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ ঃ ড০ দিলিপ দত্ত।
৪। মই এটি যাযাবৰ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনী।

ভূপেন দা তোমাৰ কণ্ঠ অবিহনে ....

মণিমালা গগৈ

- অসম আৰু অসমীয়াৰ পৰিচয়ক বিশ্ব জন-মানসত প্ৰতিষ্ঠা কৰি যোৱা সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে জ্ঞানপীঠ বঁটা বিজয়ী ড০ মামণি ৰয়ছম গোস্বামীতকৈ ইমান সাৰ্থকভাবে চাগৈ আন কোনেও ক'ব পৰা নাই। নোৱাৰিবৰে কথা কাৰণ তেওঁ আছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ অন্তৰাত্মাৰ সতে একাত্ম হোৱা আন এক আত্মা। গীতৰ কথাৰে সুৰৰ মাধুৰ্য্যৰে চিন্তাৰ গভীৰতাৰে, চেতনাৰ ব্যাপ্তিৰে এটা জাতিৰ জাতীয় সত্বাক প্ৰবাহিত কৰিব পৰা সূৰ্যসম প্ৰজ্ঞা-প্ৰতিভাৰে উজ্বল-সমুজ্বল এক বিস্ময়কৰ সত্বা। ভূপেন হাজৰিকাই লাভ কৰিছিল সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাৰ খাচ অসমীয়া কথা, পদ্মধৰ চলিহাৰ সুৰ আৰু গোপীনাথ বৰদলৈৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু অসমীয়াত্ব। এই তিনিৰ সংযোগত ভূপেন হাজৰিকাই সৰুকালতেই প্ৰচণ্ড জাতীয়তাবাদ আৰু স্বাভিমান অনুভৱেৰে অসমীয়া সংগীতক, বিজতৰীয়া (বঙালী যাত্ৰাৰ সুৰৰ অনুকৰণত জন্ম হোৱা) অসমীয়া গীতি সাহিত্যক উদ্ধাৰ কৰা কামত অনুপ্ৰাণিত হৈছিল।
- সেই তাহানিতে ভূপেন হাজৰিকাই তেজপুৰত গৈ সান্নিধ্য লাভ কৰিছিল বলিষ্ঠ সাংস্কৃতিক সাঙ্গীতিক অনুপ্ৰেৰণা। জ্যোতিবিষ্ণুৰ আশীষ পুষ্ট হৈ উত্তৰাধিকাৰী হৈছিল এক সুস্থ সাংগীতিক পৰম্পৰাৰ। হৃদয়ত অনুভৱ কৰিছিল ধ্ৰুপদী অসমীয়া সংগীতৰ প্ৰতি গভীৰ আকৰ্ষণ। ওপজিয়েই দেখিছিল বাৰে বৰণীয়া সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰে ভৰা এখন অসম, য'ত পাহাৰৰ সৰলতাৰ মাজত ডুব গৈছিল ভৈয়ামৰ বৈচিত্ৰময় পৰম্পৰাসমূহ। পাহাৰ-ভৈয়ামৰ সম্প্ৰীতিৰ এনাজৰী, মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিশালতা, শংকৰ-আজানৰ বৰ্ণ বৈষম্য ৰহিত উদাৰ মানৱিকতাই শিশু ভূপেনক গঢ়ি তুলিছিল যেন সেই গীতৰ দৰেই, কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰী শংকৰ গুৰুৱে ধৰিছিল নামৰে তান। নামৰে সুৰতে আনন্দত নাচিছিল পবিত্ৰ বৰদোৱা থান। এইয়া ওপজিয়েই লাভ কৰা আদৰ্শ আৰু ঐতিহ্য। ইয়াৰ মাজত লুকাই আছিল আন এজন যুগদ্ৰষ্ট্ৰা, শিল্পীসত্বা, যাযাবৰী জীৱনে হাত বাউল দি মাতিছিল সেইজন গীতিকাৰ সুৰকাৰ প্ৰযোজক পৰিচালক সাহিত্যিক শিল্প সাধকক। শিশুকালতে লাভ কৰিছিল মহান ঐতিহ্যক, যি ঐতিহ্যক প্ৰাণৱন্ত কৰি তুলিছিল বেজবৰুৱাৰ জধলা চুমাৰ পৰশে, দিছিল ঐশী প্ৰেৰণা। শিল্পী সত্বাৰ হৃদয় উদ্বেলিত কৰা জীৱন মন্ত্ৰ।
- গানৰ সভাত গীত গাই শ্ৰোতাৰ হৃদয়ত স্থান উলিয়াই লোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত আছিল হাজাৰ জনৰ আশাৰ বন্তি। কি নাছিল তেওঁৰ গীতত। মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিশালতাইও সামৰি ল'ব নোৱাৰা বিশালতা। জাত পাতৰ বিভেদক মষিমূৰ কৰিব পৰাকৈ দিছিল প্ৰেমৰ ঠিকনা। যুৱতী অনামিকা গোস্বামী আৰু যুৱক প্ৰশান্ত দাসৰ মিলনত বাধাৰ প্ৰাচীৰ ভাঙিবলৈ দিছিল সাহস। বিদ্ৰোহৰ প্ৰচণ্ড অগ্নিপিণ্ড হৈ শোষণকাৰীৰ বিৰুদ্ধে গৰজি উঠিছিল গানেৰে। সাম্যবাদী সমাজ এখন গঢ়িবলৈ বৰ মন আছিল। সেয়ে গাইছিল, সৰুদৈ আইদেউ, সৰুকণৰ মনৰ কথা, ৰংমন মাছলৈ যোৱাৰ কথা - সৰু সৰু মানুহৰ দুখবোৰ বুজি পাইছিল বাবে ই যাযাবৰী জীৱনৰ প্ৰতি আছিল গভীৰভাৱে অনুৰক্ত।
- আজিৰ প্ৰজন্মৰ বাবে ক্ৰমে ক্ৰমে বাঢ়িছে ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰাসংগিকতা। জীৱন আৰু কামৰ মাজত

নাছিল কোনো ভণ্ডামি,সৰল মনৰ মানুহজন আছিল মৰম আকলুৱা। গীতৰ সভাত গীত গাই শ্ৰোতাৰ মৰমতে আপোন পাহৰা হোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ আটাইতকৈ প্ৰিয় গীতটো আছিল সাগৰ সংগমত কতনা সাতুৰিলোঁ তথাপিতো হোৱা নাই ক্লান্ত। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত অসমৰ সাতামপুৰুষীয়া বিহু, চিৰপ্ৰবাহিনী মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ, আৰু ইয়াৰ বাৰে বৰণীয়া জীৱনটো আছিল ঘাই চালিকাশক্তি। বিশ্বভ্ৰাতৃত্ব, বিশ্ব প্ৰেমৰ প্ৰতিও আছিল ঐকান্তিকতাৰে নিষ্ঠাশীল। তুমি বিশ্বৰ শৰীৰত পংগু অংগ হ'লে বিশ্বই জানো ভাল পাব?

- বংগবন্ধু নামেৰেও পৰিচিত ভূপেন হাজৰিকাই বাংলাদেশৰ স্বাধীনতাৰ বাবে গীত ৰচনা কৰিছিল, নাছিল অলপো সংকীৰ্ণতা অথবা বৈৰিতা। সকলোৰে বাবে আছিল অযুত ভালপোৱা। ভূপেন হাজৰিকাৰ আদৰ্শ জীৱন আছিল ভাষা সাহিত্য, ঐতিহ্য আৰু সমন্বয় সম্প্ৰীতিৰ নিকপকপীয়া ভালপোৱাৰে আটি আটি বন্ধা। সেয়ে গাইছিল বহুতো বঙালী ভাই লুইতৰ পাৰ পাই হ'ল বান্ধ অসমীয়াৰ। বুকুখনি উদঙাই ঢালি দিলে অসমীয়াই। মৌজোল স্নেহ নিজৰাৰ। সেইজন ভূপেন হাজৰিকাৰ দেহৰ ৰন্ধে ৰন্ধে বন্ধা আছিল বিশ্ব নাগৰিক হোৱাৰ সপোন। সেয়ে গাইছিল ৰাইজ আজি ভাৰৰীয়া দেশেই নাটঘৰ— তথাপি পাহৰা নাছিল । অসম আমাৰ ৰূপহী গুণৰো নাই শেষ। ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশত সূৰ্য উঠা দেশ।
- ভূপেন হাজৰিকাক অসম আৰু অসমীয়াই চন্দ্ৰ-সূৰ্য থকালৈকে নাপাহৰে, নোৱাৰে পাহৰিব। ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া মানুহৰ আত্মপৰিচয় প্ৰতিষ্ঠা কৰি গ'ল। ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া মানুহৰ বাবে আটাইতকৈ বেছি ডাঙৰ কাম কৰি গ'ল ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ প্ৰশস্তি। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিশালতা, উদাৰতা, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মহানতাই ই শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাক সদায়ে যেন উজ্জীৱিত কৰি ৰাখিছিল। লুইতৰ পাৰত থিয় হৈ বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ লগতে যেন এই বিশাল অঞ্চলৰ সকলো জাতি জনজাতি, জনগোষ্ঠী সকলোকে যেন একেটা সুৰতে একেই আত্মীয়তাৰে নিকপকপীয়াকৈ বান্ধি ৰাখিছে।
- আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰ হ'ল বহ্নিমান। মহামিলনৰ তীৰ্থ। তেওঁ গংগাৰ লগত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ যেন মিল বিচাৰি পাইছিল। গংগাৰ চাপৰিৰ তলিতে দেখিবা, লুইতৰ পলসো আছে। তোমাৰে মোৰে আয়ে কান্দিলে একে চকুপানী মচে। বংগৰ চকুপানী পদ্মাৰ লগত অসম আৰু অসমীয়াৰ, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰৰ মানুহক একেই দুখেৰে যেন দুখী কৰিছে। গংগা আমাৰ মা, পদ্মা আমাৰ মা। সুখে দুখে বুকুৰ মাজত একে যন্ত্ৰণা। পদ্মা নদীৰ ধুমুহাত পৰি কত শত জন আহিলে। লুইতৰ দুয়ো পাৰে কতনা অতিথি আদৰিলে। গংগা পদ্মা কৃষ্ণা গোদাবৰী ব্ৰহ্মপুত্ৰ কাবেৰী। সবে মিলি ভাৰত মহাসাগৰলৈ' যায়। গংগা পদ্মা কৃষ্ণা সোৱণশিৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰ কাবেৰী। লৌহিত্যৰ বহল পাৰক প্ৰণিপাত কৰোঁ, জন্ম ললো ইয়াতেই, ইয়াতে যেন মৰোঁ। কেৱল সিমানেই নহয়, তেৰটা ভাষাত গীত গাই জগতত অসমীয়া ভাষাক সমৃদ্ধিশালী কৰি তুলিছিল। মই লুইতৰ পৰা মিছিছিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চালোঁ। বহুতৰ বঙালী ভাই লুইতৰ পাৰ পাই। হ'ল বান্ধ অসমীয়াৰ। বুকুখনি উদঙাই ঢালি দিলে অসমীয়াই। মৌজোল স্নেহ নিজৰাৰ। লুইতপৰীয়া ডেকা বন্ধু তোমাৰ তুলনা নাই, জীয়াই থকাৰ যুঁজত নামিছোঁ মৃত্যু শপত খাই। আকৌ লিখিছিল, উনাশী আশীত লুইত পৰীয়া দলে সহস্ৰ কণ্ঠেৰে ক'লে এই সংগ্ৰাম শেষ সংগ্ৰাম, এয়েই শেষ শৰাইঘাট। ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে আটাইতকৈ বেছি প্ৰভাৱশালী বিষয়বস্তু হৈ উঠিছিল ব'হাগ আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰ। স্বকীয় ৰূপ লৈ ব'হাগনো আহে ক'লৈ? ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰলৈ নহয় জানো? এই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মহান ঐতিহ্য ই বা কি? মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ মহামিলনৰ তীৰ্থ। কত যুগ ধৰি আহিছে প্ৰকাশি সমন্বয়ৰ অৰ্থ।
- সমন্বয় সম্প্ৰীতিৰ এনাজৰীৰে বিশাল জাতীয় জীৱনক একেই সুৰত বান্ধি থৈ গ'ল কেৱল সুৰেৰে, গীতেৰে।

সেয়ে আজি ভূপেন হাজৰিকাক বাদ দি কোনেও অসম আৰু অসমীয়াৰ ছবিখন পূৰ কৰিব নোৱাৰে। মানুহৰ মাজত থাকি মানুহৰ বাবে গান গাই জীৱন আৰু জগতক শিকাইছিল মানবতাৰ জয়গান।

- ভূপেন হাজৰিকাই কৈছিল, মানুহৰ আনন্দ বেদনাৰ গান যি ভাষাতেই গোৱা হওক, সি আমাৰ অন্তৰত স্পন্দন তুলিবই। ট্ৰেফেলগাৰ স্কোৱাৰত থিয় হৈ গাইছিল বৰ্ণ বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ কৰি, সেই গান আছিল প্ৰতিবাদৰ গান, সংগ্ৰামৰ গান,পলৰ'বচনৰ লগতো গাইছিল জীৱনৰ গান, বিপ্লৱৰ গান। অন্যায়ৰ বিৰুদ্ধে গঢ়ি পিটি গাইছিল জীৱন জিনাৰ গান। মানুহক জগাই তোলাৰ প্ৰয়াসেৰে গাইছিল, নৈতিকতাৰ পতন দেখিও, মানৱতাৰ স্খলন দেখিও নিৰ্লজ ভাৱে বোৱা কিয় ? অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি হৈ নৰকংকালেৰে অস্ত্ৰ সাজি শোষণকাৰীক বধিম বুলি পণ লোৱা গণশিল্পী ভূপেন হাজৰিকা আছিল সঁচা মানৱতাৰ হকে জীৱনকো তুচ্ছ কৰা প্ৰকৃত জাতীয়তাবাদী শিল্পী। যাযাবৰ জীৱনৰ সাগৰ সংগমত সাঁতুৰি ক্লান্তিহীন হৈ সপোন দেখিছিল এখন সুস্থ সবল শক্তিশালী সমাজৰ। সুন্দৰৰ সৰু বৰ আলিয়েদি লৰৱি ফুৰোঁতে আহৰণ কৰিছিল জীৱনৰ মৌৰস। ওৰেটো জীৱন সংগ্ৰামৰ সংগী হৈ জিৰণি ল'লে— এৰি যোৱা স্বপ্নৰ দেশ জালুকবাৰীত, উৰণীয়া মৌ হৈ দেশে দেশে দেশৰ মানুহৰ ছৱি বুকুত বান্ধি লৈ জগতত থৈ গ'ল খোজৰ চিন।
- শেষ জীৱনত লিখি থৈ গ'ল, আকাশ সাৰাটি নামিলো সাগৰত, বুকুত কঢ়িয়ালোঁ আগ্নেয়গিৰি। শব্দৰ বৰষুণে ধৰিলে সাৰাটি কণ্ঠত সুৰৰ অনন্ত সুহুৰি। আশাবাদী জীৱনে গালে অনেক গান, যি গান শুনি শুনি অসমীয়া ল'ৰাৰ পৰা ডেকা হয়, বুঢ়া হৈ সাৰপাই উঠি গাই গান জীৱনৰ। শব্দ আৰু সুৰৰ পৃথিৱীত ধেমালি কৰিলোঁ নানা ছন্দেৰে নিৰানন্দে মহানন্দে, সত্যক ফহিয়ালোঁ জীৱন বোধেৰে, মই জীয়াই আছোঁ সময়ৰ আগে আগে। কোৱাৰ দৰেই জীয়াই আছে জীয়াই থাকিব সময়ৰ আগে আগে অসম অসমীয়াৰ পৰিচয়ৰ নতুন সূত্ৰধাৰ হৈ। তোমাৰ অবিহনে ভূপেন দা এইখন দেশৰ ছবিখন আঁকিব নোৱাৰোঁ। ●

ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু বাংলা গান

তিলক চন্দ্ৰ নাথ

বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে গভীৰ আস্থাৰ গান গোৱা বিশ্ববৰেণ্য শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা এটি মাথো নাম নহয়। জীয়াই থাকোঁতেই সকলো সন্মানৰ অধিকাৰী হোৱা যুগজয়ী শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা। কালজয়ী গীতৰ কৃতবিদ্য গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকা 'অসমৰ পলৰবচন'। ভূপেন হাজৰিকা আছিল হিয়া জুৰোৱা সুৰৰ যাদুকৰ, সংগীত সাধনাত আজীৱন ব্ৰতী বিশ্ববন্দিত সংগীত শিল্পী - এক জীৱন্ত কিম্বদন্তী। সঁচা অৰ্থত 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি' তেখেত, ভেদাভেদহীন সুন্দৰ সমাজৰ স্বপ্নদ্ৰষ্টা শিল্পী। যাৰ গীতত আছে স্বকীয়তা, সমাজ সচেতনতা, অন্তৰ্নিহিত দৰ্শন, সৰলতা, কাব্যিকতা, স্বদেশপ্ৰেম, দূৰদৰ্শিতা, আশাবাদ, হৃদয়স্পৰ্শী আহ্বান, শব্দচয়ন আৰু শব্দ গাঁথনি আদি তেখেতৰ গীতৰ বিশেষত্ব। নিজকে ঠিকনাবিহীন যাযাবৰ বুলি ক'লেও তেওঁ লক্ষ্যবিহীন যাযাবৰ নাছিল। লুইতৰ পাৰৰ পৰা মিছিছিপি হৈ ভল্গাৰ ৰূপ চোৱা আৰু ধৰাৰ দিহিঙে- দিপাঙে লৰৰি ফুৰি ৰঙৰ খনি থকা পৃথিৱীখনকেই ঘৰ বুলি কৈও, লুইতৰ পাৰৰ শুৱনি অসমী আইৰ কোলাতেই শেষ শয়ন কৰিবলৈ থকা আগ্ৰহে শিল্পীগৰাকীক ভাল ভাৰতীয় হৈও প্ৰকৃত অসমীয়া হোৱাৰ গৌৰৱ অক্ষুণ্ণ ৰাখি থৈ গৈছে। বিচিত্ৰ আৰু মহাৰ্ঘ জীৱন শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকা। ভাৰতবৰ্ষই স্বাধীনতাৰ বাবে কৰা সমস্ত ত্যাগৰ সাক্ষী, প্ৰথম অসমীয়া চলচ্চিত্ৰ প্ৰসৱৰ উকমুকনি, বেজবৰুৱাকে ধৰি জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুৰাভা, ফণী শৰ্মাৰ একান্ত সান্নিধ্য লাভ, ভাষা আন্দোলন, চীনৰ আক্ৰমণ, মাধ্যম আন্দোলন, ছবছৰীয়া অসম আন্দোলন, আলফাৰ উত্থান-পতন, আটাইবোৰ জাতি- জনগোষ্ঠীৰ জাতীয়তাবাদী সংগ্ৰাম- অসম আৰু অসমীয়াক জোকাৰি যোৱা এই সমগ্ৰ ঘটনাপ্ৰবাহেই ড০ ভূপেন হাজৰিকাক সামৰি লোৱাত সৰ্বদিশতে উজ্জীৱিত হৈ পৰিছিল এইগৰাকী স্বনামধন্য শিল্পী। তেখেত এহাতে যেনেকৈ আছিল গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, কণ্ঠ কলাকাৰ আনহাতে আছিল কাব্যকলা, চিত্ৰকলাৰো সুদক্ষ শিল্পী। কি অসমীয়া,কি হিন্দী, কি বাংলা চলচ্চিত্ৰ জগতত তেওঁ যেনেকৈ এগৰাকী সফল সংগীত পৰিচালক, প্ৰযোজক, তেনেকৈয়ে তথ্যচিত্ৰ আৰু চলচ্চিত্ৰৰ কাহিনীকাৰ আৰু চিত্ৰ নাট্যকাৰ। এগৰাকী যেনেকৈ সংবাদ সাহিত্যৰ সফল সম্পাদক, গণমাধ্যমৰ বিশিষ্ট গৱেষক, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক, তেনেকৈ বিধান সভাৰো আছিল এগৰাকী সমাজ সচেতন বিধায়ক। এনে বহুমুখী প্ৰতিভাৰে বিধৌত এইগৰাকী অসাধাৰণ কলাকাৰৰ বৈচিত্ৰময় এনে জীৱন পৰিক্ৰমালৈ লক্ষ্য ৰাখি ক'ব পাৰি সাহিত্য সংগীত আৰু কলা সংস্কৃতিৰ জগতত বহুমুখী প্ৰতিভাৰ এক বৰ্ণাঢ্য শোভাযাত্ৰাৰ নাম ডঃ ভূপেন হাজৰিকা।

১৯৫৬ চনত ঘটা এক অনাকাংক্ষিত ঘটনাই ভূপেন হাজৰিকাক অসম এৰিবলৈ বাধ্য কৰাইছিল। চিৰদিন অসমত থাকি অসমীয়াৰ হকে কাম কৰাৰ মানসিকতা থকা সত্বেও অসমতে অপমানিত হোৱা ভূপেন হাজৰিকাক শ্ৰদ্ধা, ভক্তিৰে আঁকোৱালি লৈছিল বংগবাসীয়ে। সুদীৰ্ঘ তেত্ৰিছ বছৰকালৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকাৰ স্থায়ী ঠিকনা হৈ পৰিছিল ৭৭ বি, গল্‌ফ ক্লাব ৰোড, টালিগঞ্জ, কলকাতা-৩৩। ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ বাবে আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি বিবেচিত সময়খিনিয়ে হ'ল কলকাতাৰ জীৱন। ই হ'ল তেখেতৰ একপ্ৰকাৰ সংগীত জীৱনৰ টাৰ্নিং পইণ্ট। কলকাতাবাসীয়ে হাজৰিকাক আঁকোৱালি লৈ দিছিল ভৰিৰ তলৰ মাটি, হাজৰিকায়ো তুলি ল'লৈ জীৱনৰ চিন্তা- চেতনাত 'সবাৰ হৃদয়ে ৰবীন্দ্ৰনাথ, চেতনাতে নজৰুল' সৃষ্টিৰ আধাৰ হ'ল বাংলা গানৰ ৰহঘৰা। লিখি গ'ল এটাৰ পিছত এটা

কালজয়ী বাংলা গান। 'ৰেল চলেও গায়েৰ সীমানায়','আঁকা আঁকা এ পথেৰ/গুম গুম মেঘ ঐ গৰজায়', 'সহস্ৰজনে মোৰে প্ৰশ্ন কৰে', 'বিস্তীৰ্ণ দুপাৰেৰ অসংখ্য মানুষেৰ', 'আমি এক যাযাবৰ', আজ জীৱন খুঁজে পাবি ছুটে ছুটে', 'সাগৰ সংগমে সাতাৰ কেটেছি কত', 'হে দোলা দোলা', 'মানুষ মানুষেৰ জন্য', 'গংগা আমাৰ মা', 'মোৰ যাত্ৰী একই তৰণীৰ' আদি অজস্ৰ গীতৰ ধাৰা। 'বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে', 'শৈশৰতে ধেমালিতে', 'গুপুতে গুপুতে কিমান খেলিম', 'বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন', 'মই এটি যাযাবৰ','শাৰদী ৰাণী', 'মোৰ গান হওক' আদি কলকাতাতেই ৰচনা কৰা অসমীয়া গানবোৰ বাংলালৈ ৰূপান্তৰ ঘটাইছিল বংগদেশৰ খ্যাতনামা শিল্পী, সুৰকাৰ পুলক বন্দোপাধ্যায়, শিবদাস বন্দোপাধ্যায়, মিণ্টু মুখোপাধ্যায়, গৌৰীপ্ৰসন্ন মজুমদাৰ আদিৰ সহায়ত। 'মানুহে মানুহৰ বাবে' শীৰ্ষক অতিকে জনপ্ৰিয় গীতটিৰ বাংলা ৰূপান্তৰ 'মানুষ মানুষেৰ জন্য, জীৱন জীৱনেৰ জন্য, একটু সহানুভূতি কী, মানুষ পেতে পাৰে না ও বন্ধু' এ প্ৰতিগৰাকী বাংলাভাষী লোকৰ ওঁঠত বহুলভাৱে উচ্চাৰিত হৈছিল, বুকুৰে বুকুৰে বাজিছিল অহৰহ এই গান। কলকাতাত থকা সময়ছোৱাত বাংলা ভাষা আৰু গান হাজৰিকাদেৰৰ জীৱনৰ স'তে একাত্ম হৈ পৰে। বাংলা ভাষা আৰু গানৰ সৃষ্টিৰ বীজ ৰোপিত হৈছিল পশ্চিমবংগ আৰু বাংলাদেশত। এনেকি ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ পৰশে নতুন গতি দিছিল বাংলা গীতি সাহিত্যকো। লিখক পৰাণ বৰুৱাৰ মতে আধুনিক ভাৰতবৰ্ষই এতিয়ালৈকে জন্ম দিয়া মনীষী দুগৰাকী হ'ল ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ আৰু ভূপেন হাজৰিকা। দুয়োগৰাকীয়েই আছিল বাংলা গীতি সাহিত্যৰ উজ্জ্বল তাৰকা।

ড০ হাজৰিকাৰ সৈতে বাংলা ভাষা আৰু বাংলা গীতৰ সম্পৰ্ক শৈশৱকালৰ। মাহীয়েক ভৱপ্ৰিয়া দাসে ভূপেন হাজৰিকাক শিকোৱা প্ৰথম বাংলা গানটো আছিল -''চাহিনা মৰিতে আমি এই বিশ্বজগতে/ বিৰাট বিপুল বিষয় সমান''। হাজৰিকাই ধুবুৰীত ছাত্ৰাৱস্থাতে ৰবীন্দ্ৰনাথ আৰু নজৰুলৰ গীতি কবিতাৰ প্ৰতি বৰকৈ প্ৰভাৱিত হৈছিল। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই স্বীকাৰ কৰিছে ''সংগীতেই আমাৰ জীৱন, ধৰ্ম আৰ সাধনা, যাযাবৰেৰ মত পথ চলতে শুনেছি মানুষেৰ হাসি, কান্না, সুখ-দুঃখেৰ বিপৰীত স্ৰোতধাৰা। হাসি কান্নাৰ প্ৰবাল কুৰিয়ে গেঁথেছি আমাৰ গানেৰ মালা। হৃদয়ে আমাৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ আৰ চেতনায় নজৰুল। যদিও আমাৰ মাতৃভূমি আসাম তবুও শিল্পীৰ পবিত্ৰ তীৰ্থ পশ্চিমবংগে দীৰ্ঘদিন ধৰে বাস কৰেছি। ৰবীন্দ্ৰনাথ আৰ নজৰুলেৰ পূণ্য পদাংকে অনুকৰণ কৰে আমি গাই হৃদয় দিয়ে, কণ্ঠ দিয়ে নয়।'' ষাঠিৰ দশকৰ পৰা নবৈৰ দশকলৈ সময়ছোৱা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে আছিল জীৱনৰ আটাইতকৈ উৰ্বৰ সময়। এই সময়ছোৱাতে হাজৰিকাই ৰচিলে বহুতো কালজয়ী গীত। তাৰ লগে লগে সংযোজিত হ'ল 'অসমাপ্ত', 'কড়ি ও কোমল', 'জোনাকিৰ আলো', 'মাহুত বন্ধুৰে','দুই বেচাৰা', 'এখানে পিঞ্জৰ', 'দম্পতী', 'সীমানা পেৰিয়ে', 'চামেলি মেমচাব' আদি চলচ্চিত্ৰৰ নিৰ্মাণ। এই সময়ছোৱাক বংগদেশৰ চলচ্চিত্ৰ আলোচকসকলে ড০ হাজৰিকাৰ জীৱনৰ সোণালী যুগ বুলি অভিহিত কৰিছে। অনস্বীকাৰ্য যে কলকাতাৰ জীৱনশৈলীয়ে ড০ হাজৰিকাক থিয় কৰাই দিছিল বিশাল ভাৰতীয় আৰু বিশ্ব দৰবাৰত। হাজৰিকাদেৱে নিজেই স্বীকাৰ কৰিছে যে কলকাতাত হেমাংগ বিশ্বাস, অমলেন্দু গুহ আদিৰ সান্নিধ্যত তেখেতৰ চিন্তাধাৰাবোৰ পৈণত হৈছিল। প্ৰশ্ন জাগে, হেমাংগ বিশ্বাসক লগ নোপোৱাহেঁতেন, কলকাতাবাসীয়ে আঁকোৱালি নোলোৱাহেঁতেন, এইগৰাকী ভূপেন হাজৰিকাক আজি অসমবাসীয়ে লাভ কৰিলেহেঁতেননে? অমিত সেন পৰিচালিত 'জীৱন তৃষ্ণা' ছবিত 'সাগৰ সংগমে সাঁতাৰ কেটেছি কত' বাংলা ৰূপান্তৰিত গীতটিৰে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ৰাতিটোৰ ভিতৰতে খ্যাতিৰ উচ্চ শিখৰত প্ৰৱেশ কৰিলে, স্থান পালে প্ৰতি বাঙালীৰ হৃদয়ে হৃদয়ে। পৰৱৰ্তী সময়ত এখনৰ পিছত আনখন ছবিৰ যোগেদি বাঙালীৰ হৃদয়ত দৃঢ়ভাৱে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। ভূপেন হাজৰিকাই নিজেই চিত্ৰনাট্য লেখি পৰিচালনা কৰা 'মাহুত বন্ধুৰে' প্ৰমথেশ বৰুৱাৰ পিছতে দ্বিতীয়জন বাংলা ছবি নিৰ্মাণ কৰা অসমীয়া। এইখন ছবিৰ জৰিয়তেই হাজৰিকাই গোৱালপৰীয়া লোকসংগীতক বিশ্ববাসীৰ সমুখত দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। 'দম্পতী', 'জোনাকীৰ আলো', 'এখানে পিঞ্জৰ', 'দুই বেচাৰা', 'কমল গান্ধাৰ', 'বন্ধু' আদি বাংলা ছবিত সংগীত পৰিচালনা কৰি বাংলা সংগীত জগতলৈ নতুনত্বৰ সোঁত বোৱাই আনে। স্বদেশৰ সীমা পাৰ হৈ বাংলাদেশৰ

“সীমানা পেৰিয়ে” ছবিতো সংগীত পৰিচালনা কৰি লগতে ‘মেঘে থম থম কৰে, কিছু নেই’ গীতটোৰে বাংলাদেশত জনপ্ৰিয়তাৰ শীৰ্ষত আৰোহণ কৰে। ইয়াৰ বাবেই বাংলাদেশ চলচ্চিত্ৰ শিল্প সংস্থাৰ দ্বাৰা সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ সন্মানো তেখেতে লাভ কৰে। কলকাতাত থকা সময়ছোৱাত ‘মৰমী বধু’, ‘মহুয়া’ আদি যাত্ৰা পাৰ্টীৰ নাটকতো সংগীত পৰিচালনা কৰি সন্মান বুটলিছিল। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সকলোবোৰ বাংলা গানেই অসমীয়াৰ পৰা ৰূপান্তৰ কৰা নহয়। নিজস্ব শৈলীৰে হাজৰিকাই বহুতো বাংলা গান ৰচনা কৰিছে। বিশেষ উল্লেখযোগ্য যে যিবোৰ অসমীয়া গানৰ বাংলা ৰূপান্তৰ কৰিছে সেইবোৰতো আক্ষৰিক ৰূপান্তৰৰ সলনি ভাবৰহে ৰূপান্তৰ ঘটাইছে- য'ত বিকশিত হৈছে বাংলাৰ কেঁচা মাটিৰ সুবাস। বাংলালৈ ৰূপান্তৰিত গীত ‘বিস্তীৰ্ণ দুপাৰেৰ অসংখ্য মানুষেৰ’, ‘আমি এক যাযাবৰ’, ‘আজ জীবন খুঁজে পাবি ছুটে ছুটে আয়’, ‘দৃপ্ত মশালেৰ অগ্নিশক্তি’, ‘আয় আয় ছুটে আয়’, ‘মোৰা যাত্ৰী একই তৰণীৰ’ আদি গীতবোৰ মূল অসমীয়া গীততকৈও যেন অধিক শ্ৰুতিমধুৰ আৰু তেজস্বী। যিবোৰ গীত বংগদেশৰ প্ৰতি জনতাৰ বাবে মৌলিক গীত হৈ পৰিছিল। ‘আমি এক যাযাবৰ’ গীতৰ ৰেকৰ্ডখনে জনপ্ৰিয় হৈ কমদিনতে প্ৰচুৰ ব্যৱসায়িক সাফল্য লাভ কৰাৰ মানসিক প্ৰশান্তিৰে এইচ এম ভি কোম্পানীয়ে ডঃ হাজৰিকাক এখন এম্বেছাদৰ গাড়ী আৰু এটা সোণালী বাঁহী উপহাৰ দিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই বাংলা ভাষালৈ ৰূপান্তৰ কৰা গানবোৰো অসমীয়া সুৰতেই বন্ধা। ‘মেঘে থম থম কৰে’ (বুকু হম হম কৰে), ‘ৰংগিলা বাঁশীকে ডাকে মনে ৰাখো’ (ৰংমন মাছলৈ গ'ল), ‘বড় ভয় ছিলো যাবাৰ বেলা’ (কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল) আদি গীতবোৰে বংগদেশতো খলকনিৰ সৃষ্টি কৰিছিল। আনহাতে মৌলিক বাংলা ভাষাত ৰচনা কৰা গীতবোৰত আকৌ সম্পূৰ্ণ বাংলা ভাষাৰ থলুৱা সুৰ আৰোপিত হৈছে। ‘লণ্ডন যাবো হাওয়াই গাড়ীতে’, ‘এশহৰ প্ৰান্ত / কলকাতা প্ৰান্ত! ৰূপসী অনন্ত / কলকাতা নাম যাৰ / তোলে প্ৰাণে ঝংকাৰ’ আদি গীত থলুৱা সুৰেৰে প্ৰাণৱন্ত কৰি গৌৰৱান্বিত কৰিছে বংগৰ মানুহক। ভূপেন হাজৰিকাৰ বাংলাপ্ৰীতি বংগদেশৰ জনতাই চিৰদিন মনত ৰাখিব। বিশিষ্ট সংগীত শিল্পী হেমন্ত মুখোপাধ্যায়ৰ মতে,-’দীৰ্ঘদিন বাংলায় বসবাস কৰাৰ ফলে বাংলাৰ প্ৰতি ওৰ মমত্ববোধ স্বাভাৱিকভাবেই গড়ে উঠেছে, কিন্তু আসামেৰ প্ৰতি বিশেষত সেখানকাৰ মানুষদেৰ প্ৰতি ওৰ আকৰ্ষণ কোনো দিন কমেনি,বৰং উত্তৰোত্তৰ বেড়েই চলেছে। তবে আমাৰ মতে, ভূপেনেৰ কোনো সীমাৰেখা নেই। যে আজও শুধু বাংলাৰ বা আসামেৰ এমনকি ভাৰতবৰ্ষেৰ না, সাৰা পৃথিৱীৰ।” সঁচাকৈ, শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাৰ কোনো সীমাৰেখা নাই, কোনো সীমাৰেখাৰেই আবদ্ধ কৰিব নোৱাৰি মহীৰুহ শিল্পীগৰাকীক। তেখেত এগৰাকী বিশ্বশিল্পী। বাংলা সংগীতৰ জয়যাত্ৰাত ভূপেন হাজৰিকাৰ অবদান অসীম। এই কথা বংগবাসীয়ে কেতিয়াও অস্বীকাৰ নকৰে। বাংলাবাসীৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকা “হাজাৰ সালেৰ অহংকাৰ”।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু বাংলা গান ঃ পৰাণ কুমাৰ বৰুৱা
২। গভীৰ আস্থাৰ ভূপেন হাজৰিকা ঃ অৰুণ দত্ত
৩। স্তব্ধ হৈ গ'ল বহুমুখী প্ৰতিভাৰ এক সমদল ঃ ৰতিমোহন নাথ
৪। মানুহে মানুহৰ বাবে- কিছু অনুভৱ ঃ নুমলীগড় সাহিত্য সভা
৫। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ ঃ ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত।

ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নান্দনিকতা

ৰমেশ চন্দ্ৰ ৰায়

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতসমূহৰ বেছিভাগেই একো একোটা উচ্ছখাপৰ কবিতা । ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্তই ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথত লিখিছে, “ড০ হাজৰিকাৰ প্ৰায় প্ৰত্যেকটো গীতেই একো একোটা ধুনীয়া কবিতা।” বিষয়বস্তুৰ নিৰ্বাচন, প্ৰকাশভঙ্গী, উপযুক্ত স্থানত উপযুক্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰ তেওঁৰ গীতসমূহৰ বৈশিষ্ট্য।

সুৰাৰোপিত গীতসমূহত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ যাদুকৰী কণ্ঠ আৰু সাংগীতিক দিশটোৱে আমাৰ প্ৰতিজন লোককে মোহাচ্ছন্ন কৰি ৰাখিছে। যেতিয়াই তেতিয়াই আমি ভূপেনদাৰ গীতৰ কলি আওৰাই নিজকে ধন্য মানিছোঁ। অন্য কথাত তেখেতৰ গীতৰ কলিয়ে আমাৰ হৃদয় জয় কৰি থৈছে। ভূপেনদাৰ গীতৰ সামগ্ৰীক আবেদনৰ নান্দনিকতাই বাৰে বাৰে আমাক আন্দোলিত কৰি তুলিছে। তেখেতৰ গীতৰ পৰা সংগীত আৰু কণ্ঠ একাষৰীয়াকৈ থৈ কথাংশ হাতত ল'লে আমি একো একোটা নিটোল কবিতা বিচাৰি পাওঁ। কবিতাবোৰৰ বক্তব্য অতি শক্তিশালী যদিও দুৰ্বোধ্য নহয়, সমাজৰ সাধাৰণজনেও হৃদয়ঙ্গম কৰিব পাৰে। কেৱল হৃদয়ঙ্গমেই নহয়, হৃদয়ত লৈ ফুৰিব পাৰে, গুণ-গুণাবলৈ কণ্ঠত লৈ ফুৰিব পাৰে। তলৰ গীতটোলৈ লক্ষ্য কৰিলে তেখেতৰ গীতৰ কথাৰ সৰলতা সহজে চকুত পৰে। কেইটামান সাধাৰণ শব্দেৰে মানুহৰ হৃদয় আলোড়িত কৰিবপৰা গীতটো সকলোৰে মুখে মুখে।

মানুহে মানুহৰ বাবে
যদিহে অকণো নাভাবে
অকণি সহানুভূতিৰে
ভাবিব কোনেনো কোৱা? সমনীয়া?

কোনো দাঁত ভঙা শব্দ নাই, নাই কোনো দুৰ্বোধ্যতা অথচ আবেদন সুদূৰপ্ৰসাৰী আৰু সাৰ্বজনীন।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতসমূহৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল আধুনিক কবিতাসমূহত সচৰাচৰ পোৱা একাকীত্ব, নিসংগতা, মৃত্যুচেতনাৰ ছবিৰ অনুপস্থিতি। ড০ আনন্দ বৰমুদৈয়ে ‘স্পন্দন জীৱনৰ’ (অক্টোবৰ মাৰ্চ ২০২২’ সংখ্যাৰ সম্পাদকীয়ত যথাৰ্থতে লিখিছিল, ‘ভূপেন হাজৰিকাৰ কবিতা আধুনিকতাবাদী নিঃসংগতা, বিষণ্ণতা, একাকীত্ব, বিচ্ছিন্নতাবোধ আদিৰপৰা মুক্ত।’ তাৰ বিপৰীতে গভীৰ আশাবোধ, সংকল্প, প্ৰত্যয়ৰ চেতনা তেখেতৰ গীতত মূৰ্তমান।

বহাগ মাথোঁ এটি ঋতু নহয়
নহয় বহাগ এটি মাহ
অসমীয়া জাতিৰ ই আয়ুস ৰেখা
গণ জীৱনৰ ই সাহ

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাক ভূপেন হাজৰিকাই অগ্ৰজ হিচাপে পাইছিল আৰু তেখেতৰ বহুত গীতে গণমুখী চেতনা বহন কৰি আহিছে। তেখেতে লিখিছিল আৰু গাইছিল-

মোৰ গান হওক
বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে

এক গভীৰ আস্থাৰ গান।

একেটা গীততেই গাইছিল - *ধ্বংসমুখী দৃষ্টিভংগী*
কিম্বা মনোমালিন্য
সেয়া নহয় মোৰ গানৰ লক্ষ্য
লক্ষ্য শান্তি অনন্য।

সততে ৰাইজৰ লগত থাকিব খোজা গীতিকাৰ গৰাকীয়ে ৰাইজক উদ্দেশ্যি লিখিছিল আৰু গাইছিল ,

ৰাইজ আজি ভাৰৰীয়া
দেশেই নাটঘৰ
কোনে কি ভাও ল'বা, আহা
সময় যে তাকৰ।

এই সকলোবোৰ গীতৰ কথাংশ একোটা সাৰ্থক গীতি-কবিতা। গীতিকাৰ নিজেই যেতিয়া গীতবোৰ গালে, তাকো সাংগীতিক সম্পূৰ্ণতাৰ মাজেৰে, গীতবোৰে এক বিশিষ্ট নান্দনিকতা আহৰণ কৰিলে।

ড০ হাজৰিকাৰ গীতত ব্যৱহৃত হোৱা শব্দবোৰ মন কৰিবলগীয়া। গীতৰ বিষয়বস্তুৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি উপযুক্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰে গীতসমূহক অধিক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া সংস্কৃতিৰ অভিন্ন অংগ কামৰূপী লোকগীত, গোৱালপৰীয়া লোকগীত, বৰগীত, জিকিৰ, ঝুমুৰ, বিহু আদি গীত গাইছে। 'মাহুত বন্ধু ৰে' কথাছবিত গোৱালপৰীয়া লোকগীতৰ সুৰ আৰু কথা প্ৰয়োগ কৰিছে। অসমীয়া বিহু, বিয়ানামৰ সুৰ হিন্দী গীতত ব্যৱহাৰ কৰিছে। অসমীয়া পৰম্পৰাগত কথা, সুৰ আনি গীতত ব্যৱহাৰ কৰিছে। কথা, সুৰৰ বাহিৰেও অসমীয়া থলুৱা শব্দ, বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ শব্দ নিজৰ গীতত স্থান দিছে যিবোৰে তেখেতৰ গীতক ৰাইজৰ বেছিকৈ ওচৰ চপাই আনিছে। আনহাতে গীতে যেতিয়া দাবী কৰিছে তেতিয়াই তৎসম, তৎভৱ শব্দ গীতলৈ আনিছে।

প্ৰেম মমতাৰ গীতত কোমল শব্দ অনাৰ বিপৰীতে বিপ্লৱ, সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ গীতবোৰত শক্তিশালী শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে।

বিদ্ৰোহৰ গীত, সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ গীত বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে গীতটোত ব্যৱহাৰ কৰা শব্দ আৰু ভাষা উদাহৰণ হিচাপে ল'ব পাৰোঁ -

বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্য জনৰে
হাহাকাৰ শুনিও নিঃশব্দে নীৰৱে
বুঢ়া লুইত বোৱা কিয়?

আকৌ,

জ্ঞানবিহীন নিৰক্ষৰৰ
খাদ্যবিহীন নাগৰিকৰ
নেতৃত্বহীনতাত নিমাত কিয়?

এই গীতটোৰ ওচৰতে তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল গীতটো লৈ চাব পাৰোঁ -

তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল
শেৱালি কোমল হাঁহি
হাঁহিয়ে হৃদয় ভৰিলে শুনাই/
এটি কিবা মিঠা বাঁহী।

... ...
ৰুনুক জুনুক সৰা পাতত
নিয়ৰ সৰি পৰে
গালে মুখে নিয়ৰ সানি
ধেমালিখন কৰে।

গীতৰ বিষয়বস্তুৰ সলনিৰ লগে লগে শব্দবোৰো সলনি হৈছে, ছন্দ আৰু ভাষাৰ লালিত্যও সলনি হৈছে। নিঃসন্দেহে শব্দৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগত গীতসমূহৰ অৰ্থবহতা আৰু নান্দনিকতা বৃদ্ধি পাইছে।

গীতবোৰত ছন্দৰ প্ৰয়োগৰ কথা লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় কিছুমান গীতত প্ৰচলিত মিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে যদিও কিছুমান গীতত অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। উপযুক্ত ছন্দৰ প্ৰয়োগে গীতৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰিছে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ মিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ এটা গীত হ'ল 'অসম আমাৰ ৰূপহী' শীৰ্ষক গীতটো।

অসম আমাৰ ৰূপহী, গুণৰো নাই শেষ
ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশৰ সূৰ্য উঠা দেশ।

অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ গীত এটাৰ উদাহৰণ, -

সহস্ৰজনে মোক প্ৰশ্ন কৰে
মোৰ প্ৰেয়সীৰ নাম মালবিকা নে লিপিকা নে মল্লিকা।...

কিছুমান গীতত জনজাতীয় শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। মিচিং ডেকাটি গীতটোত মিবুগালুক, পেৰেৰুমবং, এগে, গোংগাং, ৰিবিগাচেং, আবুং আদি মিছিং শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। শ্বিলঙৰ মনালিছা গীতত শ্বৰাতি , ডিফু হ'ল তোমাৰে নাম গীতত থেকাৰকিবি, বৰদৈচিলা গীতত চিখলা আদি শব্দ, তেনেদৰে লিয়েংমাকাও, ডিয়েংচি, চিয়েম, ব্লেই আদি বিভিন্ন জনজাতীয় শব্দ তেখেতৰ গীতত ব্যৱহৃত হৈছে। তেনেদৰে বৰ অসমৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ থকা ভৌগোলিক স্থানৰ নামৰ ব্যৱহাৰৰ বাহিৰেও বিশ্বৰ অন্যান্য স্থানৰ নামৰ ব্যৱহাৰে গীতসমূহক বেছিকৈ মানুহৰ মাজলৈ লৈ গৈছে। শ্বিলং , অৰুণাচল , কহিমা, তেজপুৰ, ইলোৰা, চিকাগো, দিগবৈ, দুলীয়াজান, নাওবৈচা, লাচিত নগৰ, টিহু, গোৱালপাৰা ইত্যাদি স্থানবাচক শব্দবোৰে আমাক অতি আপোন এখন পৃথিৱীৰ বতৰা দিয়ে। তেনেদৰে গীতৰ মাজে মাজে থকা নদীৰ নামবোৰে গীতসমূহক যেন সমাজ আৰু দেশ বিদেশলৈ বোৱাই নিছে। বুঢ়া লুইত, ব্ৰহ্মপুত্ৰ, দিচাং, মিছিছিপি, ভল্গা, ৰূপচী নৈ, গঙ্গা, পদ্মা, গোদাবৰী আদি বহুতো নদীৰ নাম গীত সমূহত পাওঁ। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মানুহৰ নাম সমূহেও বিশিষ্টতা লাভ কৰিছে। কেৱল এগৰাকী লোকৰ নাম নহৈ এখন সমাজৰ প্ৰতিনিধি হৈ গীতসমূহৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰিছে। যুৱতী অনামিকা গোস্বামী, যুৱক প্ৰশান্ত দাস, শ্বিলঙৰ মনালিছা লিংডো, আধুনিকা ডালিমী , লিয়েংমাকাও, নলবাহাদুৰ ছেত্ৰী, ৰংমন আদি নামবোৰ গীতসমূহৰ মাজেৰে অতি সহজে আমাৰ আপোন হৈ পৰিল।

গীতৰ শব্দ প্ৰয়োগত ভূপেন হাজৰিকা আছিল অতি সচেতন। কিছুমান প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি গীতৰ সুৰ আৰু ধ্বনিত ৰহণ চৰাইছে। চা-চাকৰি, বা-বাগিচা, প-পলকৰ আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰে গীতৰ সুৰ আৰু লয়ত আত্মিক সৌন্দৰ্য আনি দিছে। দ্বিত্ব শব্দ যেনে মুগ্ধ মুগ্ধ, নিলাজ নিলাজ, নৰ নৰ, মহা মহা আদি শব্দবোৰৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া।

সেন্দুৰ সেন্দুৰ ফোঁটটিয়ে
পাট-গাভৰুৰ কপালতে
সলাজ মৰম আঁকি দি
কি যে সোৱাদ পায়
মই কি আজিও নুবুজোঁ ।

গোলাপ গোলাপ গালতে নিয়ৰৰে ঘামবোৰে ...

গোলাপ গোলাপ গাল, সেন্দূৰ সেন্দূৰ ফোঁট, সজল সজল চাৱনি বাক্যাংশই গীতৰ সৌন্দৰ্যত জেউতি চৰাইছে।

গীতসমূহত দেখা যায় উপমা, চিত্ৰকল্পৰ সফল প্ৰয়োগ। কাজল ৰঙৰ নৈ, পদুম সুৰৰ পানচৈ, এন্ধাৰ ক'লা চুলি, যেন লেতেকুৰে থোক, মাদল কাঠৰ বৰণ এনেধৰণৰ অলেখ বাক্যাংশই গীতসমূহ শ্ৰুতিমধুৰ আৰু আত্মিক সৌন্দৰ্যৰে মহীয়ান কৰি তুলিছে। সুন্দৰ চিত্ৰকল্প প্ৰয়োগ-

এটি এটি ক্ষণ যেন মুকুতাৰে ধন
এনেয়ে হেৰুৱালে নাহে উভতি
নীলা আকাশৰ একোটি তৰা
হঠাতে খহি সাবটি ধৰা
ঘিট্ মিট্ এন্ধাৰৰ নিমাত ৰাতি।

গীতৰ শৰীৰ আৰু আত্মাৰ সৌন্দৰ্য বিচাৰি নন্দনতত্বত অলংকাৰৰ কথা আলোচনা কৰা হৈছে। শব্দালংকাৰৰ অনুপ্ৰাস, যমক, পুনৰুক্তবদাভাস, শ্লেষ আৰু বক্ৰোক্তি ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতসমূহত দেখা যায়। তলত অনুপ্ৰাসৰ দুটামান উদাহৰণ দিবলৈ যত্ন কৰা হ'ল,-

গুম্ গুম্ গুম্ গুম্ মেঘে গৰজিলে
হুম্ হুম্ হুম্ হুম্ ধুমুহা আহিলে

তেনেদৰে,

হে' দোলা হে' দোলা হে' দোলা হে' দোলা
একা-বেঁকা বাটেৰে কঢ়িয়াওঁ কঢ়িয়াওঁ
বৰ বৰ মানুহৰ দোলা।

বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অৰ্থালংকাৰৰ প্ৰয়োগ তেখেতৰ গীতত সততে চকুত পৰে। 'তোমাৰ অংগ জ্বলন্ত জুই', 'তোমাৰ উশাহ কঁহুৱা কোমল শেৱালি কোমল হাঁহি' আদি ৰূপক অলংকাৰ। তেনেদৰে অতিশয়োক্তি অলংকাৰৰ উদাহৰণ

সৰু সৰু পুখুৰীৰ
সৰু পুঠি মাছবোৰে
বিজুলীক গিলিব খোজে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ পৃথিৱীখন এখন গভীৰ সাগৰৰ দৰে। বিভিন্ন দিশৰপৰা আলোচনা কৰাৰ দৰেই আলংকাৰিক দিশৰপৰাও গীতসমূহৰ বিশ্লেষণৰ যথেষ্ট থল আছে।

আন এটা কথা লক্ষ্য কৰা যায় কোনো কোনো গীতত পুৰণি অসমীয়া গীতৰ একোটা কলি, মহাপুৰুষজনাৰ একোটা পদ তেখেতৰ গীতত তুলি দিয়া হৈছে। এটা গীতত তলৰ পদফাকি তুলি দিয়া হৈছে,

মৎস্য কুৰ্ম্ম নৰসিংহ
বামন পৰশুৰাম হলিৰাম বৰাহ শ্ৰীৰাম
বুদ্ধ কল্কি নামে দশ আকৃতি ধৰিছা কৃষ্ণ
তযু পাৱে কৰোহো প্ৰণাম।

গৌৰীপুৰীয়া গাভৰু দেখিলো গীতটোত লৈ অহা হৈছে এটা বিহুনাম -

পৰ্বতে পৰ্বতে বগাব পাৰো মই
লতানো বগাবলৈ টান

বলিয়া হাতীকো বলাব পাৰো মই
তোমাকনো বলাবলৈ টান।

কেতিয়াবা লোকগীতৰ আৰ্হিত সুন্দৰ গীত একোটা লিখি উলিওৱা হৈছে।

শ্যাম কানু সত্যৰ মৰণ নাই।
সাধিলে হেৰোৱা বস্তু হাততে যে পায়
(ঐ ৰাম) স্ত্ৰীৰ বাবে স্বামীৰ চৰণ পূত পুণ্য ঠাই।

তেনেদৰেই পুৰণি অসমীয়া নিচুকনি গীতৰ আধাৰত লিখি উলিওৱা হৈছে -

ঘুমটি যাওৰে মোৰ সোণ জীউটি
শিয়ালী নাহিবি ৰাতি
তোৰে কাণ কাটি লগাম তেলৰ চাকি
শিয়ালী নাহিবি ৰাতি।

এনেদৰেই থলুৱা সুৰ, থলুৱা গীত-মাতৰ সফল প্ৰয়োগে গীতসমূহৰ নান্দনিকতা বৃদ্ধি কৰাৰ লগতে সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ মাজলৈ সহজে বিয়পি পৰিছে।

অসমীয়া গীতৰ ইতিহাসত ভূপেন হাজৰিকাৰ পদাৰ্পণে এক ৰূপান্তৰৰ সূচনা কৰিছিল। ছাত্ৰাৱস্থাতে ভূপেন হাজৰিকাই লিখি উলিয়াইছিল জীৱনৰ প্ৰথম গীতটো।

কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীশংকৰ গুৰুৱে ধৰিছিল নামৰে তান,
নামৰে সুৰতে আনন্দত নাচিছিল পৱিত্ৰ বৰদোৱা থান
মোৰ গুৰু ঐ পৱিত্ৰ বৰদোৱা থান।

কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীশংকৰ গুৰুৰ মহিমা প্ৰকাশ কৰি লিখা এই গীতটিয়ে হাজৰিকাৰ গীতৰ ধাৰাৰ ভৱিষ্যতৰ ইংগিত বহন কৰিছে। গুৰু দুজনাৰ সৃষ্টিৰাজিৰ প্ৰতি ভূপেন হাজৰিকাৰ আছিল বিশেষ শ্ৰদ্ধা। অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ পুৰোধা ব্যক্তিসকলৰ কৰ্মৰাজি বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় গুৰু দুজনাৰ আদৰ্শ আৰু কৰ্মৰাজিৰ প্ৰতি তেওঁলোক বিশেষ শ্ৰদ্ধাশীল আছিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আদিয়ে মহাপুৰুষ দুজনাৰ সৃষ্টি আৰু অৱদানৰ বিষয়ে বিশেষ শ্ৰদ্ধাশীল আছিল আৰু তেৰাৰ আদৰ্শ প্ৰচাৰৰ কাৰণে যথেষ্ট কাম কৰিছিল। ড০ ভূপেন হাজৰিকাও তাৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ শিশু কালতে গোৱা গীত শুনি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই তেওঁক আশীৰ্বাদ কৰিছিল। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সান্নিধ্য ভূপেন হাজৰিকাৰ সংগীত জীৱনৰ সুদূৰপ্ৰসাৰী ঘটনা হিচাপে চিহ্নিত হৈছে। কলকাতালৈ গীতৰ ৰেকৰ্ড কৰিবলৈ তেওঁলোক দুজনেই ভূপেন হাজৰিকাক লৈ গৈছিল। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ দৰেই মহাপুৰুষ দুজনাৰ আদৰ্শ আৰু সৃষ্টিকৰ্মৰ প্ৰতি ভূপেন হাজৰিকাৰ বিশেষ শ্ৰদ্ধা আছিল। তেখেতৰ প্ৰথম গীতটোত শংকৰ গুৰুৰ কথা প্ৰকাশ পোৱাৰ নিচিনাকৈ পিছতো শংকৰদেৱৰ কথা কেবাটাও গীতত পাওঁ, -

শঙ্কৰে যুঁজিলে সুৰৰে বৈৰী
নিশাচৰ যতমানে পলালে লৰৰি।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ গীতি কবিতাত ভূপেন হাজৰিকাই কণ্ঠদান কৰিছিল,

গুৰু লাগে মই শিক্ষিত শিষ্য
জগতক জাননী দিলো

জগতৰ গুৰু শংকৰ ঘৰতেই
অঙ্কলাই নেদেখিলো।

কথাছবিৰ গীত এটাত তেখেতে লিখিছে,

শংকৰে ইছলামকো সন্মান যাচিছে।
আন এটা গীতত লিখিছে,
এই সমাজতে
সমাজ শিল্পী শঙ্কৰদেৱ আজিও আছে
সুৰৰ বৈৰী নাশি নাশি।
আকৌ এটা গীতত পাওঁ, -
পাৰ ভাঙি দিলে শ্ৰীমন্ত শংকৰে
বহে ব্ৰহ্মাণ্ডকো ভেদি
তৃষ্ণাতুৰ মানৰে ফুৰিছে বিচাৰি
শান্তি অমৃতৰ নদী।

অসমীয়া সমাজত মহাপুৰুষ দুজনাৰ গীত-পদ সমূহৰ প্ৰভাৱ সুদূৰপ্ৰসাৰী। ভূপেন হাজৰিকাই মহাপুৰুষৰ তেজৰে কমলাপতি বৰগীতত কণ্ঠদান কৰিছিল যি এটা সময়ত জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছিল। সৌন্দৰ্য কেৱল তাৎক্ষণিক নিৰ্মাণ নহয়, পৰম্পৰাগত চেতনাই সৌন্দৰ্যৰ ভেটি নিৰ্মাণ কৰে। ভূপেন হাজৰিকাই অসমীয়া সংগীতৰ চহকী ধাৰাটোক কেতিয়াও অস্বীকাৰ কৰা নাছিল। প্ৰাচীন কালৰেপৰা মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা লোকগীত, বিহুনাম, হুচৰি, নিচুকনি গীত, বিয়ানাম, ওজাপালি, নাওখেলৰ গীত, উল্টা পুৰাণৰ গীত আদিৰ প্ৰতি ভূপেন হাজৰিকা অতি সচেতন আৰু শ্ৰদ্ধাশীল আছিল। লগতে আছে জিকিৰ জাৰী, চাহ-বাগিছাৰ গীত। এইসমূহ গীতৰ আধাৰত গীত ৰচনা, সুৰাৰোপণত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছিল। যাৰ বাবে তেখেতৰ গীতত আমি মাটিৰ গোন্ধ পাওঁ। পাশ্চাত্য সংগীতৰ শিক্ষাৰে শিক্ষিত হাজৰিকাৰ গীতত আমি পাওঁ সাৰ্থক মিলনৰ নান্দনিকতা।

ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্তই লিখিছে, 'পুৰণা বহু গীতক কৌশলেৰে গাই তেওঁ সেইবিলাকক সৰ্বজনপ্ৰিয় কৰিছে।' তেনেকুৱা দুটামান গীত হ'ল, কামৰূপী লোকগীত,

হে বৰ বৰিবা যায় মেনকা সংগে দুনী ঘট।

গোৱালপৰীয়া লোকগীত - *আৰে গেইলে কি আসিবেন মোৰ মাহুত বন্ধু ৰে ।*

আজান ফকীৰৰ গীত - *চেনেহৰ চৈয়দ যুঁজৰ শ্বহীদ - হায়ৰে হায়।*

নাও খলৰ গীত - *অ' মোৰ মলুৱা হে ,*
অ' মোৰ মলুৱাক কোনে মাৰিলা
হায় মোৰ , হায় মোৰ মলুৱা হে।

এইসমূহ গীত নিজৰ ৰচনা নহ'লেও তেখেতৰ যাদুকৰী কণ্ঠ আৰু উপস্থাপন শৈলীয়ে সদায় শ্ৰোতাৰ মন আপ্লুত কৰি আহিছে।

তেখেতৰ এটা কালজয়ী গীতৰ কথা উল্লেখ কৰাৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰিলোঁ। এইটো তেখেতৰ এটা শ্ৰেষ্ঠ প্ৰেমৰ গীত -

বিমূর্ত মোৰ নিশাটি যেন
মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা
এখনি নীলা চাদৰ
তাৰেই এটি মিঠা ভাঁজত
নিশ্বাসৰে সুৰ আৰু জীয়া জীয়া আদৰ ...

এই গীতটোৰ কথাংশৰ যি ইংগিতময়তা সি সঁচাকৈয়ে চমৎকাৰ। গীতৰ কথাৰ অন্তর্নিহিত চেতনাৰ ফল্গুধাৰাই সচেতন শ্ৰোতাক সদায় আলোড়িত কৰি আহিছে। এনে ৰচনা নিঃসন্দেহে অসমীয়া কবিতাৰ মাজত বিৰল।

হাজৰিকাৰ গীতৰ বিষয়বস্তু মানৰ প্ৰেম, জাতীয় প্ৰেম, অসমৰ ভিন ভিন জনগোষ্ঠীৰ ওপৰত দৃষ্টিপাত, নিজৰ প্ৰাণৰ কথা ইত্যাদি। কথাছবিৰ গীত সমুহৰ কিছুমান কথাছবিৰ প্ৰয়োজনত লিখা হ'লেও কিছুমান নিজৰ গীতো কথাছবিত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল । বিষয়বস্তুৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি গীতৰ শব্দ, ভাষা, বাক্যাংশ, সুৰ আৰু সংগীতৰ সমন্বয় সাধন- এই সকলোবোৰৰ সম্পূৰ্ণতাই গীত একোটাৰ নান্দনিকতাৰ মাপকাঠি নিৰূপিত কৰে। ভূপেন হাজৰিকা আছিল একেধাৰে গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, গায়ক আৰু দক্ষ সংগীত পৰিচালক। তেখেতে সুৰ দিয়া অনেক গীতত আন গায়কে কণ্ঠদান কৰিছে। তেনেদৰে আনে ৰচনা কৰা গীততো ভূপেন হাজৰিকাই কণ্ঠদান কৰিছিল। অসমীয়া, বাংলা, হিন্দী আদি কেবাটাও ভাষাৰ গীতত তেখেতে সংগীত পৰিচালনা কৰিছিল।

ভূপেন হাজৰিকাই দ্বৈত কণ্ঠত গোৱা গীত সমুহো শ্ৰোতাৰ মনত সাঁচ বহুৱাই গৈছিল। তেনেকুৱা এটা গীত, বন্দনা বৰুৱাৰ সৈতে গোৱা তলৰ গীতটি,

পাটগাভৰু ঃ আই সৰস্বতী অ'... ৰংফুল বকুলী
মাজবয়সীয়া পুৰুষ ঃ বোলো কি?
পাটগাভৰু ঃ তোমালৈ মানি যাওঁ শুকুলা ছাগলী, মাহে পৰমানে দি...

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ লহৰ কেৱল অসমীয়া ভাষাতেই সীমাবদ্ধ নহয়। অসমত তেখেত যিমান জনপ্ৰিয় সিমানেই জনপ্ৰিয় পশ্চিমবংগতো। তেখেত বহুবছৰ কলকাতাত আছিল, বহুত গীত বাংলা ভাষাত লিখি গাইছে। বহুত অসমীয়া গীত নতুনকৈ বাংলা ভাষাত লিখি উলিয়াই গাইছে। তেওঁ কৈছিল, 'সবাৰ হৃদয়ে আমাৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ, চেতনায় নজৰুল'। যাযাবৰ মানুহজনে মায়ানগৰী মুম্বাইতো বহুদিন থাকিবলগীয়া হ'ল। হিন্দীতো কেবাটাও গীত ৰচনা কৰিছে, গাইছে, সংগীত পৰিচালনা কৰিছে। এই আটাইবোৰ গীতে অসমৰ পৰিধি ভাঙি সমগ্ৰ ভাৰত, বাংলাদেশ আনকি বিশ্বতেই বিয়পি পৰিল। তেখেতৰ গীতৰ জনপ্ৰিয়তা কিন্তু সাময়িক নহয়, তেখেতৰ জনপ্ৰিয়তা কালজয়ী। তেখেতৰ গীতৰ নান্দনিকতা বিচাৰ আমাৰ দৰে বালি-চাহীয়ে কেনেকৈ কৰিম? মাথোন টুকুৰিয়াইহে চাইছোঁ। ●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ ঃ ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত
২) নন্দনতত্ব ঃ প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য ঃ ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামী
৩) মই এটি যাযাবৰ ঃ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনী
৪) স্পন্দন জীৱনৰ ঃ প্ৰথম বছৰ, দ্বিতীয় সংখ্যা
৫) ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নদী

কল্যাণ ৰায়

এগৰাকী মানৱতাবাদী পুৰুষ। মানৱতাৰ জয়গান গাই বিশ্ববাসীৰ হৃদয় জয় কৰা এগৰাকী প্ৰকৃত গণশিল্পী। মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দৰেই বিশাল আৰু গভীৰ ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী শিল্পী গৰাকীয়ে মুক্তিকামী লক্ষজনৰ মৌনতাক নিজৰ গানেৰে মুখৰ কৰি তুলিবলৈ বিশ্বৰ প্ৰান্তে প্ৰান্তে ঢপলিয়াই ফুৰিলেও প্ৰতি মুহূৰ্ততে অসম আৰু অসমীয়াৰ সৈতে গভীৰ আত্মীয়তা কঢ়িয়াই ফুৰা এগৰাকী খাটি অসমীয়া। তেখেতে মিচিচিপি, ভল্গা, নীল নৈৰ পাৰত থিয় হৈ অসমৰ বুভুক্ষ শিশুৰ আৰ্তনাদ অনুভৱ কৰিব পাৰে। গঙ্গাৰ চাপৰিৰ তলিত লুইতৰপলস বিচাৰিব পাৰে। তেখেতেই গোদাবৰী নৈৰ পাৰৰ পৰা অসমী আইলৈ প্ৰণাম যাচিব পাৰে। বিশ্ব নাগৰিক হৈয়ো খাটি অসমীয়া হোৱাৰ গৌৰৱ কৰে। আত্মীয়তাৰ অতুলনীয় টান আৰু বুকুভৰা মৰমৰ বাবে সৰু-বৰ সকলোৰে "দাদা" বুলি মাতিবলৈ সাহস কৰে। সেই গৰাকীয়েই "গভীৰ আস্থাৰ গান" গাই লুইতপৰীয়াৰ হৃদয়ৰ কোঁহে কোঁহে "চিৰ যুগমীয়া ঢৌ তোলা" অসমী আইৰ সুযোগ্য বৰপুত্ৰ ড০ ভূপেন হাজৰিকা। আমাৰ সকলোৰে শ্ৰদ্ধাৰ ভূপেন দা।

মানৱতাবাদী মহান শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত প্ৰতিভাত হৈ পৰিছে অসমৰ মাটি, পানী আৰু বায়ুৰ গোন্ধ। তেওঁৰ বিভিন্ন গীত সমূহত অসমৰ বৰ্ণাঢ্য লোক জীৱন আৰু লোক সংস্কৃতিৰ সৌন্দৰ্যই উজ্জ্বল ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে। সাধাৰণ মানুহৰ সুখ-দুখ, অনুভূতি চুই যোৱা তেওঁৰ গীতৰ এনে বৈশিষ্ট্যবোৰৰ বাবেই তেওঁ হৈ পৰিছিল এগৰাকী প্ৰকৃত গণশিল্পী। অসমৰ প্ৰবাদ প্ৰতিম পুৰুষ বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আদিৰ সান্নিধ্য লাভ কৰাৰ লগতে কৃষ্ণাংগ মানুহৰ সমতাৰ বাবে চিঞৰি থকা নিগ্ৰো গায়ক 'পল ৰবছন'ৰ সান্নিধ্য আৰু ব্যক্তিত্বৰে সমৃদ্ধ হোৱা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গানত প্ৰকাশ পাই উঠিছে সাম্যবাদ, মানৱ প্ৰেম, দেশ প্ৰেম, সংগ্ৰাম বা বিদ্ৰোহ, সমাজ সংস্কাৰ, আশাবাদ, ৰোমান্টিকতা, নিজৰ জীৱন আৰু প্ৰাণৰ কথা, বিভিন্ন সময়ত উদ্ভৱ হোৱা সাময়িক পৰিস্থিতি আৰু প্ৰসঙ্গ, শিশু মনক পুলকিত কৰিব পৰা সৰল অনুভূতি ইত্যাদি। একেদৰে চিনেমাৰ কাহিনীৰ পৰিবেশ আৰু আৱেগৰ ওপৰতো প্ৰাণ পাই উঠিছিল তেওঁৰ বহু কালজয়ী গীত।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত সমূহত প্ৰকাশ পোৱা উল্লেখিত বহু দিশ, পৰিবেশ অথবা অৱস্থাৰ উপৰিও তেওঁৰ গীতত প্ৰকাশ পোৱা এটা অন্যতম বৈশিষ্ট হৈছে তেওঁৰ গীতৰ সুৰত বৈ যোৱা নদীবোৰ। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত অসমৰ কোনো গাঁৱৰ মাজেৰে বৈ যোৱা নৈ খনৰ পৰা ভাৰতবৰ্ষ অতিক্ৰমী বিশ্বৰ ভিন্ন প্ৰান্তৰ নদীলৈ এক গভীৰ সমন্বয়ৰ সোঁত বৈ যোৱা পৰিলক্ষিত হয়। তেওঁৰ গীতত মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উল্লেখ আৰু ভূমিকা বিশেষ ভাবে লক্ষণীয়। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই বহু সময়ত নদীক মানৱীয়কৰণ কৰি এক বিশেষ মৰ্যদা প্ৰদান কৰিছে। নৈখনক মানৱ মৰ্যদা প্ৰদান কৰি, তাৰ পৰাই তেওঁ সাহস গোটাইছে, প্ৰেৰণা লাভ কৰিছে অথবা প্ৰচণ্ড ক্ষোভ উজাৰিছে আৰু কেতিয়াবা তীব্ৰ সমালোচনাও কৰিছে। গতিকে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰকৃতিৰ অন্যতম্ আৰু অনন্য সৃষ্টি নৈখনক জীৱন প্ৰদান কৰি বিভিন্ন পৰিবেশ আৰু অৱস্থাৰ মাজলৈ আদৰি আনিছে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত বৰ লুইতখনৰ ভূমিকা আৰু গুৰুত্ব অপৰিসীম। তেওঁৰ দৃষ্টিত বিভিন্ন পৰিবেশ, সময় আৰু সমস্যাৰ মাজত বৰ লুইতখন উদ্ভাসিত হৈ উঠিছে। তেওঁ বৰ লুইত আৰু ইয়াৰ উপকূলক নিজৰ জন্মভূমি

হিচাপে এক প্ৰাণৰ টান গভীৰভাৱে অনুভৱ কৰে। সেয়েহে তেওঁ গাইছে—

“লুইতকে মোৰ ঘৰ / লুইতেই মোৰ পৰ
লুইতেই যে ভাঙে-গঢ়ে / সপোন মৰমৰ...”

জন্মভূমিৰ প্ৰতি আজন্ম শিল্পী গৰাকীৰ আছিল সুতীব্ৰ আকৰ্ষণ। সেই বুলিয়েই লুইতক বাদ দি জন্মভূমিৰ কথা কেনেকৈ গায়?

“লৌহিত্যৰে বহল পাৰক প্ৰণিপাত কৰো
জন্ম ল’লো ইয়াতেই, ইয়াতেই যেন মৰো”

স্বদেশ প্ৰীতিত অবিচল ড০ ভূপেন হাজৰিকাই লুইত পৰীয়া যুৱ প্ৰজন্মৰো আছিল এগৰাকী আদৰ্শ পুৰুষ। তেওঁৰ প্ৰতি থকা যুৱ প্ৰজন্মৰ আকণ্ঠ বিশ্বাস আৰু আস্থাক আন্তৰিকতাৰে লৈ স্বদেশ প্ৰেমৰ প্ৰতি সদায় উদগনি যোগাই আহিছিল—

“লুইতপৰীয়া ডেকা বন্ধু / তোমাৰ তুলনা নাই
জীয়াই থকাৰ যুঁজত নামিছা / মৃত্যু শপত খাই”

একেদৰে স্বদেশৰ বাবে প্ৰাণ আহুতি দিয়া লুইতৰ পাৰৰ তেজাল ডেকা জনৰ প্ৰতিও তেখেতৰ আছে গভীৰ শ্ৰদ্ধাঞ্জলি। বুকু ফাটি যোৱা আৱেগৰ ঢৌত কক্ বকাই উঠিছে সেই চিনাকী সুৰ—

“শ্বহীদ প্ৰণামো তোমাক / লুইতৰ পাৰৰে তুমি ডেকা ল’ৰা
তুমিয়েতো বুকু পাতি দিলা / লুইত পৰীয়া তেজাল ডেকা
তুমি আজি অমৰ হ’লা / তুমি আজি শ্বহীদ হ’লা”

আৰু গাইছে —

“এদিন দেখোন চৌপাশে দৈত্য-দানৱ আহি
লুইত পাৰত গুলিয়ালে / বহুতো গ’ল ভাহি”

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ মাজেৰে মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰখন অসমীয়া জাতিৰ মহামিলনৰ উৎস হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত হৈ আহিছে। লুইতৰ দুয়োপাৰ নানা জাতি-জনগোষ্ঠীৰ মিলন ভূমি। এই ব্ৰহ্মপুত্ৰই যেন অসমৰ সমন্বয়ৰ সুৰটি যুগ-যুগান্তৰ ধৰি কঢ়িয়াই আহিছে। সোঁতে সোঁতে কঢ়িয়াই থাকিব অনাগত ভৱিষ্যতলৈয়ো—

“মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ মহামিলনৰ তীৰ্থ
ক’ত যুগ ধৰি আহিছে প্ৰকাশি / সমন্বয়ৰ অৰ্থ”

আকৌ গাইছে—

“প্ৰতি অসমীয়া আমি ভাল ভাৰতীয় / আৰু দূৰণিৰ পৰা আহি
লুইতৰ পাৰৰে মাটিক / মাতৃ বোলা প্ৰতি ভাৰতীয় হ’ল
নতুন ৰূপৰ অসমীয়া”

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত ব্ৰহ্মপুত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি আৰু ইয়াৰ উপকূলীয় মানুহখিনিক লৈ এক গভীৰ আশাবাদ

প্ৰকাশ পাইছে—

“জিলিকাব লুইতৰে পাৰ / আন্ধাৰৰ ভেটা ভাঙি
প্ৰাগজ্যোতিষত বয় / জেউতি নিজৰাৰে ধাৰ”

পুনৰ গাইছে—

"লুইতৰ পাৰ দুটি /জিলিকি উঠিব ৰাতি /জ্বলি শত দেৱালীৰ বন্তি"

গভীৰ আশাবাদ আৰু আস্থাৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুলৈ চাই থকা ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সময়ে সময়ে যেন একতীব্ৰ ক্ষোভতো ফাটি পৰিছে। উপকূলৰ জনসাধাৰণৰ দুৰ্দশা আৰু বিলাই-বিপত্তি দেখি খঙত যেন তীব্ৰ সমালোচনাও কৰিছে। লুইতক লৈ ক্ষোভেৰে প্ৰশ্ন তুলিছে—

"বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্যজনৰে / হাহাকাৰ শুনিও
নিঃশব্দে নিৰৱে বুঢ়া লুইত তুমি / বুঢ়া লুইত বোৱা কিয় ?"

পুনৰ একেই প্ৰশ্ন—

তুমিয়ে যদি ব্ৰহ্মাৰে পুত্ৰ / সেই পিতৃত্ব তেনেই নামমাত্ৰ
নহ'লে প্ৰেৰণা নিদিয়া কিয় ?"

পূৰ্বেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে ড০ হাজৰিকাৰ মন- প্ৰাণত ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীখন কিমান একাত্ম হৈ আছে। মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ অসমৰ কিমান গুৰুত্বপূৰ্ণ ড০ হাজৰিকাই বহু গানত প্ৰকাশ কৰিছে। অসমৰ ভাষা সাংস্কৃতিৰ ইতিহাসত এই নদীৰ অৱদান আৰু ভূমিকা সৰ্বজন স্বীকৃত। এক কথাত মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ অন্যতম সম্পদ। অসমীয়াৰ প্ৰাণে প্ৰাণে প্ৰৱাহিত হৈ থকা এই সম্পদ নৈখনেই কিন্তু অন্যতম্ দুৰ্যোগৰো বাহক। লুইতৰ বান প্ৰতি গৰাকী অসমীয়াৰেই চিনাকী। প্ৰতিটো বাৰিষাতেই লুইতপৰীয়াৰ জনজীৱন স্তব্ধ হৈ পৰে। কেৱল ধন আৰু জন নহয়, জীয়াই থকাৰ নুন্যতম সম্বলখিনিও হেৰুৱাই নিথৰুৱা হোৱা মানুহৰ অৱস্থা ভুক্তভোগীৰ বাহিৰে আনে অনুভৱ কৰাতো সম্ভৱ নহয়। অসমৰ বানপানীৰ বিভীষিকা দিল্লীৰ ৰজাই দেখক বা নেদেখক ড০ হাজৰিকাই দেখিছিল। ওচৰৰ পৰা দেখিছিল বান পীড়িতৰ দুৰৱস্থা, গৰাখহনীয়াই কোঙা কৰা নৈ পৰীয়াৰ অৱৰ্ণনীয় দুখ-বেদনা। সেই সময়ত অতি মৰমৰ নদীখনৰ ওপৰত যেন ড০ হাজৰিকাৰ প্ৰচণ্ড খং উঠিছে, তীব্ৰ ক্ষোভত ফাটি পৰিছে। সেয়ে তেওঁ গাইছে —

"লুইতৰ বলিয়া বান / তই ক'লৈনো ঢাপলি মেলিছ
হৰ হিৰ শৰদে / কাল ৰূপ ধৰি লৈ
কাকনো বাৰে বাৰে খেদিছ ?"

গণশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ব্ৰহ্মপুত্ৰ নৈখনৰ সৈতে ইমানেই নিবিড় সম্পৰ্ক অনুভৱ কৰিছিল যে তেওঁৰ প্ৰেমৰ সৰগীয় অনুভূতিৰ মাজতো প্ৰৱহিত হৈ আছিল ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ সোঁত —

"বৰষাৰ আকাশত মেঘ নজমে / তুমি নহ'লে
জীৱন লুইতখন থমকিহে ৰয় / তুমি নহ'লে"

অনুভূতি প্ৰৱণ শিল্পীগৰাকীয়ে পুনৰ গাইছে —

"শৈশৱতে ধেমালিতে / তোমাৰে ওমলা মনত আছে
বহা'গ মাহৰ লুইত খনিত / দুয়ো সাঁতোৰা মনত আছে'

ড° হাজৰিকাই আকৌ গাইছে —

"লুইতত তিওৱা তোমাৰ দেহা / মাহ আৰু হালধীৰ সুবাস ঘঁহা"

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত বসবাস কৰা ৰাইজৰ জীৱন ধৰণৰ সংগ্ৰাম আৰু দুৰ্দশাই শিল্পীগৰাকীক গভীৰ ভাবে ব্যথিত কৰি তুলিছে —

"ভৰ বাৰিষাৰ বানে / খহাই নিলে গাঁও
পাৰতে উচুপি কান্দে / দুখীয়াৰ ছাও......"

ড° ভূপেন হাজৰিকাৰ গানত লুইতপৰীয়া মাছমৰীয়াৰ জীৱন সংগ্ৰাম আৰু জীৱন- মৰণৰ অনিশ্চয়তা তথা

শোক গাঁথা পৰিস্ফূত হৈ পৰিছে এইদৰে —

পৰহি পুৱাতে / টুলুঙা নাৱতে / ৰংমন মাছলৈ গ'ল
মাছকে মাৰিবলৈ / নালাগে যাবলৈ / ধুমুহা আহিবৰে হ'ল।
কৰবাত কেনেবাকৈ / ঘঁৰিয়ালে বধিব / বৈ যাব তেজৰে ঢল
গধূলি পৰতে / বৰহমপুত্ৰৰ মাজতে / ৰংমন নাইকীয়া হ'ল।"

ড০ হাজৰিকাই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মাজেদি মানৱ প্ৰেমৰ এক আন্তৰ্জাতিক দৰ্শন দাঙি ধৰি বিশ্বৰ অন্যান্য নদীৰ সৈতে সমন্বয়ৰ সুৰ বিচাৰি ফুৰিছে। তেওঁৰ দৃষ্টিত ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু পৃথিৱীৰ অন্য নদীসমূহৰ স্থান লক্ষ্যনীয় ভাবে অভিন্ন হৈ ধৰা দিছে

"লুইতত নাওঁ মেলিও / পদ্মাত ভাটিয়ালি ৰচোঁ
ৰাজ হংস পাখি অ' / মই দুই নদীতে নাচো"

তেওঁ পুনৰ গাইছে —

"মই লুইতৰ পৰা মিচিচিপি হৈ / ভল্গাৰ ৰূপ চালো
অটোৱাৰ পৰা অষ্ট্ৰিয়া হৈ / পেৰিচ সাৱতি ললোঁ।"

আকৌ গাইছে —

"গঙ্গা মোৰ মা, পদ্ম মোৰ মা
মোৰ চকুলোৰে দুটি ধাৰা মেঘনা- যমুনা"

ড০ হাজৰিকাৰ দৃষ্টিত যেন চিৰ প্ৰবাহিনী একোখন নৈ মানুহৰ হৃদয়ৰ পৰা হৃদয়লৈ বৈ যোৱা একোখন প্ৰেমৰ নিজৰা। তেওঁ নৈ খনৰ জৰিয়তে বিভিন্ন জাতি- জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰা আৰু কৃষ্টিৰ এক অপূৰ্ব সমন্বয় গঢ়িব খুজিছে —

"চিয়াঙৰে গালং / লুইতৰে খামটি / টিৱাপৰে ৱানচুৰে
মোক কিয় মাতিছে / অসমীৰ পদুলি উদুলি যে মুদুলি
মৰম- চেনেহৰ হাট বহিছে"

উল্লেখযোগ্য যে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই অসমৰ বিভিন্ন সময়ৰ পৰিবেশ আৰু পৰিস্থিতিত প্ৰকৃতি আৰু বাস্তৱ জীৱনৰ চিত্ৰকল্পৰে লুইত খনৰ আধাৰত বিভিন্ন অৱস্থা আৰু ভাৱৰ প্ৰকাশ ঘটাইছে। যেনে-১৯৬০-৬১ চনৰ ভাষা আন্দোলনৰ সময়ত গাইছে —

"লুইতৰ চাপৰিত চাকৈয়ে কান্দিছে / মানুহৰ নাওখন চাই
মানুহৰ দোষতে মানুহ মৰিছে / আনকচোন দোষিবৰ নাই"

তেওঁ আকৌ গাইছে —

"গঙ্গাৰ চাপৰিৰ তলিতে দেখিবা / লুইতৰ পলসো আছে
তোমাৰে মোৰে আয়ে কান্দিছে / একেই চকুপানী মচে"

১৯৭৯ চনত হোৱা অসম আন্দোলনৰ সময়ত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠই কিমান সহস আৰু প্ৰেৰণাৰ উৎস আছিল, সংগ্ৰামী সকলোক কেনেদৰে মনোবল আৰু আত্মবিশ্বাস বৃদ্ধি কৰিছিল সেয়া নিশ্চয় অসম আন্দোলনৰ সংগ্ৰামীসকলে ভালকৈ প্ৰকাশ কৰিব পাৰিব। অৱশ্যে অসম আন্দোলনৰ পিছত জন্মগ্ৰহণ কৰা প্ৰজন্মটোৱে সেই সময়ৰ পৰিবেশ অনুভৱ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলেও অলপ হীন- দেৰি হ'ব। তথাপি সেই সময়ত গোৱা ড০ হাজৰিকাৰ গান সমূহ লক্ষ্য কৰিলে সেই আৱেগখিনি অনুভৱ কৰাত অকণো অসুবিধা নহ'ব। তেওঁ গাইছিল —

"আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰ হ'ল বহ্নিমান / মনৰ দিগন্তত ধোঁৱা উৰে
আকাশত পপীয়া তৰা ঘুৰে / পদে পদে কৰে কাক অপমান"

তেখেতে আকৌ গাইছে —

"ঊনাশী - আশীত লুইতপৰীয়া দল / সহস্ৰ কণ্ঠেৰে ক'লে
অহিংস নীতিৰে কৰিম সংগ্ৰাম / যাওকগৈ জীৱনটো গ'লে"

গুৱাহাটীত যক্ষ্মাৰোগৰ চিকিৎসালয়ৰ উৎসৱ। ড০ ভূপেন হাজৰিকাই গান গাব। লুইতখন নোহোৱাকৈ গাব পাৰি জানো ? তেওঁ গালে —

"কালৰূপী যক্ষ্মাই ম'ৰাসুঁতি সাজি দিয়ে / বক্ষৰ লুইত খনি বাৰিষা শুকায়"

গুৱাহাটীত শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা হওঁতে ড০ ভুপেন হাজৰিকাই গাইছে —

"শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰ / এক অনেকৰ প্ৰীতি তীৰ্থ
শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰ / বৈয়ে যায় মাজেদি ব্ৰহ্মপুত্ৰ"

মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি অথবা এই নৈখনক প্ৰতীকি অৰ্থত সাঙৰি ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বহু গীত আছে। একেদৰে গণশিল্পী গৰাকীৰ হৃদয়ত নদী ইমানেই একাত্ম হৈ আছিল যে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উপৰিও যিকোনো নদীয়েই তেওঁৰ গীতৰ মাজত উৎকৃষ্ট অৰ্থ প্ৰকাশেৰে প্ৰাণ পাই উঠিছে। উল্লেখ যোগ্য যে ডষ্ক্ৰ ভূপেন হাজৰিকাই "বুঢ়া লুইত বোৱা কিয়" শীৰ্ষক কলজয়ী গীতটি "লুইত"ৰ স্থানত "গঙ্গা"ক অন্তভূৰ্ক্ত কৰি "গঙ্গা বইচ কেন" বুলি বঙালী ভাষালৈ অনুবাদ কৰাৰ লগতে "গঙ্গা বহতী হো কীউ" বুলি হিন্দী ভাষালৈ অনুবাদ কৰি সুসংস্কৃত বঙালী সমাজৰ লগতে সৰভাৰতীয় পৰ্য্যায়ত দৃঢ়তাৰে প্ৰমাণ কৰি দেখুৱালে যে সদায় পবিত্ৰ বুলি গণ্য কৰি থকা, গভীৰ আস্থা আৰু বিশ্বাসেৰে ভক্তিত গদ্‌গদ্ হৈ পৰা নৈখনৰ ওপৰতো প্ৰচণ্ড ক্ষোভ উজাৰাৰ থল আছে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ মানুহৰ জীৱন প্ৰণালী, হাঁহি- কান্দোন, সুখ- দুখৰ সৈতে অন্য দেশ বা ৰাজ্য নৈপৰীয়া ৰাইজৰ যেন বহু সাদৃশ্য দেখা পাইছে। সেয়ে বহু সময়ত অসমৰ নৈ আৰু বাহিৰৰ নৈৰ মাজত পাৰ্থক্যহীন হৈ তেওঁৰ দৃষ্টিত একাকাৰ হৈ পৰিছে। সেয়েহে তেওঁ গাইছে —

"গঙ্গা পদ্মা কৃষ্ণা গোদাবৰী ব্ৰহ্মপুত্ৰ কাবেৰী
গঙ্গা পদ্মা কৃষ্ণা সোৱণশিৰী ব্ৰহ্মপুত্ৰ কাবেৰী
সবে মিলি ভাৰত সহাসাগৰলৈ যায় / ৰঙতে বাগৰি বাগৰি"

নদীৰ প্ৰতি তেওঁৰ ইমানেই আকৰ্ষণ আছিল যে কৰ নদী, কি নদী বিচাৰ কৰাৰ পৰিৱৰ্তে সেই নদীৰ জনজীৱনে তেওঁক হাত - বাউল দি মাতিছিল —

"অ' ভাৰতৰ পঁজা ঘৰত / নৈ পাৰত
সোণ পথাৰত / বাজক সুখৰ বাঁহী
পৰ্ঞ্চনদী গোদাবৰী / মহানদী আৰু কাবেৰীৰ
সোঁতত উঠক ভাঁহি"

তেওঁৰ গীতেৰে প্ৰমাণ কৰিছে যে কৃষক - বণুৱাৰ জীৱন ধাৰণৰ শোচনীয় ব্যৱস্থা আৰু মানুহৰ সংকুচিত মনৰ কথাবোৰ সকলোতে প্ৰায় একেই বহুত ওচৰ ছুপা। মাথো কৰবাত যদি জাত-পাতৰ বিভেদ, কৰবাত ধনী-দুখীয়াৰ বিভেদ, আন কৰবাত হয়তো দেহৰ বৰণটিৰ বাবেই, বিভেদ। মানুহবোৰ কিন্তু সভ্য। প্ৰাচীন নদী সভ্যতাৰেই পলস পৰা —

"মিছৰ দেশৰ নীল নৈৰ পাৰত / ফাল্লাহীনে বিনালে কৈ কৃষকৰ বুকুৰে বেথা
মিচিচিপিৰ পাৰতে কপাহ খেতিতে / নিগ্ৰো জনে বিনালে কৈ মানুহৰ বৰণৰ কথা"

ভাৰত বাংলাদেশৰ মৈত্ৰীৰ কাহিনী প্ৰকাশি ড০ হাজৰিকাই বহু গান গাইছে। নদীক বাদ দি জানো সমন্বয়ৰ কথা ক'ব পাৰি? সেয়ে তেওঁ গাইছে —

"ধৰ্মান্ধতাৰ বিপৰীতে ধৰ্মনিৰপেক্ষতা
বিভেদকামী শক্তিৰ সলনি / গঙ্গা-পদ্মাৰ একতা"

একোখন নদীৰ প্ৰতি থকা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ দুৰ্বলতা আৰু অসমী আইৰ প্ৰতি থকা প্ৰাণৰ টানৰ বাবেই তেওঁৰ গীতত একোখন নদীয়ে সমন্বয়ৰ সাঁকো গঢ়ে। তেওঁৰ গানৰ মাজোৰে একোখন নদীয়ে জাতি - ধৰ্মৰ পৰিধি ভাঙি, দেশৰ সীমা অতিক্ৰমী ভালপোৱাৰ এনাজৰী ডাল মজবুতকৈ বান্ধে।

"আমাৰ গাঁৱতে সোণ বুটলিছোঁ / পথাৰত ওপচে ধান নাজীতৰা
পথাৰত ওপচে ধান / মাছ মাৰো দিচাঙত
পানী খাওঁ কলঙত / টুলুঙা নাৱতে উঠি"

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ মনৰ মাজত নৈ খন যেন অন্তঃসলিলা ৰূপৰে বৈ আছিল। সেয়ে তেওঁ বহু গীতত কোনো নদীৰ নাম উল্লেখ নকৰিলেও প্ৰেম-বিৰহ আদি মনৰ অৱস্থাত নিজৰ আৱেগ প্ৰকাশ কৰিবলৈ নদী শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰিছিল। এক কথাত নদীখনে তেওঁৰ বুকুতেই বাঁহ সাজিছিল। তেওঁৰ গানত মনটোৱে এখন নদী হৈ বৈ গৈছিল—

"গা সিৰে সিৰায়, বুকু ধপেধপায় / মন হ'ল বোৱতী নৈ
খহনীয়া নৈ চেঙেলীয়া পানী / বৈ মোৰ উটায় পৰাণ
তোমাৰেই ক'ৰো শতবাৰ / সুশীতল মুক্তিস্নান"

জীৱনটোও একোখন নদী। ঘাত-প্ৰতিঘাত, সুখ-দুখৰ মাজেৰেই ই নিৰবিধি বৈ যায়। ই কেতিয়াও থমকি নৰয়। থমকি ৰলেই শেষ। গতিকে থমকি ৰোৱাৰ প্ৰাক মুহূৰ্তলৈ জীৱনটোৱে ঘাটে ঘাটে সন্ধান কৰে এবুকু মৰম। সেয়ে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গানত বাজে—

"অ' জীৱন নদীৰে কতনা মোহনা / কোনটো দিশেনো ঘাট
ক'তনো পামগৈ মৰমেৰে ভৰা / এযাৰি আপোনে মাত"

বাস্তৱ জীৱনৰ চিত্ৰকল্পেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উপনৈ তথা ভাৰতবৰ্ষৰ লগতে বিদেশৰ বহু নৈৰ আধাৰত গণশিল্পী গৰাকীয়ে বিভিন্ন ভাৱৰ প্ৰকাশ ঘটাইছে। বহু সময়ত একোখন নদীক তেজ-মঙহৰ মানুহ হিচাপে লৈ মনৰ আৱেগ ঢালিছে। নদীৰ সৈতে তুলনা কৰি মনৰ বিভিন্ন অৱস্থাকো প্ৰকাশ কৰিছে। গতিকে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত নদী এক অনন্য বৈশিষ্ট্য হৈ পৰিছে। তেওঁ নৈ পৰীয়া মানুহৰ দুখ-দুৰ্দশাৰ বাবে যেনেদৰে নৈৰ ওপৰত খৰ্গহস্ত হৈ পৰিছে, একেদৰে একোখন নদীক পিতৃ, গুৰু আসনত বহুৱাই শ্ৰদ্ধাত শিৰনত কৰিবও প াৰিছে। ডঃ ভূপেন হাজৰিকাই ১৯৮৮ চনত "লোহিত কিনাৰে" নামেৰে যিখন হিন্দী ধাৰাবাহিক কৰিছিল, তাতো আমাৰ লুইতপৰীয়া ঐতিহ্য আৰু জীৱনাদৰ্শ পৰিস্ফুত কৰি তুলিছিল। প্ৰতি মুহূৰ্ততে নৈপৰীয়া মাটি, পানী আৰু বায়ুৰ গোন্ধ অনুভৱ কৰি ড০ হাজৰিকাই লোক কথা, লোক কৃষ্টি সমূহৰ দ্বাৰা সুৰৰ সতে সুৰ, হৃদয়ৰ সতে হৃদয়, জাতিৰ সতে জাতিৰ সমন্বয় গঢ়ি তুলিছে। সাধাৰণ মানুহৰ মাজত থাকি, সাধাৰণ মানুহ হৈ, সাধাৰণ মানুহৰ মনৰ কথা তেওঁৰ কথা আৰু সুৰত প্ৰাণ সঞ্চাৰ কৰিছে। সেয়েহে তেওঁ এগৰাকী প্ৰকৃত গণশিল্পী হিচাপে অনন্ত কাললৈ মানুহৰ হৃদয় দখল কৰি থৈছে। লুইতখন বৈ থকালৈ ড০ ভূপেন হাজৰিকা অসমীয়াৰ বুকুৰে বুকুৰে অৱস্থান কৰি থাকিব। ●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ ঃ ড০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত

দেশীগান আৰু ড০ ভূপেন হাজৰিকা

অনুকুল চন্দ্ৰ ৰায়

অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ পথাৰখন যথেষ্ট চহকী। লোকসাহিত্যৰ এই বিশাল পথাৰখনত সমুজ্জ্বল ফচলবিধেই হৈছে অসমৰ বিভিন্ন লোকগীতসমূহ। অসমীয়া লোকসমাজত পৰম্পৰাগতভাৱে প্ৰচলিত এই লোকগীতসমূহৰ ভিতৰত অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাৰ লোকসকল বিশেষকৈ কোচ-ৰাজবংশী আৰু দেশী লোকসকলৰ মাজত প্ৰচলিত লোকগীতসমূহ নানা ধৰণৰ ৰূপে-ৰসে ভৰপুৰ। 'গোৱালপৰীয়া লোকগীত' বা 'দেশীগান' বুলি পৰিচিত লোকগীতসমূহত কৃষিপ্ৰধান লোকসমাজৰ খাটিখোৱা মানুহৰ মনৰ ভাব, নাৱঁৰীয়া, মৈশাল, গাড়ীয়াল, মাহুত প্ৰভৃতি চৰিত্ৰসমূহৰ সৰল মনৰ ভাৱ-কল্পনাৰ অভিব্যক্তি প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়। আমাৰ এই আলোচনাত অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাত প্ৰচলিত লোকগীতসমূহৰ উত্তৰণৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্ব বৰেণ্য সংগীত শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱে কিদৰে এই গীতবোৰক বিশ্ব দৰবাৰত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অৱদান আগবঢ়াইছে, সেই বিষয়ে আলোকপাত কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

আমাৰ আলোচ্য বিষয়বস্তুৰ পটভূমি এই অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলা। অসমৰ পশ্চিম সীমামূৰীয়া এই জিলাখন বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীৰ মিলনভূমি। অতি প্ৰাচীনকালৰ পৰাই অষ্ট্ৰিক, মঙ্গোলীয়, দ্ৰাবিড় আৰু আৰ্য জনগোষ্ঠীয় লোকে এই জিলাখনত বাসবাস কৰি আহিছে। বিশেষকৈ কোচ-ৰাজবংশী, বড়ো-কছাৰী, গাড়ো-ৰাভা, ব্ৰাহ্মণ, কলিতা, নাথ, হাজং, নাপিত, হীৰা, কৈবৰ্ত, কুমাৰ, সুতাৰ আদি বিভিন্ন জাতি-জনগোষ্ঠীৰ লোকৰ ই মিলনভূমি। জাতি-ধৰ্ম-বৰ্ণ-ভাষা সম্প্ৰদায় নিৰ্বিশেষে সকলো ধৰণৰ মানুহৰ সহাৱস্থানৰ ফলত গোৱালপৰীয়া জমিদাৰকালীন সময়ৰ প্ৰেক্ষাপটত হাতী, মাহুত, নাও, নাৱৰীয়া, মৈষাল, গাড়ীয়ালকেন্দ্ৰিক অলেখ লোকগীতৰ সৃষ্টি হৈছে। লোকগীতসমূহৰ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ অতি ব্যাপক তথা বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ। অসমীয়া লোকগীতৰ বিস্তৃত পৰিসৰৰ মাজত গোৱালপৰীয়া লোকগীতসমূহৰ স্থান আৰু মৰ্যাদা অতিকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ।

এই অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাৰ পশ্চিম প্ৰান্তৰ গৌৰীপুৰ চহৰ হৈছে এখনি সাংস্কৃতিক চহৰ। অতীতৰে পৰা ইয়াত সাহিত্য-কলা-সংস্কৃতি চৰ্চা হৈ আহিছে। বিশেষকৈ এই অঞ্চলৰ ভিতৰুৱা গাঁওবোৰতো প্ৰচলিত লোকগীত হৈছে 'দেশীগান'। এই দেশীগান চহা জীৱনৰ প্ৰাত্যহিকত প্ৰতিটো কামৰ লগত জড়িত। এইবোৰ গীতকে বিশ্বৰ দৰবাৰত প্ৰতিষ্টা কৰাৰ কাৰণে ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱৰ যি ভূমিকা সেয়া সঁচাকৈ অতুলনীয়। গৌৰীপুৰৰ জমিদাৰৰ 'হাৱা মহল'ত তেখেতে আতিথ্য লাভ কৰিছিল আৰু প্ৰায় সময়তে 'জলসা' (সংগীত চৰ্চা, বৈঠকী) হৈছিল। এদিন জমিদাৰ প্ৰকৃতিশ চন্দ্ৰ বৰুৱাই (লালজি) তেখেতৰ জীয়ৰী প্ৰতিমা বৰুৱাক দেশী গান গাবলৈ অনুমতি দিছিল। প্ৰতিমায়ো বহু লাজ-সংকোচৰ মাজেৰে তেওঁৰ সুললিত কণ্ঠেৰে এটাৰ পিছত আন এটা দেশী গান পৰিৱেশন কৰিছিল। তেতিয়াই গানবোৰ শুনি বিৰাট বিস্ময় মানিছিল ড০ ভূপেন হাজৰিকাই। দেশীগানৰ অৰ্ন্তনিহিত ভাৱ আৰু বিষয়বস্তু তথা প্ৰতিমা বৰুৱাৰ কণ্ঠৰ যাদু এই আটাইবোৰে আচলতে ড০ ভূপেন হাজৰিকাক মোহিত কৰিছিল। অনাখৰী গঞা লোকসমাজৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা এই লোকগীতসমূহৰ

মাজেৰে লোকমনৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন, প্ৰেম-প্ৰীতি, বিৰহ-বেদনা তথা দেহতাত্ত্বিক ভাবধাৰা প্ৰতিফলিত হোৱাৰ লগতে নাৰীমনৰ কৰুণ অভিব্যক্তি বিশেষভাৱে প্ৰতিফলিত হৈছে। এনেকুৰা ভাৱগধূৰ তথা বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ গীতবোৰ শুনি সঁচাকৈ ড০ ভূপেন হাজৰিকা দেশীগানৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈছিল। বিশ্ব বৰেণ্য সংগীত শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৰে এই লোকগীতৰ সুধা পান কৰি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ মূল ধাৰাৰ সৈতে মিলন ঘটাই অসমীয়া লোকগীতৰ বৰ ঘৰ টনকিয়াল কৰি তুলিছে।

অসমী আইৰ এইজন সুপুত্ৰই অকল অসমৰেই নহয় সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ নাম উজ্বলাবলৈ সক্ষম হৈছে তেখেতৰ যাদুকৰী কণ্ঠৰে। গীত তেখেতৰ জীৱিকা নহয়, গীত তেখেতৰ জীৱন সাধনা। শোষিত-লাঞ্ছিত জনতাৰ জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি তেখেতে গীতৰ মাজেৰে তুলি ধৰি সাম্যবাদৰ বীজ ৰোপন কৰিবলৈ অহৰহ চেষ্টা কৰিছিল। শদিয়াৰ পৰা ধুবৰীলৈকে তেখেতে প্ৰতিটো জনগোষ্ঠী, প্ৰতিজন মানুহৰ হৃদয়ৰ ভাষা বুজি লৈ গীতৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল। সেয়েই হয়তো তেখেতে তেতিয়াৰ দিনতেই 'পল ৰ'বছনৰ' বিখ্যাত সেই গীত *(We are in the same boat brother...)* অসমীয়ালৈ ভাষান্তৰ কৰি গাইছিল 'আমি একেখন নাওঁৰে যাত্ৰী' তেখেতে প্ৰতিটো ভাষাতে প্ৰতিজন মানুহে বুজিব পৰাকৈ গীতবোৰ গাইছিল।

অসমীয়া, বঙালী, হিন্দী গীতৰ লেখীয়কৈ সমান্তৰালভাৱে তেখেতে অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাত প্ৰচলিত গীতবোৰ সুন্দৰভাৱে পৰিৱেশন কৰিছিল। এইগীত তেখেতে সাংস্কৃতিক নগৰী গৌৰীপুৰৰ হাৱামহলত তালিম দিছিল পদ্মশ্ৰী প্ৰতিমা বৰুৱা পাণ্ডেৰ সৈতে আৰু তাতেই তেখেতে গীতবোৰৰ পৰিৱেশনৰ ধৰণ তাল, লয়, আদি আয়ত্ব কৰি লৈছিল।

গৌৰীপুৰৰ জামিদাৰ প্ৰকৃতিশ চন্দ্ৰ বৰুৱা ওৰফে লালজী আছিল এগৰাকী সংস্কৃতি প্ৰেমী, গৌৰীপুৰৰ হাৱাখানাত মাজে মাজে লোকগীতৰ চৰ্চা কৰিছিল আৰু বিভিন্ন প্ৰান্তৰ শিল্পীয়ে তাত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাত প্ৰচলিত গীতবোৰৰ সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণ কৰি প্ৰকৃতিশ চন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সুযোগ্য সন্তান প্ৰতিমাই গাইছিল। প্ৰতিমাৰ সুললিত কণ্ঠত গীতবোৰে প্ৰাণ পাই উঠিছিল। মাটি-মানুহৰ গোন্ধ থকা গীতবোৰ গাই প্ৰতিমাই হেজাৰ হেজাৰ মানুহৰ হৃদয়ত স্থান দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। প্ৰতিমাৰ যাদুকৰী কণ্ঠৰ কথা শুনি এদিন ড০ ভূপেন হাজৰিকা গৌৰীপুৰৰ হাৱামহলত উপস্থিত হয় আৰু প্ৰকৃতিশ চন্দ্ৰ বৰুৱাই হাজৰিকাদেৰক নিজৰ জীয়েকৰ কণ্ঠত প্ৰচলিত লোকগীতবোৰ গোৱাই শুনায়, দোতৰা, সাৰিন্দা আৰু ঢোলৰ তালত গোৱা গীতবোৰৰ মাদকতা আছিল বেলেগ ধৰণৰ। ভূপেন হাজৰিকাই সেই গীতবোৰ শুনি নিজৰ কণ্ঠেৰে সুৰ ঢালিছিল লগতে প্ৰতিমা বৰুৱাইও তেখেতৰ লগত সুৰ মিলাই একলেগে গীতবোৰ গাইছিল।

১৯৬১ চনত আকাশবাণী গুৱাহাটী কেন্দ্ৰত এই অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাৰ প্ৰচলিত লোকগীতবোৰ বাণীবদ্ধ কৰাৰ পিছত গীতবোৰৰ নামকৰণৰ ক্ষেত্ৰত আকাশবাণী কেন্দ্ৰৰ পৰিচালকগৰাকীয়ে দেশী গীত বুলি পৰিচয় কৰি দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত আপত্তি দৰ্শাইছিল যিহেতু অসমৰ অন্যান্য লোকগীতবোৰ কোনো বিদেশী ভাষাৰ নহয়। তেতিয়া ড০ হাজৰিকাদেৰে এই গীতবোৰৰ এটা নামকৰণ কৰিছিল 'গোৱালপাৰীয়া লোকগীত' আৰু সেই নামেৰেই গীতবোৰ সম্প্ৰসাৰিত হয়। অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাত প্ৰচলিত লোকগীত বাবেই এইবোৰ গোৱালপৰীয়া লোকগীত হিচাপে পৰিচিত। অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাত কথিত ভাষা 'দেশী' বা 'কোচ-ৰাজবংশী'। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী সময়ত কিন্তু প্ৰতিমা বৰুৱাই এটা সাক্ষাৎকাৰত কৈছিল-

The Prevailing Culture in Goalpara is not the culture of my familly.

সেয়া যিয়েই নহওক কিয়, ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু প্ৰতিমা বৰুৱাৰ দ্বৈত কণ্ঠত গোৱা গীতবোৰে এই

অঞ্চলৰ সৰ্ব সাধাৰণৰ হৃদয়ত স্থান পাবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই লোকগীতসমূহ নিঃসন্দেহে অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ। এইবোৰ অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ ভঁৰালখন যথেষ্ট পৰিমাণে সমৃদ্ধ কৰি ইয়াৰ সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধি কৰিছে। ইয়াৰ মূলতেই ড০ হাজৰিকাদেৰ। তেখেতৰ অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাৰ প্ৰতি থকা আন্তৰিকতা, অক্লান্ত পৰিশ্ৰম, ত্যাগ, আমাৰ এই চমু আলোচনাই এই ক্ষেত্ৰত নতুন আলোচনাৰ পথ প্ৰশস্ত কৰিলে আমাৰ শ্ৰম কিঞ্চিত পৰিমাণে হ'লেও সাৰ্থকতা লভিব।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। গফুৰ, আব্দুল ঃ গোৱালপৰীয়া সংস্কৃতি, বীণা লাইব্ৰেৰী, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী, ২০১৭
২। নাথ, দ্বিজেন ঃ গোৱালপৰীয়া লোক সংস্কৃতি, উদ্যোগপাম, বামুনীমৈদাম, গুৱাহাটী, ২০১৮
৩। নেওগ, মহেশ্বৰ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপ-ৰেখা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী, ২০১৩
৪। শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, অৰুনোদয় প্ৰেছ, শিলপুখুৰী, গুৱাহাটী

‘উৰণীয়া মৌ’ এক ৰোমাঞ্চিত অভিজ্ঞতা

গোবিন কুমাৰ খাউণ্ড

‘আপোনাক মানুহগৰাকী লাগেনে কেচুঁৱাটো লাগে ?’ ইংৰাজ ডাক্তৰজনে সোধা অবাঞ্চিত কথাটোৱে নীলকান্ত হাজৰিকা নামৰ মানুহজনক একেবাৰে বিমোৰত পেলাইছিল। কাৰণ মাকৰ গৰ্ভত থকা শিশুটিৰ মূৰটো ডাঙৰ হোৱাৰ বাবে সুকলমে জন্ম দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট জটিলতাই দেখা দিছিল। সেয়ে চিকিৎসকজনে তেনেদৰে সুধিছিল। নীলকান্ত হাজৰিকা নামৰ সৰল মানুহজনে একেষাৰেই কৈছিল, ‘পাৰিলে দুয়োটাকে বচাই দিয়ক নোৱাৰিলে মাকক বচাই দিয়ক।’ চিকিৎসকে চেষ্টা কৰিছিল মাকসহ সন্তানক জীয়াই ৰাখিবলৈ। অৱশেষত সেয়াই হৈছিল। সন্তান জন্ম হোৱাৰ পাছত চিকিৎসকে চেৰাশালীৰ পৰা ওলাই আহি কৈছিল, “Blessed with a male child.”জন্মৰ ক্ষণতে মৃত্যুৰ সৈতে যুঁজ দিয়া সেই সন্তানটিয়েই আছিল গন্ধৰ্ব কুমাৰ ভূপেন হাজৰিকা।

অসমীয়া প্ৰাণৰ পুৰুষ সুধাকণ্ঠ, ভাৰতৰত্ন ডক্টৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ বৰ্ণিল জীৱন পৰিক্ৰমা সামৰি ভিন্নজনে ভিন্ন দৃষ্টিৰে বহু প্ৰবন্ধ-কিতাপ ৰচনা কৰাৰ মাজতে ধুমুহাৰ শক্তিৰে ব্ৰজৰ গৰ্জনেৰে সৰ্বাকাশ কঁপাই সংকীৰ্ণতাৰ পাহাৰ খহাই মানুহৰ বাবে গীত গোৱা ভূপেন দাৰ জীৱন সামৰি এখন উপন্যাস লিখাৰ বাসনা উপজিছিল। বাওনা হৈ চন্দ্ৰলৈ হাত মেলাৰ দূৰাকাংক্ষা উপজিছিল ডক্টৰ ভূপেন হাজৰিকা জি. এন. আৰ.চিত চিকিৎসাধীন হৈ থকাৰ সময়ত ভূপেন দাৰ সৈতে ছাটোৰ দৰে লাগি থকা কমল কটকীদেৱে ‘প্ৰান্তিক’ত লেখা কিছু অপ্ৰিয় সত্যৰ বুকুত। ‘প্ৰান্তিক’ত প্ৰকাশিত লেখাটো পঢ়িয়েই সিদ্ধান্ত লৈছিলোঁ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন সংগ্ৰামৰ আধাৰত উপন্যাস এখন ৰচনা কৰাৰ। সেয়ে প্ৰকাশক প্ৰদীপ গোস্বামীক কথাটো জনোৱাত উচাহেৰে কৈছিল, “কৰা মই প্ৰকাশ কৰিম।” তাৰ পিছতেই আৰম্ভ হৈছিল ভূপেন হাজৰিকাক বিচাৰি যোৱাৰ এক ৰোমাঞ্চিত অধ্যায়। ভূপেন হাজৰিকাক দহফুট ওচৰৰ পৰা নেদেখাটো মোৰ জীৱনৰ যিদৰে দুৰ্ভাগ্য ভূপেন হাজৰিকাৰ আকাশসম বিশালতাক ‘উৰণীয়া মৌ’ৰ বুকুলৈ আদৰি আনিব খোজাতো আছিল মোৰ জীৱনৰ আন এক সৌভাগ্য।

“মাজুলীৰ পৰা মই সঞ্জয় ঘোষে” কৈছোঁ নামৰ উপন্যাসখনেৰে আৰম্ভ হৈছিল মোৰ ঔপন্যাসিক জীৱন। সেয়া আছিল এক শ্বাসৰুদ্ধকৰ সময়। স্বাধীন অসম বিচৰা আলফাৰ মুক্ত বিচৰণৰ সময়। আলফাৰ বন্দুকৰ সন্মুখত নাচি আছিল মোৰ শব্দ আৰু ভাৱৰ পৃথিৱী। এগৰাকী সাংবাদিক হিচাপে চিনি পোৱা সময়তে উপন্যাসখন যেতিয়া ‘বিপ্লৱীৰ বলি শালত প্ৰেতাত্মাৰ ক্ৰন্দন’ শিৰোনামাৰে খণ্ড -খণ্ডকৈ আলোচনীৰ পাতত ওলাইছিল আলফাই হুংকাৰ দি বন্ধ কৰি দিছিল। পৰৱৰ্তীকালত ‘মাজুলীৰ পৰা মই সঞ্জয় ঘোষে কৈছোঁ’ নামেৰে উপন্যাসখন প্ৰকাশৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল মোৰ এগৰাকী সুহৃদ বন্ধু পৱন শইকীয়াই। অৱশ্যে আলফাৰ ভয়ত কিতাপখনত প্ৰকাশকৰ নাম দিয়া হোৱা নাছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত উপন্যাসখন বনলতাই প্ৰকাশ কৰিছিল। ‘মাজুলীৰ পৰা মই সঞ্জয় ঘোষে কৈছোঁ’ নামৰ উপন্যাসখনৰ পাছতে উদাসীন সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰে মাজুলীক গৰিমাময় কৰি ৰখা সত্ৰ সংস্কৃতিক লৈ লিখি উলিয়াইছিলোঁ ‘আতৈ’ নামৰ উপন্যাসখন। বৰ আন্তৰিকতাৰে ‘আতৈ’ আদৰি লৈছে পাঠকে। পৰৱৰ্তীকালত সময়ৰ কুঁৱলী ফালি যাত্ৰা কৰিছিলোঁ শদিয়াৰ ফ্ৰণ্টিয়াৰ ট্ৰেক, বনুং গাঁৱলৈ ভূপেন হাজৰিকাক বিচাৰি। তাতেই জন্ম হৈছিল ‘উৰণীয়া মৌ’ৰ নায়ক ভূপেন হাজৰিকাৰ। আদি মহিলাৰ স্তন পাণ কৰি সময়ৰ মহানাদ হৈ অসমী আইক জগত সভাত চিনাকী কৰাই দিয়া ভূপেন দাৰ জন্ম স্থানৰ সহজ-সৰল মানুহবোৰ বিচাৰি ‘মই এটি যাযাবৰ’ নামৰ অনুলিখিত আত্মজীৱনীখন চলাথ কৰাৰ পিছত

ক্ৰমে মই সোমাই গৈছিলোঁ ভূপেন হাজৰিকাৰ ৰচনাৱলীৰ মাজলৈ। বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাই মহাজীৱনৰ নায়কত পৰিণত কৰা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সুদীৰ্ঘ বায়'দাতা দেখি মাজে মাজে বোধ হৈছিল নিয়ম ভঙাৰ খেল খেলা মানুহজনক উপন্যাসৰ নিয়মেৰে আমাৰ দৰে সাধাৰণ মানুহে বান্ধিব খোজাটো অসম্ভৱ। ক'ৰ পৰা আৰম্ভ কৰিম। কোনবোৰ কথা উপন্যাসৰ মাজলৈ আনিম সেই কথাক লৈ এক প্ৰকাৰ বিমোৰত পৰিছিলোঁ। শেষত ঠিক কৰিলোঁ জন্মৰ পৰা মৃত্যুৰ আগলৈকে সামৰি ৰচনা কৰিম উপন্যাসখন। মনত সাহস যোগালে মোৰ লেখক জীৱনক জীপাল কৰি ৰখা মৰমৰ বুলীয়ে। আৰম্ভ কৰিলোঁ-

সময়ৰ মহানাদত ৰূপান্তৰৰ টোকৰ পৰিছে। ঊষাপুৰত ৰৈ ৰৈ ধ্বনিত হৈছে সেই প্ৰাচীন সুৰ। ঐতিহ্যই সুহুৰিয়াইছে। পৰম্পৰাই ৰিঙিয়াইছে। উদুলি মুদুলি তেজপুৰ। মানুহৰ সম্মিলিত চিঞৰত গণদেৱতাৰ পদুলিয়ে পদুলিয়ে বিয়পি পৰিছে অসমীয়াৰ স্বাভিমানৰ বতাহ। সেই আন্দোলিত বতাহত সঘনাই কঁপিছে তেজপুৰৰ আকাশ। ইণ্ডিয়ান এয়াৰ লাইন্সৰ পাৰ্শ্বৱৰ্তী চাৰিবিঘা মাটিৰ বৃহৎ এটা কম্পাউণ্ড। কম্পাউণ্ডটোত এটা পুৰণি এল পেটাৰ্ণৰ ঘৰ। সেই ঘৰটোৰ নাতিদূৰৈত বিখ্যাত প'ল'ফিল্ড। তেজপুৰত উখল-মাখল সৃষ্টি কৰা মানুহ কেইজনৰ দুজনমানে তাতে ফুটবল খেলে। তাৰে গাঠলু মানুহজনক বহুতে বাবৰিৱালা বুলি কয়। এবাৰ যদি বাবৰিৱালাৰ ভৰিত বল পৰে বাধা দিবৰ বাবে কষ্ট হয়। খেল চাই থকাবোৰে টেটুফালি চিঞৰে, 'ধৰ ধৰ, বাবৰিৱালাক ধৰ।' বাবৰিৱালাক আবৰি ধৰিব পাৰিলেই প্ৰতিপক্ষৰ মুখলৈ পানী আহে। দুৰ্ভেদ্যক ভেদ কৰাৰ তীব্ৰ আকাংখাত মানুহটোৰে বতাহক পিছ পেলাব খোজে। তিনি-চাৰিটা খেলুৱৈয়ে ধোঁৱা-কোঁৱা দেখে যেতিয়া বাবৰিৱালাৰ চুম্বকীয় ভৰিত বল লাগে। জুইত হাত ভৰাই দিব পৰা সাহসেৰে তেজস্বী হৈ থকা এই বাবৰিৱালাক বান মঞ্চত যেতিয়া মানুহে দেখে বিষ্ণুৰাভা বুলি সাতবাৰ মনতে প্ৰণাম জনায়। কেতিয়াবা ৰাফ খেলৰ মাজত লেং মাৰি কোনোবাজনক কৰ্ফাল খুৱাই দিয়ে। ভীমক বেহুৰ মাজত সোমাব নিদিয়া জয়দ্ৰথৰ দৰে যুঁজত নামে বিষ্ণুৰাভা। কাৰণ তেওঁ চেণ্টাৰ ফৰৱাৰ্ড খেলে। আৰু ফণী শৰ্মা। বাণমঞ্চ কঁপাই তোলা বলীনদায়ো সমানে যুঁজে। দীঘলীয়া লং পাছেৰে প্ৰতিপক্ষৰ ডাঠ বুকুত কঁপনি তোলা এই দুই ফুটবল তাৰকা আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদে জগত জিনাৰ সপোন দেখিছে ঊষানগৰী তেজপুৰত। ৰূপতীৰ্থৰ তিনি যাত্ৰীৰ সুকুমাৰ পৃথিৱীখনত প্ৰচণ্ড বিশ্বাসেৰে খোজ পেলাইছে মাটিৰ হাকিম নীলকান্ত হাজৰিকাৰ ডাঙৰটো ল'ৰাই। তেজপুৰৰ মাটিৰ হাকিম হিচাপে বদলি হৈ আহিছে শিৱসাগৰৰ বিখ্যাত হাজৰিকা বংশৰ নীলকান্ত হাজৰিকা। আছেহি প'ল' ফিল্ডৰ কাষৰ সেই চৰকাৰী বঙলাটোত। সেই বঙলাতে নীৰৱে নিস্তব্ধে প্ৰবেশ কৰিছে এক বিশ্বজনীন সুৰ। সেই সুৰ মাটি আৰু মানুহৰ। সমাজ আৰু জীৱনৰ ৰক্তেৰে ৰঞ্জিত!"

এনেধৰণেই আৰম্ভ হৈছে 'উৰণীয়া মৌ'। ইতিমধ্যে দুটা সংস্কৰণ শেষ হোৱা উপন্যাসখনৰ সন্দৰ্ভত লেখক-সমালোচকসকল কিমানদূৰ সুখী সেই কথা বিচাৰ নকৰাকৈয়ে এই মুহূৰ্তত এটা কথা অকপটে কওঁ- এই সময়ত লেখা হ'লে 'উৰণীয়া মৌ'ৰ ৰেহৰূপ বেলেগ হলহেঁতেন নিশ্চয়। চৰিত্ৰ নিৰ্মাণৰ পৰা কাহিনী বিন্যাসলৈ শব্দৰ মিতব্যয়িতা অৱধাৰিতভাৱে থাকিলহেঁতেন। তথাপি এটা প্ৰশ্ন মই মাজে মাজে নিজকে কৰোঁ এতিয়া লিখিব লগা হ'লে দৈনিক ৩০ পৃষ্ঠাকৈ লিখিব পাৰিলোহেঁতেন জানো? যিমানেই পঢ়িছিলোঁ, লিখিছিলোঁ, বুজিব খুজিছিলোঁ সিমানেই অথাই সাগৰত পৰাৰ দৰে লাগিছিল। কিমান যে সৰু-ডাঙৰ চৰিত্ৰই ভুমুকি মাৰিছে ভূপেন দাৰ জীৱনত সকলোকে উপন্যাসৰ বুকুত আদৰি লোৱাটো সম্ভৱ হোৱা নাছিল। বিষ্ণু ককাইদেউ, জ্যোতি ককাইদেউৰ হাতত ধৰি এছিয়াৰ সৰ্ব্ব বৃহৎ ৰেকৰ্ড কোম্পানী 'হিজ মাষ্টাৰ ভয়চ'ত গীত ৰেকৰ্ডিঙেৰে আৰম্ভ হোৱা ভূপেন হাজৰিকাৰ সুৰুযমুখী যাত্ৰাৰ যি লয়লাস সেয়া যিকোনো শিল্পানুৰাগীৰ বাবে এক বিস্ময়েই নহয় ৰোমাঞ্চিত অধ্যায়। ভৰলুমুখৰ ৰতিকান্ত দাসৰ বাৰীখনৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ বেড ৰূমলৈ উমানতে কত দিন কত ৰাতি অহা-যোৱাৰ খেল খেলিলোঁ, দেউতাকে 'ডাঙৰ মইনা', 'ডাঙৰ মইনা'কৈ চিঞৰি ফুৰাৰ পৰা কল্পনা লাজমীয়ে বুকুৰ বতাহ ফালি যোৱাকৈ 'ভূপচু' বুলি চিঞৰি সাবটি ধৰালৈকে, লতা মংগেশকাৰে জোঙা নাকটো স্পৰ্শ কৰি 'মাৰাঠী মানুহৰ নাক' বুলি শিয়ৰি উঠালৈকে অনুভৱ কৰিবলৈ চেষ্টা

কৰিলোঁ নিজৰ বুকুৰ মাজত। শুনিবলৈ যত্ন কৰিছিলোঁ ‘কুসুম্বৰৰ পুত্ৰ শ্ৰী গুৰু শংকৰ’ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ভূপেন্দ্ৰ সংগীতৰ তপোবনৰ অমিয়া সুৰ। সেই সুৰধ্বনিত বিভোৰ হৈ থাকিয়েই বিভিন্ন কিতাপ-আলোচনীৰ পাতত, ভূপেন দাৰ সহস্ৰ সহস্ৰ অনুৰাগীৰ মনৰ মাজত মানুহজনক বিচাৰি এক প্ৰকাৰ নিৰুপাই হাহাকাৰৰ মাজত বন্দী হৈছিল মোৰ মন। ইয়াৰ মাজতে জীৱনৰ জ্যোতি চিত্ৰবনত ভূপেন হাজৰিকাক বিচাৰি কাষ চাপিলোঁ ‘ভূপেন দা, ভূপেন দা’ কৰি থকা অসমৰ বহুকেইজন বিশিষ্ট ব্যক্তিৰ। তেওঁলোকৰ এটাই কথা ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে মহান শিল্পী সত্তাক উপন্যাসৰ মাজলৈ অনাটো সম্ভৱ নহয়। কথা শুনি ময়ো ভয় খাইছিলোঁ। কাৰণ গীত শুনাৰ বাহিৰে আন কোনো ক্ষেত্ৰত ভূপেন দাৰ সৈতে যিদৰে মোৰ সম্পৰ্ক নাই সেইদৰেই ভূপেন দাৰ কোনো চিনাকী মানুহৰ লগতো মোৰ পৰিচয় নাছিল। কিন্তু মই আচৰিত হৈছিলোঁ সেইসকলৰ কথা শুনি যিসকলে মোক পাকে-প্ৰকাৰে বুজাব খুজিছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনত তেওঁৰ বা তেওঁলোকৰ প্ৰভাৱ কিমান। শুনি এনেকুৱা লাগিছিল যেন এওঁলোক নথকা হ’লে আমি ভূপেন দাক নাপালোঁহেতেন। একান্ত মনে শুনি গৈছিলোঁ আত্মশ্লাঘাৰ শ্ৰুতলিপি। শেষত ভাবিলোঁ নাই কোনো মানুহক আৰু ভূপেন দাৰ বিষয়ে নোসোধো। ভূপেন দাৰ তথাকথিত অনুৰাগীৰ পৰা হোৱা তিক্ত অভিজ্ঞতাৰ সোৱাদ লৈ অসম্ভৱ বুলি ভাবিও দৈনিক ত্ৰিশ পৃষ্ঠালৈকে ‘উৰণীয়া মৌ’ লিখি গ’লো দিন-ৰাতি একাকাৰ কৰি। সবল হাত এখন আগবঢ়াই দিলে বৃন্দাই। যেতিয়াই যিখন কিতাপৰ প্ৰয়োজন হৈছিল কিতাপৰ দোকানে দোকানে বিচাৰি গোটাই দি এটাই কথা কৈছিল, ‘পাৰিবই লাগিব।’ সেই পৰাৰ বাটত এদিন লগ কৰিলোঁ কমল কটকী দাদাক। তেখেতৰ সৈতে হোৱা বাৰ্তালাপে মোক বাৰুকৈয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ বিষয়ে কিঞ্চিৎ বুজাত উচাহ যোগালে। ভূপেন দাৰ প্ৰতি কমল কটকীদেৱৰ যি দেৱবন্দিত শ্ৰদ্ধা সেয়া দেখি মই নিশ্চিত হলোঁ যে ‘উৰণীয়া মৌ’ এদিন পাঠকে স্পৰ্শ কৰিব পাৰিব। কমল কটকী দাদাই বহুখনি তথ্যৰ সন্ধান দিয়াৰ লগতে ভূপেন হাজৰিকাৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ বহুখনি কথা জনাৰ সুযোগ দিলে। সেয়ে যেতিয়াই মন যায় তেতিয়াই কমল দাক ফোন কৰোঁ। তেখেতে খৰচি মাৰি কথাবোৰ আগ্ৰহেৰে বুজাই দিয়ে। ইয়াৰ মাজতে এদিন ভূপেন হাজৰিকাৰ বন্ধু, অসমৰ চাহ সাম্ৰাজ্যৰ বেৰণ হেমেন্দ্ৰ প্ৰসাদ বৰুৱাক লগ পোৱাৰ সুযোগ ঘটিল হাছিয়েঙা নামৰ চিত্ৰ সুশোভিত অট্টালিকাটোত। প্ৰাণৰ বন্ধুৰ অনেক প্ৰসংগ মোৰ সমুখত উন্মোচন কৰি বাধিত কৰিলে শ্ৰদ্ধাৰ বৰুৱাদেৱে। ইয়াৰ মাজতো ভাবিলোঁ মই কিয় লিখিছোঁ উপন্যাসখন। যিটো জাতিৰ মানুহে আজিলৈকে ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ মৰ্মাৰ্থ বুজি নাপালে, গীতৰ মাজেৰে জাতিক জগোৱা গানৰ কথা হৃদয়ংগম কৰিব পৰাকৈ সমৰ্থ হৈ নুঠিল, আকাশ বিচাৰি, মানুহ বিচাৰি অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি হ’ব খোজা মানুহজনক বুজি পোৱাৰ কচৰৎ যিখিনি মানুহে নাই কৰা সেইখিনি মানুহে আমাৰ দৰে অল্পমতিয়ে লিখি উলিওৱা ‘উৰণীয়া মৌ’ পঢ়ি ভূপেন হাজৰিকাক বুজি পাবনে? বা ময়েই কিমান সক্ষম ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰ্শন বুজিব পৰাকৈ। আমাৰ সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ লৈ আহিছিল বুদ্ধিদীপ্ত চেতনাৰে ভূপেন্দ্ৰ সংগীতক নতুন ৰূপত ব্যাখ্যা কৰিব খোজা দৈয়াং কলেজৰ উপাধ্যক্ষ প্ৰয়াত মনোজ শইকীয়া দাদাই। অধুনালুপ্ত ‘সা-ৰে-গা-মা’ নামৰ মাহেকীয়া আলোচনীখনত এদিন ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সম্পৰ্কত এটা প্ৰবন্ধ পঢ়ি মনত মোৰ আত্মপ্ৰত্যয় জাগিছিল। বুকুত অসম আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰক কঢ়িয়াই বিশ্বৰ প্ৰান্তে প্ৰান্তে সুৱদী-সুৰীয়া গীত গাই ফুৰা ভূপেনদাৰ গীতৰ মনোজ কুমাৰ শইকীয়াই কৰা ব্যাখ্যা আছিল এক কথাত চমকপ্ৰদ। ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ সম্পৰ্কত এনে ব্যাখ্যা আজিলৈকে মই কতো পঢ়া নাই। বোধ হয় কোনেও কৰা নাই। সেয়ে স্বয়ং ভূপেন হাজৰিকাও আচৰিত হৈছিল এনে ব্যাখ্যা পঢ়ি। মনোজ দাক মতাই নিছিল ভূপেন দাই। একক হাজাৰ কৰি ভাল পোৱা মানুহজনে মোকো লগ ধৰিছিল ভূপেন দাৰ ওচৰলৈ। কিয় জানো মোৰ কিতাপখন লিখি থকাৰ সময়ত যোৱাৰ ইচ্ছা নাছিল। মই এখন এখনকৈ সা-ৰে-গা-মাৰ কপিবোৰ সংগ্ৰহ কৰিলোঁ। মনোজ কুমাৰ শইকীয়াৰ সৈতে ঘণ্টাৰ পাছত ঘণ্টা ভূপেন দাৰ জীৱন, যৌৱন, গীত, কথা, সুৰ, গণসংযোগ, জনসংযোগৰ কথা পাতিলোঁ। ভূপেন দাৰ জীৱন দৰ্শনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি গীতৰ ভাষিক ৰসায়নলৈকে সকলোখিনি মনোজ দাই বুজাই গ’ল ভূপেন দাক ভাল পোৱাৰ স্বাৰ্থত। মই লিখি গ’লো তেখেতে শুনি গ’ল কাণপাতি। যেতিয়াই পঢ়ি শুনাও তেতিয়াই নতুন ৰূপত ৰোমাঞ্চিত হওঁ।

কোনোবাটো পেৰাগ্ৰাফ তেখেতে দুই-তিনিবাৰলৈকে শুনি মোক আহ্লাদিত কৰে। লাহে লাহে সময় আগবাঢ়িল। হঠাৎ মুম্বাইত ভূপেন দা গুৰুতৰভাৱে অসুস্থ হোৱাৰ বাতৰিয়ে অসমবাসীক ম্ৰিয়মান কৰি তুলিলে। একে সময়তে মোৰ আই মাতৃও অসুস্থ হৈ গুৱাহাটী চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়ত চিকিৎসাধীন হ'ব লগা হ'ল। সাগৰ সংগমত সাঁতুৰি সাঁতুৰি ২০১১ চনৰ ৫ নৱেম্বৰত ভূপেন দাই মহাজীৱনৰ মায়া এৰি গুচি যোৱাৰ পাছত অসমৰ কাকত- আলোচনী ভূপেনদা সম্পৰ্কীয় লেখাৰে ভৰি পৰিল। অসুস্থ মাতৃৰ সৈতে থকাৰ সময়ত প্ৰতিখন কাকতেই পুৱাৰ ভাগতে সংগ্ৰহ কৰি গ'লো। উপন্যাসখনত ভৰাব পৰাকৈ নতুন নতুন তথ্য পালোঁ। চিন্তাৰ খোৰাক পালোঁ। কাকতত প্ৰকাশিত আপুৰুগীয়া ফটোবোৰ মোৰ বাবে সময়ৰ চিত্ৰনাট্য হৈ পৰিল। বৃক্কৰোগত আক্ৰান্ত মায়ে গম পাইছিল ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনক লৈ উপন্যাস এখন লিখিবলৈ লোৱাৰ কথা। মাজে মাজে ৰোগশয্যাত চটফটাই থকা মাক ভূপেন দা সম্পৰ্কীয় লেখাবোৰ পঢ়ি শুনাইছিলোঁ।

মেডিকেল কলেজৰ টিভিতে চাই আছিলোঁ ভূপেন দাক শেষ বাৰৰ বাবে দেখা কৰিবলৈ অহা হাজাৰ হাজাৰ মানুহৰ উচুপনি। দুচকু সেমেকি গৈছিল। মাই বুজি পাইছিল মোৰ মনৰ ভাব। সেয়ে জালুকবাৰীত চিতা জ্বলোৱাৰ দিনা এবাৰ চাই আহিবলৈ কৈছিল যদিও মাক এৰি থৈ যোৱাৰ সাহস গোটাব পৰা নাছিলোঁ। ডাক্টৰে কৈছিল অকলে এৰি যোৱাটো ভাল নহ'ব। সেয়ে যাবলৈ ওলায়ো অট'ৰ পৰা নামি আহিছিলোঁ। অৱশেষত ২৩ নৱেম্বৰত মা ঢুকাই থাকিল। কিছুদিন 'উৰণীয়া মৌ'ৰ পৰা আঁতৰি আছিলোঁ। শেষত আকৌ লিখাত ধৰিলোঁ। তাৰ মাজতে ভূপেন দাৰ মৰমৰ কলিকতাখন চাই আহিলোঁ। ভূপেন দাৰ টালিগঞ্জৰ ঘৰটো চালোগৈ। সোণাগাছিত প্ৰৱেশ কৰি বেশ্যাৰ বিভংগ ভংগীমা চালো। ভূপেন দা সম্পৰ্কীয় ন-ন অভিজ্ঞতাৰে এটা নিটোল কাহিনীৰ কল্পনা কৰিছিলোঁ যদিও আঁত হেৰাই যায় শীতৰ সেমেকা ৰাতি বস্ত্ৰহীন খেতিয়কৰ সৈতে একেখন নাৱৰে যাত্ৰী হ'ব খোজা ভূপেন হাজৰিকা নামৰ মানুহজনৰ জীৱনৰ জ্যোতি যমুনা দেখি। নিজৰ মানুহবোৰেই ঠগ, প্ৰৱঞ্চনাৰে কোঙা কৰি তুলিব খোজা ভূপেন দাই যেতিয়া ঘৰভাড়া দিব নোৱাৰি উচুপি আছিল তেতিয়া হৃদয় কান্দি উঠিছিল। প্ৰাণৰ প্ৰেয়সীয়ে জ্যাত্যাভিমানত যেতিয়া ধনীৰ দুলালী হৈ গুচি গৈছিল, নিশা নিশা যেতিয়া মদৰ পৃথিৱীৰ অভিজাত অতিথি হৈ ভূপেন হাজৰিকাই নীৰৱে কান্দি আছিল, বুদ্ধদেৱ ভট্টাচাৰ্যৰ পৰা আৰম্ভ কৰি কলিকতাৰ বিদ্বান সমাজৰ সৈতে যেতিয়া গল্প কৰি কৰি অসম আৰু অসমীয়াৰ কথা ভাবি আছিল মই যেন নিঃকিন কলমসেৱী হৈ দূৰৈৰ পৰা চাই আছিলোঁ। আমেৰিকাৰ পৰা স্বদেশ আৰু স্বজাতিৰ মুকুতিৰ বাবে প্ৰিয়তমা প্ৰিয়ম্বদা পেটেলক লগত লৈ গুৱাহাটীৰ জুপুৰিত যেতিয়া প্ৰৱেশ কৰিছিল তেতিয়াও যেন মই পিছে পিছে ঘূৰি ফুৰিছিলোঁ। গীতৰ সভাৰ গুণমুগ্ধ শ্ৰোতা হৈ জৰমাৰ দিছিলোঁ। কেৱল সেয়াই নহয় প্ৰেমৰ মোহনাত ইভাৰ সৈতে যেতিয়া গভীৰ নিশা বাগিচাৰ বননিত বহি শকুন্তলাৰ চিত্ৰনাট্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছিল, সোণালী ঘড়ীটো বাগিচাৰ বননিত হেৰুৱাই হেমেন্দ্ৰ প্ৰসাদ বৰুৱাক গালি পাৰিছিল, সাদৰৰ আদৰত আয়োজিত নীলা নিশা নাট মই যেন সৰল অথচ শিশুৰ চতুৰালিৰে চহকী ভূপেন হাজৰিকাক দেখি আছিলোঁ। উপন্যাসখন লিখিবলৈ লৈ কিমান যে চৰিত্ৰৰ বিষয়ে, ঠাইৰ বিষয়ে পঢ়িব লগা হ'ল। ইয়াৰ মাজতে সাংবাদিকৰ চাকৰিটো এৰি দিলোঁ। নহ'লে উপন্যাসখন লিখা সম্ভৱ নহ'লহেঁতেন। দিন-ৰাতি একাকাৰ কৰিলোঁ। উপন্যাসখনত কল্পনা কৰি লৈছিলোঁ পাহি নামৰ চৰিত্ৰটো। যি ভূপেন দা বুলিলে মৰি যাব পাৰে অথচ কোনোদিনে ভূপেন দাক দেখা কৰিব নোৱাৰিলে। ভূপেন হাজৰিকাক ভালপোৱা অশৰীৰ প্ৰেমৰ প্ৰতীক পাহিৰ জড়িয়তে বহু কথা কোৱাৰ চেষ্টা কৰা হৈছে উপন্যাসখনত। ১৯৫২ চনত 'Role of Mass Communication in India's Adult Education' বিষয়ত ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লৈ তেওঁ স্বদেশলৈ ঘূৰি আহি কি যে বিড়ম্বনাৰ সন্মুখীন হৈছিল ভূপেন হাজৰিকা। ডিগ্ৰী আৰু পি এইচ ডি ডিগ্ৰীটোও মিছা বুলি একাংশই প্ৰচাৰ চলোৱাত ৰাতি ৰাতি পহৰা দিবলগীয়া হৈছিল কোনোবাই ৰিভল্‌ভাৰেৰে মাৰে বুলি। গণনাট্য সংঘৰ চোতালত সংগীত পৰিৱেশন কৰি ৰসজ্ঞ সহস্ৰ শ্ৰোতাৰ হৃদয় জিনিবলৈ সক্ষম হোৱা ভূপেন হাজৰিকাই গণনাট্যৰ সৰ্বভাৰতীয় মঞ্চত মঘাই ওজাক চিনাকি কৰি দিছিল। পৰৱৰ্তীকালত সৰ্বভাৰতীয় তথা আন্তৰ্জাতিক চেতনা

জাগ্রত কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা ভূপেন হাজৰিকাই প্ৰৱেশ কৰিছিল গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক ৰূপে। দুবছৰ অধ্যাপনা কৰিয়েই অনিশ্চয়তাৰ দিশে নাও মেলি দিছিল জনতাৰ শিল্পী ভূপেন হাজৰিকাই । খং আৰু ক্ষোভত অসম এৰি কলিকতালৈ গুচি গ'ল। কলিকতাত আৰম্ভ হ'ল কঠোৰ সংগ্ৰাম। অসমীয়াই মোল নুবুজা ভূপেন হাজৰিকাক আদৰি ল'লে বাংলা শিল্প জগতখনে।ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ পৰা বিতাড়িত হৈ সাগৰৰ মুকুতা হ'লগৈ। ভূপেন নামৰ বিপ্লৱী সত্তাটোৰ পৰা আৰম্ভ কৰি মুক্তিকামী, শান্তিকামী, অধ্যাপক, সাংবাদিক, শিল্পী, গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, গায়ক, অভিনেতা, চিত্ৰনাট্যকাৰ, পৰিচালক, সম্পাদক, ৰাজনীতিবিদ তথা মানৱতাবাদী ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে মানুহ পৃথিৱীৰ অভিজাত বুৰঞ্জীতে বিৰল। তেনে এজন মানুহৰ জীৱন- জিজ্ঞাসা 'উৰণীয়া মৌ' ৰ পাতত লিখি উলিওৱাৰ এটাই আশা আছিল অন্ততঃ অসমীয়া মানুহে ভূপেন হাজৰিকাই জাতিক জনোৱা আহ্বানখনি শুনক। অসমীয়া মানুহৰ পৰা কিমান অপমান পাইছিল বিশ্ব সভাত বন্দিত মানুহজনে সেই কথা উপন্যাসৰ পাতত পঢ়ি অসমীয়াৰ মানসিকতা বুজি উঠক। উপন্যাসৰ চৰিত্ৰত আৱদ্ধ কৰাৰ সময়ত এটা কথা বাৰে বাৰে মনত ৰাখিছিলোঁ ভূপেন হাজৰিকাই যাতে লেখকৰ আবেগিকতাৰ সুযোগ পাই অতি মানৱত পৰিণত নহয়।

নহ'ব নহ'ব বুলি ভাবি থাকোতেই তিনিখনকৈ বহীত এবাৰ নহয় দুবাৰ নহয় তিনিবাৰকৈ লিখা ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনীভিত্তিক উপন্যাস 'উৰণীয়া মৌ' সাতশ পৃষ্ঠাত ৰৈ গ'ল। তাৰ পিছত কাটিকুটি ৬৫০ পৃষ্ঠাৰ এখন উপন্যাস হৈ পাঠকৰ হাতলৈ আহিল। এক গাম্ভীৰ্য্যপূৰ্ণ অনুষ্ঠানত নামঘৰীয়াৰ স্ৰষ্টা অতুলানন্দ গোস্বামী ছাৰে গ্ৰন্থখন উন্মোচন কৰিছিল। উন্মোচনী ভাষণত তেখেতে কৈছিল, "এই কিতাপখনকেই যদি ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে অসমীয়া জাতিয়ে কৰা উল্লেখযোগ্য কাম হ'ব।'

সুদক্ষিণা বাইদেৱে দুচকু সেমেকাই কৈছিল আমি নেদেখা ভূপেন দা আছে কিতাপখনত। বিশিষ্ট প্ৰকাশক অনন্ত হাজৰিকাদেৱে কৈছিল, "প্ৰতিটো অসমীয়া পৰিয়ালতে গ্ৰন্থখন থকা উচিত।"

বিশিষ্ট গৱেষক, লেখক- সমালোচক ড০ দয়ানন্দ পাঠক ছাৰে গ্ৰন্থখনৰ সমালোচনাত উল্লেখ কৰিছে এনেধৰণে- গোবিন কুমাৰ খাউণ্ড নামৰ এগৰাকী উদ্যমী তৰুণে এক মহৎ কাম কৰি আমাৰ সকলোকে চকু মেল খুৱাই দিছে। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনৰ সামগ্ৰিকতাক লৈ লিখা 'উৰণীয়া মৌ' এখন সাৰ্থক উপন্যাস।' ভূপেন দাৰ সহচৰ কমল কটকী দাদাই কৈছিল; কিতাপখন পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰি শেষ কৰিবৰ মন নোযোৱা হ'ল-এটা সুস্বাদু লজেন্স মুখত লৈ যিমান সময় পাৰি জুতি লৈ থাকি শেষ কৰিবৰ মন নোযোৱাৰ দৰে। ব্যক্তিগতভাৱে মই ভূপেনদাৰ জীৱনৰ কিছু দিশ জানো যদিও 'উৰণীয়া মৌ' পঢ়ি উঠিহে গম পাইছোঁ মই কিমান নাজানো।

লেখিকা ববিতা শৰ্মা বাইদেউৰ অভিমত আছিল এনেধৰণৰ -"প্ৰতিজন অসমীয়াৰ প্ৰাণৰ চিনাকি ডক্টৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে এক কালজয়ী চৰিত্ৰক লৈ উপন্যাস ৰচনা কৰাটো সাধাৰণ কথা নহয় । কিন্তু সেই অসাধাৰণ কথাকে সাধাৰণ কৰি দেখুৱালে নৱ প্ৰজন্মৰ প্ৰতিশ্ৰুতি সম্পন্ন ঔপন্যাসিক গোবিন কুমাৰ খাউণ্ডে।" সেইদৰেই লেখক- অনুবাদক ড০ গোবিন্দ প্ৰসাদ ভূএগ্ৰাই উল্লেখ কৰিছে এনেদৰে- একবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়টো দশকত পাঠকৰ সমুখলৈ অহা গোবিন কুমাৰ খাউণ্ডৰ 'উৰণীয়া মৌ' অসমীয়া জীৱনীমূলক উপন্যাসৰ এক অভিনৱ সংযোজন। এজন শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়াৰ মহাজীৱনৰ সৰ্বদিশৰ প্ৰতিফলন ঘটা এই উপন্যাসখন ইংৰাজীকে ধৰি ভিন ভিন ভাষালৈ অনূদিত হ'লে ই যে বিশ্বসাহিত্যৰ এখন অমূল্য গ্ৰন্থ হ'ব আৰু বিশ্বৰ চুকে-কোণে বিশ্বশিল্পী ভূপেনদাৰ জীৱন কাহিনী বিয়পি পৰাৰ লগতে অসমত জন্ম হোৱা এই মহাশিল্পীজনাৰ গৰিমাত অভিভূত হ'ব, সেয়া খাটাং।" এনেদৰেই 'উৰণীয়া মৌ'ৰ প্ৰতি লেখক-সমালোচক তথা পাঠকৰ কথাই বহুসময়ত আহ্লাদিত কৰিলেও লেখক হিচাপে মই আজিও সন্তুষ্টি নাপাওঁ। ভূপেন হাজৰিকাৰ অবিহনে মামণি ৰয়ছম গোস্বামী বাইদেৱে জন্ম ভূমিৰ নক্সা আঁকিব নোৱাৰি বুলি কোৱাৰ দৰেই আমাৰ দৰে নিঃকিন লেখকে মহাবাহুক সাৰটি আকাশ ধিয়াই জীৱনৰ গান গোৱা ভূপেন হাজৰিকাক অঁকাটোও এক কথাত দুৰূহ আৰু দিবাস্বপ্নহে। ক্ষুদ্ৰ লেখক হিচাপে মাথোঁ সন্তুষ্টি এটাই 'উৰণীয়া মৌ' তেজত গুণগুণাই থাকিব এক ৰোমাঞ্চিত অভিজ্ঞতা হৈ মোৰ মৃত্যু শয্যালৈকে।●

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত ঃ এটি সম্যক অৱলোকন

গিৰিজা শৰ্মা

একেধাৰে গীতিকাৰ, সুৰকাৰ, কণ্ঠশিল্পী, সংগীত পৰিচালক, চিনেমা পৰিচালক, কবি, চিত্ৰশিল্পী, প্ৰৱন্ধকাৰ, আত্মজীৱনী ৰচক ড০ ভূপেন হাজৰিকা সমন্বয়ৰ এক উজ্জ্বল প্ৰতীক। এই বিৰল ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন ব্যক্তি গৰাকী পিছে সংগীতশিল্পী হিচাপেহে সৰ্বজন বিদিত। অসমীয়া সাহিত্য, সংগীত, সংস্কৃতিক বিশ্ব দৰবাৰত প্ৰতিষ্ঠা কৰি জীৱন কালতে কিম্বদন্তী লৈ ৰূপান্তৰিত হোৱা ড০ ভূপেন হাজৰিকা স্বৰূপাৰ্থত বিশ্ব নাগৰিক। আন্তৰ্জাতিকভাৱে খ্যাতি লাভ কৰা এইজনা ক্ষণজন্মা পুৰুষৰ সংগীতৰ বৰ্ণময় শৈল্পিক জগত নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত যি অৱদান সেয়া তুলনাবিহীন। যিদিনাৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকাই জ্যোতি-বিষ্ণুৰ সাহচৰ্য্য লভিছিল সেইদিনাৰ পৰাই তেওঁৰ শিল্পী সত্ত্বাত সুপ্ত হৈ থকা বহুমুখী প্ৰতিভাই যেন সাৰ পাই উঠিছিল আৰু সেইদিনাৰে পৰাই এই দুয়োগৰাকী "ওখ মনৰ গুৰু"ৰ পূণ্য পদাংক অনসৰণ কৰি সুন্দৰৰ ন দিগন্তৰ সন্ধানত "জিৰণিবিহীন উৰণীয়া মৌ" ৰ দৰে আজীৱন তেওঁ লৰৰি ফুৰিছে "ধৰাৰ দিহিঙে-দিপাঙে"। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ এই ক্লান্তিহীন যাযাবৰী জীৱনৰ দূৰন্ত গতিত কাহানিও ক'তো যতি পৰা নাই -- যতি পৰা নাই তেওঁৰ সাধ্য- সাধনাৰো। প্ৰাতঃস্মৰণীয় গুৰু জ্যোতি-বিষ্ণুৰ স্নেহধন্য শিল্পী ভূপেন হাজৰিকা আজি অনন্য প্ৰতিভাৰে প্ৰতিভাত এগৰাকী বিশ্ব সংগীত শিল্পী।

সমাজ সচেতন শিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ আটাইবোৰ গীত আৰু গদ্যই বহণ কৰিছে সামাজিক দায়বদ্ধতাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি। অসম আৰু অসমীয়াৰ পৰিচয় ব'হাগ আৰু বিহুক লৈ লেখা তেখেতৰ প্ৰতিটো গীত আৰু গদ্যত অকল বিহুবলীয়া ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰেম বিৰহৰ সুৰেই নহয়, জাতীয় জীৱনৰ সুখ-দুখ আশা-আকাংক্ষাৰ সুৰো ধ্বনিত হৈছে।

প্ৰৱল মানৱতাবাদী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰায়বোৰ গীতেই সমাজ জীৱনৰ দাপোন স্বৰূপ। অকুণ্ঠ জীনৱবোধৰ গভীৰতা, দেশপ্ৰেম, জাতিপ্ৰেম, নিস্পেষিত শ্ৰেণীৰ মুক্তিচেতনা আৰু লোককৃষ্টিৰ বৰ্ণিল বতৰাৰে সমৃদ্ধ তেখেতৰ কালজয়ীৰ সৃষ্টিসমূহত সংপৃক্ত হৈ আছে বৃহত্তৰ অসমৰ কেঁচা মাটিৰ গোন্ধ। স্থানীয় লোক কৃষ্টিয়েই নহয় তেখেতৰ গীতত অনুৰণিত হৈ আছে সুদূৰ কৃষ্ণাঙ্গ লোককৃষ্টিৰ আহ্বান ঃ

"We are in the same boat brother"

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ আন এটি প্ৰধান দিশ হ'ল সমাজ চেতনা। সমাজৰ নিষ্ঠুৰতাৰ আঁচোৰ পৰা সকলোবোৰ ঘাঁ যিদৰে তেওঁ উদঙাই দেখুৱাবলৈ সক্ষম হৈছিল তেনেদৰে সমাজ জীৱনে কঢ়িয়াই অনা নতুনত্বক গ্ৰহণ কৰিবলৈও তেওঁ সদা প্ৰস্তুত আছিল। তেওঁ এখন সৰ্বাঙ্গ সুন্দৰ নিকা সমাজৰ আশাৰে (শৈশৱতে ধেমালিতে), (নেকান্দিবা, নেকান্দিবা) আদি ক্ষুৰধাৰ গীত ৰচনা কৰিছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকা অসমী আইৰ সুযোগ্য সন্তান। তেখেতৰ গীতত অসমীয়া ভাষাৰ সম্পদ স্বৰূপ ফকৰা-যোজনা, জতুৱা ঠাঁচ, খণ্ড বাক্য আদিৰ যথেষ্ট প্ৰয়োগ দেখিবলৈ পোৱা যায়। অলঙ্কাৰপূৰ্ণ শব্দ বা বাক্যৰ প্ৰয়োগ, অসমীয়া ঘৰুৱা কথ্য ৰীতিৰ প্ৰয়োগ, ৰূপক, উপমা, চিত্ৰকল্প আদিৰ সুন্দৰ প্ৰয়োগ, লয়যুক্ত শব্দ বা বাক্যৰ প্ৰয়োগ, প্ৰতীকধৰ্মী শব্দৰ প্ৰয়োগ, পুৰণি অসমীয়া আৰু উপভাষা শব্দৰ প্ৰয়োগ আদিয়ে তেখেতৰ গীতক বিশেষভাৱে পৰিপুষ্টি প্ৰদান কৰিছে। শব্দচয়ন আৰু শব্দ সংযোজনৰ এই সুকীয়া অভিনৱত্বই তেখেতৰ গীতক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে।

সৃষ্টিতেই তেওঁৰ স্থিতি। সৃষ্টিশীলতাই তেওঁৰ জীৱনৰ বুনিয়াদ। ধ্বংসৰ বিপৰীতে সেয়েহে তেওঁৰ এই সাংস্কৃতিক অভিযাত্রা। জীৱনৰ দোকমোকালিৰে পৰা উদ্দীপ্ত যৌৱনৰ প্রতিটো মুহুর্ততে সমাজ সভ্যতা, সর্বোপৰি মানৱতাৰ হকে প্রতিটো ক্ষণতে সাংস্কৃতিক বনুৱা হৈ বিশ্বৰ দিহিঙে-দিপাঙে শান্তি-মৈত্রী-প্রগতিৰ জয়গান গাই ফুৰা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ মতে মানুহ মূলত অমৃতৰ সন্তান। সমাজ আৰু মানুহক লৈ গীত ৰচনা ড০ ভূপেন হাজৰিকাই একমাত্র ব্যক্তি যি সংস্কাৰকামী মনোভাৱ তথা জাতিগত ভেদাভেদৰ বিপৰীতে এক প্রৱল প্রতিবাদী শক্তিশালী কণ্ঠ। আমাৰ চুবুৰীয়া ৰাজ্য কেইখনৰ সৈতেও তেওঁৰ আছিল আত্মিক সম্পর্ক। চাহ জনগোষ্ঠী, বড়ো জনগোষ্ঠী, কার্বি জনগোষ্ঠী, মিচিং জনগোষ্ঠীকে আদি কৰি বৃহত্তৰ অসমৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ লগতে অৰুণাচল, মেঘালয়, মিজোৰাম আদি ৰাজ্যৰ জনগোষ্ঠীৰ জীৱন বা সমাজ সংস্কৃতিৰ বর্ণিল ছবি তেখেতৰ গীতসমূহৰ অনন্য উপজীব্য।

তেখেতৰ গীতত সততে দৃষ্টি গোচৰ হোৱা ৰমন্যাসিক উপাদান যেনে প্রকৃতি, প্রেম, নাৰী সচৰাচৰ একাত্ম হৈ পৰে। নৈসর্গিক উপাদান সমূহৰ সার্থক উপস্থাপনে ড০ হাজৰিকাক প্রেমৰ গীতিকাৰ, ৰমন্যাসবাদী গীতিকাৰ বুলি অভিহিত কৰাৰো থল দিছে।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতৰ অন্য এটি প্রধান আৰু প্রজ্জ্বোল বিষয়বস্তু হ'ল স্বদেশপ্রেম বা দেশাত্মবোধ। জাতীয় প্রেমৰ মহান আদর্শেৰে পৰিপুষ্ট তেনে গীত সমূহত দেশৰ বাবে মৃত্যুবৰণ কৰাটোও গৌৰৱৰ বিষয় হিচাপে চিহ্নিত হৈছে। স্বদেশ স্বজাতিৰ প্রতি দায়বদ্ধতা আৰু বিভিন্ন সম্প্রদায়ৰ মাজত ঐক্য সম্প্রীতি জাগ্রত কৰাৰ ক্ষেত্রত এই গীত-মাতসমূহৰ অনবদ্য অৱদান আছে। বাৰেৰহণীয়া কৃষ্টিৰে সমৃদ্ধ অসমীয়া জাতিগঠন প্রক্রিয়াত শংকৰ-মাধৱৰ উপৰিও লাচিত বৰফুকন, জ্যোতিপ্রসাদ আগৰৱালা, বিষ্ণুপ্রসাদ ৰাভা, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী আদিক গীতেৰে স্মৃতিচাৰণ কৰি তেখেতে স্বদেশ প্রেমৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছে। তেখেতৰ গীতত যিদৰে মানৱতাবাদ, স্বদেশ স্বজাতি-প্রীতিৰ সার্থক প্রয়োগ আছে তেনেদৰে বিপ্লৱ আৰু বিদ্রোহৰ সুৰ, সর্বহাৰাৰ মুক্তি চেতনা আৰু পৰিৱর্তনকাৰী মানসিকতা প্রতিধ্বনিত হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। শোষিত নির্যাতিত জনৰ হকে সংগ্রামী মানসিকতাৰে তেওঁ " অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই" শীর্ষক গীতত নতুন অসম তথা ভাৰত গঢ়াৰ আশা ব্যক্ত কৰি সংকল্প লৈছে এনেদৰে ---

"অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি মই
নতুন অসম গঢ়িম
সর্বহাৰাৰ সর্বস্ব
পুনৰ ফিৰাই আনিম
নতুন ভাৰত গঢ়িম।
নৰ-কঙ্কালৰ অস্ত্র সাজি
শোষনকাৰীক বধিম
সর্বহাৰাৰ সর্বস্ব
পুনৰ ফিৰাই আনিম।"

জীৱন-জীৱনৰ স্বর্ণিল অথবা পঙ্কিল পৰিক্রমাৰ পৰিশ্রুত প্রতিলিপি প্রতিভাত হৈ আছে তেখেতৰ প্রতিটো প্রাণ পৰষা গীতৰ মাজেৰে। যাযাবৰী জীৱনৰ সংঘটিত কোনো ঘটনা অথবা আত্ম সংপৃক্ত কোনো সময়ৰ, সমস্যাৰ নিভাঁজ ছবি গীতৰ মাজেৰে নিখুঁতভাৱে অংকণ কৰিব পৰা সামর্থ একমাত্র ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে সংগীতজ্ঞৰ বাবেহে সম্ভৱ।

কুৰি শতিকাৰ শ্রেষ্ঠ অসমীয়া শিল্পী - সমাজ বিজ্ঞানী ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ শিল্পী জীৱনৰ পৰিধি ইমান ব্যাপক যে এখন সৰু ৰচনাৰে আলোকপাত মানে এপাচি শাকত এটা জালুক সদৃশ।●

এটি গানৰ শেষত

দিবাকৰ শৰ্মা

২০১১ চনৰ ৫ নভেম্বৰ। অসমৰ প্ৰতিগৰাকী মানুহৰ হৃৎপিণ্ডৰ স্পন্দন স্তব্ধ হৈ যাব পৰা এটি খবৰ অসমবাসীৰ লগতে দেশ তথা গোটেই বিশ্বতে বিয়পি পৰিছিল। সেইদিনা আমাৰ হিয়াৰ আমঠু ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱক হেৰুওৱাৰ শোকৰ খবৰে অসমবাসীৰ সকলোৰে মুখৰ মাত বন্ধ কৰি সকলোকে শোকত ম্ৰিয়মাণ কৰি পেলাইছিল। “ভূপেন হাজৰিকা“ মাথো এটি নাম নহয়, এক কিংবদন্তী। যাৰ নাম শুনিলেই চকুৰ সন্মুখত ভাঁহি উঠে মহাসাগৰৰ দৰে এক বিশাল ব্যক্তিত্ব। আমাৰ শৈশৱ কালছোৱাৰ পৰাই শুনিছিলো ভুপেন হাজৰিকাৰ নাম। সেই সময়ত দূৰদৰ্শনৰ প্ৰচলন নাছিল। ৰেডিঅ'যোগে আকাশবাণী গুৱাহাটী কেন্দ্ৰৰ পুৱাৰ “বন্দনা“ অনুষ্ঠানৰ “তেজৰে কমলাপতি ...” ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি নিশা শোৱালৈকে “শীতৰে সেমেকা ৰাতি”, “বিমুৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন” আদি দিনটোৰ সকলো পৰিৱেশৰ সৈতে মিলি যোৱাকৈ সৃষ্টি কৰা --মোৰ গান হওক বহু আস্থাহীনতাৰ বিপৰীতে, কোনে কয় মই অকলশৰীয়া, এটুকুৰা আলসুৰা মেঘ ভাহি যায়, লুইততে মোৰ ঘৰ, শ্বিলঙৰে গধূলি, সেন্দূৰ সেন্দূৰ প্ৰভাতী সুৰুয, অপৰূপা অপৰূপা, অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই, তপ্ত তীখাৰে, শিল ভাং ভাং ভাঙোতা, সংগ্ৰাম লগ্নে আজি, ৰণক্লান্ত নহও, ৰাইজ আজি ভাৱৰীয়া, অটোৰিক্সা চলাওঁ, বিক্ষুব্ধ বিশ্ব কণ্ঠই, বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে, এইটি বা কোন ওলালে, প্ৰতিধ্বনি শুনো, প্ৰথম নহয় দ্বিতীয় নহয় তৃতীয় শ্ৰেণীৰ যাত্ৰী আমি, হে দোলা, মই যেন আজীৱন, ৰাইজ আজি ভাৱৰীয়া, মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰ, মানুহে মানুহৰ বাবে...আদি অসংখ্য গীত ভুপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠত বাজি থাকে। সেই গান, সেই কণ্ঠস্বৰে ভুপেন দাৰ লগত আমি সকলোৱে একাত্মভাৱে পৰিচিত হৈছিলো। তেখেতৰ গানেৰেই এটা জাতিক পৰিচয় কৰাই দিছিল অসমৰ বিভিন্ন কলা-কৃষ্টিৰ সৈতে। গানেই প্ৰানত জগাই দিলে দেশৰ মাটিৰ মৰম। জন্মভূমিৰ প্ৰতি প্ৰেম। এয়া কেৱল ভুপেন হাজৰিকাৰ গানতহে সম্ভৱ। এনেকৈয়ে তেখেত সোমাই গ'ল আমাৰ হৃদয়ৰ মাজত। দেহৰ শিৰা-উপশিৰাৰ মাজেৰে প্ৰবাহিত হৈ তেজত সোমাই গ'ল তেখেতৰ গান। তেখেতৰ বিষয়ে কোনোবাই কিবা বেয়াকৈ কোৱা শুনিলে বুকুৰ কোনোবাখিনিত যেন বিষ হয়! আজিৰ প্ৰজন্মৰ গায়ককো মনে প্ৰানে ভাল পাওঁ কিন্তু তেওঁক যদি কোনোবাই ভুপেন হাজৰিকাৰ লগত তুলনা কৰে- সেয়া আমি মানি ল'ব নোৱাৰো। কাৰণ ভুপেন হাজৰিকা কাৰোৰে সৈতে তুলনা হ'ব নোৱাৰে। পৃথিৱীৰ আন ঠাইতো সম্ভৱত বহু কণ্ঠ শিল্পী বা গীতিকাৰ বা সুৰাকাৰ থাকিব পাৰে কিন্তু ভু পেন হাজৰিকাৰ বাহিৰে এনে এজন ব্যক্তি নিশ্চয় নাই যিয়ে একেৰাহে এগৰাকী লেখক, সুৰকাৰ, গায়ক, বুদ্ধিজীৱী, সাংবাদিক, চলচ্চিত্ৰ পৰিচালক, ৰাজনীতিক, সমাজকৰ্মী, সাহিত্যিক আৰু সাংস্কৃতিক জগতৰ ভোটাতৰা। এক বিৰল ব্যক্তি। তেখেতৰ সৃষ্টি অনন্য। তেখেত আমাৰ হৃদয়ৰ মাজত থকা ভগবান। যাক পৃথিৱীৰ কোনো স্পৰ্শই চুব নোৱাৰে। কেতিয়াবা কোনো কোনোৱে কলমেৰে আঘাত কৰে ভুপেন দাক। ভুপেন দাই নিমাতে থাকে। কাৰণ এইবোৰ শুনি থকাৰ সময় নাই তেখেতৰ তেখেতে পূজা কৰে গানক। ভাল পায় দেশক। কেতিয়াবা তেনে সমালোচনাৰ প্ৰতি উত্তৰ দিবলৈ প্ৰয়োজন বোধ কৰিলে নতুন গান সৃষ্টি কৰি সেই গানৰ মাজেৰেই উত্তৰ দিয়ে। (মদাৰৰে ফুল হেনো পূজাতো নেলাগে, মদাৰৰে ফুল হেনো সবাহত নেলাগে, লাগে পিছে বহাগতে ৰং সানিবলে... ...) এয়াই ভুপেন দা। যি গৰাকী মহান শিল্পীয়ে হেজাৰ শ্ৰোতাৰ হকে গীত গাই গাই আনকি নিজৰ

শিক্ষকতাৰ চাকৰিটো হেৰুৱাৰ উপৰি নিজৰ পত্নী আৰু পুত্ৰকো নিজৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিব লগা হৈছিল। সেইজনা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ পাৰ্থিৱ দেহাৱসানৰ পিছত অসমৰ কোনো ব্যক্তিয়ে কিজানি তেখেতৰ নামৰ আগত ইংৰাজী বৰ্ণমালাৰ (L) আখৰ আৰু অসমীয়া বৰ্ণমালাৰ 'স্বৰ্গীয়' আখৰটো তেখেতক মৃত বুলি বুজাবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা দেখা নাই। হয়তো ভৱিষ্যতলৈও কোনেও তেনে কৰিবলৈ নিবিচাৰিব। তেখেতৰ জীৱনৰ অসামান্য সৃষ্টি তথা কাৰ্যকলাপে যিদৰে সমগ্ৰ অসমবাসীক আৱৰি ৰাখিছে সেই দিশৰ পৰা ভূপেন হাজৰিকা এজন সাধাৰণ পুৰুষ নহয় -তেখেত এক বিৰল প্ৰতিভা আৰু ব্যক্তিত্বৰে অসাধাৰণ। সাধাৰণ মানুহৰহে মৃত্যু হ'ব পাৰে, অসাধাৰণ ব্যক্তিৰ মৃত্যু হ'ব নোৱাৰে। পাৰ্থিব দেহটো আমাৰ মাজত নাথাকিলেও তেখেতৰ অসামান্য সৃষ্টিৰাজিৰ জৰিয়তে অসমৰ মানুহৰ মান-অভিমান, আবেগ-অনুভূতি, গৰ্ব-অহংকাৰ তথা অসমীয়াৰ পৰিচয় "ড০ ভূপেন হাজৰিকা" আমাৰ মাজত যুগ যুগ ধৰি জীয়াই থাকিব।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ দৰে ব্যক্তিৰ মহাসাগৰৰ দৰে বিশাল জীৱন কাহিনীৰ পৰা এটি দুটি বিশেষ কথা এই সীমাবদ্ধ পৰিসৰৰ মাজত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব বিচাৰিছোঁ।

(১) পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকা দেৱৰ গীতত প্ৰথম সুৰ

অ' মইনা কেতিয়া আহিলি তই / অহাৰ লগতে বননিৰ মাজতে
ফুলে বৰণীয়া জাঁহ।।

মলয়া বতাহো লগতে আনিলি / গা নো শাঁত পৰি যায়
শুৱলা গীত এটি গায়।।

আজলী হৰিণী অতিকৈ শুৱনী / নিজৰাৰে পানী খায়।
এখুজি দুখুজি থমকি থমকি / ঘূৰি ঘূৰি চৰি যায়
মোৰ মইনা ঘূৰি ঘূৰি চৰি খায়।।

পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকা দেৱে ১৯৩৪ চনত ৰচনা কৰা এই গীতটিত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ড০ ভূপেন হাজৰিকাই সুৰ দিছিল। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ পৰিচালনাত ভূপেন হাজৰিকাৰ ভগ্নী কুইন হাজৰিকা (সুদক্ষিণা শৰ্মা)ই ১৯৪ চনত চেন'লা কোম্পানীত বাণীবদ্ধ কৰিছিল।

(২) ছাত্ৰ জীৱনত শ্ৰমৰ মৰ্যাদাৰ শিক্ষা

আমেৰিকাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যয়ন কৰি থকা সময়ত ঘৰৰ পৰা পঠোৱা ধনেৰে জোৰা মাৰিব নোৱৰা অভাৱ দুৰ কৰিবলৈ আজৰি সময়ৰ সৎ ব্যৱহাৰ কৰি ধন উপাৰ্জন কৰিবলৈ কৰা যিকোনো কাম কৰাৰ আগ্ৰহৰ কথাটো অতি উৎসাহজনক কথা। এঘণ্টা লিফ্‌ট (Lift)চলোৱা কাম কৰিলে সেই সময়ত চাৰি ডলাৰ ধন পাইছিল। চুইমিং পুলৰ ওচৰত ৰাখি থোৱা কাপোৰ-কানি তথা অন্যান্য সামগ্ৰী ৰখীয়া হোৱাৰ বাবদ প্ৰতি ঘণ্টা হিচাবত ধন উপাৰ্জন কৰাৰ ব্যৱস্থা আছিল আৰু হাজৰিকাদেৱে তেনে ধৰণৰ কাম কৰি ধন উপাৰ্জন কৰি নিজৰ অভাৱ দূৰ কৰিছিল। এইবিলাক কাম পাবলৈ বিশ্ববিদ্যালয়ত Students' Employment Guidance Bureau য়ে পঢ়ি থকা ছাত্ৰছাত্ৰীসকলক আজৰি সময়ত অংশকালীন কামৰ সুবিধা কৰি দিয়ে। এনে ধৰণে তেখেতে শ্ৰমৰ মৰ্যাদা শিকিছিল। আজিৰ যুৱচামে এনেবোৰ কথাক অনুপ্ৰেৰণা হিচাবে ল'ব লাগে।

(৩) ভূপেন হাজৰিকাৰ গান শুনি সন্তুষ্ট হৈ দিয়া উপহাৰ ঃ

গান শুনি সন্তুষ্ট হৈ মাছ উপহাৰ দিয়া উদাহৰণ আন কোনোবা বিখ্যাত শিল্পীৰ লগত হৈছেনে নাই শুনা

নাই। কিন্তু ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ ক্ষেত্ৰত হৈছে। মুম্বাইৰ (সেই সময়ৰ বোম্বে) জুহু আৰ্ট থিয়েটাৰৰ কৰ্মীসকলে তদানীন্তন ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘৰ সদস্য তথা অভিনেতা বলৰাজ সাহানীৰ উদ্যোগত ড০ ভূপেন হাজৰিকাক আনুষ্ঠানিকভাৱে আমন্ত্ৰণ কৰি সম্ভাষণ জনোৱা অনুষ্ঠানত ভুপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠৰ গান শুনি জুহুৰ মাছমৰীয়াসকল আনন্দত ইমানেই আপ্লুত হৈ পৰিছিল যে পিছ দিনা মাছমৰীয়াসকলে এটি ডাঙৰ সাগৰীয় মাছ বলৰাজ সাহানীৰ জৰিয়তে ভূপেন হাজৰিকালৈ পঠিয়াইছিল। বলৰাজ সাহানীয়ে মাছমৰীয়াসকলে দিয়া মাছটো হাজৰিকালৈ পঠিয়াই দিওতে লগত এখন চিঠিৰ আকাৰত এটি টোকা লিখিছিল। তাৰেই অসমীয়া অনুবাদ এনে ধৰণৰ - "ভুপেন, তোমাৰ গান শুনি আমি বুদ্ধিজীৱিসকলে কি প্ৰশংসা কৰিলো সেইটো ডাঙৰ কথা নহয়। তোমাৰ অসমীয়া লোকসংগীত শুনি জুহু বীচ্ছৰ মাছমৰীয়াসকলে বৰ ভাল পালে। মোক ক'লেহি - "সেই হাজৰিকা মানুহজনক আমি এটা উপহাৰ দিব বিচাৰিছো।" উপহাৰটো গ্ৰহণ কৰিবা। এয়া জনসাধাৰণৰ উপহাৰ শিল্পীৰ বাবে। ৰাইজক বুজিলেহে ৰাইজৰ শিল্পী হ'ব পাৰিবা। আজিৰ শিল্পীসকলক এনে ধৰণৰ কথাই জনসাধাৰণৰ প্ৰতি অধিক দায়বদ্ধ কৰিব বুলি ভাবো।"

(৪) হাজৰিকাদেৱৰ চিন্তাত ৰাজনীতি আৰু জাতীয়তাবাদ ঃ

ড০ ভুপেন হাজৰিকাই সেই সময়ৰ অসমৰ ভয়াবহ অৰ্থনৈতিক পৰিস্থিতি, কেন্দ্ৰৰ শোষণ-বঞ্চনা, নিবনুৱাসকলৰ হতাশগ্ৰস্ততা তেখেতৰ গীতৰ মাজেৰেই প্ৰকাশ কৰিছিল যদিও এটা সময়ত অসম আৰু অসমীয়া মানুহৰ নোপোৱাৰ বেদনা পূৰণৰ বাবে সংসদীয় ৰাজনীতিত সক্ৰিয়ভাবে অংশগ্ৰহণ কৰি বিধানসভাৰ মজিয়াৰ জৰিয়তে সমস্যা সমাধান কৰিব পাৰিম বুলি ভাবিছিল। তেনেদৰে ১৯৬৭ চনত নিৰ্দলীয় হিচাবে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰি নাওবৈচা সমষ্টিৰ পৰা বিধান সভালৈ নিৰ্বাচিত হৈছিল। বিধানসভাৰ মজিয়াত দিয়া ভুপেন হাজৰিকাৰ ভাষণৰ একাংশ উল্লেখ কৰা হ'ল - "মই ব্যৱসায়িক ৰাজনীতিজ্ঞ নহওঁ। কোনো ৰাজনৈতিক দলৰ ভৃত্যও নহওঁ। মই মাথোঁ অসমৰ অসমীয়া মানুহ হিচাপে এই সদনত জনসাধাৰণৰ এজন প্ৰতিনিধি হিচাপে কথা কম। সমগ্ৰ অসমীয়া জাতিটোকে বাহিৰৰ তৃতীয় শ্ৰেণীৰ মানুহ কিছুমানে লথিয়াই থকাটো আমি কেতিয়াও সমৰ্থন কৰিব নোৱাৰো।" ..."মই ক'ব খুজিছো, আমি অসমীয়া জাতিটোৰে শান্তি বিচাৰিছো। কিন্তু মোৰ মাতৃক কোনোবাই অসন্মান কৰিলে সেয়া কেতিয়াও সহ্য কৰিব নোৱাৰো। কাৰণ মই জাৰজ নহয়। .."'

তেখেতে কোৱা আন এটি উদ্ধৃতি উল্লেখ কৰিছো -- "মাননীয় সদস্য দেবেশ্বৰ শৰ্মাই অসমীয়া বিপ্লৱৰ কথা কৈছে। আমাৰ ফনী বৰাদেৱে কৈছে এইটো বৈজ্ঞানিক কথা নহয় - আমাৰ চচিঅ' ইকোনমিক ষ্ট্ৰাকছাৰ বদলাব লাগিব- সেই মতৰ লগত মই একমত। মই অসমীয়া বিপ্লৱ, বাংলা বিপ্লৱ, বিহাৰী বিপ্লৱৰ কথা কোৱা নাই- ই নোপোৱা মানুহৰ বিপ্লৱ। ইয়াৰ এটা সমন্বয় চৰকাৰে আনিব লাগিব। নতুন পুৰুষক আজি নেতাসকলে বিভ্ৰান্ত কৰিছে। কোনোৱে কৈছে বিশ্বপ্ৰেমী হোৱা, কোনোৱে কৈছে সংকীৰ্ণ হোৱা, কৰ'বাত মহা মহা পুৰুষে দেখুৱাই দিয়া বাটবিলাক ভাৰতবৰ্ষতেই হওক বা অসমতেই হওক-- কাৰ্লমাৰ্ক্স বা গান্ধীয়ে হওক, সেইবিলাকত নতুন পুৰুষে নতুন খোজ পেলাইছে। আঞ্চলিকতাবাদৰ নোপোৱাৰ বেদনাৰ লগত সৰ্বভাৰতীয় সমন্বয় ৰক্ষা কৰি ইতিবাচক ৰূপ দিব লাগে।"

তেখেতৰ মনৰ ভিতৰত জাগ্ৰত হৈ থকা অসমপ্ৰেম তথা জাতীয়তাবাদী চিন্তাৰ কথা বিধান সভাৰ মজিয়াত কোৱা কথাৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি । এক গতিশীল জাতীয়তাবাদৰ প্ৰগতিশীল চিন্তাৰ ৰেঙনি। তেখেতৰ ভাষণত প্ৰতিধ্বনিত হৈছিল শোষিত- বঞ্চিত অসমীয়া ডেকাল'ৰাৰ হতাশগ্ৰস্ত মনৰ অব্যক্ত বিষাদৰ বেদনা। তথাকথিত সংকীৰ্ণ জাতীয়তাবাদৰ পৰিধি ভাঙি ন অসমীয়া, বঙালী, বিহাৰী সকলোকে একেলগে লগত লৈ অসমৰ সামগ্ৰিক উন্নয়নৰ বাবে এক প্ৰগতিশীল জাতীয়তাবাদৰ কথা চিন্তা কৰিছিল। ৰাজনীতিক ব্যৱসায়লৈ

ৰূপান্তৰ কৰা তথাকথিত জাতীয়তাবাদী! ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদী বৰ্তমানৰ ৰাজনৈতিক নেতাসকলক এনে ধৰণৰ কথাই ৰাজনীতিক নতুন ৰূপ দিবলৈ নতুন চিন্তাৰ খোৰাক দিব পাৰে বুলি ভাবোঁ।

(৫) ভূপেন হাজৰিকাৰ যাযাবৰী জীৱনৰ লগৰী- কল্পনা

ভূপেনদাৰ যাযাৱৰী জীৱনৰ অতিকৈ দুৰ্দশা চলি থকা সময়ত এক সাংস্কৃতিক আঢ্যৱন্ত পৰিয়ালৰ জীয়ৰী ১৭ বছৰীয়া কল্পনা লাজমীয়ে সংগ দিছিল ৪৫ বছৰীয়া যাযাবৰী ভূপেন দাক। সেই সময়ত ভূপেন দাৰ পত্নী (প্ৰিয়ম) আৰু একমাত্ৰ সন্তান (তেজ) ভূপেন দাৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি আমেৰিকাত থাকিবলৈ লৈছিল। নিজৰ আপোন ঘৰখন এৰি থৈ আহি পিতৃ-মাতৃ তথা অজস্ৰ শুভাকাংক্ষীৰ বাধা নেওচি, সমাজৰ পৰা অহা বহু প্ৰত্যাহ্বানৰ মুখামুখি হৈ কল্পনা লাজমীয়ে ভূপেন হাজৰিকাৰ লগত এক নামহীন সম্পৰ্কৰে একেলগে থাকিবলৈ সাহসেৰে আগবাঢ়ি আহি সকলো দিশতে ভূপেন হাজৰিকাৰ হাতত হাত ধৰি সন্মুখলৈ খোজ দিছিল। হয়তো সেই ১৭ বছৰীয়া কল্পনা লাজমীয়ে ভূপেন দাৰ দুৰ্দিনৰ সময়ত ভূপেন হাজৰিকাৰ ভিতৰৰ মানুহজনৰ কথা উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল। কোনোদিনে বৈবাহিক সম্বন্ধ নিবিচৰাকৈয়ে সেই কল্পনা লাজমীয়ে ৪০ বছৰ কাল একেলগে থাকি সুশৃঙ্খল,স্বাস্থ্যবান জীৱন দিয়াৰ বাবে ভূপেন হাজৰিকাৰ মৃত্যুৰ শেষ ক্ষণটোলৈকে অহৰহ চেষ্টা কৰিছিল। দুয়োজনে বিভিন্ন সময়ত নামহীন সম্বন্ধক লৈ বিভিন্ন বিতৰ্কৰে থকা- সৰকা হৈছিল যদিও জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্তলৈকে ভূপেন হাজৰিকাই উদাত্ত কণ্ঠৰে গান গাইছিল, চিনেমা কৰিছিল। কল্পনা লাজমীয়ে বহুতো অপ্ৰিয় কথাৰে সমালোচিত হৈও প্ৰতিটো মুহূৰ্ততে জীৱন সংগী হিচাবে ছাঁৰ দৰে ভূপেন দাৰ গাত লাগি আছিল। এই গৰাকী কল্পনাই ভূপেন দাৰ জনপ্ৰিয়তাক উচ্চ শিখৰলৈ উঠাবলৈ যিমান কষ্ট, সহযোগ আৰু ত্যাগ কৰিছিল, তাৰ তুলনাত আমাৰ অসমৰ মানুহে কল্পনাক কৃতজ্ঞতাৰ নামত কিবা স্বীকৃতি দিয়াৰ কথা বাদেই দিলো আনকি এষাৰ মৰমৰ মাত দিব পাৰিছিল নে নাই সন্দেহ আছে। জীৱন নদীৰ ঢৌত দিকবিদিক হেৰুৱাই যাযাৱৰী জীৱন কটোৱাৰ সময়ত কল্পনাৰ বন্ধুত্ব, কল্পনাৰ সংগই ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনক সঠিক দিশৰ পথ দেখুৱাইছিল। আজিৰ যুৱক যুৱতীয়ে ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু কল্পনা লাজমীৰ প্ৰেম আৰু বন্ধুত্বৰ এনাজৰীৰে পুৰুষ-নাৰীয়ে একেলগে সফল দীৰ্ঘ জীৱন অতিবাহিত কৰাৰ প্ৰেৰণা পাব।

এনেকৈ এটা গানৰ শেষত আন এটি গীতৰ সৃষ্টি হ'ল ড০ অমৰজ্যৌতি চৌধুৰীৰ কলমত আৰু চৌধুৰীদেৰৰ কণ্ঠৰেই সেই শেষ হৈ যোৱা গানক তেখেতৰ উদ্দাত্ত কণ্ঠৰে "এটা গান শেষ হ'ল..." গীতেৰে জীয়াই ৰাখিবলৈ প্ৰয়াস কৰিলে।

এটা গান শেষ হ'ল / এটা গান শেষ হ'ল
যি গানলৈ বৈ থাকে সমগ্ৰ জাতি / সেই গান শেষ হ'ল
যি গানৰ দোলাতে আছে, আমাৰ ব'হাগ / সেই গান শেষ হ'ল
এটা গান শেষ হ'ল / যি গানলৈ বৈ থাকে সমগ্ৰ জাতি
সেই গান শেষ হ'ল / সেই গান শেষ হ'ল
যি গানৰ দোলাতে আছে, আমাৰ ব'হাগ / সেই গান শেষ হ'ল
সেই গান শেষ হ'ল / উপচি আছিল গান,গানতে লখিমী ধান
কঢ়িয়াই আছিলে সুৰৰে গাগৰিত', আই অসমীৰ মান
মৌচুমী মাতে আঁতি বান্ধিছিল বিশ্বৰ প্ৰান / সেই গান শেষ হ'ল
সেই নৈ শুকাই গ'ল / ক'ত তেনেহ'লে চাবি কৈশোৰ যৌৱন
আৰু বেলি ভাটি দিয়া / নিজৰ মুখৰ ছবি

ক'ত সাগৰ সংগমৰ, সোঁৰৰণী বুটলবি / সেই নৈ শুকাই গ'ল
হেমন্ত-শীতৰ দোমোজা দিনত / সেই গান শেষ হ'ল

অগ্নিযুগৰ জুই ফিৰিঙতি / থিতাতে নুমাই গ'ল
এটা ধুমুহা নোহোৱা হ'ল / এটা ধুমুহা নোহোৱা হ'ল
যি জাতিক জগাই অসামান্য প্ৰেৰণায় / কলপঞ্জ প্ৰস্তুতিৰ আখৰা কৰায়
সেই ধুমুহা নোহোৱা হ'ল

গানৰ নিতুল দেহ জ্বলি জ্বলি ৰ'ল / জুই জ্বলি উঠে জ্বলি উঠে জুই
চিতা জুই জ্বলি উঠে / চিতা জুই জ্বলি উঠে
দেখো ভমকতে জ্বলি উঠে / জুই ফিৰিঙটি জ্বলে
জুই জ্বলি উঠে জ্বলি উঠে জুই / চিতা জুই জ্বলি উঠে
ভমকতে জ্বলি উঠে / দেখো জুই ফিৰিঙটি জ্বলে
নিতুল গানৰ দেহ জ্বলি জ্বলি পৰে / গোটেই জাতিৰ বুকু খহু খহু কৰে
সময়ো চকু মুদে / নিমাতে নিতালে নিতুল গানৰ
বীজবোৰ গজি উঠে / সেই গানেই আছেহি এতিয়া
অ' বুকুৰে বুকুৰে ঠেকা খায় / ধুমুহাৰ আগলতি নিচান উৰাই উৰাই
তেনে শেষ হ'ব কেনেকৈ / এই অমৃত গান / গানৰ শেষত গজিছে নতুন গান

গানৰ দেহত গজিছে নতুন গান / উপচি আহিছে গান
গানতে লখিমী ধান / আই অসমীৰ মান / আই অসমীৰ মান
উপচি আহিছে গান / অ' গানতে লখিমী ধান
অ' আই অসমীৰ মান / জাতিক জগোৱা গান
মৌচুমী মাতে আতি বান্ধি দিছে / বিশ্বখনৰ প্ৰাণ
গানৰ শেষতো আহিছে নতুন গান / গানৰ শেষতো আহিছে নতুন গান
কোন ক'ত আছ আহ.. / গাওঁ জাতিক যোগোৱা গান
গাওঁ মানুহৰ জয় গান / মৃত্যু জিনিৰ আৰু উদযাপনৰ গান
শেষ হ'ব কেনেকৈ / এই অমৃত গান / গানৰ দেহতে গজিছ নতুন গান
গানৰ দেহতে গজিছ নতুন গান / গানৰ দেহতে গজিছ নতুন গান

এইটো কালজয়ী কবিতাৰেই ভূপেন দাক স্মৰণ কৰিছো - ভূপেন দাৰ দেহাৰ অৱসান ঘটিল যদিও ভূপেন হাজৰিকাৰ সৃষ্টিৰাজিয়ে মানুহৰ মাজত তেখেতক সদায় জীয়াই ৰাখিব... তেখেতৰ গানবোৰৰ মাজেৰে, তেখেতৰ সৃষ্টিৰাজিৰ মাজেৰে...।●

পল ৰ'বচন আৰু সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকা

ত্ৰিদীপ কুমাৰ ৰায়

বিশ্বৰ দুই প্ৰান্তৰ দুজন সাংস্কৃতিক অগ্ৰদূত ঃ

পল ৰ'বচনৰ (পল লেৰয় ৰ'বচন) জন্ম হয় ১৮৯৮ চনৰ ৯ এপ্ৰিল তাৰিখে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ নিউ জাৰ্চি প্ৰদেশৰ মিলষ্টন নামৰ ধুনীয়া নৈখন বৈ যোৱা প্ৰিন্সটন চহৰখনত। কৃষ্ণাংগ ছাত্ৰ হিচাপে পল ৰ'বচন আছিল ৰাটগাৰ্ছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ তৃতীয়জন ছাত্ৰ আৰু সৰ্বপ্ৰথম স্নাতক (মন কৰিবলগীয়া যে প্ৰিন্সটন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ দৰে প্ৰখ্যাত শিক্ষানুষ্ঠানে সেই সময়ত কলা ছালৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক স্নাতক ডিগ্ৰী প্ৰদান কৰা নাছিল)। ১৮২৩ চনত তেখেতে কলম্বিয়া ল' স্কুলৰপৰা আইনৰ স্নাতক হয়। সুধাকণ্ঠ ডঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হয় ১৯২৬ চনৰ ৪ ছেপ্তেম্বৰ তাৰিখে ভাৰতবৰ্ষৰ অসম প্ৰদেশৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ শদিয়াত। বেনাৰসৰ কাশী হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা ১৯৪৪ চনত স্নাতক আৰু তেওঁ ১৯৪৬ চনত ৰাজনীতি বিজ্ঞান বিষয়ত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী অৰ্জন কৰে। ইয়াৰ পিছত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা ডক্টৰত ডিগ্ৰী লাভ কৰে। তেখেতে চিকাগো বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা শৈক্ষিক প্ৰকল্পত সহায়ৰ কাৰণে চলচ্চিত্ৰৰ ভূমিকা অধ্যয়নৰ বাবে ফেল'শ্বিপো লাভ কৰিছিল।

আফ্ৰিকান-আমেৰিকান সাংস্কৃতিক উন্মেষণ আৰু পল ৰ'বচন ঃ

১৮৭১ চনত ফিস্ক বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জুবিলী গায়কসকলে কৃষ্ণাংগসকলৰ শিক্ষাৰ বাবে ধন সংগ্ৰহৰ অৰ্থে আফ্ৰিকান আমেৰিকানসকলে ৰচনা কৰা আধ্যাত্মিক আৰু লোকগীত গাই ভ্ৰমণ কৰা প্ৰথাৰ আৰম্ভণি কৰিছিল। ১৯৭৮ চনত উক্ত দলটো ভংগ হয়। অৱশ্যে, পূৰ্বৰপৰা মিনষ্টেল শ্ব' আৰু কৃষ্ণাংগ অভিজ্ঞতাক উপহাস কৰা সমালোচনাৰে আফ্ৰিকান আমেৰিকান সংগীতৰ সৈতে শ্বেতাংগসকলৰ পৰিচয় আছিল। বিদ্যায়তনিক ক্ষেত্ৰত শিক্ষা বৃত্তি লাভ কৰি পল ৰ'বচন এজন সুদক্ষ ফুটবল খেলুৱৈ হিচাপেও আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল ৰাটগাৰ্ছ বিশ্ববিদ্যালয়ত। তদুপৰি তেওঁ বেছবল, বাস্কেটবল খেলিছিল আৰু এজন সুদক্ষ এথলেট আছিল। সুবক্তা হিচাপেও পৰিচিত আছিল।

কলম্বিয়া ল' স্কুলত অধ্যয়ন কৰি থকা সময়ত নেছনেল ফুটবল লিগতো খেলিছিল। ১৯২৩ চনত ৰ'বচন আইনৰ স্নাতক হোৱাৰ পিছত কম সময়ৰ বাবে নিউৰ্'কৰ ৰাটগাৰ্ছ এলুমনাছৰ আইন সম্পৰ্কীয় কাৰ্যালয় এটাত এট'ৰ্ণী হিচাপে চাকৰি কৰে। কিন্তু সোনকালেই চাকৰিৰপৰা ইস্তাফা দিয়ে। সেই সময়ত কৃষ্ণাংগ লোকসকল সততে বৰ্ণ বৈষম্যৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হৈছিল। ৰ'বচনে আইন চৰ্চা এৰি নাট্য আৰু সংগীত চৰ্চাৰে আফ্ৰিকান আৰু আফ্ৰিকান-আমেৰিকান ইতিহাস আৰু সংস্কৃতিৰ কলাত্মক উপস্থাপনত ব্ৰতী হ'ল। স্বাভাৱিকতে, পল ৰ'বচনে সেই সময়ৰ আফ্ৰিকান, আফ্ৰিকান-আমেৰিকান বৌদ্ধিক আৰু সাংস্কৃতিক চেতনাৰে সংগীত, নৃত্য, নাটক, চিত্ৰ, বেশভূষা, ৰাজনীতি, সাহিত্য আদিৰ নৱ উন্মেষ 'হাৰ্লেম ৰেণেছা'ৰ (পিছলৈ নিউ নিগ্ৰো মুভমেণ্ট) স'তে জড়িত হৈ পৰে।

সুধাকণ্ঠ ডঃ ভূপেন হাজৰিকাৰ বৰ্ণময় সাংস্কৃতিক যাত্ৰা ঃ

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হৈছিল শদিয়াত। তেখেতে নিজেই কৈছিল যে জনজাতীয় গীত শুনিয়ে তেখেত ডাঙৰ হৈছিল। তদুপৰি, ঘৰতেই সাংস্কৃতিক পৰিৱেশ পাইছিল। তেখেতে উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে সংগীতৰ শিক্ষা লাভ

কৰিছিল, মাকৰ মুখপৰাই গীত শুনিয়ে যেন সংগীত শিকিছিল। দাদাচাহেব ফাল্কে বঁটা পোৱাৰ পিছত সাক্ষাৎকাৰ এটিত তেখেতে ৰুদালি নামৰ চিনেমাখনত মাকে গোৱা ললনা এটি ব্যৱহাৰ কৰাৰ কথা কৈছিল।

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই লোক-সংগীতৰ পৰা সুৰ বুটলি লৈছিল। গণ শিল্পীগৰাকীয়ে তেখেতৰ গীতত জনজাতীয় সংগীতৰ প্ৰভাৱ পৰা বুলি নিজেই স্বীকাৰ কৰিছিল। খাটিখোৱা (মেহনতি) মানুহৰ প্ৰাণৰ সুৰবোৰকেই তেওঁ ধাৰণ কৰি খাটিখোৱা মানুহৰ সুখ-দুখ, আশা-নিৰাশা গীতৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল। তেখেতৰ কিছুমান গীতত যিদৰে টোকাৰী গীতৰ সুৰ শুনা যায়, সেইদৰে বিহুনামৰ সুৰ, বৰগীতৰ সুৰেৰেও কিছুমান গীত জীপাল কৰিছিল। তেখেতৰ কিছুমান গীতত যিদৰে টোকাৰী গীতৰ সুৰ শুনা যায়, সেইদৰে বিহুনামৰ সুৰ, বৰগীতৰ সুৰেৰেও কিছুমান গীত জীপাল।

ভূপেন হাজৰিকাই বহু কেইখন অসমীয়া কথাছবি পৰিচালনা কৰিছিল। যেনে-এৰা বাটৰ সুৰ, চিকমিক বিজুলী, প্ৰতিধ্বনি, লটিঘটি, ছিৰাজ, মাহুত বন্ধুৰে (বাঙালী) , মেৰা ধৰম মেৰী মা (হিন্দী) আদি। তেখেতে সংগীত পৰিচালনা কৰা অসমীয়া কথাছবি কেইখনমান হ'ল- চামেলি মেমচাব, ছিৰাজ, লটিঘটি, প্ৰতিধ্বনি, পিয়লী ফুকন, মণিৰাম দেৱান, অকণ, পলাশৰ ৰং, প্ৰিয়জন আদি। এক পল, গজগামিনী, ৰুদালী, কিউ, দমন আদি হিন্দী কথাছবিৰো তেখেত সংগীত পৰিচালক আছিল। এইদৰে জীৱন তৃষ্ণা, জোনাকিৰ আলো, কড়ি ও কোমল, সীমনা পেৰিয়ে, দম্পত্তি আদি বাঙালী কথাছবিৰো সংগীত পৰিচালক হিচাপে কাম কৰিছিল। তেখেতে সংগীত পৰিচালনা কৰা ভোজপুৰী ভাষাৰ কথাছবি হ'ল সঠ মাইয়া কী মহিমা, কাৰ্বি আৰু বড়ো ভাষাৰ কথাছবি ক্ৰমে ৰিং আং তং আৰু জিউনি চিমাং।

ভূপেন হাজৰিকাই বহু কেইখন অসমীয়া কথাছবি প্ৰযোজনা, পৰিচালনা কৰাৰ লগতে আৰু সংগীত পৰিচালনা কৰিছিল, গীত লিখিছিল, কণ্ঠদান কৰিছিল। যেনে-এৰাবাটৰ সুৰ, শকুন্তলা, লটি ঘটি, প্ৰতিধ্বনি, চিকমিক বিজুলী, ছিৰাজ আদি। সুধাকণ্ঠই সংগীত পৰিচালনা কৰা বিখ্যাত হিন্দী ছবিসমূহৰ ভিতৰত আছে তেওঁৰ দীৰ্ঘদিনীয়া সংগী কল্পনা লাজমীৰ ৰুদালী, এক পল, দৰমিয়া, সাই পৰজপেৰ পপিহা আৰু সাজ, মিল গয়ী মনজিল মুঝে আৰু এম এফ হুছেইনৰ গজগামিনি। শৈশৱৰপৰাই ভূপেন হাজৰিকাই বিষ্ণু ৰাভা আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সান্নিধ্য লাভ কৰিছিল। দুয়োগৰাকী মহান শিল্পীকে তেখেতে ককাইদেউ বুলি সম্বোধন কৰিছিল। জ্যোতি-বিষ্ণুৰ যোগেদিয়ে সুধাকণ্ঠৰ সংগীত, চলচিত্ৰৰ জগতখনত বিচৰণৰ অমৃতময় যাত্ৰাৰ আৰম্ভণি হৈছিল, স্থানান্তৰত সেয়া নিজেই উল্লেখ কৰিছে।

পল ৰ'বচনৰ স'তে সুধাকণ্ঠ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ সাক্ষাৎ ঃ

ভূপেন হাজৰিকা আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত থাকোঁতে পল ৰ'বচনৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈছিল। ৰ'বচনৰ সংগীতে তেতিয়া খলকনিৰ সৃষ্টি কৰিছিল, বৰ্ণ- বৈষম্যবাদৰ বিৰুদ্ধে আফ্ৰিকান-আমেৰিকান সংগীতৰ সাংগীতিক বৈশিষ্ট্যৰে সুধাকণ্ঠই যেন এখন নতুন সংগীত জগতৰ সন্ধান পালে। ৰ'বচনক তেখেতে মাজে মাজে গোপনে লগ ধৰিছিল কাৰণে তেখেতক বহুতেই 'কমিউনিষ্ট' বুলি ধৰি লৈছিল। আমেৰিকাত থকা ভাৰতীয় দূতাবাসে সঁকিয়নীও দিছিল। ৰ'বচনৰ সংগীতে তেখেতৰ গীতক যেন বিশ্বজনীনতাৰ নতুন পাঠ দিছিল, শোষণ-নিষ্পেষণৰ বিৰুদ্ধে মাত মাতি সৰ্বহাৰাৰ পক্ষত খাটি খোৱা মানুহৰ কণ্ঠ হৈ জাতি-বৰ্ণৰ উৰ্দ্ধত থাকি ৰক্ষণশীল সমাজৰ বিৰুদ্ধে মাত মাতি মানৱতাৰ, উদাৰতাৰ গান গাবলৈ, বিশ্ব নাগৰিক হ'বলৈ।

ঐক্য-শান্তি, প্ৰগতিৰে লক্ষ্যপ্ৰাপ্তিৰ বাটেৰে অগ্ৰগামী ঃ

১৯২৭ চনৰ পৰা ১৯৩৯ চনলৈকে পল ৰ'বচন আৰু তেখেতৰ সহযোগী অভিনেত্ৰী তথা লেখিকা পত্নী এছিয়ে ইংলেণ্ডত বসবাস কৰিবলৈ লয়। লণ্ডনতে আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় তাৰকা হিচাপে পল ৰ'বচনৰ খ্যাতি বিয়পি পৰে। ইউৰোপীয় লোকগীত, ক্লাছিক আৰু জনপ্ৰিয় বেলাডৰ কনচাৰ্টবোৰ জনপ্ৰিয় হয়। প্ৰবাসৰ প্ৰথম বছৰবোৰত তেওঁ মাজে মাজে জন্মভূমিলৈও গৈছিল আৰু ব্ৰডৱেতো অভিনয় কৰিছিল। ড০ ভূপেন হাজৰিকাইও যাযাবৰী জীৱন যাপন কৰিছিল। ভাৰতীয় গণ নাট্য আন্দোলন (আই পি টি এ) ত কাম কৰিবলৈ ভূপেন হাজৰিকা মুম্বাইলৈ আহিছিল। সলিল

চৌধুৰী, বলৰাজ সাহনী আৰু অন্যান্য মাৰ্ক্সবাদী বুদ্ধিজীৱীসকলৰ সৈতে তেখেতে বিশ্বৰ বিভিন্ন দেশ ভ্ৰমণ কৰিছিল। তেখেতৰ ‘প্ৰতিধ্বনি শুনো মই, প্ৰতিধ্বনি শুনো গীতটি’ত কমিউনিষ্ট ৰাষ্ট্ৰ চুবুৰীয়া চীনৰ কথাই কোৱা হৈছে। পল ৰ’বচনেও চীনৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈছিল আৰু চীনা ভাষা শিকিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল।

লণ্ডনত ৰ’বছনে অথেলো ছবিত মুখ্য চৰিত্ৰত অভিনয় কৰে। ইউজিন আনিলৰ এম্পাৰাৰ জ’নছ আৰু অল গডছ চিলুন গট উইংদ্বত অভিনয় কৰে। শ্ব’বোটৰ গীত “অল্ড (অ’ল) মেন ৰিভাৰ” গীতটিৰে তেওঁ জনপ্ৰিয়তাৰ শীৰ্ষলৈ আহে। ইউৰোপত বৰ্ণবৈষম্যবাদ আমেৰিকাৰ দৰে প্ৰবল নাছিল। বৰঞ্চ, পল ৰ’বচনে ইউৰোপৰ বৌদ্ধিক আৰু সাংস্কৃতিক কাণ্ডাৰী সকলৰ লগতে ৰাজনৈতিকভাবেও সহযোগিতা পাইছিল। অল্ড মেন ৰিভাৰত দাসত্ব প্ৰথাৰ বিৰুদ্ধে সম্মিলিত যুঁজ দিয়াৰ সংকল্প লোৱা হৈছে। অল্ড মেন ৰিভাৰৰ কথা আৰু সুৰৰ অনুপ্ৰেৰণাত ডঃ ভূপেন হাজৰিকাই ‘বিস্তীৰ্ণ পাৰৰে অসংখ্য জনৰে’ গীতটিৰ সৃষ্টি কৰিছিল। অসমীয়া, বাংলা আৰু হিন্দী ভাষাত গোৱা গীতটিয়ে লুইতপৰীয়া ‘বাংলা আৰো হিন্দীত গংগা’ সভ্যতাৰ ওপৰত ওপৰত প্ৰশ্ন তুলিছে। বুঢ়া লুইতক তেখেতে যেন শৰশয্যাত থকা ভীষ্মৰ স’তে তুলনা কৰিছিল। নিৰক্ষৰ, অভাৱ-অনাটনৰে জুৰুলা হোৱা মানুহৰ প্ৰতি গভীৰ সমমৰ্মিতাৰে বীৰ পুৰুষৰ আদৰ্শৰে জাতিটোক জগাই তোলাৰ কথা কৈছিল। মূলত দাসত্ব প্ৰথাৰ বিৰোধিতা, বৰ্ণবৈষম্যবাদৰ বিৰুদ্ধে সোচ্চাৰ ৰ’বচনে মিচিচিপি নদীখনৰপৰা আঁতৰি যাব বিচাৰিছে, অৰ্থাৎ শ্বেতাংগ সকলৰপৰা আঁতৰি তেওঁলোকৰ কৃষ্টি-সংস্কৃতি বিচাৰি জৰ্ডান নৈখনৰ পাৰলৈ যাব বিচাৰে। তেওঁৰ অভিযোগ সকলো জানিও নিশ্চুপ হৈ সোঁতৰে সৈতে নৈখন বৈ থাকে। ভূপেন হাজৰিকাই মানুহে মানুহৰ বাবে গীতটিত বৰ্ণবৈষম্যবাদ আঁতৰাই ভেদাভেদহীন এখন সহানুভূতিশীল মানৱ সমাজ গঢ়ি তোলাৰ আহ্বান জনাইছে-“মানুহে মানুহক বেচিব খুজি/মানুহে মানুহক কিনিব খুজি/পুৰণি ইতিহাস দোহাৰিলে/ভুল জানো নহ’ব কোৱা সমনীয়া/দুৰ্বল মানুহে যদি/জীৱনৰ কোবাল নদী/পাৰ হয় তোমাৰ সাহত/তুমি হেৰুৱাবানো কি।” আনহাতে, দাসত্ব প্ৰথাৰ বাবে কৃষ্ণাংগ লোকসকলৰ দৰে সাধাৰণ শ্ৰমিক শ্ৰেণীয়ে, দোলাভাৰীয়ে ভুগি অহা অমানুষিক কষ্টৰ কথা গীতৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰি যেন শ্ৰেণী সংগ্ৰামৰ স্পষ্ট ৰূপৰেখা আঁকিব বিচাৰিছে- “দোলা দোলা দোলা দোলা/একা বেকা বাটেৰে কঢ়িয়াওঁ কঢ়িয়াওঁ/বৰ বৰ মানুহৰ দোলা/আপোন কৰিলো বনুৱাৰ জীৱনক/ দেহা ভাগৰাই তোলা... হে দোলা।” “সুধাকণ্ঠই গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বাবে লিখা আন এটি গীত “জিলিকাব লুইতৰে পাৰ।” গীতটিত লুইতৰ পাৰ ঐতিহ্য-সংস্কৃতি, জ্ঞান-গৰিমাৰে জিলিকি উঠাৰ কথা কৈছে। গীতটিত মানৱতাবাদৰ ধ্বনি দিয়া হৈছে। আনহাতে, জিন্দাবাদ মাণ্ডেলা, মাণ্ডেলা জিন্দাবাদ গীতটি দক্ষিণ আফ্ৰিকাত নেলচন মাণ্ডেলাৰ কাৰামুক্তি আৰু কৃষ্ণাঙ্গ সকলৰ দাসত্বৰপৰা মুক্তি আৰু বিজয়ৰ স্মাৰক হিচাপে চিহ্নিত হৈছে।

পল ৰ’বচনে সামাজিক ন্যায়ৰ পোষকতা কৰিছিল, সমতাৰ হকে মাত মাতিছিল। বৰ্ণ বৈষম্যবাদৰ বিৰুদ্ধে যেনেদৰে সংগ্ৰাম কৰিছিল, নিষ্পেষিত জনতাৰ পক্ষত থাকি দাসত্ব, উপনিবেশবাদ আৰু ফেচিবাদৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰিছিল। বিশ্বৰ পাঁচিশটা ভাষাত গীত গাইছিল। কলাৰ মাজেৰে বিশ্ববীক্ষাৰ সন্ধান কৰি বৌদ্ধিক আৰু সাংস্কৃতিক ৰাষ্ট্ৰদূতৰ দৰে বিশ্ব শান্তিৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিছিল। শ্ৰমিকৰ সমৰ্থনত সামাজিক ন্যায় আৰু সমতাৰ বাবে বিশ্বজুৰি ধৰ্মঘট, সন্মিলনত ভাষণ দিছিল আৰু অনুষ্ঠান পৰিৱেশন কৰিছিল। ভূপেন হাজৰিকাই সংগীত, সাহিত্য, পৰিৱেশ্য কলা, চলচ্চিত্ৰ আদিৰ বিভিন্ন অধ্যয়নচক্ৰ তথা সাংস্কৃতিক উৎসৱত ভাগ লৈ বেলজিয়াম, কংগো, আমেৰিকা, ইউৰোপ, কানাডা, দক্ষিণ-পূব এছিয়া, জাপান, অষ্ট্ৰেলিয়া আদি ভ্ৰমণ কৰিছিল। মানুহৰ গীত গাই বিশ্ব পৰিভ্ৰমণ কৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ ‘মই এটি যাযাবৰ’ গীতটিত সমাজৰ দেখদেখ শ্ৰেণী বৈষম্যৰ কথা প্ৰকাশ পাইছে আৰু গগণচুম্বী অট্টালিকাত আড়ম্বৰপূৰ্ণ জীৱন অতিবাহিত কৰা লোকৰ বিপৰীতে গৃহহীন লোকৰ দুদৰ্শাৰ ছবি প্ৰকট কৰিছে। বৈষম্য আঁতৰ কৰাৰ বাবে মনৰ ইচ্ছাও প্ৰকাশ কৰিছে।। তেখেত সংসদীয় ৰাজনীতিৰ প্ৰতিও আকৰ্ষিত হৈছিল যদিও শক্তিশালী প্ৰতিদ্বন্দ্বী আৰু নিৰ্বাচনী কূট-কৌশলত অনভ্যস্ত ভূপেন হাজৰিকা দুবাৰকৈ নিৰ্বাচনত পৰাজিত হৈছিল। জনসাধাৰণে হয়তো

তেখেতক সাংস্কৃতিক কৰ্মী হিচাপেই পচন্দ কৰিছিল। ৰ'বছনে আমেৰিকা আৰু তেতিয়াৰ ছোভিয়েট ইউনিয়নৰ মাজৰ শীতল যুদ্ধৰ অৱসান হোৱা বিচাৰিছিল। ৰ'বচনে 'অল গডছ চিলুন'ৰ পৰা পোৱা ধন হিটলাৰৰ জাৰ্মানীৰ পৰা পলায়ন কৰা ইহুদী শৰণাৰ্থীসকলক দান কৰে। বৌদ্ধিক আৰু সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰৰ কাণ্ডাৰীসকলৰ লগতে বিশ্বৰ বহু ৰাজনৈতিক নেতাৰ স'তে তেখেতৰ সৌহাৰ্দ্যপূৰ্ণ সম্পৰ্ক আৰু বন্ধুত্ব আছিল। আইনষ্টাইনৰ সৈতে বিশ্বশান্তিৰ বিষয়ত যেনেদৰে আলোচনা কৰিছিল, ভাৰতবৰ্ষৰ জৱাহৰলাল নেহৰুৰ সমাজবাদী নীতি সম্পৰ্কতো উৎসুকতা আছিল। সেইদৰে অটল বিহাৰী বাজপেয়ীৰ লগতো তেখেতৰ যোগাযোগ হৈছিল। লেখক আৰ্ণেষ্ট হেমিংৱে যেনেদৰে তেখেতৰ বন্ধু আছিল, নৈৰাজ্যবাদী এমা গোল্ডমেন, ইতিহাসবিদ তথা সমাজবাদী ডব্লিউ ই বি ডুবয়ছৰ লগতো সুসম্পৰ্ক আছিল। নাগৰিক অধিকাৰৰ হকে মাত মতা ৰ'বচনে সমতাৰ অধিকাৰ, গণতান্ত্ৰিক অধিকাৰৰ প্ৰতি সচেষ্ট আছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত ৰ'বচনক কমিউনিষ্ট বুলি অভিযুক্ত কৰা হৈছিল। ভূপেন হাজৰিকাৰ শৈশৱৰ কালছোৱাত তেওঁলোকৰ ঘৰলৈ মাজে মাজে বিষ্ণু ৰাভা আহিছিল। জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাকো তেখেতে কাষৰপৰা পাইছিল আৰু সাংস্কৃতিক জগতখনত তেখেতসকলৰ স'তে কাম কৰাৰ সুযোগ পাইছিল। ভূপেন হাজৰিকাই পণ্ডিত জৱাহৰলাল নেহৰুক লগ পাইছিল। সলিল চৌধুৰী, বলৰাজ সাহনী আৰু অন্যান্য মাৰ্ক্সবাদী বুদ্ধিজীৱীসকলৰ স'তে বন্ধুত্ব আৰু লতা মঙ্গেশকৰ, উষা মঙ্গেশকৰ আদিৰ স'তেও ভূপেন হাজৰিকাৰ সুসম্পৰ্কৰ বাবেই অসমীয়া সংগীতত কেইবাটাও অবিস্মৰীয় সুৰীয়া সংযোজন হৈছিল। বাংলাদেশৰ ১৯৭১ চনৰ মুক্তি যুদ্ধত অনুপ্ৰেৰণা যোগোৱাৰ বাবে বাংলাদেশ চৰকাৰে তেখেতক সম্মানিত কৰে। উল্লেখযোগ্য যে 'মানুষ মানুষের জন্য' গীতটি বাংলাদেশৰ জনপ্ৰিয়তাৰ তালিকাত দ্বিতীয় স্থানত (জাতীয় সংগীত প্ৰথম) আছে বুলি প্ৰকাশ পাইছে।

উপসংহাৰঃ

একেখন নাওৰে যাত্ৰী পল ৰ'বচনৰ *we are in the same boat brother* গীতটিত যেন *Noah's Arc* ৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। বৰ্ণবৈষম্যৰ বিপৰীতে, সংঘাতময়তাৰ বিপৰীতে সাম্য-মৈত্ৰী, শান্তিৰ বাণীৰে মানৱজাতি লক্ষ্যপ্ৰাপ্তিৰ পথত ধাৱমান। ঐক্য-সংহতিৰ আধ্যাত্মিক ভাৱৰ গীতটিয়ে স্বাভাৱিকতে আশাবাদৰ গীত বুলি বিবেচিত হৈছে। ভূপেন হাজৰিকাইও মানৱ জাতিৰ উত্তৰণ বিচাৰিছে। একেই সুৰ ভাৱৰ হেন্দোলনি তুলি মানৱজাতি যেন ক্ৰমাৎ আগুৱাই গৈছে। সুধাকণ্ঠই অসমীয়ালৈ তৰ্জমা কৰা 'আমি একেখন নাওৰে যাত্ৰী' গীতটিত পল ৰ'বচনৰ দৰেই বিশ্ব মানৱতাৰ কথা কোৱা হৈছে। মূল গীতটিৰ আহ্বান — সকলোৱে যেন একেখন নাওৰে সহযাত্ৰী হৈ এটা মূৰত কোনোবাই জোকাৰণি তুলিলে আনসকলেও দুলি বিশ্বজনীন ঐক্য-সম্প্ৰতি আৰু প্ৰগতিৰ ফালে ধাৱমান হৈ লক্ষ্যপ্ৰাপ্তিৰ পথ সুগম কৰি তুলিব।●

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

১। *Rutgers, New Brunswic (Internet)*
২। *Martin Duberman, Paul Robeson : A Biography (Internet)*
৩। *www.bhupenhazarika.com*
৪। গভীৰ আস্থাৰ গান ঃ ড০ বৰ্ণালী বৰুৱা দাস
৫। মই এটি যাযাবৰ ঃ সূৰ্য্য হাজৰিকা

ভাৰতৰত্ন ড০ ভূপেন হাজৰিকা

শিখাৰাণী শৰ্মা

(১)

বিশাল ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী ড০ ভূপেন হাজৰিকা, অসমৰ সাংস্কৃতিক জগতৰ নক্ষত্ৰ, প্ৰতিজন অসমীয়াৰ হিয়াৰ আমঠু। তেখেতৰ সেই গগণচুম্বী ব্যক্তিত্ব সঁচা অৰ্থত অসাধাৰণ আৰু ঈশ্বৰ প্ৰদত্ত। জীৱন্ত অৱস্থাতেই কিম্বদন্তী ৰূপত অৱতীৰ্ণ হোৱা পূৰ্ণাংগ মানুহজনেই আমাৰ চিৰনমস্য ড০ ভূপেন হাজৰিকা। তেখেত একেধাৰে গায়ক, বোলছবি পৰিচালক, সুৰকাৰ, গীতিকাৰ, সংগীত পৰিচালক, চিত্ৰকৰ, লেখক, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষক মুঠতে বহুমুখী প্ৰতিভাসম্পন্ন ব্যক্তিত্বৰ অন্য এক নাম। ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জন্ম হৈছিল ১৯২৬ চনৰ ৮ ছেপ্টেম্বৰত শদিয়াত। পিতৃৰ নাম নীলকান্ত হাজৰিকা আৰু মাতৃৰ নাম শান্তিপ্ৰিয়া হাজৰিকা । তেওঁৰ শৈশৱ অতিবাহিত হৈছিল নাজিৰাত। এবাৰ নাজিৰাৰ চাহবাগিচাৰ চাহাবে দেউতাক নীলকান্ত হাজৰিকাক মাতি নি এখন পেৰামবুলেটৰ গাড়ী দি কৈছিল, "মাষ্টৰ, তোমাৰ কেঁচুৱা এটা হৈছে। মোৰ কেঁচুৱা এতিয়া ডাঙৰ হৈছে। তুমি সেইখন লৈ যোৱা।" সেই চাৰিচকীয়া গাড়ীখন খুব সম্ভৱ বিলাতত তৈয়াৰী। সেইখনত উঠাই তেওঁক আদিবাসী ছোৱালীবিলাকে গোটেই শদিয়াখনত লৈ ফুৰাইছিল। এনেদৰে এদিন ফুৰাবলৈ নি গোটেই ৰাতিটো উভটি নাহিলেই। মাকে খুব কান্দিছিল। ইফালে সেই ৰাতি দূৰ্গম বনুং গাঁৱলৈ কোনো মানুহ যাব পৰা অৱস্থাত নাছিল। সেইদিনা আৰু একো কৰাৰ উপায় নাছিল। পিছদিনা দুপৰীয়ালৈ কেঁচুৱাটো আহি ঘৰ নোপোৱা দেখি মাক অজ্ঞান হৈ পৰিল।আৰক্ষী চকীত খবৰ দিয়া হ'ল। হুলস্থুল লাগিল। পুলিচ বনুং গাঁৱলৈ যাবলৈ ওলাল। তাৰ পিছত যেনিবা যাব লগা নহ'ল। খিলখিলাই হাঁহি তিনিমান বজাত সিহঁতৰ ঘৰৰ কাম-কাজ শেষ কৰি শিশু ভূপেন হাজৰিকাক লৈ আহিল। হুলস্থুলীয়া পৰিবেশ এটা হৈছিল। ছোৱালী জাকে ক'লে, "আমাৰ বস্তিৰ সবেই ৰাখি দিব খুজিলে, ৰাখি দিলো বস্তিত।" মাকে সুধিলে, "কিন্তু সিটো গাখীৰ খাই মোৰ, কি খালে সি?"

ছোৱালীহঁতে ক'লে, "বস্তিত যিমান মা আছে নহয়, সবৰে পিয়াহ খালে সি।"

ডাঙৰ হৈ মাকৰ মুখত এইবোৰ কথা শুনি তেতিয়াৰ অৰুণাচলৰ সাংসদ ডাইং ইৰিঙে কৈছিল যে ভূপেন হাজৰিকাৰ গাত নেফাৰ তেজ আছে। তেওঁ নেফাৰ মাকহঁতৰ গাখীৰ খাইছিল। এইদৰে বিভিন্ন জাতি জনগোষ্ঠীৰ মাজত তেওঁ সমন্বয়ৰ সাঁকো আছিল।

ভূপেন হাজৰিকাৰ শিক্ষা জীৱন আৰম্ভ হয় গুৱাহাটীৰ ভৰলুমুখৰ সোণাৰাম স্কুলত। তেজপুৰ হাইস্কুলৰ পৰা প্ৰৱেশিকা পাছ কৰি কটন কলেজত আই এছ মহলাত নামভৰ্তি কৰে। ১৯৪২ চনত ইণ্টাৰমিডিয়েট পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ সেই সময়ৰ ভাৰতৰ উল্লেখযোগ্য শিক্ষানুষ্ঠান বাৰাণসী হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ত নামভৰ্তি কৰে। তাৰেপৰাই ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰি কিছুদিন গুৱাহাটীৰ বি বৰুৱা মহাবিদ্যালয়ত অধ্যাপনা লগতে গুৱাহাটী আকাশবাণী কেন্দ্ৰত কাম কৰিছিল। তেখেতে ১৯৪৯ চনত গৱেষণাৰ বাবে আমেৰিকাৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়লৈ যাত্ৰা কৰে। কলম্বিয়াত তেওঁ গণ সংযোগ বিষয়ত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লৈ ১৯৫২ চনত প্ৰাপ্ত বয়স্ক শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত গণ সংযোগৰ ভূমিকা বিষয়ত ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰে।

সংগীত সূৰ্য ভূপেন হাজৰিকাৰ গগণচুম্বী প্ৰতিভাই আমেৰিকাতো খলকনি তুলিলে। তাতেই থকা গুজৰাটী পৰিয়াল এটাৰ কন্যা প্ৰিয়ম্বদা পেটেলৰ লগত ১৯৫০ চনত ভূপেন হাজৰিকাৰ বিয়া হয়। তেওঁৰ বৈবাহিক জীৱন স্বাভাৱিক নহ'ল। এটি সন্তানৰ জন্মৰ পিছত তেওঁলোকে পৃথকে থাকিবলৈ লৈছিল। ১৯৫৬ চনত ভূপেন হাজৰিকাই ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক দল এটাক নেতৃত্ব দি ৰাছিয়াত অনুষ্ঠিত বিশ্ব শান্তি সন্মিলনত যোগদান কৰিব গৈছিল। নিজৰ আৰ্থিক সমস্যাৰ বাবে তেওঁ উৰাজাহাজত নাহি ৰে'লেৰে অহাত পলম হোৱা বাবে বিশ্ববিদ্যালয় কৰ্তৃপক্ষই তিনি দিনৰ দৰমহা কৰ্তন কৰে। সেই বাবে তেওঁ মৰ্মান্তিক আঘাত পাই চাকৰি ইস্তাফা দি কলিকতালৈ যায়গৈ।

(২)

কলিকতাত তেওঁ নতুনকৈ প্ৰাণৱন্ত হৈ উঠিল। বংগবাসীৰ হিয়াৰ আমঠু "আমাদেৰ ভূপেন দা" হৈ পৰিল। শকুন্তলা, লটিঘটি, ভাগ্য, চিক্‌মিক্ বিজুলী, চামেলি মেমচাব, কাঁচঘৰ, খোজ আদি ভালেমান ছবিৰ সংগীত পৰিচালনা কৰিছিল। বঙলা ভাষাৰ ছবিতো সংগীতৰ কাম কৰিলে। লাহে লাহে হিন্দী কথাছবিৰ জগতো তেওঁ আত্মপ্ৰকাশ কৰে। আৰোপ (১৯৭৩), একপল (১৯৮৬), ৰুদালী (১৯৯২), দমন দৰমিয়া আদি ছবিৰ সংগীত পৰিচালনা কৰি ভাৰতীয় জনতাৰ নয়নৰ মণি হৈ পৰে। বাৰ্লিন, জাপান আদি অলেখ ঠাইত ভূপেন হাজৰিকাৰ গানে জনতাক মুগ্ধ কৰি তুলিলে। ১৯৩০ চনতে শিশু ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰতিভাৰ উমান পাই ভূপেন হাজৰিকাৰ গালত চুমা খাইছিল। শৈশৱতে ভূপেন হাজৰিকাই জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণু ৰাভাৰ সান্নিধ্য লাভ কৰি আশীৰ্বাদ পুষ্ট হৈছিল। ১৯৭৭ চনত তেওঁ পদ্মশ্ৰী উপাধি লাভ কৰিছিল। ১৯৮৭ চনত শংকৰদেৰ বঁটা, ১৯৯৩ চনত ভাৰতীয় চলচ্চিত্ৰৰ সৰ্ব্বোচ্চ সন্মান দাদা চাহেব ফাল্কে বঁটা, ২০০৯ চনত অসমৰ সৰ্বোচ্চ সন্মান অসম ৰত্ন বঁটা লাভ কৰে চামেলি মেমচাব সংগীতৰ বাবে ১৯৭৬ চনত স্বৰ্ণকমল বঁটা লাভ কৰিছিল। তদুপৰি সংগীত নাটক অকাডেমীৰ সভাপতি, অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ সন্মান লাভ কৰে এই গৰাকী আই অসমীৰ বৰপুত্ৰই। বাংলাদেশৰ সৰ্বোচ্চ সন্মান লাভ কৰে এই গৰাকী বিশ্ব নাগৰিকে। ২০১১ চনৰ ৫ নৱেম্বৰ তাৰিখে মুম্বাইৰ কোকিলাবেন ধীৰুভাই আম্বানি হাস্পাতালত তেখেতে শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে। ৭ আৰু ৮ নৱেম্বৰত তেখেতৰ নশ্বৰ দেহ ৰাজহুৱা শ্ৰদ্ধাঞ্জলিৰ বাবে গুৱাহাটীৰ নিজৰাপাৰ আৰু জজ ফিল্ডত ৰখা হয়। ৯ নৱেম্বৰত জালুকবাৰীত তেখেতৰ নশ্বৰ দেহ পঞ্চভূতত বিলীন হৈ যায়। তেওঁ আছিল মানৱ দৰদী যাযাবৰী শিল্পী। তেওঁ জনতাৰ শিল্পী আছিল। কলা সংস্কৃতিৰ জগতত বহুমুখী সৃষ্টিৰ সাধনাত আজীৱন ব্ৰতী হৈ আছিল। তেওঁ সুধাকণ্ঠ উপাধিৰে বিশ্বসভাত জিলিকি উঠিছিল। জাতিক জগোৱা গান আছিল তেওঁৰ কণ্ঠত। অসম আৰু অসমীয়া জাতি জীয়াই থকালৈ ভূপেন হাজৰিকা জীয়াই থাকিব প্ৰতিজন অসমীয়াৰ প্ৰাণত।

(৩)

বিখ্যাত চিত্ৰশিল্পী ছালভাড'ৰ ডালিৰ এষাৰ কথা বহুতেই জানে- It will be possible to systematize confusion of life, society and mind. এইজনা ছাৰিয়েলিষ্ট চিত্ৰশিল্পী ছবিৰ ভাষা আৰু ডঠ্ৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত-কবিতাৰ ভাষাৰ যথেষ্ট সাদৃশ্য দেখা যায়। অসম মুলুকৰ লগতে ভাৰতীয় সমাজৰ মাজত সদায় সম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰাৰ প্ৰয়াস চলোৱাৰ লগে লগে সাম্যমৈত্ৰীৰ বাণীৰে কেৱল মানুহৰ জয়গান গোৱা, মানৱতাবাদৰ জয়গান গোৱা ভূপেন হাজৰিকাই সকলো জাতি জনগোষ্ঠীৰ মাজত একেডাল ঐক্যসূত্ৰৰে বান্ধি ৰাখিব খুজিছিল। তাতেই তেওঁৰ বিশাল ব্যক্তিত্বৰ বিৰাট মহত্ব প্ৰকাশ পাইছে। সেয়ে বিশাল মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত তেখেতে জন্মগ্ৰহণ কৰিও আফ্ৰিকাৰ নীল নদী নাইবা মিছিছিপিৰ পাৰত থকা দুখীয়া দৰিদ্ৰ অসহায় মানুহৰ হৃদয়ক বুজিবলৈ যত্ন কৰিছিল, মাৰ্ক টোৱেইনৰ সমাধিত বহি মেক্সিম গৰ্কীৰ কথা ক'ব পাৰিছিল। এনেবোৰ বহুতো বৈশিষ্ট্যযুক্ত বিশেষত্বৰে তেখেতে বিশ্ব জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। তেওঁ বহুত কিবাকিবি গুণৰ অধিকাৰী হৈও যাযাবৰী হৈ বিশ্বৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত গীতৰ মুৰ্চ্ছনা তুলি অগণন মানুহক মোহিত কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

তেওঁৰ তিনিটা বিশেষ গুণ একেলগে লাভ কৰিছে - জন্মগত প্ৰতিভাসূত্ৰে - উদাত্ত কণ্ঠ, অপূৰ্ব গীতৰ পৰিৱেশন শৈলী আৰু অভিনৱ বিষয়বস্তু নিৰ্বাচন - এই আটাইবোৰ গুণেৰে গুণৱান সত্তাৰ অধিকাৰী ভূপেন হাজৰিকা সেয়ে নিঃসন্দেহে বিশ্ব নাগৰিক তথা বিশ্বজনীন শিল্পী। তেওঁ শ্ৰোতা জনতাৰ বাবেই গীত ৰচিছে, গাইছে ঃ

মোৰ গীতত হেজাৰ শ্ৰোতা
তোমাক নমস্কাৰ
গীতৰ সভাত তুমিয়েতো
প্ৰধান অলংকাৰ।
আকৌ মানুহৰ বাবে গোৱা বিখ্যাত গীত ঃ
মানুহে মানুহৰ বাবে
যদিহে অকণো নেভাৱে
অকণো সহানুভূতিৰে
ভাৱিব কোনেনো কোৱা সমনীয়া...

অ' মোৰ ভৈয়াই গীতটিৰ মাজেৰে অসমৰ প্ৰাচীন ঐতিহ্যপূৰ্ণ কথাবোৰ ফহিয়াই দেখুওৱা হৈছে ঃ

পুৰণি মূলাৰে শাহ নাইকিয়া
ৰাধিকা জয়াৰে ধৰম বিনন্দীয়া
নোহোৱা কৰিলে কিহে?
শৰাইঘাটত শতৰুক খেদিলে
লাচিতৰ হেংদাং পিচলি পৰিলে
ধৰোঁতা নৰ'লে কোনো মোৰ ভৈয়াই ঐ
ধৰোঁতা নৰ'লে কোনো।

অসম দেশ সূৰ্য উঠা দেশ। অসমৰ কেঁচা মাটিৰ গোন্ধ বিৰাজিত গীতসমূহ সকলোৰে অন্তৰ জাগ্ৰত কৰি তোলে:

অসম আমাৰ ৰূপহী গুণৰো নাই শেষ
ভাৰতৰে পূৰ্ব দিশত সূৰ্য উঠা দেশ

(৪)

ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন মানে শব্দ আৰু সুৰ। তেওঁ লিখি উলিওৱা অনাতাঁৰ নাটক 'এৰাবাটৰ সুৰ' ক'বলৈ গ'লে তেওঁৰ একপ্ৰকাৰ সংক্ষিপ্ত আত্মজীৱনী যেনিবা। নাটকখনৰ কাহিনীভাগ তেওঁৰেই জীৱনৰ কাহিনী। আত্মজীৱনী 'মই এটি যাযাবৰ'ৰ মাজত 'এৰাবাটৰ সুৰ' নাটকখনৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখিছে - জয়ন্ত বৰুৱাই পেৰিছৰ পৰা মিউজিকত ডিপ্লোমা লৈ উভতি আহিছে মাতৃভূমি অসমলৈ। আহিয়েই অসমৰ যিমানবোৰ অৱহেলিত ঠাই আছে সেইবোৰ ঠাইৰ সুৰ বিচাৰি ঘূৰি ফুৰিছে। ঘূৰি ফুৰোতে মানুহবোৰে তেওঁক অযথা ভুল বুজিছে। বহুতেই প্ৰশ্ন তুলিছে ধনী ঘৰৰ ল'ৰা হৈয়ো অসমলৈ উভতি এনেদৰে ঘূৰি ফুৰিছে কিয়? কোনোৱে কৈছে, দেখিবলৈ ধুনীয়া ল'ৰাজন যে, সেয়ে চাহবাগিচাৰ ধুনীয়া ধুনীয়া ছোৱালীবোৰৰ লগত প্ৰেম কৰিবলৈ আহিছে। এচামে কৈছে, অহাবাৰ এম, পি, ইলেক্‌শ্যনত জিকিবলৈহে ইয়ালৈ আহিছে। অৱশ্যে কোনো কোনো ধনী ঘৰৰ ছোৱালীয়ে জয়ন্ত বৰুৱাৰ লগত প্ৰেম কৰিবলৈ বিচাৰিছে। কিন্তু জয়ন্ত বৰুৱা তেতিয়া পিতৃ-মাতৃৰ ত্যজ্যপুত্ৰ। হাতত একেবাৰে টকা-পইচা নাই। তেনেকৈ ঘূৰি ফুৰোতে জয়ন্ত বৰুৱাই তেওঁৰ আচল বাট হেৰুৱাই পেলালে। মানুহে তেওঁৰ আচল উদ্দেশ্য বা প্ৰকৃততে কিয় তালৈ গৈছিল তাৰ একো

উৰাদিহ নাপালে। একেবাৰে শেষৰ দৃশ্যটোত দেখুওৱা হৈছে যে জয়ন্ত বৰুৱাই অসমৰ মায়া এৰি একেবাৰে গুচি যাবলৈ ওলাইছে। আচৰিত কথাটো হৈছে, তেনেকুৱা পৰতো তেওঁ কৈছে - "মই অসম এৰি গুচি গ'লেও অসমৰ মাটিয়ে মোক ভুল নুবুজিবতো?" সেই ঠাইতেই দিবৰ নিমিত্তে ভূপেন হাজৰিকাই লিখিছিল ঃ

জোনাকৰে ৰাতি, অসমীৰে মাটি / জিলিকি জিলিকি পৰে
মিয়াৰ এছাটি দুহাতে সাৱতি / ধুনীয়া মালতী কৰে।।
এইখন দেশ মোৰ তেনেই আপোন / নিতে নিতে আনে
নতুন সপোন... / আশাৰ চাকি জ্বলে দুখীয়াৰ ঘৰে ঘৰে
তাকে দেখি এন্ধাৰবোৰে / আমাৰ গাঁও এৰে...
আগলতি কলৰ পাত ল'ৰে চ'ৰে / মনৰ পখিটি মোৰ উৰে উৰে
কোন চিফুঙৰ সুৰে সুৰে।

ভূপেন হাজৰিকাৰ মতে - নাটকখনৰ নায়ক জয়ন্ত বৰুৱা যেন ময়েই। সেয়ে সেই এৰাবাটৰ সুৰত আজিও বন্দী। (সূৰ্য হাজৰিকা, অনুলেখক, ভূপেন হাজৰিকাৰ আত্মজীৱনী, সূৰ্য হাজৰিকা শৈক্ষিক ন্যাস, গুৱাহাটী, পৃষ্ঠা ৪৪৯)

(৫)

ভূপেন হাজৰিকা আমেৰিকালৈ যোৱাৰ আগেয়ে বিশ্ববিখ্যাত এক সংগ্ৰামী সত্বা পলৰ'বচনৰ নাম জানিছিল এইটো নহয় তেওঁৰ বিষয়ে কিছু কথা জানিছিলো। যেতিয়া ড০ হাজৰিকা পলৰ'বচনৰ সান্নিধ্যত অহাৰ পিছত বুজিছিল, পলৰ'বচন এজন কেৱল বিশ্ববিখ্যাত গণশিল্পী বা জননেতাই নহয়, প্ৰকৃত অৰ্থত আছিল তেখেত এজন জনদৰদী লোক। সৰু সৰু মানুহৰ, লাগিলে কৃষ্ণাংগ বা শ্বেতাংগ যিয়েই নহওক সুখ, দুখ, বেদনাৰ সমভাগী আছিল। শ্বেইকছ্পীয়েৰৰ অ'থেলো নাটকত নিজেই অ'থেলো সাজি বিপুল জনপ্ৰিয়তাৰ চূড়ান্ত শীৰ্ষত আৰোহণ কৰিছিল। এনেকুৱা এগৰাকী বিখ্যাত শিল্পী অলেখ ধনৰ মোহ পৰ্যন্ত উলাই কৰিব এৰি থৈ আহিব পাৰে, সাধাৰণ মানুহৰ বাবে ৰাজপথলৈ ওলাই আহিব পাৰে - ভূপেন হাজৰিকাৰ বাবে এয়া আছিল যেন কল্পনাৰ অতীত। মানুহৰ প্ৰতি থকা গভীৰ প্ৰেম আৰু ভালপোৱা নাথাকিলে কোনেও এনেদৰে নিজক বিলাই দিব নোৱাৰে। পলৰ'বচনে নিজৰ বিষয়ে কৈছিল ঃ *"I am a Negro Slave's Grandson"* । ৱাছিংটনত *Peek Skill* ত বৰ্ণবিদ্বেষী ফেচিষ্ট গুণ্ডাবোৰে যেতিয়া তেওঁক মাৰধৰ কৰিবলৈ বা মাৰি পেলাবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰিছিল, তেতিয়া কৃষ্ণাংগসকলৰ সৈতে হাত মিলাই শ্বেতাংগ শ্ৰমিকসকলেও গুণ্ডাবাহিনীৰ হাতৰপৰা তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিছিল। তেওঁলোকৰ সৈতে আনকি যোগদান কৰিছিল 'হাৱাৰ্ড ফাষ্ট' 'পিটছ্বাৰ্গ'ৰ লেখিয়া শ্বেতাংগ উচ্চ বৰ্ণৰ লেখক আৰু শিল্পীসকল। উন্মাদ বৰ্ণবিদ্বেষী সকলে যেতিয়া অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লৈ আক্ৰমণ কৰিবলৈ উদ্যত হৈছিল, তেতিয়া ৰবচনক আগুৰি ধৰি কৃষ্ণাংগ আৰু শ্বেতাংগ সকলোৱে সেই আক্ৰমণ প্ৰতিৰোধ কৰিছিল আৰু পলৰ'বচনৰ সুৰতেই সুৰ মিলাই সকলোৱে সমস্বৰে গাইছিল ঃ

We shall not / We shall not be moved
Just like a tree that is / Standing by the water
We shall not be moved.

এইজনা ৰবচনক অৱশেষত বিশ্বভাতৃত্বত বিশ্বাসী থকা হেতুকে গ্ৰেপ্তাৰ কৰা হৈছিল। এইবোৰ বহুত দীঘলীয়া ইতিহাস। সেয়ে ড০ হাজৰিকাই লিখিছে - পলৰ'বচনৰ সান্নিধ্য লাভ কৰা কাৰণেই তেওঁৰ জীৱন গতি সলনি হৈ গৈছে। "মোৰ গৱেষণাৰ বিষয়বস্তু আছিল 'গণসংযোগৰ মাধ্যম আৰু ভাৰতবৰ্ষ' আৰু তাৰেই এটি অধ্যায় আছিল সমাজ সংস্কাৰত সঙ্গীতৰ প্ৰভাৱ। ডক্টৰেট ডিগ্ৰীটো মোৰ কেৰিয়াৰত হয়তো বৰ বেছি কামত নেলাগিল। কিন্তু মোৰ

গৱেষণাই সমাজখনক বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চোৱাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভূত সহায় কৰিছে আৰু অ-প্ৰত্যক্ষভাৱে মোৰ জীৱিকাৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰভাৱ পেলাইছে।”

(৬)

‘ভূপেন হাজৰিকাৰ সঙ্গীত-চৰ্চা, সাধনা আৰু সমৃদ্ধি’ এইবিষয়েও গৱেষণাৰ থল আছে। এইবিষয়ে ভালেখিনি তথ্য আৰু ব্যাখ্যা পোৱা যাব বঙ্গত। বিজ্ঞসকলে মন কৰিবচোন। ভূপেন হাজৰিকাৰ বাদ্যসঙ্গতকাৰী আৰু সঙ্গীত-ব্যৱস্থাপকসকল কিয় ‘বিশেষ’ হয়, এই কথাটোও বাৰুকৈয়ে চিন্তনীয়। কথাটো ভাবিলেই বিস্ময় মানো। এইটো কথা সকলোৱে জানে ড০ হাজৰিকাই অপৰিহাৰ্য্য সহযোগী কেতিয়াও ৰখা নাছিল। ধ্ৰুপদী-সঙ্গীতত *(Classical music)* পাকৈত শিল্পী এজনকহে তেখেতে নিৰ্বাচিত কৰিছিল। নামবোৰ বহুতেই জানে। তবলাবাদক জনক, বাঁহীবাদক জনক কোনেনো পাহৰি যাব? কমল কটকী সদায় ছাঁটোৰ দৰে আছিল। এইখিনিতে মনলৈ আহিছে সত্যজিৎ ৰায়ৰ ছবিৰ সংগীতত সহায় কৰা, *'Dusk to Dawn'* ৰেকৰ্ডখ্যাত বিখ্যাত ‘ফ্লুটিষ্ট’ আলোকনাথ দে’ ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ এইচ. এম. ভি.ৰ দ্বাৰা ৰেকৰ্ডিং কৰা গীতবোৰৰ সঙ্গীত বন্দোবস্ত *'Music Arrangement'*ৰ দায়িত্বত আছিল। ভূপেন হাজৰিকাই সঙ্গীত নাজানে বুলি এসময়ত এটা ‘জনৰৱ’ চলিছিল। কথাটো ডাঙৰ কৰিছিল ‘চকু চৰহা’, হতাশাগ্ৰস্ত এচামে। তেখেত এই দিশত ‘জিৰ’ বুলি কৈ তথাকথিত ‘শাস্ত্ৰীয় সঙ্গীত বিশাৰদে’ আত্মপ্ৰসাদ লভিছিল। তেওঁলোকে কৈছিল- ভূপেন হাজৰিকাই ধ্ৰুপদী সঙ্গীত নাজানে, স্বৰলিপিৰ কথা নাজানে ইত্যাদি। স্বৰলিপি নজনাকৈ লতাজীৰ হতুৱাই গান গোৱাৰ প্ৰয়াস কৰে ইত্যাদি। দূৰদৰ্শনৰ ‘মেৰি আৱাজ শুনো’ অনুষ্ঠানত যশৰাজৰ লগত একেটা শাৰীতে বহিব খোজে। এই সন্দৰ্ভত কোকিলকণ্ঠী লতাজীৰ মন্তব্য আমাৰ মনলৈ আহে - ভূপেন দাৰ মৃত্যুত গোটেই ভাৰতীয় সঙ্গীত জগতে হেৰুৱাই পেলালে এক বৰেণ্য অনুষ্ঠানক। ভূপেন দা নিজেই আছিল এক সঙ্গীতৰ ঘৰানা। তেওঁক পৃথিৱীৰ কোনো সঙ্গীত শিল্পীৰ সৈতে তুলনা কৰিব নোৱাৰি। তেওঁ নিৰূপণ। তেওঁৰ সৃষ্টি আৰু গায়কীশৈলীয়ে মোক বিশেষভাৱে সদায় মুগ্ধ কৰি আহিছে। তেওঁ হস্পিটেলৰ বিছনাত মাত কথা নোহোৱাকৈ শয্যাগত হৈ থকাৰ পিছতো মই একান্তই বিশ্বাস কৰিছিলোঁ - তেওঁ এদিন ভাল হৈ উঠিব আৰু পুনৰ সেই আগৰদৰেই গাব ঃ দিল হুম হুম কৰে - কিন্তু আজি আমাৰ বুকু শুদা কৰি তেওঁ গুচি গ’ল। ইয়াৰ পিছত আৰু কিবা ক’বলগীয়া থাকে নে?

নৱৈৰ দশকত এবাৰ এগৰাকী শাস্ত্ৰীয় সঙ্গীত-শিল্পীক গীতিকাৰ, সুৰকাৰ তফজ্জুল আলিয়ে কোৱা এষাৰ কথা - ‘ভূপেন হাজৰিকা নিজেই আধুনিক অসমীয়া সঙ্গীতৰ এক স্বতন্ত্ৰ ‘ঘৰানা’। ইংৰাজীত যাক কয় *School...'* শিল্পীজনৰ উত্তৰ- “ভূপেন হাজৰিকাই কোনো ‘ঘৰানা’ৰ সৃষ্টি কৰা নাই। ‘ঘৰানা’ সেইবোৰক নকয় নহয়। লঘু সঙ্গীতত ‘ঘৰানা’ নাথাকে নহয়।” “তেওঁ ফ’ক ছঙ’ৰ মানুহহে!” এনেকুৱা কথাৰ পৰা সকলোৱে উপলব্ধি কৰিব পাৰে ঈৰ্ষাৰ দাবানলত মানুহ কেনেকৈ দগ্ধ হয়। আন এজন চকুচৰহাৰ কথা কেনেকৈ পায় হে- ‘দাদা চাহেব ফাল্কে বঁটা’, কেনেকৈ হয়- সঙ্গীত নাটক একাডেমিৰ শ্বেয়াৰমেন! সুৰকাৰ নে ‘চুৰকাৰ’ হে? দোভাগখন চুৰি... *Pat Boone* চিনেমাৰ গানটোকে মাৰি দিলে- ‘প্ৰথম নহয়, দ্বিতীয় নহয়! পল ৰবছনৰ *O'l man river...* এনেকুৱা বেয়া লগা কথাৰ উত্তৰ আন এগৰাকী ভাৰতীয় প্ৰখ্যাত কণ্ঠশিল্পী আশা ভোছলেৰ কথাৰে দিব পৰা যায়। তেওঁ কৈছিল - “ভূপেন দাৰ কণ্ঠত আছিল এক অনন্য মায়া। এই মায়া এৰি আমি কাহানিও ক’তো যাব নোৱাৰোঁ। ভূপেন দাৰ সৃষ্টি আৰু প্ৰতিভাৰ প্ৰতি আমি আমাৰ চালাম জনাই আহিছোঁ।”

ভূপেনদাৰ কণ্ঠ সদায় এই মাটিত প্ৰতিধ্বনিত হৈ ৰ’ব। সুদূৰ উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ পৰা আহি তেওঁ সমগ্ৰ ভাৰত, সমগ্ৰ বিশ্বজয়ী যি গানৰ মায়া সৃষ্টি কৰিছিল সম্ভৱতঃ আমাৰ জীৱন কালত আমি দেখা প্ৰথমজন ব্যক্তি আছিল তেওঁ। ব্যক্তি বুলি এই কাৰণে কৈছোঁ একেআষাৰে শিল্পী বুলি ক’লে যেন তেওঁৰ তেওঁৰ বিশাল ব্যক্তিত্ব আৰু প্ৰতিভাক সঙ্কুচিত কৰা হ’ব। আচলতে তেওঁ আছিল এজন পূৰ্ণাঙ্গ মানুহ। গোটেই জীৱন এনে ধৰণৰ বিভিন্ন উপহাসেৰে পূৰ্ণ

আছিল ভূপেন হাজাৰিকাৰ জীৱন। তথাপি ড০ ভূপেন হাজৰিকা অপৰাজেয় হৈয়েই থাকিল, আগলৈকে থাকিব। কিয়নো ধ্বংসমুখী চিন্তাক তেওঁ কাহানিও ঠাই দিয়া নাছিল। বিষকুম্ভত অমৃতৰ সন্ধানহে জীৱনৰ পাথেয়- বিশ্বাসত বিশ্বাসী তেওঁ।

ভূপেন হাজৰিকা তথাকথিত 'নিয়ম মাফিক ভাৰতীয় বা পাশ্চাত্য সঙ্গীতৰ শিল্পী নহয়। তেওঁ আছিল সহজাত সঙ্গীত প্ৰতিভা- কিছু শিকা, কিছু নিজেই জনা, কিছু লগত লৈ অহা- এক বিস্ময়কৰ, সৃষ্টিশীল সঙ্গীতশিল্পী। তেখেত আছিল যথাৰ্থতেই ঈশ্বৰপ্ৰদত্ত প্ৰতিভাৰ ক্ষণজন্মা পুৰুষ।' গুৰু শঙ্কৰদেৱৰ পাণ্ডিত্য যেনে স্বয়ংপ্ৰভ, ভূপেন হাজৰিকাৰ সঙ্গীত-প্ৰতিভাও তেনেকৈ স্বয়ম্ভূৰ। ভূপেনদাই নিজৰ শাস্ত্ৰীয় সঙ্গীতশিক্ষা সম্পৰ্কে কৈছিল ঃ মই বেনাৰসত থকা সময়ত ধ্ৰুপদী সঙ্গীতৰ শিক্ষা লৈছিলোঁ আৰু শিকিছিলোঁও। আমাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সঙ্গীত-ভৱনত বিনামূল্যে সঙ্গীত-শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা আছিল। বহু ডাঙৰ ডাঙৰ ওস্তাদ আহিছিল বিশ্ববিদ্যালয়লৈ। এদিন মই সঙ্গীত-ভৱনত অকলশৰে একান্তমনে ভজন এটা গাই আছোঁ। মোৰ ঠিক কাষতে থিয় হৈছেহি এজন ভদ্ৰলোক। ...তেওঁ মই গোৱা শুনি আছে। মই মূৰ তোলা নাই। ভজনটো শেষ কৰি তেওঁলৈ চোৱাত তেওঁ মোৰ ঘৰ ক'ত, ইয়াত ক'ত থাকোঁ, কি পঢ়োঁ- ইত্যাদি প্ৰশ্ন কৰিলে। মই এফালৰ পৰা উত্তৰ দি গ'লোঁ। শেষত তেওঁ সঙ্গীত শিক্ষা কেতিয়াও এৰি নিদিবলৈ একপ্ৰকাৰ অনুৰোধ কৰিলে আৰু পকেটৰ পৰা পাঁচখন দহ টকাৰ নোট দি আশীৰ্বাদ কৰি গ'ল। পাছত খবৰ কৰি গম পালোঁ, তেওঁ আন কোনো নহয়- বিখ্যাত জি ডি বিৰলা।... (ৰঞ্জন বেজবৰুৱাৰ এটা লেখাৰ পৰা)

ড০ ভূপেন হাজৰিকাই শৈশৱৰ কালতেই সঙ্গীতৰ শিক্ষা লৈছিল। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাই নিয়মিত ক্লাছ লয়। ৰাগবিলাক শিকাই কয়- এইটো 'ইমন', এইটো 'ভীমপলশ্ৰী'। তাৰ পাছত কটনত পঢ়িবলৈ আহি গুৱাহাটীত শিকিছোঁ। গুৱাহাটীৰ হনুমান মন্দিৰৰ ওচৰত এজন পাখোৱাজ-বাদক আছিল। নাম-'বংশীৰৎ পাণ্ডে'। কোনো অসমীয়া ল'ৰা তেওঁৰ ওচৰলৈ নাযায়। মই তেওঁৰ ওচৰত 'তাল' শিকিছিলোঁ। পাছত তেওঁ 'অল ইণ্ডিয়া ৰেডিঅ'ৰ শিল্পী হৈছিল আৰু গুৱাহাটীলৈ ধ্ৰুপদ-গায়কসকল আহিলে তেওঁলোকৰ লগত বজাইছিল।। তেওঁৰ ওচৰত 'তাল' শিকাৰ বাবেই মই এই বিষয়ত বৰ সাৰধান।... জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৱেও ড০ হাজৰিকাক সঙ্গীত শিক্ষা দিছিল। তেখেতে 'অৰ্কেষ্ট্ৰা' কণ্ডাক্ট কৰিছিল। এবাৰ তো ৩০ গৰাকী মহিলাক ল'লে 'অৰ্কেষ্ট্ৰা'ত। (পাশ্চাত্য) সঙ্গীতৰ ব্যাকৰণ তেখেতে অতি সুন্দৰ জানিছিল আৰু অতি সহজ ভাষাত বুজাই দিব পাৰিছিল। সকলোবিলাক কাম 'ষ্টাফ্ ন'টেশ্যনে'ৰেই কৰিছিল। গীতৰ মূল সুৰটো 'ছং ভায়োলিনে'ৰে বজাই শুনাই দিয়ে। হুবহু মাতটোৰ নিচিনাকৈ সুৰটো 'ছং ভায়োলিন'ত বজাব লাগিব। এই 'ভায়োলিন'ৰ ব্যৱহাৰ সমগ্ৰ ভাৰততে আছে। আজিকালি 'ছং ভায়োলিন' নলয় বাবে গীতবোৰ বেসুৰা হয় মাজে মাজে। ইয়াত সুৰটো সমমান ৰূপত বাজিলেহে কণ্ঠটোৱে তাত আউজি আউজি গাব পাৰে। (এইবুলি এটা গীতৰ কলি গাই উদাহৰণসহ বুজাই দিয়ে।...)

জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণু ৰাভাক প্ৰথম লগ পোৱাৰ পৰাই হাজৰিকা একপ্ৰকাৰ 'তৈয়াৰী' শিল্পী। প্ৰথম অৱস্থাত 'স্বৰজ্ঞান' অৰ্থাৎ সা-ৰে-গা-মাখিনি শিকাইছিল ড০ হাজৰিকাৰ মাজু মাহীদেউ ভৱপ্ৰিয়া দাসে।... তেওঁৰ কণ্ঠস্বৰ আছিল অতি শুৱলা। মোৰ মাৰ কণ্ঠস্বৰো শুৱলা আছিল। কিন্তু মাহীদেৱে বেছি ভাল জানিছিল। তাতোকৈ ডাঙৰ কথা-মোৰ দুয়োগৰাকী মাহী ভৱপ্ৰিয়া আৰু স্নেহলতা একেবাৰে সুৰত আছিল।... সৰু মামা কৰুণাসিন্ধু দাসে খুব ভাল হাৰমনিয়াম বজাইছিল। তেওঁৰ পৰাও শিকিছিলো।.. কিন্তু ভৱপ্ৰিয়া মাহীদেউ মোৰ 'মেণ্টৰ' আছিল। ....'মোৰে জীৱনৰে সখা কৃষ্ণ' সেইটো গীত প্ৰথমে বিষ্ণু ককাইদেৱে গাইছিল। পাছত যেতিয়া ৰেকৰ্ড কৰা হ'ল- তেতিয়া মোৰ হতুৱাই গোৱাইছিল। গানটো ঠিক সুৰত, সুৰৰ কামবিলাক ঠিক মতে কৰাবলৈ হ'লে ভূপেনৰ হতুৱাই কৰাব লাগিব, কাৰণ সেই কাম মইহে (ড০ হাজৰিকাই) কৰিব পাৰোঁ বুলি তেওঁলোক নিশ্চিত হৈছিল।●

ভূপেন হাজৰিকাৰ মালিতাধৰ্মী গীত

ড০ শংকৰ পাটোৱাৰী

পৃথিৱীৰ যিকোনো সাহিত্যৰ বিকাশত মৌখিক লোকসাহিত্যৰ প্ৰভাৱ অপৰিসীম। প্ৰাকঐতিহাসিক যুগৰে পৰা প্ৰচলিত হৈ অহা এনে মৌখিক সাহিত্য প্ৰধানকৈ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ গীত-মাত, সাধুকথা, ফকৰা-যোজনা, পটন্তৰ, বচন, সাঁথৰ ইত্যাদিৰ ৰূপত পোৱা যায়। কোনো এটা জাতিৰ ভাষা, ইতিহাস, পুৰাতত্ত্ব, নৃতত্ব, সভ্যতা, সংস্কৃতিৰ অধ্যয়ন লোকসাহিত্যৰ জ্ঞান অবিহনে সম্ভৱ নহয়। ১৮১২ চনত জেকব ভাতৃদ্বয় গ্ৰীম আৰু উইলিয়ামে জাৰ্মানত লোক-সংস্কৃতি আৰু পুৰাতত্ত্বৰ ওপৰত সম্পন্ন কৰা এক অধ্যয়নে সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ লোকসংস্কৃতিবিদ, ইতিহাসবিদ, ভাষাবিদ, পুৰাতত্ত্ববিদ ইত্যাদিৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰাৰ পিচৰে পৰা এই বিষয়টোৱে গুৰুত্ব লাভ কৰে। অসমতো লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱে লোক সাহিত্য সংগ্ৰহত মনোনিবেশ কৰাৰ ফলস্বৰূপে 'বুঢ়ী আইৰ সাধু'ৰ জন্ম হৈছিল।

মালিতা বা কাহিনী-গীত, ইংৰাজীত যাক 'বেলাড' বুলি কোৱা হয়, ই লোকসাহিত্যৰ অন্যতম প্ৰাচীন গীত। অসমীয়াত মালিতাৰ আন কেতবোৰ সমাৰ্থক শব্দ হ'ল ঃ আখ্যান গীত, পুৰাণ, বৰদৈ গীত, গীতি-কাব্য ইত্যাদি। মালিতাবোৰৰ মূখ্য বৈশিষ্টৰাজী হ'ল ঃ এইবোৰত একোটা কাহিনী থাকে, ৰচকৰ পৰিচয় পোৱা নেযায়, এটা প্ৰজন্মৰ পৰা আনটো প্ৰজন্মলৈ মুখে মুখে বাগৰি অহাৰ ফলস্বৰূপে পৰৱৰ্তী সময়ত কাহিনীভাগত যোগ-বিয়োগ হোৱা দেখা যায়। অসমীয়া গীতি সাহিত্যৰ সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধিত মালিতাই অনবদ্য বৰঙণি আগবঢ়োৱা দেখা যায়। ইতিহাসে ঢুকি নোপোৱা কালৰে পৰা জনশ্ৰুতিমূলক আখ্যান আধাৰিত মালিতা আৰু পৰৱৰ্তী সময়ত ইতিহাসৰ কেতবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনাৰাজিকো মালিতাৰ ৰূপত মুখ বাগৰি বাগৰি বৰ্তমান যুগলৈ প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। লোকসংস্কৃতিৰ পণ্ডিত নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা, ভৱপ্ৰসাদ চলিহা ইত্যাদিয়ে মালিতাৰ ওপৰত বিশদ অধ্যয়ন কৰিছে। তেওঁলোকে অসমীয়া মালিতাবোৰক পদ্ধতিগত অধ্যয়নৰ সুবিধাৰ্থে কেতবোৰ শ্ৰেণীত ভাগ কৰি লৈছে। এনেদৰে কৰা শ্ৰেণীসমূহৰ ভিতৰত আধুনিক সাহিত্যত ৰচিত হোৱা মালিতাখিনিক 'কৃত্ৰিম মালিতা' হিচাপে আখ্যা দিয়া হৈছে। আধুনিক কালৰ গীতি সাহিত্যত উপলব্ধ এনে কৃত্ৰিম মালিতা সমূহৰ ৰচয়িতা জনৰ পৰিচয় পোৱা যায়। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'ধনবৰ আৰু ৰতনী', 'বীণ বৰাগী', আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ 'পানেশৈ', চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ 'তেজীমলা' ইত্যাদিবোৰক কৃত্ৰিম মালিতাৰ শ্ৰেণীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি। জীৱকান্ত গগৈৰ 'স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ গীত' গ্ৰন্থখনিত বহুতো গীত সংগ্ৰহিত হৈছে যিবোৰ ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ সময়ছোৱাত প্ৰধানকৈ মহাত্মা গান্ধী, কনকলতা, বৰহমপুৰৰ হত্যাকাণ্ডৰ আধাৰত ৰচিত হৈছিল।

ভূপেন হাজৰিকাৰ স্বৰচিত তিনি শতাধিক গীতৰাজিত বিভিন্ন বৈশিষ্টপূৰ্ণ গীতৰ সমাহাৰ ঘটিছে। এইবোৰক বিভিন্ন দৃষ্টিকোণৰে আলোচনা কৰাৰ অৱকাশ আছে। এই গীতবোৰক মূলতে ভাৱাদৰ্শগত, বিষয়বস্তু, ভাষাগত আৰু সাহিত্যৰ দৃষ্টিকোণেৰে মূল্যায়ন কৰিব পাৰি। এই সমগ্ৰ গীত ৰাজিৰ ভিতৰত গোটচেৰেক গীতৰে তেওঁ কাহিনী উপস্থাপন কৰাটো মনকৰিবলগীয়া। অৱশ্যে, পৰম্পৰাগত কাহিনীগীতৰ দৰে তেওঁৰ এনে গীতবোৰ অতি দীঘলীয়া নহয়। বৰং দুটিমান বিশেষ পটভুমিৰ বাদে কাহিনী উপস্থাপন কৰিব খোজা আন প্ৰায়খিনি গীতৰ গতি কাঁড়পাতৰ দৰে বেগেৰে আৰোহণ কৰি দাঙি ধৰিব লগীয়া বক্তব্যত উপনীত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে তেওঁৰ 'পৰহি পুঁৱাতে টুলুঙা নাৱৰে

/ ৰংমন মাছলৈ গল' শীৰ্ষক গীতটিৰ কথাকে ক'ব পাৰি। গীতটিত গায়ক-গীতিকাৰ গৰাকীয়ে লুইতৰ পাৰত বাস কৰা ৰংমন আৰু ৰহদৈৰ মাছমৰীয়া সংগ্ৰামী জীৱন গাঁথা অংকণ কৰিছে। লুইতত মাছ ধৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰি দিন কটোৱা ৰংমন আৰু ৰহদৈৰ সৰল জীৱনটিলৈ হঠাৎ কিদৰে কাল অমানিশা নামি আহিল গীতটিত তাৰেই বৰ্ণনা পোৱা যায়। দীৰ্ঘদিনৰ নিৰীক্ষণেৰে ৰহদৈয়ে লুইতখনক ভালকৈ বুজিব পাৰিছিল আৰু সিদিনা লুইতখনিত কাল ধুমুহা অহাৰ আগজাননী পাইছিল। সেয়েহে তাই মাছমৰীয়া স্বামী ৰংমনক লুইতৰ বুকুলৈ গৈ নাওঁৰে মাছ মৰা কাৰ্য্যৰ পৰা বিৰত থাকিবলৈ অনুৰোধ কৰাৰ ওপৰিও সিদিনা হয়তো সি ঘৰিয়ালৰ কবলত পৰিব পাৰে বুলিও সঁকীয়নি দিছিল। পিচে, ৰহদৈৰ হাক বচন নুশুনি ৰংমনে আনদিনাৰ দৰে লুইতৰ মাজলৈ নাওঁ মেলি দিলে। ইয়াৰ ফলত ৰংমন ধুমুহাৰ কবলত পৰি সন্ধানহীন হৈ পৰে। নিশা পৰলৈ ঢৌ বোৰে ৰংমনৰ মৃত শৰীৰটো লুইতৰ পাৰত শুৱাই থৈ যায়। ৰংমন অবিহনে ৰহদৈ ৰিক্ত হৈ পৰিল গোটেই জীৱনটোলৈ। প্ৰকৃততে গীতটিৰ জৰিয়তে গীতিকাৰে মৎস্য-জীৱি যিকোনো জনগোষ্ঠীৰ জীৱন সংগ্ৰাম আৰু তেওঁলোকৰ আৰ্থ-সামাজিক দিশটোৰ উন্মোচন কৰিছে।

একেদৰে 'এটি কলি দুটিপাত / ৰতনপুৰ বাগিচাত / লহপহীয়া হাতেৰে / কোনেনো চিঙিলে / অ' কোনেনো চিঙিলে' গীতটিৰ সাঁহটিও এটি কাহিনী। ইয়াত, অসমৰ চাহ জনগোষ্ঠী সমাজখনত বৰ্তি থকা ব্যাপক নিৰক্ষৰতা, অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰ ইত্যাদিৰ কবলত পৰি এক দম্পতি জুগনু-লছমী আৰু তেওঁলোকৰ সদ্যজাত শিশুটিৰ জীৱনলৈ অহা দুৰ্যোগৰ কাহিনী উপস্থাপন কৰা হৈছে। অন্যহাতে, ১৯৬২ চনত চীনে ভাৰত আক্ৰমণ কৰি ভাৰতীয় সৈন্য বাহিনীৰ ওপৰত যি নৃশংসতা প্ৰদৰ্শন কৰিছিল সেই পটভূমিৰ চাক্ষুষ অভিজ্ঞতাৰ আধাৰত ৰচিত 'কত জোৱানৰ মৃত্যু হ'ল / কাৰ জীৱন যৌৱন গল / সেই মৃত্যু অপৰাজেয় / তেনে মৃতক নহ'লো মই কিয়' শীৰ্ষক গীতটিতো মালিতাৰ বৈশিষ্ট বিৰাজ কৰিছে।

'যুৱতী অনামিকা গোস্বামী আৰু / যুৱক প্ৰশান্ত দাসে / বিয়াত হেনো কিছু বাধা পালে' গীতটিকো মালিতাৰ দৃষ্টিৰে চাব পৰাৰ মূল সমল বিচাৰি পোৱা যায়। জাত-পাতৰ বিৰুদ্ধে বাৰ্তা কঢ়িয়াই নিয়া এই গীতটোত অনামিকা আৰু প্ৰশান্তৰ মিলনৰ পথত জাত-পাতৰ প্ৰশ্নটিয়ে কিদৰে হেঙাৰ স্বৰূপে থিয় দিছিল তাকেই তুলি ধৰোতে গীতৰ কাহিনীভাগৰ সৃষ্টি হ'ল।

পূৰ্ণাংগ মালিতাৰ দৃষ্টিকোণৰে বিচাৰ কৰিব পৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ তিনিটা বিশেষ গীত হল ঃ 'এন্ধাৰ কাতিৰ নিশাতে / এখনি নৈৰে পাৰতে', 'জুয়ে পোৰা তিৰাশীৰ নিৰ্বাচনী বছৰ / মোৰ ভাইটি নোহোৱা হল / জাননে খবৰ' আৰু 'বনজুই বনতহে জ্বলে দেখা পোৱা যায়'। ১৯৫৩ চনতে ৰচিত 'এন্ধাৰ কাতিৰ নিশাতে' শীৰ্ষক গীতটিত কঙাল কাতিৰ দুৰ্ভিক্ষৰ পৰিবেশে উদ্ভৱ কৰা আকাল, দৰিদ্ৰতা, পুষ্টিহীনতা, শোষণ, নিষ্পেষণৰ এখন শোকাবহ ছবি অংকণ কৰা হৈছে। গীতটিত বানপানীৰ প্ৰসংগ প্ৰত্যক্ষভাৱে উল্লেখ নেথাকিলেও কাতিৰ পূৰ্বে 'এখনি নৈৰ পাৰতে' বানৰ বিভিষীকাই মানুহৰ বসতি থানবান কৰা এক পৰিৱেশৰ কথা কল্পনাত দোলা দি যোৱাটোক কোনোপধ্যে বাধা দিব নোৱাৰি। উল্লেখযোগ্য যে, ১৯৫৩ চনত ৰচিত এই গীতটিৰ বক্তব্যকে যেন একেজন গীতিকাৰে পৰৱৰ্তী সময়ত তদানীন্তন ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি ফকৰুদ্দিন আলি আহমেদলৈ লিখা এখনি মুকলি চিঠিত প্ৰতিফলন ঘটিছে। (আমাৰ প্ৰতিনিধি, ফেব্ৰুৱাৰী,১৯৭৫)।

উল্লেখ্য, গীতটিৰ বক্তব্যখিনিক গীতিকাৰে আগবঢ়াই নিবলৈ 'পানেই' আৰু তাইৰ 'পোণাকণ'ৰ চৰিত্ৰ অংকণ কৰাৰ উপৰিও গায়ক-গীতিকাৰে নিজে পানেইৰ স্বামী আৰু পোণাকণৰ দেউতাকৰ চৰিত্ৰত অৱতীৰ্ণ হৈ কাহিনীভাগৰ বৰ্ণনা কৰি গৈছে। গীতটিৰ জৰিয়তে গীতিকাৰে স্বাধীনোত্তৰ কালৰ আমাৰ সমাজত বৰ্তি থকা শ্ৰেণী-বৈষম্য, শ্ৰেণী-সংঘাট, শাসক-শোষিত, পোৱা- নোপোৱা ইত্যাদিৰ দৰে ভালেমান বিষম বিষয়ৰ উপস্থাপন কৰাটো লক্ষণীয় কথা। অনাহাৰত জৰ্জৰিত পোণকণে মৃত্যুক সাৱটি লোৱাৰ পূৰ্বে পানেইক এগৰা ভাত আৰু এঢোক গাখীৰৰ বাবে কৰা

আকুলতা আৰু আব্দাৰখিনিৰ বিপৰীতে মাকৰ সামৰ্থ্যহীনতাৰ ছবিখনে যিকোনো শ্ৰোতাকে শোকাকুল কৰি তোলে। পোণাকণক হেৰুৱাৰ পিচত কংকালসাৰ পানেইৰ হেৰুৱাব লগা আন একো বাকী নাছিল। তাইৰ চকুদুটি ৰঙা হৈ যেন অগনি বৰষিছিল আৰু হেজাৰ পানেইৰ পথকে অনুসৰণ কৰি পৃথিৱী কঁপাই তুলি সমতা, ন্যায়ৰ বাবে ৰণত অৱতীৰ্ণ হয়।

অনুৰূপ 'জুয়ে পোৰা তিৰাশীৰ / নিৰ্বাচনী বছৰ' গীতটিকো মালিতাৰ ৰীতিত সজাই তুলি গায়ক-গীতিকাৰ গৰাকীয়ে বিগত শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধৰ অসমৰ সমাজজীৱনৰ এক ঐতিহাসিক মূহুৰ্তক মূৰ্ত কৰি তুলিছে। অসমৰ অস্তিত্ব ৰক্ষাৰ আন্দোলনত বহুজনে জীৱন আহুতি দিব লগা হৈছিল। তাৰে মাজৰ নিখোঁজ হোৱা কোনো এজনক গীতিকাৰে নিজৰ সহোদৰ বুলি কল্পনা কৰিলৈ ৰচনা কৰা এই গীত অতিশয় হৃদয়বিদাৰক। গীতটিত সৃষ্টি কৰা এলানি চিত্ৰকল্প যেনে-'মৰিশালী হ'ল পাঠ্য পুথি থোৱা ঘৰ', 'আয়ে দেখো ভাতৰ পাতৰ কাষলে নেযায়', ভনীয়ে নিতে ভাইটিৰ ঘৰত বন্তি জ্বলায়/ বুঢ়া পিতায় ষ্টেচনত / ৰে'লগাড়ীবোৰ চায়' ইত্যাদিয়ে শ্ৰোতাৰ হৃদয় শোকাকুল কৰে।

২য় বিশ্বযুদ্ধৰ (১৯৩৯-১৯৪৫) ভয়াৱহতাই সমগ্ৰ পৃথিৱীকে চানি ধৰিছিল। সমান্তৰালভাৱে ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ গতিও অব্যাহত আছিল। অসমো ইয়াৰ প্ৰভাৱৰ পৰা মুক্ত নাছিল। ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ 'বনজুই বনতহে জ্বলে দেখা পোৱা যায়/মনৰ জুই মনত জ্বলে দেখাতো নেপায় হে' শীৰ্ষক গীতটিৰে যুদ্ধৰ বাহ্যিক দৃশ্যমান বিভীষিকাৰ ৰূপটো তুলি ধৰাৰ দৰে 'বৰপদুমণি গাঁও'ৰ এক সন্তানহীন দম্পতীৰ মনৰ অভ্যন্তৰৰ কোনেও নেদেখা যুঁজখনৰ কথাও গীতটিত উপস্থাপন কৰোতে ই এক কাহিনীৰ ৰূপ পায়। এই কাহিনীভাগত হিটলাৰৰ ইহুদি নিধন, মহাত্মা গান্ধী আৰু ফৰণ্টিয়াৰ গান্ধীৰ অহিংসাৰ নীতি, বৰপদুমনি গাঁওৰ এক দম্পতী, নেতাজীৰ মুক্তিযোদ্ধা, জাপানৰ যুদ্ধ বিমান, ইংৰাজ সৈন্যই গাৱেঁ ভূয়ে কৰা অত্যাচাৰ ইত্যাদিৰ প্ৰসংগ উপস্থাপনেৰে গীতটিক তথ্য সমৃদ্ধ কৰি তুলিছে।

এনেদৰে ভূপেন হাজৰিকাৰ আন দুই এক গীতৰ বিষয়বস্তু আৰু উপস্থাপন ৰীতিটো মালিতাৰ বৈশিষ্ট্য বিৰাজ কৰা দেখা যায়। 'ৰমকে জমকে আছিল মোৰ অসমী', 'ফুট গধুলিতে কপিলি খুটিত / কোন গোৰ্খালী গাভৰুৰে / গাইজনী হেৰাল' ইত্যাদি গীতবোৰেও ইয়াত নিহিত হৈ থকা কাহিনীবোৰৰ বাবে শ্ৰোতাৰ হৃদয়ত সহজে প্ৰৱেশ কৰে।●

কলকাতাত ভূপেনদাৰ সংঘৰ্ষময় দিনবোৰ

নৰকুমাৰ মিশ্ৰ

(এক)

নিউয়ৰ্কৰ কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা মাছ কমিউনিকেশ্বনত পি.এইচ.ডি. লৈ ঘূৰি আহি ড০ ভূপেন হাজৰিকাই ১৯৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপকৰ চাকৰিত সোমাল। মধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ সন্তান তেখেত, কেবাজনো ভাই-ভনীৰ মাজত অগ্ৰজ তেওঁ। সেয়ে অৱধাৰিতভাবে আহি পৰিল পৰিয়ালৰ দায়িত্ব। তেতিয়া তেওঁৰ দৰমহা ছুশ পঞ্চাশ টকা, তাৰপৰা ঘৰভাড়া বাবদ দিব লাগে সত্তৰ টকা। তথাপি তেনেদৰেই দিনবোৰ গৈ আছিল। ড০ হাজৰিকাৰ নেতৃত্বত সাংস্কৃতিক দিশত বিশ্ববিদ্যালয়খনে দেশৰ ভিতৰতে নাম উজলাই তুলিছিল।

কিন্তু দিনবোৰ ঠিকে ঠিকে নগ'ল। কেঁকোৰা জাতিৰ একাংশই তেখেতৰ এই উত্তৰণ সহ্য কৰিব নোৱাৰিলে। আৰম্ভ হ'ল ষড়যন্ত্ৰ। তেখেতৰ শিক্ষাগত অৰ্হতা নাই, পি.এইচ.ডি. ডিগ্ৰী ভুৱা আদি অপপ্ৰচাৰ চলিল। চিলঙৰ 'ডেমোক্ৰেটিক ৰিভিউ' কাকতত ষড়যন্ত্ৰকাৰীয়ে বাতৰি উলিয়ালে। এইবোৰ এতিয়া আটাইয়ে জনা কথা।

তাৰ পিছতে ঘটিল আন এটা ঘটনা। ফিনলেণ্ডৰ ৰাজধানী হেলছিঙ্কিত অনুষ্ঠিত হ'বলগীয়া বিশ্ব শান্তি সন্মিলনত ভাৰতীয় দলৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে অংশগ্ৰহণ কৰিবলৈ যোৱাৰ আহ্বান আহিল ভূপেন হাজৰিকালৈ। ১৯৫৫ চনৰ জুন মাহত যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। কিন্তু তাৰপৰা উভতি আহোঁতে তিনিদিন পলম হোৱাত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় কৰ্তৃপক্ষই তেখেতৰ তিনিদিনৰ দৰমহা কৰ্তনৰ নিৰ্দেশ দিলে। এই কথাত বৰ আবেগিক হৈ পৰিল ড০ হাজৰিকা।

অভিমান কৰি তেওঁ চাকৰি ইস্তফা দি গুছি আহিল। পুনৰ হৈ পৰিল নিঃস্ব। এক অনিশ্চিত ভৱিষ্যত আগত লৈ কলিকতালৈ যাবলৈ ওলাল ড০ ভূপেন হাজৰিকা। সৰহভাগেই এই সিদ্ধান্তক পচন্দ নকৰিলে। বহুতেই তেওঁক নিৰুৎসাহ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। ক'লে- 'কলিকতালৈ গৈ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাটো ইমান সহজ নহয়।' ইফালে হাতত মাথো পঁয়ত্ৰিশটা টকা। এইবাৰ বিতংকৈ পঢ়ক তেখেতৰ আত্মজীৱনীৰপৰা-

শুকান ধৰণীৰ বুকুত সৰি পৰা নতুন মৌচুমীৰ বৰষুণ পাই গজি উঠা যুগৰ কঠীয়া সাবটি ল'বলৈ গৈছিলোঁ সঁচা, পিচে, মই যেতিয়া ৰাছিয়াৰপৰা স্বদেশৰ মাটিলৈ উভতি আহোঁ, তেতিয়া স্বদেশৰ মাটিত ভৰি দিয়েই দেখিলোঁ মোৰ জীৱন-আকাশত এচটা ক'লীয়া ডাৱৰে জুমুৰি বান্ধিছে- এয়া যেন এক প্ৰচণ্ড ধুমুহাৰ আগজাননী।

দুৰ্ভাগ্যৰ বিষয় এইটোৱেই যে বিশ্বশান্তি সন্মিলনত যোগদান কৰি মই ফিনলেণ্ডৰপৰা উভতি আহোঁতে তিনি দিন পলম হৈ যোৱাত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে মোৰ তিনি দিনৰ দৰমহা কাটি দিছিল। সেই তিনি দিনৰ দৰমহা কাটি দিওঁতে কোনেও এষাৰো মাত নামাতিলে, কোনো আন্দোলন নকৰিলে। মোৰ দোষ একো নাছিল। মাত্ৰ হাতত পইচা নথকাত মোৰ গুৱাহাটী পাওঁতে তিনিদিন পলম হ'ল। কাৰণ, মই প্লে'নেৰে আহিব নোৱাৰিলোঁ। ফিনলেণ্ডৰপৰা Chartered Plane-অত পঠিয়াইছিল। ফিনলেণ্ডৰপৰা লেনিনগ্ৰেড্, লেনিনগ্ৰেডৰপৰা মস্কো, মস্কোৰপৰা কাবুল, কাবুলৰপৰা দিল্লী, দিল্লীৰপৰা মই ৰে'লেৰে গুৱাহাটী পাইছিলোঁহি। সেয়ে, মোৰ তিনিদিন পলম হ'ল। আমাৰ প্লেনখন আফগানিস্তানেদি আহিব লগা হৈছিল। মই Wire কৰি দেউতাক জনাইছিলোঁ। দেউতাই বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ তালৈ যাওঁতে দেউতাক অলপ বেয়াকৈয়ে ক'লে বৰুৱাদেৱে। বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই দেউতাক কৈছিল-

ঃ আপোনাৰ ল'ৰাই দায়িত্ববোধ হেৰুৱালে নেকি?

পাচত ঘৰলৈ আহি কথাষাৰ শুনি মোৰ খং উঠিল। অন্ততঃ দেউতাৰ আগত তেনেকৈ ক'ব নালাগিছিল নেকি। মই পলম হোৱাৰ মৌখিক ব্যাখ্যা দিয়াৰ পাচতো যেতিয়া মোৰ তিনিদিনৰ দৰমহা কাটি পেলালে, মই বৰ অপমানিত বোধ কৰিলোঁ। মোৰ সহকৰ্ম্মী ৰাজনীতিবিজ্ঞান বিভাগৰ অধ্যাপক ড০ ভি. ভি. ৰাও আৰু সাৰঙ্গপাণিয়ে ক'লে-

ঃ এইটো বৰ অবিচাৰ হ'ল।

তিনি দিনৰ দৰমহা বৰ বেছি নাছিল, কিন্তু মোৰ খং উঠিল। গৌৰীশঙ্কৰ ভট্টাচাৰ্য্যয়ো একো নক'লে, ফণী বৰাৱো একো নক'লে, কেশৱ মহন্তয়ো একো নক'লে। অন্ততঃ এটা সঁজাতী দলে কৈ চাব পাৰিলেহেঁতেন। মই কিন্তু ঠিক কৰি পেলালোঁ যে এইটো যদি পুনৰ্বিবেচনা নকৰে; মই পদত্যাগ কৰিম। ইফালে মোৰ ল'ৰাটোও ডাঙৰ হৈ আহিছিল। ভাই-ভনীহঁতৰ অভাৱ-অনাটনো ক্ৰমান্বয়ে বাঢ়ি আহিছিল। মই চাকৰি এৰিম বুলি কোৱাত দেউতাই সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা আৰু হলিৰাম ডেকাক ক'লেগৈ...। দেউতাই জানে যে এই দুজন মানুহৰ কথা মই শুনো। দুয়ো গাড়ী লৈ আমাৰ ঘৰলৈ আহি ক'লেহি-

ঃ ভূপেন, তোমাৰ কি হৈছে?

ঃ মই চাকৰি নকৰোঁ, মোৰ তিনিদিনৰ দৰমহা কাটিব বুলি এখন ন'টিচ পাইছোঁ।

সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাই ক'লে 'একো নহয়।' ভূঞা তেতিয়া বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ সঞ্চালক আছিল। তেওঁ তেতিয়াও উপাচাৰ্য্য হোৱা নাই।

মই সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাক ক'লোঁ-

ঃ আপুনি বাৰু কিয় ক'বলৈ আহিছে? মই চাকৰি এৰিবলৈ সিদ্ধান্ত লৈছোঁৱেই। আন কিবা এটা কৰি খাম। মই জীৱিকাৰ নিৰাপত্তা বিচৰা হ'লে আমেৰিকাতে থাকিলোঁহেঁতেন। মই ৰাষ্ট্ৰসংঘত ভাল চাকৰি পাইছিলোঁ।

হলিৰাম ডেকাই ক'লে ঃ 'মই আজি দুই-তিনি বছৰৰপৰাই দেখিছোঁ, তোমাক মানুহ কিছুমানে বৰকৈ কষ্ট দিছে। তুমি এটা কাম কৰাঁ। মই কলিকতাত উকীল হৈ আছিলোঁ। এঘাৰটা ল'ৰা-ছোৱালী লৈ মই এটা ৰুমত আছিলোঁ। তাত সাহিত্যও কৰিছিলোঁ, ডাঙৰ ডাঙৰ বেৰিষ্টাৰৰ লগত মুখা-মুখি হৈ ওকালতিও কৰিছিলোঁ। বেছি পইচা পোৱা নাছিলোঁ। মই সেই পৰিৱেশত Competitive Advocate হৈ আছিলোঁ আৰু সেই কাৰণে আজি মোক মুখ্য ন্যায়াধীশ পাতিছে। তুমিও ওলাই যোৱাঁ। ওলাই গ'লে অসমৰ মানুহে বুজিব। আকৌ যেতিয়া মাতে, তেতিয়া আহিবা। Whole world is a world।' মোৰ এতিয়াও মনত আছে, হলিৰাম ডেকা আমাৰ ঘৰৰপৰা ওলাই যোৱাৰ ঠিক পাচতে অতি নাটকীয়ভাবে গংগাপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু ফণী শৰ্ম্মা তেজপুৰৰপৰা আহি আমাৰ বাকচটোৰ দৰে ঘৰটোত উপস্থিত হ'লহি। তেওঁলোকে ক'লে ঃ

ঃ তুমি কিয় কাম এৰিবা? ক'লৈ যাবা?

ঃ মই পদত্যাগ-পত্ৰখন লিখি থৈছোঁ। দিয়াহে নাই। দিম। অসমৰ বাহিৰৰপৰা বিৰিঞ্চি বৰুৱালৈ পঠাব পাৰিলে ভাল হয়। তেখেত মোৰ শিক্ষক আছিল যদিও মই তেখেতৰ প্ৰশংসা কৰিব খোজা নাই।

ঃ এৰি নিদিবা। সকলো ঠিক হৈ যাব।

ঃ এৰিম বুলি মই সিদ্ধান্ত লৈছোঁৱেই। মই যথেষ্ট মনোকষ্ট পাইছোঁ। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত ডেৰটা বছৰ চাকৰি কৰাৰ পাচত যিটো মনোকষ্ট পাইছোঁ, তাক সহিব নোৱাৰোঁ। এতিয়া নতুন কিবা এটাহে কৰিবলৈ মন গৈছে।

ঃ ঠিক আছে, আমি 'পিয়লি ফুকন'খন কৰিম। তুমি সঙ্গীত-পৰিচালনাৰ দায়িত্বত থাকিবা। তোমাক তোমাৰ প্ৰাপ্যখিনি দিয়া হ'ব। এয়া আগধন এশ টকা লোৱা।"

এই বুলি বলীনদাই দলিল এখন উলিয়ালে। দলিলখন বলীনদাই লগত লৈয়েই আহিছিল। চহী কৰিলোঁ। ব্ৰিটিছ

সাম্রাজ্যবাদৰ বিৰুদ্ধে যুঁজি প্ৰাণ বলিদান দিয়া বীৰ পিয়লি ফুকনৰ ঐতিহাসিক জীৱন-কাহিনীৰ আধাৰত নিৰ্মাণ কৰিব খোজা ছবিৰ সঙ্গীত-পৰিচালনাৰ দায়িত্বভাৰ লৈ মই গুচি গ'লোঁ কলিকতালৈ। 'এৰাবাটৰ সুৰ'ৰ নায়ক জয়ন্ত বৰুৱাৰ দৰে অসম এৰি কলিকতালৈ যাবলৈ ওলোৱাৰ সময়ত মোৰ হাতত আছিল মাত্ৰ পঁইত্ৰিশটা টকা। তাৰ পাচতেই এদিন পদত্যাগ-পত্ৰখন দি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা মই মুক্ত হ'লোঁ। তাৰ পাচত সুধিলোঁ, কলিকতালৈ কেতিয়া যাব লাগিব?

'পৰহিলৈ' বুলি তেতিয়া বলীনদাই ক'লে। কেইটা গান লিখিব লাগিব, সেইটোও ক'লে। ড০ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা, হলিৰাম ডেকা প্ৰভৃতি যশস্বী লোকসকলৰ উদগনি পাই মই যেতিয়া অসম এৰি কলিকতালৈ যাবলৈ মনস্থ কৰিলোঁ, তেতিয়া মোৰ হাতত টকা-পইচা প্ৰায় নাছিলেই। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপনা কৰি মাহে দৰ্মহা পাইছিলোঁ ৬৫০ টকাকৈ। তাৰে ঘৰভাড়া দিছিলোঁ সত্তৰ টকা। সেই ঘৰটোও আছিল উজানবজাৰৰ ব্যৱসায়ী ভৰত দাসৰ চেনিকুঠিত থকা বাকচ বাকচ লগা এটি ঘৰ। এইবোৰ এৰি থৈ মই যেতিয়া কলিকতালৈ যোৱাৰ কথাটো ওলাইছিল, তেতিয়া বহুতে মন্তব্য কৰিছিল, 'কলিকতালৈ গৈ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাটো ইমান সহজ নহয়।' মানুহে তেনেকৈও মোক ভয় খুৱাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

কিন্তু মই ভয় নকৰিলোঁ। মই আগতেই কৈছোঁ- মই লিখা 'এৰাবাটৰ সুৰ'খন মোৰ আত্ম-জীৱনীৰ নিচিনা। নাটকখনৰ নায়কজনৰ জীৱনত ঘটা ঘটনাটো মোৰ জীৱনতো ঘটিল। অসমৰ মানুহে মোক ভুল নুবুজেতো! এনেকুৱা ভাব মনৰ মাজত লৈয়েই মই কলিকতালৈ যাবলৈ মনটো স্থিৰ কৰি ল'লোঁ। কলিকতালৈ যোৱাৰ আগে আগে মই মতামত বিচাৰিছিলোঁ হেমাঙ্গদাৰ (হেমাঙ্গ বিশ্বাস) পৰা। তেওঁ তেতিয়া ক'লে- 'পৃথিৱীৰ মানুহে তোমাক বিচাৰে। সেয়ে তুমি অকল অসমত থাকিলেই নহ'ব। তোমাক অসমৰ মানুহে বুজি পালেও নেতাসকলে বুজি নাপাব। পৃথিৱীৰ সৈতে যুঁজি জয়ী হ'বলৈ হ'লে কলিকতা মহানগৰীলৈ গুচি আহা।' একেদৰে কৈছিল হেমন্ত কুমাৰ মুখাৰ্জ্জীয়েও। অৱশ্যে সেইখিনি সময়ত অসমৰ এজন বোলছবি পৰিৱেশকে মোক সাহস দিছিল। তেওঁ হ'ল আমাৰ চলচ্চিত্ৰ জগতৰ এজন পৰিচিত ব্যক্তি কে. কে. চৌধুৰী। তেওঁ মোক ক'লে, 'হাজৰিকা, ব'লক কলিকতালৈ। এখন বাংলা ছবি কৰিব বিচাৰিছোঁ। নাম 'কড়ি ও কমল'। এই বাংলা ছবিখনৰ সঙ্গীত-পৰিচালনাৰ দায়িত্ব আপুনিয়েই লওক। ল'লোঁও। তাৰ বাবে তেওঁ মোক দিছিল বাৰশ টকা। বাংলা ছবিৰ সঙ্গীত-পৰিচালনাৰ ক্ষেত্ৰত সেয়াই আছিল মোৰ শুভাৰম্ভ।...

সেই সময়খিনি আছিল মোৰ জীৱনৰ এক চৰম সঙ্কটময় সময়। মই ভবাই নাছিলোঁ- সঙ্গীতেই যে হ'ব মোৰ জীৱন আৰু জীৱিকা। কিন্তু সেইটোৱেই হ'ল। পিচে, অকল গীত লিখি, সুৰাৰোপ কৰি, নিজে গাই, বোলছবিৰ সঙ্গীত পৰিচালনা কৰি সংসাৰ চলোৱাটো জানো সহজ? তাতে এই পথাৰখনত তেতিয়ালৈকে মই একপ্ৰকাৰ নতুনেই আছিলোঁ। প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাটোও সিমান সহজ নহয়। ইপিনে ধনী ঘৰৰ ছোৱালী এজনীও আছে মোৰ সহধৰ্মিণী ৰূপে। সন্তান এটিও আছে। এই আটাইবোৰ দায়-দায়িত্ব সুকলমে বহন কৰাটো মোৰ পক্ষে অসম্ভৱেই হৈ পৰিল। তদুপৰি, গীত-মাত, বোলছবি আদিৰ কামত মই দিহিঙে-দিপাঙে ঘূৰি ফুৰিব লগাও হ'ল। এনেবোৰ নানা ধৰণৰ কথাই মোক জুমুৰি দি ধৰাত মই প্ৰিয়ম আৰু ল'ৰাটোক বৰোদালৈ পঠাই দিবলৈ থিৰাং কৰিলোঁ।

অৱশেষত মোৰ পত্নী প্ৰিয়ম আৰু পুত্ৰ তেজক মোৰ শহুৰৰ ঘৰলৈ পঠাই দি মই গুচি গ'লোঁ কলিকতালৈ। ইতিমধ্যে মোৰ ভনী কুইনক জনৈক লোকৰ অত্যাচাৰত পলুৱাই পঠিয়াবলগীয়া এটা অৱস্থা হ'ল। গতিকে প্ৰিয়মে কুইনকো লৈ গ'ল বৰোদালৈ।

(দুই)

আৰম্ভ হ'ল ভূপেনদাৰ কলকাতাত জীৱন সংগ্ৰাম।

কলিকতালৈ আহি টালিগঞ্জৰ গলফ ক্লাব ৰোডৰ ৭৭-বি নম্বৰ ঘৰটোত ভাড়াত থাকিবলৈ ল'লে। ভাড়া প্ৰতিমাহে

দুশ টকা। শেষলৈ সেই ঘৰটোৰেই হৈ পৰিল তেওঁৰ স্থায়ী ঠিকনা, আমাৰ আবেগ আৰু অহংকাৰ। প্ৰবাসৰ এক তীৰ্থ।

পূৰ্বৰ আলোচনা মতেই বিষ্ণু ৰাভা, ফণী শৰ্মাকে ধৰি 'পিয়লী ফুকন' ছবিৰ টিমটো আহি ওচৰতে ঘৰ এটা লৈ থাকিবলৈ ল'লে। ছবিখনৰ সংগীত পৰিচালনা কৰি ছুশ টকা পোৱাত ভূপেনদাৰ তাৰে কিছুদিন চলাৰ বাট মুকলি হ'ল। লগতে চলি থাকিল 'কড়ি ও কমল' নামৰ ছবিখনৰ সংগীত পৰিচালনাৰ কাম- যিখন আছিল তেখেতে সংগীত পৰিচালনাৰ দায়িত্ব লোৱা প্ৰথমখন বাংলা ছবি। সেই একেখিনি সময়তে পৰিচালক অমিত সেনৰ বাংলা ছবি 'জীৱন তৃষ্ণা'ৰো সংগীত পৰিচালনাৰ দায়িত্ব লাভ কৰে। ছবিখনৰ নায়ক-নায়িকা আছিল উত্তম কুমাৰ আৰু সুচিত্ৰা সেন। উত্তম কুমাৰৰ মুখত দিয়া হৈছিল বিখ্যাত 'সাগৰ সংগমত' গীতটোৰ পুলক বন্দোপাধ্যায়ে কৰা অনুবাদ 'সাগৰ সংগমে সাতাৰ কেটেছি কতো' গীতটি। জনপ্ৰিয় তাৰকাৰ মুখত এই সুন্দৰ গীতটিয়ে ভূপেন হাজৰিকাক বাংলাৰ গাঁৱে-ভূঞে জনপ্ৰিয় কৰি তুলিলে।

এই সময়ছোৱাতে তেওঁ গণনাট্য সংঘৰ যোগেদি কেৱল কলিকতাতে নহয়, বোম্বাইতো (এতিয়াৰ মুম্বাই) তেওঁ পৰিচিত হৈ পৰিছিল। পশ্চিমবঙ্গৰ গণনাট্য সংঘই কলিকতাৰ ওৱেলিংটন স্কোয়েৰত আয়োজন কৰা অনুষ্ঠানত গান গাই তেওঁ সংবাদ মাধ্যমৰ পাদ-প্ৰদীপলৈ আহে। বলিউডৰপৰাও তেওঁ নিমন্ত্ৰণ পায় ছবি আৰু সংগীত পৰিচালনাৰ বাবে। কিন্তু ভূপেনদাৰ আছিল সুনিৰ্দিষ্ট লক্ষ্য-উদ্দেশ্য। তেখেতৰ ভাষাতে- 'মোৰ সৰুৰেপৰা এটি উদ্দেশ্য আছিল ভাৰতবৰ্ষৰ লোকসংস্কৃতিক উদ্ধাৰ কৰা আৰু উৎকৰ্ষ সাধনত ব্ৰতী হোৱা।' সেয়ে সংগ্ৰামৰ আগচোৱাত তেওঁ বোম্বাইলৈ নগ'ল। তাত আৰ্থিক সমৃদ্ধিৰ যথেষ্ট সম্ভাৱনা আছিল যদিও 'আপোচ কৰিব লাগে বুলিয়েই' তেওঁ যাব নুখুজিলে। বলৰাজ চাহানী আৰু শচীন দেৱ বৰ্মনেও ক'লে- 'এই ঠাই তোমাৰ বাবে নহয়।' তাত আৰ্থিক উন্নতিৰ প্ৰচুৰ সম্ভাবনা আছিল, একেদৰেই আছিল লক্ষ্যপথৰপৰা পিছলাৰ সম্ভাৱনা। সেয়ে আৰ্থিক দৈন্যই তেওঁক লগ এৰা নাছিল। সৰস্বতী আৰু লক্ষীৰ সহাবস্থানৰ সংকটটোকো তেওঁ কিছু পৰিমাণে মানি লৈছিল। তেওঁৰ ভাষাত-'মই অনুভৱ কৰিছিলোঁ যে সকলোবোৰ পাই গ'লে মই হয়তো সৃষ্টিশীল হ'ব নোৱাৰিম। কিন্তু এইটো নহয় যে, সৃষ্টি কৰিবলৈ হ'লে দুখীয়া হ'ব লাগিব বা প্ৰয়োজনীয়খিনি থাকিব নালাগিব। সেইদৰে চুলি দীঘলকৈ ৰাখিব লাগিব, দিনে-ৰাতিয়ে সুৰাপান কৰিব লাগিব। তেনে বিধৰ হতাশা মোৰ নাছিল। মোৰ গানবিলাকেই তাৰ প্ৰমাণ। অৱশ্যে শাৰীৰিকভাৱে মই বহুতো কষ্ট কৰিছোঁ। সেয়ে দাৰিদ্ৰ্য হ'লেহে সৃষ্টি, সেইটো মই নামানো। ধনৰ প্ৰাচুৰ্য্যই যে মগজু নষ্ট কৰে, এইটো অৱশ্যে ঠিক। ....ইংৰাজী গীতৰ সুৰ চুৰ কৰি, নাইবা নানান ধৰণৰ টুলুঙা গীত গাই মই বহুতো টকা-পইচা ঘটিব পাৰিলোঁহেঁতেন। কিন্তু সেইটো মই নকৰিলোঁ। কোনোদিনেই তেনেকৈ ভবা নাই বা কৰাও নাই। এতিয়াও ঘৰৰ মজিয়াত বিছনা পাৰি শান্তিত টোপনি যাওঁ। অভাৱৰ জ্বালাই মোৰ টোপনিত কেতিয়াও ব্যাঘাত ঘটোৱা নাই। তেনেকৈ প্ৰাচুৰ্য্যইও মোক কোনোদিনেই নিদ্ৰাহীন কৰিব পৰা নাই। দেশে-বিদেশে ঘূৰি ফুৰোঁতে প্ৰাচুৰ্য্যৰ অভিশাপ মই কম দেখা নাই। আকৌ অভাৱৰ জ্বালাত হাহাকাৰ কৰি থকা বহুতো কৃতবিদ্য লোককো মই দেখা পাইছোঁ। জিনিয়াছ হ'বৰ কাৰণে গৰীব হ'ব লাগিব- এই কথাও মই মানি নলওঁ। মোৰ অভিজ্ঞতাই মোক তেনেকৈ শিক্ষা দিয়া নাই। এগৰাকী বিখ্যাত ব্যক্তিৰ এটা কথাই মোক সদায়েই অনুপ্ৰাণিত কৰে। ৰজনীপাম দত্ত নামৰ সেই বিখ্যাত মানুহজনে মোক কৈছিল যে বিন্দু বিন্দু কামেই এদিন মহাসিন্ধুত পৰিণত হ'ব।'

এটা সময়ত 'পিয়লি ফুকন'ৰ কাম শেষ কৰি ফণী শৰ্মা-বিষ্ণু ৰাভা উভতি আহিল, কিন্তু ভূপেন হাজৰিকা তাতেই ৰৈ গ'ল। তাৰ পিছত অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষাত 'সতী বেউলা', 'অসমাপ্ত' নামৰ বাংলা ছবি এখনৰ সংগীত পৰিচালনা কৰি কিছু টকা অৰ্জন কৰিলে। তাৰ পিছত 'জোনাকীৰ আলো'।

কিন্তু ভূপেনদাই তেতিয়া এটা সপোন কঢ়িয়াই লৈ ফুৰিছে- তেওঁৰ আত্মজীৱনীমূলক ছবি 'এৰা বাটৰ সুৰ'খন

কৰাৰ। ভূপেনদাৰ নিজৰ ভাষাৰে শুনক-

‘মই ব্যৱসায়িক দৃষ্টিৰে এই প্ৰথম এইবোৰ চাব লগা মোৰ জীৱনলৈ এটা নতুন দৃষ্টিভঙ্গী আহিল। অসমীয়া ছবিবোৰ আহিলে ঘৰৰ দৰে কৰোঁ। ‘পিয়লি ফুকন’ত মোক ৬০০ টকা দিছিল। গান লিখা, শিকোৱা, অৰ্কেষ্টেচন কৰা, গান গোৱা- গোটেইবোৰ মিলাই মুঠ ছশ টকা। তেতিয়া ছশ টকা অলপ নাছিল যথেষ্ট আছিল। মোৰ একো নাই যেতিয়া ছশ টকা বৰ জৰুৰী। মই এখন ছবিৰ পাচত সিখন ছবি কৰি গৈ থাকিম বুলি ভাবি ‘এৰাবাটৰ সুৰ’ ছবিখন কৰাৰ আঁচনি এখন কৰিলোঁ। অসমৰ পৰা পুণ্য দুৱৰা দাদাই মোক দহ হাজাৰ টকা দিম বুলি ক’লে। পোন্ধৰ হাজাৰ টকা ক’ৰবাৰপৰা প্ৰিয়মে যোগাৰ কৰিলে। সঙ্গীত পৰিচালনা কৰি পোৱা টকাবোৰো আহিল। মুঠতে পঁচিশ হাজাৰ টকা হ’ল। গোটেই ছবিখন নৱৈ হাজাৰ টকাত শেষ হ’ব লাগিব। বাকীখিনি নাই। ডিচট্ৰিবিউটৰে দিলে হ’ব। ...“এৰাবাটৰ সুৰ”’ত ঠিক কৰিলোঁ যে মই মিনিৰ মুখত লতা মঙ্গেশকাৰৰ গান দিম। তেতিয়ালৈকে লতাক মই চিনিও নাপাওঁ। মই আমেৰিকাত থাকোঁতেই লতা শীৰ্ষস্থানলৈ উঠিছিল।.....’

সেইমতে হেমন্ত মুখোপাধ্যায়ে ভূপেনদাক নি লতাৰ স’তে চিনাকি কৰাই দিলে আৰু আমি লাভ কৰিলোঁ- ‘জোনাকৰে ৰাতি অসমীৰে মাটি জিলিকি জিলিকি পৰে’ৰ লেখীয়া কালজয়ী গীতটো। সেই সময়তে ভূপেনদাৰ সহপাঠী শ্যামা প্ৰসাদ আগৰৱালাই ‘এৰাবাটৰ সুৰ’ৰ বাবে পসত্তৰ হাজাৰ টকা আগবঢ়ালে। ‘এৰাবাটৰ সুৰ’ ওলাল। ৰাজ্যিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰেক্ষাপটত ভূমিকা হাজৰিকা পুনৰ উজলি উঠিল। এন.কে.জি-এ ‘স্ক্ৰীন’ কাকতত লিখিলে - *Bhupen is a pure diamond, the film industry of India should take care of him. Statesman* কাকতে লিখিলে- *'Another genious of Assam after Promothesh Baruah'.* ‘জোনাকৰে ৰাতি’য়ে মানুহৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰিলে। তাৰ পিছৰেপৰা কলিকতালৈ আহিলে লতাই ভূপেনদাৰ ঘৰতে থাকেহি, অসমীয়া আৰু বাংলা গীত ৰেকৰ্ড কৰে, এনেদৰেই অসমৰ স’তে লতাৰ পৰিয়ালৰ এটা ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠে।

(তিনি)

‘এৰাবাটৰ সুৰ’ ছবিখনে ভূপেনদাক যথেষ্ট প্ৰচাৰ দিলে। তেওঁৰ মনৰ এটা আশা পূৰণ হ’ল। ১৯৫৭ চনত তেখেতে ‘নীল আকাশের নীচে’ নামৰ এখন বাংলা ছবি কৰিবলৈ ঠিক কৰিলে। প্ৰখ্যাত হিন্দী সাহিত্যিক মহাদেৱী বাৰ্মাৰ এটা গল্পৰ আধাৰত। কাহিনীভাগ ৰবি ঠাকুৰৰ ‘কাবুলীৱালা’ গল্পটোৰ স’তে কিছু পৰিমাণে মিলে। এনেতে ডেলু নাগ নামৰ চিলেটৰ মানুহ এজনে আহি ভূপেনদাক ক’লে যে মহাদেৱী বাৰ্মাৰ সেই গল্পটোৰ স্বত্বটো তেওঁ কিনি থৈছে। এই কথা শুনি ভূপেনদাই তেওঁক ক’লে- ‘যদি তুমি কিনি থৈছা, এতিয়া মোক বেচা, সেইমতে কথাবোৰ আগবাঢ়িল। ‘এৰাবাটৰ সুৰ’ৰপৰা হ’বলগীয়া উপাৰ্জনেৰে ছবিখন কৰাৰ সাহস কৰিলে। মৃণাল সেনক খাটি-মেলি চিত্ৰনাট্য প্ৰস্তুত কৰিলে। উত্তম কুমাৰ, সুচিত্ৰা সেনে মুখ্য চৰিত্ৰত অভিনয় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিল। হেমন্ত কুমাৰৰ ওচৰলৈ যাওঁতে তেওঁ ছবিখনত ধন বিনিয়োগৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়াই ক’লে, ‘হেমন্ত-ভূপেন প্ৰডাকচনৰ বেনাৰত ছবিখন নিৰ্মাণ হওক। সংগীতো দুয়োজনেই যুটীয়াভাৱে কৰিব। এনেদৰে আগবাঢ়ি থাকোঁতে হঠাতে খবৰ আহিল, ডেলু নাগৰ কথাটো মিছা, সি গল্পটোৰ কোনো স্বত্ব কিনা নাই। সেয়ে জৰুৰীভাৱে গল্পটোৰ লেখক মহাদেৱী বৰ্মাক লগ কৰিবলগীয়া হ’ল। কোনো আগতীয়া খবৰ নিদিয়াকৈ, গৰম কাপোৰ এসাজো নোলোৱাকৈ ভূপেনদাই গল্পকাৰক বিচাৰি প্ৰথমে নাইনিতাল আৰু তাৰ পিছত ৰাণীখেত পালেগৈ। তাৰ পিছত স্বত্ব ক্ৰয় কৰিহে কলিকতালৈ উভতি আহিল।

তাৰ পিছত ছবিৰ প্ৰচাৰ চলিল। হেমন্ত-ভূপেন প্ৰডাকচনৰ “নীল আকাশের নীচে”- পৰিচালনা ঃ ভূপেন হাজাৰিকা, সংগীত ঃ হেমন্ত-ভূপেন, চিত্ৰনাট্য ঃ মৃণাল সেন। কিন্তু এনেতে আহিল এক অকল্পনীয় বিপৰ্যয়। ভূপেন হাজৰিকাৰ ভাষাত- কিন্তু হঠাৎ মৃণাল সেন আৰু হেমন্ত কুমাৰৰ কিবা এটা বুজাবুজি হ’ল, কি হ’ল নাজানিলোঁ মোক একেবাৰে বাদ দি দিলে। এইটো কথা পাচত বহুতে জানিছিল। এনেকুৱা মানুহ মই দেখা নাই। ‘হেমন্ত-ভূপেন প্ৰডাকশ্বন’ৰ নাম

সলনি কৰি ‘হেমন্ত-বেলা প্ৰডাকশ্বন’ নাম দিলে। একে ৰাতিয়েই এইবোৰ সলনি কৰিলে দুয়োজনে। মৃণাল সেন পৰিচালক হ’ল। তাৰ আগদিনা মই Chinese Consul-অক মাতি আনি মহুৰত কৰাইছিলোঁ। লতা মঙ্গেশকাৰক মাতি আনি ‘ক্লেপষ্টিক’ দিয়াইছিলোঁ। ‘ক্লেপষ্টিক’ দি লতাই কৈছিল- ‘চাব দেই ভূপেনদা, মই ক্লেপষ্টিক্ দিয়া ছবি নহয়গৈ কিন্তু। মই সেই কাৰণে নিদিওঁ। আপুনি মাতিছে কাৰণে আহিছোঁ আৰু ‘ক্লেপষ্টিক’ দিছোঁ।’ তাৰ পাচদিনা ‘হেমন্ত-ভূপেন’ৰ সলনি ‘হেমন্ত-বেলা প্ৰডাকশ্বন’ হৈ গ’ল আৰু পৰিচালক হ’লগৈ মৃণাল সেন। মৃণাল সেনে প্ৰথমবাৰ ‘নীল আকাশেৰ নীচে’ ছবিখন পালে। নামটোও ময়ে দিয়া, কাহিনীভাগো ময়ে সজোৱা, কথা- বতৰা সকলোখিনি ময়েই দিয়া। পাচত ছবিখন ওলাল। ঈশ্বৰৰো কি ইচ্ছা! যিদিনাই ছবিখনে প্ৰথম কলিকতাত মুক্তি পালে, সেইদিনাই আমাক চীনেও আক্ৰমণ কৰিলে ব’মডিলাত। সেই কাৰণে ছবিখন নচলিল। মোক মৃণাল সেন আৰু হেমন্ত কুমাৰে লেং মাৰি পেলাই দিলে। মই ব্যৱসায়িক ঈৰ্যাৰ বলি হ’লোঁ। মই সেইখন এৰি দিলোঁ। ময়ো এজন বিমল ৰয় হ’ব পাৰিলোঁহেঁতেন। তেওঁলোকে মোক বিমল ৰয় হ’বলৈ নিদিলে...।

অৱশ্যে মোক মাৰিব নোৱাৰিলে। মই বহুত শত্ৰু পালোঁ। অসমতো এনেকুৱা শত্ৰু বহুত পাইছোঁ, মোক সন্দেহ কৰা শত্ৰু পাইছোঁ, নানা ধৰণেৰে আক্ৰমণ কৰা শত্ৰু পাইছোঁ, কলিকতাত মই চিনেমা-জগতৰ ব্যৱসায়িক শত্ৰুও পাইছোঁ। প্ৰথমে নিজক গজগজীয়া কৰিবৰ বাবেই তেওঁলোকে মোক ইমান ভাল পাইছিল। যেতিয়া মই প্ৰস্ফুটিত হ’লোঁ, প্ৰতিযোগী হ’লোঁ, তেতিয়া এইবিলাক আৰম্ভ হ’ল। আজি-কালি কিন্তু মই এইবোৰ কথালৈ মুঠেই ভয়, শঙ্কা নকৰা হ’লোঁ। মৃণাল সেন, মৃণাল সেনেই হৈ থাকিল। হেমন্ত মুখাৰ্জীয়ে গান গাই থাকোঁতে ভূপেন হাজৰিকা সোমালে ৰাইজে চিঞৰে, “হয়েছে হেমন্তদা, আপনি ৰেষ্ট নিন। ভূপেনদাকে চেড়ে দিন ময়দান’।

এইবোৰ সংগ্ৰামৰ মাজতে ভূপেনদাই ১৯৫৭ চনত ফণী শৰ্ম্মাৰদ্বাৰা পৰিচালিত ‘ধুমুহা’ ছবিখনৰ সঙ্গীত-পৰিচালনা কৰিলে। এই ছবিত মুঠতে ৫ টা গীত আছিল। একেটা বছৰতে বংগত তিনিখন বাংলা ছবি ‘জীৱন তৃষ্ণা’, ‘কড়ি ও কমল’ আৰু ‘অসমাপ্ত’ ই দৰ্শকৰ সমাদৰ লাভ কৰিলে আৰু ভূপেনদাৰ নাম-যশ বিয়পি পৰিল। পিছৰ বছৰটোত ‘মাহুত বন্ধুৰে’ নামৰ বাংলা ছবিখনৰ যোগেদিও ভূপেনদাই বংগত এক নতুন লহৰ বোৱালে। পশ্চিমবঙ্গত সৃষ্টি হোৱা তেওঁৰ আকাশচুম্বী জনপ্ৰিয়তাই কলিকতাৰ সাংস্কৃতিক জগতখনত জন্ম দিলে ভালেমান শত্ৰুৰ। বহুসময়ত তেওঁ ঈৰ্যাৰ বলি হ’ল।

এইখিনি সময়তে ‘পুঁৱতি নিশাৰ সপোন’ নামৰ অসমীয়া ছবি এখন কৰাৰ পৰিকল্পনাৰে ফণী শৰ্মা কলিকতাত উপস্থিত হ’ল। সেইখনৰো সংগীত পৰিচালনাৰ দায়িত্ব দিয়া হ’ল ভূপেনদাক।

(চাৰি)

১০৬০ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমৰ আকাশলৈ আহিছিল ভাষা আন্দোলনৰ ধুমুহা-ঢেৰেকনি। ভূপেন হাজৰিকাই তেখেতৰ আত্মজীৱনী ‘মই এটি যাযাবৰ’ত ১৯৬০ বৰ্ষৰ কালচোৱা মৰ্মস্পৰ্শী ভাষাৰে বৰ্ণনা কৰিছে এনেদৰে -

“তাৰ পাচত আহিল ১৯৬০ চন। ইফালে মোৰ দাম্পত্য জীৱন? প্ৰিয়ম এদিন আহে, সাতদিনমান থাকে, বেচেৰী আকৌ গুচি যায়। কাৰণ, তেতিয়া মোৰ হাতত ভাত খাবলৈকো পইচা নাছিল। গানৰ পইচা মই তেতিয়ালৈকে লোৱা নাই। ড০ ভূপেন হাজৰিকাক কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ে মাতে, যাওঁ, বক্তৃতা দিওঁ, গান গাওঁ, সন্মান দিয়ে, গুচি আহোঁ। পইচা নলওঁ। কাৰণ, আত্ম-সন্মানৰ প্ৰশ্ন আছেতো! মই গান বেচা আৰম্ভ কৰা নাই। গতিকে, মোৰ জীৱিকা নিৰ্ব্বাহৰ পথ কি থাকিল? এখন ছবি কৰিলে চাৰি হাজাৰ টকা দিয়ে। বছৰেকত এখন ছবি হয়। এবছৰত চাৰি হাজাৰ টকাৰে মই কেনেকৈ চলিম? তাকো শেষত গৈ এহেজাৰমান নিদিয়ে। মই মাহৰ পাচত মাহ ঘৰভাড়া দিব নোৱাৰোঁ। ঘৰৰ মালিকনী আহি কয়, ‘থাকাঁ বাৰু’। মই ভাবোঁ, পেৰিছৰ নতুন লহৰৰ শিল্পীসকলে যিমান কষ্ট কৰিছিল, মইতো সিমান কষ্ট কৰা নাহ!

মোৰ অতি ভাল বন্ধু হেমেন বৰুৱা। তেওঁ চাহ- বাগিচাৰ মালিক। বহু বছৰ ধৰি কলিকতাত আছে। কলিকতাত বহুতো অসমীয়া ধনী ধনী মানুহ আছে। তাৰাপ্ৰসাদ চলিহা থাকে। মই এদিনো কাৰো ঘৰলৈ যোৱা নাই। মোৰ অহঙ্কাৰ আছে বুলি সকলোৱে কয়। বিনা পইচাত বিহু সন্মিলনলৈ গান গাবলৈ মাতে, তালৈ যদি মই নাযাওঁ বুলি কওঁ, তেওঁলোকৰ খং উঠে। বেঙ্গলে মোক কয়- 'আসামেৰ লোক আপনাকে তো বুঝলই না, আমৰা যা বুঝি, আপনাৰ মাতৃভূমি তো বুঝলই না।' এইবুলি তেওঁলোকে প্ৰশংসা ল'ব খোজে। সেইটোত মই দুখ পাওঁ। কাৰণ ৰাইজে মোক বুজিছে। অসমৰ মাটিয়ে মোক ভুল নুবুজে।..."

ইফালে অসমত আৰম্ভ হ'ল ভাষা আন্দোলন। অসমীয়া আৰু বঙালীৰ মাজত তিক্ততা বাঢ়িল। কিছু সংখ্যক বঙালী লোক ভীত-সন্ত্ৰস্ত হৈ অসমৰপৰা কলিকতালৈ গুচি আহিছে। ফলত কলিকতাত উত্তেজনা বাঢ়িবলৈ লৈছে। 'শকুন্তলা' ছবিখনৰ কামত সূৰ্য বৰা আহিছিল ভূপেনদাক লগ পাবলৈ। উভতি যোৱাৰ পথত তেওঁক দুষ্কৃতিকাৰীয়ে বাটতে হত্যা কৰিলে। কলিকতাত পোষ্টাৰ ওলমিল- "ভূপেন হাজাৰিকাৰ ৰক্ত চাই"।

তেতিয়া ভূপেনদাৰ গাঁঠিত ধন নাথাকিলেও জনপ্ৰিয়তা তুংগত। তেওঁ চিনি নাপালেও বাটে-ঘাটে তেওঁক আটাইয়ে চিনি পায়। মুখ্যমন্ত্ৰী বিধানচন্দ্ৰ ৰায়, অভিনেতা উত্তম কুমাৰ, জ্যোতি বসু আদিকে ধৰি বহুতে তেওঁৰ ওচৰত থিয় হ'ল। তেওঁলোকে ক'লে- 'ভূপেনদা, যদি আপোনাৰ অকণমানো অসুবিধা হোৱা যেন দেখে- আমাৰ ইয়ালৈ গুচি আহিব।' বিখ্যাত পৰিচালক ঋত্বিক ঘটকে পোষ্টাৰ মৰা ল'ৰাটোক এদিন হাতে-লোটে ধৰি পেলালে। পিছে আচল কথাটো তেতিয়াহে ওলাল- কোনোবা এজন 'বিখ্যাত' মিউজিক ডাইৰেক্টৰেহে হেনো ল'ৰাটোৰ দ্বাৰা এই পোষ্টাৰ মৰোৱাইছিল। অৰ্থাৎ ব্যৱসায়িক ঈৰ্ষা। ভূপেন হাজৰিকাৰ আকাশচুম্বী জনপ্ৰিয়তাই তাৰ মানে বহুতকে অসুবিধাত পেলাইছিল।

ভূপেনদাৰ বৰ্ণনাত আৰু পোৱা যায় - সেই সময়ত কলিকতাত বাস কৰা অসমীয়া ধনাঢ্য মানুহবোৰে সেই দুৰ্দিনত নিৰাপত্তা বিচাৰি কিদৰে 'গ্ৰেণ্ড হোটেল'ৰ লেখীয়া ষ্টাৰ হোটেলত বা মিলিটেৰীৰ আবেষ্টনীৰ মাজত অসম ভৱনত আশ্ৰয় লৈছিল আৰু তাৰ বিপৰীতে ভূপেন হাজৰিকাই টালিগঞ্জৰ সেই ঘৰটোতে থাকি চাৰিওফালে ঘূৰি ফুৰিছিল। পাৰাৰ গুণ্ডা হিচাপে কুখ্যাতি থকা ডেকাবোৰে আহি তেওঁক আশ্বাস দি কৈছিল- "আমি আপোনাক একো নকৰোঁ। আমাৰ মৃতদেহৰ ওপৰেদিহে আপোনাৰ মৃতদেহ আহিব।" এদিন ৰাতি ভূপেনদা ঘৰ সোমাওতে বনকৰা ল'ৰাটোৱে ক'লে- আপুনি নথকাত পঁইত্ৰিশজনমান মানুহ আহিছিল। বহিছিল। ফ্ৰিজৰপৰা পানীও খালে আৰু তেওঁলোকে ক'লে- 'ভূপেনদাক ক'বা, ৰাতি ন বজাৰ পাচত যেন ক'তো গান- চান গাই নুফুৰে। দিন-কাল বেয়া।'

ভাষা আন্দোলনে সৃষ্টি কৰা সংকটৰ বিষয়ে আৰু অলপ ভূপেনদাৰ ভাষাৰে-

২০ আগষ্টৰ দিনা কলিকতাত ৰাতি চাৰিওফালে সমদল যাত্ৰা ওলাইছিল অসমৰ বিৰুদ্ধে। মই সেইদিনা 'মহাজাতি সদন'ৰ ওচৰত ৰৈ গ'লোঁ। মোৰ লগত কৃষ্ণকলি বাগিচাৰ সমৰ সিংহ আছিল। উপায় নাপাই আমি সোনাগাছিত সোমাই গ'লোঁ। 'সোনাগাছি' কলিকতাৰ নামী বেশ্যাপাৰা। মই আৰু অমলেন্দু দাস শ্যাম বজাৰত থকা সমৰ সিংহৰ ঘৰলৈ গৈছিলোঁ। উভতি আহোঁতে 'মহাজাতি সদন'ৰ আগেদি আহিলে শোভাযাত্ৰাটোৰ মুখামুখি হওঁ। মোক অসমীয়া বুলি তাত সকলোৱে চিনি পায়। মোকহে অসমীয়া বুলি তাত চিনি পায় কিন্তু তাৰাপ্ৰসাদ চলিহা, যাদৱ প্ৰসাদ চলিহা- তেওঁলোকক অসমীয়া বুলি নেজানে। I am the only known Assamese in Calcutta by face. 'দেশ' পত্ৰিকাৰ সম্পাদকৰ ভায়েক সাগৰময় ঘোষো আমাৰ লগতে আছিল। মই ক'লোঁ-

ঃ একো ভয় নাই, মোক একো কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু ঘোষহঁতে নামানি কৈছিল- 'We must go down somewhere.' শ্যাম বজাৰৰপৰা আহিলোঁ সোনাগাছিলৈ। তাত মাৰোৱাৰীৰ ডাঙৰ ডাঙৰ অট্টালিকা আছে, পেট্ৰল পাম্প আছে। আমি যোৱা গাড়ীখন বিধান ৰায়ৰ গাড়ী আছিল। বিধান ৰায়ৰপৰা ঘোষে কিনিছিল। গতিকে সকলোৱে,

আনকি পুলিচেও সেইখন বিধান ৰায়ৰ গাড়ী বুলিহে জানিছিল। গতিকে এগৰাকী বেশ্যাৰ ঘৰত সোমালোঁ। সুন্দৰী ভদ্ৰমহিলা এগৰাকী। গা ধুই আছিল।

তাই ওলাই আহি আমাক সুধিলে-

ঃ 'এইগুলি কি হচ্ছে বলুন তো? আজকে সবতো বন্ধ। আপনাৰা কোথাথেকে এলেন?' আমি কোনেও কাৰো নিজৰ পৰিচয় নিদিলোঁ। কাৰণ ইয়াত চাৰিওফালে গণ্ডগোল। - আগদিনা 'এয়াৰলাইনছ'ৰ ওচৰত হৰেশ্বৰ গোস্বামীক বচাবলৈ গৈ সাতটা বঙালীয়ে মাৰ খাইছিল। ইতিমধ্যে সূৰ্য্য বৰাক কাটিছিল। সেই ৰাতিটো আমি বেশ্যাগৰাকীৰ ঘৰতে কটালোঁ। ৰাতি দহ বজাত তেওঁ সুধিছিল- 'আপোনালোকে ভাত খাব নেকি?' নাখালেও নহয়। আমি খাম বুলি ক'লোঁ। বেশ্যাগৰাকীৰ ওচৰলৈ মানুহে যি বিচাৰি যায়, আমাৰ তেনে কোনো উদ্দেশ্য নাছিল। আমি মাথোন ক'লোঁ যে আমি ৰাতিটো কটাব পাৰিলেই হয়। মানুহগৰাকী মান্তি হ'ল। আমাক ক'লে- 'আপোনালোক অলপ সময় বহক, মই বাহিৰৰপৰা আহিছোঁ।' আমাৰ ভয়ো হ'ল, জানোচা গুণ্ডা মাতিবলৈ গৈছে। কিজানি মোক চিনি পাইছে। মোক কেনেকৈ চিনি পাব? মইতো আগতে ইয়ালৈ এদিনো অহা নাছিলোঁ। অলপ পাচতে মানুহগৰাকীয়ে এসোপামান ৰেকৰ্ড লৈ আহি বজাই দিলে ৰেকৰ্ড প্লেয়াৰত। প্ৰথম গানটো মোৰ 'সাগৰ সঙ্গমে', দ্বিতীয় গানটোও মোৰ, তৃতীয়টোও মোৰ গান, চতুৰ্থটোও মোৰেই গান। সমৰ সিন্হাই মোক চিকুটি দি কৈছিল যে চিনি পাইছে নেকি? মানুহজনীৰ ফালে চালোঁ। মোৰ ফালে মানুহজনীয়ে চোৱা নাছিল, হঁহাও নাই। মানুহগৰাকীয়ে আলমাৰিটো খুলি 'উল্টোৰথ' কেইখনমান উলিয়ালে। এবাৰত আমাক সুধিলে ঃ "আপোনালোক কোন? এইবোৰ কি হৈছে? অসমীয়া-বঙালীৰ কিবা হৈছে বোলে? এনে অৱস্থাত আপোনালোক কিয় ইয়ালৈ আহিছে? আমি এই ব্যৱসায়ত আছোঁ; কিন্তু আপোনালোকক আমি 'মহাজাতি সদন'ত দূৰৈৰপৰাই চাবলৈ যাওঁ। আপোনাৰ গান মোৰ খুব ভাল লাগে। মই অসমলৈ গৈছোঁ। শিৱসাগৰলৈ গৈছোঁ। খুব ডাঙৰ চাহ-বাগিচাৰ মালিকৰ ঘৰলৈ গৈছোঁ। নাম নকওঁ, মোক লৈ লৈ যায়। আগৰ দিনৰ মানুহবোৰে মোক লৈ লৈ গৈছিল। তেতিয়া সৰু আছিলোঁ। অসমখন ইমান ভাল লাগে। এতিয়া এইবোৰ কি যে হ'ল।"

আমাক ভাত খুৱাইছিল। ৰাতিপুৱা পাঁচ বজাত মানুহগৰাকীয়ে উঠি চাৰিওফালে চালে। তেতিয়া মহানগৰী অৰ্দ্ধনিদ্ৰাত। ভীষণ কুঁৱলী। গাড়ীখন উলিয়ালোঁ। গুচি আহিলোঁ। পাচত এদিন গৈছিলোঁ ধন্যবাদ দিবলৈ। কিন্তু শুনিলোঁ মানুহগৰাকী হেনো ফাঁচি লৈ মৰিল। কাৰণ তাইক বেৰিষ্টাৰ এজনে বিয়া কৰাম বুলি কৈছিল। গোটেই জীৱনটো তাই বেৰিষ্টাৰজনৰ সপোনকে দেখি আছিল। কলিকতা হাইকৰ্টৰ এই ধনী বেৰিষ্টাৰজনে শেষত তাইক বিয়া নকৰোৱাত তাই আত্মহত্যা কৰিলে।

সেই কাহিনীটো আৰু ৰাতিটোৰ কথা মই নিৰোদ চৌধুৰীক কওঁতে চৌধুৰীয়ে তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই 'দেবী' নামৰ উপন্যাসখন লিখিছিল, উচৰ্গা মোৰ নামতেই কৰিছে। বহুতে 'আসামীৰ ৰক্ত চাই' বুলি কৈছিল। কিন্তু এগৰাকী বেশ্যাৰ মানৱতা দেখি স্তম্ভিত হৈছিলোঁ। সেই ৰাতিটোৰ কথা মই পাহৰিব নোৱাৰোঁ। তাৰ আগদিনা ৰাতি সূৰ্য্য বৰাক কাটিছিল। সেইদিনা ৰাতি মোক কাটিব পাৰিলেহেঁতেন। আগতে সাতজন মানুহ মাৰিছিল। বিধান ৰায় নিজে পুলিচ ভানৰপৰা মাটিত নামি গৈছিল কাৰণে বেছি মানুহ মাৰিব নোৱাৰিলে। মানুহবোৰ মাথোন পলাল।

অসমলৈ আহি হেমাঙ্গ বিশ্বাসক লগত লৈ 'Let us meet' বুলি এটা অনুষ্ঠান কৰি গোটেই অসম ঘূৰিলোঁ। অসমীয়া -বঙালী গণ্ডগোলৰ সময়ত সম্প্ৰীতিৰ চেষ্টা কৰিলোঁ।...

১৯৬০ চনত কলিকতা চহৰৰ যিটো পৰিৱেশ হৈছিল, সি মোৰ জীৱনলৈ মাধ-মাৰ অহাদি আহিছিল। সকলো ছেদেলি-ভেদেলি হৈ গ'ল। মোৰ আৰ্থিক অৱস্থাও বেয়া হ'ল। গীত গাই মই তেতিয়ালৈকে পইচা লোৱা নাই। তেতিয়া মই ফাংচন কৰা নাছিলোঁ। অকল সভাই-সমিতিয়ে মাতিলেহে মই গৈছিলোঁ। সন্মান যাচিছিল। মননশীল গোষ্ঠীয়ে বেছিকৈ সন্মান কৰিছিল। ছবিও বন্ধ হ'ল। আনহাতে মই অসমীয়া কাৰণে বৃত্তিগত ঈৰ্ষা থকা মানুহে মোক

নোলোৱা হ'ল। তথাপি মই কলিকতাতে আছিলোঁ। মাহটোত পাঁচশমান টকা খৰচ হৈছিল। ঘৰ ভাড়া দিওঁ দুশ টকাকৈ, বাকী তিনিশমান টকাৰে চলিব লগা হৈছিল। এই পাঁচশ অৰ্জন কৰিবলৈকে মোৰ বহুত অসুবিধা হৈছিল। মই প্ৰিয়মক আগতেই বৰোদালৈ পঠিয়াই দিছিলোঁ। তেতিয়া মোৰ ঘৰৰ কাম কৰা মানুহটো আৰু মই থাকোঁ। কেতিয়াবা আমাৰ ভাত-পানী ৰন্ধা নহয়েই। মই য'তে-ত'তে ঘূৰি ফুৰোঁ। য'তে দিয়ে, ত'তে খাই দিওঁ। কিন্তু ১ তাৰিখে যে পইচাবোৰ দিব লাগিব, সেই কাৰণে ৩০-৩১ তাৰিখে বৰ চিন্তা হয়। প্ৰায়ে মই ধাৰ কৰি আনো। ধাৰ কৰিলে পাঁচশই ধাৰ কৰোঁ, তাৰ বেছি নকৰোঁ। ইফালে আমাৰ গুৱাহাটীৰ ঘৰতো খুব অসুবিধা হ'বলৈ ধৰিলে। ....'শকুন্তলা'খন কৰি আৰ্থিকভাৱে মই অলপ সকাহ পালোঁ। কাৰণ মোৰ মাননিখিনি মই লৈছোঁ, পৰিচালক হিচাপে, চিত্ৰনাট্যৰ লেখক হিচাপে, সঙ্গীত-পৰিচালক হিচাপে, গায়ক হিচাপে। সেইখিনি মই পাইছোঁ। সেইখিনি পাই তাৰে মই এবছৰ চলিছিলোঁ।

সেই '৬০ চনটো মোৰ বাবে কিবা এটা বিভীষিকাৰ নিচিনা আছিল। ইফালে মোৰ দাম্পত্য জীৱনটোক লৈও অলপ ভয় লাগিল। মই একো নোপোৱাত কলিকতাৰপৰা গুচি যাব লাগিব নেকি? সেইটোত মোৰ কোনো হীনমন্যতাবোধ নাই; কিন্তু মনটো মোৰ ভাল লগা নাছিল। অসমলৈ গৈ মই কি কৰিম? এয়ে শান্তি যে এখন ছবি কৰি দুটা পইচা ঘটিলোঁ আৰু অলপ নাম কৰিলোঁ। তাৰ পাচত মই নৰ'লোঁ। সকলোৱে কয়, ছবি কৰক। বছৰে বছৰে এখন এখনকৈ ছবি মই কৰি গৈছিলোঁ। খুব মনোযোগ দিব পৰা নাছিলোঁ। তেতিয়া ডাঙৰ ছবি কৰা নাছিলোঁ যদিও মোৰ বৈচিত্ৰ্যবোধ আছিল। 'শকুন্তলা'খন ক্লাছিক আছিল। মই পুৰস্কাৰ পাওঁতে সেই বছৰতে ৫৫ লাখ টকাৰে নিৰ্ম্মাণ কৰা শান্তাৰামৰ 'স্ত্ৰী' নামৰ ছবিখনো প্ৰতিযোগিতাত আছিল। কিন্তু সেইখনে শূন্য পাইছে বুলি *Statesman* কাকতৰ ছবি-সমালোচকে সেই সময়ত লিখিছিল- 'শকুন্তলা'খনক আমি প্ৰথম পুৰস্কাৰলৈ আনিছিলোঁ। কিয়নো *We have got more Sanskrit charm here of this, one lakh rupee production than 'STRI'.*

ভূপেনদাৰ পাৰিবাৰিক জীৱনৰ ধুমুহাও আহে এইছোৱা সময়তে। বিয়া কৰোৱাৰ তেৰ বছৰ পিছত আজীৱন বন্ধু হৈ থকাৰ প্ৰতিশ্ৰুতিৰে এদিন ভূপেনদাই পত্নী প্ৰিয়মক 'হাঁহি হাঁহি হাওড়াত ৰে'লত তুলি বিদায় দিলে'। ভূপেনদাৰ ভাষাত- 'এইটো separation নে divorce মই ক'ব নোৱাৰোঁ, But we must meet again।' এই সময়ছোৱাক ভূপেনদাই বৰ্ণনা কৰিছে এনেদৰে-

প্ৰিয়ম যোৱাৰ পাচত মই অকলশৰীয়া হৈ পৰিলোঁ। মোৰ তালৈ আগেয়ে যিবোৰ দম্পতী আহিছিল, তেওঁলোকো নহা হ'ল। মোক সামাজিকভাৱে বাদ দিলে। মোক কোনো পাৰ্টিলৈ নামাতে। অসমীয়া দম্পতীবিলাকেও নামাতে। মই সামাজিকভাৱে অকলশৰীয়া হৈ পৰিলোঁ। উদাস উদাস লাগিল। অকলশৰীয়া হোৱাৰ পাচৰেপৰা মই সুৰাপান আৰম্ভ কৰিলোঁ। ৰাতি যেতিয়া ঘৰটোলৈ উভতি আহোঁ, তেতিয়া প্ৰতিটো কোঠাই যেন মোক কথা কয়, ব্যঙ্গ কৰে। মোৰ পত্নী গুচি গ'ল। ভাইটোও গুচি গ'ল। লগুৱাটোৱে অকলশৰীয়া পাই ঠগিবলৈ আৰম্ভ কৰি দিলে, টকা-পইচা চুৰ কৰে। তাকো কেতিয়াবা খেদি দিওঁ। অকলেই থাকোঁ। পাচত মই ঘৰটোলৈ অহাকে বন্ধ কৰি দিলোঁ। ঘৰলৈ অহা বন্ধ কৰি দিয়াৰ পাচৰেপৰা চহৰৰ যিমানবোৰ ডাঙৰ ডাঙৰ হোটেল আছে, যিমান ডাঙৰ ডাঙৰ 'বাৰ' আছে, সেই সকলোবোৰৰে 'বিয়েৰাৰ'বোৰ মোৰ বন্ধু হৈ পৰিল। প্ৰায়েই ৰাতি তিনি চাৰি বজাত মই ঘৰলৈ উভতি আহোঁ। ৰাতিপুৱা আহিব পাৰিলে ভাল পাওঁ, অকলে অকলে ক'ৰবাত বহি থাকোঁ। তেতিয়া মোৰ তেনেকুৱা এটা অৱস্থা হ'ল। কোনোবাই মোক বিচাৰি আহিলেও লগ নোপোৱা হ'ল। ময়ো কাৰো ঘৰলৈ নোযোৱা হ'লোঁ। প্ৰথম প্ৰেয়সীগৰাকীৰপৰাও মই আঁতৰি আহিলোঁ। প্ৰেম কৰি বিয়া কৰা পত্নীকো মই বন্ধুভাৱে বিদায় দিলো। সকলোকে বিদায় দিলেও মোৰ জীৱনৰপৰা মই বিদায় দিব নোৱাৰিলোঁ মোৰ সৃজনী মনৰ প্ৰেমক। এই প্ৰেম মোৰ জীৱনলৈ বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন ধৰণেই আহিছে। মোৰ বাবে অকল নৰ-নাৰীৰ প্ৰেমেই প্ৰেম নহয়। মানৱপ্ৰেম, স্বদেশপ্ৰেম, সঙ্গীতৰ প্ৰেম- এই প্ৰেমবোৰো বিভিন্ন সময়ত মোৰ জীৱনলৈ আহিছে নতুন নতুন ৰূপত। এনে আটাইবোৰ প্ৰেমেৰেই আজিও মোৰ জীৱন সমৃদ্ধ।

এই সময়ছোৱাতে ভূপেনদাই ৰচনা কৰিছে তেওঁৰ বিখ্যাত প্ৰেম আৰু কামনাৰ গীতবোৰ- কিয়ে তোমাৰ সংগ প্ৰিয়া..তোমাৰ অংগ জ্বলন্ত জুই, মই যে পতংগ / বিমূৰ্ত মোৰ নিশাটি যেন মৌনতাৰ সূতাৰে বোৱা এখনি নীলা চাদৰ / ফুট গধূলিতে কপিলী খুটিতে / মই যেন আজীৱন উৰণীয়া মৌ / আকাশী গংগা বিচৰা নাই / সহস্ৰজনে মোক প্ৰশ্ন কৰে, মোৰ প্ৰেয়সীৰ নাম../ ইত্যাদি।

ইতিমধ্যে নাম-যশস্যাই ভূপেনদাক বহুখিনি আগুৱাই লৈ গৈছিল। কিন্তু তেতিয়াও তেওঁ আৰ্থিকভাৱে স্বচ্ছল নহয়। এইখিনি সময়তে তেওঁ বাৰুকৈয়ে উপলব্ধি কৰিলে- ভালদৰে চলিবলৈ টকাৰ প্ৰয়োজন। তেখেতৰ ভাষাত-

এটা কথা মই সেই সময়তে ভাবিবলৈ লৈছিলোঁ যে কিছু বছৰ আগৰেপৰাই যদি মই গান গাই ধন ঘটিবলৈ ল'লোঁহেঁতেন, তেতিয়া হ'লে লক্ষ লক্ষ টকা ঘটিব পাৰিলোঁহেঁতেন। কিন্তু নাগালোঁ। মই কৈছিলোঁ- 'মই গান নেবেচোঁ। ফিল্ম কৰিম। মই প্ৰফেশ্বনেল ছিঙ্গাৰ নহওঁ। তেতিয়ালৈকে মই কাৰোপৰা পইচা লোৱাৰ কথা ভবা নাছিলোঁ। ইফালে আকৌ মোৰ গানবোৰ গায়েই মানুহে পইচা ঘটি আছিল। হেমন্ত কুমাৰে মোৰ গান গাইছিল। উত্তম কুমাৰে মোৰ 'সাগৰ সঙ্গমে' গায়, কিন্তু মই নাগাওঁ। মই কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়লৈ যাওঁ, যাদৱপুৰ বিশ্ববিদ্যালয়লৈ যাওঁ, আলোচনা-চক্ৰত ভাষণ দিবলৈ। ক'ৰবাত সভাপতি হওঁ। ক'ৰবাত সত্যজিৎ ৰায় আৰু মই একেলগে বহোঁ। ক'ৰবাত মই 'বৰ বৰ মানুহৰ দোলা' গাই দিওঁ। গাই থাকোঁতে মঞ্চখন দোলাৰ নিচিনা কৰি ৰঙা-নীলা লাইটেৰে উজলাই দিয়ে। কয়- 'এটা ভাল হ'বৈনা, কিছু একটা কৰুন না'। ..... মোৰ গ্লেমাৰ আছিল, কিন্তু টকা নাছিল। মই কাকো খোজা নাই। ঘৰততো দিব নোৱাৰাই হৈছোঁ, তাতে মোৰ বৰ দুখ লাগি থাকে। ... পাছত ১৯৬৫ চনমানৰ পৰাহে মই গানৰ বিনিময়ত পইচাৰ মুখ দেখিছিলোঁ। ...

সেই সময়তে (১৯৬৫) অতি কম বাজেটেৰে 'লটিঘটি' ছবিখন কৰিও ভূপেনদাই আৰ্থিক সফলতাৰ মুখ দেখিলে। ছবিখনে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদকো পালে। ছবিখন ইমান ভাল চলিল যে গুৱাহাটীৰ মেঘদূত চিনেমাহলৰ আগৰৱালা পৰিয়ালে তেওঁক চাকি-বন্তিৰে আদৰি চন্দনৰ ফোঁট পিন্ধাই চল্লিশ হাজাৰ টকা আগবঢ়াই দিলে। আৰ্থিক সংকটৰ সময়ত এই ধনখিনিয়ে তেওঁক বৰ সকাহ দিলে।

১৯৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দত ভূপেনদাই অপ্ৰত্যাশিতভাৱে কলিকতাৰপৰা পদ্ম বৰকটকীৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশ পাই থকা অসমীয়া আলোচনী 'আমাৰ প্ৰতিনিধি'ৰ সম্পাদকৰ দায়িত্ব ল'বলগীয়া হ'ল। আলোচনীখনৰ প্ৰকাশক আছিল কলিকতাৰ শ্ৰীভূমি পাব্লিকেচনৰ অৰুণ পুৰকায়স্থ। এসময়ত শ্ৰীভূমি পাব্লিকেচনে অসমীয়া গ্ৰন্থ প্ৰকাশত অগ্ৰণী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। আলোচনীখনত পূৰ্বতেও ভূপেনদাই 'শিল্পীৰ পৃথিৱী' নামৰ শিতান এটাৰ দায়িত্বত আছিল। এইবাৰ তেওঁ গুৰু দায়িত্ব বহন কৰি কলিকতাত আলোচনীখনৰ বাবেও সময় দিবলগীয়া হ'ল।

আৰু এনেদৰে এদিন ভূপেনদালৈ প্ৰচুৰ খ্যাতি, নাম-যশ-অৰ্থ আহিল আৰু সকলো সীমাবদ্ধতা অতিক্ৰম কৰি ভূপেনদা এদিন এক উজ্বল তাৰকাত পৰিণত হ'ল। তেওঁক ব্যৱসায়িক কাৰণত ঈৰ্ষা-হিংসা কৰা বা তেওঁৰ বিপক্ষে ষড়যন্ত্ৰ কৰাসকলে ঢুকি নোপোৱা এক উচ্চতাত আৰোহন কৰিলে ভূপেনদাই। তেওঁৰ দ্যুতিয়ে অসম-বংগৰ সীমা পাৰ হৈ ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় স্তৰত সৌৰভ বিলাই আমাক ধন্য কৰিলে।●

ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱনপঞ্জী

- ১৯২৬ ঃ ৮ ছেপ্টেম্বৰ জন্ম (শদিয়াত)।
- ১৯৩০ ঃ ৩০ অক্টোবৰত কটন কলেজিয়েট হাইস্কুলত অনুষ্ঠিত এখনি ৰাজহুৱা সভাত ৫ বছৰ বয়সতে প্ৰথমবাৰৰ বাবে গীত পৰিৱেশন আৰু সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৰৰ পৰা চুমা আৰু আশিস লাভ।
- ১৯৩৩ ঃ গুৱাহাটীৰ (ভৰলুমুখত) সোণাৰাম স্কুলৰ তৃতীয় শ্ৰেণীত নামভৰ্তি।
- ১৯৩৫ ঃ ধুবুৰীৰ প্ৰাইমেৰী স্কুলত নামভৰ্তি। পাচত গুৱাহাটীৰ কটন কলেজিয়েট স্কুলত নামভৰ্তি। তেজপুৰ হাইস্কুলৰ ষষ্ঠ শ্ৰেণীত নামভৰ্তি।
- ১৯৩৬ ঃ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ সান্নিধ্য লাভ। জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাদেৰৰ লগত তেজপুৰৰ পৰা কলকাতালৈ গৈ প্ৰথমবাৰৰ বাবে 'চেনোলো মিউজিকেল প্ৰডাক্টছ কোম্পানী'ত (জয়মতী) পালানাটৰ গীত ৰেকৰ্ডিং। 'শোণিত কুঁৱৰী) নামৰ পালানাটৰ ৰেকৰ্ডত কণ্ঠদান। বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ দ্বাৰা ৰচিত আৰু ১৯৩৬ চনত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ৰেকৰ্ডিং কৰা গীতৰ ৰেকৰ্ড প্ৰকাশ (গীত দুটি- 'কাষতে কলচী লৈ যায় ঐ ৰচকী বাই' আৰু 'উলাহতে নাচি- বাগি হ'লি বিয়াকুল') V Senola Musical Products Company 78RPM ৰেকৰ্ডৰ G S 243 ৰ OMC No. 3978 আৰু OMS 3974।
- ১৯৩৭ ঃ জীৱনত প্ৰথমবাৰৰ বাবে 'কুসুম্বৰ পুত্ৰ শ্ৰীশংকৰ গুৰুৱে ধৰিছিল নামৰে তান' শীৰ্ষক গীত ৰচনা।
- ১৯৩৯ ঃ কথাছবিৰ গীতত প্ৰথম কণ্ঠদান আৰু অভিনেতাৰূপে আত্মপ্ৰকাশ। কথাছবি- জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৰৰ 'ইন্দ্ৰমালতী'। গীতৰ কথা- নীলকান্ত হাজৰিকা ('মইনা কেতিয়া আহিলি তই')। সুৰ আৰু কণ্ঠ ভূপেন হাজৰিকাৰ। 'অগ্নিযুগৰ ফিৰিঙতি মই' শীৰ্ষক স্বৰচিত দ্বিতীয় গীতৰ কথাত প্ৰথম সুৰ সঞ্চাৰ। কলকাতাৰ ৰেডিঅ'ত প্ৰথমবাৰৰ বাবে গীত পৰিবেশন।
- ১৯৪০ ঃ তেজপুৰ হাইস্কুলৰ পৰা প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ।
- ১৯৪১ ঃ কটন কলেজত আই এ মহলাত নামভৰ্তি।
- ১৯৪২ ঃ কটন কলেজৰ পৰা আই এ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ। বাবানসীলৈ গৈ বাৰানসী হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতক মহলাত নামভৰ্তি। বাৰানসীত ৰণদাচৰণ উকীলৰ 'স্কুল অব আৰ্টছ' নামৰ চিত্ৰাংকন বিদ্যালয়ত নামভৰ্তি।
- ১৯৪৩ ঃ প্ৰথম সুৰাৰোপিত আৰু ৰেডিঅ'ত গোৱা গীতৰ ৰেকৰ্ডিং। সহশিল্পী ঃ কুইন হাজৰিকা।
- ১৯৪৪ ঃ ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ উপৰি দৰ্শন বিষয়ত সন্মান (Honours) সহ স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ। বাৰানসীত থাকোতেই 'অমৃত বাজাৰ পত্ৰিকা'ৰ এলাহাবাদ সংস্কৰণৰ ষ্টুডেণ্টছ ক্ৰিটিক (ছাত্ৰ সমালোচক) ৰূপে আত্মপ্ৰকাশ।
- ১৯৪৬ ঃ বাৰানসী (কাশী) হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ৰাজনীতি বিজ্ঞানত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ। গুৱাহাটীৰ বি বৰুৱা কলেজত অধ্যাপকৰ পদত নিযুক্তি লাভ। ছয় মাহৰ পাচত পদত্যাগ।
- ১৯৪৮ ঃ অসিত সেনৰ দ্বাৰা পৰিচালিত 'সতী বেউলা' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। 'চিৰাজ' কথাছবিত অভিনয় আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা আৰু শিৱপ্ৰসাদ ভট্টাচাৰ্যৰ লগত সংগীত পৰিচালনা। আকাশবাণী গুৱাহাটী- শ্বিলং কেন্দ্ৰ স্থাপন আৰু গুৱাহাটী কেন্দ্ৰত প্ৰগ্ৰেম এছিছ্‌ষ্টেণ্টৰূপে যোগদান। বিষ্ণু ৰাভাৰ দ্বাৰা ৰচিত 'মুক্তি দেউল' নামৰ গ্ৰন্থ প্ৰকাশ। অসমত ভাৰতীয় যোগদান। অসমত ভাৰতীয় গণনাট্য সংঘ প্ৰতিষ্ঠা। জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু নগেন কাকতীৰ অনুপ্ৰেৰণাত গণনাট্য আন্দোলনত যোগদান।
- ১৯৪৯ : ছেপ্টেম্বৰ মাহত ডক্টৰেট ডিগ্ৰীৰ বাবে গৱেষণামূলক অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্যৰে আমেৰিকা গমন। International House, Havard University ৰ অধ্যাপক অমিয় চক্ৰৱৰ্তীৰ সাক্ষাৎ লাভ কৰি শিক্ষা গ্ৰহণ সম্পৰ্কে পৰামৰ্শ গ্ৰহণ। ভাৰতীয় New India ৰ ছাত্ৰ সন্থাৰ মুখপত্ৰ সম্পাদনা। নিউয়ৰ্ক দূৰদৰ্শনত প্ৰথমবাৰৰ

বাবে অংশগ্ৰহণ।

- ১৯৫০ ঃ ১ আগষ্টত প্ৰিয়ম্বদা পেটেলৰ সৈতে নিউয়ৰ্ক চহৰত বিবাহ সম্পন্ন। পল ৰবছনৰ জেফাৰছন স্কুল অব ছ'চিয়েল ছায়েন্সত যোগদান। নিউয়ৰ্কৰ Prang Education Centre ত একক চিত্ৰ প্ৰদৰ্শনী (Art Students' League)ত যোগদান। কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয়ত গৱেষণাৰ ছাত্ৰ হৈ থাকোতেই ভাৰতীয় লোকসংগীত পৰিবেশন কৰি এলিনা ৰুজভেল্টৰ পৰা সোণৰ পদক লাভ।
- ১৯৫১ ঃ শিল্পী জীৱনৰ গুৰু ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৱৰ ১৭ জানুৱাৰীত মৃত্যু।
- ১৯৫২ ঃ 'ডক্টৰেট ডিগ্ৰী' লৈ স্বদেশলৈ প্ৰত্যাবৰ্তন। গৱেষণাৰ বিষয় ঃ 'Role of Mass Communication in India's Adult Education'। দেউতাকৰ চাকৰিৰ পৰা অৱসৰ গ্ৰহণ। ১৩ ডিচেম্বৰত গুৱাহাটীৰ ৰাইজ আৰু তৰুণ সেৱক সংঘৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধনা জ্ঞাপন।
- ১৯৫৩ ঃ 'প্ৰতিধ্বনি শুনো' গীত ৰচনা। গুৱাহাটীৰ নবীন চন্দ্ৰ বৰদলৈ হলত ভূপেন হাজৰিকা আৰু হেমাংগ বিশ্বাসৰ প্ৰচেষ্টাত প্ৰথমবাৰৰ বাবে জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৱৰ মৃত্যু দিৱস পালন।
- ১৯৫৪ ঃ কলকাতাৰ 'বেলিংটন স্কোৱাৰ'ত গণনাট্য সংঘৰ প্ৰথম প্ৰাদেশিক সন্মিলনত সংগীত পৰিবেশন। গণনাট্যৰ সৰ্বভাৰতীয় অনুষ্ঠানত (পাটনা, চেন্নাই, মুম্বাইত) মঘাই ওজাৰ ঢোল বাদন আৰু ভূপেন হাজৰিকাৰ কণ্ঠসংগীত পৰিবেশন। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপনা আৰম্ভ। আন্তঃকলেজ বিশ্ববিদ্যালয় যুৱ মহোৎসৱত যোগদান।
- ১৯৫৫ ঃ দিল্লীত অনুষ্ঠিত আন্তঃবিশ্ববিদ্যালয় যুৱ উৎসৱত ড০ হাজৰিকাৰ পৰিচালনাত শ্ৰেষ্ঠ দলৰ সন্মান লাভ কৰে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে। 'পিয়লি ফুকন' ছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। ফেব্ৰুৱাৰী মাহত প্ৰথম গীতৰ কিতাপ 'জিলিকাব লুইতৰে পাৰ' প্ৰকাশ।
- ১৯৫৬ ঃ ৰাছিয়াৰ হেলছিংকিত অনুষ্ঠিত বিশ্ব শান্তি সন্মিলনত যোগ দিয়াৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক সংস্থাৰ সদস্যৰূপে ৰাছিয়ালৈ যাত্ৰা। নেতৃত্বত আছিল ড০ মেঘনাদ সাহা। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ চাকৰি ইস্তফা। কলকাতালৈ গমন। 'এৰাবাটৰ সুৰ' কথাছবিৰ পৰিচালনা, প্ৰযোজনা।
- ১৯৫৭ ঃ অসমীয়া কথাছবি 'ধুমুহা'ৰ সংগীত পৰিচালনা। 'অসমাপ্ত', 'কড়ি ও কমল', 'জীৱন তৃষ্ণা' আদি বাংলা কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। মুম্বাইত অনুষ্ঠিত International Theatre Conference ত যোগদান। মুম্বাইত জুহু বীচৰ মাছমৰীয়াসকলৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত।
- ১৯৫৮ ঃ 'মাহুত বন্ধুৰে' কথাছবি নিৰ্মাণ। বাংলা 'জোনাকীৰ আলো' ছবিৰ সংগীত পৰিচালনা।
- ১৯৫৯ ঃ ফণী শৰ্মা পৰিচালিত 'কেঁচা সোণ', 'পুঁৱতি নিশাৰ সপোন' আৰু বাংলা কথাছবি 'দুই বেচাৰা'ৰ সংগীত পৰিচালনা।
- ১৯৬০ ঃ অসমত ভাষা আন্দোলন। শান্তি-সম্প্ৰীতি প্ৰতিষ্ঠাৰ উদ্দেশ্যে হেমাংগ বিশ্বাসৰ সৈতে অসমত সাংস্কৃতিক অভিযান। 'হাৰাধন-ৰংমন' শীৰ্ষক সংগীতালেখ্য আৰু 'মানুহে মানুহৰ বাবে' গীত ৰচনা।
- ১৯৬১ ঃ 'শকুন্তলা' ছবি পৰিচালনা। শকুন্তলা কথাছবিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদক লাভ। পশ্চিমবংগত গণনাট্য সংঘ উৎসৱৰ উপলক্ষে ২৬ এপ্ৰিলত ৰঞ্জী ষ্টেডিয়ামত 'হাৰাধন-ৰংমন'ৰ গীত পৰিবেশন। ৬
- ১৯৬২ ঃ চীনৰ ভাৰত আক্ৰমণ। চীন-ভাৰত যুদ্ধৰ পটভূমত ৰচিত ৫টা গীতেৰে 'সংগ্ৰাম লগ্নে আজি' নামৰ এখনি গীতৰ কিতাপ প্ৰকাশ।
- ১৯৬৩ ঃ সৰ্বেশ্বৰ চক্ৰৱৰ্তী পৰিচালিত 'মণিৰাম দেৱান'ৰ সংগীত পৰিচালনা। অসম সাহিত্য সভাৰ নাজিৰাত বহা ত্ৰিংশতিতম্ অধিৱেশনৰ সাংস্কৃতিক সন্মিলনৰ সভাপতি।
- ১৯৬৪ ঃ 'আগলি বাঁহৰে লাহৰী গগনা' গীতৰ সংকলন প্ৰকাশ। 'প্ৰতিধ্বনি' কথাছবি নিৰ্মাণ। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদক লাভ।

- ১৯৬৫ ঃ প্ৰথম অসমীয়া আৰ্ট জাৰ্নেল 'গতি'ৰ সম্পাদনা। মে' মাহৰ পৰা 'আমাৰ প্ৰতিনিধি' নামৰ মাহেকীয়া আলোচনীৰ সম্পাদনাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ।
- ১৯৬৬ ঃ 'লটিঘটি' কথাছবিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদক লাভ। পিতৃ নীলকান্ত হাজৰিকাৰ পৰলোক গমন।
- ১৯৬৭ ঃ নাওবৈচাৰ পৰা অসম বিধানসভালৈ নিৰ্দলীয় প্ৰাৰ্থীৰূপে বিধায়ক নিৰ্বাচিত। ছোভিয়েট ৰাছিয়া ভ্ৰমণ। 'সুন্দৰৰ ন-দিগন্ত' গ্ৰন্থ প্ৰকাশ।
- ১৯৬৮ ঃ ৰাজশ্ৰী প্ৰডাকচনৰ হিন্দী বোলছবি 'তগদিৰ' অসমীয়ালৈ 'ভাগ্য' নামেৰে ৰূপান্তৰ। ডিচেম্বৰ মাহত স্বৰচিত গীতেৰে প্ৰথম অসমীয়া লং প্লেয়িং ৰেকৰ্ড (ECLP 2347, HMV) প্ৰকাশ। ১৭ জানুৱাৰীত জ্যোতি চিত্ৰবনৰ উদ্বোধনী অনুষ্ঠানত যোগদান। মাৰ্চ মাহত মাজুলীৰ বংশীগোপাল নাট্য মন্দিৰত এক বিশেষ অনুষ্ঠানত মাংগলিক ধ্বনিৰে সেই সময়ৰ অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি আনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱাৰ পৰা 'সুধাকণ্ঠ' উপাধি লাভ।
- ১৯৬৯ ঃ কথাছবি 'চিকমিক বিজুলী' নিৰ্মাণ। ফ্ৰান্সৰ ফিলিপ পাৰাৰ উদ্যোগত 'SAGAR SANGAMAT' নামেৰে পৰিছিত এটি সংস্থাৰ জন্ম, উদ্দেশ্য- ভাৰত আৰু ফ্ৰান্সৰ বন্ধুত্ব তথা ফ্ৰান্সৰ কলা-কুশলী আৰু যন্ত্ৰপাতিৰে ভাৰতৰ চিত্ৰ-নিৰ্মাতাক সহায় কৰা।
- ১৯৭০ ঃ প্ৰথম অসমীয়া অনু আলোচনী 'বিন্দু'ৰ সম্পাদনা। মুঠ ৮টা সংখ্যা প্ৰকাশ।
- ১৯৭১ ঃ লয়াৰ্ছ বুক ষ্টলৰ দ্বাৰা 'চিকমিক বিজুলী'ৰ চিত্ৰনাট্য প্ৰকাশ। 'এখানে পিঞ্জৰ' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। মাতৃ শান্তিপ্ৰিয়া হাজৰিকাৰ মৃত্যু।
- ১৯৭২ ঃ ১৪ ফেব্ৰুৱাৰীত বাৰ্লিনত অনুষ্ঠিত দ্বিতীয় আন্তৰ্জাতিক সংগীত সন্মিলনত যোগদান। জনপ্ৰিয়তাৰ শীৰ্ষলৈ উঠাৰ কাৰণে World Conference of Composer সন্মিলনত ভূপেন হাজৰিকা সম্পৰ্কে গ্ৰন্থ প্ৰকাশ আৰু চলচ্চিত্ৰ নিৰ্মাণ। আত্মাৰামে নিৰ্মাণ কৰা 'ইয়ে গুলিস্তা হামাৰা' কথাছবিৰ উপদেষ্টাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ।
- ১৯৭৩ ঃ আত্মাৰামৰ 'আৰোপ' নামৰ হিন্দী কথাছবিৰ গীতত প্ৰথমবাৰৰ বাবে সংগীত পৰিচালনা, সুৰ আৰু কণ্ঠদান। বাৰ্লিনত অনুষ্ঠিত আন্তৰ্জাতিক যুৱ মহোৎসৱত বিশেষ আমন্ত্ৰিত প্ৰতিনিধিৰূপে যোগদান, সংগীত পৰিবেশন আৰু স্বৰ্ণপদক লাভ। 'বনৰীয়া ফুল' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা।
- ১৯৭৪ ঃ অৰুণাচল প্ৰদেশৰ পটভূমিত ৰঙীণ ডকুমেন্টৰী 'For Whom The Sun Shines' নিৰ্মাণ। জানুৱাৰী মাহত ডাঃ ভুৱনেশ্বৰ বৰুৱা কেন্সাৰ হাস্পতালৰ সাহায্যাৰ্থে কিশোৰ কুমাৰক আনি গুৱাহাটীত সংগীত সন্ধিয়াৰ আয়োজন।
- ১৯৭৫ ঃ 'মেৰা ধৰম মেৰী মা' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। বাংলা কথাছবি 'দম্পতী' আৰু বাংলাদেশৰ বিখ্যাত চিত্ৰ-পৰিচালক আলমগীৰ ১০ কবীৰৰ দ্বাৰা পৰিচালিত 'সীমানা পেৰিয়ে' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। 'চামেলি মেমচাব' আৰু 'খোজ' ছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। 'চামেলি মেমচাব' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা কৰি শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰূপে নিৰ্বাচিত। শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালক ড০ হাজৰিকাদেৱলৈ 'ৰূপকাৰ চলচ্চিত্ৰ বঁটা' ঘোষণা।
- ১৯৭৬ ঃ ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু 'জয়মতী'ৰ চিত্ৰনাট্য ৰচনা, সংগীত পৰিচালনা আৰু পৰিচালনা। জীৱন বৰা পৰিচালিত 'পলাশৰ ৰং' ছবিত সংগীত পৰিচালনা। 'চামেলি মেমচাব' ছবিৰ সংগীত পৰিচালনাত কৃতিত্বৰ পৰিচয় দিয়াৰ বাবে ২৩ সংখ্যক National Film Festival ত বছৰৰ শ্ৰেষ্ঠ সংগীত-পৰিচালক ৰূপে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পৰা স্বৰ্ণকমল বঁটা লাভ। 'ভূপেন মামাৰ গীতে মাতে অ আ ক খ' নামৰ শিশুৰ উপযোগী পাঠ্যপুথি প্ৰকাশ। ১৯ ছেপ্টেম্বৰত 'ৰূপকাৰ বঁটা' গ্ৰহণ। ১৩ আৰু ১৪ আগষ্টত নতুন দিল্লীৰ বংগ ভৱনত আয়োজিত সংগীত সন্মিলনত গীত পৰিবেশন। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ প্ৰতিৰক্ষা মন্ত্ৰীৰ অনুৰোধমৰ্মে বংগৰ শিল্পীসকলৰ সৈতে গৈ শ্ৰীনগৰ, লাডাখ, লেহ আদি ঠাইৰ ছাউনীত গীত পৰিবেশন। শ্ৰেষ্ঠ সংগীত-পৰিচালক জনমে বাংলা চলচ্চিত্ৰ সমিতিৰ পৰা বঁটা লাভ।
- ১৯৭৭ ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পৰা ২ এপ্ৰিলৰ দিনা 'পদ্মশ্ৰী' বঁটা গ্ৰহণ। 'পদ্মশ্ৰী' বঁটা লাভ কৰাৰ কাৰণে ৰাঁছিৰ

অভিযান পৰিষদৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত। আব্দুল মজিদ পৰিচালিত অসমীয়া কথাছবি 'বনহংস'ৰ সংগীত পৰিচালনা। বাংলা ছবি 'দম্পতী'ৰ সংগীত পৰিচালকৰূপে Indian Cultural Forumৰ পৰা শ্ৰেষ্ঠ পুৰস্কাৰ লাভ। বাংলা কথাছবি 'দম্পতী'ৰ সংগীত পৰিচালকৰূপে 'বাংলা চলচিত্ৰ পুৰস্কাৰ সমিতি'ৰ পৰা শ্ৰেষ্ঠ পুৰস্কাৰ লাভ। উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ লোকগীত আৰু লোক-নৃত্যৰ বিষয়ে নিৰ্মাণ কৰা তথ্যচিত্ৰ- 'থ্ৰু মেলডি এণ্ড ৰাইমছ' প্ৰচাৰ কৰে কলকাতা দূৰদৰ্শনে। ৬ ফেব্ৰুৱাৰীত অভয়াপুৰীত অনুষ্ঠিত অসম সাহিত্য সভাৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত। ৯ বছৰৰ বাবে ভাৰতীয় চলচ্চিত্ৰৰ কেন্দ্ৰীয় চেন্সৰ ব'ৰ্ডৰ সদস্য মনোনীত। বাংলাদেশ সাংবাদিক সমিতিৰ পৰা 'সীমানা পেৰিয়ে' ছবিৰ শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰূপে বাংলাদেশ ফিল্ম ইণ্ডাষ্ট্ৰি আৰু বাংলাদেশ জাৰ্নেলিষ্ট এছ'চিয়েচনৰ পৰা বঁটা লাভ। 'মেৰা ধৰম মেৰী মা'ৰ সংগীত পৰিচালক ৰূপে অৰুণাচল প্ৰদেশ চৰকাৰৰ পৰা সোণৰ পদক লাভ।

- ১৯৭৮ ঃ আব্দুল মজিদ পৰিচালিত 'বনজুই' আৰু বৰীন চেতিয়াৰ দ্বাৰা পৰিচালিত 'বৃন্দাবন' ছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। ১০ ছেপ্টেম্বৰত ইংলেণ্ডত বৰ্ণ-বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে সংগীত পৰিবেশন। বি বি চিৰ দ্বাৰা অভিনন্দিত। প্ৰথমবাৰৰ বাবে বাংলা এল পি ৰেকৰ্ড 'আমি এক যাযাবৰ' (HMV S/45 NLP 2007)ত গীত গাই সাফল্য লাভ কৰা বাবে ভাৰতৰ গ্ৰামোফোন (ৰেকৰ্ড) কাম্পানীৰ পৰা গ'ল্ডেন ডিস্ক লাভ। অল ইণ্ডিয়া ক্ৰিটিক এছ'চিয়েচনৰ পৰা ভাৰতৰ শ্ৰেষ্ঠ লোকগীত গায়কৰূপে সম্মান লাভ। 'ভূপেন মামাৰ গীতে মাতে অ আ ক খ' নামৰ শিশু গ্ৰন্থৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পুৰস্কাৰ লাভ। ৭ জুনত শিলঙৰ চেণ্ট্ৰেল হলত অনুষ্ঠিত ব'হাগী বিদায় উৎসবত সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ আৰু গীত পৰিবেশন।
- ১৯৭৯ ঃ অসমীয়া কথাছবি 'মন প্ৰজাপতি'ৰ সংগীত আৰু চিত্ৰ পৰিচালনা। কেইবাটাও সংস্থাৰ আমন্ত্ৰণত ৮ জুনত আমেৰিকা যাত্ৰা। তিনি মাহ আমেৰিকাৰ বিভিন্ন অনুষ্ঠানত সংগীত পৰিবেশন, ছেমিনাৰত ভাষণ, ৰেডিঅ', টিভিৰ অনুষ্ঠানত অংশগ্ৰহণ। ২৭ জুলাইত আমেৰিকাত School of Honour লাভ। ২৯ জুলাইত নিউয়ৰ্ক টেগোৰ ছ'চাইটিত সংগীত পৰিৱেশন আৰু সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ। (Tagore Society of New York, A Cultural Association of Bengal, New York, 1979)। ১৫ আগষ্টত লুইভিলত সংগীত পৰিবেশন। স্বদেশলৈ উভতি আহি তিনিচুকীয়াত নিখিল ভাৰত বংগীয় সাহিত্য সম্মিলনত সম্বৰ্থিত। 'নাগিনী কন্যাৰ কাহিনী' আৰু 'মহুৱা সুন্দৰী' নামৰ দুখনি মঞ্চ নাটকৰ সংগীত পৰিচালনা কৰি শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰূপে 'দিশাৰী' পুৰস্কাৰ আৰু ঋত্বিক ঘটক বঁটা লাভ। All India Critic Association ৰ পৰা বঁটা লাভ।
- ১৯৮০ ঃ ৮ জানুৱাৰীত কলকাতাৰ HMV কোম্পানীৰ দ্বাৰা সমসাময়িক কালৰ ছজন বিখ্যাত কণ্ঠশিল্পীৰ ভিতৰত অন্যতম বিখ্যাত শিল্পীৰূপে সম্বৰ্ধিত। গৌৰী বৰ্মন পৰিচালিত 'অকণ' আক প্ৰবীণ বৰা পৰিচালিত 'অংগীকাৰ' কথাছবিব সংগীত পৰিচালনা। জাপানৰ বুদ্ধিজীবী সাংস্কৃতিক সংগঠন RO-ONৰ দ্বাৰা আমন্ত্ৰিত হৈ জাপান ভ্ৰমণ। ১৫ ছেপ্টেম্বৰত বিশ্বৰ ১২০ জন সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গণশিল্পীৰ সৈতে মুখ্য অতিথি শিল্পীৰূপে যোগদান।
- ১৯৮১ ঃ পূৰ্বৰ জনপ্ৰিয়তাৰ দাবীত জাপানলৈ পুনৰ আমন্ত্ৰণ। দুসপ্তাহজোৰা ভ্ৰমণত টকিঅ', ইয়াকোহামা, কোৰাচিকা, ইমাগেচি আদি ঠাইত গীত পৰিবেশন। জাপানৰ ভিক্টৰ কোম্পানীৰ দ্বাৰা স্বৰচিত গীতৰ ভূপেন হাজৰিকাৰ দ্বাৰা ৰচিত গীতৰ জাপানী অনুবাদসহ লং প্লেয়িং ৰেকৰ্ড প্ৰকাশ। RO-ON গোষ্ঠীৰ পৰা 'বিশ্বৰ অন্যতম সুৰশিল্পী, কণ্ঠশিল্পী আৰু পৃথিৱীৰ অন্যতম সাংস্কৃতিক ৰাষ্ট্ৰদূত' আখ্যা লাভ। 'মৰমী বধূ' যাত্ৰা-পালাৰ সুৰকাৰৰূপে চলচ্চিত্ৰৰ প্ৰচাৰ সমিতিৰ দশম বাৰ্ষিক প্ৰতিযোগিতাত শ্ৰেষ্ঠ যাত্ৰা সংগীত-পৰিচালকৰ সন্মান লাভ। উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক সংহতি স্থাপনৰ উদ্দেশ্যে পশ্চিমবংগ চৰকাৰে ২৩ মে'ত অসমত আয়োজন কৰা সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান পৰিচালনা। অনুষ্ঠান প ইণ্টাৰনেচনেল ৱৰ্ল্ড যুথ ফেষ্টিভেল উপলক্ষে মস্কো নিউজ ক্লাবৰ পৰা গৰ্কি সদনত ২৪ মাৰ্চত সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ।
- ১৯৮২ ঃ 'অপৰূপা' নামৰ অসমীয়া কথাছবিৰ গীত ৰচনা, সুৰ সংযোজনা আৰু কণ্ঠদান। ১ জানুৱাৰীত National Geographic Societyৰ সদস্য মনোনীত। পাৰ্বতিপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ গীতত কণ্ঠদান কৰি লং প্লেয়িং ৰেকৰ্ড প্ৰকাশ।

- ১৯৮৩ ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ কুৰি শতিকাৰ দহজন শ্ৰেষ্ঠ সংগীত শিল্পীৰ অন্যতমৰূপে স্বীকৃতি লাভ। 'মা' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। ১৪ নৱেম্বৰত বাণী মন্দিৰৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত তিনিমহীয়া আলোচনী 'প্ৰতিধ্বনি'ৰ সম্পাদনাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ।
- ১৯৮৪ ঃ হিন্দী কথাছবি ক্লঅপেক্ষাক্সৰ সংগীত পৰিচালনা। বাংলা কথাছবিৰ 'কালো সিঁদুৰ'ৰ সংগীত পৰিচালনা কৰি বাংলা চলচ্চিত্ৰ প্ৰচাৰ সংসদৰ পৰা শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰ সন্মান লাভ। ঢাকা টেলিভিছ্নত গীত পৰিবেশন আৰু সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ। বাংলাদেশ শিল্পকলা একাডেমীৰ আমন্ত্ৰণত সংগীত সম্মিলনীত যোগদান কৰিবৰ বাবে ঢাকালৈ যাত্ৰা। বাংলাদেশ নেচনেল প্ৰেছ ক্লাব, বাংলাদেশ সাহিত্য একাডেমী, ঋষিক শিল্পী গোষ্ঠী, বাংলাদেশ মহিলা সমিতি, ঢাকা ক্লাব, বাংলাদেশ শিল্পকলা একাডেমী, ইত্তেফাক কাকত গোষ্ঠী আৰু ঢাকা বিশ্ববিদ্যালয় ছাত্ৰ সংস্থাৰ পৰা সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ। অসমৰ সংঘৰ্ষপীড়িত অঞ্চলত ১৫ দিন শান্তি-সমন্বয়মূলক সাংস্কৃতিক পৰিক্ৰমা।
- ১৯৮৫ ঃ আমেৰিকাৰ নিউ জাৰ্ছি চহৰৰ মেয়ৰৰ পৰা Honourary Citizenship সন্মান লাভ। দূৰদৰ্শনৰ জুৰী ব'ৰ্ডৰ চেয়াৰমেনৰূপে দায়িত্ব লাভ। All India Radio Emeritus Pro- ducer ৰূপে স্বীকৃতি লাভ। 'অংগীকাৰ' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। 'আজিৰ সময়' নামৰ বাৰ্তালোচনীৰ জুন মাহৰ সংখ্যাটি 'ভূপেন হাজৰিকা বিশেষ সংখ্যা'ৰূপে প্ৰকাশ। ভাৰত নেচনেল ফিল্ম এৱাৰ্ড জুৰী ব'ৰ্ডৰ চেয়াৰমেনৰূপে মনোনীত।
- ১৯৮৬ ঃ জাতীয় স্তৰত দূৰদৰ্শনৰ বাবে চলচ্চিত্ৰ কিনা আৰু বাছনি কমিটীৰ সদস্য মনোনীত। 'যুগে যুগে সংগ্ৰাম', 'মা' আৰু 'সংকল্প' নামৰ অসমীয়া কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। জাতীয় পুৰস্কাৰপ্ৰাপ্ত (কল্পনা লাজমী পৰিচালিত, প্ৰযোজিত) 'এক পল' নামৰ হিন্দী কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। 'এক পল' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনাত কৃতিত্ব প্ৰদৰ্শন কৰাৰ বাবে কলিকতাৰ Bengal Film Journalist Associationৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত। ফিল্ম ডিভিজনৰ বাবে অসমীয়া কাহিনী চিত্ৰ 'স্বীকাৰোক্তি' নিৰ্মাণ। ৪ বছৰৰ কাৰণে ফিল্ম ফাইনেন্স কৰ্প'ৰেচনৰ (পূব ভাৰত) Script Committeeৰ সদস্য (১৯৮৬-৮৯) মনোনীত। ৰবীন্দ্ৰনাথৰ ১২৫ সংখ্যক জন্মজয়ন্তী উপলক্ষে Eastern India Motion Pictures Associationৰ পৰা শ্ৰদ্ধাৰ্ঘ্য গ্ৰহণ। জ্যোতিৰূপাৰ পৰা Service for Integration and Emancipation শ্ৰদ্ধাৰ্ঘ্য গ্ৰহণ। বেষ্ট বেংগল অৰ্গেনাইজিং কমিটী ফৰ স্প'ৰ্টছ এণ্ড ইণ্ডিয়াৰ সভাপতিৰ পদ গ্ৰহণ। In Aid of the Drought Stricken Children of Africa- 'আমি পৃথিৱীৰ সন্তান' অনুষ্ঠানৰ আয়োজন।
- ১৯৮৭ ঃ 'বিং আং তং' আৰু অসমীয়া কথাছবি 'প্ৰতিশোধ'ৰ সংগীত পৰিচালনা। ৩০ জানুৱাৰীত গুৱাহাটীৰ দীপক সংঘৰ দ্বাৰা ভূপেন হাজৰিকাৰ শিল্পী জীৱনৰ সোণালী জয়ন্তী উদ্যাপন, উক্ত অনুষ্ঠানতে ৰতিমোহন নাথৰ দ্বাৰা অসমীয়া ভাষাত ৰচিত প্ৰথম জীৱনীগ্ৰন্থ 'কলাৰত্ন ড০ ভূপেন হাজৰিকা' উন্মোচন। Bengal Journalist Associationৰ পৰা 'ইন্দিৰা গান্ধী স্মৃতি পুৰস্কাৰ' গ্ৰহণ। অসমৰ Man of the Year ৰূপে সন্মান লাভ। পশ্চিমবংগত 'চিত্ৰজগত' পত্ৰিকাৰ পৰা 'প্ৰমথেশ বৰুৱা পুৰস্কাৰ' লাভ, অসম শিল্পী দিৱস সমিতিৰ দ্বাৰা আয়োজিত চলচ্চিত্ৰ মহোৎসৱত সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ। ৩ আগষ্টত গুৱাহাটীৰ Blue Hills Travels (India) Ltd.ৰ পৰা সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ। নতুন দিল্লীত National Citizen Award (INDIA) লাভ। 'এক পল' নামৰ হিন্দী কথাছবিৰ শ্ৰেষ্ঠ নেপথ্য কণ্ঠশিল্পীৰূপে Bengal Journalist Associationৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত।
- ১৯৮৮ ঃ ১ ফেব্ৰুৱাৰীত ৰাষ্ট্ৰপতি ৰামগামী ভেংকট ৰমণৰ পৰা 'শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ বঁটা' গ্ৰহণ। ৬ ফেব্ৰুৱাৰীত কলকাতাৰ ৰবীন্দ্ৰ সদনত ১৯৮৮ চনৰ সংগীত নাটক অকাডেমী পুৰস্কাৰ গ্ৰহণ। কল্পনা লাজমীৰ সৈতে যুটীয়াভাবে নিৰ্মিত 'লোহিত কিনাৰে' নামৰ হিন্দী ধাৰাবাহিক ২০ ছেপ্টেম্বৰৰ পৰা দূৰদৰ্শনৰ ৰাষ্ট্ৰীয় কাৰ্যসূচীত প্ৰদৰ্শন। ২৪ মে'ত ৰাছিয়াত অনুষ্ঠিত ভাৰত উৎসৱত যোগদান। (XVIII All India Athletic Meet/Sport for Brotherhood (Metal & Steel Factory) allscaleত সম্বৰ্ধিত। ৭ মাৰ্চত মুখ্যমন্ত্ৰীৰ সাহায্য পুঁজিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় শংকৰদেৱ বিকাশ সমাজৰ দ্বাৰা নেহৰু - ষ্টেডিয়ামত আয়োজিত লতা মংগেশকাৰ সংগীত সন্ধিয়াত গীত পৰিবেশন বন গুৱাহাটীৰ নেহৰু ষ্টেডিয়ামত আয়োজিত এক বিশেষ অনুষ্ঠানত 'সংগীত সূৰ্য' উপাধি গ্ৰহণ।

পশ্চিমবংগ চৰকাৰৰ সংহতি উৎসব সমিতিৰ উদ্যোগত কলকাতাৰ যুব-ভাৰতী ক্ৰীড়াংগনত আয়োজিত এক বিশাল সংগীত অনুষ্ঠানত গীত পৰিবেশন। 'শ্ৰীময়ী' আলোচনীৰ 'ভূপেন হাজৰিকা বিশেষ সংখ্যা' প্ৰকাশ। ৰাষ্ট্ৰীয় একতা বঁটা লাভ। কলকাতাৰ পৰা প্ৰকাশিত 'প্ৰসাদ' আলোচনীৰ ২য় বছৰ ৮ম সংখ্যাটি 'ভূপেন হাজৰিকা বিশেষ সংখ্যা'ৰূপে প্ৰকাশ। দক্ষিণ কলিকতা ক্ৰীড়া আৰু সংস্কৃতি পৰিষদৰ পৰা সেৰা সন্মান লাভ। ৰাছিয়াৰ লাটভিয়াত অনুষ্ঠিত ভাৰত উৎসৱ উপলক্ষে আয়োজিত আলোচনাচক্ৰৰ (২৪ মে'-২৮ জুন) সামৰণী অনুষ্ঠানত যোগদান আৰু গৱেষণাপত্ৰ পাঠ। ১০ মে'ত ৩ য় বাৰৰ বাবে আমেৰিকা যাত্ৰা। চাৰি মাহ জুৰি আমেৰিকা ভ্ৰমণ। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ Assam Society of America ৰ পৰা সম্বৰ্ধনা লাভ। ২০ মে'ৰ দিনা North Dakal State University Fargo- Moorhead Concertৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত। ২৭ মে'ত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ মেমফিচৰ Vedanta Society ৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত। ২৮ মে'ত ছেইণ্ট লুইচত ইণ্ডিয়াৰ পৰা উষ্ণ সম্বৰ্ধনা লাভ। ১১ জুনত আমেৰিকাৰ Huston (Texas) Assamese Community, ১১ জুলাইত Assam Association of North America ৰ পৰা অভিনন্দন লাভ কৰাৰ উপৰি South Asia Forum of USAৰ পৰাও লাভ কৰে সশ্ৰদ্ধ অভিনন্দন।

- ১৯৯০ ঃ National Film Dev. Corpn. Board of Directors ৰ সদস্যৰূপে মনোনীত। ১৯ ডিচেম্বৰত All India Critic Association ৰ পৰা কলকাতাৰ বিৰলা একাডেমী হলত 'কলা শিৰোমণি' উপাধি লাভ। 'মিৰি জীয়ৰী' কথাছবি পৰিচালনা আৰু সংগীত পৰিচালনা 'প্ৰযোজক, গুৱাহাটী দূৰদৰ্শন'। কলকাতাৰ 'কলাবতী' সংগীত শিক্ষায়তনৰ পৰা সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ। নিৰোদ চৌধুৰীৰ কাহিনীৰ আধাৰত নিৰ্মিত আৰু প্ৰফুল্ল শইকীয়াৰ দ্বাৰা পৰিচালিত 'পানী' ছবিৰ সংগীত ৰচনা আৰু পৰিচালনা।
- ১৯৯২ ঃ এন এফ ডি চি প্ৰযোজিত আৰু কল্পনা লাজমী পৰিচালিত 'ৰুদালী' হিন্দী কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। 'চয়নিকা' নামৰ কেছেট প্ৰকাশ। ৩০ জুনত আমেৰিকাৰ অসম এছ'চিয়েচন, টেগ'ৰ ছ'ক্সচাইটি অব ইণ্ডিয়ান ষ্টুডেণ্টছ এছ'চিয়েচন আৰু বাংলাদেশ কালচাৰেল এছ'চিয়েচনৰ আমন্ত্ৰণত আমেৰিকালৈ গৈ চিকাগো, আটলাণ্টা, নিউজাৰ্ছি, পেনচিলভেনিয়া আৰু নিউয়ৰ্কত গীত পৰিবেশন, সভা-সমিতিত যোগদান আৰু Assam Association of North America কে আদি কৰি বিভিন্ন অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানৰ পৰা বঁটা আৰু সন্মান লাভ। সংগীত জগতলৈ উল্লেখযোগ্য বৰঙণি আগবঢ়োৱাৰ বাবে পশ্চিমবংগ চৰকাৰৰ পৰা বঁটা লাভ। ২১ অক্টোবৰত ভূপেন হাজৰিকাৰ ৰচনাৰাজি বিষয় অনুযায়ী সংগ্ৰহ আৰু সম্পাদনা কৰি গ্ৰন্থ ৰূপত প্ৰকাশ কৰিবৰ বাবে বাণী মন্দিৰৰ সূৰ্য হাজৰিকাক দায়িত্ব অৰ্পণ। গুৱাহাটীত ১৬১ পৰা ২২ নৱেম্বৰলৈ অনুষ্ঠিত ছুইডিছ শিশু চলচ্চিত্ৰ মেলাত যোগদান। অসম সাহিত্য সভাৰ ৫৯ সংখ্যক শিৱসাগৰ অধিৱেশনৰ (১৯৯৩ চন) সভাপতিৰূপে নিৰ্বাচিত।
- ১৯৯৩ ঃ ১০ জানুৱাৰীৰ পৰা দিল্লীত অনুষ্ঠিত আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় চলচ্চিত্ৰ মহোৎসৱত যোগদান। ১৬ জানুৱাৰীত দিল্লীৰ অসম ভৱনত অসমীয়া ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত। ৬ ফেব্ৰুৱাৰীত শিৱসাগৰৰ ৰংঘৰৰ বাকৰিত অনুষ্ঠিত অসম সাহিত্য সভাৰ ৫৯ সংখ্যক অধিৱেশনত আনুষ্ঠানিকভাৱে সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰূপে দায়িত্বভাৰ গ্ৰহণ। ১৫ ফেব্ৰুৱাৰীত কলকাতাৰ ৰবীন্দ্ৰ সদনত আয়োজিত এক বিশেষ অনুষ্ঠানত বেনাৰস হিন্দু বিশ্ববিদ্যালয় ছাত্ৰ মঞ্চৰ পৰা পণ্ডিত মদন মোহন মালব্য বঁটা গ্ৰহণ। ১৩ এপ্ৰিলত ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা ১৯৯২ চনৰ 'দাদাচাহেব ফাল্কে বঁটা'ৰ বাবে নিৰ্বাচিত। ১৬ এপ্ৰিলত দাদাচাহেব ফাল্কে বঁটা লাভ কৰা বাবে গুৱাহাটীৰ ৰবীন্দ্ৰ ভৱনত মুখ্যমন্ত্ৰী হিতেশ্বৰ শইকীয়াৰ নেতৃত্বত অসম চৰকাৰৰ দ্বাৰা আয়োজিত এক বিশেষ অনুষ্ঠানত সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ। ৫ মে'ত নতুন দিল্লীত ৪০ সংখ্যক ৰাষ্ট্ৰীয় চলচ্চিত্ৰ বঁটা প্ৰদান মহোৎসৱ উপলক্ষে আয়োজিত বিশেষ অনুষ্ঠানত ৰাষ্ট্ৰপতি ড০ শংকৰদয়াল শৰ্মাৰ পৰা 'দাদাচাহেব ফাল্কে বঁটা' গ্ৰহণ। ছেপ্টেম্বৰত জাপানৰ ফুকোকোত অনুষ্ঠিত 'এছিয়া পেছিফিক আন্তৰ্জাতিক চলচ্চিত্ৰ মহোৎসৱ'ত ('ৰুদালী' কথাছবিৰ বাবে) বছৰৰ শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰূপে নিৰ্বাচিত। ১৬ ছেপ্টেম্বৰত যোৰহাটৰ প্ৰভৰাজ চিত্ৰগৃহত যোৰহাট পেনোৰামাৰ দ্বাৰা আয়োজিত চলচ্চিত্ৰ মহোৎসৱ

'পূবৰ জ্যোতি' (Light of East) উপাধি লাভ। ৩১ অক্টোবৰত চিৰিয়াৰ ৰাজধানী ডামাস্কাছত অনুষ্ঠিত আন্তৰ্জাতিক চলচ্চিত্ৰ মহোৎসৱলৈ 'ৰুদালী'ৰ সংগীত পৰিচালকৰূপে আমন্ত্ৰিত। আমন্ত্ৰিত হৈছিল 'ৰুদালী'ৰ পৰিচালিকা শ্ৰীমতী কল্পনা লাজমী আৰু ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী পি ভি নৰসিংহ ৰাও। মহোৎসৱত 'ৰুদালী' আছিল ভাৰতক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা একমাত্ৰ কথাছবি আৰু ডিম্পল কাপাডিয়া নিৰ্বাচিত হৈছিল শ্ৰেষ্ঠা অভিনেত্ৰীৰূপে। ২৩ নৱেম্বৰত দেশ-বিদেশত বহু প্ৰশংসিত 'ৰুদালী'য়ে লাভ কৰিছিল সেই বছৰৰ 'অস্কাৰ বঁটা'ৰ নমিনেচন। ভাৰতৰ শ্ৰেষ্ঠ সংগীত শিল্পীৰূপে বলৰাজ সাহানী বঁটা লাভ। লোকসংগীত আৰু বাংলা সংগীত জগতলৈ আগবঢ়োৱা অবিস্মৰণীয় অৱদানৰ বাবে নিউয়ৰ্কৰ Mitalee Cultural Association ৰ পৰা বঁটা লাভ। 'ৰুদালী' কথাছবিৰ শ্ৰেষ্ঠ সংগীত পৰিচালকৰূপে ২০ জুনত কলিকতাৰ ASL Club, 26 জুনত Tullygunge Postal Recreation Club, ৫ আগষ্টত কলিকতাৰ Atlanta Club আৰু ৩ ছেপ্টেম্বৰত কলিকতা শিল্পী সংসদৰ দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত। তদুপৰি তেওঁ সম্বৰ্ধনা লাভ কৰে West Bengal Jowsetye Associate আৰু World Yoga Society ৰ পৰাও।

- ১৯৯৪ ঃ জানুৱাৰীত কলকাতাত অনুষ্ঠিত ভাৰতৰ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় চলচ্চিত্ৰ মহোৎসৱ উপলক্ষে ইণ্ডিয়ান পেনোৰামা শাখাৰ চলচ্চিত্ৰ নিৰ্বাচক মণ্ডলীৰ চেয়াৰমেনৰূপে নিৰ্বাচিত। 'অশান্ত প্ৰহৰ' কথাছবিৰ সংগীত পৰিচালনা। ২৯ নবেম্বৰত Free Thinkers Forum ৰ উদ্যোগত গুৱাহাটীৰ নেহৰু ষ্টেডিয়ামত আয়োজিত লতা মংগেশকাৰ সংগীত সন্ধিয়াত গীত পৰিবেশন। বাংগালুৰুৰ Assamese Students' Union আৰু Assamese Cultural Association ৰ পৰা সম্বৰ্ধনা লাভ। বেংগল ফিল্ম জাৰ্নেলিষ্ট এছ'চিয়েচনৰ পৰা 'দিশাৰী' বঁটা লাভ।
- ১৯৯৫ ঃ ২৩ এপ্ৰিলত কলকাতাৰ যুৱ-ভাৰতী ক্ৰীড়াংগনত Calcutta Cine Music Association ৰ দ্বাৰা আয়োজিত 'ছন্দেৰ ভাৰত-সুৰেৰ বাংলা' শীৰ্ষক এক বিশাল অনুষ্ঠানত গীত পৰিবেশন।
- ১৯৯৬ ঃ ১৬ ফেব্ৰুৱাৰীত মুম্বাইত অনুষ্ঠিত সংগীত নাটক অকাডেমীৰ সভাত অসমৰ সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ 'আৰ্কাইভ' গঠনৰ দাবী উত্থাপন। ২১ ফেব্ৰুৱাৰীত আন্দামান-নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জত অনুষ্ঠিত National Centre of Film for Children and Young People (NCYP) কাৰ্যসূচীত যোগদান। আন্দামান- নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জত অনুষ্ঠিত পৰ্যটন উৎসৱ উপলক্ষে আয়োজিত সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানত গীত পৰিবেশন। ৩০ ডিচেম্বৰত কলকাতাৰ কলা মন্দিৰত ইণ্ডো-পাক ফ'ৰামৰ সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানত পাকিস্তানৰ শিল্পীসকলৰ সৈতে গীত পৰিবেশন।
- ১৯৯৭ ঃ কেৰালাৰ জ য়ৰাজ পৰিচালিত মালায়ালম কথাছবি 'দেশদানম'ৰ সংগীত পৰিচালনাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ। ছবিখনৰ সংগীত পৰিচালনাৰ দায়িত্বত আছিল মুঠ ৮ জন সংগীতজ্ঞ। 'সাজ' আৰু 'দৰমিয়া' নামৰ কথাছবি দুখনৰ সংগীত পৰিচালনা। 'ৰংঘৰ' আলোচনীৰ ১৭ বছৰ, ৩ য় সংখ্যাটি 'ভূপেন হাজৰিকা বিশেষ সংখ্যা'ৰূপে প্ৰকাশ। ভাৰতে স্বাধীনতা লাভ কৰা ৫০ বছৰ পূৰ্ণ হোৱা উপলক্ষে ড০ হাজৰিকালৈ ভাৰত চৰকাৰে আগবঢ়ায় 'Golden Citizen- India, 1947-97' Award. । কলা-সংস্কৃতি জগতলৈ আগবঢ়োৱা জীৱনজোৰা অৱদানৰ বাবে তেওঁলৈ আগবঢ়োৱা হয় Sur Singe Songsad Award আৰু, Meridian BFJA Award.
- ১৯৯৮ ঃ নৱেম্বৰত গুৱাহাটীত নৱনিৰ্মিত শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰৰ উদ্বোধনী অনুষ্ঠানত যোগদান। ৮ ডিচেম্বৰত সংগীত-নাটক অকাডেমীৰ অধ্যক্ষৰূপে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ দ্বাৰা মনোনীত। 'পূবালী' নামৰ আলোচনীৰ ৭ম বছৰ, ষষ্ঠ সংখ্যাটি 'ভূপেন হাজৰিকা বিশেষ সংখ্যা'ৰূপে প্ৰকাশ।
- ১৯৯৯ ঃ ৪ ছেপ্টেম্বৰত ইংলেণ্ডৰ নৰ্ডামৰাৰলেণ্ডত অনুষ্ঠিত অসমীয়া চিকিৎসকৰ পুনৰমিলন শীৰ্ষক তিনিদিনীয়া উৎসৱত যোগদান কৰি গীত পৰিবেশন। ২৮ অক্টোবৰত পশ্চিমবংগৰ বৰ্ধমানত (প্ৰমীলা মঞ্চ) কাজী নজৰুল ইছলাম জন্ম শতবাৰ্ষিকী উৎসৱৰ উপলক্ষে আয়োজিত সাংস্কৃতিক সন্ধিয়াত গীত পৰিবেশন। 'আজিৰ বোলছবি' নামৰ আলোচনীৰ ২য় বছৰ, ৮ম সংখ্যা 'ভূপেন হাজৰিকা বিশেষ সংখ্যা'ৰূপে প্ৰকাশ।
- ২০০০ ঃ ১৮ জানুৱাৰীত সংগীত নাটক অকাডেমীৰ উদ্যোগত গুৱাহাটীৰ ৰবীন্দ্ৰ ভৱনত সত্ৰীয়া নৃত্যৰ চাৰিদিনীয়া

ৰাষ্ট্ৰীয় কৰ্মশালাৰ শুভাৰম্ভ অনুষ্ঠানত অকাডেমীৰ অধ্যক্ষৰূপে যোগদান। ১৫ ফেব্ৰুৱাৰীত ড০ ভূপেন হাজৰিকা আৰু কল্পনা লাজমীক ন্যাসৰক্ষীৰূপে লৈ 'ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক ন্যাস' (Bhupen Hazarika Cultural Trust) গঠন। ১৮ ফেব্ৰুৱাৰীত মধ্যপ্ৰদেশ চৰকাৰৰ দ্বাৰা ঘোষিত ৰাষ্ট্ৰীয় লতা মংগেশকাৰ বঁটা লাভ। ২৫ ফেব্ৰুৱাৰীত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা সন্মানজনক ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ। ২৬ ফেব্ৰুৱাৰীত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰত সংগীত নাটক অকাডেমীৰ উদ্যোগত 'সংগীত-নৃত্যৰ গণতন্ত্ৰ মহোৎসৱ'ৰ শুভাৰম্ভ অনুষ্ঠানত সভাপতিৰূপে যোগদান। ৩০ এপ্ৰিলত হলেণ্ডৰ ব্ৰেড ফ'ৰ্ড চহৰত আয়োজিত ৰঙালী বিহু উপলক্ষে আমন্ত্ৰিত শিল্পীৰূপে গীত পৰিবেশন। ১৪ মে'ত নেদাৰলেণ্ডৰ হেগ চহৰৰ মাণ্ডেলা প্লাইন-ৰ কমিউনিটি চেণ্টাৰত আয়োজিত এক বিশেষ অনুষ্ঠানত গীত পৰিবেশন। ১৫ নৱেম্বৰত গুৱাহাটীৰ ৰবীন্দ্ৰ ভৱনত সংগীত নাটক অকাডেমীৰ সচিব জয়ন্ত কস্তুৰবাৰ দ্বাৰা অসমৰ সত্ৰীয়া নৃত্যক ৰাষ্ট্ৰীয় স্বীকৃতি প্ৰদানৰ কথা ঘোষণা।

- ২০০১ ঃ ১৩ এপ্ৰিলত গুৱাহাটীৰ লতাশিল খেলপথাৰত আয়োজিত বিহু উৎসৱৰ স্বৰ্ণজয়ন্তীত 'লুইত ৰত্ন' উপাধি গ্ৰহণ। ১৪ এপ্ৰিলত গুৱাহাটীৰ চচলত 'ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক ন্যাস ভৱন'ৰ আধাৰশিলা স্থাপন। ৮ ছেপ্টেম্বৰত গুৱাহাটীৰ লক্ষ্মীৰাম বৰুৱা সদনত নৰ্থ- ইষ্ট হেৰিটেজৰ উদ্যোগত ভূপেন হাজৰিকাৰ পইসত্তৰ বছৰীয়া জন্মদিৱস উদ্যাপন। ভূপেন হাজৰিকাৰ অনুপস্থিতিত অনুষ্ঠিত এই দিনটো 'গণ সংগীতৰ দিন'ৰূপে ঘোষণা কৰা হয়। ৩১ অক্টোবৰত 'তেজপুৰ কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয়'ৰ সমাৱৰ্তন উৎসৱত ভাষণ দান। ১ নৱেম্বৰত 'তেজপুৰ কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয়'ৰ সমাৱৰ্তন উৎসৱত আনুষ্ঠানিকভাৱে আগবঢ়োৱা 'সন্মানজনক ডক্টৰেট' ডিগ্ৰী গ্ৰহণ। একে অনুষ্ঠানত একেলগে ডক্টৰেট ডিগ্ৰী আগবঢ়োৱা হৈছিল ভাৰত চৰকাৰৰ বিজ্ঞান বিভাগৰ মুখ্য উপদেষ্টা তথা ভূতপূৰ্ব ৰাষ্ট্ৰপতি ড০ এ পি জে আব্দুল কালাম আৰু গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰফেছৰ এমেৰিটাছ ড০ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিক। ভাৰত চৰকাৰৰ পৰা ৰাষ্ট্ৰীয় সন্মানসূচক 'পদ্মভূষণ' উপাধি লাভ। ১৪ নৱেম্বৰত 'ড০ ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক ন্যাস ভৱন'ত প্ৰথম পদাৰ্পণ আৰু আনুষ্ঠানিকভাৱে আসন গ্ৰহণ। কলকাতাৰ পৰা প্ৰকাশিত 'Cine Advance' কাকত গোষ্ঠীৰ পৰা লাভ কৰে 'Kalakar Award.'
- ২০০২ ঃ ২৬ জানুৱাৰীত অসমৰ সংগীত জগতলৈ আগবঢ়োৱা অবিস্মৰণীয় অৱদানৰ বাবে তেওঁ লাভ কৰে 'দেশৰত্ন' বঁটা। ৩ এপ্ৰিলত গুৱাহাটী শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰত আয়োজিত ২০০১ বৰ্ষৰ সংগীত নাটক অকাডেমীৰ বঁটা প্ৰদান অনুষ্ঠানত দুই অকাডেমীৰ অধ্যক্ষৰূপে যোগদান। বিবি চিৰ বেংগলী শাখাৰ এক বা গুৰুত্বপূৰ্ণ সমীক্ষামতে 'মানুহে মানুহৰ বাবে' গীতৰ বাংলা ৰূপান্তৰ 'মানুষ - মানুষের জন্য' গীতটি কুৰি শতিকাৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গীতৰূপে নিৰ্বাচিত। ১৫ আগষ্টত ভাৰতৰ ৫৬ সংখ্যক স্বাধীনতা দিবস উপলক্ষে অসম চৰকাৰে এটি বিশেষ বঁটা আগবঢ়ায়।
- ২০০৩ ঃ ৮ জানুৱাৰীত আকাশবাণী আৰু দূৰদৰ্শনকে ধৰি ইলেকট্ৰ'নিক প্ৰচাৰ পত্নীৰ মাধ্যমৰ সৰ্বোচ্চ কৰ্তৃপক্ষ 'প্ৰসাৰ ভাৰতী ব'ৰ্ড'ৰ সদস্য মনোনীত। নতুন দিল্লীত আয়োজিত 'সংগীত নাটক অকাডেমী'ৰ 'স্বৰ্ণজয়ন্তী উৎসৱ'ৰ উদ্বোধনী অনুষ্ঠানত অকাডেমীৰ অধ্যক্ষৰূপে উদ্বোধনী ভাষণ দান। ১২ এপ্ৰিলত 'অসম সত্ৰ মহাসভা'ৰ পৰা 'সংগীত চূড়ামণি' উপাধি লাভ। কলা-সংস্কৃতিলৈ আগবঢ়োৱা জীৱনজোৰা অৱদানৰ বাবে লাভ কৰে 'Prag Cine Award', ৩০ এপ্ৰিলত 'শান্তি নিকেতন'ৰ 'বিশ্বভাৰতী বিশ্ববিদ্যালয়'ৰ সংস্কৃতি আৰু সাংস্কৃতিক সম্পৰ্ক বিভাগৰ সঞ্চালক পদত নিযুক্তিৰ ক্ষেত্ৰত গঠিত বাছনি সমিতিৰ সদস্যৰূপে ভাৰতৰ মহামান্য ৰাষ্ট্ৰপতি ড০ এ পি জে আব্দুল কালামৰ পৰা নিযুক্তি ৰাই লাভ। হিন্দী কথাছবি 'কিউ'ৰ সংগীত পৰিচালনা।
- ২০০৪ ঃ 'প্ৰসাৰ ভাৰতী'ৰ পৰা 'National Artist Award' লাভ। 'সংগীত নাটক অকাডেমী'ৰ অধ্যক্ষ পদৰ পৰা অৱসৰ গ্ৰহণ। 'ভাৰতীয় জনতা দল'ত যোগদান আৰু ভাৰতৰ লোকসভা নিৰ্বাচনত প্ৰাৰ্থিত্ব গ্ৰহণ।
- ২০০৬ ঃ ভাৰতীয় সংগীত জগতলৈ আগবঢ়োৱা অনবদ্য অবদানৰ বাবে 'Gramophone Company of India Ltd'ৰ পৰা লাভ কৰে এক বিশেষ অভিনন্দন। পুনেৰ Indian School of Communication ৰ

দ্বাৰা সম্বৰ্ধিত।

- ২০০৭ ঃ ২৪ জানুৱাৰীত গুৱাহাটীৰ ‘Gurukul Grammar Senior Secondary School’ৰ পৰা লাভ কৰে ‘অসম ৰত্ন’ বঁটা। ২২ মাৰ্চত ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ‘ডি লিট’ উপাধি লাভ। গীতেৰে-গদ্যেৰে সুৰ আৰু কণ্ঠেৰে আজীৱন মানৱ সমাজলৈ আগবঞ্জাই অহা সেৱাৰ বাবে ‘All India Minority and Weaker Section Council’ পৰা লাভ কৰে ‘Mother Teresa - International & Millennium Award’। অসম চৰকাৰৰ পৰা ‘জীৱনজোৰা সাধনা বঁটা’ প্ৰদান কৰাৰ সিদ্ধান্ত ঘোষণা।
- ২০০৮ ঃ ‘শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰ’ত ‘ড০ ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক সংগ্ৰহালয়’ স্থাপনৰ বাবে অসম চৰকাৰৰ দ্বাৰা সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ। (ড০ হাজৰিকাদেৱে তেখেতৰ জীৱনজোৰা সাধনাৰ স্বীকৃতিস্বৰূপে দেশ-বিদেশৰ পৰা লাভ কৰা ‘মানপত্ৰ’ আৰু ‘উপহাৰ সামগ্ৰী’সমূহৰ লগতে ব্যক্তিগত সংগ্ৰহ তথা ব্যবহৃত সম্পদসমূহ তেখেতৰ গুৱাহাটী, কলকাতা আৰু মুম্বাইৰ বাসগৃহৰ পৰা সূৰ্য হাজৰিকাই সংগ্ৰহ কৰি আনি গুৱাহাটীৰ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কলাক্ষেত্ৰত স্থাপন কৰিবলৈ প্ৰস্তুতি চলোৱা ‘ড০ ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক সংগ্ৰহালয়’ত অৰ্পণ কৰে)। ৮ ফেব্ৰুৱাৰীত অসম সাহিত্য সভাৰ পৰা ‘সাহিত্যাচাৰ্য’ উপাধি লাভ। ৮ ফেব্ৰুৱাৰীৰ দিনাই ‘বাণী মন্দিৰ’ৰ সহযোগত ‘সূৰ্য হাজৰিকা শৈক্ষিক ন্যাস’ৰ (S. H. Educational Trust)ৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত ‘ড০ ভূপেন হাজৰিকা ৰচনাৱলী’ৰ তিনিটা খণ্ড অসম সাহিত্য সভাৰ গুৱাহাটী কাৰ্যালয় প্ৰাংগণস্থিত সংগীতাচাৰ্য লক্ষ্মীৰাম বৰুৱা সদনত অনুষ্ঠিত এখন গুৰু-গম্ভীৰ অনুষ্ঠানত ‘জ্ঞানপীঠ বঁটা’ বিজয়ী ড০ মামণি ৰয়ছম গোস্বামীৰ দ্বাৰা আনুষ্ঠানিকভাৱে উন্মোচন কৰা হয়। সেইদিনাই সন্ধিয়া গুৱাহাটীৰ ‘ৰবীন্দ্ৰ ভৱন’ত অসম চৰকাৰে ড০ ভূপেন হাজৰিকাক তেখেতৰ জীৱনজোৰা সাধনাৰ স্বীকৃতি স্বৰূপে ‘জীৱনজোৰা সাধনা বঁটা’ প্ৰদান কৰে আৰু ৰাজহুৱাভাৱে সম্বৰ্ধনা জনায়। লগতে অসমৰ মুখ্যমন্ত্ৰী তৰুণ গগৈ ডাঙৰীয়াই ড০ ভূপেন হাজৰিকাদেৱক অসম চৰকাৰৰ তৰফৰ পৰা কেবিনেট পৰ্যায়ৰ সা-সুবিধা প্ৰদান কৰাৰ কথা ঘোষণা কৰে। ৮ ফেব্ৰুৱাৰীৰ সেই ২ অনুষ্ঠানতে ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ জীৱন পৰিক্ৰমাৰ বিভিন্ন দিশ সাঙুৰি ৰতিমোহন নাথে যুগুত কৰা তথ্যচিত্ৰৰ আধাৰত, ইতিমধ্যে ভাৰত চৰকাৰৰ পৰা ‘পদ্মশ্ৰী’ সন্মানেৰে সন্মানিত আৰু অসম সাহিত্য সভাৰ দ্বাৰা ‘সাহিত্যৰথী বঁটা’ৰে বিভূষিত শ্ৰীসূৰ্য হাজৰিকাৰ প্ৰযোজনা আৰু পৰিচালনাত নিৰ্মিত ‘বিহংগম দৃষ্টিত ড০ ভূপেন হাজৰিকা’ শীৰ্ষক এখনি তথ্যচিত্ৰ প্ৰদৰ্শন কৰা হয়।
- ২০০৯ ঃ ১০ জানুৱাৰীত ভাৰত চৰকাৰৰ সংগীত-নাটক একাডেমীয়ে একাডেমীৰ সৰ্বোচ্চ সন্মান একাডেমী ফেল’শ্বিপ আৰু সংগীতৰত্ন সন্মান ড০ ভূপেন হাজৰিকালৈ আগবঢ়ায়। ২৯ জানুৱাৰীত অসম চৰকাৰে চৰকাৰৰ অন্যতম সৰ্বোচ্চ সন্মানৰূপে আগবঢ়োৱা অসম ৰত্ন বঁটা ড০ ভূপেন হাজৰিকাক প্ৰদান কৰে। ১৩ ফেব্ৰুৱাৰীত সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাই গুৱাহাটীত প্ৰতিষ্ঠা কৰা নিজৰ প্ৰতিমূৰ্তি উন্মোচন।
- ২০১০ ঃ ১৪ ফেব্ৰুৱাৰীত সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাই দীঘলীপুখুৰী পাৰত স্থাপন কৰা ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ পূৰ্ণাংগ প্ৰতিমূৰ্তি অগণিত জনতাৰ উপস্থিতিত উন্মোচন কৰে গণশিল্পী ড০ ভূপেন হাজৰিকাই। পৰম্পৰাগত অসমীয়া সাজ পৰিধান কৰি ১৪জন অসমীয়া ডেকা আৰু সাতটা হাতীয়ে ড০ হাজৰিকাক নিজৰাপাৰৰ ঘৰৰ পৰা দীঘলীপুখুৰী পাৰলৈ কেইবা সহস্ৰ জনস্ৰোতৰ মাজেৰে সমদল উলিয়াই আদৰি নিয়ে। ১৫ ফেব্ৰুৱাৰীত সদৌ অসম ছাত্ৰ সন্থাৰ উদ্যোগত লতাশিল খেলপথাৰত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ প্ৰতিটো জাতি-জনগোষ্ঠীৰ সম্বৰ্ধনা গ্ৰহণ।
- ২০১১ ঃ ২৫ জানুৱাৰীত ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ উপস্থিতিত তেওঁৰ জীৱনৰ স্মৃতি বিজড়িত অমূল্য সম্পদৰাজিৰে সংগৃহীত ভূপেন হাজৰিকা সংগ্ৰহালয় উদ্বোধন। ৮ ছেপ্টেম্বৰত তেওঁৰ ৮৬ সংখ্যক জন্মদিন পালন। গুৱাহাটীৰ চচলত থকা ভূপেন হাজৰিকা সাংস্কৃতিক ন্যাসৰ কাম-কাজ আৰম্ভ।

ভূপেন হাজৰিকাৰ বংশ পৰিচয়

● নগা হাজৰিকা
পুত্ৰ ঃ বংশীধৰ হাজৰিকা
কন্যা ঃ সোণকলী হাজৰিকা
● বংশীধৰ হাজৰিকা
পুত্ৰ ঃ মুক্তাৰাম। দণ্ডীৰাম। নীলকান্ত। গংগাৰাম। পদ্মৰাম।
● নীলকান্ত হাজৰিকা
পত্নী ঃ শান্তিপ্ৰিয়া হাজৰিকা
পুত্ৰ-কন্যা ঃ ভূপেন। অমৰ। প্ৰবীণ। কুইন। নৃপেন। বলেন। কবিতা। কবী। জয়ন্ত। সমৰ
● ভূপেন হাজৰিকা
পত্নী ঃ প্ৰিয়ম বি হাজৰিকা
জন্ম ঃ ভাদ মাহ। ১৯২৬ চন। শদিয়া (অৰুণাচল)
● অমৰ হাজৰিকা
পত্নী ঃ সুমিত্ৰা মেধি
জন্ম ঃ ভৰলুমুখ, গুৱাহাটী
বিবাহ ঃ ১৯৭০ চন।
শিক্ষা ঃ স্নাতক
● প্ৰৱীণ হাজৰিকা
পত্নী ঃ তৃষ্ণা হাজৰিকা
জন্ম ঃ গুৱাহাটী
বিবাহ ঃ ১৯৬৮, ১২ আগষ্ট
শিক্ষা ঃ স্নাতক (বিজ্ঞান)
কৰ্মস্থান ঃ ইংলেণ্ড
● কুইন হাজৰিকা
স্বামী ঃ দিলীপ শৰ্মা
জন্ম ঃ গুৱাহাটী
বিবাহ ঃ ১৯৫৪ চন। ১২ আগষ্ট
আৱাহনৰ সম্পাদক দীননাথ শৰ্মাৰ পুত্ৰ দিলীপ শৰ্মাৰ লগত বিবাহপাশত আবদ্ধ হোৱাৰ পিচত সুদক্ষিণা শৰ্মা হিচাপে নতুন নামকৰণ হয়।
● নৃপেন হাজৰিকা
পত্নী ঃ এনিশা হাজৰিকা
জন্ম ঃ ধুবুৰী
বিবাহ ঃ ১৯৭২ চন
কৰ্মস্থান: তেজপুৰ
জন্ম ঃ গুৱাহাটী
● বলেন হাজৰিকা
কৰ্ম ঃ শ্বিলং এডমাণ্ডছ কলেজ
জন্ম ঃ গুৱাহাটী
● ৰ'জ হাজৰিকা
বিবাহ ঃ ১৯৬৯ চন। ২০ অক্টোবৰ
বিখ্যাত আৰ্কিটেক্ট উপেন বৰুৱাৰ লগত বিবাহপাশত সোমায়।
● ৰুবী হাজৰিকা
স্বামী ঃ কৈলাস পেটেল
জন্ম ঃ গুৱাহাটী
বিবাহ ঃ ১৯৬৪ চন
ড০ ভূপেন হাজৰিকাৰ নিজৰ খুলশালি কৈলাস পেটেলৰ লগত বিবাহ হয়। বৰ্তমান অটোৱা চহৰত স্থায়ীভাবে বসবাস কৰিবলৈ লৈছে। আগেয়ে যুগাণ্ডাত আছিল।
● জয়ন্ত হাজৰিকা
পত্নী ঃ মনীষা হাজৰিকা
জন্ম ঃ মঙলদৈ
বিবাহ ঃ ১৯৬৯ চন, ৪ আগষ্ট
১৯৭৭ চনৰ ১৫ অক্টোবৰত 'নতুন আশা' ছবিৰ আৱহ সংগীত সংযোজন কৰিবলৈ গৈ বিষাক্ত খাদ্য খাই মৃত্যুমুখত পৰে। পত্নী আৰু এটি পুত্ৰ সন্তান আছে।
● সমৰ হাজৰিকা
জন্ম ঃ ভৰলুমুখ, গুৱাহাটী
কৰ্মস্থান: ভাৰতীয় খাদ্য নিগম

পৰিশিষ্ট ঃ
আলোকচিত্ৰ আৰু হস্তলিপি